

تصحیح و تدوین

خلاصة التواريخ

بامقدمه و حواشی

پایان نامه

برای دریافت درجه دکتری

در ادبیات فارسی

تقدیم کننده

محمد ارشاد عالم

تحت نظارت

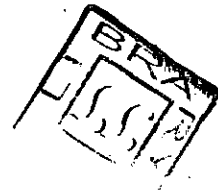
دکتر سید محمد اصغر

گروه زبان و ادبیات فارسی

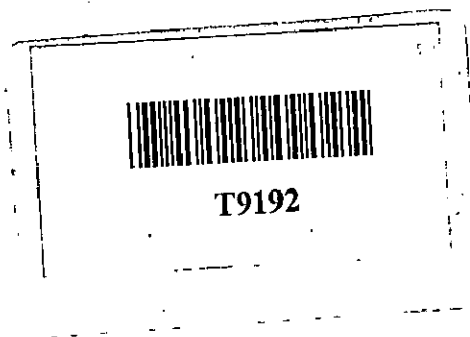
دانشگاه اسلامی علیگره

علیگره (هند)

۲۰۱۳ء

T-9192

THESIS

DEPARTMENT OF PERSIAN

ALIGARH MUSLIM UNIVERSITY

ALIGARH-202002 (U.P.) INDIA

Certificate

This is to certify that the thesis entitled "**A Critical Edition of the Khulasat-ut-Tawarikh with Introduction and Notes of Sujan Rai Bhandari**" is original work of **Mr. Md. Irshad Alam** completed under my supervision and guidance and it is fit for award of Ph.D. degree.

31.12.2013
(Dr. S.M. Asghar)

THESIS

(۳)	تتاتی	۸-۷
(۲)	تتت	۷۳۵-۶۳
(۱)	تتتت	۱-۷۳

تتتت

مقدمہ

ای نام تو بہترین سر آغاز

بی نام تو نامہ کی کنم باز

پیش نظر مقالہ عہد اور نگزیب میں تصنیف شدہ تاریخ کی کتاب (خلاصہ التواریخ) کی تصحیح و تدوین پر منحصر ہے۔ اس کا موضوع تصحیح و تدوین خلاصہ التواریخ با مقدمہ و حواشی (A critical edition of "Khulasat-ut-Tawarikh" with Introduction and notes of "Sujan Rai") ہے۔ یہ مقالہ ڈاکٹر سید محمد اصغر صاحب کے زیر نگرانی پایہ تکمیل کو پہنچا۔ خلاصہ التواریخ کے متعدد نسخے مولانا آزاد لائبریری میں اور چار نسخے خدابخش لائبریری پٹنہ (بہار) میں موجود ہیں۔ ان ہی نسخوں سے استفادہ کرتے ہوئے اس مقالہ کو پایہ تکمیل تک پہنچایا گیا ہے۔ خدابخش لائبریری کے نسخہ کو بنیادی اور مولانا آزاد لائبریری کے نسخے کو امدادی بنایا گیا ہے۔ اس کے علاوہ اس کے کئی نسخے ٹونک، پنجاب یونیورسٹی اور پاکستان میں بھی موجود ہیں۔ مولانا آزاد لائبریری میں اس کے جو بھی نسخے دستیاب ہیں ان میں سے کچھ نسخے تو ناقص الاول اور کچھ ناقص الآخر ہیں، کچھ کی حالت کافی حد تک بہتر ہے اور کچھ ایسی ہی حالت خدابخش لائبریری کے نسخوں کی ہے۔ ان سبھی نسخوں سے استفادہ کرتے ہوئے اصل متن کو غلطیوں سے پاک کرنے کی کوشش کرتے ہوئے یہ مقالہ تیار کیا گیا ہے۔

مقدمہ کے آغاز میں اگر مقالہ کا مختصر تعارف دیا جائے تو بہت مناسب ہوگا

تاکہ اس مقالہ کو سمجھنے میں آسانی ہو جائے۔ جیسا کہ بتایا جا چکا ہے کہ اس مقلہ کا عنوان ”تصحیح و تدوین خلاصۃ التواریخ با مقدمہ و حواشی“ ہے۔ متن کی تصحیح اور ترتیب کو تدوین کہتے ہیں۔ تدوین کا سب سے اہم نکتہ یہ ہے کہ اصل متن کو غلطیوں سے پاک کر کے لکھا جائے اور غلط الفاظ یا متن یا اختلافات کو نیچے فٹ نوٹ میں دیا جائے۔ غلطی خواہ کسی بھی نسخے میں ہو اس کو حواشیہ میں دیا جائے۔ اس مقالے کو تیار کرنے میں چار نسخوں کا استعمال کیا گیا ہے جو اس طرح ہے۔ پہلا نسخہ کو بنیادی اور باقی کے تینوں نسخوں کو امدادی مانا ہے۔ ان چاروں نسخوں میں جہاں بھی اختلاف ملا اسکو نیچے حواشیہ میں نسخے کے نام کے ساتھ لکھا گیا ہے۔ اگر اتفاقاً چاروں نسخوں میں صحیح الفاظ نہیں ہیں اسے اپنے قیاس سے صحیح کر کے لکھا ہے۔ اس طرح اصل متن کو صحیح کر کے اس مقالہ کو تیار کیا گیا ہے۔

چونکہ مقالہ کا موضوع تاریخ ہے لہذا مناسب معلوم ہوتا ہے کہ تاریخ نویسی کے فن، تاریخ نویسی کے اہم پھلوں پر ایک اجمالی نظر ڈال لی جائے۔

تاریخ نویسی

فارسی اور عربی تاریخ نگاری، ان کے عوامل اور اسلوب سے قطع نظر یہ بات تو مسلم ہے کہ ”علوم و فنون گزرتے وقت کے ساتھ اپنی ہیئت اور رنگ بدلتے رہتے ہیں۔ کل تک تاریخ صرف درباروں، حکمرانوں، شہزادوں کے حالات اور ان کے احکام و ارشادات کو قلم بند کرنے، ان کے خیالات و افکار اور شاہی منصوبوں اور ان کی تفصیلات کو یکجا کرنے اور جنگوں اور صلح کے معاہدوں کے تاریخوں اور بیان کا نام تھا، مگر وقت بدلتا رہا اقدار اعلیٰ مقرر ہوتے رہے، سماجی، اقتصادی اور سیاسی ڈھانچہ بدلتے نظریات کے ساتھ ساتھ بدلتا رہا اور اب تاریخ حیات انسانی کے رنگا رنگ احساسات، اقدامات، سر بلندی و سر فرازی، فتوحات، بربریت، شکست و صلح، دکھ، درد اور انسانیت کی ارتقاء، ایجادات اور موجودات کو خود اصولوں کی زریں راہ گزاروں سے استقامت اور سر بلندی کے ساتھ گزر جانے اور گزارنے کا نام بھی ہے۔ سر سید احمد خان کا ماننا تھا ’عالمی تاریخ کا علم بہت سے نازک مراحل کا رخ موڑ سکتا ہے۔ وہ خود تاریخ کو انسان کی حاصل

شدہ کامیابیوں اور ناکامیوں کی تفصیل کی طرح دیکھنے کے قائل تھے۔ ان کے خیال میں یہی بات ہمیں غلطیاں کرنے اور ٹھوکریں کھانے سے بچا سکتی ہے“ ۱۔
فن تاریخ نویسی:

فن تاریخ نگاری، ثقافت اور روایات کی شناخت اور پرکھ، اس کی نہج اور عوامل، جغرافیائی، معاشرتی، سماجی اور اقتصادی حدود میں اپنی پہچان آپ رکھتے ہیں۔ یہ بات ہے کہ اگر تاریخ نویسی درباروں، حکومتوں اور فرمانرواؤں اور شہزادوں کے زیر اثر آجائے تو حقایق الفاظ کے حرفوں میں چھپ کر رہ جاتے ہیں۔ مگر کچھ ایسے بھی ہوتے ہیں کہ جو ان سب سے کنارہ کش ہو کر دور افتادہ مقامات یا گوشہ عافیت میں بیٹھے ہوئے اپنی بساط اور قوت ارادی کے سانچوں میں ڈھلے ہوئے حتی المقدور ہر طرح کے اثرات سے بچتے بچاتے اور خطرات سے بے پرواہ، تاریخ نگاری میں لگ جاتے ہیں تا کہ حقائق اجاگر ہوں اور واقعات ان کے عوامل اور اثرات اور شخصیتوں کو اس طرح صفحہ قرطاس پر جگہ دی جائے کہ حق دار تک پہنچے، کسی کی حق تلفی نہ ہو۔

یونانی دانشوروں کے مقرر کردہ تاریخ نگاری کے اصول و ضوابط دوسری صدی تک قائم و دائم رہے جسے یورپ کا کلاسیکی دور تاریخ نگاری کہا جاتا ہے جس میں وہ واقعات بیان ہوتے تھے جنہیں محفوظ کرنا اس لئے ضروری تھا کہ وہ اپنے ظہور پذیر ہونے کی وجہ سے اہم ہوتے تھے، لیکن ان کے عوامل کا عام طور سے پتہ نہیں لگایا جاتا تھا۔ لیکن اس طرح کی تاریخ فنی مہارت کی عدم موجودگی کا شکار ٹھہرائی گئی مگر اس کے باوجود اس طرح کی تاریخ نگاری نشاۃ ثانیہ کے آغاز تک چلتی رہی۔ اس کے بعد تاریخ نگاری نئے تجربات اور نئے تجسس کے ساتھ سائنسی اور فنی مہارت کی روشنی میں عادلانہ اور غیر جانبدارانہ شاہراہوں پر گامزن ہوئی ۱۶ ویں، ۱۷ ویں اور ۱۸ ویں صدی نے بھی اپنے فکر و فن کی روشنی میں تاریخ نگاری کے نئے طریقے کار کو اپنایا۔ اپنے تجربات، ابھرتے، ڈوبتے اور بدلتے ہوئے خیالات کے زیر اثر مغربی دنیا بھی بدلی اور اس کا مغربی فن تاریخ نگاری

بھی۔ سولہویں صدی کے سیاسی مفکر مکاولی (Machiavelli) کی (Prince) پرنس اور انگلستان میں فرینسس بیکن (Francis Bacon) (۱۵۶۱-۱۶۲۶) نے تاریخ میں نئے طریقہ کار اور نئی نہج کو عام کیا۔ ۱۷ ویں صدی میں فرانسیسی تاریخ دانوں نے (Palaeography) اور (Archeology) کے واسطے سے نئے نئے اصول مرتب کئے اور اس طرح تاریخ نگاری اور تاریخ کو نئی ہیئت اور اہمیت عطا کی۔

ہر دور کے انسان اور اس کے معاشرہ کی فکری صلاحیت اور اس کی ترقی اور تنزلی کی اصل وجوہات کا پتہ لگا کر مستقبل کا سفر جاری رکھا جائے اور اس طرح بدلتے ہوئے اقدار اعلیٰ پر مبنی اصولوں کے زیر اثر فیصلوں کو بروئے کار لاتے ہوئے ہر فرد و معاشرے کو اس کا حق دلوانے کی سعی بلیغ کی جائے تاکہ خود انسان سر بلند اور انسانیت سرخرو ہو۔

تاریخ نویسی کو تمام جہاں ادب میں ایک اہم فن تسلیم کیا جاتا ہے۔ اس فن کی شروعات تقریباً چھٹی صدی قبل مسیح یونان میں ہوئی۔ رفتہ رفتہ یہ فن یونان سے نکل کر دوسرے ممالک مثلاً روم، مصر، شام وغیرہ پھونچا اور اس طرح اس نے ترقی کے مختلف مدارج کو طے کیا۔ فن تاریخ نویسی کی اہمیت و افادیت کو عہد اکبری کے مشہور مورخ بدایونی نے ان الفاظ میں بیان کیا ہے۔

”علم تاریخ در حد ذات علمی است شریف و فنی است لطیف چہ سرمایہ عبرت ارباب خبرت و مستوجب تجربہ اہل دانش و بینش است و اصحاب قصص و سیر از زمان آدم تا این جزو زمان کہ ما در آنیم درین فن توالیف معتبرہ ساختہ و مجلدات مبسوطہ پرداختہ اند و فضیلت آن را بدلائیل و براہین اثبات نمودہ:“

تاریخ کی تعریف فن تاریخ کے ماہرین نے مختلف انداز میں کی ہے۔ کسی نے اسے ڈرامہ کہا ہے تو کسی نے ’ماضی اور حال کے بیچ ایک نہ ختم ہونے والا مکالمہ‘۔ کسی نے

’واقعہ کا بیان‘ اور کسی نے اسے ’جو کچھ واقعہ ہو اس کا مظہر‘ قرار دیا ہے۔ تاریخ کی ان تمام تعریفوں میں کوئی بھی تعریف جامع نہیں۔ البتہ ڈاکٹر آرنلڈ نے کسی قدر وضاحت سے اس کی تعریف کی ہے کہ ’تاریخ کسی معاشرے کی سوانح حیات ہے۔
تاریخ نویسی کے مختلف ادوار:

جیسا کہ پہلے ذکر ہوا تاریخ نویسی کی ابتداء تقریباً چھٹی صدی قبل مسیح میں یونان میں ہوئی۔ ہروڈوٹس (۴۸۰-۴۳۰ ق م) کو اس فن کا بانی کہا جاسکتا ہے۔ اس نے ہی پہلی بار تاریخ نویسی کے فن کو نثری ادب کی ایک مستقل صنف کی حیثیت سے دنیا کے سامنے پیش کیا اور اساطیر کے اثر سے اسے آزاد کیا تاریخ نویسی کے عہد اول میں یونانی مورخین نے اس فن کے ارتقاء میں قابل قدر خدمات انجام دیں اور پھر اس کے بعد روم کے مورخوں نے حکومت کی سرپرستی میں اس کام کو آگے بڑھایا۔ یونان اور روم سے نکل کر جب یہ فن کلیسا کے پادریوں کے ہاتھوں میں پھونچا تو اب اس کا استعمال محض عیسائیت کی تبلیغ اور ترویج و اشاعت تک محدود رہ گیا اور انسانی زندگی، اس کی خدمات اور اس کی ثقافتی اور تہذیبی پہلوؤں کے ذکر کی اس دور کی تاریخ میں کوئی جگہ نہیں رہی۔

اس کے بعد یہ فن اپنے ارتقاء کے سب سے اہم دور میں داخل ہوا اور یہ دور عرب تاریخ نویسی کا دور تھا جو چھٹی اور ساتویں صدی عیسوی سے شروع ہوا۔ عرب میں اسلام کے ظہور کے نتیجہ میں کچھ نئے علوم مثلاً علم الرجال، علم حدیث وغیرہ وجود میں آئے اور وہ لوگ جو ان علوم و فنون میں مہارت کا درجہ رکھتے تھے انہوں نے تاریخ نویسی کو اپنے مخصوص انداز میں برتا اور اسے مختلف جہتیں عطا کیں۔^{۱۰}

فن تاریخ کی حقیقت و ماہیت:

تاریخ کی تعریف ایک بڑے مصنف نے یہ کی ہے کہ ’فطرت کے واقعات نے انسان کے حالات میں جو تغیرات پیدا کئے ہیں اور انسان نے عالم فطرت پر جو اثر ڈالا ہے ان دونوں

۱: ہندوستان میں فارسی تاریخ نویسی۔ ایک مختصر جائزہ، ڈاکٹر محمد احتشام، ۲۰۰۰ء۔

کے مجموعہ کا نام تاریخ ہے۔

تاریخ کی ایک اور تعریف یہ ملتی ہے کہ 'ان واقعات اور حالات کا پتہ لگانا جن سے دریافت ہو کہ موجودہ زمانہ گذشتہ زمانہ سے کیوں کر بطور نتیجہ کے پیدا ہو گیا ہے۔'
(۱) جس عہد کا حال لکھا جائے، اس زمانے کے ہر قسم کے واقعات قلمبند کئے جائیں،
یعنی تمدن، معاشرت، اخلاق، عادات، مذہب وغیرہ۔

(۲) تمام واقعات میں سبب اور مسبب کا سلسلہ تلاش کیا جائے۔

قدیم تاریخوں میں یہ دونوں چیزیں مفقود ہیں۔ ایشیائی تاریخوں کے تعلق سے ایسا ہونا مقتضائے اسباب تھا کیوں کہ ایشیا میں ہمیشہ شخصی سلطنتوں کا رواج رہا اور فرمانروائے وقت کی عظمت و اقتدار کے آگے تمام چیزیں ہیچ ہوتی تھیں، اس کا لازمی اثر یہ ہوا کہ تاریخ کے صفحات میں شاہی عظمت و جلال کے سوا اور کسی چیز کا ذکر نہ آئے۔ لیکن واقعات میں سلسلہ اسباب پر توجہ نہ کرنے کا سب سے بڑا سبب یہ ہوا کہ فن تاریخ ہمیشہ ان لوگوں کے ہاتھ میں رہا جو فلسفہ اور عقلیات سے نا آشنا تھے۔ اس لئے فلسفہ تاریخ کے اصول و نتائج پر ان کی نظر نہیں پڑ سکتی تھی۔ بعد میں ابن خلدون نے فلسفہ تاریخ کی بنیاد ڈالی اور اس کے اصول و آئین وضع کئے۔

ہندوستان میں تاریخ نویسی

ہندوستان میں قرون وسطیٰ میں تاریخ نویسی پر جس قدر توجہ دی گئی وہ اظہر من الشمس ہے۔ دہلی سلطنت کے قیام کے بعد تاریخ نویسی نے ایک اہم مضمون کی حیثیت سے بہت ترقی کی اور مغلوں کے دور میں یہ فن اوج کمال تک پہنچ گیا۔

اگر قدیم ہندوستان کے تاریخی ادب پر نظر ڈالی جائے تو بظاہر کلہن کی 'راج ترنگنی' تاریخ کی پہلی کتاب تھی جو بارہویں صدی عیسوی کی تصنیف ہے۔ اس ملک میں مسلمانوں کی آمد نے تاریخی شعور میں قابل قدر اضافہ کیا اور تاریخ نویسی کے ایک

نئے دور کا آغاز ہوا۔ اس سلسلے میں فارسی زبان کی خدمات ناقابل فراموش ہیں۔

عہد وسطی کے ہندوستان میں تاریخ نویسی کی دو مختلف روایات ملتی ہیں۔ پہلی عرب روایت اور دوسری ایرانی روایت۔ عرب تاریخ نویسی جمہوری اصولوں پر قائم تھی اور تاریخ کو ملک کی سوانح تصور کیا جاتا تھا جب کہ ایرانی تاریخ نویسی کو بادشاہت کے نظریہ سے متاثر ہونے کی وجہ سے بادشاہ کے سوانح سے منسوب کیا جاتا تھا۔ مسلمان جب ہندوستان آئے تو ابتدا میں اس پر عربی اثرات نمایاں تھے لیکن جب دہلی سلطنت کا قیام ہوا اور مورخین نے تاریخ لکھنی شروع کی تو ایرانی روایت کو ترجیح دی گئی۔ تاج المائر، طبقات ناصری، تاریخ فیروز شاہی اس کی نمائندہ مثالیں ہیں۔

مغلوں کے عہد میں اس فن کو قابل قدر ترقی حاصل ہوئی۔ مغل حکمرانوں کا دربار ہر فن کے اصحاب کمال کا مخزن تھا اور ان کی سرپرستی میں بہت سے علمی و ادبی کارنامے انجام پائے۔ تاریخ نویسی اس دور کا خاص مذاق تھا۔ مورخین نے اپنی صلاحیتیں مغلوں کی فتوحات اور کشور کشائی کو تاریخ کے صفحات میں ثبت کرنے میں صرف کیس، جس کے نتیجہ میں تاریخی ادب کا ایک بے پایاں ذخیرہ جمع ہو گیا۔ خود مغل بادشاہوں نے سوانح لکھ کر تاریخ نویسی میں اہم مقام حاصل کیا جن کا استعمال آج بھی اہم ماخذ کے طور پر کیا جاتا ہے

فارسی زبان میں تاریخ نویسی کی باقاعدہ ابتداء ہندوستان میں مسلمان بادشاہوں کی فتوحات سے ہوئی۔ سبکتگین کی وفات کے بعد محمود غزنوی نے ہندوستان پر متعدد بار حملے کیے اور فتوحات حاصل کیں۔ ۱۰۲۶ء میں اس نے پنجاب، سندھ اور گجرات کے علاقے کو فتح کیا اور لاہور کو اپنا دارالخلافہ بنایا۔ لاہور کو غزنویوں کے اخیر عہد حکومت تک فارسی زبان و ادب کے اہم مرکز کی حیثیت حاصل رہی۔ اسی عہد میں سب سے پہلے ابوالنصر عتی مازنی نے ۴۱۰ھ ۱۰۱۹ء میں عربی زبان میں تاریخ یمینی لکھی جسے ساتویں صدی ہجری کے اواخر میں ابونصر گلبایگانی نے فارسی میں منتقل کیا۔ اس کے بعد

ابوالفضل بیہقی نے ۵۵۶ھ مطابق ۱۱۶۰ء میں سلطان ابراہیم بن سلطان مسعود بن سلطان محمود غزنوی کے عہد میں فارسی زبان میں تاریخ لکھی جس میں اس نے سلطان محمود کے جلوس سے لے کر ہندوستان اور دیگر ملکوں میں اس کی تمام فتوحات کا حال لکھا۔ جہاں تک ہندوستان میں فارسی تاریخ نویسی کا تعلق ہے اس کی ابتداء ہندوستان میں غوریوں کی سلطنت کے قیام سے ہوئی۔

ہندوستان میں فارسی تاریخ نویسی

فارسی زبان میں تاریخ نویسی کا آغاز چوتھی صدی ہجری دسویں صدی میلادی میں سامانیوں کے عہد میں ہوا۔ ابتداء میں یہ تاریخی کتابیں عربی تصانیف کے ترجموں اور خلاصوں پر مشتمل تھیں اور اس کی ابتدا طبری کی کلاسیکی تاریخ کے خلاصے سے ہوئی جسے سامانی وزیر ابوعلی بلعمی نے ۳۵۲/۹۶۳ء میں مرتب کیا تھا۔ اس کے بعد غزنوی عہد میں (۱۰۵۰) ابو سعید عبدالحی گردیزی نے غزنویوں کی تاریخ زین الاخبار کے نام سے مرتب کی اور ابولفضل بیہقی (متوفی ۵۷۰ھ) نے تاریخ بیہقی لکھی جو دور مغول سے قبل کے ادبیات میں ایک بے نظیر تصنیف ہے۔

درحقیقت ہندوستان میں فارسی ادب کی تاریخ سلطان محمود غزنوی کی فتح پنجاب (۱۰۲۲-۱۰۲۱) سے شروع ہوتی ہے۔ سلطان محمود علم و ادب کا بڑا دلدادہ تھا۔ اس نے ادیبوں اور شاعروں کی ہر طرح سرپرستی کی۔ اب اس طرح ہندوستان میں فارسی نثر کی پہلی کتاب ”کشف المحجوب“ ہے۔ جو معروف صوفی بزرگ سید ابوالحسن ہجویری معروف بہ داتا گنج بخش کی تالیف ہے۔ اس کے علاوہ بہت سے مسلمان حکمران سرزمین ہندوستان پر قابض ہوتے رہے اور زبان و ادب کی ترقی کا سبب بنتے رہے۔ مگر حقیقت تو یہ ہے کہ ہندوستان میں فارسی کو مغلوں کے دور حکومت میں اوج و کمال حاصل ہوا۔ سب سے پہلے ظہیرالدین بابر نے ۲۶/ دسمبر

۱۵۲۶ء میں ہندوستان پر زبردست حملہ کر دیا اور ابراہیم لودی کو شکست دے کر ہندوستان میں مغلیہ سلطنت کی بنیاد ڈالی۔ بابر عظیم فاتح ہونے کے علاوہ شعر و ادب کا فطری ذوق رکھتا تھا۔ ترکی زبان میں شعر کہتا تھا۔ بابر جب ہندوستان میں وارد ہوا تو اس کے ساتھ فارسی زبان و ادب کے بہترین شاعروں اور ادیبوں کا جم غفیر تھا۔ جنہوں نے ہندوستان میں فارسی زبان کی روشن شمع کو اور آگے بڑھایا۔ بابر کے بعد اس کا بیٹا اور جانشین نصیر الدین ہمایوں وارث تخت ہوا۔ شعر و ادب کا ذوق اسے قدرت کی طرف سے ورثہ میں ملا تھا۔ جس کی وجہ سے ہمایوں عربی و فارسی زبانوں پر پوری قدرت رکھتا تھا۔ عہد ہمایوں میں بھی فارسی ادب کو تقویت حاصل ہوئی۔

جہاں تک ہندوستان میں فارسی تاریخ نویسی کا سوال ہے، اس کی بنیاد عہد ممالیک میں فخر الدین مبارک شاہ کی کتاب بحر الانساب سے پڑی۔ جیسا کہ ہم سبھی واقف ہیں کہ ادبی زبان کی حیثیت سے فارسی کے احیا کی کوشش تو چوتھی صدی ہجری دسویں صدی (میلادی) میں ایرانی خاندان کے عہد میں شروع ہوئی۔

عہد مغول کی ابتداء میں ہمیں ہندوستان میں مختلف ادبی دھاروں کا اتصال نظر آتا ہے ان میں سے ایک ہندی فارسی روایت کا دھارا، دوسرے دبستان ہرات اور تیسرا نئی طرز و خ کا دھارا جنہیں خود سلاطین مغول نے جاری کیا۔ ان تینوں کے اتصال سے ایک خالص ہندی تاریخی روایت قائم ہو گئی۔

دہلی سلطنت:

ہندوستان میں سلطنت غلامان کے آغاز (۱۲۰۲ھ/۱۲۰۶ء) سے لے کر مغل حکومت کے انقراض (۱۲۷۴ھ/۱۸۵۷ء) تک فارسی زبان و ادب نے عروج و زوال کے مختلف مراحل طے کئے۔ ان سلاطین نے اپنے علمی ذوق و شوق کے مطابق مختلف عنوان و فنون کی ترقی میں بڑھ چہ کر حصہ لیا اور ان حکمرانوں کی سرپرستی میں شعراء ادبا اور مورخین نے اپنے میدان میں خوب جوہر دکھائے۔ مملوک یا خاندان غلامان کا اولین بادشاہ سلطان قطب الدین ایبک (۱۲۰۶ء-۱۲۱۰ء) ایک علم دوست بادشاہ تھا۔

عهد مماليك:

مملوك خاندان کا دور ہندوستان میں ایک طرف اسلامی سلطنت کی توسیع اور دوسری طرف اشاعت اسلام کا دور تھا۔ اس عہد کتب تاریخ کا تناسب زرا زیادہ نظر آتا ہے اکثر تاریخی بادشاہوں کے نام منسوب ہیں۔ دور مماليك میں تالیف ہونی والی تاریخی کتابیں حسب ذیل ہیں۔

- (۱) بحر الانساب: محمد مبارك شاہ معروف بہ مخرمدر کی تالیف ہے۔
  - (۲) چچ نامہ: چچ نامہ ایک عربی تاریخ منہاج الدین والملك یا تاریخ منہاج المسالك کا فارسی ترجمہ ہے۔ (مترجم محمد بن علی بن حامد بن ابی بکر الکوفی ہے)۔
  - (۳) تاج المآثر: اسکا مصنف تاج الدین حسن بن نظامی نیشاپوری ہے۔ اس کو ہندوستان کی پہلی فارسی تاریخ کی کتاب بھی شمار کیا جاتا ہے۔
  - (۴) طبقات ناصری: 'طبقات ناصری' ابو عمر عثمان منہاج الدین سراج الدین جوزجانی عرف بہ منہاج سراج کی مشہور زمانہ تاریخ ہے جو ۶۵۸ھ/۱۲۶۰ء میں لکھی گئی۔
- ## عهد خلجی و تغلق:

خاندان غلامان کہ بعد سلاطین خلجی برسر اقتدار آئے اور پھر تغلق خاندان کی حکومت کا آغاز ہوا۔ خلجیوں کے عہد کی آغاز سے لیکر تغلقوں کی حکومت کے خاتمہ ۷۱۵ھ/۱۴۱۳ء کے درمیان ہندوستان میں فارسی زبان میں تاریخ کی اہم کتابیں لکھی گئی۔ جو ذیل میں درج ہیں:-

- (۱) تاریخ فیروز شاہی: تاریخ فیروز شاہی چودھویں صدی عیسوی کے مشہور عالم اور تاریخ نگار ضیاء الدین برنی کی ایک اہم تالیف ہے۔
- (۲) خزائن الفتوح (تاریخ علائی): اسیر خسرو کی نثری تصانیف میں 'خزائن الفتوح' یا 'تاریخ علائی' ایک اہم تصنیف ہے۔
- (۳) فتوحات فیروز شاہی: 'فتوحات فیروز شاہی' سلطان فیروز شاہ تغلق کی تصنیف ہے۔

(۴) تاریخ فیروز شاہی: 'تاریخ فیروز شاہی' سلطان فیروز شاہ کے عہد کی ایک عمومی تاریخ ہے۔ اس کا مصنف شمس سراج عفیف ہے۔

عہد سید و لودھی:

سید خاندان کی حکومت میں کوئی ادبی کارنامہ وجود میں نہیں آیا۔ اس عہد میں تاریخ کی اہم کتابیں وجود میں آئیں۔ انکا ذکر ذیل میں ہیں۔

(۱) سیرت فیروز شاہی: سیرت فیروز شاہی تغلق عہد میں تالیف ہونے والی ایک مختصر تاریخ ہے جو فتوحات فیروز شاہی کی طرز پر لکھی گئی ہے۔

(۲) تاریخ مبارک شاہی: 'تاریخ مبارک شاہی' غوری خاندان کے بانی محمد سام کے عہد سے لے کر سلطان سید محمد بن فرید شاہ ۸۴۹ھ کے زمانے کے حالات پر مشتمل ہے۔ اس کا مولف یحییٰ بن احمد عبد اللہ سرہندی ہے۔

(۳) مآثر محمودی: مآثر محمود شاہی مالوہ کے خلجی سلاطین کے عہد کی اہم تاریخ ہے۔ اس کا مولف علی بن محمود کرمانی ملقب بہ شہاب حکیم ہے۔

(۴) طبقات محمود شاہیہ: 'طبقات محمود شاہیہ' شمس الدین محمد زیرک کی تالیف ہے۔

(۵) تاریخ ناصری/تاریخ ناصر شاہی: یہ تاریخ مالوہ کے بادشاہ سلطان ناصر الدین شاہ (۹۰۶-۹۱۷ھ/۱۵۰۰-۱۵۱۱ء) کے عہد حکومت کے واقعات پر مشتمل ہے۔

مغلیہ سلطنت:

شہنشاہ ظہیر الدین محمد بابر (۱۵۲۶ء تا ۱۵۳۰ء) نے جب ۱۵۲۶ء میں پانی پت کی پہلی جنگ میں سلطان ابراہیم لودی کو شکست دے کر ہندوستان کا تخت حاصل کیا تو اسی سے ہندوستان کی تاریخ میں مغلیہ سلطنت کی بنیاد پڑی۔ مغلیہ دور حکومت ہندوستان میں فارسی زبان و ادب کی تاریخ و ترویج کے لحاظ سے ایک اہم دور شمار کیا جاتا ہے۔ اس عہد میں فارسی زبان کی ترویج و ترقی سابقہ عہد سے کہیں زیادہ ہوئی۔ اس کی سب سے بڑی وجہ مغل سلاطین، امرا اور وزرا کی علم پروری اور علم دوستی تھی۔

سولہویں اور سترہویں صدی میں فارسی زبان کے شعراء، ادباء، علما و فضلا اور تاریخ نویسوں کی ایک بڑی تعداد دوسرے ممالک سے ہجرت کر کے ہندوستان میں سکونت پذیر ہوئی اور بلا مبالغہ سینکڑوں شاعروں، ادیبوں مورخین اور مترجمین نے فارسی زبان کو اپنا وسیلہ بیان بنایا اور بیشمار تصنیفیں اس زبان میں وجود میں آئیں۔ مغل حکمرانوں نے تاریخ نویسی کی طرف اپنی خاص توجہ دی اور خصوصاً اکبر کے عہد میں اس فن کو کافی ترقی ملی۔ اس عہد میں لکھی جانے والی تاریخیں اس کا بین ثبوت ہیں۔

سلاطین دہلی کے عہد میں ہندوستان میں فارسی تاریخ نویسی کی جو روایات قائم ہو چکی تھی اسے مغل خاندان کے حکمرانوں نے نہ صرف برقرار رکھا بلکہ اس عہد میں فارسی تاریخ نویسی کے فن کو ایک نئی جہت حاصل ہوئی۔ سلاطین مغلیہ خود فن تاریخ نویسی کے قائل رہے ہیں اور انہوں نے خود بھی اس فن میں کتابیں تالیف کی۔ اور حقیقت یہ ہے کہ انہوں نے جو کچھ لکھا ہے اس میں انہوں نے بڑی دیانتداری اور ایمانداری کا ثبوت پیش کیا ہے۔ 'تزک بابری' اور 'تزک جہانگیری' اس کی نمایاں مثالیں ہیں۔

یہاں یہ نکتہ قابل ذکر ہے کہ مغل عہد کی ابتداء میں ہمیں ہندوستان میں مختلف ادبی روایتوں کا اتصال دیکھنے کو ملتا ہے۔ ان میں پہلا ہندی فارسی روایت کا دھارا اور دوسرا دبستان ہرات اور تیسرا نئی طرزوں کا دھار جنہیں خود سلاطین مغول نے جاری کیا تھا۔ ان تینوں کے اتصال سے ایک خاص ہندی تاریخی روایت قائم ہو گئی۔ اکبر نامہ، آئین اکبری، منتخب التواریخ، تاریخ الفی، طبقات اکبری، وغیرہ کا نام لیا جاسکتا ہے۔

عہد بابر و ہمایوں:

جیسا کہ ہم جانتے ہیں کہ ہندوستان میں بابر کا دور حکومت بہت مختصر رہا ہے۔ بابر کے عہد کی تنہا تاریخ خود اس بادشاہ کی تصنیف کردہ سوانح حیات 'تزک بابری' ہے۔ ہمایوں کے دور کی کئی تاریخی کتابیں ہمیں دستیاب ہیں جنہیں تاریخ نویسی کے فن کا عمدہ نمونہ قرار دیا جاسکتا ہے۔ ہمایوں کے عہد میں تاریخ کی متعدد کتابیں لکھی گئیں جن کا ذکر ذیل میں ہیں۔

(۱) تزك بابری: 'تزك بابری' جسے واقعات بابری اور 'بابر نامہ' کے نام سے بھی جانا جاتا ہے شہنشاہ بابر کی ایک شاہکار تالیف ہے۔ 'تزك بابری' دراصل ترکی زبان میں بابر کی سوانح عمری ہے جس کا ترجمہ دنیا کی بیشتر زبانوں میں ہو چکا ہے۔ عبدالرحیم خانخانان نے ۱۵۹۰ء میں اکبر کے حکم سے اس کا فارسی زبان میں ترجمہ کیا اور اسے 'بابر نامہ' کے نام سے موسوم کیا۔

(۲) ہمایوں نامہ: 'ہمایوں نامہ' شہنشاہ ہمایوں کے عہد کی مشہور تاریخ ہے جسے غیاث الدین ابن امام الدین معروف بہ خواند میر نے ۱۵۳۴ء میں تصنیف کی۔ ہمایوں نامہ اپنے مواد اور مشمولات کے اعتبار سے اس عہد کی اہم اور معتبر تاریخ ہے۔

(۳) تذکرۃ الواقعات ہمایونی: تذکرۃ الواقعات، عہد ہمایونی کی ایک دوسری تاریخ ہے جسے جوہر آتاف تاجی نے شہنشاہ اکبر کے حکم سے ۹۹۵ھ میں لکھی۔

(۴) تاریخ رشیدی: تاریخ رشیدی عہد ہمایونی کی دوسری اہم تصنیف ہے اور میرزا حیدر (م ۹۵۰ھ/۱۵۵۱ء) کی تصنیف ہے۔

عہد اکبری:

دور مغلیہ میں فارسی ادب کو سب سے زیادہ ترقی اور عروج عہد اکبری میں حاصل ہوا۔ جلال الدین محمد اکبر نے ہندوستان پر ۱۵۵۶ء سے لے کر ۱۶۰۵ء تک حکومت کی۔ اگرچہ اکبر بادشاہ کی رسمی تعلیم نہیں ہوئی تھی۔ لیکن اس کو علم و فن کا انتہائی شوق تھا۔ جس کی بدولت اکبر علمی و ادبی محفلوں میں جایا کرتا تھا اور مشہور و مفید کتابوں کو پڑھوا کر سنتا تھا۔ الغرض اکبر نے فارسی زبان و ادب کی ایسی زبردست سرپرستی کی کہ جو اس دور سے پہلے کبھی ممکن نہ ہو سکی۔

ابوالفضل عہد اکبری کا عظیم عالم تھا۔ اس نے عہد اکبری کے تمام حالات اور واقعات لکھی ہیں جس کا ذکر ابوالفضل کی دو مشہور و معروف کتابوں "آئین اکبری" اور "اکبر نامہ" میں ملتا ہے۔ اس کے علاوہ اسی عہد میں فیضی نے اکبر کے حکم سے رامائن اور بھگوت گیتا کا سنسکرت سے فارسی میں ترجمہ کیا۔

شہنشاہ اکبر کے عہد (۹۶۳ء/۱۵۵۶ء/۱۰۱۴ء/۱۶۰۵ء) میں مغلیہ سلطنت کو جو استحکام حاصل ہوا اس کے نتیجے میں ملک میں ایک خوشگوار ماحول پیدا ہوا اور اس خوشگوار ماحول کے نتیجے میں ایرانی اہل قلم اور ماہرین فن نے ہندوستان کا رخ کیا۔ خطاطی، مصوری، معماری اور دیگر فنون لطیفہ کو اس عہد میں نئی جہت حاصل ہوئی۔

مغل حکمرانوں میں شہنشاہ اکبر کا عہد مختلف جہتوں وے الگ نوعیت کا حامل ہے۔ اکبر کی متعدد فتوحات کی وجہ سے مغل حکومت کو جو وسعت حاصل ہوئی اور ہر طرف امن و امان کا جو ماحول پیدا ہوا اس کے نتیجے میں فنون لطیفہ کو کافی ترقی حاصل ہوئی۔ اس عہد میں جہاں کئی جہتوں پر نئے تجربات کئے گئے وہیں تاریخ نویسی میں بھی نئی شروعات ہوئی۔ دربار میں ملک الشعرا کے عہدہ کی مانند ہی درباری مورخ کا عہدہ بھی مقرر کیا گیا اور اب باقاعدہ طور پر سرکاری تاریخ لکھنے کا آغاز ہوا۔ جہاں تک تاریخ نویسی کا تعلق ہے، عہد اکبری میں اس میں ایک نئی شروعات ہوئی۔ شاہی دربار میں جہاں ملک الشعرا کے خطاب سے شعرا کو نوازا گیا وہیں درباری مورخ کا عہدہ بھی مقرر کیا گیا۔ تاریخ نویسی اور واقعہ نگاری کے ایک باضابطہ محکمہ کا قیام عمل میں آیا۔ اکبر نامہ اور آئین اکبری اس سلسلے کی پہلی کڑی ہیں (باقاعدہ سرکاری تاریخ لکھنے کا آغاز ہوا)۔ اور اس طرح اس عہد میں تاریخ کی ایسی نادر کتابیں وجود میں آئیں جو اپنی مثال آپ ہیں۔ اس دور میں لکھی جانے والی تاریخ کی کتابوں میں ہم عصر تاریخ نویسی کے اصول کو ملحوظ رکھا گیا۔ مختصر یہ کہ اس عہد میں ابوالفضل، ملا عبد القادر بدایونی، نظام بخشی، فیضی سرہندی وغیرہ مورخین کی کاوشوں کے نتیجے میں تاریخ کی ایسی مثالیں وجود میں آئیں جو عالمی تاریخ نویسی سے آنکھیں ملانے کے قابل تھیں۔ عہد اکبری میں تالیف ہونے والی اہم تاریخی کتابیں درج ذیل ہیں۔

- (۱) تاریخ ہمایوں: 'تاریخ ہمایوں' مولف بایزید عہد ہمایونی کی ایک دوسری اہم تاریخ جو عرف عام میں 'تذکرہ ہمایوں و اکبر' کے نام سے مشہور ہے۔ اس تاریخ میں ہمایوں اور اکبر کے عہد (۹۴۹/۹۹۹ھ) کے جزوی حالات درج ہیں۔

(۲) ہمایوں نامہ: 'ہمایوں نامہ' گلبدن بیگم (م ۱۱۰۱/۱۶۰۳) کی شاہکار تصنیف ہے۔

گلبدن بیگم ہمایوں بادشاہ کی بہن تھی۔ یہ تاریخ اس نے اپنے بھتیجے اکبر بادشاہ کی فرمائش پر لکھی ہے۔ ہمایوں نامہ شاہی خاندان کی ایک دلچسپ تاریخ ہے۔

(۳) نفائس المآثر: 'نفائس المآثر' میر علاء الدولہ قزوینی کی اہم تالیف ہے۔ مولف نے اس میں شہنشاہ بابر سے لے کر شہنشاہ اکبر کے عہد تک کے واقعات درج کئے ہیں۔

(۴) اکبر نامہ: 'اکبر نامہ' شیخ ابوالفضل کی وہ شاہکار تالیف ہے جسے صرف ہندوستان بلکہ عالمی پیمانے پر غیر معمولی شہرت حاصل ہے۔ یہ عہد اکبری کی مفصل تاریخ ہے جس میں ہر شعبہ سلطنت اور ہر صیغہ ملک کی تفصیل ملتی ہے۔

(۵) آئین اکبری: 'آئین اکبری' ابوالفضل کی شاہکار تالیف اور فارسی کی مایہ ناز کتاب ہے۔ یہ دراصل ابوالفضل کی مشہور تاریخ 'اکبر نامہ' کی تیسری جلد ہے۔

(۶) اکبر نامہ/تاریخ اکبر شاہی: 'اکبر نامہ' جو ابوالفضل کے اکبر نامہ سے جدا ایک الگ تاریخ ہے شیخ الہداد فیضی کی تالیف ہے، جسے اس نے اپنے قریبی شیخ فرید بخاری مرتضیٰ خان کی فرمائش پر ترتیب دیا۔

(۷) مآثر رحیمی: 'مآثر رحیمی' خواجہ عبدالباقی نہاوندی (م ۱۰۴۲/۱۹۲۲ء) کی اہم تالیف ہے جو ۱۰۲۵ء میں پایۂ تکمیل کو پہنچی۔

(۸) منتخب التواریخ: منتخب التواریخ ملا عبد القادر بدایونی (متوفی ۱۰۲۵/۱۵۴۰ء) کی ایک اہم تالیف اور شہنشاہ اکبر کے عہد میں لکھی جانے والی اہم ترین تاریخوں میں سے ایک ہے۔ 'منتخب التواریخ' سلطان محمود کے والد سبکتگین کے آغاز سلطنت (۳۶۷/۹۹۸ء) سے لیکر اکبر کے چالیسویں جلوس (۱۰۰۴/۱۵۹۶ء) تک کی ناقدانہ تاریخ ہے۔ منتخب التواریخ کو بدایونی نے چار ابواب میں منقسم کیا ہے۔

(۹) تاریخ الفی: تاریخ الفی چار جلدوں پر مشتمل عہد اکبری کی مفصل ترین تاریخ ہے۔ اس کتاب میں ابتدائے اسلام سے ۱۵۸۸/۹۹۶ء تک کے ہزار سالہ تاریخی واقعات درج ہیں۔

(۱۰) طبقات اکبری: 'طبقات اکبری' خواجہ نظام الدین احمد بخشی (متوفی ۱۵۹۴ء) کی تالیفی کردہ ایک اہم تاریخ ہے۔ یہ ہندوستان کی ایک عمومی تاریخ ہے اور غزنوی سلطان سبکتگین کے عہد (۵۳۶۷/۹۷۷ء) سے لے کر اکبر کے دور حکومت کے ۳۸ ویں سال تک کے واقعات پر مشتمل ہے۔

(۱۱) تاریخ حقی: 'تاریخ حقی' شیخ عبد الحق محدث دہلوی کی تالیف ہے۔ شیخ عبد الحق دہلوی عہد اکبری کے عالم، صوفی، محدث اور مورخ تھے۔

(۱۲) تاریخ اکبری: 'تاریخ اکبری' عارف قندھاری کی تالیف کردہ تاریخ ہے۔

(۱۳) تاریخ معصومی یا تاریخ سندھ: 'تاریخ سندھ' جو 'تاریخ معصومی' کے نام سے مشہور ہے، محمد معصوم منتخب بہ نامی بھکیر کی تالیف ہے اور عہد اکبری میں ۱۰۰۹ھ/۱۶۰۱ء میں لکھی گئی۔

(۱۴) تحفۂ اکبر شاہی / تاریخ شیر شاہی: 'تحفۂ اکبر شاہی' یا تاریخ شیر شاہی 'اکبری عہد میں لکھی جانے والی ایک مختصر تاریخ ہے جس کا مولف عباس شیروانی ہے۔ خود شہنشاہ اکبر نے اسے حکم دیا تھا کہ وہ اپنے تجربات و مشاہدات اور دیگر موثق اطلاعات کی مدد سے ایک تاریخ ترتیب دیا۔

(۱۵) واقعات مشتاقی: 'واقعات مشتاقی' شیخ رزق اللہ مشتاقی دہلوی کی تالیف ہے جو شہنشاہ اکبر کے عہد حکومت کی ابتداء میں ۱۰۷۲ء میں لکھی گئی۔

عہد جہانگیری:

اکبر کی وفات کے بعد اس کا بیٹا شاہزادہ سلیم نورالدین جو جہانگیر کے لقب سے مشہور ہوا اور سلطنت مغلیہ کا وارث ہوا۔ جہانگیر بھی پہلے مغلیہ بادشاہوں کی طرح بڑا ادب نواز تھا۔ عہد جہانگیری میں فارسی علم و ادب کو ترقی و ترویج کے مواقع فراہم ہوئے۔ جہانگیر خود شاعرانہ مزاج اور نثر سے گہرا تعلق رکھتا تھا۔ اس نے ایک بڑی لائبریری قائم کر رکھی تھی۔ اس نے خود ایک کتاب "توزک جہانگیری" کے نام سے تصنیف

کی۔ جس سے جہانگیر کی ادب پروری اور علم دوستی کا بخوبی اندازہ لگایا جاسکتا ہے۔

جہانگیر بادشاہ کا ۲۳ سالہ عہد حکومت فارسی تاریخ نویسی اور مورخوں کی تعداد کے لحاظ سے دیگر تمام ادوار سے ممتاز ہے۔ وہ خود ماہر انشا پرداز تھا۔ اس نے خود تذك جہانگیری لکھ کر اپنے عہد کے مورخوں کی تاریخ نویسی کا ایک بہترین نمونہ پیش کیا۔ اس عہد میں تالیف ہونے والی کتابیں درجہ ذیل ہیں۔

(۱) توزك جہانگیری: توزك جہانگیری شہنشاہ سلیم نورالدین جہانگیر کی تالیف ہے سادہ اور بے تکلف انداز میں لکھی گئی ہے۔ اس تاریخ میں جو واقعات انہیں خود بادشاہ جہانگیر اپنے قلم سے روزانہ قلمبند کرتا تھا۔

(۲) زبدة التواریخ: 'زبدة التواریخ' نور الحق المشرقی الدہلوی (متوفی ۱۶۶۲ھ) کی تالیف ہے۔ یہ معز الدین بن سام سے لے کر شہنشاہ جہانگیر کی تخت نشینی (۱۶۰۵ء) تک کی ایک عمومی تاریخ ہے۔

(۳) اقبال نامہ جہانگیری: اقبال نامہ جہانگیری شہنشاہ نور الدین جہانگیر کے عہد میں لکھی جانے والی ایک اہم اور مستند تاریخ ہے جسے معتمد خان بخشی نے ۱۹۲۹ھ ق/۱۶۱۹ء میں مکمل کیا۔ مؤلف کا اصل نام محمد شریف ہے جو ایران سے ہندوستان آیا اور جہانگیر بادشاہ اور شاہ جہان کے دربار میں اعلیٰ عہدوں پر فائز ہوا۔

(۴) تاریخ فرشتہ: تاریخ فرشتہ میر قاسم ہند و شاہ فرشتہ استرآبادی کی اہم تالیف ہے۔ یہ ایک عمومی تاریخ ہے جسے فرشتہ نے دو جلدوں میں، گلشن ابراہیمی کے نام سے ۱۰۳۳/۱۶۲۳ھ میں مکمل کیا۔

(۵) تذکرة الملوك: 'تذکرة الملوك' رفیع الدین ابراہیم شیرازی کی ایک اہم تاریخ ہے۔ مؤلف نے اس تاریخ میں عادلشاہی خاندان کی ۱۶۱۱ تک کی تاریخ ہے۔

(۶) مخزن افغانیہ: عہد جہانگیری میں تالیف ہونے والی تاریخ ہے جو ۱۶۱۲ء میں برار میں لکھی گئی۔ اس کے مؤلف کا نام نعمت اللہ ہے۔

نعمت اللہ شہنشاہ اکبر کے عہد میں ۳۰ سال تک محکمہ خالصہ سے وابستہ رہا اور جہانگیر کے عہد میں وقائع نویس کے عہدہ پر فائز ہوا۔

(۷) تاریخ کشمیر یا تاریخ حیدر ملک: 'تاریخ کشمیر' جو تاریخ حیدر ملک کے نام سے بھی جانی جاتی ہے حیدر ملک چاڈورہ کی تصنیف ہے۔

عہد شاہجہانی:

جہانگیر کی موت کے بعد اس کا بیٹا شاہزادہ "خرم" (شاہجہان) تخت نشین ہوا۔ شاہجہان بھی اپنے آباء و اجداد کی طرح جری، بہادر اور ادب پرور سلطان ثابت ہوا۔ مگر اس کی دلچسپی علم و ادب کی بہ نسبت فن تعمیر اور دیگر فنون لطیفہ پر زیادہ تھی۔ عہد شاہجہان میں فن تعمیر کے بہترین اور بے مثال نمونے سرزمین ہند پر موجود ہیں۔ جن میں تاج محل، موتی مسجد، لال قلعہ اور جامعہ مسجد دہلی خاص طور سے قابل ذکر ہیں۔ فنِ ثقافت و تعمیر کے ساتھ ساتھ عہد شاہجہان میں علم و ادب کے بہترین شاہکار سامنے آئے۔ تاریخ نویس اور دیگر ادب نواز لوگ بھی عہد شاہجہان سے وابستہ تھے۔ جنہوں نے اپنی علمی اور ادبی کوششوں اور کاوشوں کے ذریعے عہد شاہجہان میں فارسی ادب کی شمع کو روشن رکھا۔ عہد شاہجہان میں فارسی علم و ادب کو وہ ترقی نصیب نہیں ہوئی جو شاہجہان سے پہلے مغلیہ بادشاہوں کو میسر تھی۔

شاہجہان کا دور ہندوستان میں تاریخ نویسی کے لحاظ سے ایک اہم دور کھاجا سکتا ہے۔ اس دور میں تاریخ کی متعدد کتابیں وجود میں آئیں۔ تاریخ نویسی کے میدان میں مغلیہ حکمرانوں میں اگر شہنشاہ اکبر، جہانگیر اور شاہجہان کے عہد کا مقایسہ کیا جائے تو یہ کہا جاسکتا ہے کہ اکبر کے عہد میں فن تاریخ نویسی نے ایک باضابطہ شکل اختیار کی، جہانگیر کے عہد میں اس نے اپنی رونق کو برقرار رکھا اور شاہجہان کے عہد میں اسے اور ترقی حاصل ہوئی۔ شاہجہان کے عہد (۱۰۳۷-۱۰۶۸ھ ق) میں مورخوں کی ایک کثیر تعداد شاہی عنایت اور توجہ کا

مرکز قرار پائی اور محمد امین قزوینی، میرزا محمد جلال الدین طباطبائی یزدی، عبدالحمید لاہوری، محمد وارث لاہوری، شیخ عنایت اللہ لاہوری، اور شیخ محمد صالح کنبہ جیسے عظیم مورخین نے تاریخ نویسی کے میدان میں اپنے جوہر دکھائے ذیل میں اس عہد میں تالیف ہونے والی اہم تاریخی کتابوں کا ذکر کیا جاتا ہے۔

(۱) شاہجہان نامہ یا پادشاہ نامہ: محمد بن محمد محمود جلالی طباطبائی زوارہ

ای کی یہ تاریخ عہد شاہجہانی کی ایک سرکاری تاریخ ہے۔ (۱۶۴۰ء)

(۲) پادشاہ نامہ: پادشاہ نامہ لاہوری، عہد شاہجہانی کے تیسرے سرکاری مورخ

عبدالحمید لاہوری (م ۱۶۴۵ء) کی تالیف کردہ تاریخ ہے۔ یہ شاہجہانی عہد کی

مفصل تاریخ ہے۔

(۳) عمل صالح: 'عمل صالح' محمد صالح کنبہ لاہوری (م غالباً ۱۶۷۵ء) کی

تالیف کردہ شاہجہان کی مفصل تاریخ ہے جسے مولف نے ۱۶۵۹ء میں مکمل کیا۔

(۴) صبح صادق: 'صبح صادق' عہد شاہجہانی میں تالیف ہونے والی چار جلدوں

میں ایک ضخیم تاریخ ہے جس میں تاریخ، خود نوشت، علما، فضلاء اور شعرا کے احوال

درج ہیں۔ اس کا مولف میرزا محمد صادق صادقی بن محمد صالح اصفہانی (م ۱۶۵۱ء)

ہے جو شاہجہان کا وقائع نویس اور بنگال کا ایک جاگیردار تھا۔

(۵) آثار شاہ جہانی و اخبار جہانگیری: 'آثار شاہجہانی' محمد صادق دہلوی

کی شاہجہان اور اس کے آباء اجداد کی تاریخ پر مشتمل تالیف ہے۔ محمد صادق میر

سید علی ہمدانی کے خاندان سے تھا۔

(۶) طبقات شاہ جہانی: طبقات شاہجہانی محمد صادق کشمیری کی تالیف ہے جو

۱۰۴۶ھ/۱۶۳۶ء میں لکھی گئی۔ یہ آل تیمور کی شاہجہان کے عہد تک کی اہم تاریخ ہے۔

(۷) تاریخ شاہ شجاعی: تاریخ شاہ شجاعی میر محمد معصوم بن حسن صالح کی

تالیف کردہ ایک مختصر تاریخ ہے۔

(۸) مآثر جہانگیری: 'مآثر جہانگیری' عہد شاہجہانی میں تالیف ہونے والی جہانگیر کے دور حکومت کی ایک اہم تاریخ ہے۔ مولف کا نام کامگار حسینی ہے یہ جہانگیر کے دربار سے منسلک تھا۔

(۹) ملخص شاہجہان نامہ: یہ میرزا محمد طاہر متخلص بہ آشنا معروف بہ عنایت خان کی تالیف ہے اور شاہجہانی عہد کے ۳۰ سال (۱۰۶۸-۱۰۳۷ھ/۱۶۵۸-۱۶۲۸ء) کی مکمل تاریخ ہے۔

(۱۰) فتوحات عادل شاہی: 'فتوحات عادل شاہی' محمد ہاشم متخلص بہ فزونی استرآبادی کی تالیف ہے۔ یہ بیجاپور کے عادل شاہیوں کی تاریخ ہے جسے مولف نے ۴ سال کی مدت میں ۱۶۴۵ء میں مکمل کیا۔ فزونی ایران کے شہر استرآباد سے ہندوستان آیا۔

عہد عالمگیری:

شاہجہان کی وفات کے بعد اس کا بیٹا ابوالمظفر محی الدین محمد اورنگ زیب عالمگیر وارث "تخت سلطنت" ہوا۔ عہد اورنگ زیب میں سیاسی خلفشار کے باوجود بھی علمی و ادبی سرگرمیاں جاری رہیں۔ کیونکہ عالمگیر بذات خود ایک صاحب علم بادشاہ تھا۔ اسے عربی، فارسی اور ترکی زبانوں پر مکمل دست گاہ حاصل تھی۔ اس کے علاوہ اردو زبان جو اس زمانے میں وجود میں آرہی تھی اس سے بھی آشنا تھا۔ اور مروجہ علوم یعنی حدیث، تفسیر اور فقہ کا بھی ماہر تھا۔ اس سلسلے میں اورنگ زیب کے تعلقات بڑے بڑے علماء اور مشائخ سے تھے۔ جن میں ملا عبداللہ سیالکوٹی اور سید عبداللطیف خاص طور سے قابل ذکر ہیں۔^۱

جیسا کہ ہم جانتے ہیں ہندوستان میں فارسی زبان و ادب کی ترویج وسعت میں بادشاہوں اور امراء وقت کی سرپرستی کا بہت اہم حصہ رہا ہے۔ لیکن اورنگ زیب کی تخت نشینی کے بعد صورت حال یکسر بدل گئی۔ اورنگ زیب کے عہد

۱: اورنگ زیب عالمگیر پر ایک نظر: علامہ شبلی نعمانی، لاہور، ۱۹۵۸ء، مولانا آزاد لائبریری، علیگڑھ۔

حکومت میں شاہانہ سرپرستی ترغیب و تشویق کا سلسلہ رفته رفته کم ہوتا گیا۔ چونکہ اورنگ زیب کا میلان مذہب کی طرف زیادہ تھا لہذا اس نے آرٹ اور ادب کی سرکاری سرپرستی ختم کردی اور عالموں اور دانشوروں کی سرپرستی کی طرف زیادہ توجہ نہیں کی۔ لیکن اس کے باوجود اس عہد میں شعرا و ادبا نے آثار و تالیفات کے ذریعہ فارسی ادب کے ذخیرے میں گراں قدر اضافہ کیا۔

عہد اورنگ زیب کا ادبی ماحول

ہندوستان میں فارسی ادب کا ماحول جاننے کے لیے مسلمانوں کی ہندوستان میں آمد ان کی حکومت کے عروج و زوال بادشاہوں، وزراء، امراء اور ادیبوں کی سرپرستی، پھر ایران سے ہندوستان میں شعراء اور ادباء کی آمد وغیرہ کا جاننا ضروری ہے۔ لیکن یہاں ہمارا مقصد عہد اورنگ زیب میں جو فارسی کا ماحول رہا ہے اس کا تعین کرنا ہے۔ اورنگ زیب سے پہلے اکبر، جہانگیر اور شاہجہاں نے شعراء اور ادباء کی خوب سرپرستی کی جس کی وجہ سے فارسی کتب کے اچھے اچھے نمونے ان کے زمانے میں وجود میں آئے۔ اگر ہم خالص ہندوستانی زبان خاص کر اردو، کشمیری، گجراتی، پنجابی، مراٹھی، بنگالی اور سندھی زبانوں کا مطالعہ کریں تو ہمیں بخوبی اندازہ ہوتا ہے کہ فارسی زبان نے ان سب ہندوستانی زبانوں پر کتنا گہرا اثر ڈالا۔

عہد عالمگیر میں جو فارسی ادب کا ماحول تھا وہ ہر شخص جانتا ہے۔ کیونکہ اس زمانے میں اورنگ زیب اپنی حکومت مضبوط کرنے میں لگا ہوا تھا۔ جس کی وجہ سے اس نے فارسی شاعری کی سرپرستی کرنی چھوڑ دی۔ اس کا نتیجہ یہ ہوا کہ شاعری کی ایک صنف قصیدہ جو اس کے آباء و اجداد کے زمانے میں بڑے عروج پر تھا یکبارگی زوال پذیر ہو گیا۔ اورنگ زیب خود بھی نثری تحریر لکھتا تھا اور دوسروں کو بھی نثر میں لکھنے کا شوق پیدا کرتا تھا۔ اور اکثر کتابت بھی کرتا تھا۔ اس لیے اورنگ زیب نے نثری ادب کی طرف کافی توجہ دی اور اس کام کے لیے لوگوں کی مدد بھی کی۔

چونکہ اورنگ زیب ایک خطاط بھی تھا، اس نے کتابت بھی کیا اور کئی قرآن مجید کے نسخے اپنے ہاتھوں سے لکھے۔ اس کے علاوہ عالمگیر کو مطالعہ کا بہت

شوق تھا۔ جو بھی کتاب سامنے آتی اس کو ضرور پڑھتا تھا۔ امام غزالیؒ، شیخ شرف الدین منیریؒ، شیخ زین الدینؒ اور قطب محی الدینؒ جیسے بزرگوں کی تصانیف اورنگ زیب کے مطالعے میں رہتی تھیں۔^{۱۰}

اورنگ زیب کے زمانے میں میدانِ نثر میں جو ترقی ہوئی اسی وجہ سے نثری کتابیں اچھی خاصی وجود میں آئیں۔ اور ان میں سے کچھ کافی مشہور بھی ہوئیں۔ اس کے علاوہ خود عالمگیر کے خطوط اور اس وقت کی لکھی ہوئی کتابیں کافی مشہور ہوئیں ان ادبی تصنیفات کے علاوہ عہد اورنگ زیب میں بہت سی مذہبی کتابیں بھی لکھی گئیں۔ جنہوں نے اس دور کے مذہبی ادب میں چار چاند لگائے۔ ان اہم کتابوں کو لکھنے میں بڑے بڑے علماء نے اپنا ہاتھ بڑھایا۔

عہد اورنگ زیب میں بنارس ہندوؤں کا علمی و ادبی مرکز تھا جب کہ مسلمانوں کا ادبی مرکز دہلی تھا۔ اس کے علاوہ سیالکوٹ، برہانپور، جونپور، لکھنؤ اور اکبر آباد وغیرہ میں درس و تدریس کے دوسرے بڑے مرکز تھے۔ مدرسہ رحیمیہ دہلی جس نے وقت گزرنے کے ساتھ ساتھ بے حد ترقی کی اس کی بنیاد بھی عہد اورنگ زیب ہی میں رکھی گئی۔ اس کے علاوہ مدرسہ فرنگی محل لکھنؤ اور مدرسہ نظامیہ جونپور دنیا بھر میں مشہور ہوا جو عہد اورنگ زیب کی دین ہے۔

عہد اورنگ زیب میں ملا عبداللہ رومی نے ”فتاویٰ عالمگیری“ کے نام سے ایک عربی کتاب کا فارسی میں ترجمہ کیا۔ اس کے بعد ملا نجیب الدین ثاقب نے بھی فتاویٰ عالمگیری کا فارسی ترجمہ کیا۔ یہ کتاب عالمگیر کی قیادت میں لکھی گئی۔ اس کو لکھنے کے لیے پچاس علماء کی ایک جماعت قائم کی گئی تھی۔ فتاویٰ عالمگیری کی شہرت نہ صرف ہندوستان تک ہی محدود رہی بلکہ اس کی مقبولیت سارے عالم میں ہوئی۔

عہد اورنگ زیب میں فارسی نظم خصوصاً مثنوی اور ساتھ میں نثر میں تاریخ نویسوں نے کافی ترقی کی۔ جن میں تاریخ شاہ شجاع، واقعات عالمگیری، تاریخ وقایع، فتوحات عالمگیری، نسخہ تاریخ دلکش، عالمگیر نامہ اور مائر عالمگیری وغیرہ وغیرہ عہد اورنگ زیب کی نہایت مفصل اور نامور تاریخیں ہیں۔ خاص کر فتوحات

۱: تاریخ ملت: مفتی انتظام اللہ شہابی، دہلی، ۱۹۵۷ء، ص ۶۳، مولانا آزاد لائبریری، علیگڑھ۔

عالمگیری، واقعات عالمگیری، عالمگیر نامہ اور مائر عالمگیری ایسی تاریخی تابیں ہیں جن میں مورخوں نے اورنگ زیب کے ایام شہزادگی سے لے کر انتقال تک تمام حالات و واقعات نہایت ادیبانہ اور مفصل طریقے سے بیان کیے ہیں۔ اس کے علاوہ عہد اورنگ زیب میں بہت سی مقامی اور عام تاریخی بھی لکھی گئیں جن میں جامع مفیدی، لب التواریخ ہند، خلاصۃ التواریخ، مرآۃ العالم، مرآۃ جہاں نما، آئینہ بخت، تحفۃ الاخیار اور طرز الاخیار وغیرہ بھی اسی عہد کی دین ہیں۔

چنانچہ اس تاریخی نویسی کے گراں قدر سرمایہ کو دیکھ کر ہمیں یہ پتہ چلتا ہے کہ اگرچہ عہد اورنگ زیب میں سرکاری تاریخ نگاری کی طرف توجہ کم تھی اور مورخوں کی سرکاری سرپرستی تقریباً ختم ہو گئی تھی مگر ان تمام باتوں کو مدنظر رکھتے ہوئے عہد عالمگیری میں تاریخ نویسی کی ترقی برابر جاری رہی اور مورخوں نے اس موضوع پر اپنے کارنامے بطور یادگار چھوڑے ہیں۔ عہد اورنگزیب میں جتنی بھی فارسی میں تاریخی کتابیں وجود میں آئیں ان میں کچھ کتابیں جو اورنگ زیب کے عہد کے آغاز میں لکھی گئی ہیں ان میں عالمانہ طرز تحریر ہے اور جیسے جیسے اورنگ زیب کا عہد گذرتا گیا فارسی نثر کا طرز تحریر عالمانہ کے بجائے عامیانہ ہوتا گیا خصوصاً تاریخ کی کتابوں میں جو اورنگ زیب کے بالکل آخر زمانہ لکھی گئی ہیں ان میں زبان تھوڑی گنجگاہ ہے اور عالمانہ طرز تحریر سے ہٹ کر ہیں۔ لیکن مثنوی جو عہد اورنگ زیب میں نمایا ہوئی اس میں بہتری نظر آتی ہے۔

عہد عالمگیر کی تاریخ نویسی:

فارسی تاریخ نگاری کے اعتبار سے عہد مغلیہ کی اہمیت مسلم ہے! اس دور میں جہاں بادشاہوں نے بذات خود اپنی نیز اپنے دور کی تاریخ لکھی وہیں باقاعدہ سرکاری مورخین سے تاریخ نگاری کا کام لیا۔ جس کی وجہ سے بہت سی تاریخی کتابیں منظر عام پر آئیں، جیسے ابوالفضل کی تصنیف اکبر نامہ، بدایونی کی منتخب التواریخ، نظام الدین احمد کی طبقات اکبری، عبدالحمید لاہوری کی پادشاہ نامہ، شاہ

نواز خان کی مآثر الامراء، اور عہد اورنگزیب میں عالمگیر نامہ، (مرزا محمد کاظم) مرآة العالم (بختاور خان) وغیرہ بہت ہی مشہور ہوئیں، جن سے متاثر ہو کر دوسرے اہل علم نے بھی اس فن کو موضوع قلم بنایا۔ مذکورہ مورخین میں کچھ ایسے بھی ہیں جو بالواسطہ دربار سے منسلک تھے، اور اپنے مرتبی کی مدح سرائی میں تاریخ لکھ رہے تھے۔ ان کی تاریخ نگاری کا محور بادشاہ ہوتا تھا۔ عوام کی زندگی اور حالات وغیرہ سے انہیں کوئی سرکار نہ تھا، لیکن کچھ ایسے مورخین بھی تھے جن کو عوام اور اپنے دور کی تہذیب و ثقافت سے دلچسپی تھی، جس کا ذکر ان کتابوں میں ملتا ہے۔ ان میں سے فتحیہ عبرتیہ نامی مخطوطہ بھی بہت اہم ہے، جس سے عہد اورنگزیب کی فوجی مہمات و فتوحات پر روشنی پڑتی ہے، خصوصاً کوچ بھار اور آسام کے متعلق یہ ایک اہم دستاویز ہے۔ دوسرا گروپ بقول مؤرخین ان تاریخ نگاروں کا ہے جنہوں نے اپنی گرانقدر تالیفات سے اس عالمگیری عہد کو یادگار بنا دیا۔ ان میں سر فہرست محمد کاظم مؤلف عالمگیر نامہ، بختاور خان مؤلف مرآة العالم، عاقل خان رازی مؤلف واقعات عالمگیری، شہاب الدین طالش مؤلف تاریخ آسام، ایشور داس مؤلف فتوحات عالمگیری، بندرا بن مولف لب التواریخ، سجان رائے مؤلف خلاصۃ التواریخ، شیخ بقار سہارنپوری مؤلف مرآة جہاں نما، نعمت خان عالی مؤلف وقائع وغیرہ، اس کے علاوہ کتنی ہی ہستیاں ہیں جن کا شمار اس گروہ میں ہوتا ہے۔

تیسرا گروپ ان مؤرخین یا مؤلفین کا ہے جن کی تربیت کا بطور خاص اہتمام کیا گیا تا کہ ان کے گرانقدر آثار آئندہ کی نسلوں کے لئے کھلا آئینہ ثابت ہوں۔ چنانچہ اس ضمن میں اہم ترین شخصیات محمد ساقی مستعد خان مؤلف مآثر عالمگیری، خافی خان مؤلف منتخب اللباب، بہیم سین مؤلف نسخہ دلکشا، جگجیون داس مؤلف منتخب التواریخ وغیرہ کے نام شامل فہرست کئے جاسکتے ہیں۔ جن کی تالیفات بھی کم اہمیت کی حامل نہیں۔ سبک و نگارش کے لحاظ سے ان حضرات کی

تصنیفات بھی اس عہد کا عمدہ نمونہ قرار دی گئی ہیں۔

دور عالمگیری میں ایک بڑی تعداد ان مؤرخین و مؤلفین کی بھی ہے جن کا تعلق ایران سے تھا۔ مثال کے طور پر صادق کان یزدی مؤلف تواریخ شاہجہانی، احمد بیگ اصفہانی مؤلف طراز الاخبار، مال صفی قزوینی مؤلف تحفة الاخبار یا قصہ سلاطین متقدمین، سلمان قزوینی مؤلف جواهر التواریخ، محمد یافعی مؤلف جامع مفیدی، محمد کاظم شوشتری مؤلف احسن السیر، بہشتی شیرازی مؤلف آشوب ہندوستان، حقیری کاشانی مؤلف اورنگزیب نامہ وغیرہ۔

عہد عالمگیری کا اسلوب:

عہد عالمگیری کی تاریخی تصنیفات میں دو خاص سبک کار فرما نظر آتے ہیں ایک تو وہ جنگی عبارتیں نہایت ہی پر تکلف اور پر وضع ہیں اور دوسرا وہ سبک جو بے حد سادہ و روان ہے۔

عہد اورنگزیب کی فارسی نثر کا مجموعی جائزہ:

عہد اورنگزیب کی نثری تخلیقات مقدار اور معیار دونوں لحاظ سے اہم ہیں۔ اس عہد میں تقریباً تمام اہم موضوع پر معیاری کتابیں لکھی گئیں۔ جو تاریخ ادب میں اپنا ایک مقام رکھتی ہیں۔ یہ عہد خاص طور پر مکاتیب اور انشا کے لئے ممتاز ہے۔ اورنگزیب نے خود مکتوب نگاری کی ایک صحت مند روایت قائم کی جس کا تتبع اس کے ہم عصر دانشوروں نے کیا۔ یہ مکاتیب سادہ بھی ہیں اور مرصع بھی لیکن موخر الذکر طرزی زیادہ مقبول تھا۔ بید، میر عبد الجلیل بلگرامی، نعمت خان عالی اور خلیفہ شاہ محمد وغیرہ مرصع نگاری کے پیشواؤں میں تھے، لیکن خود اورنگزیب کے آخری عہد کے خطوط اور شاہ عبدالرحیم دہلوی وغیرہ کے مکاتیب سلیس اور فطری

انداز تحریر کے بہترین نمونے ہیں انشا میں مہارت حاصل کرنے کے لئے اس فن پر متعدد مثالی کتابیں بھی تصنیف کی گئیں۔

اس عہد کے آخر میں تاریخ کی دو اہم کتابیں تصنیف ہوئیں، اسیر داس ناگر کی فتوحات عالمگیری ہے اور دوسری بھیمن سین کا یسہ کی نسخہء دلکشا، اول الذکر اورنگزیب کے ۳۴ ویں سن جلوس تک کی تاریخ ہے۔

عہد اورنگزیب کی مکاتیب و انشا:

اورنگزیب صرف اس عہد کا سیاسی حکمران نہیں تھا بلکہ وہ مکتوب نگاری کا بھی شہنشاہ تھا۔ مسلمان حکمرانوں میں غالباً وہ واحد بادشاہ ہے جس نے اپنے خطوط، فرامین اور شقہ جات کا بہترین سرمایہ چھوڑا ہے۔ اورنگزیب خود خطر لکھنے کا شوقین تھا اور شاہی خاندان کے افراد کو وہ اپنے ہاتھ سے خط لکھتا تھا۔

ابتدائی مجموعے جو اس کے منشیوں نے مرتب کئے۔ ان میں مندرجہ ذیل مجموعے شامل ہیں۔

- (۱) آداب عالمگیری - ابوالفتح قابل خان
- (۲) کلمات طیبات - عنایت اللہ خان
- (۳) احکام عالمگیری - عنایت اللہ خان

عہد عالمگیر میں فارسی تاریخ نگاری:

شاہان مغلیہ کے عہد میں تاری نگاری کو بشمول زبان فارسی عروج حاصل ہوا۔ جس کی خاص وجہ ان فرمانروایان کی ذاتی دلچسپی اور تاریخ نگاروں سرپرستی تھی۔ مغل شہنشاہوں میں سے ایک ممتاز فرمانروا اورنگزیب عالمگیر گزرا ہے۔ کہ جس نے اپنے پچاس سالہ دور حکومت (۱۰۶۸-۱۱۱۸ھ جری) میں گذشتہ اسلاف کی مانند تاریخ و تاریخ نگاری سے کسی خاص شغف کا مظاہرہ نہیں کیا، تاہم شاہزادگان و امراء سلطنت کی تائید اور دلچسپی کی وجہ سے نہ صرف فارسی زبان

میں تاریخ نویسی کا سلسلہ جاری رہا بلکہ اس عہد میں اس فن کو نمایاں ترقی حاصل ہوئی جس کے نتیجے میں مستعد اور معتبر تاریخی کتابوں کا ایک بڑا ذخیرہ آج ہمارے کتب خانوں کی زینت بنا ہوا ہے چنانچہ ہندوستانی تاریخ نگاری کے میدان میں تقریباً پچاس سال کا زمانہ خاص اہمیت کا حامل ہے۔ تاریخ نگاری کے اس فن نے ہندوستانی مورخین کے ذریعے نمایاں ترقی حاصل کی۔ اس عہد کی ممتاز شخصیتوں اور مشہور معروف و بزرگ مورخین میں محمد کاظم مولف عالمگیر نامہ، بختاور خان مولف مرآۃ العالم، مستعد خان مولف مآثر عالمگیر، خواصی خان مؤلف منتخب اللباب، محمد صالح کنبوہ مؤلف عمل صالح یا شاہجہان نامہ، عاقل خان رازی مؤلف واقعات عالمگیری سجان رائے مؤلف خلاصۃ التواریخ و نورالدین معروف بہ نعمت خان عالی مؤلف وقایع نعمت خان عالی وغیرہ کا شمار کیا جاتا ہے۔

اس عہد کی مشہور کتابیں مندرجہ ذیل ہیں:-

(۱) عالمگیر نامہ: کتاب کے دیباچہ سے معلوم ہوتا ہے کہ اس نے کوڈ بادشاہ کے حکم سے تاریخ کو مرتب کرنا شروع کیا تھا۔ مولف کا ارادہ تھا کہ ابتدائی اٹھارہ سالوں کی تاریخ ایک جلد میں لکھے۔ لیکن ابھی وہ دس سال کی تاریخ ہی مرتب کر پایا تھا کہ چند وجوہات کی بنا پر بادشاہ نے اس کی تدوین موقوف کرنے کا حکم دے دیا۔

بھر حال یہ تاریخ ۱۰۶۸/۱۶۵۷ء یعنی اورنگ زیب کے اورنگ آباد سے کوچ

کرنے سے شروع ہو کر ۱۰۷۸/۱۶۶۷ء کے واقعات پر ختم ہوتی ہے۔

(۲) مآثر عالمگیری: مآثر عالمگیری اورنگ زیب کے عہد کے واقعات پر مشتمل

ایک اہم تاریخ ہے جسے محمد ساقی مستعد خان نے ۱۱۲۲/۱۷۱۰ء میں مکمل کیا۔

اورنگ زیب کے ابتدائی دس سالوں کی تاریخ خود بادشاہ کے حکم سے مرزا

محمد کاظم نے لکھی تھی لیکن بعد میں کچھ مصلحتوں کی بنا پر اورنگ زیب نے اس کام

کو جاری رکھنے سے منع کر دیا۔ لیکن اورنگ زیب کی وفات (۱۷۰۷) کے بعد عنایت

اللہ کشمیری نے مستعد خان کو اس بادشاہ کی تاریخ مکمل کرنے کو کہا اور اس کام کے لیے اس نے ہر قسم کی سہولتیں مہیا کروائیں۔ اس طرح مستعد خان نے ۱۱۲۲/۱۷۱۰ء میں اسے مکمل کیا اور اسکا تاریخی نام مآثر عالمگیری رکھا۔

(۳) مرآة العالم: 'مرآة العالم' اورنگ زیب کے خواجہ سرا بختاور خان کی تالیف ہے جو ۱۰۷۸/۱۶۶۷-۶۸ء میں لکھی گئی۔ بعض مورخین نے مرآة العالم کو شیخ محمد بقا سہارنپوری کی تالیف بتایا ہے۔ جو اس تاریخ کی تالیف میں بختاور خان کا معاون رہا تھا۔ لیکن قرائن و شواہد اس امر کی طرف زیادہ اشارہ کرتے ہیں کہ یہ حقیقت بختاور خان کی ہی تالیف ہے۔

(۴) واقعات عالمگیری یا تواریخ عالمگیری: واقعات عالمگیر اورنگ زیب کے عہد شاہزادگی اور ابتدائی حکومت کی تاریخ ہے جو اورنگزیب کی پیدائش (۱۰۲۸-۱۶۱۹) سے شروع ہو کر ۱۶۶۲ء کے واقعات پر ختم ہوتی ہے۔ اس کا مولف عاقل خان رازی ہے۔

(۵) فتوحات عالمگیری: 'فتوحات عالمگیری' اورنگ زیب عالمگیر کے عہد حکومت کا ایک تاریخی دستاویز ہے جس کا مولف ایسر داس ناگر ہے۔ کتاب کے سات ابواب ہیں مولف نے اس میں اورنگ زیب عالمگیر کے عروج اقتدار سے لیکر ۳۴ سال تک کے واقعات قلم بند کئے ہیں۔

(۶) تاریخ عادل شاہ: 'تاریخ علی عادل شاہ' بیجاپور کے حکمران علی عادل شاہ ثانی (۱۶۷۲-۱۶۵۶ء) کی تاریخ ہے جس کا مؤلف سید نور اللہ بن قاضی سید محمد الحسین قادری ہے۔

(۷) تاریخ سلطان محمد قطب شاہی: تاریخ سلطان محمد قطب شاہ گولکنڈہ کے قطب شاہی خاندان کی تاریخ ہے، اس کے مولف کا صحیح علم نہیں۔ البتہ فرشتہ نے اسے خرشان شاہ کے نام منسوب کیا ہے۔

عهد عالمگیر کی عام تاریخ:

(۱) لب التواریخ ہند: لب التواریخ ہند رائے بندرا بن داس کی تالیف ہے۔ مولف نے اس سے شہاب الدین غوری کے عہد سے لے کر اورنگ زیب کے ۳۳ ویں سن جلوس کے حالات لکھے ہیں۔

لب التواریخ ہند دس ابواب پر مشتمل ہے اور ہر باب ایک علاقہ حکمران کی تاریخ پر مبنی ہے یہ تاریخ ۱۱۰۶ھ/۱۶۹۵ء میں پایہ تکمیل کو پہونچی 'حالات ہندوستان' سے یہ تاریخ برآمد ہوتی ہے۔

(۲) فتحیہ عبریہ: آغاز عہد اورنگزیب کی دوسری اہم تاریخ فتحیہ عبریہ یا تاریخ آسام ہے جس کا مؤلف احمد بن محمد ولی الملقب بہ شہاب الدین طالش ہے۔

(۳) وقائع: وقائع نعمت خاں عالی اورنگزیب کے محاصرہ قلعہ گولکنڈہ کی داستان ہے جسے اس عہد کے مشہور طنز نگار نعمت خاں عالی نے تحریر کیا ہے۔

(۴) تاریخ کشمیر یا تاریخ حیدر ملک: حیدر ملک (م ۱۶۲۱ء) یوسف شاہ چک کا مصاحب تھا۔ یہ کشمیر کی مفصل و فارسی تاریخ ہے۔ اور بظاہر ۱۶۱۸ء میں مکمل ہوئی ہے۔ اس میں آغاز سے اکبر کے عہد کی مکمل تاریخ کشمیر ہے۔

(۵) پادشاہ نامہ یا شاہجہان نامہ: مؤلفہ محمد امین قزوینی، عہد شاہجہان کے ابتدائی دس سالوں کی مفصل تاریخ ہے۔ اس کی نثر معتدل ہے۔

(۶) خلاصۃ التواریخ: ۱۱۰۷ھ جری میں یہ گراقتدر تاریخ سجان رای بٹالوی کے ہاتھوں قلمبند کی گئی تاریخ ہے۔ جیسا کہ مقدمہ میں مؤرخ کا بیان ہے، اس نے یہ تاریخ اورنگزیب کے ۳۸ ویں سنہ جلوس کے وقت ۱۱۰۵ھ جری میں لکھنی شروع کی تھی اور تقریباً دو سال میں یعنی چالیسویں جلوس ۱۱۰۷ھ جری میں تمام کر دی، یہ تاریخ بھی تاریخ فرشتہ نیز دیگر عمومی تاریخوں کی مانند عہد قدیم سے لے کر جلوس عالمگیر ۱۰۶۸ھ جری تک کے واقعات کا احاطہ کرتی ہے۔ اس کا سبک نہایت ہی

عمدہ و رواں ہے۔ مؤلف نے اس میں ۲۷ اہم ترین واقعات کو خاص طور سے پیش کیا ہے۔ اس کے علاوہ دوسری اور بی بہت سی تاریخی کتابیں ہیں جن کا مفصل جائزہ یہاں ممکن نہیں ہے البتہ ضمنی طور پر ان کے نام لئے جاسکتے ہیں: ۱۔
اس تاریخ کو تفصیل سے واضح کرنے سے پہلے مناسب ہوگا کہ اس کے مصنف کے بارے میں ایک مختصر جائزہ لیا جائے۔

احوال سجان رای بھنڈاری

نام سجان رائے بھنڈاری ہے۔ قوم کا کایسہ ہے مادر وطن بٹالہ ہے انکی موت کا بے نہیں چلتا لیکن اس نے عالمگیر بادشاہ کی وفات کی تاریخ ۲۸/ذیقعدہ ۱۱۱۸ھ مطابق ۱۷۰۶ء لکھی ہے۔ جو اس جانب اشارہ کرتی ہے کہ مصنف کی موت بادشاہ عالمگیر کے بعد ہوئی، مصنف ملک کے ناظموں، کارپردازوں کے یہاں منشی گیری کے عہدے پر فائز تھا۔ سجان رائے جوانی کے زمانے سے ہی اعلیٰ سرکاری افسروں کا منشی رہا تھا۔ جو ذات کے کھتری تھے اور ان کا پیشہ متصدی یا منشی گری تھا، نیز یہ بھی معلوم ہوتا ہے کہ انھوں نے کابل کا سفر کیا تھا اور ٹھٹھہ اور پنجور کی سیرو سیاحت بھی کی تھی۔ ۲۰

ڈاکٹر سید عبداللہ کا قول ہے: سجان رائے بٹالوی ۱۱۱۰ ہجری تک شاہی ملازمت سے مستعفی ہو چکا تھا۔ ۳۰

خلاصۃ التواریخ کے مقدمہ سے معلوم ہوتا ہے کہ سجان رائے نے عالمگیر کے ۳۸ ویں سال جلوس یعنی ۱۱۰۵ ہجری/۹۴-۱۶۹۳ عیسوی میں تاریخ کو لکھنا شروع کیا تھا اور دو سال کی مدت میں یعنی اورنگزیب کے ۴۰ ویں سال جلوس میں یہ تاریخ ۱۱۰۷ ہجری/۹۶-۱۶۹۵ء میں مکمل ہوئی اور اس نے کتاب آخر میں اورنگزیب کی

۱: فارسی ادب کی مختصر ترین تاریخ، ڈاکٹر محمد ریاض، ڈاکٹر صدیق شبلی

۲: فارسی ادب بعہد اورنگزیب، ڈاکٹر نور الحسن انصاری، انڈیورشین سوسائٹی، دہلی، جنوری ۱۹۶۹ء

۳: ادبیات فارسی میں ہندوؤں کا حصہ، ڈاکٹر سید عبداللہ، مجلس ترقی ادب، کلب روڈ، لاہور، پاکستان، نومبر ۱۹۶۷ء

تاریخ وفات بھی لکھی ہے تو اس کے مطابق سجان رائے کی موت اورنگزیب کے بعد ہوئی ہوگی۔ مگر اس تاریخ کو پڑھنے سے یہ بھی پتہ چلتا ہے کہ سجان رائے نے بعد میں اس میں اضافات بھی کئے ہیں۔ مثال کے طور پر اس میں اورنگزیب کی وفات ۲۸ ذی قعدہ ۱۱۱۸ ہجری ۲/ مارچ ۱۷۰۷ء درج ہے۔ اس لئے بعض محققین کا خیال ہے کہ سجان رائے کی وفات اورنگزیب کی وفات کے بعد ہوئی ہے۔

ایک اور جگہ پروفیسر نورالحسن نے اپنی کتاب فارسی عہد بعدہ اورنگزیب میں ذکر کیا ہے۔

”بقول مؤلف خلاصۃ التواریخ کی تدوین دو سال کے عرصے میں اورنگزیب کے ۴۰ ویں سن جلوس مطابق ۱۱۰۷-۰۸ ہجری ۹۷-۱۶۹۶ء میں مکمل ہوئی“^۱

سجان رائے کی تاریخ وفات بھی غیر معلوم ہے مگر وثوق سے کہا جاسکتا ہے کہ ۱۱۱۵ ہجری ۴/ ۱۷۰۳ء تک وبقید حیات تھا کیوں کہ یہی خلاصۃ السیاق کا سال تکمیل ہے۔ مختلف فہرست نگاروں نے سجان رائے کو پٹیالہ کا باشندہ قرار دیا ہے۔ اگر فہرست بانکی پور کو دیکھا جائے تو اس میں سجان رائے کو پٹیالہ میں متولد بتایا گیا ہے۔ مگر یہ اشتباہ ہے کیونکہ سجان رائے اپنی جائے پیدائش بٹالہ بتاتے ہیں (جو اس زمانے میں توابع لاہور کا ایک چھوٹا شہر تھا) سجان رائے کی عبارت یہ ہے:

”چون زاد و بوم نگارندہ این نسخه دلکشا بتالہ است ، لہذا اند کی

از احوال آن شہر بہ تسوید در آوردن ضروری دانست“^۲

حالانکہ سجان رائے کے سال تولد کے بارے میں صحیح طور پر اطلاعات موجود نہیں ہیں مگر خود سجان رائے کے درج ذیل بیان سے ظاہر ہے کہ جب ان کی عمر سن تمیز کو پہنچی ہے تو وہ سرکاری ملازمت میں بہ حیثیت منشی مقرر ہوئے اور اپنی عمر منشی گری میں گزار دی بقول بیان مؤلف:

۱: تاریخ نویسی فارسی در ہندو پاکستان۔

۲: خلاصۃ التواریخ، سجان رائے بٹالوی۔

”از عنفوان ظہور شور بہ ملازمت ناظران امور مملکت و مال و اگر آگاہان

دولت و اقبال پیشہ خطوط نویسی کہ عبارت از منشی گیری باشد بسر بردہ“ ۱

سجّان رائے ایک عالم دین تھے اور منشی گیری کے میدان میں نادر روزگار شخصیت کے حامل بھی تھے۔ وہ غیر مسلم ہونے کے باوجود فارسی زبان پر عبور رکھتا تھا۔ اس کی تالیفات انشاء پردازی کا ایک یادگار نمونہ ہیں سجّان رائے کو چندر بہان برہمن کے بعد ہندوؤں میں ایک مستثنیٰ لکھنے والا شمار کیا جاسکتا ہے اور ا کے عصری زمانے تک فارسی زبان لکھنے والے ہندوؤں میں وہ بزرگ ترین گزرا ہے۔

جہاں تک منشی سجّان رائے کی علمی لیاقت کا سوال ہے تو اس کے بارے میں مشہور مستشرق ہرمن ایتھے کی رائے استناد کا درجہ رکھتی ہے۔ ان کے خیال کے مطابق منشی سجّان رائے علوم سنسکرت اور فارسی میں عالم متبحر اور مخصوصاً منشی گیری کے میدان میں نادر العصر والدوران تھا۔ انھوں نے ’خلاصۃ التواریخ‘ کے علاوہ ذیل میں درج تصنیفات بطور یادگار چھوڑی ہیں۔

(۱) خلاصۃ الانشا (۱۱۰۲ھ مطابق ۱۶۹۰ء)

(۲) خلاصۃ المکاتیب (۱۱۱۰ھ مطابق ۱۶۹۸ء)

(۳) خلاصۃ السیاق (۱۱۱۵ھ مطابق ۱۷۰۳ء) ۲۔

یہ تصنیفات بھی انھوں نے اورنگ زیب کے عہد میں سپرد قلم کی تھیں۔

سجّان رائے کو ایک مورخ حیثیت سے دیکھنے پر یہ بات واضح ہوتی ہے کہ انھوں قدیم ہندو راجاؤں، تفصیل سے لکھی ہے لیکن شاہجہاں کے دور حکومت کا ذکر بہت ہی مختصر انداز میں کیا ہے۔ اس مخطوطے سے شاہجہاں کے فرزندوں میں ہوئی جان نشینی کی جنگ کی وجوہات اور تاریخی واقعات پر بھی خاطر خواہ روشنی پڑتی ہے۔

ان حقائق کی روشنی میں سجّان رائے کو ہندوستان کے تاریخ نویسوں میں مثلاً

۱: خلاصۃ التواریخ، سجّان رائے بٹالوی۔

۲: فارسی ادب بعہد اورنگزیب۔

ابوالفضل، عبدالحمید لاہوری، اور محمد صلاح وغیرہ کے صف میں تو شمار نہیں کیا جاسکتا لیکن ان کی تاریخی خدمت کا اعتراف کرتے ہوئے ان کو، ان کے زمانے کے لکھنے والے دوسرے درجے کے مسلم مورخین کی صف میں یقیناً شمار کیا جاسکتا ہے۔ جہاں تک مغل دور کے ہندو مورخین کی بات ہے تو یہ کہا جاسکتا ہے کہ وہ چندربھان برہمن کے بعد مستثنیٰ مورخ تھے۔

بیوریج کی رائے؛

”نا مناسب نہیں ہو گا اگر ہم سجان رائے بٹالوی کو ہندوستانی ہیروڈوٹس کہیں کیونکہ دونوں ہی مورخین کے یہاں صحیح اور دلکش پیرائے میں لکھی تاریخ ملتی ہے۔ نیز دونوں بزرگوں کی کتابوں میں صحیح اور دلکش تاریخ نگاری کے عناصر موجود ہیں اور دونوں غیر جانب دار مورخ ہیں۔ گارسان دتاسی اسے لئے اس کتاب کو فرشتہ پر ترجیح دیتا ہوں“^۱

ایلیٹ کی رائے؛

”خلاصۃ التواریخ ادبی چوری کابد ترین نمونہ ہے کیونکہ اس کے مطالب ایک دوسری تاریخ کی کتاب، جس کا نام ’مختصر التواریخ‘ ہے سے، چرائے گئے ہیں“^۲

”اگر دونوں بزرگوں کی رائے کو توجہ سے دیکھا جائے تو بہ آسانی یہ نتیجہ اخذ کیا جاسکتا ہے کہ دونوں لی اپنی رائے میں افراط و تفریط کا شکار ہیں اور ڈاکٹر سید عبد اللہ کی رائے مناسب و معقول دکھائی دیتی ہے۔ وہ لکھتے ہیں ”سجان رائے نہ تو ہیروڈوٹس کے ہم پلہ ہیں جیسا کہ بیوریج کا خیال ہے اور نہ ہی وہ دزد محض ہی جیسا کہ ایلیٹ کی رائے ہے کیونکہ سجان رائے کی خلاصۃ التواریخ کچھ خاص وجوہات و علل کی بنیاد پر دیگر تواریخ سے زیادہ اہمیت کی حامل ہے اور جہاں تک

۱: فارسی ادب بعہد اورنگزیب۔

۲: تاریخ ہندوستان، ایلیٹ، جلد ۸، ص ۵، بانکی پور۔

میرا خیال ہے مختصر التواریخ کا اول و آخر تقریباً ناقص ہے۔ اس لئے یہ کتاب خلاصۃ التواریخ سے نقل ہے^۱۔

ہندوستانی فارسی تاریخ نگاری میں منشی سجان رائے بٹالوی کا حصہ خلاصۃ التواریخ کے حوالے سے:

تاریخ میں ہر دور اپنی چند ممتاز خصوصیات کے باعث کچھ امتیازات رکھتا ہے۔ اگر ہم مملوک عہد کی تاریخ پر نظر ڈالیں تو ہمیں ہندوستان میں فارسی زبان میں لکھی جانے والی پہلی تاریخ تاج المآثر نظر آتی ہے جسے صدرالدین محمد بن حسن نظامی نیشاپوری نے ہندوستان میں رہ کر حوالہ قلم کیا تھی اور اس کے بعد مختلف عمومی اور علاقائی تاریخیں منظر عام پر آئی شروع ہوئیں۔ جنہوں نے بالواسطہ طریقہ سے عہد وسطیٰ کی مرکزی اور درباری تاریخوں سے لوہالے کر اپنی استناد کی مہر ثبت کی ہے۔

عہد وسطیٰ میں جہاں منشی گری کی روایت کا تعلق ہے وہ فہرست چندر بھا ربرہمن کے بغیر ناقص ہے۔ نیز اس کی فارسی خدمات کو سراہے بغیر اس کے اس عہد سے گزرنا ناممکنات کے زمرے میں آتا ہے۔

مغلوں کے آخری دور میں منشی سجان رائے بٹالوی کا نام فارسی تاریخ نگاری کے پردے پر زریں قلم سے نقش دکھائی دیتا ہے جنہوں نے نہ صرف فن تاریخ نگاری میں گراقدر اضافہ کیا بلکہ فارسی تاریخ نگاری کی روایت کو نہایت آب و تاب سے جلا بخشی ہے اور اسی باعث اپنی دقیق اور اہم اطلاعات کے سبب خلاصۃ التواریخ فارسی تاریخ نگاری میں ایک ممتاز مقام کی حامل ہے۔

یہ اسر بھی مسلم ہے کہ عہد مغلیہ میں غیر مسلم حضرات میں خاص طور سے کایسے اور کھتری حضرات نے فارسی کے حوالے سے جو بھی کارہائے نمایاں انجام دیئے ہیں وہ آج بھی عزت کی نگاہ سے دیکھے جاتے ہیں۔ انہی لوگوں میں سجان رائے بٹالوی بھی شامل ہیں^۱۔

۱: ادبیات فارسی میں ہندوؤں کا حصہ، ڈاکٹر سید عبداللہ۔

۲: فارسی ادب بعہد اورنگزیب، ڈاکٹر نور الحسن انصاری، انڈوریشن سوسائٹی، دہلی، جنوری ۱۹۶۹ء دہلی۔

خلاصۃ التواریخ

’خلاصۃ التواریخ‘ عہد اورنگ زیب میں تالیف ہونے والی ایک عمومی تاریخ ہے جس کا مولف سبجان رائے کہتری ہے۔ اس کتاب میں ابتدائے آفرینش سے عہد عالمگیری تک کے مختصر حالات اور تاریخی واقعات درج ہیں۔ کاغذ اور خط کے اعتبار سے یہ مغلیہ دور کے آخری زمانے کا مکتوبہ معلوم ہوتا ہے۔ Capt.N.Lees نے اس تاریخ کے بارے میں لکھا ہے:

"It is one of the most carefully condined general historay of India"¹

’خلاصۃ التواریخ‘ انشاء ادب، تاریخ نویسی اور قابلیت کا خلاصہ ہے۔ سبجان رائے نے ابتداء میں مذاہب کے بارے میں لکھتے ہوئے تمام مذہب کو روحانی مبتداء بتایا ہے۔ اس کے بعد اس نے اپنی تصنیف کو مندرجہ ذیل کتابوں پر مبنی بتایا ہے اور یہ سب فارسی تراجم ہیں جیسے مہابھارت، رامائن، اور ہری و نسا، جو اکبر کے عہد میں ترجمہ کئے گئے، بھگوت گیتا، اور یوگ و ششٹا، مترجہ شبی احمد اور وہ تراجم جو داراشکوہ کے لئے گئے، گل افشاں، ترجمہ، سنگھاسن بتیسی، پدماوت، تاریخ رتن سنگھ چٹوڑ، بدھا دھر کی راجا ولی، ترجمہ فارسی از نباہورام، تاریخ محمود غزنوی از مولانا عنصری، تاریخ سلطان شہاب الدین غوری، تاریخ سلطان علاؤ الدین خلجی، تاریخ فیروز شاہی از مولانا اعزاز الدین خالد خانی، تاریخ افغنہ، از حسین خان افغان، ظفر نامہ، از شرف الدین یزدی، تیمور نامہ از ابوالفضل، تاریخ اکبر شاہی از عطاء بیگ قزوینی، اکبر نامہ از شیخ الہ داد میرزا مرتضیٰ خانی، طبقات اکبری از نظام الدین احمد بخشی، تاریخ عالمگیری از محمد کاظم، تاریخ کاشمیری ترجمہ از کشمیری مولانا شاہ محمد شاہ آبادی، تاریخ بہادر شاہی گجرات وغیرہ وغیرہ ان میں سب ہی ایسی تاریخیں ہیں جو نادر ہیں۔ ان میں ان عصری مآخذ کا بھی حوالہ ملتا ہے۔ جن سے مواد اخذ کیا گیا ہے اور اب وہ مفقود ہیں۔ سبجان رائے چوں کہ خود فارسی ادب اور سنسکرت کا پختہ

کار ادیب تھا۔ اس لئے اس نے ان تمام مآخذ کا خود مطالعہ کر کے اپنی اس تاریخ کو خارجی شواہد سے اور داخلی شواہد سے زیادہ معمور کیا ہے۔

’خلاصۃ التواریخ‘ مولف کو اس تاریخ کی تدوین میں دو سال کا عرصہ لگا تقریباً ۱۱۰۵ھ مطابق ۱۶۹۳ء کے دوران شروع کیا تھا اور اسے اس نے اورنگ زیب کے ۴۰/جلوس عالمگیری مطابق ۱۱۰۷/۱۶۹۵ء پایہ تکمیل پہونچایا۔ حالانکہ داراشکوہ کے قتل کے واقعہ اور جلوس عالمگیر پر ہی ختم ہوتی ہے۔ کہیں کہیں کسی نسخے میں آخر میں داراشکوہ کی وفات پر بھی مختصر بیان ہے جو چند نسخوں کے آخر میں دیا گیا جس کے بارے میں ریونے لکھا ہے کہ شاید یہ بعد کا اضافہ ہے۔

کتاب کا آغاز ہندی روایت و حکایات، طبقات و نسلی امتیازات سے ہوتا ہے۔ دوسرے حصے میں اس زمانے کے صوبوں ذکر کیا گیا ہے۔ اور تیسرے حصے میں ہندو حکمرانوں راج یودھشٹر سے مسلم فتوحات تک کے حالات ہیں پھر مسلم سلاطین سبکتگین سے سلطان بھلول لودی تک کے ذکر ہے، اس کے بعد سلاطین تیموریہ اور آخری حصے میں کچھ مقامی خاندانوں کا ذکر ہے جو مغلیہ سلطنت میں مل گئے تھے۔ سب سے آخر میں اورنگ زیب کے عہد کے واقعات کا تفصیلی ذکر موجود ہے۔ مؤلف نے تقریباً ۲۷ ایسے مآخذ کا ذکر کیا ہے جن سے اس نے استفاد کیا ہے مثلاً رامائن، مہابھارت، بھگوت گیتا، جوگ بھسٹ، پدماوت، تاریخ فیروز شاہی، تیمور نامہ، تاریخ عالمگیری وغیرہ۔

بیوریج کی رائے:-

”نا مناسب نہیں ہو گا اگر ہم سجان رائے بٹالوی کو ہندوستانی ہیروڈوٹس کہیں کیونکہ دونوں ہی مورخین کے یہاں صحیح اور دلکش پیرائے میں لکھی تاریخ ملتی ہے۔ نیز دونوں بزرگوں کی کتابوں میں صحیح اور دلکش تاریخ نگاری کے عناصر موجود ہیں اور دونوں غیر

جانب دار مورخ ہیں۔ گارساں دتاسی اسے لئے اس کتاب کو فرشتہ پر

ترجیح دیتا ہوں“^۱

ایلیٹ کی رائے:-

”خلاصۃ التواریخ ادبی چوری کابد ترین نمونہ ہے کیونکہ اس کے

مطالب ایک دوسری تاریخ کی کتاب، جس کا نام ’مختصر التواریخ‘ ہے

سے، چرائے گئے ہیں“^۲

”اگر دونوں بزرگوں کی رائے کو توجہ سے دیکھا جائے تو بہ آسانی یہ نتیجہ اخذ

کیا جا سکتا ہے کہ دونوں لی اپنی رائے میں افراط و تفریط کا شکار ہیں اور ڈاکٹر سید

عبد اللہ کی رائے مناسب و معقول دکھائی دیتی ہے۔ وہ لکھتے ہیں ”سجان رائے نہ تو

ہیروڈوٹس کے ہم پلہ ہیں جیسا کہ بیوریج کا خیال ہے اور نہ ہی وہ دزد محض ہی

جیسا کہ ایلیٹ کی رائے ہے کیونکہ سجان رائے کی خلاصۃ التواریخ کچھ خاص

وجوہات و علل کی بنیاد پر دیگر تواریخ سے زیادہ اہمیت کی حامل ہے اور جہاں تک

میرا خیال ہے مختصر التواریخ کا اول و آخر تقریباً ناقص ہے۔ اس لئے یہ کتاب خلاصۃ

التواریخ سے نقل ہے“^۳

لیزنے ناقدانہ اور محققانہ نظر سے مطالعہ کرتے ہوئے اپنے جرنل میں ثابت کیا

ہے کہ ’سیر المتاخرین‘ کی پہلی جلد مکمل طور سے لفظ بہ لفظ ’خلاصۃ التواریخ‘ کی

نقل ہے۔ ہنری ایلیٹ نے تو یہ بھی لکھا ہے کہ بغیر حوالہ دیئے مصنف ’سیر المتاخرین‘

نے ’خلاصۃ التواریخ‘ کا مواد اپنا بنا لیا۔

’خلاصۃ التواریخ‘ ایلیٹ مکمل، جامع اور مہتم بالشان تاریخی دستاویز ہے۔ جس

میں ہندوستان کی تاریخ کے علاوہ جغرافیائی کیفیات، موسمی حالات، نباتات،

جمادات، حیوانات، روایات، اور ثقافتی فنی اثرات کا بی شاندار ذکر ملتا ہے۔ اس کے مواد

۱: فارسی ادب بعہد اورنگزیب۔

۲: تاریخ ہندوستان، ایلیٹ، جلد ۸، ص ۵، بانکی پور۔

۳: ادبیات فارسی میں ہندوؤں کا حصہ، ڈاکٹر سید عبد اللہ۔

و متن اور ماقبل اور عصری اثرات اور شحات اور ماضی کی روایات کھن اور عصری رجھانات اور تاریخی واقعات و سانحات کے اعتبار سے بھی یہ ایک گنج گراں مایہ اور تاریخی سرمایہ ہے اس کے کچھ حصوں کا ترجمہ انگریزی اور فرانسیسی زبان میں ہوا اور ایک تھائی حصہ کا ترجمہ 'آرائش محفل' کے نام سے افسوس نے کہا۔ اسکا مکمل ترجمہ ڈاکٹر محمد ریاض خان نے ۱۲، ۱۳ میں کیا ہے۔

اس تاریخ میں سجان رائے نے مختلف عنوانات کے تحت ہندوستان کے تاریخی حالات و واقعات کے ساتھ ساتھ یہاں کی سماجی معاملات اور جغرافیائی کیفیات کو قلم بند کیا ہے۔ جو اس طرح عبارت ہیں: "حمد، در بیان درگاہ ایزدی، در سبب تالیف این نسخہ مسمیٰ خلاصۃ التواریخ، جنت نشان ہندوستان کی تعریف، موسم بہار و برسات کی تعریف، میوؤں کے وصف، پھلوں کی تعریف، اسپ کے اقسام و خصوصیات، گینڈے کی صفت، ارینا بھینسے کے اوصاف، گجراتی بیل گاڑی وغیرہ سواریاں، سپاہ کی کیفیت، ہندوستانی عورتوں کے اوصاف، محبوبوں کی توصیف، ہندوستان مع صوبہ جات دکن و قندھار کا بیان، اس کے بعد مصنف نے کتاب کی ابتدا کی ہے اور اس کو دو فصلوں میں تقسیم کیا ہے۔ اول فصل ہندوستان کے قدیم راجاؤں کی تاریخ ہے جو راجا یڈھشٹر سے رائے پتھوڑ (۵۵۸۲/۱۱۸۶ء) تک کے عہد پر محیط ہے۔ اور دوسری فصل ہندوستان کو عہد اسلام کی تاریخ، امیر سبکتگین (۳۶۸/۳۸۷ء) مطابق ۹۷۸-۹۹۷ سے ہندوستان کے تخت سلطنت پر اورنگ زیب عالمگیر بادشاہ کے جلوس سال اول (۱۰۶۸ء مطابق ۱۶۵۷ء) کی تاریخ کا احاطہ کرتی ہے۔ علاوہ ازیں اول فصل میں ہندو راجاؤں کے عہد حکومت اور دوسری فصل میں سلاطین کے دور حکومت کی مدت لکھی ہے۔

مصنف نے اس کتاب کا جامع مقدمہ لکھ کر بہت اہم کام کیا ہے۔ یہ بہت

۱: تاریخ ہندوستان، ایلٹ، جلد ۸، ص ۵، بانکی پور

۲: ادبیات فارسی میں ہندوؤں کا حصہ، ڈاکٹر سید عبداللہ۔

اہم معلومات فراہم کرتا ہے مثلاً مصنف نے لکھا ہے۔

- (۱). دوسری کتابوں کی عبارتیں یا استعارے سرقہ نہیں کئے گئے ہیں۔
  - (۲). حال کے مطابق اپنے طبع زاد اشعار کم اور زیادہ معروف شعراء کے اشعار جو بر وقت یاد آئے لکھے۔
  - (۳). مجموعے کی دوبار اصلاح کی۔
  - (۴). دو سال کی مدت میں یہ کتاب مرتب کی۔
  - (۵). اس کتاب کی ترتیب دو سال میں یعنی سنہ چالیس جلوس عالمگیری (۱۱۰۷ھ مطابق ۱۱۹۵ء) میں مکمل ہوئی۔
- خلاصۃ التواریخ کے مطالب:

خلاصۃ التواریخ بھی تاریخ فرشتہ کی مانند ہندوستان کی عمومی تاریخ ہے جو قدیم ترین عہد ہندوستان کی تاریخ سے شروع ہو کر (۱۰۶۸ھ ہجری، ۵۸-۱۶۵۷ء) پر محیط ہے۔ مگر یہ تاریخ طبقات اکبری یا تاریخ فرشتہ جیسی منظم و مرتب نہیں ہے اور متعدد مقامات پر اس میں موجود واقعات ایک دوسرے میں خلط ملط بھی نظر آتے ہیں۔ سجان رائے بٹالوی نے بھی عناوین قائم کرتے ہوئے دہلی سلطنت کے سلاطین کے ساتھ ان سلطنتوں کا ضم کر کے بیان کیا ہے۔

مقدمے میں خلاصۃ التواریخ کے منابع و مأخذ کے بارے میں مختصراً شرح یہ دی گئی ہے جس میں آداب و رسوم، روایات، مختلف فرقوں سے متعلق معلومات کے علاوہ ہندوؤں کی مقدس کتابوں اور برصغیر سے متعلق جغرافیائی اطلاعات موجود ہیں۔ اس میں ہندوؤں کے مذہبی اعتقادات، ان کے مختلف فرقوں کے حالات پھر شہروں کے حالات کے بعد ہندوستان کے صوبوں کا جغرافیائی حال ہے۔ اس میں ہندوستان کی پیداوار، مشہور شہروں کا حال اور ہندوستان کی بعض خصوصیات بیان کی گئی ہیں۔ مؤلف چونکہ پنجاب کا باشندہ تھا اس لئے صوبہ لاہور یا پنجاب کا حال زیادہ

مستقل طریقے سے بیان ہوا ہے۔

ہندوستان کے عہد وسطی میں عہد اسلامی میں امیر سبکتگین (۳۶۸-۳۸۷ ہجری/۹۷۸-۹۷۷-۹۹۷ء) سے اورنگزیب کے پہلے سال جلوس پر جلوہ افروز ہونے تک کی تاریخ (۱۰۶۸ ہجری/۵۸-۱۶۵۷ء) درج ہے۔ مزید مغلوں سے پہلے جو سلاطین حکمران رہے ان کا حال بہت سرسری طور پر بیان ہوا ہے۔ البتہ شیر شاہ کے حالات میں مؤلف نے اپنی آزادی رائے کا ثبوت دیا ہے اور اکبر نامہ وغیرہ کا تتبع نہیں کیا ہے۔ غزنوی سلاطین میں سے صرف کچھ ہی کا ذکر ہوا ہے۔ مغل بادشاہوں کے حالات زیادہ مفصل ہیں۔ صوبہ جاتی آزاد حکومتوں کا ذکر بھی مستقل ابواب و فصول میں نہیں ہوا ہے بلکہ جس بادشاہ کے عہد میں ان کا الحاق مرکزی حکومت سے ہوا، اس کے ساتھ ہی ضمناً مختصر ذکر آگیا ہے۔

خلاصۃ التواریخ کے منابع و مأخذ:

سجان رائے نے خلاصۃ التواریخ کے مقدمے میں تاریخ کی ۲۷ اہم کتابوں کا نام لیا ہے۔ جن کو انہوں نے خلاصۃ التواریخ کی تکمیل میں استعمال کیا ہے۔ ان کتابوں میں سے بیشتر فارسی زبان میں ہیں یا وہ فارسی زبان میں ترجمہ شدہ ہیں۔

مہا بھارت، راماین، ہری بنش، (ہری ونش)، بھگوت گیتا، یوگ و ششٹ، پدماوت، سنگھاسن بتیسی، راج ترنگنی اور راجاولی (سب فارسی زبان میں ترجمہ شدہ ہیں)۔ سب سے اہم بات یہ ہے کہ خلاصۃ التواریخ کے مؤلف نے صرف تاریخوں کا ذکر نہیں کیا ہے، ان کتابوں کا تجزیہ اروان کی خصوصیات و نقائص کی بھی نشاندہی کی ہے۔ متذکرہ بالا تاریخوں میں سے اگر ہم تاریخ سلطان محمود غزنوی، تاریخ شہاب الدین محمد غوری، تاریخ سلطان علاء الدین خلجی اور اسی قبیل کی دوسری تاریخوں کو دیکھیں تو یہ پتہ چلتا ہے کہ یا تو تاریخیں دستبرد زمانہ سے محفوظ نہیں

رہی ہیں یا ان کے بارے میں اطلاعات کمیاب ہیں۔ اس لئے خلاصۃ التواریخ کی مؤلف کی رائے ان تاریخوں کے سلسلے میں نہایت اہم اور ان کی تاریخی اہمیت اور افادیت کا بین ثبوت فراہم کرتی ہے۔

ایک نہایت اہم بات ایلیٹ اور عبدالمقتدر جیسے صاحبان نظر سے متعلق یہ بھی دیکھنے کو ملتی ہے کہ ان حضرات کے خیال میں منشی سجان رائے نے جن منابع و مأخذ کا ذکر اپنے مقدمے میں کیا ہے ان سے بظن قوی مکمل استفادہ نہیں کیا۔ اور ان حضرات نے دلیل میں پیش کیا ہے کہ خلاصۃ التواریخ کی زیادہ تر اطلاعات کم و بیش تاریخ فرشتہ سے اخذ کی گئی ہے^{۱۰}۔

تاریخ فرشتہ یا گلشن ابراہیمی ہندوستان کی عام تاریخ ہے۔ جو خلاصۃ التواریخ سے تقریباً سو سال قبل محمد قاسم فرشتہ نے ۱۰۱۶ھ جری / ۱۶۰۷-۰۸ عیسوی میں تحریر کی ہے۔ یہ بھی حیران کن بات ہے کہ خلاصۃ التواریخ کے مؤلف منشی سجان رائے بٹالوی نے تاریخ فرشتہ کو اپنے ماخذ و منابع کی فہرست میں درج نہیں کیا ہے۔ حالانکہ خلاصۃ التواریخ کا مؤلف ہندو ہے مگر اس کے باوجود چونکہ وہ ایک منشی تھا اور طرز انشاء سے بخوبی آشنا، نیز انشاء میں اس کی معرکۃ الآراء تصانیف بھی اس بات کی شاہد ہیں کہ بحیثیت انشاء پرداز ایک بلند مقام پر فائز ہے۔ مزید اس انداز کی انشاء پردازی کا آغاز عہد شاہجہانی کے دوسرے مصنفین جیسے بنوالی داس اور بھگونت داس نے کیا تھا۔ اسی سلسلے کو سجان رائے نے خلاصۃ التواریخ کی شکل میں مکمل کیا ہے۔

خلاصۃ التواریخ کی تحریر میں نثر کے ساتھ اشعار اور فرد بھی آمیختہ ہیں۔ اور یہ کثرت سے لکھے گئے ہیں اور تاریخی عبارتوں میں بعض غیر متعلق مضامین بھی آگے ہیں جو مفید معلومات سے پر ہیں۔ حالانکہ تاریخ کے نقطۂ نظر سے یا انداز نگارش

۱: ایلیٹ، تاریخ ہند، جلد ۸، ص ۵، و بانکی پور، ۱۹۴۰ء

معیوب سمجھا جاتا ہے۔ خلاصۃ التواریخ کی زبان عام طور پر سادہ، بلا تصنع، بلا تکلف اور مؤلف کی پختگی فکر کی حاسی ہے۔

خلاصۃ التواریخ کی تاریخی اہمیت:

خلاصۃ التواریخ فارسی زبان و ادب میں اور تاریخ کے مطالعے لحاظ سے اہمیت حاصل ہے کیونکہ کہ یہ برصغیر ہندو پاک کی ایک عام تاریخ ہے۔ لیکن اس میں کچھ کمی بھی ہے چونکہ یہ عہد اور نگزیب میں تحریر ہوئی ہے مگر اس میں خود اور نگزیب کے عہد کی تاریخ بہت تفصیل سے نہیں ملتی ہے۔ مزید برآں اس میں جو تاریخ اس سے پہلے لکھی گئی کی تاریخ کی کتابوں کی تلخیص ہے اس میں نئی تاریخ یا واقعہ کم ملتے ہیں جو کسی اور کتاب میں نہیں ہو۔

ڈاکٹر آفتاب اصغر نے ”تاریخ نگاری فارسی در ہندو پاکستان میں خلاصۃ التواریخ کی شہرت کا سبب بتاتے ہوئے لکھا ہے (اردو ترجمہ) میرے نزدیک خلاصۃ التواریخ کی شہرت کا سب سے بڑا سبب اس کی اہمیت اور قدر کے بارے میں عہد حاضر کے مختلف محققین اور مؤرخین کے نظریاتی اختلاف اور ان کا مختلف الرائے ہونا ہے۔ کیونکہ اکثر ہندوستانی اور یورپین مؤرخین اور محققین اس کی اہمیت اور مقام کے بارے میں ایک دوسرے سے جداگانہ اظہار رائے اور مختلف عقیدہ رکھتے ہیں۔ مثال کے طور پر سر لیس اور بیوریج اس کی اہمیت کے معتقد ہیں و ایلینٹ و عبدالمقتدر وغیرہ اس کی اہمیت کے منکر ہیں۔^۱

خلاصۃ التواریخ کا ابتدائی حصہ زیادہ اہم ہے جس میں ہندو مذہب اور اس کے رسوم و علوم پر تفصیلی تبصرہ اور بحث درج کی گئی ہے۔ اس کے علاوہ عہد اور نگزیب کے ہندوستان کا جغرافیائی ذکر ہے اور ہر صوبے کے اہم شہر اور آمدنی وغیرہ پر بھی روشنی ڈالی گئی ہے۔ مغل دور میں اور نگزیب اور اس کے بھائیوں کی جنگ اور تخت نشینی کا تفصیلی ذکر ہے، مگر شاہجہاں کی تاریخ کے لئے وارث

۱: تاریخ نگاری فارسی در ہندو پاکستان۔ ڈاکٹر آفتاب اصغر۔

کی تاریخ پڑھنے کا مشورہ بھی دیا گیا ہے۔

بلاشک و تردید خلاصۃ التواریخ ہندوستان میں عہد مغلیہ کے ہندو مورخین کی مرتب تواریخ میں مقبول ترین اور مشہور ترین تاریخ ہے۔ جس سے دنیا کے مشہور و معروف مورخین نے استفادہ کیا ہے۔

.....

تفصیلات نسخہ های خطی خلاصۃ التواریخ

جیسا کہ ذکر ہوا خلاصۃ التواریخ کے متعدد نسخے دنیا کی مختلف لائبریریوں میں ہیں۔ ذیل میں ان نسخوں کی تفصیلات درج ہے جن سے اس مقالے کی تیاری میں استفادہ کیا گیا ہے:

(۱) نسخہ خدا بخش لائبریری، پٹنہ

خدا بخش لائبریری میں یہ نسخہ شماره - (HL-94) - موجود ہے۔ اس نسخہ کو ہفتم رجب ۱۲۳۴ ہجری مطابق می ۱۸۱۹ عیسوی میں لکھا گیا ہے۔ یہ نسخہ ان تمام نسخوں میں سب و دیم جس سے میں نے استفادہ کیا ہے۔ یہ نسخہ خط نستعلیق میں ہے اور، ۴۶۳، اوراق پر مشتمل ہے۔ ہر صفحہ سطر، ۱۷ کا حامل ہے۔ یہ نسخہ ۱۲۳۴، ۵، بدستخط ساکدام، لکھا گیا جیسا کہ اس کے ترقیمہ سے ظاہر ہے:

’بتاریخ ہفتم رجب ۱۲۳۴ ہجری مطابق تاریخ سیوم ماہ می ۱۸۱۹ عیسوی بہ سمت بیساکھہ سدی نومی روز سنہ ..... روز بر آمدہ بدستخط ساکدام با تمام رسید۔ تمت تمام شد کار من نظام شد۔

نوشتہ نمائد سیہ بر سفید نویسنده را هشت فردا امید
هر که خواند دعا طمع دارم ز آنکه من بنده گنہگارم

(۲) مولانا آزاد لائبریری علیگڑہ مسلم یونیورسٹی، علیگڑہ

مولانا آزاد لائبریری علیگڑہ میں یہ نسخہ شماره - (۶۵۰/۲۸)، سلیمان کلکشن

کہ نام سے موجود ہے۔ یہ نسخہ خط نستعلیق میں ہے اور، ۳۲۸، اوراق پر مشتمل ہے۔ ہر صفحہ سطر، ۱۷ کا حامل ہے۔ یہ نسخہ ۱۲۴۵ھ میں بدستخط اصغر الناس، لکھا گیا جیسا کہ اس کے ترقیمہ سے ظاہر ہے:

کتاب خلاصۃ التواریخ تصنیف منشی المناسی سجان رای کھتری بھنڈاری ساکن بٹالہ بتاریخ ہست و ہفتم شہر شوال ۱۲۴۵ھ ہجری مطابق می ماہ بیساکھہ بدی تردو سی ۱۳ روز یک شنبہ سمت ۱۸۸۸ عیسوی راجہ بکرماجیت ساکہ ساتبالن بدستخط اصغر الناس قدوی ہرپنج رای کھتری سنال ساکن قصبہ بسارہ حسب الارشاد لالہ صاحب والا ثاقب علو خاندان لالہ کپور سنگہ صاحب خلف لالہ صاحب بہت نصیب لالہ ہمر سنگہ صاحب پدر راجہ دلارام بکٹہ باسی عرف منو پوری قصبہ قصور ساکن قصبہ سنام بناس خطر لالہ صاحب بلند اقبال سنوجہ سیرت خجستہ حصال لالہ دیوی سنگہ جہ ہنگام بر آمدن یکپاس روز بمقام قصبہ سنام بر چاہ لو احداث بحضور بابا صاحب ترن تارن بامائٹھہ دیگر باہتمام رسانید ایزد ذوالجلال مو کلام یعنی لالہ کپور سنگ و دویدی سنگہ و لالہ عمر خضری و نصیہ سکندر بخشیدہ در ترقی دولت اقبال و حصول مراد فرزندان ہر روز تراید دارم مظهر بعہدہ منشی گری بزیر دامن دولت صاحبان موصوف بحولی تمام بعیش مالا کلام گزیدہ خود سینمایم و ت عمر امید دارم باد لالہ زندگانی می درینخانہ بسر آید زیادہ مسرت باد و خیریت باد تم تمام شد۔

ہر کہ خواند دعا طمع دارم ز آنکہ من بندہ گنہگارم

(۳) مولانا آزاد لائبریری علیگڑہ مسلم یونیورسٹی، علیگڑہ

مولانا آزاد لائبریری علیگڑہ میں یہ نسخہ شمارہ۔ (۳۱۹/۸۹)، عبدالسلام کلکشن کہ نام سے موجود ہے۔ اس کا کاتب سید شمس الدین احمد ہے۔ یہ نسخہ خط نستعلیق میں ہے اور، ۳۰۹، اوراق پر مشتمل ہے۔ ہر صفحہ سطر، ۱۷ کا حامل ہے۔ یہ نسخہ ۱۲۴۵ھ میں لکھا گیا جیسا کہ اس کے ترقیمہ میں دیا گیا ہے۔ اس نسخہ کے شروع میں اور آخر میں کچھ صفحے الگ سے جوڑا گیا ہے:

بقم سید شمس الدین احمد طالب علم اودیپوری سیواری تاریخ ہفتدہم محرم

الحرام ۱۳۰۷ ہجری مطابق بست و چہارم ستمبر ۱۸۸۵ عیسوی موافق آسوج بدھم سمت ۱۹۴۵ روز سه شنبه زینت اختتام یافت۔

(۴) مولانا آزاد لائبریری علیگڑہ مسلم یونیورسٹی، علیگڑہ

مولانا آزاد لائبریری علیگڑہ میں یہ نسخہ شمارہ - (۶۴۸/۲۶)، سلیمان کلکشن کہ نام سے موجود ہے۔ اس نسخے کے کاتب کا نام ذین الدین 'قوم کایست' ہے۔ یہ نسخہ خط نستعلیق میں ہے اور، ۲۶۵، اوراق پر مشتمل ہے۔ ہر صفحہ سطر ۱۹ کا حامل ہے۔ یہ نسخہ دھم محرم ۱۲۴۷ ۵ میں لکھا گیا جیسا کہ اس کے ترقیمہ میں لکھا ہوا ہے:

نسخہ خلاصہ التواریخ دھم محرم ۱۲۴۷ ہجری مطابق جیٹہ سدی دواوسی سمت ۱۸۸۹ عیسوی بخط بندہ ذین الدین قوم کایست حسب الارشاد محبوب علی خان پسر قاسم خان افغان روز شنبه وقت یکپاس رو بر آمدہ سورت اختتام یافت۔
ہر کہ خواند دعا طمع دارم ز آنکہ من بندہ گنہگارم

.....

مقدمہ کے آخر میں اپنے مربی اور محسن کا تشکر نہ کیا جائے تو یہ رسماً اور عقلاً غلط ہوگا اور یہ بد اخلاقی میں شمار کیا جائے گا لہذا میں سب سے پہلے اپنے استاد راہنما کی حیثیت سے ڈاکٹر سید محمد اصغر صاحب کا تہہ دل سے شکر گزار ہوں جنہوں نے اپنی بے پناہ مشغولیات و مصروفیات کے باوجود ہر قدم پر میری راہنمائی کی اور بہت پابندی سے میرے کام کو چیک کرتے رہے، بغیر خصوصی توجہ کے اتنے ضخیم نسخے کا تحقیق و تدوین کے مرحلے سے گزرنا ایک مشکل ہی نہیں ناممکن امر تھا، میں جتنا بھی شکریہ ادا کروں وہ کم ہے۔ انہوں نے اس مقالہ کو تیار کرنے میں بہت مدد کی اسکو پورا کرنے میں انکی ہمت افزائی اور نصیحتوں نے میری قوت ارادی کو طاقت بخشی اور کبھی کسی چیز کو منع نہیں کیا ہمیشہ مجھے سہی راہ دکھاتے رہے۔ میں انکا دوبارہ شکر گزار ہوں۔

اس پر مسرت موقع پر میں اپنے مشفق والدین کے بے لوث محبتوں، نوازشوں اور شفقتوں کا دل کی گیرائی و گھرائی سے شکر گزار ہوں جن کی دعاؤں نے مجھے اس لائق بنایا اور عرصہ دراز تک علی گڑھ مسلم یونیورسٹی میں تعلیم حاصل کرنے کا موقع فراہم کیا۔ اس موقع پر میں اپنے بھائیوں کے خاص کر محمد نوشاد علی، حافظ محمد محشر علی کے والہانہ محبتوں کو نظر انداز نہیں کر سکتا جنہوں نے نہ صرف یہ کہ دامے، درمے، قدمے، سخنے میری مدد کی بلکہ جب بھی میرے پائے ثبات میں لغزش آئی تو انہوں نے میری حوصلہ افزائی کی، میری تعلیمی سرگرمیوں کو پائے تکمیل تک پہنچانے میں ان کے دلی جذبات شامل حال رہے۔ ان کا شکریہ ادا کرتے وقت میری آنکھیں مسرت کے آنسوؤں سے پرہم ہیں۔

علاوہ ازیں شعبہ کے دیگر اساتذہ کا شکریہ ادا کرنا میرا ذاتی فریضہ ہے بالخصوص رئیس گروہ زبان و ادبیات فارسی پروفیسر آصف نعیم صدیقی صاحب، پروفیسر آرمیدخت صفوی صاحبہ، ڈاکٹر سید محمد اسد علی خورشید صاحب، ڈاکٹر عثمان غنی صاحب اور قمر بھائی و غیرہم جن کی بالواسطہ یا بلا واسطہ اعانتیں میرے ساتھ رہیں ان کا شکریہ ادا کرنا میرا اخلاقی فریضہ ہے۔

ایسے موقع پر اگر میں مولانا آزاد لائبریری کے MSS Sectaion کے انچارج ڈاکٹر عطا خورشید صاحب کا شکریہ ادا نہ کروں تو احسان فراموشی ہوگی، نسخہ کی فراہمی بغیر ترضیع اوقات کے ان کا ایک نمایاں کردار رہا ہے۔ ساتھ ہی اسرار بھائی، قدوس بھائی، اور نسیم و سکندر بھائی کا بھی شکریہ ادا کرتا ہوں۔ خدا بخش لائبریری کے ڈاکٹر افتخار مدنی صاحب جنہوں نے نسخے کی فراہمی میں میری مدد کی میں ان کا شکر گزار ہوں۔

دوست اور احباب کا شکریہ اس موقع پر ایک ناگزیر امر ہے اگرچہ اس مقالے کی تیاری میں دور دراز رہنے والے دوستوں کا کوئی اہم کردار نہیں ہوتا لیکن ان کی دعائیں ان تمام کرداروں پر اہم ہوتی ہیں، نظام بھائی، شاہنواز بھائی، پیٹر بھائی، اشرف بھائی، پرواز، جنید، شاہنواز، افضل، امان بھائی اور ساتھ ہی ساتھ ہم سبق اور ہم کلاس اور اس کے علاوہ دوسرے رفقاء کا اجتماعی طور پر اور

انفرادی طور پر فرح ظفر و صبا ظفر، صبا، رانا، لبنا، سمیہ، عظمیٰ، زرینہ، ارم، شادمان، نیلو فر آپا اور نوشاد بھائی کے علاوہ مرکز تحقیقات فارسی کے ڈاکٹر احتشام الدین صاحب، حنا آپا، آذاد بھائی اور اسرار بھائی، تمام خاص کر تبریز بھائی کا میں دل کی اتھاہ گھرائیوں سے شکریہ ادا کرتا ہوں۔

دنیا میں کوئی بھی کام حرف آخر نہیں ہوتا۔ اس تحقیقی کام میں اگر کچھ کمی رہ گئی ہے تو انشاء اللہ کوشش کرونگا کہ ان خامیوں دور کیا جائیں۔ امید کرتا ہوں کہ صاحبان ذوق و ادب کی نظر میں یہ کوشش قابل قبول ہوگی۔

محمد ارشاد عالم

ریسرچ اسکالرشپ فارسی،

علیگرہ مسلم یونیورسٹی،

علیگرہ

نشانهای اختصاری

- (۱) الف . خدا بخش اورینٹل پبلک لائبریری پٹنہ (بهار)
- (۲) ب . سلیمان کلکشن، مولانا آزاد لائبریری علیگڑہ مسلم یونیورسٹی، علیگڑہ
- (۳) ج . عبدالسلام کلکشن، مولانا آزاد لائبریری علیگڑہ مسلم یونیورسٹی، علیگڑہ
- (۴) د . سلیمان کلکشن، مولانا آزاد لائبریری علیگڑہ مسلم یونیورسٹی، علیگڑہ

بسم الله الرحمن الرحيم

نقاش نگارخانه کائنات و مصور کارگاه ممکنات، چون اقتضای آن کرد که صور
سرای عجائب^۱ و چهره آرائ غرایب اختراع گردد و بوحثت ازادی عناصر اربعه را
باوجود تضاد^۲ فطری و تخالف طبعی باهم امتزاج اختلاط داده برنگ آمیزی ارادت کبریا
وضع انگیزی کلك قضا انواع نقوش عریبه و اشکال عجیبه بر سرقع تکوین نگارد^۳ و اشتباه
متنوعه و تمثال مختلفه هزار رنگ کون نقش بست یعنی بقدرت^۴ ابداعی و صفت
اختراعی گوناگون خلقت و رنگارنگ آفرینش از مکامن جفا بمنصه شهود و از حلیاب
عدم بعرصه^۵ وجود آورد و انصاف را اشرف المخلوقات و اعظم الموجودات مشاهده بدایع
و صنایع و مظاهر شرایف لطایف خویش فرموده بغنایات^۶ نمایان و تلطفات^۷ شایان
باصره^۸ بینای شکر فکاری جهان سامعه^۹ شوای برنگ سازهها جهانیان و شامه را کامیاب
شمایم عطریه و ذائقه چاشنی گیرلذا یز عذبه و لامه شاسا سرد و گرم و دانای سخت و نرم
برحمت^{۱۰} گردد و بکلید دو و دندان زبانی قفل از گنجینه باطنش برگشود^{۱۱} و مشعل
دانش^{۱۲} در شبستان ضمیریش بر افروخت با بوسیله جمیله این قدر نا پایدار است و
تمدیدات بر شرایف کوایف السنه بنا بران کوچه اطلاع یافته بی مطلب اصلی و مقصد
حقیقی که عبارت از حقیقت و معرفت الهی بوده باشد تواند برد بدستیاری آن مرتبه والا و
درجه اعلی انسان کامل فایز تواند شد:

۱. ب. د: عجایب 'ابداع'	۲. ج: تضیاد 'فطری'	۳. ب: 'نگاشت'
۴. ب. ب: 'قدرت'	۵. ب. ج: 'عدم بعرصه' ندارد	۶. ج: 'بغنائیت'
۷. د: 'تلطفات' شایان	۸. ا. ب: 'باصره' را	۹. ب: 'جهان' سامعه' ندارد
۱۰. د: 'نرم' کزایت'	۱۱. ب: 'برکرد'	۱۲. د: 'عقل'

نظم

صانع^۱ بچون که ترا آفرید   با تو گویم که چرا آفرید
 تابه شناسائی اوبی بری   گوهر مقصود بدست آوری
 اما چون نفس اماره هواؤ هوس، زیان کاره^۲ که بطریق تو امان همزاد انسان است،
 عنان اختیار از دست در ربنده و مرات ضمیر را برنگ غفلت دیندار اندوده در سلسله
 تعلقات و علاقه دنیای بی ثبات می اندازد و ازینجهت آدمی مجبور استعداد بوده از شاهراه
 مقاصد معنویه پراپه رفته یابند^۳ حلاب اسباب صوریه می باشد و برای گرد آوری مواد دنیا و
 تمشیت امور مافیها و مطلوبات جسمانی و مرغوبات نفسانی هزاران خیالات باطله و
 متمنیات لاطایله بسان لسان امواج دریای موج^۴ از دل بر می انگیزد و بحصول ان
 کوششها و کششها^۵ موفوره اضطراب و شتاب نا محصوره و بجا آورده از وجدان در لجه
 ضلالت و از فقدان در گرداب حلالیت می افتد و ضمیمه از فرط محبت و الفت عیال و
 اطفال و خویش و اقارب کمند پیچ در پیچ بر گردن جان مضبوط ساخته عمر گرانمایه را که
 بدل ندارد و عوض آن بدست نیاید بهمین آئین در ترهات بآخر میرساند:

نظم

گرنیک نظر کنیم ای دل   هستیم ز اصل کار غافل
 بیفایده هر که عمر در باخت   چیزی نخیرید و زرینداخت
 خوشا بیدار دلی روشن ضمیری که محکوم نفس اماره نبود و خاطر از خطرات لایعنی و
 پرداخته دنیا و اسباب آن را محض خیال و خواب و زندگانی را نقش بر آب تصور نمود^۶ اوقات
 عزیز را در طاعت ایزدی صرف نموده بانوار شمع عرفان^۷ شبستان ضمیر منور سازد:

نظم

سعادت ز طاعت میسر شود   دل از نور طاعت منور شود
 ز طاعت بود روشنائی جان   چون^۸ روشن ز خورشید گردد^۹ جهان

۱. ب. ج: صانع که بچون   ۲. ۱: 'مکاره' ندارد؛ ج: 'کار'   ۳. ب: پای 'خیزد'؛ پای 'یابد'

۴. دریای 'متنوبه'   ۵. د: 'کششها' ندارد   ۶. د: 'نماید'

۷. د: 'عرفان' ندارد   ۸. ج: 'که' روشن   ۹. ب، ج، د: 'کرد' جهان

در بیان خاصان درگاه الهی^۱ و تعریف^۲ علم

آفریننده موجودات و پیدا کننده مخلوقات بارادت ازلی و قدرت لم یزلی به سمطی که گوناگون عالم^۳ و ورنگارنگ عالمیان بعرصه هستی چهره افروز شده همان نمط مذاهب متنوعه و مشارب مختلفه در جهانیان^۴ بظهور آورده و بنا بر استحکام ادیان در هر دیار و هر فریق یکی از خاصان جناب احدیت^۵ را بخلعت بشری مخلع گردانیده او را آن قدر قدرت عطا فرموده که عارف دقایق عقول و نقوش و کاشف حقایق معقول و محسوس بوده از احوال احرام علوی و اجسام سفلی و اخبار ماضی و حال و استقبال عالمیان آگهی داده مظهر معجزات عجایب و کرامات غرایب گشته پرده کشائی اسرار غیب و چهره آرای سرایر لاریب گردید و به الهام^۶ ربانی کتاب آسمانی بدست داشته خلائق رادادی هادی دادی ایزد پرستی و رهنمون خدا^۷ شناسی گشت و بحکمت الهی در کتاب و کلام معجز فرجام او هزاران و برکت و میمنت بظهور پیوست که بعد از رحلتش نیز طوایف انام بی روی و متابعت از دست نداده بدکارنام نامیش و تکرار اعجاز کرامتش محض سعادت و عین عبادت میدانند ازینجا ست که هر فرقه مذاهب خود را از واردات درگاه الوهیت و اوامر بارگاه ربوبیت تصور نموده انرا مهار در بینی دل و گلوبند بر گردن جان می اندازند دایرای مخالف گنش و اجرای آئین خویش استرضای ایزد توانا بحال خود منسوب میسازد و دین و آئین دیگران محض ترهات پنداشته رحمت ایزدی مخصوص خود می انگارند اری این سجایای عامیان هر گروه است که بی بمطلب اصلی نبرده تعصب را عبادت می پندارند اما خاصان هر طایفه که از لمعه انوار عرفان شبستان ضمیر ایشان روشن گردیده و آنچه معرفت به مشام جان و شان^۸ در رسیده رحمت و اسعه جهان آفرین مخصر بص بقوی تصور نکرده بسان لمعان مهر منیر و فیضان مطر مطیر و فیض بخش جمیع طوایف تصور میکنند و از تعصب و تعنت بر گران بوده با دوست همرنگ و با دشمن بی جنگ زیست مینمایند بر^۹ آن اتفاق دارند که سر کرده هر گروه از تائیدات ایزدی و

۱. د: 'الهی' ندارد	۲. ب: 'حق ایزدی'	۳. د: 'عالم' ندارد
۴. ج: 'جهان'	۵. د: 'صمدیت'	۶. د: 'ربانی' کتاب
۷. د: 'راه شناسی'	۸. ا: 'شان' ندارد	۹. ب: 'ج: در' آن

تمدیدات صمدی خالی نیست و میدانند که از ملون^۱ حکمت‌های الهی و متنوع قدرتهای
نامتناهی ست که با اینهمه ظهور و آشکارای حلبایی چند بر روی معرفت و شناسائی
خویش تعبیه ساخته طبقات خلایق را در مناقشات مذاهب و مباحثات مشارب انداخته:

نظم

در حیرتم که دشمنی کفر و دین چراست از يك چراغ كعبه و بتخانه روشن است
الحاصل هر يك از قافله سالاران هر فریق مشعله داران هر طریق بمقتضای روشن
دلی و صفای درونی به اصلاح^۲ خویش روح سخن را بقالب^۳ الفاظ در آورده به لعنت دل
پذیر چهره افروز علمی شده اند که کلید بیت المقصود عرفان و گنجینه کشای شناخت
یزدان تواند بود و پیدا است که هیچکس در هیچ طریق بدون تحصیل و تکمیل علم
کامیاب مقصد معنوی و مطلب اصلی نگشته و نخواهد گشت که الحق علم است
کشف اسرار گویی و الهی مشاهده شواهد سفیدی و سیاهی پرده کشای راز الفتی و
افاقی و چهره آرائی رموز تقیدی و اطلاق و ذریعه ادراك کمالات صوری و معنوی و واسط
احراز مردات دینیه و دنیویه تیغ فهم فراست را سنگ فشان و طبع زنگ آلود بیخردی را
مصقله و سوهان شب دیجور باطن بدا نشان را چراغ افروز دانش و شبستان ضمیر کور
باطنان را شمع آرائی بینش نابینایان عالم^۴ غفلت را سبب ظهور بینائی دل‌بستگان عرضه
بیدانشی را عصائی خرد بخشی و خرد افزائی مشغله ایست منهج حسنات حال و ما
مشغله ایست تیز روان فضل و کمال مصقلی ایست بمرات اهل حال و قال رایحه ایست
بمشام تواطن ارباب جمال و جلال:

نظم

تاج سر جمله هنرهاست علم؛	قفل کشای همه درهاست علم
علم بود گهر و باقی سفال	آن چو ^۵ حقیقت دگران چون خیال
علم کثیر آمد و عمرت قلیل ^۶	هر چه ضروریست بان شغل گیر
آنچه ضروریست چون حاصل کنی	به که عمارت گری دل کنی

۱. ب، ج: 'تلون'	۲. ب، ج: 'اصطلاح'	۳. ب: 'قالب' الفاظ
۴. د: 'عالم' ندارد	۵. ب، ج، د: 'عرفان' ندارد	۶. ب: 'قصیر' ندارد

بر اثبات شرف و کرامت علم حجتی^۱ ساطع و دلیلی قاطع ایست که آدمی زاد محبوس مظموره حدوث و امکان و پابند سلسله کون و مکان را کجا قدرت آنکه به پرواز جسمانی چون طایر روحانی بر افلاک رفته دقایق حقایق متوطنان عالم علوی را^۲ تواند دریافت پایمردی طی الارض بهمرسانیده بر عرضه تمام روی زمین و عروج^۳ جبال و قعر دریاری و تحت الثرای شتافته تمامی احوال عالم سفلی معلوم تواند کرد اینهمه حقیقت جنبش و گردش آسمان و طلوع و غروب ستارگان و سعادت و نحوست زمان و حالات جهان و جهانیان و کیفیت و کمیت دریای عمان بوسیله علم دریافته بر دقایق اسرار و حقایق کار میتواند اطلاع یافت و همچنان بر روی دریا خرامیدن و بر سطح هوا پریدن و از جنبش نفس دراز عمر بودن و بخلع بدن روح خود را در پیکر دیگر^۴ انتقال نمودن و از سیمیا به تبدیل صورت پرداختن و به کیمیا از خاکستر طلا ساختن و بافسون عالم اجنه را به تسخیر در آوردن و از طلسمات دلهای خلائق مسخر کردن و سجاده بر سرایر ضمائر جهانیان واقف گردیدن و بمعالجه افتادگان بستر بیماری را شفا بخشیدن و سایر سحر سازی و نیرنگ پروازی بذرایع بدایع علوم میتواند بظهور آورد پس چنانچه اینهمه امور مشکله و فنون نادره از عدم بعرضه شهود میآید همانا که بوسیله جمیله آن^۵ حصول رتبه عرفان و درجه شناخت یزدان نیز قریب الوقوع است:

ابیات

چو شمع از پی علم باید گداخت	که بیعلم نتوان خدا را شناخت
بنی آدم از علم یابد کمال	نه از حشمت و جاه و مال و منال
برو دامن علم گیر استوار	گر علمت رساند بدار القرار
میاموز علم گر عاقلی	که بی علم بودن نبود غافلی

در بیان تالیف این نسخه مسمی بـ *خلاصة التواریخ*^۶

جاده پیمانان بادیه دور و دراز تعلقات و ره گرایان مرحله نشیب و فراز دنیای بی ثبات را آئینی مقرر و وضعی مستمر آنست که شغلی چند از قسم شکار و قمار درود و

۱. حجتی 'است' ۲. د: 'علوی تواند' ۳. ب: 'فروق' ج: د: 'عروق'

۴. ب: 'دیگری' ج: 'مرگ دیگران' ۵. ب: 'علم ندارد' ج: 'آن علم' ۶. ب: 'در سبب' مسمی به 'ندارد'

سرود اصغای لاف و گداز و استعمال صنایع^۱ و اختراعات و امثال آن مانوس طبع و مالوف مزاج ساخته در زمان انقراض از مکاسب و مشاغل ضروری و کار و بار دنیویه بدان اشتغال دارند و بدین نمط عمر گرانمایه را^۲ که گذاشتن آن محتاج بشواغل نیست میگذارند اما روشن دلان هشیار خرام و صاف درونان فرخنده فرجام که بهره از ساعات عادت بعبادت دارند این نوع مشاغل صوریه محض تضييع اوقات و نقاب بر چهره شاهد معنویات میدانند و می فرمایند که چون همه کس همت آن ندارند^۳ که با الکلیه از علایق دنیوی ترک^۴ توانند نمود اما اگر توفیق رفیق گردد با وجود تعلقات در یاد رب العباد بودن و در شروع هر کار اسم آفریدگار بر زبان آوردن و دست با کار و دل با یاد داشتن شغلی شریف تر و امری لطیف تر است و اگر چنین نباشد یاری در وقت فرصت از امور ضروری به تسبیح و تهلیل و یاد رب الجلیل پرداختن کار نشائین ساختن است از آن بعد بمطالعه با اصغای کتب حقیقت و طریقت مشاغل و بر^۵ مضامین آن غافل بودن کامیابی دنیا و عقبی است از آن پس مشغله کتب تاریخ اخلاق موجب بر تزکیه^۶ نفس و تصفیه باطن منج حسنات حال^۷ و مال است پس مطالعه کتب تواریخ شغلی است بر منصفه شهود انجمن دانش را چهره آرا و بزم خرد را پرده شکا و امریست در جلوه گاه ظهور هوش افزائی را کار پرداز و چراغ خلوت^۸ را روغن اندازد و در اظهار احوال بادشاهان ماضیه و بیان فرمان روایان گذشته جام جمشید است و آینه سکندر و در گذارش فنائی عالم و عالمیان و عدم بقای جهان و جهانیان شاهدیست بدلائل واضح خوشا دانشوران بخت بیدار و فرخا فرخنده منشی سعادت اطوار که باین شغل شگرف قیام ورزیده بدریافت ماجرائی راه پیمانان مرحله عدم و سرگذشت گذشتگان ازین عالم عبرت پذیرفته از خواب غفلت بیدار شود و بیوفائی دنیا و بی بقای مافیها به یقین دانسته اوقات عزیز را که معدوم البدل و مقصود العوض است صرف امور فانی و مستلزمات جسمانی نگرداند و باستحصال نوشته اخروی و استعمال^۹ امور معنوی که عبارت از یاد رب العباد است اشتغال ورزد و بداند که هرگاه

۱. ب. د: 'اصناع'	۲. ج. د: 'را ندارد'	۳. ب. ج: 'ندارد'
۴. ا: 'توانند'	۵. ا: 'دبیر' مضامین	۶. ا: 'بر کنت' نفس
۷. ب: 'حال' ندارد	۸. ب. ج. د: 'چراغ' طرب	۹. ب. ج: 'استکمال'

بادشاهان عالیمقدار و جهانداران نامدار با قبایل گران و وزرای کاروان و عساکر بیکران و خزاین بی پایان با آن عظمت و جلالت و شوکت بسالت ره نور و مسلک فنا شدند و اثری ازان نامداران^۱ بر صفحه روزگار نماند تا بسایر الناس چه رسد:

نظم

آه زین که منزلی در پیش است   که گذرگاه شاه و درویش است
 نه ازین دام^۲ میتوان جستن   نه ازین مرگ میتوان رستن
 گر خوری همچو خضر آب حیات   تشنه لب جان دهی^۳ درین ظلمات
 گر چو عیسی بچرخ برین   عاقبت جا کنی بزیر زمین
 گر چو یوسف باوج ماه روی   ناگهان سرنگون بجاه^۴ روی
 آنکه جاوید هست و بود یکی است   تا ابد^۵ واجب الوجود یکی است
 از آنجا که این هیچمدان ازین جهت که از عتفوان ظهور طبع شعور بملازمت
 ناظران امور^۶ ملک و مال و صاحبان کارگاه دولت و اقبال به پیشه خطوط نویسی که
 عبارت از منشی گری بوده باشد بسر برده بمقتضای این فن و قلاورزی شوق و سراولی
 ارزد اکثر نسخه تواریخ بمطالعه در آورده بهره فراوان اندوخته چنانچه کتاب رزم نامه
 ترجمه مها بهارت که از تواریخ بزرگتر و معتبر مشتمل بر احوال پاندوان و کوروان و اسلاف
 آنهاست و حسب الحکم حضرت جلال الدین محمد اکبر بادشاه مولانای عبدالقادری
 بدایونی و شیخ محمد سلطان تھانیسری باهتمام تقیب خان که سرآمد تاریخ دانان بود از
 سنسکرت بفارسی مترجم نموده و علافی فھامی شیخ ابوالفضل خطبه آن را بطرز مرغوب
 بقلم آورده و ترجمه راماین که متضمن احوال شری راجه رامچندر از کثرت^۷
 مشهور است^۸ و جماعه مذکور از سنسکرت بفارسی در آورده و ترجمه هر بنس
 پوران^۹ ماجرائ احوال^{۱۰} شری کشن^{۱۱} و نسب نامه اسلاف راجھاو عابدان ماضیه ازان

۱. د: نامداران ندارد   ۱.۲: راه میتوان   ۲. د: دهی 'سیوخت'
 ۳. ب: ج: 'بیچاره'   ۴. ا: عجب 'ب: ج: 'ابد: 'بصد واجب ۶. د: 'امور' ندارد
 ۵. ب: ج: د: 'کتب' مشهور   ۶. ب: ج: 'است' ندارد   ۷. ا: ۹: 'یران' ندارد
 ۸. ب: د: 'احوال' ندارد   ۹. ب: د: 'جیو'

ظاهر است و آنرا حسب الحکم محمد اکبر بادشاه مولانای شیر^۱ به تحریر در آورده و ترجمه بهاگوت وجوگ بششٹ که بساداستان عجایب و سخنان^۲ حقایق و معارف در دست و بموجب امر بادشاهزاده داراشکوه آنرا شیخ احمد و دیگر فضلا بفارسی در آورده اند و نسخه گل افشان سنگاسن بتیسی متضمن احوال راجه بکرمان جیت که مخترع آن برنج پنڈت وزیر راجه بهوج است و نسخه پدماوت مشتمل بر حقیقت رای رتن سین مر^۳ زبان چتور که بنا بر پدماوت زوجه خود با سلطان علاؤ الدین دارای دهلی محاربه نموده و نسخه راجاوتی که مصر بدیا و هر اسامی راجها بخط^۴ هندی نوشته و آنرا ساهورام خلاصه^۵ مریدان گشائین دلیرام بعبارات مرغوب بفارسی در آورده و نسخه راج ترنگینی که پنڈت رگهناتھه احوال راجهای والا شان و رایان رفیع المکان بتفصیل سنسکرت نگاشته و آن را مولانای عماد الدین بفارسی ترجمه نموده و تاریخ سلطان محمود غزنوی که در ممالک هند آغاز ظهور اسلام از سلطان ناصر الدین سبکتگین پدر بزرگوار^۶ اوست و آنرا مولانای عنصری بقید کتابت در آورده و تاریخ سلطان شهاب الدین غوری که حکومت راجها و رایان از ابتدای خلافت او از هندوستان منقطع گشته^۷ و تاریخ سلطان علاء الدین خلجی که از سلطان هند مشهور است و تاریخ فیروز شاهی^۸ تصنیف مولانای اغرالدین خالد خانی و تاریخ افاغنه ملا^۹ محتوی بر احوال سلطان بهلول لودی و نسل او و حقیقت شیر شاه افغان سور و اولادش که آن را حسین خان افغان تصنیف نموده و سلسله جمیع افغانان^{۱۰} به بنی اسرائیل برادران مهتر یوسف کنعانی رسانیده و کتاب ظفر نامه متضمن فتوحات حضرت صاحبقرانی امیر تیمور گورگان از تصانیف زبده فضلا مولانای شرف الدین علی یزدی و کتاب تیمور نامه که مولانای هاتفی برادرزاده مولانای عبد الرحمن جامی^{۱۱} در سلك نظم کشیده و تاریخ بابری که حضرت بابر بادشاه احوال خجسته مال خود را خود بزبان ترکی به تسطیر در آورده اند و میرزاخان خانخانا عبد

۱. د: 'شیرازی' ۲. ج: 'سخنان' غرایب ۳. ب، ج: 'بر زبان'

۴. ب: 'بخط' ندارد ۵. ب: 'مادهورام خاصه'، ج: 'خاصه' مریدان ۶. ب: 'سلطان محمود'

۷. ب، ج: 'منقطع' شده ۸. د: 'از تاریخ'..... خانی ندارد ۹. د: 'ملا' ندارد

۱۰. ج: 'افغانان' را ۱۱. ب: 'فهای خانخانا آن را بفارسی ترجمه کرد'

الرحیم آن را بفارسی مترجم نموده و کتاب اکبر نامه که علامی شیخ ابو الفضل احوال سلسله حضرت ابوالفتح جلال الدین محمد اکبر تا حضرت آدم علیه السلام بعبارات و استعارات دل پذیر بقلم در آورده و تاریخ اکبر شاهی تصنیف عطا بیگ قزوینی و اکبر نامه تالیف شیخ اله داد منشی مرتضی خان طبقات اکبری از تصنیفات خواجه نظام الدین احمد بخششی اکبر شاهی که جامع بسیاری تواریخ هندوستان است و اقبال نامه جهانگیری مشتمل بر احوال بادشاهان و الاشان از حضرت صاحبقران تانور الدین محمد جهانگیر بادشاه که معتمد خان عرف محمد شریف الهی بعبارات واضح بتحریر در آورده جهانگیر نامه که جهانگیر بادشاه احوال خود را بعبارت بادشاهانه نگاشته اند و تاریخ شاهجهانی تصنیف وارث^۱ خان که علامی سعد الله خان آن را بصلاح در آورده و تاریخ عالم گیری که میر محمد کاظم منشی احوال سعادت اشتمال حضرت ابو المظفر محی الدین اورنگ زیب عالم گیر بادشاه غازی از ابتدای برآمدن از دکن بقصد جنگ داراشکوه و نصرت بر برادران و جلوس بر اورنگ^۲ خلافت و بغایت چهاردهم جلوس مقدس بعبارات دل پذیر بقلم در آورده و تاریخ کشمیری^۳ به فارسی در آورده^۴ و تاریخ بهادر شاهی مشتمل بر احوال سلاطین ولایت گجرات احمد آباد ولایت سنده^۵ المشهور به تهته و تواریخ سلاطین ولایت ملتان و مالوه و دولت آباد و دکن و جونپور و بنگاله و اودیسه که در ازمنه مختلفه آن ممالک از تصرف اورنگ نشینان دهلی بر آمده و بر هر يك ولایت حاکم جدا گانه استقلال یافته بود و حقیقت هر ولایت و هر فرمان روایان از آن تاریخ ظاهر است و دیگر تواریخ هند و فرس بمطالعه این هیچمدان در آمده بخاطر ناقص رسید که از آن جمیع تواریخ انتخاب نموده نسخه مختصری متضمن احوال و فرمان روایان ماضیه هندوستان درست ساخته ذریعه حصول^۶ انبساط گرداند بنابر^۷ علی هذا خلاصه مضامین هر نسخه مشتمل بر شمه از ماجرائ احوال هر فرمان روایان^۸ را از ابتدای راجه جدشستر پاندوان که در عالم گیری و رعیت پروری و خدا شناسی و ایزد پرستی

۱. ا. ب. ج. وزارت خان ۲. ب. ج. 'زیب' ۳. ب. 'تاریخ کشمیری' ندارد

۳. ج. د. 'متضمن احوال چهار هزار سال که مولانای شاه محمد شاه آبادی از نعمت کشمیری'

۴. ب. 'فارسی در آورده ندارد' ۵. ج. 'مالوه' ۶. ج. 'وصول'

۷. د. 'بناعی' ۸. ب. ج. 'روای د. روارا'

کارسازیه‌ها بر روی آورده بغایت رای پتهورا که خاتمه سلطنت جماعه هندو اوست اسمائ راجهای عالی مقدار و رایان بالا^۱ اقتدار بطریق اختصار و انتقال امر سلطنت از قومی بقومی دیگر بتحریر در آورد و اسامی سلاطین مسلمین از سلطان ناصر الدین سبکتگین که بادی مراسم اسلام در هندوستان اوست شروع نموده اندك اندك از احوال هر کدام یعنی جلوس بر اورنگ جهانبانی و صرف زندگانی به صفات^۲ حسنه یا آیات ذمیمه و حکومت روائی بعدل و انصاف و تعلیم^۳ و اعتناف و سبب فرو رفتن کوکب زندگیش در هبوط فنا و طلوع ستاره طالع دیگری از مشرق ارتقا بغایت محمد اورنگ زیب عالمگیر بادشاه بصفحه بیان آورده این کتاب را بـ خلاصة التواریخ موسوم گردانید و عبارات و استعارات این نسخه بدیعه را از کتب دیگران دردی نا کرده^۴ بقدر لیاقت و استعداد خویش^۵ بتسطیر در آورد و آیات مناسب حال بعضی از طبع ناقص خود^۶ و اکثری از اشعار شعرائ نامدار که بر محل و بدیهه بخاطر رسید بر نگاشت و این مجموعه استعارات و عبارات را دو سه مرتبه باصلاح در آورده^۷ در مدت دو سال درست ساخته سر سینه چهلیم عالمگیری مطابق يك هزار و یکصد و هفتم^۸ هجری و هزار و هفصد و پنجاه و سه سنه راجه بکرما جیت و هزار و ششصد و هفت دهم سنه سالباهن و چهار هزار هفصد و نود و هفت گذشت کلجگ مرتب گردانید آدمی زاده هر چند دانش بلند داشته باشد بمقتضای بشریت^۹ از سهو و خطا خالی نیست درین صورت امید از منشیان روزگار و والا نشان فرخنده اطوار آنست که در وقت سیر و مطالعه این نسخه اگر عباراتی و استعاراتی^{۱۰} پسند طبع عالی نیفتد و تا در احوال فرمانروای باسیتن^{۱۱} در فرمان روای^{۱۲} تفاوت ظاهر شود یا آئین نسخه و ترتیب کتاب ناخوش آید یا فقرات نا درست و مضامین ناموزون معلوم گردد بر بیخردی و کم فطرتی این احقر العباد مضاحك و استهزا نفرمایند و از روی لطف و کرم عیب پوشی کننده بسان بزرگان خطا پوش اصلاح فرمایند.

---

۱. ب. ج. 'گرامی' د. 'والا' ۲. ب. ج. د. 'تصنیفات' ۳. ا. ب. ج. 'یا بظلم'
 ۴. ا. 'با کرده' ۵. ب. 'خود' ۶. ب. 'خویش'
 ۷. د. 'در آورده ندارد' ۸. ب. 'هیزده' د. 'سیصد و هزدهم' ۹. ب. ج. 'بشری'
 ۱۰. د. 'عبارتی و استعارتی' ۱۱. ب. 'فرمانروایان و سمنین' د. 'سمنین' ۱۲. ب. ج. 'فرماندهی'

مثنوی

طمع دارم که گریاکه شگرفی بخواند زین محبت^۱ نامه حرفی
 درین نامه اگر بیند خطائی نیارد بر سر من ماجرائی
 ز روی لطف در اصلاح کوشد و گراصلاح نتواند خموشد^۲
 تنظیم مملکت سخن دلپذیر و تنسیق^۳ الفاظ و معانی بی نظیر با صایب رائی دبیر خامه
 روشن منیر در تسطیر تعریف و^۴ توصیف کشور فیض^۵ در هندوستان جنت تاثیر

هندوستان ملک است وسیع و ولایتی است بس فراخ که ولایت دیگر بعشر^۶
 عشیران نرسد باوجود وسعت و فسحت همه جا با دو در هر جانب و هر ضلع و امضا و بلاد
 و قصبات و قریات در اطراف و قلعبات مشتمل بر مساجد و معابد و خوانق و صوامع و سایر
 عمارات دل کشاد باغات فرح افزا و شجرات دلکش و زراعت سبز و خوش و جویبار روان و
 انهار جریان است که در ممالک دیگر این نوع آبادی و معموری کمتر نشان می دهند و در
 مسالک و مشارع متعارفه بر روی هر نهر و ناله قنطره استوار و بر روی^۷ دریای کشتیها
 تیار^۸ و بمسافت هر گروه مینارهای بلند عمارت کرده و دلیل مسالک از دو فرسنگ سراها
 بعمارات متین برای نزول و آرامش مسافرین و در هر سرائی اشیائی اغذیه و اشربه و ادویه
 و عطریه و آلات و ادوات مطلوبه موجود و مهیایه تمامی راه دور و به رابسته درختان سایه
 گستر و میوه وارو چاهها و تالاب ها و آبگیرها و غدیرها بلب از آب خوش گوار رهگرایان
 در ظل درختان تفرج کنان و میوه خواران و آب سرد نوشان گویا بر خیابان بوستان^۹ قطع راه
 می کنند و سوداگران و تاجران و سایر ره نوردان بی بیم دزدان و ره زنان نزرانه مال و اقبال
 خود از مسافت های بعیده سلامت بمنزل مقصود می رسانند و ازین مملکت جانب شرق
 بنگاله و سمت جنوب دکن و طرف غرب تهته بدریای شور اتصال دراد و بصوب شمال
 کوهی است کلان که انتهای آن بسان دریای عمان پیدانیست اگرچه در جمیع ممالک
 بهار نوروزی و ایام فروردی از لطافت و نزاهت هوا و عشرت و مسرت اهل اغرا و اعتدال

۱. ب: 'تنظیم مملکت سخن دلپذیر و تنسیق' ندارد

۲. ب: 'پوشند'

۳. ج: 'سلاطین'

۴. ا: 'عشر'

۵. 'فیض' ندارد

۶. د: 'و اضافی'

۷. ب: 'سیر کنان' قطع

۸. د: 'طیار'

۹. د: 'بر دریا'

لیل و نهار و طراوت و نضارت روزگار مشهور است اما در هندوستان هوای برسات که آغازش از انجام جوز او انتهایش تا ابتدای میزان میشود^۱ سرآمد تمامی بهارها و هوای جان فزاست گوهر افشانی ابر غبار عرصه زمین و سطح آسمان را فرو می نشاند و رشحات سحاب سراسر رویزمین^۲ را آبروی تازه می بخشد هوا در روزی گوناگون بهار بر روی کار می آرد^۳ و فلک هر روز رنگا رنگ کسوت برتن خویش میگذارد و آسمان بسان عروسان پرده بر روی خود می نهد و باو مانند و اماد مقبعه از روی بر می کشد ماه و زهره از غره چرخ روی برون^۴ می آرد و دایه سحاب بر چهره آن شاهدان نقاب میسازد^۵ و ابر بکر دار عشاق گریه آغاز می نماید و صاعقه برقیب و از لب بخنده میکشاید آب رود مستانه وار^۶ خرامش می آغازد و باو از سلسله بند در پایش می اندازد سرو از مستی رقص می کند چنار از طنز دستک میزند گل از شادی بخنده می در آید بلبل زبان بزمزمه می کشاید باغ و راغ از فیض بکشی هوا س سبز سیه گشته نسخه باغ ارم می گردد و کوه و دشت از لطافت وقت کسوت سبز پوشیده دم مساوات بگلشن جنت میزند:

بیت

بهار سبز و جهان سبز و گلستان سبز است   بهر کجا نگری تا با آسمان سبز است
نزاht^۷ هوای فروردی را هوا خواه خود می سازد و لطافت باد پندار از نسیم نو
روزی می^۸ اندازد رنگینی آسمان در نظر نظار گیان رنگین تر از گلشن بهار می نماید و تازه
روی زمین در چشم تماشاگران^۹ زیبا تر از گلزار می در آید کنار جوهائ دلجو از سبزه های
خود رو مانند خوبان نو خط مخطوط میشود و لب^{۱۰} غدیر دل پذیر از نباتات نو خیز بسان
جعد دل آویز از ماهرویان مجعد میگردد و عالم عالم حشرات از کتم عدم بعرضه وجود
می آید و جهان جهان نباتات از پرده نیستی بمنصه هستی^{۱۱} جلوه مینماید و دلهای افشرده
رانشاط تازه چهره می افروزد و خاطره های پژمرده را انبساط بی اندازه رو میدهد و پیران را

۳. ب: 'هوا در ... می آرد'

۶. ب: 'مستانه خرامش'

۹. ب: 'در چشم تماشاگران ندارد'

۲. ب، ج، د: 'سراسر بر زمین'

۵. ب، د: 'سپارد'

۸. ب، ج، د: 'نوروزی بر انداز'

۱۱. ب، ج: 'شهود جلوه'

۱. ب، ج: 'می بود'

۴. ب، ج: 'بیرون'

۷. د: 'هوا اضافی'

۱۰. ب، ج: 'آب غدیز'

نشاربنای^۱ سرخویش میکند و جوانان را باده عیش مست میسازد و اهل حرص و طمع که دایما کمر ترده‌ها بازمانده^۲ بمکانی آسایش میگردد:

ابیات

زمین پوشیده تشریف جهانی^۳   هوا داده بسا و روح بنسانی
عروسان فلک در پرده سازی   عجز عالم اندر حقه بازی
ز فیض ابر گشته بوم و برسبز   زده مرغان نوای سبز در سبز
لوائ بلبل و آواز دراج   شکیب عاشقان را کرده تاراج
نوائ ساز خوش آواز بلبل   فگنده شورش در لاله و گل
گوزن و گور در هر مرغزاری   همه شادی کنان از بهره باری
و کثرت بارش موجب^۴ افزونی زراعات و افزایش حاصلات و ارزانی غله و
آبادالکه^۵ است اگر چه در بعضی قطار زراعات^۶ پر چاهها می شود و درختی اطراف اراضی
سیلا به هم هست اما اکثر زمین الهی که عبارت از بارانی^۷ است واقعه شده ازین جهت
اکثر مدار بر باران است و بیشتری زمین صالح و سپس ربیع که^۸ در سالی دو مرتبه بلکه
بعضی جا زیاده بران مزروع می شود اگر چه کان الماس و یاقوت و طلا و نقره و مس و سرت
و آهن و نمک و غیره درین کشور هست^۹ که محصول آن بضبط درمی آید لکن بیشتر
مدار حاصلات بزراعات است و اقسام غله^{۱۰} که شماره آن بقلم^{۱۱} در نیاید پیدا می گردد
جمع غلات^{۱۲} این ملک لذیذ و خوش طلعم^{۱۳} است اما برنج سکهداس سرآمد جمع
اجناس است^{۱۴} خوبی و لطافت آن زیاده^{۱۵} از حد قیاس مرغوب ذایقه بادشاه و سایر الناس

۱. ب. ج: 'نشار خیش' ۲. ب. ج: 'د: تردد بر بسته داند پای در دامن قناعت کشیده آرایش میزیرند سیاحان گیتی نور'

۳. ب. ج: 'تشریف حیاتی' ۴. ا. ۴: 'موجب' ندارد ۵. ب. ج: 'غلات و آباد پر کنات'

۶. ب. ج: 'قطار زراعت': 'د: قطار' ۷. ج. ۷: 'د: بوده باشد' ۸. ب. ج: 'که' ندارد

۹. ب. ج: 'کشور است' ۱۰. ب. ج: 'اقسام غلات' ۱۱. ب. ج: 'آن بقلم' ندارد

۱۲. د: 'جمع اجناس' ۱۳. ب. ج: 'د: خوشگوار طلعم است' ۱۴. ب. ج: 'د: است' ندارد

۱۵. ب. ج: 'بیرون': 'د: افزون'

است^۱ در ملایمت و حلاوت بی نظیر و بخوشبوی و خوش مزگی دلپذیر دولتمندان بخت
ور و غذا^۲ دوستان طبیعت پرور غذای بهتر و طعمی خوشتر از ان از ایشان^۳ نداده اند:

بیت

ذایقه سنجان حلاوت طلب یافتہ زومزه^۴ و شامه طرب
از رنگا رنگ میوه‌های ربیعی و خریفی با کمال عذوبت و لطیفی اگر بتفصیل بر
نگارد کتابی علیحده باید اگر چه انگور^۵ و خربوزه و تربوزه و انار و سیب و شفتالو و انجیر
و غیر ذلک بهتر^۶ از ولایت می شود و اما میوه مخصوص هندوستان کتھل در لذت^۷ بی
بدل و کتھل بحلاوت ضرب المثل و اناس بخوش مزگی و خوشبوی روشناس و کیله و
حلوا^۸ امود و شریفه حلاوت^۹ اند و دو نارجیل عدیم المثل^{۱۰} و کویله و سنگتره در مزه بی
عدیل و کنار شیرین کار است و از کنار صحرائی چه نویسد که خود را بر همه کس وقف
کرده نهالش دامن صادر و وارد میگیرد و از ثمرات خویش فیض می بخشد^{۱۱} و دیگر
گوناگون میوها ست کی بشمار در نیاید:

فرد

نوائین^{۱۲} میوه‌های نوش پرور بلذت بریکی پر آب دیگر
سر آمد میوه‌های این ولایت انبه است که از رنگ و ترکیب خوش دلها^{۱۳} می
رباید و از شمامه^{۱۴} دلکش مشام جان‌ها می آساید از شیرینی و عذوبت مزه قند و نبات
میدهد^{۱۵} بلکه از حلاوت پهلوه آبجیات می زند زیرا که نعمت^{۱۶} بی بدل است عزیز
دلها گشته و از بسکه بر جمیع میوها سر فراز است مکان خود بلند ساخته. شجر دلفریبش
از بلندی سربفلك میکشد و از فیض بخشی ظل کرامت بر سایه نشینان می گسترد و
شگوفه آنرا مولا گویند و بار او را انبا نامن:

۱. ب. ج: یادشاهان — در ملایمت؛ ۲. ب: خوران لذت؛ ج: خوران؛ ۳. ب، ج: نشان نمیدهد؛

۴. ب، ج: لذت؛ ۵. ب، ج، د: اگر چه میوه؛ ۶. ب، ج: غیر ذلک ثمرات؛

۷. د: از لذت کتھل؛ ۸. ب، ج: کیله و حلوه؛ ۹. ب: عذوبت اند؛

۱۰. ا، د: عدیم؛ و، ب، ج: عدیم التمثیل؛ ۱۱. ب، ج: بخشد؛ اگر کسی متمدنی نماید فی الفور بسزایش میرسد؛ و دیگر؛

۱۲. ب، ج: تماسی میوه‌های؛ ۱۳. ب، ج: خاص و عام؛ ۱۴. ب: میرباید، ج: و از شمامه ندارد؛

۱۵. ب: نمیدهد، ندارد، ب، ج: چون میوه؛ ۱۶. د: هر یک نعمت؛

ابیات

تعزك خوش نغز كن بوستان^۱   تعزترین نعمت هندوستان
 ماذرۀ صنع^۲ حق آمد پدید   نعمتی^۳ از عالم بالا نرسید^۴
 پیرو جوان هر دو خریدار او   طفل بجان عاشق دیدار او
 میوه بباغ ارنه یکی ده بود   پخته بود خوردنش آنگه بود^۵
 میوه تعزك همه ز آغاز پر   تاحد انجام سزاوار خور
 هر شجر او بفلك بر شده   گنبد افلاك بدور شده
 باغ وی آرامگه دوستان   زیب ده^۶ کشور هندوستان
 دیگر نیشکر است بر^۷ چشمه قند و نبات و شیره ان همشیره آب حیات بشیرینی و
 سیرابی بر جمیع میوها سر افراز^۸ به بلندی و گردن افرازی علم افراز گرهایش مانند گره
 آرزو بر دلهای مردم نشسته و از بسیاری شیرین کاری او ذایقه^۹ طالبان شیرین گشته از
 سیربیش^{۱۰} حدیقه خواقهش تشنگان سیراب و از عذوبیتش مذاق نوشین لبان نوش یاب
 سر بلند ازین روست^{۱۱} که مولودش^{۱۲} بر جمیع اغذیه از شیرینی سر بلندی دارد و فیض
 بخش ازین روست که نتیجه اش بولایت دور دست بطریق تحفه فیض میرساند^{۱۳}.

بیت

از مزه گرد آمده در وی نبات   جام خضر پخته چو آب حیات
 اگرچه نباتات و سبزه ها بزبان هند ساگ گویند آنقدر است که در شمار نیاید اما
 از نعمت^{۱۴} های بی بدل برگ تنبول سبزه ایست سر سبز ساز انجمن سبز بختان برگی
 است، برگ بخش دلهای برگ طلبان^{۱۵} رنگ آرای مجلس ارباب دول نکهت پیرای

۱. ب. ج: 'بر بوستان'   ۲. ب: 'ز' حق   ۳. ب. ج: د: 'نعمت'
 ۴. ب. ج: بالا 'نرسید'   ۵. ب: این 'شعر' ندارد   ۶. ب. ج: 'تحفه تر' کشور
 ۷. ب. ج: 'دیگر نیشکر' سر چشمه ۸. ب: 'میوهای' سر افراز و به بلندی ۹. ب. ج: ذایقه 'اش لب'
 ۱۰. د: 'از سیرایش' حدیقه   ۱۱. ب. د: ازین 'است'   ۱۲. ج: 'هر' مولودش
 ۱۳. ب: 'حلاوت ها میرساند'   ۱۴. ب. ج: 'زیاده از آنست' بشمار در آید اما نعمت ۱۵. ب: 'طهلی مضحل' ج: 'طلبل مضحل'

مشام اهل محفل مرغوب طبع غنی و فقیر عزیز دل‌های صغیر و کبیر فیض بخش طبیعت
پیر و جوان گوارای مزاج هر تن‌درست و ناتوان بدرقه‌ها ضمه طعام ازاله علل اقسام
گارسار جمیع امزجه مددگار تمامی ادویه سیماب گشته که دم مساوات باب زندگی
میزند اعانت ازو می‌خواهد سبزان هند ازو سر خردی از ان حاصل نموده^۱ خون ریزی و
عاشق کشی می نمایند:

ابیات

اگر چه هند سبزی گلرخان است در انجا سبزه بالا دست پانست^۲
گلی از گلستان هند چیدم چنین سبزی گلو سوزی ندیدم
شده آئین طراز بزم سازی بخوبان کرده طرح بوسه بازی
زبان گل چین بود از صحت^۳ او سخن رنگین شود از مدحت او
نادره برگگی چو گل بوستان خوب ترین نعمت هندوستان
طرفه نباتی که چو شد در دهن خویش چو حیوان بدر آید ز تن^۴
خوردن آن بوی دهن کم کند سستی^۵ دندان همه محکم کند
سیر خورد گرسنه در دم شود^۶ گرسنه را گرسنگی کم شود^۷
برگ باشد بدرختان فراخ زود شود خشك چو افتد ز شاخ^۸
برگ عجب که گسسته زبر در پس شش ماه بود تازه تر^۹
گونه گونه گلهای بویا و رنگارنگ شقایق مطرا از گل سرخ^{۱۰} که ان را گلاب
گویند و یاسمین و سمن و نرگس و سوسن و لاله و زنبق و بنفشه و ریحان و ونسیرین و رعنا
و تاج خردس و قلعه و عباس و خطمی^{۱۱} و ارغوان و صد برگ و داؤدی و بغیر ذلک آنچه در
ایران و توران و ولایت دیگر میباشد همه درین ملک است^{۱۲} اما تفصیل گل ها که

۱. ب. ج: 'حاصل کرده' ۲. ب. س. س. ز. ف. ر. ل. ر. گ. پ. ل. س. ت. ۳. ب. ج: 'شود صحبت'

۴. ب: 'این شعر ندارد' ۵. ب. ج: 'وزین دندان' ۶. ج. ۱. ۷. ج. ۵. ۸. ج. ۵. ۹. ج. ۵. ۱۰. ج. ۵. ۱۱. ج. ۵. ۱۲. ج. ۵.

۸. ب. ج: 'این شعر ندارد' ۹. ب: 'این شعر ندارد' ۱۰. ب. ج: 'شقایق رعنا خاصه گلی'

۱۱. ب. ج: 'زیبا و نافرمان و خیر و گلگله و عباسی' ۱۲. ب: 'زیان که از خداست اما'

مخصوص هندوستان است از اندازه و شرح و بیان افزون اگر چه سیوتی و چنپه و موگره و مدن نان و رائ بیل و چنبیلی و کیوره^۱ و مولسری و کرن پهل و کرنه و هار سنگار و جوئی و نواری و کنور بیل و گل زعفران و آفتابی و کنول و جعفری در تن سیج^۲ در تن مالا و مالی و مهدی کریل و کدهل و کنیر و سودرسن و خبب^۳ و کرونده و سرشفو سوسن و بهولاوله و سرس و دوبهریا و دیگر گوناگون^۴ گلها برنگ از بوی خوش و رنگ دل کش نکهت بخش مشام و تازگی رسان نظر است ولیکن کیوژه و کپکی لطافت و نزهت دیگر دارد از يك^۵ گل مشام تمام ارباب مجلس نکهت^۶ می پذیرد و تمام خانه بلکه حوالی آن معطر می شود. و بوی آن بزودی زایل نمیگردد و این گلها در ایران و توران و اکناف آن پیدا نیابد:

نظم

هر گل بالا که دهد بوستان	بیشتری هست به ^۷ هندوستان
ان گل هندی که چمن کرد راست	نی بخراسان که بعالم نماست
سیوتی خوش که کشیدش گلاب	از همه نورد بهمه روی آب
موبسری خورد و بزرگ از هنر	خورد و بزرگ از هنرش بهره ور
گشت ز سر بنفشه گل از فام زاد	گل بزمین گونه زردام داد
پنجه کشاده گل لعل از پله	عرق بخون ناخن شیریلله
نی غلطم حاقه و بی نیم خام	چیزی ازان مشک و دگر خون تمام
غرق سپر گشت ز نیلوفر آب	بر سپرس قبه سیم از حباب
کیوره هر برگ چو سیم سفید	عود ازو سوخته در مشک بید
ماند چو در جامه نسیمش مقیم	جامه نماید که بماند نسیم
يك ^۸ گل نیل و ده دیگر درون	گل زگل و گل زگل آمد پدید ^۹

بی شایبه تکلف رائ بیل و چنبیلی به نکهت رسانی دماغ و فرحت بخشی مزاج مشهور است. خصوص وقتی که آن شاهدان گلشن رعنائ و دلبران چمن زیبای در سلك

۱. ب. ج. مدن سسو کیوژه ندارد ۲. ب. ج. سیج ندارد ۳. ب. حبيب ندارد

۴. ب. گوناگون ندارد ۵. ا. يك ندارد ۶. ب. بوی می پزیر

۷. ا. در هندوستان ۸. ب. رنگ گل ۹. ب. ج. آمد بیرون

ازدواج کتخدائی در آید و مولود مسعود بعالم^۱ وجود می در آید یعنی قلیل حسن افزائی
 سمن عارضان پری رو و جمال پیرای گل چهرگان عنبرین مو ابروی سرو قدان گلعداز تاب
 گیسوی نسرين بد نان، شیرین گفتار شمامه ان از شمایم عنبر بر تر و رایحه ان از روایح
 مشک خوشتر شمیم بهاری در پیش ان بوی خجالت میکشد و عرق گل از شرم آن غرق
 عرق انفعال می گردد:

بیت

نسیمش مغز جان را نکهت افزا   شمیمش جان فزا و روح پیرا
 اگر چه در بعضی اقطار^۲ این دیار اسپ بهتر از اسپان عراقی و عربی میشود اما از
 جانوران این ملک فیل از عجایباتست در صورت و سیرت بی نظیر^۳ در قد و قامت عدیم
 المثل، در تنومندی و بالائی کوه اسباد، در قوت و توانائی بی همتا چنانچه صورت
 مهیب^۴ آن بشکل جانورها دیگرها نمی نماید خرطوم^۵ بجای بینی بدرازی سه چهار درعه
 و گوش به پهنای که غله افشان باشد^۶ و دندان بطول يك درعه و رنگ بدن خون قر است
 و دندان سفید که آن را عاج گویند و جسامت آن به پهنای که غله افشا باشد تا هشت
 درعه و بلندی تا پنج درعه اکثر بوده^۷ به تیز روی و تند روی از اسپ عراقی گوی برده و
 بدلیری و دلاوری او سر سبزه را بخاک سپرده با این همه قوت و قدرت موی را نیاز ارد و
 درستی کار هشیاری بجا آرد. بر سخن هوشی گوش پهن داشته و از خود بینی چشم تنگ
 ساخته تنگ چشمی باین فراخ حوصلگی ندیده و هشیاری این مستی نشنیده چون نفس
 از خرطوم باز گذارد گرد بادی پدید آید، و چون نفس بجانب خود کشد بر زمین بر خاک
 بر افتد. همواره خاک بازی کند و در سواری ازان باز آید^۸ دولت مندان بخت بیداران را
 زیب صفوف و زینت پیشگاه میدانند و دانایان از مون کار در روز هیجا يك فیل جنگی را
 برابر هزار سوار جرار تصور می کنند.

۱. ب: 'بعالم' ندارد   ۲. 'بعضی این دیار'   ۳. صورت بی 'عدیل'

۴. ب: 'صورت مهیب' ندارد   ۵. ب: 'ج: 'نماید خرطوم' ندارد   ۶. ب: 'ج: 'افشان و دندان'

۷. د: 'چنانچه' اکثر بوده 'ندارد'   ۸. ج: 'چون نفس' ---- باز آید'

مثنوی

چو بندد عزم جنگ از خشمگینی   عدو از دست او آید به بینی
چنان از پردلی آماده جنگ   که روئین تن شده از پهلوش رنگ
هشیار منشی که اگر طفل در رهگذر^۱ پیش قدمش^۲ آید بخرطوم بر داشته در
گوشه بگذارد و اسیب نرساند بد مستی که اگر چند روز^۳ برای خوردن و آشامیدن نیابد
از شوزش بد^۴ مستی باز نیاید و خود سری نگذارد پارسا وصفی که در^۵ نسل خویش
مانند حیوانات دیگر شهوت نیاید حیا ورزی که در حضور آدم فیل با ماده خود جمع^۶
نکند عالی همتی که با فیل کوچک نیاویزد و ماده^۷ را نیازارد و پرقوتی که درختان قوی و
عمارات عالی را بر اندازد و شجاع و دلیری که در کارزار هر چند تیر و تفنگ برو بارد رخ
نگرداند مبارز و دلاوزی که در پیکار اسپ را با سوار از زمین بردارد و بر زمین اندازد:

ابیات

پیل چو خرطوم بر اسپ افگند   بر کند از خاک و بخاکش زند
پیل بجائی که بجنبد ز جا   پشت هزار اسپ کند زیر پا
قیمت يك فیل هزار اسپ و پیش   کزو و هزار اسپ یکی فیل بیش
اسپ بهر خانه بود در سپاه   فیل بجز شاه ندارد نگاه
پیل بیک حمه صف بشکند   در صف پیلان که^۸ شکست افگند
اگر چه کارنامه‌های این کوه پیکر بدیع منظر زاید الوصف است اما آویزش فیلان
مست عربده جو تندر خوبا همدیگر پیچش خرطوم با خرطوم و تصادم دندان بر دندان و
صدمات پیشانی بر پیشانی و حمله‌های عنف با یکدیگر و کوشش و کشش از طرفین و
جدا شدن از همدیگر و پس رفتن و باز دویدن و بهمرسیدن گویا او کوه باهم می‌آویزند و
جانبازی فیلبانان و جان دادن یکی و نشستن دیگری را^۹ فی الفور بجائی او و کشادن و

۱. ب. ج. رهگذر گزارش   ۲. ب. پیش آید   ۳. ج. اگر برای خوردن
۴. ا. شوزش مستی   ۵. ب. که بنا بر نسل   ۶. د. آدم با ماده خود جماع
۷. ب. با فیل نیاویزد و ماده ج. ماده   ۸. ب. ج. پیلان شکست   ۹. ا. دیگری فی الفور

بستن فیل در عین هنگامه آویزش و سر دادن آتشبازی و باز داشتن فیل^۱ از جنگ و بد
مستی زایل گردانیدن به بیم كجك و فرمان پذیر کردن با اشاره انگشت پا از بدایع تماشا
است این نادره کار بعد شصت سال جوان میشود و مانند انسان یکصد و بیست سال عمر
طبعی دارد پس از هزده ماه وضع حمل ماده او می گردد و تولد و تناسل در صحراست در
مدینه اصلا نمی شود اگر ماده آبستن از صحرا آورند و^۲ بچه زاید بمالك یمن ندارد القصه
تعریف فیل که از عجایب مخلوقات و غرایب موجودات است در خیر قلم مقطوع
اللسان و امکان زبان قاصر بیان نگنجد:

نظم

بوصف او نهم از طبع والا معانی برسد هم پیل بالا
بود سر حلقه اقبال مندان برنیم^۳ او را حریف آید بدن دان
ز خرطومش بخرام^۴ کار است که هم ماراست و هم سوراخ ماراست
نه خرطومست طومار است گویا کهی^۵ می پیچد و گه میکند و
و تیر گز کدن جانوریست قوی هیکل بدیع شکل و چهار پا و تنه و عقب او بمثل
فیل و گردنش کوتاه مانند^۶ گردن شیرو چشم و گوش و دهان مانند^۷ گاوی نفس طرازی
نقشبند نگارستان قدرت که چندین صور دریک پیکر نقش بسته عجایبات حکمت خویش
بمنصه ظهور جلوه گر گردانیده چشم او سخت^۸ از روئین که تیر و تفنگ و شمشیر و نیزه
برو کار گر نمی شود^۹ و یک شاخ بالای پیشانی دارد که کار خنجر و سنان از و بظهور می
آرد این جانور بدیع پیکر از ماده و نر بکثرت قوت و توانائی بر جانوران صحرا غالب است
توالد و تناسل آن نیز در صحرا می شود گرفتار گردنش خالی از اشکال نیست در سر کار
سلاطین و خواتین و الاشکوه خال خالی^{۱۰} می آید:

۱. ب.ج: 'فیل را از جنگ' ۲. ب.ج: د: 'واوبچه'
۳. د: 'همه او را حریف'
۴. ب.ج: د: 'بخیرانیم کار است' ۵. ب.د: 'که کهی'
۶. ب.د: 'دهان بسان گاوی' ۸. ب.ج: سخت 'تر'
۹. ب.ج: 'گر نمی کند'
۱۰. ب.ج: 'والا خال خال می آید'

بیت

بهیکل چوفیل و بقوت هزبر به تندی چوسیل و خرامش خوابر
دیگر جاموش صحرای که بتهور میگزرا^۱ند اذاتی و جرات و فطری گوئی ازفیل و
مان برده و شیرزیان را شکار خود کرده^۲ سلاطین والا شکوه برای مشاهده تماشای
عجایب چندین از^۳ جاموش صحرای بر شیر میگذارند و آن تهوور منشان بی مهابا می دوند
یکی از آنها شیر را بر شاخ خود پر داشته بجانب دیگر می اندازد و دیگران نیز بهمین آئین
نوبت بنوبت کار پردازی می کند حتی که آن شاه حیوانات را بخاک هلاک می اندازد
موجب حیرت نظار گیان می شود و این شکار خاصه هندوستان است و همچنین اویزه
جانوران با همدیگر از عجایب تماشایست خصوص اویزش جاموشان شهری حیرت
افزای نظار گیان تماشا طلب است و از ماده جاموش که بزبان روزگار^۴ گاومیش خوانند
چه نویسد از قدومش هزاران میمنت ظاهر و رنگ سیاهش واقع نظر بد گهرپستان او سر^۵
چشمه شیر و جغرات شیر او همشیره آب حیات:

بیت

چو گاومیش پدیدم بدل یقین کردم که آب چشمه حیوان درون تاریکی است
دیگر گاؤ گجراتی از نهایت جلدی سیماب وار بیقرار و از غایت تندی مانند باد تیز
رفتار اسب عراقی که به تیز روی مشهور است بگرد او نمی رسد و حمازه گرم رو که بمنازل
نوردی شهرت دارد چند منزل عقب او می ماند میگویند: در ولایت گجرات در احمد آباد
بعضی عیار پیشه بر عرابه گاوان سوار شده قطاع الطریقی نموده مال و امتعه مردم بغارت می
برند و اسب سواران به آنها نمی توانند رسید عرابه ایست که آن را بهل گویند سواری آن
خاصه هندوستان است در گرمی و سردی و باد باران آرام بخش سواران است. چهار تن
بفراغت سوار می شوند گویا در وثاق نشسته و باد جود سفر در حضر هستند و باسایش و

۱. د: 'بتهور ذاتی' ۲. ب: 'شکار خود' ساخته ۳. ب: 'چندین جاموش'

۴. ب: 'که' در زبان فارسی 'گاومیش' ۵. ب: 'او چشمه'

آرامش تمام قطع مسافت بعید می کنند و ار عرابه چهار پایه یعنی رتبه که بانواع آراستگی و پیراستگی قابل سواری ملوک است چه نویسد که اوصافش بتحریر در نیاید^۱:

نظم

ساخته از نکهت کارا گهان   خانه گردیده بگرد جهان
نادره حکم خدای حکیم   خانه روان خانه کیانش مقیم
از مخترعات عجیب دانش دران این دریا گهریال است^۲ که موازنه ساعات و دقائق
شبان روزی ازوسی کنند، جامی به بلندی و فراخی دوازده انگشت از مس ساخته و در زیران
سوراخی خورد که میل زرین یکماشگی بدرازی پنج انگشت ازان در گذرد می اندازند و از راه
آن سوراخ در آب^۳ در آید دریگ گهری تالب جام میرسد و طاوسی از آب پر کرده ان جام را دران
میگذرانند چون جام از آب^۴ پر شود اندازه گهری و پاس شبان روزی می گیرند و از برنج و دیگر
فلزات ریخته طبقی نابه اساسطبر خورد و بزرگ سازند و آن را آویخته دارند و بعد گهری آواز
می کنند هر يك از روز و شب را چهار بخش^۵ کرده هر کدام را پهر گویند، و در کاهش و
افزایش شب و روز از پهر از نه گهری زیاده و شش گهری کم نبود بقول حکما سیصد و شصت
دم آدم تندرست را يك گهری و شبانه روز مست و يك هزار و ششصد دم باشند القصه چون
گهری آخر شد طاش هفت جوش را از سیخ کوب بصدآ آورند و بار دوم دوبار^۶ و همچنان چون
بهرسپری شود بشماره گهریهائی گذشته از سر نو بنوازند و بکمتر در یکی از يك تا چهار اندازه
پهر را نمایند اگر پهر هشت گهری باشد در دو پهر بیست و شش بار بنوازند و نیز دو شیشه را
دهان مقابل بهم بسته. در یکی از اقدر ریگ می اندازند که در يك گهری ریگ^۷ ازو بر آمده در
شیشه دیگر در آید و شیشه ریگ دار را جانب شیشه خالی واز گونه می نهند و در سفر اندازه
گهری ازو میگیرند از علوم هندی چه نگارد که تفصیل آن بتحریر نیاید ازان جمله آنکه بید
آسمانی کتابست گویند که در عالم غیر از آب چیزی نبود و بقدرت^۸ ابداع آفرین گل نیلوفر از

۱. نمی آید   ۲. ب: 'گهریال که موازنه'   ۳. ۴. 'در آید' - از آب 'ندارد

۴. ب: 'چهار پاش کرده'   ۵. ب: 'و بار دوم و همچنان'   ۶. ب: 'یک گهری ازو بر آمده'

آب پدیدار گشت و از میان آن گل برگها که ذریعهٔ آفرینش اوست، در پیکر انسانی چهره بر افروخت و بالقای ربانی از زبان الهام ترجمان او بید که وسیله هدایت عالمیان تواند بود بر آمد تا حال که صد هزاران سال متقاضی شده در هندوستان رواج دارد اوپ کهند پسران برهما که از روشن دل و صفای درونی معانی و تفاسیر بید متضمن توصیف و توحید واحد مطلق^۲ و حقیقت در معرفت یگانه بر حق بر نگاشته این نسخه را بظهور آوردند گهت شاستر یعنی شش کتاب که پسران و پسرزادهای برهما از معانی بید استنباط نموده حقایق و معارف ایزد^۳ بیچون بدلائل و براهین ظاهر کرده اند علمی است از آلهی و طبیعی و ریاضی و منطقی و مناظره و این هر شش نسخه را با یکدیگر در بعضی مقدمات اتفاق و در برخی امور اختلاف واقع شده مباحثات و مناقشات بسیار که هر يك از دانش دران والا فطرت بقدر دانائی و فهمیدگی خویش در میان آورده از تفاسیل آن کتابها نوشته اند و گر کتب شاستر^۴ نخستین نیای شاستر پدید آرند، آن سوامی نیائک خلاصه آن بر کارج و کارن و کرنا یعنی فعل و سبب و فاعل است و میگویند بدون این هر سه امر هیچ چیز موجود نمیتواند شد چه فعلی را فاعل حقیقی در خلقت بدون سبب نمی کند و هر چه می خواهد^۵ معبود است عبد را بخواست او در اول و اوسط و آخر اختیار نیست چنانچه کلال آوندی را بوسیله گل می سازد بروشی^۶ که کرد و برای کاری که ساخت گل و آوند را مجال نیست^۷ تا گوید که چنین کن و چنین مکن همچنان مخلوق را از ارادت خالق حقیقی در خلقت خود هیچ اختیار نیست مجبور است و معذور ویم پیشسک شاستر این مهین دانش سوامی کناد بر روی کار آورده مدار بر وقت است یعنی زمانه رامی پرستند و می گوید هر چه است زمانه است بی زمان چیزی بوجود نیاید و از دلایل اوست اگر کشاورز اگر بر وقت نگارد و هر چند کوشد آن کشت بار نیارد همچنان نتیجه عمل بی زمان اثر نهد بخشد سیومین سائکه شاستر سوامی کپل گذارش نموده او حق را از باطل بقوت تمیز جدا می کند محسوسات را اناتمان و روح را آتما گویند: و هر چه از محسوسات بنظر می آید فنا پذیر است و روح باقی

۱. ب. ج. بقدرت 'ایزد' بدایع - ۲. ج. 'واحد و حقیقت' - ۳. ب. 'معارف بیچون'

۴. ب. د. و گر کتب شاستر ندارد ۱. ۵. د. 'میکند' - ۶. ب. 'بروی که کرد' - ۷. ب. 'مجال نبود' تا گوید

است سعی می کنند^۱ که آتما از اناتما تجرید پذیرد و به پرم اتما یعنی روح الارواح پیوند و چهارمین^۲ پانچل شاستر این شگرفت دانش را سوامی انچل ظاهر ساخته جنس نفس خاصه اوست و صاحب این علم انائی این دانش را بسبب ضبط دم نور باطن را مشاهده نموده بر سطح هوامی پرد و بر روی دریا می خرامد و بر خطرات ضمائر مردم واقف می شود و خبر حال و استقبال و ماضی می دهد پنجم بیدانت شاستر که سوامی بیاس دیو پدید آورده دانایان این دانش والا صاحب توحید می باشند و ماهیت وحدیت نیکو شناخته دومی را از پیشگاه نظر بر انداخته اند عرصه گفت گوی این علم بغایت وسعت دارد میگویند که عالم عالم ذات اوست و این کثرت بیش ازوهم نیست هر چند عالم ازوست اما همه اوست چنانچه زیور بازور کوزه با گل و موج بآب و تاب با آفتاب نسبت دارد همچنان موجودات را با او نسبت است ششم مهمان شاستر که سوامی جمن بر روی کار آورده و مقدم بر جمیع شاستر است و تمامی اهل تعلق بران عمل دارند و می گویند هر چه هست عمل است چه کشاورز تا نگارند و دو هر کس هر چه کاشت همان بر داشت یعنی اینهمه عسر بسر و نیک و بد و بهشت و دوزخ نتیجه عمل است هفتم دهرم شاستر یعنی هژده ثمرت که ابنائی و سایر برهما از بید استخراج کرده اند، ششم بر کار کرد هر روزه هر چهار برن یعنی برهن و چتری دیس و شود و هر چهار اشرم یعنی برهمچرخ دیگر هست دوان بر ست دستیانس و انواع ریاضات و عبادات و گوناگون صیام و خیرات و چاره گری عصیان و ذلات و انفصال دعاوی مناقشات و اقسام عدالت و نیکو کاری و آن را در فارسی فقه گویند کرم بهاگ^۳ شگرفت عملی است حیرت افزائی او می زاد را از عوارض بدنی یعنی خطا و خیط و جزام و برص و بواسیر و تب دایمی و اسهان دایمی و سنگ مثانه و جراحت خوره و درم فالج و رعشه و سرسام و چرخس و نابینای و ناشنوای و گنگی^۴ و لنگی و کوری و یک چشم و سقم اعض و غیر ذلک رو می دهد شناسندگان این علم باعث^۵ وقوع هر یک آن را بر گذارند که از نتایج فلان اعمال و ولادت پیشین است و چاره گری یک آن از روی^۶ کتاب گوناگون

۳. ب. ج: 'کرم بهاگ شگرفت'

۲. ا. ب. ج: 'چهارم'

۱. د: 'سعی که آتما'

۴. ا: 'و سنگ' و گنگی ندارد ۵. ب: 'این علم باعث وقوع' ۶. ب: 'از نتایج کتاب'

خیرات و صیام گذارش کنند و بقدرت^۱ ایزد کار ساز ازان چاره اندوزی بهی رومی دهد هزده پوران یعنی تواریخ متضمن بیان حال و نقوش قدسیه و عالم ملکوت و شرح پیدای جهان و جهانیان و وقوع قیامت صغیر و کبیر و گوناگون کردار نیک و سخاوت و عدالت و داستانهای عابدان و فرمان روایان والا شکوه بیا کرن علمی است از نحو و صرف در تحقیق لغات و الفاظ و ترکیب حروف مرکب و مفرد اگر چه این علم رابه سیس ناگ بقول اهل^۲ هند تخته زمین بر دوش اوست و دیگر قدسی نژادان نسبت میدهند اما بعضی دانش دران والا فطرت^۳ ضوابط استوار کرده بر طالبان این فن کار آسان کرده اند. چهند در بیان مراتب نحو و مفهومات الفاظ و تراکیب حروف و شاستگی عباراب و مدارج استعارت اگر چه این ضوابط را اهل عرب نیک استوار کرده اند اما فضلالی هند درین باب کوشش فراوان بجا آورده دشواریها آسان کرده اند^۴ بیدک بدیا یعنی علم حکمت و طبابت مشتمل بر احوال تمام بدن از موی سر تا ناخن پا و دریافت گرمی و سرد مزاج از نبض دست رست و شناخت انواع امراض و بیماری به دوا سازی و چاره پردازی و درست داشتن طبیعت و افزودن قوای بدنی اگر چه بانی آن بیاس دیواست اما دانش وران دیگر ازو عجایب نسخ استخراج کرده راج داده اند جوتک بدیا^۵ یعنی علم نجوم متضمن دریافت صعود و نزول کواکب و خروج و دخول انجم در بروج و دانستن کسوف و خسوف و گردش و جنبش افلاك و سعادت و نحوست زمان و نیک و بد طالع انسان اگر چه ارباب فرس اینعلم تا بتوریت او انجیل نسبت میدهند اما اهل هند ظهور آن از آفتاب جهان افروز تصور می کنند و بقولی استخراج آن از بید میدانند ساندرك بدیا^۶ یعنی علم قیافه دریافت احوال نیک و بد آدمی زاد از خطوط دست و سواد پیشانی و چین جبین و خط و خال و دیگر اعضار و رفتار و گفتار و اوضاع و اطوار لیلوتی علمی است در بیان گوناگون حساب و وقایق حقایق هندسه آن را بیا کرن جوتک گویند شکن بدیا از گویای مردم^۷ و او ازو حوش و طیور شگون گرفته از سوانح حال و مال اطلاع می دهند و دانایان این دانش درین^۸ ممالك فراوان اند^۹

۱. ب: 'و تقدیر ایزد'	۲. ب: 'بقول هند'	۳. ج: 'د: والا' فکرت 'ضوابط
۴. ب: 'آسان نموده اند'	۵. ب: 'ج: 'جوگ بدیا'	۶. ب: 'ج: 'سامدریگ بدیا'
۷. ب: 'گویای' مردم' ندارد	۸. ب: 'دانش ممالك'	۹. د: 'فراوان سر

سر بدیا دانندگان^۱ این علم شگرف ازروانی انفاس که هر روز^۲ از چپ راست سوراخ بینی زمان معین است احوال و نیک سایل گذارش بنماید الم بدیا در گذارش گوناگون افسون جا داد و اندوختن منافع و انداختن زبان و فراهم آوردن احوال و دوست نوازی و دشمن گذاری و چاره جن^۳ که مهنگان و پیری زدکان و غالب آمدن بر علم احبه و معالجه اقسام بیماریها اندر جال^۴ علم نیست از انواع سه نجات طلسمات و تسخیر قلوب و فریفتن مردم و اعمال تزدستی و نادره کاری و تبدیل صورت یعنی نیما و تبدیل روح در پیکر دیگر یعنی خلع بدن و دیگر عجایب و غرایب رستن بدیا یعنی کشتن سیماب و زروسیم و مس مانند آن و ساختن از خاکستر طلا و قرا و کیمیا^۵ عبارت از انست کانور و بدیا^۶ دانشی است از افسون مار و کژدم و دیگر گزیدگان درهای دادن از کزند آنها و حاضر ساختن آنها را به افسون و گذارش است بار باو ستایس آنها تیرد دهنک بدیا^۷ دانای انواع تیر اندازی که از بید دویم استنباط کرده اند طرفه تر آنکه کاملان این فن از یک تیر بقوت علم چندین تیر استخراج کرده^۸ دشمن گذاری می کنند رتن برسمها شناختن^۹ لعل و مروارید و زمرد و دیگر جواهر زواهر گوناگون سنگریزه و پیدایش و خاصیت دارح هر یک باسک ساختن خانها و عمارت و بر کونه را خاصیت در آوردن نهرها و غیر ذلک گنج شاستر دانستن قیل و دریافت عمر طبعی و بیماری و نگاهداشتن تندرست و اقسام خاصیت کند هرت بدیا شناخت احوال است و عیوب و بیماریها و گوناگون معالجات سال هوتر که از بید سویم بر ظهور آمده یعنی^{۱۰} موسیقی از گفتن و نواختن و اصول و فروع آن و گوناگون نغمه سار و روش رقص که آنرا سنگیت گویند نت بدیا یعنی بازیگری که تیر دستی شگفت کارها از انش بازی غریب نمودارها کند بر دادم را بند بند جدا ساخته همان زمان باز درست سازند و شگرفی این داستان بتحریر در نیاید و شکرت متعلق پارتد خاصه زمان ایشان است که به پروی افسون نزر بند کند را^{۱۱} رشک بدیا علم نیست پس شگرف در دانستن احوال مردان و

۱. ب: 'دانشگاه این علم'	۲. ا: 'هر روز' ندارد	۳. ب: 'جن' ندارد
۴. ب: 'اندر جال' بدیا یک علم نیست	۵. ا: 'ج'، د: 'ا' کثر'	۶. د: 'کا و ر بدیا'
۷. د: 'دهر بدیا'	۸. ج: 'نموده'	۹. د: 'شناخت'
۱۰. ب: 'یعنی علم موسیقی'	۱۱. ج: 'ب' و 'و' شگرفی - کند را تلود	

شناخت گوناگون زمان و هنگامه عشق و محبت آنان کام شاستر که آنرا کوکبه^۱ نیز گویند دور طرز پیوستن مرد و زن هشتاد و چهار گونه و سود و زیان هر کدام و مغلوب ساختن زنان در مجامعت اول درویشان هند نخستین صف شناسان و صاحب‌دلان معارف و حقایق و پیوند کیلان سلسله علایق و ثرو بسده مویان ریاضت کیش و خاک الوکان افاضت اندیش از متلذذات جسمانی و خطاب نفسانی و پرداخته سراپا برهنه بریاضت شاقه در مجاهدات بخت قیام می درزند اگر چه تن^۲ خاکستر الوده دارند اما مرات باطن را از تجلیات انوار الهی نور پذیر می دیدند و هر چند کاخ استخوانی را زینت نمیدهند لیکن عمارات معتوی استوار می کنند از آن خاک نشینان جمعی مهر خموشی یر لب نهاده از مجاهده نفس فرصت طرف زدن ندارد و فرودی هر دو دست را که پیش کاران بدن عنصری انداز امور بدنی و پرداخته و مایل با آسمان گذاشته دامن مقصود اصلی محبت می آرند بعضی خود را معکوس بدرخت آویخته نسف اماره زمان کاره را در آتش ریاضت می سوزند و چندین رو بسوی آسمان داشته نظر بر آفتاب دوخته دارند اگر چه دیده ظاهر بین از دید جهانیان واکشیده اند اما بدیده باطن تماشای عالم معنی می بیند و برخی به با ایستاده شب و روز در مقام عبادت بسان کوه ثابت قدم و راسخ دم می باشند درین صفت که مردان کردم رو طریق خدا جوی به انواع طریقه ابقه دارند و اقسام نام اقوام هستند و آنچنان ریاضات شاق و عبادات مالا بطاق می کنند که از طاقت بشری و قدرت انسانی زیاده باشد اگر تفصیل طاعات^۳ و شرح اقوام بر نگارد داستان دراز میشود دویمی صنف جو گیانی صاحب حال و قال بیاد رب العزت^۴ انتقال دارند اکثری ازین طایفه بقوت ریاضت و زور بازوی عبادت در هوا می پرند و بر سطح دریا می خرامند و از حس نفس عمر دراز می شوند و از علم خلع بدن روح خود در پیکر غیری اندازد و از علم سیما تبدیل صورت می کند و از دانستن کیمیا بخواکستر طلا میسازند و به تسخیر دلهای خلائق اشتغال دارند و عالم نغمه را بفرمان پذیری خویش می آرند و بمقتضای صفای باطن بر سمایر ضمائر عالمیان و احوال جهانیان واقف می شوند و

۱. ب. ج: 'آنرا کوکبه شاستر نیز گویند'؛ د: 'آنرا کوکب نیز گویند'

۲. ج: 'تن ظاهر خاکستر'؛ ب: 'تن خاکستر' ۳. ب: 'تفصیل طاعات'

۴. ب. د: 'بیاد رب العباد'

افتادگان بسیر بیماری را صحت و شفا می بخشند و انواع سحر ساری و جادو پردازی بر روی کار می آرند اگر چه طایفه شناسان نیز بعضی ترخین علوم^۱ قادر هستند اما قوم جوگیان درین علم^۲ مشهور اند سویمی صفت بیراگیان مرتاضان زنده دل و طاعت ورزان علاقه کسل سوای آزادی در برو کلاه و ارستگی بر سر گذاشته بیچاری عیالت گسترده دارند و برین صفت نیز اقسام اقوام هستند و بنام هر مقتده^۳ قومی علیحده است اکثری ازین سالکان مسالك حقیقت در هردان راه طریقت سرود و نغمه بزبان هند بعبارات و استعارات بدیعه و مضامین و معانی غریبه در مدح و ستایش آفریدگار از عبارات عظمی می شمردند و بعضی از چاشنی و ذوق وجدان و عرفان^۴ در رقص و چرخ آمده عارج معارج حقایق^۵ میشوند و چندی به تسبیح و تهلیل بضد داشته زیان حال و مقال را در ذکر حضرت عزت می کشاید و شطری بطریق حلیه قعود ورزیده در مراقبه بر صور خاص نظر حق بین دوخته میدارند برخی بمطالعه کتب حقیقت الخالق که عبارت از بیدانت شاستر و غیر ذلک بوده باشد مشغول کشته بدریافت اسرار وحدت واحد حقیقی مرات ضمیر حقایق دان را روش تیر از خورشید میسازند چهارم صفت ادویان معتقدان با بانانک^۶ بطریقه واسن مقتدای خویش نه پیمایش و ستایش آفریدگار می بردارند خلاصه عبادت این گروه مطالعه اشعار مرشد خویش است که بسرود و نغمه می گویند در زمزمه دلفریب می سرایند و خود را مستمعان را بهره ور و بقیه بر میسازند پنجم در صفت حتی و سیر کوتله ریاضات^۷ سخت می کشید حتی که تا چهل روز صمایم بوده از اکل و شرب ضروری که قوام بدن دیانت نفس بدو احتراز دارند و چهار ماه یرسات یکجا مقام کرده حرکت نمی کنند که مبادا در رفتار باخت از از حشرات گردد خلاصه عبادت آنها نگارستانی جان داران است با افزاز ازینجهت می پوشند که بجاننداری آزاری برسد احداث چاه و باغ مرسوم می دانند که بوسیله آن بجاندار ریزه ازار برسد شبانگاه چراغ روشن نمیسازند و آتش نمی افروزند و طعام برای خود نمی پزند و آب از چاه نمی^۸ آرند آب و طعام از خانه مریدان بدریوزه آورده

۱. ب: 'اگر چه طبقه... علم قادر' ۲. ب: 'درین امور مشهور' د: 'درین بیشتر مشهور'

۳. ب: 'بنام هر اصدی قومی' د: 'بنام هر مفیدی قومی' ۴. ا: 'ایزد متافی ندارد'

۵. ب: 'حقیقت' میشوند ۶. د: با بانانک 'شاه' بطیقه ۷. ب: 'ج: ریاضت سخت'

۸. ب: 'ج: نمی' آرند

میخورند^۱ و از خوردند میوه و ترکاری مثل ما و انجان و قوری و چنار و سبزیها احتراز دارند چه اعتقاد آن جماعه آنست که این چیزها حکم جاندار دارد و غیر از پارچه لابدی جزی با خود ندارند و آفریننده موجودات^۲ و مخلوقات را قبول نمی کنند قول مجتهدان آن کیس نیست کی چنانچه گیاه خود بخود می روید و کارنده آن هیچکس نیست همچنان توالد و تناسل انسان و حیوان و دیگر جانوران خود بخود از قدیم است و نیز عقوبت عاقبت را منظور ندارند و می گویند که انسان مجموعه چهار عنصر است بو گشته شدن عنصری هر يك عنصر نجات^۳ خویش واصل میشود پس عقوبت بکدامکس می شود ازین سبب آب و آتش مردکان بعنوانی که در مذاهب دیگر منظور است درست نمی دارند و می گویند که چراغ مرده را اگر روغن اندازند هیچ فایده مرتب نمی شود موی سر و ریش ستردن و مقراج کردن گناه دانند و بدست خود کردن عبادت می دانند و عمده ریاضت ایشان بیغسل و بی مسواک و ناشسته رود ناپاک بودن است^۴ اگر دست به بول و براز الا بد ناپاک نمی دانند درینصورت اهل کیش پراهمه^۵ که قابل آفریدگار و ثواب و عقاب عاقبت و ترویج ارواح^۶ مردگان هستند این فریضه را قبول^۷ ندارند^۸ و با اهل این آئین صحبت داشتن و سخن کردن^۹ مزموم می دانند و می گویند که اگر از ظرفی پیل مست آدم کش و زنجیر کسل می آمده باشد و از طرف سر پوره برسد بر روی آن^{۱۰} فیل باید رفت و بطرف دیگر یعنی سر پوره نباید رفت^{۱۱} و نیز پراهمه فرایق دیگر را که از خود مذاهب^{۱۲} اختراع اختیار کرده اند قبول نمی کنند و برهمنان کیش قدیم خود^{۱۳} که موافق بیداز آغاز آفرینش رواج یافته معتقد^{۱۴} هستند اگر شخصی مخالف کیش در پراهمه^{۱۵} نیاید آنرا در مشرت خود نمی آرند^{۱۶} اگر شخصی^{۱۷} از مشرب ایشان بر گشته

۹۱۹۲
۸۱

۱. ب. د: شبانگاه اصلاحی نمیخورند ترو	۲. ب: موجودات ندارد	۳. ب: بذات ج بجانب
۴. ب: عبادت و ریاضت	۵. ب: است ندارد	۶. ب: ج: براین همه
۷. ب: ج: روح مردگان	۸. ب: فریضه قبول	۹. ب: ج: د: قبول نمیدارند
۱۰. د: سخن گوی	۱۱. ب: د: طرف دیگر پوره بیلد بر روی فیل بیلد رفت	
۱۲. ب: ج: د: سوره قصد کرد	۱۳. ب: ج: فریق بدانت	۱۴. ب: ج: د: خود ندارد
۱۵. ب: معتقد اند	۱۶. ب: ج: د: براین همه نیاید	۱۷. ب: نیارند ج: نیاندازند

مذهب^۱ دیگر بگیرد و^۲ خواهد که ازوباز گردد آن را نیز قبول نمیکنند و درین^۳ کیش چهار
 آسرم است یعنی چهار آئین اول بر همه چرخ یعنی کد خدا نشود و به تحصی و تکمیل علوم
 صوری و معنوی پردازد دویم گرهست یعنی که خدا شده بامور تعلقات دینوی اشتغال
 رزد سویم بانی پرست یعنی چون حالت کهولت رسد با پسر و فرزندی شود ترك تعلقات
 نموده معه زوجه خود در صحرا رفته بعبادت معبود^۴ گردد و غیر از میوه صحرائی غذا نکند
 چهارم سنیا س یعنی از همه دست باز کشیده بعبادت شاقه پردازد و چهار برن^۵ یعنی چهار
 فرقه اول برهمن آئین او بید خواندن و علوم حقیقی آموختن دوم کهتری^۶ بفرمانروای و
 عدالت گستری و سپاهانه بسر بردن سویم بیس سودا و سود و مکیب دیگر پرداختن چهارم
 نمودر در خدمت هر سه^۷ فرقه مذکور نمودن^۸ القصه اهل هندوستان همه صاحب عقل و
 دانش و جوسوس و خوس خورش^۹ شگفته رود فرخنده ستوده اخلاق مظهر اشفاق سخاوت و
 رحیمیده طرز انصاف کزین نیکو آئین وفادار حیا اطوار از بدی و بد کرداری بر کنار و از
 کجروشی و کخمیشی پرهیز گار برآستی^{۱۰} و درستی سازگار:

نظم

مردم او جمله فرشته شریست خوش دل و خوشخوی چو اهل بهشت
 بر همه نزدیک دل و گرم خون رفته چو جان در تن مردم درون هر سر مو بر تن ایشان
 هنر آمده در موی شگافی کسر با هر چه رضعت بهمه عالم است هست در ایشان و
 زیادت هم است در را دوستر استکاری اهل این دیار بمشابه اند^{۱۱} که هر چند^{۱۲} بیگانه
 و نا آشنا صد^{۱۳} هزاران نقودی حضور این و آن شهادت^{۱۴} فلان و بهمدان بطریق امانت به
 صرافان سپارد^{۱۵} راستی منشسان عبد الطلب بلا تعلل و توقف واصل می سازند و طرفه

۱. ب. ج: 'مذاهب' دیگر	۲. ا. ب. ج: 'یا' خواهد	۳. ب: 'آنرا قبول نمیکنند درین چهار کیش'
۴. ب. ج: 'د: 'نفید' گردد	۵. ا. ج: 'د: 'است' اضافی	۶. ا. ب. ج: 'چتری'
۷. ب. ج: 'بر چهار' فرقه	۸. ا: 'بودن'	۹. د: 'خویش پوش و جوسوس و خورش'
۱۰. ب. ج: 'پرهیز گار برآستی' ندارد ۱۱. ا. ج: 'د: 'بمشابه' ایست		۱۲. ب. ج: 'د: 'بیگانه' و نا آشنا
۱۳. ب. ج: 'صد' ندارد	۱۴. ب. ج: 'د: 'آن و بدون'	۱۵. ا: 'سناپردان'

تر^۱ آنکه اگر بنا بر خوف مسالك شخصی مبلغها نقد بمسافت دور دراز^۲ و نزديك نتواند
برد صرافان راستکار از وار به تحویل خود گرفته پاره کاغذ بخط هندی بدون مهر و لفافه
بنام کاشتهای خویش که در اطراف ممالك بامصار و بلاد دوکان راستی آراسته دارند
نوشته میدهند و آنرا بزبان هندی این دیار هندوی^۳ گویند و کاشتهای ازین نيك معاملان
هر چند مسافت دو صد فرسنگ در میان بوده باشند بموجب آنخط بلا حجت و اکراه زر
ادا ساخته معامله داد دستد را^۴ درست میسازند و غریب تر آنکه اگر آنخط که پاره از
کاغذ بیش نیست سوای مکان در معهود^۵ خواهند که بفروشند بهمان قدر نفوذ بفروخت
می رود و مشتری این خط اندکی تمتع از تابع یافته^۶ بر طبق آن زر از مکان معهود میکرد
عجب تر آنکه اگر تاجران سبب طرق هایلله اقمش و امتعه و دیگر اموال و ائقال
کار خود^۷ حواله آن مردم کند آن نيك اند ایشان وجه اجرت گرفته اموال آنها بجنس در قرار
گاه بسلامت رسانیده بمالکان عابد سینمایند و آن را بزبان این مردم نیما گوید:

نظم

به از راستی در جهان کار نیست   که در گلشن راستی خار نیست
تو در کار خود راستی در^۸ کار   که هم رسته کردی و هم رستگار
همچنین سپاه این دیار جانفشان و جانشینان هنوز کیش حلاوت اندیش نيك شناس و
حق اساس است در عرصه کارزار گوهر شجاعت و وفای آنها فروغ دیگر دهد و زور
سختی و جوهر وفاداری ایشان جلای دیگر ظهور کند چون کار دشوار پیش آید آنرا آسان
طور فرود آورده انجام دهند و روز هیجا اگر غنیم غالب آید دل نهاد جانفشای کشته عار
گریختن سخت تر از مردن دانند
سپای قوی ترزپولاد دهند   به بیباکی آماده چون طبع زند
همه خانه زاد^۹ گان چون خدنگ   چو شمشیر جوهر نماز و جنگ

---

۱. ب. ج. 'تر' ندارد   ۲. ب. ج. د. 'دور و نزديك'   ۳. ا. 'هندوی' ندارد
۴. ا. 'را' ندارد   ۵. ب. 'مکان' در معهود   ۶. ب. ج. 'از تابع' گرفته
۷. ب. 'ائقال' کار خود 'حواله'   ۸. ب. د. 'بر' کار   ۹. ج. 'تیز رو'

به از مرگ تر^۱ سان نه از تیغ و تیز   نه از آب هم نه آتش گریز
 بمردی یگانه^۲ بکوشش گروه   بر زخم سندان^۳ بر جمله کوه
 اکثر از مبانی^۴ که از جاده اطاعت حکام انحراف می ورزند هنگام محاربه چندی
 از معتبران را بر زبان خود ها می گزارند اگر^۵ حکام غالب می آیند این مردم را امید
 زندگی^۶ منقطع میشوند آن معتمدان سنگین دل عورات را به شمشیر جست^۷
 از میگذرانند با در آتش غیرت خاکستر میسازند و آن پردکنان ناموس و دست و رعایت
 ثبات و قرار بلا اگر راه کشاده پیشانی تقد جان نثار می کنند و این امر را جوهر گویند و
 بعضی زنان مردانه کیش وفا اندیش بعد فرو شدن شوهر همت والا برپاس ناموس و حفظ
 محبت بر گماشته تمیم مراسم مهر و وفا و تهه اسباب سفر عقبی و ترتیب مواد همراهی
 پرداخته رخت^۸ عروسی بر خود آراسته^۹ و جامه و تن بغالیه اعنیه پروانه وار مردانه کردار
 همان نوی^{۱۰} فرخنده عاقبت بابایکی از پارچه های پوشش او خود را در آتش
 محبت^{۱۱} خاکستر ساخته رقم سعادت دوام^{۱۲} بنام خود از دفتر روزگار ثبت می کنند و
 خط عشق و محبت ابدی خویش بر صفحه اوراق می گذارند:

بیت

سوزند بهم عشق سیراب   همچون دو قبله خورده بکتاب
 در زمانه که پس از شوهر زنده می مانند بمقتضای وفاداری و دوستی از لذات
 خوردنی و اشامیدن و تمسعات لباس خوش و زیور پوشیدن خود را باز می دارند و بسان
 درویشان ریاضت کیش بمجاهده نفس پرداخته در لیالی وایام و طاعت و صیام و عبادات
 آفریننده طوایف انام در یاد و خیال شوهر فرخنده فرجام زندگی با تمام میرساند هر چند نوجوان
 باشد و در همان شب^{۱۳} شوهر دیگر گرفتن و مرتبه دیگر برد ساده عروسی نشستن در دین و
 آئین جایز نمی دانند و ارتکاب آن را گناه کبری در سوائی دنیا و عقوبت عقبی میخوانند:

۱. ب. د: 'تر ندارد'   ۲. ب. ج: 'یگانه'   ۳. ب. ج: 'سندان'

۴. ب. 'اکثر از کوهستانی' ج: 'اکثر از لومسانی' د: 'اکثر از بوستانی'

۵. ب. 'زندگانی'   ۶. ب. ج. د: 'شمشیر' جمعیت' ۷. ب: اسباب' راه --- زینت'

۸. ب. 'بر خود پیراسته'   ۹. ب. ج. بغالیه' اغشه سبجان شوی' ۱۰. ب. ج: 'آتش' محبت'

۱۱. 'سال و عوام'   ۱۲. ب. ج. د: 'عروسی بیوه شود'

بخشی عصمت زنان شرمیست تا کدام اند اندرین قیمت تست
 نیست اندر زنان صاحب حسن هیچ پیرایه از عصمت از حسن دلاویز و جمال
 فتنه انگیز این دیار چه نویسد که قلم در تحریر مدارج آن دیوانه وار بر عرصه کاغذ می
 غلطد و الفاظ و معانی به تقریر معارج آن پروانه کرد از در حوالی شمع می رقصد بالجمله
 دلبران هند هر يك در حسن و خوبی طاق و بدلیری^۱ و محتوی شهره آفاق هر يك ماه رو^۲
 مشکین موحور وضع پری چو هر يك غزال مرغزار طنازی و تذرو کنار و فتنه سازی هر
 يك طاؤس جلوه كبك رفتار ز سرو قامت گلرخسار و هر يك عشوه پنج^۳ کرشمه ساز
 دلفریب دلنواز هر يك زهره طلعت ماه چین زیبا خلعت^۴ نازنین هر يك در جلوه گاه
 ظهور حوش^۵ ربائی را ماده دلفریبی را چالاک هر يك^۶ بمنصه شهود عاشق کشی را
 مستعد و خونریزی را بیباک^۷:

ابیات

خونی نگهبان کرشمه کوشان	هم خنجر دهم نمک فروشان
مهوش صنمان ^۸ ز تاب رخسار	هامهتاب نموده در شب تار
نازك بدنان چنانکه دانی	در گروه بکوش شان گرانی
رعناقد شان بجامه زیبی	گلدسته بدست دلفریبی
از عشوه پُرفتنه خانمانها	وز خنده شگاف کرد جانها
شاهنشاه عشوه فوج در فوج	طوفان کرشمه موج در موج

القصه صفات حمیده هندوستان و لطافت و نزاهت این مملکت بهشت
 نشان مستغنی البیان است خامه مدعا نگار بتحریر آن بکوتاهی^۹ گواهی داده و
 زبان سخن گزاران به تقصیر خوش نفیر میزند جائیکه ارسطو دانشان پیشین و افلاطون و

۱. ب. ج. د: 'دلبریای'	۲. ب. ج: 'ماه رود'	۳. د: 'عشوه پنج' ندارد
۴. ب. د: 'خلعت'	۵. ب. ج. د: 'هوش'	۶. ب: 'هریک' ندارد
۷. ب. ج. د: 'انداخت'	۸. ب: 'چستان'	۹. ب. ج. د: 'خود' گواهی

منشیان سابق^۱ اندکی از بسیار و یکی از هزار وصف آنرا نتوانستند^۲ نوشت من بحمد
 آنرا چه طاقت و کدام لیاقت^۳ که به نگارش خصوصیات و گذارش حالات آن تواند
 پرداخت مصداق اوصاف والا^۴ و این مملکت اینست که ساکنان ممالك و در دست از
 اصغای^۵ آن خوبهای ترك او طاق و مالوفه نمودند^۶ درین ملك رسید توطن اختیار میکنند
 در دمی و زنگی و عربستانی و فرنگی و ایرانی و تورانی همه هندوستانی می شوند و
 مفلسان تونگری و بنوایان بدولت میرسند :

قلعه

بر آید درو جوان گردد دست فاقه گهر فشان گردد
 انچنان خورمی دروازان که بلاموج خویش کرد گران
 تمام هندوستان معه صوبه بنگاله^۷ و دکن و قندهار که تفصیل آن
 درین^۸ نسخه درج^۹ یافته مشتمل بر بیست صوبه و یکصد و نود و دو سرکار و
 چهار هزار و یکصد و پنجاه و دو محال هشت ارب شصت و هشت کرور و
 بیست و شش لک و هشتاد هزار و پانصد و هفتاد و سه دام خو چون اندکی
 از احوال هندوستان به تحریر آمده^{۱۰} شمه از هر صوبه نیز برای سیرانی سخن
 بقلم در آوردن ضرور است صوبه^{۱۱} شاهجهان از اکثر تواریخ هندی و فارسی
 چنان بمطالعہ در آمده که در زمان سالف تختهگاه فرمانروایان^{۱۲} هندوستان
 شهر هستناپور که بر کنار دریای گنگ است^{۱۳} وسعت و فسحت آن شهر
 که در زمان سلف^{۱۴} داشت بسیار از بساز مینویسد اگر چه تا حال آباد است
 اما آن قدر آبادی ندارد در ایام فرمانروای پاندوان و کوروان چون در میان
 فریفتن تخایف و متنازع روداد پاندوان از هستناپور در شهر اندر پت بر کنار

۱. ب: دانشان و افلاطون و منشیان اندکی ۲. ب: نتواند کرد ۳. ب: د: لیاقت و کدام قابلیت

۴. ج: والا ندارد ۵. ب: اصغای احوال آن ۶. ب: ج: د: مالوفه نموده

۷. ب: بنگاله ندارد ۸. ج: د: نسخه ۹. ج: د: اندراج یافته

۱۰. ا: د: آید ۱۱. ب: ج: د: صوبه دار الخلافه ۱۲. ج: د: فرماندهان

۱۳. ج: د: گنگ بود ۱۴. ب: در زمان داشت

دریای جمنا انتقال کرده دارالسلطنت خود مقرر کردند بعد از^۱ امتداد و ایام در سنه چهار صد و چهل بکرماجیت راجه ابتکپال پور^۲ نزدیک اندرپرست شهر دهلی آباد کرد پس از آن رای پتهوار در سنه یک هزار و صد کثری بکرمان جیت قلعه و شهری بنام خود تیار^۳ ساخت سلطان قطب الدین ایبک و سلطان شمس الدین التمش در قلعه رای پتهوار میبودند و سلطان غیاث الدین یلبن قلعه دیگر اساس نهاده^۴ ششصد و شصت و شش هجری بسراغن^۵ موسوم گردانید و سلطان معز الدین کیقباد در سنه ششصد و هشتاد و شش هجری بر ساحل دریای جمنا شهری دیگر مشتمل بر عبارات دلکشا آباد کرده کیلو گهری نام نهاده چنانچه حضرت امیر خسرو دهلوی^۶ در کتاب قران السعدین می ستابد و سلطان جلال الدین خلجی شهر کوشک لال^۷ که سلطان علاو الدین شهر کوشک شهری آباد کرده تختگاه نمودند و سلطان غیاث الدین تغلق شاه در سنه هفتصد و پنجاه هجری تغلق آباد شهری طرح انداخت و سلطان محمد فخر الدین جویا پسرش مصری دیگر اساس نهاده بلند ایوانی متضمن هزار ستون بر افراخت و دیگر منازل دلکشا از سنگ زحام بکار رفت و سلطان فیروز شاه در سنه هفتصد و پنجاه هجری فیروز آباد شهری بزرگ طرح انداخته در پائی جمنان بریده نزدیک روان گردانید و سه گروهی فیروز آباد کوشکی دیگر مشتمل بر میناره جهان نما نام بر افراشت که تا حال بر کوهچه قایم است و عوام الناس آنرا آلات فیروز شاه گویند و سلطان مبارک شاه مبارکباد بنام نهاده و حضرت نصیر الدین محمد همایون بادشاه در سنه نهصد و سی و هشت قلعه اندرپیت تعمیر و ترمیم نموده دین پناه نام نهاده تختگاه فرموده شیر شاه افغان شهر علامی را بکوشک سری مشهور بود ویران کرده مصری دیگر طرح انداخت و عظیم شاه پسرش در نهصد و پنجاه و سه هجری قلعه سلیم کده تعمیر کرده^۸ که تا حال دریای چنان محازی قلعه شاهجهان آباد قایم است اگر چه این فرمان هر کدام شهری احداث نموده^۹ دارالسلطنت خود قرار دادند^{۱۰} اما در اطراف ممالک تختگاه فرمان روایان هندوستان دهلی مشهور بود و در سنه یک هزار و چهل و هشت هجری

۱. ب. د: 'بعد امتداد' ۲. ب. د: 'در اضافی' ۳. ب. د: 'بنام خود ساخت'

۴. ج. ا: 'اساس نموده' ۵. ب. د: 'ششصد و بسراغن' ندارد ۶. د: 'دهلوی' ندارد

۷. ب. ج: 'کوشک لعل' ۸. ب. د: 'تعمیر نموده' ۹. ب. ا: 'احداث کرده' ۱۰. ب. ق: 'قرار داده اند'

مطابق دوازدهم جلوس والا حضرت شهاب الدین محمد شاه جهان نام شاه غازی صاحب قران ثانی نزدیک دهلی شهر اباد کرده بشاه جهان آباد موسوم گردانید و از آباد کردن^۱ این مصر جامع^۲ شهرهای سلاطین پیشین که بقلم در آمده از نام افتاده بشهر شاه جهان آباد مشهور گردید ازین^۳ نمطی دریای دیگر از دخول در گنگ گنگ نامی باید قله ارك ان^۴ از سنگسرخ استحکام تمام اتمام یافته مشتمل بر عمارات نزهت آیات و انواع قصور فرحت گنجور و اقسام اماکن طراوت مکامن و گوناگون نشیمن راحت مسکن^۵ و چنین ایوان فیض نشان و نهرائی جریان و تالاب های کلان و حوضهای وسیع و فواره های رفیع و گلشنهای همیشه بهار و اشجارهای پر اثمار که هر مکان باد از قطع بهشت میدهد و هر قطعه آن پهلوی فردوس مینهد^۶ هر قصرش زیبا تر از قصر قصری مینماید و هر ایوانش مانند ایوان کثری دلها می رباید:

نظم

چو جنت بر زمینش هر مکانی بود در هر مکانی بوستانی
خیابانش چنان عشرت سرشت است که گویا کوچه راه بهشت است
هوایش دلکش و دلنشین است طراوت خانه راد این زمین است
در پیراهن این خندق عریض مالا مال آداب زلال بحدی صاف که دانه ريك آن در
شب تار نمودار و آنقدر زرف که ماهیانیش بماههی زمین پهلونشینند
در ته آبش ز صفاریك خورد کورتواند بدل شب شمرد عمق
درد کار بجای رسید که ته آن گشت زمین نا پدیده دریای جمنان شرق رویه
بپابوس آن قله شرف و افتخار یافته بهزاران آب و تاب می رود و شاه نهد که ازین دریا از کوه
سر مور بریده آورده اند در کوچها و بازار رونق افزای شهر و فیض بخش شهریان است و
درون دولتخانه و الا رسیده و تالابها و حوضها بلب و گلشنها و باغها را مطراً میدارد و از
فواره ها بر آمده تماشای عجیب بروی کار می آرد:

بیت

هر سونهری دران گلستان حیران نعتان چو خیل مستان

۱. گردانیدن، ب: 'گردین' ۲. ب: 'مصر' جمیع ۳. ب: د: 'ازین' ندارد

۴. ب: 'ارك از سنگسرخ' ۵. د: راحت 'ممکن' ۶. ج: 'مینهد' ندارد

حصار شهر پناه از سنگ و صبا اوج^۱ آسایش یافته دور آن از دایره قیاس افزون و از اندازه آبادانی درون بیرون آن از احاطه بیان بسیاری^۲ مروم از روم و زنگ و شام و فرنگ و دلپذیر و انگریز بمن و عربستان عراق و خراسان خوارزم و ترکستان^۳ و زابلستان خطا و ختن و چین و با چین کاشغر و قلماقستان و تبت و کشمیر و سایر ولایات هندوستان دران مصر جامع توطن گزیده و آئین و گفتار که اصل زبان هندوستان از همین جاست آموخته بکار و پیشه خودها اشتغال دارند ترتیب معموریش بسان فقرات نثر باهم موافق و آئین آبادیش مانند اشعار نظم با یکدیگر مطابق عمارات دلکشایش در کمال خوبی و زیبایی و منازل جان فزایش در غایت فرح بخشی و مسرت پیرائی کوچهایش چون خیابان گلشن زینت و زیب صحن هر محله بمثال^۴ بصحن بستان زیبا و دلفریب در هر خانه و منازل حدایق همیشه بهار و در هر کوچه و برزن انهار بلب آداب خوشگوار رسته بازارش چو رشته جواهر رخشان و دلاویز زیب و کاکنیش مانند بیت ابروی دلبران بهجت انگیز دران بازار که جامع نفایس و نوادر هر دیار و اسباب غریبه بنا^۵ درو امصار و اشیاء عجایب روزگار است طرفی لعل بدخشان بدو لالی یا قوت^۶ رخشان و درر غرر عمان و لولوی لالا و مرجان و دیگر جواهر زواهر بحر و کان در بیع شراء می در آید طرفی انواع اقمشه و استعه و اسلحه و اشیای غریبه و اغذیه اشربه و عطریه و ادویه^۷ و گوناگون آلات مطلوبه بخريد و فروخت می رود طرفی رنگارنگ میوه خشك و تر بر دیار مذاق ذایقه سنجان غذا دوست را شیرین و حلاوت آگین میسازد طرفی فیلان نامدار و اسپان باد رفتار شتران تیز رو و باربر دارو دیگر روایات هزار در هزار بایع و مشتری را به بیع میدهند و هر روز هنگامه خرید و فروخت همه خیر کرم میشود و ازدحام فروشندگان و خریداران زناده از حصر و شمار میگردد حتی که اسباب تجملات بادشاهی در خوت کار خنجات سلطنت در یکروز بر انجام میتواند شد و ساز مطلوبه صد هزار سپاه در ساعتی بلا تعلل سامان میتواند یافت:

نظم

عراقی و خراسانی ز حد پیش	نهاده پیش خود سرمایه خویش
فرنگی از فرنگستان رسیده	نوادر از بنادر پیش چیده

۱. ب: تعمیر 'صماع رفع' ۲. ا. ج. د: 'بیرون' ۳. ب. ج. د: 'کابل'

۴. د: 'بسان' ۵. ج: 'بلادر' ۶. ا. و: یواقت ب: یا قوت ج: ثواقب ۷. ب. د: 'اجناس'

نشسته هر طرف گوهر فروشی   بر آورده زور ها خروشی
 فتاده هر طرف صد لعل رخشان   بود در هر دو کان کان بدخشان
 بر آید از برای متاع استحانی   متاع هفت کشور از دو کانی
 اگر چه در هر کوچه و بازار و هر صحن و برزن مساجد و معابد و خوالق و مدارس
 که عالمیان از بهره دنیا و عقبی و قایده صورت و معنی حاصل نمایند تعمیر یافته اما در
 وسط مصر جامع مسجد^۱ بادشاهی در سنه یک هزار و شصت هجری مطابق بست چهارم
 شاهجهانی از سنگرخ به استحکام تمام آسایش یافته^۲ چندان رفیع که بانگ مؤذنش در
 گوش افلاکیان میرسد و آنقدر وسیع که علامی درو میگنجد بلندی میرش رتبه اوج
 شریعت ارجمندی محرابش سجده گاه اهل طریقت گنبد هایش تا کند آسمان سر
 کشیده مینار هایش تا بروج فلک در رسیده و ر هایش چون دروازه اهل همت^۳ بر روی
 همکنا کشاده و درویش بسان^۴ پاک درو نان بفیض بخشی آماده^۵ ایوان و حجر هایش
 عبادت کده ارباب ریاضت بروج دلنشین ها بستر^۶ درس گاه اسحاب افاضت صحبتش
 مانند ضمیر صاحب دلان از کدورت پاک حوضش بکردار حوصله والا همتان فیض پاک^۷
 ز صحبتش فیض دیگر میتوان یافت   ز حوضش آب کوثر میتوان یافت
 ز رفعت آسمان یکپایه او   مه و خورشید زیر سایه او
 رواقش قبله اهل یقین است   بسطرز مسجد اقصی همین است
 از جمله عمارات خبر جام و شاهنشست زهی خام خوش مقام نزهت ارتسام که
 هوایش مانند هوای نوروزی روح پرور و بسان^۷ ایام فروردی گستر کرم خانه اش گرمی
 بخش هنگامه فرحت سرد خانه اش باعث آرام طبیعت رخت کیس از اعتدال دم
 مساوات بهوائی جنت میزند گنبدش با گنبد چرخ برین پهلوی مینهد حرارتش مانند حرارت
 غریزی تندرستی می افزاید و^۸ بردولتش بسان برودت بدنی تنومندی او مینماید آفتاب ته
 آرزوی برخش برج به برج فلک سر گردان ماهتاب را برای دفع سردی خویش هواداری او
 در جان هر که درویش می در آید گرم و سرد زمانه می آزماید و در رنگ آزادگان از لباس
 تعلق بیرون می آید و بسان گوشه نشینان طریق خلوت مینماید همچو^۹ پاک سرشتان

۱. د: 'مسجد' ندارد   ۲. ب: د: 'پذیرفته'   ۳. ب: 'اهل بیت'

۴. د: بسان 'درونی' پاک   ۵. ب: 'درویش' آماده 'ندارد'   ۶. ب: د: 'ونشیم هایش' درسگاه

۷. ب: 'نوروز' فیض 'ج' بسان 'فیض'   ۸. ج: 'از' بردولتش   ۹. ب: 'و چون هم خوبی' پاک

طریقه پاکیزگی و صفائی پیش نهاده سینماید بسار بیماریهاست که از حمام دفع میشود مانند اختلال دماغ و گرانی اغصار و خمیازه و خمار و گسل بدن و بسا فرحت است که ازو حاصل میگردد^۱ یعنی فرحت مزاج و طراوت دماغ و تازگی دل و پاکیزگی تن استزاج آب و آتش ممزوج میشود^۲ و هیچ مکان غیر از باد و خاک نباشد با ذره مکانی که دران باد و خاک دخل ندارد^۳

بهم آب و آتش درو سازگار بود باد و خاک از درش بر کنار
درو آسمانست حمام نام مه و آفتاب گلجام نام
درین عالم از اعتدال خراج طبایع بهم یافته استزاج القصه شهریست در
کمال وسعت و فسحت و مصریست دارالخلافه و مرکز مملکت سیاحان هفت
اقلیم سیارگان^۴ ربیع مسکون باین فراخی و کثرت آبادی شهری بر روی زمین^۵
نشان نمیدهند شهر استنبول تختگاه خلفای^۶ روم که در کلابی و بزرگی
مشهور است العشر^۷ عشیر آن نمی رسد و شهر فردین و اصفهان دارالخلافه
والی ایران که در لطف و خوبی شهرت وارد مجله آن نمی ارزد شعرای مظهر
بلاغت و کمال و فصیحای ارباب حال و قال در بیان خوبیهای این مصر منتهال و
نظم و نثر اشعار دلپذیر گفته اند از آن جمله آنکه^۸:

نظم

شهر اعظم بهشت راست نشان	مرکز هند تختگاه سهان
چون سواد بهشت طرب اما ^۹	همه ^{۱۰} باغ و بهار روح افزا
ساکنانش همه خلف فرزندان	فاضل و نکته دان دانشمند
همه فیروز جنگ ملک ستان	همه مقبول طبع شاهجهان
همه با جاه و منصب حالی	همه بازیب و فسر سلطانی
همه مانند بوعلی ماهر ^{۱۱}	همه باخیل قدسیان ذاکر

۱. ب. ازو حاصل 'میشود' ۲. ب. ج. 'از جمله مشکلات است طرفه مکان دران آب و آتش' اضافی

۳. د. 'نظم' ۴. د. 'سیاران' ربیع مسکون ۵. د. زمین 'جای قرار' نشان

۶. ب. 'ختقار' د. 'خنکار' روم ۷. د. 'بعسر' عشیران ۸. ب. 'آنکه' ندارد

۹. ب. 'طرب' افزا ۱۰. د. 'همچو' باغ و بهار ۱۱. د. 'علی' تاهر

همه سرر هم نه دل خجسته   همه از جور دهر وارسته
 همه داد و لحن خوش آواز   همه در فن و کار ممتاز^۱
 همه یوسف رخ و زلیخا شوق   همه فراد طبع شیرین ذوق
 همه با شخص کام هم آغوش   همه از باده خوشی مدهوش

و در^۲ حواشی آن مصر بزرگ مقابر بسیاری از سلاطین پیشین است
 اما مشهور تر مقبره حضرت نصیر الدین محمد همایون بادشاه است که در کیلو
 گیری کیقباد بر ساحل دریای جمنان واقع شده و مقابر اسراء و زرار و فضلا که
 هریک در ایام خویش شهرت تمام^۳ داشت با حدایق^۴ و ریاض آن قدر است که
 بشمار در نیاید شهرتست جدا گانه از خوابستگان و فرورفتگان و همچنان
 مزارات مظهر برکات بسیاری اولیاست که شماره آن بتحریر در بگنجد از
 آن جمله دوسه گروهی مصر خوابگاه حضرت خواجه قطب الدین بختیار کاکی
 بن خواجه کمال الدین احمد موسی است^۵ که بزاد بوم ایشان مرغانه است در
 خورد سالی جذبه الهی بخود در کشیده حضرت خضر را گذر افتاد مرات ضمیر
 انجلا یافت در هوده در عالم از خواجه معین الدین چشتی رتبه خلافت یافته
 مسافرت اختیار کرده و در بغداد رسیده. از بسیاری اولیای آن دیار فیض
 اندوخت و ملتان وارد شده شیخ بهاء الدین ذکریا را دریافت و در ایام فرمان
 روائ سلطان شمس الدین التمش^۶ به آرزوی دیدار^۷ خواجه معین الدین چشتی
 مرشد خود بدلهلی آمد آن مرشد حقیقی بالهام^۸ ربانی از اجمیر بقصد ملاقات
 ایشان در دهلی رسیده^۹ هر دو بار یافته در گاه الهی از مواصلت یکدگر مسرور
 شدند و چند گاه با هم صحبت داشتند پس از روزی چند خواجه معین الدین
 چشتی به اجمیر شتافت و ایشان در دهلی به اجمیر اقامت^{۱۰} ورزید فراوان فیض

۱. ب: کار خود مختار   ۲. د: درون حواشی   ۳. ب، ج: د: هریک در زمان خویش شهرت کمال داشت

۴. ب: با حدایق ندارد   ۵. ب، ج: د: موسی گویند   ۶. د: التمش اضافی

۷. ب، ج: دیدار خواجه   ۸. ب: الهام ندارد   ۹. ب: دهلی رسیدن

۱۰. ب، ج: اقامت دیدار ورزید

بعالمیان رسانیده بعد مدت صبحی چهارم ربیع الاول شمسد و سی و سه هجری
 جها گذران را پدر رود نمودند و نیز دران نزدیکی مزار مظهر انوار شیخ نظام
 الدین اولیاء عرف محمد نور احمد دانیال است ایشان در خط غزنین شمسد و
 سی و دو سعادت ولادت یافت^۱ چون مسجد تعمیر رسید^۲ از اتفاقات در بدایون رسیده
 علوم رسمی اندوخت چون در مباحثه غالب بود بنظام محفل شکن مشهور گردید در
 بست سالگی بقصه اجودهن رسیده از شیخ فریدالدین گنج شکر ارادت گرفت و کلید
 گنجینه معنوی بدست آورده برای رهنمونی مردم رخصت دهلی یافت و بسیاری از
 طالبان فیض اندوخته بوالا با یکی رسیدند چنانچه شیخ نصیر الدین محمود چراغ دهلی
 و حضرت امیر خسرو دهلوی و شیخ علاء الحق و شیخ اخی سراج در بنگاله و شیخ وحید
 الدین یوسف در چندیری و شیخ یعقوب و شیخ کمال در مالوه و مولانای غیاث در دهار و
 مولانا مغیث در اوجین و شیخ الدین در گجرات و شیخ برهان الدین و شیخ منجب خواجه
 حسن در دکن و در بسیاری دیگر محال از خلفای ایشان مشهور بودند و تا حال اولاد^۳
 خلفای هر یک دران ممالک رهنمای خلائق کامران هستند. القصه حضرت ایشان
 خاستگاه چهار شنبه هزدهم ربیع الاول سنه هفتصد بست و پنج هجری ازین عالم فانی
 بعالم جاودانی^۴ رحلت نمودند در هندوستان برتبه ولایت از جمع اولیا شهرت تمام دارند و
 سلسله علیه این بار یافتگان در گاه ایزدی بجناب پیر پیران حضرت میران محی الدین عبد
 القادر گیلانی میرسد میگویند که^۵ از سادات حسنی هستند و بچهار واسطه بحضرت
 شیخ شبلی میرسد نزدیک بغداد دیهی است جیل نام مسکن آنحضرت ازینجهت ایشان
 را^۶ جیلانی و تیر گیلانی پندارند در چهار صد و هفتاد و یک هجری سعادت ولادت یافت
 در علوم و رسمی و حقیقی یگانه روزگار گردید و از شیخ ابوسعید مبارک بخرقه ولایت
 پوشیده بزرگی حال و شگرفی مقال خوارق عادات و بوارق کرامات ایشان جهان را فرو
 گرفت و عالم اهل مقاصد صوری و معنوی از اطراف گیتی رسیده ربقه عقیدت در کردن

۱. ب: 'ولادت یافتند' ۲. ب: 'تعمیر رسیدند' ۳. ب: 'و تا حال خلفای'

۴. ب، ج: 'عالم فانی بجهان جاودانی' د: 'بجهان فانی' ۵. ب، ج، د: 'که ایشان از سادات'

۶. ب: ازینجهت 'انرا' جیلانی

جان انداخته کامیاب شدند و حضرت ایشان در سنه پانصد و شصت و یک هجری در نود سالگی از عالم فانی بهجهان جاودانی شتافتند از رحلت ایشان بغایت تحریر این نسخه پانصد و پنجاه سال منقضی می شود که تا حال نام فرخنده فرجام زنده است و هر طرف از اطراف عالم طوایف انام روز بروز اعتقاد زیاده دارند. بالجملة سی چهل^۱ گروهی شاهجهان آباد قصبه پانی پت از شهرهای متقدمین است در آن خطه مزار شیخ شرف بوعلی قلندر واقعه شده شیخ در چهل سالگی بدهلی^۲ آمد بزیارت^۳ خواجه قطب الدین بختیار کاکی سعادت اندوخت و بسست سال صوری آموخت چون جذبه الهی در رسید و آینه باطن روشن گردید^۴ دانشنامهها در آب جمنا انداخت مسافرت اختیار کرد و در روم رفته شمس الدین تبریزی و مولانای جلال الدین رومی که مثنوی معنوی ازوست و دیگر اولیای آن دیاری را دریافته^۵ وافر اندوخت و بعد سیر ممالک مراجعت نموده در پانی پت عزلت گزیده همانجا رحلت بعالم جاودانی نمود بسیار خوارق ایشان یادگار عالم است^۶ و مزار مظهر انوار بزیارتگاه اهل روزگار است سامانه^۷ از شهرهای دیرین است از اعمال سامانه سلطان فیروز شاه در زمان فرمانروائی خویش سنه هفتصد و شصت هجری آن را^۸ از سامانه جدا ساخته پرگنه علیحده مقرر ساخت و روز بروز آبادی و رونق آن زیاده گشت اگر چه در آن خط بسیاری از نزدیکان درگاه الهی خوابگاه دارند اما از اولیای زمان حال شیخ فرید الدین ثانی و شیخ معصوم کابلی در آن شهر آسوده اند این هر دو اولیای عظام در زمان حضرت شاهجهان بادشاه بهدایت خلائق کامروان بودند و طوایف انام ارادت آورده بهره دینی می اندوختند اکنون از اولاد ایشان سجاده نشین هستند در شاهوره خوابگاه شاه فیض است که در زمان خویش رتبه ولایت داشت و در سنام مزار شیخ بنوی که زیارت گاه خلائق است و

۱. 'چهل' اضافی ۲. ب: 'دهلی' د: 'بدیج' آمد ۳. ج: 'د: زیارت' گری

۴. ب: 'د: سالگی علوم صوری' ۵. ب: 'بهرها' وافر ۶. ج: 'یادگار عالم است'

۷. 'شهرند' از شهر ۸. ب: 'هجری از سامانه'

درهانسسی که معموره پاستانی است مزار شیخ جمال الدین خلیفه شیخ فرید الدین گنج شکر است^۱ القصه مزارات اولیای کرام آنقدر است که بشمار در نیاید و بهمین قدر پسند است چون از نگارش امکنه شریفه اولیای مسلمین و پرداخت اکنون اندکی از اماکن نبود که درینصوبه واقعه است گذارش مینماید از بست گروهی^۲ شهرند دامنه کوه سکهاست بهوانه معبدیست مشهور به بهما دیوی از قدیم پرستش گاه اهل هند است^۳ در سینه چهارم عالمگیری قذائخان کوکه از اسرای بزرگ بود آن را وطن خود قرار داده بخور نام نهاد بموجب حکم والا راجه آنجا را که از آباد عنجد ریاست داشت اخراج نموده باغی مطبوع مشتملبر بریخذرغه پست و بلند طرح انداخته و عمارات دلکشا و نشیمن های فرحت افزاء احداث نموده و نهرآبی که از دامن کوه بر میجوشد دران باغ آورده از میان فواره ها گذراینده نموداری عجب و جلوه گاه غریب است فراوانی آب و لطافت گل سرخ آنجا که عبارت از گلاب باشد مشهور نگارنده این نسخه در ایام آن^۴ بتفرح آن باغ همیشه بهار رفته بود دران روز^۵ چهل من^۶ گل گلاب بوزن عالمگیری در کلاب خانه آورده بودند و روز بروز در افزایش بود و سی گروهی شهرند جنوب به تھانیسر شهریست متقدمین و در نزدیکی آن کوهست پس عظیم گور کهت نام در کتب هند آنرا ناف زمین مینویسند و آغاز آفرینش جهانیان دران مکان میدانند و آن را از امکنه شریفه دانسته بغسل دران گول^۷ از مثنوبات^۸ اخروی می پندارند اگر چه ایما غسل ثواب است اما در روز کسوف عالم طوایف انام از خاص و عام از صغیر و کبیر مذکر مؤنث از اکناف گیتی و اطراف ممالک مسافتهای بعید قطع نموده ازدحام میکنند و انواع نقود و اجناس علانیه و مخفیة^۹ خیرات میدهند، هر چند بمسک و بخیل با تهدست و مفلس بوده باشد دران روز بران مکان زیاده از

۱. ب: 'است' ندارد   ۲. ب: 'گروهی' ندارد   ۳. ب: 'هند' است

۴. ب، ج: 'ایام' بهار   ۵. ب، ج، د: 'دران' روز   ۶. د: 'گل' گلاب

۷. ب، ج، د: 'دران' گولای   ۸. ب، د: 'عظیم' مثنوبات   ۹. د: 'مخفیة' خیرات

قدر و توان تحادتی می‌ورزد و سوای گولاب مذکور غدیرها و آبگیرد و حوضها و چاه‌ها حواشی شهر و اکثر اماکن دریای سرستی که نزدیک انشهر می‌گذرد و نام بر مکان که هر يك بنام عابدان متقدمین منسوب است و در کتب قدیم مسطور باندازه چهل و هشت گروه بزرگ می‌شمارند ازین جهت پاندوان و کپوران که مقتدای اهل هند بودند درین سرزمین کارزار گروه شربت مرگ^۱ می‌چشمیدند چهل گروهی دارالخلافة شمال رویه سنبهل است شهر متقدمین و دروهر مندر مکانیست پرستشگاه باستانی گویند که شخص آخرین مظهر انوار الهی از دید بدو خواهد آمد و پیوست آن تا يك مناجائست که مریدان و معتقدان بابائناك هجوم آورده نیایش بجای می^۲ آورند و دران طرف شمال کوهیست که انرا کمایون گویند کان طلا و نقره و مس و سرب و آهن درزیچ و نهنگار در دست و آهو مسکین و گاو قرطاس و کرم بید و بازو شاهین^۳ و کوس کونت و غسل سفید فراوان و زمینداران آنجا به سبب صعوبت کوه و محکمی مسکن از فرمان روایان هند انحراف دارند و درین صوبه بزرگتر و دو ریاست نخستین جمنا که سرچشمه آن ظاهر نیست بقول سیاحان ممالك بعد بر آیدن از چنین قطع کوهسار نموده از ولایت بشهر میرسد گویند که درین ولایت طلابسیار میشود اکثر سنگریزه آن^۴ تا اثیرات پارس دارد که از ساس آن آهن و مس دیگر قلذات طلا می‌گردد و خون آن سنگ شناخته نمی‌شود ازینجهت مردم آن دیار گوسفند و سرکار آنول آهن برپا بسته بکوه^۵ ها بچراگاه می‌گذرانند اکثر اوقات نعل خریدگان از ساس آن سنگ طلا میشود و حاکم آن ولایت ظروف و^۶ نقاره و دیگر آلات و ادوات همه از اطلا دارد القصه این دیار از انجا گذاشته در ولایت سرمور میرسید مرزبان انجا به خواقین هند و امر و وزرا براه دریا کشته‌ها برفت بطریق سوغات ارسالداشته بدین وسلبت اظهار اطاعت نموده خود را و ولایت خود را در امان میدارند بدین جهت از عوام الناس او را

۱. ب. د: 'شهادت' ۲. ب. د: 'نمودنیایش بجا آورند' ۳. ب. ج. د: 'اسپ کوه'

۴. ب: 'ان ندارد' ۵. د: 'برکوه' ۶. ب: 'ظروف نقاره'

برفی راجه گویند و نزدیک شهر بر سور این دریا از کوه برآمده بزمین سطح
میرسد و درین مکان حضرت شاهجهان بادشاه بر ساحل این بحر ذخار دولتخانه
عالی احداث فرمودند و امرایان والا شکوه و دیگر بنده های بادشاهی در خور
حالت مرتبت خویش عمارات نموده معمور و دلکشا بروی کار آمده بمخلص
پور موسوم گردانید و حضرت بادشاه اکثر اوقات بسیر آتمکان فرحت نشان
تشریف فرمودند انبساط وافر حاصل مینمودند و از همین مکان شاه نهر که
نصف دریای جمنان توان گفت بر آورده بدارالخلافت شاهجهان آباد آورده اند^۱
که نفع بخشش مزروعات اکثر پرکنات و طراوت رسان باغات حوالی
دارالخلافت و فیض بخش کوچها و بازار و رونق افزای^۲ دولتخانه بادشاهست
و دریای مذکور بعد بر آمدن از کوه اکثر محال را رونق داده پایان^۳ شهر
شاهجهان آباد میرسد قلعه ارك متضمن نشیمن های دلکشا^۴ و عمارات امرایان
بر کناران واقع است از آنجا گذشته بمسافت پانزده فرسنگ پایان شهر متهرا
و گوکل و بندرابن میرسد بعد آن بمستقرالخلافت اکبر آباد می آید و درین مصر
نیز عمارات بادشاهی و خوانین بر ساحل دریاست و از آنجا گذشته از پایان^۵
قلعه اماده بعد از شهر کالپی روان میشود پس از آن بشهراله آباد^۶ زاد بوم
راجه بیریل اکبر شاهی می آمد عمارات راجه مذکور برفعت و وسعت^۷ و
متانت بر کنار واقع شده و دریای چنبل نزدیک اکبر پور دریای سوده دوسان و
دیگر دریاها از جانب گوندواله آمده بتفاوت یکدگر در جمنا داخل میشود و از
آنجا بمجال ملکوسه گذشته پایان قلعه اله آباد به آب گنگ اتصال می یابد^۸
دویمی دریای^۹ گنگ که از سر چشمه آن^{۱۰} واقف نیست اما با اعتقاد اهل
هندانکه از بهشت نازل میشود و شرح آن در کتب قدیمه مندرج است بعد
صدور از بهشت و نزول از کوه کیلاس و بر آمدن از آنجا در ولایت چین میرسد

۱. ب. ج: 'برده اند' ۲. ب. رونق: 'پیرای' ۳. ب. پایان: 'قلعه'

۴. ب. ج: نشیمن های 'دلکشا' ۵. ب. پایان: 'شهر' ۶. ب. ج: د: 'بشهر اکبر پور'

۷. د: 'فسحت و متانت' ۸. ب: اتصال می 'دارد' ۹. ب: 'دریای' ندارد

۱۰. ب. ج: د: 'هیچکس' واقف

چنانچه در شاهنامه فردوسی مرقوم است که عمارات سنگی شاهزاده سیاوش بن کیکاؤس شاه داماد وافرasiاب بر کنار گنگ بود بعد بر آمدن از چین کوهستان بدری ناتھ می آید مکان همانچل یعنی محوطه برف که اهل هند گداختن بدن عبقری دران نجات اخروی میدانند چنانچه ما پذوان مقتدای اهل آن دیار بودند و بدن خود را همانجا گداخته اند در همین کوه واقع است و درین کوهستان سواحل دریا آنقدر بلند است که آب بدشواری بنظری در آید عبور به کشتیها نمیشود در اماکن مقرر رسنهای سطر بر اشجار هر دو کنار محکم شده بطرز فطره بعینه میکنند و از بالای آن آمد و شه مردم میشود و آنرا بزبان آن دیار چهکه گویند و طوایف انام از اطراف ممالك که بقصد طواف بدری ناتھ میآیند^۱ و چنین قنطره که گاهی ندیده اند از عبور آن خوف مند میباشند و نمناک میگذرند القصه آن دریا از کوه بدری ناتھ برآمده پایان شهر سری نگر^۲ میرسد و از آنجا از پایان رکنی کیش گذشته در مکان هردوار از کوه بیرون میآید اگر چه بموجب کنت معتبره دریای گنگ از آغاز تا انجام معبود است اما هردوار از جمیع^۳ امکنه بزرگتر نوشته اند و هر سال هر روز تحویل آفتاب به برج حمل که آنرا بیساکھی میگویند خلاق از هر طرف آمده اژدهام^۴ می کند خصوص در سالی که مشتری در برج دیو میرسد آنرا کنیه گویند و بعد دوازده سال می آید عالم عالم طبقات خلاق از مسافتهای بعید رسیده هجوم مینماید و آنرا نمکان اعیال و خیرات اموال و تراشیدن موی سرورشی از مثنوبات میدانند و انداختن استخوان مردمان درون گنگ استواری^۵ اهل مهمات می پندارند و آب آنرا بطریق ارمغانی بدور دستها میبرند طرفه تر آنکه اگر سالی^۶ در ظرف^۷ بماند بد بو و دگرگون نشود مشابه تکلف آب خوشگوارش مانند اهل دلان از کدورت پاک و بسان ضمیر مقبلان فیض ناک در عذوبت و شیرینی با آب کوثر دم مساوات میزنند و در لطافت و گوآرائی با آب سلسبیل پهلومی نهد و ارتحال

۱. بدری ناتھ میروند ۲. دشاکن مرزبان لولایت اضفی ۱.۳. ب. ج. از 'چنین'

۴. ب. 'اژدهام' ندارد ۵. ب. د. 'گنگ' 'رستگاری' ۶. ب. 'اگر سالها'

۷. ب. ج. 'ظروفت'

نزاهت با جمیع امزجه سازگاری مینماید و فواید بسیاری ازو بر روی می آرد یعنی سقیم آنمزاج را صحت و شفا و بیماریهای مزمن را فایده دوا می بخشد صحیح المزاج را و مهی و تندرست را فرحت بظهور می آرد معده غلیظ را صفائی و آتش غزیر را فروغ میدهد و آتشها را افزایش و قوت باه را اعانت میکند روی کهر بار العلكون و چهره زعفرانی را ارغوانی میسازد ازین روست که سلاطین هندوستان و امراء والا شان بهر جا که باشند آب گنگ میخورند بالجهة این دریا^۱ بر آمدن از هر دو ازین محال بارهه سادات رسیده پایان قصبه^۲ هستناپور که در زمان سابق دارالسلطنمت بود و چند فرسخ در عرض و طول آبادی داشت میرسد و از آنجا نزدیک کده مکتسیر و انوپ شهر کرنباس و سوردن و بدایون که امکنه مشهور است گذشته در قنوج که شهر قدیم است رسیده رونق آن دیار میشود از آنجا جاری شده بعد گذشتن از راجپور و کجیوه و مانکپور و شهزاد پور و دیگر محال پایان قلعه اله آباد میرسد در آن مکان دریای جمنا با چند دریای دیگر آمده ملحق میگردد و سی کروهی آب بشهر بنارس می آمد و از نزدیک چنار کده و چند محال دیگر گذشته تا رسیدن پایان بلده پٹنه هفتاد و دو دریا کشتی رو از جانب کوه جنوب و شمال آمده بتفاوت یکدیگر اتصال جا بجای می باید و دریای و خار پابند اکنار میگردد و این همه دریا بگنگ موسوم میشود و از آنجا بجهانگیر آباد و اکبر نگر عرف^۳ راجمحل و مقصود آباد داؤد پور و خضراسی گذشته پایان شهر جهانگیر نگر دهها که میرسد و بعد فرسخها دو بخش میشود یکی بسوی مشرق رفته پدماوتی یافته نزدیک بندر جایگا تو بدریای شور داخل میشود^۴ و دیگری رو بجنوب آورده سرلخت میشود یکی راسرسوتی^۵ و دویمی را جمنا و سویمی را گنگا مانند و سویمی هزار شعبه شده نزدیک بندر سا نگا تو بدریای عمان می پیوندد رسوتی^۶ و جمنا نیز همانجا وصل^۷ می باید و از سیاحان^۸ ممالك^۹ چنان استماع یافته

۱. د: بالجملة این دریا قلعه بر آمدن ۲. د: قصبه ندارد ۳. ب: اکبر پور راجمحل

۴. ا، ج، د: داخل میگردد ۵. ا، ب، ج، د: سرسوتی ۶. ا، ب، ج، د: سیاران

۷. ب، ج، د: اتصال میباید ۸. ب: ممالك ندارد ۹. ب: ممالك ندارد

که از بدایت بر آمدن دریای گنگ از کوه و غایت رسیدن بدریای شور مردم سکنه کنارش جمیع تمرد تیشه فساد اندیشه وزد قطاع الطريق و خونخوار خلق ازار هستند از آنجا که از غسل این دریا کتاهان از بدن مردم جدا میشوند همانکه عصیان بطریق تناسخ بر کنارش در پیکر آدمیان تولد یافته مصدر این نوع امور فرموم میکردند بالجمله درینصوبه و هوا به اعتدال نزدیک کشتکار و بارانی و سیلابی و بعضی جا چاهی و برخی جا کاشت سه فصله میشود و میوه ایرانی و تورانی و هندی گوناگون و گلهای و بویا فراوان و عمارات عالیہ^۱ از سنگ خشت میگردد و از جانب مشرق صوبه اکبرآباد و مغرب صوبه لاهور و جنوب اجمیر و شمال کوهستان کمایون از پتول جانب اکبرآباد تا لودهایانه ساحل دریای شتلج یک^۲ صد شصت کروه و از سرکار ریواری تا کوه کمایئون عرض^۳ صد و چهل کروه واقع است سرکار شاهجهان آباد و سرکار^۴ سهرند و حصار فیروزه و سهارنپور سنبهل و بدایئون و ریواری و نارتول هشت سرکار مشتملبر دو صد و بست و نه محال و هفتاد و چهار کرور و شصت سه لك و سی پنج هزار دام داخل این صوبه است صوبه مستقر الخلافه اکبر آباد اگره دیهی است از توابع پرگنه بیانه سلطان سکندر لودی در زمان فرماندهی خویش آن را مکان دلکشا داشته تختگاه مقرر کرد و شهری مطبوع طرح انداخت پس ازان شهر به بادل کده مشهور گشت بعد ازان حضرت جلال الدین محمد اکبر بادشاه آن را وسط ممالك محروسه تصور فرموده قلعه سنگین باستحکام تمام اساس نهادی و بی همتا مصری اکبر آباد نام به وسعت فسحت آباد گردید که جهان دیدگان چین قلعه متین و شهر بزرگ کمتر نشان میدهند و آب جمنا چهار کروه از میانه شهر میگذرد و هر دو طرف عمارات عالیہ کاخهای دلفریب تعمیر یافته و مردم هر جنس و بر دیار درو آباد و کالای هفت کشور خرید و فروخت میشود و گوناگون میوه خصوص خربوزه ایرانی و تورانی و رنگارنگ گلها و برگ تنبول شایسته بهم میرسد و هوای

۳. ب: 'یک صد'

۱. ۲. ج: د: 'طول صد'

۱. ب: 'عالیه' ندارد

۴. ب: 'سرکار' ندارد

دلکشا دارد اگر چه نادره کاران ترفن و کاریگران هر پیشه در صنعت خویش ممتاز اند اما کار چوپ از طلا و نقره دیگر باوچه بادره میسازند و از ممالك دور دست تاجران آمده خریده می برند و تمتع باب میشوند القصه این مصر بجمیع خوبیهای آراستگی دارد و اکثر مزارات اولیای عظام و فضلالی کرام در دست و مقبره منور حضرت جلال الدین محمد اکبر بادشاه و حضرت شهاب الدین محمد شاه جهان بادشاه در نزدیکی آن مصر واقع است در پاستانی زمان سترک مصری بود و قلعه مستحکم داشت سابقاً اسیران هند دران قلعه نگاه میداشتند و نیل حالش گزین میشود دانیه بعضی قریب یک سیر بیدای دارد سیکری نام دیهی از توابع بیانه بود دوازده گروهی اکبر آباد حضرت محمد اکبر بادشاه به اشارت زنده اولیای عظام شیخ سلیم چشتی قلعه سنگین و عمارات متین و مدارس و خوانق احداث فرموده به فتح پور موسوم کرده دارالخلافة قرار دادند پیوست آن کولابی است بزرگ و در عرض و طول دو گروه که خلائق ازان فیض بر گزید و صفحه والا و مقابر عالی او تیره گاه فیلان و چوگان گاه بر کناران واقع است دوران نزدیکی گاهیست از سنگ سرخ از سنگهاوتی موسوم که ستونها و تختها و دیگر مطلوبه عمارات بهر اندازه که خواهند ازان بر می آید و گوالیار از معمور دره هاست خوش آب و هوا متانت و حصانت آن مشهور اند انیان مستوجب سیاست را درون آنمکان نگاه دارند^۱ و خوش زمانی باشندگان و نغمه سرای خاکران و جادونفسی سرایندگان و دلفریبی شاهدان آنجا مشهور دوران چندجا دران دیارگان آهن واقع شده دران شهر مزار شیخ غوث محمد است که در زمان^۲ خود رتبه ولایت داشت کالپی شهریست بر ساحل دریای جمنان خوابگاه بسیاری از دنیا^۳ اولیاست آنجا مشهور است در توده بهیم غاریست که کان مس و فیروزه دارد اما خرج بر دخل فرونی نکند^۴ متهر اشهریست باستانی بر کنار دریای جمنان زاد گاه سری کشن در هندی نامها شرافت ان^۵ بسیار نوشته اند و از آغاز آفرینش

د.۱: درون نگاه بیراند

ج.۲: زمان ندارد

د.۳: اولیاست ندارد

د.۴: برابر دخل فرونی کند

ب.۵: شرافت بسیار

پرستش گاه دانند اکنون معبد گیسورای مشهور است و انرا بموجب حکم عالم گیر بادشاه بر انداخته مسجد مقرر کرده اند و به روی دریای جمنا عبد النبی خان فوجدار رتبه زیبا تعمیر نموده زینت افزای شهر و فیض بخش شهریان شده و آنمکان را بسرانت گویند و نیز در^۱ وسط شهر مسجد عالی احداث نموده اسم خویش روشن ساخته قنوج پآستانی شهرست بر کنار دریای گنگ آب و هوا و میوه خوب دارد و در مکن پور تابع پرگنه^۲ بلهور سرکار قنوج خوابگاه شیخ بدیع الدین المشهور بشاه مدار است که از اولیای بزرگ هند بوده خلایق کثیر از خاص و عام بآنجناب اعتقاد دارند و در سالی یکمرتبه طوایف انام از ممالک دور دست با علمهای زرین آمده اژدحام میکنند و ندارت میگذرانند و چند روز هجوم مردم و تماشای غریب میشود و در زمان سلطان و ابراهیم شرقی و کزین ترین این صوبه دو دریاست یکی جمنا که تفصل آن سابقاً به تحریر در آمده دیگر چنبل از حاصلپور^۳ تابع مالوه بر آمده از هشت^۴ کروهی اکبر آباد و حدود پهناور و محال سرکار ایرج گذشته نزدیک اکبر پور تابع کالی بدریای جمنا واصل میشود القصه این صوبه مشرقی کههاتم پور شمالی دریای گنگ جنوبی چند یری غربی پلول واقع است دراز از کههاتم پور تابع اله آباد تا پلول معموله صوبه شاهجهان آباد صد و هفتاد کروه و پنجا از قنوج تا چندیری مصاف بصوبه مالوه صد کروه سرکار اکبر آباد دیاری دالور و بخاره و ایرج و کالپی و سانوان و قنوج و کول و بروده و منداور و مندار پور و گوالیار و غیره چهارده سرکار مشتملبر دو صد و شصت و هشت محال نود و هشت کرور و هزده لکه دام و شصت و پنجهزار هشتصد مدامه داخل این صوبه است صوبه وسیع اله آباد در کتب هندی آنمکان را بزرگتر گویند^۵ و مینویسند و در عزف تربتی نیز میگویند در میان دریای گنگا و جمنا حضرت جلال الدین محمد اکبر بادشاه قلعه سنگین به استحکام تمام و گزین کاخها اساس نموده و شهری طرح انداخته باله اباس موسوم فرمودند حضرت شاهجهان

۱. ب: 'در' ندارد

۲. ب: 'پرگنه' ندارد

۳. د: 'بزرگتر پریاگ' گویند

۴. ج: 'د: در' نیست

۵. ج: 'ب: از' خاص' تابع

بادشاه در زمان خلافت خود باله آباد مامور فرمودند کربای گنگ و جمنا پایان قلعه باهم می پیوندند و چشمه از آب بر آمده بدریای مذکور واصل میشود در عرف آن را سرستی گویند بدینجهت آن مکان را زینتی مانند یعنی اتصال سه دریا اما در کتب هند بر آمدن سرستی از آنجا مندرج نیست و درون قلعه درختی است متقدمین که آن را آگهی برنام گویند یعنی پایدار و در هندی نامجات مینویسند^۱ که آن درخت دایماً بر قرار است و تا انقراض عالم بیزوال خواهد بود بفرمود حضرت نور الدین جهانگیر بادشاه آن را قطع کرده تا به این بران محکم نموده بودند بحکمت ایزدی باز آن درخت از آهن سریر آورده بالای گرفت القصه اهل هند آن را معبد متقدمین و شریف ترین و بادشاه همه معابد میدانند و در ایام زمستان که آفتاب به بیع جدی میرسد و آنرا مکر گویند طوایف انام از اطراف^۲ آمده هجوم میکنند و تا یکماه اقامت ورزیده هر روز به بغسل میپردازند و هر کدام بقدر امکان بفقرا و مساکن خیرات میدهند و نیز مبلغ میرا ساسی بسرکار ادا میسازند چون عنصری گسیختن در آنجا نیک میدانند از اینجهت درشین زمان بعضی مردم بقصد رستگاری آخرت حصول مامول وزرا و دیگر خویشتن را درازه می در آوردند درعهد سلطنت حضرت شاهجهان بادشاه اینعمل منع گردیده سی گروهی آن بنارس که در هندی نامه وارانسی^۳ نوشته اند چون در میان دریای برن واسی^۴ واقع شده بدین تقریب بدان نام مشهور است و کاسی هم نگاشته اند شهرست متقدمین گمان اله آباد و دریای گنگ بسان زه میگذرد آنرا بمها دیو منسوب کرده پرستشگاه قدیم میدانند و معدن فضیلت و جامع فضلا و مدرسه طلبه علم هند است. برهمنان ارباب فضل و کمال و بید خوانان صاحب حال^۵ و قال توطن دارند و از ممالک دور و نزدیک برهمنان^۶ و برهمن زادگان بقصد تحصیل و تکمیل علوم دران مصر جامع اقامت میگیرند و مستفید و مستفیض میشوند و اکثری از آزادگان و وارستگان بتوفیقات ایزد سبحان ترك علایق دنیوی نموده به آرزوی

۱. نامجات 'مینگارد' ۲. د: 'اطراف گیتی آمده' ۳. ا، ب، د: 'ما مادسی'
 ۴. ج: 'به وارانسی' ۵. ا، ب، د: 'جمال و قال' ۶. ا، ب، ج: 'برهمن و برهمن'

تهی کردن قالب که در اکتب سلف رستگاری عقی نوشته اند توطن گزیده بیاد ربّ العباد اشتغال دارند و پیران^۲ کهن سال و مریضان گسسته آمال به اراده مردن رسیده جان بجان آفرین میدهند پیوست آن مکانیست بر کنار دریای گنگ هر گاه مشتری به برج اسد میرسد کوهچه از میان دریا پدیدار میگردد و تا یکماه مینماید^۳ و مردم فراوان از وی پرستش میکنند و این نموداریست از بدایع قدرت ایزدی^۴ چنانکه سنگین دریست بر فراز کوه در بلندی و استواری بی همتا دریای گنگ از پایان او می گذرد^۵ و در نزدیکی آن گروهی سراپا برهنه در صحرا بسر برند و به تیر اندازی و بخنجر افگنی روزگار گذرانند کالنجر قلعه ایست بر کوه آسمان ساد نیز آغاز آنرا کسی بگوید دوران در چشمه بر جو شد و فراوان گولاب دارد و معبد گاه بهیرون که شگرف داستانها از آن بر گذارند در دست و پیوست آن درخت رازیست بس انبوه انبوس و میوه های خورد و بسیار وفیل صحرایی از آن جنگل بدام آوردند نزدیک آن کان آهن است و از بعضی جا الماس ریزه بدست آید و مردم آن دیار بهره باب میشوند چون پور بزرگ شهریست سلطان فیروز شاه آن را در زمان^۶ خویش بنام سلطان محمد فخر الدین جويا غم^۷ خود آباد کرده چون در میان متمردان واقع شده فوجدار آنجا دایما بگردن کشان آماده محاربه باید بود و خونریزی و سفاکی^۸ باید نمود القصه تمام این صوبه آب و هوا سازگار و گوناگون گل و میوه خصوص خربوزه و انگور فراوان دارد و کشتکار گزیده دارد و مونه کمیاب^۹ و جواری باجره ناپدید و پارچه جهونه و مهر گل و غیر ذلک نیک پیدا میگردد مهین دریای گنگ و جمنا دارند و کهنین سر جود نربه و غیر است طول از سهحونی^{۱۰} جونپور تا کوه^{۱۱} جنوبی صد و شصت کروه عرض از گذر جو سا دریای گنگ تا کها تم پور صد و بست کروه شرقی صوبه بهار عربی صوبه اکبر آباد شمالی صوبه اوده جنوبی مادون کده و سرکار اله

۱. ا. ب. ج: 'کتب' ندارد ۲. ب: 'نیز پیران کهن' ۳. ب: 'پدیدار میگردد تا یکماه بپاید'

۴. ب: 'قدرت جهان آفرین' ۵. ب: 'از پایان گذرد: میگذرد' ۶. ج: 'در زمان فرمان روای خویش'

۷. ج: 'جويا غم' ۸. د: 'سفاکی بپاید' ۹. د: 'مونه کم یاب'

۱۰. ب: 'از مجنوبی' جونپور ۱۱. ا. ب: 'مالوه' جنوبی

آباد غازی پورو بنارس و جونپور و خساره و کلچهر و گهواره و مانك پور و غيره شانزده سرکار مشتمل بر دو صد و چهل و هفت محال سی و هفت کرو ر شصت^۱ و بست یک هزار دام داخل این صوبه است صوبه زیده اوده اوده شهرست بزرگ^۲ متقدمین و آنرا در هندوی مامجات اجودها گویند زادگاه سری رامچند نوشته او قنطرة بر روی^۳ دریای شور و رفتن در لنکا با عساکر که بیشمار^۴ بوزه خرس و کشتن رانن مرزبان آنجا او آوردن زوجه خود را که در قید آن راون که با عصمت عفت و محفوظ بود مشهور است و تاریخ کتاب^۵ راماین که در شرح شکر فکاری^۶ و عجایب کارنامه اوست و ازین رو که این شهر بنگاه راجه رامچند بود از کزین معابد میدانند يك گروهی آن دریای کهکهر بدریای سرجو پیوسته پایان قلعه میگردد و در سواد شهر خاک بیزی میکنند و طلا بر میگیرند و دران شهر پور ترب سبب حضرت آدم علیه السلام و ایوب پیغمبر ز بار نگاه اهل اسلام است و در زین پور مزار کبیر یا قبه است که در زمان^۷ سلطان سکندر لودی در بنارس از کثرت یا رب العباد از شهرستان صوری^۸ راه بدار الملك معنوی برده بود بشاهراه معرفت و دقایق رموز^۹ حقیقت در اشعار هندوی ازو بطواف انام و خاص و عام یادگار است بهرایچ شهرست بزرگ متقدمین بر ساحل دریای سرجو سوادش بس دلکشا تربیت سالار مسعود از خویشاوندان قریب سلطان محمود غزنوی در حب سالار برادر تغلق شاه و پدر سلطان فیروز شاه والی هندوستان در آنجاست طوایف انام از دور دستها با علم زرین بزیارت می آیند و انجمنهای آرایند و فراوان ندور می کنند و در نزدیکی شهر موضعی است دو گون از دیر بار دار القدوس و از شمال کوهستان فراوان چیز^{۱۰} بر پشت آدنی و بروایت کونت بار گروه^{۱۱} میآرند و طلا و سرب^{۱۲} و مشک و قرطاس و غسل و جوك ترش که از آب ترنج و لیمون بجوش آورده بر سازند و زرا بیاد که در هندوی گنجور

۱. ب. ج: شصت 'لکه'	۲. د: 'بزرگ' ندارد	۳. ب. ج: 'نوشته اند او قنطرة دریای'
۴. ب: 'بیشمار' ندارد	۵. د: 'کتاب' ندارد	۶. ب: 'شکر فکاریهای'
۷. ب. ج: در زمان 'سلطان سکندر'	۸. ب: 'صورت' راه	۹. ب: 'امور' حقیقت
۱۰. د: 'فراوان' چیز'	۱۱. ب: 'باد کعبه': 'مار کرده' میآرند ۱۲. د: 'وسس'	

گویند و انار دانه و انجیل و فلفل دراز کهربا و اود يك هندی^۱ نمك و انگوره و زیور شیشه دادند موم و پشمینه بازه خیره و شاهین و باشه و دیگر اشیای کوهستان در آنجا^۲ بفروخت میروود و چند ماه علی التواتر مجمع عظیم میشود و سوداگران از اطراف آمده خریداری میکنند و بهره یاب میشوند همکنار نامور قلعه ایست بزرگ دریای گومتی پایان آن میگردد و نزدیک آن حوضی است منسوب به برهما از درونه خیاب بر جوشد و گردش نماید که آدمی درو فروشدن نتواند و هر چه درو اندازد بیرون افتد و آنرا معابد بزرگ گویند^۳ و کتب هندی که از گردش خرج دوار و انقلاب ازمنه و ادوار رو بعدم نهاده بود عابدان دانشور بمقتضای روشن دلی و فرط آگاهی بکنار آن حوض بتازگی برمنصه^۴ ظهور آورده فیضرسان عالمیان شده اند در آن نزدیکی گولابیست سر چشمه نيك و آبی که بدریای گومتی^۵ پیوندد و يك گز پنها و چهار انگشت زرف برهمنان بید خوان افسونها خوانده پر شستگی نمایند ناگهان^۶ از ریگ پیکر مهادیو پدید آید و مردم شاهده این امر شگرف کنند و زود ناپدید گردد و هر چه از برنج و غیر ذلك انداز^۷ مائری ازو نماند و پیوست آن سرزمینی است آن را جرمنی گویند^۸ و در جشن هولی شعله آتش بخودی خود بر افروزد و شگفت افرازد لکهنو^۹ شهریبست بر کنار دریای گومتی شیخ پنها که مردم را گمان ولایت بدوست در آنجا آسوده اند و سورج کند معبدیست از دور دست خلاق بران فراهم میآید^{۱۰} قصبه بالگرام خوش آب و هواست اکثر مردم آنجا خوش فهم و سرود سرا^{۱۱} هستند و در آنجا جایست هر که چهل روز علی الاتصال آب آن آشامد شاسای و حسن منظری افزاید القصه تمام این صوبه آب و هوای خوش و گل و میوه فراوان دارد و کشتکار خوب شود خاصه رنج^{۱۲} سکهداس و بدر هکر و چهوره در سفیدی و تازگی و خوشبوی و گوارای کم همتا و سالی سه ماه پیشتر از همه جای هندوستان

۱. ج: 'وزرا' -- هندی ندارد ۲. ج: در 'موضع' فروخت ۳. ب: 'بزرگ' دانند

۴. د: 'بمنصه' ظهور ۵. ج: 'گومتی' ندی ۶. ا: 'د: 'بقدرت قادر مطلق'

۷. ب: 'ج: 'غیر ذلك' اندازند ۸. د: 'جرمنی' خوانند ۹. د: 'بزرگ' شهریبست

۱۰. ب: 'ج: 'فراهم' آید ۱۱. ب: 'ج: 'سرود' سره ۱۲. د: 'خاصه' رنج

نگارند و آغاز خشکی سیلابها از دریا بر خیزد و آب زمین ها را فرو گیرد^۱ هر چند افزایش ساق سالی بر افزایش پذیرد و دراز گردد اکثر پیش از آنکه خوشه گیرد سیلاب خوش زند بار نیارد گاؤ میش صحرای بر فراوان شود و چون دشت صحرا پر آب آید جانوران صحرای به پسته^۲ ها بر آیند و مردم از گوناگون^۳ عشرت اندوزند بزرگ دریای سر جو و کهلکر دوستی و گومتی زودیست طول اینصوبه از سرکار گور که پور تا قنوج صدوسی کروه و عرض از شمالی کوه باشد^۴ بنور تابع اله آباد صد و پانزده کروه خاور رویه صوبه بهار و آخر قنوج شمالی کوهستان جنوبی مانکپور و سرکار اوده و گور که پور و بهرائچ و خیر آباد لکهنؤ پنج سرکار مشتمل بر یکصد و نود و هفت محال و بست و شش کرور و چهل و پنج لکه و چهل هزار دام داخل این صوبه است صوبه همت بهار پتنه عرف بهار پتنه دارالحکومت این صوبه است^۵ بزرگ بر ساحل دریای گنگ مشتمل بر عمارات سقال پوش است که انرا بزبان آندیار کهپر یل گویند سی کروهی این مصر جانب جنوب دامنه کوه معبد گیاست که اهل هند از دور دستها رسیده بارواح بناکان فرو رفتگان^۶ خیرات دهند خصوص در چله که آفتاب به برج قوسی رسید پیشتر مردم درین مکان میرسند و روح بناکان را از افسونها خواندن^۷ و رساندن غله و آب خشنود میسازند و این عمل را از عبارات و حسنات خود رستگاری فرو رفتگان میدانند پیوست آنکان سنگ مرمر است ازو بر^۸ سازند و کاغذ خوب میشود و در سرکار مونگیر از دریای گنگ تا کوه سنگین دیواری کشیده اند و آنرا سرحد بنگاله بر می شمارند درین سرکار بدامه کوه چهار کهند بیجنات مکانیست منسوب بمهادیو امری غریب بظهوری پیوندد که باعث حیرت نظر گیان^۹ تواند بود یعنی دران معبد درخت پپیل واقع است^{۱۰} که از آغاز آن بیدای هیچکس نشانی نداده اند از خدمته آن معبد هر کس را به اخراجات لابد احتیاج

۱. ب. د. 'بر گیرد' ۲. د. 'صحرائ به پیش ها' ۳. د. 'گوناگون شکار'

۴. ب. ج. 'کوه تابند' ۵. ب. ج. د. 'مصریست بزرگ' ۶. د. 'فرو رفته خیرات'

۷. ب. ج. 'افسونها رساندن' ۸. ا. ب. ج. 'زیور ها' ۹. د. 'حیرت ظاهر بینان'

۱۰. ب. ج. د. 'واقع شده'

می افتد خود را^۱ خوردن و آشامیدن باز داشته زیر آن درخت نشست بحصول مامول
 بجناب مهادیو مناجات مینماید بعد دو سه روز از آن درخت برگی مخطوط بخط هندی
 رقمزده كلك عنب متضمن تنخواه مبلغی برای خواهشگر بجانب یکی از سکنه اکناف
 گیتی صادر میشود هر چند مسکن آن پانصد فرسنگ باشد اسم او و فرزندان و زوجه
 و اسم پدر و جداد و سمت ملك و وطن و دیگر علامات صحیحه او از خط آن برگ ظاهر
 میگردد در پیش^۲ خدمه مطابق آن بر کاغذ جدا گانه نوشته میدهند و آنرا هندی
 پنجنا ته گویند و خواهشگران هندی را گرفته بموجب علاماتی که در آن مندرج است
 بمكان مرقومه میرسد و آن شخص که برو هندی مینویسد بلا عذر و حيله زر^۳ واصل
 میسازد چنانچه بر نگارنده این صحیفه زناداری هندی پنجنا ته آورده بود سعادت
 دانسته ادای زر کرده زنادار را خوشنود گردانید عجب تر آنکه در معبد غاریست رئیس
 خدمه در سالی یکمرتبه بروز شیورات درون غار^۴ میرود و خاك از اندرون آن برداشته بهر
 يك از خدمه میدهند بقدرت قادر حقیقی بقدر نصیب هر کدام ازان خاك طلا میشود
 آبست از دیر باز^۵ دارالعلم و جامع هندی فضیلت^۶ است آب و هوای کزین دارد جغرات
 آنجا تا یکماه^۷ دگر گون نشود و^۸ خوش مزه بماند شیر فروش اگر آب بشیر اندازد از غیب
 گزندى با و رسد گاؤمیش چنان شود که آن شیر را نمیتوانند شکار کرد هنگام بارش آهو
 و کوزن و شیر بسبب^۹ کثرت آب یکجابه آبادی در آیند و مردم بجالشکری و صید^{۱۰}
 افگنی شکار نشاط بر گیرند و در سرکار چنان^{۱۱} تخم باش در زمین بازنده بر بیرند و
 رنج^{۱۲} کشتکار بروید و در جنگل او فلفل دراز بسیار میشود رهتاس^{۱۳} قلعه ایست بر
 فراز کوه همان سا^{۱۴} دشوار گدازد دران چهارده گروه بران کشتکار شود^{۱۵} فراوان چشمه

۱. ب. ج. خود را از خوردن ۲. د. وریس ۳. د. و حيله زر واصل

۴. د. درد غل میرود ۵. ا. نزهت از باز ۶. ا. فصل است

۷. ا. ج. د. یکسال ۸. ا. و مزه دار ۹. ب. ستر بعلت

۱۰. ا. ب. ج. شکار ۱۱. د. سرکار چنان ندارد ۱۲. ا. شترنج کشتکار

۱۳. ا. ب. ج. کده ۱۴. ا. ب. ج. آسمان ساه ۱۵. ا. خود

بر جوشد در هر جا چهار گز دره^۱ بر کنند آب پدید آید و گولابها هنگام بارش افزون آرد و بست و آبشارها چشم گداز گوش بر افروزد القصه درینصوبه تابستان بسیار^۲ گرم شود و زمستان نزدیک^۳ باعتدال و پیش از دو ماه بجامه پخته دار احتیاج نبود و زیرش ابر ششماه شود و همه سال آیین مرزبوم از کثرت دریا سرسبز و شاداب باشد و باد تند نوزد و گرد بر نخیزد و کشتکار گزیده گردد خاصه سالی در جولی و چیدگی کم همتا کساری نام غله بسیار میسر میشود بهندستان بکار برند رنجوری^۴ می آرد و نیشکر فراوان^۵ و گزیده باشد بر کتبول خصوص مکهی بسیار^۶ نازک و خوشرنگ و بی جرم و خوشبو و نیک مزه میوه فراوان خصوص کتهل چنان بزرگ باشد که یک کس بدشواری پردازد و میچکند نام گل دهاتوره بسیار خوشبو جای دیگر نشان بدهند سر پس گزیده و ارزان بود و اسب و شتر کمیاب و فیل شایسته و بسیار بهم رسد و بز بربری خصی بس گزین از غایت فریخی نتواند راه یافت^۷ بچارپای بر داشته برند طوطی و خروس جنگی نامور شود گوناگون شکار نشاط افزا و اقسام پارچه بیدائی باید و شیشه زرافشان گونه گونه بر سازند اگر چه دریا بسیار است اما گزین برین گنگ گویند و سون از جانب جنوب می آید و چشمندان و حلاویزیده^۸ از یک لوبه می نزدیک کده خوش برزند بریده بجانب دکهن روان شد و سون جلا بدون سمت آمده بگنگ^۹ اتصال شد و شیر خوار^{۱۰} کوه شمال آمده نبرد نبر بگنگ^{۱۱} پیوند دو گندهک نیز از کوه شمال می آید و نزد حاجی پور داخل گنگ میشود هر که آب آن بنوشد گلو آماسد و رفته رفته برابر نارجیل شود آنرا عاجو^{۱۲} گویند خوردن زاد تا چهل کروه^{۱۳} ازان دریا سالگرام بر آید و آن سیاه سنگیست از مظاهر ایزدی فراوان گونه باشد نام علیحده علیحده^{۱۴} بر گویند و پرستشگری کنند کرم ناسا از کوه جنوب رو

-
۱. ج: چهار گز زمین	۲. ب: ج: بسیار گرم	۳. د: نزدیک ندارد
۴. ب: ج: در جنوبی می آرد	۵. د: فراوان خصوص	۶. ج: د: بس نازک
۷. ب: ج: راه رفت	۸. د: جلا دریده	۹. ب: ج: یکیک اتصال شد
۱۰. ب: ج: شیر خوار کوه شمال	۱۱. ب: ج: مرمر نزدیک پیوند	۱۲. ب: ج: جانور گویند
۱۳. د: گویند	۱۴. د: علیحده بر گویند	

رسیده در گذر جوسابه گنگ ملحق گردد آب آنرا نکوهیده شمرند و در وقت عبور از آن دریا احتیاط بکار برند تا قطره از آن بریدن نرسد پن پن از کوه جنوبی بر آمده نزدیک تهتهه یکبیک در شود غرضکه^۱ هفتاد دو دریا کشتی روتا بلده پتنه از جانب جنوب و شمال آمده یکبیک اتصال یابد و خور در ودها را شماری نیست طول اینصوبه از که هی تار هتاس صد و بیست کروه و عرض از نزهت تا شمالی کوهسار صد و ده کروه خاور رویه بنگاله غرب روبه اله آباد اوده شمال و جنوب سراکار بهار^۲ و حاجی پور مونگیر و صارق^۳ و سارن و ترهت رهتاس و غیره هشت سرکار مشتمل بر دو صد و چهل محال و سی و هشت کرور و هفت لک و سی هزار دام داخل این صوبه است صوبه عمده بنگاله دارالایالت این صوبه شهردها که جهانگیر نگر است که وسعت فصاحت کمال دارد و بخوبی ولطافت در چند کروه آباد و اسباب اشیاء هفت کشور از و بیداد مردم هر قوم و از هر ملک در و ساکن نام اصلی اینملک نیک بود چون فرمان روایان پیشین بسبب کثرت آب در همگی اتفاق^۴ خیابانی به پهنای بست درعه و بلندی ده درعه و آن را ال نامند به پیوستگی آن بنگاله زبان زد آفاق گردید درین ولایت^۵ گرما باعتدال نزدیک و سرما بس کم بیانه ثور شروع بارش میشود تا ششماه زیرش میگردد و زمین ها با آب فرو شود و آن خیابان ها درون^۶ آب بماند پیشتر کشتکار شالیست و چندین گونه شود اگر از هر یک دانه بگیرند بزرگ سیوئ آماده^۷ گردد و در یک قطعه زمین سه پارشالی کارند و درو بند و کمتر گزند رسد و چندان که آب افزایش پیشتر بیالد و جوشه بآب در نشود چنانچه کارا گهان یکخوشه را شصت دست اندازه گرفتند در سیم ضبط بخشی و غله مست دادای بالواجب بر نسق است رعایا در سالی هشت ماه محصول را پایه پایه ادا سازند و مراسم فرمان پذیری بجا آرند پیشتر خورش برنج و ماهی بود گندم و جو و جز آن گوارا نباید بلکه رسم نان خورنی نیست و باد انجا و سبزی و ترنج پخته در آب سرد نگاه دارند و آن را روز دوم غذا

۳. ب: 'اچینان'

۱. ب: د: 'گویند' هفتاد ۲. ا: 'کوه بزرگ'

۶. ب: د: 'بیرون' آب ۷. د: 'آموده' گردد

۴. ا: همگی ۵. د: درین 'ملک' ۶. ب: د: 'ا' ب: 'جا' د: 'اتفاق'

کند نمک بس عزیز باشد و از دور دست آورند دگران فروشند گل و میوه فراوان فوفل چنان شود که از خوردن آن لبها سرخ گردد الماس و زون و یشم و عقیق از بنادر فراوان آید بنگاه بی بسبب سازند و یحیی چنان کند که در یکی پنجهزار روپیه بخرچ آید و دیر نیاید و برخی خضر آنچنان باشد که از ابریشمی بهتر تر مینماید و بوریا بافتد که آنرا شیتل پانی گویند در آنولایت آمد و شد بر کشتی است خاصه در هنگام بارش و درخشکی بسنگها سن که در ره نوردی درون آن سشتن دور از کشیدن و خوانیدن شایستگی روی دهد و بر فرار آن جهت نالش و بارش گزین زیبای^۱ بر سازند و سواری فیل هم عشرت دهد و اسب سواری کمتر^۲ و دران ملک مدار کار بر زبان میباش^۳ مرد وزن برهنه باشند و خواجه سرا بیشتر ازین دیار بر آید و سه گونه میباش^۴ اول صندلی او را هر سه اعضا^۵ ا زیبخ برند اطلسی نیز^۶ گویند دویم باداسی قدری آلت فعلی داشته باشد سویم کافوری یعنی خستین^۷ او را در هنگام خوردی بمالش نابود گردانید بابر آرند و چنان بر گذارند که جز آدمی هر جاننداری را که خصی کند سر کشتی ازو فروشینند و آدم زاد را بر افزایش چنانچه از رشت خوئی درشت^۸ روی خواجه سرایان میدانست لکهنؤتی شهریست پاستانی نخستین دار الملک بود حضرت نصیر الدین محمد همایون بادشاه در زمانی که در آن ملک نزول اقبال فرمودند هوای آن خوش نمودند^۹ نجیب آباد موسوم فرمودند^{۱۰} قلعه بس استوار دارد و شرقی او کولابیست بزرگ که در بند او شکستگی رود شهر بآب در شود سرکار سهلت درون کوهسار^{۱۱} نیز آنجا مشهور و میوه سنگتره نام نارنگی رنگ لیکن ازو مالیده ترویس شیرین و چوب خسی فراوان و درخت عود افزون در انجام بارش اندوخت را بریده بر زمین اندازند بعد چند گاه اندازه خامی و پختگی گرفته آورند و درین دیار نیز خواجه سرا بسیار بر سازند و در سرکار کهوره گهاٹ ابریشم و پارچه تات و بیدو

۱. ب، ج، د: 'زیبای'	۲. د: 'سواری کم'	۳. ب، ج، د: 'باشد'
۴. ب: 'گونه باشد'	۵. د: 'سه عضو'	۶. ا، ج، د: 'تر'
۷. د: 'کافوری خصیش'	۸. ب، ج، د: 'از رشت'	۹. د: 'انرا خوش فرمودند'
۱۰. ب: 'کردند د: نمودند'	۱۱. ب: 'نام والد درونه کوهسار است'	

اسپ کونت و خواجه سرا افزون شود^۱ و هندی میوه بسیار سرکار بکلانه بر ساحل دریای شور است و در حواشی قلعه زاریست^۲ سر آغاز هر ماه میلادی^۳ تا چهاردهم دریا بموج خیز در آید و امواج بسان کوه بر خیرد نموداری شگرف و تماشای عجایب شود در پانزدهم تا آخر ماه پایه پایه بکاهد نزدیک آن کامروپ است آن را کانورد گویند حسن ظاهری زنان^۴ آنجا فراوان خصوص جادوگری و طلسم سازی و سحر و شعبده پردازی از اندازه پیش و شگرف داستانها بر گذارند یعنی به نیروی جادو خانه بر آریند ستون و سقف آن از آدم سازند و آن آدمیان زنده باشند و مجال دم زدن و حرکت ندارند و نیز بقوت سحر سازی از آدم چهار پایه پرنده سازند تا آدم را بسان وحش دم و گوش بر آرند هر کرا خواهند تسخیر قلوب نموده در فرمان خویش آرند و از جنبش و رانش افلاک و گرانی و ارزانی غلات و درازی و کوتاهی عمر هر کدام آگهی دهند و ابستن تمام شهور را شکم دریده فرزند بیرون آرند و بر احوال آینده مولودی برند و دران حدود شگرف درختی است که چون بُرند شیرین آبی ازو تراود و تشنگان را سیراب سازد و درخت دیگر است که انبه و انگور نیز نیار آرد و دران دیار گلسیت که بس از بر کندن افزون از دو ماه پژمرده نشود و رنگ و بوزایل نگردد ازو حمایل سازند پیوست آن ولایت آسام است بسیار وسیع مر زبان انجا را چون روز کار سیری گردد خاصان او مرد و زن کشاده پیشانی زنده فرو شوند و بهر که وارث نداشته باشد جمیع مال و اموال^۵ او مدفون کند دور نزدیکی آن ولایت است که انرا مهاچین گویند در شهر حال تابع که دار الملک آن ولایت است اتا دریای شور بمسافت چهل منزل زودی بریده اند و هر دو کنار بسنگ و چونه بر آورده سلطان سکندر رومی ازین حدود بان دیار شتافت تمام سیر آن ولایت نموده براه دریای شور^۶ بر آمده بموجب امر^۷ سلطان^۸ کلمای والا دانش طلسمی پنجه دست آدم بر روی دریای

۱. ب: افزون 'بود' ۲. ب، ج، د: قلعه 'درخت' ۳. ب: هر ماه الهی 'ب' هر ماه میلادی 'د' ماه میلاد

۴. ب، ج: 'زبان' آنجا ۵. ا، ج: مال 'مال' ۶. د: 'شور' ندارد

۷. ب: 'حکم' سلطان ۸. ب، ج: سلطان 'سکندر'

شور نهاده اند چون چهار در آنطرف می‌رود باشاره منع میکنند که بدین سمت میا در میان شرق و جنوب فراخ ملک‌یست از جنگ نام بتدرجاً نگا^۱ و از اسپ فیل بسیار شود و سفید فیل هم بیدای باید و اسپ و شتر و خر گران ارزد و بز و گاو^۲ گاسیش اصلاً نبود جانوریست ابلق که ازین هر دو بهی دارد و بگوناگون رنگ بر آید^۳ و شیر او بخورند کیس ساکنان آنجا برخلاف هندو و مسلمانان است خواهر خود را بلکه توام را زوجیب برگیرند و تنها از نادر حقیقی پرهیزند و آتش اندیش و ریاضت کیش را ولی گویند و از دیدار او بیرون برند^۴ رسم اینست که در دیوان زمان^۵ سپاه حاضر شود و مردان بکورنش بمانند پیشتر سیه فام و کهوسه باشند و نزدیک آن ملک‌یست که آن را چین گویند^۶ یک سیری آن ولایت خشکی است و کان یاقوت و الماس و طلا و نقره و مس و نقط و گوگرد دران و ساکنان آنولایت را بقوم نگه بر سرکان آویزش رود القصه آن ولایت بغایت وسعت دارد و گزین به تن دریا های گنگ است در ستایش آن کتابها نوشته اند دویم برهم پوتر است از خامکوح اند و از آنجا سرکار مار دهار اسیر اب سازد و بشور دریا در شود طول اینصوبه از بندر جانکا تونا گڈھی چهار صد گروه عرض از شمالی تا پایان سرکار مداران دو صد گروه مشرق رویه دریای شور غرب رویه صوبه بهار^۷ و جنوب رویه^۸ کلان سرکار تانده و فتح آباد و جنت آباد و سلیمان آباد و بکلانه و تاجپور و تاریک آباد و مار دهار و ستارگانو سلهت^۹ و جانگاه بود شریف آباد و کهورا گهات و مدارن و غیره بیست و هفت سرکار مشتمل بر یک هزار و یکصد و نه محال و چهل شش کرور و بست ونه لك دام و چهار هزار و دو صد توپ و چهار هزار صد کشتی داخل این صوبه است صوبه عشرت^۱ شرسست اودیسه بست و نه قلعہ پخته دارد آب هوایش سازگار است هشتمه بارش و سه ماه زمستان و یکماه تابستان شود میوه و گل فراوان باشد خاصه گل نسرين نازك و خوشبو و کیوره صحرا برکتول گوناگون کشتکار شالی و خوراك مردم

۱. ب، ج، د: 'جانکانو'	۲. ب، ج: 'ارزد بز گاو'	۳. ب: 'بر آمده'
۴. ا، ب، د: 'بیرون شوند'	۵. ب، ج: 'زمان سپاه'	۶. ب، د: 'چین خوانند'
۷. د: 'شمال و جنوب'	۸. ب، ج، د: 'کوه کلان'	۹. ب: 'بِهلت و جانگاه'

برنج و ماهی و باد انجان و سبزی است شبانگاه پخته نگاهدارند و روز دیگر غذا کنند بر برگ درخت تاژ بفلادی قلم نامها نویسند و خامه بمشمت بر گیرند و کاغذ و سیاهی کمتر بکار رود و خوجه سرانیز^۱ درین دیار بر میسازند و پارچه گزین بهم رسد و داد ستدی بکوژ شود آن ریزه خرمهره سفید است که از دریای شور پدید آید چهاران را کنده گویند بسمت جنوب بر ساحل دریای شر در شهر یرسوتم بر بتخانه جگناته است که راجه اندر من احداث کرده^۲ و تاریخ بنای آن زیاده چهار هزار سال ظاهر است^۳ و پیوست آن بتخانه ایست منسوب بافتاب خراج دوازده سال این ملک بران خرج شده بلندی دیوار صد و پنجاه دس و پهنای نوزده دست است. و سه دروازه دارد و در میان دشوار پسند از دیدن آن بحیرت در شوند و در نزدیکی آن ملکیت بر تاراج که مردمان زنان آساس بصندل اندازند و زیور بر بندد و زنان جز ستر عورت نپوشند و بسیاری پوشش از برگ درخت سازند و یک زن در هفته چند شوهر بر گیرد و زنان آنملک در وقت مجامعت بسان مردان بالا شوند و مردان را زیر کنند^۴ و همه کاروبار مردان را زنان سازند بمحاربه و مجادله پروازند و کشتکار کنند^۵ طول این صوبه یکصد و بسیت گروه و عرض یکصد گروه سرکار جلیسر و مدرک و گنگ کلنگ و راج مندر و غیره پانزده سرکار مشتمل بر دو صد و سی و دو محال و چهل کرور و چهل و یک لک و پنجهزار دام داخل اینصوبه است صوبه خجسته بنیاد اورنگ آباد^۶ از بعضی تواریخ بمطالعه در آمده که در ارمنه سابقه این شهر بدهارا نگری مشهور بود بعد آن بدیو کده مشهور شد چون سلطان محمد فخرالدین خوبا والی دهلی تمام ملک دکهن بضبط در آورده قلعه دیو کده را دولت آباد نام نهاده دارالسلطنت مقرر گردانید بعد سلطان محمد آن ولایت بالکل از تصرف فرمانروایان دهلی بدر رفت بعد ششصد^۷ سال در عهد خلافت حضرت شاهجهان بادشاه قلعه دولت آباد به تسخیر در آمد چون حضرت اورنگ زیب عالمگیر در ایام شاهزادگی به

۱. د: 'نیز' ندارد

۲. ب، د: احداث 'نموده' ۳. د: ظاهر 'میشود'

۴. ب: بالا شود مردان را زیر کنند ۵. ا، ب، د: کشتکار 'سازند' ۶. د: داخل اینصوبه است ۷. ب، ج: 'شصت' صد

صوبه داری د کهن تعین کردند دور نزدیکی قلعه مذکور در مکانی که قصبه گهر کی در شهر اورنگ آباد طرح انداخت بی شایبه تکلف شهریست در غایت وسعت و مصریست در نهایت فساحت هوایش بسال هوای بهشت دایماً معتدل و بکردار ایام اردی بهشت فرحت بخش جان و دل بادش چون باد بهار طرب انگیز و بهجت افزایش مانند نشا بر باده قوت ده و فرحت پیرا^۱ هر فصلش همچون فصل گل تازگی آور روزگار و هر صحنش سر مایه آرایش ربیع بهار زمستانش هوای^۲ نوروزی دارد و تابستانش بهار ربیعی بر روی کار آرد و از آغاز جورا بغایت سنبله چهار ماه ریش ابر شود و از هر قسم میوه در لمال عذوبت پیدای باید بلکه بعضی میوه نوعیست که در ولایت دیگر نباشد و گونه گونه گلهای مطراً در باغات و صحراست که بشمار در نیاید و علالت القدر فراوان که دایماً نزع ارزانی دارد و انواع اقمشه بر بها و جواهر زواهر گران قیمت و اقسام نوا در سواحل دنباد و نفایس بحر و بر ازان مصر بهم رسد و سکنه آن خوش باش و نیکو معاش صاحب ثروت و دول و ارباب نغم و تمول و حسن دلاویز بارسنان و جمال دلفریب به ضیان تحریر در ننگجد طول صد و پنجاه گروه و عرض صد گروه هشت سر کار مشتمل بر هشتاد محال پنجاه و یک کرور و شصت و دو لک و هشتاد هزار دام داخل این صوبه است صوبه بر آر ملکیت میان دو کوه جنوبی آب و هوای نیک دارد و درین ملک کشتکار چودهری را ویس مکھی و قانون گوی را ویس ماندی مقدم را پیتل پنواری را گل کرنی گویند و فیل صحرائی فراوان باشد بنای کده سنگین قلعه ایست بر بشته سه طرف انرا دور دو بر گرفته و کبر حصار بست سنگین بر زمین در میان آن کوچه ایست بدو نیایش کند در چهار گروهی چاهیست استخوان هر جانوری که در و افتد سنگ شود نزدیک میل گذه چشمه ایست در و چوب جزان هر چه افتد سنگ گردد و در پرا کنده کان الماس است و پارچه صورت پاک نیک بافتد و در اندرد و هر بل کان فولاد و چران و سنگین^۲ آوند ها دل گزین تراشند و شگفت فروش ها چنان باشد که استخوان و خون سیه فام باشد و

آنمرغ^۱ را گرگ ناتهِه گویند و بسیار بزرگ پرستشگاه است آنرا بس گیا گویند و این حوضی است چشمه و از بس زرف به ازو پنهایك كروه و گرد او بلند کوه است آب شور دارد پایه آبگینه و شوره و صابون ازو پدید آید و فراوان محصول بردهد و دران نواحی میمون فراوان^۲ باشد و درینصوبه بسیار رودست بهترین گنگ گومتی که آنرا گوداوری گویند گنگ هندوستان را بمها دیو بسنت میدهند و این را بگوتَم رکهشتر^۳ که عابد مشهور بود شگرف افسانها ازو بر گذارند و پیش نیایش کند از کوه شماحل^۴ نزدیک برسنگ^۵ بر جوشد و از ولایت احمد نگر^۶ گذشته برابر در آید و تلنگانه رود و در آن طرف بدریای شور در شود چون کوکب مشتری به برج اسد در آید مردم از ولایت دور دستها آمده اجتماع عظیم^۷ کند و این مجمع در اطراف ممالك مشهور است و دیگر تالی و تپتی است بهر دو نز نیایش کند و دیگر پوربا از نزدیک دیول کانورا دو و یک تران دوازده گروه بالا تر از چشمه پانی بر آمده و دیگر ستنا نزدیک دیو کانو جوش برزند القصه طول اینصوبه از بناله تا پراکده در صد کروه^۸ از بند مانند گهات صد و هشتاد کروه خاور رویه بیراکده ماجر شکر آباد شمالی هند یه جنوبی تلنگانه ده سرکار مشتملبر دو صد محال شصت کرور هفتاد دو لکهِه و هفتاد و دو هزار دام داخل این صوبه است برهانپور مصریست بزرگ دار الملك اینصوبه بر ساحل دریای تپتی گوناگون مردم صاحب هنسر درو آباد و در حواشی آن باغات دلکش فراوان صندل و عود و انواع میوه و گوناگون گلها پیدای یابد و در تابستان گرد بسار بر خیزد و در بارش گل ولای فراوان بود کشتکار بیشتری جواری و در برخی جاستانی و برنج گزیده شود بر کتبول بسیار و پارچه سریصاف و انفسه تهرون^۹ نیک بافتد چانک دیودهی است نزدیک اودریای تپتی و پورما باهم پیوند و آنمکانرا بنایش گاه بزرگ دانند و چکر تیرتهه گویند^{۱۰} بالجهة درینصوبه رود بار فراوان گزیده بر تاولی از میان بر آرد گونه واله بر جوشد و پورما تیز از همانجا بر خیزد و دریای کرنی و تپتی

۱. د: آنمرغ ندارد	۲. ج: بسیار باشد	۳. ب: رکهشتر که ندارد
۴. ب: د: کوه سنبها	۵. ب: نزدیک نر نیک ج: صوبه	۶. ا، ب، ج: احمد آباد
۷. ب: عظیم ندارد	۸. ج: د: گروه رقص	۹. ب، ج: آنچه و کرن ۱۰. ا، ب، ج: خوانند

برو جویره باهم اتصال گیرد آن مکانرا بزرگ دانسته مردم از دور دست به نیایش گری
 آیند آن ولایت بنام غریب خان مرزبان خاندیس مقرر کرده بود در عهد خلافت حضرت
 جلال الدین محمد اکبر بادشاه چون قلعه اسیر بشمسیر همت شیخ ابوالفضل به تسخیر
 درآمد و آن ولایت بشاهزاده دانیال خلف و دویم حضرت بادشاه مرحمت شده برونق
 حکم معلى بدان دیس موسوم گردید اکثر زمینداران اینصوبه کوبی وبهل و گوند طول از
 بورکانو که به هندیه پیوسته است اناالنگ که متصل^۱ احمد آباد است طول هفتاد و
 پنج کروه و عرض از جا موده پیوست به برار تا مال که مالوه اتصال دارد پنجاه کروه خادر
 رویه برار باجر^۲ و شمالی مالوه جنوبی جالیسر^۳ پنج سرکار مشتملبر یکصد و دوازده محال
 و چهل و چهار کروروسی و شش لکھه و نوزده هزار دام داخل اینصوبه است صوبه
 خوش آب و هوامالوه اوچین شهریست بزرگ باستانی تختگاه راجه بکرمان جیت که تا
 حال در هندوستان سنه او مینویسند دران مصر بود خلقت^۴ آن که در آن وقت بوده بسیار
 از بسیار نوشته اند دریای شوپرا یعنی شیراپایان آن میروند زجنترای نامند و گزین
 پرستشگاه بر شمرند و شگفت آنکه گاه گاه موجه شیر برزند و مردم از او بدها پر نموده
 آورند و بکار برند و بقدرت الهی بارها چین بظهور آمده چندیری از بزرگ پاستانی است
 و قلعه سنگین و ششصد و هشتاد و چهار بازار و سیصد و شصت فراخ سرای دوازده هزار
 معبد^۵ و مسجد دارد و گوناگون مردم در و آباد بویمن قصبه ایست بر ساحل دریای
 نوازنده چشمه آبی ازان^۶ نمودار گردد و میخانه بزرگیست اکثر درو نقاره نوازند او از
 بیرون نشنود و هیچکس تنشوند^۷ مند و شهریست سترک دوازده کروه در قلعه او میناره
 هست منظری در میان در زمان سابق^۸ چند گاه دارالحکومت بود عمارات عالیه یادگار
 پشینان و مزارات سلاطین خلع دروست شگفت آنکه از^۸ گنبد مزار سلطان محمود پور
 سلطان هوشنگ در تابستان آب تراوش بماند مردم بدو کردند و گویند دران دیار شکی

۳. ب: جنوبی 'جالند'

۱. ب: ج: 'ولایت احمد نگر' ۲. ب: 'باختر'

۶. د: 'دران' نمودار

۴. ا: ج: د: 'وسعت' ۵. ب: ج: د: 'معبد' ندارد

۷. د: 'هیچکس' نشنود ۸. ب: ج: 'در' گنبد

پدید آید که هر چه از قلزات بدو رسد زر گردد و آن را بزبان هند پارس گویند دیار قصبه ایست که در زمان پیشین تختگاه را جبهه بھوج و دیگر فرمان روایان والا شکوه بود القصه درینصوبه آب و هوا معتدلیست در زمستان بخانه پخته^۱ دارد در تابستان تاب شوره احتیاج کم شود چهار ماه بارش لختی^۲ بسردی بر آمد و شب ببالا پوش ازرو افتد زمین اینصوبه به نسبت مرزهای دیگر لختی بلند و همه کشت پذیر است هر دو فصل گزین شود گندم و خشخاش نیشکر و انبه و خربوزه و انگور بهتر شود^۳ و در بعضی جا خصوص در حاصل پور باك در سالی دو مرتبه بر وید و برگ تنبول^۴ عجایب باشد در اکثر بیابان فیل فراوان مردم^۵ که دمه فرزند خود را تاسه سالگی افیون بخورش دهند و جمیع مردم کشاورز و بقال و اهل خرقة و جماعه^۶ و غیر ذلک بدست اقرار جنگ نباشد کزین دریای این صوبه بریده و شیر او گاسی و سند و پیتم کوری سو بریاست و در هر دو سه گروه زود بس صاف و سنگ و بر کنار هر يك بندها خود رشته و گلها رنگین و خوشبو و سنبل در صحرا گولابها و درخت زارها و سبزهها فراوان طول این صوبه از پایان کده تابانش داره دو صد و چهل گروه عرض از چندیری تا بدریا رود صد و سی گروه شرقی تا باد هتو غربی گجرات و اجمیر شمالی زور^۷ و جنوبی و بکلانه سرکار اوجین و رای سین و چندیری و سارنگپور و بیجا کده دمید دو کاگرون و کونهری و هندیه و غیر دوازده سرکار مشتمل بر سیصد و نه و محال و سی و شش کرور نود لکه و هفتاد هزار دام داخل این صوبه است صوبه دارالخیر اجمیر اجمیر شهر یست قدیم و مصریست پاستانی پیوست آن قلعه بیتهل^۸ یاد گاریست از راجه بیتهل فرار کوهچه بسا دشوار گذارد و پیوست آنشهر کولابیست انا ساگر نام سه گروه دوس برزف و بسیاری جانوران آبی نهنگ و غیر ذلک درو و عمارات بادشاهی^۱ بر کنار آن و مزار پر انوار خواجه معین الدین چشتی درون شهر بر دامن کوه بر ساحل کولاب جهالره واقع است این خواجه پور غیاث الدین حسن از سادات چشتی است در سال پانصد و

۱. ب. ج: 'بجامه پخته' دارد ۲. ب. بارش 'فتحی' ۳. ب. 'بهتر' گردد

۴. ب. 'برگ قبول' ۵. د. 'مردم' ندارد ۶. ب. 'وضاعه'

۷. ب. 'شمالی' 'نرود' ۸. ب. 'قلعه' 'بیتی' 'ج' 'سهل'

سی و هفت و هجری در قصبه سنجر از دار سنجان سعادت ولادت یافت^۱ در پانزده سالگی پدر بزرگوار ایشان آنجهانی شد ابراهیم قندوری را که از درگاه الهی بود برد نظر افتاد جذبه الهی در گرفت در جستجوی رهنموی گردید و در هرون تابع بشاور^۲ به صحبت خواجه عثمان چشتی رسیده بریاضت اشتغال ورزید و در بیست سالگی از شیخ عبد القادر گیلانی یعنی حضرت میران محی الدین^۳ فیض اندوخت و در سنه و پانصد و هفتاد و هشت هجری که سلطان شهاب الدین غوری فتح هندوستان کرد در دهلی آمده بقصد عزلت در اجمیر رسید و از ملازمت^۴ گرامی ایشان گردها کرده مردم بهره بر گرفتند در سه شنبه ششم ماه رجب سنه ششصد و سی و سه هجری بملك تقدس خرامش نمودند مزار مقدس زیارت گاه خلایق است سه گروهی اجمیر بهکر نام کولابیست بس بزرگ اندازه زرف آنرا هیچکس نشان نمی دهد^۵ و پرستشگاه متقدمین است و بموجب کتب هندی آنرا مرشد جمیع معبد تصور کنند و اعتقاد آن دارند که اگر شخصی غسل و طوایف تمامی امکنه شریفه روی زمین کرده باشد تا آنکه درین کولاب غسل بسازد ثمر و ثوابت نیست جیپور قلعه ایست مشهور از اعمال این صوبه گان چند از گوگرد توابع آن و معدن مس در چین پور عمله با ندل واقع است و این قلعه در تصرف رانا بود حضرت جلال الدین محمد اکبر بادشاه خود به تسخیر آن متوجه شده بود^۶ بعد محاربات و مجادلات بسیار فتح نموده چنانچه این داستان مشهور است در زمان پیشین سردار آنجا راول گفتندی اکنون از دربار رانا گویند و خود را قوم گهلوت از بر او نوشیروان عادل گویانند چون اماکن ایشان^۷ در موضع سیسوده دامن گاه^۸ ساخت ازین جهت^۹ به سیسودیا مشهور شدند و برین معنی تیمار داری ایشان کرده^{۱۰} بود برهمین نیز گویند مقرر است که رانا را در وقت جلوس بر مسند ریاست قشقه از خون آدم دهند در شهر

۳. ب. ج: 'قدس الیه سره فیض اندوز گردیدند'

۶. ب. ج: 'بود' ندارد

۹. ا. ب. ج: 'الحال' اضافی

۱. ب. سعادت 'تولد یافته' ۲. ب. ج: د: 'بشاپور'

۴. ب. د: 'وازد' گرامی ۵. ا: نشان 'نداده اند'

۷. ب: 'نیا ایشان' د: 'نیاک ایشان' ۸. د: 'نگاه' ساخت

۱۰. ب: 'نموده' بود

سانهر نمك بسيار^۱ گزیده میشود نزدیک شهر غدیر یست بزرگ چهار گروه طول و يك گروه عرض آب آن بغایت شور درون غدیر بسیاری قطعات زمین بسان شالی پایه است زمین را از کلند کنده بزم کرده از آب آن غدیر ملیب میسازند بعد پانزده شانزده روز که زمین آب را جذب میکنند تمام قطعه زمین نمك آمود میشود از کلندها گندم^۲ بر کنار انداخته آب می باشند خاک ازو جدا میشود نمك صاف می بر آید نیلگون سرخ و سفید میشود و چندین لکھه روپیه را هر سال بفروخت میرود و محصول آن بسر کار بادشاهی^۳ می در آید درینصوبه اکثر یوم ریگستان و آب دور می بر آید مدار کشتکار بر بارش ابراست جواری و باجره و موته فراوان هفتم هشتم حصه غله بدیوان بدهند نقدی را رواج کم است و مزروعات ربیعی قلیل زمستان نزدیک باعتدال و تابستان بسیار گرم جنوبی و چاه ها دشوار گذار و مساکن^۴ کچهوابه در^۵ و دیگر را جپوتان و سر کشی آنجماعه اکثر از ریگستان است در چند فرسخ آب ندارد و عساکر بادشاهی بسبب بی آبی یکبارگی نتواند در اماکن آنها رسید طول اینصوبه از آنیر یا بیکانیر و جلیسر^۶ صد و شصت و هشت گروه عرض از نهایت سرکار اجمیر تا بانسواره صد و پنجاه گروه مشرق رویه مستقر الخلافه اکبر آباد غرب رویه دنیا لپور تابع ملتان شمالی قصبات شاهجهان آباد جنوبی گجرات احمد آباد سرکار اجمیر و جیپور درن مشهور او جودهپور و ناگور و سروهی بیکانیر هفت سرکار مشتمل بر یکصد و بست سه محل و پنجاه و هفت کرور و پنجاه و سه لك و شصت هزار دام داخل این صوبه است صوبه احمد آباد گجرات از تواریخ ولایت گجرات خصوص از تاریخ سلطان بهادر شاه والی آنولایت چنان بمطالعی در آمده که در زمان پاستان تخ تگه شهره پتن و چندی جانیا سر^۷ بود چون سلطان احمد بن سلطان محمد بن سلطان^۸ مظفر شاه در سنه هشتصد و دوازده هجری سریر

۱. ب. ج. د. نمك 'بسیار' ۲. ب. بزم کرده — گندم ندارد ۳. ب. ج. محصول آن بسر کار بادشاهی بضبط می در آید

۴. ب. ج. 'قوم' کچهوابه ۵. ب. ب. 'وراتهو' ۶. ب. ج. 'مشملمیر'

۷. د. 'جاساسر' ۸. د. 'محمد بن سلطان' ندارد

آرای فرمان روائ گردید^۱ بر کنار دریای ساپرمتی قلعه متین و عمارات نواین و شهری بوسعت طرح انداخته باحمد آباد موسوم گردانید و دار السلطنت مقرر ساخت و چون او مدت سی و دو سال و ششماه فرمان روائ کرد در ایام حکومت خویش به آبادی و معموری آن کوشید^۲ ازینجهت شهری عظیم گردید و بیرون آن سیصد و شصت معموره برنمط خاص که هر يك را پوره گویند آباد است و پاکیزه^۳ شهرهای در هر یکی بیداد هزار مسجد و خاقاه و منارها کتابها شگرف در دست و در پوره رسول آباد مزار شاه عالم بخاریست که بولایتی شهرت داشت و طوایف انام از مریدانش و معتقدانش آنجناب است القصه ازین مصر سقف خانها بیشتر از کهپریل و دیوار خشت و چونه و برخی از عاقبت^۴ بیتی سنگین بنیاد پهنا^۵ در دیوار کاواک بر سازند دیهاتی راهی میگذارند که در وقت ضرور ازان راه بدر رفته نجات خود نمایند و بعضی ارباب تمول^۶ تهخانه درست ساخته تمام عمارت خود را از چونه و گج آنچنان تعمیر میکنند که آب باران پاک و صاف در تهه خانه که بسان حوض میسازند میرسد و آن را بزبان آنملك تانگه گویند و تمام سال آب آن میخورند نقاشان و خاتم بندان و دیگر هنر پیشگان بی مرد صدف را چنان کار بندند^۷ که خط خوش نمودار گردد و قلمندان و صندوقچه آن تیز^۸ سازند و زردوزی^۹ پارچه از چره و قوطه و جامه دار و مخمل و زر بفت و ناب هند و قبا را گزیده تا چند و گوناگون قماش روم و فرنگ و ایران تقلید نمایند خصوص قطی نیکو یافتد و بدور دستها ارمغانی رود شمشیر و جمدهیر و کیهوه و تیرو کمان شایسته سازند خرید و فروخت جواهر زواهر بسیار شود و نقره از ولایت روم و عراق آورند در خوش هوای و باف^{۱۰} گزیده کالای بی همتاست سه گروهی احمد آباد بیوه قصبه ایست دلکشا خوابگاه اکثر^{۱۱} اولیای خصوص مزار حضرت^{۱۲} قطب عالم بدر شاه عالم بخاری پارچه باندازه دست بران افتاده

د. ۱: گشت	د. ۲: کوشند	ب. ۳: ج: ناگزیر: د: پاکره
د. ۴: عاقبت	د. ۵: بنیاد نهاد	د. ۶: ارباب تمبول
د. ۷: کار بندد	د. ۸: نیز سازند	د. ۹: از بازی: د: زرتاری
د. ۱۰: وقت	د. ۱۱: اکبر	ب. ۱۲: ج: حضرت

است بعضی چوب و برخی نیک و لختی آهن تصور کند و شگرف داستانی بر گذارند پتن شهر است پاستانی در سواف ایام تختگاه سلاطین آن ولایت بود دو قلعه پتن دارد یکی سنگین و دیگری خشتی دوران سر زمین کاو گزیده بیدائی یابد چانپا نیز کزین در است بر کوهچه نیم کرده بلند چند دروازه دارد یکجا قریب شصت گز بریده تخته بند گردانیده اند و هنگام کار پردازند چند گاه تختگاه بود صورت از نامور نیاور است و چند بندر دیگر از توابع آن دریای تپتی نزد او میگذرد و هفت گروهی بدریای شور در شود گونه گونه میوه خاصه انناس فراوان و رنگارنگ گلها و ابریل خوشبوی هر گونه گزین پدید آمد^۱ و قومی زردشتی^۲ کیش از فارس آمده بنگاه ساخته هنگامه آتش پرستی به آئین خویش کرم دارند میان صورت وندیار کوهستانیست آباد آن را بکلانه گویند ولایت معموره خوش آب و هواست انواع میوه خاصه شفتالود و سیب و انگور و انناس و انار و ترنج و انبه خوب میشود هفت قلعه نامور دارد و از انجمله سالهر و مولهر مشهور و زسیدار قوم راتهور است بهرنج قلعه گزین دارد دریای زبده از پایان گذشته بدریای شور پیوندد و از بنادر مشهور است و چند بندر دیگر باو متعلق گوناگون پارچه بافتد خصوص الجه آنجا مشهور و بازرگانان باطراف گیتی برند سرکار سورتیه ملک جدا گانه بود و سرزبان آنجا پنجاه هزار سوار یک لک پیاده داشت و فرمانروای احمد آباد نیایش نمیکرد خانخانان اکبر شاهی آن ملک را بواقعی بضبط در آورد از بندر گور کهه تا بندر از امیرا صدو بست و پنج کروه طول و از سردهار تا بندر دلو هفتاد دو کروه عرض دارد هوای او سازگار و میوه و گل بسیار از بسیار انگور و خربوزه بیشتر شود و این ولایت نه لخت است هر جا الو سی جدا گانه از افزونی را از بسیار^۳ درهم پیچیدگی کوهستان طریقه کردن کشتی دارند چونکده سنگین در است در نهایت متانت و حصانت سلطان محمود والی گجرات بعد محاربه فراوان آن را بزور گرفته نزدیک آن قلعه دیگر احداث کرد کرنال^۴ قلعه بالای کوه

۱. ب، ج، د: 'افروتیل'

۲. ب، ج: 'رردستی'، د: 'ازوهستی'

۳. ب، ج، د: 'افروتیل'

۴. ب، ج: 'کرنال' قلعه

فراوان چشمه دارد و بزرگ معبدیست در نزدیکی آنرو دیار بناورتا دریای شور پیوند و ماهی چنان نازک شود که اگر زمانی در تاب آفتاب نهند جان^۱ بگذارد دران نواحی شتر واسپ گزیده شود سو منات پرستشگاه قدیم و در اکناف شهرت تمام دارد سه گروهی آن دریای شور است و پنج بندر باو متعلق و چشمه سرشتی^۲ از نزد او بر آید و انمکان را بزرگترین اماکن شمارند مشهور است که پیش ازین که قریب پنج هزار سال میگذرد و پنجاه و شش کرور آدم از قوم جادوان در میان دو دریای که سرستی ویرن باشد چندان چند باویزه در افتاده فروشدند و در نیم گروهی سو منات سهاب گاه^۳ مکانیست بزرگ سریکرشن را از دست صیادی تیر بر پا رسید و بر کنار دریای سرستی زیر درخت پپیل آنجهانی شد آنرا پپیل سر گویند و بزرگ معبد دانند در قصبه مول معبدیست منسوب بمهادیو هر سال پیش از برسات در روز معین جانوری که بزبان هند سکه گویند پدید آید اندکی خورد از کبوتر دیوی کنده و بر نگ سفید و سیاه بر فرار سقف معبد شیند و عشرت کند و بغلطید و نقد زندگی بسیر^۴ و آنروز مردم شهر فراهم آمده گوناگون خوشبوی بسوزند و از مقدار سیاهی^۵ و سفیدی او اندازه بارش بر گیرند از سیاهی باریدگی و از سفیدی خشکی بقول کنند پیوست آن دوار گاست که آنرا جگت پور نیز گویند معبد بست مشهور چون سریکرشن از متها بر آمده دران مکان برفته توطن گزیده بود ازینجهت بزرگ نیایش^۶ گاه دانند نزدیک آن قصبه کانتی^۷ است مسکن قوم اهیر ارکش نبود^۸ خارج اند و پخته همه کس میخورند حسن فراوان دارند چون حاکم نودر آنجا میرسد پیمان^۹ بر میگیرند که از پارسای زنان مواخذه نکنند آن زمان اختیار آبادی میکنند والا قصد بر آمدن داشته ترك وطن میسازند متصل آن زمینی است بدر از نود گروه بیشتر از موسم باران دریای شور بجوشد و آن زمین را فرو گیرد چون بارش فرو نشیند

۱. ب: 'جان' ندارد	۲. د: 'چشمه' سر سبزی	۳. ج، د: 'سو منات' 'نهانگاه'
۴. د: زندگی 'پسترد'	۵. د: 'سیاهی' ندارد	۶. د: 'بزرگ' 'نیانگاه'
۷. د: قصبه 'کاسنی'	۸. د: قوم 'از اهیر از کیس هنود'	۹. ب: 'همان' 'بر سیگیرد'

رو بکمی نهد و آن زمین خشك گردد نمك فراوان شود كچه ولايتی است جداگانه عرض و طول آن دو صد و پنجاه كروه مغرب رويه آن سنده است و بیشتر ريگستان و شتر و بز بسيار پيدا شود^۱ و اسب تازی ترا و آنولايت مشهور گویند كه بازرگانی براه دریا اسپان عربی می آورد ناگهان چهار بر شكست و چند اسب او بر تخته بر كنار بر آمده درین ولايت رسیدند تا حال نسل آن اسپان دران حدود است القصه درینصوبه مع اعتدال بیشتری ريگستان است كشتكار جوارى و باجره و مدار خورش بران مزروعات ربیع کمتر شود^۲ و دیگر غلات از مالوه^۳ و برنج از دكهن می آید پراسون مزروعات باغات ازین قوم بر نشانند و حصاری حصین برو بكار آید درینصورت این دیار دشوار گذار است و از انبوهی درخت بشكار عشرت نمیتوان كرد و از افزونی درخت انبه و غیره يك بستان توان شمرد و از پتن تا بر دو صد كروه انبه دار است و شیرین نبر دهد و برخی در خامی شیرین آرد و انجیر گزیده شود و خربوزه در زمستان و تابستان كم بهم رسد انگور و گل بسیار در صحرا و نور فراوان كه هر سال در دام آورند و بصد افگنی آموخته سازند و كاوان اندیاری در خوش سختی و تنومندی و نيكو رفتاری و تیزروی مشهور است جفتی پانصد روبه بلکه^۴ افزون ارزد و همه^۵ روز پنجاه كروه در نور دو گزین رودها اینولايت ساير متی و تارك و مندري و نربده و تپتی و سرستی دهرن است در چشمه ایست كه آن را جمنا و گنگا گویند طول اینصوبه از برهان پور تا دوار كا سیصد و دو كروه در عرض از جاینور تا بند دمن^۶ دو صد و شصت كروه مشرق رويه خاندیس غرب رويه و دوار كا كه بر ساحل دریای شور است و جنوبی كوه بهرجا پیوستگی دارد شمالی جانور و اندر جنوبی بندر و من و كهانت^۷ سركار احمد آباد پتن دما دوت^۸ و بهرونج و بروده و حاشا بر دگر دهر و سورته و سروهی نه سركار مشتمل بر يكصد و هشتاد و هشت محال سیزده بندر و پنجاه

۱. ب. 'و شتر و بز بسیار پيدا شود' ندارد ۲. ب. ج. 'گندم' و دیگر ۳. ب. ج. 'اجمیر'

۴. ب. 'بلکه' ندارد ۵. ب. ج. 'تمه' ۶. ب. ج. 'جانور'

۷. د. 'گنات' سركار ۸. ب. ج. 'و تاردت'

و هشت کرور سی و هفت لکھ و نود هزار دام داخل این صوبه است صوبه نشاط افزا^۱ تهته درین ولایت در باستان زمان برهن آباد نام شهری بزرگ تختگاه بود قلعه آن هزار و چهار صد برج داشت هر یک بفاصله یک طناب بعد آن او پور پای تخت گردید از برج و پاره آن فراوان نشان دهند بس از آن اکنون دلول تهته که دارالحکومت است شهری بزرگ و جامع جمع اشیای خاصه سروارید واجناس بنا در فراوان و درینولایت سویم بخش از کشباد وزر بر گیرند و کان نمک و آهن فراوان^۲ محصول دهد و در شش کروهی کان سنگ زرد است بقدر دریائیسست دراز و کوتاه بُریده بکار عمارات برند اکثر مدار بر کشتی است او بسیار گونه باشد از خور و دو بزرگ چهل هزار خواهد بود و شکار کور خرد و خرگوش و گوته پارچه و خوک و ماهی فراوان مدار خورش بر برنج و جغرات^۳ و ماهی بر آفاق ساخته و کشتی ها بر آمده و تباد و دیگر اطراف برده شود بر گیرند و از روغن بر کشته و بکار کشتیها آید و قسمی از ماهی است که آن را بلوه گویند در خوش مزگی و لذت بخشی کم همتا از دریائی شور در سنده می آید آنرا مدام آورند و غیر ازین دیار جای دیگر نشان ندهند و جغرات گزیده نشود تا چهار ماه و مزه آن بد نگردد گل فراوان و میوه گوناگون خاصه انبه خوب شود و در صحرا خربوزه^۴ بهم رسد جگر خواره این دیار مشهور فی الاکناف بنظر و افسون جگر مردم خصوص جگر طفلان بر بایند به تخصیص وقت طعام خوردن بر همه کس نظر او زیاده دخل دارد و بعضی گویند او را گاه گاهی حالتی رو یدهد که بر هر کس نظر اندازد بخود گردد دوران حال جگرش بر بایند و بهم پیشگان بخش کرده بخورند و پیمانه زندگی آن بخود لبریز سازد و جگر خواره هر که را بخواند مانند خود سازد پاره از آن بخورش در دهد و افسون بر آموزد در^۵ گفتار که جانور درنده صحرائ است سوار شود و تقویت افسون او را رام گرداند و از دوردست چیز^۶ آورد چون گرفتار آید و آنندگان ساق پای او شکافته دانه بسان دانه انار بر آرند و بخورد به

۵.۱: نشاط آباد تهته ۲. ب: ج: فراوان است ۳. ا: ج: د: ماهی است اضافی
 ۴. ا: ج: د: خورد کیم اضافی ۵. ب: ج: بر گفتار ۶. ا: ج: د: از دور دستها جز آورد

آفت رسیده^۱ و هندی بقدرت الهی سهی باید و این جگر خوار کان نوعی جادو و افسون میدانند که اگر سنگ آسیا بکلو بسته در دریا انداخته شوند فرو به نشینند و در آتش نمی سوزند اما دانایان کار چون میخوانند که یکی از آنها ازین روش باز آرند بر هر دو شقیقه او داغ می نهند و چشم به نمک انباشته در خانه تا چهل روز آویخته دارند و طعام بی نمک بخورش دهند و برخی افسون خوانند ازین عمل^۲ جگر خواره افسون خود فراموش میکند و از روش خود باز می آید و جگر خواره اکثر زنان باشند^۳ و بعضی مرد و آسیب اینخدا پرستان به چشم خود دیده ام که جگر طفلان نونهال باغ زندگی را بر بایند اگر چه این خدا فراموشان در هر بلاد میباشد اما در بلاد تهته بیشتر باشد^۴ هفتاد گروهی تهته سنگلاخ مکنیست منسوب بدوار کا میان شمال و غرب نزدیک دریای شورا است از دشواری راه بیابان و تایابی آب و رهنی قوم بهیل رسیدن هر کس دران مکان دشوار است مگر بعضی از فقرا خاصه سنیاسی سراپا برهنه اختیار گرسنگی و تشنگی نموده در آنجا رسیده پرستش گری نمایند دور آمد و شد که زیاده از پانزده روز میکشد تصدیع بسیار می مایند سرکار سیوستان تابع این صوبه بر کنار دریای سند است درین حدود کولاییست بزرگ دو روزه راه دراز و انرا میخون خوانند بر فراز آب زمینها ساخته برخی ماهی گیر آن سکونت دارند و اندکی^۵ به پیشه ماهی گیری بسر برند چنانچه در ولایت کشمیر تر روی آب دل زمین میسازند درینصوبه از حدود و ملتان و اوج تاهشته و گنج مکرمان شمال رویه کوه های خارا بلند و مساکن اقوام بلوچ و بعضی افغان جانب جنوبی از اوج^۶ تا گجرات کوه های ریگ موطن^۷ کرده تهی که پرگاه^۸ رئیس آنها جسلمیر^۹ است و دیگر اقوام راجپوت و از بهکر تا نصیر پور و امر کوٹ مردم بوده و جاریچه و دیگران توطن دارند و بزرگترین دریای سنده است بازرگانان از ملتان و بهکر اموال و ائقال براه دریا کشتیها در تهته میبرند بلکه مسافران و مترددان و عساکر گران بدون راه دریا بجانب تهته نمیروند و کم وقتی

۱. ب: آفت زره دهند
 ۲. ۱. ازین عمل جگر د: جگر ۳. ب: زنان میباشد
 ۴. د: بیشتر باشند
 ۵. ب: و زندگی به پیشه ۶. ب: ج: د: از اوخ تا گجرات
 ۷. ب: ج: ریگ و موطن کرده ۸. ب: ج: نیز بنگاه ۹. ب: ج: د: جلیسر است

خواهد بود که براه خشکی لشکر هاره نورد انطرف شوند اما از دشواری جنگل و نایابی آب تصدیع بسیار میکشند طول اینصوبه از پهکر تا گنج بگران دو صد و پنجاه کروه عرض از قصبه مدین تا بندر لاهری صد کروه مشرق رویه گجرات عرب رویه کج مکران شمال پهکر جنوب دریای شور سر کارتته و سیوسیان و نصیر پور و امر کوت چهار سر کار مشتمل بر پنجاه و هفت محال و پنج بندر و نه کرور و چهل و نهه لك و هفتاد هزار دام داخل این صوبه است صوبه دارالامان ملتان از شهرهای باستان است قلعه خصین^۱ دارد هر گونه مردم درو ایام^۲ گوناگون اشیای هر دیار به بیع و شرا میروند^۳ و اسب تازی براه قندهار از عراق سوداگران می آرند و در آن شهر بفروخت میروند و هوای زمستان باعتدال نزدیک دور تابستان گرما افراط دارد بارش کم و اهل آن دیار^۴ لاهور و سند آسیخته دارند قالی و شطرنجی گلزار و جهت بقلید بندر زنیکو سازند درون قلعه خوابگاه شیخ بهاو الدین ذکر یا مشهور بمخدوم العالم واقع است و بر مزار مظهر انوار کنید بلند از خشت و چونه افراخته اند این شیخ پور وجیه الدین بن شیخ کمال الدین علی شاه قریشی در سال پانصد و شصت و پنج هجری در کوت کرور سعادت ولادت یافت در خورد سالی ایشان پدر بزرگوار رحلت نموده شیخ بدانش اندوزی اشتغال ورزیده علوم رسمی تحصیل نمود اختیار سفر کرد بعد سیر ایران و توران در بغداد رسیده بشیخ شهاب الدین سهروردی ارادت آورده پایه خلافت یافت شیخ عراقی و میر حسینی از و فیض بر گرفتند از بغداد در ملتان رسیده اقامت ورزیده و بسیاری از معتقدان ارادت آوردند و فیض یاب شدند با شیخ فرید الدین گنج شکر فراوان دوستی داشت و مدتی با هم بودند و هفتم ماه صفر سال ششصد و شصت و پنج هجری برای نامه سر بمیر آورده بدست شیخ صدر الدین خلف ایشان بدرون فرستاد حضرت شیخ آن نامدار بر خوانده جان بحق تسلیم کرد^۵ و از چهار گنج خانه اواز بلند شد که دوست با دوست پیوست بسا داستان شگرف^۶

۱. ا. ج. د: قلعه 'خشتی' ۲. ا. ب. ج: 'آباد' گوناگون ۳. ب: 'در آید'
 ۴. ا. ج. د: از زبان 'لاهور' ۵. ا. ج. د: تسلیم 'نمود' ۶. د: 'شرف حیرت'

حیرت افزا ازان حضرت بر زبان صغار و کبار آن دیار است شیخ ضیاء الدین خلف^۱ نور شیخ بهاء الدین ذکریا در سنه هفتصد و نه هجری رحلت نموده شیخ نورالدین پسر^۲ شیخ صدرالدین عارف و شیخ یوسف گریزی و شیخ موسی گیلانی و شمس الدین تبریزی و بسیاری اولیای دران شهر سعادت بهر آسوده اند و مزار مظهر انوار هر یک زیارتگاه خلایق است چهار گروهی ملتان جنوب رویه مزار سید زین العابدین پدر سلطان سرور است در ایام تابستان مردم از انطرف زیارت آمده مجمع عظیم کنند و چهل گروهی ملتان جنوب^۳ رویه دامنه کوه بلوچستان آن طرف دریای سنده خوابگاه سلطان سرور است و این سید زاده از آغاز ریای^۴ بریاضات شاق و عبادات ما لا یطاق بر نفس اماره بزبان کاره^۵ غالب آمده و از برکات آن مرآت ضمیر انجلا پذیرفت بانوار شمع عرفان شبستان باطنی روشنی گرفت اتفاقی که روداد بقوم جهٹ کهور اویزش کردند سلطان سرور و میان دھودھا برادرش درجه شهادت یافتند بی پای زوجه آنحضرت تاب جدائی نیاورد رخت هستی بر بست قسمیان^۶ تا خلف ایشان که خورد سال بود یتیم مانده نیز آنجهانی شد و در واسه کوه مدفون شد و بمزار شهید شهرت گرفت از اتفاقات حسنی تاجری از قندهار بسمت ملتان می آید^۷ چون نزدیک مزار مسطور منزل کرد ناگهان^۸ پای شترش بشکست تاجر از برداشت باز آن شتر عاجز آمده بمزار شهید بدریست به ارادت الهی همانوقت پای شتر درست شد تاجر اعتقاد آوردند نذبا بقای^۹ رسانیده محل بر شتر بسته راهی بگشت و این مقوله ها در اطراف^{۱۰} مشهور گردید ازان زمان آن مزار بزرگوار از زیارت گاه خلایق است و علاوه آن سه کس یکی نابینا دویمی مبروص سویمی نا مرد مجاورت مزار اختیار کرده استدعای دفع خلل خودها نمودند بقدرت ایزدی نا مرد را رجولیت و مریض تندرستی و نابینا را بینائی یافت و موجب مرید اعتقاد طوایف

۱. ب: 'صدرالدین عارف' ۲. د: 'رکن الدین نور' ۳. ب، ج، د: 'ملتان' غرب رویه

۴. د: 'سند راجه از آغاز بر پای' ۵. ج: 'زیارت گاه' ۶. ب، ج: 'میان را'

۷. ب، ج: 'می آید' ۸. ب، ج: 'کرد ناگهان پای' ۹. ا: 'بزیا بقا' د: 'بدریا بقا'

۱۰. د: 'اطراف' ندارد

انام گردید و این سانشه غریبه شهرت پذیرفت چون نابینا مذکور در آبادی نظر کرد کلنگ بنظر در آمد آن هر سه کس بدین نام مشهور شدند و اولاد آنها را که مجاورت قرار دادند^۱ تا حال کلنگ نامند القصه عالم خلاق از اطراف ممالك و اکناف گیتی بطواف آنمزار پر انوار رسیده ندورات می گذرانید و استدعای حصول مرادات میکنند و بحکمت ایزد جان بخش مراد خلاق^۲ حاصل میشود علی الخصوص در ایام برآمد زمستان از هر طرف مردم بسیار می آیند از شهر ملتان تا مزار که فاصله زیاده از چهل کروه^۳ است تمام راه آدم آمود میشود و هجوم خلاق در آن راه انقدر میگردد که به تحریر راست نیاید در قصبه اوج خوابگاه شیخ جلال الدین^۴ سید محمود بن سید جلال بخاری که بمشهور مخدوم جهانیان است شب برات هفتصد و هفت هجری بعرضه وجود آمد مرید و خلیفه پدر بزرگوار خود است از شیخ رکن الدین ابوالفتح شهروردی نیز خلافت یافت و در دهلی شیخ نصیر الدین چراغ دهلی را دیده فراوان فیض اندوخت چهارشنبه عید قربان هفتصد و هشتاد و پنج اخسحی پیکر بر انداخت^۵ بلنگ و دودای سراپا برهنه از مریدان آنجناب در هر جانب هستند و دیگر خیلی میماند و در شهر پتن عرف اجودهن سرکار دیبالپور خاور رویه ملتان خوابگاه شیخ فرید الدین گنج شکر این شیخ نور جلال الدین سلیمان از نزاو فرح شاه کابلی است زاد بوم ایشان قصبه کوتوال نزدیک ملتان واقع است در آغاز ربای بدانش اندوزی رسمی سرگرم بود و در ملتان اتفاق^۶ خواجه قطب الدین بختیاری دریافته فراوان^۷ فیض اندوخت و بهمپای ایشان در دهلی آمده بارادت کامیاب گشت و بعضی گویند که به سنوری خواجه از ملتان بقندهار و سیستان شتافت و به^۸ تحصیل علوم پرداخت بعد ازان بملازمت خواجه در دهلی رسید سخت^۹ ریاضتها داد برشها با نفس آماره نموده فیروز مند گشت و بر حقیقت خواجه در قصبه هانسی آمده اقامت ورزید خواجه قطب الدین در وقت رحلت فرمود که خرقه و عصا و غیره آنچه از

۱. ب: چون نابینا سدادند ندارد

۲. د: مراد خلاق ندارد

۳. ب: کروه واقع است

۴. ا: ملتان اختیار

۵. ب: ج: اندوخت درویشان

۶. ا: شیخ جلال پور

۷. ب: سخت ندارد

۸. ب: ج: در تحصیل

۹. ب: ج: دریافته فراوان

سر رسید بشیخ فرید الدین سپارند شیخ از اصنای اینمعی از هانسی بدهلی آمده امانت^۱ بر گرفته مراجعت نموده در پتن طرح اقامت انداخت و فراوان کس از فیض بخشی ایشان کامیاب شدند چون از برکات نظر کیمیا اثر ایشان^۲ توده های خاک شکر گردید بگنج شکر مشهور شدند روز شنبه پنجم محرم سال ششصد و شصت و هفت هجری در شهر پتن جهان ناپایدار را پدرود نمودند القصه سرکار دیبالپور تابع اینصوبه است قوم جهت^۳ دیو و درو دگر گوجر^۴ غیر ذلک دران سر زمین سکونت دارند و تجرد و یقین^۵ مشهور چون در ایام بارش دریای بیاه و ستلج در محال این سرکار رسیده بر سطح زمین چند فرسخ پهن و عریض میگردد و اکثر اطراف آن نواحی زیر آب می آید و هر سال طوفان نوح دران نواح^۶ بظهور میرسد بعد بدر رفتن آب از بس رطوبت و سیرابی در تمام آن سر زمین جنگل انبوه سر بر می آرد حتی که پیاده بدشواری قطع راه میکند تا بسوار چه رسد بدینجهت آن دیار را لکهی جنگل مینویسد و^۷ به تقویت دریا که در اماکن و مساکن آنها چند لخت شده جاریست و در پناه جنگل دشوار گذار که فرسخها طول و عرض دارد مصدر مقتدی و قطاع آنطریقی و ذردی میشوند دوست امرای بادشاه بتادیب و تخریب آنها نمیرسد و درین دیار زمستان باعتدال و تابستان بافراط شود و در خریف زراعت جواری و ربیع گندم پیدای یابد غرب رویه ملتان پنجکروهی آنروی آب چناب ولایت بلوچان است درین الوس^۸ دو رئیس هستند یکی دودای که سی هزار سوار و پنجاه هزار پیاده ها با خود دارد دیگر^۹ هشت کربیست هزار سوار و سی هزار پیاده را سردار است و هر دو کس با یکدیگر تخالف و تنازع دارند و بر سر حدود خود او پریش می کنند و از قول اطاعت بادشاهی و ادای پیشکش مقرری خوارا و ولایت را در امان میدارند و گلای

۱. ج: 'اقامت' ۲. ب، ج، د: 'اثر ایشان' ۳. ا، د: 'جهت' ندارد
 ۴. ا، ب، ج: 'و غیره' اضافی ۵. ا، د: 'تقن' ۶. ب: 'دران نواح' ندارد
 ۷. ا، د: 'لکهی مسطور' ب، ج: 'لکهی جنگل مینویسد و صفدای منظوره'
 ۸. د: 'درین' 'ابو سر' ۹. ب، ج: 'دیگری مرگ'

هر دو کس در دارالحکومت مُلتان حاضر بود بتقدیم احکام بادشاهی و اقدام او امر^۱ صوبه قیام دارند و ولایت بلوچ از دفور آبادی و بکثر مزروعات هر دو فصل و فراوانی حاصله دان نیست از دزد و رهن مشهور است گویند که در ولایت مُلتان در عهد خلافت سلطان علاو الدین ثانی والی دهلی از تصرف او بدر رفته بقوم لنگاه تعلق یافته بود سلطان حسین لنگاه فرمان روای مُلتان در زمان حکومت خود^۲ از کرور کوت تا دهنکوت در جاگیر^۳ ملک سهراحب و غیر بلوچان که از کوچ مکران نزد او رسیده بودند مقرر ساخته بود اما در عهد^۴ حضرت جلال الدین محمد اکبر بادشاه راجه تودر مل دیوان اعلی آن ولایت برابر بلوچان سلم داشته در میان خراسان و هندوستان ترک محکم مقرر ساخت و در حدود هر دو کشور سند استحکام انداخت جنوب رویه مُلتان و پهر قلعہ ایست پتن حضی است حصین در پاستانی نامها منصوره مینویسند دریای سند یا پنج رود پنجاب یکتای گزیده در حواشی القلعہ میرسد و دو لخت شده دو حصه جانب جنوب و یک حصه بجانب شمال^۵ بقلعہ مسطور میگذرد حصانت و متانت آن مشهور فی اکناف است لشکرها را یکبارگی برو دست یافتن دشوار دران دیار تابستان بافراط و باران کم میشود میوه گزین باشد میان سیومی و پهر دشتی است فراخ هنگام تابستان سه ماه سموم وزد چون دریای سند در هر سال از جنوب بشمال گراید و آبادی دیهات خراب سازد ازینجهت خانه از چوب و خس ساخته بسر برند رواج عمارات پخته و خام نیست^۶ این صوبه از فیروز پور تا سیوستان چهار صد کروه عرض از جیپور تا جیسلمیر^۷ دو بست کروه در انوار صد کروه تا گنج مکران ششصد و شصت کروه خاور رویه به پیوسته بسر کار سهرند غرب رو به کج مکران شمالی سور^۸ کوب جنوبی صوبه اجمیر سرکار مُلتان و دیبالپور در پهر سه سرکار مشتمل بر نود و شش محال و بست و چهار کرور و چهل و شش لکھه و پنجاه و پنجهزار دام داخل این صوبه است صوبه دار السلطنت لاهور مصریست متقدمین بر

۳. د: 'ملک' --- در عهد ندارد

۲. د: 'خود' ندارد

۱. ب: ج: 'صاحب' صوبه

۶. ب: 'از خطپور' ج: د: 'از چتور' تا جلیسر صد

۵. ب: ج: 'طول' این صوبه

۴. د: 'زیر' قلعہ

کنار دریای راوی آبادی آن را به لوخلف سری راجه رامچند نسبت میدهند و در بعضی تواریخ لهور دله‌ها وزیر^۱ مینویسد چون از گردش چرخ دوازده بعد امتداد دراز در^۲ ارکان آبادی انهدام رود او قلیلی نشان معموری مانند دارالحکومت این ولایت شهر سیالکوت گردید بعد از سلطان محمود^۳ بتازگی فتح هندوستان نمود ملک ایاز که منظور نظر سلطان و در خوبی و فراست بی همتا بود به آبادی آن شهر متوجه شده قلعه پخته احداث نمود و شهری به تجدید آباد گردانید و خسرو شاه و سلطان خسرو ملک پسرانش^۴ از اولاد سلطان محمود بود بتازگی فتح این ولایت کرده لاهور دارالسلطنت کرد تاسی و هشت سال دارالحکومت اولاد سلطان محمود بود^۵ بعد آن احدی از سلاطین هند^۶ دران شهر اقامت نورزیده و آبادی از رونق بر افتاد پس از مدت تاتار خان سلطان امرای بهلول لودی دارالحکومت نموده بعد آن کامران مرزا خلف بابر بادشاه دران مصر اقامت ورزید و باعث وفور آبادی گزید پس از آن حضرت جلال الدین محمد اکبر بادشاه در عهد خلافت خویش به آبادی آن متوجه شده خشتی^۷ شهر پناه دولتخانه احداث کرده بتازگی رونق بخشیده بعد آن حضرت نورالدین محمد جهانگیر بادشاه عمارات عالیّه که بالفعل موجود است تعمیر فرمودند و مدتی از نزول اقبال ذریعه وفور رونق شدند و از عمارات منازل بادشاه زادگان^۸ و امرای والا شان خصوصاً عمارات آصف خان ابوالحسن^۹ بن اعتماد الدوله که نسبت وسعت و فسیحت بسیار از دیار آبادی گردید و در زمان حضرت شهاب الدین محمد شاه جاهان بادشاه روز بروز است از و مزگی والا شان مصوق عمارات روز بروز در معموری گردید^{۱۰} و در عهد حضرت محی الدین محمد اورنگ زیب عالمگیر بادشاه غازی چون دریای راوی بجانب شهر رو نهاد و از خدمات آن باکبر عمارات و باغات آسیب رسید در سه چهارم جلوس والا برای تعمیر بند محکم^{۱۱} که سه انهدام

۱. د: وزیر ندارد ۲. د: امتداد دارد ۳. ب، ج: محمود غزنوی

۴. ا، ب، ج: پشرش ۵. د: بتازگی محمود بود ۶. ا، ج: از شهر د: هند

۷. ب: توجه فرمود قلعه د: توجه فرمود خشتی ۸. ا، ج: بادشاه زاده ها

۹. د: از عمارات ابوالحسن ۱۰. ا، ج: د: افزود ۱۱. ب: مستحکم

عمارات تواند بود حکم مقدس بصمدور^۱ پیوست فرمان پذیران بند بدرازی دو گروه به استحکام تمام بستند و بمحافظت شهر سه عالمگیری بسان شد سکندری بروی کار آوردند در اکثر جا مانند تالاب رتبه آراسته لب دریا را بمثال لب خوبان دلفریب ساختند و خوانین والا شان نشیمن های دلکشا و منازل فرح افزا شرف بدریا احداث نموده زیب افزای شهر شدند و از ابتدای سال چهارم بغایت حال که زیاده از چهل سال میگذرد در هر سال ترمیم و تعمیر از سر کار بادشاهی میشود و برای بند و بست مبلغی کلی بخرچ میرود بی شایبه تکلفت سهریست بزرگ و مصریست سترک در وسعت آبادی و انبوهی مردم مانند این مصر کم نشان میدهند که گوناگون هنر پیشگان هر دیار و هر گونه صنعت گران روزگار سکونت دارند و اجناس هفت کشور و اشیای بحر و بر بخرد و فروخت میروند اگر چه در هر کوچه و بازار مساجد بسیار از بسیار است اما بر کنار دریا محاذی دولتخانه والا حضرت عالمگیر بادشاه مسجد عالی از سنگ بنا کردند که از زیاده واسامی بحر و بر بخرد و فروخت از پنج لکھه روپیه^۲ بران صرف شده دیگر در وسط شهر مسجد جامع وزیر خان عرف حکیم^۳ علیم الدین شاهجهانی برخساره مصر حال زیبا افتاده و درین مصر خوابگاه زبده اولیای عظیم^۴ میر علی هجویری است که فضیلت را با ولایت هم آغوش داشت و از غزنین همراه سلطان محمود آمده در لاهور رخت هستی بر بست و سلطان فتح لاهور از برکات قدوم ایشان میدانست و نیز دیگر نزدیکان جناب صمدیت دران شهر آسوده اند و مقبره معظمه حضرت جهانگیر بادشاه و آن روی دریای راوی نزدیک شاهد ره واقع است و مقارن آن مقبره آصف خان ابوالحسن جهانگیرست اگر چه در هواشی شهر فراوان پیاده باغ دلکشا فراوان گلشن فرحت او است اما باغ شالامار که حضرت شاهجهان بادشاه به تقلید باغ کشیر احداث فرموده اند و دلفریب نظار گیان است چون اندکی از شهر دارالسلطنت^۵ بقلم آمد برای سیرایی سخن سطری

۱. ب. ج: 'بظهور' ۲. ب. ج: 'روپیه' ۳. ب. ج: 'حکیم' ندارد

۴. ب. ج: 'عظام پیر' د: 'عظام' ۵. ب. ج: 'دارالسلطنت' 'لاهور'

از فصیحات اینصوبه مینویسند که در دایه یست جلندهر قصبه ایست باستانی در نزدیکی آن خوابگاه نصیرالدین است که در زمان خویش رتبه ولایت داشت و در ایام تابستان خلائق بزیارت مزار پیرانوار ایشان از هجوم می آوردن^۱ گاه از هجوم می آورند و نیز در حوالی قصبه مزار مظهر انوار شیخ عبد الله سلطان پور یست که بفضایل و کمالات مشهور و در زمان فرمانروای سلیم شاه شیخ الاسلامی مشهور است و در عهد خلافت همایون بادشاه و محمد اکبر بادشاه مخدوم الملك خطاب یافته بود و درین دوا به^۲ قصبه بجواره نیز متقدمین است سر یصاف دادرس و یحتوله^۳ و جهونه و غیره سفید قوطه طلا دارد دیگر پارچه نیک و گزیده میشود جهت و دارائی و کار باده در سلطان پور بهتر میکنند و در دوا به باری هیبت پور پتی پرگنه ایست اسپ عراقی آسا در آن جا پیدائی یابد بعضی راده هزار پانزده هزار روپیه قیمت باشد دور چک گوردهر گویند از توابع پتی هیبت پور باغ و تالاب خوب است^۴ در روز بیساکهی خلائق کثیر هجوم می آرند و دوسه گروهی آن رام تیرتهه معتد متقدمین واقع شده و چند گروهی آن پتیاله قصبه ایست دلکش و معموره ایست خوش آب و هوا بآبی این شهر برای رای دیوبهتی است که زمیدار کپور تهل و رئیس قوم خویش بود گویند که نوبتی بحکمت الهی در پنجاب نوعی طوفان جوش برزد که از دریای ستلج تا دریای چناب تمام زمین آب نشین و عمارات و قصبات و دیهات منهدم و بسیاری دیهات منعدم گردید بعد رفع طوفان مدتی آن سر زمین ویران بود بعد مدت در بعضی جا آبادیها صورت گرفت چون مغول بلخ و کابل در هر سال بر ولایت پنجاب ترکتازی مینمودند ازینجهت این ولایت خراب و هر طرف ویرانه^۵ گردید و زمین خرابه مینماید و حاصلات و مزارع آن چندان نبود در عهد سلطان بهلول سکندر لودی که تاتار خان باجازه^۶ صوبه دار لاهور گردید رای را مدیوبهتی نه لکھے تنکه^۷ پنجاب را از تاتار خان باجاره گرفت باتفاقی که روداد

۱. ب: زیارت مزار پیرانوار ایشان^۲ د: ویرانه قصبه ۳. ب: ج: دوروپیه و پنج توله: د: بجنوبه

۴. د: تالاب جوی است ۵. اب: ج: ویرانه عالم ۶. د: باجازه ندارد ۷. ب: ج: تمام پنجاب

بشرف اسلام مشرف گشت و باعث پیش آمد او شد و در سنه هشتصد و هفتاد و هفت هجری و یکهزار پانصد و بست د و بکرمان جیت باجارت تاتارخان قصبه بتاله که درین مکان ویرانه و جنگل بود آباد گردانید و وجه تسمیه آنکه در هنگام طرح شهر شکون خوب نشد از آنجا موقوف کرده در نزدیکی آن جای دیگر بر بسته بنای معموری انداخت چون بزبان پنجاب بتا مبادل را گویند به تبدیل جای این شهر به بناله موسوم گردید و جنگل بری نموده بسیاری دیهات طرح انداخت و زراعات بکار رفت و پرگنه مقرر گشت رفته رفته بجای رسید که حاصلش بچهل خانه گنج قارون میرسید و بگنج پرویز^۱ مساوات میزند در بدایت حال آبادی قصبه چندان نبود شمشیر خان خوجه سرا که در زبان محمد اکبر بادشاه کزوری این پرگنه بود عمارات حاکم نشین و تالای فیض آمود و باغی مطبوع احداث نموده رونق افزای گردانید روز بروز آبادی شهر افزونی پذیرفته معموره دلفریب گشت بعد شیخ شایخ کروری از احداث عمارات متعدد و باغ دلفریب باعث^۲ و فور آبادی گشت^۳ اکنون در عهد عالمگیر بادشاه مرزا محمد خان که الحال خطاب وزیر خانی دارد در زمان بودن بر خدمت امانت این پرگنه سنه دوازدهم عالمگیری و کاکین بازار پخته ساخته و بانکی رای و سبحان رای قانون گوی و پسران ایشان منازل دلفریب و کاروان سه او مسجد جامع و پوره^۴ تعمیر نموده و نیز قاضی عبدالحی عمارات سنگین بازار و کاروان سرا و^۵ باغ احداث کرده باعث رونق و افزونی معموری شده و گنگادهر خلف هیرانند و هیر چاهی پخته بر چهره بازار خال زیبا انداخته و نیز^۶ باغیچه و چاه زینه دار سواد قصبه بر راه لاهور احداث نموده چون آب این هرو چاه بآب گنگا دم مساوات میزند ازینجهت پالی آن را گنگادهر گویند اگر چه در حواشی شهر خلائق مطرا و ریاض فرحت افزا بسیار است اما امر سنگهه قانون گوی باغی به تقلید باغ شالار بست و بلند مشتمل بر سه مراتب بغایت مطبوع ساخته و رتبه و بالا مشرف بر لاب^۷ شمشیر خان

۱. د. بگنج 'پرویز دم' ۲. ب. ج. دلفریب 'باعث' ۳. ا. ش. د. 'باشد'

۴. ب. ج. مسجد جامع و پوره ندارد ۵. ب. مسجد جامع و ۶. ب. ج. و نیز 'باغیچه' ۷. ب. ج. 'تالاب'

است و از طراوت و نظارت قریب^۱ نظار گیان فرح بخش تما شایان و سودانیان^۲ شهر حوالی آن خوابگاه بسیاری اولیا ست مثل زنده واصلان درگاه باری^۳ شهاب الدین بخاری و شاه جراب و شاه اسمعیل و شاه نعمت الله و شیخ اله داد که هر يك در زمان خویش رتبه ولایت داشتند و دو گروهی در موضع سالی مزار شاه بدر الدین است که سلسله ایشان به^۴ پیران حضرت میر محی الدین گیلانی میرسد و چهار گروهی تباله در موضع دنیانسی وال تابع کلان نور مطهر اسرار شاه شمس الدین دریای است که از واصلان درگاه صمدیت بود از خوارق عادات ایشان طرفه تقلهای خوب حیرت افزا کنند از آنجمله^۵ در زمان حیات ایشان و بیابی ناسی هند و از خدما و نزدیکان بود نوبتی ایام غسل گنگ در رسید و طوایف هنود روانه شدند و بیابی^۶ بجناب آنحضرت رخصت^۷ ندادند و فرمودند که در روز عهد معهود که بر گنگا مجمع میشود باد و هانند چون آن روز در رسید دنبالی^۸ التماس نمود فرمودند که چشم بپوش چون او چشم پوشیده خود را بر کنار گنگا دید و به برادران و خویشان خود که پیشتر رفته بودند ملاقات کرده باتفاق آنجماعه غسل کرد^۹ و همکنان او را در آنجا دیدند همان زمان چشم واکرده^{۱۰} بملازمت آنحضرت دید حیران کار خویش کردید بعد از آنکه برادرانش از سفر گنگا بمساکن رسیدند او را در وطن دیدند هر کدام بزبان آورد که دنبالی درین سفر همراه ما نبود^{۱۱} باتفاق او غسل گنگ^{۱۲} و نیز در^{۱۳} مراجعت همراهی نکرد و پیشتر از ما بمساکن رسیده آخر الامر بر حقیقت کار واقف شده بر ظهور عرق عادت^{۱۴} آنولایت پناه حیران شدند و بدیع تر آنکه بعد چند سال از ارتحال آنواصل درگاه ایزد متعال و رود گران بامر حاکم کلان نور درخت سرس که نزدیک مزار بود^{۱۵} بریده برای کار عمارات لخت

۱. د: 'بصارت نظیر بطروبت' ۲. ا. ب. ج: 'و درون' ۳. د: 'باری تعالی'
 ۴. د: 'پیر پیران' ۵. د: 'آنکه' ۶. ب. ج: 'دیپالی' د: 'تبالی'
 ۷. ب. ج: 'سفر گنگ خواست آنحضرت' ۸. ب. ج. د: 'دیپالی' ۹. ا. ج. د: 'غسل نمود'
 ۱۰. ب: 'چشم او کرده خود را' ۱۱. ج: 'همراه ما نبود ما بر همه' د: 'همراه ما نبود ما همه'
 ۱۲. ا. ج. د: 'غسل کرده ام' ۱۳. ب: 'وقت مراجعت' ۱۴. ب. ج. د: 'خارق عادت'

لخت ساختند بقدرت ایزدی ناگهان آوازی مهیب^۱ بر آمد و زمین تزلزل کرده تنه آن درخت خود بخود بر خاسته ایستاد در دو کران از سوخ این سانحه هولناک شده گریختند و آن تنه درخت باز سر سبز شده برگ و شاخ بر آورد و این قصه نادره اکناف گیتی مشهور است و باعث از دیار اعتقاد و طوایف انام بجناب آن زبده اولیای عظام گردید اکنون آن مزار مظهر انوار زیارتگاه صغار و کبار است و در هر شب جمعه^۲ خصوص شب جمعه ماه نو خلاق^۳ مذکر و مؤنث از نزدیک و دور بطواف می آیند و نذرات^۴ از نقد و جنس و شیر و برنج و ملیده روغن شکر آمود میگذرانید و هر کدام بآرزوی حصول ماسول بدر می بندند و بارادت الهی مرادات حاصل میشود و بر خلاف مزات اولیای دیگر خدمه و مجاوران مزار جماعه هنود از اولاد و دنبالی مذکور هستند هر چند اسلام بمدافعه جماعه هنود سعی میکنند چون نظر خاص آنحضرت بر دنبالی مزبور بود پیش نمیرود تا حال همان جماعه بمجاورت قیام دارند و در نزدیکی آن دیبالپور مکانست که سر مدار باب حال و قال و مورد فیوضات ایزد ذوالجلال با مالا مال در آنجا^۵ سکونت داشت و در زمان خویش صاحب در عرفان و شناسای یزدان و در گذارش حقیقت معرفت تیز زبان و بحر موج گوناگون^۶ سخنان بود اکثری از طوایف انام از خاص و عام^۷ معتقد او هستند و اشعار هندی که آنرا در حقایق و معارف^۸ و هدایت گفته است و در وظیفه خود دارند بادشاهزاده دارا شکوه در ایام حیات خود اکثر اوقات بآن معارف آگاه ملاقات کرده بیان معرفت الهی در میان می آورد چنانچه از مجاورات طرفین چندر بهان برهمن^۹ منشی شاهجهانی نسخه در فرس بعبارت مرغوب بقید قلم آورده دوازده گروهی برب^{۱۰} دریای راوی مکان بابانانک است که تا حال اولادش در آنجا سکونت دارد او در زبان خویش قافله سالار مسالك حقیقت و مشعله دار طریق طریقت مظاهر^{۱۱} بتجلیات انوار الهی مشاهده اشرافات اسرار^{۱۲} نا

۱. ب. ج: 'یعنی سمیس ناگ' ۲. ب. ج: 'علی الخصوص' ۳. د: 'خلاق' کثیر

۴. ا. ج: 'مد درانت' از نقد ۵. د: 'ذوالجلال با مالا مال در آنجا' ندارد د: 'گوناگون' ندارد

۶. ب. ج: 'مرید' معتقد ۸. ج: 'معرفت' ۹. ب. ج: 'چندر بهان' برهمن

۱۰. ا. د: 'بتاله' دریای ۱۱. ب: 'مظهر' ۱۲. د: 'انوار الهی'

متناهی بود و اشعار هندی در حقیقه حق وحی مطلق گفته و خدمت الهی بعبارات واضح و استعارات لایحه ثابت کرده و گویند که این برگزیده آفاق در سنه هزار و پانصد و بست شش بکرمان جیت مطابق هشت صد و هشتاد هجری در زمان سلطان بهلول لودی در مکان تلوندی رای بهونه سعادت ولادت یافته همانجا در خانه جد مادری میبود چون در ازل مورد فیوضات الهی بود در خورد^۱ سالگی علامات کشف و کرامات و آیات خارق عادات ازو بمنصه ظهور رسید و بسیاری مردم اعتقاد آوردند او اکثر اطراف گیتی را سر کرده در قصبه^۲ بتاله آمده که خدا گردید دو دیهی از دیهات قصبه بتاله بر لب دریای راوی اقامت ورزید غلغله خدا شناسی و تاثر کلامی و شهرت پذیرفت و عالم عالم خلاق از اطراف ممالک آمده مُرید شدند و از نزدیکان آنجناب مردانه نام مطرب بود که اشعار این مقرب در گاه آفریدگار در سرود و نغمه به آئین دلفریب گفته مردم آنجا^۳ را در دام عقیدت می آورد و آن پیشوای خدا شناسان در عهد^۴ حضرت سلیم شاه افغان در عمر ما بین هفتاد و هشتاد سال جهان گذران را بدرود نمود اگر چه لکهمی داس نامی خلف رشید داشت اما چون دولت معنوی نصیب او بود لهذا الیه نام کهتری عرف پر بین^۵ رای که از مصاحبان دمساز و نزدیکان همراز بود کور و آنکه خطاب کرده در وقت نزاع قایم مقام خود گردانید او مدت سیزده سال سجاده نشین بوده رحلت نمود چون پسری نداشت امر داس عرف بهله کهتری را که دامادش بود سجاده نشاند او مدت بست دو سال برهنمای خلاق پرداخته قالب ته کرد اگر چه اولاد داشت اما در وقت رحلت رامداس عرف سودهی داماد خود را بجای خود نشاند او هفت سال سجده گاه مریدان بود بعد آن گورو ارجن خلف او سجاده نشین گشته بعد مدت بست و پنج سال رخت هستی بر بست بس او گوردر گویند خلف رشید سی و هشت سال سجاده آرا گردید بعد رحلتش گوردر رای گورت^۶ به نام پدرش در ایام حیات گوردر گویند پیمانۀ عنصری پر کرده بود بجای جد

۱. د: 'درده' ۲. ب، ج: 'گیتی را سر کرده در قصبه بتاله' ۳. د: 'انجا' ندارد

۴. د: 'سلطنت' ۵. ب، ج: 'برهن' ۶. ب، ج: د: 'گوردرنه'

بزرگوار نشست هفتده سال معتقدان را رهنمای نمود بعد آن گوردهر کشن پسرش خورد سال سه ساله بسجاده نشست پس او تیغ بهادر خلف خورد گوردهر گویند یازده سال سجاده نشینی کرد^۱ آخر الامر در قید امرای بادشاهی در آمده در سنه یک هزار هشتاد و يك^۲ هجری مطابق ۱۰۷۱ عالم گیری حسب الحکم^۳ بادشاه در شاهجهان آباد کشته شد الحال کی این نسخه بتحریری در آید گوردهر گویند رای خلف کورد تیغ بهادر از مدت بست و دو سال سجاده نشین است القصه از مریدان و معتقدان بابانانك اکثری صاحب حال^۴ و مقبول المقابل و اهل ریاضات و مستجاب الدعوات میباشند خلاصه عبادات این^۵ طایفه مطابعه اشعار مرشد خویش است که به سرود و نغمه میگویند و زمزمه دلفریب می سرایند از کدورت علایق از خاطر زایل ساخته و پرده ظلام عوایق از دل بر انداخته اند خویش و بیگانه در نظر ایشان یکسان دوست و دشمن نزدیک شان برابر با دوستان یکرنگ و با دشمنان بی جنگ میکنند اعتقادی که آن فریق بر مقتدای خویش دارند در طوایف دیگر کم نشان یافته میشود زنام^۶ مرشد خویش که همواره در زبان دارند خدمت صادر آرد عبادات عظمی میدانند اگر نیم شب شخصی وارد شود اسم بابانانك در میان آرد هر چند بیگانه و نا آشنا بلکه دزده رهن و بد افعال بوده باشد او را برادر و دوست انگاشته خدمت در خور حال بجا آرند دو گروهی بتاله احل مکانیست منسوب بسیم کارتک خلف مهدیو معبد^۷ پاستانست در آنجا غدیریست بزرگ که آتش از لطافت و گواری بآب کوثر دم مساوات میزند در اوایل با اواسط میزان که زمان اعتدال لیل و نهار و موسم مسرت اهل روزگار است هزاران هزار درویشان ریاضت کیش و بسیار از بسیار مرتاضان افاطست اندیش در آن مکان نزول کرامت میکنند و طبقات خلایق از وضع و شریف و صغیر و کبیر مونت و مذکر از اطراف^۸ آمده تا شش روز اجتماع مینمایند کثرت و انبوهی طوایف انام و هجوم ازدهام خاص و عام فرسنگ در

۱. ب. ج. 'نمود' ۲. د. ۱. 'هزده' ۳. ب. ج. 'عالمگیر'

۴. د. ۱. 'صاحب جمال' ۵. د. ۵. 'عبادت الدین' ۶. ب. ج. د. 'برنام'

۷. د. ۷. 'معبد ندارد' ۸. ب. ج. 'از هر اطراف ممالک'

فرسنگ می گردد و جمعی از ارباب ریاضت^۱ و مصاحبت درویشان خدا آگاه بمطالب دنیوی و اخروی کامیاب میشوند و فرودی^۲ از مواصلت و مجالست دو شان هنگامه مسرت و انبساط می آریند و گروهی از مشاهده هجوم اصناف مردم بر بدایع قدرت آفریدگار جل شانہ می برند و جماعتی از جمال نظاره ماهریان پری پیکر از روی خویش حاصل میسازند و طبقه از طبعث پروران غذا دوست بانواع خوردنیها معده خواهش را ممتلی میکنند و طایفه از رنجوران سقیم المزاج بمیامن دعای خیر^۳ اندیشان داروی شفا بدست می آرند دوران جمیع طرب افزادر راسته^۴ بازار دورویه انواع خوردنیها و رنگارنگ شیرینیها و اقسام میوه های ربیعی و خرفی بکمال عذوبت و لطیفی بر خوانها و سیدها بر می چنید و طرفی انجمن سرود نغمه و هنگامه رقص و تقلید مسرت بخش ناظران و مستمعان میگردد و طرفی بازیگران^۵ نادره کار از هنر پروازیها در سن بازیها و بدایع صنایع بظهور میرسانند و طرفی حریفان بذله سنج و قصه خوانان فصاحت نشان او نادره گویند قهقهه افزای تماشاگران میشوند طرفی پهلوانان قوی بازو و جوانان آهنی پنجه در کشتی گری کارنامه رستم و اسفند یار بجا می آرند اقسام تصویر بی نظیر از جوانان بزم و رزم فیلان کوه نشان و اسپان قوی هیکل و دیگر گوناگون تصاویر ثانی از سنگ دمانی^۶ بر دیوارها نصب کرده نظار گیان را چون صورت^۷ دیوار میجو تماشا میسازند و طرفی بازار بیع و شرا و انواع اسلحه و براق و اقسام ادوات مطلوبه مردان و زنان و آلات بازی طفلان گرم میشود و های مردم و شور و غوغای خلایق^۸ و آواز کوس و دهل و طیور و دف و جنگ و غیر ذلک گوش فلک را گرد کرده^۹ و غبار چشم آسمان را پر میسازد و بی شایبه تکلف تماشای بر روی کار می آمد که هزار چشم فلک بنظاره آن میکشاید و کواکب را بمشاهده آن حیرت می افزاید خورشید که از تیز کردی و نمی آساید تماشای آن مجمع بر آسمان ایستاده

۱. ب. ج. د. زیارت

۲. ب. ج. فریضی

۳. ا. ب. ج. دعای خدا

۴. ب. ج. طرفی در راسته؛ د. افزا آراسته

۵. ب. ج. ظریفان

۶. د. ثانی

۷. ا. ب. ج. خوبصورت

۸. د. خلایق ندارد

۹. ب. ج. گرد کثرت

میشود و ماه که انجمن افروز شب است برای نظاره آن روزانه بر سر از^۱ دریچه مشرق می بر آرد سیاحان ربع مسکون و سیاران کوه و هامون چین مجمع و این قسم تماشا در اماکن دیگر نشان نمیدهند اهل بتاله اگر بمسافت صد فرسخ از مسکن جود دور در حکومت و کامرانی و ناز و نعیم بوده باشند درین هنگامه البته از روی رسیدن^۲ بران مجمع میکنند چون زاد بوم نگارنده این نسخه دلکشای بتاله است لهذا اندکی از احوال آن شهر فیض نهر و این هنگامه پر^۳ مسرت آور به نشوید در آوردن ضرور دانست و در همین دوا به پنجاه کروهی بتاله بسمت شمالی در میان کوهستان کانگره قلعه آنست در حصانت و متانت مشهور و پایان آن قلعه نگر کوٹ مکانی منسوب به بهوانی^۴ زیارت گاه متقدمین در سال مرتبه یکی ایام مهر دویمی ماه فروردی مردم از دور دستها راه یکساله طی^۵ کرده بزیارت می آیند و کام دل بر میگیرند و شگفت تر آنکه^۶ بخواهیش روئی حاجت^۷ زیان برند و برخی در چند ساعت و بعضی بعد دو سه روز درست شود طرفه آنکه^۸ دران مکان سر از تن جدا کند و رفیقان تار سر بر تن او گذارند و بحکمت الهی از سر نوزندگی یابند و دو کروهی^۹ نگر کوٹ جوالا مکھی جائیست که چند ها مشعل آسا شعله آتش سر بر زند در آن مکان هر خلایق بزیارت روند و انواع اجناس دران شعله اندازند و خاکستر شود و آن را خجستگی دانند در دوا به بر چنا متقد مین سیالکوت است و انرا سیالکوٹ گفته آبادی بر اجه سل طغامی پاندوان بست میدهند چنانچه در کتاب مها بهارت که از تصنیف آن قریب پنجهزار سال میگذرد و گر معموره راجه مسطور داخل است نیز آن را سیالکوٹ گفته بر اجه سالباهن منسوب میسازند قلعه پخته از یاد گار است و در زمان سابق دار الحکومت ولایت پنجاب بود و سه کروهی آبادی داشت اکنون بسیالکوت شهرت دارد و از جمیع قصبات این صوبه در آبادی افزون است سلطان شهاب الدین

۱. د: 'رو بر سرایر'	۲. د: 'و این قسم -- رسیدن' ندارد	۳. ب، ج: 'این هنگامه پر' مسرت
۴. ب، ج: 'بهوانی' جیو'	۵. ب: 'حل' کرده	۶. ب: 'بعض'
۷. د: 'سر'	۸. ب، ج: 'بعض'	۹. ب، ج: 'از'

غوری چون مرتبه پنجم در سنه پانصد و هشتاد و دو هجری به ^۱ تسخیر لاهور آمده محاصره کرد و بران دست نیافت سیالکوت رسیده قلعه کهنه رابه تجدید مرمت و تعمیر کرده لشکر خود را گذاشته خود بود بعد امتداد ایام راجه مانسنگه اکبر شاهی که فوجدار جمون و جا گیردار سیالکوت بود به ترمیم قلعه و رونق شهر توجه بر گماشت بس از ان صفدر خان جهانگیری که او هم فوجدار جمون بود و این پرگنه در جا گیر داشت قلعه بروج را بتازگی عمارت کرد بعد آن اکثر هنگام ^۲ مرمت نمودند القصه این شهر فیض آمود بجمیع خوبیها آراستگی دارد عمارات قانو گویان قوم بدهره و بعضی مردم دیگر بغایت مطبوع و دلکشاست و درین شهر کاغذ نیکو میشود خصوص کاغذها سنگی و هم حریری خاصه جهانگیری بس بیک قماش و سفید و سفایر پامی سازند و باطراف میبرند و کار چکن از آبریشم و کلابتون مورذن میشود و در یکسال قریب لکھه روپیه را کار چکن و ذری به تیغ و شرامی در آید و در اکناف گیتی میروند و نیز جمدهرو کٹاری و برجھی بهتر میکنند و در حواشی این باغات مطراً و فرح افزاست خصوص باغ نظر محمد بهونه و از هر قسم میوه پیدائی یابد پایان آن ناله تک ^۳ که از کوه جمون بر جوشد جاریست و آن ناله بعد بر آمدن ازان شهر در ده کروهی بر زمین پهن میشود و کهل سری نام یابد و در اطراف متفرق شده از نام می افتد در ایام پرسات که این ناله طغیان مینماید جمیع مردم سیالکوت از اکابر و اصاغر ^۴ سراپا برهنه لیک بسته و مشک چرسی در بر کرده شادان و حرفان در آن ناله آب بازی میکند اگر شخصی از ساکنان آن شهر دور دست باشد دران ایام البته بباد آب باری شهر مسرور الوقت میشود دوران خطه دلکشا خوابگاه ^۱ علی الحق خلف امام زین العابدین است گویند که باتفاق بسیاری از اهل اسلام از عرب بقصد جهاد در هندوستان آمده به اتفاقی که رو داد به سیالکوت رسیده باهنود جنگ کرده درجه شهادت یافت ^۵ اکنون مزار مطهر انوار ایشان زیارت گاه صغار و کبار است و آن

۱. ب: 'بقصد' تسخیر ۲. ۱. ب: ج: 'حکام' ۳. ب: ج: 'ریگ' د: 'رنگ'

۴. ۱. ب: ج: 'اساغر' ۵. ب: 'یافتد'

شهر فیض آسود دارالعلوم و جامع علما و معدن فضل و مسکن فضلاست اگر در زمان محمد اکبر بادشاه زبده ارباب حال و مقال مولانای کمال از حسن خان مرزبان کشمیر رنجیده در سنه هفتصد و هفتاد و یک^۱ هجری بسیالکوت رسیده به ندر بسی طلبه علم اشتغال ورزیده و رواج علم در آن شهر داده اما در عهد خلافت شاهجهان بادشاه افضل الفضلا اکمل العلما مظهر طبع مستقیم مولوی عبد^۲ الحکیم که بحر مواج فضل و کمال و در فضایل و عبادت^۳ بیهمال بود بیشتر مروج^۴ علم گردید در بعضی کتب و حاشیه تصنیف نموده محلل معانی مشکله گردید و طلبه علم از ممالک دور دست و در نزدیک^۵ در مدرسه متبر که ایشان رسیده فیض یاب شد و بعد رحلت ایشان مقتدای اهل الله رهنمای خلق الله مولوی عبدالله خلف دویمی آن مغفور رونق افزای مدرسه و رهنمای طلبه علم اشتغال ورزیده فضایل معنوی را با علوم صوری همدوش و درویشی را با فضیلت هم آغوش گردیده^۶ از افزونی حسن اخلاق و رهنمونی طبقات خلائق این بزرگ را امام وقت گفتندی و در سنه بست و شش عالم گیری بعالم جادو شتافت در دوازده گروهی سیالکوت و مونگل^۷ مکانیست منسوب بسلطان سرور اگر چه دایماً زیارتگاه خلائق است اما در ایام تابستان طوایف انام از اطراف ممالک می آیند و ندورات میگذرانند^۸ تا دو ماه در آنمکان هجوم بسیار میشود و پانزده گروهی سیالکوت نورمندل^۹ میان کوه جمون مکانیست منسوب بمهادیودر روز نزول آفتاب به برج حمل که آن را بیساکهی گویند عالم خلائق از اطراف گیتی آمده مجمع عظیم میکنند و راجهای کوهستان بشوکت و شان رسیده فق بلند بسته تیر اندازی میسازند و تماشای غریب بر روی کار می آید و از آنمکان^{۱۰} دریای جوش میزنند و بعد بر آمدن از آنجا از حدود و پرگنه دیهات ظفر ذال و بهیم نگر و پرسه دروایمن آباد گذشتند پایان پل^{۱۱} شاه دولا که بر

۱. ب: 'یک' ندارد	۲. د: 'محمد'	۳. ب: 'افاده' ج: 'افادات' د: 'افادیت'
۴. ج: 'مزوج'	۵. ب: 'دوروزدیک' ج: 'دور دست دوروزدیک' د: ندارد	
۶. ب: 'ج' د: 'گردانیده'	۷. د: 'مونگل' ندارد	۸. د: 'و ندورات میگذرانند' ندارد
۹. ب: 'در میان'	۱۰. ب: 'آنمکان' ندارد	۱۱. ب: 'گذشتند پایان پل' ندارد

شاهزاده واقعه است میرسد و از پرگنه دولت آباد و مهر آباد میش و فرید آباد و غیره گزشته در دریای راوی واصل میشود آن پرگنه را دیگ راوی گویند در جمون کان قلعی است سنگریزه از دریای توهی که پایان قلعه^۱ جمون میگذرد بر آورده آتش و از ده^۲ قلعی میسازند در سفیدی و محکمی و دیر پای مانند آن قلعی جائی دیگر نشان ندهند سودهره قصبه ایست متقدمین بر لب دریای چناب در عهد حضرت^۳ شاهجهان بادشاه امیرالامرا علیمردان خان پیوست قصبه مسطور شهری موسوم به ابراهیم آباد بنام خلف خود احداث نموده^۴ و باغی مطبوع طرح انداخته که دم مساوات بباغ شالامار میزند و عمارات عالیہ تعمیر نموده و شش لکھه رویه بران عمارات و باغ و نهری که از دریای توهی بران باغ آمده^۵ صرف شده و دیهی از دیهات سودهره از سرکار بادشاهی برای مرمت باغ و شهر مذکور بطریق انعام^۶ التمغا بنام امیرالامرا مقرر است و در دوابه جوبهشت گجرات قصبه ایست در عهد خلافت محمد اکبر بادشاه آباد شده و دیهات از پرگنه سیالکوت جدا کرده پرگنه علیجده نموده^۷ اند در ابتدای این قصبه چندان رونق نداشت چون رُبدہ اولیای شاه دولا در آن قصبه اقامت اختیار کرده تالابها و چاه ها و مساجدها و احداث نموده در بروی رود خانه که از جایست کوهستان بهتر آمده بمعموره مذکور آسیب میرساند قنطره گشت^۸ موجب از مادی ایام و فراوانی رونق بست^۹ گویند که شاه دولا در بدایت غلام کتمان بدهره ساکن سیالکوت بود محبت فقرائ باب الله داشت خصوص بجناب میان سیدنا خدمت بسیار بجای می آورد چون وقت ارتجال میان سیدنا در رسید نظر فیض اثر بر شاه دولا انداخت از تاثیر^{۱۰} آن حالت او بطرز^{۱۱} دیگر شد و به انوار عرفان شبستان باطن روشن گشت و از سیالکوت انتقال کرده در گجرات آمده طرح^{۱۲} اقامت انداخت از بسکه روشنند بود صدای غیب^{۱۳} نمودار میگشت و در بسیاری

۱. ب: 'قلعه' ندارد	۲. د: 'آتش داده'	۳. ج: د: 'حضرت' ندارد
۴. د: 'نموده' ندارد	۵. ب: 'آورده اند'	۶. ب: 'انعام' ندارد
۷. د: 'داده' اند	۸. د: 'ایست'	۹. ب: 'و از تاثیرات'
۱۰. د: 'او نظر'	۱۱. د: 'رخت'	۱۲. ج: 'صدای غیب'

اماکن عمارات و قنطره و غیره طرح انداخته خصوص هیچگروهی احمد آباد ایمن آباد جانب لاهور بر روی دریای اٹک^۱ در شاهراه پل به استحکام تمام بسته که از احدی صاحب دولتان چین عمارات پتن نشود در ایام حیات آنولایت پناه عالم عالم خلاق از اطراف گیتی بزیارت می آمد و از نقد و جنس^۲ فراوان ندورات می گذشت و آن دانای بر اسرار غیب زیاده از آنچه نذر می آوردند زایران و دیگر^۳ خواهشگران را دیگر عطای می فرمود و هر روز آنقدر دست بذل و سخا کشاده میداشت که سخاوت تمام عمر خاتم عشر عشر آن نشود بالاخر در سینه هفتم عالمگیری بعالم بقا رحلت نمود دور نزدیکی شهر مزاران بزرگوار زیارت گاه طبقات خلاق است و آنقصه بنگاه هر گونه مردم و جامع اجناس هر دیار و اشیای نادر بروزگار است شمشیر و جمد هر نادر میسازند کار چکن زیاده از سیالکوت میشود و درین دیار اسپ عراقی آسائید پیدای می یابد که بعضی را یانزده^۴ هزار روپیه قیمت میشود در دوابه سنده ساگر نمک سنگ متصل شمس آباد از دامنه کوه می بر آرند نمکینی و لطافت آن از نمکهای روی زمین شهرت تمام دارد و آن را نمک سندهیه گویند یعنی در دوابه سنده پیدای یابد بقدرت ایزد بدایع آفرین تمام کوه از نمک واقع شده که طول آن از صد گروه متجاوز نشان دهند در ظفر نامه و اکبر نامه آن را کوه جوده نوشته اند جوده نام رئیس قوم جهنجه بود که بنام آن این کوه مشهور شده تا حال اولاد او در پرگنه کرچناک ویندنه و مگهاله و غیره که دامنه آن کوه واقع است سکونت دریافت داوند بالجمله جمعی^۵ که آن را لاسه کس نامند^۶ برای بر آوردن نمک مقرر هستند در دامنه کوه ثقی زیاده از دو^۷ صد در عه عمق بر آورده که هر یکی را سراپا برهنه چراغی^۸ در دست و کلندی بر کتف نهاده^۹ درین تقب ظلمت آباد^۹ رفته کلوخی مقدار سه من نمک کننده و بر پشت نهاده بیرون می آرند و از ناظران این امر اجرت^{۱۰} گرفته منع^{۱۱} میشوند از بسکه استعمال کمال درین کار دارند آن مردم را رفتن دران

۱. ب. ج: 'ویگ' ۲. ب: آید و جنس: د: 'که از نقد و جنس' ۳. ب: د: 'دیگر' ندارد

۴. ب: ج: 'باده' هزار ۵. د: 'جمعی' ندارد ۶. ب: 'گویند' ۷. ب: ج: 'سه' صد

۸. ب: 'گرفته' ۹. ب: ج: 'ظلمت' آمود ۱۰. د: 'اجازت' گرفته ۱۱. ب: ج: 'تمتع' میشوند

تاریکی و کندیدن نمك و آوردن آن بیرون^۱ نقب هیچ بیم و تصدیع بخاطر نمیرسد و بحکمت الهی درون نقب در ایام تابستان گرمی و در زمستان سردی نمیباشد^۲ و در جمع بهار اعتدال دارد اگر چه بسیار اماکن است که نمك از آن بر می آرند اما کهوبره و کیسوره و هر دو نقب کلان نزدیک شمس آباد واقع است که هر سال چندین لکله من نمك از آن بر می آرند و بحصول آن معه حاصلات امکنه دیگر بسر کار بادشاهی ضبط میشود بسیاری هنر پیشگان از نمك طبق و رکابی و سرپوش و چراغدان و غیره میسازند و پیوست آن کان^۳ گنج شیرین که به سفیدی کاری درون عمارات عالیه ارباب دولت بکار رود و از سنگ آن نیز رکابی^۴ و آبخوره و غیر ذالك میسازند و در نزدیکی آن حدود یکهاله کتاجه گولابیست که از رفائی آن کس نشان ندهد و آن را معبد قدیم دانند در ایام بزرگ مثل در آمدن آفتاب برج حمل و غیر ذالك طوایف هنود بقصد بقتل هجوم کند اعتقاد آن دارند که زمین دو چشم دارد چشم^۵ راست گولاب بهکر است نزدیک صوبه اجمیر و چشم چپ این گولابیست بالای همین کوه هفت کروهی قلعه رعتاس ریاضت کده بالناتیه جوگیست که آن را تهله^۶ گویند و چهار کروه بلند واقع است^۷ در ایام معهود خصوص روز شیورات که روز بست^۸ منسوب بمهادیو در بر آمد زمستان خلاق کثیر و طوایف جوگیان اژدهام میکنند و نیایش گری بکار می برند شمه از اماکن مشهور پنج دوابه به تحریر^۹ در آمد حقیقت پیش دریای این صوبه بر آنکه پنج دوابه حایل است به تسطیر در آوردن ضرور است اولین دریای ستلج از کوه بهونت بر جوشد و از حدود ولایت و کلوبشهر میگذرند بعد آن در کوه سیر کهند چه دو کلور سیده آن ولایت را از سه طرف حایل میشود مرزبان کهلور بتقویت این دریا و صعوبت کوهها و محکمی مسکن خود که شهر بلاسپور دارالامالت اوست از امرای بادشاهی انحراف دارد و آن

۱. د: 'نمك' ۲. ب: 'نمیشود' ۳. ب: 'کان' ندارد

۴. د: 'بزرگان' ۵. ب: 'چشم' ندارد ۶. ب: 'قله'

۷. ب: 'ج' د: 'شوده' ۸. ب: 'ج' روزیست د: 'روزه بست' ۹. ا: 'تحریر می در آمد'

دریا بعد بر آمدن کوه دو شعبه شده از پایان ماکهووال^۱ که مسکن گورو گویند رای است و کیرت پور که گورو گویند رای^۲ در آنجا سکونت داشتند گذشته تارسیدن نزدیک قصبه روپریکجا می شود و از آنجا پایان قصبه ماچهی واره گذشته نزدیک لودهانه میرسد درین محل^۳ شاه گذر واقع است و از آنجا نزدیک قصبه تلون و تهاره گذشته متصل موضع بسوه^۴ از اعمال پرگنه هیبت پور تهی^۵ بدریای پناه می پیوندد مابین^۶ این هر دو دریا دوابه ایست جالندهر و شهر^۷ دال گویند دویمی دریای^۸ بیاہ نیز در کوهستان بهوبت از میان تالاب برجوشد و از پایان قصبه کلو گذشته در قصبه^۹ مندی میرسد و از حدود ولایت سوکھت و سخن و محل موری جاری شده پایان شهر متدون که مکان بودن فوجدار کوهستان است میرسد پس از آن از حدود دو پیواد سیمه و گوالیار میگذرد و ولایت گوالیار اگر چه چندان وسعت ندارد راجه آنجا به تقویت این دریا و صعوبت کوه از امرای بادشاهی اکثر اوقات انحراف می ورزد و آن دریا از آنجا از دیهات پر نور گذشته از کوه بر می آید و بزمین مسطح رسیده از پایان کلان و رهن^{۱۰} که شکار گاه مقرری بادشاهی است و قصبه بر سیله گ گذشته^{۱۱} پایان شهر گویند و ال می رسد و درین مکان شاه گذر مقرر است و از آنجا گذشته نزدیک موضع لوه بدریای ستلج اتصال یابد و پائین این هر دو دریا است^{۱۲} و این هر دو دریای از قصبه فیروز پور و محمدوب میگذرد و از آنجا در حدود محال سرکار دیبالپور رسیده در ایام بارش بهن میشود و بعد گذشتن از دیبالپور دو شعبه شده یکی بجانب جنوب رفته بستلج نام گردد و دیگری بطرف شمال براه قبوله و کنای و تندى انجرا پذیرفته بیاہ نام یابد^{۱۳} و هر دو شعبه بعد از چند فرسخ باز با هم می پیوند و از حدود فتح

۱. ب: 'کوران'	۲. ب: ج: 'گوردر گویند'	۳. د: 'محال'
۴. ب: 'پور'	۵. ب: ج: 'تپتی'	۶. ا: 'پائین'
۷. ا: 'بهرن'	۸. د: 'دریای ندارد'	۹. ب: 'قصبه ندارد'
۱۰. ج: د: 'کالواهن'	۱۱. د: 'از امرای -- گذشته ندارد'	۱۲. ج: د: 'جالندهر نامد' اضافی
۱۳. ب: 'و کنای و پلای انجرا پذیرفته بیاہ نام دالو و این هر'		

پور کهرور و غیره گذشته در حدود کهلو کهاره میگذرد و کهاره^۱ نام یابد و در حدود بلوچستان^۲ به دریای سند که راوی و چناب و بهت نیز^۳ درو و اصل است منتهی میشود و اینهمه دریای سند نام یابد سیومی دریای را دلیست در میان بیا و این هر دو دوابه^۴ ماری^۵ مانجهه مشهور است در اوی از کوه من^۶ مهیس تابع ولایت جسته^۷ که مکانیست منسوب بمهادیو پرستشگاه قدیم بر جوشد و پایان شهر جسته دارالایالت مرزبان می گذرد و آن ولایت از بارش برف هوای کابل و کشمیر دارد و اکثر میوه شیرین و لطیف پیدای یابد مرزبان آن جا از وسعت ولایت و کثرت جمعیت و صعوبت کوه ها و استواری جا دم^۸ استقلال میزند و آن دریا سد راه لشکر بادشاهیست^۹ بعد بر آمدن از اجسته بحدود ولایت بسومکی گذشته پایان قصبه شاه پور تابع نور پور میرسد شاه نهر که بباغ شالامار واقع لاهور میرود و نهر دویم که به پرگنه پنهان و سیویم پرگنه بتاله و چهارم به پرگنه بساری و تپتی هیبت پور میرسد و از نزدیک شاه پور از آن دریا بر آورده اند از این نهرها بمزروعات محال نفع میرسد و آن دریا از آنجا روان شده از حدود پرگنه پنهان و کاسهونه و کلان نور و^{۱۰} برسر در و ایمن آباد و دیگر محال گذشته رونق افزای دارالسلطنت لاهور شود و پایان عمارت بادشاهی شاه گذر واقعست و از آنجا بر آمده بحدود سندھوان و فریدآباد و ذلک راوی و دهبه گذشته متصل سرای سندھو هشت گروهی ملتان بدریای چناب و بهت که یکجا میرود و اصل میگردد^{۱۱} و چناب نام می یابد و چهارمین دریای چناب که در میان راوی و این دریا دوابه چناب و شهرت دارد و چناب را در کتب هند می چندر بها کا نویسند بر آمدن چندر بها کا از ولایت چین نشان میدهند چون از حدود ولایت چینه گذشته بکشتوار که زعفران آنجا مشهور است میرسد دریای چندر^{۱۲} بها کا از جانب تبت آمده ملحق میگردد و چندر بها کا نام میکرد و از آنجا براه

ب. ۱: میگذرد و کهاره ندارد ۱.۲ ج: بلوچان 'رسیده'	د. ۳: بهشت نیز
ب. ۴: دریا ها دوابه	د. ۵: ماری ندارد
ب. ۷: چنه ج: جسته	۱.۸ ج: د: جاها دم
ب. ۱۰: بتاله	ب. ۱۱: میشود
	ب. ۱۲: چندر ندارد
	ب. ۶: من ندارد
	ب. ۹: میشود

سهال^۱ و بهونه سال^۲ عبور کرده پایان قصبه ابا انان را که دور بصد آب و تاب از کوه بدر می آید^۳ از نزدیک کوه نرکتا تابع جمون که مکان منسوب به بهوانی مشهور است درین مکان تماشای عجایب و سیر گاه غریب است و آب آن از کمال لطافت بآب حیات همسر نمیجوید ازین معنی است که آب حیات^۴ تجنیس خطی واقع شده بعد گذشتن از آن مکان هزده لخت شده می رود و تا رسیدن پایان قصبه بهلول پور بمسافت دوازده گروهی باز یکجا می رود^۵ و از دیهات پرگنه سیالکوت و پایان^۶ قصبه سودهره گذشته به وزیر آباد می رسد چوب سال آن دریا^۷ که مشهور است سوداگران براه همین دریا از کوهستان صبه^۸ و غیره بوزیر آباد می آرند و نفع یاب میشود و کشتها از آن چوب مرتب کرده بطریق تجارت براه دریا بجانب بهکرو تهته میبرند و در مکان وزیر آباد شاه گذر واقع است بعد پایان^۹ جاگونار رود و لودهایانه و بهونه منزل و هزاره میگذرد خیرد هند رانجها که بعشق مسماة هیر شهرت دارد و اهل پنجاب در محبت و آشتگی این هر دو نقشها^{۱۰} بدیعه و اشعار عجیبه بسته می رود و نغمه دلفریب میکنند چهار گروهی هزاره بر لب دریا واقعست بعد گذشتن از آنجا نزدیک شهر چند هوت که شهر متقدمین است در میان^{۱۱} کوهچه میگذرد و تماشای عجایب است و درین شهر مزار شاه برهان که بولایت شهرت داشت و خلایق کثیر اعتقاد دارند واقعه است و از آنجا جاری شده^{۱۲} نزدیک قصبه جنگ سیالان مسکن مسماة^{۱۳} هیر که در عشق رانجها مشهور است بدریای بهت اتصال یافته بیشتر می رود همچنین دریای بهشت باین چناب و این دریای دوابه چوبهت^{۱۴} مشهور است و بهت از کوهستان تبت از حوضی بر جوشد و در شهر کشمیر رسیده از بازار^{۱۵} و کوچها میگذرد و جا بجا قنطره تعبیه یافته و اکثر باغات دلکشا و عمارات فرح افزا

۱. ب. د: 'مهپال'	۲. ب: 'بهونه سال' ندارد	۳. ب: 'از جانب' --- کوه بدر می آید 'ندارد'
۴. ا. ج. د: 'آب حیات' اضافی	۵. ب: 'میگوید'	۶. د: 'و پایان' ندارد
۷. ج: 'اندیار'	۸. ب: 'چنه' ج: 'حلبه' د: 'حسبه'	۹. ب: 'پایان' قصبه 'جاگو تار' د: 'جا گوره'
۱۰. د: 'نفس یانی'	۱۱. ب: 'از میان' دو	۱۲. ب: 'شده' ندارد
۱۳. د: 'مسماة' ندارد	۱۴. د: 'جوش' ت	۱۵. ا: 'میان'

و سیر گاهای دلپذیر و اماکن بی نظیر بر ساحل آن واقع است بعد بر آمدن از کشمیر در حدود مکل^۱ دریای کشن گنگ درین رود واصل میشود از آنجا پایان قصبه والکلی^۲ دارالایالت سه کروه کهکهران میرسد از آنجا از میرپور و غیره حدود کهکهران گذشته پایان قصبه چهل^۳ که در این محل^۳ شاه گذر واقعست میگردد و دریای چهل نام می یابد از آنجا از گرجهاک نندنه و شمس آباد و بهیره و خوشاب و خورد خانه گذشته نزدیک قصبه جنگ سالان بآب چناب می پیوندد و چناب نام می یابد ششمین دریای سند پائین بهت و این دریا^۴ ولایت سونهور^۵ و دوابه سند^۶ ساگر مشهور است و این روز در میان هندوستان و^۷ کابلستان در ابلستان حایل است سر چشمه آن ظاهر نیست اما بقول سیاحان از ولایت^۸ قلمتاق بر جوشد و از حدود کاشغروتبت و کافرستان و حدود ولایت کشمیر و بکهلی و دهمتور گذشته بالکه یوسف زی میرسد و پایان قلعه اتک بنارس دریای نیلاب با چند رود دیگر از جانب کابل آمده اتصال مییابد از بسکه دران مکان عرض کم دارد تنگ و تند بقلابت و مهابت میرود حتی که نظر نظار گیان بران قرار نمیتواند گرفت و بصارت مبتدگان^۹ جزلی^{۱۰} میکند و از بروج و تلاطم آن زهره ماهیان بسبب تند^{۱۱} آب کشتی نیز تر رفته در طرفه العین بآن ساحل میرسد و جانب مغرب بر لب دریای سنگ سیاهی است که جلالیه نام دارد و بعضی اوقات بآن سنگ خونخوار^{۱۲} منصادم شده شکست می یابد و کشتی نشینان غرق دریای فنا میشوند ازین جهت دایما کشتیها را ازو خوف مییابد اگر چه بر زبان عوام الناس است که بالای آن سنگ^{۱۳} مزار بزرگوار است که جلالیه نام داشت اما وجه تسمیه آن چنان استماع یافت که در زمان محمد اکبر بادشاه جلالیه نام افغان که بمفسدی و کردن بای و رهزنی مشهور بود نوبتی

---

۱. ب. ج. 'پکهلی' ۲. ب. 'وانکلی' ۳. ا. ج. د. 'محل'
 ۴. ب. 'دریای' ۵. ب. 'پوتهار' ج. 'پونموهار' ۶. د. 'سند' ندارد
 ۷. ب. 'ولایت' کابلستان ۸. ب. 'ولایت' ندارد ۹. د. 'بندگان'
 ۱۰. ب. ج. د. 'خیرگی' ۱۱. ب. 'تند' روی ۱۲. د. 'کشتی'
 ۱۳. ب. 'سنگ' ندارد

حضرت بادشاه بقصد سیر و شکار کابل ازین دیار عبور میفرمودند ناگهان کشتی جواهر و خاصه پسنگ مذکور تصادم نموده بر شکست بر زبان حضرت بادشاه گذشت که این سنگ هم جلالیه گردید از آنجا که سخن بادشاهان ما بادشاه سخن است^۱ آن زمان السنگ جلالیه نام یافت و مقارن آن عمارت سنگین راجه نبودی^۲ است که در زمان سابق^۳ فرمان روائی ولایت داشت و بر ساحل دریا جانب شرق رویه قلعه اتک واقعست صادر وادر را سوای در آمد بر آمد قلعه راه دیگر نیست عمارت دلکش مشرف بدریا خصوص نشیمن های حاکم نشین بر دیوار حصار بر لب دریا بغایت فرح افزا است و این معموره معتدل هوا در میان هندوستان و کابلستان بر برخی است که این روی طرز و اطوار و زبان هندوستانی است و آنزوی آب مسکن افغانان است و آئین زبان افغانی^۴ القصه آن دریا از آن مکان بر آیده از کوهستان افغان جنگ و غیره گذشته در حدود افغانان سنبهل برئین سطح میرسد و از آنجا از حدود بلوچیستان^۵ و ملتان میگذرد و پنج دریای پنجاب که بقلم در آمده همه از کوه شمالی بر می آید و آن طرف ملتان بتفاوت یکدیگر در حدود بلوچان باین دریا پیوندد و بر همه سند نام یابد و بحر زخار میگردد و از آنجا پایان قلعه بهکر دولخت شده قلعه را در میان میگردد و بدین سبب استحکام و صعوبت مشهور است از آنجا براه ولایت سیوستان بمحال تهته می در آید و سی کروهی بلده تهته که در لاهری مشهور است بدریای شور منتهی^۶ میگردد بالجمله صوبه لاهور ولایتی است خوش آب و هوا و ملکیت در خوبیهای همتا تابستان بسیار گرم در زمستان بسبب هندوستان سرد خوبوزه و تاتک بسان ایران و توران و انبه مانند هندوستان و برنج بهتر از بنگاله و نیشکر خوشتر از دکهن میباشد اکثر مدار^۷ بر آبیاری چاه است هنر پیشگان متقدمین چرخ مرتب کرده اند شمس و شصت چو سیب خورد و کلان و زیاده از صد کوزه خورد بران

۱. ب: 'بادشاه سخن است' ندارد ۲. ب: 'هنودیست'؛ 'مودی' ۳. ب: 'زمان'؛ 'سالف'

۴. ب: 'افغانان و آئین زبان افغانی است' ۵. ج، د: 'بلوچیان' ۶. د: 'شور منی'

۷. ب: 'مدار'؛ 'آریاب'

بکار میرود^۱ و آنرا بحکمت جز^۲ ثقیل^۳ جفت گاؤ بکروش در آرد و چندین صد من آب از يك كروش درون كوزه ها از چاه بر آید و بمزارعات نفع بخشد و مدار زراعات حریف و ارزانی غلات بر بارش است و در بعضی امكنه خصوص بر دریای بیا و بهت ریگ شوی نماید طلا برمی آید و در كوه شمالی در بعضی جا كان كان نقره و مس و روئین و حد بر آید و به آرند كان نفع دهد و محصول^۴ بسر كار بادشاهی و هند طول اینصوبه از آب ستلج تا دریائی سند صد و هشتاد كروه عرض از بهیر تا جو كهندی هشتاد و هفت كروه شرق رویه شهرند غرب روبه ملتان شمال كشمیر جنوب دیبالپور پنج سر كار یعنی پنج دوابه مشتمل بر سیصد و شانزده محال و هشتاد نهه كرور و سی و سه لكه و هفتاد هزار دام داخل اینصوبه است صوبه جنت نظیر كشمیر دارالملك این ولایت سری نگر از دیر باز آباد و چهار فرسنگ آبادی^۵ داشت دریای بهت و مار و لجیمه از میان بگذرد و گوناگون صفت گران و هنر مندان و هنر پیشگان و دانشوران هر كسب و پیشه و فضلا و علماء سكونت دارند اقسام پشمنه خآصه شال بس گزیده میشود و در هفت كشور ارمغانی رود و سقرات از پشم سازند بس ملایم و خوشنما شود^۶ و بتو نیز نيك یافتند رسم بازار كمتر در بنگاه خودها خرید و فروخت را هنگامه گرم دارند خانهای همه جویی چهار اشیانه افزون سازند و در آشیانه پائین چار داد دویم^۷ پاره اسباب سویم اسایش^۸ جا و چهارم برای رخت جامه و از بسیاری خوب خشیش^۹ زمین كاخ سنگین و خشتی بسازند و دیوار بند^{۱۰} رسم نیست همه خانه از چوب سازند و بر فراز سقف درخت^{۱۱} لاله كارند و در ایام^{۱۲} بهار شگفت نایش جلوه دهد مار و كژدم و دیگر جان ازار در شهر نباشند كيك و سپس و پشه و مگس فراوان نزدك شهر كولا بیست بس بزرگ و چند فرسنگ دراز آنرا دل گویند همه سال^{۱۳} پر آب و لطافت و گوارای و آب او برد

۱. ب: بکار 'برد'؛ 'رود' ۲، ۳. د: 'جز' ندارد. ا، ج: 'د: شغیل' ۴. ب: 'در' بسر كار

۵. ا، ب: 'ج: آبادانی' ۶. ب: 'در سه' ۷. ب: 'دویم' ندارد

۸. ب: اسباب 'دویم' اسایش 'گزیده' ۹. ب: 'خس' ۱۰. ا، ج: 'دیوار' نیز

۱۱. ب: 'درخت' ندارد ۱۲. د: 'هنگام' بهار ۱۳. ب: 'همه سال' ندارد

برگان دانشود^۱ ویک طرف آن به پرگنه بهاک پیوسته است اگر چه مردم بار گران بر پشت گرفته کزیوه نوردی کنند اما فراوان مدار باد^۲ کشتی بر کشتیها است درینصورت ملاح و در دو کران را دوکان گرم^۳ و فراوان برهمن آباد اگر چه آن ملک را زبانی خاص است لیکن دانشنامها بزبان سنسکرت و خط بید^۴ نویسند و بیشتر بر درخت نور که خاص دارالملک است بر نگارند و همگی کهن نامها بران نوشته و سیاهی چنان سازند که بشست و شونرود اگر چه اهل هند همگی آنولایت را پرستشگاه دانند و شگرف داسنانها بر گذارند اما بعضی امکنه را بزرگتر نوشته اند^۵ نزدیک سند باسراری چشمه ایست که ششماه خشک باشد و در روز معین کشاد ورزان بد آن سرزمین به بنایش بروند^۶ و گوسفند و بُز بسپاس گذاری بکار برند و بقدرت الهی بر جوشد و مزارعات پنج^۷ موضع سیراب گردد و چون بزیادتی گر آید پائین پیشین نیازمندی کند آب کم شود نزدیک آن چشمه ایست گوگر^۸ نام آن بس سُبک^۹ و سرود گوارا اگر گزشته باشد^{۱۰} سیر کرد و در سیری^{۱۱} اشتها آرد در موضع باین برون دوازده هزار بیگه زمین زعفران زار است^{۱۲} نظر قریب دشوار پسند آن آخر ماه فروردی و همگی اردی بهشت ایام کشتکاران قلبه رانده زمین را نرم گردانند و بکلید قطعه قطعه زمین اماده کاشت سازند و پارها^{۱۳} زعفران بخاک در نشانند بیکماه سیر گردد در آخر ماه الهی بکمال رسد از یکوجب زیاده نباشد تنه سفید فام باشد چون برابر ببالد آغاز گل کند و یکی از پس دیگری تا هشت گل عشرت آورد و شش برگ سوسی و بیشتر میان آن شش تارسه زرد گون و سه لعل فام و زعفران^{۱۴} از سه پسین آخر گردد^{۱۵} سبزی^{۱۶} تنه پدید آمد و از یکبار کاشت

۱. ب: 'بروز گاران'؛ 'بر درکان' کنده شود	۲. ج: 'بر' کشتی	۳. د: 'گرم' است
۴. ب، ج: 'خط' هند	۵. د: 'تواند'	۶. د: 'روند'
۷. د: 'پنج' ندارد	۸. ب: 'ناگ' نام	۹. د: 'سنگ'
۱۰. ب: 'خیزد'	۱۱. ب: 'سیری' خورد	۱۲. ب: 'است' ندارد
۱۳. ب: 'پیازها'	۱۴. ب: 'عبارت'	۱۵. ا: 'چونگل'؛ ب: 'چونگل' آخر
گردد، ج: د: 'آخر شود'	۱۶. ب: 'بر' تنه	

تا^۱ شش سال گل پر دهد در سال اول کم نشود دویم ده سی بر آید سویم بکمال رسد تا شش سال باریچها نکند اگر همانجا نگاه دارند مایه کمی پذیرد لیکن بر آورده بجای دیگر^۲ کارنده در موضع ریون^۳ چشمه و حوض است آن را معبد شمرند چنان پندارند که تخم زعفران از آن چشمه پدید آید در آغاز کشتکار بدان چشمه ساز پیمایش^۴ نمایند و شیر گاو درو ریزند اگر ریخته بآب فرو نشیند فال نیکویر گیرند در زعفران دلخواه شود اگر بر آب مانند فال نکوهیده است در میان مسست کلان است^۵ کلان غاری^۶ و درون آن اریح پیکر است امر ناتهِه^۷ نام بزرگ پرستشگاه انگارند چون ماه از تحت الشعاع بر آید دران غار چنان جاننداری^۸ اریح پدید آید و هر روز قدرتی افزاید تا پانزده روز تابده گز الهی رسید چون ماه بکمی رسد^۹ آن پیکر نیز کاستن گیرد انجام ماه اثری نماند و آن را پیکر مهادیو دانند بر آمد کارها را دستانه^{۱۰} تصور کند و شکر ناک چشمه ایست همه سال خشک باشد ماهی که تاریخ نهم آن ماه روز جمعه افتد آب درون بر جوشد و از صباح تا شام روان شود و فروان مردم هجوم آورند تابحال بتخانه ایست منسوب بدرگاه هر کس که از حال خود و دشمن آگهی طلبد رنج در آوند پر سازند یکی بنام خود دیگری بنام دشمن دران بتخانه نهد دور آنرا به بندد^{۱۱} و روز دیگر^{۱۲} نیایش کنان بروش فال^{۱۳} نماید هر که بگل زعفران آمود بود کار او^{۱۴} بشایستگی گر آید^{۱۵} بدان که بر^{۱۶} خس و خاشاک باشد حال او تباه گردد^{۱۷} و شگفت آنکه در خصوصتی که شناسای حق دشوار باشد هر دو کس را دو مرغ با دو بز داده بدان معبد فرستند و هر دو جاندار را مسموم گردانند هر کدام دست بران ناله هر که حق با اوست زهر آلود آویزند و دیگری بمیرد دیو سر حوضی

!

۱. ب: 'تا' ندارد	۲. ب: 'پدیگر جا'	۳. ا: 'بر لون'
۴. د: 'در در برند'	۵. د: 'مسست'	۶. ا: 'تبت کلان غاری'
۷. ا، ب، ج: 'امر تاب'	۸. ا، ج، د: 'ورزی'	۹. ا، ج، د: 'گراید'
۱۰. ا: 'دستمابه'	۱۱. د: 'دور اثر اندهند'	۱۲. ب: 'دیگر ندارد'
۱۳. ب: 'پزوش حال'	۱۴. د: 'از هر مقصد و کار که التجا باشد'	۱۵. د: 'گراید بدان'
۱۶. ب: 'و اگر هر خس'	۱۷. د: 'تباه شود'	

است بیست کرور بیست گز آب از ^۱ درونه آن بر جوشد هر کس از ^۲ آبادی سال نیک و بد حال خویش آگهی جوید یک سفالین پر از برنج کرده نام خود بکنار آن نویسد و سر بسته در آن چشمه اندازد پس در چند گاه آن دیگ خود بخود ^۳ بر روی آب آید آن را بکشاید اگر برنج و خوشبو بر آید آن سال شایسته ^۴ و حال خجسته باشد اگر گل ولای و خس و خاشاک انباشته بود فال ^۵ دگر گون شود ^۶ در کوه ها چشمه ایست پانزده ^۷ سال خشک باشد هر گاه مشتری به اسه سه ^۸ روز پنجشنبه بجوشد در هفت روز خشک گردد و در پنجشنبه دیگر باز بر آید تا یکسال چنین باشد در موضع شلهانه درخت زار است عمار بر آن بر نشیند و هر گلی را آنجا بر گیرند و خورش بدان جانوران مقرر دریا کامو چشمه ایست نیله پاک نام حوض او چهل بیگه آب بغایت صاف کیود سینماید و آن را نیایش گاه انگارند و در گرد آوری او بسیاری رخت هستی بآتش در ^۹ دهند و شگفت آرد فال بر گیرند و حوز را چهار بخش کرده درو اندازند اگر طاق بر قرار باز نیکو شمردند ورنه تباه انگارند در پیشین زمان کتابی از و پدید آید آن را نیل مشهد گویند ^{۱۰} چگونگی کشمیر و حواض معابد درو مندرج است چنین گویند در زیر آب شهر یست آباد عمارات عالیه دارد و در زمان فرمان روائ مدد شاه بر همنی ^{۱۱} در زمین بعد از ^{۱۲} سه روز بدر می آید و تحفه ها بدر می آرد و خراسیداد در دامنه آن دو چشمه دو گز از یکدیگر جدا رود فراوان سرد و دیگری بس گرم آن را پرستشگاه شمردند و استخوان کاخ کالبدرا در آنجا خاکستر گردانند میان کوه کولابیست بزرگ استخوان و خاکستر مردگان اندازند و آن را ^{۱۳} بقرب الهی پندارند و اگر درو گوشت جانوران افتد برف باران سخت در گیرد و در موضع باروا چشمه ایست که میرضیان روز یکشنبه سحر گاه باب او رویش سویند تندرستی

۱. ب: 'بیست گز دوا به'	۲. ب، ج، د: 'از' آبادی	۳. ا، ج، د: 'خودی خود'
۴. ب: 'شایسته' ندارد	۵. ب: 'باشد'؛ 'بود'؛ 'حال'	۶. ب: 'بود'
۷. ب: 'پانزده ماه'؛ 'یازده سال'	۸. ب، ج: 'باسد رسد'	۹. ب: 'بر' دهند
۱۰. ب: 'مشهد' گویند	۱۱. د: 'نزد بادشاه'	۱۲. ب: 'در زمین بعد از دو' سه
۱۳. ب، ج، د: 'وسیله' بقرب		

مانند نوسر نام معبدیست منسوب بمهادیوهر که زیارت گری رود آواز آلات پرستش بگوش آید و کس نداند که کجاست نزدیکی آن^۱ پیوست به تبت خورد کولایست بزرگ او از نام دوره آن^۲ بیست هشت گروه دریائی تبت درو ریزد و لختی ناپدید گردد و نزدیک کرگا بوده ایست سیوم نام در آنجا ده جریب زمینی است چون مشتری رسد تا یکماه چنان گرم باشد^۳ که درخت بسوزد و دیگ پر کرده بر زمین گذارند و پزند پیوست آن قصبه ایست آباد کمراج یکنوی بکاشغر درو پیوندد و غرب رویه بگلی است در گذرهای آب پوست درخت بر گسترند و بر اطراف آن سنگ نهد با آب برد پس از دو سه روز برداشته بآفتاب گذارند چون خشك شود بر فشانند طلاریزه مالش^۴ تولحگی بر آید دره دیگر بدو پیوسته گلگشت نام آن نیز بکاشغر پیوندد و در آن خاک^۵ شوی^۶ طلا بدست آورند و در روزه راه از هامون دریائیسست از ولایت دادو می آید و پدمنی^۷ ازو طا پرستانند و بر کنار آن سنگین معبدیست آن را ساردا^۸ گویند بدرگاه منسوب است و بس بزرگ دانند و در هر اشتهی شکل بجهت در آید سرکار بکلی داخل اینصوبه است سی و پنجگروهی دراز و بیست پنج گروه پنهابسا توران برفت بارد سرما بیشتر شود و بزیرش ابر مانند هندوستان و ارسته دریا فیض بر گیرند کشن گنگ و بهت و سند و زبان این دریا به کشمیر مانند به هندوستان و به بزابلستان بخود و خوشتر شود و زرد آلود و شفتآلود چهار مغز خود رو باشد و میوه کشمش رسم نست جانوری شکاری و اسب و شتر و گاؤ و گاو میش میانه و بز و خرگوش فراوان القصه کشمیر دلکشا ملکیت اگر يك باغ همیشه بهار بایک قلعه آسمانی پایه بر خوانند سراسر است و اگر عشرت گاه سبکروحان و خلوت^۹ کده گوشه نشینان بر گویند رواست ابهای خوشگوار و آبشارهای سامعه افزا^{۱۰} و جنگلهای^{۱۱} روح افزا و گلهای طراوت آما بهمه جا که شماره آن از تحریر

۳. د: گرم شود

۲. ب: آن ندارد

۱. ب: آن ندارد

۶. ا: برنم

۵. ب، ج، د: آنجا بخاك

۴. ب، ج، د: طلا ریزه دو سه د: تولحگی

۹. ب: سامعه افزا

۸. ا: جنوب کده

۷. ب، ج، د: ساردها

۱۰. ب: خیابان ها، د: روضه ها، روح افزا

افزون خاصه گلسرخ و بنفشه و نرگس خود رو صحرا بصحرا بود و بهار و خزان بس شگرف و نغز^۱ شاه آلود شاه توت فراوان میوه شود و خربوزه و سیب و شفتالو و زرد آلود تربوز بس نیک انگور اگر چه بسیار است لیکن گزیده کم و بیشتر بر درخت توت باشند^۲ توت کم خورند و برگ بگرم بیله بکار آید تخم از گلگشت و تبت خورد آورند با انبوهی شالی گزیده کم باشد گندم ریزه سیاه فام کم بود برنگ^۳ کمتر خورند بخود و جویس نا پدید این سیلابی ولای^۴ است در تمام عمل عمله بخشی^۵ سه توده ضبط زمین داد و سه زرو سیم رسم نیست و جزوی از سایر جهات نقد بنه و جنس بخروار پیمانند که تجارت گوسفندی باشد آن را هندو گویند بس نازک و خوش مزه و گوارا ریزه اسپان روز آور گریوه گداز بسیار فیل و شتر نباشد گاو سیاه رنگ بد سخی لیکن شیر و روغن شایسته دارد^۶ بیشتر خورش برنج و ماهی و شراب گوناگون سبزی آن را خشک کرده نگاه دارند برنج پخته را شب گذارند در روز دیگر بخورند با وجود بسیاری مردم و کمی سرمایه زندگی بدزدی و در یوزه گری و زبونی زیست نمایند^۷ سکنه آن مرز مشهور^۸ پوشش بوست^۹ یکجمله شال بکار برند در آن ولایت بوست^{۱۰} و شش راه از هندوستان رود لیکن راه بهتر بگلی گزیده اما نخستین^{۱۱} نزدیک بر شعبه دارد و بیشتر در آمد لشکر از راه بیر پنجال اگر بران کوهسار کاوی یا سبی بکشند در ساعت ابرو باد بر^{۱۲} جوشد و باران ریزد^{۱۳} و طول این ولایت از برما دریا کش گنگ صد و بوست گروه عرض هشتاد^{۱۴} مشرقی بر ستاون دریا چناب و جنوبی بانهاال کوه شرقی^{۱۵} و شمالی تبت خورد هر چهار طرف آسمانی کوه و چهل و شش محال مشتمل بر دوازده کرور و شصت دو لک و هشتاد

!

۱.۱: لغر^۱ ۲. ب: باشد^۲ ۳. ب. ج: مونك^۳ کمتر

۴. ب: نمی است ۵. ب. ج: غلعه بخشی^۴ د: غلعه جمیع^۵ ۶. د: دارد ندارد

۷. ب: نماید ندارد ۸. ب: مشهور است ج: به پوشش ۹. د: پوشش است

۱۰. د: بوست ندارد ۱۱. د: اما بچنین^{۱۰} ۱۲. د: بر ندارد

۱۳. د: زیر^{۱۳} ۱۴. ب: هشتاد گروه^{۱۴} ۱۵. ا: کهکران غربی ب: بانهاال کوه شرقی شمالی

تبت کلان غربی کفلکی و دریای کشن گنگ غربی و جنوبی د: بانها و کوه شرقی و شمالی

و پنج هزار دام و دو هزار و چهار صد پیر گلکی^۱ صوبه دار الملك کابل کابل از گزین مصرهای باستانی است پشک بن پور بن فریدون طرح انداخته و از آبادی آن بموجب تواریخ تا حال که این نسخه به تحریر می در آمد^۲ دو هزار و یک صد سال کثری منقضی میشود قلعه استوار دارد و در^۳ ارك بر فراز کوهچه است و کوه تپتی از آن را احصار عقانین نیز گویند مشرف آن قلع واقع شده در دامنه آن الکهای^۴ دلفریب و چمن های دلاویز و باغها دل آمیز است خاصه باغ شهر آرا که^۵ بشاه لا لا شهرت دارد و حضرت بابر بادشاه در سال نهصد و بیست و پنج هجری طرح انداخته و نزدیکی آن باغ جهان آرا که حضرت جهانگیر بادشاه در سال هزار و شانزدهم هجری احداث نموده در گذرگاه بر لب^۶ جو مقبره حضرت^۷ بابر بادشاه و هندال^۸ مرزا خلف آنحضرت و محمد حکیم مرزا خلف همایون بادشاه واقع است و در حوالی این مصر دو دریای عشرت افزا بندگی از الیدر می آید و از^۹ میان باغ شهر آرا و جهان آرا و کوچها شهر میگذرد آن را جوی خطبان خوانند و دیگری از جانب غزنین دیو کده آمده از همگی و بهه یعقوب گذشته از پیش دروازه لاهوری میرود آن را جوی پل مستان گویند آبش گوارا و صاف است او بیماران را صحت بخشد تونان دامنه کوه که آن را پنجاب کابل گویند فراوان گل و میوه و بهار دلکشا و خزان بی همتا دارد خاصه لمعان و کاهدره و فیروزه و اشترعج و استمالف و غیر ذلک اماکن فرح افزا و سیر گاهای مقرری^{۱۰} سلاطین است بجانب بلخ تومان خوانند^{۱۱} واقع شده رنگ امیزی ریاحین و دلاویزی شقایق آن از گفتار بیرون است سی و سه گونه لاله بروید و از قسمی بوی گل سرخ آید آن را لاله بویا نامند و کان نقره و لا جورد نزدیک است کوه ریگ زاریست آن را خواجه ریگ روا گویند در تابستان آوازه نقاره و دهل ازین ریگ زار بر آید و این تومان^{۱۲} بر روی لشکر توران و حدود بلخ شد

د. ۱: داخل اینصوبه است	ب. ۲: آمده، ج. د. آید	ب. ۳: در ندارد
ب. ۴: النکهای د: گلهنای	ب. ۵: شهر آرا که ندارد	د. ۶: بزیست
ب. ۷: حضرت بابر - همایون بادشاه	د. ۸: دامیان	ب. ۹: و از میان
ب. ۱۰: مقرری ندارد	ب. ۱۱: ج. د: غوربندی واقع	د. ۱۲: تومان غور

محکم^۱ است و تومان ضحاک و با میان از آثار پیشینیان است و دوازده هزار سمح^۲ در آنحدود نشان بدهند که در میان کوه چاه ها کنده و بگنج اندوده اماکن ساخته اند در موسم زمستان مال و ائقال درون آن نگاهداشته به اینست بسر برند و در موضع مسیحی^۳ قریبست و در میان این تابوتی و درون آن از یکی غنودگان خواب وابستن گویند که در زمان چنگیز خان که زیاده از چهار صد سال میگذرد این بزرگ درجه شهادت یافته و تا حال اعضایش در تابوت^۴ درست است زیارتگاه مردم و این تومان پنج سر بر روی بدخشان تهانه محکم است و بجانب قندهار تومان غزنین که آن را ازایل^۵ گویند و در زمان باستان تختگاه سلاطین خراسان بود خصوص پای تخت^۶ ناصرالدین سبکتگین و سلطان محمود غزنوی^۷ و نیز خوابگاه حکیم سنائی و بسیاری اولیا است از کثرت برف و شدت سرما آن را برابر تبریز و سمرقند نشاندهند در آنحدود روئین فراوان پیدا شود^۸ و بهندوستان رود و در نزدیکی آن چشمه ایست که اکثر قارورات درو افتد شورش ابر و برف پدید آید و این تومان بر حدود^۹ قندهار است و آن را دروازه ایران گویند تومان لوکده اسرافان نشین است و نزدیک آن موضع مادیه چوب^{۱۰} شحنه چشمه اینست که آن را گنگا گویند و در کتب هند لوهار گل نویسند و پس بزرگ دانند و در روز معین در آن مکان خلائق هجوم میکنند آب از^{۱۱} چشمه نیز بسان آب گنگ مدتی در آرند گذارند دگر گون و بد بو نشود تومان مبدرا درد و علی سنگ بر روی کافرستان است و نویسان آن را کافر گویند در آنجا مزار حضرت امام پدر نوح است و آن بزرگوار ملك هم نویسند چون مردم آن دیار کاف را عین گویند ازینجهت آن نواحی را المعان خوانند تومان بخروارید را برار کافران است چلغوزه انجا مشهور^{۱۲} جانوریست آن را روبه پران گویند از مسکن خود يك دو دو پرواز کند و نیز موشی است که بوی مشک از و آید لوبان

۱. ب: 'مستحکم' است   ۲. د: هزار 'سبح'   ۳. ب: ج: 'میحی' د: 'مسیحی'

۴. د: 'موجود' و درست   ۵. ب: 'لعل' ج: 'لعل' د: 'لعل' گویند   ۶. ب: ج: 'سلطان'

۷. ب: ج: 'سلطان شهلایین غوری'   ۸. د: 'پیدا' میشود   ۹. ج: د: 'بر روی' قندهار

۱۰. ب: 'خواب' ج: 'خوب'   ۱۱. ب: ج: 'آن' چشمه   ۱۲. ب: ج: 'در آن' حدود

سنگهار در زمان سالف جوی شاهی مشهور بود و داروغه نشینی آدینه پور در عهد حضرت محمد اکبر بادشاه بر کنار دریای نیلاب شهر جلال آباد احداث شده^۱ اگر چه میوه فراوان شود اما انار^۲ از آنجا مشهور است دو گروهی آن^۳ باغ صفا که بچهار باغ شهرت دارد و باغ وفا از آثار^۴ حضرت^۵ بابر بادشاه است انار بیدانه آنجا مشهور درین حدود برف نیارد و سرما چندان نشود و کافران دره و مسکن کوه کافران از آنجا نزدیک تومنان بجور بجانب^۶ کاشغر کل قلعه حاکم نشین است هوای آن گرم و سرد افزون و همگی آن نواحی در دشت و کوه مسکن افغانان در حواشی قلعه بحور موطن مغول^۷ است که آن خود را از قوم عرب قرار میدهند که سلطان سکندر رومی هنگام علو^۸ درین الکه چندی از خویشان خود گذاشته بود تاحال اولاد آنها سکونت دارند دیر^۹ افغانان غالب آمد این ومان بیست و پنج کروه طول و ده کروه عرض دارد تومنان سواد نیز جانب کاشغر است فراوان دروه دارد گرما و سرما بسیار بشود برف بارد ولیکن در شب زیاده از دو سه روز نباید و در کوهسار^{۱۰} همه سال بماند زمستان و بهار و بارش بسان هندوستان شود^{۱۱} گلهای توران دهند در دو^{۱۲} بنفشه و نرگس خود رو و صحرا صحرا و اقسام میوه خود رسته و شفتالو و ناسپاتی آنجا مشهور باز د جزه^{۱۳} گزیده بهم رسد دکان آهن نیز و قصبه منگلور حاکم نشین و این تومنان چهل کروه و طول پانزده کروه عرض دارد همگی بنگاه یوسف نری است تومنان بگرام^{۱۴} مشهور پشاور جانب هند وستان است انگور و شفتالو خربوزه به توران^{۱۵} گرمی و سردی و بهار خزان بارش مانند هندوستان^{۱۶} و برنج سکهداس بهتر از بنگاله شود زراعت فراوان غلات وافر پیدای یابد تمام این تومنان بنگاه افغانان فهمند و غیر ذلک است طریقه مالگذاری و رعیت گری دارند پشاور شهر قدیم است در

۱. د: 'جلال آباد احداث کرده'	۲. ب: 'اما' ج: 'انار' ندارد	۳. ب: ج: 'آن' باغ
۴. د: 'آثار' ندارد	۵. ب: حضرت 'محمد' بابر	۶. د: 'جانب' کاشغر
۷. د: 'مشمول' است	۸. ب: ج: هنگام 'عبور'	۹. ب: 'و بر' د: 'در' افغان
۱۰. ب: 'کوهستان'	۱۱. د: 'هندوستان' شود	۱۲. ب: د: 'دهند' وزر
۱۳. ب: 'است باز جزه شاهین'	۱۳. د: 'بارد جزه' گزیده	۱۴. د: 'بگرام' ندارد
۱۵. ب: ج: 'مانند' گرمی	۱۶. د: 'انگور و شفتالو' --- مانند هندوستان ندارد	

کتب هندی متقدمین بر شاور و فر شاور نیز نویسنده^۱ در نزدیک آن گور که پندی معبد جوگیان مشهور بود^۲ در عهد حضرت شاهجهان بادشاه منهدم شده امر پنج تیرتهه دلکشا ست که جوگی و سنیاسی و بیراگی و دیگر درون آن درویشان^۳ در حواشی تالاب که چشمه سار است و عمارات دلفریب و اماکن دلآویز احداث نموده اقامت دارند تومان مسکشاب بجانب ملتان واقع است مساکن بسیاری از اقوام افغانان وسعت بسیار دارد و مزروعات فراوان خاصه شالی آن قدر پیدای یابد که بولایت دیگر هم میرود^۴ آهن و نمک در آن حدود القصه درین صوبه زمستان سخت شود اما گرند نمی رساند و در تابستان بدون پوشش نتواند غنود بدستوری توران برف بسیار باد در دشت چهار ماه بر کوه ها دایما باشد شتایش آب و هوای نهار به تحریر راست نیاید گوناگون میوه^۵ افزاید اگرچه انگور اقسام اما صباحی و حسی و قندهاری و گرنگای لطافت دیگر دارد و از جمله زرد آلو میر محمودی و قیسی و میرزائی و از خربوزه ها و کوك نبات و ماهتابی و گله گرگی و باما سحی و ناشپاتی و غیره دو دو چراغ گزیده تراست و از گوناگون زراعت گندم و جوزیاده است مزروع^۶ جویباری سیوم حصه از قنات ولایتی و هم حصه میدهند و از انگور و تربوز^۷ تحفه نفدینه و اخل میکنند و حاصل سر درختی معاف است و پائین قدیم از کل معصفر چیزی نمیدهند و دانه معصفر را سیویم حصه ادا سازند و بسان سمرقند و بخارا پرگنه مشتمل بر پنجاب^۸ و قریات را تومان نامند و ساکنان این صوبه یازده زبان دارند^۹ رعیت گری مغولی افغانان و بسیاری براچی گری ترکی لمعانی^{۱۰} در نواحی کابل مغول سکونت دارند رعیت گری و مالگذاری کنند عورات این قوم بر مردان غالب هستند در زمان عقد بستن و کابین نوشتن امری محال که شایان عصمتیان نباشد و پزده نشینان را

۱. د: 'گویند' ۲. د: 'جوگیان است مشهور در عهد' ۳. ب: 'درویشان'

۴. ب: 'ج: میرود و کان' ۵. د: 'میرسد و کان آهن' ۵. ب: 'میوه نشاط'

۶. ب: 'از زرع' ۷. ب: 'انگور و ریوری' ۸. ا: 'مشتمل بر تبه جات ب: پنجاب د: پتنه'

۹. ب: 'هندی و فارسی و مغولی و ترکی و افغانی و نسائی و فراچی و سکری و برگی و لمعانی و عربی'

۱۰. د: 'معالی غزنی'

بسر نشانده^۱ میگیرند و بطور خود بسیر باغات و غسل حمام میروند و از شوهران چندان خوف ندارند و بعضی زنان را دیدم کی یکی گذاشته شوهر دیگر کرده و در عمر خویش با پانزده بست را بشوهری گرفته باشند^۲ و درین صوبه قوم بزرگ و جماعه کثیر هزاره افغان است هزاره خود را مغول از نژاد چغتای خان بن چنگیز خان قرار دهند از غزنین تا قندهار و از تومان میدان تا حدود بلخ در محال مشکله و جبال مرتفع سکونت دارند اکثر اماکن و مساکن آنجمله^۳ غیر عملی است و افغان خویشتمن را از اولاد بنی اسرائیل برادران مهتر یوسف میشمارند افغان نام بزرگ ایشان بود او سه پسر داشت یکی سبزی دویم عرعشت سیویم یمن دار باشد^۴ هر سه شاخها پدید آمده^۵ هر قبیله بنام یکی از بناکان روشناس گردید السوس ترین و برنج و شایه^۶ حرسین و مرابی و داور مرکاسی و خمید و خویشگی و بخیالی و خلیل و فهمید و صافی و محمدزی و یوسف زی و دواوری و ککتانی و برگلای به سری پیوند و للوس سورابی و چهلیم داور گری آفرندی و کلیانی و خرکوبی^۷ و جگی و عبد الرحمانی و گرزانی و کاکرو عریانی و سیوانی^۸ و مارن سیرانی^۹ و بعرعشت گراید دالوس سرزاد^{۱۰} و خضر جمیل^{۱۱} و غلزی^{۱۲} و لودی و نتاری^{۱۳} و نوحالی^{۱۴} و سردابی و کهکوری بهمین نسبت دهند و اقوام دیگر از اولاد آنهاست که بقلم در آید و این همه اقوام از دریای سند تا کابل صد گروه از حدود قندهار و متان تا سواد که بحدود کافرستان و کاشغر پیوندد و زیاده از سیصد گروه مساکن دارند و بصورت کهسار دشوار گداز بامرای بادشاهی نیایش نکند چون شاهزاده باختیار آنهاست مبلغی خطیر انعام از صوبه دارد و کوسی بطریق راه داری از مسافران سری راس اسپ و شتر و گاؤ میگیرند و بعضی اوقات دست تطاول بمال و ائقال کاروان و دیگر ره نوردان دراز میکنند و مسافران را

۱. ج. د: 'نویسانیده' ۲. ب: 'گرفته یافته' ۳. ب. ج. د: 'انجماعه'
 ۴. ب. ج. د: 'وازین' ۵. ب. ج. د: 'آیده' ۶. ب: 'برنج' میانه ج. د: 'مسابه'
 ۷. ب: 'جلیانی و جنگی' ۸. ب: 'مسوانی' ۹. ا: 'بتی و مازن ج. د: 'بارن بعشرت'
 ۱۰. ب: 'شیرزاد ج. د: 'سرزاد' ۱۱. ا: 'جمیل ب. خلیل ج. د: 'جمل د: 'جلیل'
 ۱۲. ج: 'علمزی د: 'غلری' ۱۴. ب: 'بساری د: 'دیتاری' ۱۵. ب: 'نوحانی ج. د: 'نوحاملی'

بزربردستی و زوری آورده غلام میسازند و می فروشند آدم دزد در ممالك ديگر كم خواهد بود افغانان تمام^۱ آدم دزد هستند و جميع ممالك كابل اين اقوام تعلق دارد و از بلده پشاور سه راه بكابل می رود یکی راه سكبساب^۲ است كه شعباب صعب بسیار و مسافت بعيد دارد و لشكرها بصعوبت می گذرند دويم راه گهر به كه در جلال آباد شاهراه می پیوندد اين راه هم از سنگی^۳ دره ها و صعوبت گريوه ها و كمی آب دوست بردی افغانان باعث ازار و احراز مسافران است سيویم راه علی مسجد و خير از جمشيد و چشمه كه بجمردو مشهور است ديگر^۴ نیلاب مسافت هزده كروه دره واقع است و گريوه خمير^۵ تا دو كروه بدشواری گذاشته^۶ میشود اما اين راه بسبب ممالك ديگر سهوليت دارد و آمدش شد عساكر و كاردانيان^۷ بهمين راه است ازومله تا بمله سی كروه كوه و كريوه اصلا نيست و از تمله تا كابل چهل كروه^۸ هر چند كپل دارد اما چندان دشوار نيست و كابل هر چهار طرف گريوه بلند دارد و يكبارگی در آمد غنيم دشوار اگر چه اين صوبه چندان^۹ حاصل ندارد و خرد دران دروازه هندوستان قرار داده اند ازین جهت والی هندوستان مبلغی متعدده بچرخ سپاه آنجا میفرستند و سرحد ولایت ایران و توران در امان میدارد و در زمان سابق كه كابل در تصرف يك فرمانروا در آمده باعث آبادی پنجاب دامت هند شده طول این^{۱۰} صوبه از اتك بنارس تا هند و كوه صد و پنجاه كروه و عرض از كره باغ ماضیان^{۱۱} سرا صد كروه مشرق رویه دریای سنده غرب رویه غور شمالی اند رای و بدخشان و هند و كوه و جنوبی فربل^{۱۲} و نفرو كرد گرد یزد^{۱۳} هر چهار طرف همه كوهستان است زمین سطح و هموار كم اما مزروعات بهمه جاست هشت^{۱۴} سركار مشتمل بر سی و شش تومان دوازده كرور و شصت و پنج لكه و شت هزار دام داخل

-
۱. ب: 'تمامی' آدم
 ۲. ج: 'سكبساب' د: 'يكساب' ۳. ب، ج: د: 'تنگی'
 ۴. ب: 'تاديگر مسافت كنار' ج: 'تاديگر كنار' د: 'تاديگر' نیلاب ۵. ب، ج: 'خير' د: 'ختير'
 ۶. ا، ج: د: 'سواری' ۷. ب: 'كارو' ا: 'نان'
 ۸. د: 'چهل' 'كرور'
 ۹. د: 'چندان' دشوارست و كابل بر چهار طرف ۱۰. ب: 'طول اين' ندارد
 ۱۱. ب: 'قزباغ قندار' ج: 'ماحيان' د: 'تا چنان' سرا ۱۲. ب: 'قرمل' ج: 'خرمل'
 ۱۳. ب، ج: 'يزد' ندارد ۱۴. ب: 'بيست'

اینصوبه است بالجمله چون اندکی^۱ کیفیت هندوستان و صوبجات به تحریر در آمد اکنون از شمه احوال قرمان لافر روایان این دیار از ابندای پاندوان بقلم سوانح نگار در آوردن و باخبار خوانان ارمغانی گذاشتن ضرور است بید خوانی هندوی هستکفام و قلم بلاغت شیم در گزارش احوال فرمان روایان هندوستان جنت نشان از ابتدای راجه جددهشتر پاندوان از کتب تواریخ هند به خصوص از کتاب مها بهارت که تاریخی است بزرگتر و از جمیع صحیف^۲ معتبرتر چنان بظهور پیوسته که سلطنت هندوستان از آغاز آفرینش جهان در خاندان والا شان کورو و پاندوان بوده سلسله اسلاف ایشان علی الاتصال فرمانروای و جهان گشای نموده اند چون نوبت سلطنت بر راجه بچربرج جد پاندوان رسید بدستور نیاکان خویش بعدالت گستری و رعیت پروری جهانیان نموده جهان گذران را پدرود نمود واحدی از اولادش نماند که مهام جهاننداری بنظام تواند آورد و اعیان دولت با هم مشوره نموده بجناب سر آمد عارفان خدا شناس سوامی بیاس التجا آورده بذریعه آن کشف رموز معانی از عورات راجه سه پسر بهم رسانیدند گویند که چون اولین راجه تاب دیدن پیکر مهیب آن خدا آگاه نیاورد چشم خود پوشیده بود ازین جهت از و پسری نابینا بوجود آمد نام او دهر تراشت بر نهاده و زن دویمی را از مشاهده طلعت آن معارف عازف یزدان رنگ زرد گردیده بود از و پسری که بدنش تمام زرد بود بعالم شهود شتافت نامش پاند گذاشتند یعنی رنگ زرد و پسر سیویم بدر نامی از پرستاری ولادت یافت چون دهر تراشت پسر کلان نابینا و پدر کنیز زاده بود ازین جهت^۳ امر سلطنت به پسر بینا یکی که پانده بود باشد قرار گرفته چراغ مرده این خاندان باز روشن گردیده و گلشن پزمرده و سلطنت بتازگی طراوت یافت راجه پاند بقوت سر پنجه شجاعت و زور شمشیر همت بر مخالفان غالب آمده اطراف ممالک برستخیز در آورده نام نامی اسلاف و

۱. ب' از' کیفیت ۲. ا، ج، د: 'صحف'

۴. د: 'امر سلطنت به پسر بینا یکی که پانده بود باشد قرار گرفته چراغ مرده این خاندان باز' ندارد

اسم گرامی خویش روشن گردانید چو بشکار دوست و عشرت طلب بود اکثر اوقات در صحرا رفته بشکار اشغال داشتی روزی بعات معهود بقصد صید افگنی بیابان نورد بود ناگهان دو آهو^۱ و ماده باهم صحبت داشتند راجه نوعی تیر جگر دوزد که آهو از ماده جدا شده بر زمین افتاد وزن آهو نبود عابدی مرتاض^۲ باین پیکر در آمده بازن خویش مباشرت داشت در حالت نزاع بر زبان آورد که از ایزد تعالی می‌خواهم که چنانچه ما را در زمان وصال جانان بیجان کرده^۳ تو هم در وقت صحبت هم‌خوابه خویش هم‌خوابه مرگ شوی راجه از وقوع این واقعه غمناک گردیده تخییر بدماغ او آویختند^۴ اما چه کند که تیر از شصت بسته و کار از دست رفته بود از دعای بد آن عابد مردن خود در صحبت صورت زن بی‌یقین دانسته ترك جهانبانی نموده در صحرا رفته بعبادت و ریاضت اشتغال ورزید اما از بی اولادی خویش دلش ملامت اندود می بود چون هر دوزوجه او در صحرا رفتن طاعت بودند روزی بزوجه کلان که کنتی نام داشت که هر کس از بی اولادی می میرد در دوزخ می‌رود و در دین نادرست و جایز است که اگر شخصی را اولاد نبوده باشد^۵ یا قادر بر پیدا کردن اولاد نشود از برهمین فرزند حاصل نماید چنانچه پدر من بی اولاد رحلت نمود بصلاح بزرگان توله من و برادران من از بیاس دیو گردید آن عورت پاسخ داد که اگر بر سر من تیغ آبدار بیارد^۶ ممکن نیست که از مرد بیگانه صحبت دارم اما چون افسونی از عابد مرتاض آموخته ام که از عالم ملکوت هر کسی را می‌خواسته باشم طلبداشته فرزند حاصل نمایم راجه ازین سخن خوش^۷ شد و درین باب اجازت داده آن عورت را در خلوت فرستاده خود بهاسداری او بر دروازه قیام داشته آنچنان احتیاط بکار برد که مظنه رسیدن آدم در آن جا نباشد بقدرت قادر مطلق آن زن از درون خانه آبستن شده بیرون آمده راجه را مؤده داد بعد نه ماه پسر والا گهر رانید نام فرخنده فرجام راجه جدهشتر نهادند نوبت دویم

۱. ب: 'نر' و ماده   ۲. ب: 'بریاض'   ۳. ج: 'د' و دید باغ او پیچیده
 ۴. ب: 'را' اولاد نداشته   ۵. ب: 'از نهند'   ۶. ب: 'خوش' وقت شد   ۷. د: 'وقع' یافت

بهمین آئین آبستن شده پسری بغایت زبردست و قوی هیکل رائید نام او بهیم سین گذاشتند و روز ولادت او واقع^۷ غریب وقوع یافت که ناگهان در آن صحرا شیری مهیب در آمد مردم از خوف کرده فریاد برداشته کنتی تیزتر سناک شده بی اختیار بر خاست و بهیم سین از بغل او جدا شد^۱ بر سنگی کلان افتاد سنگ از ضرب آن طفل لخت لخت گردید این معنی باعث تعجب گشت راجه دانست که این طفل بغایت زور مند خواهد شد نوبت سیویم بهمین نمط ارجن ولادت یافت در آن وقت آواز از آسمان بر آب که چنانچه در عالم علوی اندر فرمانروائیست در زمان^۲ سفلی این پسر حکمران خواهد گردید در محاربات هیچکس حریف او نخواهد شد و از زوجه دویم راجه بهمین عنوان بکل و سهدیو بطریق تو امان بوجود آمد و این هر پنج برادر در حسن و خوبی و قوت دلاوری نظیر نداشتند راجه با این پسران در صهرامی بود و امور سلطنت را دهر تراشت برادر کلان که نابینا بود در هستنا پور سر انجام میداد چون زوجه دهر تراشت آبستن شد بعد دو سال مضغه گوشت از شکم او بدر آمد که از آهن^۳ هم سخت تر^۴ بود زن دهر تراشت حیران شده میخواست که مضغه گوشت را بر اندازد در آن حال بیاسدیو^۵ حاضر شده^۶ که از آن پسران نامدار خواهند بر آمد زنهار آن مضغه گوشت را ضایع نگرداند^۷ بعد آن بموجب امر بیاسدیو آب سرد بر آن پاشیدند از مضغه^۸ صد لخت شد هر لخت را در کوزه روغن جدا جدا انداخته به احتیاط نگاهداشتند و بعد دو سال دیگران کوزه ها را ادا کردند از هر یک کوزه پسری بر آمد از همه کلان تر جرجودهن بود گویند وقتی که جرجودهن از کوزه روغنی به نمطی که آند راج یافت بیرون آمده زمین را کافته بسان خربانگ برداشت از آن آواز خران و شغالان و گرکسان و زاغان بر زمین و در هوا فریاد بر آوردند و در هوا غبار پیدا شد ظهور این حالت موجب حیرت نظار گیان گشت سوای صد پسر مذکور حجتش نامی از زوجه

۱. بجدا گشته   ۲. د: جهان سفلی   ۳. د: که از آن باشد
 ۴. ب: سخت بود   ۵. ب: بیاسدیو آمده   ۶. ب، ج، د: حاضر شده فرمود که
 ۷. ب، ج، د: ضایع نسازند   ۸. ب: مضغه ندارد

ولادت یافت که همگی یکصد و یک پسر بوده باشد و خلف بزرگ او جر جوده‌ن روئین تن بود که تیر و ستان و شمشیر بر او کار گر نمیشد و در شجاعت و قوت دعوی افراد داشته چون پاندوران صحرا رخت هستی بموجب دعای بدعا بد بسبب صحبت زن^۱ که خود را از شهوت ضبط نتوانست کرد و بر پشت زن خوردش بهمراهی راج بسوجت عابدان و زاهدان که در بیابان همسایگی بودند هر پنج پسر و زن کلان راجه که کتنی باشد در هستنا پور رسانیدند اکثر مردم آن پسران را قبول کردند و بعضی ها قبول نمیکردن نمی کردند خصوص جر جوده‌ن که پسر کلان راج دهر تراشت بود^۲ میگفت که چون راجه پاند بسبب نفرین عابد ترك صحبت زنان کرده بود^۳ ایشان را چگونه فرزند راجه تصور باید کرد در آن وقت سروش غیب آواز در داد که اینها پاندوان هستند یعنی پسران راجه پاند که به نمط بدایع بدرایع ملایکه بعالم وجود آمده اند بعد چنین آواز گل از هوا بر سر ایشان بارید و صدای بوق تقاره و غوغای عظیم از جائیست آسمان بر خاست تماسی مردم هستنا پور از استماع آن آواز حیران شده پاندوان را قبول کردند بهیکم پتامه که عم پدر ایشان بود شاید مرحمت و پرورش بر سر آنها انداخته معلمان دانشمور و استادان فرخ^۴ سیر برای تربیت و امور کاری مقرر نمود پاندوان بمقتضای دانش خود^۵ خدا دا و خردمندی مادر زاد در اندک فرصتی اکثر صحایف پند و دانشنامه های بر خواندند و تمام معلوم تیر اندازی و گمان داری و روسوم نیزه بازی و تیغ گذاری آموخته بحد کمال رسیدند چنانچه راجه جد هشتك از همه کلان بود در صفات حسنه و اوصاف مستحسنه دارسی^۶ و نیکو کاری و خردمندی و خوشخوی مشهور گردید:

نظم

نکوروی نیک اختر و نیک جوی^۷   بدل راست بازو لب راست گو^۸
نه رایش بتدبیر محتاج غیر   نه امضای رایش بخر محض خیر

۱. ب: 'زن' ندارد	۲. ب: 'خصوص' -- 'بود' ندارد	۳. ب: 'بود' ندارد
۴. ب: 'فرخنده'	۵. د: 'خود' ندارد	۶. ب، ج: 'وراستی'
۷. ب: 'نیک' 'جو'	۸. ب: 'به نیت' 'بگو'	

به گیتی ندیده کسی رنج ازو   دل راستان راستی سنج ازو
 بآن دانش درای و بمکین و فر   گمانم نه آید که باشد پسر
 وبهیم سین از راجه جدهشتر خورد بسیار سوپر قوت و زور مند بود که درختان
 قوی را از جامی کند و می افگند^۱ و فیلان کوه پیکر را برداشته بر زمین می افگند دور گزر
 بازی و هجگامه رزم سازی و جنگ مشتی و برکشی نظیر خود نداشت.

نظم

بدان روز هرگز نباشد هزیر   دو پایش بخاک اندران سرباپیر
 به پیش چوفیل و چه شیر و چه مرد   چو او خشم گیرد بروز نبرد
 چو آوردی آهنگ بر کارزار   نکردی برو تیغ فولاد کار
 نه بود آدمی بود شیر غرین   که بادا بران شیر مرد آفرین
 و ارجن که از بهیم خورد بود در قوانین کمانداری و آئین تیر اندازی از اوستادان
 روزگار و تیر اندازان کامل عیار در گذشت و علم این علم در عرصه ربع مسکون
 برافراخت و کوس ناموری این هنر در هفت اقلیم نواخت^۲ و این علم را بچندین عنوان
 بکمال رسانید یعنی يك تیر انداخته هزاران تیر ازو استخراج نمود و جان گذاری اعدا نمودی
 ویرا گر خواستی تیرها مستخرج در هوا تتق بسته شد راه باد و باران شدی و نیز از تیر آن
 قدر آتش بر آوردی که هر نیک و بد را سوختی و همچنین از تیر طوفان باد و خاک و آب و
 آتش هویدا ساختی و از تاثیرات آن معاندان را بر خاک هلاک انداختی و از جانب عدوان
 اگر هزاران برو آمدی آن را از تیرهای خویش در هوا بریدی و در رزم گاه افسون پردازی و
 سحر سازی نموده گاهی بلند و گاهی پست و گاهی فربه و گاهی لاغر^۳ بنظر دشمنان در
 آمدی و زمانه بصورت مهیب نمودار شدی و ساعتی از نظر غایب گشتی و این علم
 خاصه اهل ملکوت است که تیرها انداخته بقوت افسون چنین کارهای نادره بروی کار
 می آوردند والا حوصله بشری و مدر که انسانی کجا طاقت ارتکاب و ادراک اسال^۴ این

۱. ب: 'می افگند' ندارد   ۲. د: 'و علم' — نواخت ندارد   ۳. ب: 'ج: گاهی بلند.... گاهی لاغر'

۴. د: 'اسال' ندارد

امور عجیبه بر^۱ داشت چون ارجن ملکی نژاد قدسی نهاد بود وقوع این قسم نادره کاریها
ازو بدیع نتواند شمرد:

همان ارجن پهلوان شیردل   که از تیر او گشت گردون خجل
خدنگش دل دشمن بشکند   اگر کوه باشد زین افگند^۲
خداوند او را چنان آفرید   بر او آفرین گوچنان آفرید
جهان آفرید تا جهان آفرید   چون ارجن نیاید بگیتی بدید
و همچنین نکل و سهدیو برادران غیرمادری ایشان در سواری اسپ و فیل و ارابه
و در قواعد نیزه بازی و تیغ اندازی و سایر لوازم سپه سالاری بی همتا بود:

بیت

به نیروی مردی فرهنگ خویش   بگردون برافراشت اورنگ خویش
و این هر پنج برادر بهمدیگر بنوعی اخلاص و یگانگی داشتند که گویا آفریننده^۳ به
بدایع موجودات یکروح تجربه ساخته در پنج قالب انداخته و جد هشت برادر^۴ را هر چهار
برادر خورد و صاحب مخدوم و ولی نعمت و خدای مجازی خود^۵ تصور نموده سر امور
تقدیم امرش عدول نکردندی و برخلاف مرضی او بعمل نیاوردی^۶:

چه نیک اختر کسی گریخت فیروز   شود پیش بزرگان خدمت اندوز
کسی کین^۷ بخت دولت پائی گیرد   به چشم بختیاران جائی گیرد
جرجوده پسر کلان دهر تراشت از دیدوشنید اوصاف حمیده پاندوان حسد برد
خصوص از زور و قوت بهیم سین آتش عناد در کانون سینه او مستعمل کردند^۸ از آنجا که
در سمن گذاری آئین دین و سلطنت است اما^۹ باندفاع پاندوان و انقطاع رشته زندگی
ایشان^{۱۰} 'ساعی بوده بارها بقصد هلاک بهیم سین که آن را از همه زیر دست و زور آور
میدانست و در سیر و شکار که باتفاق یکدیگر در صحرا میرفتند زهر داده چند مرتبه او را در

۲. د: 'آفریده'

۲. ب: 'بر کند'

۱. د: 'بر'

۶. ب: 'وداد عیش و عشرت دادندی' ج: د: 'نیاوردندی'

۴. ب: ج: د: 'کلان' ۵. ب: ج: د: 'خود ندارد'

۱۰. ب: ج: 'انها' ساعی

۹. ب: ج: 'او'

۸. ب: ج: 'گردید'

۷. ب: 'کس'

خواب یافته دست و پا محکم سبته در دریای گنگ انداخت اما چون حفظ و حراست الهی شامل حال او بود اراده دشمن پیش نرفت و در هر مرتبه سلامت ماند چون دهر تراشت جدهشتر را بهمه وادی قابل دانسته ولی عهد نموده مدار کار جهانبانی در قبضه اقتدار او گذاشته بود جرجودهن زیاده حسد برده به پدر پیغام کرد^۱ که ما را از سلطنت محروم کرده اید من تاب اطاعت جدهشتر ندارم همین زمان خود را می کشم دهر تراشت خاطر داشت پسر منظور داشته مقرر کرد که نصف ولایت بعهد جرجودهن باشد و جوددهشتر معه برادران خویش در برناده برد و پیش^۲ از آنکه جدهشتر دران شهر رسید جرجودهن کسان خود را فرستاده تلقین کرده بود که عمارات از صنع و فیر و السمان و غیر ذلك تعمیر کنند و بعد از آن که پاندوان در آنجا رسیده طرح اقامت اندازند قابو یافته آتش در دهند تا آنها سوخته و خاکستر شوند فرمان پزیران حسب الا فرمان بعمل آورده عمارات صنع و قبر بطریق تستطیر تعمیر نمودند پاندوان بعد رسیدن در آن مکان ازو غسل و غسل معاندان واقف شده بقی در آنجا درست کرده شی بدست خود آن عمارت را آتش داده از راه نقب بدر رفتند و بهسل زنی با^۳ پنج پسر خود که باتفاق در آنجا آمده بودند سوخته خاکستر گردید کسان جرجودهن سوختن بهیل زن و پسرانش را پاندوان^۴ تصور نموده مؤده هلاک آنها ب جرجودهن رسانیده موجب مسرت او شدند و پاندوان بعد بر آمدن از آن مهلك در صحرا رسیده بلباس زاهدان در معابد و اماکن متبرکه میرسیدند و پسر ممالك ره پیر شدند و بود عنقریب رامی کشتند و شیرو کر کرن شکار میکردند تا آنکه در شهر اکنله رسیدند راجه در دید مرزبان آنجا دختری صاحب جمال و درحسن و خوبی بيمثال داشت در آن ایام آن دختر بحد بلوغ رسیده بود راجه دروید باین نیاگان خویش فرمان روایان روی زمین را طلب داشته جشن عالی ترتیب داده بود تا هر کس را آن دخت نسفید کنند در عقد زوجیت او در آید و آنرا در زمان هند سیز گویند راجه مسطور چوبی کلان بسان فتق در میدان بسته و ما هی طلا بران نصب کرده و دیگ

۳. ب. ج. 'با' پنج

۲. ب. 'بیشتر'

۱. ب. پیغام 'داد'

۴. ب. 'خاکستر پاندوان را با والده خویش' تصور نموده

کلافی^۱ از روغن پر نموده زیر چوب بر دیگران گذاشته^۲ و گمانی در نهایت سختی نهاده شرط نموده بود که هر کس این گمان رازہ کرده ماهی^۳ از بالای چوب تیر زده دران دیگ روغن اندازد آن دختر در مناکحت او در آید روز دیگر تمامی راجها دران عرصه^۴ میدان در آمده بتقدیم شرط تقید ورزیدند احدی از عهده این بیرون^۵ نتوانست بر آید پاندوان در گوشه بصورت کد ایان تماشای بودند در آنوقت ارجن بر آمده گمان را که در غایت سختی بود زه کرده آنچنان تیر زد که ماهی طلا^۶ از بالای فتنق جدا شده در دیگ روغن افتاد آن گاه دختر راجه در دید را که در دیدی نام داشت از میان چندی راجها والا شکوه بزور بازوی و قوت گرفت نظار گیان از وقوع این قوت و جسارت آن کداوش که حیران ماندند و احدیرا یارای آن نشد که مقاومت او تواند کرد تقدیر ازلی بران رفته بود که آن دختر از پنج شوهر بود^۷ لهذا پاندوان هر پنج برادر بموجب امر مادر خویش آنرا در زوجیت خودها در آوردند هر یک هفتاد روز نوبت مقرر کردند چون در هستنا بود جر رسید که پاندوان حیات هستند و دخت راجه دروید بزور گرفته اند دهر تراشت بصلاح ارکان و اعیان کسان را فرستاده^۸ نزد خود طلبداشته شفقت پدرانه بجا آورده و باز ولایت را منقسم کرده^۹ و نصف بجر جو دهن پسر خود بجال داشت و نصف به پاندوان مرحمت کرده بایکدیگر ایشان عهود و مواتیق روابط اخلاص در میان آورده پاندوان رارخصت داد که در شهر اندر پت بر ساحل دریای جمنان که ثانی الحال^{۱۰} بدهلی مشهور گشت^{۱۱} رفته اقامت ورزند راجه جد هشت دران شهر رسیده ماجرای احکام حکومت مفید شد و بزور شمشیر و قوت و مردانگی اکثر ممالک به تسخیر در آورده فرمان روایان گیتی را فرمان پذیر^{۱۲} گردانید چون دولت و مکنت بسیار بهم رسید^{۱۳} جگ را جسو اصطلاحند

۱. ب: میدان، ایستاده و ماهی طلا ایران بسته کرده؛ د: بسته و پانی طلا ایران نصب کرده و دیگ گلداری؛ از روغن

۲. د: دیگ و گمانی ۳. د: را بگمان زه کرده پانی ۴. د: عرصه ندارد

۵. ج: د: شرط نتوانست ۶. ب: طلا ندارد ۷. ب: شوند ج: شود

۸. ب: ج: ایشان را نزد خود ۹. ا، ب، ج: منقسم نموده ۱۰. ب، ج، د: شهر بدهلی

۱۱. ب: مشهور گردید ۱۲. د: خود گردانید ۱۳. ب، د: بوجه احسن که لجلاد او را میسر نشده بود بتمام رسانیده با

عبارت از عبارت عظمی است که انواع عظمه بچندین هزار برهمن میدهند و صروف طلا و نقره و غیره^۱ بانجماعت خیرات میکنند و افسونها خوانده اقسام اغذیه و عطری و اجناس نفیسه در دهان ام العناصر انداخته خاکستر میسازند و عمده ترین از شرایط آنجنگ^۲ آنست که راجهای رویزمین جمع آمده تمامی امور خدمات حتی که آب کسی و طعام و پزی و آوند شوی و دیگر جزویات بذات خود بجای می آرند و این عبارت آن را میسر شود که حکمش بر هفت کشور جاری باشد چون راجه جددهشتر را فرمان روایان گیتی مطیع منقار بودند این جنگ حسب المدعا بانجام رسید جرجودهن نیز درین جنگ در آمده شریک کار بود از دیدن شوکت و دولت راج جددهشتر عداوت کهن و حسد فرمن بتازگی دل او را خراشید چون رخصت شده^۳ اعه در هستنا پور رسید این درد دل را با رفیقان خویشتن در میان آورده در بر^۴ انداختن بنیاد دولت راجه جددهشتر مشورت کرده صلاح همکنان بران افتاد که انجمن قمار آراسته در مقابیر و غل پیراسته ملک و مال ازو باید گرفت بنا برین صلاح راجه جددهشتر را از اندرپت در هستنا پور طلب داشته بعد درازی سخن مجلس قمار ترتیب داده کعتبین^۵ تذویر در میان آوردند چون تقدیر قادر مطلق بران رفته بود که راجی جددهشتر با برادران سر گشته بادیه ادبار و ابله پای بیابان افتقار کرد وبا وجود آن قدر عقل و دانش مغلوب فریب آن دغل بازان گردیده شروع بقمار گروه خزینه و دینه و نقود و اجناس و جواهر زواهر بیقیاس و سایر اسباب سلطنت و شهر یاری و تجملات ریاست و جهان داری^۶ و ملک و مال و اسپان و فیلان در باخت و از جمیع اموال و خزاین دست خالی ساخت:

نظم

طبع بقمار یافت مایل   افتاد بورطه های هایل
دیگه^۷ ز پی قمار بازی   گسترده بساط فتنه سازی

۳. ب: رخصت یافت

۶. ا، ب، ج: نامداری

۱. ب: و غیره ندارد

۲. ب، د: اینجنگ

۴. د: برابر انداختن

۵. د: کاتبین

۷. ب: و آبگذری ج: دنگدزی د: ویکدزی

بنشست در خزینه بگشود   راهی بقمار خانه پیمود
 شد گرم مقام فسون ساز   زد کفس دغل حریف کج باز
 هر دم بفریب جادوانه   می ساخت قمار را بهانه
 او ساده دل و حریف پرکار   او خفته دماغ فتنه بیدار
 آشفته خود شد و نظر باخت   تال و منال خویش در باخت
 چون کرد پر^۱ گنج و مال در باز   بر ملک فتاد نوبت کار
 شد هر دور دشت فتنه پامال   نی ملک باو نماند و نی مال
 بد باخت باو سپهر ناساز   کج باخت باو خریف کج باز
 بنشست بلا بخانه روپی   برخاست عدو بیای گوی
 چون از ملک و مال چیزی نماند آنچنان مسلوب العقل گردید که هر چهار برادر و
 بعد از آن خود را و پس از آن درویدی را که زوجه پنج برادر بود نوبت بنوبت در باخت
 وقوع این امر موجب چرانی نظار گیان و باعث بد نامی او گردید و ساسن برادر
 جرجودهن سنگدلی و بی آرامی نموده درویدی را موکشان و هرزه گویان در آن انجمن
 آورده حسب الامر جرجودهن خواست که برهنه سازد و در آن وقت آن عقیقه حایض بود
 بجناب ایزد تعالی که ستار العیوب است مناجات کرده استدعای حفظ سر خویش نمود
 تضرع^۲ او بدرگاه محب الدعوات مستجاب گشت چون دو ساسن پی از برم پارچه از بدن
 او بر گرفت بقدرت الهی پارچه دیگر ظاهر شد^۳ بهمین آئین دو ساسن لباس آن عقیقه می
 بر آورد و از غیب کسوت دیگر باو مرحمت میشد چندانکه دو ساسن از بر آوردن پارچه
 مانده شد و آن قدر پارچه از بدن آن عفت شرسست بر آمد که از حد حضر^۴ افزون بود
 بالضرور دو ساسن دست از و بار کشید در آنحال بر حاضران انجمن عجب حالت گذشته
 که همه کس از دیدن این حال چشم بر بستند و بر جرجودهن و دو ساسن و رفیقان آنها
 زبان لعنت بر گشادن جرجودهن از این سخنان هیچ بخاطر نیاورده با وجود گرفتن ملک و

۱. ب، ج: 'پر' ندارد   ۲. د: 'تضرع' ندارد   ۳. ب: 'ظاهر' گشت

۴. ب، د: 'حد' حضر افزون

مال بران قرار کرد که یکبار دیگر باید باخت اگر جدهشتر برد هر چه از ملك و مال باخته است باز از ان او باشد و اگر درین مرتبه هم بیاد داد دوازده سال معه برادران در صحرا بگذرانند و سال سیزدهم در معموره بطریق اخفا بسر برند اگر دران سال^۱ ظاهر شود باز دوازده سال در بیابان بوده باشد جدهشتر که عقل او رفته و بخت او^۲ خفته بدین شرط باز بازی کرد اتفاقاً این مرتبه تیر بازی را در باخت و بایفای وعده رخصت شده معه برادران دورپدی راه صحرا در پیش گرفت در آن حال کرن که از عمده بد خواهان پاندوان بود از روی ظرافت گفت که ای دروپدی همراه پاندوان چرا میروی بملازمت جر جودهن باش او در زوجیت مردی مقرر خواهد کرد که آن مرد ترا بقمار نیازد و نیز دو ساسن به تمسخر^۳ بر زبان آورد که پاندوان حکم خوجه سرایان دارند همراه آنها چه خواهی کرد یکی از ما تو بزوجیت^۴ قبول کن تا به آسودگی بگذرانی همچنان بدگویانی به سخنان باستهزار طنز میگفتند و خنده میکردند و پاندوان شرمنده و سر افکنده میبوندن بهیم سین میخواست که بر در بازوی خود انتقام از ان هرزه^۵ گویان بگیرد راجه جدهشتر درین باب اجازت نداد و بموجب شرط از هستنا پور بر آمده معه برادران رو بصحرا نهاد گویند که چون پاندوان از آنشهر بر آمدند ناگهان زمین بلرزه در آمد و برق و صاعقه بدون ابر ظاهر شد و لغزید تا آنکه بزور گرفتن آفتاب نبود تمام منکشف گشت و در روز ستاره از آسمان بکمال مهابت افتاد و بکنار هستنا پور بگردید و جانوران صحرائی بجانب آبادی بر آمدند و شغالان در روز به بازار و شهر رسیده فریاد کردند و گر کسان بالائی دروازه نشسته آواز نمودند و گل نیلوفر بر درختان و در بیابان بشگفت و آب دریا بالا رو به گرفت^۶ و درختان سیوه بموسم دادند و ماده گاؤ و خربوزه و دیگر حیوانات بچه غیر جنس زائیدند^۷ و دیگر سکونها که باعث مهابت بوده باشد نمودار گردید دانایان شکون و وافقان اسرار ظهور و

۱. ب: در 'ایشان' ۲. ب: جرفته بود و بخت خفته ۳. ب: 'بمسخر' ندارد

۴. ب: ج: بزوجیت 'خود قبول' ۵. ب: ج: دان 'هرزه' ۶. ب: ج: 'رفت'

۷. ب: 'زائید'

بطون گفتند که از وقوع این علامات بدور اندك زمانه به پسران دهر تراشت آفات و بلیاب پدید خواهد آمد بلکه پنجه بد کاریها نیست و نابود خواهند شد بالجمله پاندوان در صحرا رفته یکا يك تن طرح اقامت انداختند و پس از چند سال ارجن بقوت ریاضت خویش در آمد لوك^۱ که عبارت از مکان^۲ فرمان روای عالم ملکوت باشد رفت و راجه جد هشتربا برادران دیگر قدیم تردد در راه گذاشته تمامی امکنه شریفه و نفاع متبرکه که عبارت از تیرتها باشد طواف کرده سیر عام نمود ارجن پنج سال در اندر لوك آمده^۳ اقسام فنون تیر اندازی از ملایك آموخته با اسباب و تجملات بسیار آمده به برادران ملحق گردید پاندوان دوازده سال در بیابان بمجن و مساق^۴ بی پایان گذرانیدند و واقعه غریب و سوانحه عجیب آنها عابد گشت و سال سیزدهم در شهر بیرات رسیده نام خودها تبدیل کرده نوکر راجه بیرات شدند کسان جر جودهن هر چند جستجو نمودند ایشانرا هرگز^۵ نیافتند چون سال سیزدهم بانقضا رسیده^۶ خود را ظاهر کرده پیغام بجر جودهن فرستاده که حصه ولایت والدین مارا مرحمت سازد او از روی رعونت قبول نکرد باز پیغام نمودند اگر زیاده نباشد بران بمشت امور و تحصیل قوت هر پنج برادر را پنج موضع که کتهل و کرنال و اندری و برناده و اندریت بوده باشد عنایت نمایند تا بران قانع باشم و کار بجنگ و پر خاش نکند جر جودهن از روی جهالتی که داشت مانسابر اجلی که او را نزدیک رسیده بود تا آنکه پاندوان انقدر لجاجت کشیدن و برنج موضع قناعت کردن صلح قبول نکرده قرار بجنگ داده از اطراف راجهای و رایان والا شایان که با او محبت اتحاد با اطاعت و انقیاد داشتند باعانت و امداد خود طلبداشت راجه جد هشتربا نیز خویشان و منشیان و اخلاصمندان خود را که فرمان روایان ممالك بودن به استمداد و استعانت طلبید در اندك فرضی فرمان روایان والا قدر و رایان عالیمقدار و بهادران صف شکن و دلاوران شمشیر زن و بهمتان شیر افکن و تیغ زنان پیلتن و پهلوانان سخت کوش و جوانان هزار پر خروش و یلان پیل پیکر و پر

۱. ب، ج، د: 'اندر لوك' ۲. د: 'مکان' ندارد ۳. د: 'مانده'
 ۴. ب: 'محنت و مشقت' ۵. د: 'ایشان را هرگز' ندارد ۶. ب: 'نام' خود

دلان شیر جگر و مبارزان رزم اندیش و شجاعان شجاعت^۱ کیش که همکنان شیربیشه
لبالب و نهنگان دریای جلالت و مردان میدان دغا و گردان عرضه هیجا بودند چون
کواکب آسمان در یک بیابان و قطرات باران و برگ درختان بیرون از جد بیرون شمار با
تجملات حرب و پیکار و اسباب جنگ و کارزار و فیلان نامدار و اسپان باد رفتار از اطراف
ممالك و اکناف ممالك و اکناف مملکت در هر دو طرف آمده کار طب شدند حتی که
اجتماع اینقدر عسا کر در هیچ معرکه بسان نمیدهند:

ابیات

فر اوان سپه جمع شد پیش ازین	ندیده کسی لشکری پیش ازین
نمودار شد لشکر نیک بخت	چوریگ بیابان و برگ درخت
سپاهی بکثرت فرون از شمار	ظفر پیشگان تسلط شعار
سپاهی زسور و ملخ بیشمار	همه تیغ داران خنجر گزار
سپاهی زریگ بیابان فزون	در اندیشه هر محاسب برون
سپاهی چو آشفته پیلان مست	همه نیزه و گرز و خنجر بدست
نه بد بر زمین پیشه را جایگاه	نه ^۲ اندر هوا با در اماند راه

زیس جوش لشکر به براه راه بسیط زمین تنگ شد بر سپاه چو ساخت گور کھیت
که اکنون به تھانیسر شهرت دارد شریف ترین اماکن و بزرگ ترین معابد واقع شده و
بقول دانشمندان هند بر مها که ذریعه آفرینش جهانیان اوست به بدایع قدرت صانع بی
آلست دران امکن شریفه از گل نیلوفر بعالم وجود آمده بالفای ربانی همانجا عالمیان را
بعرصه شهود آورده انتظام آرای عالم تکوین ایجاد و نظام برای سلسله کون و فساد
گردیده و اعتقاد آنجماعه هر کس^۳ از اهل نقوی^۴ در آن محل قالب عنصری تهی کند از
آمدن دوباره در دنیا که عبارت از قاسح^۵ بوده باشد نجات یابد و در عقبی بهشت برین
نصیب او شود^۶ لهذا آن مکان فیض نشان را برای کارزار قرار داده عرصه پیکار چهل و

۱. د: 'شهاست' ۲. 'زاید' ۳. ا: 'آنجماعه' آنکه از

۴. 'نقوید' ب: 'نفوس' ج: 'نقوی' ۵. ب: 'ج' د: 'تناسخ' ۶. د: 'گردد'

هشت گروه مقرر کردند^۱ چون امواج و سما^۲ افواج از پی هم میرسند و بسان عساكر بلخ بیرون از حد قیاس نمودار میگردید از کثرت گرد و غبار چهره زمین و آسمان پایند او از بسیاری جوش و خروش آثار نشو و نمای محشر هویدا بود صدای تقاره رعد آواز خروش بوق زلزله اندازد آواز دلا دهل قیامت ساز لرزه در زمین و زمان انداخت مقام شبیه جنگ راجه جودشتر دهدوی دهای لشکریان گوش فلک گر ساخت.^۳

نظم

بر آمد زهر دو سیه بوق و کوس	زمین آهنین شد سپهر را هوس
بلند زید کوه و نجید دشت	غریو از نهم آسمان در گذشت
و رای جگر تاب و فریاد رنگ	ز سر مغز می برد و زردی رنگ
ز فریاد خرمهره و گاو دم	هزیران بصحراره کرده کم
ز غریدن کوس گردون ^۴ شگاف	بر افگنده سیمرخ در کوه قاف
به نیزه بغرید چوبید شیر	در آمد برق ص ازدهای دلیر
ز غریدن کوس خالی دماغ	زمین لـرزه افتاد در کوه و زاغ
خروشیدن کوس روئین کاس	نپوشنده را داد از ^۵ جان هراس
ز شوریدن ناله گرنای	در افتاد تپ لرزه در دست و پای
تو گوی که باد قیامت وزید	زمین پاره شد آسمان بردرید

^۶ پاندوان لشکر خود را هر هفت بخش کرده افواج هراول و چند اول و جرالغار و بر

الغار و قول و طرح و لولقمه یاهی که یابد ترتیب داده رو به پیکار آوردند نخستین بهیم سین در میدان آمده آنچنان نعره مهیب زد که زلزله در زمین و غلغله در زمان افتاد و از آن آواز هولناک فیلان و اسپان خون ریختند و اکثر مخالفان ترسان و لرزان گریختند و گرز گران بدست گرفته در سر گردانیده بیک ضرت چندین اعرابها را با سواران برهم ساخت فیل و اسب را بر داشته بر زمین انداخت و آدمی را بر آدمی زد و بکشت و بسیاری را از مشیت استخوانها بر شکست:

۳. د. آواز خروش — گوش فلک گر

۶. ج. 'تا' پاندوان

۱. د. 'گردید' ۲. ب. ج. د. 'طرفی چون امواج و دریا'

۴. ا. ب. د. 'کوس خار' ۵. ب. 'در جان ساخت تللد'

نظم

همان بهیم دیو افکن و پیل تن   که از گور کهه را بکندی زین
 یکی نعره زد در میان کرده   تو گفתי بلرزید دریا و کوه
 بگویند گوپال گزر گران   چون فولاد^۱ را نیک اهن گران
 کسی را که دیدی فگندی چو ثور^۲   فگندی سرش را بیکدست زور
 بیک زخم کان بهیم آهسته کرد   صدا فگند و صد گشت و صد خسته کرد
 هزار و صد و شصت مرد جسم   بیک ضرب شد کشته از دست بهیم
 و نیز ارجن به نمطی که شیران بکله کوسیند در آید در افواج مخالف در آمده سلك
 جمعیت اعدا از هم گیخت و از تیر خارا شگاف چون هزاران هزار کس بر زمین ریخت و
 گروه‌ها گروه^۳ بر خاک هلاک انداخت و از اوز بوق آثار صر قیامت نمودار ساخت:

نظم

چو رعد خروشان در آمد بجوش   ز ایوان و گیوان گذشته خروش
 خروش بر آمد که کیوان شنید   تو گفתי که صور قیامت دمید
 نه ایستاده کس پیش ارجن بجنگ   بخستند با او کسی نام ننگ
 گریزان شدند آن دلیران همه   چو از شیر غرنده آهورمه
 همچنین جر جودهن افواج خود را ترتیب و تسوید نموده حلقه های فیلان با کجم و
 بر کستوان آراسته عقب هر فیل^۴ پنجاه سوار^۵ هفت پیاده بر گماست تا هر گاه فیلان را
 بر معابدان بگذارند سواران و پیاده ها از دنبال روان شده کار پردازی نمایند و عسا کر خود
 را بنا سلقی و اصلاح^۶ بهکم پتامه و درو نه چارچ و کرن و دوساسن و سکن پنج بخش
 گردانید این بهادران میدان دغا و مبادران عرصه هیجا در رزمگاه آمده به نمطی که شیر
 آهورمه را باتار^۷ صف کلك را پریشان سازد و صفوف پاندوان را متحرك^۸ و متفرق
 گردانیدند و اکثری به تیر خارا گذار و شمشیر آبدار بر خاک هلاک^۹ انداخته جویها خون

۱.۱. ب:ج: 'فولاد' ۱.۳. د: 'چومور' ب: 'چونور' ۳. ب: 'مخالفان'

۵. ب:ج: د: 'و پس هر سوار' ۶. ب: 'اصلاح' ندارد

۸. ب: 'متحرك' ندارد ۹. ب: 'هلاک' ندارد

۱.۱. ب:ج: 'فولاد'

۴. د: 'هر فیل' ندارد

۷. د: 'بزه را'

روان ساختند چو شیران جنگی در آویختند^۱ ز تنها جوئی خون همه ریختند یکی جنگ کردند برسان شیر نشد هیچکس هرگز از جنگ سیر علی الخصوص بهیکم پتامه کار پردازیا نموده نوعی جنگ کرد که احدی را تاب مقاومت با او نماند گویند که هر روز ده هزار کس را بقوت سه پنجه شهامت و زور بازوی شجاعت بر خاک می انداخت و ده روز علی التواتر جنگ مردانه نموده آنچنان بزدهای مرد آزمای نمود که زیاده از يك لکبه آن عرابه^۲ سوار و فیل و سوار و اسب او کشته شدند:

ابیات

در افگند خود را دران کارزار   چو شیری که گور افگند در شکار
بهر حمله سی کام جستی ز جا   بهر زخم فیلی فگندی ز پا
بهر ضرب چندی فگندی نگون   بهر زخم جوئی براندی ز خون
بکشت از دلیران یکصد هزار   همه رزم سازان همه نامدار
بهمین آیین بهادران رزم ساز و دلاوران تیغ باز که تشنه لب زلال جانستانی و طالب مطالب جانفشانی بودند از هر دو طرف رو بعرصه پیکار در آورده هر يك مباد ز خود طلب کرده بسر با پدر و مرید با مرشد و شاگرد با استاد و برادر با برادر و دوست با دوست و دشمن با دشمن در آویخته بسان دیوانگان و مستان از هوش رفته جنگ میکردند و بهمد یگر زخمها زده از دست یکدیگر کشته میشدند و آنچنان کارنامه بظهور می آوردند که ملایك از عالم^۳ ملکوت بتماشای آن در رسیدند و کواکب بر افلاك بهزاران چشم نظارگی بودند و زبان به تحسین و آفرین بها دران جانفشان میگشودند و مدح و ثنای دلاوران مینمودند:

ابیات

چو صفهای گردان بیاراستند   بلان هم بزدان خود خواستند
دهباده بر آید زهر دو سپا   توگفتی براسخت خورشید و ماه
چکا چاك برخاست از هر دو روی   ز خون شد همه رزم خون که جوئی
پدر را نه بد با پسر جائ مهر   همه منظر تا چه آرد سپهر

۱. ب: 'آویختند' ندارد   ۲. ا، ب، ج: 'روز' رابه 'سوار'   ۳. د: 'عالم' ندارد

از کثرت خونریزی جویهای خون روان گشت و از بسیار خون بازی کرد و غبار
 عرصه پیکار فرو نشست در هر گوشه بزد انگشتی و حلقه و طوق و دیگر زیور زرین
 چندان از کشتگان جدا شده افتاد که تمام عرصه رزمگاه بسان عروسان پریور گشت و
 هر طرف آن قدر شمشیر و نیزه و کمان و سنان از دست مردگان بر^۱ زمین آمد که تمام
 عرصه قوز خانه گردید و از وفور نقشهای مخلقه و غیره صورتهای متضاده تمام آن زمین
 بکار خانه چین مینمود و هر جانب فیل و اسب و پیاده بسان مهره های شطرنج بیجان
 افتاده و هر سو دست و پا و دیگر اعضای مردگان آن قدر جدا جدا بودند که جای پا نهادن
 نماند و زاغ و زغن و کرکس و عقاب موی^۲ گوشت از راه دور آمده جنگل آرزود منقار
 تمنا بر آمودند و شغال و گفتار و دیگر جانوران گوشت خوار روزی فراخ و طمع ابد یافته
 مسرور شدند بقول فضلائی هند جائیکه جنگ عظیم میشود و ده هزار کس کشته میگردد
 و یک قالب بیجان برقص می در آید و یک تن بی سر بر خاسته تردد مینماید اینجنگ نوعی
 گردید که اکثر قالب بیجان بسان مستان^۳ برقص در آمدند و بیشتری تن بی سر مانند
 مبادران در تردد جولان بودند و هر طرف فریاد بزن و بدن و بگس مکش بر می آمد و ازین
 آواز هولناک جان از تن شوند^۴ گان بدر میرفت:

ابیات

برآمد است رزمی که خورشید و ماه	ندید است هرگز چنین رزمگاه
بیارید چندان نم خون ز تیغ	که باران ندارد بسالی ز میغ
همه ریگ شد زیر لعل اندرون	جو گرماس ^۵ زهار داده بسخون
بیابان بکردار جیحون ز خون	یکی بی سر و دیگری سرنگون
بیابان سراسر همه کشته بود	همه دست از کشتگان بسته بود
بیابان چو دریای خونشد درست	تو گوی ز روی زمین لاله رست
زبس کشتگان شد زمین ناپدید	تو گفستی کی روز قیامت رسید

۱. د: تمام عرصه - مردگان بر ندارد

۲. د: به بوی

۳. د: بسان مستان ندارد

۵. ب: کرپاس

۴. ا، ب، ج: شتود گان

چنان شد ز بس کشتگان روی دشت   که پوینده را براه دشوار گشت
 ز بس گشته افتاده کوه و دشت   فلک گفت بس بس که از حد گذشت
 تا هژده^۱ روز علی الاتصال محاربه و مجادله سخت و مقابله مقاتله صعب از هر دو
 طرف رو داد که شرح مبادرت هر يك از مبادران جانفشان در دفترها گنجایش ندارد از آنجا
 که در دیوان کده ازل منشیان قضا میشود فرمان روائ بطغرای غرای فتح و نصرت بنام
 نامی راجه جدهشتر درست کرده بودند بزور بازوی اقبال و قوت سر پنجه^۲ لایزال جر
 جوده‌ن و دیگر مخالفان غالب آمد در روز هفتم^۳ جر جوده‌ن از ضرب گرز کوه شکن
 بهیم سین به اقج ترین حال قالب ته کرده مکافات اعمال شنیعه خود که نسبت بحال
 پاندوان بنی عم نموده بود بحرای افعال رسید و نیز برادران و خویشان و منشیان او که با او
 در ناهنجاریها رفیق بودند همه بسزای رسیده رخت هستی بر بستند و درین جنگ هفت
 کوهی کی عبارت است از بست و یک هزار و سیصد و هفتاد فیل سوار و بقدر همین عرابه
 سوار و يك لک و نود و شش هزار سیصد و سی اسپ سوار و سه لک و پنجاه و هشت
 هزار پیاده که اعدا و کوهنی پنج لک و چهل و هفت هزار و یکصد و بست نفرماشید و
 باین حساب همگی ع تمامی لشکر طرفین نود و هشت لک و چهل و هشت هزار و
 یکصد و شصت نفر آدم سوای فیل و اسپ و شتر و گاؤ و غیر ذلک در عرصه پیکار آمده
 بودند از آنجمله همگی پانزده کس که هر پنج برادر پاندوان و شش کس دیگر باشند و
 زنده ماندند و دیگر همه در عرصه^۴ هژده روز بعرصه تلف در آمدند راه بپای مرحله مرگ
 شدند از بسکه^۵ عالم و بحیات و جهانجهان اهل نقوش بر خاک هلاک افتادند فرشتگان از
 قبض ارواح و منکر نکیر از پرشش سوال عاجز مانده^۶ شدند و آن قدر شجاعت میدان رزم
 ساز درجه شهادت یافتند که در بهشت برین جای برایشان تنگ شد بی شایبه زیب
 کارزاری بروی کار آمد اما در کار خانه تقدیر تکوین خلف ایشان صورت ایجاد پذیرفته
 بدینگونه پیکار نشان نمیدهند و در صحف تاریخ اسلاف امثال این محاربات بدایع از فرمان

۳. ب. ج: 'هیزدهم'

۶. ب: 'قاصر' شدند

۲. ب: 'طالع' اضافی

۵. د: 'عالم' ندارد

۱. د: 'پانزده'

۴. ب: 'در' عرض

روایان پیشین بقلم نیاورده اند بغایت تسوید این نسخه چهار هزار و هشتصد و سی و پنج سال منقضی میشود که تا حال این محاربه ضرب المثل محاربات عظیمه سلاطین والا اقتدار است بل اتار استخوان و امثال آن در آن مرز معاینه میگردد:

به پیوست جنگی گرایشان نشان   بدادند گردان گردن کشان
نه زانگونه پیکار آمد پدید   که مشوح گردد بگفت و شنید
از وقوع این نوع جنگ عظیم و گشته شدن خلائق بی شمار که از هر دیار بامداد و اعانت طرفین آمده بودند در امصار و بلاد و قصبات و افراط^۱ گیتی نوعی ماتم روداد که به تحریر و تقریر است نیاید و هر طرف مادران از درد پسران و زنان از حادثه شوهران و خواهران از قضیه برادران و دیگر عورات از عم خویشا دندان^۲ خروش دلخراش و ناله جان تراش بر آوردند و نام هر يك از مردگان بر زبان آورده به شیون فغان نمودند و از غایت قهر بر جستند و از طپانچه رخها^۳ بر خستند از درد درونی مویها بر کشیدند^۴ و آهنگ ناله باوج فلک رسانیدند نفیر جان گداز بلند ساختند و خون جگر از چشم ها ریختند دریا دریا اشک خونی باریدند و شعله شعله آتشین بلند کردند و حالتی بنیاد نهادند که فلک از دیدن آن بخیر و تاسف خوردی و کواکب بهزاران چشم بر حالت شان گریستی بسیاری عورات ماتمزده تاب افراط غم نیاورده قالب تهنمودند^۵ و بیشتری زندگانی و بال دانسته خودها^۶ در آتش انداخته خاکستر کردند و فریقی^۷ ازین مصیبت ترك اكل و شرب نموده تارك زندگی گشتند بروی^۸ بنا بر فرط الم از بام ند افتاده جان نثار شدند:

ابیات

از شدت غم جهان بجوشید	صد فتنه زمان زنان بجوشید
غم سوخت برون بکان بکان را	ماتم کده شد جهان جهان را
آشوب قیامت از جهان خاست ^۹	شیون بر ^{۱۰} زمین و آسمان خاست
بگرفت فلک ستاره بازی	بنشست زمین بسوگواری

۱. ب: 'اطراف' گیتی	۲. د: 'دندان' ندارد	۳. ب: 'رخا' ج: 'رخسار'
۴. د: 'بر کشیدند'	۵. ب: 'تهنمودند'	۶. ب: 'خود را'
۷. ج: 'د: 'فرودی'	۸. د: 'ازین' — گشتند بروی ندارد	۹. ب: 'ساخت' ۱۰. 'ز' زمین

بالجمله راجه جدهشتر اساس زندگی مخالفان از پا انداخته فتح و نصرت یافت اما از فروشدن عالم عالم ذی حیات علی الحوض از کشته گردیدن برادران و خویشان و منشیان خصوص مربیان و مرشدان و اوستادان بسیار افسوس خورده^۱ نظر بر بی بقای دنیا و بیوفائی^۲ ماضیها انداخته دل از تعلقات بر گرفت بلکه از زندگانی سیر گردید خواست که ترك علایق کرده^۳ به تلافی و تدارك این عصیان بعبادات شاق و ریاضات مالا یطاق پردازد لیکن بهکیم پتامه که در^۴ رزمگاه افتاده رمقی حیات^۵ داشت بنصایح دلپذیر و وعظی نظیر او را ازان وادی باز داشته بتقدیم احکام سلطنت و جهانداری بعدالت گستری و رعیت پروری و شرح انواع تصدقات و خیرات که تفصیل^۶ در کتابها نگنجد رهنمون گردید راجه جدهشتر بموجب امر آن مطهر فضایل و کمالات و هادی وادی جلال ملکات دل نهاد و امر سلطنت شده از هستناپور که دار السلطنت بود بملازمت دهر تراست عم بزرگوار خود رسیده ز کشته شدن جرجوده و دیگر پسرانش عذر ها خواسته بعد گرفتن اجازت اوزینت^۷ افزای اورنگ فرمان روائ و زینت پیرای سریر جهان کشائی گردیده باتفاق هر چهار برادر خود که کارنامه مردانگی هر يك مشهور است و اکناف گیتی را در خوره^۸ تصرف در آورده فرمان روایان روی زمین را فرمان پذیر خویش گردانید:

شیران جهان شکار کرده   در مورچکان کنار کرده
بخشش بساید دویار همدم   عهدش بطرب دو طفل توام

چون بیاسدیو بخدمت راجه جدهشتر فرموده بود که اگر جگ اسمیه بتقدیم رساند رفع حدك خاطر که از کشته شدن برادران و خویشان دارد و نیز بکارت جرایم متحققه و مومومه میتواند شد باصلاح^۹ نهد آن جگ عبارت است از عبادات مخصوص و آن برنمط است که بقصد تسخیر ربع مسکون آسی که بچندین اوصاف موصوف باشد بدون بند در پسمان^{۱۰} مطلق

۱. ب: 'کرده'   ۲. ب: 'بی ثباتی'   ۳. ب: 'خلایق نموده'

۴. ا: 'از' رزمگاه   ۵. ا: 'رمقی حیات' ب: 'و رمقی از حیات' ج: 'د: 'رمقی از حیات'

۶. ب: 'ج: 'ان تفصیل د: 'که تفصیله'   ۷. ب: 'اجازت' از و زینت' ج: 'زینت'

۸. ب: 'خوصه' د: 'قبضه' تصرف   ۹. ب: 'اهل'   ۱۰. ب: 'ذیشان'

العنان میسازند و فوجی از بهادران صف شکن و دلاوران تیغ زن و دنبال آن تعیین میکند و آن اسب با^۱ اراده خویش^۲ سیر عالم میکند و حکام هر دیار از آمدنش اطلاع یافته به استقبال شتافته اقبال اطاعت و ایصال پیشکش میکنند در صورتیکه احدی از اطراف حکام از اطاعت انحراف ورزد و آن اسب را بر بندد عسکر متعنه دنبال باستیصال و گوشمال آن بی اعتدال می پردازد بهمین آئین فرمان روایان اکناف عالم را مطیع نموده بمکان خود میرسند آنجنگ آن کس را میسر شود که حکم او بر تمام عالم جاری باشد چون راجه جد هشتبر تمامی راجها هفت اقلیم غالب آمده بود حسب الامر بیاسدیو^۳ اسمیه جنگ مقید شده مصالح مطلوبه^۴ فراهم آورده و اسب موصوف نصفانی که در کتب نوشته اند یعنی تمام نقره جنگ باشد و هر دو گوش آن سیاه بود بهمرسانیده بقاعده معین سر داد و ارجن برادر خود را با افواج قاهره دنبال تعیین کرد اسب در هر ولایت که میرسید حاکم آنجا باستقبال بر آمده قبول اطاعت مینمود و احدی را یارای نبود که سر از انقیاد بر تافته تخلف و انحراف تواند ورزید:

ابیات

هر جا که جنبش رسیده   اقبال برهنه یا دویده
حکمتش چو فرق نهد سنگ ۱۰۰   در خانه راجها افتند گنگ
عزمش بظفر هنر برونچیز   دولت بقیاس شیر و زنجیر
هر قلعه که او بتیغ بکشاد   از موم نهاد فضل فولاد
تا آنکه دنبال اسب سیر اکناف^۵ عالم نموده فرمان روایان هفت کشور را مطع و مقیاد کرده
نقود و اجناس بیرون از حد و قیاس از هر دیار برسمپیشکش بدست آورده بعد از يك سال بملاذمت
راجه جد هشتبر رسیده مورد تحسین و آفرین گردید و راجه این جنگ را باین معین بتقدیم رسانیده اقتدر
خیرات داد که برهمنان اطراف ممالك و قرا و مساکن آن را ربی نثار شدند^۶ و از خصیص افلاش و
تنگدستی بر آمده باوج^۷ تونگری دنمول رسیدند

۱. ج: 'از اراده' ۲. ج: خویش 'در اکناف' ۳. ج: 'بتقدیم جنگ' د: 'بتقدیم استمند جنگ'

۴. د: 'مطلوبه' ندارد ۵. د: 'اکناف' ندارد ۶. ب: 'هر دیار از ازلی نیاز'

۷. د: 'باوج' ندارد

شربت جودش مزاج تنگدستی را دواخته افلاك را فیض عطایش غمگسار
 بی تکلف بی تصنع از خصیص آید باوج هر که بودی بینوائی^۱ در مقام افتقار
 بعد از انفزاع این جنگ عظیم بامور جهانبانی پرداخته عرصه عالم را
 چون آفتاب عالمتاب در پرتو حمایت و اعانت^۲ گرفته از شعثمه انوار عدالت و
 نصف منور گردانیده در مه امان و امن در آمد^۳ کامه رعایا و عامه پرایا و ولایت رونقی
 گرفته آباد و معمور گشت در عهد او باران بر وقتها و برفی^۴ خواهش عالمیان می بارید
 آفت و مخط ادبار زد نمیداد زمین گشت پدید و خزانه تمام و کمال مزروع میشد
 زراعات دابه پذیرفته ربع سیر^۵ میداد شجرات سرسبز و شاداب بوده گل نوباده و میوه لذت
 اسامی بر آورد و خوش و طیور در کمال فرهی و خوش دلی سیر و طیر میگردید اهل خرقة و
 ضایع از مکاسب خودها سود مند میبودند و عبادت و طاعت و اکتساب مجلسن صفات
 اشتعال داشتند رسم دزدی و رهنزی و عناد دگنه و فساد و فتنه رخت هستی بر می بست
 وامنیت و جمعیت و اختلاط و محبت طرح اقامت می انداخت جهانیان در بحر و بر و باغ
 و زاغ داد عیش عشرت میدادند و غم و اندوه تجمل و امساک از دلها بر می انداختند:

نظم

ز راهی نه در چشم عشرت غبار ز باغی نه در پای امید خار
 بمیدان دولت فلك زاندرخش زمین کامیاب و زبان کام بخش
 عدالتش^۶ نوعی رواج یافت که شیر^۷ و گوسپند از يك منهل آب میخورند و بازو
 دراج در يك مقام آرام میگرفتند:

ز عدل او شده باز سفید خفت کلنگ ز آهن او شده شیر سر رفیق شغال
 نه این دراز کند در زمین بدونچه نه آن قرار برد در هواید و چنگال
 سخاوتش بحدی بود که هر روز هشتاد هزار برهن از معبد^۸ او افضال معده خواهش

ممتلی کردند^۹ و محتاجان در عرصه روزگار سمنند مراد می قاختنند

د: 'سوابه'	ب: د: 'وعنایت'	۳: د: در 'کافیه' رعایا
۴: د: 'دبر وقت و برفی'	۵: ب: د: 'بیشتر' میداد	۶: د: 'عدالت'
۷: د: 'سیر'	۸: د: 'امن'	۹: ا: ممتلی 'ساختند' ب: 'میگردند' د: 'سمنان ساختند'

بهر کس که روزی عطایش رسید دگر نسل او تنگدستی ندید
راستی و راست گوئی آنچنان داشت که در تمام عمر زبان را ملوث دروغ نیالوده
غیر از راستی حرفی بر زبان نیاورده چنانچه درین وادی روایت چند مشهور است:

بیت

راستی را پیشه خو کن مدام تا شوی در هر دو عالم نیکنام
حق اندیشی و خدا شناسی او به تهجی بود که تا این زمان فرقه هندو بر دین و آئین
او عمل میکند و تذکار خوان و اوصاف و بزرگی او از عبادات می‌شمرند:

بیت

کامل همه راز نقص بیرون آرد يك شمع هزار شمع روشن سازد
نیک نامی و فرخنده فرجاسی او به نمطی که تا حال چهار هزار هشتصد و سی و شش
سال میگذرد تاریخ جلوس او بر اورنگ جهانبانی در جراید روزگار و تقادیم اهل هند مرقوم
میگردد الحاصل اوصاف حمیده و صفات پسندیده و اخلاق حسنه و آیات مستحسنة و
جلایل شمایل و جزایل خصایل آن سر آمد مکارم^۱ روزگار از تحریر افر و نیست:

نظم

زمسح راجه بود خانه رازبان^۲ کوتاه فغان که قصر بلند است و بزدبان کوتاه
ز کنگره شرف پیش طاق اجلالش کمند دانش باراست در پسمان کوتاه
و آن راجه فلک درجه تقدیم خدمت دهر تراشت عم بزگوار خود سعادت دانسته و
حصول رضا مندی او را بر جمیع امور مقدم داشته تمامی مهمات جهانبانی بموجب امرش سر
انجام میداد و خزاین و کار خانجات در حکم^۳ او مقرر کرده آنچنان خدمت میکرد که دهر
تراشت در زمان سلطنت پسران خود اینوع حکومت و فراغت نکرده بود چون شانزده سال
بدینموال گذشت روزی بهیم سین^۴ که دهر تراشت را اصلاً نمیخواست بروز تمام آنچنان بر
بازو خود دست زد که آواز آن دور رفت و بر زبان آورد که این بازو من همانست که یکصد
پسر دهر تراشت بالشرک آنها بکشت دهر تراشت از استماع این سخن غمناک گشت و
زیاده ازان در آنجا تاب بودن خود^۵ نیاورد:

۱. ا. ب. ج: 'مکان' روزگار ۲. د: 'خاص از زبان' کوتاه ۳. د: در 'امر' او ۴. ب: 'در آنجا' نیاورد. د: 'خود' ندارد

بیت

بریده تر است گاه پیداد شمشیر زمان ز تیغ فولاد
 ازینجهت ترك تعلقات نموده معه زوجه خود و کنتی مادر پاندوان و پدر و برادر
 خویشتن در صحرا رفته بعبات و ریاضت اشتغال ورزیده بعد سه سال بر کنار تالاب
 تھانیسر و بقولی در هردوار گنگ جهان گذران را پدر دو نمود چنانچه بیاسدیو این همه
 حقیقت را و احوال پاندوان و کوروان و نیاگان ایشان و دیگر حکایات بدایع به تفصیل به
 تحریر در آورده کتاب مهابهارته متضمن هزده باب^۱ مشعر بر یک لکھ اشلوک درست
 کرده از آنجمله هشتاد و شش هزار اشلوک در شرح حقیقت و طریقت و آئین خدا جوئی و
 خدا طلبی و قوانین ایزد پرستی و یزدان شناسی و بیان تصایح عدالت و سخاوت و روایات
 دین و مذهب^۲ و حکایات نادر و عجایب و کیفیت گھنگی عالم موجودات عالمان و
 بیست و چهار اشلوک مشتمل بر مجاورات^۳ دلاوران^۴ جانستان^۵ و بهادران جانفشان^۶
 است وجهه تسمیه بیان کتاب اینست^۷ یعنی مهابزرگ و معنی مهابهارت^۸ جنگ است
 چون مذکور است^۹ عظیم در مطاوی و محازی آن اندراج یافته ازینجهت مهابهارت موسوم
 گردیده دیگر آنکه چون پاندوان و کوروان از اولاد راجه بهرت هستند که سلسله اجداد
 وایشان به پانزده واسط^{۱۰} بر راجه مذکور میرسد و او راجه عظیم الشان و جهانیان هفت
 کشور بوده^{۱۱} ازینجهت این کتاب را بهارت نام نهاده باسدیو درین کتاب ولادت والده
 خویش و زادن خود بطرز^{۱۲} غریب بقلم در آورده تفصیل آن بطریق اجمال اینکه راجه
 عظیم الشان در چندیری اقامت داشت روزی در صحرا بعشرت شکاری پرداخت در
 آنحال او را زیاده خیال زوجه خویش که با او اخلاص بسیار داشت شهوت غالب آمده
 آب منی از او جدا شده راجه آن آب منی را در برگ درختی انداخته حواله شاهین که با او
 شکار میکرد نموده فرمود که در حرم سرا رفته بزوجه او برساند شاهین که بقدرت الهی

د. ۱: هزده 'کتاب'	د. ۲: 'مرتب'	د. ۳: ج، د: 'محاربات'
د. ۴: دلاوران 'ندارد'	د. ۵: ب: 'مجادلات'	د. ۶: د: 'جانفشان' ندارد
د. ۷: آئین کتاب 'است'	د. ۸: 'مهابهارته بزرگ'	د. ۹: ج، د: 'جنگ' عظیم
د. ۱۰: پانزده 'پشت'	د. ۱۱: کشور 'میگفتند'	د. ۱۲: ج، د: 'بطور' غریب

شعور آدمیان داشت حسب الامر راجه آن برگ را بمنقار گرفته پرواز در آمد در اثنای راه شاهین دیگر او را دیده دانست که طعمه در منقار اوست ازینجهت باور رسیده در آویخت اتفاقاً آویزه هر دو شاهین بالای دریای جمنا بوده فرار از^۱ شورش آن جانوران آب منی ازان برگ جدا شده^۲ ریخته در دهان ماهی افتاد و به ارادت ایزدی ماهی حامله گردید^۳ بعد از ده ماه ماهی بصید صیادی در آمد^۴ چون صیاد شکم ماهی شگافت پسری و دختری بطریق نوامان بدر آمدند ماهی گری حیران شده آن پسر و دختر را بملاذمت راجه برد و حقیقت از^۵ بعرضه رسانید راجه پسر را بفرزندی گرفته متن که در سنسکرت ماهی را گویند چون کلان شد ولایت کنار دریای ستلج بجایگزیند^۶ ساخت و آن ولایت^۷ نام او ماچھی واره شهرت یافت و راجه آن دختر را قول نکرد ماهی گیران را بفرزندی خود گرفته پرورش نمود چون بوی های از بدنش می آمد ازینجهت او را مچهودری گفتندی و کشتی خوردی را گرفتی صادر و وارد را از دریا گذار و ندی و از هیچ کس چیزی نگرفتی چون مدتی بگذشت به و آن دختر بحد بلوغ رسید روزی براسیرن شکیب بن نشست بن برهما که بار یافتگان در گاه ایزدی بود بردریا عبور نمود و حسن و جمال^۸ دختر ماه تمثال دیده مبتلا گردید^۹ او را تکلیف صحبت نمود دختر از صلابت و مهابت نرسید و التماس نمود که ما را از تقدیم امر شریف^{۱۰} انحراف نیست اما از مردبانی که ایستاده شرم دارم برا تیر بقوت ریاضت خویش افسونی بکار برده ابر سیاه^{۱۱} پیدا کرد عالم آنچنان تاریک گشت^{۱۲} که بهیچ کس^{۱۳} پشت دست^{۱۴} نمیدهد و در آن حال بان ماه تمثال صحبت داشت چون فارغ گردید^{۱۵} همان^{۱۶} دختر حامله شد^{۱۷} و همان زمان پسری^{۱۸} و لادت یافت و همان زمان این پسر والا گهر بسان جوانان چهارده ساله گردیده پدر و مادر را تعظیم کرده رخصت حاصل کرده^۱ شده در جنگل رفته بعبادت

۱. ب. ج. د: 'از شورش'	۲. د: 'جدا شده' ندارد	۳. ب. ج: 'گشت' ندارد
۴. ب. ج: 'صیادی آمد'؛ 'صیادی در چون صیاد'	۵. ب: 'حقیقت را'	
۶. ا. ج. د: 'مقرر ساخت'	۷. د: 'ان وقت'	۸. د: 'تمثال'
۹. د: 'گشت'	۱۰. ب: 'عذر'	۱۱. ب: 'کوهی'
۱۲. ا. ب. ج: 'گردید'	۱۳. ب. ج: 'کس'	۱۴. ب. د: 'بنظر نمی آمد'
۱۵. ب. ج. د: 'شد'	۱۶. د: 'لحظه'	۱۷. ب. ج: 'گردید'
		۱۸. ب: 'سعادت'

معبود حقیقی مشغول گشت نام فرخنده^۲ فرجام آن را بیاسدیو نهاده و از شگرفی تصرفات رابر هیچ کس از صحبت بآن دختر و ولادت پسر آگاهی نیافت و غنچه نگارت او همچنان نا شگفته ماند و بوی ماهی از بدنش بیوی خوش مبدل گردید^۳ و آن همه مقات که به تحریر در آمد زیاده از یکپاس نکشید و ثانی الحال ان دختر در عقد زوجیت راجه سین در آمد و راجه بچر برج جد کوروان و پاندوان ازو حاصل شد^۴ چون^۵ بیاسدیو بعد ولادت در صحرا رفته بعبادت شاق و ریاضت مالا اشتغال^۶ ورزید از واصلان درگاه حق و بار یافتگان درگاه جناب وحی مطلق است و موهیت الهی و کثرت^۷ باطن حقایق و موطن او نوعی انجلا پذیرفت که عالم لذتی حاصل کرده بر علم الهی و طبعی و ریاضی و منطق و مناظره و سایر علوم متعارفه و غیر متعارفه اطلاع کمال رسانید^۸ چهره آرای اسرار آسمانی و صورت نمای سرائر معانی گردید اگر چه در هدایت ظاهر علمیان بید بموجب آواز غیب از زبان الهام ترجمان برهما که ذریعه آفرینش مخلوقات اوست بر آمده اما بیاسدیو آن را چهار لخت کرده^۹ هر يك را با سسمی موسوم گردانید یعنی سام بید رگه بید حجبید اتهربن بید و ان هر يك را در عالمیان شایع ساخت و کتب دیگر که پسران و پسرزاده های برهما از معانی بید استنباط نموده^{۱۰} اند و از انقلاب او وارد گردش چرخ دوار بعضی از آنها رو بانعدام نهاده بودند باز بر صفه وجود آورده به تجدید تربیت داده و کتاب مهابهارتهه که جامع^{۱۱} همه کتب بید^{۱۲} است و کوایف^{۱۳} آفرینش اهل افلاك و اهل خاك و ظهور عالم و عالمیان و احوال پاندوان و کوروان و حکایات بدیعه در تصانیف او^{۱۴} مندرج است و نیز بیدانت شاستر که عالم الهی مناظره بهتر از ان نشان نمیدهند او بظهور آورده وحدت واحد حقیقی پیراهن واضح^{۱۵} گزارش نموده آنرا آنجمله يك حسن دلاویز است که از چندین هزار پرده جلوه ظهور میدهد و هر کلیمی^{۱۶} پهنا در گوناگون رنگ چهره می افروزد:

۱. ب. د: 'نموده'	۲. د: نام 'سعادت'	۳. ب: 'شد' د: 'گشت'
۴. ا: 'گردید'	۵. ب: د: ان 'القصة'	۶. ا: مالا 'یطاق'
۷. د: 'طاعت' باطن	۸. ب: 'کمال' یافته	۹. ب: د: 'ساخته'
۱۰. د: 'کرده'	۱۱. د: 'جمع بیداست'	۱۲. ب: 'هند'
۱۳. ب: د: 'حقیقت'	۱۴. د: 'اهل افلاك و اهل خاك' --- در تصانیف او ندارد	
۱۵. ب: 'آنچه'	۱۶. د: 'بر حکیمی'	

نظم

هستی واجب یکی آمد بذات هست احدی در شیون در صفات
 بهریکی موج هزاران هزار روی یکی آئینه بی شمار
 و اعتقاد دانشمندان این دیار آنست که از صحف قصه که آنرا سمر ب گویند و
 نسخه تواریخ که آن را پوران نامند و کتب حقیقت در کتاب خوانند و صحایف
 حکمت و نجوم و دیگر و استانها قدیمه و آنچه بیاسدیو بتازگی رواج داده منظور معتبر و
 عمل بران محض عبادت و نتیجه آخرت است سوای آن هر چه سخن آرایان نکته طراز و
 هنگامه پیرایان سخن ساز ازو فور علمیت و فضیلت بعضی^۱ کتب و بر سایل و اکثر
 اقوال و سبیل از خود اختراع نموده^۲ اند شایان اعتبار و نتیجه بخش جزوی نیست و نیز
 اعتقاد آنجماعه آنکه آن که^۳ و اصلان در گاه الهی خلعت هستی جاوید بر دوش
 انداخته^۴ تا حال در عالم علوی و سفلی بسیار است سبحان الله اهل زمانه را از کار
 خانه عنایت ایزدی چقدر قدرت مرحمت شده بود که قادر بر ارتکاب امور شگرف و
 کارهای سترک میتوانستند شد مصداق این معنی آنکه بیاسدیو نوعی قدرت داشت
 که از امور ماضی و مستقبل^۵ و اسرار حال و مال آگهی داشت و آنچه میخواست
 بعرضه ظهور می آورد چنانچه عجایبات خوارق ان یگانه آفاق در کتب معتبر مندرج
 است و همچنین از سربکرشن و بهیم و ارجن و کرن و جرجودهن و دیگر بهادران قیل
 افگن کارهای بزرگ و امور سترگ منقول است که زمانیان حال از شنیدن آن در
 گرداب^۶ تعجب و ورطه تحیر فرو میرود و آن را از اندازه بشری پیرون دانسته در تصدیق^۷
 آن می آبیستند چنانچه شرح شگرف کاری آن نامداران در کتاب مها بهارت به تفصیل
 اندارج یافته^۸ آری از نیرنگی میشت ایزد بدایع آفرین و دمون ارادت خالق زمان و
 زمین است که در هر دوری خلعت جهانیان بطرز دیگر و در هر عنصری آفرینش

۳. د: 'مفتدای'

۲. ب، د: 'نموده'

۱. د: 'یعنی'

۶. ب: 'حیرت'

۵. ا، ب، ج: 'استقبال'

۴. ب: 'داشته'

۸. د: 'پذیرفته'

۷. د: 'آن در گرداب-- در تصدق ندارد'

عالمیان بنوع^۱ دیگر آورده عجایبات قدرت خویشتن بمنصه شهود ظهور جلوه گر میسازد چنانچه علمیا و حکمای هند بموجب کتب معتبر و صحف^۲ قدیم بران قایل هستند که مدار گردش روزگار بو قلمون بر چهار دور است اول سبب جگ هفته لکھه و بیست و هشت هزار سال و اهل آن دو در فتنی و فقیر صغیر و کبیر بصفات راستی و راستکاری و ریاضت و پرهیز گاری کمال زور و قوت موصوف باشد و عمر طبعی آن مردم يك لکھه سال است دویم تریتا جگ^۳ و دوازده لکھه و نود شش هزار سال و درین دور عمر و قوت و قامت و صفات هسنه تست بر در اول باقی نمی نماید^۴ و عمر طبعی مردم ده هزار سال میباشد سیویم دو اُپر هشت لکھه و شصت هزار سال درین دور نیز از عمر و قوت و نیکوی کاریها تست بدویم سه حصه زایل میگردد و عمر طبعی هزار سال میشود چهارم کلجگ چهار لکھه و سی و دو هزار سال و درین دور از عمر^۵ و اوصاف نیک بدستوریکه نوشته شد و هشتم^۶ حصه باقی میماند و عمر طبعی صد سال است و درین دور از همه^۷ دوران زیون و فاسد قرار داده اند و اهل این زمانه از صفات حسنه دور یاب و منمیه^۸ نزدیک میباشد ازینجهت است که اهل ادوار سابقه قوت و قدرت بسیار داشته موافق آن ارمنه مصدر امور عظیمه شدند و اهل این زمانه که قادر بران کردار و اعمال نمیتواند شد آنرا از طاقت بشری زیاده تصور کرده در لجه حیرت فرو میروند و این ادوار تا انقطاع رشته عالم کی امتداد ان بیرون از ضبط شمار و افزون از حد قیاس است نشان میدهند و مانند^۹ گردش چرخ علی التواتر میرسند در وقت رسیدن دور دیگر نشان تبدیل لیل و نهار^{۱۰} وضع و اطوار مردم بر محاسن بالفایح^{۱۱} امات بروشی که بقلم آمده تبدیل می یابد و اوضاع مردم بطرز دوری که میرسد^{۱۲} چون پاندوان در آخر دور دو اُپر^{۱۳} بودند در اندک فرصت^{۱۴} آن دور بانقضای رسید و عمل و دخل دور

۳. د: 'جگ' ندارد

۲. ا، ب، ج: 'صحایف' قدیم

۱. ب: 'یک' دیگر

۶. ب: 'دهم'

۵. د: دور 'عمر و قوت'

۴. ب، ج: باقی 'مانده'

۹. ب: 'مانند' ندارد

۸. ب، ج، د: دور و بیایات: 'ضمیمه'

۷. ب: دور را از 'جمع'

۱۲. د: 'میگردد'

۱۱. ب، ج: 'پانصایح': 'باینتفتح'

۱۰. تبدیل لیل و نهار

۱۴. ب: 'فرصت' ندارد

۱۳. ج: دور دو 'آخر': 'دوار'

کلجگ گردید اوضاع و اطوار زمانیان بر گردید^۱ و علامات زمانه فاسد نمودار شد^۲ چنانچه قصه نادر نقل است که پیش از نزول شخصی در هستناپور مصری عظیم بود زمینی^۳ از شخصی خریده شروع عمارت نموده قضا را بسیاری نفوذ و طلا و نقره از زیر زمین آن خانه برآمد چون تا هنوز زمان حق سناسی بود و آن شخص بفروشنده خانه آن را ازینمعنی اطلاع کرد نقود و دقیقه که ازان برآمده تعلق نبود از آن مرد پاسخ داد که من خانه را با آن چه فروخته در دست^۴ ام با نقود و عمله آن که بفروخت درآمده مارا هیچ دخلی نیست اگر این زر در نصیب من میبودی آن روز ظاهر شدی^۵ که آن در دست تصرف من بود امروز که خانه ملکیت است این نقود^۶ از آن تو باشد این هر دو شخص به نیکونه بهمدگر واگونه کردند احدی بآن نقود دستی نمیکرد حتی که با یکدیگر پیچیده این سانحه^۷ را در عدالت گاه راجه جدهشتر آوردند راجه که دانای اسرار بود بخاطر آورد که عنقریب دور کلجگ میرسد نیت مردم باینطور نخواهد ماند بان هر دو شخص فرمود که بالفعل این نقود بطریق امانت^۸ باشد بعد چند روز قضیه^۹ فیصل داده خواهد شد چون در اسرع اوقات دور کلجگ^{۱۰} رسید و طرز وضع مردم دگر گون شد^{۱۱} آن هر دو بایع مشتری خانه مذکور بری نقود و مسطور به خلاف گفتگوی سابق بایکدیگر مناقشه در پیش آوردند^{۱۲} یعنی بایع دعوی کرد که من^{۱۳} خانه را افروخته ام نه نقود و دقیقه و مشتری میگفت که من خانه را خریده ام^{۱۴} این نقود تعلق بمن دارد چنانچه این مقدمه باز در محکمه راجه رجوع گردید^{۱۵} و دعوی طرفین معکوس بدعا نخستین بظهور پیوست به یقین دانست که بر کتکی اوضا و مردم بسبب نزول^{۱۶} کلجگ است ازینجهت دل از تعلقات برداشت اتفاقاً در آن ایام خبر هلاکت تمامی

---

۱. ب. د: 'بر گشت'	۲. ب: 'گشت'	۳. ب: 'خانه سنگینی'
۴. د: 'دست بدست'	۵. ج: 'ظاهر بودی'	۶. ب: 'نیز ازان'
۷. ب. ج: 'سنحه غریبه را'	۸. ب: 'بوده باشد'	۹. ب: 'قصه را': 'قصه' تفصیل
۱۰. ب. د: 'کلجگ در رسید'	۱۱. ب. د: 'گردید'	۱۲. ب: 'پیش نمودن'
۱۳. ب: 'نیکرد که'	۱۴. ب: 'با عمله آن خریده قیمت داده ایم'	
۱۵. د: 'راجه جدهشتر رجوع گشت'	۱۶. د: 'برون کلجگ'	

جاودان و رفتن سری کرشن و بلهدهر ازینجهان^۱ بسر حکه در مها بهارتهه مرقوم است بسمع را چه جدهشتر رسید قبای حیات در برش تنگ آمده عالم در نظرش تاریک گردید و با خود قرار داد که ترك سلطنت نموده نوشته آخرت بسازد لهذا بریجهت این ابهن ابن ارجن که از اولاد هر پنج برادر غیر از و ارث بنمود قشقه فرمان روای بر پیشانی کشیده حجتش بن دهر تراشت را وزیر مدار علیه کرده ترك جهانبانی نموده گوشواره از کوش و حمایل جواهر از گردن و بازو و لباس بادشاهی^۲ از تن بر آورده پوست درخت پوشید برادرانش نیز متابعت او کردند و هم باتفاق یکدگر از شهر بر آمده رو بصحرا نهادند مرد وزن عقب ایشان میرفتند و بی اختیار گریه میکردند راجه جدهشتر^۳ همه را دلاسا کرده^۴ وداع ساخت و هر پنج برادر را و ممات درویدی زوجه ایشان بجانب مشرق روان شدند سیر ولایت بنگاله و آن حدود کرده^۵ در دکن آمدند و تمام مالک را کشته به گجرات رسیدند و از آن جا بدوار کا آمده از یاد سریکرشن ویلهد هر گریه کردند از آنجا سیر ولایت تهته و ملتان و پنجاب^۶ دور کوه بدری ناتته رفته ریاضات شاق و عبادات مالا یطاقو کشیده بکفارت عصیان دایروی گناهان که برادران و خویشان را گشته بودند خود را در محوطه^۷ برف که آن را همانچل گویند فروهشتند و ابدان^۸ خودها بکشاده پیشانی مانند برف گداخته در دنیا نیکنامی جاوید و در آخرت رتبه بلند یافتند راجه جدهشتر در برف گداخته نشد تا به بدن عنصری در بهشت برین داخل شد؛

نظم

نمردند بردند نیکسی بسی   چنین نیکنامی نه برده کسی
 زهی نیکنامی که تا این زمان   چو خورشید روشن بود نام شان
 ایام سلطنت کوروان و پاندوان مدت یکصد و بست و پنج سال از آنجمله طرفین
 باتفاق یکدیگر هفتاد شش سال جرجودهن بعد اخراج پاندوان سیزده سال و راجه جدهشتر

۱. جهان 'فانی' ۲. د: 'زواهر گردن و بازو بند لباس شاهی' ۳. د: راجه 'جدهشتر'

۴. ب. د: 'نموده' ۵. ب. د: 'حدود' 'نموده' ۶. ب. ج. د: 'پنجاب' 'نموده'

۷. ب. د: 'محوطه' 'برف' ۸. د: 'بدهان' 'خودها' ۹. د: 'ایام سلطنت' 'سیزده سال' 'ندارد'

بعد جنگ مهابهارت سی و شش سال^۱ راجه برینجهت بن ابهم بن ارجن در زمانیکه پاندوان را با کوروان محاربه روداد پسران هر پنج برادر تمامی در رزمگاه کشته شدند پاندوان بسبب بی اولادی شکسته حال گردیدند و تخم^۲ هزاران غم در مزرعه دلها می کاشتند و از عنایت ایزدی امیدها میداشتند چون تقدیر قادر مطلق بران رفته بود که مدت ممتاوی فرمان روائ^۳ در نسل پاندوان بوده باشد لهذا از مشیمه قدرت صمدیت بمنصه ظهوره جلوه گر گردید یعنی در آن وقت که ابهم بن ارجن در جنگ پارِیج که آن را چکایو گویند کشته شد زوجه او حامله بود بعد انقضای مدت معهود از بطن آن عفیفه خلف والا گهر سعادت ولادت یافت نام آن را برینجهت نهادند پاندوان که از نسل نا امید بودند انواع شادمانی کردند شب دیجور نا امیدی را صبح حصول امید دمید و شام اندوه ظلمانی را سحر سرور نورانی در رسید آب رفته در جو آمد و مراد خفته بیدار گردید:

بیت

بعد نومیدی بسی امید هست در پس ظمت بسی خور شید هست
الحق فرزندانست ضیای چشم امید فروغ دیده مرا و جاوید زیب صحیفه زندگانی
زینت چراغ کامرا کامرانی شمع شبستان آبانی و آمالی شجره بوستان مقصود حال و مال
حیات مستعار را معاوضه زندگی نا پایدار را مبادله:

نظم

نماند نام در دوران کسی که و فرزند بماند یادگارش
از ان جام صدف در گوش ماند که می یابند در شاهوارش
القصه راجه برینجهت در صورت و سیرت بی همتا و در^۴ قوت یکتا گردید بعد از ان که
پاندوان به نمطی له نوشته شد رخت هستی بر بستند سریر آرای جهانیان کشته تا
جیای^۵ مراسم عدالت و نصف و اقسام لوازم مروت زرافت عالم و علامیان را^۶ تازه و مسرتی
بی اندازه بخشید و از داد گستری و رعیت پروری نام بناکان و اسم خویش روشن گردانید:

۱. د: 'ایام سلطنت --- سیزده سال' ندارد ۲. د: 'اولادی' گشته خاطر و شکسته دل گردید بچشم

۳. د: 'که بدست میاد' در نسل ۴. ب: 'در زور و قوت' ۵. د: 'تا' بچای

۶. ب: 'درا' زوقی تازه

بیت

آسوده جهان بدولت او   افروخت نظر بطلعت او
 بسان راجه باید دنیا کان^۱ خود شکار دوست بود اکثر اوقات در صحرا رفته بشکار
 اشتغال داشتی و از احوال رعایا جز گزافتی محافظت عابدان که در بیابان بعبادت مشغول
 بودند نمودی چون مدتی بدین نمط گذشت روزی بعاتت معبود بعزم شکار سوار شد و
 صحرا نورد و هامون گرد گردید با شیر و فیل وحوش و طیور پرداخته جانوران شکاری را
 سر داد و پلنگ برق آهنگ در صید نیله و رنگ قوت ناخن و چنگ نمودار ساخت و سیاه
 گوش مانند سیاه^۲ چشمان جادو گوش به تسخیر نخجر پرداخت سگ باد تنگ بمثال اجل
 بر سر خرگوش در دیار رسید و آهو آهو گیر و بخداع و قریب آهوان را اسیر گردانید باز
 بلند پرواز در شکار قاز جنگل دراز کرد^۳ و جربحرات ذاتی^۴ دراج را بچنگل آورد و شاهین
 بشکار کلنگ و گاو پردازی بکار برد چرخ بصید بط بلند پردازی اشکار کرد بحری بامواج
 بال و پر چندین مرغان را در بحر افتاد انداخت سر و بسیاری طایران سره رایی سر ساخت
 شکره در جان شکری جانوران و با شه باشندگان هوا را بر زمین آورده حریت افزای
 تماشائیان گشت و از آواز طبل مرجهای مرغان مانند آه درمندان بر افلاک میرفت و از
 غوغای شکاریان^۵ صفهای درندگان بسان ابر از درش باد متفرق گشت در سطح هوا
 صفوف طیور از چنگال شاهین و باز باز برفت و در عرصه زمین صفوف و خوش از پیچه نور
 و سیاه گوش بدرنجیت گروهی به تیر و تفنگ کور و رنگ^۶ هلاک انداخت و
 جمعی بناوک و خدنگ نیله کوزن بیجان ساخت:

نظم

بصحرا آهواز تیر جفا کیش   چو شاخ خویش می پیچید بر خویش
 کشیده چیره دستان در کمان تیر   چو تیر افتاده در دنبال نخجیر

۱. ب. راجه 'پاندوان نیاگ' د: 'پاندوان'   ۲. د: مانند 'سه'

۳. د: 'چنگ باز کرد' ب: 'دراز کرد' ندارد   ۴. د: 'در بی' دراج

۵. د: 'شکار' کتان   ۶. ب: 'رنگ' را' بر

گروهی بند یوزان بر کشوده   گروهی تیغ بر کوه^۱ آزموده
 گروهی از سگان برداشته قید   بنعره تیر کرده از پی صید
 گروهی باز را پرواز داده   کلنگانرا بچنگ باز داده
 در اثنای این حال آهوی تیر از دست راجه خورده باوجود زخم میدوید راجه
 تعاقب کرده آن قدر تردد کرد که از لشکر خویش جدا افتاد و از بسیاری يك و دو مانده
 گشت و تشنگی برو غالب آورد برای آب بهر طرف کام شتاب میزد قضا را گذارده بر
 آستانه درویش ریاضت کیش افتاد آن درویش در آن ویرانه بر سجاوه طاعت قیام و بر
 مصلائی^۲ عبادت قعود می دارند^۳ و معتکف گوشه نشین^۴ ریاضت و میروی زاویه
 افاضت بوده اوقات عزیز را دریاد رب العزت بسر میرد و خدا آگاهی از جبین مبین او
 واضح و شکوه عرفان الهی از پیشانی نورانی اولایح بود محاسن سفید بر کرد چهره
 نورانش مانند خط شعاعی از نور خورشید ظاهر و فروغ حقیقت از ماصیه خاکستر
 آلودش بسان آتش از نیه ها هر^۵:

نظم

در خاک شگفته بوستانی   در گرد نهفته آسمانی
 از خلق نشستہ برکناری   در دلق کسسته همچو ماری
 راجه آن عابد عبادت گزین را دیده از اسپ فرود آمده طلب آب نمود آن نظر یافته
 قیل و قال مضرب^۶ جناب ایزد متعال از بسکه مستغرق عبادت بود هرگز ندانست که چه
 کس است و چه میگوید راجه را که در آتش تشنگی سوزان بود نایره^۷ غضب و قهر
 شعله زد ماری بیجان را که دران حوالی افتاده بود بگوشه گمان برداشته که در چگویی^۸ آن
 زاهد انداخته ازان مکان بمسکن خویش راهی گشت^۹ و درویش خدا اندیش همچنان بر
 مصلائی ریاضت قیام میداشت و مار در گلوی او یزان بود از چند روز خلف آن عابد در

۱. د: 'نبر' گور   ۲. د: 'نبر' متلای عبادت ورزید   ۳. ب: عبادت 'تعودمی' ورزید

۴. ب: د: 'نشین' ندارد   ۵. ب: از نیه 'پاهر': د: 'ماهر'   ۶. ب: ج: 'تقریب' جناب

۷. ب: 'ناهره' غضب   ۸. د: 'گلوی' انرا 'انداخته'   ۹. ب: 'گردید'

گوشه بعبادت مشغول بود او از تخم این زاهد و شکم آهو ماده که این قصه مشهور است پیدا گشته و بر سر خود همچو آهو شاخ است^۱ ازین جهت آن را سنیکی رکهه گفتندی که^۲ بر سر شاخ دارد اتفاقاً در آن روز عبادتی که پیش داشت فارغ^۳ شده شادان و فرحان^۴ بملازمت پدر بزرگوار می آمد یکی از دوستان او گفت این قدر که بشادمانی می آئی مگر نشنیده که راجه برینجهت مار مرده در گردن پدرت انداخته است سگی رکهه بر حقیقت واقف شده خشمناک گشت و بر کنار آب رفته غسل کرده بجانب صمدیت مناجات نمود که هر کس مار در گردن پدر من انداخته بعد هفت روز بجنگ^۵ مار او را گزیده بر خاک هلاک اندازد تفرع او بدرگاه ایزدی مستجاب گشت چون از مناجات فارغ گشته به ملازمت پدر بزرگوار رسید دید که بهمان نمط^۶ در ریاضت مستغرق ایست و مار مرده در گردنش آویخته از دیدن اینحال باواز بلند آن قدر گریه کرد که پدرش از آن حال باز آمد سنیکی رکهه گفت ای پدر هر کس در گردن^۷ مار انداخته من او را دعای کرده ام پدرش غضبناک گشته گفت بسیار به کردی که همچو راجه عادل رعیت پرور را که رعایا و پرایا در سایه دولت او آسوده اند همچون دعای بد نمودی و بر پسر اعتراض بسیار کرده یکی از خدمته خویش نزد راجه فرستاد برین مقدمه واقف گردانید از استماع این خبر راجه را دو غم عاید حال گردید یکی آنکه در خدمت عابد مرتاض مصدر گستاخی شد دویم آنکه بموجب دعای بد درویش زاده مستجاب الدعوات بعد هفت روز جهان گذران بدرود باید کرد انگاه خادم درویش را رخصت کرده بمشورت ارکان دولت و اعیان مملکت متوفی از چوب کلان در میان دریای گنگا ایستاده کرده پاره عمارت^۸ که رسیدن مار در آنجا متصور نباشد^۹ بران احداث نموده با مصاحبان دانش پیشه و دانایان خرد اندیشه دران حصار محفوظ پناه برد که تا انتضای ایام دعای بدوران آن حصین حصن بوده باشد و در حواشی ان جمیع کثیر از افسون خوانان و بازیگران و دیگر نگاه بانان مقرر کرده قدغن نمود که بدون امر یک کس را هم نگذارد که دران مکان تواند

۱. ب. ج. د. شاخ 'داشت' ۲. ب. ج. د. یعنی 'بر سر' ۳. د. ا. ۳. 'فراغ' شده

۴. ب. 'خندان بقصد' بملازمت ۵. د. 'تجهك' مار ۶. د. بهمان 'دستور'

۷. د. 'قلوبار' مار ۸. د. 'بارة عبارت' ۹. ب. 'نکرد'

رسید و واردها که برای دهر^۱ زهر مار مجرب است^۲ نزد خود موجود داشت دوران ایام غیر از یاد رب العباد بهیچ کار نپرداخت و اصلاً چیزی نخورد تا شش روز بدین آئین گذشت چون روز هفتم در رسید تچهک مار بحکم آفرید گار بصورت آدمی گشته بقصد هلاک راجه از مکان خویش راهی گشت در اثنای راه کشست نام حکیم که ب مقتضای حکمت کامله خویش دراز از افتادگان بستر یاس و نومیدی^۳ رابجمعیت آیام شفای کامل رسانیدی و مردگان چند ساله را بدم عیسوی جان تازه و حیاتی از^۴ سر نو عطا کردی علی الخصوص مار^۵ گزندگان را بزایق حیات بخش بکار بردی و در دفع زهر مار اعجاز مسیحائی بکار آوردی با تچهک تلافی گردید مار ازو پرسید که کیستی کجا میروی حکیم گفت شنیده ام که راجه را ماری بموجب دعای بدرویش زاده قاهر الکلام خواهد گزید میروم تا آن راجه را که از عدالتش زیر دستان در امن و امان هستند و بعد از آنکه او را مار بگردید و اسازی و افسون پردازی مار زنده گردانم افعی گفت^۶ آن مار که راجه را خواهد گزید منم اگر تو اینقدر قدرت داری که گزنده مار را زنده گردانی بالفعل این درخت را بزهر خویش خاکستر سازم تو افسون کود را بامتحان در آری این^۷ بگفت و آن درخت را که که باند چتر سلاطین بدور از فیض بخشی بر خلائق ظل خاکستر از غایت شاخش با پنج طوبی رسیده و پنج او با شاخ گاو بری دویده:

گذشته شاخ زین فیروز کاخش	ملایک گشت گنجشکان شاخش
چون برگان صوامع سر نوشتی	ز جنبش برد حدی ^۸ بر خروشی
ستاده در مقام استقامت	فگنده بر زمین ظل کرامت
بی تسبیح هر برگش زبانی	بنام ایزد عجب بشیخ خوانی

فی الفور بزهر آتش کردار خاکستر ساخت حکیم کشست بلا تعلل و اهمال بمیامن افسونی که اعجاز مسیحای توان گفت ازان خاکستر باز اندرخت را بطرزی که

۱. ب. د: 'رفع زهر' ۲. ب: 'مغرب بود' ۳. ب. ج: 'پسر باس دیو مدتی'
 ۴. ب. ث: 'حیاتی سرفروژ و جهایی ل سرفرو' ۵. د: 'مار کار' گزید ۶. د: 'افعی گفت' ندارد
 ۷. ب: 'آری این' ندارد ۸. ب: 'ز جنبش تیرو جدی'

ایستاده بود درست نمود حتی که چند آدم که بر شاخهای آن^۱ هیزم می بریدند و انواع طيور که بر آن آشیان داشتند و اقسام حشرات از مور و قسم مگس و غیر ذلک که بالای آن اعضان می دویند همه را که خاکستر شده بود به تجدید راست کرده^۲ خلعت هستی بتازگی پوشانید چنانچه آدمیان بدستور سابق به بریدن هیزم و جانوران به نغمه سرای و نوا سنجی و حشرات بحركات استعمال ورزیدند تچهک ازدها از مشاهده این کار پردازی و سحر سازی در گرداب حسرت فرو رفته با خود گفت که بحکم قادر علی الاطلاق راجه را به نهانخانه عدم باید فرستاد و اگر این حکیم مسیحا نفس پیش راجه برسد^۳ هلاک گردنش دشوار است فکری باید کرد که حکیم نزد راجه نرسد آنگاه کسب راتعریف نموده گفت که تو نزد راجه بغرض هفتصد میروی که او را از زهر من خلاص داده زرو مال بگیری هر چه میخواستی بایستی همین جا از من^۴ بگیر و رنج^۵ رسیدن نزد راجه بر خود اختیار مکن کشب^۶ ما خود فکر کرد که اگر اجل راجه رسیده است شاید از افسون من خلاص نشود و بر تقدیریکه از حکمت من باو منفعت برسد شاید چیزی رعایت بمن^۷ نکنند این نقد را که تچهک بحسب خواهش من عنایت مینماید^۸ از دست گذاشته برای نسبه محنت کشیدن محض اهل سنت بس کشب^۹ مغلوب طمع و حرص گردیده با تچهک گفت هر چه میخواهی بده تا از اینجا بمسکن خود مراجعت کنم تچهک خوشوقت شده جواهر زواهر باو مرحمت کرده گفت که خاصیت این جواهر اینست که هر چه او درخواست کنی بلا^{۱۰} تحاشی ازو استنباط شود دیگر با تو شرط میکنم که هر گاه ما را طلب کنی نزد^{۱۱} تو حاضر شوم^{۱۲} و خدمتی که بفرمایی بتقدیم آن محنت کشم کشب^{۱۳} آن جواهر را گرفته برگشت و بمسکن خویش معاودت نمود و تچهک بجمعیت خاطر روان شده در هستنا پور رسیده دید که

---

۱. ب: 'او'	۲. ب: راست 'کرد و'	۳. ب: 'رفتد'، ج: 'رسید'
۴. ب: 'از من' ندارد	۵. ب: ج: رنج 'سفر' رسید	۶. ب: 'اکشب'
۷. ب: 'بمن' ندارد	۸. ب: 'بمن رعایت میگذارد'	۹. ب: 'اکشب'
۱۰. ب: 'بی تحاشی'	۱۱. ب: 'بر تو'	۱۲. ب: ج: حاضر 'شود'
		۱۳. ب: 'اکشب'

راجه در جان محفوظ اقامت ورزیده و مار گیران و افسون گیران و حکما بر اطراف
 آن نشستند و نوعی احتیاط بکار می برند که احدی بر گرد آن نمیتوان گردید در فکر شد
 که چگونه نزد راجه رسیده کارش باتمام رساند از آنجا که برهمنان بید خوانان نزد راجه
 آمد و شد^۱ داشتند تچهك فرزندان خود را طلب داشته هر يك را بصورت برهمن پیراسته^۲
 و میوه بدست هر کدام که بسان برهمنان دیگر از دربانان و نگاهبانان اجازت گرفته اندرون
 فرستاد و خود یکصورت^۳ خوردی بر آمده در میان یکی از میوه ها که بدست فرزندان داده
 بود نشست پنهان گشت و فرزندان او که بصورت آدمی متمثل شده بودند نزد راجه
 رسیده دعا کردند و میوه ها بطریق تحفه گذرانیدند راجه میوه را بامرا و دربانان^۴ را نثار
 کرد و منجمله آن میوه آخرین که دران تچهك پنهان بود برای خود برداشت و ازان گرمك
 خوردی بر آمد راجه آن گرمك را دیده بحاضران انجمن گفت که هفت روز که درویش
 زاده گفته بود گذشت و اکنون آفتاب فرو میروند شاید که گفته آن^۵ دروغ نشود و اگر
 همین تچهك باشد باید که مرا بکزو نگاه بطریق استبهران گرمك را برداشته بر پس کردن
 خود نهاد درانوقت تهچك خود را در غایت عظیمت و مهابت نمودار گردیده بر راجه
 پیچید و گردن خود را بلند برداشت و سر خود را بگردن راجه نهاده بگرید و متوجه هوا
 گشت چنانچه تمام مردم میدویدند از تاثیرات زهر آن بازور مکان آتش در گرفت و بر
 همانانی که در صحبت راجه بودند به تعجیل از آنجا بر آمدند و تمام آن خانه را معه راجه
 بسوخت و ستونی که بران عمارت کرده بودند جای بودن راجه ساخته بضرب تمام افتاد به
 نمطی که از صاعقه آواز بر می آید ازان به ستون آواز مهیب بر آمد در آن سبب ساکنان
 هستناپور از کمال دهشت جواب نکردند روز دیگر جسد سوخته راجه^۶ را بر آورده ز آب
 گنگ انداختند و گریه و زاری و ماتم داری نمودند هر چند راجه بتدارك این امر تدبیری
 انگیزختند خود را بمکانی کشیده بود که رسیدن طایر خیال در آنجا تصور^۷ نبود و پریدن
 مرغ فکر بر شرقه آن در و هم نمیگنجد اما تیزی که شصت قضا بر خرد از هفت سر تدبیر

۱. ب: 'آمد و رفت' ۲. ب: 'آراسته' ۳. ب: 'خود بصورت مار گرمك' ج: 'خود بصورت'

۴. ب: 'وزرا' ۵. ب: 'ج: ان برهمن' ۶. د: 'جد راجه'

۷. ب: 'ج: د: آنجا' متصور

ایشان در گذر و خدنگی که از گمان تقدیر بر جهد از هفت خوش مشورت آدمی بیرون رود حکم محکم سبحانی و امر میرم یزدانی بر نمیگردد خواه در بیشه شیران باش خواه در حصار آهن محفوظ شوی:

ابیات

جارسن تو آب^۱ نوبرید شگال   بسته بی حفظ توراه خیال^۲
 نیک نیارند بمکر و^۳ خیل   بستن آن رخته که آید اجل
 زود بود کاهد اجل از کمین   شیشه عمر تو زند بر زمین
 نقد حیات تو بغارت برد   خصم ترا بخت بشارت برد
 چند روز که راجه در حصن حصین بود با استماع ماجرای احوال سلطنت خویش و کتب حقیقت الحقایق که اهل هند آن را بیدانت شاستر گویند و اصفای آن مثمر نجات از تعلقات است و هیچ رستگاری از عقاب^۴ عقبی از اشتغال میداشت و کتاب شی^۵ بهاگوت که مشتمل بر جلالیل علوم حقیقت و طراوت و متضمن احوال سرپرکیشن و نشد ارباب هند معتبر و بزرگتر است و بی شایبه تکلف آدمی از استماع گماهی و دریافت چگونگی آن از قید علایق نجات می یابد و شبستان ضمیر بانوار شمع معرفت روشن میگردد و در همان ایام برای کامیابی راجه بلکه بجهت فیض اندوزی عالمیان از زمان الهام ترجمان سوای سهدیو باشد بیاسدیو که در آن مکان انیس صحبت و رفیق انجمن بود بر آمده و از آن زمان در جهان و جهانیان مشهور گشته مدت سلطنت راجه پریچیت شصت سال راجه جنمیجه بن راجه پریچیت بن ارجن^۶ بعد از آنکه راجه پریچیت بنمطی^۷ که نوشته شد رحلت نمود و زرا و امرا باتفاق یکدیگر خمیجه را که خلف بزرگ او بود جانشین کرده و همکنان اطاعت و بندگی او قبول نموده^۸ کمر خدمت بر بستند این راجه باوجود خورد سالی آنچنان ضبط^۹ احکام سلطنت و بند و بست اطراف

۱. ب: 'حارث ریوان'؛ د: 'کارثواب'؛ ۲. د: 'راه'؛ ج: 'جهال'

۳. د: 'نمیکرد'

۴. ب: 'از'؛ عذاب'؛ عقبی

۵. ب: 'شی'؛ ندارد

۶. ب: 'بنوعی'

۷. د: 'قبول'؛ کرده'

۸. ب: 'بن'؛ ارجن'؛ ندارد؛ د: 'بن'؛ 'البهم'

۹. ب، ج، د: 'وربط'؛ احکام

ممالك^۱ کرد که احدی را یارای تخلف و انحراف نماند و رعایا و پرایا در مهد امن و امان در آمد و ممالك آباد و رونق پذیر گشت و مفسدان و گردنکشا حلقه عبودیت در گوش و جان انداختند و دزدان دره زنان دست از مردم آزاری باز کشیدند بعد چند گاه راجه در ولایت شمال لشکر کشید فرمان روایان آن دیار را^۲ که سر از خط اطاعت کشیده بودند بعد محاربه^۳ مطیع و منقاد گردانید و ممالك مقوضه آنها در فیض^۴ خویش در آورده مراجعت بدار السلطنت هستنا پور نموده دران وقت اذبك^۵ نامی عابد که در زمان خویش به فضل و کمال مشهور بود دران مجلس وارد گشت راجه درود آن عابد سعادت خود انگاشته^۶ کمال احترام بجا آورد عابد گفت که ای راجه این کدام اعمال نیک است که بعمل می آری و راجهای که با تو هیچ بدی نکرده ان رنجانیده ولایت آنها میگری و محاربات کرده بندهای خدا را میکشی و طوایف انام را با مال حوادث نموده مظلومه دنیا آخرت بر خود می پسندی و امری کی بدو منت تو لازم الادا و بتقدیم آن نیکنامی دنیا و^۷ فرخنده فرجامی عقبی است بخاطرت نمیرسد راجه از استماع این سخن در گرداب حیرت فرو رفته بر زبان آورد که آن کدام کار ضروریست که مرا باید کرد عابد فرمود که پدر ترا که بغایت نیکو کار و عدالت شعار^۸ و رغبت نواز و ظالم گداز بود تچهك مار گشته و تو با وجود قدرت و قوت انتقام خون پدر بخاطر نیاوردی اگر^۹ عوج خون پدر تچهك مار را بقصاص رسانی نام نيك تو تا انقراض زمان روشن خواهد بود راجه را گفتار عابد اثر کرد و بی اختیار آب از دیدگان بریخت و چون غیرت درویش جوش رو انتقام^{۱۰} خون پدر بخاطر آورد که تچهك رامعه ماران^{۱۱} خاکستر گرداند بلکه تخم مار و اژدهاها از مرزعه هستی

منعیدم سازد چه افعی کشتن و بچه اش نگاهداشتن کار خرد مندان نیست نه

ز غیرت بدست آیدت نام نيك   ز غیرت مرادی خود آری بجنگ

۱. ب: 'مملکت' کرد   ۲. د: 'را' ندارد   ۳. ب: 'محاربه' بسیار

۴. ب: 'مقبوضه' - تصرف 'خویش'   ۵. ب: 'او تنگ' د: 'نیک' ناسی   ۶. ب: 'عابد' را - 'دانسته' د: 'دانسته'

۷. ب: 'دنیا' و 'آخرت' د: 'عافیت'   ۸. د: 'شعار' بود   ۹. ب: 'که' عوض

۱۰. ب: 'ج' د: 'زود' یا 'انتقام'   ۱۱. ب: 'دیگر' خاکستر

چنین گفت آن مرد بیدار بخت که از غیرت آمد بکف تاج و تخت
 بنا برین اندیشه دنیایان زمان و برهمنان پید خوان^۱ که در افسون دانی و بید خوانی
 نظیر و عدیل نداشتند و بقوت افسون ساکنان عالم علوی را که بالا دست متوطنان جهان
 سفلی اند میتوانستند بر زمین آوردن بلکه بزور علوم آفتاب و ماهتاب را که ضیا بخش
 عرصه روزگار هستند میدانستند مانند توجه چوپ بی نور کردن بدرگاه خویش حاضر
 آوردن و مصالح و اسباب کشتن ماران آنچه مطوب بود همه را بزود ترتیب کرده^۲ باتفاق
 وزرای والا شان و برهمنان افسون دران محوطه آتش درست کرده افسون خوانی آغاز
 کرد از تاثرات افسون^۳ و میامن طلسمات طرفه توحش در عیی در نهانخانه صفوف مار و
 ازدها افتاد و عجیب وحشت و شورش در شهرستان زندگانی صفوف^۴ آن کرده رو داد^۵ از
 سوراخهای زمین و غارهای کوه بلکه از عالم بالا و تحت السرا برآمده خود بخود مردانه^۶
 وار دران خرمن بار افتاده جان بجان آفرین در دادند و همچنان^۷ به تعجیل می آمدند که در
 راه با یکدیگر می چسیدند و بسبب اضطراب نفس هر کدام بند میشد اولاهشت هزار
 بار آمده سوخت بعد آن يك لکھ ازان یازده لکھ و سپس آن يك کروړ پس ازان^۸ از
 مرتبه بمرتبه ده کروړ بعد آن بیشمار مار رسیده خاکستر شدند از آن جمله جمعی بچهره
 اسب بودند و فردای^۹ بسان فیل خرطوم داشتند و گروهی مانند آدمیان گوش و بینی و
 دهن بود اکثری دوسر سه سر و چهار سر بودند بعضی^{۱۰} يك گروه و دو گروه و سه گروه
 دراز بودند و بعضی بهر صورت و شکلی که می خواستند می برآمدند و هر جا که اراده
 میکردند میرفتند اینچنین طوایف یاران چنان سوخته که از روغن بدن ایشان جویها روان
 شدند و نواير آتش^{۱۱} بلند گردید و دود آن مکردون گردان پیچید و از تصرفات افسون
 برهمنان در ارکان جمعیت سپس ناگ که بقول هند تخته زمین ریگ هزار هزار سر

۱. د: خوان 'را' ۲. ب: ترتیب 'داده' ۳. ب: افسونات

۴. د: 'صفوف' ندارد ۵. د: 'درو داد' که 'از' ۶. ب: 'پروانه'

۷. ب: د: آفرین 'میدادند' و 'انچنان' ۸. ب: 'از آن' ندارد ۹. ب: 'فریقی' بسان

۱۰. ب: ج: د: بعضی 'مقدار' يك ۱۱. ب: ج: د: آتش 'بغایت' بلند

اوقایم است اختلال افتاد و آن حامل^۱ غیر افواست که بار زمین از دوش خود انداخته خود را در آتش^۲ اندازد لیکن ارادت ایزد^۳ جهان آفرین بران رفته بود که تخته غیر ایکبارگی شکسته نگردد و تخم ماران از مزرعه جهان معدوم مطلق^۴ و هر طرف نشود سیس ناگ بمکان خویش مسکن ماند و در آن وقت استیک نامی درویش که صاحب حال و قال و مظهر فضل و کمال بود در انجمن راجه دارد گشته بعد آزادی دعا و ثنای بی منتها عفو تقصیرات ماران^۵ از راجه درخواست شفیع گردید و بحسب استدعای آن درویش خدا اندیش غضب راجه فرو نشست هنگامه جانگاهی و جان شکری بر شکست و بقیه ماران از آن آتش جابر شدند و گویند که تچهک مار بز^۶ که آتش انتقام برای او افروخته شده بود و اصناف ماران به طفیل او خاکستر گردیده^۷ بشفاعت عابد نجات یافت:

ابیات

دل ز نور عفو روشن میشود در نسیمش سینه گلشن میشود
دوست دارد عفو را پروردگار آنچه ایزد دوست دارد دوستدار
راجه بعد انصرام این امر بزم والا مجلس عالی ترتیب داده چندین هزار برهنه را
مطموعات نفیسه و خلعات فاخره و بصدقات^۸ و افره و ادوات طلا و نقره مرحمت ساخت و
حکام اکناف گیتی را که درین جشن^۹ حاضر شده بودند لوازم ضیافت در خور حال هر
کدام بجا آورده بعطای فیالان نامدار و اسپان باد رفتار و جواهر بسیار از بسیار^{۱۰} و اشیای
نادره هر دیار خوشنود کرده رخصت اطراف^{۱۱} داد چنانچه این جگ راجه جنمیجه^{۱۲} تا حال
که چهار هزار هفتصد سال کثیری منقزی میشود^{۱۳} مشهور و معروفست و الحق آن
راجه مرتکب امری شده که نیاکان او هر که قدرت^{۱۴} رسیدن بر افلاک و رفتن در قعر

۱. د: آن 'عامل' ۲. ب: آتش 'کده' ۳. د: 'ایزد' ندارد

۴. ب: 'مطلق معدوم نگردد' ۵. د: 'تقصیرات' هزاران ۶. د: 'نیز از آن' آتش

۷. د: 'شده' ۸. ب، ج، د: 'تقدیات' ۹. د: 'درین' جنس

۱۰. ب: 'از بسیار' ندارد ۱۱. ب: رخصت 'العطاف' ۱۲. د: 'جگ' را راجه اجمعه

۱۳. ا: سال 'منقزی' گشت ۱۴. د: 'بذات'

زمین داشت مصدر این آموز نکته بودند و او چگونه مظهر این امر شگرف نشود که کار فرمایان قضا از روز ازل تقدیم این امر عظیم و شمیم این مهم جسیم نیایش مقرر کرده بودند چنانچه کاشفان اسرار ماضی استقبال واقفان سرایر حال و نال پیش از وقوع این امر د صحایف تواریخ هند بنام او مندرج نموده اند:

بیت

ز بام خویش بتوقع او سیر و قضا   عنان خویش بتدبیر او مداد قدر
القصه بعد انقراع این مهم خطیر راجه بانتظام جهانبانی اشتغال ورزیده عدالت را
رواج داد و عالم رارونق بخشید پس از انقضای مدت متمادی اتفاقاً روزی بیاسدیو در
انجمن راجه وارد گشت از آن دانای اسرار غیب راجه سوال کرد که اجداد من یعنی
پاندوان بمقتضای دانش خدا داد عدم بقای عمر و زندگانی او ظهور فنای^۱ دولت و
کامرانی میداشتند و از امور ماضی و حال و استقبال واقف بودند این همه عرصه کارزار
آراستن و تیغ خونخوار آختن و برادران و خویشان را تلف ساختن و اساس هستی اکثری
ذی حیات از پا انداختن چه معنی داشت بیاسدیو لب پاسخ کشاد که بارادت ایزدی^۲
شدنی همچنان^۳ بود که بمنصه ظهور رسید راجه گفت که آنها با وجود آنقدر قدرت
چنین^۴ شدنی را وقوع نکردند^۵ جواب داد که آفریدگار کیست که تقدیر آفریدگار را
تواند رفع کرد هر گاه از امر خداوند مجازی محال^۶ انحراف نیست از امر مبرم خداوند
حقیقی کرا یارای ایست که عدول تواند کرد:

بیت

چواز گمان قضا و قدر رسد تیری   یقین که باز نگردد بهیچ تدبیری
بالفعل امری از پرده غیب عاید حال تو خواهد شد^۷ و بگناهی عظیم با
خود خواهی گشت من علاج آنرا بتو میگویم اگر متوای این امر را^۸ که درحق تو

۱. د: 'فنا' ندارد	۲. ب: 'الهی'	۳. د: 'همتان' بود
۴. ب: 'قدرت' چنان	۵. ب: 'چرا رفع' -- بیاسدیو 'جواب داد	
۶. د: 'محال' ندارد	۷. د: 'تو' میگردد	۸. د: 'ان' امر' که

تقدیر رفته^۱ است رفع کن راجه در گرداب حریت^۲ فرو رفته پرسید که این چه بلاست
که در سر نوشت ماست خدا را بر حال من ترحم کن و علاج آن بفرمائید تا در تدارک آن
پردازم و بی از وقوع تدبیر مدافعه^۳ آن سازم:

بیت

علاج واقعه پیش از وقوع باید کرد   دریغ سود ندارد چو وقت رفت از دست
بیاسدیو بمقتضای آگهی از امور حال و مال گذارش نمود در فلان تاریخ سوداگری اسپ
زیبا منظر خوشخرام بر درگاه تو خواهد آورد باید که تو آن اسپ را^۴ بنظر خویش بدر آری و بر
تقدیر دیدن آن بتو شو خرید نکی و در صورت خریدن بران اسپ سوار نشوی اگر سوار خواهی
شد آن اسپ ترا بلا توقف در بیابان خواهد برد دوران بیابان^۵ عورتی صاحب جمال بنظر تو خواهد
آمد باید که مبتلای حسن او بسوی و او را در ازدواج خود بیاری و بر تقدیر ترویج و آوردنش در
خانه محکوم حکم او نشوی در صورتیکه آن عورت را در خانه آورده بامور امرش خواهی گردید
گناهی عظیم از تو بمنصه ظهور خواهد^۶ رسید بیاسدیو بعد اظهار اینمعنی از نظر غایب
گشت^۷ قضا را در روز معهود تاجری اسپ پری یجال دیو پیکر چون نسیم تکاور و مانند کوه تنا
ور قدشی بسان قد دلیران^۸ آراسته رنگش مانند رنگ روز و شب^۹ پیراسته رفتارش بکردار رفتار
ماهرویان فرح پیرا و جولانش تیز تر از باد صبا و رنگ دود باد صرصر را در اول قدم پس
میگذاشت و از نقش لعل زمین را هلال میساخت هنگام جلو کرد استغنا^{۱۰} بر چهره آفتاب می
افشاند و این را که کار عالم دانسته اوست زیر پای خود میگذاشت:

چو وحشی کوز^{۱۱} در صحرا نگارد   چو مرغ آب در دریا شناور
بوقت حمابرق آسا جهنده   بگاه پویه چون صرصر دونده
اگر سایه فگندی تازیانه   بیرون جستی ز میدان زمانه

---

۱. د: تقدیر 'رویه'   ۲. د: 'حسرت'   ۳. د: تبیر 'بدایع'
۴. د: را 'از' بنظر   ۵. د: 'بیابان' ندارد   ۶. د: 'خواهد' ندارد
۷. ب: 'غایب' شد   ۸. د: تناور 'مهرش' --- فیل دمان 'آراسته'
۹. د: 'روزست'   ۱۰. ب: 'استبقا'   ۱۱. د: 'در' - گور یا گور'

بر درگاه راجه حاضر آورد طوایف انام از خاص و عام بواسطه دیدار آن ازدهام
آوردند این خبر بر راجه رسید چون امری از پرده غیب بایستی بظهور آمد ناظران قضا نقابی
بر روی عقل و دانش راجه انداخته بر آن آوردند که بی اختیار برای دیدن اسپ از حرم
سرای خویش بیرون آمد اسپ دید در غایت خوبی و زیبایی و نهایت مرغوبی و رعنائی
گردیده اهل روزگار بمثل آن ندیده گوش ارباب زمانه مانند آن نشنیده بی تامل نزدیک آن
نرسیده بی توقف^۱ بران سوار شده:

بیت

برق کردار بر براق نشست   تازش زیر تازیانه بدست
بمجردی که راجه بر اسپ بر آمدن ابر رفتار برق کردار بر جسته در طرفه العین
راجه را در بیابان هول انگیز و صحرای بلا خیز که روز بروز^۲ روشن آدمی از سایه خویش
میرسید و از کثرت اشجار خاردار راه روان^۳ راه کم میکردند از بسابك اعضان سمند
اندیشه را گذار دشوار بود و اصواب سهمگین سباع و جوش از دل مسمع هوش می ربوده:

بیت

وهم زان افتان و خیزان رفتی از رفتی بدر   عقل زان ترسان و لرزان وادی از وادی نشان
رسانید راجه دران بیابان هولناك رسیده متعجب شده بر خود لرزید و در چپ و
راست دوید ناگهان طاؤس مرغزار طنازی تدرکوهسار عشوه سازی یعنی نازیبای
چهارده ساله که ماه چهارده از رشك حسن و جمال بی شتایش بن بکاشکی داده آفتاب بر
فلک چهارم از غیرت رخسار بر انوارش در تب و تاب افتاده بنظر در آمد راجه بمجرد نگاه
خونریزش^۴ بیخود گردید و از کرشمه جانستانش عنان اختیار از دست داد سلطان عشق
بر کشور دلش استیلا آورده و سپهدار محبت بر عرصه ضمیرش ترکتازی نمود لشکر
شیدای بر شهرستان عقل دست تاراج کشاد و علم شیفتگی بر ساخت سینه بلند گشت
بی اختیار از اسپ فرود آمده پهلوی آن دلربای هوش فریب نشسته پرسید که ای سرو

د.۳: 'را' راه

د.۲: 'بروز'

د.۱: 'بی توقف' ندارد

د.۴: 'خونرش'

جویبار رعنائی بدین حسن و زیبائی از کدام گلشنی دای^۱ درج محبوبی بدین جمال
و خوبی از دام عمانی نه

آفاق را گردیده ام مهر بان ورزیده ام بسیار خوبان دیده ام لیکن تو چیزی دیگری
تو از پری چابک تری و زبرگ گل نازک تری از هر چه گویم بهتری حقا عجایب دلبری
آن جادو نگاه عشوه سنج به تبسم شیرین و تکلم نمکین پائین دلبران کرشمه ساز
و نازنینان غمزه پرواز از حسب و نسب و خویش و باعث رسیدن در آن بیابان گذارش
نمود راجه از آدای ناز ناین و گفتار شیرین او زیاده مبتلا گشته همانجا پائین دین خود
بآئمه^۲ چین عقد زوجیت بسته آن خرمن گل را حمایل دار بکنار کشیده جست در بر
گرفت و عارض سمین او را به از روی تمام بوسید و از لعل نوشین ریحی کامرای نوشید
از کلیدی دندان قفل مراد بر کشاد و در حقه مقصود و لولو سیماب کون انداخت بمقرب
مباشرت گوهر بکارت بشگافت صفحه بستر در خون لعلگون رنگین ساخت نه

یکچند در آن کرشمه سازی	کردند دو غنچه بوسه بازی
ناهیده بمه شد هم آغوش	باهم دو ضم غنود هم دوش
گشتند بجلوه های گستاخ	پیچیده دو نخل شاخ در شاخ
گندم همه جا بخوشه کم	اینجا همه بخوشه بگندم
افتاد بحجله نگارین	اندر شفق ز شهاب پروین

راجه بعد تقدیم مراسم زفاف و مهمار سمند آرزو در جولانگاه مراد آن نازنین را
مدار بسلطنت آورده و بر جمیع نسوان حرم سرا رتبه او بلند ساخت و بر تماسی زنان را بی
ساخته بکامرانی پرداخت و محکوم حکم او گردیده سر^۳ موخلاف امرش لعل نمی آورد
هرگاه^۴ کار گذاران قضا و قدر خواهند که امری دیگر از جلاباب خفا بمحل ظهور جلوه گر
گردانید نخستین اسباب آن از نهانخانه مشیت بمنصه بروز^۵ میرسانید تا آن امری تعذر
بجلوه گاه شهود در آید چون راجه را بارادت ایزدی مصدر گناهی عظیم بایستی شد و

۱. د: 'وبی گوهر' ۲. د: 'خود هم آنجا بامه' ۳. د: 'بر' مو

۴. د: 'بنگاه کار' ۵. ب: 'بزور'

بوسیله آن عورت این امر سه نوشت او بود اتفاقاً روزی جماعه برهمنان بر مانده^۱ بر قاعده راجه حاضر آمدند نعمتهای بی شمار و خورشهای بسیار از بسیار و طعمهای^۲ شیرین و خوش خوردنیها نمکین و ترش و انواع مطعومات^۳ مشروبات و اقسام حیوانات و مربیات که مذاق طبیعت پروران را لذت بخشید و ذائقه آرزومندان^۴ را حلاوت دهد بقصد حصول ثواب پیش آن جماعه حاضر آوردند:

زهر نعمتی گاید اندر شمار   فرو ریخته کوی از هر^۵ کنار
خورشهای انوان ز اندازه پیش   بخوانهای زرین نهادند پیش
آن جماعه از هر لقمه کام آرزو را کام روا میکردند و ذایقه تمنا را شیرین کام
مینمودند در اثنای این حال آن نازنین یعنی را بی که باعث صد گونه بلا و افتها بود قامت
قیامت انگیز^۶ بر نگار نگ خلل زینت^۷ بخشید و بریدن بهمین اقسام عطر و غالیه مالیده
ابروی هلال مثال را از و سمه چشم جادو نگاه را از سرمه بیاراست چهره زهر و لب
بگلگونه و دندان مروارید حسب بمسی پیراست و بانواع در غرر در زیور مرصع از جواهر
زواهر ضمیمه حسن و جمال خویش نمود رسته جواهر درخشان بر هر دو عارض تابان دام
برای صید^۸ دل عاشقان تعبیه گردانید بیغوله گوهری بر موی عنبرین زنجیر بجهت پای بند^۹
بیدلان ترتیب داده از زلف مسلسل مار حلقه دار بجان گدای جان گذاران آویخت و از
جنبش خلخال نغمه سرا افسون جادو ساز بدلفریبی دلدادگان بر خواند مروارید حلقه بینی
نزدیک عارض گوی ستاره پهلوی ماه نشسته و گوشواره مکلل متصل رخساره گویا دو
ماه تابان بدو^{۱۰} خورشید درخشان اتصال یافته:

نظم

نمود از طرف عارض گوشواره   قران افگندمه را با ستاره
بدور عارض آن ماه پاره   ثریا شان نموده گوشواره

۱. ب: 'ماید'	۲. د: 'طام های'	۳. د: 'مطبوعات'
۴. ب: 'آرزومندان'	۵. د: 'بر کنار'	۶. د: 'انگیز را'
۷. د: 'زینت ندارد'	۸. ب: 'صید ندارد'	۹. ب: 'بند ندارد'
		۱۰. ب: 'بادو'

زد سیه دور ستاعد^۱ دید رونق زرز کرده دو ماهی را مطلق^۲
 مرصع موی بندش برقفا بود هران را عقد گوهر را بها بود
 بنازم پیش ازین از زر خبردار که شد خلخال اندر پایش افتاد
 نه زیور خود که وصف آن پری کرد که زیور را جمالش زیوری کرد
 بسان طاوس طناز با هزاران کرشمه و ناز از پرده بیرون آمده رو بروی برهمنان گردید
 و از روی شوخی و طنازی و کرشمه سنجی^۳ و عشوه سنجی^۴ آغاز نهاده گویا قیامت با
 نگاه جادو سازش هم آغوش و بلا به چین چین او دوشا دوش بود جماعه برهمنان بمجرد
 نظاره آن ماه پاره از سنان مؤگان^۵ و تیغ ابرو و تیر^۶ نگاه و خنجر غمزه مجروح شده دست از
 طعام باز کشیدند و هر همه فریفته جمال بیمثال او گشته مانند پیکر تصویر و صورت دیوار
 حیران ماندند و بسان پری زدگان از دیدار^۷ آن پری رخسار در رنگ سایه بر خاک افتاده از
 خود رفتند و بیخود شدند^۸:

چون برق نگاه بدل زند تاب صید شیشه^۹ آهنی کند آب
 معشوق چو چهره بر فروزد عاشق چه کند اگر بسوزد
 سخت است بدو کردی زیبا دل در کف او نگه شکبیا
 گو عقل که رو برو بر آید یا صبر در برابر آید
 راجه از مشاهده آنحال بر آن فریق خشماک گردیده و تیغ غیرت بر فسان غضب
 تیز کرده تمامی برهمنان را در طرفه العین بر خاک هلاک انداخت و خون آن بیگناهان را^{۱۰}
 بنا حق ریخته و بال دنیا دنگال عقی بر خود گرفت:

بیت

چو خشم آیدت^۱ بر گناه کسی تامل کنش در عقوبت بسی
 به تندی سبک دست برون به تیغ ندیدان^{۱۱} کز و پشت دست دریغ

۱. ب: 'هر دو ستاعد' ۲. ب: 'د: مطلق' ج: 'مصیق' ۳. ج: 'کرشمه سازی'

۴. ب: 'عشوه سازی' ۵. د: 'مکان' ۶. ج: 'د: بر نگاه'

۷. ب: 'از دیدن' ۸. ب: 'گشتند' ۹. د: 'سینه آهنی'

۱۰. ج: 'بیگناهان را' ۱۱. ب: 'بدندان'

بعد^۱ وقوع این امر راجه با خود بسیار افسوس کرد و گریه وزاری آغاز نهاد
میگفت^۲ که از من همچنان^۳ فعلی شنیع بوقوع آمده که نیکوکاری تمام عمر زایل
گشت و گنه گاری عاقبت بظهور رسید ازین غم و غصه تخم^۴ ندامت در مزرعه دل
میگایشت اما پشمانی او هیچ سود نمیدانست در آن حال بیاسدیو آمده گفت ای راجه
تا آنکه ترا ازین امر واقف کردم^۵ چرا شدنی را رفع نتوانستی کرد راجه نادم شده^۶ زبان
تعذر کشود و بتضرع و خسوع التماس نمود که این گناه عظیم و جرم کبیر که از من
بوقوع آمده چگونه تدارک^۷ و تلافی آن گردد تا^۸ آخرت بعقوبتی ما خود نشود بیاسدیو
گفت که بتلافی این گناه خیرات بسیار نموده کتاب مها بهارته را که مشتمل بر اسرار
حقیقت و طریقت و متضمن امور خدا شناسی و ایزد پرستی و مشعر بر احوال پاندوان و
محتوی بر بدایع حکایات است بشمع دل اصغای گیتی لهذا راجه خزاین و دفاین و تمامی
اسباب و اموال به فقرا و مساکین و غیره^۹ محتاجان خیرات کرده کتاب مذکور از زبان
فصاحت^{۱۰} نشان نشیم که شاگرد رسید بیاسدیو بود باعتقاد تمام و بگوش دل ارادت
انتظام مسموع نموده از گناهان منزله و میرا گشت از آن زمان کتاب مها بهارت در عالم^{۱۱}
و عالمیان مشهور و شایع گردید و راجه بعد انفراغ ازین امر بانتظام مهام^{۱۲} جهاننداری قیام
ورزید پس^{۱۳} از مدت کوکب زندگی او در مغرب^{۱۴} فنا فرو رفت و در ورطه^{۱۵} ارتحال
انتقال نمود مدت سلطنت او هشتاد و چهار سال راجه اسمید بن راجه جمنجه از آنجا که از
ابتدای راجه اسمید احوال نسل پاندوان بتفصیل بمطالعه نه در آمده و آنچه زبانی مردم
استماع نموده^{۱۶} شایان اعتبار ندانسته درین نسخه داخل بکرد و اساسی هر یک را بقید
مدت^{۱۷} سلطنت که از بعضی نسخه بنظر در آمده ضمیمه مضمون این نمودن و بمنظران

ب. بعد از وقوع	ب. میگفت ندارد	ب. ۳: 'انثنان'
د. چشم ندامت	ب. کرده بودم	ب. ۶: 'نادم' گشته
ب. تدارك ندارد	ب. در آخرت	ب. ۹: 'غربا' ندارد
ب. فصاحت بیان	ب. عالم ندارد	د. ۱۲: 'قیام' جهاننداری
ب. بعد	ب. معرفت	د. ۱۵: 'رهیوط'
ب. ۱۶: 'نموده' ندارد	ب. ۱۷: 'باقید' سلطنت	

اخبار سلاطین ماضی^۱ آگهی دادن ضرور دانست القصه رحلت راجه جمنجه خلف بزرگ او جای نشین گشته جهان آرا و ممالك پیرا گردید و بسان نیاگان خویش طریقه رعیت پروری و داد گستری در پیش نمود مدت سلطنت هشتاد و دو سال^۲ راجه ادهن بن راجه اشمید مدت هشتاد و هشت سال و دو ماه رتب^۳ آرای اورنگ جهانبانی وزینت پیرای سریر کشورستانی گردید راجه مهاجی بن راجه ادهن مدت هشتاد و یکسال و یازده ماه تخت فرمانروای را رتب و دساده^۴ گیتی آرای را زینت بخشید راجه جسرتنه بن راجه مهاجی مدت هفتاد و پنج سال و دو ماه سرافرازی بخش تاج فرماندهی سر بلندی ده چر ظل الهی گشت راجه دشت دان بن راجه جسرتنه مدت هفتاد و شش ماه و سه کوسی جها آرای و مملکت پیرای بلند آواره ساخت راجه دکر سین بن راجه دشت دان^۵ مدت هفتاد و هشت سال و هشت ماه^۶ نقاره جهانگیری و مملکت ستانی نواخت راجه سور سین بن راجه ادکر سین مدت هشتاد و هشت سال^۷ رایت فرمانروای را در ساخت جهان آرای برافراخت راجه شومت^۸ سین بن راجه دسور سین مدت شصت و پنجسال و دو ماه اعلام جهانبانی در عرصه گیتی ستانی بلند ساخت راجه اسمی بن راجه شومت^۹ مدت سلطنت شصت و نه سال و سه ماه رونق افزای عالم و جمعیت پیرای عالمیان گشت راجه برجهل بن راجه اسمی مدت سلطنت شصت و چهار سال و هفت ماه جهان را معمور و آباد و جهانیان را مسرور و شاد داشت راجه سوبهه پال بن راجه برجهل مدت سلطنت شصت و دو سال و یکماه رعیت پروری و عدالت گستری نیکنامی یافت راجه نرهر دیو بن بن راجه سوبهه پال مدت پنجاه و یکسا و پانزده ماه که معموری اطرافت ممالك و اماده اکناف گیتی کوشید راجه شوهر بهه بن راجه نرهر دیو مدت سلطنت چهل و دو سال و یانزده ماه بخش سلوک و نیکوی معاشرت زندگانی راند راجه بهوب بن راجه سو حراته مدت پنجاه و هشت سال و سه ماه بعدل و انصاف را رواج

۳. ب: 'زیب' آرای

۲. ب: دو سال 'دو ماه'

۱. د: ماضی 'حال'

۵. د: مدت دشت دان 'ندارد'

۴. ب: 'زینت و ساده'

۹. د: شومت 'سین'

۸. د: دشت 'سین'

۷. د: 'و هشت' ندارد

داده رعیت نواز و عالم^۱ گذار گشت راجه سو بنس بن راجه بهوت مدت پنجاه و پنجسال و هفت ماه فرمانروای را بعدالت و مملکت پیرای نهضت نمود راجه مندهادی بن راجه سوسن مدت پنجاه و دو سال و نه ماه طوایف انام و طبقات خلائق را در امن و امان داشت راجه سرون جر بن راجه مندهادی مدت پنجاه سال و هشت ماه اطراف عالم را معمور و اکثاف گیتی را آباد گردانید راجه بهیکم بن راجه سرون چتر^۲ مدت چهل و هفت سال و نه ماه رعیت نوازی و عدالت گستری و دشمن گذاری و مخلص نوازی نمود راجه پدهارته^۳ بن راجه بهیکم مدت چهل و پنجسال و یازده ماه سپاه و رعیت را خوشنود و اطراف مملکت را معمور داشت راجه دسوان بن راجه بدهارته مدت چهل و چهار سال و نه ماه در رفاه احوال رعایا و امنیت و رفاهیت برپا کوشید راجه رولی بن راجه دسوان مدت و چهل و چهار سال و دو ماه در تسخر قلوب جهانیان و ترقیه احوال رعایا همت گماشت راجه آهی بر بن راجه رولی مدت پنجاه و یکسال بر مفارق جهان و جهانیان^۴ سایه ظل مرحمت و سایه عدالت انداخت راجه ویدپال راجه در سال بن راجه دیندیال مدت سلطنت چهل و دو سال و سه ماه همت والا بهمت در باش کرد یکسال و سرپایان گماشت^۵ بن راجه آهنی بر مدت سی و هشت سال و نه ماه رعایا و پرایا در ظل عدالت میداشت راجه در سال بن راجه اسی بر مدت سی و هشت سال و نه ماه رعایا و پرایا در ظل عدالت میداشت راجه سیناک بن راجه در سال مدت سی و شش سال در تادیب و تخریب ظالمان و قلع و قمع مفسدان ساعی بود راجه کهم کرن^۶ بن راجه سیناک مدت پنجاه و هشت سال و پنجاه انتظام مهام ممالك و سلطنت و انجام مرام خلائق نمود راجه کهمن بن راجه کهم کرن^۷ چون در سر انجام مهام سلطنت کاهل و بتقدیم مراسم عدالت زایل^۸ بود در معاملات ملکی و مالی نمی پرداخت بی پروائی و لا و بالی شعار خود ساخت از آنجا که ایزد جهان از انتظام امور جهانیان بوجود مسعود فرمان روایان

۱. ب. ج. د. ظالم گذار ۲. ا. ۲. سرون جر ۳. د. راجه بدارته

۴. د. و ترقیه جهانیان ندارد ۵. د. راجه .... گماشت ۶. د. کهم کرن

۷. ب. کهم کرن ۸. د. عدالت مایل

عظیم الشان منبوط گردانیده جنود عهود^۱ جهانبانی و انتظام مهام ملك رانی امن و امان
عالمیان و جمعیت و رفاهیت جهانیان دانسته بهوشیاری و آگاهی والی ولایت وجد و
جهد مالك مملکت منحصر داشته بادشاهی که از امور بادشاهی که از امور بادشاهی
عظمت^۲ در پرولی^۳ پردازنده هر آینه^۴ سلطنتش دیر نباید بلکه زندگانش زود بسر آید.
جوشه باز ماند ز پروای ملك بود هر سری را تمنای ملك
درین صورت امرا و وزرا سر از اطاعت بر تافته بسر^۵ و اوزیرش^۶ که دست
تسلط^۷ در امور جهانبانی و خزاین و دفاین و دیگر کارخانجات قوت^۸ مطلق داشت در
ساختند و او را امید وار سلطنت نمودند آن وزیر تطمع سلطنت دخت حکومت و حرص
دنیا سالک مسالك بی حقیقی شده بقابوی که یافت و تقریبی که دست داد راجه را^۹
گشته سریر آرائی فرمان روای گردید مدت سلطنت راجه کهمن چهل و هشت سال و
پانزده ماه ازینجا نسل پاندوان که از ابتدای راجه جد هشتربغایت راجه کهمن مدت
یکهزار و هشتصد و شصت و چهار سال میباشد بطنا بعداً بطنا فرمان روای کردند متقطع
گردید و امور جهانبانی بر قوم دیگر مستقل گردید راجه پسر واکه از پایه وزارت بدرجه
سلطنت رسید بعد اتمام کار راجه کهمن بر تخت جهانداری جلوس نمود و بسر انجام
مهام سلطنت اشتغال ورزید چون احوال راجه و اولادش مفصل ظاهر نیست لهذا
باختصار پرداخته اسم هر يك و مدت سلطنت بقید^{۱۰} تحریر می در آورد مدت سلطنت
راجه بسروا هفتده سال و چهار ماه راجه سور سین بن راجه بسروا بعد پدر والا قدر اورنگ
جهانبانی را زیب و زینت داد مدت سلطنت^{۱۱} جهانبانی چهل و دو سال و هفتمه^{۱۲} راجه
بر شاه بن راجه سور سین سریر آرائی سلطنت گشته عالمیان را در پناه خوشی آورد مدت
جهانبانی^{۱۳} پنجاه و دو سال و دو ماه راجه انیک شاه بن راجه^{۱۴} بر شاه تخت نشین جهانداری

۱. ب: 'جلو و شهود' د: 'جلو و عهود' ۲. ب: ج: د: 'غفلت' ۳. د: 'پرواهی'
۴. ب: 'هر آینه' ندارد ۵. ب: 'بسر' ندارد ۶. د: 'بشر و امرش'
۷. ج: د: 'دست تعد' ۸. د: 'فرق' مطلق ۹. ب: 'را کهمن' گشته
۱۰. د: 'بقدر' تحریر ۱۱. ب: 'مدت' سلطنت ۱۲. د: 'راجه سور سین' --- و هفتمه ندارد
۱۳. د: 'جهانبانی' ندارد

گردیده ظل افگن مفارق جهانیان گشت^۱ مدت سلطنت چهل و هفت سال و ه ماه راجه
 برجیت بن راجه اینک شاه جهان آرا و ممالک پیرا گشته^۲ زندگانی بمرام خود نمود مدت
 سلطنت سی و پنجسال و یازده ماه راجه دهرتهه بن راجه برجیت کامیاب سلطنت و
 جهاننابی شده عدالت گستری و رعیت پروری نمود مدت سلطنت چهل و چهار سال و
 سه ماه راجه سود پال بن راج دیهر^۳ بر سریر امر^۴ سلطنت کامیاب^۵ و فرمان روا گردید از
 عدل و انصاف عالمیان را خوشنود ساخت مدت سلطنت سی سال و نه^۶ ماه راجه
 پورست بن راجه سود پال در انتظام مهام گیتی ستانی پرداخته مقصود مآب گردید مدت
 سلطنت چهل و دو سال و دو ماه راجه سنجی بن راجه پورست در امور جهاننابی قیام
 ورزیده رعیت نوازی نمود ایام سلطنت سی و دو سال و سه ماه راجه امر جوده بن راجه
 سنجی فرمانروای مملکت گردیده کامروای خلاق گردید مدت سلطنت بیست و
 هفت سال و چهار ماه راجه امین پال بن راجه امر جوده کوش ممالک ستانی نواخته
 عدالت پیرای را رواج داد مدت سلطنت بیست و دو سال و یازده ماه راجه سروهی بن
 راجه امین پال نقاره عالم گیری بلند آوازه ساخته مملکت پیرا گشت مدت سلطنت
 چهل و هفت سال و هفتماه راجه پدارتهه بن راجه سروهی رایت فرمان روای بر افراخته
 عالمیان را امان بخشید مدت سلطنت بیست و پنجسال و پنجماه راجه بدهمل بن راجه
 پدارتهه بعد جلوس بر اورنگ جهاننابی بعیش و عشرت پرداخته در امور ملکی غافل
 گردید نیک خوردن و به بید^۷ خوئی و بد گوئی^۸ بسر بردن شعار خود نمود و از کثرت
 نیک بیهوش گشته بامراء و وزرا سلوک ناهنجار کرد کیفیت نیک اگر چه در ابتدای
 حال سر خوش و منفرح دارد و خیالات رنگین و فکرات نوائین برویکار می آرد اما آخر
 کار آدمی را ضایع میسازد و از عقل و دانش و درو به نسیان بیهوشی نزدیک میگرداند و
 بشرط مداومت مزاولت آن سودای دماغ و مالخولیا^۹ بظهور میرسد رعب و دهشت

۳. ب: 'دهیر'؛ 'بهریر'

۲. ب: 'گردید'

۱. ب: 'گردید'

۶. ب: 'نه'؛ ماه

۵. د: 'سلطنت'؛ 'کامیاب'

۴. ب: 'امر'؛ 'سلطنت'

۹. د: 'مزاج'؛ 'بظهور'

۸. ب: 'بد گوئی'؛ 'ندارد'

۷. ج: 'د'؛ 'تند'؛ 'خوی'

بر طبیعت استیلا می^۱ آرد فراست^۲ و فرزانیگی زوال می پذیرد و مردی و مردانگی اختلای می باید همانا هملی معلول طبع و منوع^۳ احوال می باشد غراز درشت کوی و زشت ز جوئی کاری^۴ ندارد و احسان و مروت مردم را در حق خود بدی می انگارد و در^۵ عوض اخلاص و محبت عناد و عداوت بظهور می رآرد حق بشناسی و کفران نعمتی بیشه خود دارد و حلاوت غسل و مرارت حنظل مساوی می انگارد بسائیگی را دیدم و از تودم که از افراط این کیف از صاحب دلی بمفلسی و از تونگری به تهدستی رسیدند و از گلشن اهلیت در خارستان بدخوی افتادند نمکی بسان سنگ غوغا کردن مانند خربانگ نا هموار زدن ناچار بلکه نسل آن سبکی^۶ را بطباً بعد بطناً بد خو و بد گو به عالم وجود بر آمدن بی اختیار است:

نیک خوردن^۷ کسی که عادت گردد   دو علامت درد شود ظاهر
حسن اخلاق می رود از وی   زشت خوئی از و شود باهر
بالجمله راجه مذکور از افراط نیک بارگان دولت طریقه بدخوی در پیش کرده از مهام جهانبانی غفلت ورزیده پیر ماه و زیرش^۸ نظر بر^۹ بی پروای او داشته بقابو وقت کارش باتمام رسانید والی ولایت و مالک مملکت گردید مدت سلطنت راجه بدهمل سی و یکسال و هشت ماه از ابتدای راجه بسردا که بعد نسل پاندوان بسلطنت رسیده بود بغایت راجه بدهمل چهارده تن^{۱۰} باشد^{۱۱} مدت پانصد و یکسال جهان آرای و مملکت پیرای نمود جهان گذران را پدر و کرد^{۱۲} و از اینجا نسل راجه بسروا منقطع گشته امر سلطنت بقوم دیگر انتقال یافت:

بیت

نیک و بد روزگار دیدیم گذشت   افسانه این و آن شنیدیم گذشت

۱. ب: استیلا 'مینماید'	۲. د: 'فراست' ندارد	۳. د: همانا 'نیک'ی منلون طبع و احوال 'میباشد'
۴. ب: 'و بد خوئی' د: 'جوئی'	۵. ب: 'از' عوض	۶. ب: د: آن 'نیک'ی
۷. ب: 'خوردن' ندارد	۸. د: 'سیر یا و زیرش'	۹. ب: ج: 'نظر' بر
۱۰. د: 'چهارده' پشت	۱۱. ب: 'باشد' ندارد	۱۲. ا، ج: د: 'نموده'

راجه بر باه که ابر^۱ پایه وزارت به سلطنت رسید سی و پنجسال راجه حجات
 سنگهه بن راجه^۲ بر ماه مدت سلطنت بیست و هفت سال و هفتماه راجه شتر گهن
 بن راجه حجات سنگهه مدت حکومت بیست و هفت^۳ سال و هفتماه راجه مهی
 پت بن راجه شتر گهن مدت سلطنت بیست و پنجسال و چهار ماه^۴ راجه مهابل
 بن راجه مهی پت مدت سلطنت سی و چهار سال و هشتماه راجه سروپ دت بن
 راجه مهابل مدت سلطنت بیست و هشت سال و سه ماه راجه مترسین بن راجه
 سروپ دت مدت سلطنت بیست و چهار سال سه ماه راجه سنو کهه دان^۵ بن راجه
 مترسین مدت سلطنت بیست و هفت سال و دو ماه راجه خمیل^۶ بن راستو کهه
 دان^۷ مدت سلطنت بیست و هشت سال و دو ماه راجه کلنگ بن راجه خمیل
 مدت سلطنت^۸ سی نه سال و چهار ماه راجه کلن بن راجه کلنگ مدت سلطنت
 چهل و شش سال راجه شتر مردن^۹ بن راجه کلن مدت سلطنت بیست^{۱۰} سال و
 یازده ماه راجه جون جات بن شتر مردن^{۱۱} سلطنت بیست و شش سال و نه ماه
 راجه هری جگ بن راجه جون جات مدت سلطنت سیزده سال و دو ماه راجه
 سیر^{۱۲} سین بن راجه هری جگ^{۱۳} مدت سلطنت سی و پنج سال و دو ماه راجه
 ادهمت سبای بن راجه سیر سین جون بر تخت جهانبانی نشست بمقتضای مستی
 برنای و غرور فرمان روای از امور مملکت غافل گشت و اصلا بکار ملکی و
 مالی نمی پرداخت و بعیش و عشرت گذراندن و دایما در حرم سرا بودن شعار
 خود ساخت فی الواقع ریعان برنای و عنوان جوانی اشوبگاه بیخردی و زنان
 نادانی و هگام وزیدن تند باد و صرصر نفس حیوانی و پالغز پارسا گوهری و مظهر

۱. د: راجه 'سرمه' که از پایه ۲. ا: 'راجه' ندارد ۳. ب: مدت 'سلطنت بیست و یکسال'

۴. د: بر ماه --- سلطنت 'ندارد' ب: 'سکه دان' ج: 'سیتو که دان' ۶. ب: راجه 'جیت مل'

۷. ج: 'ستو که دان' ۸. د: بیست --- سلطنت 'ندارد' ۹. ب: 'ستر مردان' ج: 'شتر مردون'

۱۰. ب: 'هشت سال' ۱۱. ب: ج: د: 'مدت سلطنت' ۱۲. ب: راجه 'بیر سین'

۱۳. د: 'مدت --- هری جگ' ندارد

آمور سلطانی^۱ و آرزوی لذات نفسانی و خواهش^۲ جسمانی و تمنای حصول کامرانی و متمنای اجراز کامیابی^۳ و نسوای^۴ امال و امانی و امعای درازی عمر و زندگانی است دانشوران از مون کار فرموده اند که فرمان روایان را غفلت امریست مذموم از جمعی آمور کاهلی فعلیست برتر از تمامی افعال سنجره دولت را پیشه و نهال سلطنت را آره بسا پادشاهان بسبب غفلت و کاهلی از سریر سلطنت بر حصیر گدائی و ازواج دولت تخصیص افلاس رسیده اند القصه چون^۵ بی پروای ولا و بالی راجه مشهور گردید و تدبیر^۳ وزیرش نظر بر پارسای او انداخته بارگان دولت و اعیان مملکت اتفاق نموده و از صحایف تواریخ راجهای پیشین بعلت و تسلط وزرای سابقه و رسیدن آنها از پایه وزارت برتبه^۶ سلطنت واقف گشته راجه از روی استیلا که داشت^۷ ادهت را مسافر ملک نیستی نموده خود سریر آرای^۸ جهانیان گردید مدت سلطنت او بیست هشت و سه سال و یازده ماه از ابتدای راجه^۸ بیر ماه بغایت راجه ادهت شانزده تن^۹ مدت سلطنت چهار صد چهل و شش سال بامور سلطنت پرداختند و ازینجا نسل راجه بیر ماه منقطع گردید؛

بیت

سرانجام گیتی همین است و بس وفای نکرده است با هیچکس
 راجه دندهیر^{۱۰} از وزارت کامیاب سلطنت گشته^{۱۱} مدت چهل و یکسال و
 ششماه جهانبانی نموده^{۱۲} کوس رحلت نواخت راجه^{۱۳} سنن دج بن راجه دندهیر مدت
 چهل و پنجسال و سه ماه بسلطنت پرداخته ازینجهان برفت راجه مهی گنگ بن راجه
 سنن دج^{۱۴} مدت چهل و یکسال و دو ماه کامروای جهانیان بوده جهان گذران را پدرود

۱. ب. ج: 'امور شیطانی'	۲. ب. ج، د: 'خواهش' خطاب'	۳. ب: 'کام ستانی'
۴. د: 'نسوانی' ندارد	۵. ب: 'چون' ندارد	۶. ب: 'هرنیده' ج: 'دندهیر'
۷. ب. ج، د: 'راجا' ادهت	۸. د: 'راجا' ندارد	۹. د: 'شانزده' باشد'
۱۰. ب: 'دهرنیده'	۱۱. ب: 'سلطنت' گردید'	۱۲. ب: 'نموده' ندارد
۱۳. ب: 'راجا' دهیرج سین'	۱۴. ب: 'راجا' دهیرج سین' مدت	

نمود راجه مهاجوده بن راجه مهی گنگ بن راجه سنن دج^۱ مدت سی و سه سال بجهانیان کاسروائی نموده رخت هستی برپست راجه ناتیه بن راجه مهاجوده مدت بیست و هشت سال بامر سلطنت اشتغال ورزیده پیمانه زندگی لبریز کرد و راجه جیون راج بن راجه ناتیه مدت چهل و پنجسال و هفتمه بمهام جهاننداری قیام ورزیده و دیعت حیات سپرد راجه اودی سین بن راجه جیون راج مدت سی و هفت سال پنجاه عالم آرای نموده رحلت کرد^۲ راجه آنند جهل بن راجه اودی سین^۳ مدت پنجاه و یکسال فرمان روای نموده بمملک آخرت شتافت راجه راجپال بن راجه آنند جهل بعد جلوس براورنگ جهانیانی کمر همت بمملک ستانی بر بسته بزور تیغ و^۴ شجاعت اکثر مملک به^۵ تسخیر در آورده فرمان روایان را فرمان پذیر خویش گردانیده از آنجا که دنیا ماده ایست مظهر مستی و استکبار و مثر بوالهوس و استخسار راجه مذکور بنا بر هجوم لشکر و تسلط بر سلاطین اطراف بد مستی زندگانی میگردد و حکام دیگر را بخاطر نیاورده همه کس متکبرانه و بد مستانه سلوک مینمود:

باسباب دولت چنان غره شد که خورشید در پیش او ذره شد
فرموده حکمای پیشین و آزموده بزرگان عاقبت بین است که هر که سر بگرد
رعونت بر آسمان برد همانا که در کمتر زمان همان^۶ سرش بر زمین افتاده بخاک برابر گشت
و هر کس از مستی دولت و جاه و دستار گنج نهاده متکبر^۷ گردیده زود است که^۸ فلک
گجرفتار همین دستار در گردنش انداخته سر برهنه در مذلت و خواری انداخت:

تکبر عزازیل را خوار کرد بزندان لعنت گرفتار کرد
چو دانی تکبر چرا میکنی خطا میکنی و خطا میکنی
مصدق این مقوله آن که سکونت نامی که برقلیلی^۹ ملک تصرف داشت دامنه
کوه کمایون و از خراج که ازان راجه بود بامرای رکن السلطنت و زراری موتمن الدولت

۱. ب: راجه سنن دج ندارد ۲. ب: نمود ۳. د: بن راجه --- اودی سین ندارد

۴. ب: تیغ سر پنجه شجاعت ۵. د: اکثر مملک در ۶. ب: زمان همان سرش

۷. د: منکر گردید ۸. ب: آنکه فلک ۹. د: بقلیلی ملک

اتفاق نموده بر سر راجه لشکر کشید چون ارادت ایزدی بر آن شد که گاهی را بر کوه مظفر گرداند و مور را با ماری نصرت دهد به اتفاقی که روداد^۱ سکونت غالب آمد و راجه راجپال در رزمگاه کشته شد.

نظم

چونیرو فرستد ز تقدیر پاک   رموزی نمابری^۲ رسانده لاک
که در جنگ فیروزی از اخراشت   نه از گنج و بسیاری لشکر است
مدت سلطنت راجپال بیست و شش سال از ابتدای راجه دیندهر^۳ بغایت راجه
راجپال دین سیمصد و چهل و هفت سال فرمانروای گردید و از اینجا سلسله راجه دیندهر^۴
منقطع گردید و امر سلطنت بدیگران انتقال یافت^۵:

بیت

بس نامور که زیر زمین دفن کرده اند   گز هستیش بروی زمین يك نشان نماند
راجه سکونت کوهی چون والی ولایت و مالک مملکت گردید بر خود مغرور
گشته بامرا و وزراء سلوک نا هنجار^۶ در پیش نمود و باده سلطنت بر مزاج او گوارا نیفتاد
از آنجا که جهانیان وابسته اطوار باخلاق^۷ حسنه و اوصاف مستحسنه و اعمال پسندیده و
افعال بر^۸ گزیده و حوصله فراخ و همت عالی و نیت درست و برداشت فروان و شجاعت
فطری و سخاوت جبلی و عدالت گستری و عطوفت وزیری است راجه مذکور چون
ازین صفات خالی^۹ و به پست فطرتی^{۱۰} و کم حوصلگی و تنگ طرفی و بد سلوکی و نا
هنجاری اماده بود^{۱۱} کارهای که شایان فرمان رویان نباشد و افعالی که بسلاطین نزد
بعمل در می آرد و از بسکه بگوکنار میل بسیار داشت بنا بر افراط این کیف از عقل و
دانش دور و به بیخردی و پیدانشی نزدیک گردید اگر چه جمیع بکیفات^{۱۲} مردود اهل

۱. ب: راجه سکونت   ۲. د: 'بماری'   ۳. ب: راجه 'دهریندهر'

۴. ب: راجه 'دهریندهر'   ۵. د: 'نمود'   ۶. د: 'هنجار' ندارد

۷. ب: جهانیان و وابسته باخلاق د: 'دائسته اطوار' حسنه   ۸. ب: 'بر' ندارد

۹. د: صفات 'جمالی'   ۱۰. ب: 'کم همتی' و کم حوصلگی   ۱۱. ب: 'بدحالی'   ۱۲. د: 'کیفات'

دانش است اما گوکنار مذموم ترین کیفها است جوان را پیر و صحیح المزاج را بخور میکند^۱ و بگلشن جوانی خزان پیری و در شبانگاه شباب زوال سبب رساند آفتاب را چنان گرفتار خسوف^۲ نا توان میسازد ماهرویان را در محاق ضعف می اندازد و از تاثیرات آن رگهای بدن مانند تارهای منظر نمایان میشود بر صفحه چهره همچو کاغذ ژولیده کجلاک ها ظاهر میگردد و بیداری هم شب و نیم خوابی بزور رنجوری می آرد شاهین خواب طایر هوش را گاهی در چنگال میگردد گاهی میگذار و بی شایبه تکلف آدمی را شرب گوکنار از آمورد نیا غافل و از کار عقبی زایل میکند در^۳ لذت آب خورش و آرامش از خواب باز میدارد از صورت و شکل اصلی مستفیج^۴ میسازد و آنچنان در پوست میافتد که ترك زندگی آسان باشد و ترك ازو مشکل بالجمله راجه از روی بیخردی با رعایا و پرایا راه معدیست سپرد بلکه طریقه جور و جفا در پیش نموده ارکان دولت و اعیان مملکت که از سلوك نا هنجارش مشکی بودند در اندك فرصتی از متحرف شدند و این اخبار در اطراف ممالك^۵ مشهور گشت:

بیت

پایداری بعدل و داد بود   ظلم شاهلی چراغ باد بود
 راجه بکرمان جیت والی ولایت او جین بر اختلال احوال راجه مدپال و گردن تابی
 امرا و وزرای او آگاه گشته بالشکر ظفر اثر^۶ و عساکر عدو گذار متوجه اندر پیت یعنی
 دهلی گردید راجه سکونت از استماع این خبر صفوف بیکار آراسته آماده^۷ مدافعه
 گشت هر دولشکر ما هم پیوسته آتش کارزار بر افروختند بهادران شجاعت پیشه و
 دلیران شهامت اندیشه جنگی نمودند که رنگ از دل صمصام رفت و سر کلمه زه بر زبان
 رانندگان بر بازوی شان همت قربان شد و خنجر بکلام آفرین زبان بر گشاد از یاد جمله
 بهادران سرهای مردان^۸ از نهال قامت چون برگ زیران بباد خزان میریخت و تار بود

د.۳: 'واهل میکند از لذت'

د.۲: 'کسوت'

د.۱: 'میگرداند'

ب.۶: 'ظفر طراز'

د.۵: 'ممالك' ندارد

ب.۴: 'اصلی' 'مسح' 'ج' 'سقیج'

د.۷: 'تیرهای فراوان'

د.۷: 'آماده' ندارد

حیات مبادران ها نند رشته های بیتاب^۱ از هم می گسیخت از آب تیغ دلیران چمن چمن
گل زخم می شگفت و بر دست بازوی دلاوران هر لحظه قضا آفرین میگفت از آنجا که
مقاومت با فیل و مان امکان پشه ضعیف بنیان را ستیزه با شیر زیان به بارای آهونا توان
است راجه سکونت قاب محاربه نیاورده شکست یافته^۲ در رزمگاه کشته شد و راجه
بکرمان جیت مظفر و منصور گشت:

نظم

غزالی که جوید نبرد پلنگ شود خاک از خون او^۳ لاله رنگ
تدروی که بروی سر آمد زمان^۴ به پیکار شاهش آید کمان
مدت سلطنت راجه سکونت چهارده سال راجه بکرمان جیت بن راجه کهندرب
سین در بیان ولادت راجه بکرمان جیت و شرح احوال از^۵ بعضی نسخه اختلاف^۶ بسیار^۷
دیده و شنیده می شود و در اکبر نامه و دیگر تواریخ مینویسد که از آباد غنچه فرمانروای
اوجین بود و پدرش کهندرب سین نام داشت اما آنچه از ترجمه سنگها سن بتیسی که
مشمول برا حوال سعادت اشتمال آن راجه قوی اقبال بقلم در آورده اند^۸ بمطالعه در آمده
اینست وقتی که فرمان روای عالم ملکوت در مکان خویش بزم طرب و نشاط آراسته و داد
و عیش و انبساط میداد در آنحال کهندرب سین خلف او هر یکی از جواران که دران
انجمن رقص میکردند مبتلا گشته نگاه عاشقانه و مشتاقانه مینمود اندر ازینجهه که آن
حور منظور نظر^۹ او بود از معاینه اینحال بر آشفت و از قهریان جلال برای خلف خویش
دعای بد کرد که از عالم علوی فرود افتد و بیجهان سفلی در آمده روزانه بصورت خود^{۱۰}
شبان به پیکر آدمی بوده باشد و هر گاه راجه والا شانی جسسه خری او را در آتش سوزان

۱. د: 'بند رسته ها پنجاب' ۲. ب: 'شکست خورده' یافته ۳. د: 'از چون' لاله

۴. ب: 'زبان' ج: 'زنان' د: 'زبان' ۵. ج: 'احوال' او ۶. ب: 'اختلاف' اختلافات

۷. د: 'بسیار' داشت دیده ۸. د: 'در آمده' ۹. ب: 'منتظر نظرش'

۱۰. ب: 'ج' د: 'بصورت' خرد

انداخته خاکستر گرداند باز بصورت اصل در آمده از عالم ناسوت در جهان ملکوت که مسکن و مالوف اوست انتقال نماید بقدرت قادر مطلق همان زمان کهندرب سین از مکان خویش جدا شد بصورت خر در آمده در تالابی متصل دهارا نگری واقعه دکهن که راجه دهارا مر زبان آنجا بود افتاده و در آن آب اقامت ورزیده بخاطر آورد که دختر راجه این شهر باید درخواست تا بوسیله آن جسه خری در آتش بیفتد و ازین عالم^۱ انتقال نمایم درین اندیشه بود که برهمنی بقصد تغسل بر کنار تالاب در رسید کهندرب^۲ سین آواز کرد که ای برهمن من کهندرب سین پسر راجه^۳ اندر درین آب اقامت دارم بر راجه این ولایت پیغام کن که دختر خود را بمن پیوند گرداند تا^۴ هر مقصودی که داشته باشد بانجام رسانم در صورتیکه ازین امر انحراف ورزد این شهر را زیر وزیر میسازم برهمن دو روز آواز با در نکرد چون دو سه روز علی الاتصال بهمین نمط آوازی از آن تالاب شنید ناگریز راجه دهارا برین امر غریب اطلاع داد راجه متعجب شده خود بکنار تالاب رسیده^۵ این آواز را بیواسطه بگوش^۶ در آورد^۷ حیران مانده^۸ گفت اگر فی الواقع تو کهندرب سین خلف راجه اندر هستی و قدرت سرانجام مرام خلائق داری فی الفور حصار آهین در دو شهر مادرست ساز تا تصدیق^۹ تو کرده دختر خود را در زوجیت تو آورده شود کهندرب سین قبول کرده بجهت حصول این امول^{۱۰} بجانب^{۱۱} ایزد واهب العطایا مناجات نمود بقدرت معمار حقیقی که وقوع امثال این امور غریبه ازو بدایع نتوان شمرد همان زمان^{۱۲} بدون وساطت معمار و حد او حصار روئین باستحکام تمام در دور شهر پدید آمد:

سه فرسنگ و بالا پنجا چهل   بجای ندیدند زد آب و گل
مگر^{۱۳} آهین پاره بود و بس   بعالم چنین قلعه نشنید کس

۱. ب: 'عالم' ندارد	۲. ب، ج، د: 'کندرب'	۳. ب: 'پسر راجه' اندر
۴. ب: 'تا' که هر	۵. ب: 'تالاب' رسانید	۶. د: 'رسیده' - 'بگوش' ندارد
۷. د: 'رفته' ستیده	۸. ب: 'حیران مانده' ندارد	۹. د: 'تصدیق' بر قول تو
۱۰. ب: 'بجهت حصول این امول' ندارد	۱۱. د: 'بجانب' ب'ایزد'	۱۲. ب: 'همان زمان' ندارد
۱۳. ب: 'همه' آهین		

از ^۱سنوح این سانحه غریبه باعث تعجب خلایق گردید و راجه دهار حیران مانده بموجب قرارداد دختر خود را در زوجیت کهندرپ ^۲ سین دادن و ایفای وعده نمودن ناچار دانسته بر کنار تالاب رسیده آواز کرد که ای کهندرپ ^۳ سین از ظهور این خوارق بر گفتار تو اعتبار و اعتماد کردم از آب بیرون بیا تا بر طبق وعده دختر را در عقد تو ^۴ در آورده شود کهندرپ سین از اصغای این آواز بهیات ^۵ خری از آب بیرون آمده خود را نمودار ساخت راجه از دیدن او در گرداب حیرت فرو رفت و عرق عرق خجالت گشت و با خود گفت اگر دختر را باین خر پیوند میدهم از شماتت بد گوی امثال وافران اندیشه دارم و اگر ازین امر انحراف می ورزم این قدسی نژاد قدرتی دارد که مار او اهل شهر را بر خاک هلاک اندازد کهندرپ سین پراسرار ضمیر راجه واقف شد و گفت ^۶ مار در پیکری خری دیده غم مخور حکمت آفرید گار بران رفته که روزانه بدین هیت هستم و شبانه بصوت آدمی متمثل میشوم بالضرور راجه دهارا ^۷ از امرش یارای عدول ندانسته دختر خود را بزوجیت او در ^۸ آورد کهندرپ سین هر روز در پیکر خر بوده در طویله گاه میخورد و هر شب در جسم انسان در آمده به شبستان خاص رفته بزوجه خود عیش و عشرت می کرد اما راجه دهارا از شماتت باده و رایان و طعنه هرزه سرایان خجل و متفعل می بود دایما در تدارک این امر می کوشید نوبتی کهندرپ سین بطریق دوام در وقت ^۹ شب گذاشته بصورت آدمی در آمده درون حرم سرای رفته بود راجه قابو یافته در طویله آمده ^{۱۰} جسسه خری او را بدست آورده در آتش سوزان انداخته خاکستر گردانید کهندرپ سین همانوقت از حرم سرا بیرون آمده گفت که ای راجه وقتی که راجه اندر بمن دعا بد کرده چنان گفته بود که هرگاه بدن خری ترا ^{۱۱} راجه عظیم الشان بسوزاند تا من باز ازین عالم بمکان اصلی خود

۱. ب: 'از سنوح' ۲. د: 'کندهرپ' ۳. د: 'کندهرپ'

۴. د: 'دختر خود را بزوجیت تو' ۵. ب: 'آواز هیت' ۶. ب: 'گفت که مار'

۷. ب: 'راجه دهار' ۸. ب: 'در ندارد' ۹. ب: 'د: بوقت شب'

۱۰. ۱. گذاشته .... آمده ندارد ۱۱. ب: 'گاه' این بدن خری من

واصل به شوم درین صورت از تو در حق من عنایت^۱ مصروف شد که این پیکر مرا که باعث وبال نکال من بود سورا بندی^۲ و پیش ازین پسر من بهر تهری نام از پرستاری ولادت یافته اکنون دخترت حامله است بکرمان جیت نام پسر ازو بوجود خواهد آمد که قوت هزار فیل داشته باشد و نام این هر دو پسر تا انقراض زمان خواهد ماند چون ایام دعای بد راجه اندر از حال من آخر شده مارا در عالم علوی بمکان خویش باید رفت از شما رخصت می‌شوم این^۳ بگفت و بجانب آسمان روان شد از نظر غایب گردید راجه ده‌ه‌ها را ازین سانحه غریبه حیران شده تاسف خورد که خدمت این مکی نژاد که از اتفاقات حسنه درینجا وارد گشته بود بواقعی بجانیاوردم و تیرخوف بخاطر راجه راه یافت که پسری ازین دختر پیدا خواهد شد که هزار فیل را قوت خواهد داشت اگر او درین ملک متسلط گشته بزور بازوی خود سلطنت ما بگیرد^۴ و مقاومت با او مشکل خواهد بود نگاهبانان تعیین فرمود که هرگاه از آن دختر پسر ولادت یابد حاضر گرداندا کارش باتمام رسانند^۵ دخترش از فرق کهن‌درپ سین در آتش غم می‌سوخت چون شنید که نگاهبانان تعیین شده اند که پسر مرا که عنقریب بعرصه وجود می‌در آید بکشند غم بالای غم عاید حال گردید وزندگانی بردوبال گشت و زیاده ازین تاب حرن و اندوه نیاورده شکم خود را از کار و بر دریده^۶ ماربود هستی بر گسیخت و ازین رو که ایام وضع حمل نزدیک رسیده بود و تیز ارادت جها آفرین بران اقتضاداشت که آن پسر در عرصه گیتی بوجود آمده کارهای که از اندازه بشری بعید بوده باشد بظهور رساند از شکم آن عورت پسر زنده بر آمد و بسان نوزادگان^۷ گریه آغاز کرد^۸ نگاهبانان همان وقت آن پسر را نزد راجه برده و حقیقت مردن مادرش و بر آمدن آن پسر از شکم او گذارش نموده^۹ راجه از رفتن کهن‌درپ سین تاسف داشت درینولا از مردن دختر خویش بدین نمط^{۱۰} زیاده افسوس نموده بر احوال آن طفل

۱. ب: عنایت 'غایت' مصروف ۲. د: 'سواپندی'

۳. ب: این 'را' بگفت ۴. د: سلطنت 'ها بگیرد' ۵. د: 'رسانم'

۶. ب: بر 'آمده بسان نوزادان' ۷. ب: ۸. د: آغاز 'نهاد'

۹. ب: ۹. د: 'نمودند'

۱۰. د: ۱۰. د: 'بدین نمط' ندارد

یتیم رحم آورده بنظر^۱ ترتیب بر او گماشته رایگان سپرد از^۲ مهربان دل برای پرورش تعیین نمود و او را بکرمان جیت نام نهادند.

نجمی^۳ بر صغیر کن شفقت کیست کو این دقیقه فهم کند
نیست بیرحم ترا شیر کنی شیر هم بر صغیر رحم کند

و همچنان در پرورش و تربیت^۴ بهرتری برادر غیر مادری بکرمان جیت توجه میگماشت هر دو برادر چون کلان شدند ازینجهت که علامات رشد و کاردانی از ماضیه حال سعادت اشتمال بکرمان جیت میداد^۵ امارت سلطنت و جهانداری^۶ از خطوط دست او هویدا بود راجه در حق او زیاده شفقت مینمود بعد از آنکه بحد بلوغ رسید ولایت مالوه باقطاع او مقرر گردانید بکرمان جیت التماس کرد که برادر کلان من بهرتری باوجود او لایق نیست که من امر حکومت بر خود بگیرم ایالت بنام برادر کلان مقرر شود من بامر وزارت او خواهم پرداخت راجه التماس او را^۷ پسندیده حکومت مالوه به بهرتری مقرر کرده هر دو برادر را^۸ رخصت نمود بهرتری دران ولایت رسیده و شهر او جین رادارالایالت نموده حکومت میکرد و بکرمان جیت بامر وزارت قیام داشته نظم و نسق مهمات از قرار واقع مینمود و این هر دو برادر بزور پنجه^۹ مردانگی و قوت فرزاندگی اکثر ولایات قریجوار در خیط تصرف در آوردند فرمان روایان را فرمان پذیر ساختند و حکم آنها بر اکثر ممالک جاری گشت و شهر او جین آن قدر وسیعت یافت که سیزده گروه طول و نه کرور عرض آبادی گردید از آنجا که راجه بهرتری را با اهلیه خویش که انگ سیتانام داشت و آنرا اینکلانیر میگفتند^{۱۰} الفت بسیار بود اکثر اوقات درون حرم سرماندی ویرانی و بکاسرانی بوده نزد عشق و محبت باختی و بامور مالی و ملکی کمتر پرداختی

۱. ب. ج. د. 'نظر' ترتیب ۲. ب. رایگان 'آورد'؛ 'سپرد از' ۳. ب. 'نخستی' ج. د. 'بخشی'

۴. ب. ج. د. 'تربیت' ۵. ب. پیدا و آثار ج. 'اثارات' ۶. ب. د. 'جهانبانی'

۷. ب. 'اورا' ندارد ۸. ب. 'برائو' ولایت 'رخصت' ۹. ب. 'پنجه' دلوری و مردانگی

۱۰. ب. ج. 'انرا' پتکلانیر گویند

تمام مدار الهام فرمان روای بر سر بکرمان جیت برادر خود گذاشته بود بکرمان جیت راجه از روی مصلحت نصیحت کردی که مدام درون حرم سرا بودن و از مهمات جهانبانی غفلت ورزیدن مناسب نیست بلکه جهان از برای آنکه مدار کار بر بکرمان جیت بود وجه بنا بر آنکه او راجه را از بودن اندرون منع میکرد از بکرمان جیت آزرده گشته به سخنان سخت و درشت راجه را برین آورد که بکرمان جیت را از پیش خود اخراج گرداند چون راجه نادان محکوم حکم آن زن خانه بر انداز بود بالضرور برادر خود را که از جان عزیز و مدار ممالک بر او^۱ بود از ملک خود بدر کرد و آن مسلوت الزکا و مطیع و مغلوب النساء نظر بر روابط برادری و اخلاص برادری^۲ نکرده و تقدیم خدمات و بنظم مهمات او بخاطر نیاورده او را برای حصول رضامندی زن اخراج نمود:

نظم

عزیزان را کند کید زنان خوار   بکید زن زن شود دانان^۳ گرفتار
 ز کید زن دل مردان دو نیم است   زنان را کیدهای بس عظیم است
 زن از پهلوی چپ شد آفریده   کسی از چپ راستی هرگز ندیده
 چون مدتی برین بگذشت ز نار داری به تقویت ریاضت ثمری بدست آورد که از خوردن آن زندگانی جاودانی حاصل گردد و آن ثمر را بمشورت عورت خود باسید حصول سواد معیشت بطریق تحفه از نظر راجه بهرتری گذرانیده بمراد خویش کامیاب گشت راجه از^۴ بسکه بزوجه خویش کمال محبت داشت آن میوه حیات بیچمن^۵ را برای ارزانی نمود چون رانی فاخره در دام محبت میرا خور بر کار^۶ گرفتار بود آن هدید عظیم المثل را باد رسانید و مرا خوران تحفه بدیع را بصحبه لکها بیسوا نام^۷ که پابند زنجیر او بند^۸ گذرانید ان لولی بخاطر آورد که حیات ابدی او را باید که نیکو کار و پرهیزگار بوده باشد مارا همین قدر

۱. ب: ممالک 'برد بود'   ۲. د: 'برادری' ندارد   ۳. ج: زن 'شود نادان' د: 'بود دانا'

۴. د: 'از' ندارد   ۵. ب، ج: د: حیات 'بخش'   ۶. د: 'خورا میر شکار'

۷. د: 'نام' ندارد   ۸. ب: زنجیر 'عشق بود'

زندگانی که در تبه کاری و بدکاری^۱ گذشته میگذرد و بال است همان بهتر که این تحفه نادر را برای راجه که از عدالت و نصفت او رعایا و پرایا در امان است پیش کس نمایم تا زندگانی ابدی راجه مسح آسایش و آرامش عالمیان تواند بود پس لولی آن ثمری نظیر را بنظر راجه گذرانید راجه آن را شناخته در لجه حیرت فرو رفت چون به تحقیق این امر پرداخت و بر ماجرار او واقف گشت راز نهانی رانی از پرده بیرون افتاد و رانی مغلوب یاس و هراس گشته خود را از بام بلند فرود انداخته قالب تهی ساخت و بدرکات اسفل السافلین فرو رفت و راجه از محبت آن عورت فاخره ندامت کشید و بر عمر گذشته تاسف نموده از مردن او مسرور گشت^۲.

بیت

زن بدای^۳ برادر مسرده بهتر غم کار زنان ما خورده بهتر
در بعضی نسخه مقدمه عشق رانی میرا خورد مردنش بدین تقریب مرقوم نیست
و آن عورت را از^۴ عصمتیان قرار داده مردنی آنرا بدین نمط نوشته اند که روزی راجه
بهرتری بقصد شکار سوار شده^۵ و در نزدیکی موضعی دید که عورتی با پیکر بیجان
شوهر خود قصد همراهی نموده بسان عظیم شوهر پرست و عفایف پارسا شرسست خود
را در خرمن آتش سوزان انداخته شگفته زود کشاده پیشانی خاکستر گردید راجه از
مشاهده این حال بر عالی همتی آن فرخنده مال آفرین کرد و بمسکن خویش رسیده
ماجرای احوال او پیش رانی گذارش نموده تعریف^۶ همت آن عورت نمود رانی بر زبان
آورد که ثبات محبت و فرط عصمت زنان پارسا گوهر اقتضای آن دارد که بعد مردن
شوهر محتاج بر^۷ سوختن نگشته بعدم^۸ تعلل قالب تهی نماید راجه این سخن در خاطر

۱. ب. د: 'وبد کرداری' ۲. د: 'ندامت کشید' --- مسرور گشت 'ندارد'

۳. د: زن 'بدی' ۴. د: از 'عصمتیان' ۵. ب. ج. د: شده 'بود'

۶. ب: تعریف 'عالی بهمت' ۷. ب: 'بر' ندارد ۸. ب: 'این' ندارد

داشته برای امتحان دعوی رانی که درینوادی داشت تدبیر می انگیزخت روزی کسان بموجب تلقین راجه از شکار گاه نالان و فریاد کنان بتدویر در شهر آمده بر زبان آوردند که راجه را با دیوزبردست محاربه رو داده بود و دیو غالب آمده راجه را بر خاک هلاک انداخت اینخبر^۱ برانی رسانید کسوت خاصه که بخون آلوده آورده بود برای تصدیق گذرانید رانی که در عشق و محبت ثابت قدم و راسخ دم بود امتیاز بر صدق و کذت نکرده بمجرد استماع اینخبر قالب^۲ تهی نموده دعوی خود را که در محبت داشت باثبات رسانیده نیکنامی جاوید یافت:

خوش آنکه برآه عشق جان داد   عشق است که جان ناتوان داد
و در بعضی نسخه چنان نوشته اند که راجه بهتر تر می دو زوجه داشت و در دام عشق هرد و عورت گرفتار بود عورتی که از تقریب محبت میراخور از نام افتاده قالب تهر کرد و آهنگ سیتا نام داشت و آن فاخره بد کردار بود و اینکه از خبر مردن^۳ راجه بی توقف جان بجان آفرین داد پنکلا نام داشت که در عشق راجه ثابت قدم بود۔ القصه راجه بهتر تری از مردن آن زن فاخره از روی غیرت با از وفات این زن صالح از راه غیرت ترك سلطنت کرده راه پمائی بادیه تجرد گردید و بعبادت رب العباد اشتغال ورزیده ریاضات شاقه کشیده بهدایت هادی مطلق شمع حقیقت در شبستان باطنش روشن گشت و از واصلان در گاه احدیت و نزدیکان جناب صمدیت شد^۴ و از نتیجه تجری^۵ که ذکر آن بتحریر در آمده از کثرت ریاضت زندگانی جاودی یافت که بقول اهل هند تا حال^۶ در خلف^۷ هستی بوده بطریق اخفا در عالم سفلی سیار است:

بیت

بسر وقت شان خلق کی ره برید   که چون آب حیوان به ظلمت در آمد

۱. ب: 'بودند'   ۲. ب: قالب 'را' تهی ۳. ب: از 'سپیدن خبر'

۴. د: صمدیت 'باشد'   ۵. ب: ج: د: 'ثمری'   ۶. د: 'زندگانی'۔ تا حال

۷. ب: 'خلعت' ج: د: 'خلقت'

بالجمله چون راجه بهتری^۱ بدر رفت ولایت از فرمان روائی که محارست خلائق از دیوان زیر دست که در آن زمان غالب بودن توان^۲ نمود خالی گردید و در^۳ اطراف ممالك دیو و عفريت دشت تطاول بر خلق الله دراز کردند و در شهر اوچین بیر بیتال نام دیوی که سر حلقه دیوان بود بمردم آزار و سرآمد عصریتان آدم خوار بود رسیده بمردم آزاری و جان شکاری پرداخت اکثری از باشندگان آن شهر شکار عفريت شدند و اکثری رو فرار نهاده جان خود^۴ بسلامت بردند و شهر اوچین که در آبادی و معموری بر روی زمین ثانی نداشت و در رونق و زیبائی دم مساوات بشهر اندر میزد ویران و بی رونق گردید آری ولایت بی والی و ملک بی مالک حکم تن بی سر دارد:

بیت

جهان بی جهانیان تن بی سراسر است   تن بی سر از خاک ره کمتر است
چون بسیاری از اهل شهر اوچین^۵ طعمه دیو مردم خوار گردید^۶ اعیان و ارکان بمشورت یکدیگر بعقريت التماس نمودند که برای خوراك خویش نوبت قرار دهد تا يك كس بنوبت خویش حاضر شده در آن روز^۷ عدم اتلاف^۸ دیگران^۹ گردد دیو این معنی قبول کرده^{۱۰} فرمود که هر روز یکی از شهریان بنوبت خود بمکان حاکم نشین رسیده بر تخت سلطنت جلوس نماید و تجملات جهانبانی باو رجوع شود و تمام آنروز در اجرای احکام حکومت و دارو گیر بسر برد و امرا و وزرا و طوایف انام در اطاعت او باشد چون روز بآخر رسد در وقت شب آن فرمانروای يك روزه خوراك من بوده باشد همکنان بحسب ضرر در این امر جلیل القدر قبول نموده نوبت بر اهل شهر قرار دادند هوزور يك كس نوبت بنوبت بادشاه یکروز شده لقمه دیو آدم خوار میشد و جمیع شهریان بهسان مرغان مطبخ

د. ۱: 'بتهری'	ا. ۲: 'توان' نمود	ب. ۳: 'از' اطراف
ب. ۴: 'خود' ندارد	د. ۵: 'اوچین' ندارد	د. ۶: 'گردیدند'
د. ۷: 'ذریعه' عدم	ا. ۸: 'اهلاك'	د. ۹: 'دیگران'
ب. ۱۰: 'نموده'		

محبوس مطموره هلاك بوده هر کدام آماده مرگ بودند الله الله اگر نظر بر احوال جهانیان انداخته شود بهمین آئین تمامی ذیحیات و اهل نفوس را که بر عرصه روزگار بوجود آمدند^۱ بنوبت خویش در پنجه عفریت اجل و چنگل دیو مرگ گرفتار باید شد هیچکس را رخصت اقامت دایمی و اجازت سلامت ابدی نداده اند خوشا والا نگهنی که بر کاروبار و نیاد و مافیها نظر نکرده خود را آماده مرگ انگاشته اوقات عزیز را که بدل ندارد بیاد رب العباد صرف نماید و بطالب و کسالت بگذارد:

جهان ای برادر نماند بکس   دل اندر جهان آفرین بندوبس
مکن تکتہ بر ملک دنیا و پشت   که او چونتو بسیار پرورده گشت

القصة چون مدتی بهمین نمط منقضی گشت^۲ از اتفاقات حسنه جماعه بصد غله که بزبان پنجاب^۳ بنجاره گویند از جانب ولایت گجرات در نزدیکی اوچین رسیده بر لب دریا منزل ساخت و بکرمان جیت برادر خورد^۴ راجه بهتری^۵ که بموجب اغوای رانی اخراج یافته بود چنانچه^۶ سابقا بتحریر در آمده در گجرات رفته نوکر بنجاره شد و در آن فریق رفیق سفر بود چون شب تقاب ظلام بر عالمان انداخته شغالان بعبادت خویش فریاد نمودند از آنجمله شغالی بزبان خود گفت که بعد دو سه ساعت آدم مرده درین دریای آید چهار لعل پیش بهادر کمرش و یک فیروزه قیمتی در انگشت اوست هر کس که آن مرده را بر آورده بخوردن من بدهد سلطنت روی زمین نصیب او شود بکرمان جیت بمقتضای دانش خداداد برآسته مختلفه و خویش و طیور اطلاع داشت اواز شغال استماع نموده فی الفور بدریا در آمده منتظر^۷ گردید بعد دو ساعت دید که مرده در آب می آید شنا کرده آنرا برگرفت و از بر آمدن لعل و فیروزه از آن پیکر بیجان بر صدق گفتار شغال که مانند سروشی غیب آواز داده بود تصدیق^۸ آنمرده را بر کنار دریا انداخت تا طعمه شغال راست

۱. ا. آمد   ۲. ب. منقضی 'گردید' د. شد   ۳. ب. 'عرف'

۴. ب. 'خورد' ندارد   ۵. د. بهر تهری   ۶. د. و سابقا

۷. ب. 'منتظر' د. بدریافت و نظر گردید   ۸. ب. تصدیق 'کرده' د. 'صدق'

گوشود و بر قول آن ملهم غیبی اعتبار کرده^۱ امیدوار سلطنت گردید روز دیگر برای تماشای شهر اوچین که مکن مالوف او بود در هر کوچه و بازارها گشت میکرد تا آنکه سیرکنان بر دروازه کلالی در رسید دید که تجملات بادشاهی بدرگاه او حاضر است و ارکان دولت و طبقات خلائق ازدهام آورده اند میخواستند که پسر کلال را بموجب قرار داد عفریب^۲ که نوبت او بود بر فیل سوار کرده برسم معهود بجانب تختگاه بردند مادر و پدرش گریه کنان و توجه زنان و خاک بر سر افکنان بر دروازه ایستاده اند بکرمان جیت از مشاهده این حال حیران گشت که اما رجوع تجملات سلطانی از بهر^۳ چیست و در شادی گریه و توجه از بهر کسیت چون استفسار حقیقت نمود بر اینمعنی واقف گشته بر احوال پیری کلال و جوانی پسرش ترحم نموده گفت که ای پیر مرد زنهار غم مخور و ناله مکن که بجای پسر تو من پیش دیو حاضر میشوم و از تائیدات ایزد متعال او را میکشم که تا خلق الله از طم او نجات یابد و ما را ثواب حاصل گردد^۴ و در صورتی که او مارا میکشد بهشت نصیب من خواهد شد که عیوض غیری خود را بکشتن میدهم کلال و دیگر مردم گفتند که پایان را چگونه لایق که مسافریرا بناحق طعمه دیو مردم خوار گردانم بر تقدیری که امروز تر اعوض کلال زاده بفرستم فردا اعوض کلال^۵ دیگری زاده^۶ گرا خواهم فرستاد همان^۷ بهتر که پائین دیگران پسر کلال هم نوبت خویش رفته حاضر شود بکرمان جیت درینوادی مطارجه بسیار نمود و مبالغه از حد گذرانید و نوبت کلال زاده بر خود گرفت و پائین مقرر کسوت بادشاهانه بر خود راست کرده عطریات نفسیه بر خود^۸ مالیده و سلاح و براق در بر انداخته بر فیل کوه شکوه سوار شده به تزك و تجمل تمام خود شادیانه نواز آن در قلعه رسیده^۹ و بر سریر جهانبانی اجلاس نموده زیب و زینت داده و اعیان و ارکان کمر اطاعت بر بسته هر کدام بقدر مراتب بجای خود ایستاده در تقدیم

د. ۱: 'کرده' ندارد	د. ۲: 'تقریب'	د. ۳: 'از بهر'
ب. ۵: 'شود'	ب. ۵: 'ج: 'کلال' ندارد	ب. ۶: 'ج: 'زاده' ندارد
د. ۷: 'وهم' بهتر	د. ۸: 'بر خود' ندارد	ب. ۹: 'برفته'

او امر عالی به بقید ورزیدند و حسب الحکم الاعلی انواع خوردنیها حلاوت آمود و شیرینی های لذت اندود آورده بر دروازه های قلعه که راه آمدن عفریت بود آماده و مهیا کردند انوار بادشاهی از ناضیه احوال سعادت استمال او معاینه کرده تمام روز بوظایف دعوات سلامتی ذات فرخنده صفات موظف شدند عفریت بعبادت معهود بوقت شب در قلعه آمده اقسام خوردنیها دیده بر غیث^۱ تمام خورده از لذت آن خوشوقت گردید بعد آن اندرون قلعه^۲ رفته دید که جوانی زیبا منتظر بر تخت نشسته است بکرمان جیت بمجرد دیدن عفریت از تخت بر خاسته به پیکار او تیار گشته بدلاوری و دلیری تمام آمده در آویخت هر دو با هم کشتی گرفته گاهی عفریت غالب میشد و گاهی بکرمان جیت او را مغلوب میکرد چون کارزار از^۳ کشتی و^۴ مشتی در گذشت بکرمان جیت خواست تا بشمشیر آبدار کار آن تابکار باتمام رساند عفریت او راز بر دست و قوی جنگ و دلاور و آماده کارزار^۵ دانسته به خاطر آورد که باین جوان در جنگ بس میتوان آمد همان بهتر که صلح کرده شود و راه نجات بسته آید در اینصورت دست از مجادله باز داشته بر زبان آورد که آب حیوان نسبت بدیگران تو ضیافت من خوب بجا آوردی بجلد وی جان بخشی تو کرده بلکه برای خاطر داشت تو تمام سکه این شهر را از جان گدای بهل کردم و با تو عقد محبت بستم اکنون از اینجا بدر رفته بجای دیگر میروم سلطنت این ولایت بتوارزانی باد که سوای تو دیگری قابلیت این امر جلیل القدر ندارد و هر گاه مهمی بتورو دهد مارا یاد خواهی کرد که بلا توقف حاضر شده مراسم رفاقت بتقدیم رسانم^۶ بکرمان جیت گفت که عوض خون مردم قصد هلاک تو داشتم اکنون که رابطه محبت در میان آوردی ترا بهل کردم چون فیان بین روابط اخلاص مربوط شده از اینجا پدر شوهر گاه ضرور خواهد بود ترا^۷ طلبداشته خواهد شد بعد چنین محاربات^۸ عفریت از آنجا بدر رفت سحر گاه که

۱. ب: 'بمیل'

۲. ب: 'قلعه' ندارد

۳. د: 'از' ندارد

۴. ب: 'ج: کشتی' جنگ' مشتی ۵. ب: د: 'جنگ'

۶. ب: 'راجه' بکرمان جیت

۷. ب: 'راجه' بکرمان جیت ۸. د: 'ترا' ندارد

۹. ب: 'محاورات'

مردم اندرون^۱ قلعه آمدند بکرمان جیت را زنده دیده حیران ماندند و بر زندگانی مسافر شادمانی کرده در تمام شهر اطلاع دادند اُمرا و وزرا در آن مکان رسیده بر حقیقت سلامت ماندن آن جوان پرزور و قوت خویش و رفع بلیه عفریت مردم خواران شهر واقف شده با خود اندیشیدند که این قدر قوت و قدرت از اندازه حال مردم این زمانه زیاده است همانا که اینجوان از تَزَادِ مَلایک یا از صلب فرمان روائی بلند اقبال با بکرمان جیت^۲ برادر خورد^۳ بهرتری خواهد بود چون استفسار احوال نمودند ظاهر گشت که فی الواقع بکرمان جیت است که رانی اخراج او کرده بود و بسبب انقضای تما دی ایام شناخته نمیشود ازین مژده جانفزا بغایت اقصی خوشوقت شده مراتب حمد و سپاس بجناب صمدیت بجا آوردند که تسلط و تظلم^۴ عفریت آدم خوار رفع گشت و وارث اینملک بر اورنگ جهانبنانی متمکن گردید ارکان دولت و اعیان^۵ مملکت و جمهور سکنه و عموم متوطنه او جین کمر اطاعت و عبودیت بر میان جان بسته در تقدیم او امر قدسیه و احکام مطبیه^۶ قیام ورزیدند و در آن خطه دلکشا و معموره روح^۷ افزا در هر کوچه و برزن و در هر خانه و بازار حسن^۸ و عیش و شادی آراسته و بزم مبارکبادی و مبارکی^۹ پیراسته شد حدیقه مرادات عالمیان شگفتگی پذیرفت^{۱۰} و روضه حاجات و جناب جهانیان گلگل شگفت^{۱۱} باغ جهان رونق از سر^{۱۲} گرفت و گلشن روزگار طراوت بتازگی پذیرفت^{۱۳} زمین و زمان را وقت خوش شد کون و مکان را مسرت روداد عالم پر را جوانی پدید آمد جهان دلگیر را شادمانی^{۱۴} گردید:

نظم

زمانه بزم عشرت ساز کرده   فلك درهای بهجت باز کرده

-
۱. ب: مردم 'در ان' د: مردم 'ها'	۲. ب: راجه 'اضافی'	۳. ب، ج، د: 'خورد' ندارد
۴. ب: 'ظلم'	۵. ب: 'سلطنت' مملکت	۶. ب، د: 'مطاعیه'
۷. ا، ب، ج: 'فرح' افزا	۸. ب، ج: 'جشن'	۹. ب: 'مبارکی' ندارد
۱۰. د: 'شگفته و روضه'	۱۱. ج: 'روضه' شگفت ندارد	۱۲. ب، ج: 'سر' نو
۱۳. ب: 'یافت'	۱۴. ب، ج، د: 'حامل' گردید	

نوا سازان نواها ساز کرده   سرود بیغمی آغاز کرده
 ز بس عیش و نشاط شادمانی   جهان را تازه شد رسم جوانی
 سرایندگان خوش نوا و مطربان شیرین ادا باواز دلنواز و اصوات فرحت پرداز
 دلها در ربودند و مغان^۱ ارعنون سازد طیور^۲ چیان خوش آواز زبان ناز نغمات جان نواز
 پر کشیده دلفریبی را کار فرمودند در امشکران مهر غذا رو نازنینان خورشید دیدار
 هنگامه رقص گرم^۳ کرده بچرخ آمدند که فلک از حیرت^۴ تماشای آن قطب دار بر جا ماند
 و از چستی و چالاکی پا کوفتند که زمین آسمان کردار در جنبش آمد از صدای دستک
 مرغ خرد را از آشیانه دماغ پرواز دادند و از گردش حلقه چشم عشوه سنج صبر و قرار دلها
 در گردش آوردند:

بیت

هر گردش چشم دلربائی   بر گردش سرزند صدائی
 صدائی نقاره شادی و خروش گوش مبار کبادی مسرت پیرای دلهای غمگین
 گردید و آواز نفیر و غلغله نالی بچرخ هفتمین پیچید:

بیت

خروش گوش و بانگ نای برخاست   زمین چون آسمان از جای برخاست
 جهان گردید یکسر خورمی دوست   فلک را بردرید از خورمی پوست
 چون ایام هولی بود^۵ جشنی است مشهور^۶ از گلال افشانی تمام انجمن گلشن
 ارغوانی گردید و از زعفران پاشی مجلسیان را گونه بزر دز گرفت پان گلغداران برادر چمن
 جشن بر خرد نمود لیل مشکین مویان را آب و تاب داده گلاب گلرویان را ابروی تازه
 بخشید عطر نکهت بخش دماغ اهل بزم گردید از کچه از لطافت چون عشق صندلین

۱. ب: 'چنکیان'   ۲. سازد 'شود'
 ۳. گرم 'ندارد'   ۴. 'مسرت'
 ۵. ب، ج: 'که آن هندی'   ۶. د: 'مشهور' ندارد

بدنان در سینه جا کرد و لخلخه^۱ چون نسیم بهار مشام جانرا معطر ساخت بخورهای
مشك زور دماغ افروز گیتی شد بخارهای غیر آمود مشام عالم را معطر گردید^۲ و
عطریات ارواح^۳ را نو بهار مزاج را قوت بخشید از شمامها جانی تازه بقلب دمید صبا نafe
کشا بود لخلخه^۴ نسیم عطر انگیز بود و شمیم عزیز^۵:

فلک نافه مشك بود از بخور^۶ ز بس نکهت بزم میرفت دور
القصه بعدوبت پذیری سریر فرمان روائی از جلوس آن راجه فلک درجه امرای
والاشان و وزرای کاروان از حسن سلوک و سپاه و رعیت از نیکوئی معاشرت غربا در زیر
دستان از عدالت فقرا و مسکینان از سخاوت او خورشید و بهجت مند شدند معدلت را
زور بازار گرم گردید و بصفت آئین تازه شافت میدح و ثنای آن نیک اختر بر زبان صغار و
کبار جاری و دعای آن فرخنده سیر رابسته اهل روزگار سازی گشت در ایام حکومت او
باران بر وقت باریدن گرفت و اصلا قحط دوبارو نداد^۷ در دوره ولایت او احدی مفلس و
گرسنه نماند و هیچکس در مال غیری دست بانداخت^۸ ظلم و ستم مسدود و رهنی و
دزدی نابود گردید:

نظم

ز عدلش جهان را چنان امن گشت   که ایمن شد از خانه بر کوه و دشت
امان در زمانش بحدی رسید   که منسوخ شد رسم قفل و کلید
و آن والا گوهر بمقتضای وفور فراست و فرزاندگی برو فایق سایر ضاع بدو قصه^۹
مشکله و حقایق جمیع علوم متعارفه واقف بود و بر السنه غیر^{۱۰} مختلفه سکنه اکناف عالم
و در زمان و خوش و طیور اطلاع میداشت از فرط آگاهی بر اسرار افلاکیان و سرایر ضمائر
خاکیان بی میبرد و از امورات ماضیه و حال استقبال خبر^{۱۱} میداد:

۱. ب: 'لجلجه'	۲. ب: معطر 'نمود': 'گردانید'	۳. ب: 'وعطریات ارواح را' ندارد
۴. ب: 'لجلجه'	۵. ب: د: 'عنبر نیر' ج: 'عنبر بر'	۶. ب: 'بحور'
۷. ج: 'و دیار و ندر'	۸. ب: ج: د: 'راه' ظلم	۹. ب: 'دقیقه' ج: 'دقایق'
۱۰. ب: 'غیر' ندارد	۱۱. ب: 'اطلاع'	

بیت

خواجه^۱ بینی که شناسای ازل تا ابد است   موبمیش هنر^۲ و حرف حرفش خرد^۳ است
از بسکه شجاعت فطری و مبارزت جوهری داشت بزور پنجه بازوی مردانگی و
قوت و فرط دانائی و فرزاندگی^۴ تمامی ممالك وسیع د کهن و اودیسه و دینک بهار و گجرات
ندارد و سومنات را فتح کرده فرمان روایان آن ممالك وسیع^۵ را فرمان پذیر خویش گردانید
و در آخرها ولایت اندرپت که اکنون بدهلی مشهور است^۶ به تسخیر در آورده راجه
سکونت را در معرکه کشته به تا کابل دران ممالك^۷ سکه خویش رایج ساخت چنانچه
مقدمه^۸ گشته شدن راجه سکونت سابقا نوشته شده از بسکه تائیدات یزدانی و تمديدات
صمدانی قرین حال فرخنده مال^۹ آن ملکی نژاد بود و نیت بخرد همت عالی داشت
حاجات ارباب حوایج و مرادات اهل^{۱۰} احتیاج بخوبترین وجهی به انجام رسانیده احدی از
درگاه عالیش محروم و نا امید نمیرفت اگر شخصی مهمی و مطلبی که سر انجام آن از
احاطه قوت بشری و اندازه دریافت عقلی بیرون بوده باشد^{۱۱} پیش او رجوع آوردی از علو
همتی و فراخ حوصلگی بوجه احسن سر انجام دادی چنانچه بسیاری از حکایات غریبه و
مقدمات عجیبه در حاجت روای محتاجان^{۱۲} و کام بخشی مسکینان و جلالیل شمایل و
جزایل و خصایل آن نامدار در محافل سلاطین عالیمقدار و بر زبان اهل روزگار مذکور^{۱۳}
در صحن اکناف عالم مندرج و مشهور است علی الخصوص نسخه سنگهاسن بتیسی
محتوی بر احوال فرخنده مال او مشهور و معروف^{۱۴} است و بموجب تصنیف این نسخه
ببطرز غریب نوشته اند چون راجه بکرمان جیت ازین جهان فانی بعالم جاودانی رحلت

-
۱. ب: 'خرد' ج: د: 'خورده'   ۲. ب: 'خرد'   ۳. ب: 'هنر'
۴. ب: 'فرزاندگی' ندارد   ۵. ب: 'وسیع' ندارد: د: 'دکن' --- وسیع' ندارد
۶. ب: 'راجه' به تسخیر   ۷. ب: 'و آئملک' را   ۸. ب: 'مقدمه' ندارد
۹. ب: 'فرخنده مال' ندارد   ۱۰. د: 'اهل' ندارد   ۱۱. د: 'باشد' ندارد
۱۲. ب: 'محتاجین'   ۱۳. د: 'مذکور' ندارد   ۱۴. ب: 'مشهور' ج: 'معروف' ندارد

کرد^۱ بعد تمادی ایام در سنه پانصد و چهل راجه بهوج که ادهم بمجلس صفات و مکارم آیات^۲ منصف بود بر حکومت ولایت مالوه استقلال یافت و زیری برنج^۳ پندت که نام از فرط عقل و دانش کلید راجه و مدار علیه ملک بود چنانچه حکایات بدایع آن راجه و وزیرش بر شهرت تمام دارد^۴ اتفاقاً روزی^۵ راجه بهوج بقصد شکار به صحرا رفته بود دید^۶ که جمعی از طفلان خورد سال کودکی را بادشاه و یکی را وزیر و دیگری را کوتوال ساخته عمله سلطنت^۷ قرار داده طفلانه تیاری^۸ پرداخته اند^۹ و آن شاه طفلان بر بسته نشسته بسان بادشاهان بصلابت و مهابت در اجرای اوامر حکومت و احکام عدالت می پردازد و از رسیدن راجه اصلاً پروا نکرده مشهور شده بود که آن فرمان روای مایرنجه^{۱۰} در مقدمه^{۱۱} فردی لعل بی بها آنچنان معدات را کار فرمود که از هیچ بادشاه رفیع الشان بروی کار نیاید چنانچه این داستان مشهور است که راجه بهوج از شنیدن این مقدمه و دیدن حکمرانی این طفل متعجب گشت و از روی غیرت فرمود که او را نزدیک ما بیاورد چون ازان پشته فرود آورد شکوه راجه برو غالب آمد و طفلانه در گریه و زاری افتاد حسب الامر راجه آن را باز بر آن پشته بردند بدستور اوایل شان حکومت برپیدا گردید و هراس راجه از دلش ناپدید گشت راجه فرمود که وقوع این امر از تاثرات این پشته است بر طبق حکم عالی چون آنپشته را کافتند تختی مرصع در غایت زیبائی و رعنائی بر آید بیقین پیوست^{۱۲} که از تاثرات آن اورنگ جهانبانی طفلی خورد سال عدالت و حکمرانی می گرد راجه بهوج از مشاهدۀ آن تخت خوشوقت شده در دارالسلطنت آورده خواست که براجلوس ناید گویند که سی و دو صورت زیبا بران تخت^{۱۳} متقوش بود بقدرت ایزد تعالی صورتی از جمله آن تصاویر زبان آمده^{۱۴} گفت که ای راجه بهوج این سریر سلطنت

۱. د: 'نمود'	۲. د: 'در سنه' — آیات ندارد ۳. ج: 'برنج' د: 'برنج'
۴. د: 'مشهور است'	۵. د: 'روزی' ندارد ۶. د: 'دید' ندارد
۷. ب: 'ج: 'سلطنت' قرار	۸. د: 'بهرای' پرداخته ۹. ب: 'اند' ندارد
۱۰. ب: 'ج: 'باز بچه'	۱۱. ب: 'در مقدمه' ندارد ۱۲. د: 'دانست'
۱۳. د: 'تثاریخت'	۱۴. د: 'آورده'

از راجه بکرمان جیت است تو وقتی برین قدم گذار که بسان آن راجه مصدر امور شگرف شوی راجه بهوج از زبان بر آمدن پیکر تصویر حیران گشته استفسار نمود که کدام کار غیرب از راجه بکرمانجیت بوقوع آمده آن پیکر حکایتی عجیب از راجه بکرمانجیت^۱ که در حالت فرمان^۲ روای مرتکب امور شگرف شده بود پیکر تصور ظاهر گشته^۳ بیان کرد و بهمین عنوان هر یکی از آن تصویرات بیجان سی و دو حکایات نادره گذارش نموده حیرت افزای راجه بهوج شدند و برنج^۴ پندت وزیرش که در فضایل و کمالات مشهور وقت خویش بود آن حکایات غریبه را بزبان سنسکرت بتحریر در آمده کتاب مسمی سنگهاسن بتیسی درست کرده از آن زمان تا حال آن حکایات غرایب از اطراف ممالک مشهور گشته بی شایبه تکلف استماع آن باعث تعجب میشود و عقل بشری در حیرت می افتد که آن راجه والا همت چگونه قادر بر ارتکاب چنین امور مشکله گردید که از اندازه قدرت بشریه زیاده است:

بیت

امثال این غریب دگر هم غریب تر بسیار کرد همت آن راجه داد گر
از آنجا که دانشمندان روزگار و والا خردان هر دیار مقرر کرده اند که هر کس از فرمان روایان گیتی ستان مصدر امور سترک و مظهر کارهای شگرف شود^۵ بجهان گیری و عالم آرای و عدالت نصفت عظیم النظیر گردد تاریخ جلوس او بر اورنگ جهانبانی دایما در اطراف ممالک شایع شود که هر آینه موجب نظام سه رشته داد و ستد جهانیان و قوام سلسله امور عالمیان تواند بود چندین راجهای عظیم الشان در امان رفیع المكان و خوانین عالیمقدار و سلاطین بلند اقتدار در هندوستان گذشته تاریخ هر یک از آنها تا ایام فرمان روای مشهور بود بعد انقضای ایام حکومت شان چنانچه آنها از صفحه هستی بعالم

۱. د: 'تو وقتی' --- بکرمانجیت ندارد

۲. ب: 'حاجت روای'

۳. ب: د: 'پیکر' --- گشته ندارد

۴. ج: د: 'برنج'

۵. د: شگرف 'بود'

نیستی نهادند تاریخ آنها نیز منعدم گردید^۱ مگر تاریخ راجه جددهشتر پاندو که مخلق و باخلاق^۲ مسطوره بودند تا حال مشهور است چنانچه سابقا بتحریر در آمده چون راجه بکرماجیت بصفات ستوده و در جابت روای بر خلائق و ممالك ستانی مشهور است^۳ تاریخ جلوس او بر اورنگ فرمان روای ولایت مالوه بقولی از روز تسخیر ولایت دهلی و کشتن راجه سکونت سنه سه هزار و چهل و چهار راجه جددهشتر^۴ در دفاتر اهل هندو تقدیم این کشور ثبت کردند^۵ تا تسوید این نسخه یک هزار و هفتصد و پتجاه و سه از سنه او منقضی میگردد و به تهجی که کهندرپ^۶ سین گفته بود راجه بهر تری و راجه بکرمان جیت تا حال بر صفحه روزگار تازه است و تا انقراض زمان یادگار خواهد بود:

بیت

دولت جاوید یافت هر که نکونام زیست   گر عقبش ذکر خیر زنده کند نام را
از آنجا که دنیا سرای است تشنه فریب و منزلیست بر فراز نشیب گلستیت با
خار و ملستیت پر خار هر کرا به درجات^۷ ترقیات فایز ساخت عافیت بدرکات اسفل^۸
منزلات انداخت و آنکسی را که از گلگشت گلشن جوانی کامرانی بخشید عافیت در
خارستان پیری بارش گردانید^۹ هر کرا شام شربت حیات چشاند صبح زهر بکام او ریز
رودر اکبر نامه چنین مینویسد که چون راجه بکرمان جیت را عمر آخر اجل نزدیک رسید
بقصد جهانگیری نهضت کرد^{۱۰} در دکهن به سالباهن مرزبان آنجا محاربه افتاد و بدست
سالباهن اسیر گردید^{۱۱} التجا آورده که اکنون ما را بقتل رسانی آرزوی من ایست که
تاریخ و سنه من از دفاتر روزگار منعدم نشود^{۱۲} سالباهن استدعای او را قبول کرده بکرمان
جیت را بقتل رسانید و دسته او بدستور سابق بحال داشت که تا حال در دفاتر روزگار

۱. د: تاریخ 'امان' - کردن	۲. د: 'بخلق و اخلاق'	۳. ب، ج: 'گشت'
۴. د: 'پاندوان'	۵. ب، ج: 'گردید'	۶. ب، ج، د: 'کندهرپ'
۷. ب: 'بدرجات' ندارد	۸. ب: 'اسفل' ندارد	۹. ب: 'بارش' انداخت
۱۰. د: 'نهضت' میگرد	۱۱. د: 'اسیر' کردند	۱۲. ب: 'راجه'

رواج دارد و سینه راجه سالباهن هم ازین است که همچون راجه بکرما جیت والا شان را دستگیر کرده بقتل رسانید و در نسخه راجاوتی و راج ترنگی این مقدمه را بقلم نیاورده مردن راجه بکرمان جیت از دست سمندرپال جوگی نوشت اند بدینصورت مدت بدید راجه بکرما جیت کامیاب دولت و زندگانی و کامرانی لمعات^۱ جوانی گشت و چون^۲ گلشن جوانیش را خزان پیری در رسید سر و قامتش از صدمه شیب برخمید گل عارضش از سموم ضعیف پز مردگی گرفت چهره نورانیش از رنگ و کجلاک بی رونقی پذیرفت^۳ و سلك مروارید دنداننش از هم گیخت و چراغ بصیرش روغن بصارت فرو ریخت تن از توانای و گوش از سنوای خالی گردید^۴ حواس از احساس و اعضا از قوای^۵ تهی گشت سر از مغز و مغز از عقل و عقل از تمیز بار ماند و قوت از دست و دست از قوت^۶ و کار از اختیار بیرون رفت و از زندگی غیر از نام و از بدن غیر از تحرك نماند درین بحر استخوان و بر استخوان بخر پوست نمودار^۷ نمی گشت؛

بیت

چون خوش باغیست باغی زندگانی   گرایمن بودی از باد خزانای
درینحال سمندرپال جوگی که در سحر و جادو و طلسمات و برنیجات و فریفته کردن و به تسخیر در آوردن دلهای مردم و نیرنگ سازی و افسون پردازی سر آمد جوگیان والا دانش بود و در عالم تجلج^۸ بدن نیز دستگاهی داشت در صحبت راجه راه یافته بود و به فسون و فسانه راجه را فریفته گردانید و نیز دلهای امرا و وزراء و ارکان و اعیان به تسخیر در آورده و نوعی تسلط پیدا کرد که راجه و ارکان دولت از امرش سر مو تفاوت نمیکردند روزی از تذویر و خداع راجه گفت که چون بدن عنصری تواز غایت پیری اند را ش یافته و از نهایت بخافت

۱. د: 'و زند' - لمعات ندارد   ۲. د: چون ندارد   ۳. د: 'گرفت'

۴. ب: 'ماند'   ۵. ب: 'قوت'   ۶. ب: 'کار' و 'کار'

۷. ب: 'نمود' - د: 'بماند'   ۸. ب: 'خلع' - ج: 'ضلع'

طاعت حرکت نمانده علم خلع بدن از من بیاموز و این خانه^۱ کهنه یعنی بدن پیر را گذاشته در پیکر جوانی که تازه روح ازو جدا شده باشد در آمده مجدداً از تمتعات جوانی و لذات جسمانی کامیاب شو ازین جهت که زندگانی راجه بسر رسیده بود باوجود آن قدر عقل و دانش بسحر جوگی و^۲ کید او قید گشته علم خلع بدن ازو آموخته روح خود را در پیکر جوانی که تازه ودیعت حیات سپرده بود انتقال کرد جوگی سحر ساز در آن وقت بلا توقف بعلمی که میدانست روح خود را در قالب راجه داخل^۳ کرده قالب آنجوان را که روح راجه در دور آمده بود بقتل رسانید بجایش سریر آرای و فرمانروای^۴ گشت؛

بیت

بسا ایستاده در آمد ز جا^۵ که افتاد گانش گرفتند جا
اگر چه انتقال حکایت روح جوگی در بدن راجه مشهور است اما عقلای صاحب تمیز آن را قبول نمی دارند چو روح از پیری و جوانی و ضعیفی و ناتوانی فارغ است و پیر و جوان و خورد و کلان تندرست^۶ و ناتوان بودن با بدن تعلق دارد هر گاه بسبب پیری و قوی بدنی و حواس ظاهری زوال پذیرفت باشد در صورت انتقال جوگی دران بدن حواس و قوی اکه اندر اسن یافته بود چگونه جوان گردیده بود و نیز دلیل دیگر دانست که اگر روح جوگی در پیکر راجه منتقل شدی او را سمندر پال نام ننهاوی بدستور سابق راجه بکرمان جیت گفتندی که بدن و شکل و صورت او قایم بود همانا حکایت خلع بدن جوگی فروغی از صدق ندارد محض از اختلاف است چون سمندر پال ابلیس^۷ صحبت و خلبیس مجلس راجه گردیده از سحر و جادو تسلط یافته بود بعد از آنکه بمرگ بطبعی در گذشت یا او را سالباهن گشت باتفاق ارکان دولت سریر پیرا گشت ما باتفاقی که او مراد جوگی خود راجه را بعدم خانه فرستاده خود بر تخت جهانبانی جلوس نمود چنانچه در ولادت راجه

۱. ب.ج: 'جامه' کهنه
۲. ب.تسخیر جوگی و در کید
۳. ب. 'داخل' ندارد
۴. د. 'و فرمان روای' ندارد
۵. ب. 'آمد' ز'یا'
۶. ب. 'تندرست' است
۷. ب.ج: 'انیس' صحبت

بکرما جیت اختلاف بسیار است همچنان در مردن پیر اختلاف دارد:

بیت

گر تا قیامت زنده آخر فنا آخر فنا در همچومه تاپنده آخر فنا آخر فنا
مدت عمر راجه یک هزار یکصد سال از آنجمله جهانبانی دهلی نود و سه سال
سمندرپال که از حصیر گدای به بادشاهی رسیده در بدایت حال بحسب صورت بعبادات
شاق و ریاضات مالا یطاق قیام ورزیده اما در عالم معنی بهره از خدا شناسی و ایزد پرستی
نداشت و غیر از اسم درویشی بر ناصیه حال او نقشی دیگر نبود برهنگی و عریانی از برای
عبادت یزدانی^۱ از روی اباد و اعراض نفسانی بود چنانچه^۲ در ظاهر بدن^۳ عنصری
بخاکستر آلوده مراتب^۴ باطن نیز از رنگ و هوا و هوس اندوده داشت آنچنانکه در صورت
خراب حال بود در معنی نیز خراب تر بوده از روی ریاکاری^۵ دست خود را برداشته مایل
بآسمان میداشت فی الحقیقت باعراض نفسانه دست درازی میکرد و مهر خاموشی بر
لب نهاده تکلم نمیکرد اما بزبان بی زبانی^۶ استدعای مقاصد دنیوی مینمود روی بسوی
آسمان گذاشته چشم میپوشید لیکن هزاران چشم دل بر شاه راه مطلب صوریه میکشاد
در هر دو پای رسن انداخته بر درخت معکوش میشد فی الواقع روی ارادت از آفریدگار بر
تافته کار بر عکس می کرد اگر چه بر پا ایستاده عبادت میکرد اما هزاران حرص و طمع در
دل می نشانند از نیرنگ سازی تسخیر قلوب مینمود^۷ و طوایف انام را متقاد و معتقدی
ساخت طفلان را می فریفت و خادم و مرید خویش میگردد کانچه طبابت و دوا سازی
آراسته خاکستر میداد و زررها میگرفت و بچرب زبانی شعبده انگیزی مینمود و به بهانه
سیماب سازی و کیمیا گری خانمان ساده لوحان بخیزد را بغارت می آورد:

۱. ب: 'ملك' از روی
۲. ب: 'چنانچه' ندارد
۳. د: 'بدن' ندارد
۴. ب: 'مرات' ضمیر د: 'مراتب' باطن
۵. د: 'زنا کاری'
۶. د: 'امانی زمانی' استدای
۷. د: 'مینمود' ندارد

نظم

در لباس ظاهری شیخ بزرگ   در طریق باطنی کمتر ز گرگ
از زبان صد ذکر و در دل صد دغا   ماند در دعوی بعید از بدعا
ظاهر آرای دو کسان داری بود   باطن آرای چه بر کاری بود
ازین عبادت و ریاضت مرادش بود که به سلطنته و جهانبانی کامیاب شود آخر
الامر بنمطی که بتحریر در آمده بمراد خاطر فایض^۱ گشته از گلشن برای و آراستگی
مجارستان پایستگی^۲ در آمده از بوستان آزادی در ظلمت آباد گرفتاری در رسید لعل
بدخشانى راعوض^۳ سفال رنگین فرو ریخت و مروارید عتالی^۴ را در دل حرف ریزه از
دست داد یعنی درویشی را ببادشاهی بدل کرد و خدا طلبی را بد بنا طلبی معاوضه نمود:

نظم

مبادا دل آن فرومایه شاد   که از بهر دنیا دهد دین مباد
کجا عقل با شرح فتوی دهد   که اهل خرد دین بد دنیا دهد
خداوند دانش غم دین خورد   که دنیا بهر حال می بگذرد
اگر چه سمندر پال برای حصول مطلب^۵ فرمان روای محن و مشاق بسیار کشیده
کامیاب و کامران گشت اما آخر الامر ره نورد ملک عدم گردید:

بیت

عمر چنین آدمی بیخبر   خاک بسر کرده که خاکش بسر
مدت^۶ بیست و چهار سال و دو ماه راجه چندرپال بن راجه سمندرپال مدت
سلطنت^۷ چهل و هفت سال و پنجاه کوس جهانبانی نواخت راجه بین پال بن راجه چندر
پال مدت پنجاه و یکسال و پنجاه ماه بامر سلطنت پرداخت راجه دیسال بن راجه مین پال

۱. ب، ج، د: 'فایز' گشته   ۲. د: 'گلشن پیرا و آذادگی بخارستان یا پستگی' در آمد

۳. ب: 'در' د: 'از' عوض   ۴. ب، ج: 'عمالی'   ۵. د: 'مطلب' ندارد

۶. ب: مدت 'سلطنت'   ۷. ب: 'سلطنت' ندارد

مدت چهل و هفت سال و دو ماه بفرمان روای قیام ورزید راجه نر سنگه پال بن راجه دیس پال مدت چهل و هشت سال و سه ماه کامیاب جهانبانی گردید راجه سو بهر پال بن راجه نر سنگه پال مدت سی و هفت سال و یازده ماه طریق جهان آرای نمود راجه لکھے پال بن راجه سو بهر پال مدت سی و هشت سال و سه ماه فرماندهی نمود راجه امرت پال بن راجه لکھے پال مدت بیست و هفت سال و ششماه سلطنت راند راجه بنی پال بن راجه امرت پال مدت پنجده و پنجسال و پنجده کمر بجھان گشای بست راجه گو بندپال مدت سی و نه سال مملکت آرا گشت^۱ راجه مهرپال بن راجه بنی پال مدت بیست و چهار سال و نه مال سریر جهانبانی را ترتیب داد راجه مھی پال بن راجه هر پال مدت پنجده و پنجسال^۲ راجه بهم پال بن راجه هر پال مدت چهل و هشت سال و هشتماه قلاع حصه بر کشاد راجه مدن پال بن راجه هر پال مدت سی و یکسال و دو جهان آرا بود راجه گو بند پال بن راجه بهیم^۳ پال مدت سی و هفت سال و نه ماه گیتی سرای نمود^۴ راجه کرم پال بن راجه مدن^۵ پال مدت چهل و پنجسال و پنجمه کامیاب فرمانروای شد راجه بکرم پال بن راجه کرم پال چون عالم گیری و ممالك ستانی شعار خود داشت و حکام اکناف عالم محکوم خراج میگرفت ازین جهة بهر طرف لشکر می کشید و بزور بازوی اقبال مظفر و منصور گردید همین آئین مدت مدید جهان آرائ و ممالك گشاین نموده بکامرانی و کامیابی فرماندوای^۶ و جهانبانی نمود بحکم بادشاه حقیقی چون ایام زندگانیش باخر رسید و ارادت الهی بران شد که سلطنت بقومی دیگر منتقل^۷ گردد راجه مذکور بمقتضای تسلط که داشت و رعونت که درو مضمهر بود بر سر راجه ملوک چند والی ولایت بهرایچ لشکر کشید

۱. ج: بست راجه گو بندپال --- گشت راجه، اضافی ۲. ب: ج: راجه --- سال ندارد

۳. ب: بدن پال ۴. ج: راجه --- نمود ندارد ۵. ب: راجه گو بند پال

۶. ب: ج: و ممالك --- فرماندوای اضافی ۷. ب: انتقال ج: مستقل

راجه ملوک^۱ چند نیز صفوف آراسته بمقابله بر آمدن تیغ زمان چون حلقه های زره فراهم
 آمدند و تیر اندازان بسان تیرهای ترکش بگذشته شدند و کمان داران مانند ایزدی
 جهان^۲ بهم پیوستند و خنجر گزاران مثال مؤگان محبوبان صف بستند چون صفوف
 طرفین آراسته گردید بهادران شیر افکن دلیرانه و دلاورانه در رزمگاه رسیده جنگی نمودند
 که از کشتگان انبارها فیل بالا پدید آمد و از خستگان توده های باکوه^۳ آسانمایان
 گشت از دست قلم کرده حساب با نکشتگان پا رسیده و از پا بریده قلم در دست
 محاسب لرزید از خون بهادران جویهای روان گردید و قالب مردگان در آن (۱۴۷) خون
 چون^۴ بطر بالای آب میدوید روح از بدن چون مرغ از قفس پرواز می نمود سراز تن چون
 ثمر از شجره فرود می افتاد بمشیت ایزدی دران معرکه راجه بکرم پال شکست یافته
 گشته شد مدت سلطنت او چهل و چهار سال و سه ماه از ابتدای راج سمندر پال بغایت
 راجه بکرم پال سانزده تن مدت شصصد و چهل و سه^۵ سال^۶ فرمان روای کردند و ازینجا
 سلسله جوگی مقطع گردیده و امر سلطنت بدیگران رسید:

بیت

عالم همه هیچ و کار عالم همه هیچ ای هیچ ز بهر هیچ با^۷ هیچ هیچ
 راجه ملوک چند^۸ از بهرایچ آمده فرمان روا گشت و برقلیلی از ولایت بهرایچ
 حکومت داشت و گاه گاهی بفرمانروای زیب^۹ خراج میداد درینولا بر^{۱۰} کوکب
 طالعش از افق اقبال طولع نمود همچو بکرم پال فرمان روای که بکثرت عساکر جوار
 وبسیاری فیلان نامدار بر حکام اکناف گیتی حکومت میکرد فتح یافته در اندرپت
 رسیده^{۱۱} سریر جهان آرا گشته بر اطراف ممالك رایت حکومت بلند ساخت و کوشی

۱. ب. ج. راجه 'تلوک' ۲. ب. ج. 'خویان' بهم ۳. ب. 'توده های د. 'توده های باکوه' آسانمایان
 ۴. د. خون 'مانند نظر' ۵. د. مدت 'سی صد و چهل و نه سال' ۶. ب. 'از --- سال' ندارد
 ۷. ب. 'هیچ' در 'هیچ' ۸. ب. ج. 'تلوک' ۹. ب. ج. 'اندرپت'
 ۱۰. ب. د. 'پُر' ندارد ج. 'که' ۱۱. ب. ج. 'جایش' سریر

فرمان روای در عرصه روزگار نواخت لیکن سلطنت او چندان بقا نیافت و در اندکی مدت بعالم بقا شتافت مدت سلطنت^۱ ده سال راجه بکرم چندین راجه تلوك چند مدت بیست و دو سال و هفت ماه ندارد و کامیابی بامور سلطنت پرداخت و راجه کاتك چندین راجه بکرم چند مدت چهار سال سه ماه رایت جهانگشای در ساخت فرمانروای بلند ساخت راجه رام چندین راجه کاتك چند^۲ مدت چهارده سال و یازده ماه کوس عالم آرای در عرصه ممالك پیرای نواخت راجه ادھر چندین راجه رام چند مدت هز^۳ ده سال و دو ماه سمند جهانبانی در میدان کامرانی تاخت راجه کلیان چندین راجه ادھر چند مدت پانزده^۴ سال و هفت ماه روغن حکومت در چراغ کامیابی^۵ انداخت راجه بهیم چندین راجه کلیان چند مدت هزده سال و دو^۶ ماه در قلعه کشای و عدد گرای شمشیر همت اینهخت^۷ راجه بوه چندین راجه بهیم چند مدت بیست و پنج سال و پنجاه بعدالت گستری و سخاوت ورزی رعایا و پرایا نواخت راجه گویند چند^۸ راجه بوه چند مدت بیست و دو سال و دو ماه رایات گیتی ستانی در عرصه جهانبانی بر افراخت^۹ مسماة رانی نیمرد دیوی زوجه راجه گویند چند بعد رحلت شوهر پسری که قایم مقامش بوده انتظام مهام جهانداری تواند نمود نماند امرای عالی نژاد^{۱۰} و وزرای نیک نهاد بمقتضای وفاداری و حق نمک شناسی مخدومه خود رابر سریر سلطنت اجلاس داده در انقیاد و امثال او امر قدسیه کمتر خدمت بر بستند و دقیقه از دقایق او امر عالیه فرو نمیگذاشتند و باندك مدتی آن پرده نشین سرادق عصمت نقاب کزین شق عدم گردید مدت سلطنت همگی یکسال از ابتدای راجه ملوك چند بغایت مسماة بهیم دیوی ده تن مدت یکصد و چهل و پنج سال سلطنت کردند^{۱۱}:

---

۱. ب: 'همگی' اضافی	۲. د: مدت مسکامك چند ندارد ۳. ج: 'پانزده' سال
۴. د: 'هیزده' سال	۵. ب: 'کامستانی'
۶. ب: 'سه ماه'	۷. ب: 'اخذ'
۸. د: 'گویند' 'سنگه'	۹. ب: 'راجہ' 'مسماة'
۱۰. د: 'عالی' 'مزاج'	۱۱. د: 'سلطنت' 'گردید'

بیت

هیئات باحیات کسی در جهان نماند   از دست مرگ هیچکسی در امان نماند
هر بلبللی که آمده در باغ اینجهان   فریاد کرده رفت درین بوستان نماند
راجه بهر پریم که از درویشی بشاهی رسیده چون مملکت از فرماند و خالی
گردید واحدی از وارثان گویند چند و رای بهیم دیوی نماند ارکان دولت و اعیان
مملکت^۱ با همدگر عقد موافقت و عهد مرافعت^۲ بسته مشورت نمودند که برای نظام
مهام مملکت و فراهم آوردن پراگند گیهای ولایت خود فرمان روائی ناگزیر است درین
صورت هر پریم درویش خدا اندیش را که ادای ارادی بر دوش و کلاه وارستگی بر تارک
داشت و بر ریاضیت و عبادت مشهور بود و اکثر خلائق مرید و معتقد او بودند و بسیاری
از ارکان دولت با او اعتقاد تمام داشتند از لباس پارسای بر آورده بخلعت بادشاهی مخلع
گردید و بجای کلاه درویشی تاج شاهی^۳ بر سر نهادند و عیوض سجاده ریاضت سریر
سلطنت حاضر آوردند و گدای را بجهان معاوضه نمودند و هر همه متفق اللفظ والمعنی
متفاد شدند و او کامیاب امر سلطنت گشته بمرگ طبعی در گذشت مدت فرمان روائی
هفت سال و سه^۴ ماه راجه گویند پریم بن راجه هر پریم بعد پدر سریر آرای فرماندهی و
جهانبانی گشته مسافر ملک عدم گردید مدت سلطنت بیست و سه سال و دو ماه
سلطنت راند^۵ راجه گوپال پریم بن راجه گویند^۶ زینت افرائی اورنگ فرمانروائی و جهان
گشای گشت و دیعت حیات سپرد مدت سلطنت پانزده سال و سه ماه راجه مها پریم بن
راجه گوپال پریم بعد جلوس بر تخت جهاننداری اگر چه بحسب ظاهر بامور سلطنت و
کاروبار مملکت می پرداخت لیکن در باطن متوجه بمبدء فیاض بود و از تعلقات^۷
کراهیت و نفرت کمال داشت و او همه با درویشان خدا اندیش و آزادگان ریاضت کیش

۱. ب. ج. 'از فرمانده' مملکت اضافی   ۲. ب. 'و عهد مرافعت' ندارد

۳. ب. 'پنج' ماه   ۴. ب. 'تاج' بادشاهی   ۵. ب. 'سلطنت راند' ندارد

۶. ب. 'گویند' برهیم   ۷. ج. 'تعلقات' دینی

که از امور دینویه و ارسته بودند صحبت داشته^۱ خاطر خدا اندیش^۲ را با امور سلطنت آلوده میساخت و از بسکه و ارستگی مقطور^۳ و آزادگی محلول^۴ او بود جمیله دنیا هر چند رخساره جمال خود را بخط و خال فتنه انگیز آراسته در پیش گاه نظرش جلوه میداد در شبستان باطن حقیقت موطنش راه نمی یافت و شاهد رعنائ تعلقات هر چند با ارستگی و پیراستگی کمال نمودار میشد در حرم سرای بی تعلقی او قبول و مقبول نمی افتاد چه هر کس را جذبه الهی بخود کشیده باشد با امور دنیاوی^۵ چکار و آنکس را که بگلشن پیرای حقیقت راه یافته بخارستان تعلق چه نسبت الحق و ارستگی دولتست بی بدل و نعمتی است عدیم المثل هر که در گنج آنرا اسر پر زانو تنهای نهاد هر آینه گذارش خود بر شهرستان عرفان افتاد و آنکس که در گوشه تجرید معتکف گشت بی سگ در جمعیت آباد حقیقت آرامش یافت والا نگهبان بوسیله آزادگی از حادثات دنیا و خطرات بی بقا رستگاری یافته و اهلیه لان بذریعه بی تعلقی عارف معارف حضرت باری شده و خوشا دلی که از ظلمت آباد تعلقات بیرون رفته بنورستان آزادگی حراش نباید و فرخا سعادت‌مندی که از حضيض گرفتاری دنیا بر آمده صاعد مصاعد عرفان ایزدی کرده القصه آن سالک مسالك حقیقت بمقتضای توفیقات خدا داد و و ارستگی ما در زاد کسوت سلطنت از بر انداخته و روای آزادگی بر دوش گرفته رو بصحرا نهادی فی الحقیقت در بدل سفال رنگین جواهر زواهر بدست آورد و عیوض حذف ریزه در غرر بر گرفت نی بی غلطم ذره را بجوشید رخشان مبادلت کرد و قطره را بدریای عمان معاوضت نموده.

کسی گرباز دنیا شد سبکدوش	یکشد تا طوره معنی در آغوش
ز خاکش سر بر آرد لمعه نور	چو مار موسوی از نجله طور
شناسد گنج خلوت با من خویش	کشد چون کوه پا در دامن خویش
محال آمد ^۶ بدون ترك و تجرید	سلوك راه منزلگاه توحید

۳. ب: 'مجبول' او بود
 ۶. ج: 'بحال' د: 'محال' آید

۱. د: 'بودند' --- داشته 'ندارد' ۲. ب: 'خدا' شناس'
 ۵. ب: 'با امور' دینوی'
 ۴. د: 'مقصود'

نباشد تار دنیا قطع پیوند   نهال دین کجا گردد برومند
مدت سلطنت راجه^۱ مهاپریم شش سال و ششماه^۲ از ابتدای راجه هرپریم
بغایت راجه مهاپریم چهار تن پنجاه و سه سال سلطنت نمودند
جهان راندارندبی کتخدا   یکی می رود دیگر آمد بجا^۳
راجه دهی سین از بنگاله آمده سریر آرای سلطنت^۴ گردیده چون در اکناف عالم
شهرت گشت که فرمان روای اندریت ترك تعلقات نموده گزشته آنرا پذیرفته و اورنگ
جهانبانی خالی افتاده هر کدام از حکام بقصد تسخیر آن ولایت کمر تردد بر بست دور
صد فراهم فراهم آوردن^۵ عساکر گردید راجه دهی سین والی ولایت بنگاله بر همه تقدیم
جسته بالمشکر گران و سپاه بیکران بیجناح استعجال طی مسافت^۶ نموده در اندریت رسیده
شخصی که وارث سریر بوده باشد و کمر بر ممانعت^۷ بر بندد و نبود ازینجهت بی منازعت
غیری بر تخت جهانبانی جلوس نمود جهان رانرنگین خویش آورد امرا و وزراء رجوع
آورده کمر اطاعت بر بستند:

بیت

^۸جهان راندارندبی که خدا   یکی می رود دیگر آید بجا
مدتی جهانبانی بکامرانی نموده بمرگ طبعی در گذشت مدت سلطنت
هزده سال و پنج ماه راجه بلاول سین بن راجه دهی سین مدت دوازده سال و چهار
ماه جهاننداری نموده رحلت کرد راجه کپور^۹ سین بن راجه بلاول سین مدت
پانزده سال و هشت ماه جهان آرای کرده^{۱۰} ارتحال نمود راجه مادهوسین^{۱۱} بن
راجه کپور^{۱۲} سین مدت پانزده سال^{۱۳} و چهار ماه بجهانگیری پرداخته و دیعت

۲. ب: 'هشت ماه'	۳. ب: 'بیت' اضافی	۴. ب: 'ح: سلطنت' ندارد
۵. د: 'فراهم فراهم آوردن' ندارد	۶. ب: 'طی' منازل	۷. ب: 'مخالفت'
۸. د: 'بیت'	۹. ب: 'شعر' ندارد	۱۰. ب: 'راجه' کیشو
۱۱. ب: 'نموده'	۱۲. ب: 'راجه' کیشو	۱۳. د: 'و هشت ماه' پانزده سال ندارد

حیات سپرد راجه سور سین بن راجه ساد هو سین مدت بست سال و دو ماه
 بجهانبانی مشغول بوده رخت هستی بر بست راجه بهیم سین بن راجه سور سین
 مدت پنجسال و دو ماه بجهان ستانی اشتغال ورزیده پیمانه^۱ لبریز کرد راجه کاتک سین بن
 راجه بهیم سین مدت چهار سال و نه ماه جهان پیرای نموده قالب تهی کرد راجه هریسین
 بن راجه کاتک سین مدت دوازده سال دو ماه جهان افروز نموده صفحه زندگی طی کرد
 راجه کهن سین بن راجه هریسین مدت هشت سال و یازده ماه باعث رونق جهان گشته
 سر رسته عمر گسیخت راجه نارائن سین^۲ مدت دو سال و سه ماه ذریعه آبادی جهان
 بوده پیوند عنصری شکست راجه لکھی^۳ سین بن راجه ناراین سین مدت هشت و
 شش سال و یازده ماه واسطه معموری جهان گردیده از جهان برفت راجه دمودر سین
 بن راجه لکھی^۴ سین چون بر تخت سلطنت جلوس نموده استقلال یافت بمقتضای
 بد مستی و جوانی و مدهوشی و نادانی از آئین قوانین اسلاف انحراف ورزیده از
 جاده قدیم عدل و انصاف برگشت و طریقه ظلم و اعتساف در پیش کرده^۵ و در
 مجلس او اسرار بد کردار و از ارزل^۶ نا پسندیده اطوار راه یافته او را از طریق و تق
 عدالت و نیکو کاری گردانیده رهنمای کردار نکوهیده اشعار نا پسندیده شدند و
 آدمی را مصاجت مدد مصاحب زبون از افعال شایسته و اعمال بابسته برای می آرد
 چنانچه باد خزان گلستان را از طراوت و نضارت باز میداد:

قطعه

صحبت مفسدان و بد فعالان   مردم نیک راه تباه کند
 هر که بادیک همنشین گردد^۷   جامه خویش را سیاه کند
 راجه مذکور چه^۸ از شرارت ذاتی خویش وجه از صحبت نکوهیده کان فرومایه

۱. ب: پیمانه 'زندگی'   ۲. ج: بن راجه کهن سین   ۳. ب: ج: راجه 'لکھمین'
 ۴. ب: ج: 'لکھمین'   ۵. ب: پیش 'گرفت'   ۶. ب: 'وارازل' ج: 'وارال'
 ۷. ب: همنشین 'شد'   ۸. ب: 'چه' ندارد

افعال نکوهیده پیش نهاد نموده ملازمان دولتخواه و منتیان درگاه را از حنبش و بند و خفت و تنگ و عزت^۱ از خود آزاد^۲ گردانیده و زیردستان و خراج گذران را باب^۳ فتنه و فساد و اهل ظلم و بیداد نظر بر اوضاع و طوارش نموده ره سپر طریق جفاکاری و مردم آزاری شده دست تعدی و تطاول بزبان^۴ ضعفا و غربا و ارباب حرفه^۵ و پیشه دراز کرده:

بیت

اگر ز باغ رعیت ملك خورد سیبی   بر آورند غلامان او درخت از بیخ
به نیم بیضه که سلطان ستم روا دارد   زنند لشکریانش هزار مرغ تسبیح
از آنجا که طراوت و رونق باغ روزگار دانسته بجویبار عدالت بادشاهان والا اقتدار
است و پز مردگی گلزار گیتی از سموم ظلوم جفا کاران بیداد شعار در اندک فرصتی
امصار و بلاد و ممالك^۶ خراب و بی رونق گشت و آبادیها بخرابی و ویرانی^۷ کرائید
خراج^۸ مملکت رو بکمی نهاد عشرت و شادمانی جهانیان رخت هستی بر بست:

بیت

بد ظلم جای که گردد دراز   نه بینی لب مردم از خنده باز
درین صورت سلطنتش رو بزوال نهاد داد به پنجه اعمال به بیجا نگاهی افتاده مدت
سلطنت یازده سال و سه ماه از ابتدای راجه دهی سین بغایت^۹ آخر^{۱۰} دمودر سین دوازده تن
مدت سلطنت یکصد و پنجاه سال^{۱۱} راجه دیپ سنگه کوهی در آن ایام والی ولایت
کوهستان موالک بود سپاه بسیار^{۱۲} و بعدالت اشتهار داشت ارکان دولت و اعیان
ولایت راجه دامودر سین که از بد سلوکی و مردم آزاری والی خویش نیک بودند در کو
هستان رفته حقیقت احوال خواری^{۱۳} خویش و ستم رسیدگی رعایا و پرایا و پیراستمگی و

۳. ب. ج. نه بید آگری و ستمکاری رنجانیدار اضافی

۲. ب. ج. 'آزرده'

۱. ب. 'غیرت'

۶. ب. 'ویرانی' ندارد

۵. د. 'خرد'

۴. د. 'برمال'

۹. ب. 'سال' جهانبانی نمود

۸. ب. ج. 'بغایت راجه'

۷. د. 'چراغ' مملکت

۱۱. ب. ج. 'سپاه' بسیار؛ د. 'پیشمار' ۱۲. ب. 'احوال خواری' ندارد

۱۰. د. 'سوالک' بود

بی اتفاقی خدم و حشم گذارش نموده راجه دیپ سنگه را ترغیب و تحریص فرمان روای اندرپیت نمودند او بمجرد در یافت این نوید طبل شادی نواخته مانند شاه باز بلند پرواز بطعمه طعمه بالشکر انبوه از فراز کوه بران سرزمین رسیده آن کنور آسمان^۱ نشین غفلت و بی پروای را صید^۲ چنگال بازوی اقبال نموده در قفس حبس در آورده بجانگاہی انداخت و در ساعت سعید بر سریر جهانبانی جلوس نموده حدیقه روزگار را که از خزان بیداد گری به رونق بود بجویبار عدالت طراوت و نضارت بخشید مدت سلطنت بیست و هفت سال و دو ماه راجه رایسنگه بن راجه دیپ سنگه^۳ بعد پدر جهان آرای ممالک پرا گشته بمرگ طبعی رخت هستی بر بست مدت سلطنت بیست و دو سال و پنجمه راجه راجسنگ بن راجه رتن^۴ سنگه بر اورنگ عالم آرای جلوس نموده بسان پدر و جد بزرگوار خویش عدالت را رواج داد و سپاه و رعیت را از خود خوشنود گردانید نیکنام گردید مدت سلطنت نه سال و هشت ماه راجه نر^۵ سنگه بن راجه راجسنگه زینت افزای تخت جهانبانی گشته بعدالت گستری نیک نامی اندوخت مدت سلطنت چهل و شش سال و پنجمه^۶ راجه بیر سنگه بن نر^۷ سنگه زینت پیرای سریر شهر یاری شده رعایا مسرور و ملک معمور داشت مدت سلطنت بیست و پنج سال و سه ماه راجه جیون سنگه بن راجه بیر سنگه چون جانشین اورنگ سلطنت گردید بمقتضای عنفوان جوانی بعیش کامرانی^۸ و بی پروائی و لا و بالی شعر خود ساخت الحق آغاز جوانی زمان سورش نفس اماده و طبیعت زیان کاره اینست^۹ و بلند ساز دریب بدمستی و شیدای و علنم افراز هوا پرستی و سودای آتش افروز شهوت و بدکاری و پرده سوز عفت و پرهیز گاری قوت بازوی هوا نفس هنگامه آرای تمنا و هوس آشوبگاه رعونت و تکبر عجیب افزای دانش^{۱۰} والا گهر

۱. ب. ج: 'کیوترا آشیان' ۲. ب: 'شکار' ۳. ب: 'دیپ سنگه' کوهی

۴. ب. ج: 'راجه رای' سنگه ۵. د: 'چهل و شش سال هفت ماه راجه رتن سنگه'

۶. ب: 'ویکماه' ج: 'و هفتماه' ۷. ب. ج: 'رتن' سنگه ۸. ب: 'کامرانی' پرداخت

۹. ب: 'اینست' ندارد ج: 'است' ۱۰. ب: 'دانایان' والا

رهزن عصمتیان پارسا فطرت موجب ضلالت عصمتیان عالی فکرت :

بیت

شاهی و جوالنی آن دوستی   کآتش فگن سریرهستی
خوش آنکه باین مزاج^۱ دستی   هشیار بود درین دوستی
از اینجا که بغفلت راست نیاید و حکومت پناه اندیشان نا فرجام دیر نیاید در
اندک مدت جهانبانی از دست برفت^۲ و آواره دشت ادبار گشته^۳ در گذشت مدت
سلطنت بیست^۴ سال و پنجمه و از ابتدای راجه دیپ سنگه بغایت^۵ راجه جیون سنگه
شش کس مدت یکصد سی و نه سال جهانبانی نمودند راجه پرنهی راج بمشهور برای
پتهوار چون ارادت فرمان روای حقیقی بران شد که رای پتهورا مرزبان ولایت براتهه که
بر راجه جیون سنگه نیایش داشت بسلطنت عظمی کاسیاب کرده راجه جیون سنگه از روی
بیخردی بالضروری که رو داد تمامی ارکان دولت بالشکر فراوان در کوهستان که
مسکن اجداد او بود فرستاده خود باچندی از حواشی در دارالسلطنت مانده بغفلت می
گذرانید رای پتهورا از استماع تنهای راجه بالشکر جرار^۶ رسیده راییت کارزار بر
افراخت راجه جیون سنگه که لشکر و سامان بیکار نداشت تاب نیاورده رو بفرار نهاده
خور را در کوهستان دشوار گذار کشید آخر الامر همان طرف پیمانه^۷ عنصری لبریز کرد
رای پتهورا کوس نصرت نواخته سریر آرای فرمانروای گشت^۸:

بیت

چوبیند که از اردهای است رنج   خرد مند نگذارد از دست گنج
چون مدت پانزده سال از فرمان روای او گذشت سلطان شهاب الدین غوری که از
غزنین بدفعات آمده محاربه نمود آخر کار در موضع نراین پور^۹ عرف تلاوری او را مسافر
ملك آخرت نمود اورنگ آرای خلافت هندوستان گشت از نسخه اکابر^{۱۰} را جاوتی و

۱. ب: 'فراز'؛ د: 'فراخ'	۲. ب: دست؛ د: رفت	۳. د: گشته؛ ندارد
۴. د: هفت؛ سال	۵. ب: 'تا'؛ راجه	۶. د: ناگهانی؛ رسیده
۷. ب: پیمانه؛ 'زندگی'	۸. ب: فرمانروای؛ 'گردید'	۹. ب: 'پور'؛ ندارد
		۱۰. ب: از نسخه اکابر؛ ندارد

راج ترنگی آنچه احوال راجها بمطالعه در آمده چنین است که بفصل آن بتحریر در آورد
 اما از دفتر سویم اکبر نامه و بعضی نسخه دیگر چنان ظاهر میشود که در سنه چهار صد و
 بیست نهم راجه بکرمان جیت راجه سکپال^۱ که از قوم توتور رایت فرمان روای بر
 افراخت و در نزدیکی اندرپت شهر دهلی آباد ساخت او و اولادش بیست تن^۲ چهار صد
 و نوزده سال و یکماه و بسیت و هفت روز کامرانی کردند بالاخر راجه پرتھی راج نبیره
 هشتم او را بالدیو چوهان محاربه روی داد دوران کارزار گشته شد و در سنه هشتصد و
 چهل و هشت بکرمان جیت فرمانروای از قوم توتور بر آمده بقوم چوهان قرار گرفت
 راجه بالدیو اولادش هفت تن مدت سیصد و هشتاد و پنجسال و هفتماه سلطنت کردند^۳
 چون نوبت حکومت برای پتهورا نبیره هشتمین رای بلدیو^۴ رسید سلطان شهاب الدین
 غوری هفت مرتبه یورش کرده هنگامه پیکار آراست و هر مرتبه شکست خورده بدر
 رفت اما دا نماند بیر تسخیر این ملک درپیش داشتست گویند که راجه جیچندر را تهو
 مرزبان قنوج براکثر راجها غالب آمده جگ راجو که ان سابقا به تحریر در آمده در پیش
 گرفت و در سر انجام و سامان آن^۵ گردید و نیز اراده کرد که در ان انجمن دخت خود را
 بهمین راجه پیوند دهد^۶ بدین تقریب راجهای اطراف ممالک را طلبداشت رای پتهورا
 نیز بموجب طلب او داعیه آنسمت نمود ناگهان بر زبان یکی از نوکرانش گذشت که با
 وجود رای پتهورا این جگ از جیچند بدیع است و چه گنجایش دارد که رای پتهورا^۷ خود
 را دران جگ برساند^۸ از استماع اینسخن رای پتهورا آتش غیرت در دل افروخته شد و فتح
 عزیمت آن سمت نمود راجه جیچند ازین خبر بر آشفته اراده محاربه نمود اما بنا بر نزدیکی
 سماعت جنگ توقف کرد و اصطلاح دانشوران بنا بر سر انجام این جشن پیکر رای پتهو
 از بالا درست ساخته بدربانی بر نشانند رای پتهورا ازین آگهی^۹ مانند بار خود پچید و با

۳. د: سلطنت 'گردید'

۲. د: 'مدت' چهار

۱. د: راجه 'انکپال'

۶. د: 'دهد' ندارد

۵. د: 'آن' ندارد

۴. ب: 'هفتم' — چوهان 'رسید'

۹. د: آگهی 'یافته'

۸. ب: جگ 'تشریف فرمائید'

۷. ب: 'دارد که رای پتهورا' ندارد

پانصد مرد^۱ گزیده خود یلغار کرده ناگهانی بدان هنگامه پیوست و بمثال خود راز دروازه او برداشت و کارزار کرده بسیاری را گشت و برگشت راجه جیچند بهر صورت جنگ بانصرام رسانید اما دخترش احدی را در آن انجمن از راجه‌های که از اطراف ممالک آمده بودند قبول نکرد و از دریافت مردانگی و جوانمردی رای پتهورا آرزو مند وصال او گشت پدرش ازین معنی رنجیده از مشکوی خویش بیرون کرد و برای از نزل جدا ساخت رای ازین آگهی مشتاق گشته بخواهش پیوند اوساعی گردید مشورتی اندیشیده جاندا باد فروش را که از دسازان ماهری او بود بنیائش پیش راجه جیچند تعین ساخت و خود بابرخ از گزیده مردم باین ملا زمان همراه جاندا شد و بعد رسیدن در قنوج به پخته کاری و مردانگی دختر راجه بدست آورده با یلغار خود را در دهلی رسانید و راجه جیچند آگاه گشته بقصد پیکار مورچها^۲ آراست ملا زمان رای پتهورا پای همت درمیدان محکم گذاشته محاربه نمودند هفت هزار کس دران کارزار طرفین گشته شد القصه رای پتهورا چنین نازنین را بدست آورده کرد پیش فلک بر مراد خود انگاشت وبا او انچنان محبت ورزید که اکثر اوقات در مشکوی دولت بسر بردی و گرامی انقاس را بطبیعت دوستی پایست گزرائیدی و بکار ملک و سپاه پرداختی چون سالی برین حال گذشت سلطان شهاب الدین غوری ازین داستان واقف شده با راجه جیچند طرح دوستی انداخت بمرتبه هشتم در سینه هزار و دو صدوسی و سه بکرمان جیت مطابق پانصد و هشتاد و هشت هجری که چهل و نه سال از فرمان روای رای پتهورا منقضی شده بود لشکر با فراهم آورده بقصد نبرد^۴ آمد و بسیاری محال بر گرفت هیچکس را یارا نبود که از آمدن سلطان رای پتهورا بر گذارد و آخر الامر ارکان دولت بمشورت یکدگر جاندا باد فروش را درون حرم سرا فرستاده آن غفلت منش^۵ را از حقیقت کار آگهی دادند رای از غرور آن که بارها سلطان را شکست داده برو نصرت یافته بود رسیدن سلطان چندان بخاطر نیاورده قدری

۳. د: محاربه 'عظیم'

۲. ب: 'فوجها' آراست

۱. ب: 'مرد' اضافی

۵. ب: 'رایش'

۴. ب: 'ملك ستانی بر'

لشکر یکجا کرده به پیکار بر آمد سلطان صفوف آراسته رو برو گردید و راجه جیچند که هر بار كمك میکرد و بقصد انتقام خویش درین مرتبه با لشکر بسیار آمده و گار سلطان گشت و آتش محاربه اشتعال گرفت و دران رزمگاه رای پتهورا بدست کسان سلطان گرفتار شد و سلطان او را دستگیر کرده بغزنین برد چاندا باد فروش از حقیقت منشی وفاداری بغزنین شتافت و بملازمت سلطان رسیده نوازش یافت و رای پتهورا ملاقات کرده در زندان دمسازی نمود و از روی مشورت اوصاف تیر اندازی رای برد سلطان ظاهر نمود^۱ سلطان به تماشای ان میل کرد رای پتهورا تیر و کمان بدست گرفته بموجب مصلحتی که بچاندا در میان آورده بود سلطان را تیر دور کرد کارش باتمام رسانید در آنوقت هوا خواهان سلطان رای پتهورا و چاندا باد فروش^۲ را از هم که زانیدند لیکن در تواریخ فارسی گشته شدن رای پتهورا در رزمگاه بمکان تلاوری نوشته اند و بقتل رسیدن سلطان شهاب الدین بعد مدت از دست فدا هیان^۳ کهو کهر اختلاف بسیار ظاهر میشود والله اعلم بالصواب بالجمله بعد کشته شدن رای پتهورا حکومت قوم هنود از هندوستان منقطع گشته بسلاطین مسلمین اطلاع^۴ یافت از ابتدای راجه جد هشت پاندوان بغایت رای پتهورا^۵ بموجب نسخه راج ترنگی یکصد و بیست تن از اقوام هنود بمدت چهار هزار چهار صد^۶ و هشت^۷ سال فرمانروای نموده هر کدام مرحله پیمای طریق عدم شدند از آنجا کی منشیان ارادت ایزد سبحان منشور خلود و عهد زندگانی بر صفحه جمال هیچ مخلوقی مرقوم نساخته و طغرای دوام ایام^۸ حیات بنام هیچ ممکن الوجودی ثبت نکرده اند همه را شربت اجل پوشیدنی بطریق نور دلی و پیوند عنصری بر برگی درخت رحلت پوشیدنی^۹:

۱. رای تیر اندازی نمود^۱ ۲. ب: 'باد فروش' ندارد ۳. ج: 'د: فدای'

۴. ج: 'انتقال' یافت ۵. 'در رزمگاه' رای پتهورا ندارد ۶. ب: 'صد' ندارد

۷. د: 'بیست' سال ۸. ب: 'دوام' ایام حیات ۹. ب: 'پوشیدنی' است

بیت

آنکه اوج فلک نشیمن ساخت	عاقبت زیر خاک مسکن ساخت
آنکه بر فرق تاج از زر کرد	در لحد رفت و خاک بر سر کرد
آنکه گهواره ساخت مسکن خویش	رفت تابوت کرد با من خویش
هیچکس در جهان قدم نزنند	که قدم جانب ^۱ عدم نزنند
نا توانی دل از جهان بگسل ^۲	رشته از مهر این و آن بگسل ^۳
جاودان نیست عالم فانی	تو درین جاودان کجایمانی
روی در ملک جاودانی کن	ترك این گنج دیر فانی کن
پای در دام پیچ ^۴ پیچ مننه	همه هیچ اند دل بهیچ مننه

تدریس مدرس قلم^۵ شمیم در مدرسه بیان احوال^۶ سلاطین مسلمین ایزد و بی نیاز و قادر بی انبار فاعل مختار است چیزی که خواهش آدمی^۷ باشد از پرده جفا بمنصه ظهور می آرد و امری که ارادت^۸ میشود از ممکن قوه به مجلای فعل میرساند و هر چه میخواهد می آفریند و از آفرینش هر که را می خواهد میگویند که بدرگاه کبریایش حسب و نسب اعتبار ندارد و بیارگاه والایش دین و مذهب منظور نیست فروغ آفتاب عنایت او^۹ بر صفحه حال هر که باید^{۱۰} ظاهر و باطنش نورانی می گردد دوست نوازش او بر فرق روزگار هر که میرسد از خصیص خمول باوج عزت و افتخار عروج مینماید و از^{۱۱} آفریده ها مجبور و معذور اند گرا قدرت آنست که دست او بر قدرت آفریدگار تواند رود از قبول ارادت صمدی زبان عدول تواند گشاد^{۱۲} چون مشیت قادر مطلق جل جلاله اقتضای آن کرد که سلسله فرمان روائ هندود از فرقه هندوستان که از آغاز آفرینش وارث

۴. ج: 'هیچ'

۳۴۲. ب: 'بر کس'

۱. د: 'قدم جای'

۶. د: 'احوال' ندارد

۵. ج: تدریس مدرس قلم افادت د: مدرس قلم افادت شمیم

۹. ج: 'او' ندارد

۷. ب: 'میخواهد او می باشد' ۸. ب: 'ارادت او میشود'

۱۲. د: 'تواند گشود چون'

۱۰. ب: 'نمیتواند' تابعد: 'میشتابد' ۱۱. د: 'از' ندارد

سلطنت این ملك هستند منقطع گردد و این ملك در ظل رایت جماعه مسلمین در آید و در هندوستان رواج اسلام پدیدار شود سلاطین مسلمین که بمذهب و دین و زبان و آیین هندوان هیچ نسبت نداشتند از ولایات دور دست آمده بزور بازوی اقبال و قوت سر پنجه طالع لایزال این ممالك را انتزاع کرده نقش وجود و هنود را که ازل آیا غنچه^۱ مسند آرای حکومت سلطنت بودند باب شمشیر آبدار صفحه روزگار پاك شستند و خرمن هستی عدوان که مخالف مذهب و مدعی سلطنت بودند به یرق^۲ سیف خان سنان خاکستر ساختند:

بیت

سر رشته قدرت خدای هر کس نکند گره گشای

بی جنبش امر او بدستان هر کی بجهد درین گلستان

همان بهتر که کمند اندیشه از قصر امثال این گفتگوها که از امکان دریافت این هیچمدان بیرون است باز داشته عنان جامه بدعانگار^۳ را بسمت مطلبی که در پیش است منعطف گردید^۴ بالجمله چون احوال جماعه هنود فرمان روایان هندوستان بطریق اجمال بقدر فهمیدگی خویش بقید قلم در آورد^۵ اکنون اندکی از^۶ حقیقت سلاطین مسلمین که از کتبه^۷ معتبره بمطالعه در آمده بتحریر در آوردن ضرور است اگر چه سلطان شهاب الدین^۸ رای پتهورا از گشته بر سریر سلطنت هندوستان استقلال یافته و از ابتدای فتح و نصرت او حکومت هنود منقطع گشته اما چون در ممالك هند ظهور اسلام از سلطان ناصر الدین است بنا بر آن ابتدای فرمان روایان اهل اسلام از سلطان مذکور ضمیمه این نسخه^۹ نموده شد ذکر سلطنت^۹ سلطان ناصر الدین سبکتگین^{۱۰} از غلامان نصیر دیقی سامانی

۱. ب: 'ابا عجد و آمد' ۲. ب: یرق 'آبدار' سیف ۳. د: جامه 'بدعاز تمت'

۴. ب، ج، د: منعطف 'گرداند' ۵. ب: در 'آمد' ۶. ب: از 'احوال' حقیقت

۷. ج، د: از 'کتبه' معتبر ۸. ب: شهاب الدین 'غوری' ۹. د: 'سلطنت' ندارد

۱۰. ب: سبکتگین 'پدر سلطان محمود او' ج: 'او' از غلامان

فرمانروایان خراسان بود بعد نصیر^۱ بخدمت منصور بن نوح بمقتضای^۲ آثار رشد و کارطلبی^۳ که از ماضیه حال او شیوع دنیا بر انوار کوکب طالع که از افق اقبال سطوع داشت برتبه امیرالامرای و سپه سالاری رسیده مصدر امور سترک و کارهای شکوف گردید و در آخر حال از جانب ابوالاسحاق والی بخارا را بحکومت غزنین نصیب گشت بعد از آنکه ستاره زندگی ابوالاسحاق بهبوط فنا در آمد آفتاب بخت^۴ ناصرالدین از شرف دولت طلوع نموده اوج گیر مها سالی^۵ گردید یعنی ابوالاسحاق غیر از وارثی که قائم مقامش تواند شد بداشت و از امرای صاحب شوکتی که نظم امور مملکت تواند نمود^۶ نبود و سیاه و رعیت چون انوار بختیاری از توجه پیشانی او لایح و آثار تا جداری از خطوط دست او واضح دیدند همکنان رجوع در آوردند کمر اطاعت بر بستند:

بیت

بکاری که اقبال یاری دهد   ز اول اساش بخوبی نهد
در سینه سیصد و شصت و هفت هجری بر سریر خلافت جلوس نموده باضایت
فکر و زرانت رای مهام جهاننداری بنظام آورده باحیای مراسم عدل و داد و رفع لوازم فتنه و
فساد و پرداخت و رایت عالم گیری در عرصه دلاوری بر افراشته^۷ اکثر ممالک بزور تیغ
جانستان به تسخیر در آورد چون این نسخه مشتملبر حقیقت احوال^۸ فرمان روایان هند
است ازین جهت از نام^۹ ولایت ایران و توران که سلطان در فتوحات آن مالک
کارنامهای نموده عنان خامه بر تافته بتحریر حقیقت هندوستان بپردازد که سلطان بقصد
جهاد از غزنین بارها بسمت هندوستان تاخت آورد در سینه سیصد و هفتاد و یک هجری
اکثر بلاد مسخر گردانید اول کسی که در هند رواج اسلام داد و بنیاد تعمیر مساجد نهاد
او بود چون از او ترك بود مسلمین را در هند بهمین سبب ترك گویند و از همین جهت

۱. ب: بعد وفات نصیردقیقی   ۲. ب: نوح پیوسته چونکه ج: پیوسته بمقتضای آثار   ۳. د: کارانی

۴. ب: سلطان ناصرالدین   ۵. ب، ج: جهانبانی گردید   ۶. د: امور ملک تواند بود

۷. د: نیز داشته   ۸. د: احوال ندارد   ۹. ا: ارکام ماجرای

حکام را نیز ترك می نامند^۱ القصه سلطان^۲ بر بلاد هند ترکتازی میکرد^۳ ساکنان این دیار از تاخت علی التواترش عاجز و ستوه میشدند و اموال و امتعه وزن و بچه آنها بغارت رفت^۴:

بیت

همی تاخت بر هند بهر ثواب   شدی هند از ترکتارش خراب
گویند که دران زمان راجه جسیال بر ممالك هند حکومت داشت اگر چه تاریخ نویسان هند در جمله فرمان روایان دهلی راجه جسیال را درج نکرده اند اما ازینجهت که دارالایالت او قلعه بهتند به مطالعه در آمده ظاهر او لایت سامانه و پنجاب و غیر ذلک سوای دهلی در تصرف او خواهد بود و ترکتازی سلطان ناصر الدین ازینجهت پیش میرفت که دران ایام در هندوستان طوایف ملوک شده بود و يك^۵ فرمان روا استقلال نداشت القصه راجه جسیال بقصد مدافعه بابسیاری لشکر^۶ و فیلان صفدر^۷ بر سر غزنین رفت سلطان بدریافت اینخبر با لشکر بسیار و مبارزان جرار^۸ بر حدود ولایت خویش رسیده اماده پیکار گشت و در میان هر دو لشکر بمقابله و مقاتله وجدال و قتال صعب رو داد و دلاوران جنگجو و قهوران پر خاش چو همت را با شجاعت هم آغوش و بز دلی را با مردانگی دوشا دوش نموده کارزار مردانه نمودند:

بیت

چنان خواست رزمی که بالادیست   فتاده پیلان همچو از باده مست
تن پردلان خاک از پیش و پس   درد دل نمایان چو مرغ از قفس
اکثری از طرفین جنگ مردانه کرده بر خاک هلاک افتادند راجه جسیال بزور

۱. ا. و از همین — نامند چندارد ۲. ب. ج. د. سلطان همواره بر ۳. ج. نمینمود

۴. ب. د. میرفت ۵. د. بریک ۶. ا. لشکر بسیاری ج. لشکر با بسیاری د. بابسیاری

لشکر ۷. ج. صفدر ندارد ۸. د. لشکر بهادران بر

مردانگی و قوت صمصام^۱ غالب آمد سلطان چون دید که کار بشمشیر پیش نمی‌رود و خود را پیشوای دلیری و تدبیر را رهنمای دلاوری ساخت:

چون توان عدو را بقوت شکست   بتدبیر سرمایه^۲ رفته بست
یعنی دران نواحی چشمه بود که اگر بحسب اتفاقات حرکتی^۳ با قارورات درون آن
افتادی و برف عظیم باریدی سلطان فرمود تا دران چشمه قارورات انداختند بحکمت^۴ قادر
مطلق که در وسعت آباد قدرتش وقوع اینچنین^۵ امور بعید نیست باد و برف سخت
گردید دوزیدن تند باد و غریدن ابر در عدو باریدن برف باستداد امتداد کشید:

بیت

ز برف گشته زمین همچو صفحه کافور   ز ابر مانند جهان همچو کند بی نور
هوا ز غایت سرما چنان نمود اثر   که برد خاصیت از طبع مردم مغرور^۶
از وقوع این حال لشکریان راجه جسیال بعضی از تندی باد زندگانی برباد دادند و
بندی^۷ از شدت باران غرق سیل فنا شدند^۸ و برخی را از کثرت برف زندگی گذار شد^۹
لختی را از برق ممات خرمن حیات پاک سوخت بدین آئین اکثری از آدم واسپ و فیل و
دیگر ذی حیات تلف گشتند و کسانی که ماندند چون هندوستان را بودند دیگر با خود
داشتند مغلوب جنود سر ما شدند از شدت هوای سرد حواس^{۱۰} احساس و قوای از کار
رفت^{۱۱} دست را دستگاه کاروبار پایمردی رفتار نمایند:

ابیات

دست کشیده همه در آستین^۱   پای کشان شده همه در پوستین
دست کش مردم مفلس ز باد   خشکی دست کشیدن نداد^{۱۲}

۱. ب: قوت 'شمشیر' غالب   ۲. ج: د: باید در رفته   ۳. ج: حرکتی 'چرکین'

۴. ب: 'بمستیت ایزی' قادر   ۵. ب: 'امسال این' امور   ۶. ب: 'بحرور'

۷. ب: و 'چندی' از   ۸. د: و 'بندی' -- فنا شدند 'ندارد' ۹. ج: شدند و 'لختی'

۱۰. ب: د: 'از' ج: 'خوش از' احساس   ۱۱. ب: 'خود باز ماندند دست'   ۱۲. د: 'کس'

گرم شده از مدوجامه برد   مردم بیجامه بجا ماند سرد
گو که ز سریانش رهاند خدا   لرزه گرفته همه را دست و پا
و کدک دندان برهنه تنان   چون شعب چوبک چوبک زبان
القصة سلطان بدین تدبیر صایب غالب مطلق گردید و راجه جسیپال مغلوب شده
و احوال لشکریان^۱ خود بدین^۲ متوال دیده از روی اضطراب ناچار^۳ در مصالحت زده^۴ قرار
داد که پنجاه هزار^۵ فیل بآن قدر فراوان بطریق پیشکش بخدمت سلطان بفرستند و برین
قرار داد چندی از معتبران خود را برسم بر غمال پیش سلطان گذاشته معتمدان سلطان را
برای تسلیم و چه پیشکش همراه گرفته رخصت بالکه خویش گردید^۶ پس از رسیدن
بمسکن خویش از قرار دار برگشته کسان سلطان را که برای سپرون قیل و مال همراه
آورده بود بمبادله مردم^۷ خود نزد سلطان گذاشته آمده بود گرو بندی کرد سلطان باستماع
تسخیر انتقام و پاداش بد عهده راجه بر هندوستان لشکر کشید راجه جسیپال بایک لکه
سورا و پیاده بیشمار و فیلان بسیار بمقابله شتافت و هر دو لشکر بنواحی لمعان با هم
پیوسته جنگ عظیم کردند^۸ دلیران شجاعت و مبارزان شهاست اندیشه از طرفین داد
مردی و مردانگی دادند و کار نامه رستمانه بجا آوردند:

نظم

گوش از غم سروران لشکر   نبرد بدایع^۹ دست بر سر
مرگ آمد در کمین جانها   جا کرده بگوشه گمانها
آخر کار سلطان رایت فتح بر افراخته غنیمت بسیار از پرده و فیل و اسب^{۱۰} و مال
بدست آورده بغزنین مراجعت کرد و راجه جسیپال هزیمت خورده به هندوستان آمد و

۱. ب: 'لشکر خود'   ۲. ب: بدین 'نمط ویرین' د: 'برن سیوال'   ۳. ب: 'چار' ج: 'بناچار'

۴. د: در 'مصلحت پرده'   ۵. ب، ج، د: 'زنجیر'   ۶. ب: 'مراجعت بالکه خویش نمود'

۷. ا: 'خویش' ..... مرجع 'ندارد'   ۸. د: 'عظیم' گردید'   ۹. ج، د: 'سیرد بدریغ'

۱۰. ب: 'اسب، ندارد'

بامال و معاملات^۱ بتصرف سلطان در آمده سکه و خطبه او رواج یافت از آنجا که فنا لازمه ممکنات و بقا خاصه واجب است بالآخر ستاره زندگانی سلطان از هبوط^۲ ارتحال انتقال یافت:

هر که آمد بجهان ز اهل فنا خواهد بود   آنکه پابنده باقیست خدا خواهد بود

مدت سلطنت بیست سال سلطان محمود بن سلطان ناصر الدین سبکتگین بعد از آن که سلطان ناصر الدین ودیعت حیات سپرد و میر اسمعیل پسر بزرگ او بر تخت جهانبانی جلوس نموده سلطان محمود را از میراث پدر محروم گردانید سلطان تاب جور و جفا برادر کلان نیاورده بیاوری بخت بیدار و امداد^۳ طالع بیشمار که او را فرمانروای رویزمین بایستی کرد و آماده پیکار کشته بر سر^۴ اسمعیل غالب آمده در سینه سیصد هشتاد و هفت هجری در خط عشرت آگین غزنین زیب افزای اورنگ خلافت گشته و ارکان دولت و اعیان مملکت رجوع شده کمر عبودیت بر بستند و سلطان بمقتضای دلیری خداداد و دلاوری مادر زاد تیغ عالمگیری بر میان مبادرت بسته و رایت جهان ستانی در عرصه شجاعت بر افراخته بر بلخ و بخارا و در گنجه^۵ و خوارزم و ترکستان و عراق و خراسان و سایر بلاد ایران و توران لشکر کشیده مظفر و منصور گشت و عرصه روزگار را از خس و خاشاک مخالفان پاک گردانید چون طنطنه جهانگیری و ملک روای دور^۶ گرای و قلعه کشای و آوازه عدالت گستری و بیداری^۷ و غلغله عبادت اندیشی و پرهیزگاری او در اطراف گیتی مشهور است^۸ و خلیفه بغداد از استماع اوصاف فرخنده او خلعت بس فاخره که پیش ازین احدی از خلفا بهیچ یکی از سلاطین بفرستاده بود برای سلطان مرسول نموده امین الملت و یمین الدوله لقب کرد:

۱. د: 'بالمعاملات'   ۲. ب: 'در هتو'   ۳. د: 'بخت بیدار و امداد'

۴. ب: 'ج: 'اسیر': 'میر اسمعیل'   ۵. ب: 'وازر گنج'   ۶. ب: 'ج: ملک' 'آرای و دبده عدو': 'روای و دبده عدو'

۷. ب: 'گستری' 'ودینداری'   ۸. ج: 'مشهور' 'گشت'

بیت

نظام حال زمانه قوام کار جهان   تمام گشت باقبال شهریار روان
 بمقتضای مراسم دینداری بقصد جهاد کمر همت به تسخیر هندوستان بسته
 مرتب اول در سینه سیصد و نودویک هجری یورش نموده راجه جیسپال نیز بعزم مقابله
 رهگرا گشته در پشاور که بکتب سلف و شاور و بر شاه جور^۱ و بکرام سرشته تواند رسیده
 معرکه کارزار بیاراست هر دولشکر با همدگر پیوسته و صفوف آراسته در آویختند و داد
 مردانگی دادند:

بیت

دلیران ستادند پا کرده سخت   بینان^۲ در آموخت زیشان درخت
 از درخشیدن برق شمشیر آتشباز و باریدن تیر شعله کردار اکثری از طرفین حریق
 آتش عدو^۳ غریق بحر فنا گشتند بالاخر سلطان مظفر و منصور گشته پنجهزار کفار در آن
 کارزار علف تیغ خونخوار نمود راجه جیسپال با پانزده کس^۴ بفرار پیسر و برادر خویش
 اسیر گشته بقتل رسید جائیکه شهباز همت قصد پرواز کرد زاغ^۵ مستمند از^۶ هوا دعوی
 پرسا مدلی سگ شکار شاهین فضاست و گاهی که شیر دلیر همت^۷ بقصد بخنجر بر
 خیزد اگر روباه حصر باد ستر و از مجادله^۸ خویش بر خاک ریزد
 کوزنی که در شهر شیران بود^۹   بمرگ خودش خانه ویران بود^۹
 اگر ماهی از سنگ خارا بود   شکار نهنگان دریا بود
 گویند در گردن راجه جیسپال حمایل بود^{۱۰} که بزبان هندی مالا نامند مرصع
 بجواهر زواهر گران بها و مکمل به در غریکنا که^{۱۱} هر گوهر آن مانند چراغ فلك روشن
 تر و قیمت هر جواهر بچراغ مملکت برابرند

۱. ب: 'جور' ندارد   ۲. ج: د: 'ستادن'   ۳. ب: آتش 'باریلاد' ج: د: 'باریلاد'

۴. ب: پانزده 'کس'   ۵. ج: 'کند زاغ مستمند اکثر در': 'کند زاغ سمند در از' هوا

۶. د: 'پرنمایدی' سگ   ۷. ب: 'همت' ندارد   ۸. ج: 'حقیر باد ستیز ولا محاله خون'

۹. ب: 'شیران' شود ویران 'شود' ۱۰. ب: 'راجه حمایل که'   ۱۱. د: 'یکنا که' ندارد

بیت

بچندان لعل و گوهر شد بران صرف^۱ که گنجد در سر هر لفظ هر^۲ حرف
 مبصران جواهر شناس و مقیمان خرد اساس قیمت آن را يك صد^۳ و هشتاد هزار
 دینار کرده بودند و همچنین در گردن پسران و برادرش تمایلهای مرصع قیمتی بود که در آب
 و تاب گهروار کواکب می برد بر حمة^۴ جمله غنائیم بخزانه سلطان رسید و از آنجا بعد فتح رو
 بهندوستان کرده^۵ در بهتنده که دارالحکومت راجه جسیال بود رسیده مستخر کرد و در اکثر
 اماکن تعمیر مساجد نموده بترویج مراسم اسلام آسایس^۶ دینداری محکم ساخت و چند
 گاه دران نواحی بعیش و عشرت پرداخت چون کوکب بهار در رسید گل خسرو^۷ بدعوی
 خسروی لشکر کشید و گل عباسی بقصد بادشاهی صفوف آراست لاله فوج فوج خیمه
 سرخ پیر است خنجر آبدار نمودار ساخت غنچه به نموداری پیکان پرداخت جویبار تیغ از
 نیام بر کشید سرور ایست خود را بلند گردانید گلگون گل سر جنگ سبزه در فضای
 گلشن بجولانگری آمد باد پای او در سرش ایر^۸ در جولانگاه^۹ هوا سبک رفتار شدند

بهار آمد بعشرت پای کوبان ز باد صبحگاهی جای رویان
 چنان شد از خوشی چون گل شگفته عروس دهر در زیور نهفته
 شگوفه بر سر شاخ درختان بزیای چوروی نیکبختان
 ریاحین صف زده در باغ و بستان نسیم صبحدم در^{۱۰} هر گلستان
 در آنوقت که میوسم بهار عشرت نثار^{۱۱} ابواب نشاط بر روی روزگار گشود و
 اعتدال هوا اسباب انبساط بر روی اهل عالم افزود لطافت نسیم و باغ افسردگان جهان

۱. ب: 'بیر الفاظ یا': 'سر لفظ بر' حرف ۲. ب: 'لك' ۳. ب: 'هر همه' ج: 'د' هر همه در'

۴. ا: 'اکثر بلاد بتسخیر در آورده در بهتنده' ندارد ۵. ج: 'د': 'اساس'

۶. ب: 'خیزد' ۷. ج: 'د': 'باربازش' ۸. د: 'جولانگاه' ندارد

۹. د: 'از' هر ۱۰. ا: 'عشرت' ساز'

معطر ساخت و نزهت شمیم به طراوت مزاج آزادگان روزگار پرداخت فصل ربیعی
 بصارت^۱ بخش حدیقه کون و مکان گشت و باد بهاری سرشار^۲ ریاض زمین و زمان گردید
 ماه رمضان المبارک بفرخی و فرخندگی انقضا رسید هلال فرح فالی علم نورانی بر اوج
 فلک بر افراشته بزبان حال مژده مبارکباد عید و نوید تهنیت این روز سعید بعالم و عالمیان
 رسانید از لمعات طلوع این بر جهان افروز دیده منتظران روشن و از اشرفات نور این منبع
 انوار ساخت احوال مترصدان فروغ آیین گردید عبادت کشان اهل صیام و طاعت
 اندیشان بعالی^۳ ایام را مراد خاطر بحصول پیوست روزه داران ارباب ریاضت و ضومعه^۴
 گذاران اصحاب افاضت را مرام^۵ حاصل گشت شادی عید ضمیمه موسم بهار و ذریعه
 مسرت اهل روزگار گردید و عالم و عالمیان را دو دروازه شادمانی^۶ کشود و دو گلشن
 کامرانی جلوه نمود دو نهال امال^۷ برومند گردید و دو شاهد مقصود در آغوش رسید دو
 چشم مراد ضیا پذیرفت دو گوهر مقصود انجلا یافت دو انجمن فرحت آراسته گشت و
 دو محفل طرب پیراسته شد:

نظم

گذشت ماه مبارک رسید روز سعید   هلال عید علم نور بر سپهر کشید
 شده زبرکت انوار ماه نور افشان   بواز^۸ گونه شادی نصیب اهل جهان
 در چینن موسم سلطان از قلعه بهتند بر آمده بغزنین مراجعت نمود و تمام ایام بهار
 بعیش و کامرانی و مسرت و شادمانی دران تختگاه گذرانیده چون موسم بهار جان بخش
 متقاضی گردید و زمان خزان در رسید گلشن روزگار از فیض بخشی نسیم شگفت و تازه بود
 از جفا کاری باد جانگرایی طراوت گشت تجملات زیبائی و سامان دلکشای چمن لکد

۱. ب: 'نظارت' بخش   ۲. ب: 'ج' بهاری 'سبز'؛ 'سرسبز' ۳. ب: 'ج'؛ د: 'لیالی'؛

۴. ب: 'ضومه'؛ 'ج' 'ضومعه'   ۵. ب: 'دل' حاصل   ۶. د: 'شادی'؛ 'کشود'

۷. د: 'امال' ندارد   ۸. ب: 'هزار'؛ 'گونه'

کوکب و پایمال ستمگران حیران شد صحن گلشن که از شگفته روی پروضه رضوان دم مساوات بمیزند^۱ مانند دشت کربلا بر مخالفت و بلا گردید در چشم نظار گیان باغ بمنزله زاغ و خیابان نمونه بیابان نمود نازنینان گلین و گلعداران چمن که بمشاطگی نسیم فروزی دلفریب تماشائیان بودند از ستمگاری و بی جلاوطن شدند^۲ متوطنان خطه بوستان و ساکنان بلده گلستان که از پیشگاه عنایت سلطان نوروزی خلعتهای^۳ یافته بودند از غارتگری بهیمن عریان گشت درختان میوه دار و اشجار با اثمار که بمثل اهل و دل دم تونگری سر میزند^۴ از ترکتازی غارتگری خزان مفلس و تهیدست شدند تا که از خوشه های انگور همچو ارباب ثروت کیشه و همتان برداشت همه را به یغما^۵ گران زمستان بغارت بردند گل خسر و خلعت خسروی از برد گل عباسی تاج سلطنت از سر انداختند صد برگ ترگ حایت و یاسمین تقد زندگی در باخت لاله در آتش حسرت سوخت و کوزه^۶ در آب افسوس غرق گشت نرگس چشم در هم پوشید و سوسن زیان در کام کشید رفیق بختگی دماغ در گذشت بنفشه جامه ماتمی در بر کرده چنا در ماتم گلشن دست تاسف مالید مقدار^۷ ماتم زدگان سر برهنه گردید سرواه بلند کشید صنوبر موین بر کندید زرد آلو آدم^۸ زرد کشید شفتالوب از غصه گزید از خون آنها خورد آلباتواشك خونی بارید ناسپاتی روی بھی ندید سیب^۹ آسیب الم برسد^{۱۰} عندلیب هزار افغان دردناک بر آورد فاخته و قمری خروش دلخراس بر کشید جویباری که مانند اقبال مندان سخت^{۱۱} بیدار ابرو داشت و چندی بکار سر و چنار در گذارش^{۱۲} بود از بر کستگی روزگار گرفتار ادبار گشته نقد روان از دست داد فواره که از خزانه داری برون فراری نموده گلهای سیمن بر فرق خویش نثار میکرد بسان بیدلثان سرمشار نشسته زبان در کام کشید چاه که همچون نیکبختان کریم النفس و مانند دولتمندان ارباب سخاوت فیض

۱. ب. ج. د. 'میز'	۲. د. جلاد و تماشیان	۳. ب. ج. د. 'رنگین' یافته
۴. ب. 'سرمیزدند' د. 'نمیزدند'	۵. د. 'به' یغما	۶. ج. 'کیوره'
۷. ب. ج. 'مقدار' مانند	۸. ب. 'از غم' زده	۹. ب. 'سیب' را
۱۰. ب. ج. د. 'رسید'	۱۱. ج. د. 'بخت' بیدار	۱۲. ج. د. 'در' کنارش

بخش بود از خجالت و انفعال در زمین فرو رفت آب که دمی از جریان نمی افتاد^۱ و بجوش و
خروش گرم رفتار بود در کننده^۲ رنج پابند^۳ گشته صورت سنگ بر گرفت:

یخ کننده پپای آب گشته	گلزار روی خراب گشته
چون آتش مرده لاله را چو	چون نبض فسرده در چمن چو
کشتند بزور تیره بختان	مجنون برهنه سر درختان
از مرغ فغان سرد برخاست	در چشمه غنچه کرد برخاست
هم غاذیه نافه در وحل ماند	هم نامه از سر عمل ماند
گردید چمن ز بلبلان تنگ	بشکست ز روی بوستان رنگ
ساد از ^۴ گل و بهار بشکست	هنگامه روزگار بشکست
ضر صربه نشاط راهزن شد	در برهنه سازی چمن شد

در چنین موسم که هوای غزنین در کمال پرودت بود سلطان مرتبه دوم قصد
هندوستان نموده از راه ملتان در چوالی بازار^۵ رسیده راجه بحرای باوجود کثرت لشکر و
فیلان کوه پیکر و متانت قلعه و صعوبت جا از روی بی همتی و بی تدبیری لشکر خود را
بمقابله سلطان گذاشته^۶ بجانب سند روان شد لشکریان سلطان باستماع این خبر تعاقب
کرده او را دستگیر نموده راجه اگر جمیت سرداری گلو گرفته بخنجری آبدار بر خاک
هلاک انداخت:

بیت

سخت است پس از جاه بحکم بردن   خو کرده نیاز جور مردم بردن
سر او را از تن جدا کرده پیش سلطان آوردند سلطان ازین معنی
خوشخالیها نموده تیغ بیدریغ بر توابع و لواحق او رانده خلق کثیر را بقتل
رسانیده و غنیمت فراوان از نفایس و نوادر هندوستان بدست آورده از آنجا

۱.۳: 'نامید'

۲.۲: 'کنده'

۱.۱: 'استاد'

۵.۵: 'بهبند' ج 'تهته'

۴.۴: 'تهنسر'

بسمت غزنین معاودت نموده^۱ از جمله غنائیم در هزاراسب و هشتاد و فیل بود چون در ملتان داؤد بن نصر علی رده حکومت داشت سلطان راجمیت دین بران آورد که براه ملتان متوجه شده آنملک را ازو انتزاع نماید درین صورت بعزیمت ملتان از شهر^۲ راه راست از دست داده براه مخالف بنا بر آنکه حاکم آنجا خبر دار نشود ناگهان بر سر او برسد سواری چه^۳ کرد راجه مندپال ولد راجه جسیال که بر سر راه بود در مقام ممانعت شد از طرفین صفوف مصاف^۴ آراسته گشت و نبرد و مرد آزما رو داد از آنجا که سلطان قوی اقبال بود و بهر طرف که روی عزیمت می آورد فتح و نصرت استقبال مینمود راجه مندپال^۵ تاب مقاومت^۶ لشکر نیاورده منهزم شد و خود را در کوهستان کشمیر کشید چون بسبب جبال مضیفه^۷ و محال مشکله و تراکم اشجار و تراجم گریوه عبور لشکر در آنجا دشوار بود دست^۸ از تعاقبش کشید در ملتان رسیده و حاکم آنجا را اهل و منقاد کرد و بیست هزار درم هر سال پرد مقرر کرده احکام شریعه^۹ رواج داد چون موسم تابستان بسطوت و جلال در رسید شدت حرارت وحدت تموز کون و مکان را آتش ناگ گردانید از اشتداد گرما و افراط هوا چشم خورشید برقانی بر آورد و بر جرم قمر داغ سفید بر آمد رخساره مرنج سرخی نمودار کرد^{۱۰} و بر چهره کیوان تیرگی بدیدار گشت فلک تیره رنگ مرحمت جد بر^{۱۱} کواکب ابله برین سامان ساخت سحاب که آب از برگ او خشک شده از غلبه تعطش^{۱۲} خود را در مغاویر جبال انداخت آفتاب بیتاب گشته در دریای مغرب فرو رفت ماهتاب بسان توده بر من تن بگداختگی در داد و کوه و دشت مانند کوزه آهنگران آتشناک تر^{۱۳} گردید بپسنگ ها کار آتش بروز^{۱۴} گار آورد^{۱۵} ریگ توده ها چون ریگ گلخن نیافت غدیرها و آبگیرهای آب و مرغ و ماهی بیتاب گشت عرق از هرین مو آدمیان بسان فواره

۱. ب: 'فرموده'	۲. ب: 'بهتند'	۳. ا: 'چه' اضافی
۴. ب، ج، د: 'مصاف' ندارد	۵. ب: 'آند پال' د: 'مندپال'	۶. ب: 'صدسات'
۷. ا: 'مرتفعه'	۸. ب: 'سلطان' از	۹. ب: 'شریعت' را: 'رواج'
۱۰. د: 'نمودار' شد	۱۱. ا: 'او' ب، ج: 'گشته' زحمت جد بر 'کواکب' ۱۲. د: 'نایش'	
۱۳. ب: 'تر' ندارد	۱۴. ج: 'پروی' کار	۱۵. ب: 'گار' آوردندو

بیرون دوید سرکانسه مغرور^۱ عالمیان مانند مرغل جوشید باد شوم کار تیر بر هدف
چنان^۲ بکار برد و افراط حرارت بدن مردم موم دار بگداخت آورد زمین از گرما^۳ آبتن بر
آورد فلك در^۴ رعد فغان دردناك کشید:

ابیات

خلایق از حرارت گشت بیتاب	ز گرمی کار آتش میکند آب
باد گرم زپنداری بیابان	بدنیا دوزخی گشته نمایان
چنان خورشید را همگامه شد گرم	که از افسانه اش فولاد شد نرم
شده خون از حرارت در بدن خشك	چو در ناف غزالان ختن مشك
زمین چون دیگ در آتش خروشان	میان استخوان قامعر جوشان
صدف را در میان بخرز خار	گهر و بر مستند ^۵ همچون دانه نار

در چین موسم لشکریان سلطان تاب هوای گرم ملتان نیاورده التماس مراجعت
نمودند بالضرور سلطان از آنجا متوجه غزنین شده تمام ایام بهار دران مصر دارالخلافه
بعیش و عشرت گذرانیده چون ایام زمستان در رسید فرمان روای شبانه دبدبه^۶ و
کوکبه کمال آمد و جنود سرما بر سکنه افلاك و متوطنه خاك متسلط گردید
از استداد سرما آفتاب عالمتاب خود را اکثری در لحاف ابر می پیچید و ماه جهان افروز
بیشتری در دامن محاق میخزید هوا از هجوم ابر آنچنان تاریك گشت که فلك بار
جود مشعل ماه و مسموع^۷ کواکب نمودار نشد سحاب چندان کافور باری نمود که
مزاج آفتاب با وجود حرارت فطری سرد تر از کافور شد از استیلای برودت روز درهم
پیچیده پشت و کوتاه گردید دست در لحاف عنبرین خود را دراز کشید از صلابت و
مهابت سما^۸ افلاکیان در نقاب سحاب متواری شده از سطوت جلال سرما لرزه بر اندام

۱. ب. ج. د: مغرور کلسه سرعالمیان ۲. ب. د: 'جان' بکار ۳. د: 'او زمین از گرد باد آن'

۴. ج: 'از رعد' ۵. ب. ج: 'گهر در سینه' ۶. ب. ج: 'شتاب دبدبه'

۷. ج: 'شموع' ۸. ب. ج. د: 'شتا'

خاکیان افتاد عجوزه^۱ آسمان از ابر عنبرین مقنعه بر روی انداخت و زال بزمین از برف کافوری نقاب تعبیه ساخت^۲ بسیاری غمام برهنه فلک دهم افزود و کثرت برفت بر هفت زمین زمین هشتم^۳ افزون نمود کوه و دشت مسالک و مشارع بزیر برف پنهان گشت اهل روزگار جا بجا زندای گشته پای تردد در دامان تعطل کشیدند از سختی سرما حواس از احساس و قوای از کاروبار باز^۴ ماند دست را دستگاه بیرون شدن آراستن و پا را پای مردی بر آمدن از دامان دست مانند از در سوراخ آستین میخرید و ما همچو صید خود را در غار دامان می پوشید با وجود درازی شب سه بار بر سیر^۵ جهانیان دست درازی میکرد و باوجود کوهی روز غلبه برودت بر عالمیان هیچ کوتاهی نکرد^۶:

نظم

ز سرما در تمنا سیر گردون   که سازد بر تن خود پوست دارون
 رسهم تیر سرما مهر انور   ز ابر تیره آوردی برون سر
 ز بیم لشکر بیرحم بهمن   که پیران^۷ آتش اندر سنگ و آهن
 بدریا ماهی از حسرت بر آور   که هم کاشانه باشد با سمندر

در چنین موسم سلطان در سینه سیصد نود و نه^۸ مرتبه سویم باز بهندوستان آمده با راجه انندپال کار زار نموده او را شکست داد و سی زنجیر فیل غنیمت بدست آورده از آنجا بقلعه بهیم نگر رسیده انتزاع نمود چند تخت طلا و تقره و خزانه فراوان و الماس گران بها و دیگر نوادر و نفایس که از آن قلعه بدست آمده بود همه را در میدان وسیع پفرموده سلطان چند مدد سپاه و رعیت از نفع^۹ آن^{۱۰} انبساط^{۱۱} حاصل کرده^{۱۲} در زمان بودن آنقلعه

۱. ا. عموره	۲. د. واز	۳. د. زمین هم زمین
۴. ب. وبار: د. باز ندارد	۵. ب. ج. د. سرما بر سر	۶. ب. نمود
۷. ب. ج. د. گریزان	۸. ب. هجری	۹. ب. د. تفرج
۱۰. د. آن ندارد	۱۱. ج. استباط	۱۲. ب. ج. د. کردند

جشن ظرب فرح آراسته برای چراغ افروزی حکم^۱ بصد در پیوست صاحب اهتمایان
چابک دست و کارکنان چست خبربر چار دیوار باغ چراغ بندی نمودند و بر درخت بلند
رنگارنگ فانوسی دلپذیر چوبها^۲ مستطیل هزاران شمع بانواع صور و اشکال افروختند و
بر کنار جدول لکن های رنگین در و زرین و نهالهای تلون کاغذی پرداختند به نمطی که
در زیبای نمونه کارخانه^۳ چین نمودار گشت و در خوشنمائی نسخه بهشت برین بظهور
پیوست و دو چراغ چون زلف بتان نمایان گردید و گلچراغ مانند رخساره خوبان تازه روی
نمود شمع چون سرو قامت با دلربای کرد و چراغ چون چنین شگفته کدورست^۴ افزائی
بکار بردند.

نهال شمع گل بستی دران باغ   بآیینی که کردی لاله را داغ
فروغش از مه تابان زیاده^۵   کرد کسی نجلی زد کشاده^۶
چراغ از روشنی بالای دیوار   چو انجم بر سر کرسی نمودار
برین نور^۷ چراغ صحن گلشن   بسان آسمان در روز روشن^۸
و نیز استادان نادره کار و کاریگران صنعت شعار انواع آتشبازی حاضر آوردند^۹
هنگامه تماشا گرم کردند ماهتابی ماه تخت روشن گشته معجز ید بیضا برویکار آورد
شب افروز از وفور ضیاست^{۱۰} افروزی تجلی طور بظهور رسانید گلریز مانند چشم
عاشقان اشک بزیر^{۱۱} گلهای آتش ریخت خری^{۱۲} بسان صوفیان صاحب وجد و حال در
گردش و چرخ دید^{۱۳} ستاره چون شهاب یافت^{۱۴} همسری بکواکب نمود در رنگ ستاره^{۱۵}
دمدار نمودار گشت هوای از بلند پروازی پیغام سرور بمحفل والا^{۱۶} با فلاکیان برسانید

۱. ب. حکم 'عالی'   ۲. ج. 'جوبهای' ب. ج. 'دلپسند آویختند و بر چوبها' د. 'پرچوبها'
۳. ج. 'نگارخانه'   ۴. ب. ج. 'دل و از مسرت'   ۵. ب. 'زیار'
۶. ب. 'کشاده'   ۷. ب. 'زتنویر' د. 'زسوریدن'   ۸. ج. 'این شعر ندارد'
۹. ج. 'حاضر آورده'   ۱۰. ب. ج. 'وفور ضیا شب'   ۱۱. ب. ج. 'د. ریز'
۱۲. ب. 'ریخت چرخ'   ۱۳. ج. 'چرخ آمدود' د. 'اند'   ۱۴. ب. ج. 'شهاب ثاقب'
۱۵. ا. 'ستاره ندارد'   ۱۶. ا. 'والا ندارد'

گنج هوای در هوا منتشر گشته بسان گنج قارون زیاده از حصر و شمار گردید پا کر یعنی
تونگه بکردار دیوانگان سیه سست بر خاستن و افتادن و صدا نمودن آغاز کرد موشك
یعنی چکچوندی مانند تند خوبان بر جستن و دویدن و بر خود پیچیدن بنیاد نمود^۱ هوای اگر
بهوا نمی رفت از شرارت ذاتی مردم آزاری سینمود بهچه اگر پایش در زمین نمی افسردند
از تند خوی بافلاك می پیچید بالجمله تماشای بجلوه گاه ظهور رسید که فلك هزاران
چشم بنظاره آن گشود^۲ و انجم^۳ بدیدن آن انجمن آراست:

نظم

عجب بزم گاهی شد افلاك تاب   که کم بیندش چشم گیتی بخواب
بنظاره اش دیده مدهوش شد   خرد بی^۴ زبان گوس شد
سلطان بعد فتح قلعه مسطور و حصول هزاران طرب و سرود بغزنین مراجعت نمود
بمرتبه چهارم در سنه چهار صد هجری^۵ قصد ملتان نموده تمامی آنولایت را بتصرف در
آورد و بواسطه^۶ ملا حده که در آن ولایت بودند دستگیر شدند بعضی را در گردن و دست
بسته دریای فیلان کوه پیکر انداختند و جمعی را که دست رو بر احکام شرعه می نهادند^۷
بیدست و پا ساختند و برخی را که سر از حکم شرع می پیچیدند سر از تن جدا کردند و
مردی^۸ را که از خود بینی گوش برو امر سلطان نداشتند بینی و گوش بریدند و طایفه که
سرانگشت بر حرف خطا نهاده بودند نقش انگشت بر جا ندیدند:

نظم

اگر سلطان بفرماید سیاست   زند هر کس بخود لاف ریاست
بلا برهم زند روی زمین را   نه دولت را بقا باشد نه دین را
داؤد بن نصیرا حاکم آنجا را اسیر کرده در قلعه غورك محبوس نمودند او همانجا

۱. ب: بنیاد کرد
۲. ب: نظاره کشاده د: اش گردید
۳. ب: انجم
۴. د: بزبان
۵. ب: هجری ندارد
۶. د: فراسط
۷. ج: شرعه داشتند
۸. ا: فرودی ب: ج: فریقی

بمرگ طبعی در گذشت سلطان بعد فتح آن ولایت بغزنین رجعت^۱ نمود مرتبه پنجم در سنه چهار صد و دو هجری سلطان شنید که در هندوستان تهانیسر شهر است قدیم در نزدیکی آن کول آبی است بس عظیم که باعتقاد^۲ و اهل هند آغاز آفرینش^۳ عالمیان در آنجا شده و آن را از امکنه شریف تر دانسته بغسل در آن کول^۴ از منسوبات عظمی و گسیختن پیوند عنصری در آن مکان نتیجه رستگاری عقبی میدانند و بتخانه کلان و چکر^۵ سوم نام است در آنجاست^۶ و کفار را می پرستند درین صورت بقصد جهاد لشکر فراهم آورده متوجه تهانیسر گردید^۷ راجه جسیال حاکم آنجا ازین حال واقف گشته ایلچی فرستاده پیغام نمود که اگر سلطان ازین عزیمت باز گردد و پنجاه زنجیر^۸ فیل پیشکش بدهد سلطان بران التفات نکردند^۹ در تهانیسر رسید راجه مذکور تاب مقاومت نیاوردند بی جنگ رو بفرار نهاد شهر را خالی ساخت لشکریان سلطان در شهر خالی رسیده آنچه یافتند غارت کردند و بتها شکستند و بتخانه ها انداختند و بت چکر سوم را بغزنین برده بفرمودن سلطان برون گاه نهادند تابی سپر خلاق گردند

نظم

بت^۹ چون بر آرد مهمات کس که نتواند از خود براند مکس
نه نیروی دستش نه رفتار پای اگر^{۱۰} بفگنی بر بخیزد ز جای
مرتبه ششم بر سر کوه و قلعه مندر و کوه بالناته^{۱۱} لشکر کشید راجه^{۱۲} جسیال
مردان کاری بحفاظت قلعه گذاشته خود در کوهسار^{۱۳} دشوار گذار کشمیر در آمد
سلطان قلعه نندنه را^{۱۴} محاصره کرد^{۱۵} در نقب و ساباط^{۱۶} و سرکوب و سایر اسباب قلعه

ب. ۱: 'مراجعت'	ا. ۲: 'طبقاً'	ب. ۳: 'عالم' عالمیان
ب. ۴: 'آن کولاب' 'آنرا' 'آن کول'	ب. ۵: 'در' 'آنست'	د. ۶: 'تهانیسر' 'کردند'
د. ۷: 'زنجیر' 'ندارد'	د. ۸: 'التفات' 'نکرده'	ب. ۹: 'بتی' 'چون'
ب. ۱۰: 'دگر' 'بفگنی'	ب. ۱۱: 'ج' 'قلعه نندنه که بر کوه بالنات'	
ب. ۱۲: 'راج' 'نرو' 'جسیال'	ب. ۱۳: 'کنار' 'دشوار'	ا. ۱۴: 'را' 'ننده' 'د' 'سرکوب' 'راننده' 'ندارد'
ا. ۱۵: 'ج' 'محاصره' 'گردید' 'ا. ۱۶: 'مناباط'		

گیری^۱ شروع نمود اهل قلعه عاجز شده امان خواسته مکالید قلعه سپردند بعد تسخیر قلعه بدست آوردن اسباب و اموال رو بدره کشمیر تعاقب^۲ راجه برو جیپال نهاد بسبب صعوبت مداخل و دشواری^۳ مخارج دست سلطان بر راجه مذکور نرسید^۴ اما غنیمت^۵ فراوان بدست آورده بسیاری از کفار را رهنمای دین اسلام نموده رواج احکام شرعیه در آن دیار نموده مراجعت کرد^۶ مرتبه هفتم در سینه چهارصد و نه هجری بعزم تسخیر ولایت قنوج هفت دریای هولناک گذشت چون بسرحد^۷ قنوج رسید کوزه نام حاکم آنجا اطاعت قبول کرده^۸ پیشکش داد از آنجا در برن رسیده دهرت والی آنجا را^۹ بقوم خویش سپرده بگوشه خرید اهل قلعه تاب مقاومت نیاورده هزار هزار درم که يك لکله و پنجاه هزار روپیه بوده باشد و چند^{۱۰} فیل پیشکش داده امان یافتند^{۱۱} سلطان از آنجا بقلعه مهابن بر کنار دریای جمنا رسیده گلچند حاکم آنجا فیل سواره میخواست که از آب بگذرد لشکریان سلطان رسیده^{۱۲} او را دستگیر کردند^{۱۳} و او خود را بخنجر آبدار هلاک گردانید^{۱۴}.

بیت

زیستن چون بکام خصم بود^{۱۵} مردن از زیستن بسی بهتر
بعد تسخیر قلعه مهابن بشهر متها که شهریست بزرگ مشتمل بر چندین بتخانه های عظیم و مولد سری کشن بن بسدیو که باعتقاد اهل هند محل حلول^{۱۶} ایزد تعالی است و آن مکان را از اماکن شریف تر میدانند رسید هیچکس بجنگ پیش نیاید^{۱۷} تمام آن شهر را غارت کرده بتخانه ها را بسوختند و انداختند و مال فراوان بغارت بردند و يك

۱. ب: 'قلعداری'	۲. د: 'برو' راجه	۳. د: صعوبت 'خیال و دشواری مداخل' مخارج
۴. ا: 'رسید'	۵. ب: 'بسیار' فراوان	۴. ب: 'مراجععت' نمود
۷. د: 'راجه' قنوج	۸. ب: 'قبول' نموده	۹. ب: 'قلعه' آنجا
۱۰. ب: 'زنجر' فیل	۱۱. ب: 'امان' خواستند	۱۲. د: 'گلچند' --- رسیده ندارد
۱۳. ب: 'دستگیر' کرده آوردند 'د' کرد	۱۴. ا: 'گردید'	۱۵. ا: 'لویر'
۱۶. ب: 'ایجد خلف' ج: 'حلول' خلف	۱۷. د: 'پیش' نماید	

بت زرین را شکستند که وزن آن نود و هشت هزار و سیصد مثقال زر پخته بود و يك پاره
یاقوت کجلی یافتند که چهار صد و پنجاه مثقال وزن داشت گویند که چند رای حاکم آن
نواحی خیلی داشت بغایت قوی هیکل عظیم شکل غریده جوی تند خوی صفدر
عفریت پیکر اگر به بلندی و بالای بکوه نسبت کرده شود لایق و اگر تندی و تیز روی بباد
بسته داده آید^۱ نفس الامر موافق در عصر دلی وصف شکنی و دلاوری و جنگ آوری
انگشت نمای روزگار بودند

تیز رو و تیز دو و تیز گام   خوشروش و خوش ریش خوشخرام
هم حرکاتش مناسب بهم   هم خطو آتش بتقارب بهم^۲
سلطان آن را بقیمت گران خریداری میکرد و میسر نمی شد بحسب اتفاق آن
فیل سهی از فیلان^۳ رای مذکور گریخته بسرا پرده سلطان قریب شد سلطان آن را بدست
آورده خوشحالیها نمود و خدا داد نام نهاد چون بغزنین رسید و غنائیم سفر قنوج بشمار در
آمد بیست هزار دام^۴ و پنجاه و سه هزار برده و ششصد و پنجاه فیل بقلم در آمد مرتبه
هشتم چون سلطان شنید که راجه نندا حاکم کالتجر کده حاکم قنوج را بنابر آنکه او
سلطان را اطاعت و انقیاد نموده بود به قتل رسانید سلطان را این سخن نا پسندیده آمد و
باستقبال^۵ نندا قصد مصمم ساخته در سینه چهار صد و ده متوجه هندوستان گردید چون
باب جمنا رسید راجه نروجپال که چند مرتبه از صدمه لشکر سلطان گریخته بود بامداد و
اعانت راجه نندا سد راه کشته بمقابله سلطان بر آمد چون آب عمیق در میان بود بحکم
سلطان نتوانست کسی از آب گذشت اتفاقا بیست نفر غلام بکنار^۶ آب بازی کرده از
دریا گذشته لشکر راجه نروجپال را از روی جرات و دلاوری در هم شکستند از عقب آنها^۷
بسیاری دیگر تیزتر^۸ عبور کرده جنگ کردند^۹ راجه نروجپال هزیمت خورده با چند کس

۳. ب: 'بشنی از فیل بانان'

۶. ب: 'بیکباره' آب بازی

۹. ج: 'د' نمودند

۲. ا: 'بتقارب بهم' ندارد

۵. د: 'باستیصال' نندا

۸. ب: 'تیزتر' عبور

۱. ا: 'داد اند'

۴. ب: 'پنج لک و بیست هزار دم'

۷. د: 'انها' نیز 'بسیاری'

بدر رفت و ملازمان^۱ سلطان بشهری که در آن نواحی بود در آمده دست بغارت دراز کردند و بتخانها مسمار نمودند سلطان بعد فتح از آنجا رو بولایت نندا آورد گویند سی و شش هزار سوار و صد^۲ و چهل پنجهزار پیاده ششصد و چهل فیل پیش نندا بود سلطان با توزک و تجمل برابر او زوال نموده پیغام اطاعت اسلام کرد راجه نندا گردن از فرمان بر تاخته بجنگ قرار داد سلطان بر بلندی ایستاده کثرت لشکر غنیم بنظر در آورده در خود تاب مقاومت ندیده از آمدن پشیمان گردید و جبین نیاز بر زمین بر زمین خشوع نهاده از حضرت^۳ بی نیاز و داور بی انبار درخواست فتح و نصرت نمود:

ای که خواهی کربلا جان و آخری   روی خود را در تضرع آوری
کین تضرع برابر^۴ حق قدرها است   آن بها کانتجاست دیگر خود کجاست

اتفاقاً بدرگاه مجیب الدعوات سجه خصوع^۵ و عجز و خشوع سلطان به اجابت مقرون گشت و تمشیت ایزدی همان شب خوفی عظیم بخاطر راجه^۶ نندا راه یافت تمام اسباب و آلات را جا بجا گذاشته بجنگ مخصوصان خویش راه فرار پیش گرفت روز دیگر سلطان بر حقیقت کار اطلاع یافته سوار شده کمین گاه ها آن ملک^۷ بسته دل لشکر او را ملاحظه کرده و از مکر و خدیعت او خاطر جمع نموده در شهر رفته دست بغارت و تاراج بر گشاده عالم عالم غنیمت بدست لشکریان افتاد و در سینه پانصد و هشتماه زنجیر فیل از فیلان لشکر راجه نندا^۸ یافته ضمیمه^۹ غنایم نموده بغزنین رفت مرتبه نهم در سینه چهار صد و دوازده هجری سلطان قصد کشمیر نموده بدیو^{۱۰} کوت را محاصره کرد^{۱۱} چون بسبب استحکام و ارتفاع قلعه دست به تسخیر آن نرسید بجانب لاهور بانگر^{۱۲} روان شده غنیمت فراوان^{۱۳} بدست آورده با فتح و نصرت معاودت نمود مرتبه دهم باز قصد ولایت

---

۱. ب: 'غلامان' سلطان	۲. ب: 'یکصد'	۳. ب: حضرت 'ایزدی' بینیا
۴. د: 'رابر' حق	۵. ب: 'الدعوات' 'خصوع' و 'تضرع'	۶. ب: 'راجه' ندارد
۷. ج: 'تنگ' بسته	۸. ب: 'نندا' ندارد	۹. د: 'ضمایم'
۱۰. ب: 'ج' 'قلعه' لوه	۱۱. د: 'بعد رسیدن' بقلعه	۱۲. د: 'بار دیگر'
		۱۳. ب: 'بسیار'

راجه نندا کرد بعد رسیدن بقلعه گوالیار برای تسخیر آن محاصره نمود از آنجا که قلعه گوالیار در استواری محکمی کارنامه ایست از فرماندهان پیشین و یاد گاریست^۱ بدایع کارا گهان متقدمین طایر اولی الا ججه خرد بر گرد شرفات آن نتواند بریده سمند بزور چنال در قفای انشزاع نمود ان نمیتوان حولان^۲

بیت

یکی قله بر روی آن کوهسار   بر آور سرتاب چرخ چهار
مرو مغ اندیشه را راه نیست   کس از کار و کردارش آگاه نیست
بالضرور سلطان بجا کم آنجا مصالحه کرد سی و پنج زنجیر فیل پیشکش گرفته
متوجه واقعه کالنجر مسکن راجه نندا گردید بعد رسیدن در آنجا^۳ قلعه کالنجر را از لشکر
خود محیط گردانید قلعه مسطور بمتانت^۴ و استحکام در هندوستان نظر^۵ ندارد و تسخیر
آن غیر از نیروی بازوی اقبال صورت بندد و خبر بقوت شیر پنجه بخت فتح آن نتوان کرد^۶

بیت

حصاری چو گرد در گردان بلند   که زیر جشن بود بهره مند
دهد قلعه دارش بکر دون جراب   کند دیده آبی او آفتاب
چون محاصره بامتداد کشید راجه نندا با وجود محکمی قلعه عاجز شده سیصد
زنجیر فیل پیشکش قبول کرده^۷ زنهار خواست و فیلان پیشکش^۸ بی فیلبانان از اندرون
قلعه سر دادند بفرموده سلطان ترکان شها مت نشان بچستی و چالاکی بران فیلان سوار
شده زیب کردند از نظاره این جرات و جسارت^۹ ترکان اهل قلعه تعجب نمودند و عرب
پذیرفتند راجه نندا شعرهای هندی عبارات متین و استعارات رنگین که پسندیده شعر
فهمان خرد گزین و گزیده سخن دانان دانش آئین بوده باشد در مدح سلطان نوشته

۱. د: 'از بدایع' ۲. د: 'آنجا' ندارد ۳. د: 'بمتانت' ندارد

۴. د: 'نظیر' ۵. د: 'نموده' ۶. ب، ج: 'رأیی'

۷. د: 'خاری' ترکان

ارسالداشت زبان دانان^۱ هند مضمون آنرا بغرض رسانید سلطان مسرت اندوز گشته
 تحسین نمود و بجلدوی آن منشور خدمت بوده^۲ قلعه ضمیمه کالنجر نموده با تحف و
 هدایا^۳ دیگر مرحمت فرمود راجه نندا نیز مال بسیار و جواهر بیشمار در عوض آن بخدمت
 سلطان مرسل نمود سلطان بعد فتح^۴ بغزنین معاودت نمود^۵ مرتبه یازدهم باز لشکر
 بهندوستان کشیده بقصد تسخیر سومنات لوای توجه بر افراخت این سومنات
 شهر است بزرگ بر ساحل دریای محیط و بتخانه مشهور معبد براهمه بتان زرین در آن^۶
 بسیار و بزرگترین بت را سومنات^۷ نامند گویند که در^۸ زمان پیغمبران بت را از خانه
 کعبه بر آورده در آنجا گذاشته^۹ و در کتب سلف اهل هند مرقوم است که آن بت از
 زمان سری کشن که چهار هزار سال منقضی شده معبود و مقبول براهمه است
 بالجمله از غزنین روانه شده قطع منازل و طی مراحل در پیش بوده^{۱۰} در اثنای راه حکم
 بر عرض^{۱۱} لشکر بصدور^{۱۲} پیوست بتقدیم این امر بسا دلان جد کار و نواحیان کار
 گذار تعیین شدند در عرصه چون عرصه امید و رعایت وسعت و مانند ساخت اهل در
 نهایت قسمت سپاهی چون قطرات انتظار در بیابان و آذر همچون اوراق^{۱۳} و از هار
 اشجار در فصل بهار بیرون از حد حصر و شمار روی مکینت و اقتدار آورده فوج فوج
 سواران شیر افگن و تومان تومان بلان صف شکن در رنگ جوهر^{۱۴} شمشیر در آهن
 نشسته و اسپان و فیلان در برگستوان پنهان کرده صفها آراستند و علمها زرنگین^{۱۵}
 بر بریت^{۱۶} پسندیده^{۱۷} افراشتند اراینه فیلان آفتاب در دل شب پدیدار گشت و از
 کثرت غبار علم در فشان بمثال^{۱۸} شمع در فانوس نمودار میشد:

د: ۱. دانایان هند	ب: ۲. حکومت پانزده محال ج: د: پانزده قلعه د: ۳. تحف و هدایا
د: ۴. بعد صلح	ب: ۵. معاودت کرد
ب: ۷. سومنات د: منات	ب: ۶. بتخانه بسیار
ب: ۱۰. ج: پیش نموده	د: ۸. دران
د: ۱۳. اوراق ترك	د: ۹. گذاشته اند
د: ۱۶. برترتیب	ج: ۱۱. بر عوض
ب: ۱۴. جوهر های	ج: ۱۲. بظهود پیوست
ب: ۱۷. بر بریت نشستند	ب: ۱۵. علمها زرین و
د: ۱۸. افراشتند	ب: ۱۶. بمثال ندارد

نظم

شده اندران عرصه کارزار   مه^۱ سر علم منحسف از غبار
 علمها سر از اوج کرده برون   شده آسمان خانه چل ستون
 ز نسیم شوران دران پهن دشت   زمین شش شد و آسمان گشت هشت
 پلان سرافراز و^۲ گیتی فروز   سواران جنگ آور و کینه دوز^۳
 همه بادل شیر و نیروی بیر^۴   ز نوک سنان^۵ خراشید ابر
 سپاهی به بسیاری از رنگ بیش   گذشته که مردی که از احسان^۶ خویش
 ندیده کسی پشت ایشان بجنگ   بجستی چو باد و چوکوه ازد رنگ
 انتظام بخش لشکر و بختان^۷ شهابت سیر باین^۸ پسندیده عرض لشکر بنظر عالی^۹
 در آوردند ازان منزل سلطان کوچ بکوچ راهی گردیده بعد طی راه دور و دراز در شهری
 نرواله که از طنطنه مواکب سلطان بسکه آنجا قرار کرده بودند رسید شهر را خالی یافته
 غله ها از آنجا برداشته راه سومنات پیش گرفت چون در آن سرزمین نزول لشکر ظفر اثر
 اتفاق افتاد اهل آن شهر دروازه سومنات بر روی سلطان در کشیدند و آماده جنگ شدند
 بهادران لشکر و یلان صفدر بقدم همت بر معارج قلعه کشای طریقه عروج پیش گرفته
 داخل قلعه شدند^{۱۰} و بجنگ و تردد بسیار مفتوح کردند لوازم غارت و تاراج بعمل در آمد
 و خلق کثیر اسیر و قتل گشت بتخانه ها را از بنیاد بر کندیدند و سنگ متانت را پارچه
 پارچه کرده پاره آن بغزنین برر در مسجد جامع گذاشته ثانی سیر خلاقی کرد و القصه
 سلطان پس از جهاد از آنجا لوای مراجعت بر افراشت بیرم دیو راجه عظیم الشان بر سر
 راه بود از آمدن^{۱۱} سلطان آگاه شده^{۱۲} سد راه است و انواع دست برد کرده^{۱۳} و اکثری را

۱.۲. ب. ج: کینه 'توز'

۲. د: 'ان' گیتی

۱. د: 'بر' سر

۶. ب: 'جان' خویش

۵. ب. ج: 'شان' اضافی

۴. د: شیر و نیرو و هر بر'

۸. ب: 'اثر بائین' سایشته'

۷. ب. ج: انتظام بخشان لشکر و بخشیان' د: انتظام بخشان'

۱۱. د: 'شاه' سلطان

۱۰. د: 'بهادران' — شدند ندارد

۹. ب: 'عالی' ندارد

۱۲. ب: 'آگاه' بوده' ج: 'گشته' ۱۳. ب. ج: 'برد' نمود'

کشته و خسته مال و امتعه فراوان تاراج نمود چون لشکر سلطان از مسافت بعید آمده از امتداد ایام سفر و بسیاری جنگ که در سومنات و دیگر جا رو داده مانده و عاجز شده بود سلطان بمقتضای وقت صلاح جنگ ندیده طرح داده براه ریگستان متوجه سلطان^۱ گردید در راه صحرا پرتاب و بی آب پیش آمد بربک^۲ توده ها چون کوزه آهنگران در تب و تاب بود و شدت شوموم کار آتش مینمود^۳ اگر طایری در هوا پریدی آواز حرارت^۴ آن کباب شدی و اگر وحشی در آن گذشتی از کثرت گرمی بیجان کشتی آب غیر از شراب بنظر نیامدی و بگردانه های ریگ دانه غله بدست نیفتادی.

نبوده آب او خبر اشک نو مید   نبوده نان او خبر قرص خورشید
نه دروی سایه خبر از شب تار   نه دروی بسیری جز تشتری^۵ خار
بسبب بی آبی^۶ و بی عقلی لشکریان سلطان تعب و عنان کشیدند و اکثری از تنگی و گرسنگی راه صحرای عدم^۷ در پیش گرفتند و به فراوان محنت و رنج سلطان^۸ بغزنین رسید مرتبه^۹ دوازدهم در او آخر سنه چهار صد و هفتده بعزیمت باتش جماعتی که در وقت مراجعت از سومنات برکنار دریای سنده لشکریان سلطان بی ادبی کرده از اروا صرار رسانیده بود لشکر عظیم بجانب ملتان و سند کشید تا چهار هزار کشتی ساختند و برهر کشتی سه شاخ آهن در کمال قوت وحدت مضبوط کرده یکی بر پیشانی و دو پهر دو پهلوی برداختند چنانچه هر چه مقابل این شاخها آمدی^{۱۰} خورد بشکستی و منعدم کشتی آن کشته را در آب سیر داده و جوانان را باتیر و کمان بندوق و قارورات^{۱۱} نشانیده باستیصال معاندان رو آورد و آنمردم خبر دار شده اهل و عیال خود را بجرایر فرستاده جریده بمقابل نشستند و جنگ عظیم در پیوست اکثری از آنجماعه

د. ۱: متوجه 'ملتان'   د. ۲: پیش 'اندریگ'   ب. ۳: کار آتش 'میگردد'

ب. ۳: از اثر آنکباب   د. ۴: 'بستری خبر بستر' خار   ب. ۶: ج: 'بی غلکی' و بی عقلی

د. ۷: تعب --- سلطان 'ندارد'   ب. ۸: صحرای 'فتا'   ب. ۹: ج: 'مرتبه' دوازدهم

د. ۱۰: شاخها 'آید'   د. ۱۱: 'قاردران' نشانیده

و بال^۱ بمقابله کشتها آمده^۲ کشته شدند با غرقه^۳ بحر فنا کشتند سلطان بعد اتصال و گوشمال آنجماعه بد مال بغزنین معاودت کرد القصه سلطان باخلاق حمیده مخلق الصفات^۴ فرخنده متصف بود بشجاعت جبلی و دلاوری اصلی ممالك ستانی و جهانگیری سینمودوسپه آرای وتیغ گزاری مخالفان را مغلوب و منکوب و مقهور میکرد و رعیت پروری و داد گستری عالم را رونق می بخشید بعدالت وزرای و انصاف پژوهی ستمگاران را بسزا و ستم رسید^۵ گان را بمدعا میرسانید و بخطا پوشی و عطا پاشی^۶ مجرمان را نوید بخشش میداد سخاوت سنجی در رنجش مفلسان را تونگر میساخت دینداری و پرهیزگاری شمه قویمه او بود در ترویج احکام شریعت غرا و احرای او امر ملت بیضا نتیجه رضیه داشت تعصب دین نوعی در ضمیر منیرش مضمربود که بقصد حصول ثواب دوازده نوبت بر هندوستان یورش نموده و لوای فتح و نصرت بر افراشته مراتب جهاد و غزا بظهور رسانید ازینجهت اهل اسلام او را غازی گفتندی و از بسکه نیت صاف و همت عالی و حوصله فراخ و شجاعت^۷ ذاتی و تخت بلند و طالع ارجمند داشت بهر طرف که رومی آورد ظفر و فیروزی بطریق استقبال پیش می آمد:

نظم

هرجا که جنبش رسیده   اقبال برهنه پا دویده
شیران جهان شکار کرده   در^۸ مورچکان کنار کرده
عزمش بظفر هز بر نخچیر   دولت بر خاش شیر و زنجیر
در سخندانی و نکته فهمی و لطیفه گوی و دعا شناسی نظر خود نداشت و شعره
تین و مضامین رنگین میگفت و فضیلت علمی^۹ درست داشت و فضلا و شعرا را اعزاز و

۱. ج. د: 'بد مال' بمقابله   ۲. ب: 'جمله که مقابل کشتی بودند و آمدند'

۳. د: 'تا غرقه'   ۴. ب: 'و تصنیفات پسندیده' ج: 'و باوصاف' د: 'بصفات'

۵. ب: 'دیدگان'   ۶. د: 'عطا پوشی'   ۷. د: 'شجاعی'

۸. د: 'وز' نور   ۹. ب: 'علمت' درست

اکرام^۱ میگردد بآن جماعه رعایت و احسان بسیار مینمود و چه سر آمد فضلا روزگار و سر دفتر شعرای نامدار مولانای حسن بود که در شعر خود را فردوسی تخلص مینود وجه تسمیه آنکه در شهر طوس حاکم آنجا باغی ترتیب داده فردوس نام^۲ نهاده بود و پدر مولانای باغبانی آن باغ داشت بدین تقریب مولانا در شعر خود را فردوسی مینوشت چون از اتفاقات در غزنین رسید و حقیقت فضل و کمال او بسططان ظاهر گردید او را در صحبت خود جاداده پایه قدرتش افزوده^۳ از فضلالی آنزمان^۴ بلند ساخت و بنگارش شاهنامه امر فرمود مولانای بمقتضای دانش والا حسب الامر سلطان عالیقدر^۵ شاهنامه مشتمل بر احوال سلاطین کیان و فرمان رواین ممالک ایران و دلاوری و دلیری و شجاعت و مردانگی رستم و اسفندیار و افراسیاب و سهراب و دیگر بهلوانان نامدار شصت هزار بیت در مدت سی سال درست کرده اگر چه در دُهد سلطان کتاب نظم و نثر بسیار از طبع شعرای نامدار بعرصه ظهور آمده اما شاهنامه از اشعار رنگین و حسن مضامین و مقدمات ندرت آئین و حکایات لطافت آگین نزاھت دیگر دارد و مرغوب طبع سلاطین عظام و مالوف قلوب طوایف انام است و شعرای والا فطرت^۶ و توصیف این کتاب اشعار بسیار گفته اند از آنجمله آنکه:

بیت

هر انکس که شه نامه خوانی کند   اگر زن بود پهلوانی کند
و سلطان اگر چه چندین هزار غلام داشت اما سر آمد ایشان ملک ایاز بود که
سلطان در کمند عشق او گرفتاری داشت گویند که این ایاز خلف والی کشمیر بود در
خورد سالی که همراه پدر خویش در پیکار گاه رسید جمعی از اعیاران آدم درد قابو یافته
ایاز را بدست آورده از آنولایت بدر رفتند و در بدخشان رسیده آن لعل و درج شاهی را

۱. ب: 'وا احترام'

۲. ب: 'نام' ندارد

۳. د: 'افزوده' ندارد

۴. ب: 'ان صر'

۵. ب: 'شاهنامه... عالیقدر' ندارد   ۶. ب، ج: 'تعریف' و توصیف

بدست سوداگری بقیمت خاطر خواه فروختند و از تقدیرات قادر مطلق شاهزاده بعلامی منسوب گشت و آن سوداگر اگر چه افسانم^۱ اجناس نفیسه و انواع اشیای عربینه و جواهر زواهر شاهوار و درد غرر آبدار غلامان غلمان شعار و کیزان پری دیدار با خود داشت اما نظر بر حسن و جمال ایاز قیمت آنرا از جمیع اشیای و اسباب زیاده بخاطر آورده او را از جان عزیز داشته در تربیت و پرورش توجه میگماشت و بقصد تجارت از بدخشان بغزنین رسیده رحل اقامت انداخت و رخت سوداگری در چار سوی تیغ نمودار ساخت دران مصر شهرت گشت که تاجری باقسام اجناس نادره و اسباب گرانمایه رسیده و غلامی همراه دارد که نظر صورت بین بنظاره آن تاب نیارد از نخبر خورد و بزرگ و وضع و شیرف بقصد دیدن آنماه فلک دلبری هجوم آورده از نظاره آنماه پاره متلا و مفتون میشدند و بر زبان میآوردند که بی شایبه تکلف اگر چهره نورانی آنرا بماء آسمان^۲ نسبت داده شود^۳ رواشت و اگر در حسن و خوبی یوسف کنعای مقابل کرده آید سراسر است و همه کس شیفته و فریفته گشته مایل بخرداران گوهر درج دلداری شده قیمت آن را از قیمت شاهد کنعانی در گذرانیدند تا آنکه صیت حسن و خوبی آن سرو بوستان محبوبی در گوش سلطان رسید سوداگر رامعه آن ملک جمال طلبداشت و بمجرد مشاهده مبتلا و مشتاو گشته عنان اختیار از دست داده و بمقتضای فریفتگی و شیفتگی آن^۴ بقیمت گران آنچه سوداگر میخواست بلکه زیاده ازان خریده انیس انجمن خاص و جلیس مجلس اختصاص گردانیده و شیفته خوی و آویخته دام موی او گشت حسن ادایش سحر سازی و فرخنده نفایس دلنوازی بکار برد تکلم شیرینش راحت افزای روح و روان فرخنده نمکینش حسرت پرای دل و جان گردید زلف عنبرینش زنجیر خود بکایک^۵ مشکینش سلسله عقل شد عشقش بر کشور دل گوش فتح نواخت و محبتش در ساخت سینه لوای ظفر بر

۱. د: آن سوداگری بقیمت^۲ د: آسمان ندارد ۳. د: نسبت دهند رواست

۴. د: آن را بقیمت ۵. د: زنجیر خرد و کاکل

افراخت^۱ تیر نکاهش بجگر دوزی پرداخت و خدنگ مژگانش^۲ خس ته و مجروح
 ساخت الحق عنق است پرده پر انداز شرم و حیا و بر همزن امتیاز چون و چرار اسنش
 از لوث کفو با کفو میرا ساختش از خس و خاشاک حسب و نسب معرا لعل را با صدف
 وصل میدهد و حصر را با حریر پیوند میکند بدر گاهش شاه و درویش برابر و در حضرتش
 خواجه و غلام همسر:

نظم

این عشق که هست بیخود از خویش   نی شاه شناسد و نه درویش
 این عشق زدل^۳ چوبست محل   نه کام شمارد و نه منزل
 عشقست که یافته بمستی   دست همه را بچهره دستی
 چون عشق رسد بآتشین تاب   صد زهره آهنی کند آب
 عشق است هزار شعله در تاب^۴   عشق است هزار پنبه در آب^۵
 القصة سلطان عاشق وضع و اطوار و آشفته حسن آنما دیدار گردید و او را بر
 تمامی خدم و حشم برگزیده امور امر و محکوم حکمش گشت اشعار نگین و ابیات
 ندرت تضمین در محمود نامه و دیگر رساله از عشق و محبت او گفته سوز در دلی و راز
 نهانی خویش بعرضه ظهور در آورده چنانچه^۶ قصه عشق ناز سلطانی و حسن و ناز ایاز
 مشهور است و در اکثر کتب مسطور^۷ الخصوص مولانای زلالنی این داستانرا پائین
 شایسته و مضامین نادر بتحریر در آورده چهره آرای فطرت بلند و صورپیرای و فکر
 ارجمند خویش گشته اما مولانا مینویسد که سلطان آن ماه دلفریب را در خواب دیده
 بودن آن لعل کان دلیر را در بدخشان بهمان^۸ خواب معلوم کرده زلیخا از عاشق آن یوسف
 دیدارد گردیده به لباس فقیری در بدخشان رسیده ایاز را بصورتی در عالم مثال مشاهده^۹

ج: 'پرداخت'	ب: 'فرکانش' از لوث	د: 'بدل' جو
د: 'آب'	د: 'تاب'	د: 'ننانچه' ندارد
د: 'علی' الخصوص	ب: 'در همان' خواب	ب: 'ج: 'زلیخا' --- مشاهده کرده' اضافی

کرده بود شناخته بقیمت گران خریده در غزنین آورد و با او نرو عشق و محبت باخت و بعضی شعرا نوشته اند که ایاز اگر چه حسن صوری و جمال ظاهری چندان^۱ نداشت لیکن در اخلاق پسندیده طاق و باوصاف گزیده^۲ شهره آفاق بود و از حسن جانفزای و دلربائی مینمود و از نیکو خصایل مردم را شیفته و فریفته منکر را این همه شیفتگی سلطان بسیرت^۳ نیک و خصایل فرخنده و ادای خجسته و خوی حمیده او بودند.

نظم

هر که او در سیرت نیکو بود   آدمی از آدمیان او بود
نیکی مردم به نکوروی است   خوی نکو مایه نکوی است
بالجمله چون سلطان بحد کهلویت رسید و موی سفید در محاسن پدیدار گردید
بصلاح حکما برای حسن افزای چهره و نورانی خویش^۴ شروع بخطاب^۵ نموده بی شایبه
تکلف و بدو خانه تصف خطاب در ایام شب^۶ رونق^۷ شباب است و چهره پژمرده را ذریعه
آب و تاب محاسن سفید را حسن افروز جوانی و عهد پیرا سرمایه مسرت و کامرانی
موی کافوری را کسوت آرائ عنبرین وریش^۸ برف نما را خلعت پیرای مشکین چمن
افسرده راجو بیاراست و بوستان خرابی را نسیم بهار از تاثیران آب رفته در جوی برنای
بازمی آید و خوابی خفته را^۹ چهره بیداری می آراید پیری آمده رخت اقامت می بندد و
تاثیر آب حیات دارد که در پیری رونق جوانی برو بکار می آرد معجزات خضر درو صریح
است که در کهنگی زیب و زینت بوی می بخشد:

نظم

جوانی چون نسیم نو بهار است   دلی برنگ بوی گل سوار است
اگر دریافتی سرو برداشت پوس   اگر غافل شدی افسوس افسوس

ب. ۱: 'چندان' ندارد	ب. ۲: 'و باوصاف مزید'	ا. ۳: 'بسبب'
ب. ۴: 'خویش' ندارد	ا. ۵، ب. ۶: 'بخطاب' نموده	د. ۶: 'شیب'
ب. ۷، ج. ۷: 'رونق' افزای	د. ۸: 'بوس' برف	ب. ۹: 'خفته' را

اگر چه حکیمان والا دانش و هنر پیشگان خردمنش^۱ برای موی سفیدی خضاب
 طرفه ضاع و نادره اختراع کرده از اما قانون گویان اقلیم وجود در نسخه قلمرو شهود چنین
 دستور العمل بقلم آورده اند که چون از کشور بدن عالمیان بهار زتیغ جوانی مستقضى
 گردید و فضل حریف پری در رسید و غزل عمال شباب و نصب حکام^۲ سیب در میان آمد
 بتازگی عود جوانی^۳ از خبر امکان است جمعی بوالهوس مغلوب نفس که در ایام پیری
 رنگ کردن نشاط جوانی تصور کرده اند فی الحقیقت نور را در ظلمت میپوشند و صبح را
 بشام مبدل میکنند حسن و محاسن در بی رونق و زیب چهره را زایل میسازند در موسم
 خزان و جویباری در باغ روان کرده اند^۴ توقع رونق بهار داشتن مخص املهی است و در
 زراعت قابل درو آب دادن و امید سرسبزی نمودن^۵ و فرسوده واهی و پارچه کهنه را
 رنگین فرمودن و ازو^۶ چشم بوی داشتن از عقل دور است و از گل پژمرده امید شگفتگی
 کردن به بیخردی که بالفرض نزدیک^۷ اگر از خضاب ریش تقلید جوانی میشود و خاصاً^۸
 فرسودگی تن و ژولیدگی چهره و گم گشتگی^۹ قوای بدن و خمیدگی قامت دلیلی است
 قاطع و حجتی ساطع بر رسیدگی عمر تا آخر:

بیت

چون پیر شدی کسار جوان کرد   پیر یست بکافری نهان نتوان کرد
 در ظلمت شب هر آنچه کردی کردی   در روشنی روز همان^{۱۰} نتوان کرد
 القصه چون سلطان را ایام شباب در گذشت عهد شیب نمودار گشته^{۱۱} و در باغ
 جوانی خزان پیری در رسیده حواس صوری کمی پذیرفت و در قوای بدنی تفاوت ظاهر
 گشت جوانی کوس رحیل^{۱۲} نواخت و ضعف و ناتوانی طرح اقامت انداخت:

۱. د: 'بربر خراش'   ۲. ب: نصب 'احکام'   ۳. ب، ج: 'بیرون' از خبر
 ۴. ب: 'کردن' ج: 'کرده'   ۵. ب: 'عین راهی است' پارچه کهنه: 'ج: راهی و پارچه کهنه' و فرسوده
 ۶. د: 'نمودن و از روی' چشم   ۷. ب: 'نزدیک' ندارد   ۸. ب: 'و خاصاً' فرسودگی
 ۹. ب: 'احساس و حواس' و گم سودگی   ۱۰. ب: 'همایون' نتوان
 ۱۱. ب: 'نمودار' گردید
 ۱۲. ب: 'رحلت' نواخت

بیت

جوانی بود خوبی آدمی   چو خوبی رود کی بود خورسی
 بنای عمر اگر^۱ بآب حیات رسیده^۲ آخر خلل می پذیرد و دم حیات اگر همه فیض^۳
 مسیحا یافته بر باد میرود در دیوانکده ازل میشود^۴ حیات جاوید بنام^۵ احدی مرقوم نگشته و
 طغرای زندگی ابدی بر اسم^۶ هیچکس ثبت نشده همکنان را ازین دار فنا بمنزل بقا باید
 شتافت و همه کس را در جولانگاه آخرت باید باخت درین صورت سلطان در سینه چهار
 صد بست و یک هجری بعلت دق و رحمت و قیق النفس اورنگ خلافت خالی کرده
 سمندر زندگی در جولانگاه مرگ تاخت و از شهرستان هستی بجانب ملک هستی تقاره
 وحیل نواخت:

نظم

دگر گون شده آسمان و زمین	ز قوت شهنشاه دنیا و دین
دل خلق شد ز آتش غم کباب	بنای جهان از حوادث خراب
همه کرد جامه سپاه و کبود	ز خونی دل از چشمها را بد رود
همه بر سر افشانند از غصه خاک	چو جامه همه سینه ها کرد چاک
گریبان جان چاک زد صبحدم	برید شب ^۷ زلف بر پیچ و خم
روان گشت از چشمها رو خون	ز خون گشت روی زمین لاله گون
راه در فریاد پر شد جهان	بگردون گردان بر آمد فغان
ز دل رفت صبر و ز سر ^۸ رفت هوش	بر آمد ^۹ ز جانها فغان و خروش

گویند که در زمان سكرات ممات كه زمان^{۱۰} ترك از تعلقات دنیاوی دون و وقت

۱.۳: 'فیض' ندارد

۱.۲: 'رسیده' ندارد

د.۱: 'اگر همه'

۱.۶: 'راهم' هیچکس

د.۵: 'بنام' ندارد

ب.۴: 'ازل' منسور

۱.۹: 'بر آید'

ج.۸: 'جان' رفت

ب.۷: 'ج'، 'سریدست' زلف

د.۱۰: 'زبان' ترك

توجه توجه^۱ با یزد بیچون است سلطان از بسکه دلش در سلسله دنیا بنده در گرداب تعلق غرق بود^۲ فرمود که اقسام امتعه و انواع اقمشه و اجناس غریبه و اشیای عجیبه و جواهر زواهر بی نظیر و لولوی لالای دل پذیر و آلات طلا و نقره و ادوات مرصع و مینه و سایر خزاین و کار خانجات و تمامی اسباب و تجملات آنچی موجود است همه را از نظر بگذرانید فرمانییران حسب الامر بعمل آورد^۳ نفوذ اجناس در پیشگاه نظر بر چیدند سلطان نظر بران انداخته دانگی بکسی نداد و از مفارقت آنحضرت خورده رحلت کرد:

نظم

زر و نعمت اکنون بدو ^۴ کان تست	که بعد از تو بیرون ز فرمان تست
پریشان کن امروز و گنجینه چست	که فردا کلیدش در دست تست
کسی گوی دولت ز ^۵ دنیا برد	که با خود نصیبی بعقبی برد
تو با خود پیر توشه خویشتن	که شفقت نیامد ز فرزن وزن
غم خویش در ^۶ زندگی خور که خویش	بمرده بپیردازد از حرص خویش
بغم خوارگی چون سر انگشت من	نخارد کسی در جهان پشت من

مدت سلطنت سی و پنجسال امیر مسعود بن سلطان محمود^۷ بعد رحلت پدر والا قدر زینت افزای اورنگ خلافت گردید اما بر هندوستان یورش نتوانست کرد امیر ابو سعید بن امیر از شش^۸ برادر کلان تر بود بعد پدر سریر آرای فرمان روای گشته عدالت و نصف را رواج داد و دو مرتبه بر هندوستان یورش آورد^۹ بعد انهدام بتخانه بعضی آبگینه معاودت کرد بهرام شاه برادر امیر ابو سهیل مشعور پس از برادر کلان اورنگ نشین جهانبانی گشته بر هندوتان یورش آورد بعضی بلاد و امصار که پدر و برادر کلانش مسخر نکرده بودند بروز شمشیر به تسخیر در آورده و امرای خویش در آن اماکن نصب کرده

د. ۱: توجه ندارد	د. ۲: بود ندارد	۱. ۳: اسباب --- آورد ندارد
ب. ۴: بده ج: بد کان	د. ۵: در دنیا	د. ۶: خود زندگی
ب. ۷: محمود شاه	د. ۸: پس از برادر	ب. ۹: ج: ولیکن چندان دست نیافت بعد

سروج قوانین اسلام گردید اما سلطنت او در هندوستان بقا نیافت در ضبط ممالك ایران و توران و محاربه بسلاطین اندیاری بسر برد کتاب محزن اسرار تصنیف مولانای نظام الدین گنجوی و کلیله دمنه تالیف ملا نصیر الله مستوفی در عهد او درست شده و او در سنه پانصد و چهل و هفت ازین جهان فانی در گذشت سلطان شهاب الدین عرف معز الدین چون اورنگ آرای فرمانروای گشت سلطان علاو الدین^۱ غوری غالب آمد غزنین را از و متخلص نموده در تصرف خویش آورد و خسرو شاه هزیمت خورده از ملك و موروثی خویش بر آمده بهندوستان رو آورد و لاهور را به تسخیر آورده تا آخر عمر بحکومت ولایت پنجاب قیام ورزیده^۲ در سه پانصد و پنجاه و پنج در خطه لاهور چراغ زندگانی او از تند باد اجل فرو شد مدت سلطنت پنجاه و هشت سال سلطان خسرو ملك بن خسرو شاه بعد رحلت پدر بر مسند حکومت ولایت پنجاب متمکن گشت چون سلطان شهاب الدین برادر سلطان غیاث الدین سلطان علاو الدین غوری از جانب برادر کلان خویش نیا بتا در غزنین میوه بمقتضای کار طلبی بر اطراف ممالك لشکر می کمر همت به تسخیر هندوستان بسته علی التواتر بلاهور یورش کرده خسرو ملك بمحاربه و مجادله عاجز گردانید آخر الامر خسرو ملك تاب نیاورده در سنه پانصد و هشتاد و سه^۳ هجری نزد سلطان شهاب الدین در غزنین رفته همانطرف ودیعت حیات سپرد مدت حکومت آورد در لاهور بیست و هشت سال از بتدای سلطان ناصر الدین سبکتگین تا خسرو ملك هفت تن مدت سلطنت دو صد و هفتمده سال سلطنت غزنین و بلاد^۴ هندوستان کردند^۵ سلطان شهاب الدین عرف معز الدین برادر کلان سلطان شمس الدین مشهور بغیات الدین ولد سلطان علاو الدین حسین غوری خلافت غور داشت سلطان شهاب الدین از جانب برادر کلان خود بر سر غزنین لکشر کشیده در سنه پانصد و هشتاد و چهار هجری

۳. ب: 'دو' هجری

۲. د: 'ممکن شده'

۱. ب: 'حسین' غوری

۵. ا، ب، ج: 'گردید'

۴. ب: 'بلاد' ندارد

فتح نموده نیابتاً بحکومت آنولایت قیام ورزید چون شجاعت مند و کار طلب و دلاور و صاحب اقبال بود کمر تردد بسته^۱ جهانگیری و ممالك ستانی نمود مرتب آل ولایت ملتان در^۲ تصرف فراسط و اوج را از قوم بهاتیه به تسخیر در آورده و تایب خود گذاشته بغزنین مراجعت نمود مرتبه دویم در سنه پانصد و هفتاد و چهار هجری باز^۳ در ملتان آمده براه ریگستان عزیمت گجرات کرد رای بهیم دیو مرزبان آن ولایت لشکر فراهم آورده صفوف مصاف آراستو جنگ عظیم رو داد چون لشکر سلطان از مسافت بعیده رسیده مانده و مندیور شده معهذا از قطع مسافت و مسالك ریگستان رنج بی ابی و نعمت بی غلگی کشیده لشکر رای بهیم دیو فراوان و تازه روز بود جنود سلطان رابزخم تیر و دم شمشیر و نوک سنان و ضرب بندوق گشته و خسته گردانید^۴:

بیت

تراك تیر و چاكا^۵ چاك شمشیر دریده مغزفیل و زهره شیر
قضا را رای بهیم دیو غالب آمده فتح یافته بسیاری از لشکریان سلطان را علف تیغ
بیدریغ نمودند و سلطان هزیمت خورده بهزاران رنج و تعب رجعت^۶ نموده بغزنین رسید
مرتبه سویم لوای توجه بسمت لاهور در سنه پانصد و هفتاد و پنج هجری بر افراشت
سلطان خسرو ملك از نسل سلطان محمود غزنوی که شمه از احوال او بتحریر در آمده
حکومت لاهور داشت بعد محاصره و محاربه فتح قلعه نزدیک رسید خسرو ملك عاجز
شده پسر خود را با يك زنجر فیل بطریق پیشکش فرستاده صلح نمود سلطان^۷ پیشکش
هر ساله مقرر کرده بغزنین معاودت نمود^۸ مرتبه چهارم در سنه پانصد و هفتاد و هفت
هجری بر سر دیول که تهته مشهور است رفته تمام ولایت کنار دریای سند بضبط در
آورده نفایس و لواور آن دیار پا مال بسیار گرفته بر گشت مرتبه پنجم در سنه پانصد و

۱. ب: 'کمر تردد بر بسته قصد' ج: 'کمر همت و تردد بر بسته قصد' د: 'ترداسته' ۲. ب، ج، د: 'از' تصرف

۵. د: 'چاكا' ندارد

۴. د: 'گردانیدند'

۳. ب: 'باز' ندارد

۸. ب: 'معاودت' کرد

۷. د: 'فرستاده' سلطان ندارد

۶. ب: 'مراجعت' نموده

هشتاد هجری باز بولایت لاهور آمده محاصره و مجادله نمود خسرو ملک^۱ تاب نیاورده در قلعه لاهور مستخص گردید^۲ سلطان نواحی لاهور از^۳ غارت کرده در میان دریای راوی و چناب قلعه سیالکوت را که بنای آن از قدیم است و شکست و ریخت درار کان^۴ آنرا یافته بود تجدید مراسم^۵ ترمیم و تعمیر بجا آورده و نایب خود گذاشته بر گشت و خسر ملک و باتفاق طایفه کهور کهران مدتی بی نیل^۶ محاصره قلعه سیالکوت نموده به نیل^۷ مقصود بلاهور عبور کرد مرتبه ششم در سنه پانصد و هشتاد و سه هجری باز سلطان از غزنین بلاهور آمده خسرو ملک بعد تحصین قلعه عجز شده و غیر از اخصار چاره نداشته بملازمت سلطان رسید و او را سلطان با خود در غزنین برد و در لاهور^۸ نایب خود را نصب کرد و خسرو ملک در همان طرف مرحله زندگانی قطع نمود مرتبه هفتم در سنه پانصد و هشتاد و هفت هجری سلطان باز بهندوستان آمده قلعه سهرند را که در آن زمان دارالملک را جبه های عظیم الشان بود بدست آورده یک هزار دو صد و بیست سوار در آنجا گذاشته در موضع نراین پور که حال تلاوری گویند رسید رای پتهورا فرمان روای هندوستان بالشرکر گران و توپخانه فروان بران سرزمین آمده صفوف مصاف آراست هر دو لشکر با هم مقابله گشته داد مردی و مردانگی دادند^۹:

نظم

در ابراز دو سودر خروش آمدند   دو دریای آتش بجوش^{۱۰} آمدند
بر آمد زهر دو سپه بوق و کوس   زمین آهنی شد سپهر ابنوش
ز بس کشته و خسته و ریخته   زمین شد چو دریای آشيفته
از انجا که آفتاب مراد از مطلع امید و بدتری بر آمد و شاهد صرام از پرده ارزو نیازد

د. ۱: 'خسرو' تاب	د. ۲: 'مستخص' کردند	ا. ۳: 'را' ندارد
د. ۴: 'در کان'	ب. ۵: 'مراسم' ندارد	د. ۶: 'بی نیل' ندارد
د. ۷: 'به نیل' مقصود	ا. ۸: 'خسرو' در لاهور ندارد	ا. ۹: 'ج'، 'ب'، 'ا'، 'ج' بودند
ب. ۱۰: 'در موج و جوش'		

کرشمه چهره میکشاید قانونی است قدیم که ایزد جهان آرا چون میخواست که برگزیده خود را بر فراز تخت فرماندهی^۱ متمکن سازد از مبادی حال ان نیک بخت را مورد محن و مشاق گردانید و در زمان معهود ابواب ادراک مقصود بر روی او میکشاید:

بیت

درین دیر کهن رسمی است دیرین^۲   که بی تلخی نبا شد عیش شیرین
تنقید^۳ در جهان کس را بلای   که ناید زان بلا بوی عطای

اگر چه درین محاربه سلطان چلاوت ها کرده مرابت شهود بجا آورد اما چون تمثیت ایزدی فتح و نصرت بر وقت دیگر موقوف بود درین مرتبه نیز بر لشکر سلطان شکست افتاده و کهاندرای برادر پتهورا که حاکم دهلی بود غالب آمده فیل سواره حمله آورد و با سلطان در آویخت و بازوی سلطانرا بضرب^۴ نیزه مجروح ساخت نزدیک بود که سلطان از شدت درد زخم بیهوش شده از اسب فرود افتد و اینوقت غلام علجی بچه در رسید عقب سلطان بر اسب نشست از رزمگاه برون آمده در لشکر گاه رسیده سلطان را سلامت بمنزل رسانیده رفع غوغای که از زخمی شدن سلطان و نا رسیدن در منزل در خلایق بود نمود و سلطان زیاده ازان صلاح جنگ ندیده از آنجا معاودت کرده^۵ بهزاران تعب و محنت در غزنین رسید و رای پتهورا بعد فتح در سهرند آمده قلعه را از کسان سلطان بعد محاصره یکسال و یکماه تسخیر نموده کسان خود سپرد مرتبه هشتم در سته پانصد و هشتاد و هشت هجری باز سلطان با لشکر گران متوجه هندوستان گردید و در همان موضع نراین پور که سابقا جنگ شده بود نزول عساکر^۶ طرفین اتفاق افتاد هنگام صبح که شاه چرخ برین مهر در عرصه چهارم^۷ سپهر تیغ ظلمت سوز بقصد انتقام هندوی تیره روز گار است از نیام کین کشیده لشکر کافر کیش ظلام را انهزام و اعلام شیه فام

۱. ب: فرمانروای: ج: دونو ندارد   ۲. د: بردین
۳. د: نصرت نیزه   ۴. ب: نموده
۵. ب: چهارم فلك
۶. د: یافتند در جهان
۷. د: برد غسل طرفین

جنود لیل از پر تو ما هجه رایت انوار سلطان نهار رو بحجاب نوازی نهاد دلاوران جنگجو
 بهادران پر خاش جویا همدگر پیوسته جنگی که از داستان رستم نشان بوده باشد و کار
 نامه افراسیاب تواند بود برویکار آوردند و روح آن پهلوانان را بر فلک برین ثنا خوان خود
 گردانیدند و گاهی ترکان جلاوت کیش جرات و حسارت نموده^۱ بر هندوان غالب
 میشدند و گاهی هندوان تهو راندیش از دلاوری و دلیری برترکان غلبه می آوردند.

بیت

صف ترکان رسید بهر مصاف تیغ بر کرده هندوان زغلاف
 ترك هندو بهم در افتادند داد مردی و مردمی دادند
 جویهای زخون گشته روان سرها^۲ کشتگان بسیل دوان
 هندو ترك بسکه کشته شده دست همواره پسته پسته شده
 از قضا دست چیره برگ افتاد^۳ لشکر هند را شکشت افتاد
 چون متیت قادر مطلق بران^۴ که سلسله جهانبانی هندوان از فرقه هندو منقطع گردد^۵
 و این مملکت در ظل سلطنت و سایه عدالت فرمانروایان مسلمین در آمد و در ممالك
 هندوستان رواج اسلام بمنصه ظهور رسید^۶ نسیم فتح و نصرت بر اشجارا علام اقبال سلطان
 وزید و نهال دولت رای پتهورا از عواصف ادبار از بیخ و بن^۷ افتاد یعنی رای پتهورا^۸ در
 رزمگاه دستگیر کشته بقتل رسید و لشکریانش جمعی^۹ تیغ خون اشام مبارزان ظفر فرجام
 گردیدند و فردی^{۱۰} بسنان جانستان جان^{۱۱} در دادند بسیار پراخرمن هستی از آتش و توپ و
 تفنگ پاك بسوخت و اکثری پامال فیلان کوه تمثال شدند و خلق انبوه بدست شجاعت
 مندان نصرت منش گرفتار گشتند و کهاندیرای برادر رای پتهورا که سپه سالار بود هزیمت
 را غنیمت دانسته بصد سعی و تلاش جان^{۱۲} از ان مهلکه بسلامت بدر بردند^{۱۳}:

۱. ب: 'کرده' ۲. ب: 'سرآن' د: 'سرگشتند کان لیل'

۳. د: 'از قضا ترك چیره دست افتاد' ۴. ب: 'ج: علی الاطلاق بران شد' ۵. ب: 'ج: گردد'

۶. ج: 'ظهور آید' د: 'رسد' ۷. ج: 'بر افتاد' ۸. ا: 'ناگهانی' ندارد

۹. د: 'علف تیغ' ۱۰. ب: 'ج: فریقی' بسنان ۱۱. ب: 'بهادران نصرت نشان جان'

۱۲. د: 'جان خود را' ۱۳. ب: 'ج: بدر برد'

بیت

چنان بیمناک و هراسان گریخت که زنار را از گرانی گسیخت
 قلعه سرستی که تلاوری بوده باشد دهانسی و اجمیر که دارالملک رای^۱ بود
 بتصرف کسان سلطان در آمد و مال بسیار و امتعه آن قلاع بدست بهادران فیروز مند افتاد
 و سلطان بعد فتح چند روز در همان سرزمین^۲ اقامت ورزیده در فراهم آوردن
 پراگندگیهای ممالک و امن و امان مشارع و مسالك و بخشیدن مرهم خراجتهای قلوب
 رعایا و برایا و تسکین دلهای^۳ خلائق و انتظام مهام ملکی و مالی مساعی جمیله بکاربرد
 و پس از وصول جمعیت خاطر از سرانجام امور مملکت و کارهای سپاه و رعیت ملک
 قطب الدین ایبک را که غلام و بر گزیده او بود در قصبه کهرام هفتاد گروهی دهلی نایب
 سلطنت گذاشته خود براه سواک روانه گشته اکثر محال کوهستان^۴ غارت کرده
 غنیمت فراوان بدست آورده بغزنین رفت بعد معاودت سلطان ملک قطب الدین نیابتاً در
 سرانجام مهام^۵ جهانداری و جهانبانی و انتظام معاملات ملکی و ملک ستانی مقید گردیده
 در انتظار اوقات قلعه دهلی و میرته تسخیر نمودند^۶ بهر جا حکام نصب گردانیده و در سال
 دویم قلعه کون نیز مسخر گردد و قلعه گوالیار و بداؤن و دیگر قلاع فتح کرده بر سر
 گجرات رفت انتقام شکست سلطان که سابقاً بتحریر در آمده از رای بهیم دیو گجراتی
 گرفت و آن ولایت را تاخت و تاراج نموده بفتح و نصرت بدلهلی مراجعت کرده^۷ خطبه و
 سکه بنام سلطان رواج داد و ازین تاریخ^۸ دهلی در الخلافه سلاطین مسلمین گردید مرتبه
 نهم در سینه پانصد و نود و شش هجری باز سلطان از غزنین در هندوستان آمده ولایت
 قنوج مفتوح کرد^۹ و سیصد زنجیر فیل و دیگر اموال غنیمت گرفته بر گشت چون سلطان
 غیاث الدین برادر کلان سلطان که اسم سلطنت بر او بود جهان گذران را پدرود کرد

۱. د: رای 'پتهورا'	۲. ب: همان 'انمکان'	۳. ب، ج: دلهای 'کافه'
۴. ب: کوهستان 'را'	۵. ب: 'مهمات'	۶. د: 'نموده'
۷. ب: 'نموده'	۸. ب، ج: 'شهر' دهلی	۹. ب: 'مفتوح' ساخت

سلطان از روی^۱ جوانمردی و دلاوری^۲ ولایت غورو ترکستان و خوارزم و دیگر ممالك
لوازمان قسمت کرده خود بر ولایت غزنین قیام^۳ نمود مرتبه دهم چون سلطان شنید که در
نواحی هور طایفه کهو کهران^۴ عصیان ورزیده فتیله فتنه و شراره شرارت بر افروخته اند لهذا
برای تادیب آن گروه از غزنین رو بلاهور آورد^۵ ملك قطب الدین نیز از دهلی بخدمت
سلطان رسیده باتفاق یکدیگر گوشمال آن جماعه بی اعتدال کردند سلطان بعد تنه^۶ آنفرقه
و تنظیم امور ملکیه از لاهور معاودت بغزنین نمود چون نزدیک رسید در دیهی از دیهات تابع
غزنین از دست فدای کهو کهر که بر کاب سلطان رفته بود باتفاقی که روداد درجه شهادت
یافت گویند خزانه بسیار از طلا و نقره و جواهر زواهر از و ماند از آنجمله پانصد من الماس^۷
که از جواهر نفیب است بقلم در آمد و دیگر احوال^۸ از همین قیاس باید کرد:

بیت

در باب کنون که نعمت هست بدست   کین دولت و ملك می رود دست بدست
یازده نوبت بر هندوستان یورش کرد دو مرتبه شکست خورد و دیگر مرتبه بفتح و
نصرت کامیاب گشت چنانچه تفصیل آن بقلم در آمده تا آخر عمر سی و دو سال سلطنت
نمود از آنجمله فرمان روای هندوستان پانزده سال و دو ماه ساخت سلطان قطب الدین
ایبک غلام زر^۹ خرید سلطان شهاب الدین بیابن حکومت هندوستان داشت بعد از آنکه
سلطان درجه شهادت یافت از دهلی بر آمده در لاهور رسید و اصلتاً سریر آرای خلافت
گشت و یازدهم ربیع الاول سنه سیصد و سه هجری سکه و خطبه بنام خود کرد چون
انگشت خضر او شکسته بود ازینجهت او را ایبک گفتندی سلطان غیاث الدین محمود
برادرزاده سلطان شهاب الدین^{۱۰} از فیروزه کوه خیر^{۱۱} و تجملات بادشاهی برای ملك^{۱۲}

۱. ب: 'روی' ندارد   ۲. ب: ج: 'و والا همتی'   ۳. ب: 'قناعت' نمود

۴. ب: ج: 'کهران' عصیان   ۵. ج: 'نهاد'   ۶. ب: ج: 'تنه و قاریب'

۷. ب: 'و غیره'   ۸. ب: 'اموال نیز' ج: 'د' اموال   ۹. ب: 'از' خرید

۱۰. د: 'کوه چتر'   ۱۱. ب: 'ملك' ندارد

قطب الدین فرستاده بخطاب سلطانی مخاطب ساخت این سلطان در بخشش و بخشایش و داد و سخاوت و جوانمردی دادی و مستحقان را زیاده از خواهش او^۱ عطا نمودی دست جود و سخاوتش کرد افلاس از چهره مفلسان بر افشاندی و ابر کرم و عطایش غبار افلاس^۲ از صفحه حال تنگدستان فرونشاندی سخاوتش دامن وجیب آرزو مندان بر آمودی همتش ار باب عسرت را ارزانی سازی کرد^۳:

بیت

باهمت او در حوصله دریا تنگ^۴ بارفعت او مرتبه گردون پست
چون لکها روپیه^۵ اهل احتیاج انعام دادی ازینجهه در هند او را لکها بختی
گفتندی در میان اوج^۶ الدین که یکی از بندهای خاص سلطان شهاب الدین بود بعد سلطان
در غزنین اسم سلطنت برادر اطلاق یافته بود بر سر لاهور مخاصمت و منازعت گردید و
قصد یکدگر نموده^۷ آتش محاربه بر افروختند و از طرفین صفها آراسته بجنگ پرداختند
بهادران جانخشان تیغها آختند و اسپان تاختند تیرها بر تافتند و جانها شگافتند:

نظم

مسلح مکمل در آهن^۸ جوان چو معنی در الفاظ مغلق نهان
دران رزم تیری که از شست چست چو مضمون بر جسته در دل نشست
بالآخر تاج الدین تاب مقاومت نیاورده منهزم گشت و در کرمان رفته اقامت
ورزید و سلطان مظفر و منصور شده باستقلال کمال بسلطنت پرداخت در سنه شصصد و
هفت هجری در جوگان بازی از اسپ افتاده گوی زندگانی بجا نگاه آخرت رسانید مدت
سلطنت^۹ بیست سال حکومت نموده از آنجمله سلطنت غزنین^{۱۰} چهار سال سلطان آرام

۱. ب: 'او ندارد' ۲. ب: غبار یاس ج: 'افلاك' ۳. ب: 'از آرزو نیازی نیاز فرمودی ج: د: 'آزاری نیاز کردی'

۴. ب: 'باهمت او ج: همت او با حوصله ۵. ب: ج: 'لکها باهل' ۶. ب: ج: 'اورقاج'

۷. ب: 'کرده' ۸. د: 'این' ۹. ب: 'سلطنت ندارد'

۱۰. ب: 'غزنین ندارد'

شاه پسر خوانده سلطان قطب الدین چون سلطان مرحوم خلف صلی که لایق^۱ جهانبانی تواند بود نداشت ارکان دولت باتفاق یکدیگر آرام بخش نام پسر خوانده سلطان^۲ که سوای او وارثی نبود بحکم وراثت در سنه شصصد و هفت هجری در خطه دلکشای لاهوری برآورنگ فرماندهی اجلاس داده سلطان آرام شاه خطاب کردند باطراف ممالك احکام^۳ و مناشیر صادر گشت و نوید عدالت و نصفت بخلاق رسیده درین اثنا امیر علی اسمعیل حاکم دهلی باتفاق جمعی از امرا ملك التمش را از بدائون طلب داشت و ملك در دهلی رسیده قلعه را بتصرف خویش در آورد سلطان آرام شاه از استماع آمدن ملك از لاهور در حوالی دهلی آمده صف آرا گشت و باندك محاربه قرار نمودند مدت سلطنت قرب یکسال سلطان شمس الدین عرف ملك التمش او را سلطان قطب الدین يك^۴ لکھه روپیه^۵ خریدید بفرزندی گرفته و دختر خود^۶ را در مناکحت او آورده بود بعد فتح گوالیاء امارت آنجا باو ارزانی داشت و پس ازان برن و آن نواحی بدو تفویض نموده بتدریج ولایت بداون و ضمیمه حکومت او گردانید چون علامات شجاعت و مردانگی و آیات فراست و فرزاندگی ازو بمنصه ظهور رسید و بارها در حضور سلطان ترددات مردانه بجا آورده آخر کار بهای امیر الامرای رسیده خط آزادی از سلطان یافت بعد ازانکه سلطان قطب الدین در گذشت و از سلطان آرام شاه امور خلافت تمشیت نیافت باتفاق امیر علی اسمعیل سپه سالار و دیگر ارکان دولت از بدائون آمده در سنه شصصد و هفت هجری بر تخت جهانبانی جلوس نموده بخطاب سلطان شمس الدین التمش مخاطب گشت التمش آنرا گویند که در خشوفت^۷ متولد شود چون صاب تردد و شجاع بود بزور شمشیر اکثر ممالك در حیط تصرف آورده فرمانروای به استقلال کمال نمود^۸ دران زمان چنگیز خان فرمانروای خوارزم و ترکستان بود سلطان جلال الدین از پیش چنگیز خان^۹ منهزم

۳. د: 'باطراف' - احکام ندارد

۲. ب: 'را' اضافی

۱. ب: 'سزاوار'

۴. ا، ب، ج: 'بیگ'؛ د: 'یک'؛ لکھه ۵. ا، ج: د: 'چیتل'؛ ب: 'چیتل'؛ روپیه ۶. د: 'خود'؛ ندارد

۷. د: 'سنه'؛ 'سصد' ۸. د: 'در'؛ 'سبب'؛ 'خوف' ۹. ب: 'استقال'؛ 'نمود'؛ 'کمال'؛ 'گردید' ۱۰. د: 'در پیش'؛ 'حکیمان'

گشت و بر سر لاهور آمده محاصره نمود سلطان بالشکر بسیار بلاهور سیده مقابله نمود جلال الدین تاب نیاورده بطرف سند و سیوستان بدر رفت در سینه ششصد و شانزده ایلچی^۱ عرب خانه خلافت جهت سلطان آورده سلطان مراسم اطاعت بجا آورده فرحت و شادمانی بلا^۲ نهایت کرد و چند روز شهر را آرایش داده کوش شادی نواخت در سینه ششصد و سی بر ولایت مالوه یورش نموده مظفر گشت و بتخانه مهاکل^۳ که از مدت ششصد سال تعمیر یافته در غایت متانت و حصانت بود خراب ساختند^۴ از بنیاد بر انداخت و بمثال^۵ راجه بکرماجیت و دیگر بتها آورده در مسجد جامع دهلی در زیر^۶ زمین فرد برد تالکد کوب^۷ خلاق گردد القصه در طاعت و عبادت مولع بود در هر جمعه بمسجد جامع رفته بادای فرایض و نوافل قیام ورزیدی و وعظ شنیدی و رقت کردی و در هر باب خدا پرستی بکار بردی روزی ملحدان دهلی اتفاق کرده روز جمعه ناگهان بمسجد هجوم آورده تیغها کشیده قصد سلطان نموده چندی را بقتل رسانید و سلطان از انجا بسلامت برآمدن ان نا عاقبت اندیشان تعاقب کرده نتوانستند دست بر سلطان رسانید^۸ و خلق کثیر بر بامها و دروازه ها بر آمدوان طایفه بزخم تیر و تفنگ و خشت و سنگ هلاک نمودند در دولتخانه رسیده بانتهام بی اندامی های^۹ آنجماعه اکثر را علف تیغ بیدریغ نمود بالجمله^{۱۰} سلطان سلطنت باستقلال کرده بعدالت و نصفت زندگانی مینمود و رعایا و پرایا را خوشنود گردانیده باجل طبعی در گذشت مدت سلطنت بیست و هشت سال و یکماه سلطان رکن الدین فیروز شاه سلطان بن سلطان شمس الدین التمش بعد پدر والا قدر در سینه ششصد و سی و شش بر تخت خلافت جلوس نموده چون بهره از عقل و قابلیت نداشت کثرات لذات نفسانی و افراطا خطاب جسمانی و هوای عشرت و کامرانی و

۱. د: شانزده هجری ۲. ب: بلا ندارد ۳. د: مهاکل را

۴. د: خراب کرده ۵. ا: بمثال ۶. ب: زیر ندارد

۷. ب: تالکد مال ۸. ا: و سلطان رسانید ندارد ۹. د: بی ادای

۱۰. ب، ج: بالجمله ندارد

کامروای ایام جوانی او را از امور جهانبانی باز داشت و خزانه در العالم لولیان و ارزال و مسخره و مطرب و مطربه صرف میکرد و بی پروای ولا و بالی زیست کرده چیزی از احوال سپاه و رعیت نمیگرفت و دایم الخمر بوده شرب شراب بافراط رسانیده اگر چه اسم سلطنت بر سلطان بود امالی بی شایه^۱ ترکان والده او که کنیزک ترکیه بود نظر بر بی پروائی و ناقابلیت پسر خود^۲ داشته سرانجام مهمام ملکی و مالی بر ذمت^۳ همت خود گرفته ناظم امور جهانبانی گشت و بمقتضای کوتاه اندیشی که در سرشت زمان مخمر است خرمهام سلطان شمس الدین که هم چشم او بودند آزار و اصرار از رسانید و قطب الدین پسر باستماع خود را بیگناه قتل نمود و بعضی امور ناشایسته که سزاوار خاندانی بادشاهان نباشد ازو بظهور رسید ارکان دولت نظر بر بی پروائی و نارسائی سلطان و تسلط و استیلای مادرش داشته با خود اتفاق کرده ازو بر کشتند و ملک اعز الدین ایاز را که حاکم ملتان بود تحریک سلطنت دهلی نموده طلب داشتند او از ملتان لشکر گران فراهم آورده عازم دهلی گشت سلطان نیز^۴ بقصد مقابله از دهلی بر آمده در کهرام رسید پیش از آنکه ملک اعز الدین ایاز برسد امرا از سلطان انحراف ورزیده در دهلی رفته بی بی رضیه بنت سلطان شمس الدین را بر تخت نشانند سکه و خطبه بنام او گردند و بی بی شاه ترکان را مقید ساختند سلطان باستماع اینخبر از کهرام رجعت نموده در تلوگه^۵ رسید آماده جنگ گردیده و بی بی رضیه فوجی از بهادران شجاعت پیشه بر سر او از دهلی تعین نمود در اندک جنگ سلطان دستگیر شد^۶ و بعد چند گاه سلطان و مادرش زندانخانه فوت شدند ایام سلطنت یکسال و ششماه هشت روز سلطان بی بی رضیه بنت سلطان شمس الدین التمش^۷ در سنه سیصد و سی و هفت هجری باتفاق امرا وزرا اورنگ آرای خلافت گشته سکه و خطبه بنام خود رواج داد و بتدبیر صایه و افکاریافته

۱. د: بی بی شاه	۲. ب: بر'ذمه'	۳. د: او'داشته
۴. ج: نیز'بفرموده'	۵. د: تلوگه'ری'	۶. ب: ج: دستگیر'گشت'
۷. ب: التمش'		

تنظیم امور خلافت و جهان‌داری و تنسیق مهم ملکی و مالی^۱ بعنوانی که لایق هوشمندان والا خرد بوده باشد در پیش نمود نظام الملك محمد چندی که بوزارت امتیاز داشت باتفاق اکثر امرایاب که از اطرافت بدرگاه سلطان رضیه آمده بودند حقوق نعمت را بکفران انحراف حقوق ساخته طریق بغی پیموده سلوک مخالف و ناهنجاری در پیش کرد و امرای دیگر که از پیشگاه حضور بیرون بودند نامها نوشته ترغیب بداندیشی نمود ملك اعز الدین هانسی جاگیر و اراده که سلطان بی بی رضیه موافقت داشت بعزم مدد و اعانت سلطان^۲ روی بدهلی آورد امرای مخالف باندیشه تباہ استقبالش نموده او را دستگیر ساختند و او را ضعیف بدن اینجهان گذران را پدرود نمود سلطان رضیه از مشاهده^۳ اینحال بتدابیر غریبه صایبه خود جمیعت مخالفان را پریشان گردانید و هریکی بخواب رو بگریز نهادند و نظام الملك از کوه سرمور در آمده رخت هستی خود را ازینجهان فانی بر بست و امروزارت بخواجه مهدب که نایب نظام الملك بود تفویض یافت و بخطاب نظام الملك ملقب شد و امیران دیگر بانتظام ممالك دستوری یافتند و ملك اختیار الدین مسکین امیر صاحب شده بوفور دانش و رسوخ اعتقاد آنچنان تقرب بهم رسانید که هنگام سواری دست در بغل سلطان رضیه انداختند سوار مینمود سلطان رضیه که در شجاعت و عدالت از مردان بهره وافی داشت لباس مردانه دربر کرده رگلاه خسروانه بسر نهاده سریر آرای سلطنت شدی و بارعام دادی بعد از آن که خاطرش از انتقام امور این ممالك اطمینان یافت با عساکر بسیار جانب سهرند نهضت فرمود در اثنای راه امرای ترك برو^۴ خروج کرده جمال الدین یاقوت چتشی را که امیر الامرا شده بود از قید حیات نجات دادند و سلطان رضیه را در قلعه سهرند محبوس ساخته و معزالدین بهرام شاه بن سلطان شمس الدین را به بادشاهی برداشته دهلی را بتصرف او در آوردند

۳. د: 'معاینه' اینحال

۲. ج: سلطان 'بی بی رضیه'

۱. ب: 'بهم شهریاری'

۴. د: ترك 'بود'

درین وقت ملك اختيار الدين التويه كه بحكومت سهرند ممتاز بود سلطان رضيه را در قلعه سهرند محبوس ساختند و معز الدين بهرام شاه بن سلطان سمش الدين را ببادشاهی^۱ در عقد ازدواج خود کشید سلطان رضيه در اندك مدت باتفاق امرا به^۲ ترتيب عساكر پرداخته عنان عزيمت بصوب دهلی و معطوف ساخت معز الدين بهرام شاه كه حالش اورنگ فرمان روى^۳ شده بود لشكرى عظيم بعزم مقابله و مقاتله در مقابل سلطان رضيه فرستاده هنگامه آرای نبرد و كارزار گردید^۴ در هنگام مقابله طرفین و زد خورد بسیار در نواحی كتهل لشكريان سلطان رضيه رو بهزيمت نهادند سلطان رضيه و ملك اختيار الدين بدست زمينداران آن ضلع دستگیر آمده بتاريخ بستم و پنجم ماه ربيع الاول سنه شمسد و بیست و پنج هجرى رحلت گزین عالم جاودانى گردید مدت سلطنت سلطان رضيه سه سال و شش ماه و شش روز بود سلطان معز الدين بهرام شاه بن شمس الدين روز دو شنبه بیست و هشتم ماه رمضان سنه تسع ثلثین و سماسه باتفاق اكابر امرا و ملوك بر سریر سلطنت جلوس فرمود چون ملك اختيار الدين باتفاق وزير مملكت نظام الملك شهاب الدين جميع امور مملكت را از پیش خود گرفت و همشیره سلطان اعز الدين كه سابق منكوحه قاضی الدين بود در حباله نكاح خود در آورده يك فيل بزرگ برد رخانه خودی بست چون در آنزمان غير از سلاطین فيل نمیداشت این معنى مقوى و بد گمانی او شد سلطان معز الدين چندی از فدائیان خود را فرمود تا ملك اختيار الدين را بزخم كارد شهید ساخته و ملك بهيب الدين را خیزد و زخم چو پهلوزدند از زنده بدر رفت بعد ازان مملكت بدرالدين سنقر^۵ باغواى جمعى اهل فتنه در انقلاب ملك با صدور و اعنان وقت بمشاورت نمودند روز دو شنبه هفتم ماه صفر در خانه صدر الملك تاج الدين كه مشرف ممالك بود همه اكابر فراهم آمده در باب تبدیل سلطنت سخن گردند و

۱. ج: 'بهرام شاه اورا' ۲. د: اندك 'فرصت' ترتيب ۳. د: فرمان 'ارای'

۴. د: 'کردند' ۵. ب: 'رومی امیر صاحب گشت و تمام امور مملكت موافق رسم و قانون قويم'

انتظام دارد اتفاق ملك بدرالدين سنقر اضافی

صدور الملك را بطلب نظام الملك فرستادند که او نیز شريك مصلاحت شود صدر الملك في الفور سلطان معزالدين را ازین حال اطلاع داده یلکس اعتمادی سلطان را در گوشه پنهان^۱ داشته خود بخدمت نظام الملك آمده از اجتماع قاضی جلال الدین کاشانی و قاضی کبیر الدین و شیخ محمد شامی و موسی که آنجا بودند اختیار کرد نظام الملك دفع الوقت نموده آمدن خود را بوقت دیگر انداخت صدور الملك حقیقت حال را^۲ بوسیله خادم سلطان که پنهان داشته بود بخدمت سلطان معروضداشت سلطان همان ساعت بر سر این جماعه رفته ایشان را متفرق گردانید و ملک بدر الدین مستقر را بجانب بداؤن فرستاده قاضی جلال الدین کاشانی را از قضا معزول گردانید بعد از چند ماه و ملک بدر الدین که از بداؤن بدرگاه والا آمد سلطان او را و ملک تاج الدین موسی را بقتل آورد و قاضی شمس الدین قاضی مالوهره را در پای فیل انداخته و این معنی سبب زیادتى وهم هراس مردم گشت در اثنای این حال روز دو شنبه سائز دهم جمادی الآخر سنه تسع و ثلثین^۳ و ثمانیه افواج مغل چنگیزی آمده لاهور را محاصر کردند ملک فراش که حاکم لاهور بود چون در مردم موافقت ندید شبی از لاهور بر آمده بجانب دهلی رفت و شهر لاهور از ستم چنگیز خان خراب و نا بود شد و خلق کثیر اسیر و گرفتار شدند چون این خبر بسلطان معز الدین رسید امرا بر در قصر سپید جمع فرمودند بیعت تازه کرد ملک نظام الملك در هر مملکت رانا امرای دیگر جهة دفع بر مغول بجانب لاهور فرستاده چون لشکر بر لب آب بیاه که قریب قصبه سلطان پور است رسید نظام الملك که در باطن با سلطان ناموافق بود امرا را از سلطان باز گردانیده بنیاد مکرر خدیعت نموده عرضداشت کرد که از دست این جماعه منافق که همراه من کرده اند کاری نخواهد آید و این فتنه تسکین نخواهد یافت مکر سلطان باین طرف نهضت فرماید سلطان از روی سادگی و اعتمادی که برو داشت در جواب نوشت که این جماعه لایق کشتنی و سیاست کردنی اند بوقتش

۴.د: 'ثلثین' ندارد

۲.د: 'را' ندارد

۱.د: گوشه 'نیان'

را خواهد رسید چند روز مدارا نمایند نظام لاملک آن فرمان را بامرای لشکر نموده همه
 باخود متفق گردانید چون سلطان برین حال اطلاع یافت خدمت شیخ الاسام قطب
 بن بختیار اومستی را برای تسلی امرا فرستاده امرا بهیچ وجه مطمئن خاطر نشدند و
 بخبر گذشته بدهلی آمد بعد ازان نظام الملک و سایر امرا بقصد دفع^۱ سلطان معز الدین
 هلی آمدند^۲ و هر روز جنگ می انداختند چون مردم شهر بامرا متفق بودند
 دو شنبه هشتم ماه ذیقعد سال مذکور دهلی را گرفت سلطان معز الدین
 رام شاه را چند روز محبوس گردانیده بقتل آوردند مدت سلطنت او^۳ دو سال و
 ماه یازده روز بود^۴ سلطان علاء الدین مسعود^۵ بن فیروز شاه بن سلطان سمش
 بن التمش چون سلطان بهرام شاه را نظام الملک کور نمک بقتل در آورده
 ک معز الدین بلبن^۶ امیر الامرا از روی تسلطی که داشت بر تخت خلافت
 جلوس نمود ارکان دولت برای سلطنت او راضی نشدند سلطان علاء الدین را
 که آثار رشد از ناصیه حال او ظاهر بود از قید او بر آورده در سنه شمسعد و چهل
 سه هجری بر سریر جهانبانی اجلاس دادند و ناصر الدین و جلال الدین پسران
 سلطان سمش الدین را که در زندانخانه محبوس بودند خلاص کرده ناصر الدین
 را ولایت بهرایچ و جلال الدین را ولایت قنوج نامزد کرده رخصت دادند و ملک
 نظام الملک را که در امور سلطنت کلبه دخل داشت بقتل در آورده بپاداش
 کفران نعمتی رسانیدند

بچشم خویش دیدم در گذر گاه   که زد مرغی بجان مور کی راه
 هنوز از صید منقارش بپرداخت   که مرغی دیگر از کار او ساخت
 چو بد کردی مباش ایمن ز آفات   که واجب شد طبیعت را مکافات

۱. د: 'بعد' دفع 'ج: 'دفع' ندارد   ۲. د: 'رامحاصره نمودند' ج: 'سلطان معز الدین را محاصره نمودند' اضافی

۳. ج: 'سلطنت' او   ۴. ب: 'یازده روز بود' ندارد   ۵. د: 'مسعود' شاه

۶. ب: 'اسمعیل را' اضافی

درین فیروزه ایوان مکافات^۱ که هر به را بدی آید مکافات^۲
 ز نیکی نیک بیتی د ربدی غم ز جو جور وید و گندم ز گندم^۳
 بعد چند گاه چون^۴ سلطان از طریقه عدالت و نصفت انحراف ورزیده و آئین زخر
 و فیل درپیش کرد جمیع امرا و وزرا بر گشتند و باخود اتفاق کرده سلطان ناصر الدین را
 که آثار قابلیت و حق شناسی از ناصیه حال او ظاهر و اطوار خدا دانی و ایزد پرستی از
 مقال او ماهر بود از بهرایچ طلبداشته بر تخت فرماندهی اجلاس دادند و سلطان علاء الدین
 را مسلسل در قید^۵ نگاهداشتند چنانچه در زندانخانه مرغ روح او از قفس^۶ تن پرواز نمود
 مدت سلطنت چهار سال و یکماه و یکروز سلطان ناصر الدین بن^۷ سلطان سمش الدین^۸
 در سنه شتصد و چهل و هفت هجری^۹ از بهرایچ آمده تاج خلافت بر سر نهاده سکه و
 خطبه بنام خود رواج داد و ملک غیاث الدین بلبن که بنده و داماد سلطان شمس الدین بود
 منصب وزارت داده بخطاب آصفخانی^{۱۰} و عطا چتر و دور باش سرفراز گردانیدند و مدار
 تمام مهام عظمت برای زرین او تفویض نمودند و صدف کوش او را بجواهر زواهر نصایح
 دلالی معالی مواعظ در باده رعیت پروری و عدالت گستری بر آورده فرمود که اختیار
 مهام جهانبنانی و مدار نظام امور ملک رانی بدست تو دادم کاری بکنی که فردا قیامت
 بدرگاه عدالت بادشاه حقیقی مراد ترا شرمساری و انفعال کرد و ملک بلبن بمقتضای
 فراست خدا داد و عقل مادر زاد آنچنان قواعد نیابت و شرایط و کالت بتقدیم رسانید که
 رعایا و پرایا در مهدا من^{۱۱} و امنیت در آید و جمیع امور مالی ملکی رونقی تازه و رواج
 نیک یافت و احدی از امرارایا رای تصرف در کار^{۱۲} مملکت نماند^{۱۳} و سلطان نیز عدالت
 گستر و رعیت پرور درویش طبیعت و ملکی طویت بود در رفاهیت و آسودگی رعیت همت

۱. ب: 'پرافات' ۲. ب: 'بدی راهم بدی باشد مکافات' ۳. ا: 'این شعر ندارد'

۴. د: 'چون' ندارد ۵. د: 'قید' ندارد ۶. ا، ج، د: 'جنس'

۷. ب، د: 'ولد' ۸. ب: 'التمش' ۹. ب: 'هجری' ندارد

۱۰. ب: 'الف خانه' ۱۱. ب: 'مهدا من' ۱۲. ب: 'کار' ندارد

۱۳. د: 'و جمیع' --- نماند ندارد

والا بهمت مصروف داشتی در عهد خلافت او ملک آباد و رعایا دلشاد گردید وصیت نیکنامی
و گلبانگ رعیت پروری این بادشاه و وزیر در اکناف گیتی انتشار یافت.

بیت

وزیری چنین شهریار چنان جهان چون نگیرد قرار چنان
از بسکه سلطان حق پرست و ایزد شناس بود خراج و باج ممالک در مواجب سپاه
و نذرویشان خدا آگاه و طایف وارد از فضلا و علما و بذل مستحقان و انعام مسکینان وزیر دستان و
صرف عمارات مساجد و خانقاه و قنطره^۱ و منازل و سرای^۲ برای مسافران و باغات و بر آوردن
آنها و غیره ذلك که از آثار سعادت و اسباب ذکر جمیل است خرج کردی و برای ذات خود
صرف نه نمودی و در سالی دو مصحف بخط خود نوشته وجه قیمت آنرا قوت ساختی نوبتی یکی
از نوکران سرکار مصحف که بخط سلطان بود از روی خوشامد بقیمت گران خرید چون اینمعنی
بگوش سلطان رسید منع کرد که آینده مصحف بخط من علانیه فروخت نکنید بطریق اخفا
بنمطی که احدی واقف نشود^۳ می فروخته باشد تا در قوت وجه جلال اختلال رو ندهد و ازین رو^۴
که سلطان درویش نهاد فرخنده^۵ نژاد بود هیچ کیزی و خادمه سوای منکوحه خود نداشت و او
برای سلطان طعام می پخت روزی آن ملکه جهان التماس نمود که بسبب پختن طعام دست
من آزار می یابد و تصدیع مالا یطاق میشود چه خوش باشد که کنیزگی خریده باشد و او به
پختن^۶ طعام قیام ورزد ازینمعنی هیچ قصوری نیست سلطان جواب داد که بیت المال حق سپاه
و مساکین و مستحق است مرا نمیرسد که چیزی از آن برای خود صرف کنم دوائی خرید نمایم
صبر کن تا خدای تعالی ترا این نتیجه منفعت خواهد بود^۷.

قطعه

ترا با نفس کافر کیش کاریست بدام آور که این طرفه ثکاریست

۱. د: قنطره ندارد ۲. ب: سرای ندارد ۳. ج: میشود

۴. ب: این جهت ۵. ب: صفات و عالی نژاد ۶. د: بچنین

۷. ب: تعالی نذر آخرت نتیجه خواهد داد ج: ترا نتیجه عزت خواهد داد د: ترا در آخرت نتیجه این

اگر مارسیه در آستین است به از تو نفسی که با تو همنشین است
 بالجمله سلطان بعدالت و انصاف جهانبانی نموده بمرگ طبعی در گذشت و به
 بهشت برین و اصل گشت مدت سلطنت نوزده سال و سه ماه و هفت روز سلطان غیاث
 الدین بلبن عرف الف خان بنده و داماد سلطان شمس الدین التمش چون سلطان ناصر
 الدین و دیعت حیات سپرد و از اولاد او وارثی که جانشین سریر خلافت بوده باشد^۱ درین
 صورت تمامی امرا از خورد و بزرگ اتفاق کرده الفخان^۲ را که مدار الملك بود بسلطنت
 برداشته بسلطان غیاث الدین مخاطب کردند در سینه ششصد و شصت و شش هجری
 بالا نشین سریر فرمانروای و سایه گزین چترگیتی^۳ کشای گشته سکه و خطبه را بنام خود
 رواج داد و بغایت دانا و پخته کار و صاحب تجربه و وقار بود تمامی کارها از روی
 فهمیدگی و سنجیدگی کردی و به آگاهی و هوشیاری قیام مرجوعه بنام آوردی:ـ

مثنوی

چه نیکو متاعیست کار آگاهی مباد ازین نقد عالم تهی
 کسی سرب بر آرد بعالم بلند که در کار عالم بود هوشمند
 کار ممالك جز بمراد اکابر بفرمودی اشرار و مخاذیل دارزل و اباطیل را بکارها
 دخل نداری تا بسبب صلاح و تقوی بر کسی مشخص نشدی عمل بفرمودی^۴ و در
 تنقیح حسب و نسب مبالغه نمودی و اگر بعد از سپردن عمل در کسی نقص ذاتی
 وصفاتی ظاهر گشتی فی الحال تغیر دادی:ـ

قطعه

ندهد هوشمند روشن رای بفرماید کارهای خطیر
 بوریاباف گرچه با فند است نبرندش با کارگاه خریر
 و میفرمود که جمله مردم را بیک نظر باید دید موازنه حال هر يك نگاه باید داشت اگر
 نوکر اصل و نجیب را بی اعتبار خوار داشته و بد گهر و فرومایه را نوازش زاید کرد^۵ و

۱. ب، ج، د: واقف نبود^۱ ۲. د: آصف خان ۳. ج: چتر کشور

۴. د: اشرار-- بفرمودی ندارد ۵. ج: نوازش و سرفراز کردن

همچنان است که صلاح سر بپا انداختن و اصلحه پارا بسر بستن است و کار شمشیر را بکار و کارسنان را بسوزن کردن و کار دست را^۱ بپا و کار گوش را به بینی فرمودن:

بیت

بود پا از برای ره سپردن   نیاید دیده را چون پا فاشردن
بالجمله تا آخر عمر باسفلهای انام مهربانی نکرد و از ارزل و بهزل را در مجلس خود راه ندارد گویند فخرا نامی رئیس^۲ بازار که سالها خدمت درگاه کرده بود بقربان بارگاه الهی آورد که اگر سلطان یکبار باد همزبانی نماید بسیاری از نقد و جنس پیشکش کند چون اینمعنی بعرضی سلطان رسید پذیرای نیافت فرمود که همزبانی میر بازار^۳ مهابت سلطانی از دل عوام ذایل میشود چه گنجایش داد که به طمع زرباین مردم همزبان سویم القصه سلطان مظهر اوصاف پسندیده^۴ و مصدر خوبیهای برگزیده^۵ بود امرا را از وقوع تقصیر تازیانه زدی و بقصاص رسانیدی صلابت دو هشت او در دل امرا قوی بود ارکان دولت و مردم غربا در معاملات و مناقشات در عدالت او مساوی بودند و در جمیع امور عدل را کار فرمودی و از قهر و سیاست احدی را قدرت نبود که قدم از جاده اطاعت بیرون نهند و در صحبت اهل واعظ حاضر شدی و موعظ شنیدی و رقت کردی داد امر نواهی را کما ینغی رعایت نمودی و ضوابط قوانین مملکت را که در ایام فرمان روایی پسران سلطان شمس الدین مختل و مندرس شده بود بتجدید استحکام و استقامت دادی و مبانی عدل د رافت را اساس نهادی:

عدل نورست کز و ملک منور گردد   در نسیمش همه آفاق معطر گردد
عدل پیش آرد مراد دل درویش برار   تا ترا آنچه مراد ست میسر گردد
و قتیکه سلطان در مسافرت بر سرایی باخلایی یا ناله قنطره رسیدی امرای بزرگ را

د.۳: بازار ندارد

د.۲: پیش بازار

د.۱: را ندارد

ب.۵: 'اخلاق حمیده' بود

د.۴: اوصاف 'حمیده'

فرمودی تا چوب‌ها در دست گرفته اهتمام نمودندی اولاً مریضان دبیران و عورتان و طفلان و چارپایان لاغر را بی مزاحمت گذرانیدندی و تمامی فیلان و دیگر دواب سرکار برای گذرانیدن خلایق گذاشتی و در آبیختن امکنه چند روز توقف کردی تا مردم بسهولیت گذشتندی در ایام جوانی اگرچه شراب خوردن و جشن ساختن امرا و ملوک را مهمان گرفتن و قمار باختن و زرها^۱ اهل مجلس صرف کردن دیدن بذرله گو و شیرین سخن و مطریان خوش آواز را در محفل راه دادن رغبت تمام داشت اما بعد ازان آنکه سریر آرای خلافت گشت از تمامی ملاحی^۲ نایب گردید و بادای فرایض و نماز تهجد و اشراق و چاشت دیگر نوافل و موافقت جمعه^۳ و جماعات قیام داشتی و اصلاً بیوضو نمی بودی و در خانه های بزرگان رفتی و بعد از نماز جمعه زیارت مقابر کردی و بر جنازه اکابر حاضر شدی و بتعذیت رفتی و پسران و خویشان میت را انعام دادی و ظایف بحالداشتی:

نظم

بدانش بزرگ و همت بلند	بیازد دلیر و بدل هوشمند
نه دانش به تدبیر محتاج غیر	نه امضای رایش بخبر امر ^۴ خیر
نه در شهر و مخزن نه در کود دوست	خیانت ذراندیشه کس گذشت
امان در زمانش بحدی رسید	که منسوخ شد رسم قضل و گلید
به نیروی مردی و فرهنگ خویش	بکردون برافراشت اورنگ خویش
باین دانش و رای ^۵ آئین و فر	گمانی ^۶ نیاید که باشد پسر ^۷

باوجود^۸ اعمال حسنه و افعال مستحسنه در باب یعنی و اهل طغیان خدا پرستی را بگوشه گذاشته کمال جباری و قهاری کردی و سرسوزن از رسوم جباری فرونگذاشتی و بواسطه یعنی يك كس لشكري و شهری و ملکی بر انداختی و مصالح ملکی بر همه مقدم شناختی:

۱. ب: 'وزرها' اهل ۲. ا.ج.د: 'از تمامی ملاحی' ۳. ب: 'جمعه ندارد': 'جمع'

۴. ب: 'محض' خیر ۵. ب: دانش 'و فرجود' ۶. ب: گمای 'در'

۷. د: گمای 'نباشد که باشد پسر' ۸. ب: باوجود 'اینهمه'

ابیات

اگر آتش قهر افروختی   بیک شعله زان^۱ کشوری سوختی
 بکوه از دکین سایه انداختی   چونچ پیش خورشید بگداختی
 بچشم از سوی چرخ کردی نگاه   شدی تیره رخسار خورشید و ماه
 از آنجا که سلطان بجا نوران میل بسیار داشت طوطی کو باد شارك سخن سر او
 قمری خوش الحان و بلبل هزار داستان و کوکله زمزمه ساز و دیگر طیور دلنواز که بوسیله
 سخنان خوش و اصوات دلکش از بنی نوع خود شرف و کرامت دارند و از سخن طرزی و
 زمزمه سازی عزیز دلها و محبوب خاطرها و ابلیس صحبتا و جلیس مجلسها اند و نیز
 طایران خوش پیکربیک منظر که صباغ صنایع^۲ افریدگار انواع نقش و نگار مزین ساخته
 مثل طاؤس زیبا فرح افزا که چهره شاهد سرور را از انبه او مشاهده میتوان کرد و دراج
 خوش مزاج که از نظاره جمال او زمان بسخنان قدرت بدایع افرین توان کشاد و مرغ زرین
 زینت تضمین و کبک^۳ فرخنده آئین و امثال آن باعث طرب خاطر بود و اعظم از تماشای
 فرحت پرای کبوتران پری پرواز تیز پر^۴ فلک سر^۵ از کمال خوبی گوی سبقت از طیور
 روزگار برده و از وفور لطافت طایران جهان را برده خود کرده طاؤس که بزیبای شهره آفاق
 است برای نظاره انسان همبرین^۶ دیده گشته عندلیب که به نغمه طرازی مشهور است
 بزمزمه سازی شان گفته^۷ همای همانا که همایونی از بال همایون آنان گرفته و عقاب نایا^۸
 که بلند روی از بلندی پروازیهان^۹ آموخته مشاهده جمال بی تمثال ان طایران فرح نال
 پری^{۱۰} که از حسن خویش بری گشته و خور در گنج نوازی مشهور شده چون رونق
 افزای کعبک^{۱۱} و پشت بام اشیانه خویش گردیده زمزمه دلفریب و نوای دلکش بر

۱. د: شعله 'ان'   ۲. ب: صنایع 'ندارد'   ۳. د: کبک 'ندارد'
 ۴. ج: 'نزد بودند الحق آنمرغان بلند پرواز تیز' فلک   ۵. ب: 'سیر ملک' اضافی
 ۶. د: 'ایشان همه تن' دیده   ۷. د: 'آفرین کرده'   ۸. ب: 'همانا' د: 'مانا'
 ۹. ا، ب، ج: پرواز 'آنها'   ۱۰. ب: 'بال' ج: 'فال' پری   ۱۱. د: افزای 'کابک'

میکشید گویا ترانه باربدی است که مستمعان رادل سر بالا^۱ جان می بخشد با نغمه داودی است که شنوندگان را حریت می افزاید و حسرت میدهد و چون بقصد دانه چنی فرود می آیند عرصه زمین را رشك گلشن می سازند گوی گلهای رنگارنگ است که در چمن بهار شگفته تماشاگران را مایل خود ساخته در زمان بال شگای چون اوج گرا میشوند سطح هوارا پر از کوکب مینماید و از نهایت^۲ بالاروی آب از چشمه خورشید میخورند و دانه از خوشه پروین می چند و از بلند پروازی همزبان کواکب میگردند و تماشای افلاک می بیند اگر چه اهل زمین را با اهل آسمان راه سخن مسدود است و رابطه^۳ اخلاص و محبت مقصود است اما زهی این خاکیان که افلاکیان راه سخن دارند و روابط و اخلاص بظهور می آرند:

هر پری پیکری بجلوه و ^۴ ناز	راست چون مرغ شوق در پرواز
گرم خوه همچو مغز بر نایان	تیر دو همجو عقل دانایان
ره نوردان آسمان و زمین	دانه چینان خوشه پروین
همه گرم بلند پروازی	از فلک کوی برده در بازی

همچنان سلطان را بشکار میل بسیار بود پلنگ برق آهنگ تازی^۵ قوی جنگ و سیاه گوش سخت گوش و آهوی آهو کبر و شاهین و کوهله بی نظیر و باز آسمان پرواز و جره و تیز^۶ پرواز بحری موج خیزد و بسره صنعت انگیز چرخ فولاد جنگ است^۷ و شکره تیز بال و دیگر انواع جانواران شکاری فراهم آورده بود زهی این مستی هر که از دفور سریری^۸ و نادره کاری زبردست سلاطین والا اقتدار و مرغوب قلوب خواقین نامدار شده اند بادشاهان عالی شکوه از عشق و محبت این طایران در تخت سلطنت و اورنگ خلافت بر خاسته صحرا نورد و هامون کرد میشوند و از مشاهدات تیر پروازها و نادره

---

۱. د: دل 'میر باید و' جان   ۲. ب: 'بالای، اضافی
 ۳. ب: د: 'بجلوه ناز'   ۴. ج: ۱.۵، د: 'دور قوی'
 ۵. ج: 'روابط و اخلاص'
 ۶. ا: 'مهر'، ب: 'تیز'، ج: 'هنر پرواز'
 ۷. ب: 'جنگال باشد'، ج: 'جنگل باشد'، د: 'جنگ باشد'
 ۸. ب: 'هنروری'، ج: 'هنربری' و نادره

کاریها انشراح و ارتباح حاصل سینماید باز بلند پرواز نوعی دراج میکرد که دلهای عاشقانه فدا نگاه^۱ دلبران ماهرو شاهین ندرت تضمین کلنگ را چنان بجنگ می آرد که هوش را کرشمه نازنینان فرخنده خو چرخ بسان دعای اهل دلان فلك پیمای و بحری مانند فکر دانایان اوج گراست:

باز بدست انمکان می پرید   چون نه پرد هر که چنان جای دید

شکر را گشت همین دستگاه   از هنر خویش زبردست شاه

چون هنر از عیب فروان بود   مرغ زبردست سلیمان بود

دای بدان^۲ آدمی بیخبر   کو کم از آن مرغ بود در هنر

فراوان پیشه کرد و سیر شکاران هامون نورد و صیادان باز دارد دیگر عمده فعله شکار را نزدیک سلطان رتبه بزرگ بود تابیت گروهی حوالی دهلی محافظت شکار کردند دوران پیشه نخچیر^۳ فراهم آوردندی یک هزار سوار بانگ^۴ تیر انداز مصالح کار شکار دایما در رکاب سعادت^۵ بودند و طعام از مایده خاص یافتندی سلطان در ایام زمستان هر روز سحرگاهان سوار شدی و تا قصبه ریواری و پیشتری رفته شکار کردی و شامگاهان بشهر معاودت نمودی و شب بیرون نماندی خر مواطب سلطان برای شکار هلاکو خان والی^۶ بغداد رسید گفت که سلطان بلبن بادشاه پخته کار است بظاهری بخلاق مینماید که به شکار میرود و در معنی ورزش سواری و مراسم مالکداری و آگاهی بر احوال سپاه و رعیت بجا می آرد لشکر خود را توزک میدهد سلطان از اصغای این سخن خوشوقت شد و بر فراست هلاکو خان آفرین کرد و گفت کواغذ^۷ ملک داری کسانی دانند^۸ که ملک جهانگیری و جهانبانی^۹ کرده باشد چون سلطان را اسباب سلطنت و شوکت^{۱۰} مهیا گردید امرا و وزرا التماس کردند که باوجود اینهمه قوت و

۱. ب: 'عشاق را' نگاه   ۲. ب: د: 'بر آن' آدمی

۳. ج: 'شکار' د: ندارد

۴. ب: 'بانگ' ندارد   ۵. د: 'رکاب' 'سعادت'

۶. ب: 'حاکم' بغداد

۷. ب: 'که قواعد' ملک   ۸. د: 'دانند' ندارند

۹. ب: 'جهاننداری' کرده

۱۰. ب: 'شوکت' ندارد

قدرت ولایت گجرات و مالوه و دیگر بلاد مسخر کردن لایق است سلطان جواب داد که چون مغل همیشه بر ولایت پنجاب تاخت مینماید از دهلی ببلاد دور دست رفتن مناسب نیست قول سلاطین سلف است که ملک خود را مضبوط در امن و امان داشتن بهتر از آنست که بملک دیگران تافتن سابقا از غفلت و بی پروائی پسران سلطان شمس الدین در^۱ امور جهانبانی اختلال روداده و ضوابط خلافت را اثری و رونقی نمانده بود حتی که جماعه میواتیان^۲ از حوالی شهر یست^۳ جنگلهای انبوه پیشه تمر و فساد در^۴ پیش کرده^۵ رهنزی مینمودند شب بامداد^۶ قلعه در آمده خانهای مردم را تقب زده مال و امتنه بدزدی میبردند بلکه بطریق ملکه آمده زبردستی غارت می کرد و سراهای نزدیکی شهر بغلبه و قهر تاراج مینمودند^۷ از هر چهار طرف مسالك مسدود گشته سوداگران را مجال آمد و شد نبود و دروازه های شهر از خوف آن حرام خوران بوقت نماز عصری بستند و بعد نماز مذکور هیچکس را بادای بر آمدن از شهر نمیبود^۸ و بارها میتوا بیان بر سر حوض سلطانی آمده سفایان و دامان آبکش را^۹ مزاحمت رسانیدند^{۱۰} و پسران سلطان شمس الدین از بی پروائی غفلت تادیب آنجماعه واجب التخریب نکردند اغماض نمودند و اینمعنی موجب خیرگی و دلبری آنجماعه گردید درینولا سلطان قلع و قمع آنها بر مهمات دیگر مقدم دانسته جنگلها را تمام منقطع ساخته آن به نهادان را علف تیغ بیدریغ گردانید و حصار شهر محکم بنا نهاده در حوالی شهرتها نجات نصب کرد و زمین بهمان تهانه داران منقسم نمود که هر کس از تهانه خود خبر دار بوده در تادیب و تخریب رهنزان دوزدان ساعی جمیله بکار برد.

زبردست دزد و سر راهزن   که ایمن شود راه بر مرد وزن
هر آنکس که بر دزد رحمت کند   ببازوی خود کاروان میزند

۱. ب. ج. در جمیع امور   ۲. ا. ب. ج. 'میتوان'
۳. د. 'شهر یست' ندارد   ۴. ب. 'پیش گرفته'
۵. ب. ج. 'در' ندارد   ۶. د. 'شب' --- مینمودند 'ندارد'
۷. د. 'نمود' که از شهر برون آمدن 'ج. شهر نمی شود'
۸. ب. ج. 'را' ندارد   ۹. د. 'می' رسانیدند

چوزه گشت ایمن شود کاروان   ز بهر تجارت بهر سودوان
چور هزن خرروستائی برد   ملك تاج ده يك چرا میخورد
چون قوم کاتهر بجانب امروهه و بداؤن مصدر فتنه و فساد شدند سلطان خود بدان^۱
سمت تشریف ارزانی فرموده^۲ حکم قتل و غارت کرده از جنس مرد هر که بهشت سالگی
رسیده بود علف تیغ نمودند معبر از زمان و طفلان خورد سال زنده نگذاشتند:

بیت

گنه بود مرد ستمگاره را   چه نادان زن و طفل بیچاره را
از آنجا بفتح و فیروزی معاودت بدهلی نمود روزی وزرا و^۳ کارپردازان امور دفتر
خانه^۴ بعرصر رسانیدند که در موضع جاگیر سپاه باب الخلاف بسیار است سلطان فرمود
کسانی که براند^۵ از کار و امانده اند جاگیر آنها باز یافت نموده مدد و معاش مقرر کنند
آنجماعه بخدمت امیر الامرا فخر الدین تحفه بردند که جاگیر بدستور سابق بحال^۶ باشد
امیر الامرا تحفه قبول نکرد چه اگر رشوت بگیرم در سخن و التماس من برکت نخواهد بود
فی الحال بخدمت سلطان رفته سرنجیب تفکر بایشا و سلطان باعث اندوهوگی استفسار
فرمود او^۷ التماس نمود که پیران را سلطان بر طرف نموده جاگیرات باز^۸ یافت کرده اند در
فکر شده ام^۹ اگر در قیامت بر^{۱۰} پیران رد کنند حال قاچه خواهد بود سلطان ترحم کرد و
فرمود که بحسب استدعای امیر الامرا جاگیر آن مردم بحال دارند:

بیت

سخن اگر طبع پاك در عرض^{۱۱} حالست   اگر بسنگ بگوی در و اثر دارد
شاه زاده محمد سلطان بصفات حمیده و آیات پسندیده متصف و ولیعهد سلطنت

۱. ب: 'در آن سمت' ۲. ب: 'ج: ارزانی 'برده' ۳. ب: 'وزرا و امرا'

۴. ب: 'دفتر 'پایه' ۵. ب: 'پیر هستند: 'برآمد از' کار ۶. د: 'بحال' بوده'

۷. ب: 'او' التماس ۸. ب: 'طرف' که جاگیر جاگیر باز ۹. ب: 'که' اگر

۱۰. ب: 'د: نیز پیرا را' پیران ۱۱. ب: 'دو عرض' حالست

بود مملکت سنده با توابع و لواحق و مصافات در جاگیر شاهزاده مقرر گردید^۱ و با جمیع از امرا و مردم دانا به استعداد تمام برای نسق و نظام مهام ملتان تعیین شد او بمقتضای^۲ شنودگی اوصاف نسبت برادران نزد سلطان عزیز بود همه وقت با اهل فضایل و کمال مصاحبت و مجالست داشتی^۳ و همت به تحصیل و تکمیل اخلاق حسنه گماشتی و تخم ستود منشی در مزرعه نیکنامی کاشتی:

بیت

بسال خورد ولیکن بخود فصل بزرگ   بعقل خورد^۴ ولیکن بروزگار جوان
ابلاغ البلغا افصح افصحا الفضل الفضلا اشعر الشعرا عالم العلما اکمل العقلا
جامع کمالات صوری و معنوی امیر خسرو دهلوی و امیر حسن در ملتان بخدمت شاهزاده بودند و در سلك ندما مواجب و انعام میافتند چون صیت فضایل و کمالات و فرخندگی خصایل و ملکات عمده مشایخ کبار زبده عارفان نامدار مقتدای خدا شناسان پیشوای ایزد پرستان خورشید اوج ولایت مهر سپهر هدایت دانای اسرار حقیقی و مجازی شیخ مصلح الدین محمد سعدی شیرازی رحمة الله علیه بگوش شاهزاده رسید دو نوبت از ملتان کسان خود رابط طلب شیخ در شیراز فرستاده مبلغی خرج راه ارسال نمود و خواست که در ملتان برای شیخ خانقاه ساخته دیهات وقف نماید شیخ بواسطه ضعیف و پیری نتوانست رسید هر دو نوبت سفیه متضمن اشعار دلپذیر یعنی نسخه^۵ گلستان و بوستان بخط خویش نوشته نذد شاهزاده فرستاد و عذر با آمدن خود و سفارش اکمل الشعرا حضرت امیر خسرو و ضمیمه آن نمود از آن وقت این هر دو کتاب تبرک در هندوستان رواج یافته گویند یکی از^۶ دختران سلطان شمس الدین مرحوم در حباله مرا و جت شاهزاده بود اتفاقاً در حالت مستی طلاق بر زبان شاهزاده رفت از آنجا که غیر از جلاله علاجی نبود بنا بر انقیاد امر شریعت غرا آن عورت را در معاهد مزکر دایره صدق و یقین محیط

۱. ب. د: 'کردند'   ۲. ب: تعیین 'اوشد بمقتضای' ۳. ۱. ۳. ب: ج: مجالست 'راستی'

۴. ب. ۴. ج: د: بعقل 'پیرو'   ۵. ب: 'نسخه' ندارد   ۶. ب: 'ازان' دختر

نقطه توکل و تکیه زبده خدا شناسان حق بین آسوده یزدان پرستان اهل دین شیخ صدر الدین این قافله سالار راه حقیقت مشغله دار راه و مسالك^۱ طریقت مظهر انوار تجلیات الهی مشاهده اسرار شرافات نامنتهای عمده بار یافتگان بارگاه احدیت زبده و اصلان درگاه صمدیت سر حلقه اولیا سر آمد اصفیا مخدوم العالم شیخ بهاء الدین ذکر یا قدس الله سره در آوردند و شیخ آن گوهر درج سلطنت و در دریای عظمه را بخانه آورده صحبت داشته گشت آرزو را آب طرب داد و در صدف سنا قطره مباشرت انداخت:

بیت

گوهر که فتد بدست حكاك از سفتن آن کسی آیدش پاك
بموجب قرار داد چون شیخ را تکلیف طلاق برای آن ملکه روزگار نمودند خاتون
والا دانش گفت که من از خانه^۲ آن فاسق بر آمده بجناب افاضت^۳ پناه رو آورده ام خدا
روا مدار که باز بدست او گرفتار شوم درین صورت شیخ گفت که در همت و وفا از
عورت کم نتوان بود باوجود مبالغات شاهزاده آن را طلاق نداد و در تصرف خویش
نگاهداشت شاهزاده ازین معنی بر آشفت و از^۴ مقام انتقام گردید مقرر است که هر کس
با درویشان خدا شناس در افتد زور بنیاد دولت و زندگی او بر افتد از آنجا که شیخ از بار
یافتگان درگاه ایزدی بود شاهزاده را عداوت با شیخ^۵ انقطاع رشته زندگی^۶ گردید اتفاقاً در
همین نزدیکی لشکر مغول در نواحی لاهور و ملتان دست بازار و اضرار خلائق بر گشاد
شاهزاده بالضرور از ملتان بر آمده برای دفع آنشورش شتافت بمقتضای ایزدی بانك^۷
جنگ بشهادت رسید اکمل الشعرا حضرت^۸ امیر خسرو دهلوی که همراه شاهزاده بود^۹
از بسکه بدست مغول اسیر گردید و در بلخ رفته از انجانجات یافته باز بهندوستان آمد
القصة چون خبر شهادت شاهزاده سلطان رسید بشاهزاده الفت بسیار داشت ازین قصبه

۱. ب. ج: 'دار مسالك'	۲. د: 'خانه ندارد'	۳. ب: 'افادت'
۴. ا. ب. د: 'در مقام'	۵. ب. ج: 'باعث انقطاع'	۶. ا. ج. د: 'بقا گردید'
۷. ب: 'در اندك'	۸. ب. ج: 'حضرت ندارد'	۹. ب: 'بودند'

دلکوب غم آشوب خروش دلخراش و توجه جگر تراش بر آورد و صد گونه دردسندی و جانکنی و هزار نوع سینه خراشی و دل شکنی پرامون خطر سلطان گردید و فرمود که باعث استیلای غموم و هجوم هموم آنست که آن تازه سرو چمن کامرانی در عین بهار زندگانی و شگوفه جوانی بسخت صرصر^۱ باد و قهریزدانی از پا افتاد و آن لاله سیراب گلشن رعنای در کمال بزبای از حدث نمود آفتاب غضب کبریای زبون و خشک گردید^۲:

نظم

دریغاکه باغ بهار جوانی   فرو ریخت از تند باد خزائی
دریغ آن سهی سرو بالا که آورا   ز بالا فتاد این بلا ناگهانی
ترا باید ای گل بصد پاره کردن   کنون گر کشائی لب از شادمانی
این داستان جانگاه را دلی باید سخت تر از سنگ ما بشرح تواند آورد و آن قصه
جانسوز را جانی باید قوی تر از آهن بیان تواند نمود:

بیت

رفت آنکه بود کار جهان بر قرار ازو   رفت آنکه بود خانه ملک استوار ازو
آخر الامر نظر بر آنکه هیچکس از خلقت^۳ خلعت زندگانی ابدی بنوشیده
واحدی از ممکنات آبیات دایمی بنوشیده صابر و شکیا گشت:

بیت

اگرچه واقعه بس هایل است جان فرسا   بصیر گوش که کس نگردد ز حکم خدا
درینوقت عمر سلطان از هشتاد گذشته بود ضعیف و پیری قوایش را ضعیف
ساخته و ناتوانی سبب^۴ اعضایش را ناتوان گردانیده^۵ حادثه رحلت فرزند دلپذیر^۶ ضمیمه
آن گردید اگرچه برای انتظام مهام سلطنت در اظهار قوت و توانائی تکلیف نمودی^۷ اما

۱. ب. ج: 'صرصر' ندارد   ۲. د: 'کردند'   ۳. د: 'از' خلف
۴. ب: 'شیب' اعضایش   ۵. د: 'ساخته' ج: 'و ناتوانی'.... گردانیده' ندارد
۶. ب: 'دلپذیر' ج: 'دلپذیر' ندارد   ۷. د: 'نموده'

آثار زبونی و شکستگی که درین ایام مصیبت بحال سلطان راه یافته بود نمودار کشتی و روز بروز گارش در تنزل بود^۱ کیخسرو پور شاهزاده مرحوم را در ملتان تعیین کرده چترد دور باش مرحمت نمود^۲ و ناصر الدین بغزا خان خلف خورد خود را از لکهنوتی عرف بنگاله در دهلی طلبداشته گفت که فراق برادر بزرگ تو مرار بخور و ضعیف ساخته می بینم که وقت ارتحال نزدیک رسیده درین وقت از من جدائی تو که مالک ملک هستی از مصلحت دور است پسر تو کیقباد و پسر برادر مرحوم تو کیخسرو خورد سال هستند و از تجارت دنیابیگانه اگر ملک بدست ایشان افتد از غلبه جوانی و هوا پرستی از عهده محافظت ملک و قوانین جهانبانی نتوانند بر آمد و هر^۳ که در دهلی بر تخت خلافت جلوس نماید ترا اطاعت او باید کرد و اگر تو بر تخت اجلاس کنی همه مطیع و متقار و تو خواهند شد چون سلطان را اندک شفا بدید آمد ناصر الدین بغزا خان با وجود اینهمه نصایح که سلطان برای بهبود او می گفت نشنید^۴ زیرا که بنواحی لکهنوتی رغبت تمام داشت و هوای آندیار او را موافقت مینمود بهانه شکار برخست سلطان روانه لکهنوتی گشت در اصل ناصر الدین از سلطنت بی نصیب بود و آثار ناقابلیت از او هویدا والا چه گنجایش داشته باشد که در چنین هنگام باوجود مبالغه پدر تختگاه را گذاشته روانه آن سمت گردد هنوز ناصر الدین لکهنوتی برسیده بود که سلطان برحمت حق پیوست و برای سلطنت باسم کیخسرو خلف شاهزاده محمد سلطان مرحوم بامرا^۵ وصیت کرد مدت سلطنت بیست سال و سه ماه سلطانم عزالدین کیقباد پسر ناصر الدین بغزا خان بن سلطان غیاث الدین^۶ اگر چه سلطان بلبن مرحوم وصیت کرده بود که کیخسرو بیزه^۷ سلطان را^۸ که در ملتان قیام داشت و درین ولا بحضور آمده بود سریر آرای خلافت گردد^۹ اما چون امیر الامر افخرالدین^{۱۰} باو سو مزاج بود او را بحیله باز روانه ملتان کرده و ناصر

۳. د: بر آید که

۲. ب: فرمودند

۱. ب: تنزل بودی

۵. ب: سلطان محمد مرحوم ۶. ب: بلبن اضافی

۴. ب: نشنید ندارد

۱۰. ا: فخرالدین ندارد

۹. ب: خلافت گشت

۸. د: را ندارد

۷. ب: و خلف سلطان

الدین بغزا خان خلف سلطان مغفور در لکھوتی بعیش و عشرت اشتغال داشت امیر الامرا که خیلی متسلط بود بصلاح امرا معز الدین کیقباد و ناصر الدین بغزا خان را که هزده سال بود سنه ششصد و هشتاد و شش بر سریر فرمانروائی اجلاس نموده^۱ امور جهانبانی به اختیار خود گرفت و تسلط بسیار پیدا کرد حل و عقد^۲ معاملات و فیض و بسط مهمات و غزل و نصب^۳ حکام و تعیین مواجب سیاه بار بار گشت و سلطان تماسی مهمام سلطنت را با امیر الامرا حواله کرده بود خود بعیش و کامرانی پرداخت و از دارالملک دهلی برآمده در کھلوگری بر کنار دریای جمنا عمارات دلکشا متضمن اماکن فرح افزا یعنی ایوانهای دلکش و مکانای فرحت^۴ بخش و نشیمن های دلنشین و منازل لطافت آگین و منظرهای^۵ بلند و کشکهای^۶ دلپسند و حوضهای مالامال و نهرهای ملبب^۷ از آب زلال و فواره های نزہت پیرا^۸ و تالابهای طراوت آماد باغ^۹ مطبوح مشتمل بر گلستان دلاویزی و بودستان بهجت انگیز و درختان سایه گستر و میوه دار و اشجار و سرود چنار و نهال سیب و آناں بر کنار جویبار احداث نموده و دارالسلطنت خود گردانید:

نظم

صفای خانهایش صبح اقبال	فضای صفحه هایش گنج امال
در اندر هم در آنجا هفت خانه	چو هفت اورنگ تمثیل زمانه
مرصع چل ستون از زر پرداخت	ز وحش و طبر زیبا شکل ها ساخت
ز روز نهاش نور بخت تابان	ز درها قاصد دولت شتابان
ز عکس شمه اش خود برد پایه	مجال از وی درون خانه سایه
دمید از آب گلک نیکبختان	ز نخلستان دیوارش گلستان
بهر شاخ ازان مرغان نشستہ	و لیکن از نوا منقار بسته

---

۱. د: اجلاس 'داده'   ۲. د: حال عقد'   ۳. ب: 'حکم' حاکم
 ۴. ب: ج: 'فیض' بخش   ۵. ب: 'وقصرهای' ج: 'د: قنطریهای' ۶. ب: 'کوشکهای'
 ۷. ج: 'پراز' آب   ۸. د: 'افرا'   ۹. ب: 'باغهای'

بهر اغصان ز صنعت بود طیار^۱   زمرد بال^۲ مرغ لعل منقار
 بنام ایزد درختان سبز و خورم   ندیده هرگز از بادخزان غم
 ز طاؤسان زرین صحن آویز   بدم های مرصع در تاجر^۳
 سلطان در ایام شاهزادگی^۴ بصحبت معلمان و موزنان بوده به تحصیل و تکمیل علم
 آداب اشتغال داشت بنا بر خوف جد بزرگوار لذات نفسانی و شهوات جسمانی میسر
 بود درین ولا که بر اورنگ خلافت جلوس نموده مطلق العنان گردید از غلبه عنفوان
 جوانی بعیش و کامرانی مشغول گشت خوبری و خوش گویان و نعره ازان و نغمه
 ردازان از اطراف ممالک آمده دایما در حضور بوده انجمن طرب می آراستند سرایندگان
 مری تو او ترانه سنجان شیرین ادا از نغمه خوش و سرود دلکش محفل مسرت می
 راستند جنگیان ارغنون ساز و طیور چنان زمزمه پرداز از زبان ناز نغمات دلنواز و اصوات
 سمگداز می کشیدند الحق سرود است که چهره اسرار حسن و جمال خوبری و بر
 نروخته و از آتش عشق و محبت و ساوس^۵ عاشقان سوخته سرود است که نقاب از درد
 رد نبی عشاق بر انداخته و رازهای نهانی اهل محبت آشکار ساخته سرود است که
 بدلان را بسته زنجیر عشق میدارد و طایران را از هوا و وحشیان را از صحرا ابدام می آرد
 سرود است که دل‌های حزین را در گلشن سرای انبساط رهنمای مینماید و خاطرهای
 سمگین را ابواب فرح و نشاط می کشاید اگر سرود نبودی شادیهای رویکار زندگانی
 نداشتی و اگر نغمه از پرده بیرون نیامدی اسرار عشاق در کتم عدم پوشیده^۶ ماندی
 لمیست که^۷ هزار در هزار و در پای است ناپیدا کنار.

بخشبی علم نغمه خوش علمی است   چشمها چشم میشود ازوی
 با دور بنندی در آید زین   تار گویا همه شود ازوی

۳. ب: در 'تخت'

۵. د: 'پوشیده' ندارد

۱. ب: 'بهر' اعضا صنعت بود تیار

۲. د: 'زمرد' باغ و

۳. ب: 'در' صحبت

۴. د: 'دنیا و دین'

۵. د: 'که' ندارد

همچنان آلات لهو و لعب و ادوات سرور و طرب از قسم شطرنج و دیگر اسباب بازی در مجلس عالی دلنوازی میکرد فی الواقع شطرنج بازیست از عجائبات روزگار و مرغوب طبع بادشاهان والا اقتدار از هنگامه ارای دانش و فرهنگ معرکه پیرای پیکار و جنگ عالم افروز معارك نبرد بلند ساز رایت خرد سنگ فشان شجر دانای مصقله^۱ مرات خرد بیخشی و هوش افزای قوت بازوی دانشوران تعویز گلوی خرد پروران اگر چه بساطش در طول و عرض زیاده از یکدست^۲ و جانهایش افزون از چهار و شصت هشت اما عرصه مضمون هایش فراخ تراز روی زمین و حساب خانهایش بلند تر از چرخ برین است طالبش در پرده بازی مشق منصوبه سازی مینماید و در صورت رزم هنگامه بزم می آراید دوستدارش را بساط میدان^۳ حصول مرادات وسیع شاه کامرانیش را در عرصه روزگار رایات رفیع وزیر بدیرش را گوی مراد در غم چوگان فیل از رویش در معارك مقصود دوان اسپ خواهش او در جولانگاه دریافت مقاصد خوشخرام رخ اسیدش نمودار در آئینه مرام باده مرادش رتبه وزارت میستاند منصوبه دلش بازی اعدا هر دو مات میگرداند همچنان گنجفیه نگار خانه ایست مظهر چندین صور دلفریب کار گاهی است شعر بر بسیاری نقوس بازیمنت و زیب او راقش هر يك نوحه زرین است سر مشق طرب و نشاط درق ورقش تخته رنگین دست برای تعلیم انبساط دوستدارش را تاج خور می بر سر و شمشیر بیغمی در کمر زر سفید بیش و بر چندین غلام کم^۴ بر در نهال مرادش پیش و بر و قماش کامیابی رنگارنگ و برات کامرانی در جنگ میباشد و در انجمن دوستان سرخروی حاصل مینماید و شجره از روی اعدایش در باغ مقصود کم^۵ آید مثل مشهور است که دو بادشاه در اقلبی نگنجند چنانچه در بازی شطرنج در^۶ عرصه بساط اساده گردیدین و دو بادشاه برای هیجاو

۳. ب: 'نسانی' ج: 'بساط میدان' حصول

۵. ب: 'مقصود' ج: 'مقصود بر' آید

۲. د: 'از حد نگذشت'

۴. ج: 'کمر از سفید بیشتر در چندین غلام و غلام چندین'

۶. ب: د: 'بر' عرصه

۱. د: 'مصقله'

آراستن صفوف دغا و لشکر کشیدن^۱ از طرفین و آویختن بایکدیگر و غالب گردیدن یکی بر دیگری معاینه میشود اما گنجفه از بدائع صنایع اهل دانش است که بهشت بادشاه باهشت وزیر بمدار او از امیدگی تمام بر یک عرصه مقام گرفته بجنگ و پیکار کار پردازها مینماید و بی آویز دستیز دلهای از مایده باری^۲ میربایند و نیز بازی برداشت که بر تخته اش نقش مراد جلوه ظهور دارد و حال و یاد^۳ بسان حال حق بان دلهار فرحت میآرد و او هراش چهره آرای شاد کامی شعله اش بران آور مهره او شش در ناکامی کعبش مخبر نقوش مرادات خانهایش مرکز مهره های مقصود است^۴ ارباب عطافت را شگرف مشعله^۵ ایست داپرداز از وسوسه^۶ اهل ملال است راسترگ دست آویزیست غمگساری و غم روائ قامران از اشتغال آن کامرانی و طالبان بازی آن^۷ شادمان و نیز چوپر از عجایب بازیهای هندوستان طرب پیرای انجمن قامران هر چهار طرف آن گویا خیابان است که مانند باغ بهار دلکشا با چهار چمن است با کمال آراستگی مطرا فروغ شمع بزم ارباب دولت ضیای چراغ مجلس اصحاب ثروت در اصل این بازست از زمان قدیم و هم بانی مبانی ان از صحف متقدمین و کتب متاخرین یافته نمیشود پس چنانچه آغاز افرینش جهان از مدر که عقول بیرون است همنچنا ابتدای این بازی نیز از احاطه فهم افزون و لطایف شرایف آن زاید الوصف است دوستدارش در قمار خانه روزگار^۸ بهر مقصود میتواند بود ودانای ماهیت د قایق حقایق آن بر حریفان خویش غالب میتواند بود چنانچه کوروان بوسیله همین بازی بر پاندوان غالب آمده و ملک و مال از آنها بدست آوردند القصه سلطان کسب انتعاش نموده ازین اسباب طرب حصول شادمانی مینمود:

بیت

حاصل شده بهجت انواع شادمانی^{۱۰} آماده و مهیا انواع کامرانی^{۱۱}

۱. د: لشکر 'کیشان'	۲. ب: آویزش	۳. ب: 'ارباب بازی' ج: 'دلهای ازباب باری' میربایند
۴. ب: خال 'خویان'	۵. ب: 'مقاصدات' د: 'مقصودات' ۶. ب: 'شغلی' ایست	
۷. د: 'وارد' بنوای 'اهل'	۸. ج: 'ازان' شادمان	۹. ج: 'خانه' آفاق' د: 'رو بکار'
۱۰. ب: 'کامرانی'	۱۱. ب: 'شادمانی'	

با وجود این همه اشتغال دایم الخمر بوده سیر عالم آب^۱ مینمود و طریق باده پیمائی و میگساری مینمود و این معنی را نتیجه زندگانی و سرمایه کامرانی میدانست الحق باده ایست مظهر سرور و خورشی دو سمه ابروی شاهد^۲ بیغمی فروشوی از صفحه دل و ساوس تعلقات پاک ساز توجه ضمیر از لوث خطرات برهم ساز بینوای و تنگدستی پرداز^۳ خاطر از خطر نیستی و هستی آرامگاهش شیشه سیر گاهش دماغ خراشیده در دماغ آبی است آتشین صفات آتشی است^۴ همسر آب حیات تلخی است زاده شکر هوش افزاست بصورت شکر معاریست برای جوهر کمالات انسانی و ازو نیست باعث ظهور قواعد ابدانی یعنی روی کهربائی را گونه لعل بدخشان چهره زعفرانی را رنگ ارغوانی میدهد معده فاسد را بصفای^۵ و طبیعت رنجور آشفای بخشد مزاج منحرف را معتدل آتش عزیزی را مستعل مینمایند اشتهای افسرده را تازه و شهوت پزمرده را افروخته میکند عقده در قولنج و قلج میکشاید رنج بادی و بلغمی می رباید بیماران را تندرستی می افزاید پیران را جوانی رو مینماید^۶

نظم

دل تیره را روشنائی می است   کرا کوفت غم مومیای می است
بدل را میکند بیدلان را دلیر   پدید آرد از رو بهان کار سیر
د چندان کند قوت مرد را   کند سرخ چون لاله رخ زرد را
بخاموش چیزه^۷ زبانی دهد   بفرتوت قوت جوانی دهد
القصه سلطان بمقتضای ایام^۸ جوانی بعشرت و کامرانی پرداخت خزان که اساس
سلطنت و قوت بازوی خلافت است به بخشش و انعام لولی و مسخره و مطرب و مطربه
صرف گردانیده از روی خورد سالی و ناتوانی کارهای جهانبانی بقضیه و اختیار امیرالامرا

۱. ب: 'آب' ندارد

۲. د: 'شاهد' ندارد

۳. ب: 'دو آپرداز'، د: 'وایردار'

۴. ب: 'ج'، در دل نشیله در دماغ در دل و بر آرنده عمل مکل ای است'، د: 'معده فاسد را بصفای' ندارد

۷. ب: 'چهره'

۸. د: 'سلطان' مقصدی 'ب: ایام' عثوای 'جوانی'

۶. ب: 'رو میدهد'

فخرالدین گذاشت و باغواهی او کیخسروی عم خود را از ملتان طلبداشت و اقیاد اسر
بجا آورده عازم درگاه گردید چون در رهتک رسید آن بیگناه را ناحق بقتل رسانید:

مصراع

بادشاهان از پی يك مصلحت صد خون^۱ کنند

درین ایام مغل چنگیزی در نواحی لاهور رسیده دست بغارت و تاراج در کرده از
قصبات و دیهات را خراب مطلق نموده جانها انداختند و نالها برداشتند و مردم را کشتند و
زن و بچه^۲ ها بستند فتنه و فساد برا فروختند و آبادی های آن نواحی را سوختند سلطان را^۳
از استماع اینمعنی ها تیره شورش بلند شد^۴ و خانجهان را که از امرای بزرگ بود بالشکر
گران بدفع این فتنه تعیین کرد عساکر منصوره در نواحی لاهور رسیده با مغول محاربه
سخت نمود^۵ و از کثرت بارش تیر و کمان نمودار ابر^۶ مطیر بود و عرصه دار و گیر مبادران
دلیر منشیان پر ستر مینمود آب تیغ موج طوفان خیز برانگیخت و آتش سنان شراره فتنه
بآینه آمیخت:

بیت

بیارید چندان نم خون ز تیغ   که باران نیارد و بسالی ز میخ

بالاخر شکست بر لشکر مغل افتاد بسیار از بسیار بقتل رسیدند و هزار در هزار
اسیر گشتند^۷ امرای سلطان مظفر و منصور بدلی مراجعت نمودند مغلان اسیر را از نظر
سلطان در آوردند هر يك از آنجماعه در صورت سیرت دیو نظیر بوده و مردم از دیدن شان
نفرت می پذیرفتند مطیری آنها از درعه شرعی افزون و دندان در از چون گداز از لبها بیرون
از رشت خویی سگ را غضب گذاشته دبدرشت گوئی خر را بفریاد در آورده بسخت
موی حرس را منفعل ساخته و تندروی^۸ و بوریا در پرده خجالت انداخته هر کس بصورت

۱. ب: 'خونها'   ۲. ب: 'بچه ها'   ۳. ب: 'را' ندارد

۴. ب: 'این خبر خان جهان ج: 'این خبر نایره شورشی'   ۵. ب: 'محاربه' 'رو داد': 'بجهت نمود'

۶. ب: 'ابر' ندارد   ۷. ب: 'اسیر شدند'   ۸. ب: 'وبه بدروی'

آن دیونزادان چشم کشادی بی اختیار لا حول برزبانش رفتی و هر که آواز باخوش آنان شنیدی بی شایبه تکلف پرده گوش او بر دریدی نه

نظم

چهره شان برد^۱ به نم یافته   جای بجا گجلك و خشم یافته
بینی پر رخته چو کوز خراب   با جو تنوری که ز طوفان پر آب
موی زبینی شده بر لب فراز   بر لب^۲ شان داده بغایت دراز
روی چو آبس گله از پشم میش   آتش سوزان شده با پشم خویش
کرد رنج شان ز محاسن گذار^۳   اهل رنج را بمحاسن^۴ چکار
در نیشان^۵ سینه سفید و سیاه   کاشته گنجد بزمین تباه
روغن کز خلق ز گنجد چشید   گنجد شان روغن از ایشان کشید
بر تن شان از سپستان^۶ بیشمار   پشت چو کمبخت^۷ شده دانه دار
پشت چو کیمخت سرای درفش   چرم قفا گاه سزاوار کفش
خورده سگ و خوک بدنشان بد   بر همه دندان خورد بیخرد
قصه شنیدم^۸ از ایشان که گر   این بکنند قی بخورد و آن دگر
باید شان از خورش زشت می   و آنکه بیند قیش آید به پی^۹

از آنجا که بزرگان والا دانش شرارت انگیزان مردم آزار را بدم خانه فرستادن
صلاح ملکی می اندیشید^{۱۰} سیاست و تادیب آنجماعه واجب التخریب را باعث
آرامش خلاق^{۱۱} میدانند درین صورت سلطان بحسب صلاح وزرا در باب جماعه مغول
حکم سیاست فرمود بعضی را پایمال فیلان کوه تمثال کردند^{۱۲} و برخی را به شمشیر خون

۱. ا.ج.د: شان 'و به نم'   ۲. ب: 'سلب' شان   ۳. ج: 'و محاسن' د: 'کبار'

۴. ب: 'و محاسن'   ۵. ب: 'از سپستان' ج: 'در سپستان' د: 'از پیشا' سینه

۶. ب: 'سپستان' ج: 'سستان'   ۷. ب: 'کیمخت' شده   ۸. ب: 'هم' اضافی

۹. ا.د: 'ترقی' ج: 'نه قی'   ۱۰. ب: 'اندیشیده اند' ج: 'اندیشید'   ۱۱. ب: 'آرام خلاق' د: 'آرامش خلق'

۱۲. د: 'تمثال' گردید'

آشام گذرانیدند و فرودی را همه^۱ اندام در زمین فرو برده رحم نمودند و لختی را سروریش تراشیده تشهیر فرمودند و^۲ چندی را مانند خیمه خار میخ گردانید و جمعی را بسان^۳ میخ در خاك کردند و مستی را مثال طناب رگها بر تافتند و تندی را چون شیون طوق در گردن انداختند و همچو باد ریشه گوشها شگافتند:

بخور مردم آزار را خون و بال^۴   که از مرغ برکنده به پیر ذوبال
جهانسوز را کشته بهر چراغ   یکی به در آتش بخلق بداغ
امیر الامرا فخر الدین التماس نمود که اکثری امرای سرکار از قوم مغل هستند آمدن مغل از ولایت خویش^۵ اغوای این مردم است اگر با خود ها اتفاق کرده مگری و عذری اندیشه تدارك آن مشکل خواهد بود از مثال اینمقال مزاج سلطان از امرای مغول منحرف^۶ گشت و رخصت بقتل آنهاداد امیر الامرا همه را در يك روز بقتل رسانید و خانمان آن بیچارگان بتاراج بردند بعضی ملوك بلین را که با امرای مغول قرابت داشتند محبوس ساخته در قلعبجات فرستاد و خواجه خضر را که از جمله وزرا بود بگناهی دروغ متهم کرده بر خر نشانده تشهیر کردند^۷ ازین معنی تسلط امیر الامرا از^۸ جمیع امرا^۹ زیاده پدید آمد چون سلطان ناصر الدین بغزا خان در لکهنوی هوا پرستی و نفس دوستی سلطان که خلف او بود و تسلط امیر الامرا شنید مکتبوی مشتمل بر شوق به پسر خود نوشته تحریص بر ملاقات نمود که ای پسر آرزوی دیدار مظهر انوارت در وسعت آباد بخاطر توطن گزیده و تمنای بقای فرحت افزایت در مهد طبیعت آرمیده فرط عشق و محبت آتشی در سینه اندوه کینه بر افروخته و اندوه^{۱۰} هجران بطریق یاد معاون آن گشتند سراپای کلیه جان و دل را فرا گرفته هر چند از چشمه چشم آب می باشد و^{۱۱} بخیال وصال

۱. ب: 'فریقی بعضی سروریش' د: 'فرد پرانمیه اندام'   ۲. ب: 'وچندی'   ۳. ب: 'را' مانند

۴. ب: 'ج: خون و' مال'   ۵. د: 'از ولایت' ندارد ب: 'خویش' اغوای   ۶. ج: 'در طرف' گشت

۷. ب: 'نمود' ج: 'گردانید'   ۸. ب: 'ج: بر جمیع'   ۹. ج: 'د: جمیع' 'امرایان'

۱۰. د: 'و اندوه' ندارد   ۱۱. ب: 'و' ندارد

در اطفای آن میکوشد^۱ زیاده شعله افروز میگردد و باعث اضطرابی و دل آزاری میشود
خدا را زیاده ازین ما را در محبت جدائی بگذارد دیدار مرا غنیمت شمار:

نظم

نهال عمر بی برگیست بیتو   حیات جاودان مرغیست بیتو
اگر در بینه گردد آتش افروز   نه همچون سوز هجران باشد آن سوز
اگر هر بند تن باید جدائی   نباشد درد چون درد جدائی
اگر هر بند تن باید جدا کرد   نه چون درد جدائی باشد آن درد
چون آیین نامه در کیلو کهری نزد سلطان رسید از مطالعه مکتوب پدر بزرگوار
خویش منیسط گشت و آنرا بر دیده نهاده طوعاً و کرهاً آماده مواصلت گشته فرش آرزو
در جولانگاه ملاقات دوانیده و از بسیاری شوق و آرزو مندی هما بپاسیخ آن مراسله نوشته
روانه کرد خلاصه مضمونش آنکه ای پدر اخران خران بر دل و جان شریان استیلا گرفته و
نیران^۲ حدثان هجران بر دل نگران استعلا پذیرفته اگر عشر عشیران^۳ بسنگ خارا برسد چون
شیشه سنگ خورده صد پاره گردد و اگر شمه ازان بکوه^۴ مانند کوه برف بگذارد در آید:

نظم

من همچو تو گشته فراقم   جفتم بغمت گر^۵ از تو طاقم
بی وصل تو زندگانیم چیست   صد خنده مرگ بر چنین زیست
این روز و شب که میگذارم   از عمر چگونه بر شمارم
یکدم نرود غمت زیادم   تاظن نبری که بی تو شادم
بالجمله بعد سوال و جواب مکاتیب شوق اسالیت قرار بر ملاقات یکدگر داده
پدر^۶ از لکهنوتی و پسر از دهلی عازم شده بر دریای سر جو رسیده بر هر دو کنار^۷ هر دو

۱. د: 'میگویند'   ۲. ب: 'جرمان بر جان بریان استیلا گرفته' ج: 'خران بر دل و جان برمان'

۳. ب: 'عشر عشیر'   ۴. ب: ج: 'بکوه' رسد'   ۵. ب: 'بگذارد' در آید'

۶. د: 'قسم غمت که از'   ۷. د: 'را' از   ۸. ب: ج: 'کنار' لشکر'

سلطان اقامت ورزیده بسیط زمین از کثرت سراپرده و خیمه بسیاری بارگاه و خرگاه پوشیده گشت و از رنگارنگ سراوقات و گوناگون تجلات هر دو طرف کنار دریا در نظر نظار گیان زیبا تر از گلشن مطرا گردیدند.

نظم

بسیط زمین در سراپرده گم در دیار که رشك چرخ نهم
زده هر طرف خیمه و سایبان سه فرسنگ راه از گران تا گران
سراپرده از دیده زرنگاه درو خیمه و خرکه بیشمار
جهان بر سراپرده و بارگاه گذشته سرخرکه از اوج ماه
زبس خرکه و خیمه و سایبان زمین گرد از آسمان رو نهان

سه روز بمشورت ملاقات و ارسال مکاتبات گذشت آخر الامر قرار یافت که پسر بر تخت نشیند و پدر آمده شرایط تعظیم بجا آورده ملاقات نماید چنانچه سلطان ناصرالدین بموجب قرار داد از دریا عبور کرده^۱ در جلوه گاه از اسب فرود آمده سه جا شرایط زمین بوس بجا آورد چون برابر تخت رسید فرزند تاب نیاورده بی اختیار از تخت فرود آمده^۲ در پای پدر افتاد و یکدیگر را در کنار گرفته گریه ها کردند حاضران را نیز از مشاهده اینحال چشم مترشیخ گردید و پدر^۳ دست پسر گرفته بر تخت نشاند و خواست که پیش تخت بایستد پسر از روی اهل بیت و بنابر آداب^۴ پدر را با خود بر تخت نشانده بآداب تمام پیش پدر بنشست و لوازم نیاز و مراسم سرور بکار رفت بهمین اسلوب چند روز متواتر پدر^۵ بخانه پسر آمده مهر دو بادشاه باخودها^۶ صحبت داشتند و مجلسها آراستند و داد عیش و عشرت^۷ دادند و هنگامه بخشش و بخشایش پیراستند.

نظم

نورد و خورشید شده در قرآن انجمن انجم فلک از مهر گران

۱. ب: 'نموده' ۲. بی: اختیار از تخت فرور آمده 'ندارد'

۳. ب: 'کردند پدر' ۴. ب: آداب 'آداب' ۵. ب: 'پدر' ندارد

۶. ب: 'در خودها' ۷. ب: 'در' دادند

بیت

کاش نبودى دوسه روزى^۱ وصال   تان نشدى دیده اسیری^۲ خیال
 اگر چه این پدر و پسر بقصد ملاقات آمده از مواصلت یکدیگر بهره مند و
 خورشید شدند اما از کتاب قران السعدین که مصدر کمالات صوری و معنوی امیر
 خسرو دهلوی در ذکر ملافی^۳ این هر دو بادشاه از طبع نادره پرواز در سلك نظم کشیده
 ظاهر میشود که پدر بقصد تسخیر دهلی از لکهنوتی عرب بنگاله و پسر مدافعه^۴ آن از
 دهلی عازم گشته بود بعد ملاقات با همدگر صلح نموده با ماکن خورها معاودت کردند
 القصه سلطان بعد رخصت پدر بزرگوار^۵ بدار السلطنت رسید و بموجب نصایح و
 مواعظت که بقلم آمده چند روز خود را از عیش و عشرت و شرب شراب باز^۶ داشت اما
 چون در فطرت عیاش بود روزی لولی بچه نازنین ماه چین زیبا روی که خوبان جهان را
 عاشق حسن خویش نموده مشکین موئی که باز از ناقه های تاتار را کاسه ساخته و تاب
 دنداننش عقد مروارید را بی آب کرده آهو چشم مستش شیر دلان را مانند خرگوش
 بخواب برده بآراستگی و پیراستگی تمام و ناز و کرشمه نام ناگهان حاضر گردید:

ز غازه رنگ گل را تازگی داد   لطافت را بلند آوازگی داد
 زو سمه ابروان را کار پرداخت   هلال عید را قوس فرح ساخت
 بغوله بست موی عنبرین را   گره در یک دیگر زد مشک چین را
 مکحل ساخت چشم از سرمه ناز   سیه کاری بمردم کرد آغاز
 نهاد از عنبر تر جا بجا خال   بجانان^۷ کرد عرض صورت حال
 بدستان داد سمین پنجه را رنگ   کران دستان دلی آرد فرا چنگ
 سلطان از نظاره جمال آن عیار^۸ و مشاهده حرکات دل فریب^۹ آنماه غدار^{۱۰} نصایح

۱. ب. ج. 'سه روز'	۲. ب. ج. 'اسیر'	۳. ا. 'تلافی'
۴. ا. ج. د. 'بمدافعه'	۵. ب. بزرگوار 'خویش'	۶. ب. شرب 'شراب باداشتند' 'سیرت'
۷. ب. 'نمایان' کرد	۸. ب. عیار 'پرکار'	۹. ب. حرکات 'دل فریب'
۱۰. د. 'انما غدار'		

پدر بر طاق نشیان^۱ نهاد و متاع صبر و شکیب^۲ برباد داده بان توبه شکن صحبت داشت
و بدستور سابق بعیش و عشرت پرداخته از امور سلطنت غافل و عاطل گردید.
هر خدیگی که زد آن شوخ^۳ سرناز سینه خود چیست جگر کیست که از جان بگذشت
چون کوکب عمر دولت^۴ سلطان نزدیک بغراب^۵ گردید در سلوک پسندیده روی
تفاوت و درهتک^۶ عزت امرا و دیگر مردم و ریختن خون ناحق طریق بیدانشی پیمود^۷
فروموده بزرگان آزموده کار است که هرگز از او را دیار و زبان مکتب^۸ در رسد نخستین
عقل او تیره گرد دو اندیشه او تباہ شود و سود خود در زبان اندیشد و از کردار شایسته دور
ماند از شاه راه نیکو کاری بر گرانه رود.

چو بخت بد کسی را پیش آید کند کاری که گردن را نشاید
القصه سلطان از روی بد مستی و جوانی امرا فخر الدین رابزیر گشت و
ملك جلال الدین فیروز را که عارض ممالك بود از سامانه طلبداشته مدار علیه امور
سلطنت ساخت درین اثنا سلطان را از افراط شراب مرض لقوه و فالج روداد و از کار رفت
امرا باتفاق یکدیگر کیومرث پسر^۹ را که خورد سال بود از حرم^{۱۰} بیرون آورده بسلطنت
برداشته سلطان شمس الدین خطاب دادند ملك جلال الدین بحسب صلاح چند روز
اطاعت آن طفلک بجا آورد آخر الامر باتفاق ارکان دولت طفل مذکور قید کرد و
شخصی را که پدر او بتقریبی حسب الامر^{۱۱} بقتل رسیده بود برای انتقام برداشتند و در
کیلو گهری فرستاد او رفته سلطان را که رمقی از حیات داشت چند لک زده در دریای
جمنان انداخت مدت سلطنت سه سال و سه ماه از سلطان شهاب الدین غوری بغایت^{۱۲}
سلطان معز الدین کیقباد یازده تن از نسل سلطان غوری مدت یکصد و یکسال^۱ و یازده ماه

د. طاق نشیان	ب. ۲: 'را برباد'	ب. ۳: 'ادا از ج: 'یاو از'
ب. ۴: 'دولت ندارد'	ب. ۵: 'بغروب: 'بغرمست: 'گردید'	د. ۶: 'شد و در سنگ عزت'
د. ۷: 'نمود'	ب. ۸: 'هر که را روز ادبار و زبان نکست'	ا. ۹: 'را از افراط --- کیومرث پسر'
ا. ۱۰: 'حرم سرا'	د. ۱۱: 'حسب الامر ندارد'	د. ۱۲: 'غوری بعالیه'

و هفت روز فرمان روائ کردند سلطان جلال الدین فیروز^۱ خلجی از نسل صالح خان د
 اماد چنگیر خان عارض ممالك بود که بزیان عرب بخشی گویند و بخطاب شایسته خانی
 سرفراز یداشت بمقتضای رشد و کاردانی مدار علیه امور سلطنت گردید و روز بروز رتبه
 او بلند شده تسلط پیدا کرد و باتفاق امرا خورد و بزرگ سلطان معز الدین کیقباد را از
 میان برداشته در سینه ششصد و نود^۲ بخلعت خلافت مخلص گردید امرای مخالف و موافق
 طوعاً و کرهاً بیعت کردند چون ارکان شهر بجانب سلطان راغب نبودند ازینجهت
 داخل شهر نگشت و بر تخت که سلاطین پیشین جلوس میکردند به نشست و در کیلو
 گهری بودن اختیار کرده شهر نو و قلعه از سنگ تجویز کرده شروع باحداث نمود بعد
 از آنکه استقلال کمال یافت و آوازه نیکذاتی و فرخنده صفاتی و ایزد پرستی و خدا شناسی
 و علم و حیا و عدل و انصاف سلطان در اکناف گیتی مشهور گشت مردم شهر از خورد و
 بزرگ آمده بیعت کردند و استدعای نزول در شهر دهلی نمودند بموجب الحکم اعلی
 کار پردازان امور سلطنت شهر را آئین بستند و بازار را تزئین کردند^۳ به ایوان قصب و
 نگارنگ و بیاد د کا کین آراستند و بانواع زربفت و اقسام شجر هر دو راسته^۴ پیراستند
 زینت شهر در نظر نظار گیان زیبا تر از گلشن بهار نمود و زیبائی بازار^۵ دیده تماشا ئیان
 رنگین تر از گلزار در آمد کوچه ها از غایت آراستگی مانند خیابان باغ زیبا در گردید
 پشت بامها و غرفه ها از هجوم خلائق بسان افلاک پر از کواکب نمودار گشت:

نظم

همه شهر در زیور و زر نگار	بر آراسته همچو باغ بهار
چه در کوچه ها و چه بازارها	بزیور برآمود دیوارها
دورسته دوکانها همه سر بسر	بیاراسته مردم پیشه ور

۱. ب: 'فیروز' ندارد   ۲. ب: 'ششصد' شصت   ۳. ب: 'نمودند'

۴. ا، ج، د: 'پراسته'   ۵. د: 'در' دیده

زرزبفت و دیبا و اکسون قصب   همی بود بازار مظهر طرب
 بهین و بساز و فراز و نشیب   بتدریج زیبا جر آئین و زیب
 سلطان بکمال شوکت و حشمت و عظمت و جلالت با توزک و تجملات تمام بر
 فیل کوه شکوه سوار گردیده با برای نامدار و لشکر بیرون از حد و حصر و شمار از کیلو
 گهری روانه شهر دهلی گشت از زرگران مانند ابر نیسان زر و سیم ریختند و هنگامه
 بخشش پخشایش کردند دامن و جیب بهندوستان مالا مال گشت و مفلسان را تونگری
 رو نموده

درم ریختند از کران تا کران   هوا گشت ابر جواهر^۱ فشان
 فرو ریخت چون قطره را پر بهار   زرد گوهری لولوی شاهوار
 زبس گوهر و زر که افشانده شد   زهر چندنش دست ها مانده شد
 بدین نمط و آئین سلطان درون شهر دهلی رفته داخل دولت خانه گشت تهنیت
 و مبارکبادی بر زبانها جاری شد^۲ و دو رکعت نماز خوانده بر تخت سلاطین جلوس
 نمود و گفت^۳ سالها پیش این تخت سجده کردم^۴ امروز که پا بر آن^۵ نهاده از عهد شکر
 الطاف بی اکناف ایزدی چگونه توانم بر آمده

نظم

سپاس خداوند بخشنده را   که موجود کرد از عدم بنده را
 گرا قوت وصف احسان اوست   که اوصاف مشتوف^۶ در شان^۷ اوست
 اگر شکر حق تا^۸ بروز شمار   گذاری نباشد یکی از هزار

۱. د: جو'ابر'فشا   ۲. د: 'تهنیت'-----جاری شد'ندارد

۳. ب: 'که' سالها   ۴. ا، ج: سجده 'کرده'   ۵. ب: پای 'بر آن'

۶. ب: 'مستق'   ۷. د: 'احسان' اوست   ۸. د: حق 'ما'

کوش شادی بلند آوازه گشت تهنیت و مبارکبادی بر زبانها جاری شد^۱ صدای
 نای و نفیر دلهای دلگیر را شادمان ساخت و جشن عیش و کامرانی فرح افزای عالمیان
 گردید بارگاه رفیع زیبا تراز دیبای رنگارنگ^۲ زر نگار بر افراشتند و بساط وسیع رنگین تراز
 گلشن بهار بگسترند آلات طرب و انبساط مواد سرور و نشاط مهیا گشت نغمه پردازان
 قمری نوا باواز خوش سرود دلکش مجلسیان را محو بیغمی نمودند و ترانه سنجان تار نواز
 از آواز چنگ سحر آهنگ بر روی انجمنیان ابواب خوری کشودند را شکران جادو ساز از
 چرخ و جنبش دلهای را جنبانیدند و خیا^۳ گران سحر پرداز از گردش رقص صبر و قرار مردم را
 رقصانیدند نازنینان انواع حلل بر تن آراستند و گلعداران رنگارنگ کسوت پیراستند:

نظم

نمازینان بنماز کوشیدند	جامه رنگ رنگ پوشیدند
آن دگر جامه لاله گون کرده	که تو گوئی هزار خون کرده
وان دگر جامه سر کرده ببر	همچو گل در میان سبزه تر
وان دگر رفت در قبای سفید	همچو شاخ شگوفه از آید
وان دگر جامه کرد عنبر فام	رفت چون آفتاب چاشت بشام
وان دگر زرد گشت خلعت او	پرتو افگند مهر پر سر او
وان دگر در لباس گلنازی	تازه گل دسته راست پنداری
وان دگر جامه نیلگون کرده	سر زجیب فلک بیرون کرده

همچنان^۴ چراغان ترتیب داده دو هزار کشتی دو طبقه و سه طبقه در آب جمنا
 بانواع چراغ و اقسام شمع^۵ آراستند و نیز بر کنار دریا و گرد پیش دولتخانه چراغ بندی
 نمودند^۶ دیوارهای چوب تعبیه کردند^۷ و بکمال آراستگی بران ترتیب چراغ ها دادند
 درخت و نلال چراغان همچون دلپسندی بروی کار آورده مسرت افزای تماشاگران شدند^۸

۱. تهنیت -- جاری شد ندارد
 ۲. زر نگار رنگ ندارد
 ۳. ب. ۲: 'زگار رنگ' ندارد
 ۴. ب. ۳: 'ج: 'خنیا' گران
 ۵. ب. ۴: 'ج: 'جشن' چراغان
 ۶. ا. ۵: 'ج: 'د: 'نموده'
 ۷. ا. ۶: 'ج: 'د: 'نمودند' ب. ۷: 'که' ازو
 ۸. ب. ۸: 'ج: 'ج: 'د: 'نمودند' ب. ۷: 'که' ازو

ازو فور ضیای مشعلها آسمان بی لمعان و سموع فلکهای بلوغ کردند اشعاب انوار زمین
و آسمان را منور و لمعات فروغ کون و مکان را روشن ساخت:

شب نشاط جوشد اوج گیرمایه نور   رساند تاب چراغان شب بآتش طور
چو روز ساخته روشن چراغ چرب زبان   هر آنچه بود شب تیره را^۱ بدل مستور
نشان شب نتوان یافت غیر دود چراغ   ز بسکه نور تجلی فگند طرح حضور
و نیز هنگامه آتش بازی گرم کردید ماهتابی دم مساوات بماهتاب می زد گلریز یا
دار گلعدار میداد باغ^۲ از گل آتشین بهار بر روی کار می آورد ستاره بستاره های سریر^۳
می کشد هوای^۴ بهوا با آسمان میرسید و گوناگون پیکرهای کاغذی و رنگارنگ نعمت
های خوبی بقوت آتش و زور بازوت انواع بازیها و کار پردازها نمودار میساخت:

بیت

مجلس از نور طرب^۵ بهره یاب^۶   جلوه گاه صدمه و صد آفتاب
بالجمله بعد تقدیم مراسم جشن بانتظام مهام ممالك پرداخت و از عدالت
گستری و رعیت پروری رعایا و پرایا را از خود خشنود ساخت امرای خورد و بزرگ از
حسن معاشرت و پسندیدگی اطوار سلطان راضی و شاکر گشته کمر خدمت بر میان
بستند و همکنا بقدر حال مواجب و جاگیر یافتند هر کرا جاگیر مقرر گشت هر چند او
مصدر تقصیرات شد اصلا تغیر و تبدیل بدان راه نیافت مجموعه کمالات صوری و
معنوی حضرت امیر خسرو دهلوی بخدمت مصحف^۷ داری سلطان قیام داشتی و هر روز
غزلی تازه آورده در صله آن انعام یافتی چون ملك جهجو برادر زاده سلطان غیاث الدین
بلبن را ولایت کره به دستور سابق نام زد شده بود داد دران^۸ قیام داشت سال دوم^۱ لوای
یعنی بر افراخته سکه و خطبه بنام خود کرده بالشکر گران بجانب دهلی رو آورد سلطان با

۱. ج: 'را' ندارد   ۲. ب: 'انار' از گل   ۳. ب، ج: 'فلك سر'

۴. ا، ج: د: هوای 'در هوا'   ۵. ا، ج: د: نور 'طلب'   ۶. ب: بهره 'یافت'

۷. ج: 'مصلحت' د: 'محف'   ۸. ب، ج: ان 'ولایت'

صفای اینخبر خانخانان پسر خود را با عساکر بیشمار و امرای نامدار بدفع این شورش فرستاد و باهدیگر جنگ پیوت ملك جهجوشكست یافته بامرای بلبن که رفیق او بودند گرفتار گشت چون اسیران را در دهلی آورده بنظر سلطان گذرانیدند بموجب حکم آنجماعه را از شتران فرود آوردند و دو شاخها از گردن هر کدام برداشتند و بجام برده سروریشی^۱ آنها شستند و خلعت خاص^۲ پوشانیدند و در مجلس آورده نشانیدند و ملك جهجورا در مخفه نشانده بملتان فرستاده فرمودند^۳ که او را بحرمت در خانه نگاهداشته اسباب عیش و عشرت مهیا کنند وزراء ازین نوازش در حق آن جمیع^۴ واجب القمع میران^۵ مانده ازین وادی سخنان بعرض سلطان رسانیدند سلطان جواب داد که هفتاد سال گذشته چو مسلمانی نریخته ام الحال که پیر شده ام و ایام زندگی باخر رسیده چگونه ریختن خون مسلمانان اجازت دهم و چون سال ها نوکری سلطان بلبن کرده ام حقوق نعمت او بر کردن ما بسیار است امروز که ملك او را متصرف شده ام اگر اعوان و انصار او را بکشم کمال بی انصافی و بیمد باشد خصوص که باین نوع بسته پیش من آمدند.

بیت

گنه گار را عذر نیسان بده   چو زنهار خواهد تو زنهار ده
بدی را مکافات کردن بدی   بر میرد صورت بود بیخردی
بمعنی کسانی که ره برده اند^۶   بدی دیده و نیکوی کرده اند

القصه سلطان خیلی خدا ترس و رحم دل بود و به آزار موری راضی نمیشد بارها دزدان و رهنان^۷ گرفته می آوردند سوگند داده خلاص میکرد که من بعد دزدی و رهنی نکند یکمرتبه هزار نفر دزد و قطاع الطريق که مصدر تقصیرات و باعث آزار اصرار مخلوقات شده واجب القتل و مستوجب تعذیب بودند پیش سلطان آوردند از آنجمله

د.۱: 'سروروی'   ب.۲: 'خلعت های'؛ 'خلعت'؛ د.۳: 'نمودند'

ج.۴: 'جماعه'؛ 'ندارد'   ب.۵: 'القطع بودند'   د.۶: 'تهادند'

ج.۷: 'دزدی'؛ 'دادان و رهنان را'

یکی را هم نگشت و سیاست نکرد و همه را رها نمود در مدت سلطنت مصادره و مکابره و طمع در مال مردم و تنبیه و تادیب ناحق و سیاست و تعدیب بموجب و بند و زنجیر^۱ و زندان بحساب که اشعار نا خدا پرستان ظلم پرست و جباران هم سرشت است ازو بوقوع نیامد میگفت اگرچه در معرکه و جنگ لشکری را برهم توانم^۲ زد خون ریزیها توان نمود اما چون آدمی گرفتار را در پیش می آوردند بقتل او نمیتوانم اقدام کرد^۳ و در عوض جرمی که از نزدیکان و نوکران بوقوع می آمد هیچ یکی را لت و بند نمی نمودن^۴

چو قدرت دادت ایزد بر گنه گار   بعفوش بند کن تابنده گردد
که مجرم کشته افعال خویش است   چو بوی عفو یابد زنده گردد
نوبتی سلطان بر قلعه رنهور مهم کرد چند گاه محاصره نموده دست از تسخیران باز داشته مراجعت نمود و گفتن گرفت که گرفتن این قلعه بمردن یککس همه نمی آرزد بالفرض اگر این حصار گرفتم و بنده های خدا را بکشتن دادیم^۵ فردا که زنان بیوه و طفلان یتیم آنها پیش بیارند و نظر من بر آنجا افتد دران زمان مراچه حالت باشد و فتح این قلعه بر من تلخ تر از زهر گردد:

نظم

درون پراگنده گان جمعدار   که جمیعتی^۶ باشد از روز گار
کسی گوی دولت ز دنیا ربود   که در بندا شاتش خلق بود
اگر نفع کس در نهاد تو نیست   چنین آهن و سنگ خارا یکی است
غلط گفتم ای بار فرخنده خو   که نفع است در آهن و سنگ ازو
چنین آدمی مرده به تنگ را   که بروی فضیلت بود سنگ را
در ایام سلطنت شخصی را که سلطان گشته آن بود که سیدی مولانام درویش در

۱. ب: 'زنجیر' ندارد

۲. ب: 'توانم' ردهم

۳. ب: 'توانم' ردهم

۴. ب: 'جمیعت' د: 'جمعی' باشد

۵. د: 'بکشتن' دادم

۶. ب: 'قطعه' د: 'بیت'

دهلی آمده اقامت ورزیده خانقاه عظیم بنا نمود و مبلغ گلی بر عمارات آن صرف کرد و ابواب طعام و اتفاق بر روی مردم کشوده هر روز هزار من میده و پانصد من مسلوخ سیصد من شکر و دوصد من روغن^۱ و بهین دستور دیگر مصالح خرچ کردی و روز دو مرتبه^۲ مایده کشیدی و خاص و عام بران مایده حاضر شدند^۳ و خود غیر از نان خشک تناول نکردی و از کسی شیزی نگرفتی^۴ از کثرت خرچ و بذل و مهمانداری و عدم دخل او مردم حمل بر کیمیا گری سیمیا بردیدی اکثر امرا و ملوک مرید او می شدند و خانخانان پسر بزرگ سلطان هم مرید و معتقدا و گردید^۵ و بعضی مردم بسلطان گفته که این درویش از اجتماع و از دهم خلائق خیال سلطنت در سر دار دو قصد سلطان مکنون خاطرش است از آنجا که چمن آرایان دانش و گلشن پیران پیش بادشاهی را بمنزله باغبانی قرار دار اند چنانچه باغبان با دانش و بینش باغ را به ترتیب چمن و خیابان و آراش و پیرایش اشجار با اسمار^۶ و شاداب^۷ داشتن بقدر اعتدال و ناپسندیدن انبوه و قطع اعصاب زیادتی و قمع درخت خار دار میکوشد همچنان بادشاه عدالت منش را لازم است^۸ که در آبادی و معموری مملکت و رفاهت و آسودگی رعیت و پیش آوردن و برافراختن مخلصان عقیدت سرشت و استیصال و بر انداختن مخالفان بد سرشت ساعی جمیله بکار برد و هر گاه فتنه اندازان تبه کار با هم یکدل و یک جهت شوند بلا تعلل و توقف در قلع و قمع آنها کوشد و هر جا کثرت و هجوم و وفور از خادم بی ضرورت گردد هر چند امری نا ملایم از آنها بظهور برسد بنا بر رفع و سوسه خاطر خویش مصالح ملکی آن هجوم را متفرق سازد و بنیاد از دهم از پایر^۹ اندازد و بنا بر این اندیشه سلطان امرا و دیگر مردم را که معتقدان درویش بودند به بهانه^{۱۰} بکارها تعین کرده باطراف پراکنده^{۱۱} گردانید درویش را دستگیر کرده در ته پائی فیل مست بعقوبت تمام

۱. ب: 'پانصد من روغن و هزار من برنج' ۲. ب: 'نویت' ۳. ب: 'شدی'
 ۴. د: 'نگرفتی' ندارد ۵. د: 'کردند' ۶. ج: 'با اسمار' ندارد
 ۷. د: 'مساوات' داشتن ۸. ب: 'لازم' است ۹. ب: 'در' اندازد
 ۱۰. ا، ج، د: 'بهانه' ۱۱. ب: 'کرده' -- پراکنده ندارد

گشت بحکمت ایزدی در آنروز ابر سیاه و باد تند بر خاست و طوفان گردد چاک بر آمد و عالم تاریک گردید و موجب تعجب عالمیان گشت و در آن سال بارش نگردید فلك بسان ممسكان طریقه امساك ورزیده دست از تراوش باز کشید و آفتاب از سطوت جلال کرم خو گردید رونق عالم رخت اقامت بر یست و مسرت روزگار از دل عالمیان رفت باغ بمنزله زاغ و خیابان نمونه بیایان شد متوطنان خطه بودستان و ساکنان بلده گلستان زار و برار گشت اشجار از غایت عطسان از زبان هر برگ فریاد العطش بر آورد و زراعات از تشنه لبی سرنگون گشته بطلب آب سجده نیاز بجا آورده رود خانه شراب و مرغ و ماهی بیتاب گردید آبگیرها و غدیرهای آب و بزرگران را^۱ چشم پر آب شو و تهیدستان را از بی سرمایگی دل سرد گشت و ارباب اصغار^۲ را بازار گرم برخ غلات مانند شاهد کنعان گران گردید و همه کس برای خریداریش زلیخا وار کرد آمدند هر چند بازارش گرمی میکرد و هیچگران پیروی میکردند گندم بسان مردم^۳ گران بها گشت و گنجد مثال خال خوبان کباب شد بخود از هه کس بخود میکشد و برنج برنج^۴ بدست می آمد اهل اختکار از فروخت موتته^۵ موت خود می انگاشتند و^۶ آب مانند آب حیات در ظلمات نگاه میداشتند دانه غله حکم فریضه^۷ را پیدا گردد و مانند مروارید عزیز گشت^۸ القصه در دهلی قحط عظیم رویداد و مردم غربا از تهیدستی و گرسنگی در بازار و گوجها قالب تهی میکردند و اکثری از فرط جوع خود را در دریای جمنان انداختند غرق بحر فنا میشدند و از فقدان غله اکثر مردم سگ و گربه را بر خود حلال میدانستند بلکه از شدت اشتها گوشت آدم مباح می انگاشتند عبادت کیشان را پای ثبات از سجاده^۹ درع و پرهیز نعزید و طاعت اندیشانرا امتیاز در حرام و حلال نماند:

بیت

چون خورده همه بسان شمشیر   از گرسنگی ز جان شده سیر

د. ۱: را ندارد	ب. ۲: ارباب اختکار	ب. ۳: آدم گران
ب. ۴: تمام بدست	ب. ۵: موت موت	ب. ۶: ج، د: از اضافی
د. ۷: غله بیگم فریضه	ب. ۸: گردید	د. ۹: سجاده درع

در سینه ششصد نود و سه مغول چنگیزی بالشکر گران عازم پنجاب گشت سلطان^۱ باستماع این خبر با عساکر بسیار و توپخانه بیشمار بدفع آنجماعه^۲ متوجه گردید چون طرفین بهم پیوستند مغل غلبه سلطان معاینه کرده صلح نمود و سر دار ایشان که در قرابت هلاکو خان بود آمده ملاقات کرد و باچندا امرای دیگر مسلمان گردید سلطان او را پسر خوانده به دامادی خود سرفراز گردانیده عنایت پور مسکن ایشان مقرر کرد^۳ چنانچه آنعموره را مغولپور و مغلان را^۴ نو مسلم خواندندی بعد چند گاه ملك علاء الدین را که داماد و برادر زاده و پرورده نعمت سلطان بود^۵ بولایت کره^۶ رخصت نمود او در کره رسیده در اطراف ممالك تاخت و حدود دیو گده آمده فتح نمود و چهل زنجیر فیل و هزار اسب و بسیاری از طلا و نقره و مروارید^۷ و اقسام امتعه و اقمشه و غیر آن قدر^۸ غنیمت که عقل^۹ از حصرو نمطان عاجز گردد بدست افتاد و روز بروز^{۱۰} قوت و شوکت اوزیادت گشت و آثار بغی و انحراف ازو بظهور رسید هر چند وزرا و سلاطین گفتند که علاج واقعه پیش از وقوع بهتر است تا حال که علاء الدین استقلال نیافته فکران زود باید کرد:

بیت

سر چشمه شاید گرفتن بمیل   چو پر شد بشاید گذشتنی به پیل
کنون کاش کاب از کمر در گذشت   نه آنکه سیلاب از سر گذشت

سلطان از بسکه علاءالدین را دوست میداشت التاس وزرا باجابت مقرون نمیکرد و میگفت که علاءالدین^{۱۱} فرزند و پرورده نعمت منست هر گز ازو بغی^{۱۲} بوقوع نخواهد آمد چون سلطان را اجل نزدیک رسیده بود باچندی از خواص و یک هزار سوار بکشتی در آمد بجانب کره^{۱۳} روان شد ملك علاء الدین از خبر نهضت سلطان مستعد شده مابین

۱. ب: سلطان 'جلا الدین' ۲. ا، ب، ج: بدفع 'انطایفه' ۳. د: و باچندا امرای --- مقرر کرد ندارد

۴. د: 'را' ندارد ۵. ب: 'بود' ندارد ۶. ب: 'مانکپور' رخصت

۷. ب: 'جواهر و زواهر' اقسام ۸. د: 'ذالك' غنیمت ۹. ب: 'عقل' ندارد

۱۰. ا، ب، ج: 'بروز' ندارد ۱۱. ب: 'علاء الدین' ندارد ۱۲. د: 'زوری' بوقوع

۱۳. ب: 'مانکپور' روان شد

کره و مانکپور فرود آمد چون سلطان نزدیک رسید برادر خود را باستقبال فرستاد برادرش در حضور رسیده افسون خدیعت^۱ مکرو عذر خوانده التماس نمود که علاء الدین هراسان و بیمناک شده میخواست که آواره دشت تنهای گردد او را ازین^۲ راه باز آورده ام الحال که سلطان تشریف آورده اند اگر او لشکریان را مسلح خواهددید اغلب که متوهم بوده^۳ بدرود سلطان بگفته او چند کس را همراه گرفته و سلاح از تن آنها دور کرده در کشتی نشسته مصحف میخواند با کشتی بکنار آب رسید سلطان از کشتی فرود آمد ملک علاءالدین آمده ملازمت کرده دریای سلطان افتاد سلطان از روی شفقت و مرحمت طپانچه بر رخساره آورده فرمود^۴ که من اینهمه تربیت در حق تو کرده و ترا بزرگی گردانیده همواره و نظر من از فرزندان عزیز بود اکنون در حق^۵ توجه بدی خواهم اندیشید این را بگفت دوست ملک علاءالدین گرفته بجانب خود کشید درین اثنا محمود^۶ سالم که از اخلاف سامانه بود و بشرارت و بد نفسی مشهور چنانچه گفته اند:

بیت

دزه آتش از بهر سوختن صد خانه بس   وز برای تلف عالم یککس از سامانه بس
به اشارت علاء الدین سلطان را به شمشیر زخمی ساخت^۷ سلطان زخم خورده بجانب کشتی دویده گفت که ای علاء الدین^۸ بد بخت چه کردی بعد آن اختارالدین که پرورده نعمت سلطان بود از عقب آمده سلطان را دست انداخته بر زمین زد و سرستی نروده نزد علاء الدین آورد و بریزه کرده در کره و مانکپور گردانید و چندی از مخصوصان سلطان که در کشتی بودند بقتل رسانید و خبر سلطانی بر سر علاء الدین بر افراشتند و ندای سلطنت در دادند از آنجا که ایزد تعالی منعم حقیقی است سزای هر بد کرداری در کنارش میدهد:

۱. ب. ج: 'خدیعت' ندارد   ۲. د: 'او را ازین' راه   ۳. ب: 'بوده' ندارد

۴. ج: 'گفت' که   ۵. ا: 'تو کرده' --- توجه 'ندارد'   ۶. د: 'محمد' سالم

۷. ب: 'زخمی' نمود   ۸. د: 'بشمشیر' --- علاءالدین 'ندارد'

نظم

اگر بد کنی چشم نیکی مدار که هرگز نیارد گزانگور بار
 نهر گز شنیدم در عمر خویش که بد مرد را نیکی آید به بیش
 چو ابلیس بد کرد نیکی ندید بر پاک نیاید تخم پلید
 قاتلان سلطان در اندک زمان ببلای عظیم گرفتار شدند

محمد سالم در اندک زمانی امروز^۱ شده اندامش جوشیده از همه پاشید و اختیار الدین
 دیوانه شده بمکافات بد کرداری^۲ نابود گردید^۳ علاء الدین کافر نعمت اگر چه بر تخت فرمان
 روای نشست اما بیادش این کردار زمینه گرفتار شده^۴ نام و نشان^۵ و نسل او نماند

بکون و مکان چیزی از خر و سر^۶ ز کفران نعمت بدان شوم تر
 ز کفران نعمت چه آید خبر این که نقصان عزم است و خسران دین
 مدت سلطنت^۷ هفت سال و یکماه و هشت^۸ روز سلطان علاء الدین برادرزاده^۹
 سلطان جلال الدین خلجی بعد از آنکه سلطان علاء الدین^{۱۰} بقتل رسید سلطان^{۱۱} با شصت
 هزار سوار از کره روانه شده در دهلی رسید امرای خورد و بزرگ بیعت^{۱۲} کردند^{۱۳} سشصد
 نود و هفت هجری سریر خلافت و فرمانروای از جلوس سلطان زینت یافت و کوشک لعل را
 دارالسلطنت^{۱۴} گردانید و امرار را بقدر حال بهر کدام خطاب و جاگیر مرحمت ساخت چون
 نواجون بود بله و لعیب پرداخت و بعیش و عشرت مشغول شد و دست بذل و توال کشاده
 سزانه بانعام مردم صرف گردد در عهد او شراب در گوچه و بازار سیل گردید بعد چند گاه
 چهل هزار سوار بسرداری الف خان و طفر خان برای رفع رکن الدین و ابراهیم الدین پسران
 سلطان جلال الدین که بعد قضیه پدر از دهلی گریخته بملتان رفته بود تعیین ساخت:

۱. ب: 'میروز'	۲. ب: 'خود' نابود	۳. د: 'کردند'
۴. ا، ج، د: 'گشته'	۵. ب: 'نشان' او'	۶. ب: 'چیز سر'
۷. ب: 'سی و هفت' سال	۸. ب: 'بیست روز'	۹. ا: 'و داماد' ندارد
۱۰. د: 'علاء الدین' ندارد	۱۱. د: 'سلطان' علاء الدین'	۱۲. د: 'او' کردن
۱۳. ب، ج: 'درسته' اضافی	۱۴. ب: 'قرار' گردانید	

بیت

سر وارث ملك مابرتن است   تن ملك را فتنه پیراهن است

امرای مذکور رسیده ملتان را محاصره کردند پسران سلطان مرحوم تاب نیاورده بوسیله دانای اسرار کون و الهی جویای مور سفیدی و سیاهی زبده العارفين قدوة الواصلين^۱ شیخ رکن الدین قدسی سره آمده ملاقات کردن الف خان بمقتضای اهلیت مردمی شرایط تعظیم بجا آورده آنها را همراه خود بدهلی آورد سلطان نا حق شناسی کرده از بیرحمی در چشم هر دور مزبی زاده خود و همراهان آنها میل کشیده محبوس ساخته بعد آن بر سر گجرات لشکر عظیم تعیین کرده بمحاربه و مجادله بسیار آن ولایت را مفتوح کرد و بت سومنات در دهلی آورده در زمین فرو برد مالی سیر خلاق گردد در سال دویم لشکر مغول از ماورالنهر در حوالی دهلی رسید شهر را محاصره کرد خلق کثیر از قصبات و قریات در شهر آمده هجوم کردند و در مساجد و محلات و کوچه و بازار جای نشستن نماند و^۲ راه و کوچها مسدود شد و همه چیز گرانی گرفت سلطان مستعد شده بجنگ پیش آمد بعد مقابله و مقاتله مغل منهزم گشت و آتش فتنه و فساد منطقی گردید چون سلطان از اطراف ممالك خاطر جمع نمود و سیرگی در ملك و خدشه در نظم امور ممالك نماند و اکثر بلاد و به تسخیر در آمد و قوت مسکنت و کمال بهم رسید خیالات فاسد بخاطرش راه یافت اراده کرد که دین و شریعت خود اختراع نماید و چهار امرا را که الف خان و ظفر خان و نصرت خان و اکتخان^۳ باشد چهار بار مقرر سازد که نام او تا قیامت بر صفحه روزگار بماند و نیز میخواست که دهلی را بیکي از معتقدان خود سپرده مانند سلطان سکندر رومی به تسخیر اقالیم^۴ ربع مسکون پروازد و فرمود تا اورا سکندر ثانی در خطبه خوانند و در سکه نزی بهمین نمط نوشتند مصاحبان و حریفان مجلس رایاران بود که حرفی خلاف مرضی او بر زبان توانند آورد همکنان از ملاحظه درشت خوی و وحش

---

۱. قدوة الواصلين

۲. در راه

۳. ب. ورکخان ج: والنخان د: کیخان

۴. اقالیم ندارد

مزاجی او بر سخنان تصدیق نموده بر علو همت و بلند پروازی او تحسین مینمودند ملك علاو الدین^۱ علاو الملك که از امرای بزرگ بود و پیش سلطان اعتبار تمام داشت و درشت گردازی و راست گفتاری شعار او بود سخنان سنجیده و حکایات پسندیده در میان آورده بمقدمات عقلی و روایات نقلی خاطر نشان سلطان ساخت که ترك احداث شریعت و دین اولیتر است^۲ والا نتیجه این اراده فاسد خرابی ملك و سلطنت نداشت دنیا و آخرت است این نه امریست که رواج تواند گرفت و مردم توانند قبول کردند

هر که عیب تو گفت یار تو اوست   و آنکه پوشیده داشت یار تو اوست^۳

گر چه زشت است تلخ گفتن حق   شور بختی است هم نهفتن حق

و در باب تسخیر اقالیم گفت که اگر سلطان دهلی را گذاشته باقلیم دیگر برود و مدتی بآن سمت بگذرد بعد مراجعت معلوم نیست کسانیه نایب باشند با منقاد شوند یا نشوند این زمانه را مانند زمانه^۴ سلطان^۵ سکندر رومی نتوان تصور نمود^۶ در آنوقت مثل از سطاالیس^۷ وزیر بود که بقوت فکر و صایب^۸ رای و تسخیر اقالیم آسان شدی سلطان را بالفعل بلاد هندوستان مثل قلعه رنتهور و چتور و چندیری و مالوه و جانب شرقیه با آب سر جود سوالک تا لمعان که پناه متمردان و کنف دزدان و رهزنان است تسخیر باید کرد و سامانه و دیبالپور ملتان که در آمد مغول است مستحکم باید کرد^۹ و از مداومت شراب و شکار اجتناب باید^{۱۰} و رزید از آنجا که ملك علاء الملك معقول^{۱۱} بقول درست سخن و زبان آور بود گفتارش در دل سلطان اثر کرد و تمامی سخنان او را پسندیده بر عقل و

۱. ب. ج. 'علاو الدین'   ۲. ب. اول. 'راست است'   ۳. ب. 'تو نیست'

۴. ب. 'را مانند زمانه ندارد'   ۵. ا. 'سلطان ندارد'   ۶. ب. 'نتوان شمرد'

۷. ب. ج. د. 'از سطاالیس'   ۸. ا. ج. 'صنایت' د. 'فصایت'   ۹. ا. ج. د. 'نمود'

۱۰. ب. 'باید و رزید'   ۱۱. ا. ج. د. 'مقبول'

دانش^۱ ملك^۲ آفرین کرد و از خیال احداث دین خود ترك نمود و قصد تسخیر اقلیم از دل سبعة^۳ برانداخته بانتزاع ممالك هند توجه نمود چون در آن زمان خبر رسید^۴ که جبر^۵ دیو نسل رای پتهورا لوای تکبر در رنتهور بر افرخت سلطان بجانب او نهضت فرمود روزی در اثنای راه به شکار گاه فرغ^۶ اکتخان برادرزاده سلطان قصد کرده بتدویر^۷ سلطانرا مجروح ساخت و سلطان که بر زمین آمده بود مرده انگاشته در لشکر گاه رسیده^۸ تخت نشست و آوازه انداخت که سلطان را کشته ام^۹ سلطان از کثرت درد و زخم بیهوش شده بود در ساعت بافاقت آمده و زخم خود بسته جانب لشکر شتافته بسرا پرده در آمد و امرا را^{۱۰} بر سر اکخان تعیین کرد آنها رفته سر او را^{۱۱} بریده آوردند و نیز دو برادرزاده سلطان که در بداؤن بودند و حاجی مولانای در دهلی بغی ورزید افواج باستقبال آن نا عاقبت اندیش رخصت گشت آنها بجنگ و جدل دستگیر شدند برادرزاده های را میل در چشم کشیده حاجی مولانا را بقتل رسانیدند القصه سلطان در رنتهور رسیده قلعه را محاصره گرد بعد مدت آن قلعه مفتوح گردید و خسرویو را باقوم و قبیله او بتقل در آورده بدیو مراجعت^{۱۲} کرد بعد آن قصبه قلعه چتور مصمم^{۱۳} نمود چون سلطان شنید که رای رتن سین مرزبان چتور پدماوت نام نازنین در سیستان خود دارد که حسن و جمال او از قالب بیان افزونست که پری^{۱۴} از مشاهده جمال^{۱۵} او از قالب حسن خویش بری گشته و حور از رشك^{۱۶} و خوبی او در گنج تواری مستعد شده آفتاب از بهر نظاره اش هر صبح سر از دریچه مشرق می بر آرد و ماهتاب خود را از حلقه بگوشایش می شمارد^{۱۷} و رخسارش

د. ۱: 'و عقل بردانش'	ب. ۲: 'او آفرین'	ب. ۳: 'اقلیم سع از دل ج: 'اقلیم سبعة از دل'
ب. ۴: 'خبر رسید ندارد'	ب. ۵: 'حمیر دیو'	د. ۶: 'ثمره'
ب. ۷: 'بدو تیر'	ب. ۸: 'آمده'	ب. ۹: 'را بقتل رسانیده ام'
ب. ۱۰: 'را ندارد'	ب. ۱۱: 'سراو بریده د: 'سر بریده'	ب. ۱۲: 'معاودت کرد'
د. ۱۳: 'قصد مصمم'	ج. ۱۴: 'که پیری'	ب. ۱۵: 'جمالش از حسن ج: 'جمال او از قالب حسن'
د. ۱۶: 'حور از رشك'	د. ۱۷: 'مسمار'	

بحدی تابان که در شب تار مردم گمان میبرند که مگر صبح صادق از افق مشرق دمیده و
سیمایش نوعی خشان که اگر در پرده ظلام نظر بر می افتد طلوع ماه منصور میشود
خورشید با این همه نور و حیا از آغاز^۱ عارضش لمعه بوام میکرد و ماه منبع انوار از چهره
اش فروغ میخواست:

نظم

قدس تخیلی ز رحمت آفریده   ز بستان لطافت سر کشیده
ز بستان ارم رویشی نمونه   در و گلهاش گفته گونه گونه
ز نخدانش سیم بی زکات است   درو چاهی^۲ پر از آب حیات است
دوستان هریکی چون قیه نور   حیابی^۳ خواسته از عین کافور
میانش موی بلك از موی نیمی   ز تار یکی برد از موی نیمی
نیارستی کمر از موی بستن   گرانموبودش بیم کشتن
بزیر چرخ کس پیدا نگرده   که رویش بیند و شیدا نگرده
از اصغای اوصاف حسن و خوبی آن نازنین غایبانه سلطان عشق بر کشور دل
سلطان استیلا آورد و لوای محبت بر ساخت سینه بر افراخت و کوش آرزو در عرصه
خاطر بلند آوازه ساخت و در هر ضلع از اصلاع دل و در هر قطعه از اقطاع ضمیر کار فرمایان
شوق و فرمان روایان شغف نصب^۴ کرده سرپای مملکت وجود را در زیر فرمان خود
آورده صفحه خاطر را بطغرای غرای شیدای و سویدای^۵ ضمیر را از نگین^۶ خاتم سودای
زینت بخشیده نظم امور جهانبانی نمود:

نظم

نه تنها عشق از دیدار خیزد   بسا کین دولت از گفتار خیزد

۱. ب: 'ضیا از غازه'   ۲. ب: 'جای' ج: 'جاه' پر   ۳. د: 'جهاسی'

۴. د: 'بر آواز موی'   ۵. ب: 'شغف' ویره: د: 'نضیف'   ۶. ب: 'سواد'

۷. ا، ج، د: 'از مکین' ب: 'را به نگین'

در آید جلوه حسن از ره کوش   ز جان آرام بر باید ز دل هوش
 ز دیدن هیچ اثر اندر^۱ میانه   کند عاشق کسان را غایبانه
 بدیدن مبلش افرون از شبیندن   بلی باشد شنیدن تخم دیدن

بالجمله سلطان از وفور آرزو و فرط تمنا کسان خود را^۲ بطلب آن نازنین خورشید
 چین نزد رای رتن سین فرستاد از آنجا که مذکور در ابتدای حال از استماع خوبها آنماه لقا
 غایبانه خود را در نزد عشق و محبتش باخته از مسند حکومت برخاسته بصحرای طلب
 کاریش انداخته و از ریاست و ایالت ترك کرده بآرزوی ادراك وصال آنخورشید مثال
 صحرا گردد دیار نورد گشته خشم و خدم و دولت اسباب مکننت غریق^۳ دریای ادبار
 گردانیده تنها^۴ ملجن و مشاق و تعب مالا یطاق در سنگدیب مسکن آن دلفریب رسیده
 بعد سر گشذت بسیار که تفصیل آن بطول میکشید او را در عقد ازدواج آورده بمنتهای
 تمنای خویش واصل شده با آن نازنین رجعت بوطن^۵ خود نموده از استیلای عشق بسته
 زنجیر زلف مشکین و خسته تیر مژگان خونین و سوخته برق نگاه و کوفته عشوه های
 جانگاہ او بود بی رحمت اغیار با او نزد^۶ قمار میساخت و نقد دل و جان رایازی میداد و هر
 دو با همدگر نوعی اخلاص و یکتا دلی داشتند که گویا صانع ازلی يك روح^۷ دولخت
 کرده در دو قالب انداخته و کشاورز لیزلی یکدانه را دو نیم ساخته در دو مزرعه کاشته از
 استماع پیغام سلطان آتش خشم در نهاد رای رتن سین افتاد و چون موی سوخته پیچ و
 تاب خورده مانند ما را افکار بر خود پیچیده فرستاده های سلطان را استحقاق نموده
 رخصت گردانیده چون کسان سلطان بی نیل مقصود مراجعت کردند^۸ و حقیقت را
 بعرض رسانیدند از نا فرمانی رای رتن سین چه بمقتضای حمیت سلطنت و چه از عشق
 قرآن نازنین سطوت و جلال قهربانی و چشم خشم سلطانی در جوش خروش آمده برای

۱. ب: 'اثری در میانه'   ۲. ب: 'خود را'   ۳. ب: 'بحر دریای'
 ۴. ج: 'تنها ندارد'   ۵. ب: 'وطن خود'   ۶. ب: 'و بی زحمت اغیار با او قمار'
 ۷. ب: 'از یک روح'   ۸. ب: 'مراجععت نمودند'

تادیب تخریب و برای مذکور^۱ و تسخیر قلعه چتور و قصد وصال آن نازنین ماه تمثال لشکر کشید از آنجا که قلعه چتور در حصانت^۲ مشهور روزگار است کمند اندیشه بر کنگره^۳ ارتفاع آن نمیرسد و مرغ خیال به بلندی دیوار آن^۴ تصاعد نتواند کرد رای رتن سین بقوت قلعه و تقویت لشکر خود آماده جنگ گردید و سلطان در پایان حصار رسیده مرکز وار کرد گرفت و سابط و دمدمه درست کرده توپهای کوه شکن و ضرب زندهای زلزله افکن بقلعه نشینان زدند و چند جاقیب^۵ زده از باردت پر کرده آتش دادند و دیگر تدبیر قلعه گیری بجا آوردند اما هیچ کار گر نگشت چون محاصره بامتداد کشید و محاصره از هر دو طرف سخت در میان آمد و ازینطرف محاربه^۶ لشکر بسیار تلف گشت و کاری از پیش نرفت بالضرورت پیغام^۷ صلح در میان آورده بر ملاقات یکدیگر اتفاق افتاد:

هیچ کاری ز صلح بهتر نیست   بهتر از صلح کار دیگر نیست

صلح باشد صلاح اهل قلاع   زان سبب گشته اند صلح صلاح

اول سلطان درون قلعه رفته مهمان رای شد بعد از آن رای بموجب قرار داد پیش سلطان آمد بمجرد آنکه رای در مجلس رسید سلطان از عهده و موافقی بر گشته قول و قسم بر طاق بستان نهاده رای را قید کرده رو^۸ بدھلی آورد ورهای براو بآمدن پدماوت منحصر داشت آن زن که بتدبیر صاحب و فکر دور اندیش گوی سبقت از مردان کاروان میبرد باستماع این خبر در باب استخلاص رای فکری اندیشیده بسطان مؤده وصال خود^۹ داده یکهزار و ششصد دله مرتب گردانیده در هر دله مردان کارزار و مبارزان کار گذار با براق و صلاح^{۱۰} نشانیده و با هر دله دو خدمتگار و چهار کهار و دو هزار سوار بطریق بدرقه مقرر گردانید که^{۱۱} تمامی نه هزار کس جرّار و صاحب پیکار بوده باشد و محفه خالی پر

۱. ب. ج: 'رای رتن سین'   ۲. ب: 'حصانت' متانت   ۳. ب: 'افلاک' ارتفاع

۴. ب: 'آن' حصار تصاعد   ۵. ب: 'جها نقب' زده   ۶. ب. ج. د: 'و محاربه سخت در میان آمد از هر دو طرف' لشکر

۷. ب: 'بالضرورت پیغام' صلح   ۸. ب: 'در دهلی'   ۹. ب: 'خود' ندارد

۱۰. د: 'سلاح' نشانید   ۱۱. ب: 'همگی' تمامی

تکلف باساز مرصع زینت و زیب^۱ تمام که سواری پدماوت متصور تواند نمود^۲ در میان
دوله ها کرده روانه دهلی نمود و خود به شبستان عصمت در چتور مانده منظر نوید غیبی
بود سلطان که بادل مالا مال آرزوی وصال و دیده لبالب انتظار دیدار^۳ بود باستماع مژده
قدوم میمنت لزوم آن نازنین ماه جبین منبسط و فرخناک بود از هر منزل و هر مقام خبر
طلبداشته بر شاهراه مترصد دیده باز میداشت و غافل از شعبده فلک تذویر و حيله آن زن با
تدبیر^۴ القصه لشکر با دوله های طی منازل و قطع مراحل نموده در حوالی دهلی رسیده نزول
نمودند سر داران لشکر بموجب تلقین آن بالوی با فراست^۵ از زبان آن عصمت قباب
بسلطان پیغام کردند که چون در عقد مناکحت رای رتن سین هستم و مدتی در تصرف
او بوده ام الحال که سلطان خواستگاری فدویه نمود با آنکه رای اجازت ندهد بموجب امر
شریعت غرا بر سلطان جلال میثوم روزی^۶ رای را درینجا بفرستید تا ازو اجازت گرفته در
مشکوی معلی مشرف شویم^۷ سلطان که بمقتضای کمال آرزو بر شارع انتظار بسان
طاؤس تمام تن دیده شده بود بی توقف و تحاشی و بلا تعلل و تأمل رای رتن سین را
اخلاص کرده همراه کسان خود روانه ساخت بمجرد آنکه رای بلکه شر خود ملحق گردید
جوانان شجاعت نشان بکسان سلطان بجنگ پیش آمده اکثری را بقتل در آوردند سلطان
برینمعنی نگاهی داشته^۸ سواری نمود آتش کارزار مشتعل شده^۹ و بسیاری از طرفین
علف تیغ آتشباز گشتند سواری رتن سین قابو یافته از جنگاه بر آمد بمسکن خود^{۱۰} راهی
گردید و بخیرت و سلامتی در چتور رسید فلک شعبده^{۱۱} نیرنگسار و گردون حيله باز در هر
ساعت هزار منصوبه تذویر^{۱۲} در شطرنج مکابد باخته ارباب اشتیاق را بغریب تازه بازی

۱. ب: 'وزربفت به ترتیب و زینت' ج: 'د: 'زیب و زینت' ۲. ب: 'تواند' بود'

۳. ا: 'دیدار' ندارد ۴. ب: 'تدبیر' بود' ۵. ب: 'پرفراست'

۶. د: 'روزی' رای ۷. ب: 'مشرف' شوم' ۸. ب: 'ج: 'آگاه گشته' د: 'آگاهی یافته'

۹. ا: 'د: 'مشتعل گشت' ۱۰. ب: 'ج: 'خویش' راهی ۱۱. د: 'شعبده' نیرنگساز

۱۲. ب: 'منصوبه' تروید از'

میدهد و هر لحظه ابواب حسرت بر روی اوقات^۱ اصحاب شوق کشاده شیشه بینا را
بسنگ و یاس^۲ و نومیدی می شکنند

در چرخ به بین و کرم و سروش   صد بوالعجبی بهر نورش
از راز جهان جریده بکشاد^۳   در هرتن موی دیده بکشاد^۴
درباری رسم این اضافات^۵   گه برد شود گهی شود مات
قلب است مقابر^۶ زمانه   بگریز ازین قمار خانه

سلطان از سنوح این سانحه غریبه از مواصلت آن نازنین محروم گشته دست تحریر
بدندان تفکر گزید و گفت:

بیت

دریغا که در دست من نیست کار   که آرم بدست^۷ حلقه زلف یار
چنانچه این قصه^۸ در اطراف ممالك معروف مشهور^۹ است و کتابی مسمی به
پدماوت مشتمل بر قصه رای رتن سین در زبان فرسی و هندی درست شده القصه سلطان
بعد وقوع این امر در قوت خود ندید که انتقام از رای رتن سین بگیرد و تسخیر چتور لشکر
کشید با وجود قدرت عملاً تغافل کرد روزی از ندما پرسید که باعث وقوع آفات و
حوادث در ملك چه باشد التماس گردید که سبب ظهور آفات چهار چیز است اول
بیخبری بادشاه از نيك و بد احوال خلائق دوم شراب خوردن علی الدوام سیوم محبت امرا
با یکدیگر چهارم زر دادن به از ازل سلطان را این سخنان بغایت پسند آمد^{۱۰} فی الحال از
شراب خوردن نایب گشته نوعی تاکید کرد که از تمام ولایت رسم شراب رفع گردید و
اکثر مردم که با وجود منع جرأت بر خوردن شراب مینمود بقتل رسیدند و ملك و مال مردم
از ازل در خالصه گرفت تا رفع فساد گردیده امرا را از اختلاط یکدیگر و ضیافت کردن

۴۳. ب: 'بکشا'

۱. ۲. د: 'هستی'

۱. ب: 'بر روی' افادت

۷. ب، ج: 'بکف' حلقه

۶. ب، ج: 'مقابر' زمانه

۵. د: 'مضافات'

۱۰. ب: 'آمدند'

۹. ب: 'مشهور' ندارد

۸. ب: 'مشهور' در

همدیگر باز داشت و خود بامور جهانبانی پرداخت و مراسم^۱ خبرداری بجا آورده ضابطه چند در باب باز یافت محصول محکم ساخت^۲ کاغذ پتواری و عدم خیانت اهل قلم و عمال اختراع نمود چودهریان و مقدمان را که مال ریزه رعایا میخوردند آنچنان ضبط کرد که دامی از رعایا بتوانستند گرفت بلکه نوعی خراب شدند و زنان جامه^۳ آنها در خانه مردم مزدوری کرده قوت حاصل میکردند و نرخ غلات بحضور خود مقرر کرد آن چنانکه در عهد سلطنت او نرخ یکی ماند و اصلاکی و زیادتی زو نداد و در نرخ و قیمت پارچه و فیل و اسب و غیر ذلک نمطی^۴ پرداخت که به بایع و مشتری خسارت بزند داغ اسب و داک چوکی و وقایع نگاری او اختراع کرده چند مرتبه لشکر چنگیز خانی از ماورالنهر^۵ در نواحی دهلی رسیده شکست خورده رفت سلطان به نهجی تنها نجات در حدود در آمد لشکر مخالف نصب کردند^۶ تدبیرات صایبه نمود که در زمان خلافت او مغل بهندوستان مزاحمت^۷ نمیتوانست رسانید مردم اینمعنی را از برکات توجهات پیشوای ارباب طریقت مقتدای اصحاب حقیقت سلطان العارفین برهان المحققین مفتاح کشور معرفت سبحانی کشف رموز شناخت^۸ ربانی قده باریافتگان در گاه کبریا حضرت^۹ شیخ نظام الدین اولیا تصور میکردند سلطان اگر چه بظاهر ملاقات شیخ نمیکرد اما استداد او از باطن قدسی موطن نموده بارسال رسل ورسایل و اتحاف تحف و تحایف مراسم اخلاص و اعتقاد بجا می آورد فتوحاتی که بر اطراف ممالك بسطان میسر شده و عماراتی که او بنا^{۱۰} کرده و خزاین فراوان که او داشت هیچ یکی از سلاطین ماضیه را دست نداده و ضوابط و قوانین سلطنت که او کرده هیچکس از خواقین نکرده^{۱۱} شعرای صاحب سخن و درخان والا^{۱۲} ادراک و منجمان بلند فکر در مالان سحر آفرین و طبیبان و حکیمان مسیحا

د.۱: و مراسم ندارد ۲.ب: بحکم مساوات در ۳.ب: که زنان ج: که زنان خانه آنها

۴.ب: و غیره نمطی ۵.ب: مادر آنشهر ۶.ب: ج: کرده د: کرد

۷.ب: نتوان کرد اضافی ۸.ب: ساخت ۹.د: المحققین --- حضرت ندارد

۱۰.ب: او بنا ندارد ۱۱.ب: هیچ --- بظهور نمایده ۱۲.ب: در موزخوان صاحب ج: د: و مورخان والا

نفس و ندیمان خوش گفتار و اصحاب نغمه بی نظیر و دیگر هنرمندان بی بدل و وزرای صایب تدبیر و امرای ولا^۱ شوکت در عهد او فراهم آمده بودند سلطان العارفین شیخ قطب^۲ الدین و قدوة الاصفیا شیخ نظام الدین اولیا زبده^۳ الواصلین شیخ صدر الدین^۴ و شیخ رکن الدین ملتانی در زمان او بودند و سر آمد شعرا امیر خسرو دهلوی بود هزار از تنگه از سر کار بادشاهی مییافت و خمره بنام سلطان درست کرده سلطان در ریاضت و طاعت و ادای مفروضات^۵ و نوافل و صیام تقدیم مراسم اسلام آنقدر تقیید داشت که او را از جنس ملایک گفتندی از آنجا که ملک نایب وزیر مدار علیه و وکیل السلطنت و منظور نظر سلطان بود قابو یافته سلطانرا مسموم گردانید و بعضی میگویند^۶ که بزحمت استتفا برحمت حق پیوست مدت سلطنت بیست و سه سال و سه ماه سلطان شهاب الدین بن سلطان علاء الدین چون ملک نایب متسلط بود از تمامی پسران سلطان مرحوم^۷ سلطان شهاب الدین را که خورد سال بود بر گزیده در سینه هفتصد و بیست^۸ هجری بر تخت سلطنت اجلاس داد و هر روز از حرم سرا بیرون آورده بر بام هزار ستون بر تخت نشانده بار دادی^۹ خود بانتظام مهمام قیام و رزیدی و باز آن طفلک را اندرون حرم^{۱۰} نزد مادرش فرستادی از آنجا که ملک نایب بد سرشت و بد طینت و ثمکحرام و حق شناس^{۱۱} بود اما^{۱۲} برای انداختن خاندان^{۱۳} سلطان علاء الدین با خاصان خویش مشوره^{۱۴} نمودی چنانچه خضر خان و شادیخان پسران سلطان مرحوم را که از برادران غیر مادری سلطان بودند میل در چشم کشیده و مادر خضر خان را قید کرده نقد و جنس او را متصرف گشت^{۱۵} و مبارکخان برادر حقیقی سلطان را در قید نگاهداشت اراده میل

!

۱. ب: 'والا شکوه و شوکت' ۲. ب: 'صدرالدین' ۳. د: 'العارفین زبده'

۴. ب: 'شیخ صدرالدین ندارد' ۵. ب: 'مفروضات' ۶. ب: 'گویند'

۷. د: 'مرحوم ندارد' ۸. د: 'هشت' ۹. ب: 'بار عامدادی د: 'بارملادی و خود'

۱۰. ج: 'د: 'حرم سرا' ۱۱. د: 'ناحق شناس' ۱۲. ج: 'دایما برای'

۱۳. د: 'خاندان ندارد' ۱۴. ب: 'مشورت نمودی' ۱۵. ب: 'متصرف شد'

کشیدن او برداشت اما ارادت الهی بران رفته بود که او سریر سلطنت را رونق بخشید
 داعیه آن^۱ بداندیش پیش نرفت و نتوانست او را از پیش^۲ معزول کرد چون تسلط بسیار
 داشت سلطنت را از خود دانسته غیری را بخاطر نمی آورد و بافعال بد کردار و نکوهیده^۳
 صرف اوقات مینمود^۴ دایم الخمر بوده شراب را بافراط رسانیده اگر چه طبیعت پروران^۵
 میگسارد و نفس پرستان^۶ باده خوار از شراب چندین فواید گفته در وصف آن دفترها نوشته
 اند اما ماده آبیست^۷ آتش افروز شهرستان هستی و آتشت آب^۸ ده شجره مدهوشی و بد
 مستی کارفرمای خونریزی و جفاکاری انجمن آرای بوالهوس و بد کرداری برهمزن
 معرکه عقل و دانای گرم کن هنگامه بد گوی و هرزه درای پرده بر انداز حیا و شرم نکونسار
 رایت مدارا و آرم بنیاد زندگی را آبست و خرمن هستی آتش چراغ خرد را باد است و
 چشمه دولت را خاك آتش^۹ اشتها را منطقی میسازد و جویبار شهوت بهر در دنیا^{۱۰} بدنام
 میکند دور آخرت نا فرجام و از کار دنیا باز میدارد عقوبت عقی برویکار می آرد اگر باده
 پیمای فعل نیک است اهل ارتکاب در اخفای آن چرا میکوشند^{۱۱} و اگر منتج حسنات
 بودی بزرگان پیشین^{۱۲} و حال چگونه روا میداشتند^{۱۳} و چرا آنرا مذموم می انگاشتند:

بیت

باده خوری گرشرفی داشتی   اهل دلان کی بتوب گذاشتی
 همچنان بقمار بازی که مذموم ترین کارها است تضيع اوقات نمودی و بازی
 شطرنج و غیر ذلك صرف روزگار نمودی شطرنج دریای است نا پیدا کنار خونخوار که
 شناوران غرقه لجه فکر و رنج میباشند شاه دانش و عقل او دایمادر بندبلا یات و وزیر

۱. ب. ج: داعیه آن بد   ۲. ب: بینای معزول   ۳. د: که صرف

۴. د: میکرد و دایم   ۵. ب: پردازان   ۶. د: بستان

۷. ب: زیاده آبی ج: باره آبی   ۸. ب: د: هستی آتشی ایست ج: هستی و آتشی است

۹. د: و خرمن -- آتش ندارد   ۱۰. ب: راتهی میکند ج: راتهی دردنی

۱۱. ب: میکوشید   ۱۲. ب: استقبال و حال   ۱۳. د: نمیداشتند

تدبیرش از کجروی مصدر هزار آفات فیل خواهش او در معرکه تمنالنگ است آرزویش را جولانگاه مقصود تنگ رخ از قبله مراد بر تافته و پیاده وارد بدر شه خود ساخته همیشه در بساط غم و الم بازی خود برد میسازد و گنجفه ایست که دوستدارش را هر چند تاج دولت بر سر و شمشیر ثروت در کمر و غلام^۱ در سفید پیش^۲ و نهال مرادش پیش تر باشد اما از کثرت شغل این بازی برات دولت از چنگ او بدرود و قماش عزتش بجوی نه آرزو و در انشای جنس سر خرو نتواند و شجره امیدش کم بر چه بلکه بی برگ و شاخ بوده باشد و تخته برداشت^۳ که مهره مراد بترا^۴ پیوسته در شستد زعم بسته و گفتن مقصودش از دست فرو هشته باشد و چو بر است که قاهران مطعون جهانیان و علوم^۵ علامیان بوده باشد مهره^۶ مقصودش طی مراحل نموده بقرار گاه^۷ مراد نمیتواند رسید و دایما در قمار خانه روزگار خسران زده و بازی از دست داشته^۸ باشد چنانچه راجه نل و پاندوان بهمین بازی ملك و مال از دست داده آواره دشت او بار و سر گشته صحرا افتقار شدند دانشواران کاردان و خرد پروران سعادت نشان چنین اشتغال در هنگام کلالیت مزاج و ملامت طبع که از کثرت امور مرجوعه بهم رسد تجویز نموده اندان بیخرد این بازیها را از مقاصد عظمی دانسته همواره اوقات گرامی را بدل ندارد بان صرف نمودی خصوص بقمار سواهی که یکی بازیها خوب تراست بر بام هزار ستون با خواجه سرایان در گاه پیشتر اشتغال داشتی:

بیت

مکن عمر ضایع ببازی قمار   که این فعل بد است^۹ در روزگار
چون امرا از ملك نایب بغایت^{۱۰} تنگ آمده بودند با خود اتفاق کرده اورا بقتل
رسانیدند سلطان را دستگیر کرده^{۱۱} در گوالیار فرستادند^{۱۲} و محبوس کردند و مدت

---

۱. د: 'کمر غلام و از هفتد پیشتر'   ۲. ب: 'کمر' - مرادش ندارد   ۳. ب: 'و برداشت ج، د: 'و تخته برداشت'
۴. ب: 'مراد ج: 'مراد سرزد پیوسته'   ۵. ب: 'ملزوم'
۶. د: 'مقصودش' - مهره ندارد
۷. د: 'بقرار گاه مراد'   ۸. ب، ج، د: 'دست داده'   ۹. ب: 'که این فعل بد است د: 'این - بدهست'
۱۰. ب: 'نهایت تنگ'   ۱۱. ب، ج: 'دستگیر کرده'   ۱۲. ب: 'فرستادن ندارد'

سلطنت که محض برای گفتن بود سه ماه چند روز سلطان قطب الدین مبارکشاه عرف مبارک خان برادر حقیقی^۱ سلطان علاو الدین باغواى ملك تايب در زندان خانه میبودند امرا^۲ باتفاق یکدیگر بعد از قتل ملك تايب و جشن سلطان شهاب الدین این را از زندان بر آورده در سینه هفتصد و بیست هجری سریر آرای خلافت نمودند و جمیع امرا از خاص و عام مراسم تهنیت و مبارکبادی بجا آوردند^۳ شرایط عیش و کامرانی و لوازم عشرت و شادمانی بتقدیم رسانیدند سلطان ازینجهت که چند گاه در زندان بود بمجرد جلوس بر اورنگ جهانبانی بنابر ادای مراسم شکر و سپاس ایزدی تمام زندانیان را که در دهلی و هم^۴ قلعجات و هم^۵ دور و نزدیک و امصار و بلاد و ممالك محروسه محبوس بودند حکم تخلیص نمود و مناشیر مطاع بنام حکام اطراف در ماده خلاص آن جماعه صادر گردانید:

نظم

کسی بندیان را بود دستگیر که خود بوده باشد بزندان^۶ اسیر
نگه کن در احوال زندانیان که شاید^۷ بود سکینه در میان
چون نوجوان بود و تا تجربه کار کامروای سلطنت و باده پیمای شباب^۸ همنشینی
نااهل دلان و دوستی خوشامد گویان چراغ خرد او را فرو نشانده و دیده مصلحت بین او را
بزین ساخت بمقتضای هوا پرستی و نفس دوستی حسن نامی خدمته^۹ را که در حسن و
صورت و جمال ظاهری بی نظیر بود منظور نظر خود^{۱۰} ساخت و شیفته و فریفته او گردید
ساعتی بی او نمی بود او را خسرو خان خطاب داده بمنصب وزارت سرافراز گردانید
بادشاهان والا قدر و فرمان روایان دانش در برای منصب والا و امر عظمی شخصی را که
بدانش و بینش و راستی و درستی و نیک نهادی معامله دانی و اصالت گوهری و نجابت
فطری و صفات قدسی و شایستگی و عمال و ستودگی افعال و فرخندگی اطوار و

۱. ب: 'سلطان شهاب الدین بن' ۲. ب: 'میبود آنرا' ج: د: 'میبود امرا' ۳. ۱. ۳. ج: د: 'آورده'

۴. ۵. ۴. ب: 'و هم' ندارد ۶. ب: 'به بندى' اسیر ۷. ب: 'مکن' بود

۸. ب: 'و هم' همنشینی ۹. ب: 'خدمته بچه' ج: 'خدمتی' ۱۰. ا: 'خود' ندارد

پسندیدگی اوضاع موصوف باشد تجویز میکند نه آنکه همچو بخردی و خوردسالی و نا تجربه کاری فرومایه بدسرستی را باین^۱ پایه بلند و رتبه ارجمند نامزد نمایند و بنیاد دولت خود از پا افگند بزرگان گفته اند:

نظم

درختی که تلخ است او را سرشت   گرش در نشانی بباغ بهشت
گر^۲ از جوی خلدش بهنگام آب   شکرریزی و آبگین و گلاب
سرانجام گوهر بکار آورد   همان میوه تلخ تاز آورد
اگر بیضه برزاغ ظلمت سرشت   تهی زیر طاؤس باغ بهشت
بهنگام آن بچه پروردنش   ز انجیر جنت دهی از زنش^۳
شود عاقبت بچه زاغ زاغ   برد رنج بیهوده طاؤس باغ
از آنجا که تقدیر تادر بر حق بران رفته بود که از خسرو خان اساس دولت^۴ سلطان از پا افگند^۵ بلکه بنیاد سلطنت^۶ خاندان او پراگنده گردد^۷ آن طفلک بد گوهر مدار علیه سلطنت خود ساخت^۸ و صاحب مدر امور جهانیان نمود^۹:

بیت

چوبخت بد کسی را پیش آید   کنه کاری که گردن را نشاید
بالجمله سلطان محروم العقل ناقص الدرك مهمات مالی و ملکی و بمشورت
خسروخان در پیش نمود و باغواي او خضرخان و شادیخان برادران غیرمادری^{۱۱} خود را که
ملك نایب میل در چشم او کشیده در قلعه گوالیار محبوس نموده بود معه سلطان شهاب

۱. ب: خود را بدین از   ۲. ب: در؛ ج: که از   ۳. ب: دهی پرورش
۴. ب: سلطنت سلطان   ۵. ج: د: پا افتد   ۶. ب: سلطنت ندارد
۷. ب: د: پراگنده شود   ۸. ب: خود ساخت ندارد   ۹. ب: جهانیان ساخت
۱۰. ب: فرد   ۱۱. ب: علایقی خود

الدین عنالی^۱ که او نیز همانجا در قید بود بقتل رسانید ازینجهت که خضرخان مرید پیشوای
 اهل الله شیخ نظام الدین اولیاء بود شیخ را مخلص او دانسته زبان طعن بر کشاد و حسد و
 عداوت ورزید:

بیت

چون خدا خواهد که پرده کس درد   میاش اندر طعنه نیکان زند
 و مردم را از آمدن بمنزل ایشان منع کرده بی ادبانه پیش آمد و شیخ زاده خام را که
 از مخالفان شیخ بود بتقریب خود اختصاص داد و بار یافته در گاه سبحانی شیخ رکن الدین
 ملتانی را به تعصب شیخ نزد خود طلبداشت و از غرور جوانی بکسی مشورت نکردی و
 سخن احدی بگوش نمودی^۲ اگر کسی از روی دولتخواهی و نیک اندیشی حرفی گفتی
 بدشنام معاتب شدی و امرار را باندک گناه بلکه بعضی را بدون گناه تعذیر^۳ و تعدیب
 نمودی و بقتل رسانیدی و لباس و زیور زنان پوشیده در مجلس آمدی و زنان محتاله و ازاله
 و مسخره و هزاله را بالای کوشک هزار ستون طلبیده بامرای کبار بطریق هزل و
 ممارحت^۴ و مضاحک و مطایب اهانت و استحقاف کردی دوایم الخمر بوده بعش و
 عشرت اشتغال داشتی بعد چند گاه ظفر خان حاکم گجرات را که بامرای والا قدر بود در
 حضور طلبداشته باغواهی خسرو خان بقتل رسانید و بجای او خسرو خان را بحکومت
 گجرات که فرمان^۵ قدیم او بود رخصت نموده او در گجرات رفته استقلال کمال بهمرسانید
 بمقتضای سفله منشی و خورد سالی و بیدانسی و کم حوصلگی و تنگ ظرفی اراده بغی
 نمود امرای متعبه با او رفاقت نکردند خسرو خان و نظر بر اینکه مبادا پرده از روی کار
 ناهنجار برداشته شود^۶ به استعمال از گجرات پیش سلطان در دهلی آمده شکایت امرای

۱. ب: 'برادر علانی' د: 'عالی' که ۲. ب: 'در گوش نکردی' ۳. ب: 'گناه' ماریر

۴. ب: 'ممازخت' د: 'قمارحت' ۵. ب: 'ج' د: 'وطن' قدیم ۶. ب: 'کار' برافتد

نمود برای خاطر داشت او اکثری از اسرا بکمی مواجب و بر طرفی خدمت معانت شدند و خسرو خان نوعی بر سلطان غالب آمد که اگر کسی از مصاحبان سلطان حرفی نا ملایم از و بعرض میرسانید باجابت مقرون نمیشد بلکه سلطان آن را پیش خسرو خان بیان مینمود و گوینده نیز بر خرو ملامت و معانت میگشت ازینجهت تمامی امرا مغلوب شدند و خسرو خان غالب گشته در حصول مطالب کرم تر گردید روزی از روی مکر و عذر بعرض رسانید که چون همه وقت در حضور بخدمت قیام دارم^۱ و شبها در پیش دولتخانه میگذرانم بعضی از اقارب من بامید بندگی و مراحم سلطانی از گجرات آمده اند بداعیه^۲ ملاقات می آیند در پایان دولتخانه نمی گذارند سلطان فرمان داد که کلیدهای دولتخانه حواله خسرو خان کردند و فرمودند از تو و برادران تو معتمد بر گشت اهتمام دولتخانه بعهدہ تست القصه چون درون و بیرون^۳ درگاه سلطان بتصرف او و برادران او در آمد آنجماعه فوج فوج و توپ توپ بایراق و اسلحه شب ها و روزهای محابا در دولتخانه والا آمد و رفت میداشتند و اندرون جناب والا جمع میشدند و قابوی وقت میطلبیدند رفته رفته اینمعنی بر تمامی مردم ظاهر گشت که آن سپه درون^۴ در چه کار است و اسرا با خود واگونه داشتند اما از محبتی که سلطانرا با او بود یقین میدانستند که اگر بعرض رسانید سلطان گوینده را گرفته باو حواله خواهد کرد^۵ درین صورت او را غالب مطلق و خودها را مغلوب محض میدیدند و هیچکس دم نمیتوانست زد روزی قاضی خان که در خط نویساییدن اوستاد سلطان بود از جان خود در گذشته و بخون خود دست بسته نیکوخواهی سلطان سلامتی خانمان و خیریت و بلاد عناد درین نسته کیفیت را بعرض رسانید و از خیال فاسد او اطلاع داد لیکن ازان سخنان بسطان هیچ اثر نکرد و

۳. ب: 'بُردن'

۲. د: 'مدار علیه' ملاقات

۱. ب: 'قیام' میدارم

۴. ب: 'شیر درون' مج: 'سپه کل درون' ۵. ب: 'باو' خواهد سپرد

سودمند نیامد بلکه بجواب درست و الفاظ نامالایم معاتب^۱ گشت بعد از زمانیکه خسرو خان آمد آنچه از قاضی خان شنیده بود همه را نزد او بیان نمود آنمکار عذار به^۲ تکلف خود را در گریه آورده گفت از بسکه سلطان بمن التفات و عنایت دارند نزد یکان درگاه حسد میبرند و مارا نمیخواهند امروز با فرد است که مارا منهم^۳ ساخته بگشتن دهند خود را کشتگان میدانم سلطان را گریه آن مکار اثر کرد او را در کنار گرفته گریه ها نمود و بوسه بر لب و رخساره آورده گفت اگر تمام عالم^۴ یکجا شود و در حق تو بد^۵ گوید من بگوش سخن احدی نخواهم کرد مرا هوای محبت تو از عالم مستغنی ساخته بی تو عالم بکار نمی آید:

بلی چون دلبری با جان در آمیخت   نیارد جان ازو پیوند یکسیخت
برد پیوند جان از تن یکدم   ولی با او بود پیوند محکم

بعد از^۷ چند گاه چون ربیعی از شب بگذشت قاضی خان که محافظت در گاه بعهدہ او بود از بام هزار ستون فرود آمده در تفحص حال دروازه ها گردید خسرو خان از پیش سلطان آمده قاضی کان را بسخن مشغول ساخت و بیرہ پان بدست او داد و قاضی خان را غفلت اجل در ربوده بود درین وقت جابر نام برادر خسرو خان رسیده قاضی خان را بزخم خنجر بر خاک هلاک انداخت و غریو از مردم برخاست چون غلغله بگوش سلطان رسید سبب غوغا پرسید خسرو خان آمده بعرض رسانید که اسپان طویله خاص^۸ و اشده^۹ باهم جنگیدند این غوغا ازوست درین حال جابر مذکور با جمعیت تمام متوجه قصر هزار ستون شده پاسبانان را بقتل رسانید سلطان بر حقیقت واقف گشته^{۱۰} بجانب حرم سرا دوید خسرو خان از عقب دویده دستار و موی^{۱۱} سلطان را^{۱۲} گرفت و باهم در آویخته زیر و زبر شدند در آنوقت جابر مذکور رسیده بدسته خونریز پهلوی^{۱۳} زیر پهلوی سلطان شگافته بر زمین انداخت و سر آنمظلوم را

۱. د: 'معانت' گشت   ۲. د: همه او را دانیان نمود آنمکار زار   ۳. د: 'مارا هستم متم' بگشتن

۴. ب: 'عالم' ندارد   ۵. ب: 'تویدی' گویند

۷. ب: 'بعد از' چند   ۸. د: 'خاص' فراشه   ۹. ب: 'واقف' شده

۱۰. ب: 'و سرموی'   ۱۱. د: 'را' ندارد   ۱۲. ا: 'و باهم' در آویخته --- خونریز پهلوی ندارد

از تن جدا کرده از بام هزار ستون زیر افگند و اندرون حرم سرا رفته شاهزاده فرید خان و منکوخان پسران سلطان علاءالدین را که صغیر بودند بستم از مادران جدا کرده گردن زدند و دست بتاراج کشادند و آنچه یافتند گرفتند و بعضی امرا و ملازمان سلطان را که مخالف بودند همان وقت نیز^۱ بدست آورده به قتل رسانید و اکثری را در همان شب طلبداشته بر بام هزار ستون نگاه داشتند و قید و زندان نمودند:

نظم

کسی را که نبود شرف در نهاد   نباشد عجب گر بودند نهاد
سرنا^۲ کسانرا بر افراشتن   وز ایشان امید بهی داشتن
سر رشته کم کردن است   نجیب اندرون مار پرورد درونست
و گر زندگانی توقع مدار   که در جیب و دامن دهی جای مار
در آنحال یکی از محرمیان^۳ گفت که سلطان علاء الدین خاندان عم و ولی نعمت خود یعنی سلطان جلال را بر انداخت درینوالا که خاندان او بدین حال^۴ افتد عجب نیست که با و مقابله میرود:

بیت

نکورا نیک و بد را بد شمار است   بپاداش عمل کنی بکار است
مدت سلطنت چهار سال و یازده ماه از سلطان جلال الدین تا سلطان قطب الدین
چهار تن خلجی^۵ مدت سی و چهار سال و چهار ماه جهانبانی کردند^۶ سلطان ناصر الدین عرف
خسرو خان مشهور حسن بعد قتل سلطان قطب الدین سلطان مبارکشاه سکه و خطبه بنام
خود کرده بسلطان ناصر الدین مخاطب گشت و حرم های سلطان را در میان برادران

۱. د: نیز ندارد

۲. ب، ج، د: پیری نا کسان

۳. د: مخدومان گفت

۴. ب: او برمی افتد

۵. ب: خلجی د: مدت سه خلجی ندارد ۶. ا: جهانبانی کردند ب: یازده ماه

جهانبانی نمودند ج: چهار ماه جهانبانی نمودند د: چهار ماه جهانبانی کردند

قسمت نمود و منکوحه سلطان را در نکاح خود آورد چون اکثر برادرانش هندو بودند شعار اسلام منزل نمود^۱ در سوم هندو رونق رواج یافت بت پرستی و تخریب مساجد شایع گشت:

چو باد خرابی در آمد بباغ   زمانه دهد جای بلبل نی زاغ
از آنجا که روضه خلد مسکن بوم^۲ نشاید و در باغ ارم آشیانه زاغ نیاید یعنی لایق
بادشاهی احاد الناس فرو مایه نباشد با چند شرایط گرامی و فردی از افراط ایشان^۳ فراهم نیاید
باین رتبه و لا که عطیه ایست عظمی از حضرت کبریا سزاوار نتواند بود چون غازی الملك
که از امرای کبار سلطان علاو الدین صاحب جمعیت و قبیلہ دار بود و حکومت
دیپالپور داشت از فخرالدین خلف خود که بحیلہ از خسرو خان جدا شده^۴ نزد پدر رسیده بود
بر ماجرای حرام نمکی خسرو خان و کشته شدن سلطان واقف گشت باتفاق ملک بهرام
حاکم ملتان و اوج کمر انتقام بسته بالشر بیکران متوجه شده در دهلی رسید خسرو خان
افواج آراسته آماده جنگ گردید و آتش محاربه مشتعل گشت^۵ خسرو خان باندک کارزار
شکست خورده گریخت و روز دیگر بدست لشکریان غازی الملك اسیر گردید^۶ چون در
حضور غازی الملك آوردند بلا تعلل بقتل رسید^۷:

بیت

چراغ کان فرو خواهد نشستن   کند در وقت مردن خانه روشن
اکثر رفیقان خسرو خان خصوص کسانی که در قسمت حرم های^۸ سلطان قطب
الدین شریک بودند همه بقتل در آمدند بعد آن غازی الملك در کوشک هزارستون^۹ رسیده
بتعذیب^{۱۰} سلطان قطب الدین و برادرانش گریه وزاری نموده فاتحه خواند چنانچه حضرت

۱. ب: منزل گرفت	۲. د: بوم ندارد	۳. ب، ج، د: گرامی در فردی از افراد انسان
۴. ب: فرار شد	۵. ب: مشتعل شد	۶. د: اسیر کردند
۷. د: بقتل رسانید	۸. د: غنیمت حرم سرا	۹. د: هزارستون
۱۰. ج: بتعذیب		

امیر خسرو دهلوی بزبان^۱ هند بعبارت مرغوب مقدمه جنگ تغلق شاه و ناصر الدین^۲ گفته و آن را بزبان هندوار^۳ گویند مدت سلطنت ناصر الدین خسرو خان چهار ماه و چند روز سلطان غیاث الدین تغلق شاه عرف غازی الملك پدر سلطان ترك زاد باهم ملك تغلق از غلامان سلطان غیاث الدین و مادر او از قوم جت^۴ پنجاب بود چون کوکب بخت بیدار و اختر طالع هشیار سلطان اوج کرا گردید^۵ بقوت شجاعت و مردانگی و زور فراست و فرزانی در جر که اسرای نامدار سرافرازی یافته در عهد خلافت سلطان علاو الدین و^۶ قطب الدین پیشی آمد درین ولا که بمقتضای دلاوری و دلیری خسرو خان نمکحرام را بقتل رسانیده انتقام خون ولینعمت گرفت باواز بلند گفت که من پرورده نعمت سلطان علاو الدین و سلطان قطب الدین هستم و بجهة آدائی حقوق^۷ کافر نعمتان را گشته ام از فرزندان و اولاد آن هر دو بادشاه هر کس که مانده است حاضر سازند تا بر تخت سلطنت نشانده^۸ با همه کمر خدمت بر بندیم در صورتی که از اولاد آنها^۹ هیچکس نمانده باشد هر کرا لایق دانند بسلطنته پردازند همکنان مشفق اللفظ و معنی گفتند که از فرزندان آن هر دو بادشاه احدی نمانده و توحق نعمت بجا آورده انتقام خون ولی نعمت^{۱۰} گرفته لایق بادشاهی بهتر از تو کیست تمامی امر باتفاق یکدگریعت کردند^{۱۱} سلطان را بر سریر خلافت^{۱۲} اجلاس دادند و زمین خدمت بوسیده^{۱۳} گفتند:

نظم

که ای تاج شاهی ترا میرسد   بغیر از تو دیگر کرا میرسد
ترازید آئین تخت و کلاه   که هستی تو در عدل چون مهر و ماه
اگر بر نشینی تو بر تخت شاه^{۱۴}   بسر بر نهی خسروانی کلاه

۱. بزبان پنجاب ب: 'امیر خسرو بزبان هند'	۲. ناصر الدین 'خسرو خان'
۳. بزبان 'هندوی وار'	۵. د: 'گرا شد'
۴. د: 'جت ندارد'	۸. د: سلطنت 'رسیده'
۶. ب: د: و 'سلطان قطب'	۱۰. ب: 'خود گرفته'
۷. د: حقوق 'نمک'	۱۱. د: بیعت 'گردید'
۹. ب: 'آن هر دو بادشاه نمائده است ج: د: آن هر دو بادشاه'	۱۲. د: سریر 'سلطنت'
۱۳. د: بوسیدند و	۱۴. ا، ب، ج: تخت 'گاه'

براه تو مـاجان سپاری کنیم   وفای ترا حق گذاری کنیم
 اشارت ز تو جانفشانی ز ما   ز تو خسروی پهلوانی ز ما
 القصه در سنه هفتصد و بیست و پنج هجری بر سریر سلطنت^۱ جلوس نمود و تاج
 خسروی بر سر نهاده سکه و خطبه بنام خود^۲ نمود و در کوشک لعل^۳ بودن خود^۴ قرار داده
 ندای عدل و انصاف در داد فتنه های بیدار شده با زور خواب رفت و کار جهاننداری را
 رونقی^۵ تازه پدید آمد در هفته مصالح جهانبانی آنچنان صورت سرانجام یافت که سلطان
 دیگر بسالها^۶ نکرده بودند:

بیت

نظام حال زمانه قوام کار جهان   تمام گشت باقبال شهریار زمان
 از بقیه عیال و نسل سلطان علاو الدین و سلطان قطب الدین هر کس هر جا^۷ بود
 بقصد احوال آنها^۸ نموده و طایف و وزارت^۹ مقرر گردانید امر را مناسب حال هر کدام
 اقطاع مرحمت^{۱۰} کرده اکثری را رخصت نشستن داد و زرهای که خسرو خان در حالت
 اضطراب مردم ایشار نموده بود باریافت کرده^{۱۱} داخل خزانہ ساخت و هر کس که در
 ایصال اینقسم^{۱۲} از نهادن نمودی در^{۱۳} شدت تهدید و تعهذیت افتاد^{۱۴} و آنچه خسرو خان
 بلشکر داده بود یکساله در مواجب ایشان وضع نموده باقی^{۱۵} در دفتر فاضلات بنام
 آنجماعه نوشتند و در ستوات مستقبله بتدریج در علوفه آنها حساب کردند و از^{۱۶} مواجب
 مردم که در زمان سلطان قطب الدین تفاوت راه یافته بود درینولا بمقتضای عدل و انصاف
 در داغ اسپ و قسمت جاگیر سویت پدید آمد و نام تمرد و بغی از مملکت بر افتاد و راه

۱. ب: سریر سلطانی	۲. ب: خود رواج	۳. د: کوشک لال
۴. ج: خود را	۵. ب: جهاننداری رونق	۶. ب: در سالها
۷. ب: هر جا که	۸. ب: بر احوال آنها	۹. ب، ج، د: و اورارات مقرر
۱۰. د: مقرر کرده	۱۱. د: یافت نموده	۱۲. ب: اینقسم ندارد
۱۳. د: از شدت	۱۴. د: افتاد	۱۵. د: را در
۱۶. د: در مواجب		

آمد مغول نوعی مسدود گشت که در عهد سلطان اصلا مغول رو بهندوستان نکرد و بساختن عمارات میل تمام^۱ داشت قلعه تغلق آباد در نزدیکی دهلی استحکام تمام بنا کرد خیلی نیک ذات و فرشته صفات بود پیشتر اوقات بعبادت صرف نمودی و گرد مسکرات نکشتی و در منع شراب مبالغه کردی در فاهیت رعایا و پرایا و آبادی بلاد و امصار و امنیت سالک و شوارع^۲ و آمد و شد تاجر و مسافر و ارزانی غلات^۳ و ضبط حاصلات از قرار حق و نفس الامر و تادیب مفسدان و متمردان و تخریب دزدان و رهنان مساعی جمیله بکار بردی بعد از^۴ چند گاه سلطان بر سیر لکهنوتی عرف بنگاله رفت در آنولایت ناصر الدین ولد سلطان غیاث الدین بلبن پدر سلطان معز الدین کقباد حکومت داشت چنانچه بتحریر در آمده سلطان حقوق نمک آنخاندان بجا آورده از روی قدردانی آنولایت رابدستور سابق بر ناصر الدین مسلم داشت و از آنجا معاودت نموده بجانب ساز^۵ کام نهفت نمود بهادر شاه حاکم آنجا از بسیاری فیل و حشم^۶ استقلال میزد سلطان بعد محاربه سخت فتح و ظفر نموده بهادر شاه را دستگیر کرد و از آنجا به ترهت رفته مظفر گشت قلعه ترهت که بغایه متین بود به تسخیر در آورد:

هر آنکس که دارد در آنجا نشست   بدو کس نیاید بتدبیر دست
ز سوی زمین ایمن است از خلل   مکرز آسمان^۷ تیغ بار و اجل
القصه سلطان بفتح و فیروزی^۸ ازان سمت مراجعت بدارالملک دهلی نمود و شاهزاده الفخان عرف فخر الدین جو یا که در تختگاه مانده بود در سه گروهی تغلق آباد قصری بعبارت مطبوع برای ضیافت سلطانا حداث نموده لوازم ضیافت مهیا کرد و سلطان بعد رسیدن دران قصر فرود آمده مجلس طرب آراست و داد عیش و عشرت^۹ داد از طعام گوناگون و نعمت رنگا رنگ مایده کشید چون از تناول انفراغ حاصل کرد مردم

۱. ب. عمارات رغبت بسیار داشت ۲. ب. سالک و مشارع ۳. د. غله

۴. ب. بعد از چند ۵. ب. ستاره د. ساز ۶. ا. ب. د. دم اضافی

۷. ا. مکرر استان ۸. ب. سلطان مظفر و منصور ۹. ب. در داد

دانستند که سلطان بسرعت ازینجا سوار خواهد شد همکنان دستها^۱ شسته بر آمدند و سلطان دران قصر دست می شست که بارادت الهی آن قصر مانند خیمه حیات^۲ از صدمه باد برهم^۳ شکست بالمثل مست شراب از پا در افتاد سلطان با هیچ^۴ کس دیگر دست از جان سشت و زیر خاک و خشت و نجفت در بعضی تواریخ نوشته^۵ که الف خان عمارات انجا را^۶ که ضرور نبود عمداً چین ساخته بود که زود تربیفند و کار سلطان با تمام رسید و صد جهان گجراتی در تاریخ خود می نویسند که الف خان آن عمارات را از طلسم بر پا داشت چون طلسم^۷ رابعه نزل سلطان بشکست آن عمارت از پا در افتاد و حاجی محمد قندهاری نوشته بود که در وقت دست شستن سلطان ناگاه برق جانگاه از آسمان افتاد و آن قصر فرونشست و بعضی نگاشته اند که سلطان فیلان کوه شکوه از بنگاله آورده برای نمودن بشاهزاده الفخان حکم کرده بود که آن فیلان را بداند چون عمارت قصر تازه بود از صدمه فیل در^۸ افتاد و بعضی مینویسند که در آن وقت زلزله عظیم آمده و آن^۹ قصر افتاد شیخ رکن الدین ملتانی برای ملاقات سلطان در آن قصر رفته بود بر مزایمات بجهت زود بر خاستن^{۱۰} میگفت اما سلطان بفهم نکرد چون شیخ بر خاست قصر فرو^{۱۱} نشست و آنچه بتحقیق پیوسته آن است که چون سلطان از قدوة الاصفیاء شیخ نظام الدین اولیاء رنجیدگی داشت بعد نزول در آن منزل^{۱۲} بشیخ پیغام کرده بود که هر گاه من داخل دهلی شوم شیخ ازان شهر بدر زود حضرت^{۱۳} شیخ فرمودند که هنوز دهلی دور است و این لفظ اهل^{۱۴} هند مشهور است و گفته اند:

مصراع

که مقبول را رد نباشد^{۱۵} سخن

ج. ۱: دست شستند	ب. ۲: ج: خیمه 'حباب'	ب. ۳: باد 'درهم'
د. ۴: با 'پنج'	ب. ۵: ج: نوشته 'اند'	ب. ۶: عمارت 'القصر'
د. ۷: چون 'طلسم'	ا. ۸: د: 'از پا' افتاد	ب. ۹: اندرون 'قصر'
ب. ۱۰: 'سلطان' میگفت	ا. ۱۱: ج: 'بر' نشست	ب. ۱۲: 'انمکان'
د. ۱۳: حضرت 'ندارد'	ا. ۱۴: د: 'در میان' هند	ب. ۱۵: 'رو برگرد'

و در همین سال^۱ شیخ نظام الدین اولیاء امیر خسرو دهلوی از تنگنای^۲ جسمانی
 بعالم جاودانی شتافتند مدت سلطنت چهار سال و دو ماه سلطان محمد شاه الف خان
 عرف فخر الدین چونابین^۳ سلطان غیاث الدین تغلق شاه بعد رحلت پدر والا قدر در سینه
 هفتصد و بیست و شش^۴ هجری بر سریر فرمانروای تمکن گزیده کوس شادی بلند آوازه
 ساخت و طنطنه مبارکبادی از خاص و عام برخاست و بازار و کوچه آراستند و شهر
 را بزیب و زینت پیراستند داد سرود شادمانی در دادند و زرهایانعام و بخشش ایثار کردند:

بیت

مجلس خون^۵ چمن بهار سرشت رشک فرمای بوستان بهشت
 سلطان از عجایب مخلوقات و جامع اصداد بود خواستی که مثل^۶ سلطان سکندر
 روسی در اقالیم سبعة تسخیر سازد و گاه همت بر^۷ گماشتی که مانند حضرت سلیمان جن
 و انس در دایره اطاعت او در آیند و گاه آرزوی آن کردی که سلطنت را بانوت جمع کرده
 احکام شریعه و ملکیه از کود تقاد گرداند و گاه در نماز و روزه و ترویج احکام شریعت
 محمدی قیام نمودی و در اجتناب ملامهی^۸ و مسکرات و سایر امور آنچه معصیت اسم^۹
 بران اطلاق دارد کوشش بجا آوردی و در علم تاریخ و حکمت و معقولات^{۱۰} و نظم انشا و
 غیر ذلک مهارت تمام داشتی و در تسخیر و ضبط ممالك سعی بلیغ بکار بردی چنانچه
 ولایت گجرات و مالوه و دیوکده و کپله و هور سمند و ترهت و لکهنوتی و ستار گام در
 اندک مدت به تسخیر در آورد و احتیاط حکم خویش نوعی داشت که احدی را مجال
 تخلف نبود در داد و دهش بخشش و بخشایش عالی همت بود در طرفه العین تما خزانة را
 خواستی که بیک کس انعام نماید بخشش تمام عمر حاتم که بسخاوت مشهور است

۳. د: 'چونابین' ندارد

۲. ب: 'نیکناسی'

۱. د: 'حال'

۶. ب: 'اقتدار بود گاهی خواستی که چون: د: گاهی اضافی'

۵. ب: د: 'چون' چمن

۴. ب: ج: 'بیست و نه'

۸. ا: 'اصناف و مناهی' ج: 'اجتناب' د: 'جناب' ۹. د: 'اسم' ندارد

۷. د: 'بر' ندارد

۱۰. ب: 'معقولات'

کمترین عطایای یکروزه او بود در وقت بذل و هنگام جود و سخای او غنی و فقیر و صغیر و کبیر و پیرو جوان قوی و نا توان مقیم و مسافر مسلم و کافر یگانه و بیگان برابر بود و تار خان حاکم ستار گام بهرام خان خطاب داده در یکروز صد فیل و هزار اسب و یک کرور تنگه از سرخ بخشید و ملک غزنوی را هر سال یکروز تنگه میداد و ملک سنجر بدخشی را هشتاد لکھه تنگه و ملک^۱ الملوك^۲ را هفتاد لکھه تنگه و ملک عرصه الدین^۳ را چهل لکھه تنگه^۴ بخشید روزی بها در شاه ستار گامی رابطرفی رخصت میکرد حکم نمود که آنچه در خزانه موجود است همه را باو بدهند همچنان کردند و در خزانه چیزی^۵ گذاشتند روزی مولانا جلال الدین خیام قصیده در مدح سلطان گفته آورد^۶ چون مطلع انرا خواندن چندین هزار صره انعام داد فرمود که زیاده ازین بخواند که من از صله آن^۸ نمی توانم بر آمد القصه چنانچه در سخاوت بی نظیر بود همچنان در ظلم و ستم ثانی خود نداشت سر آمد ظالمان و هروسر حلقه و ستمگاران عصر مخترع قوانین جور و ستم مبدع آئین میداد و ظلم بادی مبادی بیدادی بانی مبانى جوررانی بود کدام ظلم است که در کارخانه بد خوی خود مهیانداشت و کدام ستم است^۹ که در کارگاه^{۱۰} جفا جوی او موجود نبود گفت سر مایه دار چون دست چنار^{۱۱} تهی میکردند و تن پیرایه سنج چون^{۱۲} سر دیوار عریان میماند دوکان بزاز^{۱۳} مانند خانه بخیل تخته بند میبود و تنور خبار بسان دیگدان مفلس سرد میشد سوزن خیاط چوپای رسته بر آورده حرکت نداشت کمان تداف بمثل کلوی نیزه بر بسته آواز میداد^{۱۴} حد او از^{۱۵} جور اهن دلان سر بر سند آن میگرفت و قباد از جفای آتش زمانان و هر آب میخورد و کادر در مرگ عافیت^{۱۶} جامه

!

۱. ب: 'قطب الملوك'	۲. ج: الملوك 'عماوالدين'	۳. ب: 'و ملك عرصه الدین' ندارد
۴. ب: 'تنگه از سرخ'	۵. ب: 'مخزن چیزی' د: 'در چیزی'	۶. ب: 'گفته' 'او بود'
۷. ج: د: 'هزار صره'	۸. ا: 'عهده چندان' نمی	۹. ب: 'است' ندارد
۱۰. ب: 'کار خانه'	۱۱. ب: 'چنار خالی تهی'	۱۲. ب: 'این پروانه سنج چون خار' سردیوار
۱۳. ا: 'هزار د: 'بزاز'	۱۴. د: 'نمیداد'	۱۵. ب: ج: 'حد او از' د: 'خدا از'
۱۶. د: 'مرگ عاقبت'		

میدرید ورنگریز قوت جامعه^۱ سیاه سپوشید جمال^۲ از گرانی بار ظلم یست بدیوار می نهاد
و بقال از پایانی میزان عدل سنگ بر سینه میزد:

بیت

ز ظلمش هیچکس سالم نجسته   که امین سینه گان ظالم نجسته
و قتل مردم و هدم بینان انسان محلول و مقطور او بود و هر گاه عواصف قهره و نایره
غضب قیامت انگیز او زمانه میزد غیر از ریختن خون و سوختن فقیر^۳ وجود آدسیان انطفا
نمی پذیرفت وقتی که سموم شوم عیظ و صرصر سیاست آدمی وزید جهان را از وجود
انسان^۴ خالی میساخت هنگامی که در خاص و عام می نشست و در تعدیب و تادیب^۵
مردم از بریدن دست و پای بینی و گوش و میل کشیدن در چشم و کوفتن استخوان آنها
اعضا بمیخ کوب و شک و سوختن اندام زندگانی بآتش وزدان و سام^۶ آهن بر دست و پا و
سینه و کشیدن پوست دوپاره ساختن آدمی و در ته^۷ فیل انداختن و بردار کشیدن و سایر
اوامر جور و جفا را کار فرمودی و عرصه خاص و عام را^۸ بخون مردم رنگین نمودی و مردم
هر طایفه از صوفی و قلندر و لشکری و نویسند و عمال و رعیت و تاجر را باندک تقصیر و
کمر تعرش^۹ سیاست عظیم کردی و شیخزاده جام را که کلمه از ظلم او بر زبان آورده بود
بنا حق گشت و همچنین بسیاری مردم را بستم کاری بی صدور تقصیرات بقتل رسانید:

بیت

نه بینی کس کزو^{۱۰} زخمی نخورده   ز صد کس هر^{۱۱} یکی زخمی نکرده
میخواست که ضوابط سلاطین پیشین منسوخ ساختن اهاکام مجدد
سو^{۱۲} اختراع نماید درینصورت هر روز ضابطه تازه و حکمی جدید اصدار

۱. ب: 'جامه' سیاه	۲. ج: 'جامع' د: 'حال' از	۳. ب: د: 'قصر' وجود
۴. ب: 'انسان' ندارد	۵. ا: 'تعدیب'	۶. ب: ج: 'سلم' آهن
۷. ب: 'پای' د: 'پار' فیل	۸. ب: 'را' از 'بخون'	۹. ب: 'تعرش'
۱۰. ب: 'ازو'	۱۱. د: 'بر' یکی	۱۲. ب: 'سو' ندارد

میفرمود چون احکام^۱ او قرار داد اسلاف بود و از جاده عقل و دانش دور و موجب بتفر عام میشد و عمال در اجرای آن عاجز^۲ میشدند^۳ و عامه خلایق^۴ مستاصل میگرددند^۵ و حمایل^۶ عظیم در کار مملکت راه می یافت و ضوابط چند مقرر ساخت از^۷ آنجمله یکی آن که خراج تمام ولایت^۸ میان دواب یکی بده قرار داد و این امر باعث استیصال رعایا گردید و کار زراعت معطل ماند و امور بادشاهی تزلزل یافت^۹

قطعه

خرابی زبیداد بیند جهان   چوستان خورم زبید خزان
یر ظلم جای که گردد دراز   نه بینی لب مردم از خنده باز
دیگر بوزرای^۹ خود مشورت کرد که دارالخلافت در وسط الارض ممالك
محروسه^{۱۰} بوده باشد بعضی گذارش نمودند که چون راجه بکرمان جیت که اینهمه
ممالك در تصرف داشت شهر اوجین را وسط جمیع ولایات^{۱۱} خویش دانسته تختگاه
نموده بود بهتراست که شهر اوجین دار السلطنت کرد و بعضی گفتند که دیو کده دارا
لخلافة باید نمود^{۱۲} چون هوای دکهن بر مزاج سلطان موافقت کرده بود دیو کده را که در
زمان راجه بهوج دهارا نگری گفتندی دولت آباد نام نهاده تختگاه خود مقرر گردانید و از
دهلی تا دولت آباد سراها در باطها احداث کرده غله خام برای مسافران هنود و طعام پخته
جهة^{۱۳} مسلمین از سرکار^{۱۴} ساخت و دورویه رسته درختان^{۱۵} در راه نشانند تا مترددین
برفاهت قطع مسافت کنند و فرمود که باشندگان^{۱۶} دهلی در معموری و کثرت
آبادی و فور رونق رشك افزای دمشق و بغداد بود جلا وطن شده با اهل و عیال

۱. ب. ج: احکام 'خلاف' او   ۲. د: قرار — آن عاجز ندارد   ۳. ب: و بانواح عقوبت با خود می کشتند و اگر بتقادیر سانیند
۴. ب: 'خلایق' ندارد   ۵. ب: 'میشدند'
۶. ۱. ۷: در آنجمله 'دواز' جمله   ۸. د: تمام ولایت ندارد   ۹. ب: 'یا ورزای' خود
۱۰. د: 'محروسه' ندارد   ۱۱. د: 'دارالایالت' خویش   ۱۲. ب: 'باید' کرد
۱۳. ب: 'بجهت'
۱۴. د: 'شکار و' ساخت   ۱۵. ب: 'درختان' میوه دار
۱۶. ب: 'شهر' دهلی

بدولت آباد انتقال کند^۱ چنانچه مصر دهلی ویران کرده سکنه آنرا و متوطن امصار و قصبات^۲ دیگر در دولت آباد دکهن بردو چرخ راه از خزانه سرکار داد و مبلغی کلی باین کار صرف شد اکثر مردم که روانه شده بودند بدولت آباد نتوانستند رسید و کسانی که رسیدند نتوانستند اقامت ورزید ازین تغیر و تبدیل تفرقه تمام باحوال بنده راه یافت:

بیت

سوخته دل سوختگانرا^۳ کباب   کلیه محنت زدگان زو خراب
دیگر خامکاری او آنکه فرمود تماش را مانند طلا و نقره در دارالضرب سکه زنند و
فلوس مس را بدستور تنکه زر و نقره رواج دهند و در خرید و فروخت معمول دارند تاجران
مملالك رمس بدارالضرب می آوردند و مبلغها مسكوك میگیرند و امنعه و اسلحه
میخریدند و با اطراف گیتی میفرستادند و بسکه زر و نقره آنجا میفروختند و متمتع و بهره
ور میشدند و زر گران هر کس در خانه خود میروند و در بازار آورده میفروختند و چند گاه
چنین است که این حکیم غیر معمول را در اماکن و در دست رواج نماید و مردم ان امکنه
سکه مس را بعوض شده مس میگرفتند:

نه هر که آینه سازد سکندر داند   نه هر که چهره بر افروخت دلبری داند
نه هر که طرف کله گج نهاد و تند نشست   کلاه دارین و آیین سروری داند
دیگر اندیشه باطل او این بود که خراسان و عراق و ترکستان بلکه سایر ولایات ربع
مسکون را تسخیر نماید باین تقریب سه لک و هفتاد هزار پیاده^۴ نوکر کرده در سال اول
مواجب سپاه بحصول رسید در سال دویم چون^۵ لشکر و فائز کرد فرصت آن نشد که ان مردم
را کار فرماید تا به تسخیر ولایت چه رسد:

۱. ب: انتقال 'نماید': د: 'کند'   ۲. د: 'قریاب' دیگر   ۳. ب، ج، د: 'زو' کباب

۴. ا، ج، د: 'سوار'   ۵. د: 'غلغه' لشکر

بیت

چو دخلت نیست خرج آهسته تر کن بدخل و خرج خود دایم نظر کن
دیگر اراده فاسد او آن بود که کوه همانچل را تا دیارچین ضبط نماید درینصورت
اسرای نامدار و خوانین بلند اقتدار نامزد کرد که ان جماعته درون کوه رفته سعی موفور
بکار بردند و بدفعات کارزار و پیکار نمودند بسبب صعوبت کوهار دشوار گذار و تنگی
کریوه ها استواری جا و دشواری مداخل و مخارج و کثرت سپاه آنمالک کاری از بیش
نرفت کوهیان غالب آمده بسیاری از لشکریان سلطان را^۱ کشته و خسته نمودند قلیلی
که سلامت ماندند رجعت^۲ نمودند آنها را سلطان^۳ بیاسارسانید:

بیت

بادشاهی که طرح ظلم فگند بیخ^۴ دیوار ملک خویش بکند
چون از سلطان چین امور ناملایم و احکام غیر معمول^۵ بصدور می پیوست در کار ممالک
اختلال کمال راه یافت و هر طرف فتنه بیدار گشت و کار بجای رسید که اکثر ولایت مضبوط از
قید^۶ تصرف بدر رفت بلکه در دهلی که تختگاه بود ترمذ و عصیان شایع گردید و آمدن خراج و باج از
اطراف ممالک منقطع گشت در ملتان ملک بهرام ماند^۷ که برادر خوانده سلطان تغلق شاه بود
بسعی^۸ ورزید سلطان باستماع اینخبر از دولت آباد عرف دیو گده بملتان آمد ملک بهرام
بانشه^۹ صفوف آراسته آماده پیکار گردید و باندک جنگ دستگیر گشته بقتل رسید سلطان خواست
که اهل ملتان را قتل عام فرماید بشفاعت شیخ الاسلام شیخ رکن الدین قدس سره نجات داده
بدهلی مراجعت نمود و در همین ایام تمام ولایت میان دواب از شدت و کثرت طلب چراغ غیر
معقول خراب شد اکثر رعایا خرمن ها را آتش داده مواشی و امتعه خلاصه گرفته بدر رفت سلطان
فرماند داد که هر کرایابند بکشند و آن ولایت را تاراج نکنند عمال^{۱۰} خلائق را میکشند و غارت

۱. ب: 'را' زده 'کشته' ۲. ب: 'مراحت سلامت' ۳. ب: 'سلطان' ندارد
۴. ب: 'پای' دیوار ۵. ا: 'معقول' د: 'معقول' ۶. ب: 'قبضه' تصرف
۷. د: 'بهرام' باشه ۸. ب: 'بغی' ورزید ۹. ب: 'باشه' صفوف
۱۰. ب: 'برند عمل خلق' د: 'عمل خلق کنند'

مینمودند بعد آن سلطان برسم شکار در برون^۱ رفته تمام آن نواحی را تاراج و متوطنان آن را علف تیغ بیدریغ نمود و سرهای مردم بر کنگره قلعه بران آویخت از آنجا بطرف قنوج رفته تمام آندیار را با ولایت متوهمه را^۲ تاراج کرده عالم^۳ مردم را بقتل در آورد و نزهت^۴ رسیده آن ولایت را نیز خراب کرده بسمت دهلی مراجعت^۵ نمود تمام قصبات و دهاتی که بر سر راه بود بسبب ظلم و قحط سال خراب و بد حال دید و نگاهبانی^۶ که در راه برای داک چوکی^۷ نشست همه بر خاسته و انار را آبادی بر طرف شده بنظر در آمد چون بدلی رسید خراب تر و ساکنان آن مصر ویران تر گردید:

بیت

آنمصر و مملکت که تودیدی^۸ خراب شد   و آن نیل مکرمت که شنیدی^۹ خراب شد
درین صورت سلطان اندکی تادم گشته به آبادی رعیت و افزونی زراعت توجه بر
گماشته رعایا از خزانه سرکار مال میداد و بکار زراعت تاکید میکرد و بنا بر امساک باران
زراعت^{۱۰} نمیشد اکثر رعایا که زراعت سرکار گرفتند و زراعت نکردند^{۱۱} بقتل رسید
بسبب امساک باران قحط عظیم رو داد گندم قیمت آدم پیدا کرد و برنج بمسنگ طلا
گردید غله کمیاب بلکه نایاب شده و آدم را سیخورد تهیدستان از کرسنگی هلاک گشته
قالب تهر کردند^{۱۲} و مفلسان در فقر و فاقه تنگ آمده جان بحق تسلیم نمودند:

نظم

هر کرا دیدار نان بودی هوس   قرص^{۱۳} حور بر آسمان دیدی و بس
گشته زان تنگی جهان را تنگدل^{۱۴}   گرسه نالان و حیران سنگدل
در چنین وقت سلطان بی رحم و آهنی دل دروازه های شهر بند کرد با هیچکس را

۱. ب: 'بیرون' رفته	۲. د: 'را' ندارد	۳. د: 'عالم' ندارد
۴. ا: 'دوریت' رسیده	۵. ج: د: 'معاودت' نمود	۶. ب: 'بیادگانی'
۷. ا: 'جد: چوکی' بودند	۸. ب: 'تودیدی' خراب	۹. ب: 'شنیدی' خراب
۱۰. ب: 'باران' مرزوعات	۱۱. ب: 'نگردید'	۱۲. د: 'قالب' میکردند
۱۳. د: 'فیض'	۱۴. د: 'بیگدل'	

شهریان بدر برد و بدین تقریب اکثر عامه خلایق هلاک شدند و مواشی مردم از عدم علف و غله تلف گردید و بعد تخریب شهر^۱ شهریان حکم کرد که دروازه و ابکند^۲ تامردی که بر خرد گره نگاهداشته شده هر جا که خواهند بردند و اکثر مردم باتوابع و لواحق بجانب بنگاله دران دیار که در آنطرف غله ارزان شده^۳ بودند پدر رفتند و حکایات ستمگاری و مردم آزاری سلطان بولایت دور و نزدیک رسید^۴:

نظم

ستم بر ضعیفان مسکین مکن   که ظالم بدوزخ رود بی سخن
غم زیر دستان بخور زینهار   بترس از زبردستی روزگار
نماند ستمگار بد روزگار   بماند برولعنت^۵ کردگار^۶
چون در خاطر سلطان یقین^۷ شده بود که بدون خلیفه عباس سلطنت روانسیت و ارتکاب آن حرام است در مقام تیغ^۸ خلفای عباسی می بود بارها عرضه داشت بخدمت خلیفه مصر که از آل عباسی بود متضمن^۹ بیعت و اطاعت خود ارسال مینمود و بجای نام خود در سکه نام خلیفه نویسانیده در سینه هفتصد و چهل و چهار از خلیفه منشور حکومت و نوازش و خلعتهای برای سلطان آمد سلطان با جمیع اسرا و اعیان و مشایخ به استقبال رفت و پیاده شد و منشور بر سر نهاده بر پای حاجی صرصری که منشور آورده بود بوسه ها داد بغایت تواضع بجا آورده در جلو پیاده شد و در منشور شهر بر مها بسته^{۱۰} لوازم شادی و شادمانی بظهور آوردند و بر منشور زرها نثار کردند و بمحتاجان و مسکینان و مستحقان و هندوستان^{۱۱} دادند و خطبه بنام خلیفه خواندند و فرمود که در طراز جامهای زر بفت و شرفات عمارات نام خلیفه بنویسد بعد دو سال دیگر یاد منشور نیابت و خلعت

۱. ب: و تهلیک شهریان   ۲. د: کنند
۳. ا، ب، ج: شنیده
۴. ب: پردند   ۵. د: نعمت
۶. ا، ب، د: لعنت پایدار
۷. د: تعین شده   ۸. د: بیعت خلفای
۹. ب: از ان عباس بود
۱۰. ب: در شهر ترس هابستند و ج: پیاده روان شد و در شهر قهاسته د: نیز قبابسته لوازم
۱۱. د: مسکینان هندوستان

خاص و لوای حضرت امیرالمومنین برای سلطان آمد پیاده استقبال رفته منشور بر سر
 ولوای بر گردن نهاده پیاده در شهر آمد و دایما مصحف و مشارق صمدیت^۱ و منشور
 خلیفه در پیش نهاده هر حکم که اصدار میکرد بخلیفه منسوب میساخت و میگفت که
 امیرالمومنین چنین حکم کرده از^۲ مال فراوان و جواهر گران بها و دیگر اشیا بطریق
 پیشکش بخدمت خلیفه بمراتب ارسال داشت مرتبه سویم تیز منشور رسید سلطان
 مراتب تعظیم و تکریم بجا آورد چون مخدوم زاده بغداد برای^۳ سیر هندوستان آمد سلطان
 تا قصبه پالم پنجکروهی دهلی استقبال کرده در شهر آورد دو لکھه تنکه^۴ و یک پرگنه و
 کوسک سیری و حوضها و باغها در انعام مقرر کرد هر گاه مخدوم زاده آمدی سلطان از
 تخت فرود آمده چندگاه^۵ پیش رفته مخدوم زاده را پهلوی بر تخت خود جا دادی القصه
 بعد از آنکه منشور خلیفه عباسی حاصل کردند^۶ سلطنت باستقلال دانسته مجددا در
 امور^۷ بقید ورزیدی^۸ در ولایت گجرات و دیو کده و بهرونج و ترهت^۹ سرتال و دیگر
 ممالک از متر^{۱۰} صد هافتنه و فساد عظیم بر خاست سلطان در گجرات رفته قریب دو سال
 در آن دیار تردد^{۱۱} و تلاش کرده تسکین رفتن نمود روزی از وزرا و ندما پرسید که در تواریخ
 چگونه نوشته اند که اگر چنین فتنه ها رو دهد بادشاه راجه باید کرد التماس کردند^{۱۲} که
 تدارک اینچنین شورش آنست که پسر با برادر که قابل شده باشد بجای خود نصب کرده
 ترك سلطنت باید کرد والا از عملی که باعث تنفر جهانیان است احتراز باید کرد^{۱۳} و
 سلطان فرمود که پسر و برادر قایل ندارم که بسلطنت پردازم و ترك سیاست نمیتوانم
 کرد بالجمله بعد تسکین فتنه گجرات بطرف تهته رو نهاد بعد رسیدن بچهار کروهی تهته
 از افراط مرض و^{۱۴} غلبه ازار و دیعت حیات سپرد و خلائق از ظلم و نجات یافت:

۱. ب: مشارق حدیث	۲. ب: امر کرده اند: حکم کرده اند	۳. ب: د: بطریق سیر
۴. ب: لکھه نقد	۵. ب: چند قدم	۶. د: حاصل گردید
۷. ب: د: خلافت بقید	۸. د: امور در آمدی	۹. ب: ترهت ندارد
۱۰. ب: ممالک از سرنو	۱۱. ب: تردد نمود	۱۲. ب: التماس نمودند
۱۳. ب: د: باید نمود	۱۴. د: مرض و ندارد	

بیت

مژده مردگان عدو جاها^۱ کند مهر جانقش دندانها^۲
 مدت سلطنت بیست و شش سال سلطان فیروز شاه عرف ملک فیروز باریک بنی
 عم سلطان محمد شاه چون سلطان محمد شاه رحلت نمود پسر و برادرش وارث نبود که بر
 تخت جهانیان جلوس نماید ارکان دولت و اعیان سلطنت به اتفاق یکدگر ملک فیروز^۳
 باریک را که برادرزاده سلطان غیاث الدین تغلق شاه^۴ و پدرش رجب سالار ترک تعلقات
 نموده رتبه ولایت داشت چنانچه در هندوستان مشهور است و اکثر معتقدان او هستند
 در عمر پنجاه سالگی سنه هفتصد و پنجاه و پنج هجری برکنار دریای سنده بر سریر فرمان
 روای جلوس نموده^۵ سلطان فیروز شاه خطاب کرده سکه و خطبه رایج کرده^۶ ن
 مخالف شکن شاه فیروز بخت بفیروز قالی بر آید تخت
 بفیروزی^۷ و دولت و کامگار نشاط نو انگیخت در روزگار
 سلطان بمخالفان آن نواحی صلح کرده آنجا روانه سمت دهلی گردید در اثنای راه
 بعرض رسید که احمد آباد^۸ عرف خواجه جهان که از مقربان سلطان محمد شاه بود از استماع
 رحلت سلطان در دهلی بر تخت خلافت جلوس نموده سلطان غیاث الدین محمود خطاب
 خود^۹ کرده سلطان احتمال بر حماقت او کرده فرمان عفو تقصیرات بنام او صادر کرد او اولاً از
 اطاعت انحراف ورزید^{۱۰} آخر الامر زیرا که امرای آن نواحی باو اتفاق نکردند ندامت
 کشیده خود را لایق پایه خلافت^{۱۱} ندانسته عرض داشت متضمن عجز و انکسار^{۱۲} ارسال
 نمود چه طعمه شیران پیشه بر گنجگان گنج خانه را بکار^{۱۳} ندارد و راتبه فیلان برای پیشه
 ضعیف همت^{۱۴} بچرخ نرود چون سلطان در نواحی هانسی رسید احمد خان^{۱۵} معه توابع خود

ب. ۱: عذر جانها	ب. ۲: سهر؛ د: قهر؛ ج: سهر؛ نفس	د. ۳: فیروز ندارد
ب. ۴: ج: شاه بود	ب. ۵: جلوس داده	ا. ۶: ج: رایج نموده
ب. ۷: ج: فیروزی	ب. ۸: احمد خان؛ ج: ایاز	د. ۹: خطاب کرده
د. ۱۰: سلطان -- ورزید ندارد د. ۱۱: سلطنت	ب. ۱۲: عجز و نیاز؛ ج: ارسال	
ب. ۱۳: بکار ندارد	ب. ۱۴: بیست	ب. ۱۵: احمد خان

سربرهنه کرده^۱ و دستار در گردن انداخته ملازمست کرد سلطان از روی التفات قلم عفو بر جریده جرایم او کشیده بجاگیر لایق سرافراز و سر بلند گردانید:

بیت

بمعنی کسانی که ره برده اند بدی دیده و نیکوی کرده اند
از آنجا بفرخی و فیروزی در دار الملك دهلی رسیده نوید عدل و انصاف بجهانیان در داد و اسرار رابخطاب لایق و جاگیر مناسب سر بلند ساخت و بشیخ صدر الدین از اولاد شیخ بهالدین زکریا قدس سرّه خطاب شیخ الاساری^۲ داده بتقریب خویش جا داد همدردین اثنا منشور ابوالفتح خلیفه مصر در^۳ رسید سلطان خوش وقتی زیاده از حد نموده و باعث افتخار دانسته بامور جهانبانی قیام ورزید و برعایا و پرایا مژده رفاهیت داده و سهرندار سامانه جدا کرده باده گروهی داخل آن نموده پرگنه جدا گانه مقرر ساخت و بر لب دریای ستلج و بیاه که بك جا میروود فیروز آباد گرانیده پرگنه علیحده مقرر کرد^۴ و در نواحی هانسی قلعه احداث نموده^۵ بحصار فیروزه موسوم گردانید و نهری از دریای جمنا حوالی سر مور بر آورده بحصار رسانید همچنین چند نهر از دریای مذکور و دیگر دریاها بر آورد و با موجب نفع خلایق بوده باشد چون نهر شاه نهر^۶ آوردند سلطان بجهت دیدن آن سواری فرمود پنجاه هزار نفر بیلدار بکنندیدن آن اشتغال داشت در میان تشنعه^۷ استخوان فیل اگر چه فرسوده بود اما بغایت سطر و هشت درعه طول استخوان^۸ دست آمدی سه درعه بر آمده به تحقیق پیوست که در جنگ پاندوان و کوروان این^۹ آدم و فیل کشته شده بودند و تا این زمان استخوانها افتاده است بالجمله چون سلطان قصد ملك گیری داشت اکثر ممالك بزور شمشیر گرفت و بجانب نگر کوت لوای عزیمت بر افراشت اکثر ممالك^{۱۰}

۱. ب: برهنه 'نموده' ۲. ب: شیخ 'الاسلام' ۳. د: 'قیصر' رسید

۴. علیحده- ب: 'کرد' ج: 'ساخت و گردانید' ۵. ب: قلعه 'احداث کرده' ج: 'نواحیات نمود'

۶. ب: نهر 'سلیمه' ۷. ب: 'از میان پشته' د: 'در میان استخوان'

۸. د: 'آدم سه' دست ۹. د: 'این' چنین 'آدم' ۱۰. ب: ج: 'اکثر' ممالك 'مهالك'

و کهسار دشوار طی^۱ نموده پایان قلعه کانگره نزول کرده مرکز وار گرد گرفت راجه آنجا
 مشخص^۲ بوده جنگ و تیر^۳ تفنگ در میان آورده چون محاصره بامداد کشید و کارها از پیش
 رفت^۴ صلح در میان آمد راجه آنجا بملازمت رسیده پیشکش گذراندید سلطان او را نوازش
 فرموده نگر کوٹ را محمد آباد موسوم گردانید و بی شایبه تکلف کانگره مکانیست خوش آب
 و هوا و سرزمین است نشاط بخش دلها تمام کوه و صحرا بالا مال از گونه گونه گلهای مطر
 اورنگا رنگ میوه حلاوت اما گلشنی است بهجت افزا و قطعه بهشتی است عشرت پیرانه

نظم

چشم بد از زمین کانگره دور	گردهد رو گناه ^۵ عیش و سرور
سرزمینی که خلد از دست نشان	روح قدسی کنند در و جولان
صد هزاران گل شگفته درو	فرح بیدار و خفته فتنه درو
هر گلی گونه گونه از رنگی	بوی هر گل رسیده فرسنگی
آب های روان بشان گلاب	ریر سنگش بلطف در خوشآب ^۶
چو طرنگاه عرصه جنت	خالی از رنج غصه و محبت
خاک صحرای آن خجسته مکان	شده برفرق خلق مشک افشان
سرو قدان انحصار متین	رشک فرمای حسن ^۷ حورالعین
حورمیان از پی نظاره آن	تشنه رخصت اند از رضوان ^۸

در پایان قلعه بهون مکانیست پرشتش گاه اهل هند^۹ در سالی دو مرتبه یکی در
 ایام نوروزی در اوایل یا اواسط اسفندار مردم^{۱۰} بعد انقضای ایام برسات او آخر شهریور یا
 اوایل ماه مهر که هر دو ایام^{۱۱} بهار و اعتدال لیل و نهار مسرت بخش اهل روزگار تواند

۱. ب: دشوار گذار جنگی ۲. ب: ج: متخص: د: مستخیس ۳. ب: تیر ندارد

۴. ب: د: پیش رفت ۵. ب: ژ: د: گاه: که دید رو گناه ۶. د: خوش در آب

۷. ب: ج: حسن نور حور ۸. ا: ج: د: از حیوان ۹. د: هند ندارد

۱۰. ب: دویم بعد ۱۱. د: نوروزی ----- هر دو ایام ندارد

بود درویشان اهل ریاضت و مرتاضان ارباب افاضت و طبقات خلایق طوائف انام مؤنث و مذکر صغیر و کبیر از اطراف و ممالک^۱ راه یکساله طی کرده بقصد زیارت می آیند و^۲ نظر بر هنود که بت پرستی آئین دین آنها است گروه‌ها گروه مسلمین^۳ مسافت بعید قطع کرده^۴ نذرآت می آرند و بحکمت ایزدی مرادات مردم بحصول می انجامد طرفه تر آنکه بعضی گنگ مادر زاد لوك زبان خود بریده پایان دیوار معبد می نهند و شبانگاه بر زمین می‌خواهند و بقدرت قادر زور دیگر زبان آنها درست میشود و گویائی بهم میرساند و بعضی سر خود^۵ قطع میکنند و باز درست میکنند^۶ القصه در ایام مذکور مجمعی عظیم اجتماع پذیرفته چند فرسنگ انبوهی خلایق و از دهام طبقات انام بیرون از حد و قیاس می‌گردد و پرشتش گری و نذرآت گذاری بکار می برند و آنقدر تقد و جنس در آن مکان بطریق نذر میرسد و بحدی انباره ها و توده ها می‌گردد که حساب دانایان روزگار و گنجینه داران کار گذار که در حساب و شمار نمیتوان شد آورد چند روز تماشای بی بدل و هنگامه بی نظر واسط افراطه نشاط و انبساط موجب ظهور و فور سرور سر^۷ درنظار گیان میشود و نوعی تماشا بروی کار می آرد^۸ که افلاك را از نظاره آن حیرت می افزاید و کواکب از دیدن انجمن شاد کاسی و کامرانی^۹ آرایند:

نظم

همه طرف جشن و همه که ^{۱۰} سرور	بهر گوشه صحبت بهر جا حضور
سرای جهان را الوای سرور	فرستاد هر دم بشادی درود
یمین و بساز و فراز و نشیب	نباشد از آنجا جر آئین و زیب
جهانی بشادی بر آراسته	درد بوم از ^{۱۱} زیور خاسته

۱.۳: 'مسلمین'

۲. ب: 'قطع نظر'

۱. ج: 'اطراف عالم'

۶. درست-ب: 'می‌گردد': 'میشود'

۵. ب: 'خود را بدست خود'

۴. ب-د: 'قطع نموده'

۹. د: 'می آرایند'

۸. ب، د: 'می آید'

۷. فور-ب، ج: 'سر'، 'سرور'

۱۱. د: 'پیر زیور'

۱۰. ب، ج، د: 'سو'

چه در کوچها و چه بازارها   تربوز^۱ در آمده دیوارها
 به آئین به بندد بسی چار طاق   که هر رنگ بود رشك نیلی رواق
 در آن وقت سلطان که براجہ آنجا صلح نموده^۲ قصد مراجعت داشت بعرض
 رسانیدند وقتی که سلطان سکندر رومی درین مکان رسیده^۳ نوشابه درست کرده درینجا
 گذاشته بود که تا حال معبود اهل هند است و آن را بهوانی نامد^۴ سلطان این مقدمه را
 از علمای براهمه استفسار نمود گذارش گویندگان و بر شنیدن صورت نوشابه خلاف ظاهر
 گشت و از کتب براهمه که ابتدای تصنیف آن معلوم نیست به تحقیق پیوست^۵ که
 آنمکان در آغاز آفرینش معبود طوایف هنود است پرستش^۶ تمثال نوشابه باهل شد^۷ که
 در صحف قدیم آنها بقلم در نیامده چه نسبت دارد سلطان بعد سیر کانگره نکر کوٹ
 بمکان جوالامگهی دوازده کروهی کانگره رسیده مکانی دید از عجایبات روزگار و بدایع
 قدرت آفریدگار حجره از سنگ بر ترتیب یافته از دیوارهای آتش و روز نوایر آتش زمانه
 میزد^۸ سوای^۹ يك دو جای دیگر نیز از زمین شعله پدیدار است^{۱۰} و دیده عقل از تماشای
 آن حیران مدرکه و بطرکه^{۱۱} خرد در ادراک گاهی آن سرگردان بعضی اهل تعصب
 گذارش نمودند که درین مکان کان گوگرد است که از اثر حرارت آن نوایر برمی خیزد
 سلطان فرمود تا زمین را شگافتند بوی از گوگرد نیافتند هر چند آب پاشیدند آن
 اصلا نطفای آن آتش ندیدند سلطان از مشاهده آن حیران مانده فرمود که اگر کان گوگرد
 بودی اثر آن ظاهر شدی و بودی آن بفرسنگها در دماغ عالمیان رسیدی همانا که از آثار
 قدرت قادر مطلق اینست که از آغاز آفرینش جهان این آتش افروخته میگردد و قدرتهای
 الهی کجا در احاطه مهم و ادراک عالمیان میتواند در آمد:

-
۱. ب، ج، د: 'بزیور' در	۲. ب: 'براجه صلح کرده'	۳. ب، ج: 'صورت' نوشابه
۴. ا: 'باهل' باشد	۵. د: 'به تحقیق پیوست' ندارد	۶. د: 'پرستش' ندارد
۷. ب، د: 'باهل' هند	۸. ب، د: 'بیزد سوای'	۹. ا، ج، د: 'حجره' اضافی
۱۰. د: 'مدار ابدست'	۱۱. ب، ج، د: 'و بطرکه' ندارد	

نظم

نه آگاهی از و کام و زبان را   نه همراهی بد و نطق^۱ و بیان را
 ز در کس گوش جان را باد درست   ز حرفش دست دل را گونه انگشت
 لباس فهم بر بالای او تنگ   سمنده عقل در صحرای او لنگ
 ز گفتن برتر است و در^۲ شنیدن   زبان زین گفتگو باید شنیدن^۳

در آنمکان بسیاری کتب از براهمه سلف یافتند سلطان علمای آن طایفه را بحضور
 خوش^۴ طلبداشته مضامین آن را شنیده محظوظ و مضبوط^۵ گردید و فرمود که بعضی از آن
 کتب را ترجمه فارسی کنند تا مضمون بواقعی فهمیده شود چنانچه مولای اعزالدین خانه
 خامی کستانی در حکمت طبع از ترجمه آن کتب قدیم در سلك نظم آورده بکتاب فیروز
 شاهی موسوم گردانید سلطان آن را بغایت پسند نموده در صله آن بسیاری نقود از طلا و
 نقره و اضافه جاگیر مرحمت کرد و مضمون آن کتاب اکثر اوقات مذکور محفل قدسی
 میشد القصه سلطان بعد فتح نگر کوٹ بجانب تهته نهضت نمود جام حاکم آنجا بقوت
 کثرت آب و بیاہ دریای سند بدتی محاربه نمود و کار از پیش رفت بالضرور سلطان این
 مهم را ملتوی گذاشته بگجرات رفت و ایام برسات دران دیار گذرانیده باز بطرف تهته
 رفت^۶ جام بعد محاربه بر بسیار تاب نیاورده امان خواسته ملازمت نموده پیشکش هر
 ساله قبول کرد سلطان بعد تنظیم و تنسیق مهمات اندیار مراجعت دهلی نموده و بانتظام
 مهام جهانبنانی اشتغال ورزید بمقتضای نیکذاتی و حسن اخلاق فطری خلافت بعدالت
 کرده ضوابط عدل و انصاف^۷ و احسان و قواعد امن و امان در میان جهانیان گذاشت از
 جمله ضوابط او آنکه چراغ ممالک موافق حاصلات و بقدر قوت رعایای طلب کردی و
 اضافه و توقیر معاف داشتی و سخن کسی در حق رعایا گوش نکردی و آنچه در آمادی و

۳. ب. ج. 'بریدن' د. 'کشیدن'

۲. ج. 'واژ' شنیدن

۱. د. 'درو نطق'

۶. د. وقت جام

۵. ب. 'مضبوط' ندارد

۴. د. 'خود'

۷. ب. 'و انصاف' ندارد

معموری رعیت بودی و آسیب بکسی ترسیدی بعمل آوردی :

بیت

شنیدم از بزرگان سخن سنج   که سلطانرا رعیت بهتر از گنج
گران چرخ از سود آخر بر آید درین هر لحظه دخل تو بر آید و از اخذ محصول مثل
گلفروشی و نیلگری و ماهی فروشی و هدافی و ریسمانی فروشی و بخود بریان گری او دو
نگانه و قمار خانه و ودایگی و کوتوالی و قصابی و طوفانه نکاح خانه دود هژیچه و تولد پسر
و خوار نیشکر و روغن گران و بزا و^۱ خشت و شیر و جغرات و گاو چرای و ترازو کشی و
فروغی شکرانه و جرمانه سازند ها که روز شادی بخانه مردم میروند و خرید و فروخت زمین و
ظرون سفالی و گوله استخوان هندوان که بگنگ میروند و غیر ذلک که^۲ و عروسک که باعث آزار
عامه^۳ بر ایاست اجتناب داشت:

بیت

دل دوستان جمع بهتر ز گنج   خزینه تهیبه نمردم برنج
و بجهت اشتغال حکومت ایالت^۴ عمال متدین با امانت و خدا ترس و کار گذار
تعین کردی و بهیچ بد نفسی و شریری خدمت نفرمودی و از آنجا که الناس علی دین
ملوکهم گفته اند حکام پیروی احکام سلطان فرخنده فرجام نموده قواعد عدالت و انصاف
معمول داشتی و احدیرا مجال نه که مرتکب ظلم تواند:^۵

نظم

خدا ترس را بر رعیت گمار   که معمار ملکست پرهیز گار
خدا را بران مرد بخشایش است   که خلق از وجودش در اسایش است
مراعات دهقان کن از بهر خویش   که مزدور خوشدل کند کار بیش

۱. ب. پزاهه خشت   ۲. ا. و خرید و فروخت --- و غیر ذلک که

۳. د. رعایا و پرایا   ۴. ا. ب. ج. ولایات   ۵. د. تواند بود

رعیت چو بیخ است سلطان درخت   درخت ای پسر باشد از بیخ سخت
سیاست را که^۱ مطلق ترك داده هیچ مسلمانی را ازار نداد و در^۲ کثرت انعامات
داد زارات تالیف قلوب عالمیان نموده محتاج سیاست نشد و از برکات عدالتش راه^۳ ظلم و
تعدی بسته گشت هیچ افریده در عهد سلطنت او آزار نیافت:

بیت

لطفش بکرم چاره بیچاره کند   عدلش ستم از زمانه آواره کند
فرزندان و وارثان کسانی که را سلطان محمد شاه الف خان مرحوم بنا حق گشته و
قطع اعضا نموده بود بانعام و وظیفه خوشنود کرده خطه ابرای ذمه سلطان مرحوم از^۴
آنجماعه گرفته بمهر اکابر و اشراف رسانیده در مقبره سلطان گذاشت تا دریافت^۵ واسطه
عدم مواخذه^۶ از آن عصیان گردد بمقتضای نیک ذاتی و نیک نیتی^۷ رفتن عورات مسلم و
کافره بر مزارات و بت خانه^۸ منع کرد و آساس فسق و فجور و شراب و بنگ و دیگر
مناهی منهزم^۹ گردانید و به نیت خیر اقسام عمارات از مساجد و مقابر و مدراس و خواناتق و
دارالشفاء و رباط و کوشک حوض و پل و باغات و مینار و چاه و حمام غیر ذلك آن قدر که
سلاطین پیشین نکرده بودند^{۱۰} تعمیر نمود در بعضی تواریخ نوشته اند و فیروز آباد و غیره
سی شهر و چهل مسجد^{۱۱} و سی مدرسه و بیست خانقاه و دو بیست رباط و صد نهر و
صد کوشک و صد و پنجاه چاه و ده حمام و پنج دارالشفاء و صد مقبره و ده مینار کلان و
باغات بیشمار ازان بادشاه تعمیر یافته و اکثری ازان که تا حال زیاده از سیصد سال متقاضی
میشود برجا ست چنانچه هر کوهچه متصل دهلی علامات عمارات و عمومی رسوم^{۱۲}
بجهان نما که عوام الناس آن را لات فیروز شاه گویند قریب شصت دره ارتفاع و سه دره

د. ۱: که ندارد	د. ۲: از کثرت	ا. ۳: را ظلم
ب. ۴: از ندارد	ب. ۵: در قیامت	ا. ۶: مواخذه ازان
ب. ۷: نیک گیتی	ا. ۸: مزارات دینی و آنجا	د. ۹: بلای منهدم
ب. ۱۰: نکرده اند	ب. ۱۱: مسجد جامع پخته	ب. ۱۲: موسوم د: سوم

سطیر گویا از يك^۱ سنگ ساخته اند و بیخ آن تا بآب رسانیده باشد تا حال قایم است از بسکه استحکام تمام دار دمدت مدید دیگر بر جا خواهد ماند:

بیت

جزای حسن عمل بین که روزگار هنوز   خراب می بکند بارگاه کری را
چون سلطان بکبر سن رسید بهار جوانی خزان پیری بی رونق گردانید ضعیف
غایت^۲ و توانای شباب مغلوب گشت قامت^۳ بسان گمان حلقه یست و تیر جوانی از
میان برجست:

شکل کمان راست قدرت ^۴ سرخ ده	بهر گمان تو عصا گشت زه
ماتا بکمانت فلک این چله بست	تیر جوانی روان ^۵ شد ز شست
پشت تو مانند کمان گشت کوز	خشک شده پوست بران همچو توز
رشته اشک تو بران گشته زه	ناوک آه تو بران تیر به قد تو
ملعه تو لام و الف آمد عصا	هر دو پی نفر بود ^۶ تو لا
پا ^۷ بدم مادر یاد ولانت ^۸	خلق بفریاد ز نشنیدن
موی سفید از اجل آرد پیام	پشت خم از مرگ رساند سلام

درین وقت که سلطان که طاقت حرکت نداشت و قوای بدنی و هواش ظاهری
سست شده بود در سنه هفتصد و هشتاد و نه شاهزاده محمود خان^۹ را سلطان ناصر الدین
والد بنا محمد شاه خطاب داده و کسایل السلطنت و موتمن الخلافت کرده خز این و
اقبال و حشم و خدم و جمیع کارخانجات و اسباب جهانبانی حواله نموده خود بمراسم
عبادات و طاعات که شعار عاقبت اندیشان خجسته فرجام و اطوار نیک سرشتان فرخنده
انجام است اشتعال ورزید:

---

۱. ا.ب.ج. از پای سنگ   ۲. ب.ج.د. ضعیف سبب غالب   ۳. د. قالب بسان
۴. ا. قدرح. ب. د. قدرح. قدرح. سرخ   ۵. ب. جوانی. ج. است. د. خواست. برون   ۶. ب.ج.د. نفی وجود تو لا
۷. ب.ج. ملزنا. د. هار. زما. دیدنت   ۸. ا.ب.ج. محمد جان   ۹. ج. و موتمن

نظم

طاعت او نغزترین پیشه   فکرت او مغز هرا ندشه
 روی بمحراب عبادت بکن   کسب سست های^۱ سعادت مکن
 روبیکی آر که فرخنده کیست   ترك دوی کن که پراگندگیست
 میوه مقصود که آرد درخت   آتا نکند پای بیکجای سخت

روز جمعه خطبه بنام هر دو بادشاه خوانده میشد بعد چند گاه ملك متفرح
 المخاطب بر استی خان که حاکم گجرات بود بمتصدیهای آنولایت اتفاق کرده^۲ سکندر
 خان را که بتازگی حکومت آن دیار^۳ تعیین شده بود بقتل رسانید چون سلطان محمد شاه
 بانتقام آن نپرداخت ازینجهت زحنه تمام در امور ملکی راه یافت لشکریان سلطان فیروز
 شاه ازینمعنی حسد برده حمل بر بیهمتی و نامردی سلطان محمد شاه^۴ نموده مخالفت
 ورزیدند سلطان محمد شاه بانها آماده جنگ گردید و در شهر دهلی هنگامه کارزار گرم
 گشت چون سلطان فیروز شاه نیز در جنگ گاه تشریف آورده^۵ سلطان محمد شاه تاب
 مقاومت نیاورده فرار نمود و بجانب^۶ سرسور رفت:

بیت

دو جان هرگز بیک پیکر ننگجد   دو فرمانده بیک کشور ننگجد
 القصه سلطان فیروز شاه از محمد شاه خلف خود رنجیده ازآنکه^۷ خویش برآورده
 شاهزاده^۸ تغلق شاه بن شاهزاده فتح خان نبیره خود را که پدر او ودیعت حیات سپرده بود
 ولیعهد کرده بسلطنت برداشت و در اشرف اوقات بعمر نود سالگی بمرگ طبعی برحمت
 حق در پیوست و نام نیکی خود در عالمیان گذاشت:

بیت

بمرد آخر و نیکنامی به برد   زهی زندگانی که نامش نمرد

۱. ج: 'سبهای' ب: 'برنای' سعادت   ۲. ب: 'کرده' ندارد   ۳. ب: 'آنجا' تعیین

۴. ب: 'سلطان محمد شاه' ندارد   ۵. ب: 'سلطان' --- آورده 'اضافی' ۶. ب: 'بجانب' 'کوه' سر

۷. ب: 'ج: 'از اولکه' د: 'از امکنه' خویش   ۸. ج: 'شاهزاده' ندارد

از لفظ وفات فیروز شاه تاریخ می بر آید با امیر تیمور گورگان هم عصر^۱ بود مدت سلطنت سی و هشت سال سلطان غیاث الدین^۲ بن شاهزاده فتح خان^۳ بعد رحلت پدر بزرگوار در سنه هفتصد و نود و سه هجری در قصبه فیروز آباد بر سریر فرمانروای متمکن گشت و بر سر شاهزاده محمد شاه که در کوه سر مور بود لشکر گران تعیین کرد شاه زاده تاب نیاورد؛ از سر مور بر آمده بطرف نگر کوت رفت و لشکر سلطان از تعاقبش دست باز کشیده مراجعت نمود سلطان از بسکه نوجوان بود و با آزموده کار باغواهی بعضی امرا شاهزاده بوبکر خلف برادر حقیقی خود را مقید گردانیده شروع بعیش و عشرت و لذت نفسانی نمود و کار سلطنت مهمل گذاشت و بغفلت کمال گذرانید درینصورت ملک رکن الدین و دیگر امر باغواهی شاهزاده ابوبکر برادر زاده اش^۴ که محبوس بود خروج کرده ملک مبارک گیر^۵ را که وزیر و مدار السلطنت بود بر دروازه دولتخانه گشتند سلطان ازین سانحه واقف شده از دروازه دیگر بدر رفت امرا^۶ تعاقب کرده سلطان را معه جانجهان که از جمله مصاحبان بودند بدست آورده بقتل رسانیدند و سر ایشانرا بر همان دروازه آویختند و شاهزاده ابوبکر را از قید بر آورده بسلطنت برداشتند ازین وادی شورش که در دهلی آورده بود ند زیاده از یک روز بکشیدن و فتنه فرونشست و امنیت بظهور رسید مدت سلطنت پنج ماه سه روز سلطان ابوبکر شاه بن ظفر خان بن شاهزاده فتح خان بن فیروز شاه باتفاق اعیان دولت در سنه هفتصد و نود و سه هجری بر تخت خلافت جلوس نمود بعد چند روز چون بسلطان ظاهر گشت که ملک رکن الدین وزیر که در قتل سلطان غیاث الدین تغلق شاه دلیر شده بود خیال سلطنت در سر دارد او را دستگیر نموده^۷ بردار کشید و رفیقانش را علف^۸ تیغ بیدویغ گردانید هم درین اثنا میر^۹ صد های سامانه بغی ورزیده

۱. د: 'ظفر'	۲. ج: 'تغلق شاه'	۳. ج: 'بن فیروز شاه'
۴. د: 'برادرش'	۵. ج: 'گیر ندارد'	۶. ج: 'انرا تعاقب'
۷. د: 'در قبل'	۸. ج: 'دستگیر کرده'	۹. د: 'الف'
۱۰. د: 'امیر صد'		

خوشدل^۱ حاکم آنجا را برکنار حوض سنام گشتند و سر او را پیش شاهزاده شاه درنگر کوٹ فرستاده او را تحریرص آمدن نمودند چنانچه شاهزاده از نگر کوٹ .. جلندهر بسا مایه رسیده سکه و خطبه بنام خود کرد و امیر صدها^۲ و زمیداران آن نواحی بیعت نمودند قریب بیست هزار سوار و پیاده جمع کرده رو بدھلی آوردند و تا رسیدن بدھلی پنجاه هزار سوار جمع گردید^۳ چون لشکر شاهزاده زمیداران با آزموده کار^۴ و غارتگران او باش^۵ بودند و سلیقه^۶ کارزار نمیدانستند باندک جنگ منہزم شدند و شاهزاده شکست خورده با دو هزار سوار بولایت میان دواب رفت باز دیگر پنجاه هزار سوار جمع کرده^۷ بامداد واعانت حاکم قنوج و کنپله^۸ آمده محاربه نمود بارادت سبجانی درین مرتبه نیز هزیمت خورده بجانب جالیسر رفت و سلطان اندک تعاقب نموده مراجعت کرد شاهزاده محمد شاه باهل ملتان و لاهور و دیگر امصار و بلاد فراسین نوشت که هرجا بندهای فیروز شاهی را باید بکشند در اکثر جا قتل عام و غارت تمام کردند و طرفه بخلایق روداده و راه ها مسدود گشت و خانها خراب شد و اکثر رعایا ارادای خراج انحراف ورزید و فتنه و فساد باطراف ممالک بر خاست بالضرور سلطان بقصد استیصال^۹ شاهزاده و رفع شورش و فساد بحایت جالیسر روان گردید و شاهزاده از آنجا براه دیگر در دھلی آمد و شاهزاده همایون خان بن شاهزاده محمد شاه از سامانه و نام لشکر فراهم آورده بقدر دھلی عازم گشت درین اثنا سلطان از طرف جالیسر در دھلی رسید شاهزاده محمد شاه تاب نیاورده از دھلی بر آمده باز در جالیسر رفت بعد چند گاه به تحریک غازیان^{۱۰} فیروز شاهی^{۱۱} از جالیسر در دھلی آمد درین مرتبه سلطان بیدست و پا گشته تاب جنگ نیاورده از دھلی بر آمده بطرف کوتله میوات رفت و رشته^{۱۲} فرمانروای او

۱. ب: 'خوشدل' ندارد ۲. ب: ج: 'براه' جلندهر ۳. ب: 'و متر صدها'

۴. ب: سوار 'فراهم آورده' ۵. ج: 'کار' ندارد ۶. ب: 'او باش' و عیار

۷. ب: ج: 'جنگ' و 'کازار' ۸. ج: د: سوار 'فراهم آورده' ۹. د: 'مکیله'

۱۰. ج: 'بقصد' استقبال ۱۱. ب: ج: 'ملازمان' د: 'غلامان' ۱۲. ب: د: 'شاهزاده باز' از ۱۳. د: 'سررسته' فرمان

منقطع گردید مدت سلطنت یکسال و شش ماه سلطان محمد شاه بن سلطان فیروز شاه چون بموجب^۱ طلب غلامان فیروز شاهی از جالیسر روانه گشت پیش تر از آنکه در دهلی برسید امرای عظام شاهزاده خانخانان پسر میانگی^۲ سلطان را در دهلی بر فیل سوار گردانیده^۳ چتر بر سر او کشیدند پس از چند روز سلطان بدولت و اقبال در دهلی نزول اجلال نمود:

بیت

بفرحی و سعادت دران دیار آمد بران^۴ صفت که به بیت الشرف رسد خورشید در سنه هفتصد نود و پنج هجری مرتبه ثانی بر تخت جهانبانی جلوس نموده سکه و خطبه به تجدید بنام خود نمود^۵ در اندک مدت غلامان فیروز شاهی که بد امور بودند از سلطان رنجیده پیش سلطان ابوبکر شاه در کوتله میوات رفتند سلطان محمد شاه نظر بر بیوفای و کوته خردی^۶ آنجماعه داشته حکم کرد که از ملازمان^۷ فیروز شاهی هر کس در دهلی بوده باشد بدر رود و سه روز مهلت است والا بقتل خواهد رسید هر که بدر رفت سلامت ماند و هر کس نتوانست رفت بقتل رسید و مشهور است که بعضی ازان مردم میگفتند که ما اصل ایم سلطان فرمود که هر که از شما کهو گهری درست بگوید اصل است چون تلفظ نتوانستند کرد و بزبان پورب و بنگاله میگفتند درین صورت کشته میشدند^۸ بدین تقریب اکثر مردم که اصل بودند و زبان پورب داشتند ناحق کشته شدند شاهزاده همایون خان پسر سلطان از سامانه آمده بر^۹ خست سلطان بالشکر گران بر سر سلطان ابوبکر شاه رفت و در نزدیکی کوتله میوات محاربه روی داد باندک جنگ و جدل سلطان ابوبکر شاه بقید در آمد و در قلعه سیرتهه محبوس گردیده و همانجا بمرگ طبعی در گذشت بعد چند گاه سلطان از دهلی بر آمده بجانب قنوج و دلمو لشکر کشید و

۱. د: 'بموجب' ندارد	۲. د: 'سنامکی'	۳. د: 'سوار' کرده
۴. د: 'بدان' صفت	۵. ب: 'خود' کردند	۶. ب: 'ویخردی و کوته اندیشگی'
۷. ب، د: 'غلامان'	۸. د: 'میشد'	۹. د: 'بر' حقیقت رخصت

سرکشان آندیار مالش داده بجالیسر رسید و در آنجا قلعه به استحکام تمام احداث نموده بمحمد آباد موسوم گردانیده بدھلی رسید در سته هفتصد نود و نه شاه زاده همایون خان را بر سر^۱ شیخا کهو کھر که لاهور را متصرف شده بود با بسیاری امراتعین کرد در اثنای راه خبر رسید که سلطان بمرگ طبعی در گزشت مدت سلطنت شش سال و هفتمه^۲ سلطان علاو الدین سکندر شاه عرف همایون^۳ بن فیروز شاه بعد استماع خبر رحلت بدر والا قدر فتح عزیمت لاهور کرده و مهم سخا کهو کھر^۴ موقوف داشته از راه برگشته در دھلی رسیده سر بر آرای خلافت گشت و باندك مدت باجل طبعی ودیعت حیات سپرد مدت سلطنت یکماه شانزده روز سلطان ناصر الدین محمود^۵ شاه بن سلطان محمد شاه برادر خورد سلطان علاو الدین سکندر شاه بعد رحلت برادر تخت نشین فرمانروای گشته در سته سیصد^۶ و یک هجری سکه و خطه بنام خود نمود و مواجب و جاگیر سپاه بدستور سابق بحال داشت^۷ و خوجه سرور عرف خواجه خان را که سلطان محمد شاه سلطان الشرق خطاب داده ولایت جونپور بجاگیرش مقرر کرده بود از قنوج تا بهار ضمیمه جاگیر سابق نمود و استیلا یافته زمیداران اندییار^۸ را مطیع و متقاد گردانیده سکه و خطبه بنام خود کرد همدین سال لشکر گران بدفع شیخا کهو کھر که بلاهور متصرف شده بود رخصت گشت و شیخا کهو کھر^۹ در دوازده کروهی لاهور محاربه به عظیم نموده شکست خورده در کوه جمون رفت و از نواحی لاهور رفع فساد گردیدن درین ایام سلطان بجانب گوالیار حرکت کرد مقرب خان^{۱۰} و سلو خان^{۱۱} که از امرای کبار بودند و در دھلی لوای مخالفت بر افراشتند سلطان باستماع این خبر مراجعت نموده در حوالی شهر رسیده محاصره کرد تا سه ماه جنگ در میان ماند و حصار دھلی در تصرف سلطان در آمد

۳. ب. ج. همایون 'خان'

۶. د. 'هشتصد'

۹. ب. 'کهو کھر' ندارد

۲. ب. 'هفتمه' بود

۵. د. 'محمد' شاه

۸. ب. 'ان نواحی'

۱۱. د. 'بلوچان'

۱. ا. راز سر

۴. ب. 'کهو' نگر

۷. د. 'سابق داشت'

۱۰. ا. 'مضریخان'

جماعه باغیه نصرت شاه بن فیروز خان بن فیروز شاه را از میوات طلبداشته در فیروزآباد بر تخت نشاندند فضل الله بلخی عرف ملو خان که سر حلقه بغی بود بخطاب اقبال خان مخاطب گشت در میان دهلی و فیروزآباد جنگ میشد و بمساوات میگذشت پراگانات میان دو آب و پانی پت و سونی پت و جهجر و رهتک تابست گروهی شهر در تصرف بضرب شاه بود و غیر از حصار دهلی و خزانه سلطان تغلق نماند امرا بوک این هر دو بادشاه هر یک ولایتی را متصرف شدند دوم استقلال میزدند بطور خود حاکم و فرمان روا بودند مدتی کاروبار ممالک پراگنده و ابتر بود:

مصراع

پریشان شود کار ملک از دو شاه

اقبال خان بخدمت نصرت شاه اظهار ارادت خود نموده بر مزار شیخ قطب الدین بختیار کاکی قدس الله سره^۱ و کلام مجید در میان آورده از طرفین عهد موافقت بستند دوز سیوم اقبال خان از روی مکر و عذر خواست که نصرت شاه را دستگیر نماید نصرت شاه بالضرور از حصار بر آمده با معدودی خود را پیش تاتار خان وزیر در پانی پت رسانید و فیروزآباد در تصرف اقبال خان در آمد و او غالب آمده مقر بخانرا که هم چشم او بود بدست آورده بکشت و بخدمت سلطان رسیده ملازمت نمود سلطان را نمونه ساخت و خود سلطنت میگرد و اقبال خان^۲ بر سرتاتار خان در پانی پت رفته او را شکست داد او پیش اعظم همایون ظفر خان پدر خود که حاکم گجرات بود رفت فیل و خشم و اسباب^۳ ریاست تاتار خان بدست اقبال خان در آمد و از آنجا بدلهلی مراجعت کرد چون در هندوستان از بد طینتی امرا^۴ هرج مرج روداد و امور سلطنت بسمت اجلال^۵ پذیرفت مرزا پیر محمد خان نبیره حضرت صاحبقران امیر تیمور گورکان از جانب خراسان آمده از آب سنده گذشت و حصار اوج و ملتان بتصرف در آورده چند روز در ملتان توقف ورزید حضرت

۱. ب. ج: 'الغریزه' ۲. ج: 'واقبال خان' ندارد ۳. ج: 'اسباب' ندارد

۴. ب: 'او' هرج ۵. ب: 'خلک ملی' د: 'بکشت' اجلال

صاحبقران نیز از جانب کابل یورش هندوستان فرمود و بدولت و اقبال تشریف آورده در سینه هشتصد^۱ و هفتده هجری تهته را باخته بملتان نزول اجلال فرمودند و کسانی که بدست مرزا پیر محمد اسیر شده بودند بقتل رسانیدند چون خبر در دهلی رسید اقبال خان بیم ناک شده^۲ در مقام فراهم آوردن جمعیت و سامان سپاه مقید گشت حضرت صاحبقران از ملتان نهضت فرموده براه ریگستان متوجه شدند بعد قطع مراحل حوالی بهتر^۳ رسیده قلعه را محاصره نمودند و پس از محاربه و مجادله آن قلعه به تسخیر در آمد و رای دولجی مرزبان آنجا بسیاری از همراهیان خود اسیر گشته بیا سا رسید و حضرت صاحبقران پس از تسخیر بهتر سامانه آمده در عرصه آن قصبه بعرض سپاه فرمان دادند طول بسال که جای ایستادن نوکراست شش فرسنگ بود به تخمینا^۴ تجربه کاران هرفرسخ دوازه هزار سوار احاطه میکنند پس سوای نوکر هفتاد و دو هزار سوار بوده باشد و عرض که محال ایستادن نوکر است کثرت لشکر و فراوانی سپاه ازین قیاس باید کرد:

نظم

زهر جانب رایت ^۵ شد پدید	روان فوج فوج از سپه در رسید
علمها بر افراخته رنگ رنگ	بر آورد تیغ خوگرد از ^۶ رنگ
زیس جوش لشکر براه ^۷ و راه	بسیط زمین تنگ شد بر سپاه
ندید بر زمین پشه را جایگاه	نه اندر هوا باد را ماند راه
ز گرد سواران هوا پست منع	درخشنده چون برق فولاد تیغ
سپاه ز مور و بلخ بیشمار	همه تیغ داران خنجر گذار
توان ریگهای بیابان شمرد	ولی لشکر شاه نتوان شمرد

القصه بعد قطع مراحل بدلهی نزول اجلال فرمودند^۸ در راه هر کرا یافتند به تیغ

۱. د: 'هفتصد'

۲. ب: 'گشته'

۳. د: 'تهانسیر' رسیده

۴. ب: 'پنجمین' د: 'تخمینا'

۵. ج: 'خور از گرد رنگ'

۶. ب: 'رایتی'

۷. ج: 'به بیراه' د: 'که اندر' و راه ۸. ب: 'در دهلی رسیدن' ج: 'در دهلی نزول اجلال فرمودند'

کشیدند و بسیاری را دستگیر کردند حتی که تا رسیدن دهلی قریب پنجاه هزار کس اسیر شدند^۱ چون اقبال خان از شهر برآمده برای جنگ آماده گشت بر چهره اسیران بشاشت ظاهر شد درینوقت بعرض رسید اسیرانی که در لشکر ظفر اثر هستند فتح اقبال خان استدعا نموده خوشحالیها میکنند^۲ شعله غضب و قهر بادشاهی زمانه زد و بصلاح دولتخواهان همه را^۳ بقتل رسانیدند و متنفسی را زنده نگذاشتند جوی خون روان گردید بالجمله اقبال خان از شهر برآمده و حرکت المذبوحی کرده در حمله اول گریخته بشهر در آمده غازیان شهاست کیش تعاقب نموده خلق کثیر را کشتند و اکثر فیالان و اموال اقبال خان بدست بهادران لشکر منصور افتاد چون اقبال خان صورت حال بدنمینوال دید تاب مقاومت نیاورده وقت شب ترك عیال و اطفال نموده بدر رفت و در قصبه برن رسیده استقامت ورزید سلطان ناصرالدین محمد شاه که برای سلطنت محض نمونه بود مضطرب شده باقلیلی از نزدیکان خود راه گجرات پیش گرفت:

بیت

بلی هر جا شود مهه^۴ اشکارا سهاراجز نهان بودن چه مارا
روز دیگر حضرت صاحبقران امان داده جمعی از ملازمان سرکار بجهت تحصیل مال امانی تعین فرمودند بعضی مردم شهر از بسختگیری تحصیلداران در مقام آباد انکار آمده جسدی از مردم سرکار را کشتند اینمعنی باعث التهاب نایره قهر و غضب بادشاهی گردید^۵ حکم بر قتل و اسیر شهر بصذور پیوست دران روز بسیاری خلاق قید شدند و اکثری بقتل رسیدند و شهر دهلی آنچنان خراب شد که گویا ساکنان آنمصر جامع^۶ آباد نبودند و نوعی تاراج و غارت گشت که هرگز چیزی از اسباب و اشیای اجدی نماند و بنمطی^۷ قید گردید که هر لشکری را صد و پنجاه کس از مرد وزن و کودک

۱. اسیر-ب: ششپودند؛ شد؛ ۲. د: میکرند؛ ۳. د: یکبار ندارد

۴. ب: مهر؛ ۵. د: کردند؛ ۶. ب، ج: آن خلاق مصر؛ ب: اصلا

۷. ج: بند قید

دستگیر شدند و اول کسی را یزده بیست نفر بدست آمده^۱ بود تا پا نژده روز غارت و نهیب در میان آمد^۲:

نظم

زبس^۳ غارت الحجه^۴ و چارپا درن شهر سد برسته تنگ جا
 زبسیاری پرده و خاسته سراسر شدان لشکر آراسته^۵
 بکشتند یازنده گردید^۶ اسیر زن و بچه شان الحجه برنا دپیر
 بغارت به بردند که چیری که بود زخشک و ترشان بر آورده دود
 بتاراج بردید بسیار چیز بالجه گرفته بسی برچه تر^۷
 حضرت صاحبقران بعد فتح دهلی در عمارت سلطانی نزول اجلال فرمود بارعام
 داده حسب الحکم اعلی خطیب خوش الحان بر سر منیر خطبه بنام نامی خوانده و خود^۸
 دراهم دو تابه نیز با سم سامی از سکه تیموری سعادت پذیر شد:

بیت

چون سکه بنام شاه آراسته شد در چشم ستاره قدر مه کاشته شد
 تا دو ماه دهلی پس از کوچ حضرت صاحبقران خراب مطلق ماند و ساکنان آنمصر
 که باطراف رفته بودند بتدریج آمده آباد شدند بالجمله حضرت صاحبقران بعد تاریخ دهلی
 کوچ کرده بطرف میرتهه رفتند و آندیار را تاخته^۹ مرد و زن و فرزند سکنه آن نواحی اسیر و
 قتل نمودند و از آنجا بهر دو ار گنگ نزول اقبال فرمودند این هر دو ار مکانیست که
 دریای گنگ از کوه سوالک از آنجا بیرون می آید اهل هند آنرا مکان بزرگ دانسته در
 او ان معهود بقیصد غسل آمده از دحام می کنند و در آنمکان موی سر رویش تراشیده از
 آئین دین خود استخوان مردگان درون گنگ انداختن رستگاری فرو رفتگانی پندارند و

د.۱: 'نیامده' د.۲: 'ماند' د.۳: 'آتش' غارت

د.۴: 'امتعه' و چارپا د.۵: 'ج'، د: 'انباشته' د.۱۶: 'کردند'

د.۷: 'ج'، د: 'بسی هرچه نیز' د.۸: 'جوه' دراهم د.۹: 'باخته'

بعضی اوقات در آنجا مجمعی عظیم میشود اتفاقاً در ایاسی^۱ که حضرت صاحبقران در هر دو از نزول اجلال^۲ در آن مکان اژدهام خلایق عظیم بود حکم ولا برای قتل عام بصدور پیوست اکثری علف تیغ غازیان لشکر متصور شدند و بقیه السیف گریخته داخل کوه گشتند آنحضرت آنجا کوچ فرموده براه دامنه کوه سوالک در جمون رسیدند راجه جمون را دستگیر نموده بدین اسلام در آوردند و هر دو تا جمون رسیدند راجه جمون را^۳ بیست و دو روز جهاد کردند دران نواحی خضر خان و دیگر امرای هندوستان آمده ملازمت نمودند غیر از خضر خان که سیدزاده نیک مرد بود همه را قید نمودند و خضر خان را از روی عنایت و نوازش ایالت لاهور و ملتان و دیبالپور مرحمت فرمودند بر زبان وحی ترجمان گذشت که من سلطنت هندوستان بخضر خان بخشیدم چون موسم تابستان در رسید شدت حرارت و جدت آفتاب زمین و آسمان را مانند کوزه آهن گران آتشناک گردانید لشکریان حضرت صاحبقران که خو پذیر ممالک سرد^۴ بودند از حرارت هند عاجز گشته تاب گرمانیاوردند بالضرور^۵ حضرت صاحبقران کوچ فرمود از راه کابل متوجه دارالسلطنت سمرقند شدند بعد از آنکه حضرت صاحبقران از حدود هندوستان بدر رفتند سلطان نصرت شاه که تاب صدمات عساکر^۶ منصوره نیاورده بجانب میوات گریخته رفته جمعیت فراهم آورده باز در دهلی آمده^۷ بامور جهانبانی پرداخت چه تاشیر در پیشه است چراگاه بر آهو فراخ نشود و تاباز در پرواز گشت^۸ دراج را پریدن آسان نگردد^۹ بعد رسیدن در دهلی فوجی بر سر اقبال خان که در برن بود تعیین کرد اقبال خان شبخون آورده آن فوج را شکست داده بزور و قوت کمال رو بدهلی آورد و سلطان نصرت شاه تاب نیاورده فیروز آباد گذاشته از بجانب میوات رفت و دهلی و فیروز آباد در تصرف اقبال خان در آمد و ولایت^{۱۰} میان دواب و مضاب^{۱۱} حوالی شهر بزور شمشیر متصرف گشت و سایر بلاد^{۱۲}

۱. ب: در زمانیکه
 ۲. د: اجلال فرمودند
 ۳. ب: ج: د: از تاجمون بیست
 ۴. د: سیر بودند
 ۵. ب: حضرت — بالحرور ندارد ۶. ب: صدمات لشکر
 ۷. د: آمده ندارد
 ۸. ب: ج: پرواز است
 ۹. ب: آسان نبود
 ۱۰. د: بولایت
 ۱۱. ب: ج: د: محال حوالی
 ۱۲. د: ولایت هندستان

هندوستان در تصرف امرا^۱ مانند چنانچه ولایت گجرات در تصرف اعظم همایون و تارتار خان پسرش بود و لاهور و ملتان و دیبالپور تا نواحی سنده خضر خان مهویه و کالهی و محمود خان پسر ملکزاده فیروز شاه و قنوج و اوده و دلمو و سندیله و بهرایچ و بهار و جونپور سلطان الشرق عرف خواجه خان بلاد مالوه دلاور خان و سامانه علیخان و بیانه و شمس الدین اوحدی متصرف بودند و هر د کدام^۲ استقلال دم سیزند و اطاعت یکدیگر نمیکردند در سنه هشتصد و سه سلطان ناصر الدین محمود شاه که از خوف حضرت صاحبقران بگجرات رفته بود بعد از جمعیت و امنیت بدهلی آمد اقبال خان استقبال نموده در قصر همایون جهانشاه فرود آورد اما چون عنان اختیار حکومت بدست اقبال جان و بود با سلطان اتفاق نمی نمود وقتی که بر سریر سلطان ابراهیم پسر خوانده سلطان الشرق بجانب اوده لشکر کشیده سلطان ناصر الدین محمود شاه را همراه خود برد چون^۳ سلطان ابراهیم نتوانست تسلط کرد چون پور را فتح نموده روانه دارالملک دهلی گردید در آنوقت سلطان ناصر الدین محمود شاه که فی الحقیقت در قید اقبالخان بود فرصت یافته به بهانه شکار بر آمده نزد سلطان ابراهیم رفت که امداد و اعانت او شاید^۴ کاری تواند ساخت او اصلاً معاونت نکرد بلکه در مراسم مهمانداری هم نپرداخت سلطان ناصر الدین محمود شاه^۵ از نزد او مایوس شده در قنوج آمده شاهزاده هرنوی را که از طرف سلطان ابراهیم در آنجا بود سکشت داده بقلعه قنوج متصرف شده علم سروری بر افراشت اقبال خان از استماع این خبر بر سر سلطان ناصر الدین رفت چون قلعه استحکام داشت نتوانست برو دست یافته از آنجا معاودت نموده باتفاق بهرام خان حاکم سامانه از غلامان فیروزشاهی بود و بیست هزار سوار موجود داشت بر سر خضر خان بجانب دیبالپور و ملتان لشکر کشید بعد رسیدن در تلوندی بهاره برای داؤد و رای کمال الدین مدن زمینداران بهاره را که برای ملاقات آمده بودند قید کرد و بلطایف الخیل بهرامخان

۳. ج: 'بر' سلطان

۲. ج: 'دم' استقلال

۱. ب: 'امرایان' مانند

۵. د: 'محمود شاه' ندارد

۴. د: 'سامد' کاری

را نیز محبوس گردانید و بمقابله خضرخان روانه شد خضر خان نیز لشکر فراهم آورده بعزیمت محاربه از دیبالپور بر آمد و طرفین را با همدگر کارزار رو داد از آنجا که اقبال خان را تخت و اقبال پشت داده بود در اندک زد خورد دستگیر شده بقتل رسید و نتیجه حرام نمکی و عهد شکنی عاید حال او^۱ گشت:

بیت

به قص^۲ عهد دلیری مکن^۳ که چرخ فلک نتیجه عملت زود در کنار نهد^۴

چون خبر گشته شدن اقبال خان در دهلی رسید و دولتخان و اختیار خان لودی و دیگر امرا که در دهلی بودند سلطان ناصر الدین محمد شاه را از قنوج طلبداشته در ماه جمادی الاول در سنه هشتصد و نه هجری به تجدید بر سریر خلافت نشانند و دولتخان با لشکر فروان بر سر بهرام خان که در سامانه دم استقلال زده^۵ بود رخصت یافت^۶ درین اثنا خضرخان از ملتا با لشکر کثیر در سامانه و سهرند رسید دولتخان تاب مقاومت نیاورده پیش سلطان در دهلی رفت سلطان بی آنکه فکر خضر خان نماید و از آنطرف جمعیت حاصل کنند بر سر سلطان ابراهیم بجانب مشرق رفت و بی نیل مقصود معاودت نمود^۷ سلطان ابراهیم تا دهلی تعاقب نموده بمکان خود رفت بعد آن سلطان ناصر الدین محمد شاه در یرن رفته^۸ آنرا از مرجا گماشته^۹ سلطان ابراهیم متخلص نمود از آنجا در سنبهل رسیده آن را نیز از تاتار خان افغان بتصرف در آورده اسد^{۱۰} خان لودی را در آنجا گذاشت بعد آن در حصار فیروز آباد آمده بر قوام خان گماشته ظفرخان فتح نموده مراجعت بدیله کرد^{۱۱} و خضر خان سه مرتبه از ملتان لکشر فراهم آورده بر سر دهلی آمده با سلطان ناصر الدین محمد شاه محاربه کرده بر گشته رفت چون درین ایام طوایف ملوک شده بود بهر

۱. د: 'حال گشت'	۲. د: 'قص'	۳. ج: 'بکن' که
۴. ب، ج: 'کنار دهد'	۵. د: 'استقلال' 'برده'	۶. ب: 'رخصت' 'نیود'
۷. ب: 'وازم' 'نمود' 'ندارد'	۸. د: 'البته' 'آنرا'	۹. ج: 'د: مرجا' 'گذاشته'
۱۰. ب: 'اسید' 'خان'	۱۱. ج: 'د: بدیله' 'نمود'	

طرف و نواحی امرا دم استقلال میزدند غیر از رهتک و بعضی محال دیگر ولایت میان دواب در تصرف سلطان نبود روزی برسم شکار بجانب کهتل رفته بدرالسلطنت مراجعت کرد در راه بیماری صعب افتاد^۱ و در اندک ایام بهمان بیماری در گذشت مدت سلطنت که غیر از نام نبود بست سال و دو ماه از ابتدای سلطان غیاث الدین تغلق شاه عرف غازی الملك سلطان ناصر الدین محمود شاه هشت تن مدت نود و شش سال و دوازده ماه و یازده روز جهانبانی نمودند ازینجا نسل سلطنت سلسله ترکان که فرزندان و خویشان و غلامان سلطان شهاب الدین غوری بودند بیست و چهار تن دو صد و سی و سه سال جهانداری کردند آخر شد رایات اعلیٰ خضر خان بن ملک سلیمان پسر خوانده ملک از امرای کبار فیروزشاهی از چون سلطان ناصر الدین محمود شاه رحلت نمود امرا با همدگر اتفاق نموده از دولتخواهان^۲ دولتخان را که از امرای کبار بود بسلطنت برداشته بیعت کردند خضر خان از استماع اینخبر لشکر فراوان بهمرسانیده از فتح پور تابع ملتان که دار الایالت او بود روانه شده بدلی آمد محاصره کرد با چهار ماه محاربه در میان بود^۳ اگر چه دولتخان مراسم قلع داری و مجادله بجا آورده اما ازین جهت که امرا از او بر^۴ گشتند نتوانست زیاده ازین باب آورد چون سلطنت نصیب خضر خان از ازل مقرر بود دولتخان صورت حال بدین منوال معاینه نمود بالضرور آمده ملازمت کرد خضر خان او را قید نموده^۵ در حصار فیروز شاه فرستاد همانجا روح او از حصار بدن بدر رفت^۶ بالجمله خضر خان مظفر و منصور گشته داخل قلعه دهلی گردید در سینه هشتصد و بست و یک هجری مهمات جهانبانی بعهده خود گرفت از آنجا که حضرت صاحبقرانی هنگام نزول در هندوستان او را سرفراز فرموده بشارت سلطنت باو داده بودند ازینجهت خضر خان پیش آمد خود و کشایش روزگار عروج بر معارج دولت و حکومت از برکات توجهات حضرت صاحبقران میدانست درین صورت سکه و خطبه بنام شاهرخ میرزا خلف حضرت

۱. ب. ج: 'روداد' و در ۲. د: 'دولتخواهان' ندارد ۳. د: در میان 'آمد'

۴. د: 'امرا' در دیر ۵. ج: 'قید' کرده ۶. ب: او از 'قفص' تن پرواز کرد

صاحبقران رایج گردانید و مراسم وفاداری بظهور رسانید:

بیت

دلاور و فاباش ثابست قدم   که بی سکه رایج نباشد درم
آخر کار سکه و خطبه بنام خود کرده بر اکثر ممالك تصرف نموده حکومت
باستقلال کرد و جمیع امر را مطیع و متقار خود گردانیده و جمع که در قرب^۱ نزول حضرت
صاحبقران بی خانمان شده بودند در ایام حکومت او آمده آباد و برقع الحال گشته^۲ دعای
خلود عهود سلطنت و بقای عمر و حیات او میکردند و بکار پیشه خود اشتغال داشتند این
خضر خان سید زاده جوان صادق العقیدت و پسندیده اطوار و صاحب دانش^۳ و پاکیزه
طبیعت و فرخنده اخلاق و حمیده صفات و والا همت و فراخ حوصله بود و شجاعت خیلی
و سخاوت فطری و عدالت طبعی داشت در ترقیه احوال رعایا و پرایا کوشش بلیغ نمود^۴
بزرگی حال دلیل بر بزرگی حسب و نسب او بود و با وجود استعداد سلطنت و اسباب
ملك گیری و ملکداری اسم سلطانی بر خود اطلاق نکرد و برایات اعلی خود را مخاطب
کرده باجل طبعی در گذشت:

بیت

ذات پاکش که بود خضر شعار   بکرامات رفت بر^۵ سر کار
ایام سلطنت هفت سال و سه ماه سلطان مبارك شاه بن رایات اعلی خضر خان بعد
رحلت پدر و الا قدر در سنه هشتصد بیست و هشت هجری بر تخت خلافت جلوس
نموده سکه و خطبه بنام خود کرد امرای عظام و وزرای کرام مراسم تهنیت و مبارکباد به
تقدیم رسانیدند هر يك را بمواجب و جاگیر بدستور سابق بحال داشته بعضی را بقدر
حالت او اضافه مرحمت کرد چون شیخا کهو گهر از روی تسلط و استیلا سلطان شاه

۳. ج: 'صاحب دانش' ندارد

۱. ا، ب، ج: 'قرات' نزول   ۲. ج: 'الحال' شده

۴. ب، ج: 'دینمود'   ۵. ج: 'هر' سرکار

علی مرزبان کشمیری را که بر تهته فتح کرده و غنیمت فراوان^۱ آورده بود دستگیر کرده مال و اسباب بسیار بهمرسانیده قوت و مکنت بیداد کرده بود از غرور کثرت جمعیت و فراوانی لشکر و خیرگی آنکه حاکم کشمیر در قید او افتاد به جرات و دلیری تمام اراده دهلی نمود و از آب ستلج گذشته بلوندی^۲ رای کمال الدین معین را غارت کرده از لودهیانه تا روپز متصرف گش و از آنجا در سهرند آمده باسلطان شه لودی حاکم آنجا جنگ نموده سلطان باستماع این خبر از دهلی بر آمده در لودهیانه رسید شیخا کهوگهر از آب گذشته بمقابل سلطان^۳ برلب دریا لشکر گاه ساخت تا چهل روز جنگ در میان ماند آخر الامر شیخا کهوکر^۴ تاب نیاورده گریخت و سلطان تا آب چناب تعاقب نموده بسیاری را از سوار و پیاده بقتل رسانیده را جه بهیم زمیندار جمون بملازمت سلطان رسیده مراسم نیکو خواهی به تقدیم رسانید و لشکر بر سر بهکر^۵ مسکن مشیخا برده خراب گرداندی سلطان از آنجا معاودت نموده در لاهور نزول اقبال فرمود در آن^۶ جامع طرح اقامت افگند و کسانی که از دست تطاول^۷ شجا خراب و ویران شده بودند بدلا ساواستمالت آباد ساخت و در آبادی انقصر توجه بر گماشته حکم ترمیم^۸ و تعمیر قلعه فرمود و از آنجا بدلهلی مراجعت کرد شیخا فرصت یافته باز در لاهور آمده محاصره نمود چون کارش پیش نرفت به کلانور نرسیده متصرف گشت و از آنجا روانه شد بر اجه بهیم حوال^۹ که برای کومک حاکم لاهور بر آمده بود در آویخت بعد محاربه داخل کوه گردید و باز در میان^{۱۰} راجه بهیم^{۱۱} و شیخا کارزار سخت رو داد و بارادت الهی راجه مسطور در جگاه گشته شد و شیخا مال فراوان^{۱۲} بدست آورده قوت و کنت بهمرسانیده بر لاهور و دیبالپور تاخت و آن ولایت را در تخت و تصرف خود آورده بعد چند گاه

۱. ب: 'بسیار' آورده ۲. ب: ج: 'تلوندی' د: 'موندی' رای ۳. ب: 'جنگ' --- سلطان بر ندارد

۴. د: 'شجا' ۵. د: 'لشکر' 'بتهریر' ۶. ج: د: 'ان' 'مصر' جامع

۷. د: 'تطاول' 'ندرد' ۸. ا: 'ترمیم' ۹. ج: 'راجه' 'جمون' 'واله' که

۱۰. د: 'در میان' ..... بهیم 'ندارد' ۱۱. د: 'بهیم' 'سین' ۱۲. د: 'فراوان' 'غنیمت' 'بدست'

و دیعت حیات سپرده ملک بغداد جسرت‌هه پسرش متسلط گردید سوای ولایت مقبوضه پدر نواحی کلا نور و جالندهر متصرف شد چون سلطان برو ولایت میوات و بیانه در پری چند^۱ دارد و دیگر ممالک لشکر کشیده بود^۲ از استماع خبر تسلط جسرت‌هه کهو کهر بعد فتح آن ممالک در دهلی مراجعت نموده لشکر عظیم بر سر جسرت‌هه تعین کرد و در نواحی جالندهر جنگ در میان آمد جسرت‌هه^۳ شکست یافته بمسکن خویش که بهلکهر^۴ بوده باشد رفت چون سلطان بر خلاف قاعده خضرخان والد بزرگوار از اطاعت شاه رخ میرزا خلف صاحبقران انحراف داشت ازین جهت شیخ علی که از جانب شارخ میزا^۵ حکومت کابل داشت بموجب امر مرزا بر هندوستان می تاخت در سنه هشتصد و سی و چهار هجری شیخ علی بموجب طلب ملک فولاد که یکی از امرایان سلطان بود و از اطاعت انحراف می ورزید در هندوستان آمده دست تاخت^۶ و تاراج بر گشاد و در نواحی جالندهر رسیده مال و امتعه خلایق به غنیمت گرفت و بسیاری را اسیر کرده در لاهور آورد و از آنجا پتواره^۷ و بعد از آن در صور رفته از آب راوی گذشت و تا آب چهلیم پرکنات را خراب کرده متوجه ملتان کرد بدو ملک شه لودی عم سلطان بهلول لودی که حاکم دیبالپور بود بشیخ علی جنگ کرده شهادت یافت سلطان از استماع این خبر لشکر گران از دهلی تعین کرد و در نواحی ملتان محاربه روداد و شیخ علی شکست خورده در پیشور رفت و در آنجا نیز جنگ شد و باز شکست بر شیخ علی افتاد و اسباب و اموال او بتاراج رفت و با معدودی از معرکه بر آمده رو بکابل نهاد و نیز سلطان را با سلطان هوشنگ خدیو مالوه بمراتب^۸ جنگ رویداد و مظفر و منصور گشت در این ایام جسرت‌هه کهو کهر^۹ قوت بهمرسانیده و از آب جهیلیم و چناب و راوی و بیاہ گذشته در جالندهر رسید ملک سکندر که از جانب سلطان تعین شده بودند در اندک مجادله شکست یافته

۱. ب. ج. 'وزیری و چند' ۲. ج. 'بود' ندارد ۳. د. 'جسرت‌هه' ندارد
 ۴. ب. ج. 'بهلکهر'، 'تهانگر' بوده ۵. ج. د. 'خلف' --- شارخ میزا ۶. ب. 'دست'، 'بغارت'
 ۷. ب. ج. 'پتواره' د. 'بمواره' ۸. ج. 'مراتب' ندارد ۹. ب. 'کهو کهر' ندارد

گرفتار گشت^۱ جسرت‌هه فتح یافته از جالندهر بلاهور آمده^۲ محاصره نمود همدردین اثنا
 شیخ علی باز از^۳ کابل آمده حوالی لاهور و ملتان را تاخت و تا سهرند تسلط نموده بر
 گشت انواع خرابی بحال مردم متوجه آندیار راه یافت سلطان از استماع این حوادث
 بطرف لاهور و ملتان عزیمت نمود و ملک سرور وزیر خود را مقدمه لشکر ساخت چون
 ملک سرور بسامانه رسید جسرت‌هه کهو کهر^۴ ازین خبر محاصره لاهور گذاشته بمسکن
 خویش شتافت و ملک سکندر را که در جنگ جالندهر دستگیر شده بود همراه برد و باز دو
 مرتبه از کوه بر آمده^۵ در جالندهر^۶ و بجواره کوتاهی رسید فتنه و فساد برانگیخت^۷ و قوت
 او روز بروز زیاده گشت درینوقت شیخ علی بازار کابل آمده ولایت حوالی کنار آب بیا
 تاراج کرده خلایق کثیر اسیر نموده بلاهور رسیده قلعه را متصرف گشت و دوازده هزار
 سوار انتخابی برای محافظت گذاشته به تسخیر دیالپور رفته فتح نمود سلطان از استماع
 این‌خبر از دهلی بسرعت تمام آمده مستعد جنگ گردید شیخ علی تاب نیاورده بجانب
 کابل روانه شد و سلطان از تهته دریای راوی گذشته قلعه پیشور را که برادرزاده شیخ علی
 در تصرف داشت محاصره کرد او تاب نیاورده و عاجز شده دختر خود را به پسر سلطان
 داده صلح نمود سلطان از مهم پیشور و لاهور و آن نواحی خاطر جمع نموده بدیله رجعت
 کرد چون ملک سرور وزیر در وقت محاربه و مجادله با شیخ علی چندان تردد نکرد و
 کمپای^۸ نمود لهذا ملک کمال الدین را در امور وزارات شریک نمودند و پایه^۹ ملک سرور
 در تنزل و رتبه ملک کمال الدین روز بروز زیاده میشد بزرگان فرموده اند:

ز^{۱۰} يك كس تواند كه سازد دو كار   كه آنرا پسندید ارباب هوش
 دو كس را مفرمای يك كار نیز   كه دیگری بشركت نیاید بجوش

۱. یافته 'گریخت' ۲. ب: لاهور 'رفت' ۳. د: علی از کابل

۴. ب: 'کهو کهر' ندارد ۵. ب: د: دستگیر --- آمده 'اضافی' ۶. د: در جالندهر 'اضافی'

۷. ج: فساد 'نمود' ۸. ب: 'کوتاهی' د: 'یکتای' نمود ۹. د: 'باز' ملک

۱۰. د: 'به' يك

ملك سرو آزردہ خاطر گشته^۱ باتفاق بعضی امرا کہ با سلطان مخالف بود و با او موافق بودند قابو یافته سلطان را در وقتیکہ بمسجد جامع بمبارکباد^۲ برای نماز رفته بود بقتل رسانید مدت سلطنت سیزده سال و شانزده روز سلطان محمد شاه بن سلطان مبارکشاه بن رایات اعلیٰ حضرت^۳ این خلف شاهزادہ فرید الدین بن رایات اعلیٰ است چون سلطان مبارکشاه فرزند نداشت او را بہ فرزندی خویش پیورش نمورہ بود در سنہ ہشتصد و چہل و یک ہجری در مبارک باد پراورنگ فرمان روای جلوس دادہ^۴ سکہ و خطبہ بنام خود کردہ ملك سرور او را اگر چہ بظاہر بیعت نمودہ اما اسباب سلطنت و خزاین و سلاح خانہ و فورخانہ و فیلخانہ و دیگر کار خانجات در تصرف او بود و خطاب خانجہانی داشت درین وقت تسلط پیدا کردہ بعضی از امرا بر مبارکشاهی را بقتل رسانید و بعضی را در قید نگاہداشت و اکثر پرگنات را بہ تصرف خود در آورده کسان را بہ تحصیل بالواجب تعین کردہ استیلای او انرا بستوہ آمدہ نزد ملك کمال الدین کہ کمال الملك خطاب یافتہ از امرای بزرگ و در آمورات^۵ وزارت شریک بود بظلم نمودند او با امرا اتفاق کردہ بر سر ملك سرور آمد و آویزش رو داد ملك سرور در قلعہ دہلی متحضر گردیدہ ناسہ ماہ^۶ محاربه نمودہ خود را محفوظ داشت روزی شمشیر ہا علم کردہ بر سرا پردہ سلطان بہ جرات و دلیری تمام آمدہ و جنگ سخت گردید چون اجل^۷ ملك سرور رسیدہ بود در آن معرکہ گشتہ شدند و رفیقانش نیز قتل و اسیر شدند و سلطان انتقام چون پدر گرفت در سنہ ہشتصد چہل و ہشت ہجری سلطان بہ ملتان رسیدہ مزارات مشایخ را طواف نمود فوجی بر سر جسر تہہ کھو کھر تعین کردہ بدہلی رجعت^۸ کرد درین ایام جماعہ لنکان در ملتان یعنی ورزیدند و لوای سروری بر افراشت و نیز سلطان محمود والی مالوہ باغوا۱ سیواتیان بر سر دہلی آمد سلطان پسر خود را معہ^۹ ملك بہلول لودی بچنگ

۱. ب: خاطر شدہ ۲. ب: مبارک آباد؛ د: مبارکباد ۳. ج: حضرت خضرخان

۴. ج: جلوس نمودہ ۵. ب: درامور ۶. ج: سہ روز

۷. د: چون تقلید ۸. ب، ج: مراجعت کرد ۹. ب: معہ جمیعت

او فرستاد و پسر سلطان بموجب اشاره پدر صلح در میان آورد سلطان محمود مالکه خویش مراجعت کرد و این صلح باعث زبونی و بد نفسی سلطان گردید:

بیت

بجای که بد خواه خوبی کند   تواضع نمودن زبونی کند
ملك بهلول بمقتضای شجاعت و مردانگی که در نهاد او متمکن بود این صلح پسند نکرده تعاقب سلطان محمود نموده^۱ اسباب و پرمال^۲ او بغارت آورد و سلطان را این جرات و جسارت ملك بهلول^۳ پسند آمد و او را از روی نوازش و مهربای فرزند خوانده بخطاب خانجانی سرافراز فرموده ولایت لاهور و دیبالپور با و ارزانی داشت و برای رفع شورش جسرتیه کهو کهر تیعن نمود^۴ جسرتیه با ملك بهلول صلح غوده نبوید سلطنت مژره دار نظر بر زبونی سلطان و اتفاق^۵ جسرتیه از همین روز ملك بهلول را هوای بادشاهی در سرافتاد و در مقام فراهم آوردن لشکر گردیده از اطراف و جوانب افغان را طلبیدن نگاه میداشت در اندك مدت افغانان بسیاری برو گرد آمدند از روی تسلط بعضی پرگنات سوای جاگیر خود متصرف گشت و باندك سبب ظاهری با سلطان مخالفت ورزیده با کمال شوکت و مکنت بر سر دهلی آمد^۶ و مدتی محاصره نموده بی نیل مقصود بر گشت و کار سلطان روز بروز زبونی و سستی پذیرفت^۷ و کار بجای رسید که امرایانی که در بست کروهی دار السلطنت^۸ لاهور بودند سر از اطاعت پیچیده دم استقلال زدند و در اطراف ممالك اختلال گردید و به تحصیل خراج خلل افتاد بالاخر سلطان با جل طبعی در گذشت مدت سلطنت یازده سال و یکماه و چند روز بود^۹ سلطان علاوالدین بن سلطان مبارك محمد شاه^{۱۰} رایات اعلی خضر خان^{۱۱} در سنه هشتصد پنجاه و دو هجری بر تخت

۱. ب. ج. محمود کرده   ۲. د. پرمال ندارد   ۳. ب. جسارت او پسند

۴. د. تعین کرد   ۵. د. جسرتیه — و اتفاق   ۶. د. دهلی آمدند

۷. ب. گرفت   ۸. د. دار السلطنت ندارد   ۹. ب. روز بود

۱۰. د. مبارك شاه بن رایات   ۱۱. ج. سلطان علاوالدین بن سلطان محمد شاه بن سلطان مبارك شاه بن رایات اعلی خضر خان

خلافت جلوس نمود^۱ ملك بهلول المخاطب خانخانان و دیگر ارکان دولت بیعت کردند در اندك مدت از وضع و اطوار سلطان ظاهر گشت که از پدر هم سست تر است و از سستی عمل سلطان تماسی کردن کشان و واقعه طلبان نزدیک و دور جاده پیمای تردد^۲ شده از ادای بلوا جب سر باز داشتند و امرای هر صوبه و فوجدار هر مکان انحراف ورزیده علم مخالفت بر افراشتند و امرای در^۳ هر مکان ملوک طوایف کردند^۴ و سلاطین دکن و مالوه و گجرات و جونپور بنگاله به تسخیر دهلی کمر همت بر بستند در لاهور و دیپالپور و سهرندتا پانی پت ملك بهلول دم استقلال سیزد و در حواشی دهلی با سرای لاد و^۵ احمد خان میواتی تصرف داشت و در سنبهل با توابع تا گذر خواجه خضر که از دهلی نزدیکست دریا^۶ خان لودی متسلط بود و کول جلالی و دیگر قصابات را علیخان وزیری چندوار بر قطب خان لودی و بهونگا و کتيله را رای پرتاب^۷ سنگه و بیانه را وزیر^۸ خان داشتند و همچنین هر کس در هر مقام تصرف داشت و غیر از دهلی و بداون به تعلق سلطان نبود و بعد چند گاه سلطان بجانب^۹ بیانه سواری کرد در اثنای راه خبر رسید که والی جونپور بقصد دهلی می آید سلطان بی آنکه به تحقیق صدق و کذب اینخبر پردازد از راه معاودت کرده در دهلی آمد حسام خان عرف حاجی^{۱۰} سرقی وزیر^{۱۱} بعرض رسانید بمجرد آوازه دروغ بمراجعت لایق حال سلطان نبود سلطان ازو آزرده خاطر گشت بعد از^{۱۲} آن بجانب بداون نهضت فرموده مدتی در انجا اقامت ورزیده بدی دهلی آمد و بداون را خوش کرده خواست که آنرا دارالسلطنت مقرر کرده دایما همانجا بوده باشد حسام خان از روی اخلاص و نیکوخواهی بعرض رسانید که دهلی را گذاشتن و بداون را تخت گاه کردن صلاح دولت نیست سلطان ازین سخن زیاده رنجیده او را از خود جدا ساخته در

۳. ب: 'انهران' ---- و امرای در'

۱. د: 'جلوس کرده'

۶. ب: 'بهادر' خان

۴. د: 'امرا و ملوک و سلاطین'

۹. ج: 'بطرف'

۷. ب: رای 'تاپرت' سنگه

۱۲. ب: 'بعد از' آن

۱۰. ب: 'حاجی' خان

۱۱. د: 'وزیر' ندارد

۵. د: 'سرای' داود'

۸. ب: 'داود' خان

دهلی گذاشت و هر دو برادران خود را یکی شهنه شهر و دیگری امر کوهی مقرر کرده در دهلی تعیین نمود^۱:

نظم

چون بود بتدبیر و اندیشه کار   ندامت کشد اخراج روزگار
بعالم کسی سر بر آرد بلند^۲   که در کار عالم بود هوشمند
کسی را که عزمش نباشد درست   بنای مهمش بود سخت و سست

بالجمله در سینه هشتصد و پنجاه و سه هجری سلطان بجانب بدالون رفته باندك ولايت قناعت کرده بعیش و عشرت استغال ورزید بعد چند گاه در میان هر دو برادران سلطان که در دهلی بودند مخالفت افتاد^۳ و یکدیگر جنگ کردند یکی از آنها گشته شدند روز دوم مردم شهر هجوم آورده باغواي حسام خان دیگری را قصاص کشتند درینوقت سلطان بسخن ارباب فتنه و فساد قصد قتل حمید خان که وزیر الممالك بود نمود و او از بدالون فرار نموده در دهلی آمده باتفاق حسام خان شهر را متصرف گشت^۴ و در حرم سرای سلطانی در آمده زنان و دختران سلطان و دیگر پردکنان را که در دهلی بودند بانواع فضیحت و خواری سر برهنه کرده^۵ از شهر بدر نمود و تمامی خزاین و دقایق را^۶ متصرف گشت سلطان از استماع این خبر^۷ و ازین خفت و اهانت غیرت بخاطر نیاورده بهانه برسات نموده از انتقام اغماض کرد حمید خان این معنی را غنیمت دانسته خواست که اسم سلطنت و سروری بر دیگری بوده باشد و خود را مدار علیه کرده و باین خیال ملك بهلول را برای سلطنت طلبداشت ملك بهلول از دیبالپور بدهلی^۸ آمده فایض گشت و در آنجا جمعیت خود گذاشت باز بدیبالپور رفته در مقام اجتماع^۹ جمعیت شده بسلطان عرضداشت نمود که چون حمید خان بی اعتدالی نموده بانتقام آن بر سر او مردم و بدولتخواهی سلطان تردد

۱. د. تعیین 'کرد'	۲. د. 'کس سر بر آرد بعالم بلند'	۳. ب. 'مخالفت' 'روداد'
۴. ب. 'متصرف' 'شد'	۵. ب. 'سر برهنه کرده' 'ندارد'	۶. ب. 'دقایق' 'را' 'متصرف'
۷. د. 'این معنی'	۷. د. 'بدهلی' 'ندارد'	۹. ب. 'اجتماع' 'لشکر' 'جمعیت'

مینمایم سلطان در خواب نوشت که پدر من بر پسر خوانده است بجای برادر هستی و مرا
 سر و برگ تردد نیست سنگ پر گنه بد اؤن قناعت کرده سلطنت بتو گذاشتم ملك بهلول
 روز بروز رفعت^۱ بهم رسانید و قبای بادشاهی بر قامت خود راست میکرد و از دیبالپور در
 دهلی آمده بر تخت خلافت جلوس نمودند:

بیت

چوبیند که از^۲ ازدها هست رنج خرد مند بگذارد از دست گنج
 بعد مدت بسیار سلطان علاو الدین بد اؤن باجل طبعی در گذشت مدت سلطنت
 که محض برای اسم^۳ بود هشت سال و سه ماه معه حکومت بد اؤن بیست و هشت
 سال^۴ از ابتدای رایات اعلیٰ خضرخان تا سلطان علاو الدین چهارتن مدت سی و نه سال و
 هفتماه و شانزده روز سلطنت و جهانبانی نمودند روزی سلطان^۵ لودی^۶ المخاطب
 بخانخانان ملك بهرام جد بزرگوار سلطنت بهلول از نقاب شهر مردی بود در عهد
 سلطنت سلطان فیروز شاه از برادران رنجیده در ملتان آمده نوکر نمک میر خان^۷ حاکم
 آنجا که از امرای فیروز شاهی بود گردید او را پنج پسر بود ملك شه و ملك کالا و ملك
 فیروز و ملك محمد و ملك خواجه و این هر پنج برادر بعد رحلت پدر در ملتان سکونت
 داشتند ملك شه که از همه کلان بود نوکر خضرخان گردید و در جنگ اقبال خان که با
 خضرخان روداد تردد نمایان کرده اقبال خان را گشت و بجلدی وی این خدمت خطاب
 اسلام خانی یافته روز بروز بمریته بلند فایز گردید^۸ و آخر کار بحکومت سهرند سرفرازی
 یافت و برادران دیگر همراه او بودند که ملك کالا پدر سلطان بهلول از جانب اسلام خان
 برادر خود حاکم دوراهه تابع سهرند گردید^۹ و با افغانان تیاری را تقریب جنگ کرده گشته
 شد در آنوقت سلطان بهلول در شکم مادر بود به ارادت الهی در نزدیکی وضع حمل

۳. د: که 'برای نام' بود

۲. د: 'مأم' ازدها

۱. ب: 'قوت'

۴. د: 'ماه' مدت حکومت از ۱.۵. ب: ج: 'سلطان بهلول لودی' ۶. ج: لودی 'افغان لوی' المخاطب

۹. د: 'و آخر' --- گردید ندارد

۷. ب: 'ملك' ج: 'نمک' برادران حاکم ۸. د: 'فایز' شد

ناگهان از سقف خانه افتاد و مادرش جان بحق تسلیم کرد چون مدت حمل از هشت ماه گذشته بود شکم او را شگافتند سلطان بهلول که برمنگی از حیات^۱ داشت زنده برآمد چون یکماه شد پش اسلام خان در سهرند آوردند از آنجا که سلطنت هندوستان نصیب آن طفل بود و انتظام بخشان قضا و قدر^۲ در تربیت و پرورش او بودند اسلام خان نظر التفات^۳ بران یتیم گماشته برای پرورش حواله دانه نمود و به بهلول موسوم گردانید افغان از روی حقارت او را بلو گفتندی چون بحد تمیز و بلوغ رسید آثار رسد و کار دانی از ناصیه حال و فرخنده مال او ظاهر و اطوار سروری و سرداری از طرز و وضع او ماهر میبود اسلام خان بجانب جو^۴ هری و فراست طبعی در برادرزاده خویش مشاهده کرده^۵ او را بر فرزندی برگرفت و دختر فرخنده^۶ خود را در عقد مناکحت او در آورد و روز بروز بپایه بلند می‌رسانید گویند که روزی ملک بهلول با دو رفیق خود بسامانه رسید در آنجا سدابین نام درویشی صاحب حال و قال از نزدیکان ایزد متعال اقامت داشت انوار^۷ تجلیات خدا شناسی از ناصیه حال او ظاهر و آثار اشرافات ایزد پرستی از اقوال او باهر بود^۸ محاسن سفید بر گرد^۹ چهره نورانیش سپید کاری او گواهی^{۱۰} داده و ازین خاکستر آلودش نور معنی بسان شمع از پرده فانوس جلوه کرده:

نظم

ضمیرش مظهر نور الهی	شناسای سپیدی و سیاهی
دل آینه اش صاف معسانی	درد پیدا همه راز نهایی
بهر حرفی فلک را نکته پرداز	بهر کار قضا را محرم زار
چو نبشید سراقب دیده برهم	به بیند دیدۀ دل از دو عالم

د.۱: حیات ندارد   ۱۷.ب:ج: 'وقدر' ندارد   ۳.ب: نظر 'الطاف'
 د.۴: 'گوهری'   ۵.ا: 'کردی'   ۶.ا:ج:د: 'اختر' اضافی
 ۷.ا: 'آثار' تجلیات   ۸.ب: 'بود' ندارد   ۹.د: 'گرد' ندارد
 د.۱۰: 'پرستگاری اولوای' داده

آن درویش مقبول القال و دانای اسرار حال و مال بسوی ملك بهلول نگاه لطف کرده بر زبان آورد که از شما کسی هشت که بادشاهی^۱ را بدو هزار تنکه بخرد ملك بهلول فی الحال یک هزار و سیصد تنگه موجود داشت. پیش درویش نهاد ان پیر ضعیف^۲ قبول کرده گفت که سلطنت بهندوستان بتو دادم مبارک باشد همراهایش تمسخر و استهزا نمودند^۳ ملك بهلول در جواب گفت که اگر بوقوع خواهد آمد^۴ سودای مفت است والا خدمت درویش خدا اندیش بجا آوردم:

بیت

سالکان ره همت چوارادت بینند^۵ ملك کاوس و فریدون بگدای بدهند
 القصه ملك را بموجب بشارت درویش که از صغرسن بیخاطر داشت داعوی
 اشارت جسرتیه کهو کهر چنانچه نوشته شده مرغ هوای سلطنت در آشیان دماغ بیضه
 نهاد چون در عهد سلطان مبارک شاه اسلام خان عرف ملك شاه^۶ در جنگ شیخ علی
 کابلی^۷ درجه شهادت یافت چنانچه گذارش رفته ملك بهلول قایم مقام عم خود گردید
 عارج معارج دولت گشت آخر کار مرتبه امیرالامرای رسید چون سلطان محمد شاه
 زینت افروز سریر^۸ جهانبانی گردید ملك بهلول را شجاع و دلاور و کار طلب دانسته پیش
 آورد و خانخانان خطاب داده او را فرزند خواند در اندک مدت بسی از سلطان محمد شاه
 آزرده شده روگردان گردید قطب خان ولد اسلام خان که خود را هم چشم ملك بهلول
 میدانست و با هم بنی عمام^۹ بودند از مبیعت ملك بهلول انحراف ورزیده نزد سلطان
 محمد شاه رفته بسرداری حسام خان عرف حاجی شرقی لشکر گران بر سر ملك بهلول
 آورد در موضع گرنه^{۱۰} تابع بوریه و سادهوره در میان طرفین جنگ واقع شد بتاییدات

۱. کسی است --- شهردهلی را ۲. ب: 'بزرگوار' د: 'بزرگ' ۳. ج: 'کردند'

۴. ب: 'خواحد یافت' ۵. د: 'نهند' ۶. ج: د: 'ملك شد' ب: 'ملك منه'

۷. د: 'عرف --- علی کابلی' ندارد ۸. د: 'سریر' ندارد ۹. ب: 'بنی عم'

۱۰. ب: ج: 'اورد' د: 'و در موضع گده'

سبحانی ملك بهلول فتح^۱ نمود و حسام خان سكشت یافته بدھلی رفت و از^۲ كوكب طالع ملك بهلول اوج گیر ترقیات گشت و بخدمت سلطان محمد شاه نوشت که اگر حسام خانرا بقتل رسانید^۳ و منصب وزارت به حمید خان بدهند فرمان برداری و خدمت گذاری بجای می آرم سلطان بی آنکه تامل نماید و حسام خان را بر طرف نموده حمید خان را بر تبه وزارت سرفراز گردانید از معنی ملك بهلول زیاده خیره گردیده قوت و مكنت گرفته بتدریج سهرند سنام و لاهور و دیبالپور و حصار فیروزه و دیگر امکنه بزور متصرف شده کمال استیلا یافت و بقصد دهلی رفته محاصره نمود چون تسخیر دهلی میسر نشد بسهرند مراجعت کرده خود را بسطان بهلول خطاب داده سکه و خطبه موقوف بانتراع دهلی گذاشت و از بشارت درویش میدانست که بر تحقیق^۴ سلطنت میسر خواهد شد و باوجود^۵ مسرور و خوشوقت بوده زبان حال این معنی مترنم میداشت^۶:

بشارت مجذوب عالم پناه   مرا منظر دارد این جایگاه
مرا داد ان شه بشاهی نوید   همیدارم از حق تعالی امید
درین وقت سلطان محمد شاه ودیعت حیات سپرد سلطان علاوالدین بر تخت
جهانبانی نشست:

بیت

زهی ملك و دولت که سر در نشیب   پدر رفت پای پسر در رکیب
بسبب سستی و نارسای سلطان علاوالدین در اطراف ممالك ملوك طوایف شده
بود و خود بر بداون التفا نموده در انجا میگذانید حمید خان وزیر که سلطان باغواي امرا
قصد قتل او کرده بود بحیل از بداون بر آمد در دهلی رسیده زنان و دختران سلطان را
بیحرمت کرده سر برهنه از خصار دهلی بدر نموده بر خزاین و اسباب سلطنت متصرف
گشت و سلطان از بی حمتی انتقام آن نگرفته چنانچه سابقاً نوشته شد که حمید خان بعد

۱. ب. ج. فتح و مظفر   ۲. ب. ج. د. و کوكب   ۳. ب. قتل نمایند
۴. ج. بتحقیق د. بالمتحق   ۵. ب. ج. و باخود   ۶. د. مترجم ساخت

رسیدن در دهلی سلطان بهلول را برای خلافت از سهرند طلبداشت چون سلطان در دهلی^۱ آمد حمید خان بعد از عهد و پیمان مكاليد حصار را حواله کرد از آنجا که حمید خان مكننت و قوت بسیار داشت سلطان بمقتضای^۲ صلاح وقت^۳ باو مدار نموده هر روز بسلام میرفت روزی حمید خان در خانه سلطان مهمان باشد^۴ افغانان باشاره سلطان دران مجلس بعضی حرکات که از عقل دور بود به بیخردی^۵ بظهور رسانید تا در نظر حمید خان سهل نمودار شوند و رعب و دهشت اینها از مردم بر طرف و دور کرده^۶ بعضی کفش خود را بر مکر بستند و بعضی کفشها را در طاق بالای سر^۷ حمید خان گذاشتند حمید خان گفت این چه عمل است گفتند که از ملاحظه درد محافظت مینمایم بعد آن بحمید خان گفتند که بساط شما عجب رنگها دارد^۸ اگر يك کليم عنایت^۹ کنند کلاه و طاقه فرزندان ساخته تحفه بفرستم حمید خان تبسم نموده گفت که قماس های خوب برای فرزندان شما انعام خواهم داد چون خوانهای خوشبوی بمجلس آوردند بعضی افغانان خویه را بشمیدند و گلها خوردند و بعضی بیره پان بی آنکه وا کنند بایر گهای^{۱۰} دیگر خوردند و بعضی بیره وا کرده چونه را تنها خوردند چون دهن سوخت بیره را از دست انداختند حمید خان فرمود که چراچین کردند سلطان بهلول گفت که مردم روستای و کوه نشین و بی قید هستند و در میان مردم^{۱۱} کم مانده اند^{۱۲} غیر از خوردن و مردن کاری دیگر ندارند روز دیگر سلطان بخانه حمید خان مهمان شد فرار داد چنان بود که سلطان بپیش خان نیاید چند کس همراه شوند و اکثر همراهیان بیرون نمایند درین مرتبه افغانان بموجب اشاره سلطان در بانان رالت زده بزور اندرون آمدند و گفتند که مایان مثل بهلول نوکر جان هستم از سلام حرا محروم باشم چون شور و غوغا کردند خان از حال پرسید گفتند که

---

۱. ب: 'دهلی رسید'	۲. ب: 'سلطان بنابر'	۳. د: 'صلاح دولت'
۴. ج: 'د: مهمان شد'	۵. ب: 'نزدیک باشد: نزدیک'	۶. ب: 'طرف: شود: د: گردد'
۷. ب: 'بالای سر'	۸. ب: 'د: که اضافی'	۹. ا: 'غایب کنند'
۱۰. ا: 'بار گهای'	۱۱. د: 'در آدسیان'	۱۲. ب: 'بوده اند'

افغانان هجوم کرده^۱ سلطان را دشنام کنان می آیند و میگویند که با هم نوکر جان هستیم بهلول اندرون رفته گفت^۲ با چرا اندرون نرویم و سلام نکنیم خان فرمود^۳ که همه را بگذارند تا اندرون بیایند افغانان هجوم کرده در آمدند و پهلوی هر خدمتگار حمید خان دو نفر ایستادند چون سلطان دید که افغانان بسیار آمدند نمیتوانستند از عهده کاربرد آمد سلطان اشاره نمود درین وقت قطب خان بی غم سلطان زنجیر از بغل بر آورده پیش حمید خان نهاده^۴ گفت که مصلحت درین است که شما را در چند روز در گوشه باید^۵ بود بجهة حق نمک قصد تونمیگفتم القصه حمید خان را محبوس نموده بکسان^۶ خود سپرد و سلطنت دهلی را با خزاین و دفاین و کارخانجات و جمیع اسباب سلطنت^۷ و جهاننداری بی تابع مخالف متصرف شد و در سنه هشتصد و شصت هجری سکه و خطبه بنام خود کرده بسططان علاوالدین که در بدائون بود عرضداشت نمود که چون پرورده نمک پدر شما هستیم در معنی یو کالت شما کار سلطنت که از دست رفته بود رواج میدهم و نام شما را از خطبه نمی افکنم سلطان در جواب نوشت که پدر من ترا فرزند گفته بود ترا بجای برادر دانسته سلطنت بتو گذاشتم و بر بدائون قناعت کردم بالجمله سلطان بهلول کامران و کامیاب شده بانتظام مهام جهانبانی قیام ورزیدند بعضی اسرا که بسطنت او راضی نبودند و سلطان محمود والی جونپور را طلبداشته تحریص سلطنت دهلی نمودند او با لشکر گران و سامان پیکار آمده دهلی را محاصره کرد^۸ سلطان که بجانب ملتان راهی شده بود به استماع این خبر از دیپالپور معاودت نموده رو بدار السلطنت^۹ نهاد بعد رسیدن سلطان بهلول^{۱۰} در نریله با سلطان محمود بر دهلی^{۱۱} اتفاق کارزار افتاد و سلطان محمود شکست یافته بجانب جونپور رفت سرتبه دویم باز سلطان^{۱۲} بر دهلی لشکر کشید بعد

---

۱. ب. د: هجوم کرده ندارد ۲. ب: گفت ندارد ۳. ب: گفت که
 ۴. ج: د: خان گذاشته ۵. د: گوشه ماند ۶. د: همه کشان
 ۷. ج: د: اسباب سلطنتی ۸. د: محصور نمود ۹. ب: دهلی نهاد
 ۱۰. ب. د: سلطان بهلول ندارد ۱۱. ج. د: بر دهلی ندارد ۱۲. ج. د: سلطان محمود

مقابله و مقاتله قرار یافت که آنچه محال در تصرف سلطان مبارکشاه دهلی بود به تعلق سلطان محمود^۱ بهلول باشد و هر چه از اماکن اطراف^۲ سلطان ابراهیم والی جونپور در تصرف داشت سلطان محمود متصرف باشد^۳. باین صلح هر دو بادشاه بولایت خویش برگشتند و بشرطه مسطور تیغ کارزار در نیام^۴ کشیدند.

نظم

همی تا بر آید به تدبیر کار   مدارای دشمن از کارزار
اگر پیل زوری و اگر شیر جنگ   به نزدیک من صلح بهتر ز جنگ
کند عاقل اندازه ز صلح و سیر   تو این راه مرد که بصلح خیر

چون سلطان محمود در گذشت و سلطان حسین خلف او بحکومت جونپور متمکن گشت^۵ با سلطان بهلول محاریات بمیان^۶ آمد و از طرفین بمساوات میگذشت و نوبتی سلطان باغواهی بلکه جهان بنت سلطان علاو الدین که در حباله از دواج او بود بایک لک هه سوار و چهل هزار پیاده و چهار صد فیل و توپخانه فراوان بر دهلی سواری کرد سلطان بهلول بنا بر پاس حق نمک هر چند بملکه جهان^۷ عجز و نیاز کرد که نیابتاً از طرف والد بزرگوار ایشان در دهلی میباشم و اطاعت قبول مینمایم بر من سواری نکند بلکه جهان عجز و نیاز او را^۸ بگوش اجابت اصغا نکرد و سلطان حسین را طوعاً و کرهاً بر جنگ آماده کردند بالضرور سلطان بهلول با پانزده هزار سوار آمده و صفوف مصاف آراسته و کارزار مردانه و پیکار رستمانه نمودار آنجا که قوی بار^۹ و بیدار بخت بود باوجود اندک لشکر مظفر و منصور گشت:

نظم

چو لشکر بود اندک و بار بخت   به از پیکران لشکر و کار سخت

۱. ج. د: 'محمود' ندارد   ۲. د: 'انطرف'   ۳. ب: 'متصرف' شود؛ د: 'گردد'
۴. ا: 'در میان'   ۵. د: 'بدفعات' با سلطان   ۶. ب: د: 'در میان' آمد
۷. ب: 'جهان' پیغام صلح   ۸. د: 'عجز و نیاز' ندارد   ۹. ب: د: 'قوی' اقبال و بیدار

که در جنگ فیروزی از اختر است نه از گنج و بسیاری لشکر است
 سلطان حسین سکشت یافته منهزم گردید و ملکه جهان دستگیر گشت سلطان
 بهلول از روی مردی و مروت آن بانورا با عذار^۱ و احترام^۲ پیش سلطان حسین فرستاد بعد
 آن هفت مرتبه سلطان را با سلطان حسین محاربات روداد^۳ و چند مرتبه صلح در میان آمد
 و بارها سلطان حسین^۴ شکست یافته بطرف قنوج و پتنه رفت بمرتبه آخرین شکست
 فاحش خورده باماکن دور دست رفت و سلطان بهلول در شهر جونپور رسیده سکه و
 خطبه بنام خود کرده آنولایت را به مبارک خان لوحای که از امرای بزرگ بود داده
 بدهلی معاودت کرد درین اثنا سلطان علاوالدین که در بداون گوشه اختیار کرده بود از
 تاریخ بودن انجا بعد بیست سال باجل طبعی در گذشت سلطان بهلول که بمقابله سلطان
 حسین در اتاوه رفته بود برای تعدیت سلطان علاوالدین در بداون رسیده بعد ادای مراسم
 ماتم پرستی بداون را از پسران سلطان مرحوم بر آورده بکسان خود سپرد و این بیمروئی و
 بیوفای بر خود روا داشت:

بیت

موقوف شد مروت و معدوم شد وفا زین هر دو نام مانده چو عتقاد کیمیا
 از انجا بدهلی آمد روز بروز قوت و مکننت بهمرسانیده سلطنت بامراد کرد ظاهر
 آراسته و باطن پیراسته بود بمتابعت شریعت غرا کمال تقید داشتی و در کل حال سلوک
 بر مسالک شرعیه و دین پروری نمودی و درداد و عدل مبالغه فرمودی بیشتر اوقات
 بمصاحبت علما و محالست فقرا گذرانیدی و تفقد بر احوال فقیران و مسکینان کردی
 بالآخر در موضع بلاولی^۵ از اعمال سکنه بمرگ طبعی جهان را پدرود کرد:

قطعه

بهشتصد و نود و هشت رفت از عالم خدیو ملک ستان و جهانگشا بهلول

۱. ب: باغراو 'تمام' و احترام ۲. ج: باغراو 'اکرام'

۳. ۱. ب: ج: محاربات 'روداد'

۴. ب: 'حسین' ندارد ۵. ب: 'نلاوتی'

به تیغ ملك ستان بود ليك دفعه اجل بود سحال بشمشير و خنجر مصقول
مدت سلطنت سی و هشت سال و هشتماه و هفت روز^۱ سلطان سکندر شاه عرف
شاهزاده نظام خان بن سلطان بهلول بعضی امرا میخواستند که شاهزاده باریک^۲ خلف
کلان سلطان مرحوم را سریر آرا گردانید و برخی بر سلطنت اعظم همایون نبیره سلطان
رضا مند بودند والدۀ سلطان سکندر که زر گر زاده بود و نزدیک سلطان مرحوم از جمیع
خواتین قرب و منزلت زیاده داشت و اکثر امرا در حکم او بودند در باب پسر خود پیغام
نمود غنی خان لودی پسر^۳ عم سلطان مرحوم که بحسب ظاهر چون شیر شکر و در باطن
بسان آب و آتش بود دشنامها داده گفت که پسر زر گر زادی را چگونه بر سلطنت
پردازیم و باوجود با رنگ شاه که اصالت و نجابت دارد این خفت قبول نکنیم خانخانان
قربنی که از امرای نامدار بود گفت دو روز از رحلت سلطان مرحوم گذشته مناسب
نیست^۴ که باهله سلطان دشنام دهی غنی خان گفت تو نوکر هستی ترا چه میرسد که در
سخنان خویش و اقارب دخل کنی خانخانان بر آشفت و گفت نوکر سلطان نظام خان
هستم این را بگفت او از آنجا بر خاسته با جمیع امرا باتفاق کرده شاهزاده نظام خان را
سلطان سکندر خطاب داده در سنه هشتصد و نود هفت^۵ هجری در قصبه جلالی بر تخت
خلافت متمکن ساخته سکه و خطبه داده بنام او کرده سلطان از همانجا بر باریکشاه^۶ برادر
کلان خود که در جونپور بود رفته پس از محاربه فتح نموده آن ولایت را بدستور سابق به
برادر خود بحال داشته سکه و خطبه بنام خود کرد و نیز با سلطان حسین والی جونپور که
از سلطان بهلول^۷ شکست خورده دور تر^۸ رفته بود و او را اکثر اوقات با باریکشاه مجادله
می نمود جنگ متواتر نموده مظفر و منصور گشت آورده اند که نوبت سلطان^۹ دهلی
بسلطان محمد شاه بن سلطان فیروز شاه رسید ملك سرور خواجه سرا را که خطاب خواجه

۱. د: سال و هفتمه	۲. ب: باریک شاه	۳. د: پسر ندارد
۴. ب: نیست ندارد	۵. ج، د: هشت هجری	۶. ب: برخاسته باریک شاهزاده
۷. ا، ب، ج: بهلول ندارد	۸. ا، ب، ج: دور دست	۹. ب، ج: نوبت سلطنت

جهانی داشت بسطان الشرق^۱ مخاطب ساخته جونپور و آنحدود بجایگیرش مقرر کرده رخصت گردانید چون سلطان محمد شاه را شوکت و صلابت نماند سلطان الشرق استیلا یافته پرگنه کول و اتاوه و کنپله و بهرائچ در بری^۲ و بهار و ترهت و غیره ولایت^۳ از جانب دهلی در تصرف آورده حکومت با استقلال کرد و در سنه هفتصد^۴ و نود و شش سکه و خطبه بنام خود کرده^۵ آنولایت را رونقی تازه داد و باجل طبعی در گذشت مدت سلطنت سائزده سال سلطان مبارکشاه پسر خوانده سلطان الشرق یکسال و چند ماه سلطان ابراهیم شرقی بن سلطان مبارک شاه چهل سال و چند ماه^۶ سلطان محمود بن سلطان ابراهیم شرقی سی و یکسال سلطان محمد شاه بن سلطان محمود سه سال و پنجمه سلطان حسین خان بن سلطان محمد شاه بن^۷ سلطان محمد شاه یازده سال درینولا که سلطان سکندر غالب آمد آنولایت را از سلطان حسین تخلیص نمود اگرچه سابقاً سلطان^۸ بر آنملک فتح کرده یکسان خود سپرده بود لیکن بواقعی بضبط نه در آمد^۹ درین مرتبه سلطان مظفر و منصور گشته بالکل آن ولایت را بضبط در آورد و آن ممالک را که از تصرف سلاطین دهلی بدر رفته بود بعد یکصد و دو سال ضمیمه ولایت دهلی گردید القصه سلطان سلطنت با استقلال کرد و مراسم عدل و انصاف به تقدیم رسانیده در عهد او نزع غلات ارزان ماند و رعایا و پرایا با منیت و جمعیت بکار و پیشه خود اشتغال داشت بترویج امور شرعیه و تقید احکام اسلام بسیار مفید بود و تعصب دینی خیلی داشت از اکثر اماکن بتخانه ها منهدم ساخت و مساجد و مدارس^{۱۰} تعمیر نمود و در متها و دیگر امکنه هندوان را از غسل منع کرد و نگذاشت که کسی از کفار در متها برسم کفر سرو ریش تواند تراشید و میخواست که بتخانه های تھانیسر را انهدام نماید علما را گفتند که انداختن بتخانه قدیم جایز نیست^{۱۱} اما کفار را از اغسال و ازدهام^{۱۲} باز باید داشت

۱. د: 'الشرفات'

۲. ب: 'چندوار و بهار'

۳. ب: 'پرگنه' از

۴. د: 'هشتصد'

۵. ب: 'نموده'

۶. ج: 'سلطان ابراهیم --- و چند ماه'

۷. د: 'سلطان --- شاه بن' ندارد

۸. د: 'سلطان' بهلول

۹. د: 'در' نیامد

۱۰. ا: 'مزارش'

۱۱. د: 'قدیم' برخاست

۱۲. ا: 'اغیال و ازدهام'

سلطان بر علما بر اشفیت که طرف کفار میگیرند علماء گفتند که آنچه در کتب اسلاف نوشته اند از اظهار آن پاك نیست^۱ بالجمله سلطان خیلی متعصب^۲ بود کفار را در اهانت^۳ دولت داشتی و مقرر کرده بود که هندوان اندکی پارچه نیله بر جامه خود متصل کف پیوند کشد^۴ با اطاعت اسلام بظهور رسد و علامت هنود ظاهر گردد و کتب هندوان را هر جا نزد هر کس میافتند گرفته میسوختند یا در آب بی انداختند و هر کس از کفار دستار می بست جزیه^۵ بقرار اعلیٰ ازو میگرفتند ازین جهت اکثر هندوان اندکی پارچه بر سر^۶ می بستند و ترك بستن دستار نمودند و در خفت و ندلت می بودند و آنچنان خوار و ذلیل شدند که از قوت روز مره عاجز و در مانده بودند نوبتی زنارداری را تهمت اسلام کرده بودند سلطان تمامی علما و فضلاى ممالك محروسه جمع کرده دعوی برو ثابت نمود چون او اسلام^۷ نکرد او را بقتل رسانیدند اول از سلاطین هندوستان کسی که هندوستان^۸ را خوار و بیزار داشته و بدعوی اسلام برهن را گشته او بود رعایت اهل اسلام بسیار کردی و بمستحقان روز عاشوره و عباد خیرات بسیار نمودی و در مساجد و مدارس اسام و مؤذن و خطیب و مدارس مقرر کرده بود و لطایف^۹ آن جماعه از سرکار مرحمت کردی و خبرداری بسبب باحوال رعیت و سپاه بجای رسانید که از خصوصیات خانه مردم باورسیدی^{۱۰} و بعضی اوقات شبانه لباس سلطنت از بر انداخته تنها در کوچه و بازار رفته از حقیقت احوال امرا و دیگر خلائق مطلع شدی مردم در ظن معبودند^{۱۱} که سلطان باجن آشناست که چنین اختیار میرساند و بعضی میگفتند که چراغی از طلسمات بدست سلطان افتاده بود که از افروختن آن عالم اجنه ظاهر میشد و کیفیت روی زمین و احوال روز مره سلاطین ممالك^{۱۲} و خصوصیات عالم و عالمیان بی کم و زیاده اظهار

۱. پاك 'نیت'	۲. ب: 'سلطنت بود'	۳. ب: 'اهانت دولت'
۴. ب، ج، د: 'کنند'	۵. د: 'جرماند'	۶. ب، ج، د: 'پارچه بر سر میبستند'
۷. ب: 'بسیار قبول' ج: 'قبول نکرد'	۸. ب، ج، د: 'هندستان' ب: 'هندوان'	۹. ج، د: 'لطایف'
۱۰. ب: 'باور رسانیدی'	۱۱. ب: 'میردند' د: 'میبودند'	۱۲. د: 'ممالك محروسه' خصوصیات

میگردد و خز این و دیگر اشیای ممالک بموجب طلب سلطان حاضر می نمود بالجمله سلطان خیلی هوشیار و صاحب دانش^۱ بود برابر ضبط درشت داشت اگر جای لشکر تعیین میکرد و هر روز دو فرمان متضمن^۲ ترتیب عساکر و آراستن صفوف جرنغار و برنغار و هراول و غول و چندول^۳ و آئین کار را روپیش بردن کار و جمله بر مخالف و محاصره قلعه بنام سزدار فوج میفرستاد و نوکرانش را مجال نبود که احدی از ضوابط و حکمش تخلف تواند ورزید و اسپان داکچوکی دایما موجود داشت بامرای سرحد که فرمان صادر میشد دوسه گروه استیصال میگردد و صف بسته شخصی که فرمان می آورد بران صفه می ایستاد و انرا زیر صفه ایستاده^۴ بهر دو دست فرمان گرفته بر سر می نهاد همانجا در مسجد جامع بر سر منبر^۵ هر جا که حکم صادر میشد میخواهد واقعات ولایات و پرگنات هر روز رسیدی و از تواریخ و سوانج ممالک مطلع^۶ شدی بالاخر بسلطان بیماری سخت روداده راه نفس بسته شد قطره آب درون نرفتی و از همان بیماری در گذشت:

نظم

سکندر که بر عالمی حکم داشت	در آندم که میرفت عالم ^۷ گذاشت
میسر نبودش کزان عالمی	ستانید و مهلت دهندش دمی
سکندر شه هفت کشور نماند	نماند کسی چون سکندر نماند

مدت سلطنت بیست و شش سال پنج ماه سلطان ابراهیم بن سلطان بن سکندر بن بهلول لودی تخت مرصع و مکلف^۸ بجواهر نفیسه آبدار ولولو غریبه شاهوار آراستند^۹ و انواع گلهای ترصیع از گوهر درخشان و لعل بدخشان بران تعبیه نمودند که تماشای صورت هر گل سرایش هوش نظار گیان میر بود و بمشاهده زیبائی و رعنائی آن ابواب حیرت بر روی تماشاایان میگشود:

۱. ب: 'و صاحب دانش ندارد' ۲. ب: 'براج'؛ تدبیر ترغیب ترتیب ۳. ب: 'و قراول و چند اول'؛ و آئین

۴. ب: 'انرا-- ایستاده' ندارد ۵. د: 'سر سبز' ۶. ب: 'ممالک'؛ مطیع

۷. د: 'حاکم' گذاشت ۸. ب: 'ج: مکلف' بجواهر ۹. ج: 'آراستند' ندارد

نظم

تخت نگویم که سپهر بلند   هفت سپهر از شرقش بهره مند
 گرد جهان را بسکونت خدم   ثابت مطلق به ثابت قدم
 صد قدم آمد جم و خاقان به پیش   او نرود یکقدم از جای خویش
 پاس چهار و نکند رای گشت   گرب پرکنده و لشکرپای گشت
 شیشه مربع به بساط زمین   بر سر او شه شده زانو نشین

در سینه نهصد بست و پنج^۱ هجری سلطان بران تخت جلوس نموده سکه و خطبه
 بنام خود رواج داد و ضبط و نقش^۲ و تسلط و صلابت هر امرا از پدرهم زیاده نمود^۳ احدی
 را از ارکان دولت مجال نبود که سرموا از امرا تخلف تواند نمود از آنجا که واقعه طلبان سیر
 باطن برای گرمی هنگامه^۴ خویش نمیخواهند که فرمان روای مستقل و متسلط بوده باشد
 لهذا بعضی امرا شاهزاده جلال خان را که برادر خورد سلطان بود اغوا نموده مدعی
 سلطنت ساختند آخر الامر همان امرا در میان آمده مقرر کردند که تا سرحد جونپور در
 تصرف سلطان بوده باشد و در جونپور شاهزاده جلال خان بر مسند حکومت نشینند اما
 ندانستند^۵ که بادشاهی بشرکت راست نباید و در یک نیام دو شمشیر نگنجند.

بزم دو جمشید مقامی که دید   جای دو شمشیر نیامی که دید
 تنگ بود مملکتی بر دو شاه   کس نشنید و فلک با دو ماه

بعد رخصت شاهزاده بسمت^۶ جونپور این مصلحت را وزیرای دانش به
 پسندیدند سلطان کسان^۷ بطلب شاهزاده فرستاد که بعضی مشورت بایکدیگر^۸ باید کرد
 شاهزاده^۹ گفت که چون در ساعت نیک بر آمده ام بالفعل بمنزل مقصود روانه میشوم

۱. ب: 'هشتصد و پنجاه و دو' ۲. ب: 'نقش' ندارد ۳. ب: 'نامدار'
 ۴. ب: 'گرمی' بازار ۵. ب: 'ندانستند' ندارد ۶. ج: 'بسمت' جونپور
 ۷. ب: 'کسان' ندارد ۸. ب: 'روبرو' د: 'همدگر' باید کرد ۹. ب: 'در جواب' گفت

راضی بآمدن نگشته همین قسم^۱ عذرهای دیگر در میان آورده راهی گشت و قطعه منازل کرده^۲ داخل جونیپور گردید مسند آرای حکومت شد سلطان امرای آن دیار را امیدوار لطافت گردانیده^۳ از شاهزاده بر گردانید درین صورت شاهزاده پرده از روی کار برداشته علانیه کوس مخالفت نواخته در آنولایت سکه و خطبه بنام خود کرده سلطان جلال الدین خطاب کرده لشکر فراهم آورده مستعد بجنگ گردید و با اعظم همایون شیروانی که از امرای کبار و صاحب جمعیت بود اتفاق^۴ آماده پیکار گشت چون سلطان بدفع این سورش یورش نمود اعظم^۵ همایون تاب نیاورده و بیچاره شده از شاهزاده جدا گشته آمده ملازمت نمود شاهزاده^۶ نادم شده میخواست که بملازمت برسد لیکن سلطان قبول نکرد شاهزاده تاب نیاورده نزد^۷ راجه بکرمان جیت ولد راجه مان حاکم گوالیار پناه برد اعظم همایون شیروانی با سی هزار سوار سیصد زنجیر قیل و توپخانه بسیار بر سر گوالیار تعیین شد شاهزاده تاب نیاورده از گوالیار بر آمده بطرف مالوه رفت و از آنجا بولایت گوندواله در آمد گوندوال از روی نامردمی و بیروتی شاهزاده را دستگیر کرده پیش سلطان او را بقلعه هانسی روانه کرده از روی بی رحمی^۸ در راه قتل کنانید^۹:

نظم

شربت سلطنت و جاه جهان شیرین است   که شهان^{۱۰} از پی آن چون برادر ریزند
چون آزرده دلان را ز پی ملک میریز   که ترا نیر همان جرعه بساغر ریزند
چون سلطان نوجوان بود کاری که پسندیده خرد مندان^{۱۱} و لایق پاشاهان نباشد
بی مشورت وزرا مینمود اعیان دولت را بتقصیر^{۱۲} سهل بلکه بدون تقصیر قید در زندان
میکرد^{۱۳} ازین جهت امرا آزرده می بودند مهابت و صلابت سلطان که^{۱۴} در ابتدا بود از

۱. ب: 'همین قسم' ندارد   ۲. ب: 'منازل' نموده   ۳. ب: 'الطاف' نموده

۴. ب: 'اتفاق' نموده 'آماده'   ۵. د: 'سروالی باسی هزار سزار'   ۶. ب: 'نیز' نادم

۷. ب: 'شاهزاده' نزد ج: ندارد   ۸. د: 'روی بی رحمی' ندارد   ۹. ب: 'قتل' رسانده

۱۰. 'شها' از   ۱۱. ب: 'خرد' دران   ۱۲. ب: 'بتقصیرات'

۱۳. ب: 'زندان' می نمود   ۱۴. ب: 'ج: سلطان' ندارد

دل امر از ائیل گردید و اختلال در کار سلطنت راه میافت از تلون طبع پادشاهان بر حذر باید^۱ بود که گاهی بسلامی برنجند و زماسی بدشناسی خلعت دهند اگر در مقام عنایت باشند از هزار تقصیر در گذرند و اگر عتاب کنند بیگناهی را بشهرستان عدم فرستند و اگر بنده نوازی فرمایند گنه گار را نوید نجات دهند و اگر اعتراض آیند مخلصان راسخ الاعتقاد را از در ده و عزت بخاک اندازند القصه^۲ بهویه را؛ که از سادات عظام و وزرای کرام بودند بدون وقوع تقصیر مفید ساخت و غیر از ظهور که از وقتل لازم^۳ آید آن بیگناه را باغواي بد اندیشان بقتل رسانید گویند که میان بهویه نوعی دانش و فراست بود^۴ که روزی سلطان سکندر دانه غله موته که در مسجد جامع بنظرش در آمده بود برداشته بدست میان بهویه داد او گور نشات بجا آورده بمقتضای فکر بلند بخاطر آورد که چون این دانه سعادت دست نوس بادشاه یافته فکری باید کرد که حیات^۵ ابدی باید آن را در باغچه نشیمن خود کاشته مراسم حرم و احتیاط در پرورش آن بکار برد و ازو چند خوشه بر آمد چون پخته شد زیاده از دو صد دانه بهمرسید هم چنین چند سال علی التواتر بر کاشته حاصلات آن سال بسال بهم رسانیده مبلغی فراوان پیدا کرد و ازان مبلغها در شهر دهلی مسجد بعمارت متین احداث نموده حقیقت آن دانه و احداث مسجد بعرض والا رسانید سلطان بر عقل و دانش او آفرین کرده بعنایات پادشاهانه و افزایش مواجب سرفراز گردانید^۶ و آن مسجد باسم مسجد موته موسوم گشت و تا^۷ حال در دهلی قایم است و بهمان نام شهرت دارد^۸ بالجمله سلطان چنین وزیر صائب تدبیر را نا حق گشت و اعظم همایون شیروانی را که محاصره گوالیار داشت در آگره طلبداشته قید کرد اسلام خان پسر او که حاکم مانکیپور بود سربه بغی بر داشته چهل هزار سوار و پانصد زنجیر فیل یکجا کرده آماده پیکار شد و پیغام نمود که اگر اعظم همایون خان را از قید خلاص سازند

۱. د: 'ماند' بود ۲. میان 'بهویه' ۳. ب: ظهور 'جرمی' که از وقتل واجب لازم 'ج': لازم 'ندارد'

۴. ب: 'ج: فراست' داشت ۵. د: 'جناب' ابدی ۶. ب: 'عقل' --- گردانید و 'ندارد'

۷. ب: موسوم 'کردند' و آن مسجد تا ۸. و بر عقل و دانش او آفرین کرده بعنایات و افزایش مواجب سرفراز کردند'

دست از مخالفت بر^۱ داشته شود سلطان این معنی قبول نکرد و لشکر بر سر او تعیین نمود و مقابله و مقاتله عظیم بمیان آمد و اسلام خان در معرکه کشته شد و اعظم همایون^۲ در زندانخانه وفات یافت شهبازخان پسر دریاخان در بهاریغی ورزیده قریب يك لك سوار یکجا کرده با ولایت سنهیل^۴ متصرف شده خود را سلطان محمود خطاب کرده سکه و خطبه بنام خود نمود و همچنین افغانان بهر طرف رو گردان شده علم مخالفت بر افراشتند دولت خان لودی مخالفت^۵ ورزیده از لاهورش^۶ ظهیرالدین محمد بابر بادشاه در کابل رفته پناه برد و استدعای تشریف شریف بهندوستان آمده^۷ در مقام پانی پت جنگ کرده مظفر و منصور شد و چنانچه بادشاه با عظمت و اهبت و مکنّت و حشمت تمام بهندوستان و^۸ سلطان ابراهیم که دران کارزار کشته شد امام سلطنت هفت سال از ابتدای سلطان بهلول بغایت سلطان ابراهیم^۹ سه تن در مدت هفتاد یکسال و پنجماه بست روز جهانبانی گردید^{۱۰} ازینجا سلسله لودیان منقطع گردیدند

بیا بگوی که پرویز از زمانه چه خورد   ازو^{۱۱} پیرس که کسری ز روزگار چه برد
گرو گرفت ممالك بدیگری بگذاشت   درو نهاد خزان بدیگری بسپرد
حضرت ظهیرالدین محمد بابر بادشاه بن عمر شیخ مرزا این سلطان^{۱۲} حضرت
ظهیرالدین محمد بادشاه بن عمر شیخ مرزا بن سلطان ابوسعید مرزا بن جلال الدین
مرزاشاه^{۱۳} مرزا بن حضرت صاحبقرآن امیر تیمور گورگان بر منتظران اخبار سلاطین و
مترصدان اسما و خواقین پوشیده و مسطور نماید که ایزد سبحانه جلشانه بمقتضای حکم
محکم امر میرم خویش نظام مهام عالم و عالمیان و سرانجام امور جهانیان و جهان به نمطی
که باید و در صورتی که شاید بحسب اراده^{۱۴} منزلی بمنصه ظهور می آرد و هر بنده را در

---

۱. ب: 'باز' داشته   ۲. د: 'همایون' خان   ۳. ب: 'از' زندانخان
۴. ب: 'سنهیل' و 'امروهه'   ۵. ب: 'تخالف'   ۶. ب: 'لاهور' پیش
۷. ب: 'ج: بهندوستان' نمود   ۸. ب: 'د: چنانچه' --- بهندوستان ندارد   ۹. ب: 'ابراهیم'
۱۰. ج: 'کردند'   ۱۱. ج: 'برو'   ۱۲. ج: 'د: حضرت' --- سلطان ندارد
۱۳. د: 'سلطان محمد مرزا بن میران شاه' ۱۴. ب: 'ارادت ازلی و مصلحت لم یزلی' ج: 'ارادت لم یزلی'

خور استحقاق بد ذاتی^۱ و استعداد گوهری^۲ او بمرتبه از مراتب خاص رسانیده تشریفی که سزاوار بالای والا زیبا شد^۳ کراست میفرماید چون کار فرمایان قضا و قدر سلطنت هفت اقلیم در مکان قوه برای حضرت صاحبقران امیر تیمور گورگان و دیعت نهاده بودند در اوضاع رضاع انواع^۴ سرداری و سروری از پیشانی نورانی آنحضرت واضح و اطوار خلافت و رعیت پروری از خطوط دست والا لایح بود بعد از آنکه سن مبارک بحد تمیز رسید از ریاض حرکات و سکناات بوی سلطنت و جهاننداری چون نکهت ریاض^۵ از نسیم بهاری می دمید و از مجازی گفتار و کردار نورجهانی باشد^۶ بارقه از آرا بر آذری میدرخشید اکثر با همروان در بازی می بودند غیر از حکایات حکمرانی و فرمان روای بر زبان نمی آوردند و در بازیها هم محض لکشر کشی و صف آرای مینمودند^۷:

ابیات

ببازیگری ^۸ پیش آهنگ بود	حدیشش ز دیهیم و اورنگ
بآئین فرماندهی اسپ و فیل	شدندی برش کود کان خیل خیل
شدی کودکی بر سپاهش ^۹ امیر	یکی نصب کشتی بر رسم وزیر
ز چوب وزنی آدمی ساختی	بکاری زهر سو برون تاختی
چنان فیض ^{۱۰} کردی که فرمان تخت	نه بر عود آوردی او را به تخت
چو روشن شدی جرم بر کهترش	بریدی بر نیزه کردی سرش
سزا گفتی این است با کهتران	به پیچد دیگر سراز مهتران
بحد بود مانند بازی او	ببازی شدی سرفرازی او
شب و روز در رزم بود آشکار	دل و جان در اندیشه کارزار

۱. ج: 'استحقاق ذاتی' ۲. ج: 'استعداد صفاتی' ۳. ب: 'آویس باشد' ج: 'والای میباشد'

۴. ب: 'در ایام رضا انوار': 'انوار الهی' ۵. ج: 'نکهت ریاحین': 'مکنت ریاض'

۶. د: 'جهانبانی' مانند ۷. ب: 'آرای میبود' ۸. ب: 'ببازی اگر تیر'

۹. د: 'بر سناس' امیر ۱۰. ج: 'چنان فرض'

القصه در خدمت ترمه شیرین جان^۱ والی توران از نسل چنگیز خان که با هم هم^۲ جدی بودند آنحضرت بسر می برند بمقتضای شجاعت ذاتی و دلاوری گوهری روز بروز بمرتبه بلند فایز میشدند حتی که پایه قدرت آنحضرت از جمیع امرا عالی گشت و بدرجه امیرا را امرای پیوستند و در تاریخی که امیر طریقان^۳ پدر بزرگوار از ایشان که ترك عمارت کرده در گوشه قناعت بیاد رب العباد اشتغال داشت و دیعت حیات سپرد آنحضرت در عمر بست و پنجسالگی بودند از روشنی کوكب و بلندی طالع و ارجمندی بخت و یاوری اقبال در سنه هفتصد و هفتاد دو بعد فوت ترمه شیرخان^۴ والی توران در خطه دلکشای بلخ بر سریر فرماندهی و تخت جهانبانی جلوس فرموده سکه و خطبه بنام خود کردند و سمرقند را دارالسلطنت قرار داده^۵ لوائ عالمگیری و گیتی آرای بر افراختند کوس جهان ستانی و ممالك کشای^۶ بلند آوازه ساختند چنانچه در اندك زمانی ولایت ماوراءالنهر و خوارزم و ترکستان و خراسان و عراقین و آذربایجان و فارس و مازندران و کرمان و دیاری کرد و خوزستان^۷ و مصر و شام و روم و کابل^۸ و کابلستان در ابلستان و کرجستان و هندوستان و دیگر ولایت در خوره^۹ تسخیر در آورده بروش بنابر^{۱۰} جمیع ممالك خطه بر جوه در اهم و با بر سکه^{۱۱} بنام نامی رواج داده فرمان روایان روی زمین را فرمان پذیر خویش گردانیدند:

نظم

ولایت و ضبط گشت از قاف تا قاف   ستمگاران فرد مردند ز^{۱۲} اطراف
 نماند اندر جهان صاحب کلاهی   که در پیشش برفت از دیده راهی
 گله داری که سر کش بود مهتاب^{۱۳}   سرش را تا گله افگند بر^{۱۴} خاک

۱. ب. ج: 'شیرخان'	۲. ب: 'هستم' جدی	۳. ب: طرز عان' د: 'حریقان'
۴. د: 'شیرین جان'	۵. ج: قرار کرده'	۶. ب: 'مملکت پیرای' بلند
۷. ب: 'دیاری کرد و خوزستان' ندارد	۸. ج: 'کابل' ندارد	۹. ب: 'خوصه' تسخیر
۱۰. ب: 'روش ممالك' د: 'پروش داد'	۱۱. ب: 'سکه و خطبه برو خود در ایم' بنام ۱۲. ب: 'فرو رفت ز' اطراف	
۱۳. ب. ج: 'بی باکی'	۱۴. ب: 'در' خاک	

جهان را پاك رفت از هر دیاری بگلذاری زمین بگذاشت خاری
مدت سی و پنج سال سلطنت باستقلال^۱ کرده در سنه هشتصد و هفت هجری در
مکان انروا^۲ هفتاد فرسخی از سمرقند که متوجه^۳ خطا بودن در عمر هفتاد و يك سالگی
بیماری سخت رحلت نمودند:

نظم

سلطان ثمر که^۴ مثل او شاه نبود در هفتصد و سی شش آید بوجود
در هفتصد و هفتاد و دویم کرد جلوس در هشتصد و هفت گز و عالم بدرود
جلال الدین میرانشاه مرزا پسر سویم^۵ حضرت صاحبقران حکومت عراقین^۶ و آذر
بائیجان و دیار شام داشت در سنه^۷ هشتصد و ده باقرا یوسف ترکمان در حوالی تبریز جنگ
کرده درجه شهادت یافت سلطان محمد مرزا پسر دویم جلال الدین میران شاه میرزا در
خدمت خلیل سلطان میرزا برادر کلان خود که فرمان روائی توران بوده بسپه سالاری و
سرداری میگذرانید چون خلیل سلطان میرزا برادر کلان بجانب خراسان رفت در
صحبت^۸ اولغ بیگ ولد شاهرخ میرزا ابن صاحبقران که بنی عم بوده باشد میگذرانید مرزا
الغ بیگ در عالم نجوم مهارت تمام و کمال داشت حقیقت گردش افلاك و شرف هبوط
کواکب از صفحات آسمان میخواند و بدون مشاهده کتب^۹ نجوم از کمال اشتغال از
تخریب و تدخیل سیارگان بروج و خصوصیات و نتایج آن خبر میداد و بی اظهار اسرار و
ابرار از سرائر ضمائر نهانخانه دلهای مردم احوال حال و مال هر کدام بمعرض^{۱۰} بیان می
آورد و اکثر احکام رنج در صدر دانشمندان این علم از میرزا یادگار است و در کتب^{۱۱}
نجوم مرقوم القصه سلطان محمد میرزا که همراه الغ بیگ میرزا گذرانید باحل طبعی در
گذشت سلطان ابوسعید میرزا^{۱۲} ولد سلطان محمد میرزا در بیست و پنج سالگی سریر

۱. ب: 'تمام و کمال کرد' ۲. ب: 'مکان ابرار' ۳. ب: 'فتح خطا'
۴. ب: 'سلطان تیمور' ۵. ج: 'پسر سویم' اضافی ۶. ب: 'قران' اسیر تیمور گورگان حکومت عراق'
۷. ج: 'از' ۸. ب: 'مرزا الغ بیگ' ۹. ب: 'قطب نجوم'
۱۰. ب: 'بموجب بیان' ۱۱. ب: 'قطب نجوم' ۱۲. د: 'مرزا ندارد'

آرای سلطنت گردید هزده سال حکومت ترکستان و ماوراءالنهر و بدخشان و کابل و غزنین و قندهار و حدود هندوستان نموده در آخر عمر عراق نیز گرفت در سنه هشتصد^۱ و هفتاد و سه از اتفاقی که بروداد در قید ازون حسن ولد میرزا یوسف حاکم آذربایجان افتاد یادگار میرزا نبیره چهارم شاه رخ میرزا که نوکر او بود سلطان را بقتل او رسانید عمر شیخ^۲ پسر چهارم ابوسعید مرزا که حکومت فرغانه و ولایات اذرگنج و تخت داشت در خطه اند جان که تختگاه فرغانه است بسبب سکشتن جر که عمارت سلطانی بران بود در سنه هشتصد و نود و نه^۳ در عمر سی و نه سالگی برحمت حق پیوست در آنوقت سلطان احمد میرزا برادر کلان شیخ احمد مرزا^۴ سلطنت سمرقند داشت پسر اند جان لشکر کشیده مدتی محاصره نمود و بارادت الهی لشکر و پا بر سر لشکر یانش غلبه آورد اکثر آدم^۵ و چهارپایه تلف گردیده ازینجهت از آنجا^۶ خابت و خابیر گشت ظهیرالدین محمد بابر بادشاه^۷ در دوازده سالگی سنه هشتصد و نود و نه هجری در اند جان بر سریر سلطنت نشست یازده سال در ماوراءالنهر و با سلاطین چغتای و اوزبک محاربات سخت نمود و سه نوبت بر^۸ سلطان احمد میرزا عموی خود غالب آمد فتح سمرقند کرد از آنجا که مشیت ایزدی^۹ بران رفته بود که گوهر یکتای اقبال آنحضرت بمنصه ظهور رسانیده نمود^{۱۰} و کشور هندوستان پر تو آفتاب عالمتاب مشرق دولت گردد و از شعشعه نیز جهان افروز این سلسله علیه اقلیم هند فروغ جاوید پذیرد آخر کار دران دیار فتح البابی در خور همت آنحضرت نگشت ناگریز از سمرقند بر آمده با معدودی روانه شد و در بدخشان رسیده با خسرو شاه جنگ نموده فتح یافت و از آنجا بکابل آمده از محمد مقیم ولد ذوالنون ارغون که او با عبد الرزاق میرزا ابن الغ بیگ میرزا ابن ابو سعید میرزا عم زاده آنحضرت جنگ

۱. ب: هشتصد 'نود و نه' ۲. ب: 'عمر شیخ مرزا' پسر ۳. د: 'ونه' ندارد

۴. ب: 'عمر شیخ مرزا' ج: د: 'شیخ عمر میرزا' ۵. ب: 'اکثر مردم' ۶. ج: د: 'از آنجا' ندارد

۷. ب: 'بن عمر شیخ مرزا' ۸. د: 'بر سر سلطان' ۹. ب: 'مشیت' 'ازلی'

۱۰. ج: د: 'رسانید' 'شود'

کرده مظفر شده از مدتی بر کابل تصرف داشت^۱ مستخلص نمود و محمد مقیم^۲ شکست خورده از کابل پیش شاه بیگ برادر خود که حکومت قندهار داشت رفت و آنحضرت باستقلال کمال مسند آرای کابل و بدخشان گردیده بعیش و عشرت اشتغال ورزید ازین پیش^۳ اولاد حضرت صاحبقران را مرزا گفتندی درین ولا آنحضرت خود را بپادشاه خطاب کرده جشن مسرت و کامرانی و بزم نهجت و شادمانی آراست تمام ایام بهار در کابل بفرح و سرور گذشت و هوای آن خطه دلکشا بر مزاج اقدس سازگاری نمود و فواکه و آب گوارا افتاد بی شایبه تکلف تعریف و توصیف کابل جنت مثل از قالب بیان و کالید شرح افزون است شهرست بزرگ بجمع خوبیها آراسته و بعمارت عالیه پیرا سته میصریست سترک از نوادر هفت کشور معمور و اجسناس غریبه ربع مسکون مشحون بازار مشقف بائین دلپذیر تعمیر یافته و رسته دکاکین مانند نظم جواهر انتظام پذیرفته قلعه آهنی بنیادش از زمان کنگرها بافلاک سخن میگوید و کوه سر کویش از غایت بلندی باسمان همسری میجوید فضای نگار پیش از خلد برین نمونه و سواد بهارش از روضه رضوان نسخه زمینش شراب^۴ اشجار و فواکه خرمانهای^۵ پیرانیش همه نزهت انگیز باد بهارش دلهای افسرده^۶ را اعجاز عیسوی نگار می برد و هوای نور و زیش بجانهای پژمرده مانند دم مسیحا شگفتگی^۷ می بخشد شیرین کاری میوهای رنگارنگ ولذت بخشی فواکه گوناگون هندوستانیان را کابلی میسازد و سازگاری^۸ هوا خوشگواری آب^۹ اهل هند از دل می براندازند.

حق نگهدار شهر کابل باد   این چمن تا جهان است بر گل باد

در هوای بهار او شاید   که به تن روح رفته باز آید

آنحضرت از هوای کابل بغایت خوشوقت شده آنرا دارالسلطنت قرار دادند و در

۱. ب: تصرف بود   ۲. ب: مقیم مرزا   ۳. ب: پیش ندارد

۴. ب، ج، د: سراسر   ۵. ب، ج: خیزباغهای د: خرمانهای   ۶. ب: دلهای مرده

۷. ب: مسیحا زندگی   ۸. ب: تیاری کار هوا   ۹. ا: است

ایامی که مشاطه ربیعی عروس جهان را هر هفت میکرد و دابه نوروزی شاهد روزگار را
 زیب و زینت میدارد ابر بهاری گلشن گیتی را ابرو می بخشید و از نسیم مسیحایی نفس
 در آید آن نباتات روح میدهد^۱ بموجب حکم ولا متصل شهرباغی مطبوع و دلکشا و
 گلشنی مسرت بخش و روح^۲ افزا طرح افگندند که از طراوت و نظارت^۳ دم مساوات بباغ
 جنت میزد و آبجوی از گذر گاه آورده در آن هر بتکده روان کردند که ذریعه طراوت دائمی
 تواند بود^۴ نگارین گلشنی که اگر بگلشن خلد برتن نسبت داده آید لایق و رنگین گلی که
 اگر ببوستان بهشت تشبیه^۵ کرده شود نفس^۶ المر موافق دیده در تماشایش چون دیده
 نرگس از حیرت باز میماند و زبان در بیان ثنائیش بسان زبان سوسن حرف زدن نمیتواند سرو و
 سفیدارش از نهایت^۷ بلندی سربفلک کشیده دارد عرعر و چنارش از غایت بالای شاخ به
 آسمان می آرد بر درخت جوان بخت از بسیاری اثمار چون پیران پشت خمیده و سیوه
 حلاوت اندوز مانند حلوا بهشتی^۸ آتش در رسیده درختان نوخیزش مانند قامت دلبران^۹
 شاهدان سهی و^{۱۰} بالا دلاویز و نونها لان سیر بساقیان^{۱۱} دلبران سرپوش مسرت انگیز:

ایات

خاکش از بوی خوش غیر سرشت	میوه هایش چو میوه های بهشت
میوه بر چند زان کنم تعداد	نآ دهد میوه بار شاخ مراد
گرز انواع سیب و یاد آرم	نتوانم که جمله بشمارم
بگلایی نفس کنم مشکین	تا کنم سیب سرخ را تحسین
وصف زرد آواز کنم بنیاد	سازم اول دل و زبان را شاد
دم نیارم زدن ز شفتالو	کین سخن را دگر بود پهلو

۱. ب: 'میدمید'	۲. ج، د: 'نزهت' افزا	۳. ج: 'نضارت' دم
۴. ب: 'بوده باشد'	۵. ب: 'مطابق' کرده	۶. ب، ج: 'نفس' ندارد
۷. ب: 'از' غایت'	۸. ب: 'بی حرارت' اضافی	۹. ب: 'قامت' دلبران و
۱۰. د: 'هستی' بالا	۱۱. ب، د: 'سرقیاش' بسان ج: 'سرقیاش' دلبران	

چون در آیم بوصف آلوده	فکرتم گم شود درین کوچه
سرخ آلودمیرش و الوانش	تایبایی بکشت بستانش
گروه بیدانه توت طبع نواز	مرغ دلها اسیر دام نیاز
وصف انگور گر بنظم آرم	مست گردد خرد ز گفتارم
شکر انگور از شکر خوشتر	کام امید زو پیر از شکر
صاحبی صاحبان دانش را	صاحبی دلپذیر روح افزا
وز حسنی سخن چه گویم راست	دل عشاق ازوبه برگ نواست
در بوصف انار پردازم	حقه طبع پر گهر سازم
آلو ^۱ انگور و قندق و اسرود	چون کنم بار هر صفت ز آلود ^۲
یادم آید چگویم از بادام	چشم آن سرو قدسیم اندام
دهنم همچو پسته ماند باز	بس کنم با نهان نماند راز

در ایام بودن آنحضرت بخطه دلکشا بر کابل سنه نهصد و یازده زلزله عظیم واقع شد فصیل های قلعه و اکثر منازل بالای حصار و عمارت شهر از شدت زلزله افتاد و خانهای موضع لمعان تمام^۳ انهدام یافت و سی سه مرتبه در یکروز زمین بجنبش آمده و اساس عمر بسیاری مردم وزی حیات دیگر فرو ریخت و تا یکماه دیگر شب و روز یکمرتبه زمین در تزلزل بود در میان لمعان و نمک لقب^۴ پارچه زمینی که عرض^۵ آن يك کرگتهه بالش باشد^۶ و شصت درعه بریده يك سر انداز پایان رفت و از جای بریده چشمه های آب پیدا شد و از عرصه عج تامیندان قریب شش و پنج^۷ آنچنان زمین شگافت که بعضی از اطراف او برابر فیل بلند شده بود و در آغاز زلزله از سر کوه ها گرد باد بشدت تمام برخاست و آثار قیامت نمودار شد و در همین سال در هندوستان نیز^۸ زلزله عظیم عام شده

۱. د: آلو اسر^۱ ۲. ا: شعر ندارد، ب: ج: چون کنم؛ د: چون بار هر صفت ز آلود

۳. ب: موضع مغان با تمام ۴. ب: در میان موضع مغان و مگه توت؛ ۵. ب: عرض احوال

۶. ب: بالش باشد ندارد ۷. ب: شش فرسخ ۸. ب: نیز ندارد

بود بالجمله آنحضرت در کابل بوده بمقتضای دلاوری فطری و جرات ذاتی کمره‌مت به تسخیر هندوستان بستند و پنج مرتبه از کابل یورش نمودند^۱ مرتبه اول در سنه نهصد دوازده هجری رهله^۲ از توابع ملتان مرتبه دوم در سنه نهصد و سیزده براه خورد کابل تا نواحی بندروال^۳ عرف لمعان مرتبه سیوم در سنه نهصد و بیست پنج تا شهر پنجاب مرتبه چهارم در سنه نهصد و سی تالا هور و دیبالپور مرتبه پنجم در سنه نهصد و سی و سه^۴ چون از بدسلوکی و بیدادی سلطان ابراهیم اکثر امرا برگشتند و در اکناف بلاد فتنه و فساد بر خاست و هر طرف نوکران سلطان بغی ورزیدند دولتخان^۵ و غازیخان از لاهور عرضداشت مشتملبر استدعای تشریف آوردن بخدمت حضرت بادشاه بوستند و بعد آن دولتخان^۶ از لاهور روانه بکابل^۷ شد لهذا قصد هندوستان فرموده بعضی امرا را پیش از خود بلاهور و دیگر اماکن انطرف فرستادند و آنحضرت نیز بدولت و اقبال نهضت فرموده^۸ مانند خورشید از برجی به برجی و همچو کواکب از مکانی بمکانی قطع منازل نموده بر کنار آب سنده رسیده شان واجب^۹ لشکر منصور بنظر والا در آوردند عدو سوار و پیاده از سپاهی و سوداگر و اکابر و مسافر بده هزار^{۱۰} رسید درین اثنا خبر آمد^{۱۱} که دولتخان و غازیخان از عهود و موثقی بر گشته چهل هزار سوار و پیاده جمع کرده حصار کلا نور متصرف شده اند و به امرای بادشاهی که پیشتر در لاهور رسیده بودند عزم جنگ دارند از مردم بادشاهی سیالکوت نیز انتزاع نموده اند آنحضرت از^{۱۲} استماع این خبر^{۱۳} متوجه شده بر کنار آب^{۱۴} چناب حوالی قصبه بهلول پور نزول اجال فرمودند حکم شد که سیالکوت را خراب کرده ساکنان آنجا را در بهلول پور آباد گردانید از آنجا پیشتر روانه شد ند اتفاقا پیش ازین چند روز عالم خان و دیگر امرای سلطان ابراهیم منحرف^{۱۵}

۱. ب: یورش 'فرمودند'

۲. ب: ج: د: 'ترهله' از

۳. ب: 'بندراول' ندارد

۴. ج: سی و 'دو'

۵. ب: دولتخان 'روانه کابل شد' ۶. د: 'از لاهور' --- دولتخان 'ندارد'

۷. ب: 'غازیخان' --- شد 'ندارد'

۸. د: بعضی --- فرموده 'ندارد' ۹. ب: نشان 'درخت'

۱۰. د: 'برابر' رسیده

۱۱. ب: 'خبر' رسیده

۱۲. ج: 'به' استماع

۱۳. ب: 'خبر' سرعت'

۱۴. ج: د: 'بر گهات چناب'

۱۵. د: ابراهیم 'متصرف'

شده لوای مخالفت برافراشته قریب چهل هزار سوار یکجا شده^۱ بسططان آماده پیکار گشته عازم دهلی گردیده بودند سلطان بمقابله آنها بر آمده آن مردم بچنگ روز صلاح ندیده شبخون آورده بسیاری را از لشکریان سلطان کشته و خسته کردند روز دیگر مهاربه سخت نموده منهزم شدند و بعد رسیدن در شهر بد خبر نزول رایات عالیات حضرت بادشاه در حدود^۲ سیالکوت شنیده عازم درگاه والا شدند و به ادراک سعادت ملازمت مورد الطاف بیکران گردیدند و آنحضرت از سیالکوت متوجه پیشتر شده براه پر سرور بکلانور تشریف برده و از آنجا کوچ فرموده قلعه بلوت را به تسخیر در آوردند و دولتخان که از عهد بر گشته بود از روی خجالت قرار بر ملازمت نمیداد بالاخر نادم شده^۳ بملازمت رسید بحسب صلاح دولتخواهان^۴ را با رفیقانش در قلعه ملوک محبوس نمودند در همان جنبش سرغ^۵ روح^۶ از قفس بدن^۷ پرواز نمود آنحضرت از آنجا روانه شده تا بتاله رسیدند از آن منزل شاهزاده محمد همایون مرزا را به تسخیر حصار فیروزه رخصت فرمودند شاهزاده جوان بخت در^۸ سرزمین رفته^۹ داد مردانگی و دلاوری داده آن نواحی را مسخر گردانید بملازمت رسید و بجلدوی اینحرف^{۱۰} خدمت حصار فیروزه و یک کرور تکه^{۱۱} نقد بشاهزاده مرحمت شد و در منزل انباله^{۱۲} خبر رسید که سلطان ابراهیم بایک لکھه سوار و توپخانه بسیار و هزار فیل کوه شکوه بقصد جنگ از دهلی بر آمده منزل بمنزل می آید آنحضرت از انباله راهی گشته بعد قطع منازل در حوالی شهر پانی پت نزول اقبال فرمودند سلطان ابراهیم نیز^{۱۳} در نواحی آنشهر رسیده در استعداد او پیکار گردید هرروز از طرفین^{۱۴} دلاوران جنگ آور^{۱۵} داد مردانگی میدادند و مجاهدان لشکر بادشاهی بتائیدات الهی غالب می آمدند و مورد تحسین و آفرین میشدند سلطان ابراهیم با شوکت و حشمت بسیار و

۱. ج: یکجا کرده	۲. ب: حدود ندارد	۳. ج: نادم گشته
۴. ج: دولتخواهان دولتخان	۵. ج: جنس روح	۶. د: روح او
۷. ب: قفس بتن	۸. ب: در آن سر	۹. ب: ج: رسیدن
۱۰. ب: ج: انحراف ندارد	۱۱. ب: کرور تکه	۱۲. ب: انباله ندارد
۱۳. ا: راهی --- ابراهیم نیز ندارد	۱۴. ب: از طرفین ندارد	۱۵. ج: دلاوران داد مردانگی

صلابت و مهابت تمام بقصد جنگ و مبارزت^۱ بر فیل کوه^۲ شکوه سوار گشته رو در
معرکه آورد:

بیت

چوار خاك بر باد صرصر نشست   براهیم گفتی^۳ برادر نشست
افغانان دران کارزار از فیلان کوه کردار انتخاب کرده یکجم^۴ و دیگر صلاح
آراسته بر لشکر بادشاهی سر دادند آن عنقریب^۵ پیکران^۶ و عربده جوئی بهر طرف که
میدویدند و صف مغلیه را برهم می کردند و بهر جانب^۷ که رو می آوردند توزك
جمعیت مغلان از هم می گسیختند از صدمات فیلان باد تگ و اسپان ره نورد^۸ مغلان
که هر گز چنین مهیب صورت ندیده بودند تاب نیاورده پیش نمیتوانستند رفت و هر
کس از دلاوران لشکر بادشاهی بحرات و جسارت پیش سیرفت بخرطوم فیلان گرفتار
شده بخاك برابر میشد:

نظم

چو بچند^۹ خرطوم فیلان مست   در اعضای مغلان در آید شکست
ز خرطوم فیلان پر عربده   بلای سیه ز آسمان آمده
ز دندان بر خم آتش انگیختند   همه خاك با خون در آمیختند
یکی را بدنندان بر آویخته^{۱۰}   یکی را بزانو در آویخته^{۱۱}

درین وقت حضرت بادشاه نظر بر لشکریان خویش انداخته و غلبه فیلان و
اضطراب بهادران ملاحظه کرده سخنان عتاب آمود و مقدمات همت بخش بر زبان مقدس
آورده فرمودند ای مردان بکوشید تا جامه زنان بپوشید همکنان کمر همت بسته دلاوری را

۱. ب: 'مبارزت' ج: 'محاریب' بر

۲. ا: 'آسمان' شکوه

۳. ب: 'تو گوئی'

۴. ج: 'آن' عفریت

۵. د: 'یکجم'

۶. ب: 'پیکران' از تندخوی

۷. ب: 'ره نورد' ندارد

۸. ا: 'برخاست'

۹. ج: 'به بچید'

۱۰. ا: 'یکی را بدنندان در آویختند'

۱۱. ج: 'این شعر' ندارد

با جان بازی^۱ همدوش و دلیری را با پیکار سازی هم آغوش کرده حمله آوردند و داد^۲ مردانگی و داده بسان رستم و افراسیاب و مانند^۳ اسفندیار و افراسیاب^۴ بیجنگ پرداختند:

دو دست آوریده بکوشش برون   بهر دست شان تیغ الماس گون
بهر جا که بازو بر افراختی   سرفیل را زیر انداختی
بیک زخم خرطوم میشد جدا^۵   تو گوی که از کوه فتاد اژدها
تراشید^۶ خرطوم فیلان ز تیغ   تو گوئی همی مار بار در منیغ

متکفلان توپخانه مقام سبیه جنگبار بادشاه از سلطان ابراهیم^۷ از طرفین به توپهای ژاله^۸ و زلزله افکن و ضرب زندهای کوه شکن آتش در دادند که از صعوبت صدای تزلزل در زمین و زمان افتاده غریو محشر از کون و مکان برخاست و زهره مستمعان شگافته شد و گوش شنوندگان انباشته گشت خرمن هستی بسیاری از یوارق ضرب آنها سوخته گردید و دود اجل در دماغ اکثری پیچید از کثرت و دود خان عرصه نبرد نوعی تاریک شد که تا زمان ستمد چهره آدمی داشت محسوس نمیگشت و ضبط^۹ بخار مانند ابرسیاه سطح هوارا به تهجی تیره ساخت که گویا شب دیجور نقاب ظلمت^{۱۰} زور انداخته دود مانند دیوانگان ژولیده و مضطربانه بر روی زمین میدوید و دخان در رنگ کرد پاوپای شتاب باوج بکنار^{۱۱} فلک می پیچید:

زبس دود کامد فراز از فرود   سیه شد بیکبار چرخ کبود
چنان دود شد سوی گردون شتاب   که شد چشمه های کواکب پر آب

از آنجا که ارادت ازلی و مشیت لم یزلی بران رفته بود که رشته سلطنت لودیان منقطع گردد و ممالك هندوستان در ظل رایت اینخاندان والا شان مورد امن و امان شود

۱. ب: 'جان نثاری' ج: 'باجنگ بازی' ۲. ج: 'داد' 'مردی' و ۳. د: 'مانند' ندارد
۴. ج: 'و' 'سهراب' ۵. ج: 'میشد' 'زجا' ۶. ب: 'ج: 'بپاشید' 'خر'
۷. ج: 'د: 'مقام' --- ابراهیم' ندارد ۸. ج: 'ژاله' و 'ندارد' ۹. ب: 'ج: 'و' 'فرط' 'بخار'
۱۰. ب: 'پاوج' 'کرای' ۱۱. د: 'لودیان' 'قلع'

مرغان^۱ قضا گریبان خان سلطان بدست اجل گرفته بمقابله بهادران لشکر اقبال که چون شد روئین بلباس آهنی^۲ آراسته و بزیور فتح و نصرت پیراسته بودند کشیده آوردند از هر دو طرف مبارزان شهادت نشان داد جانفشانی و جان ستانی دادند و مراسم قتال و جدال به تقدیم رسانیدند و کار راز عظیم رو داد و آتش پیکار مستعمل گشت بالاخر نسیم فتح^۳ و ظفر از مهب اقبال وزید و غنچه مراد در گلین امال شگفته گردید: سلطان ابراهیم ناگهان در گوشه گشته شد و اکثری از لشکریانش علف تیغ بیدریغ گشته طمعه زاغ و زغن گردیدند پنج شش هزار آدم بريك نفس^۴ سلطان مقبول گشته افتاده و بقیه السیف منهزم شده سر در گریبان^۵ نهاده بدر رفتند:

نظم

نه زان گونه پیکار آمد پدید	که مشروح گردد بگفت و شنید
ز بس کشتگان شد زمین نا پدید	تو گفستی که روز قیامت رسید
دران ره زبنس کر عدد کشته شد	بیابان همه کشته ^۶ برپشته شد
شد از کشته بر کشته ^۷ بالا و پست	بتاراج جان مرگ بگشاد دست
ز بس کشته افتاد در کوه و دشت	فلک گفت بس بس که از حد گذشت
گر این جنگ رستم بدیدی بخواب	شدی در بهشت از تهینش دل آب ^۸

بالجمله بتائیدات ایزدی اینچنین فتح که بادشاهان پیشین را میسر نشده بود مقدمه فتوحات تمام هندوستان تواند شد چهره ظهور تواند بر افروخت و خرمن دولت و حیات^۹ سلطان ابراهیم از برق تیغ آن حضرت پاك سوخت و بعد ظهور چین فتح شگرف حضرت بادشاه جبین نیاز بر زمین عجز نهاده سجدات شکر و سپاس بدرگاه^{۱۰} حقیقی بجا آورده

۱. ب: 'مرغان' قضا ۲. ج: بلباس 'ظفر' ۳. ب: فتح 'نصرت'

۴. ب: 'نزدیک نفس' ج: 'نزدیک بعیش' ۵. ب: 'منهزم' گشته سر در گریبان د: 'سر گریبان بیابان' نهاده

۶. ج: 'بر پشته' شد ۷. ج: د: 'بر پشته' ۸. ب: 'شده از مهیبتش دل و زهره آب'

۹. د: 'جناب' سلطان ۱۰. ب: 'کار ساز' ندارد

متوجه دهلی شدند و دران مصر جامع که تختگاه سلاطین میداشت^۱ رسیده سکه و خطبه بنام ناسی خویش نمودند:

نظم

ظهیرالدین محمد شاه بابر سکندر دولت و بهرام صولت
بدولت کرد فتح بنطه هند که تاریخ آمدش فتح بدولت
درهای خزاین که کرد آورده چندین^۲ سلاطین بود کشوده هفتاد لکه تنکه
سکندری بشاهزاده محمد همایون میرزا و یک خانه خزینه بی آنکه عد و مخدومات^۳
تحقیق شود و ضمیمه انعام فرمودند و ده لکه تنکه^۴ بهر یک امرای انعام مرحمت شد و
تمامی که جوانان بلکه مردم اردوی معلی و دیگر خلایق از امرا و غیره^۵ از انعام کامیاب
شدند بشاهزاده های کامگار که در کابل بود و پردگیان سیستان^۶ اقبال بقدر تفاوت
درجات نقد و جنس روانه کردند بعد تنظیم و تنسیق امور دهلی متوجه آگره گشتند و
دران مصر دلکشا بجهت نظم و نسق مالی و ملکی طرح اقامت افگندند سوای دهلی و
آگره باطراف ممالک افغانان لوای مخالفت می افراشتند آخر الامر بتدابیر صایبه و افکار
ثاقیه آنحضرت بمردر ایام اکثر مخالفان سر بر خطه اطاعت و انقیاد و نهادند و هر کس بقدر
مراتب مشمول عواطف^۷ گردید و امرای قدیم و جدید را در خور حال اقطاع مرحمت
شد و از شمول عواطف والا والده و فرزندان و وابستگان^۸ سلطان ابراهیم را مشمول عنایات
ساختمه اسوال و خزاین خاصه ایشان را به ایشان مرحمت فرمودند و اضافه بر آن هفت
لکه تنکه از ممکن اشفاق بوالده سلطان بطریق سیورغال^۹ مقرر گشتست والده سلطان
سمنون عنایت بغایت گردیده یک قطعه الماس که هشت ثقال وزن داشت و به
تخمین^{۱۰} مبصران جولهر شناس قیمت نصف ربع مسکون بود و میگفتند که آن الماس از

۱. د: سلاطین 'هنداست' ج: ۲: چنین د: چند سلاطین ۳. ب: ندارد د: "مخدومات"

۴. ب: لکه 'روپیه' ۵. ب: و دیگر -- و غیره ندارد ۶. ا: های -- سیستان ندارد

۷. ب: عواطف والا ۸. د: و وابستگان ندارد ۹. د: سیرعیال مقرر ۱۰. ج: بتخمین ندارد

خزانه سلطان علاو الدین است که او را از اولاد^۱ بکرماجیت آمده بود پیشکش حضرت بادشاه نموده القصه آنحضرت در آگره نزول اجلال فرموده به انتظام مهام پرداخت و تمام ایام برسات بمقتضای^۲ نزاهت هوا درشجاعت غمام و تازگی روزگار و سرسبزی زمین^۳ و رسیدگی سیوه های بهار هندوستان است بعیش و عشرت گذرانیدند و از عدل و انصاف جهان را رونق بخشیدند و از بخشایش بخشش جهانیان را کامیاب فرمودند:

بیت

آسوده جهان بدولت او   افروخت نظر بطلعت او
چون ایام برسات بانقضا رسید و ابراز بارش شبانروزی^۴ آرمید و چهره آسمان از حجاب سحاب و روی زمین از نقاب آب نمودار گردید لطافت هوا برده ابر از میان افلاکیان و خاکیان^۵ برکشید شدت آفتاب و سورش سرما که ساکنان خطه و جود متوطنان عالم شهود را در تب و تاب^۶ فرونشست اهل روزگار که از کثرت آب و خلاب و فرط تاب آفتاب پای تردد در دامن^۷ تعطیل کشیده بودند کمر همت به تحصیل مقاصد بر بستند موسم تردد جوانان شجاعت شعار و زمان جولانگری باد پایان برق رفتار در رسید آنحضرت بعد روز د شهره که آن هندی جشنی است به استیصال مخالفان بی اعتدال و پایمال معاندان بر مال متوجه شدند همدرین اثنا رانا سانگا که از راجهای عظیم الشان هندوستان بوده به اغوای حسین خان میواتی با لشکر میواتی^۸ فراوان و توپخانه بی پایان بجات و جسارت تمام از مکان خود روانه شده در بیانه که متصل آگره واقع است بقصد محاربه بآنحضرت در رسید و نیز جمعی را افغانان^۹ که باسلطان ابراهیم هم مخالفت داشتند با پنجاه هزار سوار و فیلان بسیار از جانب قنوج خروج کرده بهادر خان ولد دریا خان را بسلطنت بر افراشته^{۱۰} سلطان محمد لقب نمودند و شورش عظیم بهرجانب^{۱۱} برخاست و

۱. ج. د: 'راجا' بکرماجیت   ۲. ا: 'بمقتضای' ندارد   ۳. د: 'سبزی' تمام

۴. ب: 'شبانروزی' ندارد   ۵. ب: 'خاکیان' برخاست' بر   ۶. ب: 'تاب' داشت

۷. ب: 'و اسن'   ۸. ج. د: 'میواتی' ندارد   ۹. ب: 'جمیعت جمعی را افغانان' د: 'نیز جمعی که'

۱۰. ج. د: 'بر برداشته'   ۱۱. ب: 'بهر طرف'

از اقطار ممالك فتنه و فساد روداد اسرای کابلی که خو پذیر دیار سرو سبر بودند چه ستوه
از آمدن با فراط گرما و چداز بسیاری ترددات و محاربات و چه از غلبه راناسانگا و افغانان
وجه از بی همتی خودها اکثری قصد معاودت کردند و در زمان گنگش^۱ بعرض رسانیدند
که چون مخالفان از هر طرف هجوم آورده اند و تا حال ملك بواقعی ضبط نشده بهتر
است که چند گاه قلعه را استحکام داده بولایت پنجاب رفته اقامت باید ورزید و میر صد
لطیفه غیبی باید بود حضرت بادشاه فرمودند که اینچنین مملکتی را بشقت تمام گرفته و
خلق کثیر که شريك ملت بودند قتل^۲ داده باشم امروز از پیش کافری غرانا کرده و غدر
شرعی بدست نیاورده اگر معاودت نمایم بادشاهان اطراف بچه زبان باد کند قطع نظر ازین
درجه^۳ محشر چه غدر توانم گفت^۴ هیهات وقت آنست که همت را با شجاعت
همدوش و دلیری با دلاوری^۵ هم آغوش نموده کارزار مردانه باید نمود اگر بتائدات الهی
فتح میشود غازی میشوم و اگر گشته میگردیم درجه شهادت می یابم و دیگر انواع
سخنان مردانه و تضایح^۶ عالی محتانه بر زبان آورده انجماعه را دل دادند آورده انجماعه
و را دل دادند و همت بخشیدند همکنان قبول کرده دل بر مرگ نهاده از آگره بر آمدند
و صفوف مصاف آراستند از آن طرف رانا سانگا بر آمده پیکار گشت بهادران قوی^۷
دل چون شیران زنجیر گسل برزمگاه در آمد کوششی و کششی نمودند که نظار گیان
را ذکر رستم و افراسیاب از باد رفت بلکه روح اسفندیار و سهراب از فراز آسمان
تحسین گر گردیدند

نظم

بجنبش در آمد دولشکر چو کوه   ازان جنبش آمد زمین در ستوه
ز پولاد پوشان لشکر شکن   تن کوه لرزید بر خویشتن

۱. ب: 'گنگایش'

۲. ب: 'قتل' داده

۳. ب: 'ج: ازین' در عرصه

۴. ب: 'توانم کرد'؛ 'تواند گفت'

۵. د: 'مردانه' عالی

۶. د: 'دلیری' را

۷. ب: 'بهادران' فولاد

ز باریدن تیر همچون تگرگ   بهر گوشه برخاست طوفان مرگ
 ز هر جا دلیران زور آوران   کشیدند شمشیر کین از میان
 ز خون جویها شد روان پیکران   یکی جانفشان و یکی جانستان
 چون تائیدات ازلی و تمديدات لم یزلی قرین^۱ حال فرخنده مال اولیای دولت بود^۲
 فتح و فیروزی از مطلع اقبال دمیده^۳ و چهره ظفر بحسب خواهش نمودار گردید رانا سانگا
 چون پشه از ورش با دگران و مانند دیوار از تند سیل افتادن رو بهزیمت نهاد و بصد محنت
 و مشقت افتان و خیزان به پورپ^۴ رسیده لشکریانش علف تیغ بیدریغ شدند و از خون
 مخالفان عرصه کارزار لاله زار شرح گشت:

نظم

اگر ماهی از سنگ خارا بود   شکار نهنگان دریا بود
 کجا صعوه را این^۵ میسر شود   که با باز زوری برابر شود
 کبوتر که پهلوزند با عقاب   بقصد سر خویش دارد شتاب
 شغال از کند پنجه بانره شیر   سرتخت خود را بر آرد بریز
 بجای که شیران بر آرند جنگ   چه یارای روپه که ایستد بجنگ

آنحضرت بعد چنین فتح سجدهات حمد پیسکران بدرگاه واهب العطا یا به تقدیم
 رسانیده در آگره معاودت فرموده بتدبیرات صایب حسن و خاشاک اهل خلافت^۶ و
 طغیان از عرصه ممالك پاک رفتند و اکناف و اقطاع^۷ هندوستان در حیطة تصرف اولیای
 دولت در آمد و نیز هنگامه افغانان از طرف قنوج برهم خورده و امرای کابلی از ظهور

۳. د: اقبال 'دیده'

۶. ب: اهل 'ضلات' ج: د: 'خلافت'

۱. ا: 'ترین' حال   ۲. ج: 'صبح' فتح

۴. ب: 'بیورت' د: 'نورث' رسیده   ۵. د: 'تن' میسر

۷. ب: 'و اطراف و اکناف هندوستان'

چنین فتوحات دل نهاد خدمات شده حسب المدعا اقطاع یافتند و دل از کابل برداشتند^۱ عالم برهم خورده انتظام تازه یافت و مهام سلطنت بنظام آمد مراسم انبساط بظهور پیوست لوازم داد ودهش به تقدیم رسید کوتاه حوصله های را فراخی حوصله و مسرت^۲ پدید آید و ساده دلان هیچمدان را سر رشته دانش بدست افتاد همت والا بر ترفیه^۳ احوال رعایا و آبادی ملک مصروف گشت شناه زاده محمد همایون میرزا را برای انتظام^۴ پراگندگی سنبهل فرستادند و شاه زادگان^۵ میرزا را لاهور و ملتان جاگیر مرحمت فرموده از کابل طلبداشته شاهزاده از کابل بلاهور آمده و ولایت ملتان که^۶ متمادی از تصرف سلاطین^۷ دهلی بدر رفته بود بحسن تدبیر و شمشیر همت شاهزاده کامران^۸ میرزا به تائیدات اقبال لایزال حضرت بادشاه به تسخیر در آمد بر خوانندگان اخبار پوشیده نماند که از بعضی تواریخ بدین نمطی بمطالعه این خاکسار در آمده که در ولایت ملتان آغاز ظهور اسلام در سینه نود و نه از محمد قاسم در زمان حجاج بن یوسف است بعد آن سلطان محمود غزنوی آنولایت را از تصرف فرامط ملاحظه بر آورده رواج اسلام داد پس ازان سلطان شهاب الدین غوری بر هندوستان^۹ فتح یافت ولایت ملتان نیز در تصرف سلطان^{۱۰} در آمد از ابتدای پانصد و هشتاد و هشت بغایت هشتصد و^{۱۱} پنجاه و هفت آن ولایت را در تصرف سلاطین دهلی ماند چون بسبب سستی سلطان محمد شاه که از نژاد^{۱۲} رایات اعلیٰ خضر خان فرمانروای دهلی بود در هندوستان ملوک طوائف گردید و در هر اکناف امرا از اطاعت بر یافتند و حاکم ولایت ملتان نیز دم استقلال زد و از حکم سلطان محمد شاه انحراف ورزید چون نوبت سلطنت سلطان علاو الدین ولد سلطان محمد شاه رسید او از پدر هم سست تر گردید و در امور ممالک زیاده بر همزدگی رو داد و اختلال کمال راه

۱. ب: کابل 'بر کشیدند' ۲. ج: 'و مسرت' ندارد ۳. ج: 'د: والا' ترفیه

۴. د: برای 'انتقام' ۵. ج: 'کامران' میرزا ۶. د: 'سلطان' دهلی

۷. ج: 'مذکور' میرزا ۸. ب: هندوستان 'غالب' آمد ۹. ب: 'سلطان' دهلی

۱۰. د: 'هفتصد' ۱۱. د: 'که' از را در آیات 'اعلیٰ

یافت و از هر طرف سرکشان سربر کشیدند و لایت ملتان بنابر تواتر توالی^۱ صدمات مغول که هر سال از جانب کابل آمده تاخت و تاراج میکردند از حاکم خالی ماند اعیان و ارکان انولایت و اهالی و موالی آن شهر با هم مشورت کردن که بدون حکم کار این ملک محلی کشته برای حراست خلایق و نظم امور سلطنت و مملکت و خود حاکم تا گریز است همکنان متفق باللفظ والمعنی بوده شیخ یوسف قریشی را که از اولاد شناور دریای حقیقت عارف معارف طریقت سر حلقه اولیای مخدوم آن عالم شیخ بهاو الدین و کرما قدس الله سره بود بسلطنت ولایت بلتان برداشتند شیخ یوسف فرمانروای آن ولایت با استقلال یافته در سینه هشتصد و پنجاه و هشت سکه و خطه بنام خود کرد درویشی را بجهانبانی هم رنگ و ولایت را بسلطنت همسنگ گردانیده قلوب رعایا و پرایا بخود رام ساخت و امور فرمان روای را رونقی در واجی تازه داد بعد چند گاه را می ستهره که سردار جماعه لنکاهان بود قصبه ستوی باد تعلق داشت بشیخ یوسف پیغام نمود که سلطان بهلول لودی بر سلطان علاوالدین غالب آمده سکه و خطه بنام خود کرده بر تخت دهلی نشسته و در اطراف ممالک متسلط^۲ شده و میشود مبادا بر سر^۳ ملتان کشید در چنین وقت خرداری و هوشیاری و حراست ولایت ضرر در هاست اگر ما را از جمله دولتخواهان و لشکریان خود دانند و جماعه لنکاهان را که خدمت طلب و سپاهی درست هستند پیش آرند به تقدیم خدمات بجان کوشیده بود شیخ این معنی قبول کرده مشار الیه را پیش آورد و بانتظام امور جهانبانی رفیق^۴ گردانید رای ستهره کمر خدمت بر میان^۵ بسته بواسطه استحکام بیک اندیشی و دولت خواهی دختر خود را در عقد نکاح شیخ در آورده همیشه اتحاف و تحایف بدختر ارسال مینمود و گاه گاهی بدیدن دختر خود را^۶ در شبستان شیخ میرفت نوبتی جمعی مردم خود را در ملتان^۷ آورده التماس کرد که

۱. د: ملتان 'توارد و توای' ۲. د: در - متصرف شده ۳. ب: بر: د: بر سر ملتان

۴. د: شریک گردانید ۵. ب: میان جان بسته ۶. برای دیدن دختر: ب: خود را: ج: د: در شبستان

۷. د: در آورده

جمعیت ما را به نظر قدسی در آورده فرا خورا بخدمت بفرمایند شیخ ساده لوح از مکرو خداع غافل بوده تفقادات نمود رای سنهره بعد از آنکه شان واجب^۱ بنظر شیخ در آورد ما يك خدمتگار بجهت ملاقات دختر آمده نشست^۲ و خدمتگار^۳ بموجب مشاهره^۴ او بزغاله را در گوشه بکار رسانیده خون آنرا گرم در پیاله انداخته آورد آن بمکاره پیاله خون مسلوخ در کشید و بعد از زبانی از روی فریب فریاد بر آورد که در شکم درد غالب آمده زمان زمان جزع و فزع زیاد میکرد فریب نیم شب ملازمان شیخ یوسف را بقصد وصایا حاضر ساخته در حضور آنجماعه استفراغ نموده^۵ از دهان خون بر آورد و باین قریب بشان خون و برادران خود را بجهت وداع و اظهار وصیت از بیرون شهر در و بقلعه طلبداشت چون ملازمان شیخ یوسف او را بدین منوال دیدند^۶ از آمدن مردم او درون قلعه مضایقه نکردند بدین تقریب اکثر مردم او بقلعه در آمدند و بعد از زمانی سراز بستر بیماری برداشته منتشیان^۷ خود یکجا کرده معتمدان را بحراست هر چهار دروازه^۸ تعیین کرد تا بگذارند که نوکران شیخ یوسف از قلعه شهر در ارك در آیند انگاه در خلوت سرای^۹ رفته کسان خود بهر طرف نصب کرده شیخ را یوسف آورده در قید کرده سر سلطنت بر داشت و سلطان الدین خطاب کرده^{۱۰} و سکه و خطبه بنام خود کرد^{۱۱} مدت سلطنت به شیخ یوسف دو سال سلطان قطب الدین عرب رای سنهره لنکاه در سنه هشتصد و پنجاه و نه هجری در سکه و خطبه بنام خود نموده^{۱۲} بامور فرمانروای پرداخت و شیخ یوسف بقابویی وقت^{۱۳} که یافت از قید فرا نموده پیش سلطان بهلول لودی در دهلی رفت سلطان بهلول رسیدن شیخ مغتم دانسته خوشوفت گردید و کمال احزام بجا آورده دختر خود را در عقد و مناکحت شیخ عبد الله خلف شیخ مذکور در آورده القصه سلطان قطب الدین

۳. ب: 'بجهت' --- خدمتگار ندارد

۶. د: 'انزمان' از

۹. ب: سرای 'شیخ' رفته

۱۲. ب: 'کرده'

۱. ب: شان 'درخت'

۲. د: 'بسهب'

۵. ب: 'کرده'

۱۱. ب: 'شیخ را' --- کرده

۱۳. ج: 'وقت' ندارد

فرمان روای ولایت ملتان باستقلال تمام حسب المدعا نموده باجل طبعی در گذشت مدت سلطنت شانزه سال سلطان حسین خان بن سلطان قطب الدین در سنه هشتصد و هفتاد و شش هجری قایم مقام پدر گشت چون صاحب تردد دلاور بود به قوت شجاعت و مردانگی قلعه مند شور^۱ از تصرف غازی خان کهو کهر^۲ به تسخیر آورد و بعد چند گاه جنوب^۳ را از ملك مانجهی کهو کهر گماشته سید خان گرفت و در اسرع اوقات تا کرور کوت و دهنکوت متصرف شد سلطان بهلول لودی به تحریک شیخ یوسف باریک شان پسر خود را با تاتار خان حاکم پنجاب بر سر سلطان حسین خان فرستاد همدین اثنا برادر حقیقی سلطان حسین^۴ بغی ورزیده خود را سلطان شهاب الدین خطاب کرده سر بمشورش برداشت سلطان نیز بمقابله بر آمده بعد محاربه به برادر خود را دستگیر گردانید باریکشاه و تاتار خان در نزدیکی ملتان رسیده صفوف پیکار آراستند سلطان حسین با ده هزار سوار و پیاده آمده آماده کارزار گردیده و هر یک از لشکریانش سه تیر بر غنیم زدند یکبارگی که سی هزار تیر علی التواتر بر لشکر باریکشاه رسید تاب نیاورده رو بفرار نهاد با قصبه جنوب^۵ اصلا عنان بکشید و گماشته سلطان حسین را که در جنوب^۶ بود بعد جنگ بدست آورده بعدم خانه فرستاد و درین ایام ملك بهرام دورای پدر اسمعیل خان و فتح خان با قوم و قبیله خود از نواحی کج دیگران بخدمت سلطان حسین آمده^۷ سلطان مقدم او را غنیمت^۸ دانسته از قلعه کوت کرور تا دهنکوت بملك سهراب جاگیر داد از شنیدن این معنی بلوغ^۹ بسیار از گنج دیگرمان بخدمت سلطان حسین^{۱۰} رسیدند^{۱۱} بقیه ولایت کنار دریای سنده به بلوچان مقرر گردید و رفته رفته از سیت پور تا دهنکوت به بلوچان قرار یافت چنانچه از آن ایام آن ولایت در تصرف اولاد ملك سهراب است چون صیت نیکنامی سلطان حسین

۱. ج: قلعه 'پیشور' ۲. ب: بلوت 'بتسخیر' ۳. د: جسونت 'را'

۴. د: سلطان 'چنین' ۵. د: قصبه 'جنوت' ۶. د: 'جنوت' بود

۷. ب: 'رسیدند' ۸. ج: 'نغتنم' ۹. ب: معنی 'بلوه'

۱۰. د: سلطان 'چنین' ۱۱. ب: 'سلطان' رسیدند ندارد

با کثافت علم^۱ مشهور گشت جام با برید و جام ابراهیم از جام بندا حاکم ولایت تتهه رنجیده بخدست سلطان حسین پیوستند سلطان آنها را پیش آورده رعایت نمود و فرا خور حال جاگیر مقرر کرد^۲ بعد فوت سلطان بهلول سلطان سکندر والی دهلی با سلطان حسین مصالحه کرده مقرر نمود^۳ که طرفین بر ولایت خود قانع بوده بر حدود يك دیگر یورش نکنند^۴ چون سلطان پیر و ضعیف شد پسر خود را سلطان فیروز شاه خطاب کرده سکه و خطبه بنام خود^۵ کرد ازین جهت که خلق آزار و ستمگار بود عماد الملك وزیر زهر داده او را گشت درین صورت سلطان حسین^۶ باز سکه و خطبه بنام خود کرد و سلطان محمود پسر سلطان فیروز شاه را لיעهد خود گردانید و عماد الملك را بانتقام خون پسر خود باتفاق جام بازید^۷ بعدم خانه فرستاد و بعد چند روز سلطان حسین باجل طبعی برحمت حق پیوست ایام سلطنت بیست و دو سال سلطان محمود بن فیروز شاه سلطان حسین در سنه هشتصد و نود و هشت هجری قدیم مقام جد گردید چون خورد سال بود از ازل بدست پرست^۸ و اوباش و اخلاف کرد او فراهم آمدنده و اوقات را به تمسخر و استهزا مصروف میشد ازینجهت اشراف و اکابر از صحبت او در رمی جستند هنگامی که حضرت ظهیر الدین محمد بابر بادشاه بقصد تسخیر هندوستان از کابل نهضت فرمودند بعد رسیدن در پنجاب برزا شاه حسین ارغنون حاکم تتهه منظور^۹ والا صادر گشت که ملتان در جاگیرس مرحمت شده آن را بتصرف در آورده در آبادی ملك و رفاهیت رعایا کوشه مرزا شاه حسین از غنون از تتهه^{۱۰} آمده بسطان محمد جنگ کرده و چند گاه در مجادله و مقاتله^{۱۱} مابند همدرین اثنا سلطان محمود در گذشت مدت سلطنت^{۱۲} بیست و هفت سال سلطان حسین بن سلطان محمود سه ساله بود امرای دولتخواهان ملك را در سنه

۱. ا. ب. ج: سلطان حسین با کثافت سمالك: د: چنین با کثافت عالم ۲. ب: جاگیر مرحمت فرموده

۳. ب: مصالحه نموده مقرر کرده ۴. د: یورش بکشد ۵. ب: بنام او

۶. د: سلطان چنین ۷. ب: جام بازید ۸. ج: بدست شد

۹. ا. ب. د: منشور والا ۱۰. ب: منشور --- تتهه ندارد ۱۱. ب: در مقابل و مقاتله

ج: طرفین مجادله: د: مجادله ندارد ۱۲. ب: سلطنت او

نهمصد و بیست و پنج بر مسند حکومت نشانده و مراسم اطاعت بجا آوردند بعد چند روز قوامخان و لشکر خان لنگه که سردار قوم و صاحب جمعیت بودند تخلف ورزیده اکثر مخالفان^۱ ملتان را متصرف شدند و و بمیرزا شاه حسین ارغنون ملحق گشته با سلطان حسین جنگ کرده لوای فتح برافراشتند و ملتان را به تسخیر در آورده شهر را غارت کردند^۲ و شهریان از هفت ساله تا هفتاد ساله در بند افتاد^۳ و سلطان نیز محبوس گشت بعد چند گاه بعدم خانه شتافت و^۴ ملتان خراب شد که بخاطر هیچکس نبود که باز آباد کرد مدت سلطنت که^۵ برای نام بود هشت سال مرزا شاه حسین ارغنون در سینه نهصد سی و دو هجری فتح نموده شمس الدین نام غلام خود را بحراست ملتان مقرر کرده لشکر خان لنگه پیش او گذاشت^۶ لشکر خان کار مالی^۷ و ملکی از پیش برده غلاب آمد بعد چند گاه شمس الدین را در میان برداشته لوای حکومت بر او است و دم استقلال زد درینولا که لاهور و ملتان از حضور حجت بادشاه بجا کرد باد شاهزاده کامران برزا مقرر گشت شاهزاده بعد رسیدن در لاهور لشکر خان را از ملتان طلبداشته جاگیر دیگر برحمت کرده در ملتان کسان خود نصب گردنید در آن ولایت چهار سلا حکومت میرزا شاه حسین ارغنون ماند و از ابتدای ده هشتص و پنجاه و هفت بغایه سینه نهصد و سی و هفت هجری^۸ مدت هشتاد سال آن ولایت از تصرف فرماندهان دهلی بدر^۹ بود درین ولا داخل لشکر^{۱۰} دهلی گردید و شاهزاد کامران میرزا بر آن قابض گشت درین ایام بعرض والا رسید که شاهزاده محمد همایون میرزا را که به نظم و نسق دیار سنبهل سوار^{۱۱} شده بود بیماری صعب رو داد حکم شد که در دهلی آمده از آنجا براه دریا بحضور والا برسد شاهزاد بموجب حکم والا بعمل آورده در اکبر آباد^{۱۲} رسید امراض متعلیه برسگان

۱. ب. ج. د. اکثر 'مخال' ۲. ب. غارت 'نموده' ۳. د. بند 'انداختند'
 ۴. ب. 'آنچنان' ملتان ۵. د. 'گردد' ۶. ب. 'حسین محض' برای
 ۷. ا. 'گذاشت لشکر' ندارد ۸. ب. 'کارنامی' ج. د. 'مالی' ۹. ب. 'بغایه' --- هفت 'ندارد'
 ۱۰. ب. 'بیرون' بود ۱۱. د. داخل 'کشور' ۱۲. ب. 'سوار' منسوب 'شده' ۱۳. ب. 'آگره'

متعدد^۱ که معالجه یکی باعث تزايد دیگری باشد حادث گشت بختگان برسگان
 آزموده^۲ کار و طبیبان مسیحا نفس هر چند در^۳ دواسازی علاج پردازی کوشیدند و
 از^۴ صیحت و شفا بمنصه ظهور رسید و کار از معالجات در گذشت و اشتداد^۵ عارضه
 باشد او کشید و حکمای دست از معالجه باز داشت^۶ آخر الامر بصلاح دانایان تجربه
 کار و خبر اندیشان در گاه براقرار یافت که چون صفای صورت شفا در آئنه دوانمودار
 نیست از آنچه هر امتعه نفیسه و آشیایی خلاصه گران بها که بهتر از آن در سر کار والا
 متصور نباشد به نیت شفای شاهزاده بصدق باید کرد شاید از فضل حکم حقیقی شفا
 نصیب شود برین تقدیر الماس بیش قیمت که والده سلطان ابراهیم گذرانیده بود بهتر
 از آن چیز گران بها در خزانه والا موجود نبود برای تصدق تجویز کردند حضرت بادشاه
 بعد از تأمل بر زبان^۷ آوردند که همایون از جان عزیز تراست مال دنیا چه خواهد بود
 که تصدقات توان نمود من خود را صدقه آن نور حدقه مینمایم همان زمان بر خاستند و
 گرد چهارپای^۸ شاهزاده گردیدند بقدرت قادر علی الاطلاق که عنان زندگی و
 مرگ^۹ عالمیان و ظهر بیماری و شفای جهانیان بقبضه حکومت قدرت^{۱۰} اوست همان
 وقت بلا توقف انوار صیحت و شفا بر چهره نورانی شاهزاده و آثار عارضه در ذات والا
 حضرت^{۱۱} نمودار گشت و باعث تعجب نظار گیان گردید و در اندک مدتی شاهزاده
 تندرست شد و حضرت بادشاه روز بروز بیمار تر^{۱۲} گشته در عمر چدهل و نه سالگی و
 بقولی پنجاه سالگی اینجهان فانی را پدرود کردند و نعش^{۱۳} مبارک آنحضرت بکابل
 برده در گذرگاه بر لب آب جوی بخاک سپردند مدت سلفنت سی و هشت سال از آن

۱. ب: 'مختلفه برو عوارض متفاده، ج: 'مختلفه و عوارض متغلبه، د: 'متعدد، که

۲. ب: گشت برسگان آزمون، د: 'بختگان آزمون، کار ۳. د: 'در ندارد

۴. ج: 'اثر صیحت ۵. ا: 'استمداد ۶. ب: باز 'کشیدند و باز داشتند، د: 'داشتند'

۷. ا، ب: د: 'مقدس' اضافی ۸. ا، ب: د: 'چهارپای' ۹. ب: مرگ 'همکنان' عالمیان

۱۰. ج: 'حکومت' د: 'بقبضه خاک' اوست ۱۱. ب: حضرت 'بادشاه'

۱۲. د: 'تر ندارد' ۱۳. د: 'نفس' مبارک

جمله در هندوستان^۱ پنجسا و پنج روز حضرت نصیرالدین محمد همایون شاه بن بابر پادشاه امیر نظام الدین میر خلیفه که ناظم امور سلطنت^۲ و مدار علیه مملکت بود از شاهزاده محمد همایون میرزا بیمناک و هراسان بوده میخواست که سریر خلافت^۳ بوجود فایض الجود زینت به^۴ پذیرد و ما فی الضمیرش آنکه خواجه مهدی داماد حضرت پادشاه جنت آرامگاه را که سخی بادل و پر همت و دریا دل بود بامیر خلیفه و بعضی امر اتفاق داشت بسلطنت پردازد خواجه مذکور بامید اینمعنی طمطراق عجب بر روی کار آورده مستعد اجلاس اورنگ جهانبانی گردید^۵ اما به سلطنت امریست که بسی و تلاش شخصی^۶ با بامداد و اعانت کسی میسر تواند شد و سایشته سریر خلافت و جهانبانی و ساوار افسر سلطنت و کشور^۷ ستانی اقبال مندی تواند بود که بوستان اقبالش از جویبار الطاف سبحانی شاداب^۸ و شبستان امالش از شمع الطاف^۹ ازلی نوریاب^{۱۰} وجود باوجودش بمقتضای اخلاق حسنه مقبول و طبع پسندیده اش بعدالت گستری و رعیت پروری مجبول شعشه^{۱۱} عدالتش ظلمت سوز ستم و بارقه تیغش آتش افروز خرمن هستی مفسدان مظالم:

نظم

بود کامش از شاهی و سروری^{۱۲} رعیت نوازی و دین پروری

بآسان^{۱۳} کند خاطر خلق شاد جهان یکسر آباد دارد زداد

چون صانعال قضا خلعت این امر عظیمه بر بالای والا آن حضرت دوخته مترصد این وقت مسعود و زمان محمود بودند خواهش میر^{۱۴} خلیفه پیش نرفت امرای عظام باتفاق یکدیگر در سه نهصد سی و هفت^{۱۵} آنحضرت را در عمر بیست و چهار سالگی

۱. ج: در هندوستان ندارد ۲. ب: عهد و مدار ۳. ب: سریر خلافت ندارد

۴. ب: او سریر خلافت زینت ۵. د: کردند ۶. ج: شخصی ندارد

۷. د: گور ستانی ۸. ب: شاداب و ازلی ۹. ا، ب، ج: اعطاف ازلی

۱۰. ب: نوریاب لم یزلی ۱۱. ج: محمول د: بخیل و شعشه ۱۲. ب: و برتری

۱۳. د: باحسان کند ۱۴. د: مشیر خلیفه ۱۵. د: و هفت ندارد

زینت افروز تخت^۱ نمودند مواجب سپاه بدستور^۲ بحال داشته اکثری را به اضافه سرفراز فرمودند و ولایت باقطاع امرایان^۳ قسمت گشت و بعد از تنظیم جهانبانی بغایت^۴ قلعه کالنجر نهضت شده راجه آنجا تاب نیاورده مراسم انقیاد بجا آورده دوازده من طال پیشکش گذرانیده چون سلطان محمود بن سلطان سکندر لودی بسمت جونپور علم سرداری برافراشته بود لشکر ظفر پیکر باستیصال او نامزد کرده^۵ معاودت کردند و سلطان محمود تاب صدمات عساکر والا نیاورده بسمت پتنه^۶ و بنگاله رفت بعد چند سال سر همانطرف بمرگ^۷ طبعی در گذشت چون محمد رمان مرزا داماد حضرت بادشاه جنت آرامگاه اراده بغی داشت او را بدست آورده در قلعه بیانہ محبوس کردند و حکم شد که سیل در چشم^۸ بکشید چون تقدیر برین ژفته بود که حشمس از پیش معزول العمل گردد^۹ او فرمان لباسی ظاهر کرده ازین امر نجات یافت و بقابو وقت از قید قلعه مذکور بر آمده پیش سلطان بهادر والی گجرات رفت آنحضرت باستماع این خبر مکتوب بهجت اسلوب بسطان بهادر نوشتند که او را در حضور بفرستند بار از امکنه خویش بدر سازند ان مدهوش باده بیخردی جواب نا ملایم نگاشت از آنجا که سلطان علاوالدین ولد سلطان بهلول لودی و تاتار خان پسرش نوکر سلطان بهادر بودند باغواي آنها سلطان بهادر بر قلعه^{۱۰} چیتور مهم کرد و تاتار خان را بالشرک گران بطرف ملک بادساهی فرستاد او از روی جرات و جسارت آمده بیانہ را به تسخیر در آورده رو با گره نهاد آنحضرت برای دفع آن شورش هندال مرزا برادر خود را بالشرک گران و مبادران خانستان تعین کردند و هر دو لشکر پیوسته ما هم کارزار تاز نمودند چون اقبال بادشاهی قوی بود شمشیر این سلسله غلبه بر فرقه افغانان غالب آمد تاتار خان با اکثری از رفیقانش در معرکه کشته شد

۳. ب: 'سیرزایان'

۱. ب: 'تخت' د: 'سریر' جهانبانی ۲. ب: بدستور 'سابق'

۵. ب: نامزد 'فرموده' ج: د: 'کرده' با گره

۴. ب: 'آمور' بجانب مقاومت 'ج: د: 'بجانب' قلعه

۸. د: چشم 'او'

۶. د: بسمت 'پتنه' ۷. د: 'بعم' طبعی

۱۱. د: 'بقلعه'

۹. د: 'نکرد' او

زیرا که ^۱سلطان بهادر جرات و بی اعتدالی کرده بود بمقتضای همیت دین و سلطنت گوشمال آن بی اعتدال لازم دانسته از آگره نهفت فرمودند:

بکند از ^۲گزندگی توبه   گرگ تا بشکند دندانیش

نکند مار ترك زخم زدن   نابگویند سرپسندانیش

از آن طرف سلطان بهادر از محاصره قلعه چتور بر خاسته بقصد پیکار عازم گشت هر دو لشکر در ساخت مند سور بهم رسیدند و با هم ^۳پیوستند و علی التواتر محاربه او روداد ^۴سلطان بهادر تاب نیاورده منتهزم گشت اکثر گجراتیان در آن روز کشته و خسته شدند و آنحضرت قصد استیصال او مصمم کرده تعاقب نمودند سلطان بهادر در ^۵اولکه خود نتوانست اقامت کرد در جزیفه دریای شور رفته پنهان شد و آنحضرت تا کنبهایت ^۶رفته تماسی بلاد آن ولایت دابه ضبط در آورده بعد مقرر کردن اسرا در هر مهال معاودت فرمودند ^۷و قلعه جاناسر را که در حصانت و متانت مشهور است گرد کرد که فتنه کسان سلطان بهادر در نگاهداشت قلعه و محاربات متواتر ^۸داد مردانگی و تدبیر فرزاندگی دادند چون محاصره بامتداد کشید روزی آنحضرت به بهانه شکار بر آمده دواى فرزاندگی دادند آن قلعه مشاهده فرموده ^۹از گوشه نزدیک بحضور قلعه رسیده میخهای فولادی بر دیوار نصب کرده بنفس نفیس خویش با چندی دیگر بر قلعه تصاعد کرده اندرون قلعه رفتند ^{۱۰}و دروازه را کشادند و جمعی از لشکر منصور داخل قلعه گشته اکثری اهل قلعه را علف تیغ بیدریغ نمودند و آنقلعه متین را بعد محاربه سخت به تسخیر در آوردند و آنقدر خزانه و امتعه و اشیا بدست لشکریان بادشاهی افتاده که تا يك سال محتاج استحصال مال جاگیر نشدند بعد فتح انحصار بمنند سور ^{۱۱}رسیده ولایت گجرات را بجایگزین میرزا عسکری که

۱. ب: 'بتابر آنکه'	۲. ج: 'در' گزندگی	۳. ب: 'سور' بهم پیوستند؛ د: 'رسیدند'
۴. ا: 'کرد'	۵. ب: 'در' هیچ او	۶. د: 'با کهناب' رفته
۷. د: 'معاودت' نمودند	۸. د: 'متواتر' ندارد	۹. ب: 'در آن قلعه محاصره نمودند'؛ د: 'دور' آن قلعه از
۱۰. ب: 'د' اندرون رفته	۱۱. ب: 'د' بمنندور رسیدند	

برادر خورد حقیقی آنحضرت بود مرحمت فرمودند میرزا در آنولایت رفته بعیش و عشرت پرداخت و در ضبط و ربط ملك تقید ساخت سلطان بهادر قابو یافته از جزیره بر آمده باز در گجرات رسید میرزا عسکری با وجود بسیاری لشکر و سامان جنگ اینچنین ولایت را که به ترددات موفوره بدست آمده بود از روی بی همتی مفت از دست داده بدون جنگ بنسبت آگره رونهاد و سخن سازان بعرض والا رسانیدند که میرزا خیال سلطنت در سردار لهذا آنحضرت از منند در نهضت فرموده بطرف آگره روانه شدند^۱ میرزا عسکری که از جانب گجرات می آید بی سابقه خبر ناگهان در راه ملازمت نمود آنحضرت بمقتضای اهلیت چیزی بر روی میرزا برزبان آورده چون محمدزمان میرزا باشاره سلطان بهادر از گجرات براه ریگستان بجانب لاهور آمده شور انگیز گردیده بود عساکر قاهره بر سر او تعیین شد میرزا تاب نیاورده باز گجرات رجعت نمود آنحضرت باز باستیصال سلطان بهادر قصد مصمم کرده^۲ نهضت فرمودند و عساکر منصوره پیشتر تعیین کردند و بدفعات مجادلات در میان آمد سلطان بهادر شکست یافته در جزیره پیش فرنگیان رفت چون نقش غدر و خداع از ناضیه حال فرنگیان بر خواند میخواست که از آنجا بگریزد در وقت بر آمدن بر غراب در دریای شور افتاده غریق لجه فنا گشت و ولایت گجرات از فتنه و فساد پاك شده بتصرف اولیای دولت در آمد و آن حضرت از آن دیار خاطر جمع نموده بهر محل انرا^۳ نصب کرده به آگره تشریف آوردند چون شیر خان افغان به بسبب بودن رایات والا بسمت گجرات قابو یافته ولایت جونپور و بهار و قلعه رهتاس و چنار^۴ متصرف شده قوت و مکننت بهمرسانیده بر ملك بادشاهی می تاخت و باعث آزار و اضرار^۵ خلاق میشد روز بروز لشکر گرد او جمع می گشت لهذا اندفاع فتنه او لازم دانسته متوجه ولایت شرقیه شدند و قلعه چنار را باندك محاصره از کسان شیرخان به تسخیر در آورده متوجه پیشتر

۱. ب: 'میشدند' د: 'آگره شدند' ۲. ب: چیزی 'برزبان نیاوردند سلطان' از

۳. ج: 'نموده' ۴. ب، د: 'اسرا'

۵. ب: یافته 'جونپور و قلعه رهتاس' ج: 'چناوه' متصرف ۶. ب، د: 'اضرار'

شدند^۱ شیرخان از آوازه نهضت موکب والا در خود تاب مقاومت و مقابله ندیده بسمت بنگاله بدر رفت و بحاکم آنجا جنگ کرده او را شکست داده و به^۲ بنگاله متصرف گشته در آنجا اقامت ورزید نصیب شاه والی بنگاله بعد هزیمت از شیرخان زخمی^۳ شده بدرگاه والا رسیده استغاثه^۴ نمود آنحضرت برای رفع شورش بران بی اعتدال قصد مصمم نمودند و کوچ بکوچ قطع منازل کرده در بنگاله نزول اقبال فرمودند^۵ شیرخان تاب سطوت و جلال لشکر^۶ اقبال نیاورده جلال خان پسر خود را در بنگاله گذاشته در چهارکهند رفت پسرش نیز از تصادم افواج^۷ بادشاهی تاب مقاومت نیاورده^۸ از آنجا روانه شده پیش پدر رفت و آنحضرت هوای بنگاله را که ایام برسات بود خوش کرده^۹ طرح اقامت انداختند و هر روز جشن نمودند و بعیش و عشرت پرداختند و غافل و بی پروا بودند ابواب ف رح و انبساط کشاده گردید و راه های خبرگری ممالك^{۱۰} مسدود گشت حکم شد که احدی خبر تا خوش بعرض^{۱۱} نرساند مقرر است هر کرا روز ادبار پیس می آید و زبان مکنت نزدیک میشود^{۱۲} تحسین عقل او تیره گردد و اندیشه او تباه شود و سود خود در زبان اندیشه وار کردار شایسته دور و بامور نا شایسته نزدیک گردد:

بیت

چوبخت بد کسی را پیش آید   کند کاری که گردن را نشاید

درین صورت شیرخان فرصت یافته قوت بسیار بهمرسانیده و لشکر گران فراهم آورده اطراف ممالك در تصرف آورد و خلل عظیم در ملک^{۱۳} بادشاهی راه یافت بعضی ابرا از غفلت بادشاهی بی رخصت برخاسته با گره آمدند و باغواای آن طایفه باغیه هندال نیز را با گره یعنی ورزیده سکه و خطبه بنام خود کرد چون اخبار اختلال ممالك و بغی میرزا

۱. ب: 'وقلعه چنار' - بیشتر شدند ندارد	۲. ب: 'وبه' ندارد
۳. ب: 'زخمی' ندارد	۴. د: 'استغاثه'
۵. د: 'نمودند'	۶. ج: 'لشکر' ندارد
۷. ج: 'اخراج' بادشاهی	۸. ج: 'مقاومت' ندیده
۹. ب: 'خوش' فرمودن	۱۰. ب: 'ممالك' محروسه
۱۱. ب: 'میرسد'	۱۲. ب: 'مقدس'
۱۳. ب: 'مالك'	

در لشکر والارسید هیچکس رایارای آن نبود که بعرض اقدس تواند رسانید بالاخر سر اندیشان ضرور دانسته حقیقت تسلط شیرخان و بغی مرزا هندال^۱ و برهمزدگی امور ملک و عدم رسیدن^۲ غلات مفصل التماس کردند در عین برسات از بنگاله نهفت کردند از طغیانی دریاها و شدت^۳ سیلاب و کثرت آب و خلاب طرفه حالت پرلشکریان و اهل آرد و روداد که آدمیان و اسپان چون نانوران آب شنا کردند و فیلان و شتران چون کشتی های طوفان نوردی مینمودند و اکثریر تالها در آب غرق شدند و بسیاری چارپاها در خلاب ها^۴ تلف گشتند چون موکب ولا در بهوجپور^۵ بکنار دریای گنگ رسید شیرخان بالشکر بسیار و استعداد سامان تمام آمده در نزدیکی لشکر بادشاهی اقامت ورزید آرزوی مکرو خدیعت پیغام اتقیا و میفرستاد و چند گاه بهمین آئین در^۶ قیل و قال میگذرانید:

بیت

بر تواضع های دشمن تکیه کردن اهلی است پای بوی سیل از پا افکنده دیوار را
از آنجا که بسبب نا رسیدن رسد غلات و دیگر اجناس و اتلاف اسپان و دیگر چهار پایه سپاهیان بادشاهی بی سامان شده استعداد پیکار نداشتند و در غفلت میگذرانیدند شیرخان^۷ از احوال پر اختلال لشکر بادشاهی واقف گشته و صورت ظفر در آئینه روزگار خود معاینه کرده^۸ ناگهانی صبحی به استعداد کمال تاست آورده لشکر با دست های را که ز مکرمان^۹ مکاره و شعبده فلک نا هنجاری غافل بوده فرصت آن نشد که اسپان رازین کنند تابه پرداختن کارزار چه رسد اکثری علف تیغ بیدریغ شدند و بسیاری در دریا افتاده و غرق گشتند و بقیه سر در بیابان نهادند آنحضرت حال لشکر بدین منوال دیده گردش فلکی باین نا هنجار منعاینه کرده ناچار اسپ در دریای گنگ انداختند چون دریا در طغیانی بود بسبب شدت سیلاب و تندی آب از اسپ جدا شدند در آن حال سقای

۱. د: میرزا 'بیدال'	۲. ا، ب، ج: 'رسد' اضافی	۳. ب: شدت 'سیلاب'
۴. د: 'خلاب تلف'	۵. ب: 'تهته' بکنار	۶. ب، ج: 'آین در' ندارد
۷. ب: 'شیر' خان	۸. ا، ج، د: 'نموده'	۹. د: 'رایگران' مکاره

سرکار رسیده دست آن حضرت گرفت فرمودند چه نام داری او گفت که نام من نظام است^۱ و در سقایان سرکار نوکرانم فرموده نظام اولیای القصة بدستکاری آن سقای خضر کردار حضرت از آن موج خیز^۲ جانگاہ سلامت بکنار آمده به سفا قرار داد که چون بدار الخلافه نزول اقبال^۳ نمود او را دو نیم روز بر تخت سلطنت نشاند از آنجا که بهزار تعب و عنان در آگره رسیدند و خلاصه محذرات استماره اقبال نقاوه مظهرات مکامن اجلال حاجی بیگم حرم^۴ خاص آنحضرت در قید شیر خان افتاد از آنجا که حفظ و ضمانت الهی کامل حال و ضامن بال بوده ساخت حریم عصمت^۵ عواصف خیال بد اندیشان میکند بگذر^۶ نمیتوانست نمود و غبار اندیشه تیره دلان^۷ بر حواشی سر اوقات عصمت نتوانست نشست شیر خان اهلیت و آدمیت بجا آورده آن پرده نشین نقاب عصمت را با اعزاز و اکرام تمام^۸ بآنحضرت رسانید و این واقعه در سنه نهصد و چهل و شش برکنار دریای گنگ در بهوجپور تهته روداد آنهمه شکست از^۹ و بی پروای آنحضرت بوقوع رسیده^{۱۰} فرموده بزرگان تجربه کار است که اگر جز در آکه فرمانروای بدن عنصریست اسیب بیدانستی و بی تمیزی برسد از تندرستی خواص خمسه که فرمان پذیر او هستند چه می بر آید همچنان بادشاه اگر بر شناسای کار و امتیاز نیک و بدی نبود^{۱۱} از امرای شجاعت کیش و وزرای صلاح اندیش چه می کشایند

کسی را که عزیمش^{۱۲} نباشد درست بنای مهمش بود سخت سست
چون بود ببتدیر و اندیشه کار ندامت کشد آخر از روزگار
القصة آنحضرت در آگره رسیده بفراهم آوردن لشکر و انتظام پراگندگی های
احوال ساعتی شدند در آن وقت سقای خضر و منش آمده حاضر گشت او را بموجب

۱. د: داری که نام من نظام ام ۲. ب: خیز طوفان ۳. ب: آگره نزول، د: اجلال شود

۴. ب: محل خاص ۵. ب: حریم حرم عفت ۶. ب: تیره جانیان بر

۷. ب: میکند بگزرد ندارد ۸. د: تمام بخدمت ۹. ب: از غفلت و بی

۱۰. ب: آمده ۱۱. ج: د: بدی گنگایش نبرد ب: بدی گنگایش نرود

۱۲. ب: ج: خرمش نباشد

قرار نیم روز تخت^۱ اجلاس داده سلطان دو نیم روز گردانیدند بموجب حکم والا تماسی امرا حاضر شده مراسم فرمان برداری^۲ بتقدیم رسانیدند داد در زمان دست آنحضرت فرمودند چه^۳ در زمان جلوس بر تخت سلطنت^۴ هر چه بخاطر داشت احکام خویش جاری کرد گویند که از چرم مشک خود درم و دینار کرده^۵ و باب طلا و تهره اسم خویش بر آن نفس^۶ بسته رایخ گردانید چنانچه^۷ تا حال اینمعنی زبان زد مردم است همدال میرزا که بزبان^۸ بعضی اسرابغی ورزیده بود شرمنده و سر افکنده آمده^۹ ملازمت نمود و عسکری میرزا نیز از بیانه بخدمت رسیده و کامران میرزا برادر خورد آنحضرت به استماع چنین فتورات^{۱۰} از لاهور آمده بملازمت سعادت اندوز گشت^{۱۱} اما به سبب اجلاس بر تخت^{۱۲} بر چنین حکایت انداخت چون مجلس کنگش آراسته گشت کامران میرزا که چند فطری و عداوت خیلی داشت^{۱۳} اظهار تمارض نموده روانه لاهور گشت و از جمله بست هزار سوار که همراه داشت سه هزار سوار بخدمت آنحضرت گذاشت و در چنین وقت که معاند آن غالب بودند و هنگام اظهار مراسم برداری دست اندیشی بود توفیق رفاقت نیافت.

چو يك دل نباشند اعیان^{۱۴} شاه شود کارشاه و رعیت تباه
زارکان دولت نزیبد^{۱۵} نزاع ستیزنده آرد علی انقطاع
آنحضرت باز در سینه نهصد و چهل و هفت هجری بایک لکھه سوار از آگره بدفع
شراره شرارت و قبله فتنه متوجه شدن نیز^{۱۶} شیرخان باینجاه هزار سوار و توزک و تحمل
بسیار و توبیخانه و دیگر اسباب پیکار از انطرف در رسید و در حوالی فتح هر فولکشر با هم

۱. ب: قرار داد؛ د: دو نیم روز تخت سلطنت؛ اجلاس ۲. ب: د: فرمان پذیری؛

۳. ب: در زمان چه ندارد ۴. د: سلطنت؛ اجلاس داد ۵. ب: در آیم در نایز؛ کرده

۶. ب: آن رقم ۷. د: چنانچه ندارد ۸. د: که بزبان زد

۹. ب: آمده ندارد ۱۰. ب: حیرات از ۱۱. ب: اندوز گردید

۱۲. ب: بر تخت؛ بر چنین شکایت پریشانی؛ ج: د: بر تخت پریشانی؛ بر

۱۳. د: عداوت قلبی؛ داشت؛ ب: بخدمت اظهار ۱۴. د: اعدان؛ شاه

۱۵. د: برینند نزاع ۱۶. ب: ج: د: شیرخان نیز

پیوستند و متواتر محاربه سخت روداد جوانان کار و پلان کار گذار که شیران پیشه هیجا و
 نهنگان دریای دغابودند و او مردانگی و جلادت دادند مبارزان طرفین کار تا مها بظهور
 آوردند روح^۱ رستم و اسفندیار و افراسیاب که بر آسمان بود^۲ آفرین کرده ثنا خوان گردیدند^۳

شد از یاد کین آتش جنگ تیز قضا فتنه خفته را گفته خیز

زمین گشت با آب تیغ آشنا در و دند صد گشت مردم گیا

بیارید چندان نم چون ز تیغ که باران بیارد بسالی ز میغ

چون باران نیان به هنگام جنگ بیارید زان پاره سنگ خدنگ

بر افروخت آتش ز دریای آب تو گفתי که دارد قیامت شتاب

بارادت بادشاه حقیقی که زمام اختیار جمیع امور بدست قدرت اوست و نصرت و
 هزیمت دانسته^۴ بخواهدش او بار شکست بر لشکر بادشاهی افتاد^۵ عساکر مانند
 سحاب از صدمات سحاب باد بهر طرف^۶ پراگنده و متفرق گشت و شیرخان غالب آمده
 مظفر و منصور گردید آنحضرت بر تقدیر ایزدی نظر کرده^۷ و پراگندگی لشکر معاینه
 نموده و بودن خود در معرکه صلاح وقت ندیده فیل سواره از آب گنگ عبور کرده بکنار
 رسیدند چون کنار بلند بود بدستاری میر شمس الدین محمد غزنوی که از جمله نوکران
 کامران میرزا همراه لشکر بادشاهی بود با آمدند بجلد وی همین خدمت میر شمس الدین
 محمد^۸ به آن ملکی که شاهزاده محمد اکبر سرفرازی یافته بود و در عهد خلافت شاهزاده
 محمد اکبر مرزا^۹ مذکور و تمام قبیله او بدولت عظیم کامیاب گشت چنانچه در جای
 خویش گذارش خواهد رفت بالجمله حضرت بادشاه به هزاران محن و مشاق در آگره
 رسیدند و در آنجا صلاح^{۱۰} ندانسته راهی^{۱۱} بیشتر شدند بعد قطع مسافت در لاهور

۱. ب: 'رسانیدند' روح، ج: 'که' رستم ۲. ب: 'برایشان' آفرین ۳. د: 'گردید'

۴. ج: 'دانسته' ندارد ۵. ب: 'مانند' عساکر ۶. ب، ج: 'سحاب از صولت' باد: 'سحاب'---

طرف 'ندارد' ۷. ب: 'نظر' داشته ۸. د: 'غزنوی'--- محمد 'ندارد'

۹. د: 'محمد اکبر مرزا' ندارد ۱۰. ب، ج: 'توقف' ندانسته ۱۱. د: 'روایه' بیشتر

تشریف آوردند و با برادران مجلس مشورت آراسته شد و از هر طرف گنگش^۱ در میان آمد هر يك از برادران موافق مرضی خویش بر خلاف رای و رضای آنحضرت سخنان بر روی^۲ آوردند آنحضرت فرمودند که حضرت فردوس مکانی یعنی بادشاه جنت آرامگاه هندوستان رایحه مشقت تسخیر کرده بودند اگر از بی اتفاقی شما آن ام روز از خطه تصرف بر آید بادشاهان روی زمین شما را چه خواهند گفت و منکه تنها بر سر غنیم زدم^۳ اگر بعنایت الهی فتح و نصرت زو میدهد شما بچه زد ما را خواهند دید و اگر عناد اباله معامله بطرز دیگر میکرد و شما را گنج سلامت در هندوستان مشکل است چون کامران میرزا را شیر خان از روی خدیعت امیدوار کرده^۴ بود که ولایت لاهور بر او مسلم داشته شد خود را از معانت بادشاه باز کشید ازینجهت کامران میرزا سلاح جنگ آنحضرت را نداده باتفاق عسکری سر را روانه کابل گردیدند و بعد رسیدن بکابل غزنین و قندهار و بدخشان در تصرف آورد و سکه و خطبه بنام خود کرده بزم کامرانی آراست و میرزا احمد کاشغری خاله زاد حضرت بادشاه جنت آرامگاه که از کاشغر آمده بود و در آگره بملاذمت اعلی رسیده بود بی رخصت آنحضرت به کشمیر رفته آن ولایت را بزور شمشیر و قوت شجاعت مسخر گردانید اولاً بصلاح کشمیریان سکه و خطبه بنام باریکشاه والی آنجا بحال داشت و بعد چند سال که آنحضرت از عراق معاودت فرمودن روش منابر کشمیر^۵ و بوجوه و نانیر سکه همایونی مقرر ساخت بالجمله چون آنحضرت دیدند که برادران ترك برادری کردند و نوکران مسلک بیوفایی پیمودند و گردش فلکی بر مراد خود نیست و معابد که غالب است بناچار توقف در لاهور صلاح^۶ ندیده بر کنار آب ساب رسیدند و از آنجا هندال مرزا و یادگار ناصر مرزا پسر عم خود متوجه شده براه ملتان در پیکر رسیدند و خواصان غلام شیر خان با عساکر گران با ملتان و اوج تعاقب آنحضرت نموده برگشت بعد از آنکه آنحضرت در پیکر نزول فرمودند هندال میرزا بی رخصت

۱. ب: 'گنگایش' ۲. ب: 'بر زبان' ۳. ج: 'غنیم' میروم

۴. ب: 'ساخته' ۵. ب: 'دشمن' ب: 'کشمیر' خطبه' ۶. ب: 'صلاح' حال

آنحضرت بر خاسته به قندهار رفت و آنحضرت مدتی در نواحی بهکر طرح اقامت انداخته منشور غایت^۱ بسططان محمود مرزبان آنجا نوشته^۲ رهنمون ملازمت نمودند او را توفیق ادراک سعادت ملازمت^۳ راهبر نگشت و بلطایف الخیل گذرانید بعد چند گاه بسمت تهته متوجه شدند بعد رسیدن نزدیکی تهته مدتی با شاه حسین^۴ مرزا ارغنون والی آنجا جنگ در میان آمد ارغونیان راه رسیدن نزدیکی تهته مدتی بادشاه حسین مرزا ارغون والی آنجا جنگ در میان آمد ارغون نیا^۵ رسد غلی در لشکر بادشاهی مسدود ساختند آنچنان بر مردم بادشاهی کار تنگ شد که اکثر بر گوشت حیوانات میگذرانیدند و ضمیمه آن والی تهته از روی فریب و فسون بیاد گارناصر مرزا نوشت که چون پیرو ضعیف شده ام و سوای دختر وارثی ندارم چه خوش باشد که صبیبه سن در عقد مناکحت تو در آید (۲۸۴) درین وقت اعضای پیری من باشی میرزا ساده لوح عقل معامله باش نداشت ازینمعنی خاک بیوفای بفرق روزگار خود انداخته و ازان حضرت جدای اختیار نمود چون از بواعث مذکور در آن حدود کاری پیش رفت بالضرور از تهته عنان سمند عزیمت بیجانب ولایت مالک نو که از راجهای هندوستان بکورت جمعیت و وسعت و ولایت^۶ ممتاز بود رب یافتند و در اوج عمله ملتان آمده براه بیکانیر متوجه خود نمود که درالایالت رای مالوه بود شدند چون بده گروهی جو دهمپور رسیدند بعرض رسید که رای مالیدیو بمقتضای اندیشه ناقص زمیدارانه و خوف سرخان خیال فاسد در سردارد لهذا پیش او رسیدن از لوازم احتیاط و خرم بعهد دانسته کسان معتبر برای تحقیق این مقدمه^۷ بطریق اخفا فرستادند جا سوسان خبر آوردند که فی الواقع فکر او بطرز دیگر است بالضرور از آنجا معاودت نمودند چون مادیه ریگستان طی بایستی کرد شتر سواره براه جلیسر روانه گشتند:

شتران جمله از پی پرواز   چون شتر مرغ پر بر آوردند

۳. ب: 'توفیق راهبر' ج: 'ملازمت' ندارد

۲. د: نوشته 'اورا'

۱. د: منشور 'عنایت'

۶. ا: 'امارت'

۵. ج: 'نزدیکی' --- نیا

۴. ب: شاه 'چین'

۷. ج: این 'معنی'

در راه سه روز و شب آب نیافتند^۱ از بی آبی و غلگی^۲ مردم تلف شدند^۳.
 بگاه تشنگی چون قطره آب   بچشم خویشتن آبی ندیدند
 ز سام انبر و از دست دادند   ز بی آبی به بیتابی فتادند^۴
 بهزار مشقت و تعب^۵ در حصار امر کوت نزول اقبال واقع شد رایا پرساد حاکم
 آنجا مقدم عالی سعادت خود دانسته شرایط خدمت به تقدیم رسانیدند بعد رسیدن در آن
 حصار سعادت آن مصار پنجم رجب سنه نهصد و چهل و نه اختر دولت از برج سعادت
 طلوع فرمود گوهر اقبال از درج اجلال^۶ نمود یعنی ولادت با سعادت شاهزاده محمد اکبر از
 حزو مقدسه سرف عصایم جهان فخر عفاف دوران حمیده بانو بیگم که نسبت پاك آن
 عفیفه الزمانی بریده اولیای عظام حضرت زنده فیل^۷ احمد جام مود و حرت بادشاه بعد
 رسیدن در نواحی تهته در حباله ازدواج در آورده بودند اتفاق افتاد چمن مراد به نهال پرو
 مندار زد آراسته شد و رایض امال به نسیم مرام شگفته گشت در شبستان اقبال شمع که
 کاشانه امید از فروغ وجودش منور گردد روشن شد و نخل دولت به ثمری که ذایقه تمنا را
 لذت مراد بخشید متمر گردید آسمان بفرو لادش بر زمین حسد برد و زمین بمقدم گرامیش بر
 آسمان فخر جست گستسگی خاطر ها را ذریعه انتظام در رسید سکستگی دلها را وسیله
 ظهور مومنیای بحصول انجامید غمهای متفرقه^۸ بشادمانیها مبدل گشت و رنج دلی^۹ جمعی
 را دوی جمعیت حاصل شد گوش شادی بلند آوازه گشت و خروس مبار کبادی بگوش
 فلك پیوست بزم فرح و نهجت آراستند و انجمن طرب مسرت پیراستند.

نظم

ریاض عیش را دیگر بهار^{۱۱} دلکشا آید   بفرق عشرت از نو شایه بال هما آید

۱. ب: 'شبانروز' آب	۲. ج: 'اکثر' مردم	۳. ج: 'گردیدند'
۴. ب: 'بیتابی' شدند	۵. د: 'تاب' در	۶. د: 'جلال' نمود
۷. د: 'قدوه قنک'	۸. ب، ج: 'تفرقه' د: 'تفرقه' ک: 'شادلها'	۹. د: 'رنج' دان
۱۰. ج: 'نظم'	۱۱. ب: 'هوای' دلکشا	

ز تولید مبارک اختر صد گونه عشرت^۱ شد برای خاطر افسردگان^۲ آب بقا آمد
 ز روی کوکب مقصود چشم بخت روشن شد دعای مستجاب از آسمان حاجت روا آمد
 کنون از باغ بهروزی گل شادی بدامان شد نهال خوشدلی را موسم نشو و نما آمد
 منجمان والا فکرت و ستاره شماران عالی فطرت از مطالعه زانچه اقبال به بیداری
 بخت و بلندی طلوع و خلود و عهود سلطنت و ارتقای^۳ قدر و دولت و بقای عمر و
 سرنست آن مولود مقصود^۴ بشارت دادند آنحضرت مراسم حمد و سپاس بدرگاه و اهاب
 العطايات به تقدیم رسانیده چند گاه در آن سرزمین بسر برده دل از مخدود برداشتند و
 داعیه بر آن نمودند که بقندهار تشریف برده پرد کیان سرادق عصمت را در آنجا
 گذاشتند قدم آرزو در شاهراه تفرید و تجرید نهند باروانه^۵ مکه معظمه شوند باین
 نیست بحاکم تهته صلح کرده روانه شدند چون در حوالی قندهار رسیدند مرزا
 عسکری که از جانب کابراں میرزا در آنجا بود در قلعداری مراتب احتیاط بجا آورده
 آماده جنگ گردید و نظر بر یکی لشکر بادشاهی نموده خیال فاسد بخود راه داد و
 خواست که آنحضرت را دستگیر نماید^۶ و آنحضرت بمقتضای وقت صلاح جنگ ندیده
 دست از تسخیر قندهار باز داشته متوجه پیش شده بودند بعد رفتن يك منزل از قندهار
 مرزا عسکری بر آمده قصد کرد آنحضرت از استماع این خبر بسرعت^۷ بسمند تیز رفتار
 بر آمده با متعلقان و حرم سرا بدر رفتند میرزا عسکری بر خیمه گاه رسیده اردوی معلی
 را غارت کرده^۸ و شاهزاده محمد اکبر را که بدست مرزا افتاده بود در قندهار آورد بعد
 چند گاه پیش کابراں مرزا بکابل فرستاد القصه چون بمقتضای غوامض حکمت الهی و
 دقایق مصلحت الهی که^۹ بر نا مرادی چندین اسباب^{۱۰} مراد سرانجام می باید نقش مراد
 بر تخته آرزو بنسبت و عیار جوهر نامرادی مردم گرفته آمد و بی اخلاصی لشکر بد

۱. د: گونه پیدا شد ۲. ب: افسرد جان ۳. ب: ج: ارتفاع

۴. ب: ج: د: مولود مسعود ۵. ب: باز روانه ۶. ب: سازد

۷. ب: بسرعت تمام تر ۸. ب: غارت ساخت ۹. ب: ج: مصلحت ازلی ب: که در ضمن ۱۰. د: اسباب ندارد

مردمی برادران و بی خردی اقربا و ناساعدی روزگار مشاهده افتاد خواستند که در لباس مجرد قدم شوق در بادیه گذارند و حلقه کعبه مراد و بر رشرته دامن بمقصود بدست آوردند با گوشه عزلت اختیار کرده از دید احوال زمان بر گران باشند لیکن الحاج در رای همراهان و جابر داشت امرا که درین سفر پر خطر بر اسم وفاداری به تقدیم رسانیده بودند فتح آن اراده نمود متوجه خراسان و عمان شدند و غیره ذیقعه ۹۵۵ در هرات رسیدند محمد خان حاکم آنجا^۱ بموجب فرمان عالیشان شاه طهماسب^۲ والی ایران مراسم مهمان داری و لوازم حد میگذاری بجا آورد و حسب الامر شاهی سلطان محمد میرزا از هرات به استقبال بر آمده از اسب فرود آمد و لوازم بزرگ دشت و تجمل^۳ و احترام بظهور رسانید بحضرت بادشاه ملاقات نمود جمیع اسباب سلطنت و بایحتاج سفر از هر قسم سرانجام گیرد^۴ که تا محل ملاقات شاه والا جاه بهیچ چیز احتیاج نکرد و چند گاه در هرات مقام فرموده بعد سیر تمامی سیر گاه و باغات و زیارت^۵ مزار حضرت زنده فیل احمد جام نموده از آنجا در مشهد طوس رسیده زیارت روضه رضویه امام عالی رضا رحمت الله علیه فایض گشتند^۶ شاهقلی اسخلو ماکم آنجا بقدر مقدور در لوازم خدمت گذاری سعی نموده همچنین بموجب حکم^۷ شاهی حکام امصار و بلاد و قصبات که در راه بودند حتی الامکان خدمت مینمودند و در پشاور^۸ سیرکان فیروزه نمودند در دامغان چشمه ایست که اکثر چیزی پلید درون آن افتد در هوا طوفان پیدا شود از شورش باد و خاک هوا تیره گردد و این^۹ تماشا را تیز بچشم حیرت بین مشاهده گردید در کارخانه قادر حکیم صنایع بدایع و خواص و تاثیرات اشیا بچندان است که بحساب ادراک و ادھام احاطه آن توان کرد که بعد سیر اماکن متوجه بیشتر شدند چون نزدیک دارالسلطنت شاه والا جاه رسیدند از اردوی شاهی ارکان

۱. ج: حکم 'هرات' ۲. د: شاه 'غیاث' ۳. د: لوازم 'ترك' و احترام

۴. ج: د: 'کرد' ۵. ب: 'مرقد منور خواجه عبدالیه نعاری و دیگر مراقد اولیای عظام کوچ کرده

برای جام زیارت مرزا' ۶. د: فایض 'کنند' ۷. د: 'بحکم'

۸. ج: 'نیشاپور' ۹. د: 'به تماشا'

دولت و اعیان سلطنت و امرای نامدار و وزرای ذوالاقتدار و اکابر و اهاالی اعظم و موالی مکرم باستقبال بر آمدند چون نزدیک رسیدند شاه عالیجاه نیز از شهر در آمد در میان انهر دو سلطان باین بزرگان ملاقات نموده و از روی مردمی و مروت ذاتی در تعظیم و تکریم دقیقه فرو نگذاشت و طوی عظیم مرتبت دادند و لوازم ضیافت مهمانداری بنوعیکه لایق حال طرفین تواند و بد و بوقوع آمد و هر روز مجلس تازه بتازه آراسته میشد و روز بروز در از دیار مواد مودت و داد میکوشید^۱ شامیانه های زربفت و مخمل باف برپا کرده و خیمه های منقش و خرگاه های مرین نصب نموده کلیم^۲ های ابریشمی و قالینهای قیمتی در ایوانهای وسیع گسترده داد عیش و طرب داده انواع تحف و هدایا از اسپان^۳ انتخابی بازیین های طلا و مرصع و عنانهای درین^۴ پوششهای فاخره مکمل و مرتب و استرهای بروغی^۵ بدیع بیکرار قسم ماده و نرایا پوششهای گرمی چندین شمشیر و کمر بند مرصع بجواهر و همانهای^۶ نقاشی نقود و قماش های نفیس و پوششهای گیش و خلعهاده و سحاب بین و جامهای پوشیدنی از اجناس زربفت و مخمل^۷ پاچه و اطلش و شجر فرنگی و یزدی و کاشی و چندین طشت و آفتابه و شمعدان زر و نقره مرصع بیواقعت و لاستی و چند طبقهای طلا و نقره و خرگاه های مزین و بساط های اعلی که در گلابی و خونی نادره روزگار بود و سایر اسباب باشاهانه بنظر اقدس گذرانید و جمیع ملازمان^۸ رکاب دولت را از نقد و جنس مقدار هال بریکی جدا جدا رعایت فرمود بادشاه نیز در آن جشن عالی گران بهان که خراج ملکها و اقلیمها تواند بود و دو بیست و پنجاه لعل بدخشانی برسم ارمغای بنظر شاه در آوردند که بی شایبه تکلف از وقت در آمدن بالکه های شاهی تا زمان بر آمدن از انملک بهر اسم درستی که از سرکار خاصه و منشیان شاهی خرچ شده بود زیاده از آن باضعاف مصاغفه پاراش شد و موجب مسرت

۱. ب: افزرمیگردید

۲. د: حکم های

۳. ب: اسپان عراقی و سحاق ج: عراقی

۴. ب: ج: فرین

۵. ب: آراسته و پیراسته و شتر بای

۶. ب: ج: تمالیهای نقاشی

۷. ب: ۸. ب: ارکان رکاب

شاه والا جاه گردید و چند روز مقام شبیه ملاقات حضرت همایون بادشاه با شاه طهماسب
والی ایران^۱ مجلس عالی باهم دگر اتفاق افتاد:

دو صاحب قرآن در یکی بزم گاه قرین^۲ کرده باهم چو خورشید و ماه
دو سعد فلک را یکی برج بود^۳ دو و بالا گهر را یکی درج بود^۴
دو کوکب که ز ایشان فلک راست زین بهم در یکی عرصه چون فرقدین
دو چشم جهان بین بهم همعنان بهم چون دو ابر و تواضع کنان
دو نور بصر چشم اقبال را دو عید مبارک مه و سال را
از هر نوع خدا طلبی و خدا جوئی و سخنان و محبت در میان آمد در اثنای مکالمه
شاه والا چاه پرسید که سبب سکشت و بر آمدن از هندوستان چه شد آنحضرت گفتند که
از بیوفایی همراهیان و بی اتفاقی برادران سلطنت هندوستان از دست رفت ازین سخن
بهرام میرزا برادر شاه آزرده خاطر گشته کمر عناد بر بست و شاه را بر آن آورد که
آنحضرت را صنایع سازد اما سلطانم^۵ خواهر شاه و قاضی بو جهان که وزیر الممالک بود و
دیگر بعضی مصاحبان دولتخواهی آنحضرت نموده سخنان یافت اندیشی بشاه گفتند و
نقاره از خاطر شاه بر آوردند و بدفعات بزم نشاط و طرب که لایق حذر بادشاهان والا قدر
بوده باشد و با هم آراسته شد و بمراتب باتفاق یکدیگر تماشای شکار قمرغه^۶ باعث
انبساط^۷ گردید آنحضرت قریب سه سال بعیش و عشرت در آن سرزمین گذرانیدند شاه
والاهمت مراسم اخلاص و محبت بجا آورده فرمود که ما را برادر خورد خود تصور نمود و
مدد و معاون دانند آنچه اقداد و اعانت^۸ مطلوب باشد بی تکلف بحسب آرزو بظهور
رسانم و آنقدر کومک که در کار شود^۹ سرانجام گردانم و اگر خود ما را باید رفت بطریق
کمک همره شویم عاقبت الامر شاه والا جاه جمیع اسباب سلطنت مهیا ساخته شاهزاده

۱. ج. د: 'مقام' -- ایران ندارد ۲. ب. ج: 'قران' کرده ۳. ب. ج: 'برج' 'جا' 'درج' 'جا'

۴. د: 'بی انصافی' ۵. ب: 'بیگم' خواهر ۶. د: 'شکار' 'قمرجه'

۷. ب: 'احتیاط' گردید ۸. د: 'اعانت' که 'مطلوب' ۹. ب: 'در' 'گاه' باشد

سلطان مراد مرزا خلف خود را با دوازده گروهی^۱ هزار سوار^۲ کمک آنحضرت مقرر گردید و برای مشایعه^۳ بمنزل آنحضرت تشریف آورده از یکدیگر کرد مرح شدند و آنحضرت از آنجا روانه شده سیر اردبیل و تبریز نموده زیارت بزرگان آن دیار کرده بعد قطع مراحل و طی منازل بالشکر بادشاهی از موالی قندهار نزول اجلال^۴ فرموده محاصره نمودند^۵ سیرزا عسکری در قلعه متحسین^۶ بوده در مراسم قلعداری سعی نمود چون محاصره باستداد کشید بعد سه مله عاجز گشته بوسیله مهدی علی خان خانه زاد و بیگم صاحبه همشیره بابر بادشاه که کامران سیرزا اسرای سفارش از کابل در قندهار فرستاده بود ملازمت نموده مکالید بنظر گذرانیدند آنحضرت قلعه را متصرف شده او را در قید^۷ نگاهداشتند در آن محاکمه بشاه طهماسب قرار یافته بود که بعد فتح و نصرت قلعه قندهار را یکسان شاه خواله کنند بموجب قرار داد قلعه را به بداغ خان که سر آبداری کمکی بدد سپردند در آن نزدیکی شاه زاده سلطان مراد میرزا خلف شاه برحمت حق پیوست و هنداغ^۸ خان از روی ستمگاری طریقه مردم آزاری در پیش نمود آنحضرت نظریه بیداری او داشته قلعه را بزور بزور ازو انتزاع کرده^۹ یکسان سرکار خود سپردند و معذری ازین وادی بشاه نوشته دادند و بعد تنظیم و تنسیق مهامت قندهار متوجه کابل شدند کامران مرزا از قلعه کابل بر آید و باندک جنگ رو بهزیمت نهاده بطرف غزنین رفت و از آنجا پیش شاه حسین میرزا هاکم تهته رسید آنحضرت بفتح فیروزی داخل قلعه کابل شده^{۱۰} بدیدار مظهر انوار^{۱۱} سعادت اطوار یعنی شاهزاده محمد اکبر که پیش کامران میرزا^{۱۲} بود در زمان بز آمدن از قلعه کابل برای جنگ آن نور حدقه اقبال را همانجا گذاشته رفت کامیاب بهجت و سرور شدند و جشن شادی و شادمانی زینت^{۱۳} داده برای^{۱۴} امتحان

۱. ج: گروهی ندارد	۲. د: کومک --- سوار ندارد	۳. ج: برای مبالغه
۴. ب: نزول اقبال	۵. ب: محصره نمودند ندارد	۶. ب: ج: متحصن بود
۷. ب: در قندهار نگاه	۸. ج: د: به هنداغ خان	۹. ج: نموده
۱۰. ب: کابل گشته	۱۱. د: خلف سعادت	۱۲. ب: ج: سیرزا در قلعه کابل بود
۱۳. ب، ج: د: ترتیت داده	۱۴. ب: بواسطه امتحان	

سعود آن حدقه^۱ سلطنت والده ماجده ایشان را در آن عقیق دیگر ایستاده کردند آن ثمره
 شجره ودلت را فرمودند که والده خود را بشناس با آنکه از شعور^۲ ولادت با سعادت
 بگایت حال که شریف چهار سال رسیده از والده شریفه جدا بود به مقتضای^۳ خدا داد که
 از ماضیه حال آن نونهال گلشن اقبال روش بود بلا تامل و بی تحاشی^۴ در چندین عصمتان
 بکنار والده ماجده در آمد از مشاهده اینحال ندرت^۵ استمال غریو از عصایم حرم^۶ قدسی بر
 خاست و آنحضرت در شگفت مانده الطاف ایزدی شالمحال آن^۷ شجر چمن اجلال تصور
 کردند القصه چند گاه در کابل داد عیش و عشرت داده شاهزاده را در کابل گذاشته
 متوجه بدخشان شدند و قلعه بدخشان را گرفته بمرزا سلیمان حاکم آنجا جنگ کردند
 مظفر و مصور گشتند در آن حدود طبیعت اقدس از مرکز اعتدال انحراف ورزید و عارضه
 صعب عارض^۸ حال گشت حتی که چند روز غش و بیهوشی روداد و خبرهای ناخوش
 براسنه خاص و عام جاری گشت^۹ بعد چند روز افاقت عاید حال خیر مالی گردید و انوار
 صحت بر چهره نورانی نمودار گشت عالم آشفته تسکین یافت و کارهای ناخوش^{۱۰} و
 برهم خورده انتظام پذیرفت کامران مرزا ازین خبر مسرور گشته از^{۱۱} حاکم تهتهه کمک
 گرفته بجناح استعجال راهی گردیده ناگهان در کابل رسیده قلعه را به تسخیر در آورده و
 انواع ظلم و ستم بر مردم نمود و اکثری را بناحق گشت چون اینمعنی بسامع آنحضرت
 رسیدی از بدخشان متوجه شده در کابل رسیده قلعه را محاصره کردند و کار بر متحصان
 قلعه تنگ شد کامران مرزا دست جور و جفا بر عیال آمرای بادشاهی که درون قلعه آمده
 و آن امرایان برکاب^{۱۲} مقدس بودند دراز کرد و زنان امرا را پستان بسته از کنگره قلعه
 آویخت و بچگان صغیر را سر از تن جدا کرده در مورچهای بادشاهی انداخت با امرا از

---

۱. د: آن نور حدقه	۲. ب، ج: از مبادی ولادت	۳. ا، ب، د: مقتضای خدا داد
۴. ب: بیگمان سببی	۵. د: نصرت استمال	۶. ج: حرم ندارد
۷. ب: تازه شجره	۸. ب: عاید حال	۹. ب: گردید
۱۰. ج، د: ناخوش ندارد	۱۱. د: از حاکم پدر حاکم	۱۲. ا، ج، د: مرزا، ب: امرا، ب: امرا، ب: امرا

دید اینحال از رکاب والا جدا شوند از آنجا که امرا اخلاص ورزد وفاکیش بودند باوجود بی ستی زنان^۱ و کشته شدن بچه‌گان خودها بر محاصره قلعه ثابت بوده داد مردانگی میدادند چون کامران میرزا دید که درینصورت هم کار پیش نمیرود از روی بیرحمی و سنگدلی شاهزاده محمد اکبر که در قلعه کابل مانده بدست مرزا در آمده بود محاذی توپخانه بر کنگره قلعه آویخت حفظ و حمایت ایزدی و خرد و صیانت صمدی شامل حال فرخنده بال گردید اصلاً اسبی و گزندی بان تازه نهال چمن دولت و اقبال ترسید آری کسی را که لطف الهی کامل احوال دولت اشتمال^۲ بوده باشد داعیه داهمه بد اندیشان چگونه پیش میرود آن کس را که سلطنت و سروری او کار فرمایان قضا و قدر در ازل مقرر کرده باشند بد خواهی بد خواهان به مضرت تواند رسانید پر تو آفتاب تائیدات الهی چون بر ساخت مقبلی تابد از محاربه^۳ بد خواهی مخالفان پوشیده نگردد و نسیم بهار رحمت^۴ نا متناهی اگر بر چمن اقبال دولتمندی و زده به آسیب خزان خواهش حسودان^۵ نقصان نه پذیرد

آن را که جدا نگاه دارد در سنگ ز آسمان بیادار

حاشاکه برورسد گزندی آشفته شود ز ناپسندی

کامران مرزا با وجود اینچنین اعمال نکوهید کار پیش نتوانست برد آخر الامر بیدست و شده از قلعه بر آمده رو بهزیمت نهاد و آنحضرت بفتح و ظفر^۶ داخل قلعه گشته شاهزاده محمد اکبر را در آغوش گرفته بزم شادمانی و امتیاز بر آراستند و داد و عیش و ارتیاح دادند و کامران میرزا بعد هزیمت در بلخ رفته به پیر محمد خان والی قندهار^۷ و توران التیجا آورده استمداد و استعانت نمود پیر محمد خان رسیدن میرزا مغتنم دانسته لوازم مهمانداری بیجا آورده بطریق کمک همراه میرزا بر سر بدخشان آمده پس از محاربه^۸

د. ۲: 'تابدار آنجا که' بد

د. ۲: دولت 'شمال' بود

ب. ۱: ستی 'زنان'

د. ۵: 'جزودان آسیب و نقصان نه پذیر' د. ۶: 'فتح و نصرت'

د. ۴: 'بهار چمن'

ب. ۸: 'محاربه بسیار'

ب. ۷: 'قندهار ندارد'

بدخشان را از مرزا سلیم^۱ متخلص نموده کامران^۲ میرزا را در آنجا نصب کرده بالکه خویش معاودت نمود بعضی امرای نفاق سرشت واقعه طلب از استماع تصرف کامران میرزا بر بدخشان از آنحضرت جدا شده قریب سه هزار سوار از کابل فراهم^۳ نموده در بدخشان رسیدند آنحضرت بعد قرار آن جماعه بد مایه برای رفع شورش کامران مرزا دفع امرای کافر نعمت از کابل روانه شدند و در وقت عزیمت آنسمت یادگار ناصر^۴ مرزا که سرفتنه فتنه اندزدن^۵ در قلعه کابل محبوس^۶ بود مسافر ملک عدم گردید^۷:

بیت

آتشی را که خلق از سوزد   جز بکشتن علاج نتوان کرد

بعد قطع مراحل در نزدیکی طالعان رسید و بکامران میرزا جنگ کرده مظفر شدند مرزا تاب نیاورده رو بهزیمت نهاده در قلعه طالعان رفته متحصین گشت و آنحضرت محاصره قلعه نموده کار باو نیک گردید مرزا عاجز شده قبول اطاعت نموده استدعای^۸ مکه معظمه نمود و از قلعه^۹ برآمده عازم شده و امرای از کابل قرار نموده بودند همه را دستگیر نموده شمشیر و ترکش در گردن هر کدام انداخته به حضور اقدس آوردند از روی عاطفت و مرحمت قلم عفو بر جرایم آنجماعه عصیان مند^{۱۰} کشیده هر کدام انعایات^{۱۱} خاص سرفراز فرمودند بعد چند^{۱۲} روز کامران مرزا که عازم خانه کعبه بود از راه معاودت نموده بملازمت اقدس مشرف شده مورد هزاران عنایات گشت آنحضرت اولاً بهر^{۱۳} طریق توره^{۱۴} دریافته بعد آن^{۱۵} در کنار گرفته گریه ها کردند چون ازان باز که در نواحی لاهور را از هم جدا شده بودند و مفارقت در ملتان بود بعد از نه سال ملاقات دست بهم

۱. ب: میرزا سلیمان   ۲. د: میرزا - کامران ندارد ۳. ب، ج، د: قرار نموده
 ۴. ب: ناصر ندارد   ۵. ج: اندوزان   ۶. ب: قید بود
 ۷. د: عدم ساختند   ۸. ب: رخصت مکه   ۹. ب: برآمده
 ۱۰. ب: عصیان منس   ۱۱. د: رابغایت   ۱۲. ب: پنج روز
 ۱۳. ب، ج، د: اورابه طریق   ۱۴. ب: میرزا دریافته
 ۱۵. ب: روانه ج: ملاقات برادرانه نموده د: برادرانه ملاقات نموده در کنار

روداده بود^۱ بزم عیش و عشرت آراسته شد^۲ و داد انتعاش و مسرت داده آمد^۳ چون مجلس آخر شده کولاب و بعضی محال از ولایت^۴ بدخشان به کامران میرزا مرحمت فرمودن و عکسری مرزا را که در قندهار قید کرده بودن و تا حال در زندان مکافات بود خلاص نموده^۵ حواله سیرزا کردند و در همانطرف جاگیر داده^۶ فتح و فیروززی بکابل معاودت فرمودند بود انتظام زهام کابل و حصول عیش و کامرانی در سینه نهصد و پنجاه و شش هجری به تسخیر بلخ یورش فرموده با جمیعت سایشته متوجه آنسمت شدند و منشور عالی در باب طلب کامران میرزا^۷ که دران حدود بودن صادر گشت میرزایان و امرا بالشکر^۸ سایشته آمده ملاذمت کردن و کامران میرزا از آمدن بلطایف الخیل گذرانید آنحضرت کوچ بکوچ روانه شدند و بعد رسیدن دراتک باندک جنگ قلعه را انتزاع نمودند بعد آن در نواحی بلخ نزول اقبال اتفاق افتاد پیرمحمد خان والی آنجا صفوف آراسته آماده مصاف گشت و بجنگ عظیم در پیوست بهادران شجاعت و بلان^۹ جانفشان بمیدان کارزار در آمده چقلشاهای مردانه نمودند و شکست بر لشکر مخالف نهاد^{۱۰} پیرمحمد خان صورت حال بدین متوال دیده از معرکه بر آمده منهزم گشت آنحضرت داعیه تعاقب مخالف و تسخیر بلخ مصمم داشتند اما از بی اتفاقی امرا این اراده بظهور بر سید و کار ناتمام شده^{۱۱} مانند همدین اثنا شهرت مخالفت کامران میرزا و عزیمت او بسمت کابل بر زبانها افتاد بحسب^{۱۲} صلاح وقت تسخیر بلخ موقوف داشته روانه کابل شدند در سعادت ترین اوقات داخل قلعه^{۱۳} کابل گشتند و بعیش و عشرت استغال ورزیدند کامران میرزا^{۱۴} بر سر بدخشان و آن نوحی لشکر کشیده بمیرزا سلیمان و مرزا هندال جنگ نمود در آنجا^{۱۵} کاری نساخته روه بکابل آورد آنحضرت از استماع این خبر متوجه

۱. ج: 'بود' ندارد ۲. ب: 'آراسته' داد ۳. د: داده 'اند'

۴. د: 'محال ولایت از' بدخشان ۵. د: 'کرده' ۶. ب: 'داده' ندارد

۷. ب: 'عالی طلب کامران مرزایان' ۸. ج: 'امرایان' د: 'با امرا و لشکر' شایسته ۹. د: 'شجاعت' نشان: ب: 'والی' --- و بلان 'ندارد'

۱۰. ب: ج: 'مخالف' افتاد ۱۱. ب: 'ناتمام' مانند ۱۲. د: 'بحسب' اتفاق و

۱۳. ج: 'داخل' ارك: ب: 'داخل' قلعه ارك ۱۴. 'از کولاب' برسر ۱۵. د: 'آنجا' ندارد

دفع او گشته در قیاق متصل غوربند هر دو لشکر باهم پیوست و آتش کارزار مستعل
گشت جوانان کار طلب که تشنه جگر آن زلال جانستانی بودند قدم در دایره دارگر آورده
و بازار روزگار اهل شقیا^۱ بر آوردند ویلان کار گذار بر جشن رستی در میدان کارزار
جولان داده در خونریزی اعدا تیغ جانستان را آب دادند:

به پیوست جنگی گر ایشان نشان   ندادند گردان گردن کشان
همه رنگ شد زیر لعل اندوان   خوگر ماس ها رنگ داده بخوان
بیابان بکردار جیحون^۲ زخون   یکی بیسر و دیگری سرنگون
چون آنحضرت بر پشته ایستاده آماده فگار نوکران موافق و منافق به چشم آدم
شناس خویش مینموده^۳ دیدند که اکثر امرا خاک او بار بر فرق روزگار خود ریخته نجابت
کامران میرزا روانه شدند و بعضی در استعداد رفتن هستند و معامله دگر گون شده^۴ از
مشاهده این حال سنان جانستان از سرفهر و غلبه و غضب^۵ گرفته و بفوج مخالف شتافتند
ناگهان تیری بر اسب خاصه رسید و لشکر غنیم غالب آمد و لشکریان آنحضرت مغلوب
شده رو بفرار نهادند:

نظم

جویینی که لشکر همه پشت داد   توتنها بده جان شیرین بباد
جویینی که یاران نباشند یار   هزیمت زمیدان غنیمت شمار
بل ضرور آنحضرت عنان تاب گشته بخاک^۶ ضحاک تشریف آوردند^۷ و بسبب
ضعیف و پیری^۸ بسیاری تردد جبه^۹ از بالای والای^{۱۰} خویش فرود آورده^{۱۱} انداخته روانه
گشت چون در کهمرو^{۱۲} و نزول اقبال واقع شد شخصی از انطرف در با آواز داد^{۱۳} که ای کار

۱. ب: اهل 'اشقیا'   ۲. ب: 'داده' زخون   ۳. ج: 'مینمودند' د: 'پمودند'

۴. ب: 'گریده'   ۵. ب: 'غضب' بدست اقدس   ۶. ب: ج: د: 'بجانب' ضحاک

۷. ب: 'تشریف' بردند   ۸. ب: ج: 'و پیری' ندارد   ۹. ب: ج: د: 'تردد' خاصه

۱۰. د: 'والای' ندارد   ۱۱. ب: 'یکی' از خد متگاران سیردن او از نبابه لوحی جبه خاصه را در راه

۱۲. ب: 'چون' نزدیک بکمر رسید: د: 'رسید'   ۱۳. ب: 'آواز' کرد

خبر بادشاه هست آنحضرت فرمودند که چه میگوی و در میان شما
 است او جواب داد که خبر چنانست که بادشاه زخمی از معرکه بر
 آمده دیگر کسی نشان^۱ را ندید آنحضرت روی اقدس باو نمودار کردند و این معنی باعث
 تسلی او گردید و مردم^۲ کامران میرزا جبهه خاصه که از راه بدست آنها افتاد پیش مرزا
 آوردند^۳ مرزا گذشتن آنحضرت ازین جهان فانی تصور نموده^۴ بغایت شادیان و کامران
 گشت و گفت:

بیت

دم حیات پس از مردن چنان دشمن   کمال برم که ز صد سال زندگانی به^۵
 و از آنجا رو بکابل آورده قلعه را به تسخیر در آورد و شاهزاده محمد^۶ اکبر را مقید
 ساخت بعد سه ماه آنحضرت سامان لشکر کرده متوجه کابل شدند کامران مرزا باستماع
 اینخبر کسان خود را در قلعه گذاشته و شاهزاده محمد اکبر را با خود مقید گرفته بقصد
 پیکار روانه شد آنحضرت از روی رافت و عطوفت منشور اعلی متضمن نصایح ارجمند
 که گوشواره بگوش هوش تواند بود صادر فرمودند وزرا^۷ در جواب نوشت که چنانچه
 قندهار بحضرت تعلق دارد کابل بما^۸ تعلق کرد^۹ باین شرط صلح مینماید باز آنحضرت
 نوشتند که اگر راستی و دوستی را آهنگ مصمم است صبیحه رضیه خود را در عقد
 مناکحت شاهزاده محمد اکبر دراز تا کابل را بآنها عنایت فرموده باو شما به تسخیر
 هندوستان کمر همت بر بیدیم مرزا میخواست که این معنی را قبول نماید اما امرای
 منافق میرزا را از راه برده آماده جنگ نمودند در نزدیکی جارا بکان^{۱۰} را محاربه عظیم
 روداد کامران میرزا تاب نیاورد رو بهزیمت نهاد و خود را در افغان نستان کشید و مرزا

---

۱. ب.ج: 'ایشان'   ۲. ج: 'مردمان'   ۳. ب: 'آورده بودند'
 ۴. ج: 'کرده'   ۵. د: 'را'   ۶. ب: 'محمد اکبر'
 ۷. د: 'او'   ۸. ب: 'بمن'   ۹. د: 'داد'
 ۱۰. ب.ج: 'دخار بکاران'

عسکری میرزا عسکری در قید آمد و فتح و نصرت^۱ آنحضرت گردید:

بیت

ز فیروزی شاه لشکر شکن سپه را دگر جان در آمد به تن
شاهزاده محمد اکبر که در قید کامران مرزا بود بملازمت اقدس مشرف گشت و
موجب هزاران شادگامی گردید مقرر شد که من بعد شاهزاده از رکاب اعلی جدا نشده^۲
و آنحضرت از آنجا روانه^۳ کابل شدند و مرزا عسکری را مسلسل نزد میرزا سلیمان در
بدخشان فرستاند که براه بلخ روانه مکه معظمه گرداند چنانچه میرزا عسکری خجالت زده
از جناب والا روانه کعبه الله گردید و در سینه نهصد و شصت و پنج هجری در میان مکه و
شام مسافت زندگی قطع نمود و کامران مرزا بعد هزیمت خود را چار ضرب زده قلندرانه
از راه ده سربطرف جوی شاهی که الحال بجلال آباد موسوم گشت رون هادوبه اعانت
افغان خلیل و مهمند دوسه مرتبه^۴ جمعیت یکجا کرده بافواج بادشاهی که بر سر او تعین
شده بود کارزار شکست یافت آنحضرت برای دفع شورش از کابل نهضت فرمودند
چون نزدیک گندرگ^۵ رسیدند کامران مرزا بامداد و احشام افغانه شبخون آورده کار
نا^۶ ساخته بدر رفت و در آن شبخون میرزا هندال از دست افغانی نا دانسته بدرجه شهادت
رسید و باعث فراوان غم خاطر مقدس گشت و نزدیک میرزا پدر بزرگوار در گذر^۷ کابل
مدفون کردند بالجمله آنحضرت در موضع بهلوار توابع بیگ بهار تا باقضای ایام زمستان
اقامت فرمودند چون زمستان^۸ باآخر رسید و صولت سراو مایگی^۹ آورد بر سر افغانان که
کامران مرزا در پناهن آنها رفته بود یورش کردند و در پیش بلاغ پاشی از شب گذشته
جنگ روداد اکثر افغانان بوحشت آباد عدم رفتند و کامران مرزا از آنجا گریخته بدر رفت
و رایات عالی از انطرف خاطر جمع نموده بکابل معاودت فرمودند کامران مرزا^{۱۰} رو

۱. نصرت 'نصیب' ۲. ب: 'نشود' ۳. د: 'روانه' ندارد

۴. د: سه 'دفع' ۵. ب: 'گندک' د: 'گندیک' ۶. د: کار 'نامه'

۷. ب: گذر 'گاه' ۸. ب: زمستان 'ندارد' ۹. ب: 'سرمار و بکمی' د: 'سرمایگی'

۱۰. ب: ح: مرزا 'بستوده آمده'

به هندوستان نهاده پیش^۱ ولد شیرخان که بعد از فوت پدر بر تخت نشین هندوستان شده بود و در انوقت در پنجاب مهم جمون داشت رسید در قصبه متین^۲ سلیم خان پسر^۳ او از خان و مولانا عبدالله خان لودی^۴ و دیگر امرا به استیصال فرستاده دوران قصبه با یکدیگر ملاقات کردن سلیم خان بعد ان فراغ از مهم جمون مرزا را همراه گرفته عازم دهلی گردید^۵ و میخواست که او را دستگیر نماید مرزا ازین معنی آگاه گشته از منزل ماچھی واره فرصت یافته یوسف آفتابی^۶ را در خانه خواب خود^۷ گذاشته قرار نموده براجه بگهات که هشت گروهی شهرند واقع است پناه بردو در آنجا چون اتفاق نیفتاد^۸ براجه کهلور که از راجه های کوهستان بکثرت جمعیت و ولایت ممتاز بود رفت چون ادهم جان داد در و بدولی افتاده بنگر کوت رسید و از آنجا در جمون آمد در آنجا هم نتوانست اقامت ورزید به مشقت بسیار^۹ سلطان ادهم کهگر که در آن زمان ببادشاه بنایش نداشت و بطور خود حکومت میکرد رسید سلطان ادهم مرزا را نگا هداشته عرضداشت بجناب والا متضمن استدعای مقدم مقدس نمود آنحضرت معه شاهزاده محمد اکبر براه نیکساب متوجه شدند و از آب سند گذشتند سلطان^{۱۰} شرایسط دولتخواهی بجا آورده کامران سیرا را همراه گرفته در مقام رهاله^{۱۱} بخدست آنحضرت آورد از آنجا که مرزا بقدر تقصیرات عظیمه شده بود و آنحضرت از بی اعتدالی او تنگ و لشکریان بجان بودند چون حضرت فردوس مکانی محمد بابیر بادشاه در زمان رحلت وصیت فرموده بودند که این برادران ما یکدیگر قصد نکنند لهذا آنحضرت قصد جان مرزا نکرده به صلاح دولتخواهان نیک اندیش و تقاضای وقت میل در چشم کشیده و هر دو چشم مرزا را که دید بآن جان و دل او بودند از بصارت معزول کرده فروغ از دیده بر گرفتند و رخصت مکه معظمه دادند مرزا در آنمکان شریف

---

۱. ب.ج: سلیم خان ولد	۲. ب. در: مقام قصبه متین رسید	۳. ب.ج: پسر خود او
۴. ب. سلطان پوری	۵. ب. شد	۶. د: آفتابی
۷. د: داد	۸. ب. نزد راجه	۹. ب. پیش سلطان
۱۰. ب. لوازم	۱۱. ب. برهانه	

رسیده بعد دریافت سه حج در سنه نهصد و شصت و چهار همانطرف ودیعت حیات سپرد
 القصه آنحضرت بعد رحلت^۱ سیرزا در کابل رسیده بعیش و عشرت پرداختند دامن دولت
 والا که غبار آلوده حوادث بود بسر چشمه افصال الهی شست و شویافت و جمیع کافر
 نعمتان بسزای نیات و اعمال خود رسیدند و خرمن عمر و دولت ایشان برق قهر ایزدی
 سوخته شد و نشان هستی آنها از صفحه روزگار سترده گشت چنانچه رضاعت و ساعت
 عسرو مواد و مطالع بسر جا بجا موافق ترتیب ربانی و تنسیق مکانی گذارش یافت
 اکنون شمه از احوال سعادت اشتغال شیر شاه به تحریر در آوردن ترکیب^۲ و ترتیب این
 نسخه نمودن و برای مترصدان اخبار سلاطین از مغانی آماده کردن ناگزیر است شیر شاه
 عرف فرید خان افغان سوردر زمانیکه سلطان بهلول لودی فرمانروای هندوستان بود ابراهیم
 جد فرید خان که سوداگری اسپان میکرد از ولایت آورده آمده نوکری امرا اختیار کرد و
 در موضع شمله تابع نار تول بوطن گزیده در عهد خلافت^۳ سکندر بن سلطان بهلول پیش^۴
 جمالخان حاکم جونپور نوکر گشت بعد فوت او حسین خان خلف او که پدر فرید خان
 باشد نزد جمال خان بوده رسید^۵ و کاردانی خود ظاهر ساخت و روز بروز ترقی و پیش آمد
 او شد و جراترقی نشود که کار فرمایان فضا و قدر سلطنت هندوستان بنام خلف سعادت
 پوندش مقرر کرده بودند و مقرر است که هر گاه زمان ولادت با سعادت بادشاه قوی طالع
 نزدیک میرسد ناظمین سلسله علوی در نزدیکی آن از مقدم^۶ میمنت نوازش بشارت
 فرخنده و ایات بمنصه ظهور جلوه گر میسازند مصداق اینمعنی آنکه در ایامی که والده
 شریفه فرید خان بقصر گرامی آن حلف مسعود حامله بود در عالم جواب مشاهده نمود که
 ماه منیر از آسمان فرود آمده در کنار آن غفیفه شد:

بیت

راحت بهمه وجوه بخشد این جواب   همانوقت بیدار گشته این جواب

۱. ب: بعد 'رخصت'   ۲. ب: ترتیب سترکیب ندارد ۳. ب، ج: 'سلطان' سکندر

۴. ج: 'پیش' ندارد   ۵. ب، ج: 'رشد'   ۶. ب، ج: 'آن' مقدم

سعادت انتساب بشوهر خویش گذارش نمود حسن خان بفی تامل و تحمل تا
زیابه چندیان عقیقه زد که ^۱ آن کد باتو متعجب گشته استفسار نمود که من خواب خود
بیان کردم تازیانه زدن و مرایی تقصیر از ار دادن از چه راه است فرمود که این خواب مرده
میده ^۲ بر مقدم خلف قوی هطالع از آنجا که بزرگان آزمود کار فرموده اند که اگر خواب
نیک نمودار شود بعد بیداری در آن شب باز بخواب نیاید رفت ^۳ تا نتیجه آن زایل نگردد ^۴
ازینجهت تازیانه زدم که از درودان بقعیه شب ترا ^۵ خواب بگیرد القصه در سعادت ترین
اوقات آن خلف مسعود بعالم وجود آمده چون چهار ساله گردید روزی چون طفلان گریه
کنان در می از پیش پدر خویش طلب میکرد درویش صاحب حال و قال و دانای اسرار
حال و مال فرید خان را بدینحال دید بخندید و با آواز بلند گفت سبحان الله که بادشاه
هندوستان بطلب در می گریه مینماید حسن خان از کلام درویش خدا اندیش واقف
گشته بغایت مسرور شده ^۶ و اینمعنی را مصداق خواب نیک آن عقیقه ^۷ تصور نموده یقین
دانست که این خلف سعادت مند بمرتبه ^۸ والا کامیاب خواهد شد چون آنوالا اختر بجد
تمیز رسید علامات ریاست از فراست او ظاهر و آیات و ایالت ^۹ از بسالت او ماهر و
اطوار جهانداری از فرط خبر داری او واضح و آثار بادشاهی از وفور آگاهی اولایح بود
القصه چون جمال خان حاکم جونپور حسن خان را پیش آورد پرگنه سهرام و تانده از
توابع رھتاس بجاگیر او مقرر نموده ^{۱۰} پانصد سوار همراهش نمودند ^{۱۱} فرید خان داروغه
جاگیر بدر گشته از روی تدبیر صایب و فکر ارضنایب و عقل خدا داد و دانش مادرزاد نظم
نسق معاملات و بندوبست مهمات بواقعی کرده در تادیب و تخریب کرد بکشان و قمع
و قمع سر تابان و امنیت پرایا و رفاهت رعایا افزونی ^{۱۲} زراعات دارد یاد حاصلات و آبادی

---

۱. ب: 'روند' ج: 'زد' آن
۲. ب: خواب 'بشابت مروید' ۸. ج: 'نیاید' کرد
۳. ج: 'ترا' باز خواب
۴. ب: از 'ان خواب زایل نشود'
۵. ج: 'مسرور' گشت
۶. ب: عقیقه 'را' تصور
۷. د: 'بر تبه' والا
۸. ب: 'ایالت و آثار'
۹. ب: 'مقرر کرد' ج: 'معین نمود' ۱۲. ب: 'وفود' زراعات
۱۰. ب: 'مرحمت' نموده، د: 'مقرر' کرده

دیہات مساعی جمیلہ بکار برد چنانچہ جاگیر آباد گشت و محصول افزون آمد و سرکشان ازو^۱ در هراس بوده من^۲ بمالگزاری و رعیت گری^۳ دادند و همچنان فرید خان^۴ به تحصیل علوم قیام ورزیده عزبی تا قافیہ و فارسی گلستان و بوستان و سکندر نامہ و دیگر کتب معروف خواندہ بود بعد از ان آنکہ حسن خان و دیعت حیات سپرد فرید خان و برادران او را تا مدتی بر سر جاگیر مناشقہ مانند چون فرید خان از ہمہ برادران اعیانی و علاتی کلان بودہ^۵ و در عقل دانش و شجاعت و مردانگی سر آمد بود^۶ و خدمت حکام بجا آورده مورد تحسین و آفرین^۷ و مشمول عنایات میشد درین مناقشہ همکنان رعایت او^۸ می نمودند بعد از آنکہ سلطان ابراہیم لودی گشتہ شد و ظہیرالدین محمد بابر بادشاہ اورنگ آرای خلافت ہندوستان شدند فرید خان پیش بہادر خان ولد دریا خان کہ بولایت پتنہ^۹ مصروف شدہ خود را سلطان محمد خطاب کردہ اسم سلطنت بر خود بستہ بود رفتہ نوکر گردید و مصدر خدمات پسندیدہ گشت نوبتی در حضور سلطان محمد در شکار گاہ از روی جرات و دلاوری شیری بشمشیر زد او فرید خان را شیر خان خطاب دادہ پیش آورد و روز بروز رتبہ او بلند گردانید و بعد چند گاہ و کالت پسر خود بہ شیر خان مقرر کردہ بجا گیر ہا فرستاد چون صحبت شیر خان درینجا درست نشد نزد سلطان جنید برلاس کہ از اعظم اسرای بابری و خواہر حضرت بادشاہ در حبالہ زوجیت او بود در مانکپور رفتہ نوکر گردید اتفاقاً^{۱۰} سلطان جنید برلاس از مانکپور بملازمت بادشاہ آمد شیر خان ہمراہ او بود وضع^{۱۱} و اطوار بادشاہی دیدہ بایاران خود گفت کہ مغل را از ہندوستان بر آوردن آسان است مغل^{۱۲} بذات خود بمعاملات نمیرسد بشکار و عیش و عشرت بشغول است دیدار معاملات بروز را میگذارد عیب افغان ہمین است کہ بخود اتفاق ندارند اگر

۱. د: 'زراعات'۔ ازو 'ندارد' ۲. د: 'بودہ' باشد ۳. ج: 'رعیت' پروری

۴. د: 'بمحاصلات و آبادی دیہات ساعتی جمیلہ بکار بر چنانچہ جاگیر آباد گشت و محصول افزون آمد و

سرکشان از و تحصیل' ۵. ب: 'کلان بودہ' ندارد ۶. ب: 'درہنگام' و خدمت

۷. ج: 'و آفرین' ندارد ۸. د: 'او' ندارد ۹. ب: 'تہتہ'

۱۰. ب: 'اتفاقاً' حسب الامر ۱۱. ا، ج، د: 'وصلح' ۱۲. ج: 'چہ' بذات د: 'چہ' مغل

مرادست دهد با هم متفق بوده مغل را بدو رسانم یاران ازینمعنی خنده^۱ و استخفاف میکردند روزی سلطان جنید برمایده خاص بادشاهی حسب الامر والا حاضر شده شیر خان نیز در آن مجلس حاضر بود طبق ماهچه پیش شیرخان گذاشتند^۲ او خود را از خوردن عاجز یافته کارد کشیده ماهچه را پاره پاره ساخته به قاشقی خوردن گرفت چون نظر بادشاه بران افتاد برینحال واقف گشته پسندیده بمیر خلیفه وزیر فرمود که این افغان غریب کاری کرده از همانروز بنظر غریب^۳ منظور گشت به نوبتی سلطان شیرخان را بادو افغان دیگر برای سرافرازی منصب گردید^۴ از نظر اقدس در آورده از آنجا که رای حاکم^۵ عالم آرای بادشاهان پرتویست^۶ از شمع انوار ایزدی آنچه بعد از سرانجام کار بمنصه ظهور میرسد بر مرات ضمیر صافی^۷ سال اول جلوه گر میگردد و از غایت عافیت بینی و نهایت آگاهی صورت واقعه را پیش از وقوع بمیران عقل روشن می سنجد حضرت بادشاه آن دو افغان را نوازش فرمودند و در باب شیر خان حکم شد که چشمان این افغان شوخ مینمایند این را دستگیر کنند شیر خان را از بسکه عنایات^۸ ایزد متعال شاملحال سعادت استمال او بود و صانعان قضا خلعت سلطنت به بالای والا او دوخته بودند صدور حکم بادشاهی بفرس دریافته پیش از آنکه او را قید کند فرصت را غنیمت یافته بدر رفت و باز بملازمت سلطان در پتنه^۹ رسیده صاحب اعتبار گشت چون پسر^{۱۰} سلطان محمد فوت شده و او وارثی که قابلیت سلطنت داشته باشد نداشت و شیر خان بدار الملك او بود بعد فوت او حکومت ولایت بهار به استقلال کمال یافت و اطراف آن ولایت شمشیر وقوت اقبال در حیطه و تصرف آورده و شوکت و حشمت پیدا کرد و خیال تسخیر بنگاله بخاطرش افتاد دران نواحی منجمی بود عالی فطرت والا دانش در دقیقه شناسی طلوع و غروب ستارگان و شرف و هیوط اختران و اتصالات انجم باخود پای نظرات کواکب با یکدیگر و احکام

۱. ب: 'خورده'	۲. ب: 'نهادند'	۳. ب: 'عزت'
۴. ب: 'منصب گردید' ج: د: 'گردید' ندارد	۵. ج: د: 'حاکم' ندارد	
۶. د: 'پرتولت'	۷. ب: 'بادشاهان شان' اول	۸. ج: 'عنایات' ندارد
۹. ج: د: 'سلطان محمد' د: 'تهته' رسیده	۱۰. ج: 'پسر' ندارد	

نتایج هریک^۱ کمال و به ابر از زار آسمانی و اظهار اسرار سر نوشت آسمانی مهارت تمام داشت و مانند سرورش غیب حقیقت حال و استقبال ظاهر میگردد در گذارش احوال فلک^۲ زمین سحرنبود^۳:

بیت

دقیقه سنج خرد پرور و ستاره شمار   اشاره فهم بلند اختر و همایون^۴ فال
شیر خان در باب ساعت برای تسخیر بنگاله بآن منجم ارسطوشیم التجا آورد او
ساعتی فرخنده که برای حصول نصرت و فیروزی مختار بوده باشد انتخاب نموده نوشته
داد بتائیدات الهی در آن ساعت سعید شیرخان بر بنگاله یورش کرده به تسخیر در آورد و
نیز چون تاجحان افغان حاکم چنار کده را با پسران بسبی از اسباب شتند شیرخان مسماة
لاد و ملک منکوحه تاج خان را بفریب و فسون در نکاح^۵ آورده قلعه مذکور را متصرف شد
و بر تمام ممالک شرقیه استیلا آورد و همدین نزدیکی حضرت ظهیرالدین محمدبابر
بادشاه مرتحل مرحله بقا شدند و حضرت نصیرالدین محمد همایون بادشاه سریر آرای
خلافت گشته سلطان محمود بن سلطان سکندر لودی به پتنه^۶ آمده مسند آرای
حکومت گشته شیرخان متابعت او اختیار کرده باتفاق یکدیگر در جونپور رفته آن نواحی
را از امرای بادشاهی تخلیص نمود و بعد چند گاه لشکر بادشاهی جونپور را از و باز گرفت
چون سلطان محمود در سینه نهصد چهل و پنج در اودیسه بمرگ طبعی در گذشت
شیرخان بلا مشارکت^۷ غیری بر پتنه^۸ و بنگاله دست تصرف یافت و قوت و مکن
بهمرسانیده بر ملک بادشاهی باخت شروع نمود بعد از آنکه بادشاه بدفع او متوجه شدند
او صلح در میان آورده قطب خان عرف عبدالرشید پسر خود را با فوج بملازمت گذاشت
که در خدمت حاضر بوده باشد چنانچه قطب خان در مهم گجرات^۹ مدت بدید گذشت

۳. ج. سحر میگرد، د. سجود

۲. د. افلاک

۱. ب. استعمال، کمال

۶. د. تهته

۵. ب. خود

۴. د. مبار

۹. ج. د. بر کاب، ب. هم کاب بود از آنجا گریخته پیش

۸. ب. بر تمام پتنه، د. تهته

۷. د. شراکت

پدر آمد چون بادشاه را

شیرخان فرصت یافته اکثر بلاد تصرف در آورد پس از آنکه ممالك گجرات مفتوح شد^۱ و افواج بادشاهی بر سر^۲ شیرخان تعین گردید و بادشاه نیز متوجه شده بعد تسخیر قلعه چنار کده روانه بنگاله شدند و افواج بادشاهی^۳ شیرخان که در بنگاله قیام داشت باستماع توجه بادشاه در خود تاب مقاومت ندیده از بنگاله بطرف چهار کهند^۴ رفت و بر اجه چنتمان برهمن حاکم قلعه رهناس پیغام کرد که چون مغل از عقب میرسد اگر از روی مروت در قلعه بجهت اهل و عیال جادهی احسان است که تا باقی عمر بر کردن خواهد بود و در ایام نکبت بلطف همسایگان^۵ ضرور است بچنین حرف و حکایت و چاپلوسی و نیرنگسازی راجه ساده لوح را که زمان او بارش در رسیده بود فریفت او قبول کرد که اهل و عیال او در قلعه در آریند آنگاه شیرخان یکهاز دولی ترتیب داد و در هر دولی جوانان مردانه انتخاب کرده مسلح نشانده و در چند دولی که پیش بود عورات در آورده روانه ساخت و دریانان قلعه کسان راجه به تفحص دولیها مشغول شدند و در چند دولی عورات را دیدند شیرخان بر اجه پیغام کرد که مستورات نمیتوان نموده و ننگ ستر نتوان قبول کرد راجه که ستاره دولتش نزدیک بغروب رسیده بود از ساده دلی^۶ منع کرد که مزاحمت رسانند چون دولیهای تمام به قلعه در آمدند افغانان قوی جنگ و جوانان با ساز جنگ از دولیها بر آمده متوجه^۷ خانه راجه شدند و جمع خود را بدروازه رسانیدند و شیرخان نیز با فوج مسلح^۸ مستعد شده خود را بدروازه^۹ رسانید و بسیاری از کسان راجه به قتل در آورد و در نهایت آسانی قلعه بدست آمد^{۱۰} چون اینچنین قلعه آسمانی ارتفاع که از مبادی بنای آن پنج^{۱۱} فردی از فرمان روایان بران استیلا نیافته و در هندوستان نظیر آن کم نشان میدهند به تسخیر در آمد شیرخان کلید بیت المقصود بدست آورده اهل و عیال خود را در آن با من گذاشته بجمعیت خاطر در

۲. ب: 'ج'، د: 'افواج بادشاهی' ندارد

۶. ج: 'لوح'

۹. د: 'شیر' --- بدروازه ندارد

۲. د: 'بر سر' ندارد

۵. د: 'بلطف' کردن

۸. ب: 'با فواج' خود

۱. ب: 'گشت'

۴. ب: 'چنار کده'

۷. ب: 'خود متوجه راه'

۱۰. ب: 'قلعه را بدست آورد' ۱۱. ج: 'از هیچ' فردی

پی کار خود گردید و بادشاه در بنگاله رفته به عیش و عشرت پرداخت و ایام برسات در میان آمد شیر خان راه بنگاله مسدود ساخته بگذاشت که خبر ملك و رسد^۱ غله بلشکر بادشاهی^۲ رسید بعد از آنکه بادشاه از آنجا^۳ مراجعت کرد در هنگام^۴ بهوجپور تهته بر کنار دریای گنگ اتفاق اقامت افتاد شیر خان نیز بالشکری عظیم آمده خیمه انداخت و بحرف و حکایات بحسب ظاهر صلح کرده روزها میگذرانید و در باطن خنگ جنگ^۵ در عرصه خیال^۶ جولان میداد تا آنکه جمعی از پیاده مردم زیون را با اسباب بسیاری رو بروی لشکر بادشاهی گذاشته خود دو منزل عقب رفته نشست از آنجا که امری از پرده غیب بظهور پیوستن بود منصوبه چنان نشست لشکر بادشاهی در کمال غفلت میگذرانید شیر خان از لشکر خود شبگیر کرده ناگهان صبحی بر خیمه گاه بادشاه در رسید و تیغ بیدریغ بخونریزی و لشکر کشی از پیام همت و دلاوری بر کشاد و لشکر بادشاهی را فرصت بزین گردن اسپ نشد تا بجنگ انداختن چه رسد آن خفتگان بستری پروای و نشستگان جام^۷ غفلت اکثر بخوابگاه فنا مینمودند^۸ و بسیاری به بیابان نورد هزیمت شدند:

ابیات

یکی داشت سردر هوای نگار	که با جان فسانش افتاد کار
یکی جامه ^۹ میساخت همدوش تن	که شد جامه اش جا بستن ^{۱۰} کفن
یکی میشد از باده عشرت پرست	که از باده سرگ گردید مست
یکی گوش بر نغمه جنگ داشت	که اندر مقام عدم پاکداشت
یکی برد بارش بود آرزو	که شد تخته برد تابوت او
یکی خواست ^{۱۱} زنهار دیگر گریخت	گریزنده هر سوهمه رخت ریخت
یکی ترکش افگند دیگر کلاه	گریزان برفتند ^{۱۲} بی راه راه

۱. ج: 'یارسد' غله	۲. ج: 'بادشاهی' ندارد	۳. ج: 'از' بنگاله
۴. ج: 'مقام' بهوجپور	۵. ب: 'خنگ' خود 'جنگ' را	۶. د: 'خیال' خود
۷. ب: 'خیام'	۸. ج: 'غنودند'	۹. ب: 'کار' میساخت
۱۰. ج: 'جانشین' کفن	۱۱. ب: 'خون'	۱۲. ب: 'گرفتند'

برآمد از انجایکه دستخیز همه بر گرفتند راه گریز
 گریزان سپاهی گروه‌ها گروه نهاده رخ سوی دریا و کوه
 نمودند شاه و سپه جمله پشت دران راه پادی^۱ در آمد بمشت
 نه تاج نه تخت و نه دولت نه جاه نه اسپان نه مردان نه جنگی سپاه
 زبس غارت امتعه و چارپا دران دشت شد بر سپه تنگ جا
 بفرمان بادشاه حقیقی فتح و نصرت نصیب شیر خان گردید و بادشاه شکست خورده^۲
 بهزاران تعب و هجن در آگره رسیده^۳ بعد یکسال افواج فراهم آورده باز در قنوج آمده جنگ
 کرد^۴ درین مرتبه بر تایدات الاهی^۵ و معاصدات نامتناهی شیر خان مظفر و منصور گشت:

بیت

به نیروی مردی و فرهنگ خویش بکردون بر افراشت اورنگ خویش
 بادشاه منهزم گشته نتوانست در آگره و دهلی اقامت ورزید در لاهور رسیده چند
 مقام کرده بسمت و تهته رفت و شیر خان بعد چنین فتح عظیم تا لاهور تگاش^۶ کرده از انجا
 که^۷ خواصخان غلام خود را که مقدمه الجیش و قوت بازوی او بود و در شجاعت و مردانگی
 طاق و در سخاوت و نیکنامی سهره آفاق چنانچه تا حال در هندوستان کارنامتهای او را در
 سرود و نغمه می سرآیند با لشکر گران بتعاقب بادشاه فرستاد او تا ملتان تعاقب نمود و
 معاودت گردد شیر خان تا تهته قلعه که هران رفته بر گشت^۸ و متصل کوه بالناته قلعه بنیاد
 نهاده برهتاس^۹ موسوم گردانید و ده هزار سوار برای سند راه لشکر بادشاهی و بالش که هران
 در انجا گذاشت^{۱۰} چنانچه انقلعه را خلف او اسلام شاه با تمام رسانید القصه شیر خان بعد
 تنظیم و تنسیق مهمات اندیار با آگره رسیده در سینه نهصد و چهل و هفت سکه و خطبه بنام
 خود نموده بشیر شاه خطاب کرد و این بیت بر سیج نقش بست:

۱. ج: 'چون' در	۲. د: 'خورده' خود را	۳. د: 'رسانید'
۴. ب: 'جنگ' کرد	۵. ب: 'تایدات' ایزدی	۶. د: 'تعاقبش' کرده
۷. ج: د: 'که' ندارد	۸. ب: 'که هران' معاودت نمود د: 'تا تهته' سرب گشت ندارد	
۹. د: 'رهتاس' گده	۱۰. ج: 'گذاشت' ندارد	

بیت

شه الهی باقی ترا یاد دایم همان شیر خان^۱ حسن سورقایم
 چون راجه پورنمل مرزبان رای سین لوای استیلا و غلبه بر افراشته اکثر پر گنات
 نواحی را متصرف شده از روی هوا پرستی و نفس دوستی دو هزار عورت مسلمة و هندیه
 را در حرم سرای خود در زمره پاتران در قاصان انتظام داده بود شیر شاه با صغان اینمعنی به
 مقتضای جمیت اسلام و آیین سلطنت به تادیب ان خود سر هوا پرست و تسخیر قلعه
 رایسین کمر همت بر بست و علم نهفت بر افراشته در ان دیار رسیده قلعه را گرد گرفت
 بعد امتداد ایام محاصره و محاربات متواتره راجه پورنمل عاجز شده صلح کرده پس از قول
 گرفتن آمده^۲ ملازمت کرد علمای دین فتوی دادند که چون این کافر زنان مسلمة^۳ در
 خانه دارد و باوجود قول قتل او مطلق امر شرعی لازم است شیر شاه بقصد حصول ثواب
 فوج آراسته جنگ انداخت راجپوتان دل بر مرگ نهاده کارستانی ها کردند که داستان
 رستم و اسفند یار باریچه شد مانند پروانه خود را بر دم بی محابا شمشیر و دندان فیل زده هلاک
 شدند زنان و فرزندان را جوهر نمودند و بسیاری را از لشکریان شیر شاه کشتند.

دهاده بر آمد ز هر دو سپاه تو گفتی بر آمیخت خورشید و ماه
 چکا چاک برخاست از هر دو روی زخون شد همه مگه خوی خوبان^۴
 آخر الامر راجه پورنمل کارنامه تهو ر بظهور رسانید با اکثری^۵ از مردم خویش
 در جنگگاه کشته شد چنانچه داستان دلاوری و مردانگی او تا حال در اشعار هندیه با کثافت
 گیتی مشهور است شیر شاه بعد تسخیر قاعه را نشین و قتل راجه^۶ پورن مل در آگره
 رسیده بیمار گشت و عارضه صعب کشید بعد از صیحت و شفا بر رای مالدیو^۷ حاکم
 اجمیر و جودهپور و میرتد که پنجاه هزار سوار در ظل رایت او بود سواری گردد بدفعات

۱. ج: 'شاه بن با' حسن ۲. ب: 'از' گرفتن قول آمده ۳. ب: 'مسلمه' را در خانه

۴. ج: 'رزمکه جوی جوی' د: 'جای جو' ۵. ب: 'اکثری' ندارد ۶. ج: 'راجه' ندارد

۷. د: 'مالویو'

جنگ در میان آمد چون کار بجنگ پیش نرفت شیر شاه فریبی بخاطر آورده مکاتیب از زبان راجپوتان سردار متضمن اطاعت بادشاهی و انحراف از رای مالدیو^۱ مباحثیر خود بجانب راجپوتان ارکان دولت رای مسطور مشتملبر استمالت و دلجوی در ماده محبوس کردن برای مسطور^۲ نوشته عمداً ان خطوط را بدست کسان رای مالدیو^۳ در آورد ازینمعنی دل برای مذکور از اعنان^۴ دولت او بر گردانیده در لشکر او خلل انداخت و علی التواتر جنگ کرده فتح یافت و اجمیر را به تسخیر در آورده^۵ بدلهی مراجعت نمود^۶ چون حاجی بیگم حرم خاص همایون بادشاه در جنگ بهوجپور بهته در قید آمده بود شیر شاه از روی نیکذاتی العفیفه را بحرمت و اغرار تمام مامون و مصون داشته بعد از آنکه خبر رسید^۷ از عراق و خراسان معاودت نموده در کابل رسیده اند آن^۸ عفت قباب را باحترام تمام پیش بادشاه در کابل رسانیده نیکنامی و نیکمردی خود بر عالم و عالمیان ظاهر گردانید القصه شیر شاه بغایت نیکذات و فرخنده صفات در عقل و دانش و تدبیر ملک گری و جهاننداری بی نظیر بود و در رفاهیت رعایا و آسودگی خلائق همت بر کمال داشت^۹ در احیای مراسم عدل و داد افشای و لوازم بذل و سخاگوی سبقت از نوشیروان عادل برده^{۱۰} در محکمه عدالت خویش و بیگانه را مساوی میدانست و سایر الناس را بیک نظر میدید گویند روزی شاهزاده عادلخان که از همه کلان بود فیل سواره از کوچه آگره میگذشت بقال برنی^{۱۱} که در خانه خود که دیوار کوتاه داشت برهنه^{۱۲} بغسل مشغول بود چون نظر شاهزاده بر آن جمیله برهنه افتاد بیره پان بسوی^{۱۳} او انداخت و نگاه کرده از آن کوچه گذشت از آنجا که انعورت در عصمت ثابت بود ازینکه مرد بیگانه او را برهنه دیده خواست که خود را هلاک گرداند همدین اثنا شوهرش آمده بر این حال واقف گشته و عورت را

۱. د: 'برای بالویو' ۲. ب: 'رای مالدیو'؛ د: 'رای مذکور' ۳. د: 'بالویو'

۴. ب، ج: 'مالدیو'؛ د: 'از اعیان' ۵. ب: 'در نموده' ۶. ب: 'مراجعت کرد'

۷. د: 'در جنگ' --- خبر رسید ندارد ۸. د: 'زندان عفت' ۹. د: 'همت برگماشت و'

۱۰. د: 'عادل در بریده' ۱۱. ب، ج: 'د: بقال برنی' ۱۲. د: 'برهنه ندارد' ۱۳. د: 'بطرف'

بحرف و حکایت از هلاك^۱ باز داشته ان بیرہ پان را بدست گرفته در جر کہ فریادیان داخل شده حقیقت حال را بعرض^۲ گرداند درین اثنا شوهرش آمده برین حال واقف گردید و عورت را بہ حرف حکایت از هلاك^۳ بعرض شیرشاہ برسانید ان عدالت^۴ پناه بر ماجرای احوال بقال واقف گشته^۵ افسوس بسیار کرد و بمقتضای الطاف^۶ سخنی حکم کرد کہ این بقال را بر فیل سوار کردہ زن عادلخان را پیش او حاضر سازند تا سبب^۷ ہمین بیرہ پان را کہ بدست دارد بسوی او اندازد اسرا و وزرا ہر چند در موقوف این حکم التماس کردند منظور نگشت فرمود کہ نزدیک من اسرا و وزرا و فرزند و رعیت و عدالت^۸ برابر است کی روا باشد کہ فرزندان ما با رعایا حسن^۹ سلوک تاهنجار کنند آخر الامر بقال راضی شدہ عرض نمود کہ بحق خود رسیدیم^{۱۰} و از فریاد باز آمدم:

ز تاثیر عدل است آرام ملک   کہ از عدل حاصل شود کام ملک
ترازین بہ آخرچہ حاصل شود^{۱۱}   کہ نامت شہنشاہ عادل بود
چونوشیروان عدل کرد اختیار   کنون نام نیکت^{۱۲} از ویادگار
در زمان سلطنت اکثر احکام اختراع کردہ و مدار کار ملک بر قوانین سلطان
علاوالدین خلجی کہ در تاریخ فیروزشاہی مندرج است نہاد و داغ اسپ را کہ پیس ازین
سلطان مقرر کردہ بود و رایج نگشت رواج داد و دو ہزار پانصد کروزہ از بنگالہ تارہتاس
پنجاب بمفاصلہ^{۱۳} دو دو کروزہ سراہای آباد کردہ و در ہر سررای ادواسپ با آدم^{۱۴} کہ
داکچوکی باشد نصیب نمود در دو سہ روز خبر بنگالہ بہ رہتاس میرسد و مقرر بود و
قتیکہ^{۱۵} شیرشاہ در دولتخانہ والا برای خود فرماندہ^{۱۶} گستردی آواز تقارہ شدی چون سراہا

۱.۱: 'گرداند' از هلاك' ج.۲: 'دخال' را بعرض ج.۳: 'گرداند' از هلاك' ندارد

۴: 'عدل' پناه ج.۵: 'واقف' گردید' ب.ج.۶: 'انصاف'

۷: 'ب.ج.۸: 'نزدیک' من' در عدالت فرزند و رعیت برابر است'

۹: 'ج.۱۰: 'چنین' سلوک' د.خود' رسیدم' ج.۱۱: 'د.بود'

۱۲: 'ب.۱۳: 'نیکو'ج' 'نیک است' د.بمفاصلہ' ندارد' د.۱۴: 'ب.آدام'

۱۵: 'د.وقتی بود کہ' ب.۱۶: 'ب.نمایہ کشیدہ'ج: 'خود' نمایہ'

نزدیک^۱ بود در طرفه العین به تمامی سراها از بنگاله تا رهتاس پنجاب و دیگر شاهزاده با ممالك^۲ مردم خبردار گشته تقاره نواختندی و در هر^۳ سرا همانوقت از سرکار بادشاهی بمسافرین مسلمین طعام و به هندوان آرد و روغن و دیگر لوازم دادندی و عالعالم مسافران از مایده افصال آن بادشاه دریا توال معده خواهش بز آمود ندی و مترد دین تهیدست از قوت درماندگی نکشیدندی:

بیت

شربت^۴ جودش مزاج تنگدستی را دوا   خسته افلاس رافیض عطایش غمگسار
و شاهزاده بهردو جانب درخت میوه دار نشاند تا مترددان در سایه بآشایش و آرامش آمد و شد نمایند^۵ و از اثمار اشجاری ممانعت غیری بهره یاب شوند و مقرر کرده بود که از نیلاب تا دهلی دهات افغانان دو رویه آباد سازد تا سد راه مغول^۶ از سمت کابل بوده باشد و در عهد سلطنت او اسینیت بحدی بود اگر رهبری رسید^۷ طلا داشتی و در صحرا خواب کردی حاجت پاسبان نبود؛

اگر یلک من برد چون مهر انوار   زمشرق تا بمغرب طشت^۸ از زر
نیارد^۹ هیچ غور از درع پرهیز   که در طشت زر او بنگرد تیز^{۱۰}
گویند که^{۱۱} چون آینه دیدی تاسف کردی که بیمار شام بمنزل رسیدم یعنی در وقت پیری سلطنت یافتم مشهور است که در روز داخل شدن شیر شاه^{۱۲} در دهلی عورتی سبزی فروش بر زبان آورد که دهلی شوهر یافت اما پیر چون این سخن بگوش شیر شاه رسید اسب را تند کرد باز آن زن^{۱۳} گفت که پیر است اما ظریف القصه شیر شاه در آخرهای عمر برای تسخیر قلعه کالنجر رسیده محاصره نمود سرکوب و سابط ترتیب

۱. ب: نزدیک 'تر'	۲. ب: ممالك 'محروسه'	۳. د: هر 'ندارد'
۴. د: 'شربتی'	۵. ج: 'نماند' ندارد	۶. ا: 'مشغول'
۷. د: رهبری 'سند'	۸. د: 'طسنتی'	۹. ب: 'ندارد' هیچ
۱۰. د: 'پیکرنیز'	۱۱. د: 'که' ندارد	۱۲. ج: 'شیر شاه' در
		۱۳. ب: زن 'عیار'

داده حقه ها دار در^۱ اندرون قلعه انداختن آغاز کرد اتفاقاً^۲ حقه بر دیوار تصادم نموده بر گشت و در دیگر حقه ها افتاد و آتش در گرفت بسیاری از لشکریان بادشاهی ضائع شدند شیر شاه هم نزدیک سوخته گردید تا آنکه اندک رمقی^۳ داشت ترتیب جنگ بمردم خود میگفت در آخر هما بروز قلعه مفتوح گشت و روح شیر شاه از خصار بدن هما بروز بر آمد و باعث هزاران تاسف و فراوان^۴ غم خیرخواهان^۵ گردید:

تاریخ

شیر شد آنکه از صلابت او شیر دهنو^۶ آب را بهم میخورد
چون که رفت از جهان بدار فنا یافت تاریخ آور^۷ آتش مرد
مدت حکومت بست سال^۸ از آنجمله پانزده سال در امارت پنج سال سلطنت
هندوستان اسلام شاه مشهور سلیم شاه عرف شاه زاده جلال خان بن شیر شاه چون واقعه
ناگزیر بر شیر شاه روداد ارکان دولت و اعیان^۹ سلطنت مشوره کردند که شاهزاده
عادلخان بزرگ در قلعه رنهور دور دست است و وجود بادشاه برای پاسبانی سپاه و
رعیت ضرور والا زود فتنه بر مخیرد و اختلال در ممالك راه میابد ناگزیر شاهزاده جلال
خان خلف خورد را که در یون تابع پتنه^{۱۰} بود طلبداشته او بجناح استعجال رسیده^{۱۱} در پایان
قلعه کالنجر در سنه نهصد و پنجاه دو هجری بر تخت خلافت جلوس نموده سکه و خطبه
بنام خود کرده اسلام شاه خطاب گردانید و به برادر بزرگ نگاشت که برای تسکین فتنه
و آشوب و محافظت سپاه نموده ام مرا بجز اطاعت چاره نیست شاهزاده عادل خان در
جواب نوشت که اگر گفتار و بکردار پیوندی دارد^{۱۲} از فروغ راستی بهنرمند^{۱۳} خواص خان
و غیره چهار برادران^{۱۴} آنرا بفرستند تا آمده تسکین من نموده برند اسلام شاه امرا را فرستاد

۱. ب: را 'آتش داده'	۲. ب: از تقدیر الهی'	۳. ب: از حیات 'داشت
۴. د: فراوان 'ندارد	۵. ب: غم 'جوانان' گردید	۶. ب: شیر و 'بز'
۷. د: اوز 'آتش	۸. د: واکبر 'از	۹. ب: اعیان 'حضرت'
۱۰. ب: ج: در ریون 'د: ریوان 'تابع و بهته	۱۱. ب: رسیده 'ندارد	۱۲. د: دارد 'ندارد
۱۳. ب: داده 'ج: د: بهره 'خواص	۱۴. ب: ج: د: 'امرا'	

که تسلیلی خاطر شاهزاده^۱ بیارند بعد از آنکه اسلام شاه از کالنجر با گره رسید شاهزاده عادلخان نیز از راه رن تنبهور آمده قرار بر ملاقات طرفین افتاد و اسلام شاه بخاطر آورد که سلطنت نه امریست که باید از^۲ دست داد و دولت و جاه نچیزی است که بکسی باد^۳ سپرد درینصورت عذر اندیشیده مقرر کرد که زیاده از دو سه کس در قلعه همراه شاهزاده بیایند چون تقدیر برین رفته بود^۴ که این اندیشه پیش نرود در وقت آمدن شاهزاده جمعی کثیر درون قلعه رفتند اسلام شاه بالضرور اظهار اخلاص^۵ و برادری نموده گفت که تا حال افغانان را^۶ نگاهداشته شده اکنون پشما سی سپارم آنگاه دست شاهزاده را بدست^۷ گرفته بر تخت اجلاس داده چاپلوسی نمود از آنجا که شاهزاده بعیش و عشرت میل تمام داشت قبول سلطنت نکرده اسلام شاه را بر تخت نشانده اول خود سلام کرده مبارکباد گفت پس از آن دیگران سلام کردند و همانوقت شاهزاده رخصت شده در بیانہ رفت اسلام شاه گفت باوجود اینچنین^۸ سلوک^۹ که از برادر بوقوع آمده ازو خاطر جمیع نداشت و از بی اتفاقی بعضی امرا هراسمند میبود^{۱۰} بنا بران اولا جولان^{۱۱} طلا بدست غازیخان محلی فرستاد که شاهزاده را مقید گردانیده بیارند شهزاده بعد اطلاع اینمعنی نزد خواصخان در میوات رفته از نقص عهد اسلام شاه او را مطلع گردانید خواصخان ازینمعنی بر آشفته غازیخان محلی را همانوقت طلبداشته زنجیر در پای او انداخته لوای مخالفت بر افراشت و امرای موافق را رفیق کرده بالشکر بسیار روانه گردید قطب خان و دیگر امرا که در عهد رفیق بودند از اسلام شاه رنجیده شاهزاده عادلخان را بر تختسلطنت نمودند اسلام بیدار گشت^{۱۲} این شورش پرداخته قطب خان وغیره را تسکین کرده باخود متفق گردانید شاهزاده باتفاق خواصخان و دیگر امرا در نواحی آگره آمده صفوف پیکار آراسته و در

۱. ب: 'نموده' بیارند	۲. د: 'از' ندارد	۳. ب: 'یکسی' باید
۴. ب: 'بود' ندارد	۵. ج: 'د: 'اخلاص' ندارد	۶. د: 'را' ندارد
۷. ج: 'د: 'را' بدست' ندارد	۸. د: 'چنین' سلوک	۹. ب: 'ج: 'د: 'بعضی امرا خواهش' متنبود'
۱۰. د: 'او' جولان	۱۱. ب: 'اسلام' شاه بتدارک	این شورش

طرفین جنگ ترازو شده بارادت الهی شاهزاده شکست یافته به پتنه^۱ رفت بعد آن^۲ احوال شاهزاده بکسی^۳ معلوم نگشت و خواصخان و عیسی خان هزیمت خورده بطرف کوه^۴ کمایون رفتند و اکثر اوقات از کوه برآمده دامنه کوه که تعلق به بادشاه داشت تاراج میکردند بعد آن قطب خان باعسا کر^۵ گران بر سر آنان تعین گردید^۶ از آنجا که قطب خان بر ترغیب آمدن شاهزاده که رفیق دیگران بود و از اسلام شاه هراس داشت از آنجا گریخته در لاهور پیش اعظم همایون رسیده و او قطب خان را بموجب حکم اعلی قید کرده^۷ بحضور فرستاد اسلام شاه او را با چهار کس دیگر در^۸ قلعه گوالیار محبوس گردانید چون اسلام شاه در رعیت پروری و عدالت گستری و خدا شناسی و ایزد پرستی بی نظیر بود اما سپای را بغایت تنگ و آزرده میداشت و طریقه او آن بود هر کرا اعتراض شده از نوکری بر طرف کردی جاگیرش تغیر داده مقرر نمودی که او با جمعیت خود^۹ بوده بندستور سابق خدمت میکرده باشند در صورتیکه اندکی از تقدیم خدمت ازو نهاده شدی مورد عتاب گردیدی بلکه با فرزندان به سیاست رسیدی:

مثنوی

سپه را در آسودگی خوش بدار	که در حالتی سختی آید بکار
سپاهی که کارش نباشد سترک ^{۱۱}	کجا دل نهد روز ^{۱۲} هیجا بمرگ
بهای سرخویشتن میخورند	به انصاف باشد که سختی برند
چو دارند گنج از سپاهی دریغ	دریغ آیدش دست بردن بتیغ
چه مردی کند در صف کارزار	که دستش تهی باشد از روزگار
همان به که ^{۱۳} لشکر بجان پروری	که سلطان بلشکر کند سروری

ج. ۱: د: 'بهته'	د. ۲: د: 'آن' ندارد	ج. ۳: ب: 'کسی' ندارد
ج. ۴: د: 'کوه' ندارد	د. ۵: د: 'بعسا کر'	د. ۶: د: 'کردند'
د. ۷: حکم 'حضور' ب: 'قید کرده' د. ۸: د: 'به' قلعه	ب. ۹: خود 'حاضر' بود	
ج. ۱۰: مثنوی 'ندارد'	ب. ۱۱: د: 'به' برگ'	د. ۱۲: د: 'نهد' روبه'
		د. ۱۳: د: 'دو' لشکر

از وقوع چنین امر^۱ بعضی امرا منحرف شدند اعظم همایون عرف هیبت خان نیز در لاهور راییت مخالفت برافراشت او از جانب لاهور و خواصخان و عیسی خان از طرف کمایون در انباله متصل سهرند رسیده مشورت کردند که شاهزاده عادل خان را طلبداشته بسلطنت باید برداشت اعظم همایون اینمعنی قبول نکرد و او خود اراده خلافت داشت خواصخان رنجیده بیجنگ برخاسته رفت عیسی خان و خود را پیش اسلام شاه رسانیده و اعظم همایون و دیگر ساریان بر ناله متصل انباله صفوف مصاف آراسته به اسلام شاه آماده پیکار شدند و به اندک جنگ منهزم گشته نتیجه حرام نمکی یافتند و بهر طرف متفرق^۲ گشتند سعید خان برادر اعظم همایون خواست در مردمانی که مبارکباد فتح میدادند رفته قصد اسلام شاه نماید فیلبانی ازینمعنی واقف شده در وقت آمدنش در آن مردم نیزه زده^۳ او را بدر کردند:

آنرا که خدا نگاه دارد   آسیب کسی براؤ نیارد
کارش همه بخت نیک سازد   در عرصه حسود جان گذارد
القصة نثار^۴ جان گریخته در دهنکوت نزدیک^۵ رفته^۶ اقامت ورزیدند اسلام شاه تا رهناس تعاقب کرده معاودت نموده بگوالیار رسید روزی شجاعت خان را شخصی ناگهان زخم زده بود او وقوع این معنی باشاره اسلام شاه تصور نموده متوهم گردید و از حضور گریخته بمالوه رفت عیسی خان را با بیست^۷ هزار سوار به تعاقب او تعیین کرد او رفته چند مرتبه محاربه نموده شجاعت خان را عاجز ساخت بالضرور شجاعت خان قبول اطاعت کرده در حضور آمد بعد چند گاه مورد عنایات گشته بحکومت مالوه باز سر فرازی یافت چون ظاهر شد که اعظم همایون در دهنکوت اقامت ورزیده دران نواحی مصدر فتنه و فساد شده و اختلال در امور اندیاری راه یافته بنابر رفع این شورش خواجه ویس

۱. ب: چنین 'آمر'   ۲. د: 'منفق' گشتند   ۳. د: 'زده' ندارد

۴. ب: 'در غصه'   ۵. ج: 'سار' جان   ۶. ج: 'نزدیک' ولایت رود: 'د: 'روه'

۷. ج: 'هشت' هزار

را که از عمده امرای والاشان بود با بیست هزار سوار تعین نموده چون فتنه اندوز آن جمعیت فراوان داشتند و اسباب نبرد زیاده خواجه در اول جنگ شکست یافته رو بفرار نهاد^۱ اعظم همایون بعد فتح تاسهرند^۲ تعاقب خواجه ویس نمود و لشکر یانش بر قصبات و دیهات پنجاب دست تطاول دراز گردانیده شد^۳ و مواشی سال و سکنه آند یار غارت نمودند و شورش عظیم در پنجاب و حالتی غریب بر ساکنان روداد از آنجا که مالش کرد نکسنان عصیان سرشت که کلاه گوشه استکبار گنج نهاده دماغ شوریدگی دارند و انداختن فتنه اندوزان جرایم و زر که باعث احتلال امور ممالک شودند بر دست همت سلاطین والا اقتدار لازم است ناچار^۴ آشوب از راه مملکت و غم و فتنه از دل خلایق برآمده موجب امینت روزگار گردد بنا برین اندیشه اسلام شاه بالشکر کران و توپخانه فراوان از دهلی متوجه^۵ تتارخان گردید و اعظم همایون که سرخیل جماعه سرکشان بود تاب نیاورده گریخته در دهنکوت رفته مستحصن گشت^۶ لشکر پادشاهی قلعه را کرد گرفته اسباب قلعه گیری مهیا کردند و متواتر جنگ توپ و تفنگ در میان آمد و شکست بر مخالفان افتاد اعظم همایون گریخته^۷ در کوهستان ککهران رفته سلطان آدم ککهر پناه برد و اهل و عیال و مادرش در دست مردم پادشاهی اسیر شدند بعد آن اسلام شاه بر سر ککهران نهضت نمود^۸ سلطان آدم آماده پیکار گشته بارها مجادلات در میان آورد تادو سال بساق روداد آخر الامر^۹ آدم عاجز شده عذر ها خواست و اعظم همایون^{۱۰} را از آنجا بر آورد او فرار نموده بطرف کشمیر رفت و اسلام شاه اندکی تعاقب نموده برگشت دران ایام در تنگی راه شخصی شمشیر بر سر اسلام شاه انداخت اما کار گر نشد پادشاه از غایت چستی و چالاکی برو غالب آمده بدست خود او را بقتل رسانید بالجمله چون فتنه

۱. ج: 'نمود' ۲. ج: د: 'سهرند' ۳. ج: د: 'بند و مواشی'

۴. ج: 'تاخار آشوب' ۵. ج: 'متوجه دفع سارمان تتار' ۶. د: 'مستحصن گردید'

۷. ج: 'گریخته ندارد' ۸. ب: 'نهضت فرمود' ۹. ج: 'سلطان آدم'

۱۰. د: 'گریخته' --- اعظم همایون ندارد

و فساد از آن دیار بر طرف شد و امن و امان پدید آمد اسلام شاه از آن نواحی خاطر جمع
 نموده براه دامنه کوه روانه دهلی گردید چون نزدیک جمون بقصبه بن رسید خبر آمد که
 کامران مرزا برادر خورد همایون بادشاه در کابل از برادر کلان شکست یافته به استدعای
 کمک آمده نزدیک خیمه گاه بادشاه رسیده اسلام شاه او از خان^۱ پسر^۲ خود^۳ را معه
 مولانای عبدالله سلطان لوادی^۴ به استقلال فرستاد آنها رفته مرزا را^۵ آوردند چون میرزا در
 حضور رسید ایستاد اسلام شاه از روی رعونت^۶ بالواسطه خفت مرزا متوجه نگشت و
 عمدا تغافل کرد حسب الامر میر توزک باواز بلند گفت که قبله عالم^۷ مقدم زاده^۸ کابل
 میجرا میکند و این نقطه سه مرتبه تکرار کرد و باعث هنگ ابروی مرزا گردید بالاخر اسلام
 شاه بتعظیم نیم قیاسی بمرزا ملاقات کرد ازین معنی زیاده خفت مرزا گردید و چران نگردد
 از قبله و کعبه خود رو گردان گشته بدشمن جانی التجا آورده بود چون از آنجا کوچ گشت^۹
 بطریق نظر بند مرزا را همراه برده و مرزا از راه قابو یافته گریخت و براه کوه سواک بمجن و
 مشتاق مالا یطاق پیش سلطان آدم ککهر رسید و سلطان او را دستگیر کرده^{۱۰} به محمد
 همایون بادشاه رسانید چنانچه سابقا^{۱۱} همت تحریر یافت القصه چون اسلام شاه در دهلی
 رسید شهرت گشت که^{۱۲} باشاه برای دستگیر کردن کامران مرزا از آب سنده گذشته
 ازین خبر اسلام شاه از دهلی متوجه لاهور گردید چون ترکاوان توپخانه حاضر نبودند برای
 چرا^{۱۳} باماکن دور دست بودند از روی شتاب زدگی برای گشیدن آر آبهای^{۱۴} توپخانه
 آدمیان را^{۱۵} مقرر کرده هر توپ را هزار دو هزار آدم میکشیدند بعد رسیدن لاهور خبر
 یافت که بادشاه بعد دستگیر کردن کامران مرزا از کبنار دریای سنده باز بکابل مراجعت
 کرده اسلام شاه از اطلاع اینمعنی و بعد حصول جمعیت از نظم و نسق امور اندیار

۱. ب: 'او از خان' ندارد ۲. ج: 'پسر' خورد خود ۳. ب: 'فیروز خان' را

۴. ب: ج: مولانای سلطان عبدالله د: 'عبدالله سلطان پوری' ۵. د: 'را' ندارد

۶. د: 'وهم' بالواسطه ۷. ب: 'عالم' مقابل مقدم ۸. د: 'زادگان' کابل

۹. ب: 'کوچ' شد ۱۰. د: 'دستگیر' نموده ۱۱. د: 'سابقا' کامران بسمت

۱۲. ب: 'همایون' بادشاه ۱۳. ج: 'چرای' باماکن ۱۴. ب: 'عرابهایی' ۱۵. ج: 'را' ندارد

معاودت نمود و بخاطر داشت که چون لاهور شهریست بزرگ در اندك فرصت
تجملات بادشاهی و سامان لشکر و سپاه فراوان و براق و سلاح^۱ و دیگر اسباب جنگ بهم
میرسید و محل در آمد مغل از کابل است آن شهر را خراب کرده مانکوت را که در^۲ کوه
سوالك قلعه احداث کرده اوست دارالسلطنت گرداند مانکوت^۳ قلعه ایست متضمن^۴
چهار قلعه استوار بر فراز کوهیچه با مقارن بم و تمامی اتقلاع آسمانی ارتفاع بنظر نظارگی از
يك قلعه زیاده در^۵ نمی آید لشکرها را بآن وصول مشکل و بر تقدیر وصول دست بر
ساکنان آن قلعه یافتن دشوار آبهای گوارا فراوان دارد و بر دوقه^۶ چندانکه خواهد میسر:
حصاری چو گردون دان بلند که رفعت^۷ زیرجش بود بهره مند
نیارد سر او بگردن فرو که سرکوب^۸ گردون بود برج او
بسکن^۹ این اراده او صورت نه بست و برحمت دانه دنبال که بر مقعد او بر آمده
بود^{۱۰} در گوالیار برحمت حق پیوست بغایت نیکذات و نیکو صفات بود قوانین عدالت
وقواعد سلطنت مانند پدر والا قدر مرعی میداشت و در عهد او از اقویابر ضعیفا ستم
نمیرسید از نیلاب تا بنگاله در میان سرباهای که شیر شاه احداث کرده بود یکیک سرای
دیگر تمیر نموده بدستور پدر رفیع القدر برای مسافران طعام از سرکار خویش مقرر کرد و
قانونگویان پرکنات برای نگاه داشت سر رشته کاغذ از تقر و قطمیر و بیان حال رعایا و
تدبیر آبادی و افزونی مزروعات و مشورت ضبط حاصلات و گذارش حقیقت هر نیک و بد
اختراع اوست ملك گیر ی و جهاننداری و انصاف و عدالت و انتظام مهام بنوعیکه ازین
پدر و پسر بمنصه ظهور رسیده که از سلاطین گذشته کم نشان میدهند آخر رفتند و اسم
نیکی و نیک نهادی خود ها در جهان گذاشتند:

۱. ب. ج. 'وبراق و سلاح' ۲. ب. 'سیالکوت را که در راه' ۳. ب. 'سیالکوت'

۴. ج. 'بر چهار' ۵. ج. 'بنظر نمی' ۶. د. 'و از زاد زوق ارقه'

۷. ب. 'رفعتش' ۸. د. 'سر کوه' ۹. ج. 'بسکن ندارد': 'لیکن'

۱۰. ج. د. 'بود ندارد'

بیت

نیک و بد چون همه بیاید مرد جنگ آنکس که گوی نیکی برد
 مدت سلطان هشت^۲ سال و هشت^۳ روز فیروز شاه عرف شاهزاده فیروز خان بن
 اسلام خان بن شیر شاه^۴ بعد رحلت اسلام شاه ارکان دولت اعیان سلطنت فیروز خان را
 که در عمر ده سالگی بود بر تخت نشاندند سابقا اسلام شاه به بی بی بائی منکوحه^۵ خود
 میگفت که مرگ این فرزند از مبارز خان برادر تست اگر برادر خود را میخواهی از فرزند
 خود دست بشو بهتر است که این خا را از میان برادر بی بی مذکور جواب میداد که
 مبارز خان برادر من بعیش و عشرت میگذارند او را به بادشاهی کاری نیست از آنجا که
 سخن بادشاهان بادشاه سخن است آنچه اسلام شاه گفته بود از مبارز خان^۶ ظهور رسید
 یعنی بعد جلوس فیروز خان بر تخت مبارز خان بطمع سلطنت قصد خواهرزاده خود کرد
 بی بی بائی خواهرش هر چند گریه وزاری^۷ و الحاح کرد که این طفلک را بجای می برم تو
 بادشاهی مکن^۸ آن بیرحم سنگدل قبول نکرد و فیروز شاه را با قبیح ترین وجوه گشت و
 بدنامی آبد برای خود حاصل نمود مدت سلطنت فیروز شاه سه روز سلطان محمد عادل
 عرف مبارز خان عدلی بن نظام خان^۹ برادرزاده شیر شاه در سنه نهصد و شصت هجری بر
 تخت خلافت جلوس نموده سکه و خطبه بنام خود کرد و بسلطان محمد عادل مخاطب
 گشت و ابواب خزاین گشوده باشد^{۱۰} سلطان تغلق شاه دست بذل و نوال کشاده طریقه
 سخاوت پیش کرده و شمشیر خان برادر خورد و خواص خان را که غلام زاده شیر شاه بود
 وزیر اعظم و مدار علیه ممالک ساخت و هیمنون بقال ساکن ریواری پیش او^{۱۱} اعتبار
 یافت این هیمنون در ابتدای حال در پس کوچه ها هزاران بی نمکی نمک شور فروختی بعد

۱. ج: 'فرد' ۲. ب: 'و دو ماه' ۳. د: 'هشت' شب' روز

۴. ب: 'مبارز خان عدلی بن نظام خان برادرزاده شیر شاه' ۵. د: 'منکوحه' ندارد

۶. ب: 'بمنصه' ظهور ۷. ب: 'گریه' وزاری ۸. ا، ب: 'مکن' و زنهار قصد پسر من مکن' اضافی

۹. ب: 'خان بن نظام خان عدلی' ۱۰. ب: 'د: 'مانند' سلطان ۱۱. ا: 'او' ندارد

آن در اردوی اسلام شاه دوکانداری میکرد و بعد چندگاه بلطایف الحیل مودی سرکار اسلام شاه گردید چون طالع او امداد کرد اعتبار یافته از معتمدان گشت و در اکثر امور ملکی و مالی دخیل شد بعد از آنکه سلطان محمد عادل سریر آرائی خلافت گشت هیمون معتید علیه گشت^۱ و رفته رفته جمیع^۲ ملکی و مالی باو رجوع شد چندی^۳ بخطاب بسنت رای مخاطب شد بعد از آنکه راجه بکرماجیت خطاب یافته کار سلطنت از پیش برد اگر چه اسم سلطنت بر سلطان بود اما تمامی کاروبار^۴ جهانیان از هیمون تعلق داشت نظم و نسق امور مملکت و عزل و نصب حکام ممالک و دادستد جاگیرها بندوبست عساکر باختیار او بود و فیلخانه و خزانه شیر شاه و اسلام شاه در قبض او در آمد گویند بد قیافه و گریه به منظر و کوتاه^۵ قد و دراز اندیشه بود سواری اسب میدانست و شمشیر بر کمر نمی بست همیشه سواری فیل میکرد و آنچنان بهره شجاعت و دلوری داشت که از طرف سلطان محمد عادل بافغانی که مدعی سلطنت بود بست و دو جنگ نموده بقوت مردانگی مظفر و منصور گشت و نوعی از عقل و دانش بهره مند بود که تدبیر فرمان روای و کشور کشائی و قواعد جهانبانی و گیتی ستانی آنچه او کرد دیگری نکرده باشد جمیع افغانان مطیع و متقاد او بودند و اصلا سر از خطه اطاعت او^۶ نمی بردند:

بیت

ز طالع هر کرار روشن شود^۷ شمع همه اسباب دانائی کند جمع
 القصه بعد چندگاه افغانان که از سلطان محمد عادل برگشته بر یکی بهر ناحی بغی
 وزریدند و بهر طرف فتنه و فساد برخاست شاه محمد فرملی و سکندر خان پسرش پیش
 سلطان گفتگوی ناهموار کرده بسیاری را کشتند و آنها سر کشته شدند تاج خان برادر

۱. ج: 'گردید' ۲. ب: 'مهمات' ملکی ۳. ب: 'چندگاه'

۴. ج: سلطنت و 'جهانیان' ۵. د: 'کوتاه' قد ۶. ب: 'او بیرون' نمی

۷. ج: روشن 'بود'

سلیمان کرزانی در دیوان خانه سلطان عدول حکمی^۱ نموده از گوالیار گریخته بر کنار دریای گنگ رفته جمیعت فراهم آورده لوای مخالفت بر افراشت هیمون بقال بالشکر بسیار و فیلان بیشمار رفته او را شکست داد ابراهیم خان سور که خواهر او در عقد نکاح سلطان محمد عادل بود از بنی^۲ عمام شیر شاه بوده مخالفت ورزیده اکثر برگنات نواحی دهلی را متصرف گشت و بسیاری اسرا را با خود متفق گرانید سلطان محمد عادل تاب نیاورده بطرف چنار کده^۳ رفت احمد خان سور که برادر زاده و داماد شیر شاه و خواهر دیگر سلطان محمد عادل در خانه او بود خود را سلطان سکندر ملقب ساخته بر سر ابراهیم خان رفت لشکر ابراهیم خان هفتاد هزار سوار و سکندر خان دو هزار سوار داشت باهم دگر جنگ واقع شد بتائیدات سبجانی سکندر خان غالب آمده بر آگره و دهلی متصرف گشت و از سنده تا دریای گنگ تصرف او در آید میخواست که شرق رویه رفته مدعیان حکومت را از میان بردارد^۴ دعوی انفراد نماید لیکن سبب شهرت توجه^۵ همایون بادشاه از کابل بسمت هندوستان در آگره متوقف گردید و هیمون بقال از جانب سلطان محمد عادل بالشکر بسیار و پانصد فیل نامدار و توپخانه بیشمار آمده به ابراهیم خان کرده مظفر گردید و بعد حصول جمیت خاطر ازین طرف بر سر محمد خان سور حاکم بنگاله که بود علم مخالفت بر افراشته بطرف جونپور و کالپی و کره راهی شده بود باسلطان محمد عادل رفیق گردید و در موضع چرکهنه^۶ دوازه کروهی کالپی مجادله عظیم نمود قضا را سر^۷ محمد خان شکست یافته در رزمگاه گشته شد و کار هیمون بقال بالا تر^۸ گشت چون در آگره سلطان سکندر استیلا داشت هیمون مقاومت باسلطان سکندر از انداز محمد عادل^۹ قوت خویش بیرون دانسته فسخ اراده^{۱۰} نموده بجانب بهار و بنگاله روانه گشت ذکر

ج. ۱: حکمی ندارد	ب. ۲: از بنی	ب. ۳: و کوه رفت
ب. ۴: میان برداشته	ج. ۵: د: محمد همایون	د. ۶: موضع چرکهنه
ب. ۷: ج: د: پیر محمد	د. ۸: زیاده تر گشت	د. ۹: محمد عادل ندارد
ب. ۱۰: فتح اراده		

مقدمات سلطان محمد عادل^۱ همین جا گذاشته شد حقیقت گشته شدن او و همیون^۲ و دیگران در عهد سلطنت محمد اکبر شاه بتحریر خواهد آمد اکنون ذکر آمدن محمد همایون بادشاه برای تسخیر هندوستان و جنگ کردن باسلطان سکندر و مظفر و منصور گردیدن و انقطاع سر رشته سلطنت افغانان بقلم در آمدن^۳ ضرور است مدت حکومت قریب دو سال و از ابتدای شیر شاه بغایت سلطان محمد عادل چهارتن یانزده سال آمدن حضرت همایون بادشاه بتسخیر هندوستان و فتح بر افغانان و رحلت نمودن^۴ از جهان چون در کابل شنیدند که در هندوستان بهر اقطار افغان لوای حکومت بر افراخته هر کدام دم استقلال میزند و هند ملوک طوائف شده در ینصورت آنحضرت در سته نهصد و شصت دو هجری در ساعت مختار که حرکات افلاک بآن افتخار کند و نظرات کواکب بآن مباحثات نماید هندوستان نهضت فرمودند:

زمانی که بافرخی یار بود   نظرهای طالع سزاوار بود
روان شد باقبال فتح و ظفر   سعادت بفیروزیش راه بر
سعود فلک نصرتش را ضمان   جنود ملک^۵ در پیش حرزجان
منعم خان بحکومت و حراست کابل^۶ نصب گردید و در روز نهضت الویه عالییه
از کابل دیوان لسان الغیب حاضر کرده تفاول جستند ازین بیت بشارت نصرت داد:

بیت

دولت از مرغ همایون طلب و سایه او   ز آنکه بازاغ و زغن شهر همت نمود
القصه آنحضرت معه شاهزاده محمد اکبر باسد هزار سوار براه کبهرپه^۷ روانه شد
کوچ بکوچ قطع مسافت نموده بلاهور رسیدند افغانان از طنطنه نهضت^۸ عالی پراگنده
شدند و لاهوری جنگ بتصرف اولیای دولت در آمد^۹:

---

۱. ب: 'در ینجا' همین   ۲. ب: همین 'بقال' و   ۳. ب: در 'آوردن'
۴. د: 'نمودن' ندارد   ۵. د: 'فلک'   ۶. ب: 'آن ضلع' نصب
۷. د: 'براه' کریه   ۸. ب: نهضت 'موکب' عالی   ۹. ب: دولت 'قاهره' در آید

بیت

بود اندك و یاریخت به از پیکران لشکر و کار سخت
 بدن بلاهور افواج قاهره بسر گردگی بهرام خان و خانخانان بجانب جالندهر
 فرمودند دو مرتبه دران نواحی جنگ در میان آمد و ظفر و نصرت نصیب
 اولیای دولت گردید بعد ان خانخانان از دریای ستلج عبور نموده در حوالی ماچهواره
 بوقت شب با فاغنه جنگ عظیم نمود و بارات الهی شکست بر افغانان افتاد از فیل و
 اسب و دیگر اسباب بدست بهادران فیروزمند در آمد خانخانان بعد فتح در سهرند رسیده
 طرح اقامت انداخت درین وقت سلطان سکندر از استماع خبر غلبه لشکر منصوره و
 شکست نوکران خود از آگره کوچ کرده باهشتاد^۱ سوار و فیلان و توپخانه بسیار در
 نزدیکی سهرند آمده بر کرد معسکر خندق^۲ بر آورده پیکار گردید خانخانان شهر را
 محکم کرده بقدر مقدور تردد میکرد و عرایض نیاز متضمن رویداد بدرگاه والا ارسال داشته
 استدعای مقدم مقدس نمود آنحضرت باوجود عارضه قلنج^۳ از لاهور نهضت فرموده بعد
 قطع مسافت^۴ و مراحل در سهرند نزول اقبال فرمودند و صفوف پیکار آراسته مقابل غنیم
 که اضعا^۵ مضاعف از لشکر بادشاهی بود در آمدند و هر روز جنگ توپ و تفنگ
 در میان می آمد بعد چهل روز جنگ صف اتفاق افتاد از آنجا که کار فرمایان قضا و قدر
 منشور سلطنت ابدی اینجاندان والا شان در دیوا نکده تقدیر ثبت کرده بودند بحکم قادر
 مطلق فتح و ظفر نصیب اولیای دولت گردید و شکست بر افغانان افتاد سلطان سکندر از
 معرکه بر آمده رو بفرار نهاده در کوه سوا^۶ آمده بقلعه مانکوت^۱ اقامت شاه ابو المعانی
 را بالشکر کران از سهرند بجانب لاهور تعیین فرمودند که سلطان سکندر از کوه بر آمده
 مدافعه او نمایند و نیز مهمات ولایت پنجاب را تمشیت دست دهد و آنحضرت بفتح و

۳. د: عارضه 'قالج'

۱. ب: هشتاد هزار سوار ۲. د: صد سی بر

۶. ب: سیالکوت اقامت ورزیده

۵. د: اصاف مضاف

۴. ج: مسافت ندارد

فیروزی از سهرند روانه شده بپای تخت دهلی نزول اجلال فرمودند^۱ و بار دیگر اکثر بلاد هندوستان به قبض تصرف در آورده^۲ باعث امن و امان گردید و امرای که درین مهم مصدر ترددات شده بودند بجایگیرهای لایقه سر فرازی یافتند و سکه و خطبه بتجدید بنام اقدس رواج دادند^۳ و آب رفته در جوی باز^۴ آمد و مراد خفته بیدار شد درهای بسته مفتوح گردید دل‌های خسته دوا پذیرفت بوستان خزان را بهار گل کرد شب دیجور را سحر پدیدار گشت بقبه این سال فرخنده بعیش و عشرت در دار الملك دهلی گذرانیدند و گلشن خلافت را از جویبار داد و دهش آب دادند در اثنای اینحال بعرض اقدس رسید که سلطان سکندر از کوهستان بر آمده بر پرگنات پنجاب دست تصرف دراز کرده تا پرگنه جماری و پتاله سسن دتهه^۵ تحصیل مال نموده از شاهزاده ابوالمعالی ازینجهت که با سپاه همراه سلوک ناهنجار دارد مدافع غنیم نمیشود و روز بروز قوی میگردد آنحضرت حسب الصلاح ارکان دولت برای دفع این شورش شاهزاده با مدار کامکار فرخنده اختر محمد اکبر را بابراهیم^۶ خان خانخانان روانه فرمودند و در وقت رخصت انواع الطاف پدران و اعطاف بزرگانه نسبت بحال شاهزاده مصروف داشته این قطعه بر زبان مقدس آوردند:

قطعه

چراغی چون تو اندر دود ماتم چرا روشن نباشد چشم و جانم
بهر کاری زیزدان یاریت باد ز عمر و ملک بر خورداریت باد
شاهزاده جوان بخت بعد رخصت از حضور والا قطع مراحل نموده درحوالی قصبه
کلا نور نزول اجلال فرمادند سلطان سکندر از آواره انتهاض موکب منصور دست از
تصرف پرکنات باز کشیده در قلعه سیالکوت^۷ که بامن او بود رفته مستحصن گردید از
آنجا که بقا خاصه آفریدگار و فنا نصیب^۸ آفریده است هر کس که خلعت حیات پوشیده

۱. و آنحضرت فرمودند: تلرد ۲. ب. ج: در 'آمده' ۳. ب. رواج 'یافت'

۴. ج: 'باز' ندارد ۵. ب. ج: دپتاله 'شروع' تحصیل ۶. ب. با: 'بیرام' خان

۷. ج: د: 'مانکوت' ۸. ب: 'بقیه' آفریدگار

بنا چار در کار گاه سمات عریان خواهد گشت یعنی چون زمان رحلت حضرت بادشاه نزدیک رسید در روز يك مظهره طلوع زهره بود بوقت شام بعزم دیدن آن کوكب نورانی بر بالای کتابخانه بر آمده لحظه ایستاده قصد فرود آمدن نمودند در آن وقت مؤذن شروع بانگ نماز کرد آنحضرت بتعظیم ازان در زینه^۲ دویم اراده نشستن گردید درجات و رتبه^۳ صفا و سنگ نعزیده^۴ داشت در زمان نشستن از پادشاه آمدند^۵ و از نزدبان فرود افتاده^۶ بر زمین رسیدند و ضرب سخت بر شقیقه راست در رسید و به بیهوشی متحیر گشت هر چند^۷ اطبا و حکما بمعالجه پرداختند فایده پران مترتب نگردید بالاخر داعی حق را لبیک گویان بریاض رضوان خرامیدن و نعش اقدس^۸ در کیلوکهری معزالدین کیقباد مدفون کرده مقبره متضمن عمارات عالیه احداث نمودند چنانچه شخصی در تعریف مقبره منوره گفته است:

بیت

هر که میخواهد که بیند شکل فردوس برین گویا آن قصر و آن باغ همایون را به بین
شعرای والا فطرت و فضلا ی بلند فکرت در تاریخ وفات آنحضرت اگرچه اشعار
رنگین و ابیات ندرت تضمین گفته داد سخنوری داده اند اما این شعر بغایت موقع و نادر
و بر جا آمده^۹ است:

نظم

همایون بادشاه آن شاه عادل	که فیض خاص او بر عالم افتاد
بنای دولتش چون یافت رفعت	اساس عمرش از انجام افتاد
چون خورشید جهان تاب از ^{۱۲} بلندی	بیابان در نماز شام افتاد
جهان تاریک شد در چشم مردم	خلل در کار خاص و عام افتاد
قضا از بهر تاربخش رقم زد	همایون بادشاه از بام افتاد

د.۱: 'قصد آمدن'	د.۲: 'آذان در رتبه'	ج.۳: 'درجات رتبه'
ب.۴: 'ج.د: 'تعزیه'	ج.۵: 'بسر در آمده'	د.۶: 'فرود آمده'
د.۷: 'متحیر هفتد' اطبا	ب.۸: 'اقدس حضرت را'	ب.۹: 'نادر و موقع و بر جا'
ج.۱۰: 'و بر جا آمده ندارد'	د.۱۱: 'تاریخ'	د.۱۲: 'از ندارد'

مدت سلطنت مرتبه اول ده سال مرتبه دوم ده ماه ابوالفتح جلال الدین بن محمد اکبر بادشاه بن همایون بادشاه اگر چه خواجه عطا بیگ قزوینی در تاریخ اکبری و خواجه نظام الدین احمد در طبقات اکبری و شیخ الهدا و فیض منشی سرکار شیخ فرید المخاطب مرتضی خان در تاریخ اکبر شاهی و محمد شریف معتمد خان در اقبال نامه جهانگیری احوال سعادت استمال آن بادشاه قوی اقبال بشرح و بسط نگاشته داد سخنوری و نکته طرازی داده اند اما مجموعه کمالات صوریه مظهر حسنات معنویه جامع شرایف انسانی کشف رموز معانی چمن پیرای بهارستان فصاحت و بلاغت زینت^۱ افزای نگارستان افادت و افاضت مقتدای ارباب علم و فضل پیشوای فضایل اکمل مصدر خز و کامل کامیاب سعادت ابد و ازل علامی فهامی شیخ ابوالفضل روزنامه چه واقعات آن بادشاه والا جاه و شمه از احوال بزرگان این سلسله عالیّه از پدر بزرگوار آن بادشاه فلك دستگاه تا حضرت آدم علیه السلام پنجاه و يك تن گذشتگان ازین دار فنا و رفتگان بدارالملک بقا به تحریر در آورده کتابی موسوم باکبر نامه مشتمل بر سه دفتر درست نموده دفتر نخستین نصف^۲ اول متضمن احوال بزرگان از حضرت آدم تا نصیر الدین محمد همایون بادشاه بطریق اجمال و نصف^۳ آخر محتوی بر جلوس مقدس این بادشاه بر اورنگ خلافت و واقعات هفته^۴ ساله که بملا زمان سرکار خویش محاریبات به روداده و آنجماعه اهل بیغی و انحراف تادیب و تخریب یافته و دفتر دوم مشتمل بر تسخیر و الایات مالوه و گجرات و پتنه و بنگاله و اودیسه و کشمیر و بهکر و تهته و قندهار و برهانپور و خاندیس و سایر ولایات دکن و دیگر ممالک و استیصال فرمان پذیری حکام آن ولایت واقعات از ابتدای سال هفدهم^۵ بغایت سال چهل و هفتم جلوس^۶ و دفتر سیوم مشتمل بر خصوصیات مانند و بود بادشاه والا درجات و حقیقت صورتحال صوبجات یافته حدود و صلعات^۷ و

---

۳. ب: 'تصنیف'

۲. ب: 'تصنیف'

۱. ب: 'ج: زیب افزای'

۶. ب: 'جلوس والا'

۵. ب: 'ج: سال هفدهم'

۴. ب: 'هفتاد ساله'

۷. ب: 'اتصالات'

دستور جمیع کار خانجات و ضوابط پرگنات ممالك معروسه با قید اراضی و جنس کامل و ناقص و رواج^۱ و نزح محصول و قوم زمی‌دارد و مقدار پیاده و سوار و قلاع محال هر اقطار و قوانین مناصب و شرح هر منصب‌دار و اسامی ملازمان سرکار از امرای عالی مقدار و وزرای والا اقتدار و ندمای هوشیار و فضیلتی بلاغت شعار و علمای نامدار و پرستگان^۲ حکمت و ثار و حکمای آزمون‌گار و نجمای کامل عیار و ستاره شماران کرامت آثار و درویشان پرهیزگار و ریاضت کیشان نیکو کار و تفصیل مقابر و مزار و بتخانه و معابد هر دیار و ارباب نغمه^۳ ساز و انواع اهل دانش و هنر پرداز و تعریف هندوستان بهشت نشان و اوضاع و اطوار و دین و آئین هندیان و دقایق حقایق کتب و دانشنامه‌های این دیار است و آنسر دفتر دانشوران بتحریر این هر سه دفتر آنچنان بهار پیرای سخن^۴ رنگین و گلدسته آرای الفاظ و مضامین شده که هیچ تاریخ نویس^۵ باین نمط ترتیب کتاب نکرده کارستانی بر روی کار آورده دستور العمل امور سلطنت و جهان‌بانی و کارنامه معاملات ملک رائی ساخته الحق نسخه ایست ناسخ نسخ روزگار و تاریخی است سرآمد تواریخ هر دیار از تعریف و توصیف و شرایف عبارات و لطایف استعارات و بلندی سخنان و رنگین منشآت و حسن مضامین نو آئین و معانی رنگین آن دیباچه دانش ارسطوی خرد و فراست افلاطون عقل و کیاست عاجز و قاصر است تاریخ خوانان ارباب دانش و صحف^۶ دانان ارباب^۷ بینش از مطالعه آن بهره ور و نصیبه ربوده^۸ بقدر امکان بشری و توان انسانی داد^۹ وصف داده هزاران تحسین و آفرین بر روح پاک آن صاعد مساعد مغفرت سبحانی عارج معارج یزدانی^{۱۰} می‌فرستند احتیاج نمود که بتحریر حقیقت احوال این بادشاه والا جاه فضولی نماید لیکن برای سیرابی سخن درین کتاب نیز که فهرستی است از سلاطین هند

۱. ب: 'روبع' ج: 'رواج' ندارد ۲. ب: 'پزشگان' ج: 'پزشگان' د: 'پرستگان' ۳. ب: 'تعمیر' ساز

۴. د: 'سخن' ندارد ۵. د: 'تاریخ نویس' ندارد ۶. د: 'بسان اصحاب'

۷. ب: 'ارباب' --- پیش ندارد ۸. ب: 'بر بوده'

۹. د: 'داد' ندارد

۱۰. د: 'یزدانی' 'دروود'

شطری^۱ از خلاصه واقعات عظمی بقید تسطیر در آورده بر منتظران و قالع ارمغانی ارزانی داشته میشود القصه چون حضرت محمد همایون بادشاه سمند زندگانی را ازین تنگنای^۲ ظلمانی بوسعت آباد عرصه نورانی جولان داد در آنوقت شاهزاده محمد اکبر باستیصال سلطان^۳ سکندر که از قلعه مانکوت^۴ برآمده بطرف لاهور قتلہ فتنه می افروخت بالشکر آن^۵ متوجه پنجاب شده بود در منزل ساخت قصبه کلا نور خبر قضیه^۶ ناگزیر رسید بعد تقدیم مراسم تعزیت بهمان خطه دلکشا نصف النهار^۷ جمعه سیوم ربیع الثانی سنه نهصد و شصت و سه هجری در ساعتی که افلاک در چندین ادوار انتظار^۸ سنی بردند و زمانی که کواکب از بسیاری قرانات^۹ فرصت ان میجستند اورنگ خلافت بفرقدوم مقدس سرفرازی یافت و سریر سلطنت بغربا بیوس اقدس سربلندی پذیرفت^{۱۰} کوش شادمانی بلند آوازه گشت و طنطنه مبارکبادی براسته طوایف امام جاری شد:

ابیات

هرخوشدلی که اهل جهان فوت گشته بود   آنرا بیک لطیفه قضا کرد روزگار
محتاج بود ملک به پیرایه چنین   آخر مراد ملک روا کرد کردگار
در ان ایام عمر گرامی سیزده سال و هشت ماه و^{۱۲} هشت روز بود بیرامخان
خانخانان مدارالملک و وکیل لسلطنت گردید حل و عقد مهمات و فیض و بسط
معاملات در قبضه اقتدار و کف اختیار او باز گشت بعد انجام لوازم جشن جلوس و تقدیم
مراسم شادی^{۱۳} برای قلع و قمع سلطان سکندر از کلا نور نهضت فرموده کوچ بکوچ پایان
قلعه مانکوت^{۱۴} رسیدند چون بسبب ایام برسات ترددات پیش نمیرفت بجهت مراعات
حال سپاه انصرام این مهم چند روز موقوف داشته از آنجا معاودت فرموده در^{۱۵} حدود

۱. ج: هند، سطوی^۱   ۲. د: زندگانی ازین نیکناسی^۳   ۳. د: سلطان ندارد

۴. ب: سیالکوت   ۵. ب، ج: د: لشکر گران   ۶. د: قرصه

۷. ب: روز، جمعه   ۸. ب: آن میبردند   ۹. د: قرتاب

۱۰. د: سربلندی یافت   ۱۱. د: ابیات   ۱۲. ب: و بست هشت

۱۳. ب: شادمانی   ۱۴. ب: سیالکوت   ۱۵. ا: نموده از ج: نموده در: معاودت در: حدود

جالندهر نزول اقبال فرمودند در بیانان آمدن هیمون بقال بقصد محاربه با خاقان زمان و دستگیر گردیدن و تقبل رسیدن او^۱ چون هیمون بقال^۲ سپه سالار و مدار علیه سلطان محمد عادل با ابراهیم خان سور که مدعی سلطنت بود و نیز با سلطان محمد حاکم بنگاله و دیگر افغانان که هر يك دعوی بادشاهی داشت بدفعات عرصه پیکار آراسته و در بیست و دو جنگ سلطانی کارنامه های رستمانه بظهور رسانیده و همه جا غالب آمده لوای فتح و نصرت بر افراشته بود از خبر شفقار^۳ بادشاه جنت آرامگاه خیال فاسد بجا^۴ آورده سلطان محمد عادل را بطرف پتنه^۵ گذاشته روبه آگره آورده و قدم جرات پیش نهاده سکندر خان و قباخان گنگ و دیگر امرای بادشاهی را شکست داده به آگره متصرف گشت و از آنجا بدلیری و دلاوری تمام در دهلی رسیده یزدی بیگ خان و دیگر امرای بادشاهی که در دهلی بودند تاب مقاومت نیاورده باندك جنگ رو بفرار نمودند آن بقال بدمال با پنجاه هزار سوار و هزار و پانصد فیل و پنجاه و يك توپ کلان و پانصد ضرب زن و دیگر توپخانه گران پای ثبات و استقرار^۶ در دهلی افسرده این مقدمه در مقام جالندهر بغرض والا رسید خاقان زمان که در صغر سن دانش پیرانه^۷ داشتند از استماع این خبر مهم سلطان سکندر موقوف داشته از ظاهر جالندهر بقصد استیصال^۸ بقال بی اعتدال نهضت فرمودند و امرای بادشاهی از اطراف و جواب بموجب طلب در حضور اقدس آمده حاضر شدند یزدی بیگخان که از هیمون شکست یافته دهلی را گذاشته بود در ساخت سهند بملازمت رسید چون بیرامخان خانخانان او را هم چشم خویش میدانست درینولا که بحسب تقدیر^۹ شکست افتاد بیرام خان او را بمکر و فریب بمنزل خود آورده بقتل رسانید و معروض اقدس گردانید که هزیمت امرا و فتح هیمون محض از تغافل یزدی^{۱۰} بیگخان رویداده ازینجهت

۱. ج: 'او ندارد'; در بیان هیمون بقال بقصد محاربه بخانجات و دستگیر گردیدن او و بقتل رسیدن'

۲. ۱: 'بقا' ندارد ۳. د: 'خبر' شکار ۴. ب. ج: 'بخاطر' آورده

۵. د: بطرف 'تهتته' ۶. ب: 'استوار' در ۷. ب: دانش 'پیرایه'

۸. ب: 'هیمون' بقال ۹. ب: 'تقدیر' 'یراو' ۱۰. د: 'برودی'

گشتن او را عبرت^۱ دیگر امرای همت دانسته خاقان زمان اغماص فرموده چیزی بر رو
 نیاوردند و از آنجا متوجه بیشتر شدند و عساکر منصور بسر گردگی سکندر خان اودبك
 برسیم متقلا دستوری یافت هیمون که از هزیمت امرای بادشاهی و تسخیر آگره و دهلی
 خیره و دلیر شده^۲ دم نخوت میزد از استماع نهضت موکب والا از دهلی روانه شده^۳
 توپخانه را که اعتقاد او قوی بود پیشتر از خود در حوالی پانی پت فرستاد که در آنمکان
 نصب کرده آماده پیکار شوند مردم بادشاهی که برسیم متقلا تعین شده بودند جرات و
 جسارت نموده توپخانه او را تصرف خویش در آوردند و این معنی موجب دل شکستگی
 بقال و دلاوری لشکر اقبال گردید همدردین اثنا همون بدلیری تمام در حوالی پانی پت
 رسیده اتفاق کارزار افتاد دلیران^۴ قوی دل مانند شیر^۵ زنجیر گسل از طرفین داد مردانگی
 دادند و هنگامه جانفشانی و جان ستانی گرم گردید^۶ برق صمصام خرمن هستی بسیار را
 پاك سوخت و شعله تیر جگر دوز وجود اکثری را بر دوخت هیمون غالب آمده فوج
 بادشاهی را شکست داده^۷ بر خوصه فیل در صد و فراهم آوردن التجا کردند از آنجا که
 منشی ارادت ازلی منمشور خلافت ابدی بنام نامی بادشاه فلك بارگاه نگاشته و مهدس
 قدرت لم یزلی طغرای سلطنت جاویدی باسم گرامی آنحضرت مشیت^۸ کرده بود قضا را
 تیر غضب الهی از شست^۹ تقدیر بر بسته بر حدقه چشم هیمون رسیده از کاسه سر او در
 گذشت و باد رعونت و پندارش ازان روز به بیرون رفت و او از غایت در دو وجع خود را در
 صندوق خوصه فیل پنهان گردانیده همراهانش چون سردار را ندیدند بیدل شده عنان
 همت از دست داده متفرق گشتند بعد فتح و نصرت شکست درست بر لشکر او افتاد و
 عساکر بادشاهی مغلوب گشته سراسیمه حال بود چون این عطیه غیبی مشاهده کرد
 خویش^{۱۰} هزیمت عطف عنان نمود بتاراج اسباب درخوت و اسب و فیل لشکر غنیم

۱. د: غیرت ۲. د: آگره دهلی چره و دلیر شده ۳. ب: گشت

۴. د: دیوان قوی ۵. د: شیر شیرنی ۶. د: گرم کردند

۷. د: ویر ۸. د: مسبت ۹. ب: د: نصرت ۱۰. ب: ج: پس از د: از پس هزیمت

پرداختند ناگهان شاه قلیخان محرم نزدیک فیل که بران هیمون نیم جان افتاده بود رسیده خواست که فیلبان را گشته فیل را که با ساز مکفل^۱ بود بدست آورد و فیلبان از نیم جان اسان طلبیده از بودن هیمون در حوضه آن فیل نشان داد شاه قلیخان ازین مژده خوشوقت فیلبان را^۲ بافیلان دیگر گرفته روانه گردید رایات عالیات از راه کهرونده کوچ فرموده بلشکر متقلانه پیوسته بود که نوید فتح^۳ و ظفر بعرض رسید و بعد از زمانی شاه قلیخان^۴ هیمون را دست بر کردن بسته بملازمت حاضر آورد موجب شادمانی خاطر اقدس گردید هر چند هیمون بر افغانان جنگ کردند^۵ مظفر و منصور شده دلیر و خیره^۶ گشته بود و از روی رعونت میگفت که هرگاه بر افغانان^۷ که لشکر بیکران داشتند فتح کرده باشم این بادشاه خورد سال باین قلت لشکر کجا تاب مقاومت تواند آورد اما نخوت او باعث و بال او گشت و اقبال بادشاهی غالب آمده آن متکبر را دستگیر نمود:

یوم چه باشد که به جنگ دراز طمع به برد از وطن جره باز
گیر که سگ هشت بر آهو دلیر پنجه نخواهد زدن آخر بشیر
بعد آمدنش در حضور اقدس هر چند از و سخن پرسیدند از حجاب خجالت یا از عدم قدرت یا از شدت وجع زخم^۸ یا از غلبه صلابت بادشاهی نتوانست سخن پیرا گشت:

فرد

کسی را که از بیم شد دل زجا توانائی پاسخ آرد کجا
بعضی^۹ امرا التماس نمودند که آنحضرت از دست مبارک بقصد غزا و حصول ثواب شمشیر بران مقهور اندازند فرمودند که تیغ خود بخون اسیری آلوده کردن به از آئین مردی است:

تیغ خویش از خون این ملعون چرا رنگین کنم چونکه رستم پیشه ام آن به که بر اعدا زرم

۱. ب: 'مکت' د: 'مکفل' بود ج: 'مهربانی نموده انقیل را' بافیلان ۳. ب: 'فتح و نصرت'

۴. ب: 'محرم' هیمون ۵. ب: 'آورده' ۶. د: 'چهره' گشته

۷. د: 'گاه' افغانی ۸. د: 'جمع' و در دیا ۹. ج: 'بیت' ۱۰. د: 'بعرض' امرا

در آن وقت بیرام خان نظر بر مرضی مقدس داشته بعرض رسانید:

بیت

چه حاجت تیغ شاهی را بخون هر کس آلودن   تو بنشی و اشارت کن بچشم و پایه ابروی
این را بگفت و پیش دستی نموده به صمصام خون اشام^۱ او را از بار سر ناپاک^۲
سبك ساخت و عرصه هندوستان از جشن و خاشاك وجود عصیان آلودش پاك گردانیده
سر او را بکابل و پتنه^۳ در دهلی فرستاده بردار کشیدند:

بیت

سنگ در دست و مار بر سر سنگ   نه زدانش بود فسون و درنگ
آنحضرت بعد قتل هیمون بقال باستعجال کمال روانه شده در دارالملک دهلی نزول
اقبال فرموده جشن شادمانی ترتیب دادند و بر سریر جهانبانی جلوس کرده^۴ در فراهم
آوردن پراگندگی های امور سلطنت مقید شدند و مجددا سواد اعظم هندوستان از فروغ
معدلت و انوار عدالت^۵ رونقی تازه و نظمی بی اندازه پذیرفت امرای که مصدر ترددات
نمایان و محاربات شایان شده بودند بخطاب لایق و جاگیر مناسب سرافراز^۶ گشته برای
نظم^۷ اطراف ممالك دستوری یافتند مولانای ناصرالملک عرف پیر محمد خان بضط
ولایت میوات تعیین گشت پدر هیمون را که پیر هشتادساله بود از قبضه دیواری مسکن
او گرفته آوردند ناصرالملک او را رهنمای دین اسلام گردید^۸ او جواب داد که هشتاد سال
عمر گرانمایه در کیش خود بسر برده و باین خویش آفرید^۹ کار را پرستش نموده اکنون
دمی پیش نیست چگونه ترك دین^{۱۰} خود نموده اختیار دین دیگر نماید ناصرالملک جواب
او بزیان شمشیر حواله کرده انرا^{۱۱} از هم در گذرانید در بیان فتح مانكوت^{۱۲} و اخراج^{۱۳}

۱. ب. د: 'آشام تن' او   ۲. د: 'ناپاك' ندارد   ۳. ج: 'تهتهه'
۴. د: 'فرموده'   ۵. ج: د: 'انوار' نصفست   ۶. ب: 'سرافراز'
۷. د: برای 'نظام'   ۸. د: 'اسلام' کردند   ۹. ب: 'باین' 'کر' کار
۱۰. ج: 'دین اسلام قدیم خود نموده'   ۱۱. د: 'او را اسم' از   ۱۲. ب: 'سیالكوت'
۱۳. ب: 'افواج' سلطان

سلطان سکندر و انقطاع سر رشته افغانان چون بعرض مقدس رسید که سلطان مقام شبیه حضرت جلال‌الدین اکبر بادشاه^۱ سکندر از کوهستان برآمده در ولایت پنجاب شروع بتحصیل مال نموده دوران دیار فتنه و آشوب روداده آنحضرت قلع و قمع او ضرور دانسته از دارالملک دهلی بسمت پنجاب نهضت فرموده بعد قطع مراحل در قصبه دنیری که الحال بنور پور مشهور است اتفاق نزول افتاد راجه رام چند مرزبان نگر کوت و دیگر راجه‌ها و رایان کوهستان بملازمت اقدس رسیده کمر خدمت بر بستند در آن وقت حضرت از دیوان لسان الغیب تفاول جستند و این بیت مژده رسان فتح و نصرت گشت:

بیت

سکندر را نمی بخشید آبی   بروز و زر میسر نیست اینکار
ازین بشارت خوشوقت شده پیشتر متوجه گشتند و پایان قلعه مانکوت^۲ که سلطان سکندر درون متحصص بود نزول فرموده محاصره کردند و جنگ تفرنگ بمیان^۳ آمد سلطان سکندر از خبر گشته شدن هیمون بقال و فتح عساکر اقبال گسسته خاطر و شکسته بال بوده درینولا باو خبر رسید که سلطان محمد عادل در نواحی چنار^۴ کده اقامت داشت حضرت خان ولد سلطان محمد خان سورسکه و خطبه بنام خود کرده سلطان بهادر خطاب نموده بانتقام خون پدر خویش که در جنگ هیمون کشته شده بود سلطان محمد عادل جنگ کرده غالب آمد و سلطان محمد عادل در رزمگاه کشته شد و هنگامه افغانان بیکبارگی سرد گردید این اخبار سلطان بیدست و پا گردیده عنان همت از دست و قوت و سردانگی از دل فروهشته بجناب بادشاهی زبان عجز و انکسار کشوده^۵ استدعا نمود که یکی از بندهای درگاه والا آمده دست گرفته مارا بحضور^۶ اقدس حاضر گرداند بموجب التماس او میر شمس الدین آنکه خان و مولانای ناصرالملک برای تسکین خاطر و آوردن رخصت یافتند او^۷ فرستاده‌ها را باعزاز تمام دریافت^۸ التماس نمود که مصدر تقصیرات عظیمه شده ام

۱. 'مقام--بادشاه' اضافی ۲. ب: 'سیالکوت' ۳. د: 'در میان'

۴. ب: 'نواحی' جهاده ۵. ب: 'بر کشوده' د: 'بر کشاده'

۶. د: 'بارگاه حضور' اقدس ۷. د: 'از' فرستاد ۸. د: 'تمام' دیار رفته

روی آن ندارم که در حضور اقدس رسیده عذر خواهی نمایم بالفعل پسر خود را بعثه فلك رتبه بفرستم بعد چند گاه بجناب والا رسیده ناضیه سالی عبودیت خواهم شد چون اینمعنی معروض مقدس گشت التماس او باجابت مقرون گردید و حکم شد سلطان سکندر بطرف پتنه^۱ رفته آنولایت را از افغانان بر آورده متصرف شود و پسرش در حضور والا رسیده خدمت بجا آورد برین شرط سلطان سکندر پسر خود را بدرگاه معلى فرستاده بسمت پتنه^۲ رفت و بعد دو سال در همان^۳ حدود مسافر ملك هستی گردید و مصفح و در سال دوم از جلوس والا قلعه مانکوت^۴ و اخراج سلطان سکندر و امنیت در ولایت پنجاب و حصول جمعیت خاطر اقدس از انتظام مهام آندیار صورت بست در بیان بی اعتدالی های بیرام خان خانخانان او اخراج او از ممالك محروسه چون حضرت خاقان زمان بتقاضای عمر در امور جهانبانی کم اشتغال می ورزیدند و تمامی مهات مال و ملکی به بیرام خان خانخانان در گذاشتند اقتدار و رتبت خانخانان نهایت بلند گردید از درجه و کالت و امیر الاسرای در گذشت و دست تصرف او بر جمیع کارخانه جات و در تمامی معاملات قوی مطلق گشت او قدر این دولت ندانسته مصدر بعضی امر نالایق و غیر مستحسن گردیده از روی ستم شریکی منصبهای موفور و جاگیرات معمور بملازمان خود تجویز کرده به بندهای بادشاهی سلوک ناپسندیده در پیش کرده و آنحضرت را خوردسال تصور نموده نصرت بر مخالفان و نظم امور جهانبانی از سعی خود میدانست و از گستاخیهای^۵ عظیمه او آنکه تردی بیگخان را که از امرای کبار بود بحکم اقدس تقبل رسانیده و مصاحب نیک را که از ملازمان درگاه والا بود اطلاع آنحضرت گشت و مولانای ناصر الملك را که از وابستگان او بود و بمقضای خدمات پسندیده مورد عنایات اقدس گشته و آنحضرت او را بسیار^۶ میخواستند از منصب معزول کرده روانه کعبه الله نمود و هم چنین با کثر بندهای بادشاهی در شت پیش^۷ می آمد و فیلخانه سرکار والا را گرفته خود بخود بملازمان

د.۳: 'ان'

د.۲: 'تهته'

د.۱: 'تهته'

ج.۶: 'بسیار' ندارد د.۷: 'پیش' ندارد

د.۵: 'گستاخ' 'با'

ب.۴: 'سیالکوت'

خویش سپرد و بر بعضی کار خانجات دیگر دست تصرف دراز کرد معهذا روزی یکی از فیلان مست سرکار والا بی اختیار فیلبان بر فیل بیرام خان دویده آن فیل را گشته بودند انخان^۱ مراعات ادب منظورنداشته فیلبان بادشاهی را بقتل رسانید و نیز روزی بیرام خان در کشتی نشسته سیر دریای جمنا مینمود یکی از فیلان سرکار والا در جوش و خروش مستی بدریا آمده سرکشی آغاز نهاد چون نزدیک کشتی رسید فیل بجانب کشتی دوید اگر چه فیلبان آن فیل را بزور و قوت خود نگاه داشت اما از این معنی بیرام خان را و همه از طرف آنحضرت بخاطر راه داد آنحضرت باستماع این مقدمه فیلبان را بسته نزد خانخانان فرستاده اظهار عنایات^۲ فرمودند از آنجا که ایام ادبار او نزدیک رسیده بود سر رشته ادب و حفظ توره از دست داده^۳ آن فیلبان بیگناه را ناحق گشت و پیشوا بر آن بمراتب منشاء بی ادبی گردید:

نظم

چوبخت بد کسی را پیش آید   کند کاری کردن را نشاید
از سنوح این چنین امور غیر مستحسن مزاج اقدس بر آشفست و ترك مدا را نموده
در تدبیر مدافعه او شدند بعد چند گاه باچندی از امرا به بهانه شکار^۴ از آگره برآمده در به
دهلی رسیدند و شهاب الدین احمد خان صوبه دار دهلی این راز سربسته در میان آورده
فرامین مطاعه بامرای که باطراف ممالك بودند صادر شد که خاطر اقدس از بیرام خان
متغیر شده امور سلطنت بر ذمت همت خود گرفته همه کس بدرگاه والا آمده حاضر
شود^۵ و میر شمس الدین محمد خان آنکه را از بشهر^۶ طلبداشته علم و تقاره و
تمن و طوغ^۷ و منصب بیرام خان باو مرحمت فرمودند اکثر امرا از اطراف آمده حاضر
شدند و امرای که نزد بیرام خان بودند از و جدا شده در حضور اقدس رسیدند چون این

د. ۱: 'بیرام' خان   د. ۲: 'عنایت' فرمودند   د. ۳: 'از آنجا' داده ندارد

د. ۴: 'سرکار'   د. ۵: 'شوند'   د. ۶: 'ج'، 'د'، 'بهیره'

د. ۷: 'ب'، 'تومان و طوغ'

اخیار به بیرام خان رسید عجز و نیاز و معذرت بسیار نوشت آنحضرت پیغام کردند که آمدن او در حضور مناسب نیست بهتر است که روانه مکه معظمه گردد بعد از آنکه بخیریت مراجعت نماید مورد الطاف پیکران^۱ خواهد شد بالضرور بیرام خان بحسب ظاهر رخصت سفر حجاز حاصل نموده از آگره برآمد بعد رسیدن در میوات پسر سلطان سکندر افغان و غازیخان سور را که با او بودند رخصت داد که در ممالك محروسه خلل اندازد و خود اراده پنجاب نموده آنحضرت باستماع اینخبر فرمان نصایح بینان^۲ صادر فرمودند بیرام خان موعظت بادشاهی در دل نیاورده در بیکانیر رفته چند گاه پیش رای کلیان مل زمیندار آنجا بوده بسمت پنجاب رو آورد و پرده از روی کار خود برداشته صریح بغی ورزیدند و براه سنده^۳ و تهاره در پنجاب رسید آنحضرت میر شمس الدین محمد اتکه خان را با امرای دیگر بدفع او تعین فرمودند و رایات عالیات نیز از پی او از دهلی نهضت فرمود^۴ اتکه خان گرم و چست شتافته در رسید و در میان دریای ستلج و بیاه در حوالی موضع گونا جور تابع پرگنه دارو که اتفاق تلاقی عساکر طرفین افتاد و جنگ واقع شد و محاربه عظیم رویداد بیرام خان غالب آمده بر لشکر بادشاهی حمله آورد چون زمین شالی مایه بود و گل ولای بسیار داشت پای لشکریان بیرام خان پفشرده و لشکریان امکه خان از مشاهده اینحال مخالفان را نشنت تیر دوختند و بسیاری را علف تیغ بیدریغ نمودند و اکثر ی را اسیر کردند بیرام خان از سنوخ این سانحه تاب نیاورده منهزم گشت و در پناه راجه گنیش زمیندار داناپور که در کوه سواک^۵ واقعست رفته در ملوارة^۶ اقامت ورزید و فتح و نصرت نصیب اولیای دولت گردید و این مؤده در منزل سهرند بعرض والا رسید:

بیت^۷

صبح فیروزی رسید^۷ از مطلع امن و امان   و زنسیم گلشن نصرت معطر^۸ گشت ملک

۱. ج: الطاف بی 'اکناف'   ۲. ج: نصایح 'شان' صادر   ۳. ب، ج، د: 'بهتند'

۴. ب: 'میر شمس الدین محمد' اتکه   ۵. ج، د: در 'ملوارة'   ۶. ج: 'فرد' د: 'نظم'

۷. ج: فیروزی 'دمید'   ۸. د: 'معتبر' گشت

آنحضرت بعد دریافت نوید فتح^۱ براه راست در لاهور تشریف برده بعد چند روز از آنجا نهضت فرموده در حوالی تلواره نزول اقبال فرمودند کوهیان هجوم آورده بعد جنگ و جدل بسیار رو بهزیمت نهادند بیرام خان چون صورت ادبا در آئینه روزگار خود مشاهده کرده از ندامت و خجالت^۲ خویش بدرگاه والا معروض داشته استدعای نمود که معتمدی از حضور آمده دست ماگرفته بآستان قدسی آشیان حاضر سازد از حضور والامولانای عبد الله سلطان پوری المشهور بمخدوم الملك بعد آن منعم خان تعیین شد فرستاده ها بانواع دلاسا و دلدهی^۳ بیرامخان را آورده درومال^۴ در گردن انداخته بملازمت اقدس حاضر کردند^۵ او در حضور والا گریه و زاری بسیار کرد آنحضرت از روی شفقت رومال^۶ از گردنش دور نموده^۷ بدستور سابق حکم نشستن کردند^۸ و در آخر مجلس از روی خوشنودی رخصت سفر حجاز دادند پس از اتمام این مهم رایات عالیات متوجه دهلی گردید بیرام خان روانه مکه معظمه گشت^۹ اینمقدمه در سال ششم جلوس والا روداد القصه چون بیرام خان بعد قطع مسافت در شهر پتن از مضافات احمد آباد گجرات رسید روزی چند بدفع باندکی مقام نمود مبارك خان نامی افغان لوخانی که پدرش در جنگ ماچهواره که افغانان را با بیرام خان روداده بود^{۱۰} کشته شده بود نزد موسی خان حاکم اینجا قیام داشت بانتقام خون پدر خود بقصد بیرام خان بخاطر آورد اتفاقاً روزی بیرام خان بسیر کولابی بزرگ که در میان آن نشیمن بود^{۱۱} نشسته رفت هنگام مراجعت از آن نشیمن چون برکنار رسیده از کشتی برآمده مبارك خان مذکور باچهل افغان دیگر رسیده چنان نمود که بقصد ملاقات میروود همین که نزدیک رسید چنان جمدهر بر پشت بیرام خان زد که از سینه برآمد و دیگر شمشیر زده کارش تمام کرد جمعی از فقیر اقبال خونین^{۱۲}

۱. ب: فتح و نصرت ۲. ب: احوال خویش ۳. د: دلاسا و دلبری

۴. ب: روپاك د: پاك ۵. د: حاضر گردید ۶. ب: د: روپاك

۷. د: نمودند ۸. ب: فرمودند ۹. ب: گردید

۱۰. د: بود ندارد ۱۱. ج: بکشتی د: نر کسی ۱۲. د: اقبال خود

مادت یافته بود برداشته در حواشی مقبره^۱ شیخ نظام الدین اولیا بخاک
نخوانش بمشهد مقدس رسید و این تاریخ رباعی شهادت اوست:

تاریخ^۲

پون بست احرام | نرسید بکعبه کار او گشت تمام
چو چشم از عقل | گفتا که شهید شد محمد بیرام
رحیم که پسر بیرام خان که سپه سالار^۳ بود در حضور مقدس رسیده
گشت آنحضرت دست نوازش بر فرق روزگارش انداخته بخطاب مرزا
یده منظور نظر تربیت فرمودند رفته رفته بخطاب فرزند بر خوردار خانان
سپه سالار و منصب پنجهزاری که در آن زمان زیاده از آن منصب و خطاب نبود فرق
عبودیت^۴ عزت بر افراخت و مصدر کارهای نمایان و خدمات شایان گردید چنانچه فتح
ولایت گجرات و تهته^۵ و دکن او کرد و بعد فوت راجه تودرمل نظم و نسق امور وزارت
اعلی باد تعلق داشت^۶ و خانخانان که به نزاکت طبع و اشعار غریبه و همت عالی و
سخاوت فطری و شجاعت ذاتی در هندوستان شهرت دارد همین است القصه چون بیرام
خان از میان رفت آنحضرت بنفس نفیس بسر^۷ انجام مهام خلافت و جهانداری و قلع و
قمع مخالفان و عدوان متوجه شدند در بیان تسخیر صوبه ولایت مالوه^۸ چون باز بهادر ولد
شجاعت خان المشهور بسخادل^۹ افغان که از امرای شیرشاهی بود در ولایت مالوه
حکومت باستقلال داشت از مستی جوانی و لذت نفسانی در صحبت زنان و مجالست
نسوان پسر بردی و بسیاری از اناث صاحب جمال و دلبران باغنج و دلال فراهم آورده
بمشتهبات نفسانی و مستلذات^{۱۰} بهیمی پرداختی و از جمله آن بارغان روپ متی نام

۱. بهتر حلی مقبره شیخ حسام خلیفه^۲ ج: ۲ 'رباعی' ۳. ج: ۳ 'سپه سالار' د: 'پسر بیرام خان سپه سالار'

۴. ب: ج: 'عبودیت' ندارد ۵. د: 'پته' ۶. ج: 'یافت'

۷. ج: 'در سر' انجام ۸. د: 'در بیان تسخیر ولایت' ۹. ب: 'شیخ خادل خان افغان'

۱۰. ب: 'بخطات' د: 'جسمانی' بهیمی

معشوقه بود^۱ که نغمه حسن و حس او شور در عالم انداخته وصیت خوبی و طنطنه
محبوبی او در اطراف عالم و اکناف گیتی رسیده بود:

نظم

بخنده از ثریا نور میربخت نمک از پسته پر شور میربخت
بگذاذر رخس^۲ از نشك داغی گرفته آشیان زاغی براغی^۳
مکحل نرگسس از سرمه ناز زمزگان بر جگرها نادل انداز
دولعلش از تبسم در شکر ریز دهانش در تکلم شکر آسز
نیز بر چرخ کس پیدا نگرده که رویش بیند و شیدا نگرده
باز بهادر تقد جان و دل در راه محبتش فدا کرده خود را گرفتار دام عشق او ساخته
تصانیف بی بذل و نقشهای بی نظیر که در زمان هندوی خود می بست نام خود و روپ
متی در آن اشعار لازم ملزم میگردد شبانروز باستماع نغمه و سرود اوقات عزیز را که
معدوم البدل و مقصود العوض است ضایع مینمود از آنجا که سرود و نغمه مردود اهل دلان
پاک نهاد و مقبول ارباب فسق و فساد و قوت بازوی هوای نفس هنگامه آرای شهوت و
هوس پیشکار نفس^۴ اماره و دستیار^۵ خواهش زیانکاره بلند ساز رایت بد مستی و شیدای
علم افراز هوا پرستی و سودای الحق سرود است روغن بر آتش شهوت و بد کرداری
انداخته تار بود عفت در پرهیز گاری برهم^۶ ساخته سرود است که در دل بوالهوسان
هنگامه بد مستی آراسته و در باطن تیره درونان هوا پرستی بر افراشته آن مستغرق
لجه^۷ لذات نفسانی در سرود و نغمه همیشه اشتغال میداشت و دایم الخمری بود و
شبانه در شراب و روزانه در خواب سیر میبرد از غفلت و بی پروای روز از شب و شب
از روز نمیشناخت:

۱. ج. د: 'بود' ۲. ب: 'از رخس' ۳. ب. ج: 'زاغی' 'بیاغی'

۴. د: 'پیشکار نفس' ندارد ۵. ب: 'دستکار' د: 'دستگاه' ۶. د: 'برسم' ساخته

۷. د: 'لجه' ندارد

بیت

بنای دولت آنکس فلک خراب کند   که شام میخورد و صبح گاه خواب کند
 چون بد مستی های او و پراگندگی ولایت بعرض مقدس رسید عساگر منصوره
 بسر کردگی ادهم خان باستیصال آن بد مال و تسخیر ولایت مالوه تعین فرمودند ادهم
 خان بعد طی مراحل در حوالی سارنگپور که دارالایالت او بود رسید باز بهادر که بغفلت
 و بد مستی زندگانی میکرد وقتی مطلع گردید که جیوش فیروزی شهر او را محاصره کرده
 بناچار صفوف آراسته آماده پیکار گردید و باندک زد و خورد راه فرار پیش گرفت ادهم
 خان بعد هزیمت او بشهر در آمده بفراهم آوردن خزاین و دقایق خصوص بهمرسانیدن
 دلبران عشوه ساز و پاتران با کرشمه و ناز مفید گشت بعد ضبط نقد و جنس و بدست
 آوردن حرم^۱ کسان را بجست و جوی روپ متی معشوقه او فرستاده چون باز بهادر در
 هنگام انهزام کسان خود را برای جوهر و قتل حرم خانه خود برسم هندوستان که در چنین
 حوادث عورات را به تیغ بیدریغ میگزرانید یا در محوطه آتش میسوزانید فرستاده بود آن
 سنگین دلان دیونزاد نفس چندین لعبتان پری پیکر باب را^۲ تیغ از صفحه هستی پاک
 شستند و رقم و جود آن بیگناهان از ورق روزگار مکزک^۳ بیداد محو ساختند و سنگین
 دلی که برای قتل^۴ روپ متی رسیده تیغ آخته چند زخم کرد هنوز گارش تمام نشده بود
 که لشکر منصور در رسید و او را آن قدر فرصت نشد که کار روپ متی باتمام رساند آن
 طاؤس نیم بسمل را پیش ادهم خان حاضر آوردند آن نازنین پخته کار التماس نمود که
 زخمهای کاری دارم بالفعل مرا در خانه شخصی نگاهدارند بعد التیام جراحات بخدایت
 حاضر میشوم ادهم خان نظر بر جراحتهای او داشته در خانه شیخ عمر درویش که بخدا
 پرستی و تقوی در آن دیار مشهور بود گذاشت روپ متی در میان عورات و اهل بیت
 درویش بسر برده معالجه خود نمود تا آنکه جراحات اندمال یافت لیکن زخم درونی او که

۱. د: حرم 'خانه' کسان   ۲. د: 'رایات'   ۳. د: 'از گدلك'

۴. ب، ج: برای 'قتل' روپ متی

از فراق باز بهادر داشت بناسور گذرانید آری زخم شمشیر و تفنگ و جراحت گرز و سنگ مندمال^۱ میشود اما زخم عشق و محبت و درد هجران و مفارقت بصد مرهم افلاطونی و هزار دوی لقمانی التیام نمی پذیرد:

مصرع

زخم هجران نشود به زمدادای حکیم

ادهم خان از غایت شوق پیوسته خیز ازو^۲ می‌گرفت و انتظار صبح و صال او میبرد چون روپ متی صحت یافته آب بر سر ریخت^۳ و هیچگونه جای عذر نماند التماس مشک و عنبر و کافور نمود تا^۴ خود را آراسته و خوشبوی‌های بر بدن مالیده بخدست شتابد او همچنان^۵ که فریفته جمال و شیفته وصال او بود فی الفور کافور و دیگر خوشبویها فرستاد او در وفای عشق بار بهادر کف دست کافور خورده چادر بر سر کشیده چنان بخواب رفت که دیگر بیدار نگشت:

بیت

زن ز آتش عشق بیش سوزد   خاشاک ضعیف پیش سوزد
خوش آنکه براه عشق جان داد   عشق است که جان ناتوان داد
بر متر صدان اخبار پوشیده نماند که بلاد مالوه ملکیت وسیع و ولایتی است
فراخ و آباد همه وقت حکام ذیشان دران دیار بوده اند و راجهای کبار و رایان نامدار مثل
راجه بکرماجیت که مندار تاریخ اهل هند است در^۱ ابتدای ظهور سلطنت اوست و
براجه بهوج و غیر ذالک که تا حال حکایات نادره و اوصاف حمیده بر زبان عالمیان
جاریست بحکومت آن ولایت امیاز داشته اند و از زمان سلطان محمود غزنوی ظهور
اسلام در آن دیار رسیده و از سلاطین دهلی سلطان غیاث الدین بلبن را بر آن دیار استیلا

۱. د: 'مندمل' میشود   ۲. ج: 'پیوسته ازو خبر' د: 'ازو' می‌گرفت

۳. د: 'از رنج' و هیچگونه   ۴. د: 'اما' خود   ۵. د: 'ادهم خان'

۶. د: 'ویر' ابتدای

بود از انزمان در تصرف خواقین دهلی بود چون سلطان محمد شاه بن فیروز شاه جمعی را که در ایام او بارش برفاقت و همراهی کرده بودند بعد جلوس بر اورنگ جهانبانی رعایت کرده چهار کس را چهار ولایت داد آن چهار کس سلطنت رسیدند آعظم همایون ظفر خان بگجرات و خضر خان بملتان و دیبالپور و خواجه سرور خواجه جهان که خطاب سلطان الشرق یافته بود بجونپور و دلاورخان بمالوه چنانچه سابقا بقید قلم در آمده^۱ از ابتدای سه هفتصد و نود و شش هجری دلاور خان بحکومت ولایت مالوه چنانچه باید قیام داشت چون سلطان محمد شاه رحلت نمود در هندوستان هرج مرج بوقوع آمده و هر يك امرا بهر ناجیت لوای حکومت بر افراخت دلاور خان نیز از والی دهلی انحراف ورزیده بطریق سلاطین سلوک ملکداری^۲ نمود مدت حکومت بیست و پنجسال سلطان هوشنگ بن دلاور خان سیزده سال سلطان محمد بن سلطان هوشنگ شاه یکسال و چند ماه سلطان محمود خلجی امیرالامرا سلطان هوشنگ شاه بود و خواهر او در حباله زوجیت سلطان محمود بود سلطان را از ساقی زهر دهانیده بر مسند حکومت متمکن گشته تمام ولایت بوندی و مار وار بزور شمشیر گرفت ایام حکومت سی و دو سال سلطان غیاث الدین بن سلطان محمود خلجی سی سال ناصر الدین بن سلطان غیاث الدین و چهارده سال و چهار ماه و سه روز سلطان محمود بن سلطان ناصر الدین بیست سال و دو ماه سلطان بهادر شاه والی گجرات سلطان محمود را در معرکه گشته ولایت مالوه متصرف شده ایام حکومت او شش سال ملو قادر شاه از امرای کبار سلاطین آندیار بود بعد وفات سلطان بهادر شاه که ولایت مالوه از فرمان روای حالی گردید او غالب آمده سکه و خطبه بنام خود کرد در زمانی که حضرت نصیرالدین محمد همایون بادشاه بطرف مالوه نهضت فرمودند شیر شاه که در آن ایام آغاز خروج او بود به ملو^۳ قادر شاه نوشت که بطرف آگره آمده خلل آندازد و مهر بر رومی نامه نمود و او نیز جواب آنرا نوشته مهر بر رومی رقیمه بود شیر شاه ازین

معنی بر آشفست و بعد استیلا برو سواری کرده قادر شاه تاب و مقامت نیاورده آمده ملاقات کرد^۱ عیوض مالوه ولایت لکهنوتی باو مقرر گشت روزی که^۲ از منزل خود سوار شده بملاقات شیر شاه میرفت جمعی که از مغل که در معارک بدست کسان شیر شاه اسیر شده بودند بتعمیر گوالیار بیلداری میکردند و مورچال می بستند قادر شاه هراسید که مبادا شیر شاه بمن هم چنین سلوک بد نماید ازین هراس گریخته رفت ایام حکومت او^۳ شش سال و پنجمه شجاعت خان عرف سخا^۴ دل افغان نایب شیر شاه دوازده سال و یکماه باز بهادر عرف بازید خان بن شجاعت خان ده سال و ده ماه و بیست سه روز از ابتدای سنه هفتصدنود و شش بغایت سنه هفتصدنود^۵ و هفت مدت یکصد و هفتاد و یکسال ولایت مالوه از حکومت سلاطین دهلی بیرون آمده^۶ درین مدت بعضی اصالتاً^۷ در آنولایت حکومت کردن القصه او همچنان^۸ کامیاب فتح و نصرت گشت و خزاین و دفاین فراوان و چنین ولایت وسیع بدست او افتاد بخور مغرور گشته سر از اطاعت بادشاهی برتافت و آنچه از نقد و جنس و فیلخانه و توپخانه و حرم^۹ خانه باز بهادر بدست آورده همه را بتصرف خویش نگاه داشت^{۱۰} و از انجمله چیزی بدرگاه والا ارسال نداشت و بد مستانه سلوک در پیش نمود حق نعمت پروردگی و حقوق دولت رسیدگی را بر طاق نسیان نهاده راه پیماسی بادیه انحراف و بغی گردیده لاجرم حضرت بادشاه خود بدولت^{۱۱} متوجه مالوه شدند چون نزدیک قلعه کاکرون^{۱۲} که تاحال مفتوح نشده بود قریب رسیدند در طرفه العین آن قلعه را به تسخیر در آورده متوجه پیش گردیدند ادهم خان^{۱۳} که از نهضت موکب والا آگاهی^{۱۴} نداشت و بقصد تسخیر قلعه مذکور از شهر سارنگپور بر آمده بود و ناگهان بی سابقه خیر رایات عالیات بنظرش در آمد و عجالاً روانه

۱. ب: ملاقات 'نمود' ۲. ج: روزی 'که' از ۳. د: 'او' ندارد

۴. ب: 'شجاع' دل ۵. د: 'هجری بغایت نهصد و نود و هفت'

۶. ب: 'ج: 'مانده' ۷. ج: 'الثالتا' ج: د: 'وبعضی و کالتا' ۸. ب: 'ادهم خان'

۹. ب: 'ظرف' خانه ۱۰. ب: 'در آورد' ۱۱. ج: 'خود بدولت' ندارد

۱۲. ا: 'کاکرون' ندارد ۱۳. ج: 'کردن او همچنان' ۱۴. ب: 'خیر' نداشت

شده بی اختیار از اسب فرود آمد بملاذست اقدس مشرف^۱ گشت و آنحضرت در سارنگپور نزول اقبال فرموده شب در منزل او همچنان^۲ بسر بردند او لوازم پیشکش و نیاز بقتدیم رسانید روزی چند در آنجا اقامت ورزیده بعد جمعیت خاطر از نظم و نسق آنولایت ادهم خان را بدستور سابق بحال داشته معاودت بمستقرالخلافة آگره فرمودند بعد چند گاه عبدالله خان اودبك بر حکومت آنولایت تعین گردید و او همچنان^۳ در حضور برسید چون مست باده دولت و جوانی و مدهوش شراب نادانی بود روزی در خاص و عام بادشاهی به اتگه^۴ خان گفتگو کرده او را بقتل رسانیده بقصد حضرت بادشاه عازم بقصد سزای^۵ خاص گردید آنحضرت که در استراحت بودند از شور و غوغای او بیدار گشته بیرون تشریف آورده رو بروی او همچنان^۶ آمدند در کیفیت واقع واقف شده چنان مستی بر سرش زدند که مغز از کاسه سر او بیرون افتاد گویا ضرب کرز باد رسیده حاضران قدسی حباب بموجب حکم والا آن شفاك بيباك را بسته از کنگره قلعه انداختند جان بحق تسلیم کردند

نیاید سوختن ز آتش کسی^۷ را   گرد خادی خلد دزدل کسی را
اگر سلطان بفرماید سیاست   زندهر کس بخود^۸ لاف ریاست

در بیان تسخیر ولایت کهکهر^۹ آنولایت مابین^{۱۰} دریای بهت و سنده^{۱۱} واقعه است مرزبان آنجا^{۱۲} بطور خود بوده گاهی اطاعت فرمان روای دهلی نکرده و در بعضی تواریخ نوشته اند که آنولایت از قدیم داخل کشمیر بود سلطان محمود غزنوی آن را به تسخیر در آورده بیکی از امرای خویش که از کیان زادگان کهکر^{۱۳} نام داشت سپرد و از انزمان نسل کهکهر^{۱۴} قابض بوده حکومت باستقلال کرده شیر شاه و اسلام شاه مدتی تسخیر آنولایت ترددات

د. ۱: 'فایز' گشت	ج. ۲: 'ادهم خان'	ج. ۳: 'ادهم خان'
ج. ۴: 'اکبر' خان	ج. ۵: 'حضرت بادشاه بقصد اعظم حرم خاص، د: 'بقصد حضرت بادشاه باسرای خاص و عام گردید'	
ب. ۶: 'ادهم'	ج. ۷: 'خسی' را	د. ۸: 'کس' بخون 'لاف'
د. ۹: 'دربیان' — کهکران 'ندارد'	ج. ۱۰: 'پائین'	د. ۱۱: 'بهشت' رسیده
ج. ۱۲: 'آنجا' ندارد	ج. ۱۳: 'کهکر'	ب. ۱۴: 'ج: 'کلهران' د: 'کهکران'

نمودند و قلعه رهناس را بر سرحد احداث کردند تا جماعه^۱ که کهکهران عاجز شده^۲ مطیع شوند اصلا کار پیش نرفت آخر الامر بشرط آمدن سلطان سارنگ حاکم آنجا صلح کردند چون سلطان سارنگ^۳ پسرش آمده ملاقات کردند اسلام شاه آنها را دستگیر نموده در قلعه گوالیار فرستاد و سلطان ادهم^۴ برادر سلطان سارنگ بر مسند حکومت نشسته متواتر جنگ کرده بقوت شجاعت ولایت خود را مضبوط نگاهداشت و اسلام شاه بی نیل مقصود بر گشت نوبتی اسلام شاه فرمان داد که زندانخانه گوالیار را کاواک کرده و از باروت انباشته آتش زنند فرمان پذیران موجب امر بعمل آوردن تمامی زندانیان و سلطان سارنگ از باردت بهوا بریده بعالم نسبتی^۵ شتافتند بقدرت الهی کمالخان پسر سلطان سارنگ در گوشه زندانخانه بسلامت ماند:

بیت

کان را که هشت حفظ الهی نگاهبان از گردش شهر نیاید بروزیان
بعد انقطاع رشته دولت افغانان کمالخان از قلعه گوالیار خلاصی یافته در بندگی
در گاه والا آمده در جنگ هیمون و دیگر محاربات ترددات نمایان کرده مورد و الطاف
بادشاهی گشت و او استدعای ولایت موروثی خویش نمود فرمان والا بنام سلطان ادهم
کهکهر^۶ صادر گشت که چون او در صورت دستگیر کردن کامران مرزا در خدمت
حضرت بادشاه جنت آرامگاه مجری^۷ و نیکو خدمتی بظهور رسانیده دوم از اطاعت
اینخاندان والا شان سیزند از روی فضل و کرم نصف ولایت برو مسلم داشته شد باید که
نصف ولایت بعهد کمالخان که وارث انملک است و خدمات بشایسته بجا آورده
و اگذار سلطان ادهم^۸ بمقتضای بر کشتگی بخت سراز حکم والا یرتافته موجب فرمان
والا شان بعمل^۹ نیاورده لهذا میر محمد خان کلان برادر آنکه خان و دیگر امرای متعینه^{۱۰}

۱. ج: 'تاجماعی' ۲. د: 'کهکهران مطیع' ۳. ا، ب، د: 'و کمالخان' اضافی

۴. ب، ج، د: 'سلطان آدم' ۵. د: 'هستی' ۶. ب، ج، د: 'آدم کهکهر'

۷. ج: 'مجرا' ۸. ب، ج: 'آدم' ۹. ج: 'در نیاورده'

۱۰. ب: 'متعینه'

پنجاب باستیصال سلطان ادهم^۱ و اعانت کمالخان تعین^۲ شدند سلطان ادهم جرات^۳ از اندازه حد خود بیرون نهاده تا قصبه هیلان این رویه آب بهته رسیده بعساکر منصوره جنگ کرده منہزم گشت میر محمد خان متعاقب او رفته تمام آنولایت را در^۴ ضبط آورده داخل ممالک محروسه کرد^۵ خاقان زمان از روی کمال عنایت آنملک را تمام^۶ و کمال بکمالخان برحمت فرمودند و سلطان ادهم^۷ بالکل اخراج شد:

فرد

بجای که شیران بر آرند جنگ   چه یارای رویه که استید بجنگ
در بیان رسیدن زخم^۸ بحضرت^۹ بادشاه روزی آنحضرت بزیارت روضه منوره شیخ نظام الدین اولیا قدس اللہ سرہ تشریف بردن هنگام مراجعت چون بچهار سوی شهر رسیدند یکی از خون گرفتگان^{۱۰} در کمین گاه بوده تیری بجانب آنحضرت انداخت و برکیف^{۱۱} مبارک قریب یک و چپ فرونشست و غریوا از نهاد حاضران برخاست و آن شفاک را دستگیر کرده حاضر آورده در بی تفحص حال شدند حکم شد^{۱۲} که از تفتیش حال مبادا مردم را ناحق در بلا اندازد جهان را از لوٹ هستی او پاک سازند فرمان پذیران^{۱۳} همان دم وی را بقتل رسانیدند و آنحضرت با وجود این چنین^{۱۴} زخم سخت همانطور به مکین و ثبات اسب سواره بدولتخانه تشریف آوردند و حکما بمعالجه پرداختند غرضکه در^{۱۵} هفت روز زخم اندمال یافت و ثانی الحال ظاهر گشت که آن بی سعادت قتل^{۱۶} قدم نام غلام شرف الدین حسین مرزا برسر^{۱۷} آنحضرت بود که او را مرزا از روی^{۱۸} بدطبی بقصد آنحضرت فرستاده بود بسزای کردار ناهموار رسید:

۱. ب: سلطان 'آدم'	۲. ب: 'ماسور' شده	۳. ا: 'جرات' ندارد
۴. ج: 'به' ضبط	۵. ب: د: 'نمود حضرت' خاقان	۶. ب: 'عنایت' تمام و کمال آنملک به
۷. ب: 'آدم' ج: 'آدم'	۸. د: 'رسید بزخم'	۹. ب: 'گرفته های' ج: 'گرفته'
۱۰. ج: 'حضرت' بادشاه	۱۱. ج: د: 'راست'	۱۲. ج: 'حکم' شدند
۱۳. ب: 'اورا' مهاندم	۱۴. د: 'همچنین'	۱۵. ب: در 'عرصه' هفت
۱۶. ب: 'قتل' ج: 'قباق' د: 'فیلن'	۱۷. ا: 'بیره' ب: 'پرما'	۱۸. ج: 'از' راه

بیت

آنرا که خدا نگاهدارد   آسیب کسی برون ندارد
 کارش همه نیک بخت سازد   در عرصه حسود جان گدازد^۱
 در بیان گذشته شدن شاه ابوالمعالی او در زمان بادشاه جنت آرامگاه بوسیله حسن
 صوری و جمال ظاهری از مقربان^۲ بود خود را از فرزندان حضرت بادشاه قرار میداد اگر چه
 حسن صورت داشت اما بد خو و بد افعال بود:

بیت

حیف باشد که نیکوروی^۳ نکو خوبود   رنگ آن گل بچه ارزد که درو بونمود
 وقتی که در خطه کلانور سریر جهانبای از جلوس والا زینت یافت جمع اسرار در
 جشن حاضر شوند او بعضی سخنان دور از کار اظهار نمودار آمدن در بزم والا عذر آورد
 بیرام خان خانخانان بهر تقدیر او را دلاسا نموده طلبداشت و دران انجمن بموجب حکم والا
 محبوس کرده بلاهور فرستاد از غفلت کوتوال لاهور گریخته رفت بعد مدت باز
 دستگیر گردیده در قلعه بیانه زندانی گشت در زمانی که بیرامخان رو گردان شده در آن
 نواحی رسیده او را بازنداینان دیگر نجات داد در آنوقت او بمکه معظمه رفت بعد چند سال
 باز هندوستان آمده کرد شورش بر انگیزخت چون کاری نتوانست پیش برد در کابل رفته
 ماه جوجک^۴ بیگم والده محمد حکیم مرزا را بفسون و فسانه^۵ فریفت و همشیره مرزا در
 عقد نکاح خود آورده در کابل صاحب مدار جمیع کار گشت و مردم را بخود کشیده
 بقابوی وقت بیگم را بقتل رسانید و دم استقلال زده بمر در ایام اکثر اسرای بیگم را به
 نهانخانه عدم فرستاد مرزا سلیمان حاکم بدخشان بر حقیقت حال واقف شده بموجب
 استدعای محمد حکیم مرزا بر کابل لشکر کشید ازین طرف شاه ابوالمعالی فوج آراسته
 بقصد پیکار روانه گردید در کنار آب غور بند هر دو لشکر بهم پیوسته آماده کار زار شدند

۱. این شعر ندارد   ۲. ب. د: مقربان 'درگاه' بود   ۳. نیکوروی 'ندارد'

۴. د: 'جوبک'   ۵. ج: 'فساد'   ۶. د: 'و بر' کنار

محمد حکیم مرزا که ازو بغایت تنگ بود درچنین^۱ جنگ جلوریز خود را بمرزا سلیمان رسانید شاه^۲ ابوالمعالی از مشاهده اینحال سر اسمیة شده رو بفرار نهاد بدخشان تعاقب نموده در موضع جانگاران دستگیر نمودند مرزا سلیمان بعد فتح در کابل رسیده بعضی از محال کابل با امرای خود جاگیر داده صبیة رضیه خود را در حباله محمد حکیم مرزا در آورده معاودت به بدخشان نمود شاه ابوالمعالی را زنجیر کرده نزد مرزا^۳ فرستاد از آنجا که سیدزاده^۴ حق نعمت فراموش کرده مصدر امور ناشایسته شده بود مرزا بقصاص خون والده خوادر اکارد بحق کشید:

بیت

نه هر گز شنیدیم درین عمر خویش   که بد مرد را نیکی آید به پیش
 در بیان تسخیر گونه که آنرا گوندواله گویند قبل ازین هیچ کس از خواقین اسلام
 بران دست نیافته و سم خواهر^۵ خیول سلاطین مسلمین در^۶ اند یار نرسیده درینوالا چون
 راجه دلپت^۷ حاکم آنجا فوت شد هر براین سپرا و پنجساله قایم مقام او گردید رانی در
 گاولی والده او بسبب خوردسالی در صاعت حکومت ولایت خود میکرد و به بمشیت
 امور مالی و ملکی می پرداخت انعورت در شجاعت و فراست یکتا بود هنگام کارزار
 مردانه وار کارنامه بظهور رساندی و در شکار گاه شیر را بر خاک هلاک انداختی و بار عام
 داده امور حکومت را باین نیک صورت دادی و در لوازم ملکداری و مراسم سرداری
 تدابیر صایب بجا آوردی:

بیت

آن نه يك زن بود بل صد مرد بود   در شجاعت در فراست فرد بود
 چون حقیقت آنولایت بعرض مقدس رسید آصف خان عبدالمجید و وزیرخان

---

۱. د: در عین جنگ   ۲. د: سلطان ابوالمعالی   ۳. ج: نزد را فرستاد
 ۴. د: سید راجه   ۵. ج: خواهر ندارد   ۶. د: در ندارد
 ۷. ب: راجه دلپت

برادرش از اولاد شیخ زین الدین خوانی^۱ که حضرت اسیر تیمود با او اعتقاد تمام داشتند به تسخیر آن تعیین شدند آنها در ولایت رسیده صفوف مصاف آراستند رای در گاوتی مسلح گشته فیل سواره دو معرکه در آمده جنگ مردانه نمود و از دست خود تیر و تفنگ زده بسیاری را گشت^۲ و کارهای شایان و نمایان بظهور آورد بالاخر آصف خان غالب آمده فیروزمند گردید و لشکریان رای اکثری کشته و خسته گردیده بقیته السیف سر کشته بیابان هزیمت شدند رای احوال^۳ انچنین دیده بزنا داری^۴ که بجای فیلبان پیش او بر فیل نشست بود گفت که به خنجر آبدار کار مرا تمام کن او جواب داد که از من بر مخدومه جرات نمیتواند شد آن عورت که همت مردان داشت بر زبان آورد که مردن به نیکنامی بهتر از زیستن بغار است این را بگفت و بدست خود بخنجر خونخوار کار خود را^۵ تمام ساخت و بالکل آنولایت به شمشیر همت آصف خان و وزیر خان مسخر گشت^۶ نقود و اجناس بسیاری که از حد و خضر و شمار زیاده باشد بقید ضبط در آمد گویند که قلعه چوراگده مملو از خزاین و جواهر نفس و اجناس لطیف اندوخته چنین^۷ راجها و رایان بود و هیچ کس از احکام آنجا چیزی از ان صرف نکرده بلکه هر کدام در ایام حکومت خویش مبلغ بران افزوده صد و یک صندوق اشرفی طلای سوای زر سفید و نقره آلات و طلا آلات و اقسام هیاکل و حمایل و اصنام طلا و دیگر انواع اجناس بیرون از حد قیاس و هزار فیل نامی بضبط در آمد آصف خان همه را به تصرف خود در آورده چیزی از آنجمله بدرگاه والا بفرستاد و از فتح و ظفر چنین ملک و وسیع و تصرف اینقدر دولت مغرور شده بغی ورزید آخر کار بدرگاه والا رسیده در مهم چتور و دیگر مهمات^۸ مصدر تردد نمایان^۹ گشت و آنولایت بالکل در تصرف اولیای دولت^{۱۰} در آمد در بیان تعمیر قلعه اکبر آباد در

۱. د: 'خوافی' ۲. ج: 'را بجان' گشت ۳. ج: د: 'احوال' خویش 'انچنین'
 ۴. ج: 'بریکاری' ۵. د: 'را' ندارد ۶. ب: 'تسخیر'
 ۷. ج: 'چندین' ۸. ج: د: 'دیگر' خدمات' ۹. ب: 'خدمات' د: 'ترددات' نمایان' گشت
 ۱۰. د: دولت 'قاهره'

سال دهم جلوس والا مطابق سنه نهصد هفتاد و سه اساس نهادند هر روز چهار هزار استاد کار از سنگتراش و معمار و آهنگر^۱ و نجار و مزدور کار گذار بکار پرداخته بعرض سی درعه آوردند بنیاد آن از آب در گذشت و ارتفاع به شصت درعه رسید از بنیاد تاسر کنگره از سنگ تراشیده نمودند و این سنگ ها را بطریقی وصل دادند که از دور بنظر نظارگی چنان مینماید که تمام قلعه از يك پارچه سنگ تراشیده^۲ اند و همچنین بیابان جا بگذشت و خار را تراستان قومی پنجه و آهنگران اهنی بازو و نجاران سخت گوش عمارت دلکشای و منازل روح^۳ افزای و دولتخانه والا ترتیب داند و نقاشان باریک بین و مصوران صفت پرداز بدایع صنایع بد طونی نموده در صور نگاری نگار خانه چنین و گل افروزی گلشن بهارین برو بکار آوردند و در عرصه هشت سال قلعه متین و شهری عظیم که حال رخسار بلاد روی زمین تواند شد صورت تمامت یافت با کبر آباد موسوم گردید آن مصر اقبال در وسط ممالك محروسه واقع است فضای دلکشایش^۴ پهلوی بگلشن جنت^۵ مینهد اعتدال هوایش از هوای^۶ سبقت میبرد:

بیت

هوایش دلکشا و روح پرور   فضایش جانفزا و فیض گستر
در بیان قتل علی قلیخان^۷ و بهادر خان در زمانیکه بادشاه غفران پناه از عراق معاودت فرموده در جمله لشکر شاه طهماسب که بکومک و امداد آنحضرت تعیین شده بود حیدر سلطان و علی قلی بهادر خان پسرانش تعیین گشته بودند حیدر سلطان بعد فتح قندهار در وقت عزیمت آنحضرت بسمت کابل در اثنای راه برحمت حق پیوست و علی قلی و بهادر خان پسران^۸ او در رکاب سعادت بوده مصدر خدمات پسندیده شدند و خطاب خانی یافتند بعد رحلت بادشاه جنت آرامگاه چون اورنگ خلافت بجلوس خاقان

۱. آهنگر ندارد   ۲. نمودند تراشیده ندارد ۳. ج. ب: 'فرح' افزای

۴. 'دلکش'   ۵. 'جنت' ندارد   ۶. 'هوای' فیروزی

۷. 'علیخان'   ۸. 'تعیین' پسران ندارد

زمان رونق یافت و هیمون بقال و دیگر مخالفان بدمال مستاصل شدند و علی قلی خان بخطاب خانزمانی سرفرازی یافت و سرکار سنبهل بجاگیر او مقرر^۱ گشت بمقتضای شجاعت ذاتی بزور شمشیر و قوت مردانگی از سنبهل تا اوده آنروی آب گنگ بتصرف خود در آورده و بهادر خان برادرش نیز خدمات شایسته بجا آورده و کیل السلطنت و مدارالملک گردید از آنجا که خان زمان از سعادت اصلی^۲ بهره و نصیب^۳ بدانشت بنابر صحبت بذ داتان^۴ که خراب ساز اساس دولت و بنیاد افغن پایه منزلت است^۵ سر از اطاعت بادشاهی برتافت آثار بغی و نافرمانی ازو سر میزد و اسری که خلاف مرضی مقدس بوده باشد بظهور میرسید از آنجمله شاهم بیگ نام ساریان سپری بوسیله حسن صورت و قبول ظاهر در سلك قورچیان بادشاه غفران پناه انسلاک داشت خانزمان^۶ باو تعلق و تعشقی ظاهر میداشت^۷ بعد رحلت آنحضرت خانزمان او را بملازمت و مدارات بجانب خود کشیده شیفتگی و آشفتهگی بسیار ظاهر میساخت و کار^۸ بجای رسید که پیش او کورنش و تسلیم کرده بادشاه هم میگفت چون اینمعی بعرض مقدس رسید فرمان نصایح بنیان صادر گشت که ساریان پسر را بدرگاه والا بفرستند آن بدمست باده محبت و تعشق اصلا متنبه نشد^۹ بلکه آثار بدمستی زیاده گردید^{۱۰} درین صورت مزاج اقدس ازو منحرف گشت و بعد مبالغه بسیار خانزمان آن پسرک را از پیش خود راند چون خانزمان آرام خان نام لولی در حرم خود داشت بموجب استدعای شاهم بیگ آن زن نگاهی را باد بخشیده بود و مدتی در زیران شاهم بیگ ماند و بعد چندگاه او نیز آن زنکه را به عبدالرحمان نامی که از مخلصانش بود و بالولی مذکور تعلق خاطر داشت داده بود درین ولا که شاهم بیگ از خانزمان جدا گشت پیش عبدالرحمن مذکور در^{۱۱} پرگنه نهرپور^{۱۲} جاگیرش آمده روزگار میگذرانید روزی در حالت مستی از عبدالرحمان طلب

۱. ب: 'مرحمت' گشت	۲. ب: 'الولی'	۳. ج: 'نصیب' ندارد
۴. ج: د: 'بذ داتان'	۵. ج: منزلت 'یافت'	۶. د: زمان 'خان' باو
۷. د: ظاهر 'میساخت'	۸. د: 'کارش' بجای	۹. ب: د: 'نگشت' ج: 'سامعه' نگشت
۱۰. ج: زیاده 'کرد' د: 'گشت'	۱۱. د: 'مذکور در' ندارد	۱۲. ب: 'سرهرپور' ج: 'نهرپور' د: 'زیرپور'

لولی مسطور نمود او عذر در میان آورده درین باب عتف و تعدی نموده عبدالرحمان را مقید ساخته و لولی از خانه او بر آورده گرفت برادران عبدالرحمان رسیده بمقتضای جمیت جنگ کرده شاهم بیگ را بقتل رسانیدند چون اینخبر به خانزمان رسید قتل شاهم بیگ به اشاره حضرت بادشاه تصور نموده سر از اطاعت بر تافت از آنجا که بقوت شجاعت بر سر افغانان غالب آمده تا ولایت ازده در تصرف داشت و از روزی که پسر سلطان محمد عادل مبارز خان را که افغانان او را شیر شاه خطاب داده سر بشورش برداشته بود شکست داده فیروز مند گشت زیاده مغرور گشته علانیه بغی^۱ گردید و بهادر خان برادرش^۲ نیز رفته باو ملحق شدی و این هر دو برادر مصدر شورش و فساد گردیده باعث اختلال در ممالک محروسه گشتند و حضرت بادشاه چند مرتبه بنفس نفیس^۳ خویش بر سر آنها میرفتند و جنگ در میان می آمد و بوساطت امرای بزرگ تقصیرات آنان^۴ معاف نمیگشت^۵ چون قدر نعمت پروردگی و حق دولت رسیدگی نشناختند باوجود بذل عنایات والا پیوسته مصدر حرکات ناشایسته میشدند و در ممالک محروسه خلل می انداختند بالضرور آنحضرت باستیصال آن مخالفان بدمال قصد مصمم کرده از اکبر آباد ایلغار فرموده چند شب و روز قلع و معرعه راه نموده در حوالی پرگنه سنگرور ناگهان بر سر مخافان رسیدند محاربه سخت روداد و آن هر دو برادر دل بمرگ نهاده جنگ رستمانه کردند در آنوقت همگی پانصد سوار و چند فیل در ظل رایت^۶ اقبال بودند اما هزاران لشکر تائید الهی همراه بود قضا را در عین^۷ جنگ اسب بهادر خان چراغ پاشده و از خانه زین بر زمین افتاده بهادران^۸ به لشکر منصوره رسیده او را دستگیر کرده دست بر گردنش پسته بحضور اقدس آوردند آنحضرت فرمودند که ای بهادر^۹ خان تا در حق شما چه بد کرده بودیم که مصدر این همه فتنه و فساد شدند او هیچ جواب نداد بعد^{۱۰} همین بر زبانش رفت الحمدلله علی کلی حال

۱. ب: 'باغی' ج: 'علامه' گردید ۲. ج: 'برادرش' ندارد ۳. د: 'نفیس' ندارد

۴. ب: 'ازو' ج: 'ان' معاف ۵. ج: 'میگشت' د: 'گشت' ۶. د: 'راغب' اقبال

۷. ب: 'همین' ۸. د: 'چراگ' — بهادران ندارد ۹. د: 'حضرت' بهادر ۱۰. ج: 'بعد' مبالغه همین

درین اثنا شهباز خان بموجب حکم والا تن او را از بار سر سبکدوش گردانید:

بیت

سرش را هماندم زتن باز کرد^۱ و دو دام را از تنش ساز کرد^۲
 سر کینه چو از تن بد نهاد^۳ بخنجر بریدند و سر^۴ کشت شاد
 پس^۵ از ساعتی یکی از نوکران خانزمان را گرفته آوردند او ظاهر کرد که فیل يك
 دندان^۶ سرکار بادشاهی خانزمان را کشته داد در معرکه افتاد است حکم شد هر کس سر
 مغل از حرام بمکان بیارد يك اشرفی و هر که سر هندوستانی بیارد یکروپیه انعام یابد درین
 صورت مردم سرهای لشکریان مخالفان^۷ بریده می آوردند و اشرفی و روپیه انعام مییافتند
 تا آنکه سر خانزمان خان آوردند آنحضرت از پست زین بر زمین آمده سر تیار بسجدهات
 شکری نیاز بر زمین شوند^۸ و سر آن هر دو نمکحرام بجانب اکبر آباد^۹ فرستادند و فتح نامه
 باطراف ممالك صادر فرمودند از ابتدای سال سویم جلوس والا بغایت سال یازدهم خلل
 این هر دو برادر مانند درینولا در میادی سال دوازدهم ممالك محروسه ازفته و آشوب آنها
 پاك شد و از شرارت آنها عالمیان خلاصی یافت:

نظم

حق صاحب نمك تبه کردن بشکند شخص را سرو گردن
 بساوی نعمت از برون ای گرسپهری تو سسرنگو آئی
 در بیان شورش مرزایان و تخریب آنها و تسخیر ولایت گجرات ابراهیم حسین
 میرزا و محمد حسین میرزا و مسعود حسین میرزا و عاقل حسین میرزا پسران سلطان
 محمد^{۱۰} میرزا که سلسله او آنحضرت صاحبقران اسیر تیمور و گورگان میرسد بمقتضای بد

۱. د: باز 'داد' ۲. د: این مصرعه ندارد ۳. د: این مصرعه ندارد

۴. ج: بخنجر به برید و بر' ۵. د: بعد از ۶. ج: قتل نيك و بد'

۷. ج: مخالف 'بریده' ۸. ب: ج: زمین 'سا کردند' ۹. ب: بجانب 'آگره'

۱۰. ب: ج: محمد سلطان 'میرزا'

طینی و بدخوئی مصدر شورش میشدند و خانزمان و بهادر خان سخن یکی نموده در ممالك محروسه خلل می انداختند و محمد سلطان مرزا پدر^۱ آنها بمقتضای پیرانه سری در پرگنه اعظم^۲ پور سرکار سنبهل جاگیر خود میگذرانید درینولا که خانزمان و بهادر خان بمکافات کردار خود رسیدند میرزایان^۳ فتنه و فساد بزدست خود ها گرفته باعث اختلال در ممالك^۴ شدند چون رایات عالیات بسمت پنجاب نهضت فرمودند قابو یافته از سنبهل بر آمده دست بتاراج و تاخت دراز کردند و بعضی جاگیرداران را کشته مال و متاع و جاگیر آنها متصرف شدند و در دهلی رسیده قلعه را محاصره کردند^۵ اینمعنی باعث آزار و اصرار خلایق و شورش عظیم در ممالك^۶ گردید آنحضرت از استماع این سانحه از پنجاب بسمت دهلی روانه گشتند میرزایان از خبر^۷ عالی موکب دست از محاصره قلعه دهلی برداشته بطرف مالوه رفتند و آنولایت را از محمد قلی برلاس که مکی از امرای بادشاهی بود گرفته تا هند به بتصرف خود در آوردند بعد نزول رایات^۸ اقبال در دهلی جیوش منصوره به استیصال مرزایان بد مال تعین گردید و رایان زمان سلطان محمود والی گجرات فوت شده بود و چنگیز خان غلام سلطان محمود در آن ولایت علم ریاست می افراشت مرزایان^۹ تاب مقاومت عساکر بادشاهی نیاورده و بودن در ولایت مالوه از خبر امکان خویش برون دانسته در گجرات رفته بچنگیز خان پناه بردند از آنجا که اعتماد خان گجراتی که اوهم از امرای سلطان محمود بود بر سر احمد آباد بچنگیز خان محاربه داشت چنگیز خان رسیدن مرزایان غنیمت دانسته بهرونچ جاگیر ایشان مقرر کرد چون شرارت خیلی داشتند در آنجا نیز صحبت آنها درست بگشت با چنگیز خان جنگ کرده بطرف خاندیش رفتند و از آنجا باز بمالوه آمدند بعد از آنکه حجاز^{۱۰} خان حبشی چنگیز

۱. ج: 'مدار' آنها   ۲. د: 'عظیم' پور   ۳. ج: 'در اسان' فتنه
 ۴. ب: ممالك 'محروسه'   ۵. ب: ج: 'نمودند'   ۶. ج: د: 'مملکت' گردید
 ۷. ب: نهضت 'موکب' ج: 'عالی'   ۸. ج: 'رایات' اقبال
 ۹. ج: 'و رایان'
 ۱۰. ج: 'جهنجهار' خان

خان را کشت و در ولایت گجرات خللی روید او مرزایان از مالوه بسمت گجرات رفته قلعه چانپانیر و سورت بی جنگ گرفتند و پس ازان بر قلعه بهرونج نیز متصرف شده قوت و مکننت بهمرسانیدند چون این مقدمه بعرض مقدس رسید تسخیر ولایت گجرات و تخریب مرزایان بخاطر قدسی مصمم نموده بدولت سعادت متوجه آنسمت شدند بعد رسیدن در حوالی گجرات سلطان مظفر حریف تنهوالی آنولایت که در اولاد سلطان بهادر طفل خورده سال بود و سبب نافرمانی اسرایان خویش و استیلای مرزایان سر اسمیه میگشت دستگیر^۱ کرده آوردند آنحضرت از رویی رحم جان بخشی او فرموده^۲ در قید نگاهداشتند بعد چند گاه او قابو یافته گریخته رفت اعتماد خان خواجه سرا که مدار ولایت براو بود و دیگر امرای آندیار آمده ملازمت کردند و بی جنگ مسخر^۳ کردند و احمد آباد که مصر جامع است از فروغ قدوم میمنت لزوم رونق یافت و میرزا عزیز کوکلناش ولد خان اعظم شمس الدین محمد انکه بر انخطاب خان اعظم که موروثی پدر^۴ او بود سرفراز فرمودند و بصوبه داری گجرات مقرر کردند و بعد انتظام گجرات در بندر کهنایت^۵ سی کروهی احمد آباد تشریف برده سیر دریای شور نمودند و ازان سمت معاودت فرموده به استیصال مرزایان متوجه شدند در قصه سرتال بنفس نفیس خویش مرزایان جنگ عظیم نمودند آن بد اختران تاب سطوت^۶ بادشاهی نیاورده منهزم گشته هریکی بهر طرفی روانه شدند آنحضرت بعد فتح و ظفر بسمت صورت تشریف بردند درین وقت راجی^۷ علیخان برادر محمد خان حاکم خاندیش ملازمت نموده مصدر خدمات گشت و در حوالی سورت روزی از شجاعت و مردانگی راجپوتان سخن در میان آمد که جان^۸ پیش آنها قدری و قیمتی ندارد چنانچه بعضی از آنها برچهه را که از هر طرف سنان داشته باشد بدست یکی میدهند که مضبوط گرفته باشند و دو مردانه هم چشم سرهای^۹

۱. د: 'دیگر' کرده ۲. ب: 'بخشی' نموده ۳. و: 'بجنگ تسخیر'

۴. ج: 'پدر' ندارد ۵. ب: ج: 'کتهایت' د: 'کنااته' ۶. ج: 'سلطنت'

۷. د: 'راجه' ۸. ب: 'جان' در 'پیش'

سنان هر دو طرف برچه را محاذی سینه خودها داشته رو برو میدوید حتی که سنان ها در سینه هر دو در آمده از پشت میگذرد و آن هر دو مردانه نزدیک یکدیگر رسیده با خودها تلاش مینمایند آنحضرت از استماع اینمعنی فی الفور شمشیر خاصه را دسته بدیوار نهاده نوك تیغ بر شکم مبارك داشته فرمودند که باخود شمشیر ندارم که بروش راجپوتان بعمل آرم بهتر آنکه بهمین شمشیر حمله کنم از ظهور آن مقدمه حاضران بساط عزت را غریب حالتی رویداد درینوقت راجه مانسنگه از روی اخلاص چالاکی نموده چنان دستی بر شمشیر خاصه زد که از دست آنحضرت بر زمین افتاد قدری مابین انگشت رو شبانه^۱ خاقان زمان بریده شد و آنحضرت از روی چشم^۲ راجه مان سنگه را بر زمین انداخته زیر کرد^۳ مظفر سلطان گستاخانه دست مجروح آنحضرت را تاب داده راجه را خلاص کنانید و درین تلاشها زخم بیشتر گردیده بود در اندک ایام از معالجات زخم اندمال یافت و شجاعت و جان بازی^۴ آنحضرت بر عالمیان هویدا گشت:

مرگ در چشم هر که خواهد^۵ بود در شجاعت بزرگوار بود
 هر که جان را عزیز میدارد^۶ تیا^۷ جهانداریش^۸ چکار بود
 بعد فتح قلعه صورت و جمعیت خاطر از سر انجام امور آن نواحی در احمد آباد نزول اقبال اتفاق افتاد آب و هوای آن شهر بر مزاج اقدس ناخوش آمد فرمودند در حیرتم که بانی این شهر را کدام لطافت و خوبی منظور نظر افتاده بود که در چنین سر^۹ زمین بی فیض و بد^{۱۰} همه چیز شهر اسایش نهادند و بعد از و دیگران را چه فایده ملحوظ بود که عمر گرانمایه درین خاکدان گذرانیده اند هوایش باجمیع طبایع مخالف آبش بتماسی امر چه ناگوار زمینش کم^{۱۱} آب و پر^{۱۲} رنگ دان بوم میگردد^{۱۳} و غبار بحدی دارد و که در وقت

۱. د: 'سراسنان'	۲. ج: 'پرو شبانه'	۳. د: روی 'خصم'
۴. ا، ب، د: 'کردند'	۵. د: 'جوانمردی'	۶. ب: 'خار' بود
۷. د: 'به' جهاندار	۸. ج: 'جهاندار' کس	۹. د: 'سر' ندارد
۱۰. ج: 'پر' همه	۱۱. د: 'که' آب	۱۲. ج: 'هر' ریگ، د: 'وریگ' ۱۳. ج: د: 'کرد'

شدت باد پست دست محسوس نمیگردد^۱ رود خانه متصل شهر غبر از ایام بارش پیوسته خشك میباشد چاه^۲ اکثر تلخ و شور تالابها که سواد شهر واقع است بصابون کاذران دوغایت می شوند مردم اعیان که بقدر بضاعی دارند در خانهای خود بر که ساخته تمام عمارت خانه را از چونه و کچ آنچنان تعبیه میکنند که آب باران پاك و صاف از تمام عمارت دران بر که میزسد و تمام سال ازان بر که آب میخورند مضرت آبی که هرگز هوا در و سرایت نکند و راه بر آمدن بخار نداشته باشد ظاهر است بیرون شهر بجای سبزه و ریاحین^۳ تمام صحرا از قوم زاد است و نسیمی که از روی رقوم و زد فیض آن معلوم بالجمله^۴ آندیار زبون آب و هوا و مظهر رنج و بلاست گویا قطعه دورح است که آفرید کار بر روی زمین آورده لیکن از حسن دلاویز تمام آن مزبوم پری^۵ خیز است مهوشان شیرین لب و کلغداران سیم غبغب مانند شاهدان خلع در نهایت خوبی و زیبایی و تیمثال حوران جنت در غایت جمال و رعنائی اهل آندیار تمام دولتمند و پاکیزه روزگار و نیکو منظر و فرخنده اطوار بسان درویشان ریاضت کیش بر جاده خدا جوئی و حق پرستی و مانند ساکنان بهشتی وارسته^۶ از خطر افلاس و تنگدستی حیرانم که دران قطعه دوزخ حوران^۷ بهشت چگونه وارد شده اند و اهل دول در آندیار بلا خیر چطور محفوظ هستند و چه نوع زندگانی صرف میکنند:

ز آب و هوای دران سرزمین	پدیدار شد دوزخ اندر زمین
ولی ساکنانش همه اهل هوش	همه خوش معاش و همه لغزپوش
همه اهل دولت همه خو پرو	همه اهل دانش همه نیک خو
ز حیرت دل من خراشیده گشت	بدوزخ رسیدند اهل بهشت

۳. د: 'ریاض'

۲. د: 'وچاه ها'

۱. ج: 'محسوس' شود

۶. ج: 'وارسیده' از

۵. ب: 'پری' ج: 'سری' خیز

۴. ج: 'تمام' آندیار

۷. ج: 'حوران' ندارد

القصة هنگامی که آنحضرت در احمد آباد نزول اقبال فرمودند ابراهیم حسین میرزا و مسعود حسین میرزا فرصت یافته بسمت اکبر آباد آمده رو بدھلی آوردند و از آنجا به سنبھل رفتند حضرت خاقان زمان باستماع اینخبر از احمد نگر^۱ بجانب آگره نهضت فرمودند ابراهیم حسین میرزا و مسعود حسین میرزا باواریه نهضت موکب والا از سنبھل روانه شده براه دیبالپور روبه پنجاب آوردند خانجهان حاکم پنجاب که مهم نگر کوت داشت و کار نزدیک رسانیده بود براه آنجا صلح نموده باستیصال مرزایان روانه گشت و درحوالی تهته تابع ملتان^۲ رسیده محاربه نمود و باندک جنگ مسعود میرزا دستگیر گردید و ابراهیم حسین میرزا^۳ گریخته آنطرف ملتان در خانه بلوچی متواری سواری گشت بلوچان او را بدست آورده به سعید خان حاکم ملتان سپردند او زخمی^۴ که در جنگ تهته رسیده بود قالب تهی کرده و مسعود حسین میرزا را خانجهان بحضور مقدس فرستاد و آنحضرت جان بخشی او نموده محبوس فرمودند و بعد چندگاه بزدان عدم گرفتار شد و محمد حسین میرزا که در جنگ قصبه سرتال منهزم شده بود بطرف دولت آباد دکهن رفته بودند از آن سمت باز در گجرات رسیده شورش نمود و باتفاق اختیار الملك گجراتی که از امرای آن ملک بود محاصره قلعه احمد آباد کرده خان اعظم گوکلتاش تاب مقاومت نیاورده متحصن گردید چون اینمعنی بحضور^۵ والا رسید بحسب صلاح^۶ ملکی رسیدن بایلغار ضرور و لازم دانسته بر جمازه^۷ باد رفتاد سوار شده و چندی از فدایان همراه گرفته براه فتح پور به یلغر روانه شدند:

نظم

چو کوهی روان گشت^۸ بر پشت باد   عجب بین که برباد کوه ایستاد
بلان بر ستر برکش اندر کمر   شیر^۹ چون شتر مرغ در زیر بر

۳. ج: 'میرا' ندارد

۲. د: 'تابملتان'

۱. ج: احمد آباد

۶. ا: 'صلاح' ندارد

۵. ب: 'عرض' والا

۴. ج: 'بیزخمی'

۹. ب: 'شتر' ج: 'سیر'

۸. د: 'گشت' ندارد

۷. ج: 'جمازه'

^۱ مسافت بعید در عرصه نه روز نوریده بی سابقه خبر ناگهان در حوالی احمد آباد رسیدند مخاف که محاصره احمد آباد ^۲ داشت اصلاً از نزول موکب والا آگاه ^۳ نمود ناگهان بیکبار ^۴ کوش تند خروش و نقاره رعد آواز بادشاهی نواختند از صدایش زهره حسودان گداخت و سینه مخالفان شکافت:

بیت

غزیزو کوس برده پرده کوس دماغ دشمنان را برده از هوش
محمد حسین مرزا از نزول موکب والا ^۵ باین سرعت و استعجال ^۶ بی سابقه خبر
واقف شده متعجب گشت و دست از محاصره قلعه احمد آباد باز کشیده آماده پیکار
گردید در میان هر دو لشکر جنگ واقع شد و آتشش کارزار اشتعال یافت:

چو خسرو صف میمنه ^۷ ساز کرد به ^۸ تیغ ازدهار ادهن باز کرد
صف میسر هم بیار است جست یکی کوه گفتی ز فولاد ^۹ رست
بر اول چنان کرد آن پیشگاه که در حیرت افتاد خورشید و ماه
ز قلب که چون کوه پولاد بود پناهینده را قلعه آباد بود
در افگند خود را دران کارزار چو شیر که گور افگند در شکار
بر آراست رزمی ^{۱۰} که چو خورشید و ماه ندیدست هرگز چنین رزمگاه

بالجمله آنحضرت بمقتضای شجاعت و دلوری ذاتی و همت و دلیری فطری که باعث حیرت نظار گیان و عبرت معاندان تواند بود به نفس نفیس خویش کار پرداز یهای که از شان بادشاهان دور بود بظهور رسانیدند یکی از بد گهران تیز تند رسیده ^{۱۱} شمشیر بر اسب سواری خاصه انداخت و اسب چراغ پا شد ^{۱۲} آن حضرت بدست همت

د. ۱: 'اینهمه' مسافت د. ۲: 'رسیدند' - احمد آباد ندارد ج. ۳: 'آگاه' ندارد

د. ۴: 'بیکبار' ندارد د. ۵: 'موکب' 'اعلی' ب. ۶: 'سرعت و' 'عجالت' بی

ب. ۷: 'میمنه' 'راست' ساز ب. ۸: 'ز' 'تیغ' ا. ۹: 'پولاد'

ج. ۱۰: 'رزم' ر' ج. ۱۱: 'د' 'تر' 'رسیده' ب. ۱۲: 'پا' 'شد' آن

نگاهداشتند و او را نوعی برجه زدن که از صلاح اودر^۱ گذشت و مقهوری دیگر^۲ رسیده نیزه بر حضرت حواله کرد حاضران حضور اقدس^۳ او را تمام کردند چون سپاه مخالف بیست هزار سوار بود و عساکر منصوره هشت هزار سوار بود لشکر غنیم دلبر تر می آمد^۴ بر قوم زاری تصادم نموده بجانب لشکر خود باز گشت و خرمن هستی بسیاری از لشکریان مرزا سوخت و این معنی باعث بر همزدگی لشکر مخالف گشت و ضمیمه آن از هیبت بان مذکور فیل غنیم که سر حلقه فیلان بود بر لشکر بادشاهی غالب می آمد رم^۵ خورده برگشت و انتظام لشکر خود را ویران ساخت بتائیدات الهی این هر دو مقدمه باعث فتح و نصرت گردید هر گاه باقبال حضرت بادشاه اولیای دولت بطرفی که برو آورد ند ظفر و نصرت بحسب خواهش بمنصه ظهور رسیده به مهمی که خود بدولت متوجه شدند چگونه فتح و فیروزی در پرده متوقف^۶ متواری تواند بود:

چشم فلک ندید و نه بیند بعمر خویش که فتح^۷ ها که شاه زمان را میسر است هر فتح کاسمان تهیدست فتنه ساز^۸ چون بنگری مقدمه فتح دیگر است بالجمله محمد حسین مرزا زخمی شده^۹ از معرکه برآمده رو بفرار نهادند و بدست مبارزان لشکر منصور گرفتار گردید دست بر گردن بسته بحضوری اقدس آوردند او را از کثرت درد زخم و بسیاری تردد محاربه و خجالت باسیر^{۱۰} در آمدن و مهابت و صلابت بادشاهی سخن از زبان بر نمی آید و از غلبه بعطش نزدیک بود که قالب تهی نماید آنحضرت از روی زخم آب خاصه مرحمت فرمودند و میخواستند که در قلعه محبوس سازند لیکن پسرعی راجه بهگونت داس بیاداس^{۱۱} رسید و نیز اختبار الملک که مصدر فساد هیمون بود بعد فرار ناگهان از اسب افتاده اسیر گشت سر او را جدا کرده آوردند و عاقل

۱. د: 'سلاح' او ۲. د: 'مکر' رسیده ۳. ج: 'د: 'مقدس'
 ۴. ب: 'قضارا از جانب مخالف بان که آتش خورده بطرف لشکر فیروزی می آمد
 ۵. د: 'هزم' خورده ۶. د: 'توقف'
 ۷. ب: 'د: 'این فتح' ج: 'این گنج'ها
 ۸. ج: 'تهدس منهای کار' ۹. ا: 'شد' ندارد ۱۰. ج: 'سیر' د: 'تاسیر' در آمدن
 ۱۱. ب: 'بیاساق' ج: 'بیاسا' رسید

حسین مرزا و دیگر لشکریان مخالف پراگنده گشته و آنحضرت بفتح و فیروزی داخل احمدآباد شدند و به تجدید انتظام پراگندگی آن ولایت نموده بعد پانزده روز معاودت فرمودند در عرض^۱ چهل روز رفتن و فتح کردن^۲ و تنظیم مهمات ممالک^۳ نمودن و بدارالسلطنه فتح پور رسیدن اتفاق افتاد بعد چند سال گلرخ بیگم صبیبه کامران مرزا که در حباله^۴ زوجیت ابراهیم حسین مرزا بود و در تفرقه مرزایان مظفر حسین مرزا پسر خود را همراه گرفته بطرف دکن رفته بود بعد رفع شورش مرزایان با پسر خود از دکن برآمده در گجرات تصور شورش گردید راجه تودرمل که برای تشخیص جمع صوبه گجرات رسیده بود جنگ نمایان کرده فیروزمند گشت مخالف شکست خورده. براه کیهانت بدر رفت اکثر مردم غنیم و عوراتی که لباس مردان پوشیده جنگ میکردند دستگیر شدند و مظفر حسین مرزا بطرف دکن روانه شد چنانچه راجه علیخان او را دستگیر کرده بدرگاه^۵ والا فرستاد او مدتی^۶ مانند بعد سه سال از قید برآورده صبیبه قدسیه در عقد ازدواج او در آوردند از ابتدائی سال یازدهم جلوس والا بغایت سال بیست و سوم مرزایان جنگ در میان بود بعد دستگیر گردیدن محمد مظفر^۷ حسین مرزا بالکل رفع فساد گردید و عرصه آن مملکت^۸ از خس و خاشاک آشوب پاک شد بعد از چند سال چون خان اعظم را تغر کرده اعتمادخان گجراتی را بحکومت آن ولایت سرفراز فرمودند سلطان مظفر عرف تهواز اولاد سلطان بهادر که سابق از قید آنحضرت گریخته رفته بود قابو یافته سر بشورش برداشته فراوان جمعیت فراهم آورده و او پاشان^۹ فتنه ساز را دست آویز فساد گردید با اعتماد خان جنگ کرده غالب آمدند و شهر احمدآباد را غارت نمودند و بر آن ولایت تسلط یافته سکه و خطبه بنام سلطان مذکور کردند^{۱۰} چون این معنی بعرض والا رسید مرزا خان ولد بیرام خان

---

۱. د: 'عرصه' چهل	۲. ا: 'و فتح کردن' ندارد	۳. ج: 'ممالک' ندارد
۴. ا: 'حباله' ندارد	۵. د: 'بحضور' والا	۶. ب: ج: 'مدتی' در قید' مانند
۷. ج: د: 'مظفر حسین'	۸. ب: آن 'ملک'	۹. د: 'داد سامان'
۱۰. د: 'گردید'		

خانخانان را بحکومت آن ولایت تعیین فرمودند پیش از آنکه مرزا خان در آن حدود برسید سلطان مظفر استیلا یافته تمامی آنملک را متصرف شده بود قطب الدین محمد خان که در بهرونچ بود عاجز گشته قول گرفته سلطان را دید سلطان از راه بد قولی و بد^۱ طنتی قطب الدین محمد خان و جلال الدین مسعود خواهرزاده او را مسافر ملک نیستی^۲ نمود و خزانه واسباب امارت و بسیاری اموال آنها بدست افتاد ازین خبر مرزا خان چست وچالاک شتافته در حوالی احمد آباد رسیده عرصه پیکار آراست و بعد جنگ بسیار باقبال^۳ بادشاهی فتح یافت و سلطان^۴ شکست خورده روبهزیمت نهاد و در کتهانت^۵ رفته باز لشکر فراهم آورده مرزا خان بر سر او در کتهانت^۶ رفته محاربه سخت نموده نصرت^۷ یافت و سلطان مظفر گریخته از دریای نریده گذشته بطرف دکن رفت بجلدوی این فتح مرزا خان بخطاب خانخانای^۸ که میراث پدرش بود و منصب پنجهزاری که در آن زمان زیاده ازین منصب نبود سرفراز گشت و بعد هشت سال سلطان مظفر بامداد و اعانت جام که از عمده زمینداران آن ولایت بود بمعاونت دولتخان زمیندار سورتیه و راجه^۹ کهنکار سی هزار سوار بهم رسید^{۱۰} باز بطرف احمد آباد آمده شورش نمود در آنوقت خان اعظم کوکلتاش^{۱۱} از تغیر خانخانان به صوبه داری احمد آباد بمرتبه دویم سرفرازی یافته بود کمر همت مدافعه فتنه و فساد بر بست و جنگ عظیم در پیوست هزار کسی از مخالف و دو صد کسی از خان اعظم در معرکه بقتل رسید و پانصد کسی از کوکلتاش^{۱۲} زخم برداشتند و هفتصد اسپ بر^{۱۳} افتاد بالاخر سلطان مظفر تاب نیاورده معه جام رو بفرار نهاد و سال دیگر قلعه چوناکده و سومنات و دوار کاونیا^{۱۴} در آنطرف بشمشیر همت خان اعظم مفتوح گردید و بعد از آن بجستجوی سلطان مظفر کمر همت بر بست

۱. ج: 'با' طنتی ۲. ج: 'د' هستی' نمود ۳. د: 'با' فیل
 ۴. ب: 'سلطان' مظفر ۵. ب: 'د' کتهانت' د: 'کتهات' ۶. د: 'تصرف' یافت
 ۷. ج: 'خاقانی' ۸. ا: 'وراجه' ۹. ب: 'ج' 'فراهم آورده'
 ۱۰. د: 'گوکلتاشخان' ۱۱. ب: 'نیز بدست' افتاد ۱۲. ب: 'کا' نیا' ج: 'کا' و'با' د: 'نبا' در

سلطان مظفر در پناه پنها را از سیدار^۱ کچه در آمد خان اعظم متوجه کچه گردید بهار
انزبان^۲ عجز و نیاز بر گشوده اطاعت بادشاهی قبول نمود^۳ و جائیکه سلطان مظفر پنهان
شده بود یکسان خان اعظم نشان داد چنانچه از آنجا سلطان مظفر را دستگیر کرده آوردند^۴
خان اعظم میخواست که او را بحضور اقدس^۵ روانه سازد صبحی سلطان مظفر به بهانه
وضو زیر درختی رفته استره که در شلوار خود پنهان داشت بر آورده بر کلوی خود راند
و جان بحق تسلیم نمود:

ز اندیشه خام^۶ آن کج نهاد   سر و افسر و جاه برباد داد
تهی بود مغزش از آن چون سپو   بدست خود افسرده خود را گلو
چکار آید از دست بد کیش را   بحر آنکه آتش زند خویش را
بعد پنج سال دیگر بهادر نام پسر کلان سلطان مظفر از آن طرف آمده سر بشورش
برداشته بود در اندک فرصت خود را بزایه خمول کشید:

بیت

بلی هر جا شود مه^۷ آشکارا   سهارا خبر نهان بودن چه یارا
پوشیده نماند که سلطان فیروز شاه در ایام سلطنت سلطان^۸ غیاث الدین تغلق شاه
عم خود نوبتی بطریق شکار از دهلی برآمده اتفاقاً جهید افغانان از لشکر خود جدا افتاده
تنها اسب سواره در دایهی از دیهات بهوهر متصل تهانیسر رسید چون آثار سرداری و
سروری از ماضیه حال او ظاهر بود نندا مقدم آنجا مراسم خد متگزاری و مهمانداری بجا
آورده فیروز شاه شب آرام و آسائش تمام گذارنیده اند از نندا مذکور نهایت خوش وقت
و رضامند گشت بعد از آنکه سلطنت رسید نندا مذکور را بشرف اسلام مشرف ساخته
و جیهه^۹ الملك خطاب داده پیش آورد رفته رفته و جیهه^{۱۰} الملك از امرای بزرگ گردید بعد

۱. د: 'در شاه بهار' از سیدار   ۲. ج: 'د: زبان'
۳. ب: 'د: قبول' کرد
۴. د: 'خان' --- آوردند 'ندارد' ۵. ج: 'حضور' مقدس
۶. ج: 'میر' آشکارا   ۸. ج: 'سلطان' ندارد
۷. ج: '۱۰۰۹' د: 'و حید' الملك
۹. ج: 'د: جام'

سلطان فیروز شاه چون^۱ شاه محمد پسرش تخت نشین خلافت گشت ظفر خان بن وحید^۲ الملك را خطاب اعظم همایون داده بحکومت گجرات سرفراز کردند^۳ و چتر و بارگاه سرح که مخصوص سلاطین است مرحمت کرد ظفر خان در آنوقت رسیده بنظام الفرخ المخاطب براسی خان حاکم آنجا که از ظلم او مظلومان داد خواه بودند جنگ کرده نظام الفرخ در عرصه کارزار کشته شد ظفر خان بعد فتح تمامی ولایت^۴ گجرات بتصرف در آورده بر دلهای که از دشته ظلم نظام الفرخ مجروح شده بودند مرهم التفاف^۵ و عنایت نموده جمهور سکنه و عموم متوطنه را از خود راضی کرد در سنه هفتصد نود و نه هجری چون سلطان محمد شاه ودیعت حیات سپرد و امور سلطنت اختلال پذیرفت تاتار خان بن ظفر خان که بوزارت سلطان ناصرالدین محمد بن سلطان محمد شاه مقرر شده بود بسبب غلبه اقبال خان از دهلی فرار نموده پیش بدر^۶ بگجرات رسید^۷ ظفر خان و تاتار خان در استعداد فراهم آوردن لشکر برای انتقام از اقبال خان بودند همدرین اثنا خبر رسید که حضرت صاحبقران امیر تیمور گورگان در نواحی دهلی نزول اجلال فرمودند و فتور عظیم در آن^۸ دیار راه یافته و خلق کثیر این حادثه گریخته بجانب گجرات میرسند و مقارن این حال سلطان ناصرالدین محمود^۹ نیز از دهلی فرار نموده بگجرات رسید و از ظفر خان سلوک پسندیده که لایق حال بوده باشد در خدمت سلطان بظهور نرسید^{۱۰} و سلطان مایوس شده از آنجا^{۱۱} بطرف مالوه رفت و بعد آن بقنوج^{۱۲} آمد چون حضرت صاحبقران^{۱۳} بعد تسخیر هندوستان متوجه^{۱۴} سمرقند شدند و اقبال خان باز بدلهلی را متصرف گشت تاتار خان به بدر خود بگفت که بغایت الهی لشکر فراوان و استعداد تمام دارم بهتر است که از اقبال خان انتقام بگیریم و دهلی ازو متخلص کنم^{۱۵} که سلطنت میراث کسی نیست ظفر خان

۱. ب. ج: 'سلطان شاه' ۲. د: 'فرموده' ۳. ب: 'بلاد' گجرات

۴. د: 'مرهم الطفات' ۵. ب: 'خود' ۶. د: 'رفت'

۷. د: 'قبور' ۸. د: 'بدان' دیار ۹. ب: 'شاه' ج: 'محمود سراز'

۱۰. ب: 'از ظفر' — نرسید ندارد ۱۱. د: 'ازینجا پابوس از' بطرف ۱۲. ج: 'مفتوح' آمد

۱۳. ب: 'امیر تیمود گورگان' بعد ۱۴. د: 'شهر' سمرقند ۱۵. ب: 'گردانم'

این معنی قبول نکرد و خود را از حکومت باز داشته گوشه اختیار کرد و حشم و حدم و اسباب و حکومت به پسر خود داد سلطان محمد عرف تاتار خان خلف اعظم همایون ظفر^۱ ظفر خان در سنه هشتصد و هژده سکه و خطبه بنام خود کرده بر تخت خلافت جلوس نموده شمس‌الدین دندانی برادر اعظم همایون^۲ را پایه وزارت داد او سلطان رازهر داده گشت مدت سلطنت دو ماه و چند روز سلطان مظفر شاه عرف اعظم همایون بعد مسموم گردیدن خلف خویش سکه و خطبه بنام خود کرد ایام حکومت^۳ سه سال و هشتماه و بیست روز سلطان محمد شاه بن سلطان محمد تاتار خان بن سلطان مظفر شاه که احمد آباد پناه کرده اوست و سی و دو سال و ششماه و بیست روز سلطان محمد شاه بن سلطان احمد شاه بن محمد تاتار خان^۴ هفت سال و چهار ماه^۵ سلطان قطب الدین احمد شاه بن سلطان محمد شاه هفت سال و ششماه و سیزده روز سلطان داود شاه بن سلطان قطب الدین احمد شاه هفت روز سلطان محمود شاه بن سلطان محمد شاه پنجاه و پنجسال یازده روز سلطان مظفر شاه بن سلطان محمد شاه چهارده سال و نه ماه سلطان سکندر شاه بن مظفر دوماه و شانزده روز سلطان محمد شاه بن مظفر شاه چهار ماه سلطان بهادر شاه بن سلطان مظفر شاه از حضرت نصیر الدین محمد همایون بادشاه شکست یافته در جزیره دریای شور پیش فرنگیان رفته بود فرنگیان میخواستند که او را دستگیر کنند از آنجا گریخته در عراب نشست میخواست که به جهاز در آید قضا را در دریای شور افتاده غریق بحر فنا گردید مدت سلطنت یازده سال و یازده روز سلطان میران شاه خواهرزاده سلطان بهادر شاه که از جانب سلطان چاکم آسیر و برهانپور بود چون از اولاد سلطان بهادر شاه هیچکس نماند او غالب آمده بر مسند حکومت بسست یکماه و یازده روز سلطان محمود شاه بن لطیف خان بن مظفر شاه هزده سال و چند روز سلطان احمد شاه عرف رضی

۱. ج: 'ظفر' ندارد ۲. د: 'ظفر' خان --- همین 'ندارد' ۳. ج: 'محمد تاتار خان' د: 'بن سلطان' --- خان 'ندارد'

۴. ب: 'شش ماه و سیزده روز' ۵. د: 'بن سلطان' --- شاه 'ندارد'

الملك از اولاد سلطان احمد شاه بانی احمد آباد باتفاق امرا برمسند حکومت نشسته سکه و خطبه بنام خود کرد مدت سلطنت سه سال و چند ماه و بقولی هشت سال سلطان مظفر شاه بن سلطان محمود شاه بن سلطان محمود شاه بن لطیف خان بن سلطان مظفر شاه چون از اولاد سلاطین مذکور که قابلیت سلطنت داشته باشد احدی نماند اعتماد خان خوجه سرا که مَدارِ علیهِ سلطنت بود نتهو نام^۱ طفل خورد سال را در مجلس آورده قسم یاد کرد که این پسر سلطان محمود شاه است مادر او جاریه بود چون حامله گردید برای اینقاط حمل حواله من کردند چون حمل او از پنجمه زیاده شده بود لهذا مسقط حمل بگردید و این طفل زائیدش این را پنهانی پرورش مینمودم الحال^۲ سوای این طفل وارثی نیست متابعت ناگزیر است همه کس قبول کرده او را بسلطنت برداشته سلطان مظفر شاه خطاب دادند عاقبت الامر بدست کسان خان اعظم کوکلتاش^۳ گرفتار آمده خود را خود گشت چنانچه بقلم در آمده ایام حکومت شانزده سال و چند ماه از ابتدای^۴ سنه هفتصد و بیست بغایت نهصد هشتاد و سه هجری ولایت گجرات یکصد و هفتاد و چهار سال از تصرف سلاطین دهلی بیرون بود درینولا داخل ممالك محروسه گردید^۵ و به تصرف اولیای دولت در آمد در بیان روانه شدن خان اعظم به مکه و معظمه باوجود تقدیم خدمات لایقه و مشمول بودن عنایات مقدسه از آنحضرت بموجب آزرده خاطر میشود^۶ و بسبب تعصب مذهب باشیخ ابوالفضل خصوصیت بسیار داشت اکثر امرای بر خلاف خواهش^۷ در حضور والا سر سیزد از غمازی و بدگوی شیخ مذکور تصور مینمود و اظهار^۸ آشفتگی میکرد درینولای آنکه حرفی با ملایم سر برزند بموجب آزرده خاطر گشته عزیمت زیارت بیت المقدس مصمم نموده از گجرات روانه شد و خام و بهارا که عمده ترین زمیدان آنولایت بود ظاهر ساخت داعیه آنست که از داعیه راه سنده بدرگاه آسمان جاه می

۳. د: 'گوکلتاشخان'

۲. د: 'که سوای'

۱. د: 'نام ندارد'

۶. ب، ج: 'میبود'

۵. د: 'گشته'

۴. د: 'از ابتدای ندارد'

۸. د: 'اظهارات'

۷. د: 'خواهش او'

شتایم چون بسومناات رسید دیوان بخشی سرکار والا که در آن صوبه بودند محبوس ساخت و بر لب دریای شور رسیده با فرزندان و اهل و نقد و جنس خود بر جهاز نشسته چون اینمعنی بعرض والا رسید باعث آزرده گی خاطر مقدس گردید و فرمان عاطفت صادر گشت و از ردی عنایت محال جاگیر او را مسلم داشتند خان اعظم از بسکه شوق زیارت کعبه الله غالب داشت پذیرای نصایح نگشته روانه گشت و بعد ادراک سعادت بزیارت که منتهای^۱ خاطرش بود سال دومیم معاودت نموده بگجرات رسید و بموجب حکم مقدس^۲ به استان قدسی^۳ رسیده شرف ملازمت والا سعادت اندوز گردید^۴ آنحضرت از روی کمال عنایات^۵ و نوازش که شامل حال او بود در آغوش گرفتند در اندک بدست^۶ بمنصب عالی و کالت سرفراز فرمودند و مهر اقدس را حواله او گردید و در آخر که با منصب هفت هزاری سرفراز گشت اولاً ضابطه منصب اسرا زیاده از پنجهزاری نبود اول پنجهزاری^۷ شخصی که منصب هفت هزاری یافته خان اعظم بود این همه عنایات اعلی نسبت^۸ بحال او از پنجهت مصروف^۹ بوده که جهجی^{۱۱} آنکه والده شریفه^{۱۲} او دایه حضرت خاقان زمان بود و خاطر داشت آن پرده نشین نقاب عصمت^{۱۳} بسیار میکردند^{۱۴} و خان اعظم نیز از دانش و فرزاندگی و شجاعت و مردانگی یگانه روزگار بود:

بیت

بدانش بزرگ و بهمت بلند   بیاز^{۱۵} و دلیر و بدل هوشمند
در بیان تسخیر قلعه چتور^{۱۶} در زمانیکه مرزایان در مالوه شورش داشتند و آنحضرت بدفع فتنه آنها متوجه بودند در منزل دهولپور تابع اکبر آباد بر زبان قدسی گذشت که تمام زمینداران هندوستان ملازمت رسیدند مگر رانا اودیسنکه تا حال بملازمت نرسیده بخاطر

۱. ب: 'تمنای'	۲. ب: حکم 'اقدس'	۳. ج: 'ندارد': د: 'بوسی قدسی'
۴. ب: 'گشت'	۵. ب: کمال 'عنایت'	۶. ب: ج: 'مدت': د: 'فرصت'
۷. د: 'ضابطه'	۸. ب: ج: د: 'پنجهزاری' ندارد	۹. ج: 'بسیب': د: 'ندارد'
۱۰. د: 'مصروف' ندارد	۱۱. ب: 'ماهیم' ج: د: 'جهتی'	۱۲. د: 'سیردوا به' حضرت
۱۳. ب: نقاب 'عفت'	۱۴. ج: 'سیگردید'	۱۵. د: 'بیاز' و دلیر ۱۶. ج: 'چتیو'

اقدس^۱ میرسید که نخستین^۲ استیصال رانا نموده بعد آن بطرف مالوه نهضت فرمایم سنگت سنگه^۳ پسر رانا در آن زمان بحضور اقدس بود بجا آورد^۴ که اگر نهضت رایات عالی بولایت^۵ من میشود پدر من یورش بادشاهی از سعی من خواهد دانست و باین و اینهمه از لشکر فیروزی اثر گریخته رفت چون قرار نمودن^۶ او بعرض والا رسید تا دیب و تخریب رانا بطریق اولی بزدیت همت والا لازم آمد از دهولپور بسمت ولایت رانا متوجه شدند و در حوالی قلعه چیتور رسیده انحصار را که در حصانت و متانت شهره افاق است محاصره کردند^۷ چند ماه علی التواتر جنگ توپ و تفنگ در میان آمد روزی آنحضرت برای دیدن سورچال سوار شدند بعرض والا رسید که از روزن قلعه چند مرتبه شخص بندوق سر داده و آسیبی باهل مورچال رسیده خاقان زمان بندوق خاصه بدست اقدس گرفته بسوی آن روزن سردادند بقدرت ایزدی تیر بر هدف رسید بر زبان مقدس گذشت^۸ که دست اقدس چنان سبک مینماید چنانچه در شکار گاه بندوق بشکار میرسد و دست سبک^۹ مینماید همانا که این بندوق کارگر شده ثانی الحال خبر رسید که برادر راجه جیمیل که سردار قلعه بود از آن ضرب کشته شد و تفنگ دست مبارک بر نشانه رسید:

نظم

در معرکه این تفنگ فریاد رس^{۱۰} است   خصم افکن و گرم خوی آتش^{۱۱} نفس است
موقوف اشاره ایست در کشتن خصم   سویش^{۱۲} نگهی ز گوشه چشم بس است
چون محاصره بامتداد گردید^{۱۳} و کارزار^{۱۴} پیش نرفت بموجب حکم والا دو نقب
پایان^{۱۵} قلعه رسانیدند و هر دور از بادوت پر کرده یکی را آتش داند و دیگری را موقوف
داشتند چون سرناهای هر دو نقب پایان^{۱۶} قلعه باهم اتصال یافته بود قضا را آتش بهر دو

۱. ب: بخاطر 'مقدس'	۲. ج: د: 'تحسین'	۳. د: 'شگفت تر آنکه سه'
۴. د: 'بودند بخاطر آوردند'	۵. د: 'اعلی بولایت پدر من'	۶. ب: 'نمودند ندارد'
۷. د: 'گردید'	۸. د: 'مقدس رسید'	۹. د: 'سبک ندارد'
۱۰. د: 'فردبارش'	۱۱. د: 'دانش نفس'	۱۲. ج: 'شوریش نکشی'
۱۳. ا، ب، ج: 'کشیدند'	۱۴. ا، ج: د: 'کار از'	۱۵. ب: 'درون ج: در دل ۱۶. ب، ج: 'رسانیدند - پایان'

لقب خورد لشکر بادشاهی که نزدیک لقب دومی غافل بود بسیاری ضایع شدند. القصه چون اقبال بادشاهی قوی بود مفتوح گردید بعد جنگ بسیار و ترددات بیشمار جمیل و فتا که از اسرای بزرگ رانا بود گشته شدند آنحضرت بعد فتح و نصب قلعه دار بفرخی و فیروزی از آنجا معاودت نموده بخطه دلکشای اجمیر نزول اجلال فرمودند در زمان سابق سلطان علاوالدین خلجی بالشکر فراوان مدت متمادی قلعه مذکور را محاصره کرده و بسیاری از لشکریان خود را بکشتن داده کاری از پیش^۱ نبرده بفریب و خدیعت رتن سین^۲ حاکم آنجا را^۳ قید نموده بدهلی آورده بود درین ولا از اقبال عدو مال آنحضرت در اندک مدت چنین قلعه آسمانی ارتفاع افتاح یافت از ابتدای نصف شهر پور ماه الهی بغایت اواسط اسفند از ماه الهی^۴ که همگی شش ماه بوده باشد این مهم انصرام پذیرفت:

مصرع

ظفر ملازم و دولت قرین نصرت یار

در بیان معاف نمودن جزیه و طریقه صلح و کل آمدن^۵ در وسعت آباد هندوستان مقدار مبلغ این چندان است که محاسبان روزگار از عهده ضبط نتوانند بر آید بمقتضای حق شناسی بر زبان مقدس گذشت که مقرر کردن جزیه بجهت آن بوده که همواره مبلغ معتدبه^۶ در خزانه موجود باشد و باعث تقویت سپاه اسلام و شکست مخالفان مذهب گردد هرگاه بمیامن اقبال روز افزون هزاران گنج در خیزاین والا فراهم آمده و جمیع راجها و رایان هندوستان سر بر خط اطاعت نهاده باشند چه گنجائش که باین تکلیف زیر دستان و مسکینان را آزار رسانیده شود چنانچه ملا شیر^۷ در زمانیکه راجه مانسنگه به تسخیر ولایت^۸ کوهستان پنجاب و تادیب راجهای آن دیار تعین شده بود گفته و این قلعه نادر در حسب حال آمده:

۱.۳: د. 'را' ندارد

۱.۲: رتن حسین

۱.ب: کاری 'پیش نرفت'

۲.۶: د. 'معتدیه'

۵: د. 'آمدن'

۴.ج: 'الهی' ندارد

۷.ب: 'بلا' 'سرای' 'ج: 'سیری' ۸.د: 'ولایت' ندارد

شها فرمان فرستادی بر اجه که ساز دهند وان کوه را رام
چنان رونق گرفت از عدل تو دین که هندو میزند شمشیر اسلام
از آنجا که بادشاهان پیشین بمقتضای تعصب دین و مخالف مذهب در آزار و
اصرار کفار می‌کوشیدند و آن فریق را^۱ در اخذ جزیه خوار و بزار می‌نمودند و ستمگاری^۲ و
دل آزاری را کار می‌فرمودند و آنرا ثواب تصور نموده از عبادات^۳ می‌شمرند آنحضرت از
توفیق خداداد و قور عقل معاش و معاد مسند آرای صلح کل بود طوایف انام^۴ و طبقات
خلایق را بنظر بلطف اثر دیده^۵ بر زبان فیض بسان^۶ آوردند که مبدع جهان آرا بر خلایق^۷
مختلف المشارب^۸ و متلون المذاهب در فیض گشوده انواع الطاف شاملحال آفرید های
خویش منبذول میداد پس نزومت همت بادشاهان والا شکوه که طلال ایزد متعال
هستند لازم و واجب که تحایف و تنازع دینی منظور نداشته بند های خدا را نیک نظر
دیده عنایات خاص مانند^۹ پرتو آفتاب که بهر نیک و بد^{۱۰} می‌یابد بهمکنان بمساوات
مرعی دارند درین صورت حکم شد که از تاریخ حال هیچکس از حکام ممالک بعلت
طلب جزیه که هشت سال باین^{۱۱} سلطان پیش بضبط در آمده مراحم^{۱۲} حال زیردستان
نشود و مسلمین و هندو و کبر و ترساد و دیگر اهل مذاهب بایکدگر در مقام صلح کل
بوده هر کدام^{۱۳} بدین و آئین خویش پرستار آفریدگار باشد:

بیت

در حیرتم که دشمنی کفر و دین چراست از یک چراغ کعبه و بتخانه روشن است
و بنابر صلح کل که محصول^{۱۴} و مقطور آنحضرت بود و هر شب جمعه که غازه

۱. ب: 'فریق او را' ۲. ب: 'ستمگاری' ندارد ۳. ج: 'عبارات'
۴. ب: 'انام' ندارد ۵. ج: 'لطیف دیده' د: 'تلطف' ۶. ج: 'بیان' د: 'نیان' آورد
۷. ب: 'را بنظر' --- خلایق ۸. ج: 'مختلف' حارت ۹. ب: د: 'خاص' باشد
۱۰. ج: 'بد' یکسا' میابد ۱۱. ج: 'مابین' سلطان ۱۲. ب: ج: 'فراهم' حال
۱۳. د: 'هر کدام' ندارد ۱۴. ب: ج: 'مجهول' د: 'مخیول و مخطور'

سعادت بروی دارد دانشوران جمیع ادیان^۱ و فضلالی تمام ممالك^۲ از سنی^۳ شیعه و یهود و نصاری و کبر و ارمنی^۴ و فرنگی و رندقه^۵ و دیگر مذاهب در ولایت ایران و توران و روم و شام و آنطرف شایع است و مراهمه چتر برن و سیوره و ده و چارپاک و کالیپالک^۶ و دیگر مشارب که در ممالك هندوستان رواج دارد و در چهار ایوان که بهمین قصد تعمیر یافته بود فراهم آورده مقدمات خاص عقلی و نقلی از بر مذاهب بسمع رضا اصغا میفرمودند و نقد حقیقت و معرفت بر محك تمیز مرسانیدند و فضلالی آن مذاهب را هم دیگر^۷ بمباحثه در آورده خود را بر^۸ حق منصف شدند^۹.

بیت

جنگ هفتاد دولت همه را عذر پذیر چون ندیدند حقیقت ره افسانه زدند
و برای دریافت حقیقت دین و آئین اهل هند کتاب مهابهارته را که اکثر اصول و فروغ معتقدان است براهمه اشمال دارد و متضمن کهنگی عالم و عالمیان و قدم جهان و جهانیان است و درین کشور معتبر و بزرگتر از ان کتابی نیست حسب الحکم والا باهتمام غیاث الدین حسین^{۱۰} علی نقیب خان ملا سلطان و عبدالقادر بفارسی مترجم کرده^{۱۱} برزمنامه موسوم گردانیده از^{۱۲} نظر اقدس گذرانید و شیخ ابو الفضل خطبه آنرا بعبارت متین بقلم در^{۱۳} آورده همچنین بعضی کتب هندی دیگر نیز^{۱۴} بموجب حکم امر والا ترجمه گردید و بارها بر زبان اقدس گذشت که تودرمل^{۱۵} تندها و تقلید و چراغ امتیاز افسرده شده همه کس بی آنکه غور در اصل کار نمایند و تحقیق مذهب پردازند و هرچه از پدر دما درو آشنا و همسایه و خویش و اقارب شنیده و دیده آنرا عین^{۱۶} مذهب دانست.

۱. ب: جمیع 'مذهب'	۲. ب: ملت و ملل لاهل مسلمین و ۳. ج: ممالك 'آراستی'
۴. ا. ب: ج: 'ترساده' و فرنگی	۵. ب: و 'هذقه' و دیگر
۶. ج: د: 'پاک' و 'کایا'	۷. ج: د: 'میشند'
۸. ج: د: 'در امر' حق	۹. ج: د: 'در نظر'
۱۰. د: 'حسین' ندارد	۱۱. ج: 'گردید'
۱۲. د: 'در نظر'	۱۳. د: 'نیز' ندارد
۱۴. د: 'نیز' ندارد	۱۵. ب: 'ورزیدن' ج: 'از ورزیدن' د: 'بوزیدن'
۱۶. د: 'همین' مذهب	

و آن مذاهب^۱ طریقه را^۲ پرستش ایزدی دانسته^۳ مخالف آنرا کفر می پندارند و اگر اندکی پروهش بکار برود و دیده امتیاز باز گردد رهگرایی مرحله تقلید و تعصب نشوند:

بیت

گفتگوی کفر و دین آخر یکجا میکشد^۴ خواب يك خوابست باشد مختلف تعبیرها
و مقرر فرمودند که در هر سال دو مرتبه یکی پنجم رجب که روز ولادت آنحضرت
بود و دیگر دویم ماه امرداد ماه^۵ الهی عنصر قدسی را بطلا و سیماب و اقسام چیزها و گونا
گون اشیای وزن کرده آن اشیا را باهل احتیاج خیرات نمائید درین هر دو روز آن فیض بخش
علم مانند برج اعظم میزان را از اشعاب جمال^۶ عنصر اقدس تجلی آمود میساختند و در
رنگ قمر هیچ^۷ نوربیت مسعود ترازو را از لمعات انوار و جود مقدس فروغ آئین میگردانیدند
و پله میزان را از جواهر غریبه و اشیای نادره می برآمودند و فقرا و مساکین و تهیدستان و
محتاجین از فرط بذل و نوال بادشاه دریا دل ازار و نیاز مستغنی و بی نیاز میشدند:

نظم

ترازو چشم درره داشت تا سال که آید دیرش خورشید اقبال
شد آین سعادت را پسندید ازو چشم بر ازو مردی دید
ترازو را هر از ان گونه اشنباست^۸ که او را پنجه خورشید برداشت
حکمشد که در ماه شمسی در ان تاریخ مرتکب غذای حیوانی نشوند و هر سال
بعد وزن آنقدر روز که موافق عدوسمین عمر گراسی بوده باشد گوشت تناول بفرمایند
دوران ایام در کل ممالك محروسه جاندار را نیازارند و بدین تقریب گاو کشی که نزد اهل
هند از آمورند مومه و جرایم عظیمه^۹ است از تمام ممالك محروسه منع کردند^{۱۰} و
میفرمودند که ترك گوشت بارها بخاطر میرسد اما از شماتت مردم نتوان از ان احتراز

۱. د: مذاهب ندارد ۲. ب: عین پرستش ۳. ب: دانسته ندارد

۴. د: آین مصرعه ندارد ۵. د: ماه ندارد ۶. د: جمال

۷. قمر شمع ۸. ج: پیرانگونه انباست ۹. ج: عقیقه ۱۰. ا، ب، ج: گردید

نمود چه گوشت از شاخ درخت بر نمی آید همچو نباتات از زمین بر نمی خیزد محض از بدن جانداران پیدا میشود با وجود انواع اغذیه و اقسام نعمتا که از نعمت خانه و اهاب حقیقی برای آدمی عطا شده بجهت اندکی خط نفس که تا آنکه گوشت بر زبان است مزه لذت می دید قصد جانداران نمودن چه سخت دلی است و سینه خود را که مخزن اسرار ایزدی است گورستان حیوانات کردن چه بی مهریست با وجود اینهمه برون آمدن از راه بول و مرتبه و پیدایش آن از بول است درین صورت ترك گوشت خوردن بوجوه اولی تراست:

بیت

اگر لذت ترك لذت بدانی   دگر خواهش نفس لذت بجوانی
و نیز می فرمودند که مشغله شکار محض خونخواری و جفاکاری و عین بیداری
و جلادی و سنگین دلان خدا ناترس به مقتضای هوا پرستی و نفس دوستی برای تشحیذ^۱
خاطر و لذت نفسانیت آنرا تماشا قرار داده قصد جانداران میکنند و چندین بیگناهان را در
خوابستان عدم^۲ میفرستند و نمیدانند که این صور غریبه و پیکر عجیبه از بدایع صنایع
حقیقی آراستگی یافته در انعدام آن عشرت طبیعت تصور نمودن^۳ چه بخیر دیست و اهل
نفوس و ذی حیات را که هر يك جان عزیز دارد برای تماشای که دمی پیش نیست معدوم
ساختن چه بیرحمی است:

بیت

میار از موری که دانه کش است   که جان دارد و جان شیرین خوش است
بنابر امثال این امور بعضی اهل اسلام که خالی از تعصب نمودند خاقان زمان را به
برکشتگی از دین منہم ساخته انواع سخن سازی نمودند خصوص مولانای عبدالله
سلطان پوری^۴ که از اسلام شاه افغان خطاب شیخ الاسلامی یافته بود و از خاقان زمان
بمخدوم الملك مخاطب شده و شیخ عبدالنبی صدر کل نسبت بآنحضرت سخنان دور از

۱. ب. برای تسجید   ۲. ب. د. عدم   ۳. د. پیمودن

۴. د. پوری ندارد

کار بسیار میگفتند و بهمین سبب برخاسته بمکه معظمه رفتند چون باز هندوستان آمدند حکم شد که هر دو را قید کنند مخدوم املک از فرط بیم قالب تهی کرد و شیخ عبد النبی را حواله شیخ ابوالفضل کردند او در زندان فوت شد ازینجهت که باهم عداوت داشتند برزبانها افتاد که شیخ ابوالفضل او را خفته کرده گشت - القصه بعد تقدیم شرایط اسلام و آدائی آداب بسادات^۱ عظام که از آنحضرت بوقوع می آمد از دیگر سلاطین کم بظهور میرسیده باشد:

نظم

بدانش بزرگ و بهمت بلند   بیارد دلیر و بدل هوشمند
ترایش بتدبیر محتاج غیر   نه امضای رایش بجز محض خیر
در بیان انتساب حضرت^۲ خاقان زمان بر اجهای هندوستان^۳ در زمانکه بادشاه غفران
پناه به ایران تشریف بردند شاه طهماسب در تقریب استفسار تفرقه هندوستان گفته بود که
حضرت ظهیرالدین محمد بایر شاه خلافت هند از تصرف افغانان برگرفته بود در آن ملک
بیگانه^۴ اکثر زمینداران عمده انتساب و استاک در میان می آمد در وقت تفرقه ممدومعاون
میشدند و بدین نمط در سلطنت اختلال رونمیداد لهذا بادشاه غفران پناه بمرتبۀ ثانی سر
بر آرای خلافت شدند این مطلب را محظور خاطر مقدس^۵ داشتند لیکن میسر نگشت بعد
از آنکه اورنگ جهانبانی از جلوس خاقان زمان زینت یافت بحصول این معمول توجه عالی
مصروف داشته دخت برادر حسین خان میواتی را که از عمده زمینداران هند بود در حرم
سرای مقدس سرفراز فرمودند بعد آن راجه^۶ بهارامل کچهواکه که عمده ترین راجهای
بودند بدین مطلب^۷ حکم شد او بسبب حلف مذهب قبول نمی کرد آخر الامر سرفرازی
خویش درین دانسته صبیہ رضیه خود را در عقد ازدواج^۸ حضرت خاقان زمان در آوردند

د. ۱: آداب 'شاداب'

د. ۲: حضرت 'ندارد'

د. ۳: در بیان --- هندوستان 'ندارد'

ج. ۴: 'هنگامه'

ب. ۵: خاطر 'قدس'

ج. ۶: 'راجه'

ب. ۷: بدین 'نمط'

ب. ۸: عقد 'نکاح'

نظم

بروزی که طالع برومند بود   نظرها سزاوار پیوند بود
 جهاندار بر رسم آیای خویش   بر بچهره را کرد همتای خویش
 ولادت با سعادت شاهزاده سلیم یعنی جهانگیر بادشاه و رفتن خاقان زمان پیاده پا در
 اجمیر و ادای نذر^۱ چون آنحضرت آزردی خلف سعادت سرست بسیار داشتند و عقد این
 تمنا نمی گشود و درخت امید شگوفه میکرد اما ثمر مراد شمر نمیشد ابر^۲ تمنا در قطره
 در^۳ صدف میریخت لیکن مروارید خواهش حاصل نمیگشت^۴:

نظم

نخلشن بهوای میوه پیوست   میگرد^۵ شگوفه و نمی بست
 از قطره ابر و او شدی پر^۶   بطن صدف و نمیشدی در^۷
 برای حصول این مدعا بجناب شیخ سلیم که از نزدیکان درگاه کبریا و مستجاب
 الدعای بود و در قصبه سیکری اقامت^۸ داشت التجا آوردند و حسب اشاره آگاه^۹ در
 نزدیکی قصبه مذکور^{۱۰} عمارات بادشاهانه احداث نموده بفتح پور موسوم کرده دارالخلافة
 قرار دادند بعنایات سبحانی و برکات^{۱۱} دعای درویش در سال چاردهم جلوس والا مطابق
 سنه نهصد و هفتاد و هفت هجری از بطن عفت شرست خلاصه عفا^{۱۲} روز گارضیه راجه
 بهار امل^{۱۳} خلف فرخنده اختر والا گهر سعادت ولایت یافت:

بیت

یکی غنچه از باغ دولت دبید   گز ایشان گل چشم گیتی ندید
 نام آن مولود مسعود بمناسب اسم درویش خدا اندیش سلطان سلیم نهادند که

۱. ب. د: اجمیر با تقای پدر^۲ ب. ج: از تمنا^۳ د: قطره در ندارد

۴. ج: میگشت^۵ د: میکرد^۶ ا. ۷. ۶: نشدی پر^۷ در

۸. ا. ج. د: استقامت^۹ ب. ن. خ. د. ج. د: آگاه در نزدیکی^{۱۰} ج. ۱۰: سطور

۱۱. ج: عالی و برکات دعای^{۱۲} ج: عفا^{۱۳} ب. ج: بهار امل

ثانی الحال بعد رحلت خاقان زمان اورنگ آرای خلافت گشته بجهانگیر بادشاه مامور گشت چنانچه بجای خود بتحریری در آمد^۱ چون آنحضرت بروضه منوره خواجه معین الدین چشتی از واصلان حق و نزدیکان حتی مطلق اند در سینه ششصد و شصت هجری جهان گذران را بدرود کرده در خطه اجمیر آسوده اند^۲ اعتقاد تمام داشتند مهمی که رومیداد زیارت روضه رضویه رفته استمداد بایجاد مراد مینمودند بعانایت الهی^۳ و میامن اعتقاد آنحضرت مهم بانجام میرسید:

بیت

هر آنکه استعانت بدرویش برد   اگر بر فریدون رود پیش برد
در صورت حصول آرزوی ولایت خلف نذری^۴ بسته بودند که پیاده قطع راه نموده زیارت روضه منوره کنند درینولا که از تأییدات ایزدی خلف سعادت پیوند بعالم وجود آمده بایفای نذر از دارالخلافت فتح پور سیکری تا اجمیر در هفت منزل و هر منزل^۵ دوازده گروه پیاده طی مسافت نموده مراسم زیارت بتقدیم رسانیده معاودت فرمودند در اصل خاقان زمان خیلی قوت و قوی بودند^۶ جرات و جسارتی که از آن شیر دل بوقوع می آمد از بادشاهان دیگر کم نشان میدهند شیخ ابوالفضل در اکبرنامه مینویسد که روزی بقصد زور آزمائی پیاده از متھرا روانه شده آخر روز با کبر آباد رسیدند غیر از چند کس از نزدیکان همتای نکرد^۷ و نیز می نگارد که آنحضرت در سواری فیل نوعی ماهر بودند که احدی از فیلبانان آزمون گار آنقدر مهارت نداشت هنگامی که فیل مست عربده خو آدم کس فیلبان را کشته باعث آشوب شهر می شدند آنحضرت رو بروی فیل رفته بدریغ پای عظمت برو ندانش نهاده سوار میشدند و آن را بجنگ فیل همسر او می انداختند و بارها در عین جنگ فیلان مست بنابر آزمودن جرات خود ازین^۸ فیل خسته بر فیل دیگر میرفتند

۳. د: 'برام'

۲. ب: 'هستند'

۱. ا، ب، د: در 'آید'

۶. ا، ب، د: خیلی 'بر قوت و قوی دل بودند'

۵. ج: 'و هر منزل ندارد'

۴. د: خلف 'پدری بسته'

۸. د: 'و آن فیل --- ازین ندارد و از فیل'

۷. ا: 'نکردند'

و موجب حیرت^۱ نظار گیان میگردید ازدواج شاهزاده سلیم با صبه مونه راجه و ولادت سعادت^۲ سلطان خورم یعنی شاه جهان بادشاه غازی^۳ چون حضرت خاقان زمان روابط انتساب بر اجهای مربوط گردانیدند آنها با وجود مخالفت مذهب ازین نسبت ها سرفرازی دانستند از هر دو طرف این راه وا کردند بعد از آنکه شاه زاده سلطان سلیم بحد بلوغ رسید اگر چه سابقا صبیبه راجه بهگونت داس ولد راجه بهارامل در حباله نکاح^۴ آن نونهال حدیقه خلافت در آمده بود اما درینولا صبیبه مونه راجه ولد رای مالدیو مرزبان جوده پور که بوسعت ولایت و کثرت لشکر سر آمد چندین راجهای والا شان بود در عقد ازدواج آن^۵ گوهر تاجداری در آمده ماه آسمان سعادت با خورشید فلک خلافت قرآن یافت و زهره به برج عصمت با مشتری قرین گشت^۶ راجه مجلس عالی ترتیب داده التماس مقدم مقدس نمود^۷ آنحضرت بمراعات روابط نسبت التماس او را باجابت مقرون فرموده بمنزل او تشریف بردند راجه بین الاقران والا مثال سر افتخار بر افراخته مراسم نیاز و پیشکش بتقدیم رسانید و از احدی تاشا گرد پیشه اسم نویسی نموده خلعت بهر کدام ارزانی داشت و امرای عظام را بلوازم ضیافت و گذرانیدن تحایف خوشنود گردانیده و فیلان کوه پیکر و اسپان باد تکاور و پرستاران^۸ پری دیدار و غلامان غلمان شعار و فراوان اکسون و قصب و دنیا و زربفت و شال و دیگر انواع اقمشه^۹ نادر و گوناگون اجناس هفت کشور و چندین عود و عنبر و حقه مشک اوfer و بسیاری درج یاقوت و گوهر و اقسام زیور مرصع از جواهر زواهر^{۱۰} بطریق جهیز سرانجام دادند

ز دینار یاقوت مشک و عنبر   ز دیبای و زربفت و حر و حریر
ز چی نیسح و حقای پرند^{۱۱}   گذشته ز اندازه چون و چند

۱. ج. د: موجب 'عزت'   ۲. ج: 'سعادت' غازی ندارد   ۳. د: 'ازدواج' غازی ندارد

۴. ب. ج: 'بهارامل در حباله آن'   ۵. ج: 'آن والا' گوهر   ۶. ج. د: 'گردید'

۷. ب: 'مقدس' نمود   ۸. ج: 'پرستان'   ۹. ا: 'اقسمه' ندارد

۱۰. ج: 'زواهر' ندارد   ۱۱. ب: 'چینی بسی در خطای پرند' ج: د: 'خطای پرند'

بسی جامهای گرانمایا نیز   پرستیده واسپ هر گونه چیز
 بسی زیور و گوهر شاهوار   بسی خاتم و پاره گوشوار
 بسی درج و صندوق بنا قفل زر   پراز لعل یاقوت و در و گهر
 ز پوشیدنی و ز گستردنی   ز هر چیز کان بود آوردنی
 کت و خیمه و خرکه و کندلان   ز هر گونه به چندان که صد کاروان

سابقا از دختر^۱ راجه بهگونت داس سلطان خسر و خلف شاهزاده سلطان سلیم
 بعالم وجود آمده بود درینولا از بطن عصمت سرشت صبیبه مونه راجه^۲ در سنه سی و شش
 جلوس والا مطابق سنه^۳ هزار هجری سلطان خورم که ثانی الحال زینت افزای سریر
 خلافت شده شاه جهان بادشاه نامور گشت سعادت ولادت یافت بزم عیش و عشرت و
 انجمن انبساط و مسرت آراسته شد دست بذل و عطا کشاده و داد جود و سخا داده اند^۴:

نظم

کلی بشگفت جان پرور درین باغ   که بویش صد گلستان را کند داغ
 ازین شمشاد تن او کار او بر خاست   ز هفت^۵ اختر مبارکباد برخاست
 نشاط آویخت از تار ترانه   نوا پیچید در مغز زمانه

در بیان سوانح بدایع که در زمان آنحضرت بوقوع آمده^۶ در موضع بکسر راوت بیکا
 نام مقدم بود شخصی^۷ که با او عداوت داشت قابو یافته زخم بر پشت و زخم دیگر بر بنا
 گوش آورد و بهمان زخمها رادت مذکور قالب تهی کرد بعد چندگاه رامداس نامی خویش^۸
 او را پسر ولادت یافت بر پشت^۹ دنیا کوش او نشان^{۱۰} زخم بود شهرت شد که راوت
 بیکا^{۱۱} از زخمها مرده بود باز بطریق تناسخ در عالم وجود آمده و آن پسر نیز بعد رسیدن

۱. ج. د: 'دخت'   ۲. ج. د: 'راجه'   ۳. ج: 'مطابق سنه' ندارد

۴. ج: 'آمده'   ۵. د: 'رخت' اختر   ۶. د: 'در بیان' --- آمده ندارد

۷. ج. د: 'شخصی' که   ۸. ج. د: 'نامی' خویش او   ۹. ج: 'بر پشت' دنیا

۱۰. ب. ج. د: 'نشان' ندارد   ۱۱. ب: 'راوت' 'بنگاله'

بعد تمیز میگفت که من راوت بیکام و نشانها صحیح میداد که مقرون تصدق میشد^۱
 چون این سانه غریبه بعرض والا رسید آن طفلك را در حضور اقدس طلبداشته بر حقیقت
 واقف شدند گفتار بصدق^۲ دیگر^۳ نابینائی را بپایه سریر خلافت آوردند هر چه مردم بزبان
 میگفتند او دست زیر بغل نهاده از بغل صیان میداد و بهمین اطوار^۴ اشعار میخواست
 بعضی به تسخیر^۵ جن حمل بردند و بعضی^۶ بچشم بندی وانمودند ولیکن^۷ او از کثرت
 ورزش کار بایجا رسانیده بود دیگر^۸ شخصی حاضر آوردند که يك زوجه خود بنت و يك
 پسر داشت و همه زنده بودند بر زبان مقدس^۹ گذشت که وقوع امثال این امور از قدرت
 ایزدی چه بعید دیگر^{۱۰} شخصی را حاضر آوردند که نه گوش و نه سوراخ گوش داشت هر
 چه مردم میگفتند بی تفاوت می شنید دیگر^{۱۱} درین ایام ستاره دو دنت^{۱۲} نمودار شد از
 نحوست آن در عراق و خراسان فتور عظیم رودارد^{۱۳} دیگر^{۱۴} درینوقت حضرت خاقان زمان
 روزی فرمودند که زبان دانی مردم از کثرت صحبت است بعضی از بزرگان^{۱۵} التماس
 نمودند که آدمیان را نطق فطریست این معنی محتاج صحبت^{۱۶} نیست آنحضرت
 بجهت امتحان این معنی در ویرانه عمارتی^{۱۷} احداث نموده چند طفل نوزاد را در آنمکان^{۱۸}
 گذاشته ودایه ها زبان بسته برای شیر دادن میرفتند چون چهار ساله شدند حضرت خود
 بتماشای آنها تشریف بردند از پرورش بافته ها وادی^{۱۹} بیزبانی حرفی ظاهر شد مانند کیکان
 باواز نا مشخص^{۲۰} بی ارتباط حرف بر زبان می آوردند درینصورت گفتار آنحضرت بامتحان
 رسید که فی الواقعه زبان دانی از صحبت حاصل میشود چنانچه نوزادگان را صحبت مردم

۱. ب: 'باشد'	۲. ب: 'تصدیق'	۳. د: بصدق 'پیوست' نابینای
۴. ب: بهمین 'طور'	۵. ب: بعضی 'سحر'	۶. ب: 'جمعی'
۷. ب: 'آواز' او	۸. د: 'دیگر' ندارد	۹. ب: 'مقدس' ندارد د: 'مبارک'
۱۰. د: 'بعید' است	۱۱. د: 'دیگر' ندارد	۱۲. ب: 'دورست' روسته
۱۳. ب: 'روی داد'	۱۴. د: 'دیگر' ندارد	۱۵. ب: د: بعضی 'نزدیکان'
۱۶. د: 'صحبت' ندارد	۱۷. ب: 'عمارات'	۱۸. د: 'آنمقام'
۱۹. د: 'وادی' ندارد	۲۰. د: 'ها مستحق'	

هر دیار که میسر شود زبان همان دیار یاد میگردند قطع نظر از آدمیان که نطق خیلی دارند طوطی و شارک که حرف زنی فطری خاصه آنها نیست از صحبت آدمیان حرف سراسیمشوند:

بیت

هر چه که در عالم است از اثر صحبت است   ورنه کجا یافتی چوب بهای نسات
دیگر از سانحه غریبه که روداد انیست که فوجی از ملازمان^۱ سرکار والا برای
مالش سرتابان نواحی اکبرآباد تعین شده بود و باستمردان محاربه در میان آمد در آن فوج دو
برادر از قوم کهتری تردد رستمانه میگردند قضا را یکی ازان دو برادران در آن کارزار
کشته شد نعش او را در خانه او^۲ به اکبرآباد آوردند و برادر دویم در آن رزم همچنان تردد
میگرد از آنجا که^۳ هر دو برادر توانان بودند و نقاش قدرت قادر مطلق چهره هر دورا بیک و
تیره منقوش ساخت و منصور حکمت الهی قامت و سبیه آنها^۴ صنع بعینه یکی را به
تصویر در آورده بود:

بیت

میان شان نبوده فرق اندک   بعینه هر یکی چون آن دگریک
بعد رسیدن نعش^۵ مذکور در خانه زیرا که خبر تحقیق نرسید که کدام کس از آن
هر دو برادر کشته شده و شبیه هر دو بی تفاوت یکی بود عورات بر دو برادر در شبیه افتاده
برای سوختن مستعد^۶ شدند آن میگفت که شوهر منست همراهی این پیکر بیجان میکنم
زاین میگفت که شوی من است^۷ رفاقت نعش^۸ خود را خاکستر میسازم رفته رفته این
مقدمه نزد کوتوال شهر رجوع شد و کوتوال^۹ این سانحه غریبه بعرض والا رسانید خاقان زمان

۱. از ملازمان ندارد   ۲. د. او ندارد   ۳. ب. دو برادر --- آنجا که ندارد

۴. د. انتها پجامه   ۵. ب. 'لاش' مذکور   ۶. د. 'مستور' شدند

۷. ج. د. 'همراهی' ----- است   ۸. ب. 'لاش' خود   ۹. ج. 'شهر' --- کوتوال 'اضافی'

آن هر دو عورات را حضور والا طلبداشته حقیقت استکشاف نمود عورات برادر کلان که از آن توأمین ساعتی بیشتر^۱ تولد شده بود گذارش نمود که بیشک شوهر من است مصداق اعتقاد من آنکه یکسال منقضی میشود که پسر ده ساله من فوت شده باین مرد غم^۲ فرزند عزیز پنیار بوده شکم این را چاک سازند اگر بر جگر خود داغ فرزند داشته باشد شوهر منست بموجب حکم والا برای امتحان حریفان کارشناس شکم منست را شگافتند سوراخی مانند زخم تیر بر جگرش ظاهر گشت چون اینمعنی بعرض اقدس رسید باعث تعجب گردید الحق غم فروشدن^۳ فرزند دلبد^۴ تیریست جگر دوز و آتشی است جانسوز بجگر تراشی خنجر آبدار است و در دلخراشی شنان خونخوار مقارن اینجال برادر دویم همراه فوج مذکور^۵ سلامت در شهر رسید و ظاهر شد که فی الواقعه نعش شوهر عورت^۶ همان عورات است بر عقل و دانش آن زنکه آفرین فرمودند حکم برای سوختن او صادر شد و آن زن مردانه داز باپیکر بیجان شوهر خویش همراهی نموده در آتش عشق و محبت خاکستر گردید:

بیت

خسروا در عشق بازی کم زهند و زن مباش گز برای مرده سوز فرزند جان خویش را
در بیان تسخیر ولایت پتنه و بنگاله^۷ در آنوقت سلیمان کرزانی که از امرای
بزرگ شیرشاه و اسلام شاه بود حکومت آنولایت داشت و با عهد حضرت خاقان زمان
متسلط بود چون منعم خان خانخانان بحکومت دیار شرقیه متعین گشت بدفعات سلیمان
مذکور جنگ در میان آمد و سلیمان عاجز شده اطاعت بادشاهی قبول کرده بخانخانان را
ملاقات نموده و تا ایام زندگی سر از انقیاد^۸ سر نتافت چون او قالب تهی کرد بایزید پسر^۹
کلانش برمسند حکومت نشست و بعد چند روز مسافر ملک بهستی گردید پس ازو
داؤد پسر دویم سلیمان حاکم آنولایت کشته دم استقلال زده^{۱۰} سر از بندگی جناب والا

۱. ب: بیشتر از آن	۲. ج: غم فرزند	۳. ب: گردید غم مردن فرزند
۴. د: ارحمبند	۵. ب: مذکور ندارد	۶. ب، ج، د: عورت ندارد
۷. د: در بیان — بنگاله ندارد	۸. ب: اطاعت یرن	۹. د: بایزید پشروش
		۱۰. ج، د: دم استقلال زده

بر تافت منعم خان آماده جنگ شده قلعه پتته را محاصره کرده بدرگاه والا عرضداشت نموده استدعای مقدم مقدس کرد در عین برسات که از کثرت آب و خلاب راه‌های مسدود بود رایات علایات نهضت فرموده در حوالی پتته نزول اجلال نمود و حکم بر محاصره قلعه شد داؤد^۱ در خود تاب مقاومت ندیده باظهار اطاعت ایلچی^۲ بجناب قدسی فرستاد چون ایلچی^۳ استیلام عتبه فلك رتبه سرافرازی یافت حکم شد که داؤد ازین شقوق یکی را اختیار کنند^۴ اول با داد^۵ در رزمگاه آمده مبارزت نمایم هر^۶ که فیروزمند شود ملك ازو^۷ باشد اگر دل برین نهد^۸ از مردم خود هر که تمرد^۹ شجاعت مشهور باشد اگر بیند^{۱۰} باهر یکی از بهادران در برابر او فرستم از ان هر دو دلاوران هر کس ظفر یابد فتح از جانب او شود در صورتیکه این را هم قبول نکند از فیلان نامی که بوفور جرات و تعظیم جسه^{۱۱} و تند خوئی ممتاز بوده باشد در معرکه بفرستد تا نیز فیلی را انتخاب کرده بجنگ او فرستم هر کدام که غالب آمد فروزی از جانب او باشد چون ایلچی^{۱۲} احکام قدسی شنیده از حضور والا رخصت شده نزد داود رسید و^{۱۳} شقوق مسطور^{۱۴} را گذارش نمود او هیچ یکی از ان قبول نکرد مقارن اینحال حاجی پور که از انروی آب گنگ محاذی پتته است بسعی بهادران نصرتمند مفتوح گردیده محاصره قلعه پتته نیز^{۱۵} تنگ شد و افغانان نقش ادبار^{۱۶} در آئینه روزگار دیده داؤد را که مست باده سرکشی بود طوعا و کرها در کشتی انداخته بوقت شب روانه بنگاله شدند شورشی و وحشتی عظیم در قلعه پدید آمد بعضی افغانان از اضطراب در آن تاریکی شب بکنار^{۱۷} دریا را از کشتی نداشته غرق فنا گشتند و فریقی^{۱۸} که

۱. ب: داود مذکور د: و او در ۲. د: اطاعت بلخی ۳. د: بجناب --- ایلچی ندارد ب: بجناب با استیلام

۴. ب: اختیار سازد ۵. ب: د: اول او تنها در ۶. ج: تمام د: نماید هر که

۷. ج: ملك او ۸. د: و اکثر نهداری از ۹. ج: بر رتبه شجاعت

۱۰. ج: بر گیرند ۱۱. د: معظم جنگ جوی ۱۲. ب: ج: این احکام

۱۳. د: شده از شقوق ۱۴. ب: مذکور د: مسطور ندارد ۱۵. د: نیز ندارد

۱۶. ج: د: نقش ادبار خود در ۱۷. ب: تلریکی دریا تلریگی شب ۱۸. ب: نداشته غرقه بحر فنا شدند ج: نداشتند و غرقه

بحر فنا د: غرق بحر فنا گشتند و فردی که

خود را در کشتی انداختند از فرط هجوم با کشتی غرق شدند و جمعی از کثرت انبوه بر تلاش بر آمدن پامال گردیدند و بندی^۱ که راه بیرون بر آمدن نیافتند خود را از بروج و دیوار قلعه انداخته بخندق نیستی در شدند آنحضرت سحرگاه بر حقیقت واقف شده قلعه را باولیای دولت سپرده خود بدولت اقبال تعاقب فرموده اسب سواره از دریای بنین گذشته تا شام سی گروه راه قطع کردند درین يك د و حسن خان پسر سلطان محمد عادل گرفتار کشته بقتل رسید و دیگر مخالفان نیز در آن راه دستگیر گردیده بعدم آباد رسیدند و اکثری گریخته جان بسلامت بردند:

نظم

مخالف گریزان براه گریز   سپه در عقب رانده^۲ باتیغ تیز
گریزان شدند آن دلیران همه   چو از شیر غرنده آهور مه
چو آن بد سکا لان هزیمت شدند   سپه بی نیاز از غنیمت شدند
همه راه گردشت و در^۳ پشته بود   پر از خسته شسته و کشته بود
از آنجا منعم خان خانخانان را بالشکر گران باستیصال داؤد بدمال و تسخیر قلعه^۴
بنگاله تعین^۵ کرده در پتنه معاودت فرمودند راجه تودرمل که درین مهم خدمت شایسته
بتقدیم رسانیده بعنایت علم و تقاره سرفراز گشته برفاقت منعم خان مقرر گردید و
آنحضرت بعد تعظیم امور آن دیار باز مراجعت فرموده از راه اجمیر بزیارت روضه رضویه
بدارالسلطنه فتح پور نزول اجلال فرمودند حکم شد که از اجمیر^۶ تافتح پور در هر گروه
چای پخته و منار ما^۷ بلند بجهت علامت کرده احداث کنند و سراپای مناره را از
شاخهای آهو که شکار شده بود زینت بخشند تاره ر و آنرا اعتقادی و قلبی^۸ بوده باشد
در اندک فرصت چاه و منار^۹ بر طبق حکم والا مرتب کردند القصه منعم خان در بنگاله

۱. ب: 'بعضی' ج: 'بندی' ندارد ۲. ب: 'راند'

۴. ج: 'قلعه' ندارد ۵. د: 'معین'

۳. ج: 'در' پشته

۶. ج: 'زیارت' --- اجمیر ندارد

۷. ب: 'جای پخته و مناره' ندارد ۸. ب: 'دلیلی' د: 'قابلی' بوده ۹. د: 'منارها را' بر

رسیده با داؤد جنگ نمایان نموده زخمی گشت و اکثر امرا جان نثار شدند و باقبال بادشاهی داؤد مغلوب گشته بندگی درگاه والا قبول کرده پیشکشمهای لایقه و فیلان نامدار مصحوب پسر خود بجناب والا ارسال داشته و راجه تودرمل از مهم بنگاله خاطر جمع نموده بحضور رسیده بمنصب اشرف دیوانی سرفرازی یافت بعد چند گاه چون منعم خان خانخانان بمرگ طبعی در گذشت و داؤد قابو یافته از عهد بر گشته سرشورش برداشت بعد^۱ معروض مقدس خانجهان و راجه تودرمل بر سر او تعیین شدند ایشان در بنگاله رسیده^۲ بدفعات محاربات نمایان^۳ کرده مظفر و منصور گشتند و داؤد دستگیر گشته بقتل رسید سر او را بدرگاه و قدسی فرستاده مورد عنایات شدند در آنوقت فتنه و فساد از بنگاله رفع گردیده باعث امنیت^۴ گشت:

مصرع

چراغ فتح بر افروختند ز آتش تیغ^۵

پوشیده نماند که در بلاد بنگاله آغاز ظهور اسلام از ملك محمد بختیار که از امرای بزرگ سلطان قطب الدین ایبک^۶ بود گردیده از آنزمان آنولایت در تصرف سلاطین دهلی گشت در سنه هفتصد چهل و هفت هجری قدر خان را که از جانب سلطان محمد شاه فخرالدین جونا بن سلطان غیاث الدین تغلق شاه بود فخرالدین ناسی سلاح دار بقا بوی یافت گشته بر مسند حکومت نشسته و سلطان فخرالدین مبلقب گشت مدت حکومت دوازده سال سلطان علاوالدین عرف ملك^۷ علی که عارض لشکر قدر خان بود باسلطان فخرالدین جنگ کرده غالب آمده او را بقتل رسانیده لوای حکومت بر افراخت مدت حکومت^۸ چهار سال و چهار ماه سلطان شمس الدین عرف حاجی الیاس نوکر سلطان علاوالدین سردار لشکر گردیده بر سر لکهنوتی رفته تمامی سپاه را از حسن سلوک و تدبیر خود متفق نموده از راه بر گشته بر سر علاوالدین آمده بعد^۹

۳. ب: نمایان شدند

۱. ج: خانخانان بعد ندارد ۲. ب: گشتند

۶. ج: سلطان ایبک د: قطب الدین بود

۵. د: آتش شمع

۴. د: امتیاز گشت

۸. ب: مدت حکومت ندارد ۹. ب، ج: آمد

۷. د: کمال علی

از جنگ غالب گشته آقای خود را مسافر ملك عدم گردانیده بر مسند حکومت متمکن شد در انزمان سلطان فیروز شاه اورنگ آرای خلافت دهلی بوده بمراتب لشکر کشیده^۱ بر بنگاله تعین کرد اما کار پیش نرفت مدت حکومت بیست و يك سال سلطان سکندر بن سلطان شمس الدین دوازده سال سلطان غیاث الدین یازده سال سلطان شمس الدین بن سلطان سکندر پنج سال سلطان جلال الدین بن راجه کانس از زمینداران آنولایت بود چون سلطان شمس الدین رحلت نمود وارثی از و نماند راجه کانس متسلط گشته بر مسند حکومت بیست^۲ و چند ماه سلطان جلال الدین بن راجه کانس برای خلافت اسلام قبول نموده خطبه و سکه بنام خود کرده نوزده سال و چند ماه سلطان احمد شاه بن سلطان جلال الدین هفده سال سلطان ناصرالدین بن سلطان احمد شاه هفت روز سلطان ناصر شاه از اخفا و سلطان شمس الدین دو سال سلطان باریک شاه عرف غلام ناصر شاه قابو یافته سلطان ناصر شاه را گشته مسند آرای حکومت گردید^۳ ثانی الحال امرای اتفاق کرده او را کشتند مدت حکومت نوزده سال یوسف شاه برادر زاده باریک شاه هشت سال سلطان سکندر بعد چند روز بامرای اتفاق کرده او را معزول کردند فتح شاه نه سال و^۴ چند ماه باریک شاه خوجه سرای فتح شاه را گشته بر مسند حکومت نشست هر جا که خوجه سرا بود طلبداشته پیش آورد دو ماه پانزده روز فیروز شاه سه سال و چند ماه محمود^۵ شاه بن فیروز شاه یکسال و چند روز مظفر شاه چشتی خواجه سرای محمود شاه را گشته بر مسند حکومت متمکن گردید يك سال و پنج ماه سلطان علاوالدین که از نوکران مظفر شاه^۱ بود بقابوی که یافت آقای خود را گشته بحکومت رسیده بیست سال نصیب شاه بن سلطان علاوالدین بعد پدر بر مسند حکومت قرار یافت هنگامی که حضرت ظهیرالدین محمد بابر بادشاه فتح هندوستان نمودند سلطان محمود برادر^۷ سلطان ابراهیم

۱. ب. ج. د: 'گشیده' ندارد ۲. ب: 'پنجال' و چند ماه ۳. ب: حکومت 'گشت'

۴. ب: 'سلطان' نه سال و ندارد ۵. د: 'محمد' شاه ۶. د: 'چشتی' ---- مظفر شاه ندارد

۷. ب: 'محمود' شاه: د: 'دادر'

لوده‌ی پیش نصیب شاه پناه برده و دختر سلطان ابراهیم را در نکاح نصیب شاه در آورد بعد مدت چون شیر شاه غالب آمد بنگاله را از تصرف نصیب شاه بر آورد او در معرکه زخمی شده هزیمت خورده در حضور حضرت نصرالدین محمد همایون بادشاه رسیده استغانه نمود مدت حکومت نصیب شاه چهارده سال جهانگیر قلیخان از بعدم امرای کبار همایون بادشاه بود حضرت بادشاه آنولایت را از شیر شاه بر آورده باد دادند محمد خان^۱ المخاطب به بهادر خان که از امرای بزرگ شیر شاهی بود^۲ شیر شاه بعد فتح بر حضرت بادشاه جهانگیر قلیخان را بعد م خانه فرستاده او را به آنولایت متمکن گردانید بعد آن سلطان گردانی که از امرای مشهور سلیم شاه^۳ بود حکومت به استقلال یافت اگر چه سکه و خطبه بنام خود نکرد اما حضرت اعلی خطاب کرده بود بامیردین سلیمان بعد پدر قائم مقام گردیده بود سیزده روز داؤد پسر دویم سلیمان دو سال در سنه هفتصد و هشتاد و سه هجری خانجهان و راجه تودرمل داؤد را بقتل رسانیده آنولایت بالکل داخل ممالك محروسه نمودند از ابتدای سنه هفتصد و چهل و شش هجری بغایت سنه مذکور که دو صد و سی و هفت سال بوده باشد ولایت بنگاله از تصرف سلاطین دهلی بیرون ماند-القصه راجه تودرمل بعد جمیعت خاطر از مهمات آنولایت بحضور والا رسید از آمدن راجه تودرمل در اندک مدت خانجهان برحمت حق پیوست مظفر خان دیوان اعلی از حضور بصوبه داری بنگاله تعین گشت ابن مظفر خان که بخواجه مظفر خان مشهور بود در ابتدای حال نوکر بیرم خان بود بعد تفرقه بیرم خان کروری پرگنه بر سردر بتابع پنجاب گردید چون حقیقت قابلیت و کاردانی او بعرض والا رسید در حضور طلبداشته دیوان بیوتات فرمودند بمقضای کار طلبی در اشع اوقات بیایه دیوان اعلی سرفرازی یافت و مدتی باین درجه ممتاز بود درینولا بصوبداری رخصت گشت و در آنولایت رسیده بنظم و نسق امور پرداخت بعد چند گاه معصوم خان کابلی جاگیردار بهار از

۱. ب. ج. 'محمد خان' ندارد

۲. ج. 'محمد' همایون

۳. ج. 'د. مشهور' اسلام شاهی بود

مقدمه داغ اسپ که دران نزدیکی مقرر شده بود عدول حکم نموده شورش کرده و بطیب دیوان و راهی پرکھوتم داس^۱ بخشی سرکار والا گفتگو نموده سوار شد و خانه هر دو را^۲ قتل کرده بغارت در آورده سربغی برافراخت و همچنین در بنگاله تاتارخان قاقشال یاد^۳ دیگران بسبب بار یافت زواید جاگیرها بمظفرخان صوبدار مخاصمت نموده^۴ باغی شدند و بمعصوم خان^۵ کابلی همداستان شده جمعیت فراهم آوردند و بسیاری از امرای دیگر نیز از مظفرخان آزرده شده بمخالفان متفق گشتند و مرزا شرف الدین حسین یزنه^۶ آنحضرت که بحضرت^۷ مخالفت ورزیده بقصد مکه معظمه روانه شده بود و فتنه جوی و واقعه طلبی شعار^۸ خود داشت در ولایت بنگاله شورش شنیده و از راه برگشته آمده بمخالفان متفق^۹ و ملحق گردید و شورشی عظیم روداد چون جمعیت آن را خزان^{۱۰} بسیار بود و مظفرخان تاب جنگ نیاورده در قلعه مانده متحصن گردید^{۱۱} و باغیان بر قلعه محاصره تنگ آورده بمظفرخان پیغام نمودند که آمده ملاقات نماید والا روانه مکه معظمه شود مظفرخان ضرورتا شق ثانی قبول کرد آنجماعه مقرر کردند که سیوم حصه از مال خود بردارد و دیگر و گذارد مظفرخان بیست هزار اشرفی پنهانی نزد معصوم خان فرستاد که از عرض ناموس من دست بردارد مخالفان^{۱۲} ازین معنی دلیر شده محاصره تنگ نمودند^{۱۳} و قلعه مانده مفتوح کرده مظفرخان را بدست آورده بقتل رسانیدند و اموال او بغارت بردند بیست لکھه روپیه که در تالاب گور کرده بودند بدست مرزا شرف الدین حسین^{۱۴} افتاد و اموال دیگر هر یک از مخالفان بدست آورده متصرف شدند و بر تمام آنولایت استیلا یافته بهر کدام خطاب و منصب بجای خود مقرر کردند و انجمن آراسته خواستند که خطبه بنام محمد حکیم مرزا برادر خورد آنحضرت که در کابل بود خوانند در انوقت ناگهان یاد

۱. ب: داس ندارد	۲. ج: را ندارد	۳. د: قاقشال ندارد
۴. ج: ب: ورزیده	۵. د: بخان کابلی	۶. ب، ج: د: نیز به
۷. د: بحضرت ندارد	۸. ج: سرکار خود	۹. ب: متفق ندارد
۱۰. ب: بد اختران	۱۱. ب، ج: د: گشت	۱۲. ب، د: بیست ----- مخالفان ندارد
۱۳. ب: آوردند	۱۴. ب: شرف الدین افتاد ج: خان افتاد	

بشدت تمام وزید و کون و مکان تیره^۱ و سپاه گردید استداد باد یاد از رستخیز^۲ در آورد و طوفان گرد و خاك نمونه آخر الزمان نمودار ساخت و نیز باران سخت بارید و اقبال عدو سال بادشاهی بساط نشاط آنجماعه در نور دید و انجمن تفرقه و پراگندگی انجامید و آنچه از مخالفان اندیشیده بودند بمنصه ظهور نرسید و همچنین در بهار بهادر^۳ ناسی پسر سعید بدخشی علم بغی بر افراشته سکه و خطبه بنام خود کرد:

بیت

بهادرالدین^۴ سلطان بن سعیدالدین شه سلطان پسر سلطان پدر سلطان زهی سلطان بن سلطان چون این مقدمات بعرض مقدس رسید راجه تودرمل را که بعد مظفر خان دیوان اعلیٰ مقرر شده بود بامرای دیگر تعین فرمودند راجه بجناح استعجال رسیده در دفع شورش پرداخت و لوازم جهد و سی بکار برد^۵ و صلاح دولتخواهان در حوالی مونگیر حصار گلین احداث نموده و ابره ساخته حقیقت احوال آنحد و بدرگاه مقدس معروضداشت خان اعظم مرزا^۶ گوگلتاش بالشکر^۷ گران رخصت گشت و عقب او شهباز خان نیز تعین گردید از آوازه آمدن خان اعظم و شهباز خان^۸ در جمعیت مخالفان تفرقه افتاد از محاصره قلعه حصار کلی که راجه تودرمل ساخته بود برخاستند معصوم خان با دیگر باغبان بطرف بهار رو آورد افواج قاهره در بهار رسیده باستیصال باغبان کمر همت بستند و همدین اثنا معصوم خان فریخودی با دیگر باغبان^۹ و مهابت خان عرف بهادر بطرف جونپور داد ده بغی ورزیدند شهباز خان از بهار بر سر آنها رسیده در سلطان پور بلهری^{۱۰} جنگ روداد بمشیت ایزدی شهباز خان شکست خورده رو بفرار نهاد اما در بنوقت اقبال بادشاهی^{۱۱} بکارسازی آمد چون در عوام شهرت یافته بود که معصوم خان فریخودی در معرکه کشته

۱. ب: 'تاریک' و د: 'را تیره' ۲. ب: 'ج: از رد ز رستخیز' ۳. ج: 'بهادر' ندارد

۴. د: 'ولد سلطان' ۵. ب: 'ج: ولوازم' — 'یرد' ندارد ۶. ب: 'ج: عزیز' د: 'عبار'

۷. د: 'الشکر' ندارد ۸. ج: 'اعظم' — 'خان' ندارد ۹. ب: 'با دیگر باغبان' ندارد

۱۰. ب: 'بجیزی' جنگ ۱۱. ب: 'بادشاهی' ندارد

شد لشکریانش ازین شهرت پراگنده شدند شهباز خان ازین خبر خاطر^۱ خود را جمع ساخته و جمعیت فراهم آورده در نزدیکی او ده رسیده باز بمعصوم خان فربخودی جنگ کرده غالب آمد پس از انچنان شکست^۲ آنچنین نصرت یافته دفع شورش نمود معصوم خان فربخودی بعد شکست با چند کس^۳ بدر رفت بعد چند گاه بموجب التماس شاهزاده بزرگ جرایم معصوم خان کابلی معاف فرموده^۴ و بجایگزینی سرفراز گشت راجه تودرمل پس از حصول جمیعت خاطر از مهمات اندیاری بجناب والا رسیده مورد الطاف فراوان گردید بعد چند گاه خان اعظم نیز از بنگاله در حضور مقدس آمد^۵ شهباز خان باستیصال^۶ معصوم خان کابلی و دیگر مخالفان مقید^۷ ماند چون بعرض والا رسید که مخالفان بد سرشت بدفعات با شهباز خان جنگ کرده غالب آمده اند و در آنحدود رفع شورش نمیشود بلکه روز بروز زیاده میگردد لهذا بقصد استیصال آنجماعه بدمال خود بدولت و اقبال متوجه دیار شرقیه شدند و شکار کنان و نخبیر افغانان قطع منازل فرمودند درین سفر راجه بیربل جشن عالی ترتیب داد آنحضرت دران مجلس تشریف برده پایه قدر او افزودند و نیز در منزل راجه تودرمل تشریف ارزانی فرموده سرافرازی بخش آن وزیر اعظم شدند بعد رسیدند در مکانی که دریای گنگ و جمنا با هم اتصال یافته جوش یکتای میزند و باعث قنات اهل هند از اماکن بزرگ است در میان هر دو دریا قلعہ آله آباد و شهر بزرگ اساس نهادند چون در ایام بارش دریای گنگا طغیان مینماید بند مستحکم در طول یک کوه و عرض چهل درعه و ارتفاع چهار درعه مقرر گشت و آنحصار در نهایت متانت و حصانت و بند در غایت محکمی و استواری و شهر بکمال وسعت و فسحت در سال بیست و هشتم جلوس والا باتمام رسید درین مکان بعرض همایون رسید که شهباز خان بتقویت طنطنه نهضت موکب والا بمخالفان جنگ مردانه نموده مظفر و منصور شده

۱. ب: 'خاطر' ندارد   ۲. ب: 'از' لشکر آنچنین   ۳. ب: 'جنگ کرده غالب آمد' پس از چند روز بدر

ج: 'جنگ کرده' د: 'خورده'   ۴. د: 'معاف نمودند' ب: 'خان دیگر'   ۵. ب: 'مقدس' رسیده

۶. ج: 'باستقبال'   ۷. ب: 'مقرر' ماند

و معصوم خان کابلی و بهادر و دیگر^۱ مفسدان و خیم^۲ العاقبت هزیمت خورده از ملک بادشاهی بدر رفته خودها را بگنج خمول کشیده اند بنابران از آله آباد معاودت فرموده بقصد رفع شورش محمد حکیم مرزا روانه بسمت پنجاب شدند و خود بدولت و اقبال قطع منازل و طی مراحل در پیش نمودند در بیان ماجرای بغی شدن محمد حکیم مرزا^۳ او در کابل بغی ورزیده بارها از آب سنده گذشته باعث آخر^۴ از و آزار و اصرار^۵ اهل پنجاب میگردید و از صدمات عساکر منصوره منهزم گشته باز رو بکابل می آورد نوبتی بلاهور رسیده بیست و دو روز قلعه را محاصره نموده راجه بهگونت داس صوبدار لاهور پای همت افسرده قلعه را مستحکم داشت کنور مانسنگه خلف راجه مذکور که فوجدار سیالکوٹ بود احتشام کوهی فراهم آورده با جمیعت فراوان ناگهان رسیده بمرزا جنگ نموده غالب آمد مرزا بیدست و پا شده از دور قلعه بر خاسته بی نیل مقصود راهی گشت و براه جلالپور معموله حافظ آباد از دریای چناب گذشته در بهیره رسیده و آن شهر را غارت و ویران ساخته^۶ از راه کهیت دریای سنده عبور نموده بکابل رفت و کنور مانسنگه تا دریای سنده تعاقب نموده بر گشت چون این جرات و حسارت کنور مانسنگه بعرض والا رسید مورد الطاف پیکران گردیده یکبارگی بمنصب پنجهزاری سرفراز گشت درینولا مرزا از استماع خبر شورش امرای بنگاله که سکه و خطبه بنام او میخواستند که بکند دلیر شده از کابل لشکر آراسته به پنجاب رسیده باعث فتنه و فساد گردید و اهل آندیار را آزار و اصرار رسانید آنحضرت از آله آباد کوچ کرده مقصد مصمم نمودند که درین مرتبه بکابل رسیده بمرزا آنچنان تادیب کرده شود که آتش فتنه مطلق منطفی گردد و فوجی برسم منقلا رخصت فرمودند مرزا از طنطنه موکب والا امکان خود در بودن پنجاب ندیده روانه کابل گردید افواج قاهره که عقب مرزا شتافته بود جنگ نمود بشادمان

۳. ج: «در ماجرای محمد حکیم مرزا برادر حضرت بادشاه»:

۵. ا: «واصرار» ندارد

۲. ج: «ولقمه» العاقبت

۴. ب: «د: آخر از» ندارد

۱. ب: «مخالفان»

برادر خورد حضرت بادشاه

۶. ب: «ویران» نموده بر گشت

خان شکست یافته گریخت اسباب و پرتال و استعه و اموال لشکر یانش بدست بهادران لشکر فیروزی انرو^۱ در آمد و نوشته چند مخط منشی مرزا و بمهر مرزا او پرتال شادمان خان بدست سردار فوج منصور افتاده بود و آن نوشتجات بجنس بحضور والا ارسال داشت از آنجمله نوشته بنام خواجه شاه منصور دیوان بود که در جواب او نگارش یافته آنحضرت از روی فراخ حوصلگی و نیکذاتی بر زبان نیاوردند و بخاطر قدسی رسید که در چنین وقت مخالفان بجهة هدم اساس اعتماد دولتخواهان این چنین نوشتجات میفرستد بار دیگر بعرض والا رسید که کسان خواجه شاه منصور که در پرگنه فیروز پور جاگیرش میباشند اراده دارند که بمحمد حکیم^۲ مرزا ملحق شوند چون این معنی از خواجه استفسار رفت خواجه^۳ استفسار رفت او انکار آورد از و طلب ضامن کردند آواز دادن ضمان نیز عذر نمود وطن غالب شد که فی الواقع قصد خواجه بطرز دیگر است درین صورت بصلاح دولتخواهان متصل سرای^۴ کهجوه که مابین بادشاه آباد و انباله است خواجه را از حلق کشیدند این خواجه شاه منصور از اعیان شیراز بود خدمت اشرف خوشبوی خانه داشت و آنحضرت مقتضای آدم شناسی نظر بر قابلیت او داشته او را بسیار میخواستند و مظفر خان دیوان اعلی بنا بر کاردانی و وفور^۵ دانش او حدی برد ناگزیز ترك نوکری بادشاهی^۶ نموده پیش منعم خان خانخانان رفته نوکر گردید نوبتی^۷ منعم خان او را برای عرض مطالب جاگیر از بنگاله بحضور فرستاده بود و در التماس مطالب نفس کاردانی او زیاده بخاطر اقدس درست شده بعد فوت منعم خان طلب حضور فرموده بعالی منصب وزارت دیوان اعلی سبفر از فرمودند دور کمتر زبانی باصایب رای بمراتب بلند رسیده چون در معاملات مردم را نیک نمودی و راه بد سلوکی پیمودی از خدمت تغیر کشته قید شده بود بعد چند گاه^۸ بهمان پایه سرافرازی یافت درین ولا از منصوبه معاندان باین حالت رسیده

۳. ب. د: 'خواجه' ندارد

۲. ا: 'حکیم' ندارد

۱. ب: 'انرو' ندارد

۶. د: 'بادشاهی' ندارد

۵. د: 'وقدر' دانش

۴. ب. ج: 'کوت'

۸. ب. ج: 'گاه باز' بهمان

۷. ج: 'نوبتی' ندارد

اگر چه بر زبانها افتاده بود که راجه تودرمل بانی این^۱ منصوبه شده اما خلافت شانه مردم دیگر اختراع کرده باشد بعد دو روز کشته شدن بی تقصیری او معروض مقدس گشت و باعث تاسف خاطر قدسی گردید لیکن مردم از سخت گیری و سنگ که گرفتی او نجات یافته مسرور^۲ شدند:

نظم

نباشی بکار جهان سخت گیر   که بر سخت گیری بود سخت میر
 باسان گذاری دمی بر^۳ گذار   که آسان زند مرد آسان گذار
 بالجمله آنحضرت طی منازل نموده بر ساحل دریای سنده نزول اجلال فرمودند در
 مکانیکه دریای سند و نیلاب و رود کابل با هم می پیوند و برای^۴ قلعه متین حکم والا
 صادر شد در^۵ لب دریا بر قلعه کوهچه بر روی سنگ اساس قلعه نهاده عمارت آن از سنگ
 و خار اوج قرار یافته^۶ خار تراشان فرهاد شعار در تراشیدن احجار^۷ و دانایان نادره کار در
 طرح حصار و بیابان معمار بتعمیر بروج و دیوار بدایع و صنایع بکار بردند در سال بیست و
 ششم جلوس والا شروع شده باهتمام شمس الدین جوانی در دو سال قلعه رفع و شهر وسیع
 صورت تمامیست^۸ یافته باذن بنارس موسوم گردید بی شایبه تکلف قلعه ایست
 در غایت استواری که خندقش دریای سند و در بست در نهایت محکمی که
 درهاش بر روی مخالفان بتدبیر زخی است معتدل مواد^۹ در میان هند و خراسان
 سه گویست^{۱۰} بیم افزای^{۱۱} سرتابان و گردن کشان منهدس^{۱۲} فکر صایب و
 معمار برای اصایب خاقان زمان باوجود حسانت حصین پایان آن معبره دریای
 طرفه تجویز نموده که دم مساوات باشد سکندری میزند صادر و وارد تا آنکه در
 آن قلعه تردد راه عبور از آن مکان بر روی او مسدود است:

ج. ۱: این ندارد	۲. ج: د: سرور	۳. ب: ج: د: دم میگذارم
۴. ج: د: برای تیاری قلعه	۵. ب: بر لب	۶. ب: سنگ و حصار اوج قرار یافت: د: رفع قرار
۷. د: احجار ندارد	۸. ب: د: تمامیت یافته	۹. ب: د: معتدل هوا در میان
۱۰. ب: سرکویی بیم	۱۱. د: امرای سرتابان	۱۲. د: نشان جهدس

نظم

یکی قلعه بر روی آن کوهسار که دریا شده خندقش پایه دار
 ز رفعت رسیده بچرخ برین بروجش بروج فلک راقرین
 القصه آنحضرت بعد طرح انداختن قلعه اتک بنارس متوجه پیش شده اند و از بمنزل
 یسان نصایح بتان بمحمد حکیم مرزا صادر شد خلاصه مضمونش آنکه وسعت آباد
 هندوستان که جای چندین سلاطین صاحب سکه و خطبه بود تمام تر در^۱ قبضه و تصرف
 آمده و سران روزگار روی نیاز بدرگاه والا آوردند و می آوردند و امرای این دودمان رفیع
 مکان بجای سلاطین والا شکوه نشسته حکومت میکنند آن برادر از چنین دولت چرای
 سیب و محروم باشد اگرچه بزرگان کاروان برادر کهین را منزله فرزند گفته اند اما به
 تقاد من بهمرسیدن فرزند احتمال دارد برادر کجا بهم تواند رسید لایق عقل و دانش آن
 ادر آنکه از خواب غفلت بیدار گشته^۲ بملاقات خویش مسرور ساز و زیاده ازین مارا از
 دست دیدار و خود را از دولت پایدار محروم ندارد محمد حکیم مرزا بنابر صحبت خوش
 د^۳ گویان خانه بر انداز باوجود اینقدر عنایات بادشاهی و درود فرمان تملطف آسز هیچ
 ونه فرمان پذیر و سخن بشنون بگفت^۴ و باوجود قرار داد که گریوه خبر باقلعه کابل
 مستحکم کرده آماده پیکار گردد تابراه بنگش^۵ رفته در هندوستان شورش اندازد مرزا
 مدرین اندیشه بود و گنگش های میان داشت که شاهزاده سلطان مزار برسم متقلا در
 احی کابل رسیده و بمرزا جبگ در میان آمد مرزا شکست یافته در^۶ غور بند شتافت و
 اده آن کرد که دیوانی^۷ توران پناه برده استمداد و اعانت نموده اند مقارن آن خاقان زمان
 ز بکابل نزول اقبال فرموده بسیر منازل^۸ قلعه و باغ شهر آرای باغ^۹ مسرت اندوز شدند و
 آنکه محمد حکیم مرزا مصدر چندین تقصیرات شده بود از روی کمال تملطفت کابل را

۳. د: 'خوبیها بد' گویان

۲. د: 'غفلت' شده

۱. ب: 'تمام قصبه'

۶. ب: 'بطرف' غوربند

۴. ج: 'سخن' انگشت د: 'ساز' ۵. د: 'پیشکش' رفته

۹. ب: 'آرای' نموده

۸. د: 'منزل'

۷. ب: 'لوائی'

باز بمزارا مرحمت فرمود هندوستان معاودت نمودند مرزا باز در کابل رسیده بحکومت آنولایت قیام ورزید از آنجا که مرزا مسغوف شراب بود از فرط^۱ باده پیمائی که بیمار یهای مزمن مبتلا گردید و از بسکه مغلوب طبیعت بود خود را از شراب نتوانست ضبط کرد در اندک فرصت ساغر حیاتش لبریز گشت:

بیت

مبادا خروشد^۱ عرق شراب   کزین میل^۲ شد قصر دولت^۳ خراب

بعد ارتحال مرزا بمنزل بقا فرزندانش اراده داشتند که از کابل پیش عبدالله خان والی توران بردند چون اینمعنی بعرض مقدس رسید از روی صله رحم فرمان استمالت صادر فرمودند و راجه مانسنگه برای دلداری پسماندگان مرزا تعین گشت و رایات عالیات نیز بسمت کابل نهضت فرمود چون در عرصه را دل بندی مورد سر اوقات اقبال گردید راجه مانسنگه که سیر^۴ بکابل رخصت یافته بود کیقباد^۵ مرزا یازده ساله افراسیاب مرزا چهار ساله پسران محمد حکیم مرزا را بهمراه خود گرفته در حضور مقدس رسید حضرت خاقان زمان یتیم نوازی فرموده الطاف پیکران در حق فرزندان مرزا مبذول داشتند و نظر توجه تربیت بر گماشتند و امرای کابلی سیر بعزم بساط بوس مشرف شده^۶ مورد عنایات گردیدند^۷ و راجه مانسنگه بصوبداری کابل سرفرازی یافت: در بیان کشته شدن راجه بیربل چون ساحل دریای سنده مخیم خیام اجلال^۸ گشت زین خان گوکه بالشکرگران باستیصال الوس^۹ یوسف زی و تسخیر ولایت سواد بخود تفین گردید و شیخ فرید بخاری بخشی برای باخت قبایل افغانان که در دشت بودند رخصت یافت شیخ بعد تاخت و تاراج معاودت نمود و زین خان بقلع و قمع افغانان کمر بسته داخل کوهستان شد و بعرض والا رسید که تا آنکه فوج دیگر با عانت زین خان تعین نمی شود استیصال

۱. ج: 'قرط' ندارد	۲. ب: 'خردمند'	۳. ب: 'سپیل' شد
۴. د: 'عمرش' خراب	۵. ب: 'بیشتر'	۶. ا: 'یکنهضت'
۷. د: 'مشرف' شدند	۸. ج: 'شدند'	۹. د: 'لعتبان' گشت
		۱۰. د: 'الوس' ندارد

افغانان ممکن نیست راجه بیربل و شیخ ابو الفضل استدعای این خدمت نمودند آنحضرت قرعه بنام هر دو انداختند^۱ قضا را قرعه بنام بیربل بر آمد لهذا راجه مذکور و حکیم ابو الفتح را بامداد زین خان رخصت فرمودند و زین خان باتفاق و استصواب راجه نخستین بضبط بجور کمر همت بست کلان تران^۲ آنجا طناب عبودیت در کردن انداخته رعیت گیری اختیار کردند بعد آن برسواد لشکر^۳ کشی شد افغانان بر سر گریوه^۴ باستحصال انجماعه بد مال پرداخت همدرین اثنا در میان زین خان و راجه بیربل تخالف و نفاق رویداد مخاصمت بلند^۵ شد و گفتگوهای مبارزعت در میان آمد:

بیت

نزاع آنچنان آتشی بر فیروزد که از تاب^۶ آن هر چه باشد بسوزد
 هر چند زینت خواست که جمعی را در قلعه گذاشته بیشتر روانه گردد و راجه
 بیربل بر اینمعنی راضی نگشت و قرار یافت از راهی که آمده اند باز مراجعت نمایند
 بصلاح اینمعنی معاودت کردند راجه پیشتر آمده جائیکه قرار یافته بود فرود نیامده^۷ از آنجا
 روان شد کسانی که پیش رسیده خیمه زده بودند ناگریز به برداشتن خیم و بستن پرتال
 مشغول شدند زین خان از عقب آمده صورت حال بدینموال دیده او هم براهی گردید
 افغانان سر اسمگی لشکر معائنه کرده از هر طرف هجوم آوردند و غریب شورشی پدید
 آمده راه نوعی تنگ بود که دو سوار پهلوه هم نمیتوانستند گذشت فیل و اسب و آدم بر
 یکدیگر می افتادند و حادثه عظیم رویداد که گویا نمونه رستخیز است چون افغانان از هر
 دلفر ریخته و جنگ کرد و^۸ غالب آمدند و حادثه عظیم روداد^۹ زین خان از فرط غیرت و
 وفور شجاعت خواست که جان نثار گردد اما خیر خواهان جلو گرفته او را از آن آشوب

۱. د: زینت خان باتفاق و قضا ۲. د: کلان زان ۳. ج: براه سر لشکر

۴. ب، ج، د: هجوم آوردند و زاله صفت سنگ د: خلف بیک می بازید زینخان بزور شمشیر از گریوه گذشته

قلعه تپاه کرده ۵. د: پابند شد ۶. ج: از باب

۷. ج: فرود نیامد ندارد ۸. ب، ج، د: جنگ کرده ۹. ب، ج، د: و حادثه عظیم روداد ندارد

گاه بر آوردند در آن تنگی چندان فیل و اسب و شتر و آدم بر روی همدگر افتاده بودند که راه عبور سوار دشوار بود ناچار زینخان پیاده شده بی راه^۱ شتافت و بهزار دشواری افتان و خمیزان بمنزل رسید بسیاری از لشکریان را افغانان اسیر و قتل گردید^۲ آنقدر آنچه بدست آوردند که از برداشتن آن عاجز شدند در آن روز چند هزار کس کشته شد و از خستگان حسابی نیست دوران زد و خورد راجه بیربل و حسن خان بهتی و راجه دهر منکند و سنگرام خان و بعضی^۳ دیگر از بندهای بادشاهی و روشناس بکار آمدند از آنجا که راجه بیربل در شعر هندی نزاکت فهم وحدت طبع و فطرت بلند و مزاج دانی و نیز زمانی و سخن سنجی و نکته طرازی بی نظر بود چنانچه از اعاجیب اشعار و نادرآت گفتار و نکات غریبه^۴ و مطالبات^۵ عجیبه او که باعث انبساط خواطر تواند بود تا حال مذکور محافل و زبان زد روزگار^۶ است و نوعی همت عالی داشت که بذل و سخاوت ادنی او پانصد مهر و هزار مهر بوده ازین جهت که از عمده مصاحبان بزم انس و زبده^۷ محرمان انجمن قدس بود بمنصب سه هزاری ذات سرفرازی داشت و قرب و منزلت که او را بجناب مقدس بوده دیگر بران بود از کشته شدن چنین مصاحب و ساز و ندیم همراز که از وفور دانش گره کشای خاطر والا و صفات^۸ نمای و سرآت ضمیر علیا بود عیش محفل قدسی فیض گشت و بر^۹ خاطر اقدس سنوح این سانحه سخت گران آمد بی اختیار آب از دیده فرو ریختند و آه بلند بر زبان آوردند تا دو ماه شبانروز^{۱۰} به مکیفات و غذای لابد توجه فرمودند و بر زبان قدسی گذشت از ابتدای جلوس مقدس تا حال که سینه سی ام^{۱۱} است چنین غبار گلفتی بر حاشیه خاطر والا به نشست روز سیوم شاهزاده که سلطان مراد و راجه تودرمل را با بسیاری از بهادران شهاست کیش برای قلع و قمع افاغنه یوسف زئی تعیین فرمودند چون

۱. ب. د: 'برهنه شتافت' ۲. ب. ج: 'کردند' ۳. ب. بعضی: 'ندارد'

۴. ب. ج: 'و مضاحك' اضافی ۵. د: 'مطالبات' ۶. ج: 'زبان زد اهل' د: 'زبان روزگار'

۷. ب. ج: 'آتش وزیده' ۸. ب. ج: 'صیقل نمای' ۹. د: 'در خاطر'

۱۰. ج: 'تا دوستان روز' د: 'تا دو سه' ۱۱. ب. د: 'سه سیم' است

این خدمت^۱ در خوشان شاهزاده رفیع المکان نبود از منزل دویم شاهزاده بموجب حکم والا معاودت نموده راجه تود رسل بتخریب آنجماعه مقرر شد و راجه مانسنگه به استیصال افغانان تاریکی در گریوه خبر رسیده بود برفاقت راجه تود رسل تعیین گردید و زینت خان و حکیم^۲ ابوالفتح بحضور رسیده چند روز رخصت کورنش نیافتند و مورد و عتاب^۳ شدند آخر الامر بشفاعت شاهزاده باز یافت^۴ بموجب حکم والا هر چند تلاش شد بعش راجه بیربل بدست نیامد چون آنحضرت او را بسیار میخواستند تاسف این معنی بارها بر زبان مبارک می گذشت^۵ همدرین اثنا میر قریش ایلچی عبدالله خان والی توران بانامه محبت و سوغات آندیار بدرگاه والا رسید چون خاطر مقدس از واقعه راجه بیربل مکدر بود ایلچی مذکور دو سه روز بار یافت بعد چند روز بملازمت اقدس مشرف گشت و نامه عبدالله خان از نظر انوار گذرانید میر قریش را بانعام لایق سرفراز فرموده رخصت آنطرف دادند و حکیم همام برادر حکیم ابوالفتح را همراه^۶ میر قریش نزد عبدالله خان فرستادند و خواجه محمد به تحویلداری باز خانه^۷ سوغات و میر صدر جهان را^۸ برای پریشش واقعه سکندر خان پدر عبدالله خان همراه دادند نامه والا از شایح طبع^۹ و قادر زبده فضلی اکمل غلامی شیخ ابوالفضل بعبدالله خان^{۱۰} قلمی گردید چنانچه آن نامه مشهور است بعد تنظیم مهمات آندیار و تنبیه و تادیب گردنکشان بد روزگار از ساحل دریای سند معاودت هندوستان گردید راجه تود رسل را بحضور طلبداشته راجه مانسنگه را بکابل تعیین فرمودند و به استیصال افغانان یوسف زئی ز اسمعیل قلیخان تعیین گشت او بواقعه تادیب و تخریب این طایفه نموده اکثری از سرداران قوطه در گردن انداخته آمده حاضر شدند بی شایبه تکلیف قلع و قمع آنجماعه را که اسمعیل قلی خان نمود دیگری نه نموده باشد

۱. د: 'بخدمت'	۲. د: 'حکیم' ندارد	۳. ا، ب، ج: 'عتابات' شدند
۴. ب، د: 'باز یافت'	۵. ا، ب، ج: 'گشت'	۶. ج: 'میر' همراه ندارد
۷. د: 'از جات' سوغات	۸. ج: 'حیدر خان' 'حید جهان'	۹. ب: 'بتاج مطیع' ج: 'از شایح طبع' ندارد
۱۰. ج: 'همراه' ----- خان ندارد		

چنانچه این معنی مشهور است که عورات یوسف زیان بعوض نان بفروخت رفتند در بیان رسیدن مرزا سلیمان والی بدخشان در حضور^۱ و تفرقه در بدخشان سلسله او بحضرت صاحبقران امیر تیمور گرگان میرسد حکومت بدخشان به استقلال داشت و بارها از بدخشان لشکر بر سر^۲ کابل کشید و بمراتب شکست خورده رفت ابراهیم مرزا خلف او در شجاعت و دلاوری طاق دور فراست و دانشوری شهره آفاق بود چون ازینجهان فانی در گذشت سلیمان مرزا ازینجهت که آن خلف را بسیار دوست میداشت غم جانگناه رود^۳ و این رباعی حسب حال اوست:

رباعی

ای لعل بدخشان ز بدخشان رفتی   از سایه خورشید درخشان رفتی
در دهر چو خاتم^۴ سلیمان بودی   افسوس که از دست سلیمان رفتی
بعد فوت ابراهیم مرزا چون شاه رخ مرزا پسر او کلان شد سلیمان^۵ مرزا باشارخ
مرزا نبیره خود صحبت برابر نگشت هر دو با یکدیگر^۶ ورزیدند و کار به پر خاش کشید و
بدفعات باهمدیگر ایشان جنگ در میان آمد آخرالامر سلیمان مرزا هزیمت خورده در
کابل رسید چندگاه پیش محمد حکیم مرزا که در آن وقت حیات بود گذرانیده بدرگاه والا
التجا آورده پنجاه هزار روپیه نقد و سامان سفر از حضور مقدس مرحمت گشت و فرمان
متضمن استمالت بصدور پیوست مرزا بجمعیت خاطر از کابل روانه بدرگاه معلی گردید
چون نزدیک دارالسلطنت فتحپور رسید حکم شد که امرای عالیقدر باستقبال بروند
حسب الحکم اعلی تاسه گروهی فتحپور فیلان نامی کوه شکوه بسلاسل طلا و نقره و
خلهای دیبا و زربفت آراسته ایستاده گردید و میان او فیل ارابه یوزها با پوشش مخملی و
زربفت و زنجیرهای طلا و نقره و قلاوه های مرصع باز داشتند و عقب فیلان فیل بسان
دورویه از دلاوران رستم دل و مبارزان صف شکن آراستند و فور چنان بهرام نظام و بساولان

۱. ب: حضور پرنور   ۲. ب: پسر ندارد   ۳. ب: روداد و این
۴. ج: چو جام است   ۵. د: سلیمان ندارد   ۶. ب: عناد ج، د: اعتماد ورزیدند

صاحب اهتمام بگماشتند که اخدی قدم از نسل بیرون نهند و کوچهای شهرها را جاروپ زده و آب باشیده مصفا گردید و کاکین راسته بازار را آئین بستند^۱ بی شائبه تکلف کوچها از کثرت آراستگی و پیراستگی^۲ مانند خیابان^۳ گلشن گشت و دوکانها از پوشش زربفت و انواع اقمشه زیبا تر از باغ بهار گردید:

بیت

شهر را بسته سربسر^۴ آئین رنگ بوستان گرفت روی زمین
طوایف انام از شهر و نواحی در کوچه و بازار و طاقها در واقها و راه ها و بامها برای
تماشا هجوم آوردند خاقان زمان بادشاهزاده های والا شان با جلوه و جمال و جاه و جلال^۵ و
پیرایش کمال بودند بقصد ملاقات از شهر بر آمدند چون نزدیک رسیدند اول سلیمان مرزا
پیاده رسیده تسلیمات بجا آورده بعد آن خاقان زمان از اسب فرود آمده مرزا را از روی
الطاف در آغوش گرفتند و بمنزل آورده بعد ضیافت و مهمانداری پیوند کمک به تسخیر
بدخشان خورشید فرمودند بعد چند روز صوبه داری بنگاله تجویز شده بود مرزا قبول نکرد
و بقصد زیارت مکه معظمه روانه^۶ گشت هفتاد و هزار روپیه خرج راه مرحمت فرمود^۷ و
مرزا بعد ادراک سعادت حج بهمان راه باز در بدخشان رسیده باشاهرخ مرزا جنگ کرده
باز^۸ هزیمت خورده بعبدالله خان والی توران پناه برد عبدالله خان از نفاق ایشان واقف شده
لشکر تعین کرد و ولایت بدخشان از تصرف ایشان بر آورده حواله کسان خود نمود و
سلیمان مرزا و شاهرخ مرزا هردو جلا وطن شده بکابل رسیدند:^۹

بیت

دولت همه از اتفاق خیزد   بیدولتی از نفاق خیزد

-
ج: ۱. 'پسند، بیشایه'	ب: ۲. 'و پیراستگی' ندارد	د: ۳. 'ماخیان مانند'
د: ۴. 'را بر پوشش'	د: ۵. 'بسته' آنچان'	ب: ۶. 'ج: د: 'آرایش و پیرایش'
ب: ۷. 'رخصت، گشت'	ب: ۸. 'ج: 'کردند' د: 'فرمود' ندارد	د: ۹. 'باز' ندارد
ج: ۱۰. 'بکابل رفتند'		

در آنوقت حکیم محمد مرزا^۱ حیات بود چند موضع از تومان لمعان بسیورعال
 سلیمان مرزا مقرر کرد و شاهرخ مرزا بودن در کابل اختیار نکرده^۲ بدرگاه والا رسیده مورد
 انواع عواطف گردید پس از چندی سلیمان مرزا^۳ بوساطت راجه مانسنگه بجناب قدسی
 رسیده و بعد سه سال مسافر ملک آخرت گردید اگر چه سلیمان مرزا در زمان بودن بکابل
 باعانت حکیم^۴ مرزا لشکر فراهم آورده بدفعات قصد بدخشان نمود اما^۵ کار پیش نرفت
 در سال سی و چهارم جلوس والا محمد زمان نامی خود را فرزند شاهرخ مرزا وا نمود در
 بدخشان کرد شعورش برانگیخت و او را با عبدالمومن پسر عبدالله خان والی توران
 بدفعات جنگ رو داد و هردفع فتح نموده بدخشان را متصرف شد و مدتی حکومت آن
 ولایت نمود آخرالامر عبدالله خان والی توران لشکر گران تعیین کرده محمد زمان را از
 بدخشان اخراج نموده انولایت را بتصرف خویش در آرد و محمد زمان از بدخشان^۶
 برآمده بکابل رسید بحسب صورت اظهار^۷ نمود که روانه درگاه والا میشوم و در باطن
 قصد فساد داشت در آنوقت قاسم خان صوبه دار کابل در حضور^۸ مقدس بود محمد
 هاشم پسر قاسم خان که به نیابت پدر در کابل بود از قصد او واقف گشته باندك جنگ
 او را دستگیر کرده همدین اثنا قاسم خان از حضور بکابل رسیده بحمد زمان و مدارات
 تملقات بسیار کرد اما او را نظر بند نگاه داشت و میخواست که روانه حضور ساطع النور
 سازد محمد زمان^۹ بقایوی که یافت قاسم خان را بقتل رسانیده در صدد کشتن محمد
 هاشم گردید او از قتل پدر واقف شده کسان خود را فراهم آورده محمد زمان را بقصاص
 خون پدر بسیاست تمام گشت و تمامی مردم^{۱۰} بدخشان که در کابل بودند علف تیغ
 بیدریغ شدند و رفع شورش محمد زمان از اندیار گردید و در بدخشان عبدالمومن خان پسر

۱. ب. د: 'محمد حکیم مرزا' ۲. د: 'کرده' ۳. ب: 'چندی روز'

۴. ب: 'نیز بوساطت' ۵. ب: 'اما ندارد' ۶. د: 'اخراج' ----- بدخشان ندارد

۷. د: 'ظاهر نمود' ۸. ا: 'حضور ندارد' ۹. د: 'محمد خان'

۱۰. ب، ج: 'مردم ندارد'

عبدالله خان حاکم مستقل گشت^۱ چون بدست باده جوانی و مدهوش شراب نادانی بود از روی گستاخی درخواست صبه رضیه حضرت خاقان زمان نموده ایلچی فرستاد چون ایلچی از دریای بهت میگذشت قضا را کشتی از موج خیز دریا غرق گشت و نامه که از روی گستاخی نوشته بود از نظر اقدس بگذشت و بر زبان طوایف انام افتاد که مگر باشاره آنحضرت بوده باشند و عجب نیست که چنین بوقوع آید عبدالله خان باستماع بی ادبی پسر خود منازل بوده مکتوب معذرت اسلوب مشتملبر اظهار آشوب^۲ جوانی و نادانی پسر خود مصحوب مولانا حسینی بدرگاه والا ارسال داشت اگر چه مولانا حسینی بعد رسیدن حسینی بعد رسیدن بدرگاه^۳ فلک کارگاه بابتلای امتلای در گذشت اما آنحضرت جواب مکتوب عبد الله چنانچه آئین بزرگان حقیقت آگاه باشد نوشته روانه کردند و اساس خلوص را استحکام دادند دریای تسخیر ولایت کشمیر جنت نظیر یوسف خان والی آنجا همواره اظهار اطاعت و انقیاد نموده پیش کنشهای لایقه ارسال میداشت در سال سی ام جلوس والا یعقوب نامی پسر خود را با پیشکش لایقه و بابسته فراوان^۴ بدرگاه والا فرستاد او چندگاه در حضور ساطع النور قیام داشته بنابر و حسینی که در خاطر داشت بی رخصت از حضور لامع السور گریخته به کشمیر رفت چون این معنی بعرض مقدس^۵ رسید فرمان بنام یوسف خان صادر شد که خیریت ذات و امنیت ولایت او درین^۶ است که خود آمده بملازمت مشرف شود والا پسر خود را به استان بوسی^۷ قدسی بفرستند او عذرهای زمیندارانه در پیش آورده^۸ عرض داشت ارسال نمود^۹ لهذا قصد تسخیر^{۱۰} آنولایت بخاطر اشرف مصمم گشت شاهرخ مرزا و راجه بهگوننداس و شاه قلیخان محرم و دیگر امرا بر این خدمت تعیین شدند چون براه بهتیر بسبب فراوانی برف و شدت سرما و صعوبت

۱. است؛ ۲. ج: مشتمل --- آشوب ندارد ۳. ج: بدرگاه --- رسیدن ندارد

۴. د: بابسته ب، ج: فراوان ندارد ۵. ب: اقدس ۶. د: بود درین

۷. ج: بوسی ندارد ۸. د: پسر خورد اما استان بوسی قدسی فرستد او عذرات زمیندارانه بوسته

۹. ب: ارسال داشت ۱۰. ب، ج: تسخیر ندارد

مسالك و دشواری جبال عبور عساكر اقبال مشكل بود بصلاح راهبران^۱ دولتخواه براه
 بكهلی روانه^۲ شدند و بسختی و كساله تمام قطع راه های دشوار نموده نزدیک کشمیر
 رسیدن یوسف خان در خود تاب مقاومت ندیده اراده داشت که با امرای بادشاهی
 ملاقات نماید اما از نیم کشمیریان نمی توانست آمد آخر الامر ببهانه دیدن جای مجادله
 بر آمده با امرای بادشاهی^۳ ملاقی شد کشمیریان از اطلاع این معنی حسین جگ را
 بحکومت کشمیر برداشته آماده جنگ شدند درین اثنا یعقوب پسر یوسف خان از پدر
 جدا شده کشمیر رفت کشمیر بان همراهی حسین جگ^۴ گذاشته پیش یعقوب آمده
 حاضر شدند و او را شاه اسماعیل خطاب داده سر گریوه^۵ ها مستحکم ساخته بقصد
 محاربه بالشکر منصور صف^۶ آراستند چون این معنی معروض عاكفان بارگاه فلك اشتباه
 گردید فرمان والا شان بنام شاهرخ مرزا و راجه بهگوننداس بصدور پیوست که اگر چه
 یوسف خان ملاقات کرده اما با آنکه کشمیر بتسخیر درنیاید دست از دغا و تا^۷ هیچا باز
 ندارند بنا بران لشکر فیروزی اثر کمر همت بر بسته متوجه کشمیر شدند چون نزدیک
 رسیدند محاربه سخت در میان آمد کشمیریان مغلوب شده آمده ملاقات کردند و سکه و
 خطبه بنام نامی حضرت خاقان مقرر کرده بالکل زعفران و ابریشم و جانوران شکاری که
 خلاصه محصول^۸ آنولایت است در سر کار مقرر کردند^۹ و یوسف خان بوساطت شاهرخ
 مرزا و راجه بهگوننداس بقدسی آستان رسیده سعادت ملازمت در یافته مورد عنایات والا
 گردید بر منتظران^{۱۰} اخبار سلاطین متسور نماند که از بعضی تواریخ احوال کشمیریان
 چنانچه^{۱۱} بمطابقه در آمده آنولایت در تصرف راجهای مود به استقلال حکومت
 یکردند^{۱۲} در سنه هفتصد پانصد پانزده هجری ساهو نامی^{۱۳} که خود را شاه دین ظاهر از آل

۱. د: 'سهران' ۲. ج: 'بكهلی' و 'دهمتور' د: 'و دستور' ا: 'برای' شدند

۳. ج: 'ملاقات' ----- بادشاهی 'اضافی' ۴. د: 'حسین' ----- همراهی 'ندارد'

۵. ب: 'ج: 'کوهی' ها' ۶. ا: 'ب: 'ج: 'صفوف' آراستند' ۷. ب: 'د: 'تا' ندارد'

۸. د: 'و مخصوص' ۹. د: 'گردید' ۱۰. ج: 'و بمنتظران'

۱۱. د: 'چنان' ۱۲. ب: 'ج: 'که از' ----- میکردند 'ندارد' ۱۳. د: 'ساهی' یافتی'

گرشاشپ^۱ بن نیکروز میگفت نوکر راجه سهدیو که از نسل راجه ارجن پاندوان بود کردید مدت مدید خدمات^۲ لایقه بجا آورده اعتبار یافت چون^۳ راجه سهدیو در گذشت پسر او راجه پریچیت^۴ بحکومت متمکن گشت شاه مرین ساهو مذکور را وکیل دارالسلطنت و صاحب مدار گردانید دو پسران او را که یکی جمشید و دیگر علی شیر نام داشت پیش آورده در کارها دخیل ساخت و شاه مرزا دو پسر دیگر بود یکی را اسرلنگ^۵ و دیگری را هندال نام بود این هر دو صاحب داعیه بودند چون شاه پیر و پسرانش اعتبار یافته غلبه پیدا کرده سپاه و رعیت را بجانب خود کشیدند و بتقریبی از راجه رنجیدند راجه آنها را از آمدن بخانه خود منع کرد شاه سیر و پسران او از روی تسلط و استیلای تمام پیرگنات کشمیر را متصرف شده اکثر نوکران^۶ را بخود متفق کردند و روز بروز قوت و مکنت زیاده بهم رسانیدند و راجه^۷ مغلوب گشته در سینه هفتصد و چهل و هفت بمرگ طبعی در گذشت و زوجه او کونتادیوی قائم مقام گشت خواست که باستقلال حکومت نماید شاه سیر پیغام گزر که چند روز پسر ما را بحکومت^۸ دارد شاه سیر قبول نکرد رانی بر سر او لشکر کشیده جنگ^۹ کرد چون ارادت الهی بران رفته بود که از آن ولایت حکومت هندوان^{۱۰} منقطع گردد و دین اسلام رواج پذیر و قضا را رانی کونتادیوی^{۱۱} در جنگ مغلوب شده بدست کسان شاه سیر گرفتار گردید و بالضرور اسلام قبول نموده^{۱۲} در عقد نکاح شاه سیر در آمد و شاه سیر و مظفر و منصور شد در آن ولایت سکه و خطبه بنام خود کرده سلطان شمس الدین خطاب نمود^{۱۳} و از ابتدای سینه هفتصد و چهل و هفت در کشمیر^{۱۴} رواج اسلام گردید مدت سلطنت^{۱۵} سه سال سلطان جمشید بن شمس الدین عرف شاه سیر بحکومت آن ولایت بعد پدر متمکن شد^{۱۶} سه سال و دو ماه

۱. گرشاشپ: د: آن گرشاشپ ۲. مدید: خدمات ۳. ج: د: راجه ----- یافت چون اضافی

۴. ج: ابهم: د: دمن ۵. ا. ب: ج: شراشاک ۶. ب: نوکران راجه

۷. ب: راجه زیون و ۸. ب: د: بر دارد ۹. د: جنگ جیل کرد

۱۰. ج: هندو: د: هندوان ندارد ۱۱. ب: گو کنادیو ۱۲. ب: قبول کرده

۱۳. ب: ختاب کرد ۱۴. ب: در کشمیر ندارد ۱۵. ج: سلطان --- سلطنت ندارد ۱۶. ا: سلطان --- شد ندارد

سلطان علی شیر علاوالدین بن سلطان شمس الدین بعد فوت برادر مسند آرای حکومت گردید دوازده سال و هفت ماه سلطان شهاب الدین سرانگ بن^۱ شمس الدین یازده سال و پنجماه سلطان سکندر بن عرف شکار بن^۲ سلطان شمس الدین هشت سال سلطان قطب الدین عرف هندال بن سلطان شمس الدین پانزده سال و پنجماه سلطان سکندر بن شرکن عرف سنکار بن^۳ سلطان قطب الدین در سنه هفتصد و هشتاد و پنج هجری بر مسند فرمای روای متمکن گردید بشکستن بت و انداختن بتخانه شغل عظیم داشت نوبتی بتخانه مهادیو را که در نزدیکی کشمیر بود انداخت نواحی از آن برآمد و خط هندی بر آن ظاهر گشت نوشته بودند که بعد یک هزار و یکصد سال سکندر نامی این بتخانه را خواهد انداخت^۴ سلطان بعد اطلاع این معنی بسیار افسوس کرد و گفت کاشکی این لوح بر دروازه من بود تا من^۵ این بتخانه را نمی انداختم قول منجمان باطل شدی القصه سلطان خیلی متعصب بود و اکثر برهمنان را بعد انداختن بتخانها بزور مسلمان گردد بسبب شکستن بت ها او را سلطان سکندر بت شکن گفتندی و قتی که حضرت صاحبقران امیر تیمور گورگان در هندوستان نزول اجلال فرمودند فیلی برای سلطان فرستاده بود و او باعث^۶ شرف و افتخار دانسته مراسم اطاعت و انقیاد بجا آورده پیش کشهای لایقه ارسال داشت مدت حکومت بیست و دو سال سه ماه^۷ سلطان علی شاه عرف میران خان بن سلطان سکندر بت شکن بعد پدر بر مسند حکومت نشست و شاهی خان برادر خورد را مدار علیه نموده بوزارت خویش مقرر گردانید بعد چند گاه شاهی خان را ولیعهد کرده در کشمیر گذاشت و خود بر سر راجه جمون که خسرو او بود لشکر کشید باغوای بعضی مردم از ولیعهد کردن برادر خود پشیمان شده معاودت کرد و باغات راجه راجوری در کشمیر رسیده متصرف گشت و شاهی خان برادرش از کشمیر بر آمده بسیالکوت رسید

۱. ب: 'شهاب' -- سرانگ بن
 ۲. ب: 'شکار بن' -- شکار بن ندارد
 ۳. ب: 'سکندر بن' -- سنکار بن: د: 'سلطان
 ۴. د: 'انداخت' ندارد
 ۵. د: 'دروازه' شود بر این
 ۶. ب: 'باعث' ندارد
 ۷. ج: 'سه ماه' ندارد

دران ایام جسرت‌هه کهو کهر از قید حضرت صاحبقران گریخته در پنجاب رسیده بود و نوبتی علی شاه که بعد فتح تهته مراجعت کرده بکشمیر میرفت جسرت‌هه سر راه گرفته بعد محاربه او را دستگیر کرده مال و امتعه و اسباب و اشیا بدست آورده بود شاهی خان بعد رسیدن بسیالکوت با جسرت‌هه ملحق گشته باتفاق او بر سر سلطان علی شاه رفت و سلطان علی شاه بالشکر انبوه برآمده جنگ عظیم کرد و از طرفین خلیق بسیار کشته شد گویند که چند قالب بی سرداران جنگ گاه برخاسته بحرکت در آمد قول اهل هند است که چون ده هزار کس کشته شود يك قالب بسر بحرکت در آید بالاخر سلطان علی شاه شکست خورد گر تخت ایام حکومت او^۱ شش سال و چند ماه سلطان زین العابدین عرف شاهی جهان^۲ مظفر و منصور گشته مسند آرای حکومت گردید و محمد خان برادر خود را وزارت مقرر کرد چون عدالت وزر و انصاف دوست^۳ بود سپاه و رعیت ازو خوشنود شدند برهمنای که در زمان حکومت سلطان سکندر پدر او جلا وطن شده بودند در عهد او باز بوطن آمده آباد گشتند و در معابد و مقامات خویش قرار گرفتند سلطان برهمنان را^۴ تاکید کرد که آنچه در کتب دی‌ن ایشان مسطور است بعمل آرند و خلاف آن اصلاً نکنند در سوم برهمنان از قشقه کشیدن و زنان سوختن و بت پرستیدن به تجدید رواج یافت^۵ و جمیع برهمنان که در زمان سلطان سکندر زور و افراح مسلمان گردیده^۶ بودند از اسلام برگشته باز رسوم هنود در پیش گرفتند و بتان طلا و نقره و مس که سلطان سکندر شکسته سکه زده بود آن سکه کساد پذیرفت و باعث این همه مراءعات احوال هنود آن بود که سلطان جماعه جوگیان را احترام بسیار میکرد و در اکتساب علم آنجماعه میکوشید گویند نوبتی که سلطان مریض گردید و مشرف بهلاکت گشت در انحال جوگی آمده بر بستر سلطان که قطع نظر از زندگی کرده بود حاضر گشت چون روح سلطان

۱. ب: حکومت او

۲. ب: شاهی خان

۳. د: دامنست بود

۴. د: را ندارد

۵. د: دهند

۶. ب: ج: افراح کرده د: مسلمان کرده

مفارقت کرده جوگی بعلم خلع بدن که میدانست روح خود را^۱ بر آورده داخل قالب سلطان نموده بر خاست نزدیکان سلطان را تندرست و صحیح المزاج و جوگی را مرده و بیجان دیدند و مریدش قالب او را در آسن که مکان او بود برده نگاهداشت^۲ و قالب سلطان که روح جوگی در^۳ داخل شده بود سلطنت میکرد ازینجهته رعایت حال هندویان^۴ کرده دین آنها را رواج میداد از آنجا که زندگی جاوید نصیب هیچ آفریده نیست بالاخر بمرگ طبعی در گذشت مدت حکومت چهل و هشت سال سلطان حیدر عرف حاجی خان بن سلطان زین العابدین چهار سال و دو ماه سلطان حسین بن سلطان حیدر دو سال و چند روز سلطان محمد شاه بن سلطان حسین هفت ساله بعد پدر مسند آرای حکومت گشت در آن روز جمیع اسباب طلا و نقره و اسلحه و اقمشه و غیره ذلك پیش او گذاشتند هیچ کدام از ان التفات نکرده از آنجمله کمان را بدست گرفت حاضران ازین معنی استدلال بر بزرگی و مردانگی او نمودند بعد چند گاه بعضی امرا باتفاق بر سرام راجه جمون که از خوف تاتار خان حاکم پنجاب گماشته سلطان بهلول لودی جمون را گذاشته^۵ در کشمیر رفته بود وزیر سلطان را کشتند سلطان از تاتار خان بکمک طلب داشته مخالفان را تادیب نمود چون ده سال و هفت ماه از حکومت سلطان گذشت فتح شاه بن آدم خان بن سلطان زین العابدین از تاتار خان کمک آورده باسلطان محمد شاه جنگ کرده تصرف یافت و کشمیر را در تصرف خود آورده سکه و خطبه بنام خود کرد و سلطان محمد شاه هزیمت خورده در هندوستان آمده بعد سه سال سلطان محمد شاه باز در کشمیر رفته بر سلطان فتح شاه فتح یافته^۶ بر مسند حکومت نشست و فتح شاه بجانب هند آمده پس از دوازده سال^۷ باز در کشمیر رسیده بر سر^۸ سلطان محمد شاه ظفر یافته سه سال و یکماه حکومت کرد و سلطان محمد شاه باز لشکر فراهم آورده کشمیر را^۹ بتسخیر

۱. د: 'را' ندارد ۲. ب: 'برده نگاه داشت' ندارد ۳. د: 'درو' ندارد

۴. ب: 'دین خود یعنی هندو' کرده ۵. ب: 'جمون را گذاشته' ندارد ۶. ا، ب: 'د: یافته' مجدداً بر

۷. د: 'سلطان' — سال ندارد ۸. د: 'بر سر' ندارد ۹. د: 'را' ندارد

در آورد و سلطان فتح شاه بطرف لاهور آمده بهیمن طرف ودیعت حیات سپرد و در سنه هشتصد و نود و هشت هجری که سلطان بهلول لودی رحلت نمود و سلطان سکندر خلف او اورنگ آرای خلافت هندوستان گردید نو کران سلطان فتح شاه سکندر خان پسر فتح شاه را در کشمیر آورده مدعی سلطنت نمودند آخر الامر او شکست خورده بدر رفت بعد آن در سنه نه صد سی و سه از حضرت ظهیرالدین محمد بابر بادشاه کمک و آورده باز در کشمیر رسید و باندك جنگ اسیر گردید سلطان محمد شاه او را در چشم میل کشیده در قید نگاهداشت ایام حکومت محمد شاه مرتبه اول دو سال و هفت ماه مرتبه دوم دوازده سال و چند ماه مرتبه سیوم یازده سال و یازده ماه و بیست و دو^۱ روز که همگی سه و چهار سال و هفت ماه بوده باشد^۲ و مدت حکومت فتح شاه مرتبه اول نه سال و هفت ماه مرتبه دوم سه سال و یکماه^۳ که همگی^۴ دوازده سال و هشت^۵ ماه تواند بود^۶ و مدت سلطنت هر دو چهل و شش سال و هشتمه سلطان ابراهیم خان بن سلطان محمد شاه بعد پدر بر مسند حکومت جا گرفت پس از چند گاه ابدال با کثری که از مرای بزرگ آنولایت بود از سلطان رنجیده بملازمت حضرت ظهیرالدین محمد بابر بدشاه در هندوستان آمده^۷ ظاهر ساخت که ولایت کشمیر با سهل ترین وجهی تسخیر میتوان نمود کمک مرحمت شود چون ابدال با کثری جوان خوش قد و خوش صورت و خوش سخن و خوش وضع بود حضرت بادشاه صورت و سیرت او را پسندیده فرمودند که در جنگل هم اینچنین آدم پیدا میشوند آخر الامر باو کمک مرحمت فرمودند او نزدیک کشمیر رسیده سلطان پیغام کرد که شوکت و صلابت حضرت بادشاه بحدیست که سلطان ابراهیم لودی والی هندوستان را با چند^۸ هزار کس بخاک برابر ساخت توجه خواهی بود بهتر است که اطاعت جناب قدسی قبول کنی او اینمعنی قبول نکرد و جنگ در میان آمد و سلطان در

---

۱. ج: 'دو' ندارد   ۲. ب: 'سال' و 'چند ماه'   ۳. ب: 'یکماه' تواند بود
 ۴. ج: 'همگی' ندارد   ۵. ا، ب: 'بیست' ج: 'یک' ماه   ۶. ب: 'که' ----- بود ندارد
 ۷. ج: 'آمده' ندارد   ۸. ب، ج: 'د'؛ 'صد' هزار

معركه كشته شد ابدال باكثرى بعد فتح و ظفر باريك شاه برادر او را بر مسند حكومت
 متمكن گردانيد مدت حكومت هشت^۱ سال و پنج روز سلطان باريك شاه بن سلطان محمد
 شاه كشته شدن برادر خود به اتفاق ابدال باكثرى حكومت يافت چون حضرت ظهيرالدين
 محمد بادشاه از جهان فاني بعالم جاوداني رحلت كردند^۲ و حضرت نصيرالدين محمد
 همايون بادشاه اورنگ آراي خلافت شدند كامران مرزا برادر خورد را حضرت بادشاه
 از اينجانب^۳ بكشمير لشكر كشيد و محاربه روداد^۴ اكثر كشميريان علف تيغ^۵ بخونخوار
 شدند و عساكر فيروزي اثر مال و اسباب كشميريان را تاراج کرده معاودت نمود در سنه
 نهصد و سي و نه هجري سلطان ابو سعيد والي كاشغر سكندر خان خلف خود را با چندي
 اسرا^۶ كاشغري دوازده هزار سوار همراه کرده بر كشمير فرستاده تا سه ماه كشمير و
 مواضع آن را غارت و تاراج كردند و عمارات قديم را بر انداختند و هرج و مرج تمام در
 انولاييت رويداد اكثر مردم كشته شدند و آنچه آن جنگ كردند^۷ كه چند قالب بي سر
 حركت نمودند^۸ عاقبت الامر سكندر خان مصالحه نموده بر گشت بعد چند ماه سلطان
 باريك^۹ شاه وديعت حيات سپرد ايام حكومت او ظاهر نيست سلطان باريك شاه بن
 سلطان شمش الدين بن باريك شاه^{۱۰} يازده سال سلطان شمس الدين بن باريك^{۱۱} شاه
 ششماه مرزا حيدر كاشغري خالوزاده حضرت ظهيرالدين محمد بابر بدشاه از كاشغري
 بملازمت حضرت نصيرالدين محمد همايون بادشاه در آگره رسيده بود در هنگامي كه
 حضرت بادشاه از شير شاه جنگ شكست^{۱۲} يافته بلاهور رسيدند حيدر مرزا بتحريك ابدال
 ماكري و حاجي چك و زنگي چك^{۱۳} و ديگر امراي كشميري از حضرت بادشاه رخصت
 گرفته در سنه نهصد و چهل و هشت هجري در كشمير رفته به تسخير در آورد او لا بصلاح

۱. ب: 'او بيست' سال	۲. د: 'گرديد'	۳. ب، ج: 'بر' كشمير
۴. ب، ج: 'رويداد'	۵. ب: 'بيدريغ'	۶. ب: 'با' حيدر ميرزا 'كاشغري
۷. د: 'گشت'	۸. ا: 'كردند'	۹. ب: 'نازك' شاه
۱۰. ج، د: 'او ظاهر' شاه	۱۱. ب: 'نازك' شاه	۱۲. ا: 'شكست' ندارد
		۱۳. ا: 'وزنگي چك' ندارد

کشمیریان سکه و خطبه بنام سلطان باریک^۱ شاه بحال داشت بعد از آنکه حضرت بادشاه از عراق معاودت کرده^۲ فتح قندهار و کابل نمودند حیدر مرزا از روی عقیدی که بجناب آنحضرت داشت در کشمیر سکه و خطبه بنام نامی حضرت بادشاه مقرر کرده نوبتی شیر شاه فوجی بر سر کشمیر فرستاده بود بعد حیدر مرزا از لشکر^۳ شکست یافته بر گشت چون^۴ حیدر مرزا دران ولایت استیلا یافته حکومت با استیصال که کشمیریان را مغلوب داشته بخاطر نمی آورد بعضی از اهل کشمیر که فریب و تذویر خیلی آنهاست از روی مکرو خداع در لباس دوستی کار دشمنی کرده لشکر مرزا را بطرف تبت و پکلی و راجور متفرق^۵ گردید و با خودها اتفاق نموده بر سر مرزا شبخون^۶ آوردند و دران زد و خوروتیری بمرزا رسید و قالب تهی کرد مدت حکومت ده سال سلطان باریک شاه مرتبه دویم مسند آرای حکومت گشت و در اندک ایام بمرگ طبعی در گذشت^۷ و پیمانۀ زندگی لبریز^۸ کرد مدت حکومت دوماه ابراهیم شاه بن محمد شاه برادر باریک شاه کلان پنجمه اسمعیل شاه برادر ابراهیم^۹ شاه در سنه نهصد پنجاه و نه بسطنت رسید اگر چه حکومت بنام او بود اما غازی خان استیلا^{۱۰} یافت ایام حکومت^{۱۱} حبیب شاه بن اسماعیل شاه بعد پدر بر مسند حکومت نشست^{۱۲} غاریخان چک از روی تسلط که داشت او را در گوشه نشانده خود لوای حکومت برافراشت ایام^{۱۳} حبیب شاه دو سال و چند ماه سلطان غازی شاه عرف غازی خان چک در سنه نهصد و شصت و چهار سکه و خطبه بنام خود کرده مدت حکومت چهار سال و چند ماه حسین خان برادر سلطان غازی شاه چون غازی شاه را آزار جرام روداد برادرش غالب آمده پسران او را نابینا کرده مسند نشین حکومت

۱. ب: 'نازک' شاه ۲. ب: 'فرموده' ۳. د: 'جنگ از لشکر حیدر مرزا'

۴. د: 'شکست' — چون ندارد ۵. ج: 'متصرف' گردید ۶. د: 'استخوان' آوردند

۷. ب: 'بمرگ طبعی در گذشت' د: 'در گذشت' ندارد ۸. ب: 'نموده بمرگ طبعی در گذشت' مدت

۹. ا: 'ابراهیم' ندارد ۱۰. د: 'جنگ بروی تسلط یافت' ۱۱. ا: 'دو سال' ندارد

۱۲. ب: 'حبیب' — نشست ۱۳. ا: 'غاریخان' — ایام ندارد

گشت و غازی خان ازین دره که ضمیمه آزار بدنی واقع گشت قالب تهی کرد و حسین خان دخت خود را با تحف و هدایای لایقه در خدمت حضرت خاقان زمان فرستاد و افضل الفضلا و الکمل العلما مولانای کمال که در آن زمان از فضلیت و درویشی مشهور فی الاکناف بود و در آیام حکومت حسین خان از کشمیر آمده در سیالکوت رسیده پدرش مقید گشت ز در هندوستان بفضایل و کمال و خدا شناسی و ایزد پرستی مشهور گردید آیام حکومت حسین خان ده سال و چند ماه علیشاه برادر حسین خان پس از برادر خود بر زبان آنولایت گشته بعد چند گاه سکه و خطبه بنام حضرت خاقان زمان مقرر گردد از عقیدت و انقیاد که بجناب والا داشت و دخت خود را در خدمت شاهزاده سلیم باتحف و هدایا فرستاده ارادت و بندگی خود اظهار نمود بعد چند گاه در عرصه چوگان از اسب افتاده گوی زندگی بجانگاه آخرت برد مدت حکومت نه سال یوسف خان بن علیشاه بعد پدر مسند ارای حکومت گردید بعد چند گاه سید مبارک خان که از امرائی و بزرگ آنولایت بود غالب بر مسند حکومت نشسته یوسف خان^۱ ازو گریخته از راجه^۲ جمون پیش مرزا یوسف خان حاکم پنجاب آمده با تفاق مرزا و راجه مانسنگه در فتحپور سیکری رسیده بملازمت اقدس شرف گردید^۳ در نهصد و هشتاد و هفت مرزا یوسف خان و راجه مانسنگه به بکمک او مقرر شدند و او با امرائی بادشاهی در کشمیر رسیده باندک جنگ فتح کرده^۴ حکومت باستقلال یافته امرای بادشاهی را رخصت ساخته و در سنه نهصد و هشتاد و نه خاقان زمان در وقت مراجعت از کابل از مقام جلال آباد ایلجی تعین کرده فرمان والا شان بنام یوسف خان صادر فرمودند او باستقبال فرمان گیتی مطاع سعادت اندوز گشته حیدرخان عرف یعقوب خان پسر خود را با تحف هدایا بدرگاه آسمانجاء فرستاد پسر او یکسال در حضور والا رسیده بر رخصت گریخته در کشمیر رفت چون اینمغی بعرض

۳. د: 'مشرف گشت'

۲. ب، د: 'راه جمون'

۱. ب، ج: 'یوسف شاه'

۴. ب: 'نموده'

مقدس رسید مرزا شاهرخ و شاه قلیخان محرم راجه بهگوننداس بتسخیر کشمیر تعین شدند چنانچه بتحریر در آمده و یوسف خان عاجز شده همراه اسرائی بادشاهی در حضور پر نور رسیده^۱ از سنه نهصد و نود و سه^۲ ولایت کشمیر داخل ممالک محروسه گردید مدت حکومت یوسف خان هشت^۳ سال القصه بعد رسیدن یوسف خان بدرگاه مقدس یعقوب پسرش در کشمیر بود چنانچه باید مراسم انقیاد بجانمی آورد به استیصال او قاسم خان با اسرای دیگر تعین گریده براه کرمان^۴ شتافت و دران راه^۵ تالابی ساخته حکمای پیش است که هرگاه در آنمکان آوازه نقاره یا گرنا شود برف و باران عظیم گردد هنگام نزول لشکر فیروزی^۶ چون آوازه نقاره شد برف و باران و تگرگ بسیار گردید و آسیب سرما بلشکریان رسید و جاندار بسیار تلف گشت از وقوع اینمعنی^۷ کشمیریان که آماده پیکار بودند غالب آمدند و تفرقه در لشکر بادشاهی رویداد در آنحال قاسمخان خود را داست کرده غریمت پیش نموده یعقوب از دلیری و دلاوری قاسم خان هراسان بوده و در خود تاب جنگ ندیده بطرف گستوار رفت و شمس چک را که در قید او بود خلاص نموده کشمیریان بعد رفتن یعقوب خان^۸ شمس مذکور را بحکومت برداشته آماده کارزار شدند در سر کهتل^۹ جنگ در پیوستند باقبال بادشاهی قاسم خان فیروزمند گشته در شهر سری نگر که دارالایالت کشمیر است در آمده بتازگی بسکه و خطبه بنام نامی حضرت خاقان زمان مقرر گردانید بعد چند گاه کشمیر بان یعقوب را از گستوار آورده بر سر قاسم خان در شهر سری نگر شبخون آوردند بهادران لشکر منصورپای همت افسرده جنگ مردانه نمودند غنیمت تاب نیاورده بی نیل مقصود راه فرار پیش گرفت مرتبه ثانی باز یعقوبخان به اتفاق کشمیریان از شعاب جبال بر آمده مصدر شورش شده ناگهان شبخون آوردند و بهمان و تیره باز گشت چون یعقوب خایب و خاسه گردید و کاری نتوانست از

۱.د: 'آمد'	۲.ب: 'دو'	۳.ج: 'بیست'
۴.ب، ج: 'کر بل'، د: 'کر نال'	۵.ب: 'آن زمان'	۶.ب: 'اثر'، چون
۷.ب: 'لشکریان'	۸.ب: 'یعقوب خان'	۹.ج: 'کتل'، ب: 'کوئل'

پیش برد اکثر امرای کشمیر آمده قاسم خان را دیدند و خان آنجماعه را استمالت نموده بدرگاه گئی پناه فرستاد آنها بعد دریافت سعادت ملازمت والا مشمول عواطف^۱ عنایات شدند و یعقوب باز باتفاق شمس ختك از کوه بر آمده بدفعات بقاسم خان جنگ کرد آخر الامر قاسم خان از محاربات متواتره عاجز آمده استمداد و اعانت از حضور والا نمود ازین جهت مرزا یوسف خان از حضور^۲ بایالت کشمیر تعیین گشت و حکم شد که هرگاه^۳ مرزا یوسف خان از نظم و نسق آنولایت خاطر جمع نماید و بنیاد فتنه و فساد برگنده کرد و قاسم خان برخصت مرزا بقدسی آستان شتابد مرزا یوسف خان بیجناح استعجال در کشمیر رسیده ارزوی شجاعت ذاتی و دانش فطرتی ضبط و ربط بواقعی نموده شمس چك ندامت گشیده مرزا را بملازمت نمود و مرزا او را استعمال نموده بدرگاه والا فرستاد و رفع شورش از آنولایت گردیده و قاسم خان برخصت مرزا یوسف خان به آستان قدسی رسیده بصوبداری کابل سرفرازی بافت آخر الامر از دست محمد زمان مرزا و شاهرخ مرزا در کابل بقتل رسید چنانچه سابقا گذارش پذیر جامه سوانح^۴ نگار شده در سال سی و چهارم جلوس والا حضرت خاقان زمان بسیر کشمیر متوجه شدند صعوبت راه و دشواری طرق کشمیر از ارتفاع جبال و ژرفای معاك و بسیاری گریوه های دشوار گذار و کثرت اشجار و انبوی جنگل و سختی سنگ لاخ و تنگی راه ها بحدیت که افکار آسمانی سیر و او هام فلك پیمای عبور از آن مسالك مهالك صعب میدانند در اثنای^۵ راه رتن پنجال و سر پنجال کوهی است که از غایت ارتفاع سربفلك کشیده و از نهایت بلندی قلعه ان باوج آسمان رسیده سرفرازش تماشای عالم بالا میتوان نمود غلغلۀ تسبیح ملایك میتوان شنود ساکنانش باسکه فلك همسایگی دارند و مرغانش از خوشنه پروین دانه می آرند آفتاب تیغ خود را بر سکنش میساید و گردون از گردش برقله آن^۶ می آساید کل اشجارش بر آسمان کواکب نمود از خط باد^۷ او بر فلك خط استوا پدید از تیز گردان که دعوی طی

۱. ب. ج. د: 'عواطف' ندارد ۲. ب: 'از حضور' ندارد ۳. ب: 'هرگاه' ندارد

۴. ج: 'جامه نصایح' نگار ۵. ب: 'در اثنای' ندارد ۶. ب: 'او' می ۷. ب: 'و از خط جاده'

الارض دارند بپای توکل به نیم و اسید و قطع آن براه سینمانید و راه نور دان هرچند اهل دولت^۱ و صاحب سامان بوده باشند بران کوه رنج یادگی اختیار میکنند از تردد آنراه پیوند^۲ اعصاست میگردد و جوان پر قوت پیر و ضعیف میشوند و هنگام عبور لشکر پرتال غیر از فیلان کوه تمثال و اسپان باد رفتار و اشتران بار بردار نتواند گذشت شتر اگر همه ناقه^۳ صالح است دران سنگ لاح نتواند قدم نهاد و گاو اگر تور فلک است نمیتواند گذشت بموجب حکم جهان نطاع چندین هزار خارا تراشان آهنی بارو بخار قوی دست در قلع احجار و قطع اشجار بد طولی نموده آن مسالك را آراستند و از لاهور تا کشمیر بود و هفت کروه تخریب در آمد آنحضرت بعد قطع مراحل و طی منازل در خطه دلکشی کشمیر نزول اقبال فرمودند از تماشای سیرگاه های نزهت افرا و سیر امکنه مسرت پیرا بغایت محظوظ شدند اگر به تعریف و توصیف کشمیر پرداخته شود دفتر های بایدی شائبه تکلف باغیست بهارین و قلعه ایست آهنی بادشاهان را گلشن است عشرت افزاو درویشان را خلونکده ایست دلکشا هر طرف چشمه های خوش و آبشارهای دلکش و آبهای روان و جویهای دوان مسرت پیرای نظار گیان گوناگون میوهای رنگین و رنگارنگ فواکه شیرین لذت بخش روح روان در ایام بهار تمام کوه و دشت از گونه گونه گلهای رنگین و اقسام شقایق و ریاحین جلوه بباغ بهشت میدهد و در دیوار و صحن و بام خانها رونق دوضه رضوان مینماید عرصه او رنگین را خیال آورد کوه ها نگارین ترازوهم ثانی بنظر می در آمد مسیحا مکرد از ان مرز بوم پرورش یافته که از اعجاز خویش مردم رازنده گردانیدی و خضر در آب و هوای آنمکان پروردگی پذیرفته که عمر آبد نصیب اوست:

ابیات

چه کشمیر انتخاب هفت کشور	قسم خورده بخاکش آب کوثر
چه کشمیر آب و رنگ باغ و بستان	اسیر بر نهایش صد گلستان

۳. ب: 'از همه' صالح

۲. د: راه 'نیز'

۱. ب: اهل 'دل'

نظر چندان که بروشتش گماری   بخیر آب زمرد نیست جاری
 نشاید رفت بی کشتی بگلگشت   ز شبنم کار دریا میکند دشت
 درین گلشن ز جوش خنده گل   نمی آید بگوش آواز بلبل
 شود اوقات صرف اینجا هوا را   وطن کشمیران نشود نما را
 بشهرش خانها رنگین ز لاله   چو از می خانه را چشم پیاله
 زده گل بر سر دیوارها صفت   ز سنبل روی دیوارش مزلف^۱
 نباشد شرم لطف گر عنا گیر^۲   حجاز آید بطوف کوه کشمیر
 اگر همت پسرش^۳ برگمارد   بهشت از برگ طوبی سر بر آرد
 نباید بوی صندل گرز^۴ اشجار   به پیچد بر درختان تآك چون مار
 ندیده در جهان کس اینچنین جا^۵   فرح بخش و فرح ناك و فرح را^۶

دریای بهشت که از میان شهر و بازار جایست از عجایب تماشا است خصوص
 آب اذل که پایان شهر واقع شده رونق بخش کشمیر و فرح پیرای اهل روزگار است
 چندین عمارات دلکشا و باغات مسرت افزا در میان در^۷ کنار آن واقع است و چون آب دل
 در چند فرسخ است و به^۸ سطح آن جویهای کلان تعبیه نموده در عرض و طول چند طنات
 درست می سازد و بران جویها^۹ خاك انداخته زمین قابل باغ مرتب میکند و رنگارنگ
 گلهای در آن کاسه^{۱۰} گلشن دلفریب می آرند بلکه بر روی لب آب بهمین آیین اقتدر
 زمین دست میسازند که در آن زراعت نموده مستفید میشوند و بعضی عیار پیشه
 اینچنین زمین را ورزیده می برند در دیدن زمین و باغ که مشهور است از همون جاست:

ابیات

دگر آن دل کسه دل بیقرارش   ز خوبی شهر دارد برکنارش

۱. ب. ج: 'مرتف'؛ د: 'بزلف'   ۲. ب: 'نظم گر عنان'؛ گیر   ۳. د: 'سیرش'؛ بر

۴. ج: 'گور'؛ اشجار   ۵. ج: 'جای'؛ رای   ۶. ب: 'ویر'؛ کنار

۸. ج: فرسخ؛ دست و بر؛ سطح   ۹. ج: 'کلان'؛ جویها؛ ندارد   ۱۰. ب: 'آن'؛ کشته

بسیر دل بیا گلشن چه باشد   بکشتی گل بهر دامن چه باشد
اگر برفرق ریزد آب از دل   بر دید سبزه مواز سرگل
گلی آبی بکشورهای دیگر   همین نیلوفر است این سبزه کمتر
درین دریا گل افزون از بیان^۱ است   ز رنگ هر گل نقش بر آب^۲ است
بود نیلوفر آنجا شرمساری   چو در بزم عروسی سوگواری
زوجه صید^۳ سبزه این سر پیشه^۴   کول را خنده می آید همیشه
گلشن دریا گدابی^۵ چو مهتاب   ز برگ انداخته سجاده پر آب
زباغستان این دریا چگویم   هزاران خلد من تنها چگویم

اگر چه خویبهای کشمیر جنت نظیر از اندازه تسطیر و حوصله تحریر افزون است
اما کشمیریان بد معاش و زبون زیست هستند^۶ خورش دایمی آنها خشکه نرم و بی نمک
از ترنج است گرم^۷ خوردن رسم ایست شبانگاه ترنج پخته نگاه میدارند روز دیگر
میخورند و پوشش گریه پشیمین است اگر عبارت از پتو باشد^۸ ناشسته از خانه بافیده می
آرند و آنرا دوخته میپوشند تا پاره شدن تاب نمیرود و از بدن دانمیکنند ناپاکی آنها
بحدیست با آنکه خانه بر آب دارند و قطره آب برتن ایشان^۹ نمیرسد مثل مشهور است
که کشمیری را کسی پرسیده بود که آبدست چرا نمیکنی جواب داد که غریب هستم
حیرانم که آن دوز خیان^{۱۰} در آن سرزمین بهشت نشان چگونه پیدایش پذیرفته بد طنتی و
نفاق سرشتی آنها نوعی^{۱۱} که عوض نیکی غیر از بدی بمنصه ظهور نرسد:

بیت

نفاق فطری شان همچو پیش با کردم^{۱۲}   نزاع لازمه شان همچو زهر لازم مار

۱. ب: از حساب است   ۲. د: نشق نمان است   ۳. ب: صید ندارد

۴. ج: د: زوج سبزه این سر همیشه ۵. ج: گدای د: که ابانی   ۶. د: نیستند

۷. ب: ترنج گرم د: است   ۸. ا: باشد ندارد   ۹. ب: برتن آنها نمیرسد

۱۰. د: که آنها در   ۱۱. ب: نوعی است که   ۱۲. ب: پیش از کردم

القصه حضرت خاقان زمان از سیر کشمیر بغایت خوشوقت^۱ شدند و عید رمضان المبارک همونجا نمودند و در آن روز عید باستشفاع مرزا یوسف خان تفصیرات یعقوب پسرش حاکم آنجا بخشیده پای اقرار مبارک مرحمت فرمودند او سعادت خود دانسته پای اقرار خاصه بر بسته بملاذمت رسیده مورد عنایات گشت و آنحضرت از آن سرزمین خط و افر گرفته معاودت فرموده براه پکهلی و دستور که از تراکم گروه و تصادم خیال^۲ و مغاک تراکم اشجار که افکار آسمانی سیر دادهام فلك پیمای عبور از آن طرق هایلله دشوار می داند با چشم و خدم و فیلان قطع منازل نموده در حسن ابدال نزول اجلال فرمودند در آن راه میر فتح الله شیرازی و پس آن حکیم ابوالفتح گیلانی که مقرب آنحضرت بودند رخت هستی برستند و در حسن ابدال مدفون شدند و در آنجا چند گاه رایات عالی اقامت ورزیده و طرح باغ دلکشا انداختند از آنجا نهضت فرمودند بخطه فرح افزا کابل نزول اقبال فرمودند قاسم خان صوبدار آنجا که در آنوقت حیات بود بموجب حکم والا^۳ در گذرگاه متصل شهر^۴ که حضرت ظهیرالدین محمد بابر بادشاه و هندال^۵ مرزا و محمد حکیم مرزا در آنجا آسوده اند باغ و عمارت احداث نمودند چون پریشانی حال رعایای کابل بعرض رسید حکم شد که تاهشت سال هشتم حصه از خراج مقرری بر رعایا معاف کرده تتمه^۶ باز یافت میکرده باشند بعد سیر و شکار کابل آنحضرت معاودت بهندوستان فرمودند قضا را در منزل دهکه آنحضرت از اسب افتادند و رخساره مبارک خراشیده شد شش روز صاحب فراش بودند بعد^۷ از حصول صیحت از آنجا روانه شدند پس از^۸ رسیدن در رهتاش بر فیل سواری^۹ که در جوش مستی بود سواری میفرمودند پیش از آنکه پای مبارک^{۱۰} در قلاوه مضبوط شود فیل مذکور بقصد فیل ماده دوید آنحضرت بر زمین افتاده زمانی دراز بهوش بودند بعد دیری بافاقت آمدند و نخواست ایزدی بخیر گذشت اما پاره

---

۱. د: 'خوشوقت' ندارد   ۲. ج: 'معاودت' خیال ندارد   ۳. د: 'حکم' 'اعلی'
 ۴. ب: 'شهر' ندارد   ۵. د: 'بیدل' مرزا   ۶. ج: 'همه' د: 'تتمه' ندارد
 ۷. ب: 'پس از' حصول   ۸. ب: 'پس از' ندارد   ۹. ب: 'فیل' 'انول' رای'
 ۱۰. د: 'مبارک' ندارد

است^۱ رسید بصلاح حکما برگ^۲ دست راست کشادند و در اندک فرصتی تندرستی نصیب ذات قدسی گشت از سنوع این سانجه خبرهای^۳ ناخوش در اطراف ممالك بر زبانها افتاد و غرب شورشی بوقوع آمد و رعب از مال گذاری دست باز گشید و در معاملات ممالك^۴ اختلال روداد چون لاهور مورد رایات عالی است گشت این شورش فرونشست و رفع خلل گردید و در طرق و مسالك که با ایمنی شده بود امنیت بوقوع آمد و در نزدیکی آن شب ماهتاب آنحضرت تماشای جنگ آهوان میدیدند قضا را آهوا از حریف خود بزم خورده دوید و شاخ میان هر دور آن مقدس نژاد^۵ بیکی از بضه ها زخم رسید و آماس و دفع باستداد کشید باهتمام شیخ ابوالفضل و مقرب خان عرف شیخ بهینا جراح بمعالجه پرداخت بعد یکماه و هفت روز صیحت روداده و شیخ ابوالفضل و شیخ بهینا که مقرب خان خطاب داشت^۶ و در آن ایام تردد بسیار کرده بود مورد عنایات شدند در بیان رحلت راجه تودرمل دیوان اعلی در زمان نهضت رایات عالیات از^۷ کشمیر رخصت شده بلاهور مانده بود بمرگ طبعی در گذشت و در وقت مراجعت موکب والا از کابل در اثنای راه خبر رحلت او بعرض مقدس^۸ رسید چون مزاج شناس مقدس بود وزیر اعظم و سپه سالار بود آنحضرت از قوت او بس یار تاسف^۹ نمودند در ابتدای حال تودرمل صغیر بود که پدرش ودیعت حیات سپرد و مادرش بیوه زن در کمال افلاس و تنگدستی بوده بمحنت تمام او را پرورش نموده در صغیرش آثار رشد و کاردانی و علامات طالع مندی و تخت بلندی^{۱۰} از ناضیه حال او واضع و لایح^{۱۱} بود از اتفاقات حسنه^{۱۲} در خرکه نویسنده های سرکار^{۱۳} بادشای نوکر گردید بمقتضای و فور دانش و کار طلبی روز بروز پایه قدر او افزون گردید چنانچه صاحب تدبیر و اهل

۱. د: آسیب رسیده ۲. ج: مکلا رک؛ د: حکاک؛ ب: حکما برگ

۳. ب: خیر ۴. ج: بر----- ممالك ندارد ۵. د: زود بیکی

۶. ب: خطاب داشت ندارد ۷. ب: عالی به کشمیر ۸. ج: رحلت----- مقدس ندارد

۹. ب: او تاسف بسیار ۱۰. د: و تخت بلندی ندارد ۱۱. ب: و لایح ندارد

۱۲. ب: د: حسنه ندارد ۱۳. ب: سرکار ندارد

قلم بود صاحب کوس و علم سر گشت^۱ در اکثر معارك ترددات نمایان و محاربات شایان نموده نقش مردانگی و دلاوری خود درست گردانیده در ولایت گجرات و بنگاله کارزارهای رستمانه نموده فیروزمند و نصرت تاب گردید و رفته رفته بپایه اعلی وزارت گل سرفرازی یافت و در سال بیست و پنجم جلوس والا و کیل مطلق و وزیر اعظم گردید دیانت گزین سر چشم تونگر دل بیدار مغز بر سر کار کار^۲ ساز نیک مختصر صدر کار صایب فکر بلند همت فراخ حوصله صاحب صلح کل باخویش و بیگانه^۳ یکجهت بدوست و دشمن یکسان سنجیده سخن کار گشار است گفتار خرم آرا دور اندیش آداب شناس خلافت^۴ رازدان سلطنت بود در دقایق سیاق و حقایق حساب بی نظیر در علم^۵ محاسبات موشگاف ضوابط و قوانین وزارت و تنظیم احکام سلطنت و بندوبست امور مملکت دانادی^۶ و معموری رعیت و دستور العمل کارهای دیوانی و قانون اخذ حقوق سلطانی و افزونی خزانه دامت مسالك و تادیب سرکشان و تسخیر ممالك و دستور مناصب امرا و مواجب سپاه دوامی پرگنات و تنخواه دافی جاگیر ازو یاد گاری است در هندوستان که تاحال بهمان قواعد و ضوابط در ممالك محروسه بگمل می آید پیش ازین در ممالك هند^۷ مخران هندی نویس و دفتر^۸ بخط هندی بکار می بردند راجه تودرمل ازو فوردانش و علوفکرت دفتر فارسی بقوانین اهل ایران اختراع کرده که تاحال اهل قلم مطابق آن بعمل می در آرند تمامی آراضی پرگنات ممالك محروسه معروف نویسنده های راست قلم درست نویس بقید ضبط در آورده رقبه دیهه بدهی هر پرگنه را در دفتر والا طلبداشت و جریب طنابی را که در خشکی و تری مفاوت میکرد و پنجاه و پنج^۹ در عی بود بر طرف ساخته جریب شصت درعی ازلی که بانس بوده باشد بحلقه های آهنی وصل داده مقرر گردانید تا تفاوتی در ضبط^{۱۰} زمین راه نیابد و سویت و

۳.د: 'هنگاه'

۲.د: 'هرسر کار ساز'

۱.ب: د: علم 'برگشت'

۶.ب: ج: 'وآبادی'

۵.ج: د: 'عالم'

۴.ج: 'صداقت' رازدان

۱۰.ا: 'ضبط' ندارد

۹.ب: 'پنجاه' 'فرسخ'

۸.ب: 'دفتر'

۷.ب: 'هندوستان'

عدالت بوقوع آید و پرگنات مخلوط را سرکار و چند سرکار را صوبه مقرر ساخت و نظر بر جمع هر محال^۱ داشته فی روپیه چهل دام قرار داده دامی هر پرگنه در دفاتر نگاشت سر کرور دام عامل نصب داشت^۲ که بزبان عرف آنرا کروری میگویند و نیز داغ اسب سپاهی مابین اسرا و منصب داران و احدیان قرار یافت تانو کرپیش بر آقائی برود و آقا را جای بنالت نماند و منصب داران و احدیان را نیز عذر دور نشود و هر سال تصحیحه و اعیالت مقرر گشت تارفع اشتباه بوده باشد اگرچه در زمان سابق سلطان علاوالدین خلجی بعد آن شیرشاه افغان داغ اسب اختراع کرده اند^۳ اما رواج نیافته بود در نیولا بواقعی رایج گردید و نیز بندهای بادشاهی را هفت بخش نموده چوکی هر روز مقرر ساخت هفت چوکی قرار داد و هفت چوکی^۴ نویس تعین^۵ گردید که درنوبت خود مردم را حاضر والا در^۶ هر هفته را واقعه نویس مقرر و منصوب^۷ گشت و مدار احکام معلی رساله و مهر میر عرض آنروز قرار یافت سوای اسرا و خوانین چهار کری^۸ چهار هزار سوار یکه^۹ در حضور مقدس مقرر گشت که آنفریق را بزبان وقت احدی گویند و داروغه انجماعه جداگانه مقرر^{۱۰} گشت که مواجب طلب تنخواه آنها برساله داروغه بوده باشد و چندین هزار غلام بچه از آنچه خریده شده و چه از آنکه از دارالحرب دربند^{۱۱} آمده به بندگی والا قیام داشتند از غلامی آزاد کرده بخطاب چیلگی اختصاص بخشیدند که بنده های خدا را بنده گفتن^{۱۲} سر او از نیست الحاصل ضوابط و قوانین که راجه تودرمل در زمان وزارت قرار داده اند آنچنان استحکام یافته که پس از وزرات معظم و دیواینان اعظم در استهلاك^{۱۳} آن ضوابط و اختراع قوانین جدید هر چند گوشیدند و تاحال میگویند پیش نرفته و نیرو و بر همان ضوابط تاحال بعمل درمی آید:

۱. ج: 'جمع بر هر محال' ۲. ب: 'بر کرور دام عامل نصب ساخت' د: 'و کرور بطریق عامل نصب ساخت'
 ۳. د: 'کرده بودند' ۴. د: 'قرار داد چوکی' ندارد د: ۵. 'مقرر گردید'
 ۶. ب، ج، د: 'داوند و هر' ۷. د: 'مقرر گشت' ۸. ج: 'چهار هزاری'
 ۹. د: 'یکه ندارد' ۱۰. ب: 'تعین گشت' ۱۱. ج: 'دربندگی'
 ۱۲. ب: 'بنده و غلام' ۱۳. د: 'استهلاك گشت'

قطعه

بخشی زیب ملک ازوزارست^۱ شب شود روز از سر^۲ نگو
 ملک داران تخت دنیا را ملک دیگر شده وزیرنگو
 القصه بعد رحلت^۳ راجه تودرمل مرزا بیرمخان خانخانان بوالامی منصب وکالت
 سرفرازی گردید او بمقتضای قراست و کار دانی احکام وزارت و امور وکالت را بوجه
 احسن رونق داده مورد تحسین گشت نهضت موکب مقدس مرتبه دویم به کشمیر در
 سال سی و هفتم جلوس والا باز عزیمت شیر و گلکشت عرصه دلکشا کشمیر بخاطر
 قدسی راه یافت ناگهای در عین برسات از لاهور نهضت فرمودند و در وقت عبور از در
 یای راوی پایان لاهور بر زبان مقدس گذشت که این بیت در حق^۴ کدام^۵ گفته اند:

بیت

کلاه خسروی و تاج شاهی بهر گل کی رسد حاشا وکلا
 قضا را در همین روز یادگار کل نبی غم مرزا یوسف خان در کشمیر مصدر شورش
 شده بود و از ینمغی اصلا در حضور مقدس اطلاعی نبود و باعث این شورش آنکه قاضی
 نورالله را برای تشخیص جمع محال کشمیر از حضور فرستاده بود چون کشمیر یان
 دانستند که تغلب ظاهر میشود و جمعی افزون میکرد دنیا بر رفع این امر شورش برپا
 کرده یادگار مرزا را که مرزا یوسف خان حاکم آنجا^۶ هنگام عزیمت حضور والا نایب خود
 در کشمیر گذاشته بود از راه برده مرتکب فساد شدند و گفتند که سبب دشواری سالک
 و صعوبت جای کشمیر بجائی نیست که یکبارگی دست افواج بادشاهی تواند رسید
 ازین چنین حرف و حکایت آن بداختر مغرور شده سکه و خطبه بنام خود نمود چون
 موکب والا بر لب دریای چناب رسید و خراین شورش معروض مقدس گشت بر زبان
 قدسی گذشت:

۱. د: 'زاراست' ۲. ب: 'روز از مشیر نگو هست د: 'جنود روز از سحر'

۳. ب: 'بعد مردن' ۴. ب: 'در باب' کدام ۵. د: 'گل' گفته ۶. ب: 'آنجا' ندارد

بیت

ولدالز^۱ ناست حاسد منم آنکه طالع من ولد الزنا کش آمد چون ستاره نمای
 چون یادگار از شکم^۲ نقره نام لولی بود که هر روز بخانه^۳ هرشب بجای بسر می برد
 فرمودند که آن لولی بچه بمجرد بر آمدن سهل گشته خواهد شد درین ایام مرزا یوسف
 خان در حضور پر نور بود نابیر مرید احتیاط او را حواله شیخ ابوالفضل فرمودند که درقید
 نگاهدارد چون بی تقصیری او بعرض رسید بعد چند روز نجات دادند شیخ ابوالفضل در آن
 روزها از دیوان لسان الغیب تفاول جست این بیت سر غزل بر آمد:

بیت

آن خوش خبر کجاست کزین فتح مژده داد تا جان فشانمش چون زر و سیم در قدم
 از غرایب آنکه چون یادگار سکه و خطبه بنام خود کرد او را تب لرزه در گرفت و
 مهر کن که خاتم او میکند ریزه فولاد در حدقه چشم افتاد بالجمله چون یادگار علم بغی بر
 افراشت و لشکر آراسته بر کوه کپرتل به بندهای بادشاهی که در آنجا بودند آماده بیکار
 گشته و باندک جنگ قرار نموده^۴ بهیرپور^۵ رسید کسان مرزا یوسف خان که بحسب
 ضرورت رفیق او شده بودند نیم شب قابو یافته برو^۶ تاختند و از خیمه بدر رفت آخرالا مر
 آن بد سرشت بدست کسان مرزا یوسف خان اسیر گردید سر او را از تن جدا کرده در
 منزل بهیر سر آن و خیم العاقبت^۷ بحضور اقدس فرستادند^۸ چنانچه بر زبان الهام ترجمان
 رفته بود بجرد بر آمدن ستاره شمائی آن نا عاقبت اندیش گشته شد و کشمیر یانی که با او
 رفیق بودند بمکافات کردار خود رسیدند و رفع شورش از این دیار گردید بالجمله آنحضرت
 بعد قطع مراحل بخطه^۹ دلپذیر کشمیر نزول اقبال فرمودند و از سیر منازل دلکشا که
 سیرگاه های مقرری^{۱۰} آند یار است و گلکشت زعفران زار که خلاصه آن سرزمین

۴. ج: 'ولدز' نا ۲. ب: 'مادر یادگار' د: 'بادر کار' ۳. د: 'روز و' هرشب

۴. ب: 'در بهیر' ۵. د: 'تهته پور' ۶. د: 'براه' تاختند

۷. ج: 'بهر' بحضور ۸. ب: 'اقدس' رسید ۹. ج: 'مراحل' 'نموده' ۱۰. ج: 'مقرری'

بهشت آئین واقع شده و تماشای چراغان در کشتیهای آب دل که مخصوص کشمیری نظیر و خاصه آن سرزمین^۱ است خط وافر مسرت فراوان بر گرفته معاودت بهندوستان فرمودند و بموجب التماس شاهزاده بزرگ ایالت کشمیر بدستور پیش مرزا یوسف خان بحال ماند و جمیع تمام صوبه کشمیری سی و یک لکه^۲ خروار قرار یافت نهضت موکب^۳ و لا مرتبه سیوم بکشمیر در سال چهل و دویم بسیر همیشه بهار کشمیر نهضت فرمودند شخصی از مردم غوری در کشمیر عمر شیخ مرزا پسر سلیمان مرزا نموده مصدر شورش شده بود کسان محمد قلی بیگ او را دستگیر کرده در منزل امن آباد^۴ بنظر قدسی در آوردند همانجا بیاسا رسید بعد از عبور از دریای چناب رعایا به آلود^۵ رایج تابع سیالکوت از ستمگاری محمد بیگ کروری استغانه نمودند او را برای عبرت^۶ پذیری عمال ستمگار جفاپیشه بحلق کشیدند و از آنجا نهضت فرموده در خطه دلکشای کشمیر نزول اقبال واقع شد تمام ایام بعیش و عشرت در آنسرزمین اتفاق اقامت افتاد و از سیر سیرگاهها بسنجید^۷ خاطر مقدس گشت و در آب دل جشن چراغان ترتیب داده دو هزار کشتی به انواع چراغ و اقسام شمع آراسته درون آب سردادند و نیز بر کرد^۸ دولتخانه بهشت نشانه و بر کنار آب و عمارت و باغات شجرات محاذی دولتخانه والا چراغان بر افروختند:

بیت

چوبازار از چراغان شاه شد گرم چراغ ماه شد در پرده شرم
بعد سیر و شکار آنسرزمین همیشه بهار در ایام آغاز زمستان نهضت فرموده بدار
الملك لاهور نزول اقبال فرمودند در بیان مقرر گردیدن پرگنه گجرات و امن آباد این تمام
سرزمین داخل سیالکوت بود و قوم جت و رایج متسلط بودند در سال سی و هفتم جلوس

۱. ب. ج. د. 'خاصه' - زمین ندارد ۲. ب. 'کلهه' رویه؛ د. 'سی لکهه' ۳. ب. 'مقدس بسیر کشمیر'

۴. ب. 'آباد آورده' ۵. د. 'سه المود' ۶. د. 'غیرت'

۷. ب. 'گاههای تشجید'؛ د. 'نشاط' خاطر ۸. ب. 'کرد'؛ د. 'نیر' ندارد

والا و بقولی در سال چهل و دویم که حضرت خاقان زمان از لاهور و برای سیر کشمیر متوجه بودند بعد عبور رایات عالیات از دریای چناب جماعه گوجران از تسلط و ستمگاری قوم جت^۱ و رایج استغاثه نمودند و بموجب اسند مای آنجماعه دیهاتی^۲ که بزمینداری آن فریق تعلق^۳ داشت جدا کرده پرگنه موسوم بگجرات علیحده نموده^۴ قلعه و قصبه احداث گشت و ازالو و رایج که بکنجاه مشهور است پرگنه هرات مقرر کردند گویند که آنحضرت در حوالی کنجاه آهوئی کلان شکار کرده بودند بر زبان قدسی گذشت که چنانچه در هرات ایران اسپ بی نظیر پیدا میشود و درین سرزمین آهوئی بی مثل پیدائش^۵ میگردد بدن تقریب اسم آن پرگنه هرات مشهور است و چند سال پیش از گجرات پرگنه امن آباد مقرر گردید در زمان سابق آن پرگنه و قصبه باسم شاه پور بهلولیه مشهور بوده شیر شاه افغان در ایام حکومت خود سیر کوه مقرر کرده درینوالا در عهد خلافت حضرت خدیو کیهان محمد امین کروری بموجب حکم والا قصبه و پرگنه موسوم به امین آباد مقرر ساخت در بیان تسخیر ولایت وسیح^۶ اودیسه انولایت را قتل^۷ افغان در تصرف داشت چون او^۸ بمرگ طبعی در گذشت افغان باتفاق یکدگر عیسی خان پسر او را بسرداری برداشته متابعت^۹ او قبول کردند^{۱۰} حسب الامر والا راجه مانسنگه بتسخیر آنولایت رفت افغانان بمراتب جنگ و جدل کردند^{۱۱} بالاخر عاجز شده بعد گذشتن قیلو و نشستن پسرش بر مسند حکومت براجه مانسنگه صلح کرده سکه و خطبه بنام نامی حضرت خاقان زمان مقرر کرده جگناته را داخل ممالك محروسه کردند و یکصد و پنجاه فیل و دیگر نفایس آندیار حواله راجه مانسنگه نمودند بدرگاه مقدس ارسالدارد و در سال سی و هفتم جلوس والا مطابق سد هزار هجری بالکل ولایت وسیح اودیسه که بر ساحل

۱. ب: 'جت' ندارد	۲. د: 'آنجماعه' و 'الی'	۳. ب: 'ج: 'انفراق' داشت
۴. ب: 'ج: 'کرده'	۵. ب: 'پیدا' میگردد	۶. ب: 'ج: 'د: 'و' وسیح' ندارد
۷. ب: 'فیلوی'	۸. ب: 'او' ندارد	۹. ب: 'د: 'مبالغت' او
۱۰. ج: 'گردید'	۱۱. ج: 'د: 'گردید'	

دریای شور است داخل ممالك محروسه کردند^۱ در بیان تسخیر ولایت قندهار بعرض والا رسید که مظفرحسین مرزا ورستم مرزا^۲ پسران سلطان حسین مرزا این بهرام مرزا بهادر^۳ شاه طهماسب که در قندهار قیام دارند با فرمانروای ایران مخالفت ورزیده و والی ایران بر سر ایشان لشکر تعیین کرده و والی توران نیز جماعه اوزبك را مقرر کرده که در کمین گاه بوده بر آن ملك دست بردی نمایند لهذا مرزا خان خانخانان بالشکر گران از حضور مقدس بر سر قندهار تعیین گردید و حکمشد که براه بلوچستان^۴ رهگرا گردد و اگر کلان تر آن بلوچان لوازم اتقیاد و اطاعت بجا آورند^۵ درین مهم همراه گیرد والا نه بسنرای لایق رساند و از روی عنایات در منزل اول بدیره خانخانان تشریف برده و بنصایح ارجمند سعادت پذیر گذرانیدند و موجب سرفرازی او بین الاقرآن گردید خانخانان بعد قطع^۶ منازل در میان ملتان و بهکر که جاگیر او بود رسیده چند گاه رای^۷ سامان سپاه و تهته راه اقامت ورزید همدین اثنای رستم مرزا از مظفرحسین مرزا برادر خود که در قندهار شکست خورد و از آنجا بر آمده روی ارادت بجناب مقدس آورد فرامین مطاعه بامرای^۸ که در راه بودند بصدر پیوست که خدمتگذاری و مهمانداری نمایند امرا بموجب برلیع امر^۹ والا بعمل آوردند چون حضرت خدیوکیهان در لاهور تشریف داشتند بعد از آنکه مرزا يك منزل لاهور رسید خوانین بلند مکان والا شان حسب الحکم خدیو زمان باستقبال رفته مرزا را در حضور آوردند آنحضرت با عزار و اکرام تمام دریافتند و مرزا با چهارپسر بملازمت رسیده مورد عنایات گشت و به منصب پنجهزاری سرفرازی یافته ولایت ملتان و بلوچستان^{۱۰} که زیاده از محصول قندهار بود بجاگیر مرحمت گشت بعد از آن ابو سعید مرزا ابرادر رستم مرزا پس از آن بهرام مرزا این مظفرحسین مرزا و سپس آن مظفرحسین مرزا بدرگاه فلك اشتباه رسیده بر يك مورد اقسام عنایت گردیدند و از آن تاریخ قندهار داخل ممالك

۱. ب: 'کردن' ۲. ا: 'ورستم مرزا' ندارد ۳. د: 'مرزا' برادر شاه

۴. د: 'بلوچستان' ۵. ب: 'آنها را نیز درین' ب: 'بجاء ندارد' ۶. ب: 'قطع' مسافت 'منازل'

۷. د: 'برای مراتب' سامان ۸. ج: 'د: 'بامیران' ۹. ب: 'ج: 'توقع' والا' ۱۰. د: 'بلوچان'

محروسه گردید و خاند و بر آن عرف شاه بیگ خان که ایالت صوبه کابل داشت بصوبداری قندهار سرفرازی یافت در بیان تسخیر ولایت تهته و آمدن مرزا جانی بیگ هنگامی که خانخانان بتسخیر قندهار دستوری یافت بعد رسیدن در نواحی ملتان فرمان والا شان صادر گشت نخستین انتزاع ولایت تهته پیش نهاد همت ساز و بعد آن بتسخیر قندهار پردازد خانخانان بموجب حکم گیتی ستقاد متوجه تهته گردید را دل^۱ بهیم مرزبان ولایت جسمیر و دلپ رای^۲ پسر رای سنگه بیکانیری ملحق گردید کمر خدمت بر میان عبودیت^۳ بستند او لا قلعہ سنهوار آن را^۴ مفتوح گشت نموده^۵ روانه پیشتر شدند مرزا جانی بیگ والی تهته بجمیعت بسیار در آمده در نصیر پور که یکجانب دریای سنده و جانب دیگر رود خانها داشت قلعہ کلین نبا^۶ نهاده و خندق زده متحصن گشت و خانخانان در آنجا رسیده بمحاصره آن پرداخت چون محاصره بامتداد^۷ کشید و لشکر منصور از عدم رسد^۸ غله در ماندگی یافت صورت حال بدرگاه آسمانجاء معروضداشتند بموجب حکم قضا شیم کشتیهای غله از لاهور و ملتان به لشکر خانخانان رسانیدند و رای رایسنگه بیکانیری و دیگر امرا بکمک تعیین شدند خانخانان از رسیدن غلات و امرای کمکی قوی دل گشته فوجی^۹ بر سر تهته و افواج دیگر^{۱۰} باطراف دیگر افواج تعیین کرد و خود در قبضه جام مقام^{۱۱} عسکر ساخت و هر روز جنگ بمیان می آمد و هار^{۱۲} پسر راجه تودرمل که در تهور و حلاوت بی همتا بود و شجاعت و شهاست یکتا بود متهورانه^{۱۳} و دلیرانه جنگ نمایان کرده بزخم نیزه که بر پیشانی او رسید جان نثار گردیده نیکنامی جاوید اندوخت بعد محاربات سخت مرزا جانی بیگ شکست خورده گریخت و خانخانان قلعہ اساس نهاده مرزا را منهدم گردانید و در آن نواحی و پای عظیم روداد لشکر

۱. ب: 'ناول' بهیم ۲. ب، ج، د: 'دولت رای' ۳. د: 'عبودیت' ندارد

۴. ب، ج: 'سوهانرا'؛ 'سنوهان از' ۵. ج، د: 'مفتوح'؛ 'ساخت'؛ 'نموده' ۶. ب: 'کلین اساس'؛ 'د: 'کلی بنا'؛ 'نهاده'

۷. ب: 'اؤ' ۸. ب: 'عدم'؛ 'تعسر' ۹. ب: 'فوجی'؛ 'ندارد'

۱۰. ب: 'باطراف دیگر افواج'؛ 'ندارد' ۱۱. ب: 'مقام'؛ 'ندارد' ۱۲. ب: 'و'؛ 'سارا'؛ 'پسر' ۱۳. ج: 'مستعدانه'؛ 'دلیرانه'

اجل غالب آمده بر جانها ترکتازی نمود بعضی درویشان صاحب حال^۱ در خواب دیدند که سکه و خطبه بنام نامی حضرت خدیوکیهان^۲ درین دیار میشود و اثر و با^۳ بسبب باد افواه بسر تابی مردم اینمملک است چون اینمعنی شنوع^۴ یافت همه کس باندازه حال نذری برپست که فتح و فیروزی بجانب لشکر بادشاهی شود^۵ سکه و خطبه بنام حضرت بادشاه گردد^۶ القصه چون بدفعات کشتهای غله در لشکر رسید و در زمین تنگدستی و عشرت لشکریان را بوسیع پدید آمد کمر همت بتسخیر انولایت برپستند و بدفعات محاربات روداد مرزا جانی بیگ عاجز شده تاب مقاومت نیاورده صلح در میان آورده ولایت سوستان^۷ داخل ممالک محروسه نموده^۸ و رضیه خود را بمزرا^۹ ایرج خلف خانخانان داده آمده ملاقات نمود و بندگی در گاه قدسی قبول کرد^{۱۰} مقرر ساخت که بعد برسات روانه در گاه سلاطین پناه گردد چنانچه در اواسط سال سی و هشتم مطابق سنه یک هزار و یک هجری خانخانان مرزا جانی بیگ را همراه خود گرفته بملازمت اقدس آورد مرزا بوفور مراحم والا سرفراز گشته بمنصب سه هزار و جاگیر تهته مقرر گردید و لاهری بنذر که آنطرف تهته واقعتست بخالصه شریفه مقرر گشت درین مهم خانخانان چندین مشاق و انواع محن راناب آورده در ارتفاع مدارج گوشید و هم آثار شجاعتی که بهترین سخایای داشته است از لمعان سیوف ظاهر ساخته نبرد آزمائی نموده مظفر گردید و هم مراسم دانائی و مرومی بر خورد و بزرگ بیایه بروز رسانیده مراتب دانشموری^{۱۱} خاطر نشان ظاهر نیان ساخت و هم فنون تدابیر صائبیه بمنصه ظهور آورد چنانچه ولایت بدست آورده نوکر خوب^{۱۲} بهم رسانید و از خاقان زمان و سیر^{۱۳} از زمانیان مبرد هزاران آفرین و تحسین گردید پوشیده نماند که در تاریخ سلطان بهادر شاه احوال سلاطین

۱. صاحب کمال	۲. ج: خدیوکیهان	۳. ب: نشست ج: و آن وبا
۴. ب: د: شنوع	۵. ب: کرد	۶. ب: شود
۷. د: در حماکت بلوچستان ب: سهوان		۸. ب: صیه
۹. ج: و خود صیه مرزا وجهه خود را میرزی		۱۰. ب: نمود
۱۱. د: دلسوزی	۱۲. ا: خوف	۱۳. ب: ج: د: نیز

ولایت شنیده چنان بقلم آورده اند که حکومت آنولایت باولاد نیم تمیم^۱ انصاری تعلق داشت و اولاد او مدت یکصد و سی و نه سال حکومت کردند چون از زمینداران آن نواحی مسموالمکان بمزید^۲ بقوت و کثرت اتباع اختصاص داشتند آنجماعه متسلط شده متصدی شغل حکومت شدند و پانصد سال در خانواده مسومرگان^۳ حکومت مانند بعد آن حکومت ولایت مسطور بطبقه ستمگان انتقال یافت اول کسی که از جماعه ستمگان بحکومت رسیده جام ابرار بود و لفظ جام بر مقدم کلانتر خود اطلاق میگشت^۴ از نژاد جمشید گویند و باو از سید هند جام ابرار در سنه هفتصد سی و هشت مسند آرای حکومت گشت سه سال و ششماه جام خویان را در جام انزار چهارده سال جام بانی بهم^۵ تهته بن جام ابرار چون بحکومت متمکن شد^۶ در آنوقت سلطان فیروز شاه فرمانروای دهلی بود سه مرتبه سلطان بر سر جام لشکر کشید بالاخر فتح کرده بر^۷ ولایت سنده متصرف گشت و جام را در دهلی همراه خود آورده در حضور نگاهداشت چون خدمات پسندیده ازو بظهور آمد باز آنولایت^۸ بجام ارزانی داشته رخصت انحدود فرمود مدت حکومت او یازده^۹ سال و چند ماه جام نظام الدین دو سال و چهار ماه جام تماجی^{۱۰} جام تماجی را در جام بانی تهته سیزده سال جام صلاح الدین بعد از^{۱۱} فوت^{۱۲} جام تماجی بحکومت رسید یازده سال و چند ماه جام نظام الدین بن جام صلاح الدین دو سال و چند ماه جام علی شیر بن جام نظام الدین شش سال و چند ماه جام کران بن جام تماجی^{۱۳} يك و نیم روز جام فتح خان بن اسکندر چون آنولایت از حاکم خالی گردید عیان و ارکان باتفاق یکدیگر فتح خان را که از سرداران صاحب جمیعت بود بسرداری بر داشتند مدت حکومت او^{۱۴} پانزده سال جام تغلق بن اسکندر

۲. ب: 'سومرگان' ج: 'سومکان' د: 'سر مکان'

۱. ب: ج: 'تا ولایت و تمیم' د: 'به اولادی ام'

۵. ب: ج: 'بهم' ندارد

۳. ب: 'سومرگان' ج: 'د: سومکان' ۴. ج: 'میکنند'

۸. ب: ج: 'آنولایت' را

۷. ج: 'بر' ندارد

۹. ب: 'پانزده' سال ۱۰. د: 'بجام ارزانی' — تماجی ۱۱. ب: 'از' ندارد

۱۲. ج: 'جام' — از فوت ندارد ۱۳. د: 'جام تماجی را در' — بن جام تماجی ندارد ۱۴. ب: 'او' ندارد

هزده سال جام مبارك كه از ^۱ اقربای جام تغلق بود سه روز جام سکندر بن جام فتح بن اسکندر یکسال و ششماه جام سنجر بن جام سکندر هشت سال و چند ماه جام نظام الدین که بجام نندا ^۲ مشهور است بعد ^۳ جام سنجر بر مسند حکومت نشست مرزا شاه بیگ حاکم قندهار مرزا عیسی خان رحان را بر سر جام نندا ^۴ تعیین کرده متعاقب او خود هم رسیده قلعه بهکر را که در آن ایام این استحکام نبود محاصره گردد در اندک مدت بتسخیر در آورد بعد آن قلعه سوسستان ^۵ نیز گرفته بقندهار معاودت کرد مدت حکومت جام نظام الدین عرف نندا ^۶ شصت و دو سال جام فیروز بن جام نظام الدین بعد از پدر مسند آرای حکومت گشت جام صلاح الدین از اقربای او که خواهرش در حبالة نکاح سلطان مظفر گجراتی بود در سنه نهصد و هزده دو مرتبه از گجرات لشکر آورده جنگ کرده فتح نمود و جام فیروز بمرزا شاه بیگ ارغون حاکم قندهار التجا آورده ^۷ لشکر قندهار بکمک خود طلبداشته جنگ نمود جام ^۸ صلاح الدین در معرکه گشته شد و حکومت ولایت سنده بلا مشارکت بجام فیروز تغلق گرفت در سنه نهصد بیست و هفت مرزا شاه بیگ ارغون از قندهار لشکر کشیده تهته را متصرف گشت ^۹ و جام فیروز بگجرات رفته در سلك امرايان سلطان بهادر شاه ولد سلطان مظفر والی گجرات انتظام یافت و دختر خود را از دواج سلطان بهادر شاه در آورد و در آنولایت از عمده ارکان دولت گردید و همانجا زندگی بسر برده و دیعت حیات سپرد ازینجا حکومت سلسله ستمگان منقطع گردید مدت حکومت جام فیروز نوزده سال مرزا شاه بیگ پسر ذوالنون سلامت که امیرالامرا و سپه سالار سلطان حسین مرزا و اتالیق پسر ^{۱۰} او بدیع الزمان مرزا بود از قبل ^{۱۱} سلطان حسین مرزا این بهرام مرزا برادر شاه طهماسب حکومت قندهار داشت چون میر ^{۱۲} ذوالنون در جنگ

---

۱. ب: 'از ندارد'	۲. د: 'بجام' هند'	۳. د: 'بعد از' جام
۴. د: 'بجام' هند'	۵. ب: 'سهوان' ج: 'سوهان'	۶. ب: 'عرف' جام نندا: 'د: شد'
۷. ب: 'ج: د: 'برده'	۸. ج: 'بجام' فیروز'	۹. ب: 'متصرف' شد'
۱۰. ج: 'اتاق مرزا'	۱۱. د: 'واتالیق' — از قبل ندارد	۱۲. ب: 'مرزا'

ه بیگ اوزبك كشته شد شاه بیگ او بحکومت قندهار قرار یافت^۱ بعد آن بقوت شجاعت بولایت شده^۲ سنده متصرف گشت و در سنه نهصد و سی و دیعت حیات سپرد مدت حکومت سنده سه سال مرزا شاه حسین بن مرزا شاه بیگ بجای پدر بر مسند^۳ حکومت متمکن گشته قلعه بهکر بتجدید استحکام داد و ملتان را نیز از سلطان حسین بن سلطان محمود لنگاه بتسخیر در آورد در سنه نهصد و شصت و دو فوت شد مدت حکومت سی و دو سال مرزا عیسی ترخان امرای مرزا شاه بیگ در تهته و سلطان محمود در بهکردم استقلال زدند و با همدیگر گاهی صلح و گاهی جنگ میکردند مرزا عیسی ترخان در سنه نهصد هفتاد و نه و دیعت حیات سپرد مدت حکومت سیزده سال مرزا محمد باقی بن مرزا عیسی ترخان در سنه نهصد هفتاد و نه^۴ بابا برادر خورد که بعد پدر مسند نشین حکومت شده بود غالب آمده حاکم باستقلال گردید و سلطان محمود حاکم بهکر^۵ برسم پدر سلوک نموده گاهی صلح و گاهی جنگ میکرد ایام حکومت هزده سال مرزا جانی بیگ بن بانده محمد بن محمد باقی قایم مقام گشت و در سنه یکهزار و یک هجری برفاقت خانخانان بملازمت اقدس مشرف شد^۶ آنولایت داخل ممالك محروسه گردید مدت حکومت مرزا جانی بیگ هشت سال در بیان تسخیر بهکهر^۷ پیش از آنکه تهته مفتوح شود در سال نوزدهم جلوس والا محب علیخان و مجاهد خان بتسخیر بهکر تعین شده بودند آنها رفته محاصره کردند چون محاصره و نوبت بامتداد کشید قحط عظیم و وبای^۸ بسیاری از قلعه نشینان رو داد بسیاری تلف شدند هر که پوست درخت سرس جوشانیده میخورد ازو با سلامت میماند سلطان محمود عاجز شده عرضداشت بدرگاه والا نمود که اگر محب علیخان از دور قلعه برخیزد قلعه را پیشکش شاهزاده والا گهر مینماید پیش از آنکه از حضور جواب برسد سلطان محمود باجل طبعی در گذشت و

۳. ج: 'حکومت' --- مسند ندارد

۲. ب: د: 'شده' ندارد

۱. د: 'گرفت'

۶. ب: د: 'گشت' ج: 'و در سنه' --- مشرف شد ندارد

۴. ب: ج: د: 'در ستم' و نه ندارد ج: 'بهکهر'

۸. ب: 'وبا' د: 'دریای' بسیار

۷. ب: د: 'بهکهر'

محب علیخان و مجاهد خان در سینه نهصد هشتاد و یک بهکر را داخل ممالك مهر و سه نمودند در بیان^۱ تادیب زمینداران کوهستان پنجاب در زمان بودن رایات عالیات بلاهور زینخان کوکه برای تادیب زمینداران کوهستان تعیین گردید او رفته بزور شمشیر و قوت تدبیر جمعی راجهای و رایان را مطیع و مستقاد گردانیده بدهچند راجه نگر کوت و پرسرام راجه جمون و باسوراجه هنود جگدیس راجه گوالیار و سنسارچند دودال^۲ و دیگر زمینداران را بدرگاه والا آورده مشمول عنایات شد و زمینداران^۳ مذکور بادراك سعادت ملازمت معلی مستعد گشته مورد الطاف شده رخصت آنطرف باو طان^۴ یافتند و همدین ایام رو در سنگه مرزبان کمایون معرفت متهراداس عامل بریلی بملازمت رسید ولایت کمایون برو مسلم داشته مشمول عنایات فرموده رخصت گردید^۵ بعد چند سال چون راجه باسوزمیندار بموتابع پنجاب در مقام ضلالت و جهالت بوده سر از انقیاد بادشاهی برتافت لشکر منصور برای تادیب او تعیین گشت بعد از آنکه جنود فیروزی در حوالی پتهان^۶ رسید او از خواب غفلت بیدار شده^۷ بملازمت شتافته سعادت اندوز گردید بعد چند گاه از حضور موفورالنور رخصت وطن حاصل کرده سرشورش برداشته دیهات خالصه شریف نزدیکی پتهان^۸ را تاخت کرده تاجخان بن هندال مرزا او از عقب او چین قلیج خان تعیین شدند و آنها در نواحی پتهان^۹ رسیدند و در زمانی که لشکریان در صد و خیمه زدن بودند راجه باسو^{۱۰} فوج آراسته نمودار گردید جمیل بیگ پسر تاجخان بمقتضای جرات و دلاوری آماده پیکار گشته محاربه سخت نمود و کارنامه رستمانه بجا آورده بدرجه شهادت رسیده حیات جاوید گشته^{۱۱} یافت نعش آن مغفور مغفرت الهی آورده در حوالی خطه دلکشای کلانور بخاک سپردند و بر مزارش عمارت عالی احداث گشت که

۱. ج: در بیان ندارد   ۲. ب: 'سنهار' ج: 'ستار' چند و هندال   ۳. ج: 'رابدر گاه' ----- زمینداران ندارد

۴. ب: 'العطاف باو طان' د: 'باطراف و اوطاق'   ۵. ب: ج: د: 'کردند'   ۶. ب: ج: د: 'پتهان' د: 'حوالی بهمان' رسیده

۷. ج: 'بیدار' گشته   ۸. د: 'بهما' راتاخت   ۹. ب: 'پتهان' د: 'بهمان' رسیدند

۱۰. د: 'فوج' اضافی   ۱۱. ب: 'جاویدان یافت'

تا حال قائم است و طوایف انام نذورات می آرند و بحکمت آلهی^۱ سرادات مردم که در انمکان^۲ نذر قبول میکنند بحصول می انجامد القصه راجه باسوجنگ نموده رو بهزیمت نماده آواره گشت همدرین اثنا^۳ حسین بیگ شیخ عمری با فوج منصور بر راجه مان زمیندار جمون تعین گشت راجه نگر کوت و راجه لکهن پور و جسروته و مانکوت و راجه بامداد راجه مان رسیدند و بدفعات جنگ روداد آخر الامر راجه مان هزیمت خورده در شعاب جبال پتهان گردید بر راجه باسو و راجه های که باعانت او رسیده بودند گریخته رفتند و جمون و رام کده و جسروته و سانیه^۴ و مانکوت و اکهند در دکلستست بتصرف^۵ اولیای دولت در آمد و گوالیار که در تصرف راجه باسو در آمده بود ازو مستخلص نموده حواله^۶ نراین داس گوالیاری نموده بالآخر بموجب التماس شاهزاده بزرگ تقصیرات راجه باسو معاف^۷ شد و در کوهستان امنیت پدید آمد در بیان جشن والا چون موسم بهار در رسید ابواب^۸ عیش و عشرت بر روی عالَمیان مفتوح گردید لطافت هوا باغ جهان^۹ را نزهت بخشید و نزهت صیاد^{۱۰} باغ جهانیان را نکهت رسانید نسیم نوروزی مزاج افسردگان را عالم فرحت آورد و شمیم نوبهاری مشام آزرده گان گیتی را معطر گردانید:

نظم

درخت غنچه بر آورد بلبلان مستند   جهان جوان شد و یاران بعیش نیشستند^{۱۱}
 بساط سبزه لکد کوب شد بپای^{۱۲} نشاط   ز بسکه عارف و عاجی برقص پر جستند
 برای جشن افروزی حکم شد که دولتخانه خاص که صد و بیست ایوان داشت
 با سراقسمت شود و ضلع جهرو کهه مبارک را متصدیان بیوتات زینت دهند و^{۱۳} سها
 مندل را که دولتخانه خاص است باقسام قصب و دیبا و گونا گون اقمشه آئین بندی گردد

۱. ب: بحکمت 'ایزدی'   ۲. ب: آنمکان 'است'   ۳. ب: 'ایام'

۴. ج: د: جسروته و شاهیده   ۵. ب: 'گلست بتصرف د: دارالحکومت متصرف'

۶. ب: 'نموده شد'   ۷. ج: 'در عیش'   ۸. ج: 'جهان ندارد'

۹. ج: نزهت 'صبا' د: 'رایت ضیا'   ۱۰. ب: ج: 'هستند'   ۱۱. د: 'پای نشاط'   ۱۲. ج: 'صحبت های سها'

در اندك زمانى كار پردازان بارگاه خلافت و امریان والا مرتب بموجب حکم معلى تمام دولتخانه اعلى را به تكلفات^۱ گوناگون آئين تزيين دادند به ارايش و پيرائش رنگارنگ آئين بستند جشن نوروزى و بزم دل افروزي آراسته گشت غلغلۀ گوش در گوش فلك رسيد و آوازهاى طرب در گنبد گردون پيچيد:

بیت

آماده و مهيا اسباب شادمانى حاصل شده بر بهجت انواع كامرانى^۲
 درين بزم جشن مراتب امرا بعرض رسيد هريك در خور حاصل باضافۀ منصب^۳
 سرفرازي يافت و نيز فهرست اهل خدمت^۴ معروض گشت هر كس كه از روى
 اخلاص^۵ خدمت بجا آورده بود برعايت و عنايت سرفراز گشت و آنكس كه مصدر
 حكم^۶ خدمتى و تا دولتخواهى گشته بغزل خدمت و كمى منصب معاتب^۷ گرديد و
 حكم جهان مطاع بصدور پيوست كه تا روز شرف هريك از نوئينان و امرايان كلان
 ضيافت كنند تا منزل او بمقدم عالى رونق پذيرد و او بين الاقرآن سرفرازي يابد و تالابى^۸
 موسوم باتوب تالاب^۹ بيست دريشت درعه طول و عرض و دورفاقت آدمى عميق
 درست کرده^{۱۰} آنرا به بيشت كرور تنكه تقد پر کرده بامرای و در خور منصب و بفقرا و
 مساكين و ساير الناس انعام فرمودند:

بیت

ابر دريا دل زدست جوداد در^{۱۱} انفعال مال^{۱۲} عالم زير پاي همت او پايمال
 درچنين وقت ببارگاه جهان آرا كه بى اعراق پانزده هزار كس در سايه آن گنجد
 قضا را آتش در گرفت و تاسه روز بساط جشن و بعضى از عمارات حرم سرا سوخته

۱. ج: 'بمكفات'	۲. ب، ج، د: 'حاصل' ----- شادمانى
۳. ب: 'منصب' ندارد	۴. ج: 'فهرست اهل خدمات' د: 'وير فراست اهل خدمت'
۵. ب: 'روى' ارادت'	۶. ب، ج: 'كم' خدمتى
۷. ج: 'بمعاتب'	۸. د: 'مالا' موسوم
۹. ج، د: 'بلاد' نيست	۱۰. ب: 'بود و دو'
۱۱. ب: 'جود آورد'	۱۲. ب: 'بال' عالم

خاکستر شد اندازه مبلغ قیمت آنرا که تواند دریافت چون آتش این^۱ شهر عین الکمال
فرو نشست حکم شده که بجهت بزم شرف که نزدیک رسیده از سر نوبار گاه والا
درست^۲ کرده مجلس عالی ترتیب دهند چنانچه در اندک روزها بارگاه فلک اشتباه^۳
مرتب گشت و از غرایب آنکه همدین روز درد کن بدولت سرای شاهزاده سلطان مراد
آتش در گرفت القصه بزم شرف که نزدیک رسیده بود نیز بآئین نیک را آراستگی یافت و
عالم و عالمیان فیض وافر جهان و جهانیان بهره متکثر فرا گرفتند:

نظم

دل افروز جشنی شد آراسته   درون برون^۴ هر دو پیراسته
و ثاق بدو نشان شهر   سپهری پراز^۵ ماه و ناهید و مهر
در بیان رحلت میان تان سین و مولانای عرفی شیرازی و شیخ ابوالفضل فیضی^۶
سر آمد نغمه سرایان والا فطرت سر حلقه سرانیدگان بلند فکرت میان تان سین^۷ بوسبله^۸ آواز
دالنواز و نغمات مظهر انساب مقرب الحضرت خاقان مشمول عنایات سلطان بود از سرود
خوش^۹ و نغمه دلکش او و حشیان در صحر او طایران در هوا بدام^{۱۰} محبت او می آمدند بی
شایبه اغراق در فن موسیقی و نغمه هندی از آغاز آفرینش تا حال مثل او کسی کم بود
هزاران نقش دلفریب و بسیاری اشعار سرود ازو بر صفحه روزگار یادگار است این نادر
العصر و وحید الدهر را در سال هفتم جلوس والا راجه را مچند زمیندار پتنه تابع آله آباد خال
رخساره پیشکش خود^{۱۱} خیال کرده بدرگاه آسمان جاه فرستاده بود در سال سی و چهارم
او رخت هستی بر بیست و موجب مزید تاسف خاطر قدسی گردید و در سال سی و
ششم مولانای عرفی شیرازی نیز نقد حیات در باخت اگر چه در نخلبندی نظم و نثر

۱. ب: 'آین' شهر   ۲. ج: درست 'والا' کرده   ۳. ج: 'فلک' اشتباه 'ندارد'

۴. د: 'درون'   ۵. ج: 'مرا' ماه   ۶. د: 'در بیان' ----- فیضی 'ندارد'

۷. ب: 'سین' که 'بوسبله'   ۸. ا: 'خوش' ندارد   ۹. ب: 'در' دام   ۱۰. ا: 'خود' ندارد

گلدسته آرای^۱ لفظ و معنی بی نظیر بود و سخنش رونق و رواج تمام داشت اما حسن بد^۲ خیلی متکبر و خود ستا بود و خاصه عمر بمستلذات^۳ نفسانی و قمار نرود شراب خوری و میگساری صرف مینمود چنانچه در حالت نزاع که وقت یاد رب^۴ العباد است پیاله پیاله و شش و پنج و شش و چهار میگفت و در سال چهلیم ملك الشعرا شیخ ابوالفضل فیضی نیز رخت زندگانی بعالم جاودانی کشید شیخ در سال دوازدهم جلوس والا بملازمت اقدس رسیده^۵ مورد عنایات گشت در زمان ملازمت چون شیخ را بیرون کهنه نقره ایستاده کردند بی توقف و اهمال^۶ این رباعی بدیهه بر زبان آورد:

رباعی

پادشاهابرون ز پنجره^۷ ام از سر لطف خود مرا جاده
ز آنکه من طوطی شکر خوارم جای طوطی درون پنجره به
بغایت پسند خاطر قدسی افتاد همان روز به بندگی درگاه^۸ والا سرافراز گردید^۹
چون در شعر متین و سخن رنگین^{۱۰} و نکته طرازی و بدیهه^{۱۱} گوئی بر نظر^{۱۲} خود نداشت
روز بروز^{۱۳} پایه قدرش و رتبه اقتدارش بلند گشت در سال سی و سیوم بخطاب ملك
الشعرا سرافراز گردید و در سال سی و نهم تفسیر قرآن بی لفظ و کتاب نل دمن در بحر
لیلی و مجنون^{۱۴} و مرکز مرکز ادوار در زمین مخزن اسرار از نظر اقدس گذرانیده مورد
تحسین و آفرین گردید بی شائبه تکلف و مداخله تصلف درین تصنیفات بمقتضای دانش
بلند و فطرت ارجمند گلشن سخن را از بهار معنی طراوت بخشیده و اشجار^{۱۵} دانش را
بائمار اشعار مثمر ساخت همچنان سلیمان و بلقیس در وزن شیرین و خسرو هفت کشور
در برابر هفت پیکر و اکبر نامه بمقابل سکندر نامه پیش نهاد خاطر داشت و این صحف با

۱. ج: گلدسته 'زرهاي'	۲. ب، ج، د: 'حسن بد' ندارد	۳. ب: 'بمیلات' نفسانی
۴. ج: 'معارب' العباد	۵. د: 'رسیده' بود	۶. ج: 'اجمال' د: 'اهمال'
۷. ب، ج: 'هجره' ام	۸. ج: 'درگاه' ندارد	۹. ب، ج: 'فرمودند'
۱۰. ب: 'رنگین' نکته	۱۱. ج: 'بد' گوی	۱۲. ب، ج: 'نظیر'
۱۳. ج: 'نیز در' پایه	۱۴. ا: 'مجنون' ندارد	۱۵. ج: 'باشجار'

تمام رسیده بود که زندگی اوبه^۱ چون مداح و دعا گوی حضرت خاقان زمان و معلم شاهزاده های والا شان بود دو روز پیش از رحلت او آنحضرت از روی غریب نوازی سایه عاطفت بر سر او انداختند و او را کامیاب سعادت گردانیدند در زمان نزع بدیهه غریبه گفته است:

نظم

دیدی که فلک بمن چه تیرنگی کرد   مرغ دلم از قفس شب آهنگی کرد
این^۲ سینه که عالمی درو می گنجد   تانیم نقش^۳ بر آورم تنگی کرد
بادشاه آدم شناس را دل بهم بر آمد که مدحت سر او محمده^۴ طراز پرده بروز و
فرد هشت شاهزاده گان^۵ والا کهر بافوس کمر بستند که اوستاد دانش آموز مزاج دان
رخت^۶ هستی بربست نوائین از والا قدر و خوانین عالیمقدار را باعث دل گرفتگی گردید
که بر آمد و مسازان بزم و رزم پیمانه زندگی بر کرد کار فرو بستگان را آه در جگر و گریه
در گلو گره^۷ شد که گره کشای دشواری از جهان برفت:

بیت

ای دریغای دریغای دریغ   کان چنان چه مامی^۸ نهان شد زیر میخ
چنانچه علامی^۹ شیخ ابوالفضل در اکبر نامه مرتبه شیخ ابوالفضل^{۱۰} فیضی
بعبارت رنگین بقلم آورده در بیان رسیدن برهان الملك بدرگاه والا و مرحمت شدن کومک
او در مهم دکن^{۱۱} او از اسمعیل نظام الملك حاکم احمد نگر که عم او بود آرزو شده
بذریعه قطب الدین خان^{۱۲} غزنوی بملازمت اقدس رسیده^{۱۳} سعادت اندوز کشته
بمنصب شش صدی سرفرازی یافت و^{۱۴} عنقریب بمنصب هزاری^{۱۵} غر^{۱۶} افتخار یافته
تعنیا بنگش گردید بعد چند سال از آنجا در حضور لامع النور رسیده استدعای کمک و

۱. ب: زندگی 'باتمام رسید'	۲. ب: آن 'سینه'	۳. ب: 'نفس' بر
۴. ج: او 'محری'	۵. ج: شاهزاده 'کلان'	۶. ج: 'رخت' ندارد
۷. ج: 'گره' ندارد	۸. ج: 'چه' ماه	۹. ب: 'علامی' ندارد
۱۰. ب: ج: ابوال 'فیض'	۱۱. ا: 'دکن' ندارد	۱۲. د: 'خان' ندارد
۱۳. د: 'رسیده' ندارد	۱۴. ب: 'در' عنقریب	۱۵. ب: 'غر' ندارد

برای تسخیر احمد نگر نمود لهذا امرای متعینه^۱ صوبه مالوه و راجی^۲ علیخان حاکم خاندیس بامداد او تعیین شدند او باعانت اولیای دولت قاهره در احمد نگر رفته با اسمعیل^۳ نظام الملك جنگ کرده مظفر و منصور گشت و ملك موروثی از عم خود بتصرف در آورد چون فرومایه و بد نهاد بودست باده دولت^۴ و حکومت گشته حقوق^۵ نوازش بادشاهی بر طاق بستن گذاشته سر از انقیاد جناب والا بر تافت و بی پروای و بد مستی شعار خود ساخت ملك الشعرا شیخ ابوالفیض فیضی که در آنوقت حیات بود پیش براجی علیخان فرستادند که برهان الملك^۶ را بشاه راه^۷ اطاعت رهنمون گردانند هر چند راجه^۸ علیخان او را بر طریق اطاعت ارشاد کرد از غرور مستی دنیا سر بر خط فرمان پذیری نه نهاده ره نورد کفران تعیمتی گردید از انجا که کفران نعمت زود بپاداش کردار میرسد^۹ چون او از قبله و کعبه روی عقیدت بر تافته بود در اندک مدت بمکافات اعمال رسید یعنی او را شخصی^{۱۰} سیماب گشته که بحد کمال بر سیده بود بخوردن دارد^{۱۱} از تاثیران بیماری صعب روداد و باشند او مرضی^{۱۲} راه عالم هستی در پیش گرفت چاند بی بی خواهرش باتفاق امرای ابراهیم پسر خورد سال او را بحکومت آنولایت برداشته انتظام مهام بر ذمه خود گرفت چون حقیقت احوال آنحدود بعرض مقدس رسید شاهزاده سلطان مراد بالشکر گران تعیین گشت شاهزاده چند گاه بجهت سامان سپاه در مالوه بوده عازم پیشتر گردید و از دریای نریده عبور نموده در اندک فرصت ولایت^{۱۳} برار از میر مرتضی دکهنی مفتوح نمود و افواج قاهره بر سر احمد نگر رخصت کرد لشکر منصور غالب و فوج مقهور مغلوب گشت و راجی علیخان حاکم خاندیس درین مهم بر کاب شاهزاده بود^{۱۴} جان نثار گردید و نیز بافواج عادلخان حاکم بیجاپور و قطب الملك حاکم گولکنده

۱. ب: لهذا برای صوبه ۲. ج: راجه ۳. ب. ج: با اسمعیل

۴. ب: باده دولت ندارد ۵. ا: سقون ۶. ج: الملك ندارد

۷. ب: بشاهزاده اطاعت ۸. ب. د: راجی علیخان ۹. ج: کردار برسد

۱۰. ب. ج: د: شخصی وارا ۱۱. ب: داده بود از ۱۲. ب: گردید و باشند ج: دارد باستاد فیض

۱۳. د: ولایت ندارد ۱۴. ج. د: بوده

متواتر محاربه سخت در میان آمد^۱ اولیای دولت فیروز مند شدند از آنجا که شاهزاده در دکن دایم^۲ الخمیر بوده از کثرت شراب زار و بزار گشت و بمهمات آنولایت نمیتواند پرداخت بنا بر آن از حضور مقدس علامی شیخ ابوالفضل متعین گردید حکم شد که شاهزاده را بتصایح گران مند^۳ رهنمون سعادت نموده بملازمت آورد و امرای متعینه آنحدود را سرگرم خدمت گرداند و اگر بودند او بانتظام مهام در آنجا ضرور باشد خود بمهمات پردازد و شاهزاده را روزانه در گاه والا سازد شیخ بعد رخصت^۴ از حضور قطع مراحل نموده بخدمت شاهزاده رسید قضا را هماندم شاهزاده از افراط بیماری بعالم علوی شتافت و غریب شورشی در لشکر روداد شیخ ابوالفضل بتدابیر صایبه و پاشیدن از بیدریغ خاطرهای آوازه را بانتظام آورد غنیم که از اطلاع بدین قصبه^۵ غالب و دلیر شده بود از حسن تدابیر شیخ باز مغلوب گشت اکثر درینوقت شیخ برسیدی آنولایت که بتلاش بدست^۶ آمده بود از دست میرفت و انتظام کار مشکل میشود^۷ چون این سانحه بعرض والا رسید موجب صد گونه درد مندی گردید آخر الامر و بصیر برداخته شاهزاده دانیال را بتسخیر دکن^۸ رخصت فرمودند حضرت خاقان زمان نیز^۹ بعزیمت تسخیر آنولایت بدولت و اقبال نهفت فرمودند نهضت موکب والا از لاهور بجانب دکن چون از لاهور انتهاض الویه عالیہ گردید در حوالی قصبه پتاله بعرض والا رسید که در مکان اجل^{۱۰} فقرای مسلمین و طائفه سناسیان^{۱۱} بایکدیگر جنگ کرده و فقرای^{۱۲} مسلین غالب آمده بتخانه آنها را از روی تعدی بر انداختند^{۱۳} خاقان زمان بمقضای عدالت گستری بر بی اعتدالی آنجماعه واقف شده اکبری را در زندان فرستادند و حکمشد بتخانهها که بتعدی مسمار شده بتجدید تعمیر و ترمیم کنند بعد نهضت از آنجا از دریای بیاہ گذشته بمزل

۱. محاربه بین بج: آیلو اولیای	۲. ج: دایم ندارد	۳. ب: ارجمند
۴. د: بعد رحلت	۵. ب: این قصبه	۶. د: بتلاش مدت آمده
۷. ب: نمیشد ج: د: میبود	۸. د: دکن ندارد	۹. د: بر بعزیمت
۱۰. ب: اجل	۱۱. ب: شناسان	۱۲. د: قیصر او مسلمین
۱۳. ب: بر انداخته ج: پرداخته از		

گور^۱ و ارجن سجاده نشین بابانانك تشریف آوردند و از ملاقات او^۲ اشعار هندی نصیف بابانانك که در معرفت حق گفته از زبان او شنید خوشوقت شدند و کورو^۳ ارجن سرفرازی خویش داشته پیشکش لایق گذرانید و التماس کرد که از عبور عساکر منصوره در پنجاب نزح غله گران بود ازینجهت جمع پرکنات زیاده شده الحال از انتهاز الویه عالیہ^۴ غلات رویارزانی آورده رعایا از عهده^۵ ادای جمع^۶ نمیتواند برآمد حسب التماس او بدیوانیان عظام حکم شد که بحساب ده دوازده سال از جمع غله گران^۷ تخفیف دهند و تاکید کنند^۸ که مطابق آن برعایا رعایت نموده زیاده طلبی نمایند:

نظم

چشم رعایت بر رعیت مگیر^۸ تابودت ملک عمارت پذیر
دست رعایت بر رعیت مدار^۹ کار رعیت^{۱۰} بر رعیت سپار^{۱۱}
چون عرضه تھانسیر مورد خیام گشت رعایا از ظلم^{۱۲} سلطان کروری استغاثه
نمود و بیدادی^{۱۳} او بتحقیق پیوست بموجب حکم اعلی^{۱۴} او را بحلق کشیدند:

نظم

حکومت بدست کسانی خطاست که از دست شان دستها بردخداست
مکن صبر بر عالم^{۱۵} ظلم دوست که از فریبی بایدش کند پوست
بعد رسیدن باکبر آباد چندگاه اتفاق اقامت افتاد بموجب عرضداشت شیخ
ابوالفضل از انجا بسمت برهانپور نهضت فرمودند در زمان عبور از دریای چنبل^{۱۶} فیل
خاصه که زنجیر آهنی درپای داشت میگذاشت چون برکنار رسید فیلبانان زنجیر آهن را

۱. ج: 'گرو' ۲. ب: ج: او 'اصغای' اشعار ۳. د: 'کردار' ارجن

۴. ب: انتهاز 'افواج قاهره' ۵. ب: جمع 'سرکار' نمی ۶. ب: 'سال' --- گران 'ندارد' ج: 'برعایا' د: 'از رعایا'

۷. ب: تاکید 'بعمال' کند 'بعمال' آرد ۸. ب: 'ز رعیت' بگیری ج: 'ز رعیت' مگیر د: 'بر رعیت' نگیر

۹. ج: د: 'ز رعیت' مدار ۱۰. د: 'رعایت' ۱۱. ب: 'برعایت' سپار ج: 'برعایت' شمار

۱۲. ج: ظلم 'بردی' سلطان ۱۳. ج: 'تندرستی' او ۱۴. ب: 'حکم' والا

۱۵. ب: 'عامل' ظلم ۱۶. د: 'چهل' فیل

از طلا دیدند متحیر شده بداروغه فیلخانه اظهار گردید^۱ او زنجیر را به چشم خود دیده حقیقت را بعرض والا رسانید و آنحضرت زنجیر^۲ انجنس بحضور مقدس طلبداشته برعجائب قدرت آفریدگار جلت قدرته بزبان^۳ برکشادند و فرمودند که همانا درین دریا سنگی است که بزبان هند آنرا پارس گویند و از مساس ان آهین و دیگر فلزات طلا شود بموجب حکم اقدس فیلبانان فیلان دیگر باز^۴ زنجیرهای آهنی در آن دریا انداختند و ملاحان عواض شعار مانند نهنگان دریا گذار غوطه زده جستجوی آن سنگ^۵ نمودند لیکن بهم نرسید و زنجیر دیگر طلا نگشت:

بیت

بقدر طاقت خود غوطه ها زدم بسیار   دری که میطلبیم کان بهیچ دریانیست
بالجمله آنحضرت بعد قطع مراحل در خطه دارالسرو برهانپور نزول اجلال^۶
فرمودند از اکبرآباد تا برهانپور دو^۷ بیست گروه تخریب در آمدو در آن خطه دلکشاجشن
نوروزی ترتیب یافت مطربان شیرین ادا و مغنیان خوش نوا به نغمه دلفریب و سرود
دلکش دلها را در ربودند و با آواز چنک و صدای و سنگ طایر هوش از آشیانه دماغ
پرانیدند^۸ و باعث انبساط سرور خاطر مقدس شدند:

نظم

زان مطرب بزم توزند دست بهم   کز باغ زمانه زم کند طایر غم
نی نی غلطم که هر دو دست مطرب   از شادی نغمه بوسه^۹ گیرند بهم
در آن بزم شاد کاسی علاسی شیخ ابوالفضل که بمهمات دکن قیام داشت بموجب
حکم والا از احمد نگر آمده بغربساط طبوس قدسی مقرر گشت چون وقت شب بود و انجمن
ماهتابی کمال آراستگی داشت آنحضرت از غایت عنایت این بیت بر روی او خواندند:

۱. ب: 'کردند'   ۲. ب: 'زنجیر' ندارد   ۳. ب: 'د: 'قدره' ج: 'صب قدره' زبان
۴. ج: 'فیلان دیگر' زنجیر   ۵. ج: 'سنگ' ندارد   ۶. ب: 'نزول' اقبال
۷. ب: 'ج: 'دو صد و بیست'   ۸. د: 'دماغ' برآمدند
۹. د: 'نوش'

بیت

فرخنده شب باید^۱ و خوش مهتابی تا^۲ باتو حکایت کنم از هر بابی^۳
 شیخ ازین تلفات کورنشات شکر انجا آورد و از روی عنایات حکومت و ایالت
 برهانیپور بعهدہ شیخ مقرر گشت حکمشد کہ چون اسرا در بساق عسرت کشیده اند تا
 بودن رایات عالی درین حدود بحسب تفاوت مناصب برهانیپور در انعام اسرا مقرر باشد و
 شیخ را بمنصب چهار هزارى سرافراز فرمودہ بتسخیر قلعه اسیر کدہ کہ بہادر نبیرہ راجی
 علیخان حاکم آنجا سراز^۴ اطاعت بر تافته داشت رخصت فرمودند تسخیر اسیر و
 ولایت احمد نگر^۵ شیخ ابوالفضل بعد رخصت در پایان آن قلعه آسمانی ارتفاع رسیده
 محاصره نمود و متواتر محاربات سخت کرد^۶ چون محاصره بامتداد کشید بمقتضای
 شجاعت ذاتی طناب بر کنکرہ نصب کردہ بر فرار قلعه رفته خود را در ان انداخت و
 جمعی کثیر بہمین نمط ہمتائی او کردہ کارنامہ مردی و مردانگی بظہور آوردند و بقوت
 شیر پنجه و دلیری و زور بازو و دلاوری شیخ این عقدہ مشکل مفتوح گردید چنین قلعه
 فلک ارتفاع کہ فتح آن دشوار بود افتتاح^۷ گشت و بہادر حاکم آنجا عاجز شدہ آمدہ
 ملاقات نمود و بوساطت شیخ بملازمت اقدس سعادت اندوز گشتہ مورد عنایات گردید
 قلعه اسیر باولیای دولت تفویض یافت و شیخ ابوالفضل بجلدوی این خدمت بعنایت
 علم و تقارہ داشت^۸ و خلعت خاصہ سرافرازی یافتہ بتسخیر مانک رخصت گردید^۹ و
 عنفریب بمنصب پنجهزاری سرافراز شدہ سر افتخار بر افراخت^{۱۰} و مصدر خدمات
 شکرف کشتہ مقابل عنایات والا در جانفشانی و خدمتگذاری دریغ نکرد و حکمشد
 بتسخیر احمد نگر و دفع راجوری و دیگر مفسدان بعہدہ شیخ ابوالفضل و ضبط ولایت بر

۱. ب.د: 'باید' ندارد   ۲. ج: 'ما' باتو   ۳. ج: 'کنم' بزبانی
 ۴. ب: 'از' ندارد   ۵. ب: 'تسخیر' ولایت اسیر احمد نگر   ۶. ب: 'سخت' در میان آمد
 ۷. ب: 'مفتوح' گشت   ۸. ب: 'ج: تقارہ' و اسب   ۹. ب: 'رخصت' گشت
 ۱۰. ب: 'افراست' ج: 'بتسخیر' ----- افراخت ندارد

آن نواحی بردند^۱ خانخانان مرزا جان بوده باشد چون اسیر^۲ و احمد نگر^۳ و تمام^۴ ولایت نظام الملك و بشمشیر همت شیخ^۵ مفتوح گردید و ولایت تلنگانه را شیخ عبدالرحمن ولد شیخ ابوالفضل^۶ بتسخیر در آورده و بهادر نظام الملك و نبیره نظام برهان الملك دستگیر گردید و عادلخان حاکم بیجا پور و قطب الملك مسند نشین گلکنده عرایض هایش کشتیهای لایقه ارسال داشتند و^۷ خاطر مقدس بهمه و جوه از انولایت و پرداخت و در آن حدود چندان کار نماند شاهزاده دانیال را در آنجا گذاشتند و خاندیس را^۸ و اندیس نام نهاده شاهزاده مرحمت فرمودند و خانخانان را^۹ خدمت شاهزاده شیخ ابوالفضل را^{۱۰} در احمد نگر مقرر فرموده از برهان پور معاودت کردند بعد قطع منازل و طی مراحل در دارالخلافة اکبر آباد نزول اقبال فرمودند و امرای که درین مهم خدمت بجا آورده بودند^{۱۱} باضافه^{۱۲} سرافراز شدند و در بعضی تواریخ چنان بمطالعه در آمده که در ایام سابق تمام دکن در زیر فرمان^{۱۳} روایان دهلی بود خصوص سلطان محمد شاه فخرالدین جونابن سلطان غیاث الدین تغلق شاه انملك را بواقعی ضبطه کرده دیوگده را دولت آباد نام نهاده دارالسلطنت خویش مقرر کرده بود چون آفتاب دولت او از سمت^{۱۴} الراس گذشت و بسمت افراط ظلم^{۱۵} قلوب سپاه و رعیت ازو برگشت و در جمیع اقطار اختلال پذیرفت و از^{۱۶} حامله زنان فتنه ها زاید و بهر طرف^{۱۷} خروج کردند و سلطان محمد بدفع فتنه و آشوب متوجه گشت و از آنجا ملك لاچین را بطلب^{۱۸} امیر^{۱۹} صدها بدولت آباد فرستاده آنجماعه ملك لاچین را گرفته^{۲۰} علم و یغی و طغیان پرافراشتند و علاوالدین حسین که

-
۱. ب: 'برذمه'	۲. ب: 'انیر' و	۳. د: احمد آباد
۴. ب: تمام 'انملك' ولایت	۵. ب، ج: شیخ 'ابوالفضل' به تسخیر گردید	۶. د: عبدالرحمن 'پسر شیخ موصوف'
۷. ج: ارسال 'داشته'	۸. د: 'را' ندارد	۹. ج: 'را' ندارد
۱۱. د: آورده 'اند'	۱۲. ب: باضافه 'مناصب' سرافراز	۱۳. ج: 'و فرمان' روایان
۱۴. ج: از 'انسمت'	۱۵. ب: 'بسبب افراط ظلمش' ج: 'بسبب افراط ظلم'	
۱۶. ب، ج: 'از' ندارد	۱۷. د: 'امیر' صدها	۱۸. ج: 'خروج' --- بطلب ندارد
۱۹. ج: 'مترها' بدولت	۲۰. ب، ج: د: 'گشته'	

بحسن گانگو مشهور بود و از جمله سپاهیان ملك لا^۱ چین بود باتفاق جماعه اوباش در دولت آباد لوای حکومت بر افراشته خود را سلطان محمد علاوالدین خطاب کرده چون اینمعنی بسطان محمد شاه ظاهر گشت بسبب مهم گجرات فرصت دفع او نیافت و در اسرع اوقات بنواحی پتنه ودیعت حیات سپرد از آنجا که حسن گانگو از نسل بهمین بن اسفند یار بن گشتاسپ بود ازینجهته^۲ او را بهمه گفتندی سلطان محمد علاوالدین عرف حسن گانگو که از معتقدان قدوة الاصفاء شیخ نظام الدین اولیا بود بموجب دعای شیخ در هفتصد و چهل و هشت^۳ دکن را متصرف شده سکه و خطبه بنام خود کرد ایام حکومت یازده سال و یازده ماه و هفت روز سلطان محمد شاه بن سلطان^۴ علاوالدین هزده سال و هفت روز سلطان مجاهد شاه بن محمد شاه یکسال و یکماه و نه روز سلطان داؤد شاه ابن عم سلطان مجاهد شاه یکماه و سه روز سلطان محمد شاه بن محمود شاه بن علاوالدین نوزده سال و نه ماه و بیست روز سلطان غیاث الدین بن محمد شاه بیست و پنجسال و هفت ماه یازده روز سلطان احمد شاه بن سلطان محمد شاه دوازده سال و نه ماه^۵ سلطان محمد شاه بیست و پنجال و هفت ماه و بازده روز سلطان احمد شاه بن سلطان محمد شاه دوازده سال و نه ماه^۶ و بیست و چهار روز سلطان علاؤالدین بن سلطان احمد شاه بیست^۷ و نه ماه و بیست دو روز سلطان همایون شاه بن سلطان علاوالدین سه سال شش ششماه و پنجروز سلطان نظام شاه^۸ بن همایون شاه در هفت سالگی یکسال و یازده روز سلطان محمد شاه لشکری^۹ ابن سلطان همایون شاه در ده سالگی بود هزده سال و چهار ماه و یازده روز سلطان شهاب الدین بن محمد شاه لشکری سی و هفت سال و دوماه و سه روز سلطان احمد شاه بن سلطان

۱. ب.ج: ملك چین بود ۲. ج: بود ازینجهته ندارد ۳. ج: چهل و هفت

۴. ج: سلطان محمد علا ۵. ج: هزده و هفت روز سلطان فیروز شاه ابن سلطان د: نوزده ماه ندارد

۶. ج: سلطان محمد نه ماه ۷. ب.د: بیست نه سال و نه ۸. ب.د: نظام الدین

۹. د: لشکری ندارد

شهاب الدین محمود شاه یکسال و یازده روز^۱ سلطان علاوالدین بن سلطان شهاب الدین^۲ محمود شاه دوسال و یکماه^۳ سلطان ولی الدین بن سلطان شهاب الدین^۴ محمود شاه سه سال سه و یکماه و بیست و هفت روز مجموعه ایام سلطنت سلطان علاوالدین عرف حسن گانگو بهمنه و اولادش هفده نفر یکصد و هشتاد و هفت سال بود لیکن در عهد سلطان نظام شاه نبیره یازدهم حسن گانگو که در هفت سالگی سریر آرای جهانبانی گردید بارید^۵ نامی که از عمده امرا بود نظیر خورد سالی سلطان داشته خود متعهد مهمات سلطنت گردید چون برید تسلط پیدا کرد بعد سلطان نظام شاه غالب ماند بعد فوت بزید اولادش نیز استیلا آوردند و چهل و بیست سال اگر چه اسم سلطنت بر اولاد حسن گانگو بود اما بزید و اولادش جهانبانی میکردند و در سنه نهصد و سی و پنج هجری عمادالملک کابلی اطاعت سلطان بهادر شاه والی گجرات قبول کرده در دکن سکه و خطبه بنام او کرد و در انزمان ولی الله را در شهر بدر^۶ بزید محبوس داشته خود سلطنت میکرد القصه در سنه نهصد و سی و پنج ابرایان^۷ که رکن الدولت بهمه بودند ممالک دکن را باخودها^۸ قسمت کرده متصرف شدند و هر یک روگردان شده دم استقلال زده سکه و خطبه بنام خود کرد تاحال اولاد آنها در آن ممالک حکومت دارد عادلخان حاکم ولایت بیجاپور یوسف عادلخان بنیاد سلسله ازدست داد^۹ او غلام جرکس^{۱۰} را که خواجه محمود کرجستانی بدست سلطان شهاب الدین محمود بهمنی فروخته و سلطان ولایت شولاپور باد مفوض کرده بود او بزور شمشیر و قوت شجاعت بیجاپور را متصرف شده با آب گشته گرفته دم استقلال زد ایام حکومت هفت سال اسمعیل عادل خان^{۱۱} بن اسمعیل^{۱۲} برادرزاده^{۱۳} علی عادلخان بغایت سال

۱. ب: 'دوسال و یک ماه' ۲. ج: 'بن محمد شاه' ----- شهابالدین ندارد

۳. ب: 'یک سال و یازده ماه' ۴. د: 'بن محمد شاه' ----- شهابالدین ندارد

۵. ب: 'بزید' نامی ۶. ج: 'ولی' الهالدین برادر را در شهر بدر بن بزید

۷. ب: 'ابرایان' ندارد ۸. ب، ج، د: 'خودها' ۹. ج، د: 'داد' ندارد

۱۰. ب: 'کس' بود 'خواجه' ۱۱. د: 'چهارده سال ابراهیم عادل خان بن ابراهیم عادل خان' بن، ج: 'یوسف عادلخان

بن ابراهیم عادل خان' ۱۲. ب: 'اسمعیل' عادلخان' ۱۳. ج: 'برادر' راجه'

یا کهزار و دو هجری شش سال حکومت کرد^۱ و تاحال که این نسخه بتحریر می در آید اولادش در آن ولایت حکومت دارد قطب الملك حاکم ولایت گولکنده سلطان قلیخان قطب الملك وزیر بهمنه بود چون شهاب الدین محمود بهمنه غلامان را بسیار دوست میداشت سلطان قلی خود را فروخته داخل غلامان گردید^۲ روز بروز پایه قدر او بلند گشت و بین القرآن و المثال سرافراز شده بحکومت ولایت گولکنده مقرر گشت قضا را در سال اول بمرگ طبعی در گذشت حمید قطب الملك بن سلطان قلی قطب الملك بیست سال ابراهیم قطب الملك بن سلطان قلی قطب الملك بعد گذشتن برادر برمسند حکومت و جهاننداری متمکن شده سی و پنج سال محمد قلی قطب الملك بن ابراهیم قطب الملك هزار فاحشه نوکر کرده دایما بملازم رکاب داشت و بمستلذات جسمانی و لذات نفسانی اشتغال می ورزید بر لولی بهاگی نام عشق^۳ شده مطیع امر او گردید شهر بهاک نگر بنام آن لولی^۴ بنا کرد بغایت سه^۵ هزار و دو هجری یازده سال حکومت او بوده بیشتر اولادش تاحال بحکومت آن ولایت قیام دارد نظام الملك حاکم ولایت احمد نگر احمد بحری نظام الملك پدر او غلام برهمن نژاد بود شهر احمد نگر او بنا کرده ایام حکومت چهار سال برهان نظام الملك بن احمد بحری نظام الملك^۶ بیست و سه^۷ سال حسین نظام الملك بن برهان نظام الملك سیزده سال مرتضی نظام الملك بن حسین نظام الملك هشت سال حسین نظام الملك بن مرتضی نظام الملك ده سال^۸ اسمعیل نظام الملك بن برهان برادر مرتضی نظام الملك دو سال برهان نظام الملك بن حسین برهان برادر مرتضی نظام الملك از اسمعیل آزرده شده در حضور اقدس^۹ رسیده در نهصد و نود و نه افواج قاهره همراه گرفته با اسمعیل نظام الملك جنگ کرده فیروز مند گردید ثانی الحال افروز^{۱۰} جاه و جلال و دولت از اطاعت بادشاهی انحراف ورزیده چون او ودیعت حیات

۳. ب. د: 'عاشق' شده

۲. د: 'کرده'

۱. ب: 'داشت'

۶. ج: پدر - نظام الملك د: بن احمد - نظام الملك ندارد

۵. ب: بغایت 'سال هزار

۴. ج: 'لولی' ندارد

۷. ب. ج: بیست و 'هشتست' ۸. ب: نظام الملك از اسمعیل ۹. ب. ج: حضور 'مقدس' ۱۰. ب. ج: 'بغور' جاه

سپرد چاند بی بی خواهرش ابراهیم نظام الملك پسر خورد سال برهان نظام الملك را بحکومت برداشته خود کافل نظام مهام گردید افواج بادشاهی بتسخیر آنولایت تعین گشت و بدفعات محاربات در میان آمد آخر الامر شمشیر همت علامی شیخ ابوالفضل بالکل آنولایت مفتوح شده داخل ممالك محروسه گردید چنانچه سابقا همت تحریر یافت از ابتدای سنه نهصد و سی و پنج بغایت سنه یک هزار دو هجری^۱ شصت و هفت سال آنولایت در تصرف نظام الملك ماند در بیان کشته شدن شیخ ابوالفضل^۲ چون حضرت خاقان جهان^۳ در دارالخلافة اکبر آباد نزول اقبال داشتند فرمان والاشان بنام شیخ صادر گشت که شیخ عبدالرحمن پسر خود را بر مهام بر جوعه نصب کرده و خدم و چشم همانجا گذاشته خود خریده روانه^۴ گردد لهذا شیخ بموجب حکم مقدس پسر خود را با چشم و اسباب امارت در احمد نگر گذاشتند با معدودی روانه در گاه گیتی پناه گردید^۵ از آنجا که^۶ در آن ایام شاهزاده سلطان سلیم در آله آباد به^۷ بغی و نافرمانی میگذرانید و از طرف شیخ ابوالفضل آزرده گی بسیار داشت و یقین میدانست که اگر شیخ از دکن در حضور میرسید خاطر مقدس از طرف با زیاده منحرف خواهد ساخت از استماع اینمعنی که شیخ جریده بدرگاه قدسی روانه شده قابو یافته این راز سر بسته خود را راجه نرسنگه دیو^۸ و ولد مدهکر که مسکن او در راه دکهن بود در میان آورده که سر راه شیخ گرفته^۹ کارش با تمام رساند چون راجه نرسنگه دیو در بغی شاهزاده شریک بود متعهد اینخدمت گشته روانه شده^{۱۰} و بجناح استعجال خود را بمسکن خویش رسانید بعد از آنکه شیخ ابوالفضل در اوچین رسید بعضی مردم آمدن بر راجه نرسنگه دیو بموجب امر شاهزاده بخیال فاسد ظاهر کردند چون قضا در رسیده بود شیخ بر این خبر التفات نکرده از آنجا روانه شد:

۱. ب: 'وسی' — هجری ندارد ۲. ب: 'بادشاه و ازینمعنی آشوب خاطر مقدس'

۳. ب: 'خاقان' زمان ۴. ب: 'آستان والا' گردد ۵. ج: 'پناه' کردند

۶. ب: 'از چون' در آن ۷. ب: 'اله' باش ۸. ا: ب: 'دیو' ندارد

۹. ب: 'گرفته' ندارد ۱۰. ب: 'خدمت' شده روانه گشت

بیت

قضا بر آسمان چون فرد هشت پر همه عاقلان کور گشتند دگر
 غره ربیع الاول سنه چهل و هفت جلوس والا مطابق سنه یک هزار و آیین لا^۱ و یازده
 هجری مابین قصبه آنتری و سرای راجه نرسنگه دیو با فوج راجپوتان از کمین گاه بر آمده و
 قصد او ظاهر گشت^۲ همراهان شیخ گذارش نمودند که همراه با جمعیت قلیل است و
 غنیم جمعیت بسیار دارد در قصبه آنتری رفته باید نشست و بعد حصول جمعیت خاطر
 بیشتر روانه باید شد شیخ گفت که حضرت ابوالفتح جلال الدین محمد اکبر بادشاه غازی
 این فقیر زاده را سرافراز فرموده از حضيض خمول باوج عزت رسانیده بر خلاف مرضی
 مقدس اگر افروز از پیش^۳ این دزد گریخته خود را بنا مردی موسوم سازم بکدام آبرو
 بحضور اقدس خواهم رفت و بهمچشمان چگونه روخواهم نمود آنچه در تقدیر است
 بمنصه ظهور خواهد رسید این را بگفت و اسب پرانگیخت همدین اثنا غنیم در رسید و
 جنگ واقع شد چون همراه شیخ مردم معدود بودند غنیم که جمعیت فراوان داشت
 غالب آمد و شیخ بمقتضای شجاعت و جوانمردی ثابت قدم بوده داد مردانگی داد و حمله
 ها نمود جمعی کثیر از راجپوتان هجوم آوردند و شیخ ابوالفضل بزخم برچه بر زمین آمده
 جان نثار گشت و همراه هانش نیز^۴ کشته شدند:

فرد

مزن با سپاهی ز خود پیشتر که نتوان زدن مشیت بر نیشتر
 راجه نرسنگه دیو سر شیخ را از تن جدا کرده^۵ بخدایت شاهزاده در آله آباد فرستاد
 شاهزاده بغایت خوشوقت^۶ شده سر شیخ را در جای نالایق انداخت و مدتی همانجا ماند
 از آن جمله^۷ که شیخ بمقتضای دفور دانش و درستی تدابیر^۸ و فرخندگی منش و

۱. ب. ج. د: و این لا ندارد ۲. ب. ج: ظاهر شد ۳. ب: امروز از پیش ج. د: امروز از ترس

۴. ب: حمله ها مردانه نمود ۵. د: بر گشته ۶. ا: گردد

۷. ج: خوش شده ۸. ب: آن جا که ۹. ب. ج: تدبیر

ستودگی^۱ اخلاق از عمده مصاحبان و مساز و قدوه محرمان راز در گاه مقدس بود چون این سانحه بعرض والا رسید آنحضرت که او را بسیار از بسیار دوست میداشتند از استماع را اینخبر سخت بر آشفتنند و دست بر سینه زده آنقدر غم خوردند که بتحریری راست نیاید در^۲ شاهزاده بسیار اعتراضات^۳ گشت و مکرر بر زبان مقدس گشت^۴ گذشت که حیف صدحیف بار غمگسار رونق محفل قدسی بدینحال از جهان نرفت و دو روز و شب از غایت غم چیزی نخوردند و خواب نکردند و بی اختیار گریه نمودند:

بیت

شهنشاه جهان را از وفایش دیده پر نم شد   سکندر اشك حسرت ریخت^۵ که افلاطون زعالم شد
 رای رایان پتمبر داس که بمنصب سه هزاری سرفرازی داشت و فوجدار آنحدود
 بود و شیخ عبدالرحمن ولد شیخ ابوالفضل با امرای دیگر برای استیصال راجه نرسنگه دیو
 بدمال^۶ تعین شدند و حکم شد که تا^۷ آنکه سر آن بداختر بیارند دست از کارزار برندارد^۸
 و در آنوقت بر زبان مقدس گذشت که عوض شیخ سر آن بد گهر چه باشد زن بچه او در
 جوار^۹ باید کشید و ملک او نسیت و نا بود باید ساخت الحق قصه^{۱۰} شیخ برخاطر مقدس
 سخت گران آمد این شیخ^{۱۱} ابوالفضل بن شیخ^{۱۲} مبارک بن شیخ خضر^{۱۳} بود و شیخ
 مبارک در زمان خویش افضل الفضلای علم العلما بود در شهر آگره درس میگفت اکثر
 ملا مانده^{۱۴} از مدرسه افاضت او فیضیاب بودند چون درویش نهاد و فقیرا وضع و برجاده
 خدا پرستی قیام میداشت و بطریقه صلح کل زیست میگردد بعضی ملایان^{۱۵} از روی
 عداوت^{۱۶} و عناد که با او داشتند بمنافشات علمی در پیچیده در اوایل عهد حضرت

۱. ا: 'خسودگی' ۲. ب: 'نیامدی بر' شاهزاده ۳. ب، ج: 'اعتراض'
 ۴. ج: 'د: گشت' ندارد ۵. ب: 'سکندر آه زاری که' ۶. ب، ج: 'بدمال'
 ۷. ب: 'تا' ندارد ۸. ب: 'باز ندارند' ۹. د: 'بر' --- جوار ندارد
 ۱۰. ب: 'شیخ --- قصه' ندارد ۱۱. ج: 'این زین العجیه' ۱۲. ب، ج: 'شیخ' ندارد
 ۱۳. ب، ج: 'بن' حضرت بود ۱۴. ب: 'اکثر' فضلا ۱۵. ج: 'بعضی' ملازمان
 ۱۶. د: 'روی' عبارت

خدایو کیهان شیخ را به ^۱برکشتگی از دین اسلام تهمت کرده ^۲ و محضری درست نموده ^۳ در ماده قتل آن خدا شناس از مفتیان ^۴ فتوی نویسانیده بمواهیر و مشاهیر رسانیدند شیخ ازین مقدمه واقف شده با فرزندان خود بدر رفت و چند روز در گوشه پنهان گردید و طرفه حادثه و عجب حالتی بر شیخ و فرزندان گذشت آخر الامر بذریعه بعضی امرا که از شاگردان شیخ بودند حقیقت دینداری و خدا پرستی شیخ و عناد و التهام و لعان دادن بعرض مقدس رسید اهل بهتان و دروغ بغوله ^۵ گزین خجالت و شرمساری کشیدند ^۶ و شیخ به ^۷یمین عدالت و انصاف ^۸ بادشاه عادل از شرارت کرده باطل ستیز ^۹ در امان بوده بدستور سابق بر جاده فضل و کمالات ^{۱۰} فرزندان آن خدا اندیش مکرر بعرض اشرف رسیده در ماده اخصار انها حکم والا بصدور پیوست در سال دوازدهم جلوس مقدس شیخ ابوالفیض که در اشعار فیضی تخلص داشت و بزرگ ترین فرزندان شیخ مبارک بود بملاذمت اقدس سعادت اندوز گردید چنانچه سابقا درین نسخه بتحریر در آمده و در سال نوزدهم شیخ ابوالفضل که از شیخ ابوالفیض خورد بود تفسیر آیه الکرسی بنام آنحضرت موشح کرد بهبغر بساط بوس والا معزز ^{۱۱} گردید و پسند خاطر دریا مقاطر افتاد چون علامه العصر و وحید الدهر و جامع الکمالات و مجمع الکمالات ^{۱۲} و مجمع حسنات بود روز بروز مورد الطاف پیکران و مشمول اعطاف بی پایان گشته رفته رفته پایه ^{۱۳} قدر او از امرای عظام و وزرای کرام در گذشت و مقرب آنحضرت ^{۱۴} و مشتهر بالخلافت گشت حتی که بحسود دیگر مقربان در گاه گردید بلکه شاهزادهای والا قدر ^{۱۵} از تقرب او حسد بردند و قابو میجستند که هر گونه او را باید بر ^{۱۶} انداخت و از حضور مقدس جدا ^{۱۷} باید ساخت از آنجا

ج. ۱. د. 'به' ندارد	ب. ۲. 'نموده'	ب. ۳. 'کروده'
ب. ۴. 'فیضان'	د. ۵. 'پیغوله'	ب. ۶. 'شدند'
ج. ۷. 'به' ندارد	ب. ۸. 'سجی' اضافی	ج. ۹. 'باطل' 'سر' 'ستیز' ندارد
ج. ۱۰. 'قیام' 'ورزیده' 'بدرس' 'طلبه' 'علم' 'متوجه' 'شده' و 'وظیفه' او در 'سرکار' 'معلى' 'مقرز' 'گشت' چون 'حقیقت' فضایل و 'کمالات'	ب. ۱۱. 'ج. د. 'مقرر' 'گردید'	ب. ۱۲. 'مجمع الکمالات' ندارد
ج. ۱۳. 'پایه' ندارد	د. ۱۴. 'مقرب' 'الخدمه'	ب. ۱۵. 'نیز' از
ب. ۱۶. 'د. 'بر' 'انداخت'	د. ۱۷. 'جدا' 'ندارد'	

که شیخ مبارك پدر بر گوار او در زمان حیات خود تفسیر قرآن مجید درست کرد لیکن نام نامی حضرت بادشاه در آن درج نکرده بود شیخ ابوالفضل بعد رحلت پدر بی آنکه آن تفسیر قرآن باسم حضرت خاقان زمان درست سازد نسخه بسیار نویسانیده بولایت ایران و روم و شام و دیگر بلاد اسلام فرستاد چون انیمعی بعرض مقدس رسید سخت بر آشفتنند و شیخ ابوالفضل را بسیار از بسیار مؤزد عنایات^۱ فرمودند شاهزاده سلطان سلیم از گستاخی شیخ آزرده خاطر میشود^۲ امرایانی که از خود رائی و بی پروائی او زخم در دلها داشتند قابو یافته مقدمات دور از کار آراسته معروض اقدس گردانیدند درینصورت شیخ معاتب گشته از گورنش منع گردید چون شیخ بمراتب بعرض رسانیده بود که سوای حضرت بادشاه دیگری را نمیدانم و بادشاه زاده ها التجا ندارم و با امرامدات نمیکنم ازینجهت همکنان آزرده میباشند و آنحضرت اینمعنی را نیک^۳ میداشتند و شیخ را بسیار میخواستند و از تقرب او بسیار محظوظ بودند و ساعتی از حضور جدا نمیکردند بعد چند روز تقصیرش معاف کرده مشمول عنایات فرمودند لیکن مرکوز خاطر قدسی آن بود که شیخ چندگاه از حضور پرنور جدا شده قدر عنایات اقدس در یابد بدینجهت بر خدمات دکن رخصت فرموده بودند چون سابقا بتحریر در آمده بالاخر بنمطی که نوشته شده درجه شهادت یافت بی شائبه تکلف و مداخله تصلف شیخ^۴ سراپا دانش تمام عیار سراسر استعداد و صاحب جوهر بود دانش و ادراک او بحدی که در عمر پانزده سالگی از تحصیل جمیع علوم متعارف و تکمیل دانشمندی معروف انقراغ حاصل نموده فضایل^۵ و کمالات او بنوعی که کتب تمام مذاهب از توریت و انجیل و صحف هنود و غیر ذلک بمطالعه در آمده^۶ گوی سبقت از تمامی علمای برده فراست^۷ و فرزاندگی او بنمطی که از گنج خمول بر آمده مصاحب و مقرب بادشاه روی زمین گردید که بمشورت او انتظام مهام ممالك

۱. ب. د: 'عتاب' فرمودند   ۲. ب. د: 'خاطر میبود'   ۳. د: 'میدانند' 'میداشتند'

۴. ب: 'شیخ' ندارد   ۵. ج: 'فضل' و 'کمال'   ۶. ج: 'آورده'

۷. د: 'مراتب' و 'فرزاندگی'

میشد شجاعت و مردانگی و بخت مندی و طالع بلندی^۱ او بنه‌جی که ولایت دکن را بزور شمشیر تسخیر نموده بمنصب پنجه‌رازی و پایه سپه سالاری رسید چندین ادوار باید که بدینگونه صاحب جوهری از مکامن عدم بعرصه ایجاد شتابد و بسی قرون^۲ و دهور مانند تاجنین اهل فطرتی از پرده خفا بمجلای ظهور آید کاشکی در خور کمالات خویش از عمر طبعی بهره‌یافتی^۳ تا در اسری نمایان و خدمتی شایان جان عزیز نثار کردی^۴ با معاوضه^۵ عنایات بادشاه زمان که درحق او مبذول بود از و بظهور سیدی:

نظم

درین باغ سروی نیامد بلند   که باد اجل بخیش ازین نکند
 نهالی^۶ بسنی سال گردد درخت   زیبخش بر آرد یکی باد سخت
 کرافراسیابست دور بیر زال   نیاید^۷ زدست اجل گوشمال
 بهر کار از نیک و بد چاره هست   دلی چاره مرگ نیاید بدست
 در بیان بغی شدن شاهزاده سلطان سلیم خلف بزرگ در زمانی که حضرت خاقان زمان بتسخیر دکن نهضت فرمودند شاهزاده برای استیصال رانا اودیسنگه تعیین شده بود در خطه دلکشای اجمیر اقامت ورزیده و تدبیر تخریب و تادیب را در پیش داشت و راجه مانسنگه در خدمت شاهزاده سپه سالار بود درین ضمن^۸ و از نو شجاعت امرای بنگاله ظاهر گشت که افغانان قابو یافته نسبت نابودن سردار عمده در آندیار مصدر شورش شده اند و فتنه و فساد بر پا گشته و کتور مهاسنگه ولد راجه مانسنگه^۹ که به نیابت پدر در آنولایت بود باندک جنگ شکست یافته راجه مانسنگه باستماع اینخبر بخدمت شاهزاده التماس نمود که چون حضرت بادشاه بتسخیر دکن متوجه هستند اگر شاه زاده از اجمیر نهضت

۱. ب. د: طالع 'مندی'	۲. د: 'قرن'	۳. د: 'یافته'
۴. د: نثار 'کرده'	۵. ج: 'سامعه' عنایات	۶. ج: د: 'نهال' بسی
۷. ج: د: 'نیابد'	۸. ب: 'درین ضمن' ندارد	۹. د: 'ولد راجه مانسنگه' ندارد

فرموده با آله آباس تشریف از ارنی فرمانید شورش بنگاله رفع میشود شاهزاده بموجب التماس راجه و صلاح ملکی از اجمیر کوچ کرده باله آباس^۱ نزول اقبال فرمودند و جاگیر ملازمان خود را که در حوالی آگره بود بطور خود گذاشته محال صوبه آله آباس که بجایگزیر آصفخان جعفر تعلق داشت سرکار خویش گرفت سی لکھه روپیه خزانه صوبه بهار و آنحدود که کنور داس دیوان فراهم آورده بود فوج سرکار فرستاده از آنجا طلبداشت بدون حکم والا چنین امور بعمل آوردن آثار بغی^۲ و گردن تابی شاهزاده بظهور پیوست و ارباب غرض سخنان دور از کار از جانب شاهزاده بعرض حضرت خاقان زمان رسانیدند فرمان عاطفت مشتملبر نصایح ارجمند مصحوب محمد شاه شریف ولد عبدالصمد شیرین قلم صادر گشت لیکن هیچ اثر نمیکرد بعد از آنکه حضرت خاقان زمان از دکن معاودت فرموده در دارالخلافة اکبر آباد نزول اجلال فرمودند و قضیه شیخ ابوالفضل بنمطی که نوشته شده^۳ روداد شاهزاده باسی هزار سوار از اله آباس متوجه آستان قدسی گردید دولتخواهان بعرض قدسی^۴ رسانیدند که آمدن شاهزاده باین کثرت سپاه در حضور والا صلاح^۵ دولت نیست لهذا فرمان عالیشان بنام شاهزاده صادر گشت که آمدن آنفرزند باین روش پسندیده نیست اگر مطلب باظهار جمعیت سپاه است مجرای او بظهور پیوست باید که مردم خود را بمجال جاگیر رخصت کرده جریده بملازمت شتابد و در صورتیکه از بنطرف داهمه بخاطر داشته باشد باز عنان عزیمت بصوب اله آباس برتابد^۶ بعد از آنکه خاطر آنفرزند اطمینان پذیرد اراده ملازمت مقدس نماید شاهزاده در جواب فرمان والا شان عرضداشت مشتملبر عجز و نیاز و عقیدت خویش ار سال داشت و بصوب آله آباس عطف عنان نموده بوده^۷ فرمان والا شان صادر گشت که صوبه بنگاله و اودیسه بآن فرزند مرحمت شده بدانیصوبه شتابد شاهزاده بدانسمت رفتن قبول نکرد ازینمعنی نیز

۱. ج. ۱ تشریف - اله آباس ندارد ۲. ج. ۲ آثار بغی ندارد ۳. د. نوشته شده

۴. د. بعرض اقدس ۵. ج. ۵ صلاح ندارد ۶. د. تیر باید

۷. ب. د. بعد فرمان

مردم سخن و حشمت افرا از جانب شاهزاده بعرض مقدس رسانیدند و موجب برهمزدگی^۱ طبیعت والا گردید سلیم سلطان بیگم را برای دلجوئی خاطر شاهزاده فرستادند آن عصمت عتاب^۲ در اله آباس رفته بهر گونه خاطر رسیده شاهزاده را تسکین داده همراه خود گرفته روانه شد چون یکمزل از اکبر آباد رسید با استدعای شاهزاده^۳ حضرت مریم مکانی والده ماجده حضرت خاقان زمان تشریف برده شاهزاده را بدولتخانه خود آوردند خاقان زمان بموجب امر^۴ حضرت مریم مکانی ملازمت نموده سر بر پای مبارک نهاده یک هزار و پانصد^۵ مهر طلا بصیغه نظر و نهصد و هفتاد^۶ و هفت زنجیر فیل پیشکش گذرانیده آنحضرت از روی عنایات شاهزاده را در آغوش^۷ گرفته از ملاقات فرزند بغایت خوشوقت شدند و دستار از فرق مبارک برگرفته بر سر شاهزاده نهادند و حکم شد که کوس شادمانی بلند آوازه کند در سال چهل و هشتم جلوس والا این قران الهدین گردید بعد چند گاه شاهزاده را به استیصال رانا رخصت فرمودند شاهزاده بواسطه بعضی موانع از روی خلافت حکمی ترك مهم رانا نموده بیرخصت و بی اجازت اقدس باز بطرف اله آباس رفت و باعث آزرده گی خاطر مقدس گردید چون در سال چهل و نهم حضرت مریم مکانی نقاب گزین خلوت سرای بقا شدند خاقان زمان به آئین نیاگان خویش سروریش مبارک^۸ سترده لباس ماتمی پوشیده و نعش مقدسه بردوش گرفته قدمی چند رفتند روانه دهلی کرده بادل بریان و دیده گریان معاودت کردند شاهزاده باستماع این قصبه از اله باس در حضور اقدس رسیده سعادت اندوز ملازمت والا گردید در بیان^۹ رحلت شاهزاده سلطان دانیال در دکه ن موانع^{۱۰} افراط شراب گردید هر چند فرامین نصایح صادر گشت و معتمدان باندر زگوئی تعیین میشدند خود ضبط نه میتوانست کرد يك چند^{۱۱} خانخانان مرزا جان^{۱۲} و

۱. د: 'پز مردگی' ۲. ب: 'قبا' ۳. د: 'تسکین' ---- شاهزاده ندارد

۴. د: 'شاهزاده بوساطت' ۵. ب: د: 'پانصد' ندارد ۶. ج: 'و هفتاد' ندارد

۷. ب: 'آغوش' عاطفت گرفته ۸. د: 'مبارک' ندارد ۹. ج: 'در ذکر'

۱۰. د: 'مویع' ۱۱. د: 'بگنجید' ۱۲. د: 'مرزا جان' ندارد

خواجه ابوالحسن بموجب حکم مقدس^۱ در خلا و ملا دید پایان گذاشته احتیاط بلیغ کردند آن صد^۲ باده بی اختیاری تقریبات شکار^۳ بر انگیزخته بصحرای رفتی و قراولان عرق جانسوز در نال بندوق انداخته میرسانیدند و گاه روده^۴ گوسفند از شراب پر کرده زیر دستار پنهان می آوردند رفته رفته از افراط باده کشی و میکساری شاهزاده زار و بزار گشت و اشتها ضعیف تر گردید بحدی که بوی طعام ازینش عقرب^۵ گزیده^۶ تر می نمود حواس ظاهر معزول العمل شد و بیماری سخت روداد تا چهل روز بر بستر هلاک افتاده بود هر چند اظهار تدبیرات نمودند و بمعالجات پرداختند سودمند نیاید:

بیت

نمیدانند اهل غفلت انجام شراب آخر   بآتش میزدند این عاقلان از راه آب آخر
بالآخر بتاریخ بیست و هشتم شهر شوال سنه پنجاهم جلوس والا مطابق هزار و
سیزده هجری در عمر سی و نه سال و ششماه ازین دار فنا بعالم بقا رحلت نمود این داستان
جانگاه را دنی باید از سنگ سخت تر تا بشرح در آرد و این قصه^۷ جانسوز را جانی باید از
ازین قوی تر تا^۸ بیان تواند کرد از ارتحال آن نونهال گلشن اقبال در عین بهار جوانی و آغاز
شگوفه زندگانی حضرت بادشاه را حالتی روداد که بهر کس بنیاد^۹ خروش دلخراش و اوحه^{۱۰}
جگر تراش بر آورده میگفتند هیات هیات برقی از غضب آلهی نازل گشت و خرمن عیش
و عشرت را سوخته گردانید و ابر سیاه قهر ایزدی برخاست و گلشن آرام و مسرت خاطر
را بخاک برابر ساخت گاهی شعله آتش غم در کانون سینه افروختن آغاز کردی و گاهی
خار خار الم چون پیش زنبور در خاطر خلش نمودی:

بیت

دردی بدل رسید که آرام جان برفت   شد حالتی پدید که تاب و توان برفت

۱. ب: حکم 'والا'   ۲. د: آن 'چند'   ۳. ب: د: 'سرکار' ج: 'شکار' ندارد

۴. د: 'گزیده' ندارد   ۵. ج: 'تا' ندارد   ۶. ب: ج: 'مباد'

۷. ب: ج: 'نوحه'

دربیان رحلت حضرت خاقان زمان آنحضرت از قصه شاهزاده سلطان مراد سابقا غمناک داند و هکین میبودند درینولا که این حادثه جانگاہ حادث گشت داغ بالای داغ^۱ گردید هر دو زخم غم پر دل^۲ نشست و دو نشتر الم بر جان شکست و دو دریای هموم طوفانی گردد دو^۳ برق غموم جان ستانی نمود از کثرت اندوه آنحضرت بر بستر بیماری افتاده و مزاج اقدس از مرکز اعتدال انحراف پذیرفت ذاتی که سلامتی عالم در سلامت او بود از کسوت صحت عاری^۴ گردید و وجودی که نظام سلسله جهان از میان عدالت او سمت^۵ انتظام داشت از حلیه تندرستی عاطل گشت خیرخواهان برای^۶ صیحت و شفا بمزارات شریفه و اماکن متبرکه بس هدایا و صلوات فرستادند و بفقرا و صلحا فراوان صدقات دادند حکیم علی که سر آمد حکمای روزگار بود متصدی معالجه گردید تا هشت روز دست تصرف باز داشت و طبیعت مقدس را بحال خود گذاشت که شاید بقوت خویش دفع عارضه تواند نمود چون بیماری باستداد انجام شد^۷ روز نهم بمدادا پرداخت تا ده روز هر چند تدبیرات معالجات بکار برد فایده نکرده باستهال متحیر گردید آوازی^۸ که از تاثیرات آن آب از جریان بند توانست کرد بکار رفت اما سودمند نیفتاد و چند مرض مختلف جمع شد که معالجه یکی موجب از دیاد دیگری میشد؛

بیت

چو آید^۹ قضا از مدادا چه سود   چه جای پزشک از مسیحچه سود
چو اندازه بگذشت سوالمزاج   فرماند عاجز طیب از علاج
و درینمدت آن شیر دل قوی همت باوجود کمال ضعف و دانیه دیدار از منتظران باز
بگرفتند و هر روز بجلوه جمال جهان آرای خویش آرام بخش مترصدان میشدند چون
عارضه مستولی و ضعف قوی گشت روز دوم حکیم علی دست از معالجه باز کشید و

---

۱. د: داغ 'الداغ'   ۲. ج: غم 'نزول به'   ۳. ب، ج: 'کردو دو'
۴. د: 'غازی' گردید   ۵. د: او 'همت'   ۶. د: 'روی' صیحت
۷. ج: باستداد 'کشید'   ۸. ج: متحیر 'کردند دوی'   ۹. ب: 'چو' آمد

از بیم آنکه مباد پرستاران حرم خاص از اشتعال آتش مصیبت قصد جان او کنند آنحضرت را بحالت نزع گذاشته بجانب شیخ فرید بخاری گریخت شب چهارشنبه دوازدهم جمادی الآخر سنه هزار و چهاردهم^۱ هجری مطابق چهارم آذرماه الهی سنه^۲ پنجاه و یک ج لوس والا عمر گرامی بشصت و پنجسال گئی رسیده بود در شهر اکبر آباد روح مقدس بعالم علوی خراسید و آن صدر نشین اورنگ خلافت سریر آرای ملک بقا گردید و سایه بذات پیوست روز دیگر تخیر و تکفین نموده وجود مظهر دریاغ سکندره حوالی اکبر آباد بجوار رحمت ایزدی سپردند پرستاران حرم سرای مقدس موی ها کند ندید و چهره ها خراشیدند و خاصان بارگاه اقدس گریبان چاک کردند^۳ و در خاک و خون غلطیدند از مشاهده اینحال قیامت انگیز خون از خارا میچکید و از آتش سینه و آب چشم کبود پوشان دانان^۴ سپهر می سوخت و جیب آفتاب تر میشد ازینواقعه ها بله سپر برگردان را^۵ از فرط غم بیای رفتار سست گردید و مهر رخشنده از غایت الم راه مشرق کم کرده سراسیمه حال گشت ماه از و فور اندوه تن بکاستگی در داد و ستارگان صورت اشک پذیرفت:

نظم

دگرگون شده آسمان و زمین   ز فوت شهنشاه دنیا و دین
دل خلق شد ز آتش غم کباب   بنائی جهان^۶ از حوادث خراب
همه کرد جامه^۷ سیاه و کبود   ز خون دل^۸ چشمهارا ندرود
همه بر سر افشانند از عرصه^۹ خاک   چو جامه همه سین ها کرده چاک
فضای اهل دانش و شعرای صاحب سخن تاریخ فوت آنحضرت^{۱۰} بعبارت رنگین
و اشعار متین بتحریر در آورده داد سخنوری دادند از آنجمله آصفخان جعفر چنین گفته^{۱۱}:

۱. د: چهاردهم هجری   ۲. ب: ماه الهی ندارد   ۳. ب، ج، د: گریبان جان دریدن

۴. ب: دامان   ۵. ج: سپهر سرکرد   ۶. ا: نشان

۷. ج: همه جامه گرد و سیاه   ۸. د: دل از چشم   ۹. ب، ج: غصه خاک

۱۰. ج: آنحضرت ندارد   ۱۱. ج: گفته اند: چنین کرده

تاریخ

قوت اکبر شد از قضای الله گشت تاریخ فوت اکبر شاه
مدت سلطنت پنجاه و یکسال و دو ماه و نه روز ابوالمظفر نورالدین محمد
جهانگیر بادشاه عرف شاهزاده سلطان^۱ سلیم بن جلال الدین محمد اکبر بادشاه بروز
پنجشنبه بتاریخ چهاردهم جمادی الثانی سنه یکهزار و چهارده هجری بساعت مسعود
که مختار^۲ انجم شناسان رصد بند و منظومه ستاره شماران فکرت بلند بود در قعله ارك
دارالخلافت اکبر آباد که سن شریف آنحضرت بحساب قمری^۳ سی و هفت ساله بود
اورنگ خلافت را بجلوس اقدس ارتفاع آسمانی بخشید^۴ و جهان را جشن^۵ عشرت و آئین
دولت تازه گشت و تقاره عیش و شادمانی بلند آوازه شد بارگاهی ترتیب یافت دلکش
تراز بزم فریدونی و انجمنی آراسته گشت بائین بایری و همایونی جهان پیر برگ و نوای^۶
جوانی از سر گرفت و عالم دلگیر عشرت فراموش کرده را بیاد آورد سپه سالاران جهان
کشا و سرداران صف آرا فوج فوج^۷ تسلیمات مبارکبادی و کورنشاد^۸ شادی بتقدیم
رسانیدند و طوایف اعظم و اهالی و افاصل و موالی مراسم نهنیت و تعظیم بجا آوردند؛

نظم

سرای جهان را نوای^۹ سرود فرستاد هر دم بشادی درود
یمین و یسار و فراز و نشیب بتد هیچ پیدا خرائین و زیب
در آن جشن فرخنده محمد شریف ولد خواجه عبدالصمد شیرین قلم را بخطاب
امیرالامرائی و منصب جلیل القدر و کالت سرافراز فرموده مهر اشرف بجواهر زواهر
قیمتی آراسته بدست اقدس پیرایه گردنش ساختند و مرزا غیاث بیگ بخطاب اعتماد
الدوله و مرزا جان بیگ را که در زمان شاهزادگی دیوان بود بخطاب و زیر المالك اختصاص

۱. ج: 'سلطان' ندارد

۲. د: 'باختیار'

۳. ج: 'جناب قدسی'

۴. ج: 'بخشیدند'

۵. ج: 'جهان بزرگ و نوای د: 'پیر برگ و نوای'

۶. ب: 'عیش و عشرت'

۷. ب: 'نوانین' سرود

۸. ب: 'نشاد' این 'شادی'

بخشیده هر دو را بخدمت دیوانی شریک کردند و زمانه^۱ را که در زمان^۲ شاهزادگی خدمات شایسته بتقدیم رسانیده بوده بخطاب مهابت^۳ خانی و شیر^۴ خان لودی را بخطاب^۵ صلابت خانی نواختند و بعد چند سال صلابت خان بخان جهان مخاطب گشت و شیخ فرید بخاری که از سادات عظام معه سوی و ترتیب یافته حضور حضرت بادشاه جنت^۶ آرامگاه بود و خدمت بخش دیگری خرد^۷ داشت بمنصب پنجهزاری ذات و سوار^۸ پایه بلند میربخشیگری سرافتخار بر افراخت و راجه ماسنگه را خلعت چهارقب و شمشیر سرصع و اسب خاصه لطف فرموده بصوبه داری بنگاله رخصت فرمودند و خان اعظم مرزا عزیز گوکلتاش و آصف خان جعفر را که از صوبه بهار در حضور اقدس رسیده بود بانواع عواطف سرافراز فرموده در حضور مقدس داشتند^۹ و همچنان اسرایان دیگر بقدر مراتب بعنایات پیغامات عز افتخار و شرف امتیاز یافتند بیان بغی شدن شاهزاده سلطان خسرو خلف بزرگ و دستگیر شدن او بعد از جنگ^{۱۰} پور بزرگ آنحضرت سبب صحبت خوشامد گویان گور باطن خیال سلطنت در سر داشت چه حضرت بادشاه غفران پناه در زمان رحلت فرموده بودند که شاهزاده محمد سلیم یعنی جهانگیر^{۱۱} عیش دوست است قابلیت سلطنت ندارد و سلطان خسرو پسرش بجمع خوبیها آراسته قابل خلافت است باین تقریب باخولای در دماغش جا گرفته همیشه از پدر والا^{۱۲} متوحش در سیده می بود بعد ششماه از جلوس مقدس شب یکشنبه هشتم ذی الحجه با معدودی از محرمان راز و معتدان خانه بر انداز از ارك دارالخلافت اکبر آباد بر آمده براه فرار پیش گرفت از کوته اندیشی او امیرالامرا واقف گشته^{۱۳} بی توقف بملازمت اقدس رسیده این خبر متوحش^{۱۴} بعرض والا رسانید همانساعت بخشی الملك شیخ فرید بخاری را با اکثر از امرا برسم

۱. ج. ب. زمانه 'بیگ' را ۲. ج. د. در 'ایام' ۳. ب. 'نهایت' د. 'حیات' جانی
 ۴. ج. د. 'پیر' خان ۵. د. 'انخطاب' ۶. د. 'حضرت' ج. 'بادشاه جنت' ندارد
 ۷. ب. 'جزو کل' داشت ۸. ب. ج. 'سوار' و پیاده ۹. د. 'حضور' اقدس داشت
 ۱۰. ج. د. 'ذکر بغی' (د. شدن) شاهزاده سلطان خسرو و دستگیر شدن بعد از جنگ
 ۱۱. ب. 'یعنی جهانگیر' ۱۲. ج. ب. 'والا' قدر ۱۳. ب. 'واقف' شد ۱۴. ب. د. 'خبر' 'موحس'

منقلا رخصت فرمودند و در آخرهای شب آنحضرت نیز بدولت و اقبال رایت توجه بر
افراشتند در سواد^۱ شهر صبح مراد بر دسید مرزا حسن پسر شاه رخ مرزا که رفیق طریق
یعنی شاهزاده بود^۲ در ظلمت شب راه مقصود کم کرده سرکشته بادیۀ ادبار میگشت^۳
اولیای دولت گرفته آوردند بموجب حکم والا حواله اهتمام خان^۴ کوتوال گردید که در
زندان مکافات گرفتار باشد القصه چون شاهزاده در ستهرا رسید حسن بیگ^۵ بدخشی که
از کابل می آمد شاهزاده ملاقات نموده رفیق ادبار گشت در اثنای راه هر کس را می
یافته غارت میکردند و سراها را آتش میدادند و اسپان مسافران و سوداگران و طوایل
سرکار بادشاهی که در ماکن سر راه بود گرفته به پیاده های همراهی می بخشیدند تا
آنکه بلاهور رسید عبدالرحیم دیوان از بر کشتگی زبسا بخت^۶ آمده برفاقت کرد و دلاور
خان^۷ صوبدار لاهور اختیار ملاقات نکرده در استحکام قلعه اهتمام^۸ نمود شاهزاده هر چند
سعی کرده قلعه لاهور بدست نیامد چون خبر آمدن شیخ فرید بخاری بالشکر^۹ گران در
نواحی سلطانپور شهرت پذیرفت شاهزاده دست از لاهور باز داشته رو بجانب شیخ فرید
آورد و در حوالی گویندوال هر دولشکر باهم پیوستند و نائیره جدال و قتال گرم گشت و
اکثری از طرفین گشته شدند همدرین اثنا خبر نزول رایات اقبال در رسید شیخ فرید در
محاربه گرم تر گردید شاهزاده تاب نیاورده با حسن بیگ بدخشی و دیگران رو بفرار نهاد و
مقارن اینحال حضرت بادشاه نیز در انعرصه نزول دولت فرموده^{۱۰} راجه با سورا که از
زمینداران عمده کوهستان پنجاب در آن نزدیکی بملازمت اقدس رسیده بود بتعاقب
شاهزاده رخصت فرمودند از غایت عنایت شیخ فرید را که از شاهزاده مظفر شده بود در
آغوش مبارک گرفتند دشت در خیمه گذرانیده روز دیگر متوجه لاهور شدند شاهزاده
میخواست که بجانب اکبر آباد روانه شود و حسن بیگ بدخشی ظاهر کرد که بکابل

ج. ۱: 'سوا'	ج. ۲: 'و' اضافی	ج. ۳: 'بود'
ج. ۴: 'انها محال' کوتوال	ج. ۵: 'بیگ' ندارد	ج. ۶: 'د' 'کشتگی بخت'
ج. ۷: 'دلاوران'	ج. ۸: 'اهتمام' تمام نمود	ج. ۹: 'لشکر' گران
		ج. ۱۰: 'نمودند'

رسیدن بصلاح مقرون است چون جاگیر من در راه است سامان نموده بکابل برسم و از انجاء جمعیت فراهم آورده رو به هندوستان آریم^۱ چه حضرت ظهیرالدین محمد بابر بادشاه و حضرت نصیرالدین محمد همایون بادشاه بتقویت کابل هندوستان را گرفته بودند و دیگر سخنان دور از کار در میان آورد لهذا شاهزاده ناوان بحسب صلاح حسن بیگ بدخشی روانه بسمت کابل گردید چون بدریای چناب رسید خواست که از گذر شاه پور بگذرد کشتی بهم نرسید از آنجا برگشته برگذر سودهره آمد وقت شب به بر دو بسیار^۲ يك کشتی بهم رسید میخواست که از دریا عبور نماید از شور و غوغای چودهری سودهره واقف گشته ملاحان را از گذرانیدن تابع شد چون صبح بردمید^۳ شهرت پذیرفت که این شاهزاده است ابوالقاسم خان و بلال^۴ خان خوجه سرای که در حدود گجرات بودند ازین معنی اطلاع یافته در رومیدهد^۵ و شاهزاده را گفت^۶ با حسن بیگ بدخشی و عبدالرحیم گرفته در گجرات بردند و حقیقت را بدرگاه والا عرضداشت نمودند^۷ روز دوشبه سلح محرم سنه یکهزار پانزده هجری در باغ کامران مرزا واقعه لاهور ایمنی بعرض والا رسید بموجب حکم اقدس امیرالامرد در گجرات رسیده شاهزاده را با همراهانش در حضور وال آورد شاهزاده^۸ دست بسته و زنجیر در پا انداخته بتوره چنگیز خانی از طرف چپ به پیشگاه قهرمان^۹ حاضر آوردند حسن بیگ بدخشی را دست راست شاهزاده و عبدالرحیم را دست چپ ایستاده نمودند حکمشد که خسروخسران زاده را مسلسل محبوس دارند و حسن بیگ بدخشی^{۱۰} را در پوست کاو و عبدالرحیم را در پوست خر کشید و از گون بر در از گوش نشانده بر دو را شهر بگردانند فرمان پذیران بموجب حکم والا بعمل آوردند پوست گاو برود بر خشك شد حسن بیگ بدخشی زیاده از چهار پهر

۱. ب: 'آریم' ۲. ج: شب 'بود' يك ۳. ج: 'و' شهرت
 ۴. د: 'هلال' خان ۵. ب، ج، د: 'رسیدند' ۶. ج، د: 'گفت' ندارد
 ۷. ج: 'نمود' ۸. ا: 'رایا' شاهزاده 'ندارد' ۹. ب: 'قدویان' ج: 'قدمان' د: 'فرمان'
 ۱۰. ج: 'را دست' بدخشی 'ندارد'

زنده نماند و به تنگی نفس در گذشته بمکافات اعمال رسید و عبدالرحیم که در پوست خر کشیده بود از استداد و حرارت که درواستیدا آورد خیار و ترب و غیر ذلک آنچه از رطوبت سیافت میخورد آن روز و شب زنده ماند روز دیگر بحسب التماس بار یافتگان محفل عالی حکم شد که او را از پوست خر بر آرند گرم در پوست بسیار افتاده بود بهر حال جان برد و بروفق حکم معلى از باغ کامران مرزا تا دروازه دولتخانه لاهور جمعی را که بادشاه زاده رفاقت کرده بود و دو رویه بردار کشیدند بطریق نسل فوج فوج^۱ از پیکرهای بیجان بر سر چوینادر هردو طرف ایستاده نمود آری^۲ عجیب و تماشای غریب مینمودند و بندگان در گرداب تحیر و تحسر^۳ می افتادند و عجب حالتی بر نظار گیان رو میداد عالم عالم مردم از شهر تماشای آن حاضر شدند شاهزاده را بر فیل سوار کرده از میان دارها گذرانیدند با همراهان خود را بدینخال به بیند شاهزاده از دیدن حالت رفیقان خویش در عرق خجالت غرق گشت و نزدیک بود که ازین شرمساری قالب تهی نماید^۴ بهر حال از آنجا در قلعه آورده در زندان تادیب محبوس نمودند بعد چند سال که حضرت خاقان زمان بمجموعه کمالات صوری جامع آیات معنوی مظهر ایزد پرستی و خدا شناسی بچندروپ سنیاسی ملاقات گردید^۵ و از صحبت آن درویش خدا اندیش محفوظ شدند آنصاحب حال و قال بدلائل معقوله و منقوله درباب تخلص شاهزاده سفارش نمود لهذا چندگاه بار سلام یافت اما خلاصی او بگردید و نیز نوبتی چون آنحضرت جشن نوروزی آراسته اسباب عیش و عشرت آراسته^۶ بودند شاهزاده سلطان پرویز التماس نمود که با تماسی برادران در ظل عاطفت اقدس بکامرانی و کامیابی هستم مگر برادر کلان یعنی شاهزاده خسرو در شکنجه تادیب گرفتار است چون مدتی در زندان مانده و بمکافات کردار رسیده حضرت درحق او مهربان شوند بموجب التماس شاهزاده سلطان پرویز چندی روز خلاصی یافته باز محبوس گردید و در زمانیکه پادشاهزاده سلطان خورم المخاطب شاه

۳. ج: 'بحر'؛ د: 'تحسر'

۲. د: 'نموداری'

۱. د: 'فوج' ندارد

۶. ب: 'ج: 'پیراسته'

۵. ب: 'کردند'

۴. ج: 'تهی' کند'

جهان بهم دکهن رخصت گشت شاهزاده خسرو را مسلسل حواله کردند چنانچه در سال پانزدهم جلوس والا درهما نظرف زندان خانه ودیعت حیات سپرد و بر زبانها افتاد که پادشاهزاده شاهجهان او را آنچنان تنگ کرد که در زندان فنا گرفتار گشت القصه چون شیخ فرید بخاری بر شاهزاده سلطان خورم فتح یافت بجلدوی اینخدمت بخطاب مرتضی خان سرافراز گشت و بموجب التماس شیخ مذکور در پرگنه نهروال^۱ بمکانی که شیخ فرید^۲ رایت فتح برافراخته^۳ بود شهر آباد کرده و سرائی وسیع احداث نموده بفتح آباد موسوم فرمودند و آن پرگنه بجایگیر شیخ فریدالمخاطب بمرتضی خان مرحمت گشت توجه^۴ موکب والا بسیر کابل و سوانح بدایع در منزل علی مسجد و غیره^۵ در آغاز سال دویم از لاهور متوجه سیر و شکار کابل شده بعد قطع منازل چون منزل علی^۶ مسجد مورد^۷ خیام اقبال گردید عنکیوئی بنظر اقدس در آمد که بکلافی مقدار حر جنگ بود و گلوی ماری که بداری^۸ دو درعه شرعی باشد گرفته می فشار و لحظه تماشا فرمودند تا آنکه باز جان داد و اینمعنی باعث تعجب گردید از اینجا منزل بمنزل طی مسافت بموده بدارالملک کابل رسیده نزول اقبال فرمودند و از سیر اماکن آن دیار خط وافر برداشتند و بموجب حکم والا متصل باغ^۹ شهر آرا^{۱۰} که حضرت ظهیرالدین محمد بابر بادشاه احداث نموده^{۱۱} بودند باغی مطبوع و دلکش موسوم بباغ جهان آرا طرح افکندند و جوئی که از گذر گامی آید در وسط خیابان آن نزهتکده جاری گردید^{۱۲} که از لطافت و نزاهت باب سلسبیل پهلوی میزند و تا این زمان هر دو باغ از^{۱۳} کمال طراوت و نضارت سیرگاه مقرری کابل است و شاه لالان مشهور در زمان^{۱۴} بودن کابل بعرض رسید که در میان

۱. ب: 'بهر و وال' ج: 'سهر و وال' د: 'دوال' ۲. ب: ج: د: 'فرید' ندارد ۳. ب: ج: 'بیر' 'افراشته'
 ۴. ب: ج: 'بتوجه' د: 'متوجه' ۵. ب: ج: د: 'در منزل' --- و غیره 'ندارد' د: 'از' آغاز
 ۶. ج: 'منزل علی' ندارد ۷. د: 'مسخر' ۸. ب: د: 'بدرازی'
 ۹. د: 'باغ' ندارد ۱۰. ج: د: 'شهر' 'اورا' ۱۱. ب: 'فرموده'
 ۱۲. ب: 'کردند' ۱۳. د: 'با' کمال ۱۴. ج: 'مشهور' قدر بود

ضحاک و با میان که جانب بلخ بسرخد کابل^۱ قلعه شده کوهی است که در آن بدفن خواجه^۲ تابوت میگویند و مدت چهار صد سال از تاریخ وفات او نشان میدهند اعضایش از هم ریخته و مردم رفته زیارت میکنند و بر گردنش زخمی است که چون پنبه را از فراز آن بر میگردند خون تر شیع مینماید تا همان پنبه بالای زخم نهند خون از جریان نمی ایستد برای تحقیق اینمقدمه معتمد خان عرت محمد شریف مولف اقبالنامه جهانگیری تعیین گشت و جراحی همراهش رخصت یافت که زخم بچشم خود دیده آمده حقیقت را بعرض رسانید معتمد خان بر^۳ آنسر زمین رفتند از مردم آنحدود واقف شده زیر^۴ کوهی که متصل با میان واقع است رفت در آن کوه دری نمودار گشت مقدار دونیم درعه از زمین بلند یکی را بر فراز آن بر آورده بوسیله دستگیری او بالا شده با چند کس دیگر درون آن برفت ایوان سه^۵ درعه عرض و درون ایوان خانه مربع چهار درعه در چهار درعه^۶ بود در آن تابوتی بنظر در آمد مشعل روشن کرده تخته از بالای تابوت بر داشتند میت را دیدند که بآئین اهل اسلام رو بقبله خوابیده و دست چپ بر ستر عورت دراز کرده مقدار نیم درعه که پاس^۷ بالای ستر مانده و از اعضایش آنچه بر زمین پیوسته بوسیده از هم ریخته است و بقیه دست و چشم بر هم زده و دندان^۸ یکی از بالاد یکی از پایان در لب ها نمایان و گوش که^۹ بر زمین پیوسته تالختی از گردن خاک خورده و ناخن های دست و پا درست داشت لیکن زخم معلوم نگشت و از کهن سالان آندیار چنان بظهور پیوست که در جنگ چنگیز خان و سلطان جلال الدین سبکتگین^{۱۰} در سنه هشتصد و ده هجری اینمرد شهید شاه^{۱۱} شده و از همان مدت در اینجا همین طور افتاده معتمد خان بعد تحقیق اینمقدمه در حضور پرنور رسیده حقیقت بعرض مقدس^{۱۲} رسانید فرمودند که از عجایب قدرتهای ایزدی و بدایع حکمتهای سرمدی و قوع این غرایب چه عجب بالجمله بعد سیر و شکار

۱. ب: کابل است	۲. ج: بدفن خورده	۳. د: در آنسر زمین
۴. ج: رند کوهی	۵. ب: سه درعه طول و یکنیم	۶. د: در چهار ندارد
۷. ج: کرماس بالای	۸. ج: زده و دیدن	۹. د: بر زمین گوش که ندارد
۱۰. ب: سبکتگین ندارد	۱۱. ب: شاه ندارد	۱۲. ب: مقدس ندارد

کابل و گلکشت آن مکان عشرت پیرا خط وافر برداشته هندوستان فیض نشان معاودت فرمودند در بیان^۱ ذکر آمدن نورجهان بیگم زوجه شیرافگن خان بحرم سرای قدسی این شیرافگن علی قلی استجلو نام داشت سفر حی شاه اسمعیل خلف شاه عباس^۲ صفوی والی ایران بود بعد از آنکه شاه اسمعیل برحمت حق پیوست علی قلی مذکور از راه قندهار در زمان خلافت حضرت بادشاه خلد آرا هگاه بهندوستان آمد چون بملتان رسید او را بخانخان مرزا خان که متوجه فتح تهته بود ملاقات دست داد خانخانان حقیقت او را مروض درگاه والا داشت و غایبانه در سلك بندهای آستان فلك نشان منظم^۳ ساخت و او در آن مهم ترددات نمایان بظهور آورده بعد فتح تهته چون در حضور رسید بموجب التماس خانخانان بمنصب لایق سرافراز گشت و در عهد سلطنت حضرت بادشاه پسر افگن خان^۴ مخاطب شد^۵ و در صوبه بنگاله جاگیر یافت چون طبعش بفتنه جوی و شورش طلبی مقطور^۶ بود در زمانی که قطب الدین خان ولد شیخ سلیم بصوبداری بنگاله رخصت یافت بخان مذکور اشاره رفت که اگر شیرافگن خان^۷ بر جاده صواب ثابت قدم بوده باشد بحال خود داشته سرگرم خدمت دارد والا روانه درگاه^۸ سازد در صورتیکه بحضور والا نیاید بسزا رساند قطب الدین خان در بنگاله رسیده بعد چند گاه روانه تردد آن کرده^۹ شیرافگن خان^{۱۰} که در انحودود جاگیر داشت استقبال نمود در وقت ملاقات مردم قطب الدین خان هجوم آورده و در او^{۱۱} گرفتند شیرافگن طرز وضع مردم معانیه نموده شمشیر کشیده بر شکم قطب الدین خان چنان زخم کاری برد که زوده او بیرون^{۱۲} افتاد و همانجا بجان بحق تسلیم که در آن حال زمان قطب الدین خان^{۱۳} هجوم آورده شیرافگن خان را بقصاص خون آقای خویش بقتل در آوردند صبیح غیاث بیگ المخاطب به اعتماد

۱. ج. د: در بیان ندارد	۲. د: شاه غیاث	۳. ج: مصمم، د: منظم ساخت
۴. ب. ج: خان ندارد	۵. ب. د: مخاطب گشت	۶. د: مقطور و مقهور بود
۷. ا: خان ندارد	۷. ب. د: درگاه والا	۷. د: تردد او کرده ج: گردید
۱۰. ب: خان ندارد	۱۱. د: او بر گرفته	۱۲. د: بر
۱۳. ج. د: چنان ----- قطب الدین خان		

الدوله در حباله زوجیت شیر افگن خان مذکور بود این غیاث بیگ پسر خواجه محمد شریف طهرانی است خواجه در منادی حال دیوان همگی^۱ محمد خان تبکلو حاکم هرات بود که در وقت تشریف بردن^۲ حضرت نصیرالدین محمد همایون بادشاه بعراق بموجب امر شاهی خدمت شایسته بتقدیم رسانیده و فرمان شاه طهماسب والی ایران درباب سرانجام ضیافت و مهمانداری که در اکبر نامه داخل شده^۳ بنام همین محمد خان است بعد فوت محمد خان مذکور خواجه محمد تشریف مذکور شاه طهماسب پیوست و بوزارت سراقازی یافت بعد از آنکه خواجه مذکور فوت شد خواجه عنایت بیگ در خواجه طاهر هردو پسرانش بهندوستان آمده و^۴ خواجه غیاث بیگ دو پسر و یک دختر داشت بعد رسیدن قندهار دختر دیگر تولد شد از آنجا روانه شده در فتح پور سیکری بملازمت حضرت بادشاه جنت آرامگاه سعادت اندوز گردیده بمقتضای کاردانی در اندک فرصت دیوان بیوتات گردید چون نویسنده کاروان و خوشنویس بود و شعر متین داشت و در کار کشای اهل حاجات و رشوت گری بی نظیر بود روز بروز پایه قدرش افزود و موجب پیش آمد او^۵ شد و دختر دویم که در قندهار ولادت یافته بود در عقد نکاح شیر افگن در آورد که در نیولا که شیر افگن بنوبتی که نوشته شده گشته شد متصدیان صوبه بنگاله منکوحه او را که دختر خواجه غیاث بیگ بوده باشد و در ماده فرستادش بدرگاه فلک اشتباه حکم جهان مطاع صادر شده بود روانه حضور مقدس نمودند از آنجا که طنطنه جمال بیمثال آن ماه رو بروی^۶ تمثال در مسامع جهانیان میرسید وصف حسن و خوبی آنخدیو کشور محبوبی السنه عالمیان بدینمط جاری بود که تقایش ازل بزیبائی او بر لوح وجود نقش نکشیده و مصور بمنزل رعنائی او در جریده هستی شکلی نیا فریده مهر درخشان از چهره رخشان او نور بوام میگرد^۷ و ماه تابان از تابش رخسارش پر انوار اورو شی میخواهد خانه^۸ در تعریف

۱. ب: دیوان 'بیکی' ۲. ج: د: 'بردن'

۲. ج: د: 'بردن'

۱. ب: دیوان 'بیکی'

۶. ب: رو 'پری' تمثال

۴. د: 'خواجه' آمده و 'تدارد' ج: ۲. 'درست'

۸. ب: د: 'همخواست' خانه

۷. د: 'میگرفت'

رویش فواره نور میشود و نامه در توصیف رخسارش چون چمن بهارین میگردد؛

نظم

قدش نخلی^۱ ز رحمت آفریده زستان^۲ لطافت سر کشیده
 رخس ماهی ز اوج برج فردوس ز ابر و گرد آن مه خامه در قوس
 بزیر چرخ کس پیدا نه گردد که رویش بیند و شیدانه گردد
 حضرت خاقان زمان باصغای خوبیهای آنماه بقا تخم عشق و محبت در مزرعه
 جان می افشانند در اینصورت عجب نیست که شیر افکن بموجب امر والا بقتل رسیده
 باشد چون هنگام طلوع کوکب طالع و ایام سطوع اختر بخت آنملکه روزگار در رشید در
 سال شسم جلوس والا داخل حرم سرای خاص گردیده نخستین نور محل خطاب یافت
 بعد آن بنور جهان بیگم مخاطب گشت آنحضرت شیفته حسن بی نظیر و فریفته بقای
 دلپذیر آنماه منیر فلک خوبی کشتند و مست باده محبت شده دل و جان و ملک و مال در
 برده^۳ عشق آن نازنین باختند اخبار و فریفتگی و شیفتگی آنحضرت بر حسن^۴ دلفریب آن
 مهبوس^۵ در اکناف گیتی انچنان اشتها یافت که حکایت خسرو در محبت شیرین و
 داستان مجنون در عشق لیلی مشهور بود بلکه آن داستان کهن او جریده روزگار منسوخ
 گشت و این حکایت نور بر اسنه خورد کلان^۶ جاری گردید:

نظم

ز جام محبت چنان مست شد که سر رشته کارش از دست شد
 فرو بست چشم خرد دست عشق خرد را چه کار است با مست عشق
 دلش بود مشغول محبوب و بس نه فکر جهان و نه پروای کس
 مقام شبیهه حضرت جهانگیر بادشاه و نور جهان بیگم^۷

۳. ب: در برد؛ ج: ده؛

۲. ج: زبوستان؛

۱. ج: قد نخل؛

۴. ب: ج: خورد و بزرگ؛ د: خورد و کلان؛

۵. ج: ماه و ش؛

۴. ج: بحسن؛

۷. ب، ج، د: مقام بیگم ندارد

ز مام ارادت برو داده^۱ بود کز و شور بر جاننش اقتاده بود
 بجان بود در بند اذعان او نمیزد^۲ نفس جز بفرمان او
 الحق بیگم در حسن و خوبی طاق و در نیکذاتی و فیض بخشی شهره آفاق بود در
 خوش خلقی و خوش خوئی بی همتا و در نیک نهادی و نیکنامی یکتا از فرط عقل و دانش^۳
 روشن ضمیر و بعلو^۴ فطرت عیدیم النظیر^۵ بانتظام امور سلطنت سکندر اندیشه و بانتاق
 مهمام مملکت ارسطو پیشه بداد و دهش بی محابا و به بخشش و بخشایش حاتم آسا در
 خدا جوئی و خدا طلبی درویش کردار در شجاعت و دلاوری مردانه وار چنانچه گفته اند؛

بیت

نور جهان گرچه بصورت زنست در صف مردان زن شیر افکن است
 طبع متین و شعر رنگین داشت اگرچه از بیگم اشعار دلپذیر بسیار است اما در
 ایامی که دو ستاره دم دار و دودنت^۶ طلوع شده اش شاه بیت خوب گفته؛

بیت

ستاره نیست برین طول سر بر آورده فلك بشاطری شاه سر بر آورده
 و نیز در باب عید گفته؛^۷

بیت

هلال عید ز دور^۸ فلك هویدا شد کلید میکرده کم گشته بود پیدا شد
 القصه تمامی امور سلطنت و مهمام مملکت بقبضه اقتدار و کف اختیار نور جهان
 بیگم در آمد^۹ و رفته رفته کار بجائی رسید که از بادشاه جز نامی نماید^{۱۰} و آنحضرت میفر

۱. ج: بر آورده بود ۲. ج: نمیرد ۳. ب: و دانش

۴. ج: علو فطرت ۵. ب: ج: فطرت و فراست عیدیم التسطیر و با

۶. ب: و تب دلج: فیله و دهر و طلوع ۷. ج: گفته است ۸. ب: بر اوج ج: روز فلك

۹. ج: در آید ۱۰. ج: نامی نمیشد

مودند که من سلطنت بنور جهان بیگم از رای داشتم غیر از يك سیر شراب و نیم سیر
گوشت مرا هیچ نمی باید آن کد بانو در جهرو که می نشست تمامی امرا حاضر شده^۱
کور نشات و تسلیمات بجامی آوردند و گوش بر فرمان داشته مطابق احکام قدسیه عمل
مینمودن^۲ و فرامین بنام امرای متعینه ممالك محروسه صادر میشد و طغرای فرامین چنین^۳
می نوشتند حکم علیه عالیة امهد علیا نور جهان بیگم و سجع مهر این بود:

سج

نور جهان گشت بفضل^۴ آله همدم و همراه از جهانگیر شاه
اگرچه سکه و خطبه بنام بیگم بنود اما سکه باین نقش منقش گردید^۵؛

فرد

بحکم شاه جهانگیر یافت صوزیور بنام نور جهان بادشاه بیگم زر
اعتماداله پدر والا قدر بیگم بمنصب و کالت کل مقرر گشت و ابوالحسن برادر
کلان بیگم بخطاب اعتقاد خانی و خدمت میر سامانی سرافرازی یافت و بعد چند گاه
بخطاب آصف خانی ممتاز گردید و جمیع خویشان و منشیان بمناصب بلند و مراتب
ارجمند اختصاص یافته بلکه غلامان و خوجه سرایان بخطاب خانی و نرخانی سرافراز
گشته بین الاقران والا مثال^۶ سر بلند شدند؛

بیت

بخت دوید و در دولت کشاد بیشتر از خواهش او هدیه داد
باز آمدن خان بهادر^۷ از ایلچی گری^۸ دولت ایران در سال دهم جلوس والا از ایران
معاودت نموده بشرف بساط مقدس مقرر^۹ گردید و زنبیل^{۱۰} بیگ ایلچی^{۱۱} بامر شاه^{۱۲} والا

۱. ب. ج. گشته ۲. ب. و فرمان فرامین ۳. ب. فرامین چنان

۴. ب. بحکم ج. بحکم فضل آله ۵. ب. میگردید ۶. ج. و امثال د. والا شان

۷. ب. ج. خان عالم ۸. د. گری ندارد ۹. ج. معزز

۱۰. ج. در سهل بیگ ۱۱. ب. گری ناسزد شده از طرف ۱۲. د. مایر شاه والا

جاه برفاقت خان عالم^۱ بملازمست رسیده سرافراز گشت از التفاتی که شاه باخان عالم
مبذول داشته اگر بشرح در آید محمول برا عراق میشود در محاورات اکثری بخانعالم
خطاب میفرمودند و زمانی از خدمت جدا نمیکردند اگر روزی پاسی^۲ بضرورت در کله
خویش مائدی شاه بی تکلفانه بمتشرش تشریف می برد حق آنست که خان عالم
اینخدمت را بشایستگی بتقدیم رسانیده که تا این زمان مقدمات عقل و دانش که در سوال
و جواب شاه^۳ و دیگران بظهور آمده و زرباشی و زرریزی که در آن دیار نموده و دیگر
مراتب ذکر مجلسهاست چون از خدمت شاه رخصت گشته^۴ بیرون شهر منزل نمود
شاه والا جاه بی تکلف خود بمشایعه^۵ تشریف آورده عذرها خواست چون این همه مراتب
بعرض مقدس^۶ رسید خان عالم مشمول عواطف فراوان و مورد عاطفت بی پایان گردید و
باصافه منصب و رعایت بادشاهی ممتاز و سر بلند گشت بی شایبه تکلف ایلچی گری
که او گروه دیگری نکرده باشد در ایران اهل هند را نیکنام کرده آمده نهضت موکب
مقدس^۷ سیر و شکار احمد آباد گجرات در سال دوازدهم جلوس والا آنحضرت بسیر و
شکار گجرات نهضت فرمودند بعد قطع مسافت در احمد آباد نزول اقبال فرمودند اگر^۸
آب و هوای انملک بر مزاج اقدس ناخوش افتاد و از سیر آنولایت خاطر مقدس بگذر^۹
گشت اما تفرج دریای شور که سی کروهی احمد آباد واقعست باعث انبساط خاطر
اشرف^{۱۰} گشت تدارک ان امکنه از خاطر قدسی گردید در وقت رسیدن بگجرات
خیرالنسا بیگم بنت خانخانان التماس کرد که باغ خانخانان متصل گجرات واقع است آرزو
دارم که در ان باغ ضیافت حضرت نموده سرافرازی حاصل کنم ملتمس او باجابیت مقرون
گشت چون موسم خزان بود و تمام برگ در ختان ریخته و اشجار باغ از سر تا پا برهنه بود؛

ج: 'جناب عالی'	ج: 'تاشی' د: 'باسنی'	ب: 'شاه' والا جان و
د: 'رخصت شده'	ج: 'بمبالغه'	ب: 'اقدس'
د: 'مقدس' ندارد	ب: 'اگرچه' ج: 'عسکر' آب	ب: 'مگذر' د: 'گذار'
ب: 'خاطر مقدس'		

نظم

هر شجر باغ ز سر تا پا برهنه   ماند زبی برگی خود برهنه
ریخت کرد درختان ز سر   گشت زمین پرز درم های زر
آن عفت سرشت برای آراستن باغ و پیراستن گلشن و ترتیب درختان و زینت
خیابان و اجرای آب تاکید کرد کاریگران نادره کار و صانعان بدایع فن صنعت گری را
کار فرموده هر نوع درختی که در آن باغ بود برگ و گل آن را از کاغذ رنگارنگ و میوه
آن از موم بهمان شکل و اندام و رنگ^۱ و شکل طراز آراستند و اقسام میوه از ترنج و لیمون
و سیب و انار و شفتالو و غیر ذلک بر^۲ اشجار درست ساختند همچنان انواع شقایق و ر
یا حین و گوناگون گل های رنگین و بوته^۳ ها با برگ و شاخ کاغذی ترتیب دادند چنانچه از
گونه گونه میوه و اثمار و اشجار و رنگارنگ گلها و نهال در عین موسم خزان جلوه بهار بر
روی کار آمد و آن گلشن در وقت برگ ریزی مانند ایام نوروزی بشگفتگی و نادره روئی
نمودار گشت؛

بیت

درختان شگفتند هر طرف باغ   بر افروخته هر گلی چون چراغ
آنحضرت در آن باغ مطرا و حدیقه فرحت افزا که بشگفته روی دم مساوات بباغ
بهارین میزد تشریف برده موسم خزان فراموش کرده بی اختیار برای چیدن گل و میوه
دست مبارک دراز کردند و ثانی الحال بر حقیقت کار واقف شده بسیار^۴ محفلوظ گشتند
و برضایع و بدایع کاریگران و تجویز و تمیز^۵ آن عفت نشان آفرین فرموده باضافه جاگیر و
انعام سرافراز فرمودند و از انجا معاودت بدار الخلافه کردند ولادت باسعادت^۶ سلطان
محمد اورنگ زیب ولد شاهزاده سلطان خورم پیش ازین در حرم سرای قدسی بادشاهزاده
سلطان خورم از عفت قباب ممتاز بانو محل^۷ بنت آصف خان نوزدهم شهر صفر در سال

د. ۱: 'دریگ'

ج. ۲: 'هر اشجار'

ج. ۳: 'پوست'ها

ب. ۴: 'بسا' محفوظ

ب. ۵: 'و تمیز' ندارد

د. ۶: 'با سعادت' ندارد

ب. ۷: 'ممتاز' محل

دهم جلوس والا سلطان داراشکوه و چهارم جمادی الاول سال یازدهم محمد شجاع بعالم و جود آمده بودند در ینولا هنگام مراجعت از گجرات در مقام حوالی موضع دهند شب^۱ یکشنبه دوازدهم آیان ماه الهی مطابق یازدهم شهر ذیقعه سال سیزدهم جلوس ممینت مانوس موافق سنه یکهزار بیست و هفت هجری سلطان محمد اورنگ زیب سعادت ولادت یافت از طلوع آن اختر برج خلافت هزاران انبساط نصیب روزگار^۲ جد بزرگوار گردید و از ظهور آن گوهر درج سلطنت فروان نشاط قرین حال پدر والا قدر^۳ گشت در بارگاه مقدس بزم عیش و عشرت آراسته و مجلس فرح و مسرت پیراسته شد کوس شادمانی^۴ بلند آوازه گردید و طنطنه مبارکی و مبارکبادی از هر طرف در رسید بساط نشاط از گران تا گران گشیده آمد و نوای ارغنون تهنیت از زبان صغار و کبار بر آمد نهال آمال خیر خواهان سر بلندی گرفت حدایق امید خلائق نصارت پذیرفت همایون ذاتی که از یمن وجود مبارکش ناهید بزم سرور آراسته ساز بجهت نواخت فرخنده طالعی که از برکات ذات ملایک صفایش خورشید در ذره شرف رایت افتخار^۵ بلند ساخت؛

قطعه

بنمودرخ ز مطلع امید اختری   گر مهد دولتش گل خورشید رفته اند
بکشاده اند اهل ادب لب به تهنیت   آوازه ولادت او تاشفه اند
گلبانک تهنیت شده از هر طرف بلند   دلها ز عیش چون گل چندان شگفته اند
اختر شناسان فکر بلند و اسطرب^۶ دانان رصد بند که در استخراج تقویم و
تخریج احکام مهارتی داشتند بفکر فلک پیما و خرد کواکب سنج افلاک نموده در
تشخیص زبان سعادت و تحقیق وقت ولادت بالمعان نظر و معان فکر زاینچه طالع مولود
مسعود درست کرده از طلوع و غروب کواکب و شرف و هیوا انجم و اتصالات اختران با
یکدیگر و نظرات ستارگان باجودها و تفصیل دقایق احکام و شرع حقایق امور از طول بقا

۱. ب: 'سودهنوده درشب'؛ د: 'دو جلست'؛ ۲. د: 'روزگار' ندارد؛ ۳. د: 'ذوالاقتدار' گشت

۴. ب: 'کوس' شادی؛ ۵. د: 'افتخار' ندارد؛ ۶. د: 'اضطراب' دانان

و علوارتقا^۱ برمدارج سلطنت و معارج خلافت گذارش نمودند؛

بیت

طالع عالم شده نیکو به میمون اختری منتظم شد سلك ملك و دین بوالا گوهری
بمقتفای خجسته اختری انوار بختمندی و طالع بلندی از ناضیه حال پیدا و از
فرخفانی تاریخ ولادت باسعادت از لفظ^۲: آفتاب عالمات هویدا اکنون که این نسخه به
تحریری در آید آن خورشید اوج اقبال و درخشنده کوکب برج جاه و جلال زیب اورنگ
خلافت هندوستان است آلہی فراوان سال زینت بخش سریر جهانبانی و رونق افزای
تخت گیستی ستانی باد؛

بیت

یکی غنچه از باغ دولت دمید گرانسان^۳ گل چشم گیتی ندید
در بیان مقرر شدن منار و چاه و درختان در شاه راه^۴ عمارات جهانگیرآباد و لاهور در
سال چهاردهم جلوس والا از اکبرآباد تا لاهور در شاه راه بمسافت هر گروهی مینار بلند
که ره گذران را دلیل راه بوده باشد و درد و کرده چاه پخته که سفر کرنیان از آب^۵ آن فیض
بآب شوند و دورویه راسته درختان که رهگرایان از ظلالی آن آشایش و از اثمار آن حلاوت
باشد مقرر گشت اگرچه راسته درختان در شاه راه اختراع شیرخان افغان است امادر عهد
دولت حضرت خاقان زمان رواجی تازه^۶ یافت حسب الحکم والا فرمان پذیران مناره و چاه
احداث کردند و اشجار میوه دار نشانندند آنحضرت در ایام شاهزادگی در پنجاب شیخوپور
نام دیهی متصل ساهولی بنام نامی بمناسب اسم شیخ سلیم درویش که از دعای آن
مستجاب الدعوات آنحضرت سعادت ولادت یافت سلطان که شیخو مشهور بودند آباد
کرده و مختصری عمارت اساس نهاده حوالی آن شکار گاه مقرر کرده بودند در نیولا آنرا
پرگنه علیحده مقرر کرده بجهانگیرآباد موسوم فرمودند و از پرکنات جواردهات درین

۳. د: 'کزی نشان' گل

۲. د: 'از لفظ'

۱. ب، ج: 'ارتقا'

۶. ب، ج: 'تازه یافت'

۵. د: 'اسباب' آن

۴. ج: 'شاهزاده'

پرگنه داخل نموده بجایگیر سکندر بی قراول مرحمت^۱ گشت و بموجب حکم والا عمارت دولتخانه و تالاب کلان و مناره بلند اساس نهادند و بعد از سکندر بی بجایگیر اراد نخان مقرر گشت و سربراهی عمارت بعهد او قرار یافت و بهمه جهت يك لکه و پنجاه هزار روپيه صرف گردید و همدین سال دولتخانه دارالسلطنت لاهور مشتمل بر اقسام نشیمن دلگشا و انواع اناکن فرح افزا بعمارت متین تعمیر یافت هشت لکه روپيه خرج گردید^۲؛

زهی صفای عمارت که در تماشایش نگاه باز نگردد بدیده از دیوار هوای او متنوعه چو فکرت نقاش زمین او مستلون چو صفحته گلزار ذکر تعریف و مذمت تماکو و منع کشیدن آن بموجب حکم والا گشتن^۳ اگرچه آغاز بر آمدن تماک و از جزایر فرنگ است که آنرا حکما و اطبا در برخی ادویه بکار میبردند و برای دفع بعضی امراض کشیدن دود آن تجویز میکردند و بعضی مردم صحیح المزاج هم^۴ دوست میداشتند لیکن چند ان رواج نداشت و از فرنگ کمتر می آوردند آخرالامر در هندوستان^۵ کشاورزان عالم عالم کاشته^۶ تمتع باب شدند و حاصلات آن بر اجناس دیگر تفوق جست^۷ خصوص در عهد سلطنت^۸ آنحضرت گشت آن رواج بسیار یافت و بکشیدن و دود آن همه کس آرزو مند گشت^۹ اسرا و وزرا و شرفا و نجبا و صلحا و زهدا و فضلا و شعرا و بلغا و فضلا و حکما و نجما و فقرا و غربا رغبت آن نمودند و خورد و بزرگ و ضعیف و شریف مایل آن گشته بر جمیع مکيفات و تماسی ماکولات و مشروبات مقدم داشتند که این ما حضر مهمانان بهترین تحفه اخلاص مندان گشت و تاثیرات عمل با مرتبه رسیده که ط البش ترك اكل و شرب لابد تواند کرد گویا^{۱۰} ازو اختراز

۱. ب: 'قراوان مرحمت'؛ د: 'قراوان مقرر'؛ ج: 'کردند'؛ ۲. ب: 'د: گشتن'؛ ندارد

۳. ج: 'اسم'؛ دوست؛ ۴. ب: 'در'؛ مالک هند؛ ۵. د: 'انگاشته'؛

۶. ج: 'حسب'؛ خصوص؛ ۷. ج: 'سلطنت'؛ ندارد؛ ۸. ب: 'گشتند'؛ ج: 'گشت'؛ ندارد

۹. ب: 'د: کرد'؛ اما؛ ۱۰.

تواند نمود همه کس از بغایت درهن^۱ غیری کراهیت دارد لیکن از کشیدن تماکو
 احدی از تمیز کف کس و ناکس در میان نمی آرد هر چند تلخیش بیشتر بر دلها شیرین در
 خس^۲ گران تر میگردد و دودش در چشم طالبان کحل انجواهر و آتش آن باعتقاد آرزو
 مندانش آتش عزیزی مینماید؛

بیت

بسیار^۳ کسی که خواهدش از دل و جان کمیاب کسی بود که او را کم خواست
 بی شایبه تکلف مصباحی است در سفر و حضر همدم و همراز در خلا و ملا^۴ هم نفس و
 دمساز انجمن آرای خلوت گزینان صومعه دار مسرت پیرای محفل نشینان بخت بیدار
 معشوقیست دلفریب از سلسله و دولیان^۵ حلقه زلف مشکین مویان کمند عشق بر گردن جان
 جهانیان انداخته و از آتش محبت شمع تمنا در نهانخانه دل عالمیان روشن ساخته عاشقیست
 بوالهوس با پری رویان بوسه سازی^۶ نموده و از لبهای دلبران ماه جبین چاشنی گرفته عندلیب است
 هزار داستان از نغمه سرائی دلفریب مشتاقان و از نوا سنجی مایل ساز طلسمان^۷ فرمانروای است
 تاج گزین کشور کشائی است تخت نشین از بی علم عالمگیری بر عرصه دلها برافراخته و از
 آوازه غلغل کوس جهانستانی^۸ بر اقلیم جانها نواخته طالبانش را هر نفس که فرو میرود ممد حیات
 است و چون بر می آید مفرح ذات پس در هر نفسی دو نعمت موجود است؛

بیت

آن حریفانی که تماکو کشند^۹ اولش الله و آخره و کشند
 استغفر الله چه میگویم و چه مینویسم تماکو^{۱۰} تو کیفی^{۱۱} است؛ بدتر از جمیع
 میکفات شغلی است موجب تضعی اوقات فصلی ایست^{۱۲} بردها از یاد سجانی بند نیست

---

۱. ب: 'عاب دهن' ج: 'بغایت دهن' ۲. ب: 'ترو بر خس' گران ۳. ب: 'بسیار' بود
 ۴. ج: 'ملا' ندارد ۵. د: 'دولتان' ۶. ب: 'ج: بوسه بازی'
 ۷. ب: 'ج: طالبان' ۸. د: 'کوس' جهانبانی ۹. ب: 'ج: کشید'
 ۱۰. ا: 'تماکو' ندارد ۱۱. ج: 'تماکو' کوچی ۱۲. د: 'ایست' ندارد

برزبان آرد گریزدانی پسندیده طبع ابوالهوسان^۱ باده خوار است^۲ و مقبول مزاج مضطه
 نشینان میگسار مردود اهل دلان فرخنده منش است و مذموم خرد مندان والا دانش
 فعلیست عبث یعنی از سوختن و آتش خوردن و دود آشامیدن عملی است بیجای یعنی دود
 را غذا کردن در معنی باد در دهان کردن است معنهدا^۳ چندین حضرت مدنی ازو پیدا و ضرر
 ابدانی ازو هویدا میگردد یعنی نورانی را چهره چهره^۴ و ارغوانی^۵ را تیره میسازد دماغ
 مخمل^۶ و منی را زایل میکند آواز بلغم و سرفه^۷ ازو پیدا میشود و زحمت دق و ضیق النفس
 دور^۸ مینماید دهن کننده و بدبو میگردد مرات ضمیر زنگ و صفحه دل سیاهی میگردد؛

بیت

تماکو نوش را سینه^۹ سیاه است اگر باور نداشتی بی گواه است
 بالجمله چون رواج آن بسیار^{۱۰} گردید و امیر و فقیر و صغیر و کبیر مایل آن شدند
 حضرت خاقان زمان بامتناع این فعل عبث یعنی کشیدن دود تماکو حکم فرمودند و بنا
 ظمان ممالك و حاکمان^{۱۱} مملکت مناشیر و طاعه در ماده اندفاع این فعل بدعت و انعدام
 تبع و سرای آن بصدور پیوست و بنابر مزید اختیاط و پاس حکم والا و عبرت طالبانش
 اکثری را که باوجود صدور حکم جرات بکشیدن آن نمودند در شهر لاهور تشهیر فرمودند
 بلکه بعضی را لب پریدند اما از بسکه عالمی طالب این دود سیه کار^{۱۲} گردید باوجود امتناع و
 تادیب و تعدیب سرت^{۱۳} پذیر نشدند و اجتناب نورزیدند روز بروز این بدعت^{۱۴} افراط پذیرفت؛

نظم

باسیه دل چه سود گفتن و عظم   نرود میخ آهینی در سنگ
 آهنی را که مورچانه بخورد   نتوان برد زو بصیقل رنگ

---

۱. ج: 'بولهوسان'   ۲. ا: 'است' ندارد   ۳. ب: 'دهان' کوفتن
 ۴. ب: 'ج: ترا' خیره: 'د: زری' خیره   ۵. ج: 'ارغوانی' چهره را   ۶. ب: 'ج: دماغ' رامختل
 ۷. ب: 'ج: سرفه'   ۸. ب: 'ج: دود' در: 'مینماید'   ۹. ج: 'تماکو' را کشیدن دل
 ۱۰. د: 'بسیار' ندارد   ۱۱. ج: 'حاکمان' ندارد   ۱۲. ب: 'ج: دود' سیه گردید
 ۱۳. ج: 'د: تادیب' غیرت   ۱۴. د: 'این' رغبت با افراط

در ذکر یعنی^۱ سوانح و بدایع درینوالا بعرض والا رسید که در اکبر آباد عورتی سه دختر بیکبار بطریق لواین^۲ قبل ازین زائیده بود اکنون بافریک پسر و دو دختر توانان بر آورده و همه حیات هستند و نیز معروض مقدس^۳ والا گشت که عورت زرگری اول مرتبه حامل گردیده بعد از دوازده ماه زائید و از حمل دویم پس از هیزده ماه مرتبه سیوم بعد از دو سال فرزند آورد و در مدت حمل کار بار و باز^۴ خان^۵ چنانچه اسم مردم بامراد است میکرد و هیچ وجه براو دشوار و مشکل نبود دیگر^۶ نوبتی دیگر دختر باغبانی بنظر^۷ اقدس در آمد باریش و بردت انبوه ظاهرش بمردان مشبه و ریش او از و جب^۸ زیاده و در میان سینه هم موی انبوه^۹ اما پستان نداشت بعورات^{۱۰} حاکم حکم شد که او را در گوشه برده کشف ستر نموده حقیقت آنواقعی معروض دارند مبادا حتی بوده باشد ظاهر شد که محض عورت است دیگر^{۱۱} نوبتی درویش سیرت علیخان نام قوی هیکل ترتیب کرده^{۱۲} از نظر گذرانیده فرسودند که باگاو جنگ اندازد خلق کثیر برای تماشا هجوم آورده بود جمعی از جوگیان نیز محو تماشا بودند شیر دویده با یک جوگی که برهنه بود بطریق بلاغت و بنظر بر غضب چنانچه بماده خود جفت میشود بحرکت در آمده بعد از انزال گذاشت و باعث تعجب گردید حکم شد که آن شیر را قلاده و زنجیر و کرده زیر جهر و که بله نمایند همچنین قریب یازده شیر نر و ماده زیر جهر و که گذاشتند و شیران بهیچ کس آزار^{۱۳} نمیرسانیدند و از آنها بچه ها بوجود آمدند و نیز چندی یوز در باغ^{۱۴} جهر و که گذاشته بودند که از آنها نیز توالد^{۱۵} و تناسل گردید بعرض رسید دیگر که حکیم علی در خانه خود حوضی احداث نموده و در گنج حوض زیر آب خانه پرداخته در غایت روشنائی و در آن خانه بقچه رختی چند و کتابهای نهاده و طلسمی بکار برده که هوا آب را نمیگذارد که در آن

۱. ب. د: از سوانح	۲. ب. ج. د: بطریق 'نوامان'	۳. ا: مقدس ندارد
۴. ب. ج. د: حمل کار و بار خانه	۵. ب. ج. د: دیگر ندارد	۶. ب: بنظر ندارد
۷. ج: وجب ندارد	۸. ج: موی انبوه ندارد	۹. د: اسورات حاکم
۱۰. ب. ج. د: دیگر ندارد	۱۱. ب. د: ترتیب داده	۱۲. ب: کس خود نمیرسانیدند
۱۳. ج: در پائین جهر و که	۱۴. ج: آنها بر تولو و تناسل	

خانه دخل کند^۱ هر کس که می‌خواهد بتماشای آن خانه برود برهنه شده لنگ بسته در آب فرو میرود و در آن‌خانه رفته لنگ بر گذاشته رخت خشك که در آنجا گذاشته آمده می پوشید و در آن‌خانه جای ده دوازده کس است که باهم نشسته صحبت می‌دارند حضرت خاقان زمان بتماشای آن تشریف برده^۲ روشنی که گذارش یافت در آن‌خانه رفته^۳ محظوظ شدند و حکیم علی بمنصب دو هزارى سرفرازی یافت دیگر^۴ نوبتی در دیهی از دهات جالندهر تعلقه پنجاب برق بر زمین افتاد دوازده درعه در طویل و عرض نوعی سوخته شد که نشانی از زمین^۵ و سبزه نماند محمد سعید حاکم جالندهر بر سر آن قطه زمین رفته کند انید هر چند می‌کندیدند^۶ اثر حرارت پیشتر ظاهر میشد بعد کندیدن پنج شش درعه زمین پارچه آهین تفته بر آمد بحدی گرم بود که گویا همین مرزبان از کوزه آتش بر آمده چون به‌ووا رسید سیر گردید آنرا بجنس بحضور مقدس ارسال داشت و از نظر اشرف گذشت بموجب حکم والا حواله اوستاد داؤد آهنگر نمودند^۷ او سه حصه برق آهین^۸ دیگر امیخته دو شمشیر و يك خنجر و يك کارو درست ساخته بنظر انوار گذرانید و پسند خاطر فیاض افتاد نوبتی آنحضرت در خطه دلکشای متها برای دیدن درویش^۹ خدا اندیش که بعضی مردم او را از بار یافتگان در گاه الوهیت^{۱۰} دانسته اکثر خوارق بیان میکردند و بعضی به سحر و به جادو نسبت میدادند متوجه شدند چون وقت نماز شام بود بعد از آنکه درویش از نماز فارغ شد پنج درویش دیگر آمده برابر آن درویش که مرشد آنها بود ایستاده دست^{۱۱} بمناجات برداشته بمیدای فیاض توجه فرمودند که یکبار از هوا بر سرش شروع زر پاشی گردید قریب هفتصد اشرفی طلا مرتبه بمرتبه یازید^{۱۲} درویش نصف اشرفیها بخد مت کار آن^{۱۳} خاقان زمان داده گفت که این را^{۱۴} در خزانه نگاه دادند گاهی کمی نخواهد

۱. ب: دخل نماید ۲. ج: تشریف بردند ۳. ج: د: لنگ بر گذاشته رخت خشك که

۴. ب: دیگر ندارد ۵. ب: ج: د: از رستنی و ۶. ب: می‌کند اثر

۷. ب: ج: د: گردید ۸. ب: د: آهین يك حصه آهین ۹. ج: د: انوار --- درویش

۱۰. د: در کار بوهیت دانسته ۱۱. د: دستها ۱۲. ب: بازیدند

۱۳. ب: کار آن ندارد ۱۴. ب: این را ندارد

شد و نصف بدرویشان حواشی خود قسمت کرده آنحضرت^۱ متعجب شده رخصت گشتند در راه بخاطر مقدس^۲ گذشت که حیف بدرویش دست بوس نکردم همدرین اثنا خادم آن درویش کامل آمده گفت که دست بوس شما بدرویش رسید ازین معنی زیاده در تعجب افتادند و فرمودند^۳ که آیا از کشف و کرامات داشته شود یا سحر و جادو تصور نموده آید یا در^۴ تسخیر اجنه باید دانست آخر الامر بتحقیق پیوست که این همه از نتایج و فواید^۵ و حصول کمالات است؛

رباعی

کامل از خاک گیرد زر شود ناقصی را سیم^۶ خاکستر شود
سنگ گر خار او گر مرمر بود چون بصا جبدل^۷ رسد گوهر شود
رسیدن جماعه^۸ بازیگران بنگاله بحضور والا دیدن^۹ تماشای انواع^{۱۰} بازیهای
حیرت افزا^{۱۱} اول تخم اقسام درخت بر زمین ریخته چند بار گردان گردیدند و افسون خواندند بیکبار از چند^{۱۲} جا شروع بدسیدن درختان گردید و در طرفه العین درخت توت و سیب و نارجیل و انبه و سرو و انناس و انجیر و خرما و متحك که هیچکس انرا بر باز ندید و نبوده با متحك ها بکنار می اندازد نمودار شده آهسته آهسته در زمین بر آمده هر درخت بقدر اندازه خود بلند شده و شاخ و برگ بر آورده شگوفه بهار نمودار گردید بازیگران التماس نمودند که اگر حکم شود میوه این درختان بخورایم حکم شد که همچنین بکنید فی اطلاق^{۱۳} کرد بر درختان گردیدند و افسون خواندند^{۱۴} بلا تعل انبه و سیب و توت و انناس و انجیر و غیر ذلک چیده در حضور اشرف آوردند حاضران مجلس^{۱۵} والا بموجب حکم خوردند و لذت یافتند بعد از آن مرغی چند در میان آن درختان ظاهر گردید که هرگز

۱. کار آن --- آنحضرت ندارد ۲. ب: بخاطر 'اقدس'
۳. ج: نموده 'اندا یا از' ۴. ب: فور 'عبادات'
۵. د: 'بقا' جبدل ۶. ج: 'ودیدن' ندارد
۷. ج: 'انواع' ندارد ۸. ج: 'حیرت افزا' ندارد
۹. ج: 'و افسونها' --- از جا
۱۰. ب: 'فی الحال بر کرد آن' ۱۱. د: 'گردید بلا'
۱۲. ب: 'حضران' انجمن

باین خوشرنگی و مقبولی و نعر آوازی مرغ ندیده این همه مرغان در میان درختان^۱ نواسنج و نغمه طراز بودند بعد از ساعتی آن درختان بمثال وقت خزان برگهای سرخ و زرد نمودار گردیده در اندک فرصت زیر زمین فرو رفتند و از نظر نظارگیان پنهان شدند دیگر در آن شب که جهان^۲ تاریک و سیاه شد^۳ یکی از بازیگران برهنه شده و غیر از پرده سترعورت چیزی با خود نداشت چرخي چند روز بعد آن چادری گرفت و آینه حلّی در میان^۴ چادر بر آورده که از شعاع آن شب تیره در رنگ روز روشن گشت و آنقدر نورانی شد که از راه^۵ ده روزه هر کس آمده ظاهر کرد که در آن^۶ شب طرفه نموداری گردید که از آسمان آنچنان روشنای ظاهر گشت که هرگز بدان^۷ روشنی روز ندیده ام دیگر هفت آدمی^۸ ایستاده بنطق زبان را مطلق^۹ نمیکشودند و از ایشان زمزمه خوانی و خوشگویی بظهور می آید گویا هفت کس بیک آواز با^{۱۰} صورت میخوانندید دیگر قریب بصد تیر سر میدادند و معلق بهوا نگاه میداشتند و میگفتند که هر گاه امر شود یکی از ان تیرها را آتش وهم حسب الا مر شمع در دست گرفته تیر هوایی را که دو تیر راه^{۱۱} پرتاب راه از ایشان دور بود آتش می زدند و نوعی جادوگری میکردند که اگر دو تیر^{۱۲} را حکم میشد یکبارگی آتش میدادند دیگر^{۱۳} پنجاه تیر پیگان دارد کمانی حاضر ساختند یکی از ایشان کمان را بدست گرفت و تیر انداخت در هوا بلند رفتد همانجا ایستاد و تیر دیگر سر دادند با تیر اول^{۱۴} بند شد همچنین چهل و نه تیر باهم بند کردند تیر آخرین^{۱۵} که گذاشتند همه تیرها جدا ساخت دیگر هشت من گوشت و ترنج^{۱۶} و مصالح در دیگ انداخته آب نیز در ان بند کردند و اصلا آتش در زیر آن نمودند دیگ خود بخود در جوش آمد بعد از ساعتی

-
۱. ج: 'درختان' ندارد	۲. ج: 'جهان' ندارد	۳. ب: 'سیاه بود' ج: 'یکی' از
۴. ب: 'از میان' چادر	۵. د: 'راه' ندارد	۶. ب: 'در' فلان شب
۷. د: هرگز 'مانند' روشن	۸. ب: 'هفت' نفر	۹. ب: 'مطلق' ندارد
۱۰. ب: 'هفت' تقریبک صورت	۱۱. ب: ج: 'راه' ندارد	۱۲. ب: 'دو تیر' هوایی د: 'اگر ده' تیر
۱۳. د: 'دیگر' ندارد	۱۴. ج: 'با تیر الف' د: 'با راول'	۱۵. د: 'تیر' آخری
۱۶. د: 'ترنج' ندارد		

سر دیگر را وا کرده قریب بصد لنگری طعام بر آوردند و بخورش مردم دادند دیگر فواره در زمین خشك نصب کردند و سه بار بر دوران گشتند آن فواره بیکبار بحوش آمده قریب به ده درعه بلند شد و هر خطه بر يك دیگر آب از فواره میجوشید و ^۱گل افشان میشد و از آب فواره که بر زمین میرسید زمین نم نمیگرفت قریب یکساعت بخوی فواره در جوش بوده چون فواره برداشتند از آن زمین اثر آب پیدا نبود و باز فواره بر زمین نصب کردند درین مرتبه از هر يك فواره آب پیدا میشد و از سر دوم ^۲آتش گل افشان میبود قریب بدو گهری ^۳این تماشا کردند دیگر یکنفر از ایشان ایستاده شد و دیگر نفر بالا کیفیت او ایستاد همچنین شصت نفر بالای یکدگر بهم ایستاده کردند دیگر یکنفر باز گر آمده پای نفر اولین راعه دیگران برداشته بر دوش خود گرفته روان شد ^۴یکنفر ایستاده کردند دیگری دست در عقب او کرده ^۵ایستاد با چهل نفر بر پشت یکدیگر ^۶چپیده ایستادند نفر اولین قوت کرده این ^۷نفر را برداشته در میدان گردید ^۸ایتقدر قوت از حد قیاس بشری ^۹افزون است دیگر ^{۱۰}آدمی را ^{۱۱}آوردند و يك يك اعضای آنرا جدا کرده بر زمین انداختند ساعتی همچنان اعضای ^{۱۲}افتاده بود بار پارچه ^{۱۳}روکشیده یکی از بازیگران اندرون پارچه رفته بعد از ساعتی بیرون آن آمد چون پارچه ^{۱۴}را برداشتند آن شخص سلامت برخاست که گویا هرگز زخم بر بدن او نبود که کلاوه دیگر ریسمان آورده سر ^{۱۵}ریشمان را گرفته کلاه را در هوا سر دادند تار آن نوعی بلند رفت که سر دیگر بنظر نمی ^{۱۶}آید یکنفر از آنها براق بسته حاضر آمد و گفت که دشمنان من در هوا آمده ایستاده اند برای جنگ آنها میروم این بگفت ویراه تار ریشمان بجانب آسمان عروج کرد چند آنکه از نظر تماشاگران غایب گشت بعد از ساعتی از تار

-
۱. د: 'در' گل   ۲. د: 'از يك فواره'   ۳. ب: 'سر' دیگر
 ۴. ب: 'نه' د: 'بدو' گهری   ۵. د: 'دیگر' یکنفر   ۶. د: 'در' سفت او کردند با
 ۷. ب: 'ج' بردوش — یکدگر ندارد ۸. ج: 'این' چهل نفر   ۹. د: 'میدان' کردند
 ۱۰. د: 'بشری' ندارد   ۱۱. د: 'دیگر' ندارد   ۱۲. د: 'را' بر آوردند
 ۱۳. ب: 'همچنان' ندارد، د: 'همچنین' ب: 'او' افتاد   ۱۴. د: 'بودند' با پارچه ب: 'بود' پرده برو
 ۱۵. ب: 'چون' پرده   ۱۶. د: 'دیگر' — آورده سر ندارد ۱۷. ج: 'نمی' در آید

ریشمان خون مقاطر کرد بعد آن بدفعات اعضای تمام بدن و سر و براق^۱ بر زمین افتاد در آن حال زنش از پرده بیرون آمده اعضای شوهر را جدا جدا کرده^۲ دیده نوحه زنان و گریه کشان^۳ و موی کنده اجازت سوختن خود گرفته در همان هنگامه آتش افروخته با اعضای شوهر خاکستر گردید ساعتی بگذشته بود که انشخص بهمان طرز با براق از بالای آسمان براه تار ریشمان فرود آمده تسلیمان بجا آورد و گفت باقبال حضرت بر دشمنان ظفر یافته آمده ام و اعضای که فرو ریخته از دشمن من بود چون بر حقیقت سوختن^۴ زوجه خود اطلاع یافت فریاد و ناله بنیاد نهاد و گفت اگر زن مرا پیدا کنند بهتر والا خود را در آتش انداخته خاکستر میسازم چنانچه برای سوختن مستعد گردید درین اثنا زن او حاضر آمده گفت که ای شوهر خود را مکش که من زنده ام اینمعنی موجب تعجب نظار گیان گردید^۵ دیگر کیسه آورده افشانند هیچ چیز درد نبود بعد آن دست در آن کیسه کرده دو خرگوش آوردند خوشترنگ و کلان هر دو خرگوش^۶ را باهم بچنگ در آوردند هر گاه این خرگوش^۷ ها بال بهم میروند آتش از بال ایشان گل افشان میشد و یکساعت بخومی باهم در جنگ بودند چون پرده بر روی خرگوش^۸ کشیده برداشتند کبک رنگین نمودار شده بنیاد خوش خوانی کردند که گویا نزدیک آنها آدم نیستند^۹ بهمان قهقهه که در دامن کوه میزدند نواسنج بودند باز نقاب بر روی کبک بر آوردند چون برداشتند بجای کبک دو باره سیاه و پشت قرمزی لقمه و سر نمودار گشت^{۱۰} چنانچه دهن باز کرده سر از زمین برداشته همگر هیچ خوردند و جنگ کردند سست شده افتادند بعد آن در زمین غایب شدند دیگر^{۱۱} بر روی زمین گولابی ساختند و گفتند که سقایان از آب پر سازند^{۱۲} چون برگشت پرده بر روی آن کشیده^{۱۳} برداشتند آب بمرتبۀ پنج بسته بود که فیلان بران

۱. ج: سر و براق، بر ۲. ا: جدا کرده، دیده ۳. ب: د: گریه، کنان، و موی

۴. ب: سوختن، ندارد ۵. د: گیان، گشت ۶. ب: ج: خروس،

۷. ب: ج: خروسها ۸. ب: بروی خروس، ج: از روی آن، خرگوش ۹. د: آدم، هستند،

۱۰. ب: قمری، کفچه، نمودار، گردیده، ۱۱. د: دیگر، ندارد ۱۲. ج: چون، ----- سازند، ندارد

۱۳. د: بر روی، او کشیدند،

گذشتند هرگز شکسته نشد گویا^۱ آن پنج سنگ بود دیگر^۲ دو خیمه^۳ رو بروی هم بفاصله يك تیر انداز ایستاده کردند و دامن خیمه بالا زدند و گفتند که بدیند در میان خیمه چیزی نیست و خیمه خالی است یکی از بازیگران دران خیمه رفت و دیگری داخل^۴ خیمه دیگری شد گفتند از جانوران چرنده و پرنده هر که را نام برند ازین خیمه برون بر آورده جنگ کناهم^۵ حکم شد که شتر مرغ را بر آوردند فی الفور ازین خیمه دو شتر مرغ برون آمدند و تانکه بر آورده جنگ کردند چنانچه سر همدگر^۶ خوبی نموده باهم بسیار از دادند فانا همکدام از هم ماهی که پرواز آنها^۷ را از جدا کرده درون خیمه بردند بعد آن فرمایش شاهزاده سلطان خورم از هر دو خیمه دونبله گاو فربه و کلان و مست بر آورده جنگ کنانیدند و گاهی آیین انرا پیش می برد و^۸ گاهی آن این را باینطرف می آورد تا دو گهری نیله گاوان باهم جنگ کردند محملا ازین هر دو خیمه هر جانوری را که نام می بردند بازیگران در حال حاضر میساختند^۹ دیگر يك^{۱۰} طشت بزرگ الات صاف^{۱۱} پر کردند و بر زمین گذاشتند و يك گلسرخ^{۱۲} در دست داشته گفتند که هر رنگ بفرمانید در آب فرو برده نمایم آن گل را در آب فرو برده بر آوردند گل زرد بود باز در آب انداخته بر آوردند تارنجی شد محملا گل را صد بار در آب انداختند هر بار رنگ تازه ظاهر گشت همچنین کلاوه ریشمان سفید در آن آب فرو بردند سرخ شد دیگر باز زرد بر آمد همچنان چند مرتبه که آن ریشمان در آب انداختند هر مرتبه رنگ دیگر نمودار بود^{۱۳} دیگر^{۱۴} قفص چهار پهلو آوردند یکطرف جفت بلبل خوش آواز در آن قفص نمودار بود و طرف دیگر قفص که نمودند در جفت طوطی ظاهر شد طرف سیوم جانوری سرخ سخنگو بنظر در آمد طرف چهارم جفت کبک بر خط و خال خوش آواز ملحوظ گشت هر چهار طرف که قفص

ج: ۱ که آن	د: ۲ دیگر ندارد	ج: ۳ چشمه یا جبه
ا: ۴ داخل ندارد	ب: ۵ کنانم ج: کنیم	ب: ۶ ج: د: و بایک دگر جنگ
ب: ۷ سر بایکدگر	ج: ۸ خوبی --- آنها ندارد	ب: ۹ ج: آن این را پیش میزد و
ب: ۱۰ حاضر می کردند	ج: ۱۱ يك ندارد	ب: ۱۲ ج: د: از آب پر
ب: ۱۳ گلسرخ ندارد	ب: ۱۴ نمودار گردید	د: ۱۵ دیگر ندارد

مینمودند جانور آن دیگر نمودار میشوند^۱ دیگر قالین^۲ کلان بیست درعی انداختند خوش طرح و رنگین چون آن قالین^۳ از پشت بگردانیدند پشت^۴ او روی شد و روی او پشت فاما طرح و رنگ اگر صد بار میگردانیدند هر بار پشت روی میشد و روی پشت ر و رنگ بطرح دیگر نمودار میگشت آفتابه را گلابی را پر از آب کردند و سر آفتابه زیر نمودند و تمام آب آنرا ریختند چون باز درست نگاهداشتند باز سر آنرا زیر کرده آتش ریختند همچنین چند مرتبه آب و آتش از آن انداختند دیگر حوالی کلان آوردند و آن حوال را دو پسر داشت تربوز کلان بر آوردند و ازین سرجوال پر زیور را اندرون انداختند و از آن جوال انگور صاحبی و کشمش بر آوردند و از سر دیگر باز انداختند همچنین چند مرتبه انواع میوه ازین سرجوال بر آوردند و پسر دیگر از آنجاء نفری می ایستاد و دهن باز میکرد یکبار سر بازی از دهن او بیرون بر آمد و نفر دیگر سر مار میکشید و فریب بچهار درعه مار از دهن او می بر آورد بهمین آئین تا هشت بار از دهن او می بر آورد^۵ و مارها را بر زمین رها کرد و آنمارها بایکدیگر جنگ کردند و بهم بچیدند دیگر^۶ آینه^۷ بر آورد و یک گل در دست گرفتند انگل در آینه هر بار برنگ دیگر نمودار میشد^۸ ده مرتبان خالی بر آوردند و همه کس مشاهده کرد که مرتبان^۹ خالی است بعد یک گهری مرتبان^{۱۰} ها را برداشتند یکی پر از غسل بود و دیگری بر از شکر چینی و همچنین هر یکی پر از شیرینی و دیگر آن شیرینی ها را اهل مجلس خوردند بعد از ساعتی که مرتبان ها آوردند همه خالی بود گو یا کسی آنها را پاک شسته دیگر^{۱۱} کلیات^{۱۲} حضرت شیخ سعدی شیرازی آوردند و بکیه گذاشتند باز آوردند خواجه حافظ شیرازی^{۱۳} را آمد چون آنرا در کیسه کردند دیوان سلیمان بر آمد باز چون در کیسه بردند دیوان انوری بر آمد همچنان چند مرتبه کتاب را در

د.۱: نمیشدند ۱.۳.۲: قالی ۴.۵: بگردانیدند پشت ندارد

۵.ب: آئین — آورد ندارد ۶.د: دیگر ندارد ۷.ج: آینه ندارد

۸.ب، ج: دیگرده مرتبان ۱۰.۹.ب، ج: مرتبان ۱۱.د: پاک — دیگر ندارد

۱۲.ج: کتاب گلستان حضرت ۱۳.ب: شیرازی ندارد

کیسه انداختن هر مرتبه دیوان دیگر بر سی آمد دیگر زنجیر مقدار پنجاه درعه آوردند و بهوا انداختند آن زنجیر در هوا راست ایستاد گویا زنجیر بجائی پیداست و سگی آورد آن سگ زنجیر گرفته بالا رفته ناپدید گردید همچنین پلنگ و شیر و بعضی جانوران دیگر زنجیر را بالا گرفته ناپدید میشدند بعد آن زنجیر را بر آورده در کیسه کردند از آن درندگان هیچ ظاهر نگشت که کجا رفتند و چه شدند^۱ لنگری آوردند پر از لیمون و گوشت اندیز بود باز سرپوش بر سر لنگری گذاشته چون وا کردند لنگری پر از قبول پر کشمش و بادام و قیمه بود باز سرپوش بر آن نهادند این مرتبه پر از کله و پاچه بود همچنین چند مرتبه سرپوش گذاشتند و برداشتند خوردنی تازه^۲ بنظر درسی آمد دیگر طاس گلانی با سرپوش حاضر آوردند و آنرا از آب پر کردند غیر از آب دو چیزی نبود بار دیگر سرپوش^۳ طاس برداشتند^۴ هفت هشت ماهی در میان آب در حرکت بودند باز سرپوش گذاشتند و برداشتند ده دوازده مرغابی در آب نمایان بود باز سرپوش طاس نهاده^۵ برداشتند چیزهای دیگر نمایان بود آخر مرتبه که سرپوش برداشتند دیگر هیچ چیز در میان آن نبود دیگر انگشتی یا قوتی آوردند و در انگشت کوچک خود کردند بازار انگشت کوچک بر آورد بانگشت دیگر کردند نگین زمرد گردید بانگشت دیگر کردند التماس شد بانگشت دیگر انداختند فروزه شد تیر اندازه شمشیرهای برهنه دم بالا نموده بر زمین نصب کردند یکی از ایشان پهلوی بر شمشیرها زده غلطک زده با تیر انداز راه بالای شمشیرها رفت اصلاً بر بدنش آزار نرسید دیگر بیاض از کاغذ سفید تمام حاضر کردند و بدست آنحضرت دادند هیچ چیز غیر از کاغذ سفید ساده بنظرش در نیاید در طرفه العین ورق سرخ افشان و لوح^۶ پرکار بران ساخته نمودار گشت ورق دیگر باز کردند رنگ کاغذ آسمانی افشان کرده و بر هر دو صفحه مرد و زن برابر بهم کشیده بودند و بسیار پاکیزه و ورق دیگر که باز کردند بر يك

۱. ب. ج: 'دیگر' لنگری ۲. ب: تازه 'انواع انواع' بنظر ۳. د: 'بر' طاس

۴. ب: 'سد چهار مار کلان پیچیدی در آب نمودار بود همچنین چند مرتبه'

۵. ب: 'هفت' ---- نهاد 'ندارد' ۶. د: 'نوح'

زرد در کمال همواری و افشان کرده سیر گاه کشید بنظر در آمد ورق دیگر که باز کردند
 برنگ سیر افشان کرده نمونه باغی و سیر و بستان و درختان و گل بشمار شگفته و
 عمارتی در میان باغ بوده ورق دیگر را که بر آوردند رنگ کاغذ سفید و مجلس رزم^۱
 کشیده بودند که دو شاه بایکدیگر در جنگ و جدل بودند مجملا هر ورقی باز میگردند
 رنگ کاغذ غیر مکرر و صورت بود^۲ و مجلس تازه بنظر درمی آمد القصه دو روز و شب
 هنگامه بازی و سحر سازی آن بازیگران جادو کار و نادره کار آن سازی کردار انبساط
 پیرای خاطر مقدس بودند پنجاه هزار روپیه نقد و خلاع مرحمت کردند همچنین با شاهزاده
 سلطان خورم و دیگر شاهزاده ها و خواتین انعام دادند که قریب دو لک روپیه بآنها
 رسیدند ظاهر اینعلم را سیمیا گویند در میان فرنگ بسیار است چنانچه حضرت خاقان
 زمان این همه مقدمات را مفصل و مشروحا در نسخه جهانگیر نامه که آنحضرت از طبع
 مقدس بعبادات پسندیده و استعارات گزیده تصنیف نموده اند بقلم خجسته رقم آورده اند
 که باعث انبساط خاطر مطالعه کنندگان این نسخه غریبه میتواند شد در بیان تسخیر^۳
 قلعه متین^۴ کانگره که مقدمه فتح کوهستان پنجاب است^۵ در اوایل سال سیزدهم جلوس
 والا شیخ فرید مرتضی خان سربخشی بالشکر گران برای تسخیر قلعه کانگره تعیین شده
 بود و راجه سورجمل پسر راجه باسورا بعد فوت پدرش بمنصب دو هزار سرفراز فرموده
 همراه شیخ تعنیاات نموده بودند راجه سورجمل در مقام ناسازی و فتنه اندازی آمده با مردم
 شیخ طریق مخالفت و منازعت پیمود^۶ شیخ صورتحال و اراده بغی او را بدرگاه والا
 نگاشت و راجه بخدمت شاهزاده خورم بلخی گشته از سوانمراجی شیخ نسبت بحال
 خویش معروض داشت مقارن اینحال مرتضی خان بجوار رحمت ایزدی پیوست و راجه
 سورجمل بجناب مقدس^۷ طلبداشته برکاب شاهزاده والا قدر بهم دکهن رخصت یافت و

۱. د: مجلس راسی کشید ۲. پ: بود ندارد ۳. ج: د: ذکر قلعه

۴. ب: ج: متین ندارد ۵. ج: مد که مقدمه است ندارد ۶. د: منازعت شود

۷. ج: بجناب اقدس

مهم کانگره موقوف شد بعد از آنکه ممالك د کهن مفتوح گشت و شاهزده معاودت فرموده راجه سورجمل بوسایل اسرا بخدمت شاهزاده متعهد تسخیر قلعه کانگره گردید شاهزاده بعرض مقدس رسانیده لشکر گران از ملازمان خود بامحمد تقی حسن^۱ سرکار خویش و راجه^۲ سورجمل تعیین کرد بعد رسیدن در کوهستان راجه رانا محمد تقی پیر صحبت برار نگشت چون اینمعنی بعرض شاه والا جاه رسید محمد تقی بخشی را طلب حضور فرموده عوض او راجه بکرماجیت برهنه را که از عمده های دولت شاه در شجاعت و جوانمردی و جرات و دلاوری بی نظیر با مردم تازه رو^۳ تعیین فرمودند از طلبداشت محمد تقی و تعیین راجه بکرماجیت راجه سورجمل^۴ فرصت را غنیمت دانسته صریح یعنی ورزید و بالشکر شاهزاده جنگ کرده سید صفی بارهه^۵ را که از عمده ها بود با چندی از برادرانش گشت و دست تعدی دراز کرده پرکنات دامنه کوه و محال خالصه شریفه که پرگنه پتاله و کلانور^۶ غارت کرده همدربن اثنا راجه بکرماجیت در رسید راجه سورجمل تاب جنگ نیاورده متحصن گشت و باندک^۷ زد و خورد قلعه مود مهری مفتوح گردید و راجه سورجمل فرار شده خود را در شعاب جبال و گریوهای دشوار گذار کشید چون جگت سنگه برادر خورد راجه سورجمل^۸ بمنصب چهار صدی تعینات^۹ بنگاله بود درینولا که راجه سورجمل مصدر چنین اعمال گردید مطابق تجویز راجه بکرمان جیت شاهزاده بعرض مقدس رسانیده جگت سنگه را از بنگاله در حضور طلبداشت و به منصب هزاری ذات و پانصد سوار و خطاب راجگی سرفراز فرموده بملك موروئی رخصت نمود و عنایات والا شایه حال او گردید^{۱۰} و بموجب حکم مقدس از مهری که مسکن راجه مسطور است شهری موسوم مورپور بنام نورجهان بیگم آباد گشت و راجه جگت سنگه بهم و تسخیر کانگره برفاقت راجه بکرمان جیت تعیین شد کانگره قلعه

۱. د: تقی 'بخش' ۲. د: 'بهمرای' سورجمل ۳. ب: د: تازه 'روز' تعیین

۴. ب: ج: 'سورجمل' ندارد ۵. د: صفی 'بابرهه' ۶. ج: نور 'باشد'

۷. د: 'و در اندک' ۸. ج: 'خود را در شعاب' بمنصب ۹. د: 'نواب' بنگاله ۱۰. د: او 'کردند'

ایست قدیم بر^۱ سمت شمالی لاهور در میان کوهستان استحکام یافته و بدشواری و محکمی و متانت و حصانت مشهور و معروف بیست و سه برج و هفت دروازه دارد و در آن يك گروه و پانزده طناب است طول پا و گروه و دو طناب و عرض بیست و دو طناب ارتفاع یکصد و چهار درعه و دو حوض کلان درون اوست تاریخ آغاز اساس آنقلعه جز خدای جهان آفرین هیچکس نمیداند و در هیچ نسخه اندراج نیافته؛

نظم

ز آن حصاری که طرف باره او در علو از ستاره دارد غار
صحن او حصن اختران ثابت بسوم او بام^۲ گنبد دوار
اعتقاد مردم آندیار آنست که آنقلعه بسبب صعوبت گاهی از قوی بقوی^۳ انتقال
نیافته و بیگانه دست تسلط برو نرسانید و از ابتدای ظهور اسلام در هندوستان هیچ یکی از فرمان روایان دهلی برو دست تصرف دراز نکرده سلطان فیروز شاه با وجود اینهمه شوکت و حشمت و استعداد خود بر آن سرزمین رفته به تسخیر آن قلعه پرداخت و مدتی محاصره داشت چون دانست که استحکام و متانت قلعه بحدایست که تا سامان قلعه داری داد دفعه بقلعه نشینان بوده باشد افتتاح آن از مجالات است کام نام کام مصالح کرد و بآمدن راجه^۴ آنجا در حضور خود خورشیدی نموده برگشت و نیز بعضی فرمانروایان دیگر لشکرها به تسخیر آن میفرستادند و کاری از پیش نمیرفت و در عهد خلافت حضرت بادشاه غفران پناه نیز بارها افواج تعیین گردید اما صورت افتتاح در آئینه تردد و تلاش معاینه نگشت در ینولا راجه بکرماجیت محاصره نموده مورچالها^۵ قسمت کرده مداخل و مخارج او دفعه مسدود ساخت از تدابیر صایبه و افکار یافته کار بر اهل قلعه تنگ ساخت چون مشیت ایزدی اقتضای آن کرد که سلسله و حکومت هنود از ان حصن حصین و قلعه خدا آفرین که در صورت خصانت و استواری مرغ اندیشه بکنگره تسخیر آن نمیر

۳. ب. ج. بقوی 'دیگر'

۲. د. بوم 'ادم با' گنبد

۱. د. 'از سمت

۴. ب. د. 'مور چالها'

سد و طایر خیال بشرف انتزاع آن نمیتواند پرواز کرد منقطع کرد دو رایت اسلام بر آن قلعه چه بلکه بر تمامی آندیار کهسار بلند شود ذخیره غله از آن قلعه نزدیک بآخر رسیده و جزوی که مانند دران گرم افتاد و از کار رفت قلعه نشیان چهار ماه علف های خشك به نمك جوشانیده خوردند چون بغایت تنگ شدند و کار بهلاکت رسید و امید نجات بلکه حیات نماند بناچار راجه ملوك چند امان خواسته مكالید قلعه پیش راجه بكرمان جیت فرستاده بوساطت راجه جگت سنگهه بعد گرفتن قول و حصول جمیعت خاطر آمده ملازمت کرده بتاریخ غره محرم سه جلوس والا مطابق سنه یکهزار و يك هجری روز شنبه آن قلعه آسمانی ارتفاع مفتوح گشت و بعد معروض اقدس باعث انبساط خاطر والا گردید و راجه بكرمان جیت مورد عنایات قدسی گشت^۱ موکب والا بعد سیر کانگره بعرضه دلکشا کشمیر جنت نظیر^۲ حضرت خاقان زمان از دارالخلافة اکبر آباد نهضت فرمودند چون نواحی دلسوهه^۳ مورد خیام والا گشت اعتمادالدوله رحمت حق پیوست و متصل موضع بلواره از اعمال دلسوهه^۴ بربل دریای بیاہ مدفون کردند و عمارات عالی بر سرامزارش اساس نهادند محال جاگیر و اسباب امارت و تمامی تقد و جنس آن مغفور بنورجهان بیگم مرحمت گشت و از انجا متوجه پیشتر شدند چون راه کهسار و گریوهای دشوار گذار بود اردوی بزرگ^۵ در نواحی سیبه گذاشته با جمعی از مخصوصان و اهل خدمات متوجه سیر کانگره گشتند و از سیبه بچهار منزل ساحل دریای بان^۶ گنگا حضرت خیام والا^۷ گشت راجه چنبه که بیست پنج گروهی^۸ کانگره واقعست در کوهستان از^۹ عمده ترین زمینداران است و گاهی فرما روایان دهلی بنیایش نیاورده برادر خورد را با پیشکش لایقه بدرگاه معلی فرستاده بالجمله آنحضرت بر فرار قلعه کانگره تشریف برده تماشا فرموده بانگ نماز و شرایط اسلام بتقدیم رسانیدند و حکمشد

د. ۱: نهضت موکب ۲. ب، ج: سیر کانگره بکشمیر: د: سیر کشمیر

۳. ا: دلسوهه ۴. ا: دهویه ۵. د: اردوی معلی: در

۶. د: دریابان گنگا ۷. ج: والا صادر ۸. ب: از نگر کوت کانگره ۹. ج: از ندارد

مسجدی عالی تعمیر نمایند بعد سیر قلعه در تهون که پایان قلعه واقعست تشریف آوردند و در زیر خیر گلابی که بر شریعت بندی از زمان پاندوان نشان میدهد چتر خوردی از طلا ایستاده کردند و چند روز در آنسر زمین بسیر و شکار اشتغال داشتند از انجا نهضت فرموده بتماشای جوالا مکھی تشریف آوردند آنمکانی است دوازده کروهی کانگره زیر^۱ کوهیست کلان که سربفلک گشیده دارد و در آن مکان شبانروز از زمین دیوارها آتش زمانه میزند بعضی مردم اهل تعصب نشان دادند که در آنجا کان گو گرد است و از حرارت آن آتش شعله می افزوزد بموجب حکم اقدس بامتحان اندازه اش و تحقیق^۲ کان گو گرد زمین را کنیدند و آب پاشیدند بوئی از گو گرد و اثری از کان ظاهر نشد و اصلا آتش منطفی نگردید آنرا از حکمتهای ایزدی تصور نموده باز آن حجره را بعمارات متین درست کنانیدند و در حواشی آنمکان بموجب حکم والا عمارات درست کردند سلطان فیروز شاه نیز در ایام سلطنت خویش چون بتسخیر کانگره متوجه شد در^۳ جوالا مکھی رفته زمین گاوید آب پاشیده بود به تحقیق پیوست که کان گو گرد نیست از عجایب^۴ قدرت قادر حقیقی^۵ است که از آغاز آفرینش خود بخود آتش شعله افروز میگردد و آنحضرت از تماشای ابکنه و سیر و شکار بغایت مسرور شده متوجه کشمیر شدند اگرچه در راه کشمیر بسبب نشیب و فراز و صعوبت طرق و دشواری گذار جبال و بلندی^۶ گریوها در رفائی معاك تصدیع بسیار میگردد و عبور پیاده بدشواری میشود چه جای سوار و چارپای بار بردار لیکن بعد نزول به کشمیر لطافت و نزاهت آنخطه دلکشا تلافی و تدارك رنج و محنت این همه مسالك مهالك و محن و مشاق آن راه جانگاہ میگردد هر چند کوچه و بازار شهر خالی از حرکت نیست و مردمش بدماش و بدلباس و بد طینست و بد خو هستند اما^۷ تمام صحراه و کوه از انواع شقایق دریاحین^۸ نمونه بهشت برین است

۱. ب: 'از زیر' ندارد ۲. د: 'کان' --- تحقیق 'ندارد ۳. ب: 'حوالی' جوالا

۴. ب: 'عجایبات' ۵. د: 'قادر' مطلق ۵. ب: 'بلندی' ندارد

۷. ب: 'اما' ندارد ۸. د: 'دریا' چنین

و از گونه گونه گل و میوه دم مساوات بباغ جنت میزنند و هر طرف جویهای دلجو و آبشارهای مسرت افزا و چشمه های شیرین باعث تماشای نظار گیان است؛^۱

کشمیر مگور شک پری خانه چین است   الحق بهشتی است که بر روی زمین است

القصة آنحضرت از کانگره متوجه شده بعد قطع مراحل در خطه دلکشای کشمیر نزول اقبال فرمودند و تماشای سیر گاه های نزهت افزا و سیر اماکن مسرت پیرا نموده بغایت محظوظ شدند در زمان بودن در آن خطه دلپذیر روزی سلطان محمد شجاع خلف بادشاه زاده شاه خورم در دولتخانه بازی طفلانه میکرد اتفاقاً بازی کنار جانب دریچه دریا رفته بمجرد رسیدن سرنگون بزیرافتاد قضا را تلاسی نه کرده و زیر دیوارها نهاده بودند و فراشکی متصل آن نشسته بود سر سلطان بیلاس رسید و پاها بر پشت فراش خورده بر زمین افتاده با آنکه از هفت درعه ارتفاع بزیرافتاد آسیب نرسید و حمایت آلهی شاملحال گردید پیش ازین چهار ماه جوتک رای منجم گفته بود که سلطان از جای بلند خواهد افتاد اما آسیبی نخواهد رسید از وقوع این معنی صدقات و خیرات بسیار کردند و جوتک رای مورد آفرین گشته باضافه مواجب و عطای انعام سرفراز گردید القصة آنحضرت بعد سیر کشمیری نظیر معاودت بهندوستان فرمودند چون اثر گرفتگی و کوتاهی نفس بآنحضرت ظاهر گشت^۲ و رفته رفته بامتداد کشید و از اشتداد این مرض هوای هندوستان بر مزاج قدسی سازگاری نمیکرد بنابر آن روز شنبه شانزدهم جلوس والا مقرر گشت که در هر سال اوایل بهار نزول مقدس بکشمیر بی نظیر در ایام زمستان معاودت بهندوستان شود و در هر منزل مختصر عمارات احداث کردند تا در وقت شب از^۳ برف و باران و شدت سرما که خیمه خوش نیاید در آن عمارت بسر برند و تماشایش^۴ بگذرانید در بیان بقی شدن شاه زاده شاه جهان بهادر^۵ ماجرای احوال بادشاه زاده برین نمط است که در سال دویم جلوس والا بمنصب بیست^۶ هزاری ذات و چهار هزار سوار سرفراز گشت^۷ بعد از آنکه

۱. ج: 'است'   ۲. ب: 'شب از' ندارد

۳. ب: د: 'باشایش تمام' بگذرانید

۴. ب: د: 'هشت' هزاری   ۵. ب: 'سرفرازی یافت'

۶. ب: ج: 'بغی بادشاه زاده شاه جهان'

در سال هشتم صبیّه ابوالحسن المخاطب بآصف خان خلف اعتمادالدوله در عقد نکاح شاهزاده در آمده بممتاز محل مخاطب گشت و بمنصب ده هزارى ذات شش هزار سوار عطا گردید^۱ پس از چند گاه پانزده هزارى ذات بیست هزار سوار سرفرازی یافت چون فتح ولایت رانا نمود و پسر رانا را بدرگاه والا آورد بیست^۲ هزارى ذات و ده هزار سوار و شاه خورم خطاب مرحمت گشت و پس از آنکه بمهم دکن تعین شده خطاب شاه جهان که مقارن اسم مبارک خاقان زمان بود و منصب سی هزارى خاصه و بیست هزار سوار عنایت گردید و انواع تملّفات فرمودند از آنجا که صبیّه نورجهان بیگم که از صلب علی قلی شیر افکن بود در حباله^۳ مناکحت شاه زاده سلطان شهریار در آورده بودند بنا بر آن^۴ نورجهان بیگم که امور سلطنت به قبضه اقتدار او بوده جانب داری^۵ شاهزاده شهریار میگردد به باد شاهزاده شاه جهان سورا نمزاج میبود بعد از آنکه شاه زاده از مهم دکن سعادت نموده بماندون رسیده برگنه دهولپور بجایگز خود استدعا نموده متصدی سرکار خود تعین کرد اتفاقاً پیش از رسیدن عرضداشت بادشاه زاده آن برگنه نورجهان بیگم بجایگز شاه زاده شهریار تنخوا کرده بودند و شریف الملك گماشته سلطان شهریار بران تصرف داشت گماشته های هر دو شاه زاده دران برگنه بایکدگر در او یختند درین آویزش تیری بر حدقه چشم شریف الملك رسید و او را^۶ یکچشم کور شد^۷ اینمعنی باعث زیادتى آشوب و شورش کردند و فتنه و فساد بلند شد و شاه زاده عرضداشت متضمن عجز و نیاز ارسالداشت افضلخان دیوان سرکار خود را بملازمت اقدس فرستاد بهروجه غبار خاطر اقدس فرونشاند^۸ اما بد اندیشان نمیخواستند که رفع فساد گردد و مقدماتی که موجب از دیار شورش بوده باشد در میان می آوردند چنانچه آصف خان را بجانب داری بادشاه زاده

۱. ب: سوار 'سرفراز گشت' ج: 'گردید' ۲. ج: 'هزارى' ----- بیست 'ندارد' د: 'هشت' هزارى

۳. د: حباله 'نکاح' ۴. ب: 'ازین جهت' نورجهان

۵. د: 'شاهزاده' --- جانب داری 'ندارد' ۶. د: 'او' از 'یکچشم'

۷. ج: 'گشت' ۸. د: اقدس 'فرستاد'

متهم ساخته خاطر بیگم را ازین چنین برادر رنجانیدند و بیگم را برین آوردند که مهابت خان را به آصف خان عداوت دارد^۱ و بادشاهزاده نیز بی اخلاص است از کابل طلبداشته متصدی شورش و فتنه باید کرد^۲ هر چند فرامین والا و مناشیر بیگم در طلب مهابت خان صادر میگشت عازم حضور نمیشد با آخر صریح نوشت تا آنکه اصفخان در حضور است رسیدن من بحضور منصور^۳ نیست اگر فی الواقع دولت شاه جهان را باید بر همزد و آصف خان را بصوبه بنگاله بفرستد بحضور رسیده بتقدیم حکموالا پردازم بموجب نوشته مهابت خان آصف خان را^۴ به بهانه آوردن خزانه بطرف اکبرآباد^۵ فرستادند و امان اله پسر مهابت خان را بمنصب سه هزاری ذات دو هزار سوار سرفراز فرموده فرمان صادر شد که او را انیا بتادر کابل گذاشته متوجه آستان بوس گردد بموجب حکم قضا توام مهابت خان از کابل در حضور معلی رسید و حکم شد محال جاگیر شاه جهان را از میان دو آب و غیره تغیر کرده بجایگزین شاهزاده سلطان شهریار تنخواه دهند شاه جهان به استماع چنین اخبار از ماندون متوجه حضور پر نور گشت چون اینمعنی بعرض مقدس رسید از لاهور نهضت باکبرآباد فرمودند از فتنه سازی کوتاه اندیشان و اغوای نورجهان بیگم شورش و فساد بلند شد و چنین فرزند اقبال پیوند که غیر از اطاعت و فرمان پذیری امری دیگر نداشت بزور و عنف در کبرسن و ضعف و بیماری بموجب بر سر ستیره آوردند؛

بیت

عزیزان را کند کید زنان خوار   ز کید زن شود دانا گرفتار
زمکرزن کسی عاجز مبادا   زن کیاد خود هرگز مبادا
اکثر امرا به بهمت ارسال رسل و رسایل بطرف شاه جهان باخود شدند و بغرل منصب و جاگیر معاتب گشتند و درین مهم مدار تدبیر^۱ اسور و تربیت افواج بر مهابت

۱. ج. د: 'عداوتست'   ۲. ب: 'ساخت'   ۳. ج: 'من' منصور: د: 'بحضور' نیست

۴. ب: 'را' ندارد   ۵. ب: 'طرف' بنگاله   ۶. د: 'تدبیر' ندارد

خان بود بعد نهضت از لاهور افواج قاهره بر سر شاه جهان تعیین شد^۱ شاه جهان بعد رسیدن و اکبر آباد از استماع نهضت رایات عالیات بطرف کوتله میوات شتافت و از انجان پسر خان‌خانان و راجه بکرمان جیت و دیگر امرای خود را رو بروی افواج بادشاهی که بروتعیین شده بود مقرر گردانید و خود نیز مستعد شده تا آنکه عساکر طرفین^۲ باهم رسیده روبه پیکار آورد و آتش محاربه مشتعل گردید بهادران جنگجو و بهادران^۳ پر خاش جوداد^۴ مردی و مردانگی دادند و هر یک کارنامه رستم و افرسیاب بظهور آوردند و درین کارزار لشکر بادشاهزاده غالب آمد و آثار فتح و ظفر نمودار گشت از آنجا که مشیت الهی بر ان رفته بود که بادشاهزاده چند گاه در تعب و رنج بوده باشد و شداید^۵ سفر عاید حال گردد و چه قانونی است مستمر و آیتی مقرر که هرگاه اقبال‌مندی را^۶ زبان حصول عطیه عظیم الهی و وقت آخر از دولت نامتناهی نزدیک می‌رسد در پیشگاه آن آیام مورد محن و مشاق می‌گردد باز چون بدرجه کمال و ذروه قصوی متصاعد شود جال این نقطه عین الکمال او گردد و از گزیدن نگهان سپند بوده باشد؛

بیت

گرفلك كاری تر ابر هم زند غمگین مباش   میکند خیاطه جامه قطع بهر دوختن
اتفاقا عرصه کارزار بند و قچی زخمی نیم جان افتاده و بندوق تیر بند و فتیله آتش
افروز در دست او بود راجه بکرماجیت که جنگ مردانه کرده غالب مطلق شده بود و
دلبرانه بر لشکر بادشاهی می آمد چون نزدیک بآن و قچی نیم جان^۷ در رسید قضا را فیل^۸ را
بر بندوق و بندوقچی^۹ مزکور در رسیدن و نیزان از سینه راجه بکرمان جیت در گذشت و
همانجا قالب میکرد^{۱۰} از انجا که راجه مذکور از عمده های دولت بادشاهزاده بود و حالی

---

۱. ب: 'گردید'   ۲. ج: 'طرفین' ها'با   ۳. ج: 'و' مبارزان' پیر
۴. ج: 'طنیت داد' داد'مردی   ۵. د: 'و' استنداد' سفر   ۶. ج: 'را' ندارد
۷. ج: 'بندوقچی هم چنان' در   ۸. ج: 'را فیل' ندارد   ۹. ب: 'بندوقچی' ندارد
۱۰. ب، ج، د: 'قالب' تهی کرد'

از تدبیر و شجاعت نبوده از گشته شدن او انتظام لشکر پراگند گشت و بادشاه زاده از دیدن حال لشکر خویش پای ثباب نتوانست محکم کرد بالضرور از آنجا کوچ نموده بجانب ماندون راهی گردید و خاقان زمان از استماع این فتح متوجه اجمیر شدند و شاهزاده سلطان پرویز را که درین نزدیکی از پتنه در حضور مقدس رسیده بود با مهابت خان و راجه نرسنگه دیو بودند راجه گجسنگه راتهور و راجه جیسنگه کچهواکه و دیگر امرا که چهل هزار سوار بوده باشد بر سر شاه جهان تعین فرمودند و اتالیقی شاهزاده پرویز و مدار مهم بر مهابت خان مقرر گشت چون افواج بادشاهی نزدیک بقلعه ماندون رسید شاه جهان رستم خان را باافواج خویش مقابل فرستاده رستم خان طریق بیوفانی نموده خود را بمهابت خان رسانیده ازینمعنی توزک جمیعت شاه جهان زیاده تر^۱ بر هم شد در پاندون بودن خود صلاح ندیده از آب نریده گذشته باسیر رسید در آنوقت خان جهان^۲ برکاب شاه جهان بود ظاهر گشت که بمهابت خان مکاتب مینویسد و اراده رفتن دارد او را بدارالالت خان^۳ پسرش قید گردانیده و در اسیر بعضی حرم و اسباب زیادتی گذاشته به برهانپور آمده خانجهان^۴ که نظر بند بود به بهانه صلح داشتی^۵ از شاه جهان رخصت گرفته به مهابت خان پیوست و نیز اکثر مردم جدای گزیدند بحسب ضرور شاه جهان در عین شدت باران از برهانپور روانه شده براه گول کنده و بندر مچھلی پتن بطرف اودیسه و بنگاله راهی گردید چند منزل که در حدود گول کنده میرفت قطب الملک والی آنولایت از راه مردمی پیش کش تقد و جنس و غله و میوه^۶ فرستاد و شاهزاده پرویز تعاقب نموده از چند منزل برگشته در در برهانپور رسید چون خبر رفتن شاه جهان بطرف بنگاله معروض مقدس^۷ گشت حکم شد که شاهزاده پرویز و مهابت خان با جمیعت بطرف پتنه بردند و سد^۸ راه شاه جهان^۹ شوند و خانخانان را^{۱۰} با کبر آباد مقرر نموده خود بدولت متوجه بکشمیر شدند

۱. ب: 'تر' ندارد	۲. ج: خان 'خانان'	۳. د: او را 'دارالالت'
۴. ج: 'خانخانان'	۵. د: صلح 'درستی'	۶. ج: 'می' فرستاد
۷. ج: 'د' مقدس' ندارد	۸. د: پتنه 'رفته شد'	۹. د: جهان 'بطرف بنگاله' شوند
		۱۰. د: 'خان' — ندارد

و شاه جهان بعد رسیدن در اودیسه در آنحدود باندك جنگ اولاً قلعه بردوان^۱ گرفت بعد آن قلعه^۲ اکبرنگر را که^۳ محاصره نموده بسیار جنگ نمود و ابراهیم خان صوبدار و عابدخان دیوان و دیگر بندهای بادشاهی گشته شدند شاه جهان آنقلعه را بتسخیر آورده متوجه دها که گردید^۴ و چهل لکھه روپیه نقد سوای اقمشه و فیل و دیگر اجناس از اموال ابراهیم خان بضبط در آمد و احمد بیگ خان برادر زاده ابراهیم خان که در دها که بود بیچاره شده بملازمت شاه جهان رسید تا اینمدت داراب خان پسر خانخانان در قید^۵ بود درینولا شاه جهان او را سوگند داد و از قید خلاص کرده صوبه داری بنگاله مرحمت نموده خود به پتنه رسید و از انجاء عبدالله خان را باله آباد و دریا خان^۶ افغان را به اوده رخصت کرد عبدالله خان بزور شمشیر و قوت مردانگی باله آباد متصرف شد چون زمینداران بنگاله که نواره^۷ همراه شاهجهان آورده بودن بعد رسیدن در پتنه بانواره^۸ گریخته رفتند شاهجهان در جنگل خصاری از گل ساخته استحکام آن نموده همدین اثنا شاه زاده پرویز مهابت خان بالشکر بسیار در رسیدند و بدفعات جنگ روداد و راجه بهیم پسر رانا^۹ کرن که بسردار لشکر شاهجهان بود در معرکه گشته شد ازین جهت هزیمت در لشکر شاهجهان افتاد و غیر از قورچیان^{۱۰} و عبدالله خان هیچکس نماند شاهجهان بمقتضای شجاعت ذاتی و دلاوری فطری دل بر مرگ نهاده اسب برانگیخت و اسب سواری خاصه زخمی گشت درینولا عبدالله خان جلو گرفته شاه جهان را از جنگ گاه بر آورد و ازان اسب فرود آورده بر اسب خود سوار کرده بجانب پتنه برد چون افواج بادشاهی نزدیک به پتنه رسید شاه جهان از آنجا بر آمده و بودن آندیار صلاح^{۱۱} ندیده در اکبرآباد آمد چون در ان ایام که سال نوزدهم جلوس والا بوده باشد سلطان مراد بخش قدم در عالم وجود نهاده بود

د. ۱: قلعه 'هردوان'	ب. ۲: قلعه 'ندارد'	د. ۳: 'که' ندارد
د. ۴: 'کردند'	د. ۵: 'در قید' ندارد	ج. ۶: 'خان' ندارد
د. ۷: 'در لواره'	د. ۸: 'به لواره'	ب. ۹: 'راجه' کرن
ج. ۱۰: 'قور' خان	د. ۱۱: 'صلاح' ندارد	

آن تازه نهال گلشن سلطنت رابا والده ماجده ایشان در رهتاس کده گذاشته متوجه پیشتر شد و در انحال پسر خانخانان را که سوگند داده از قید خلاص کرده بصوبداری بنگاله مقرر نموده^۱ بودند هر چند طلبداشت او عذر در میان آورده بملازمت رسید^۲ از آنجا که زن پسر او بطریق بر غمال نگاهداشته بودند بعد از آنکه ازو خلاف حکمی و عدول اطاعت بظهور پیوست زنش را بقلعه^۳ رهتاس فرستادند و پسر جوان^۴ او را عبد الله خان بقبل رسانید و بسبب غلبه لشکر بادشاهی بودن در ولایت^۵ بنگاله صلاح وقت ندانسته براهی که آمده بود از بنگاباز در دکه^۶ رسید و در اثنا بر^۷ راه سلطان مرادبخش و حرم قدسی بملازمت رسید چون رسیدن شاه جهان از بنگاله در دکه^۸ معروض مقدس گشت حکم شد که شاهزاده پرویز و مهابت خان بالشکر همراهی بدفع شورش شاه جهان باز بدکن رسید لهذا شاهزاده و مهابت خان از پتنه روانه دکه^۹ شدند داراب خان پسر خانخانان را که از شاه جهان جدا شده بالشکر بادشاهی ملحق گشته بود بموجب حکم والا بقتل رسانیدند و خانخانان را در حضور معلی قید کردند شاهزاده پرویز و مهابت خان قطع منازل^{۱۰} نموده در مالوه رسیدند شاه جهان در مالوه بسبب رسیدن افواج قاهره بودن در دکن صلاح وقت ندیده به اجمیر رسید و در آنجا توقف نا کرده^{۱۱} از راه جسلمیر بصوب تهته بر آمده قصد ایران نمود سلطان دار شکوه و سلطان محمد شجاع و سلطان محمد اورنگ زیب پسران خود را بدرگاه معلی فرستادند چون در تهته شریف الملک نوکر شاهزاده سلطان شهریار قیام داشت از خبر آمدن شاه جهان جمیعت فراهم آورده توپ و تفنگ بر قلعه نصب کرده متحصن گردید شاهزاده بر دروازه^{۱۲} قلعه منزل نموده چند روز بجنگ پرداخت و چندی از مرادن کاری شاه جهان^{۱۳} بکار آمدند چون کاری از پیش نرفت بخاطر قدسی شاه والا

۳. ج: 'آتش در قلعه'

۲. ج: 'نرسید'

۱. ب: 'مقرر کرده'

۶. ب: 'د: 'بر ندارد'

۵. ب: 'رو گردان بنگاله'

۴. ج: 'د: پسر خوانده'

۹. ج: 'د: بر دور قلعه'

۸. ج: 'نکرده'

۷. ب: 'مراحل'

۱۰. ب: 'شاه جهان'

جاه^۱ رسید که به تسخیر تهته وقت ضایع کردن از صلاح دور است همدرین اثنا خبر رسید که شاهزاده پرویز در دکه‌ن ودیعت حیات سپرده و مهابت خان در حضور رفته و خانجهان بودی در دکه‌ن قیام دارد درینصورت شاه جهان آنولایت را خالی دانسته پیش از آنکه مهابت خان رو بروی شاه بجانب تهته تعین شده بود رسید باوجود بیماری و ضعف که در آن ایام خاری شده^۲ بود از راه ولایت بهارو گجرات متوجه دکه‌ن شد و بعد قطع مراحل در ناسک تربنک از مضافات احمد نگر که بنگاه خویش در آنجا گذاشته^۳ بود نزول اقبال فرموده در سر اتفاق^۴ اقامت افتاد و در آنجا بوده در فکر اخراج خانجهان بودی از دکه‌ن گردید رسیدن مهابت خان در حضور پر نور^۵ و مصدر گستاخی شدن و قید کردن آصف خان را^۶ چون ارادت آلهی بر آن شد که چشم زخم بحضرت خاقان زمان برسد امری از صلاح دور و نقیاد نزدیک بوده باشد بمنصه ظهور رسید یعنی مهابت خان که مصدر چندین خدمات نمایان و ترددات شایان شده بود بموجب التماس نورجهان بیگم و آصف خان بموجب مورد عتاب گشت و فدائیکان از حضور تعین گردید که مهابت خان را از شاهزاده سلطان پرویز جدا کرده بطرف بنگاله روانه سازد و حکم شد که خانجهان بودی از گجرات آمده بجای مهابت خان اتالیق شاهزاده باشد و اگر مهابت خان برفتن بنگاله راضی نشود جریده بدرگاه والا بیاید^۷ و نیز حکم شد که زر کلیه مطالبه سرکار معلی بر ذمه مهابت خان طلب است آنرا معه مبلغ که از محال جاگیر امرایان بزور و تعدی متصرف شده دو کلای آنها استعانه دارند و هم فیلان نامی که از بنگاله و انحدود بدست آورده ازو باز یافت نماید و اگر خیری حساب داشته باشد بدرگاه والا رسیده نشان دیوانیان عظام نماید چون فداینخان از حضور پر نور رخصت شده در مالوه رسیده حکم والا رسانید

۱. ج: والا اختر رسید ۲. ب: ایام طاری حال د: ظاهری بود ۳. ب: گذاشته رفته بود

۴. ب: ج: در چون پرور د: چو سر اتفاق ۵. ب: حضور مقدس ج: پر نور ندارد ۶. ب: از ندارد د: در قید کردن

۷. ج: و حکم ---- بیابد ندارد

مهابت خان از شاهزاده پرویز^۱ رخصت گشته عازم درگاه آسمانجاه گردد^۲ و خانجهان لودی^۳ از گجرات رسیده بخدمت شاهزاده سلطان پرویز قیام نمود مهابت خان بعد قطع منازل یرلب دریای بهت که آنحضرت متوجه سیر و شکار کابل بودند نزدیک اردوی معلی رسید چون طلبداشت او بتحریک آصف خان بود و پیش نهاد خاطر آصفخان آنکه او را بهروجه خوار دلی^۴ عزت ساخته دست بعرض در ناموس و مال و جان او اندازد چنانچه مهابت خان دختر خود را به بر خوردار خواجه عمر نقشبندی نامزد کرده بود آن جوانک را بموجب التماس آصف خان سر برهنه کرده و دست بر گردن بسته در حضور والا کوره کاری نموده قید کردند و حکم شد که آنچه مهابت خان باو داده فدائیخان ازو باریافت نماید قریب لکھه روپیه از نقد و جنس ازو گرفتند و نیز محمد محسن کروری پرگنه پتاله را که از خسر راجه^۵ مهابت خان بود قید کرده بضرب و شلق^۶ زرها باز یافت گردید^۷ مهابت خان از منصوبه آصف خان واقف شده پنج هزار سوار راجپوت و جرار همراه داشت که اگر بر خلاف روی دهد جان نثار گردد^۸ و از طرز آمدنش حرفهای ناسلایم زبان زد مردم شده بود چون خبر آمد او نزدیک اردوی معلی بعرض والا رسید حکم شد تا^۹ مطالبات بادشاهی بلیوان اعلی ادانسانز مدعیان خود را تسلی نماید و فیلبان بنگاله از نظر بگذرانند راه کورنش مسدود است و آصف خان با چنین عمده^{۱۰} قوی بازو رکن السطنت عداوت کرده در نهایت غفلت و عدم احتیاط بوده بادشاه رابدین روی آب گذاشته خمود باعیال و اطفال و اجمال و ائقال و خدم و خشم خویش از راه پل^{۱۱} گذاشته آن روی آب رفته بمتمزل نمود اکثر اسرا و کار خانجیات بادشاهی نیز از دریا گذشت و قلمیلی مردم این روی آب ماندند درینوقت که گردد و پیمیش دولتیخانه والا هیچکس نبود مهابت خان قابویافته با چهار هزار سوار راجپوت از منزل خود سوار شده اولابر سر پل رسیده معتمدان خود را با

۱. پرویز ندارد ۲. ب.ج: 'گردید' ۳. ج: 'حکومت' از
 ۴. ب.بی: 'بی' عزت ۵. ب.ج: 'خسر زاده' ۶. د: 'سلاق' زرها
 ۷. ب.ج: 'کردند' د: 'نمودند' ۸. د: 'نثار' کردند ۹. ج: 'که با' مطالبات
 ۱۰. د: 'با چنین عمده' ندارد ۱۱. ب: 'از راه جسر' د: 'روی پل'

دو هزار سوار بگذاشت که پل را آتش داده بگذرانند که احدی از امرایان روی^۱ آب بدین سمت عبور تواند کرد خود بر دروازه دولتخانه والا رسیده از اسب پیاده گشته بادو صد راجپوت بدرون شتافت و تخته غسلخانه شکسته اندرون رفت پرستاران حرم سرا حقیقت را^۲ بعرض مقدس رسانید و آنحضرت از درون حرمگاه بر آمده برپالکی نشستند مهابت خان پیشتر رفته کورنش بجا آورد و بر کرد پالکی قربان گردید و معروض داشت که یقین کردم که از دست آصف خان خلاصی من ممکن نیست دلیری کرده خود را در پناه حضرت انداخته ام اگر مستوجب قتل و سیاست هستم در حضور اقدس بسیاست رسانید درینوقت راجپوتان نوکر او فوج فوج مسلح گشته دور سرا پرده بادشاهی فرو گرفتند غیر از چند کس از خدمتگاران نزدیک آن حضرت نبود چون آن بی ادب خاطر اقدس را شور آمده^۳ بود دو مرتبه دست بقبضه شمشیر کرده خواستند که آن بی باک را بزنند حاضران حضور مقدس التماس کردند^۴ که وقت حوصله آزمائی است ازین جهت ضبط خود فرمودند در اندک فرصت راجپوتان او درون^۵ و بیرون دولتخانه فرو گرفتند و مهابت خان بعرض رسانید که وقت سواری است حضرت بدولت سوار شدند و این غلام در رکاب باشد در آنوقت اسب خود را پیش آورد غیرت سلطانی^۶ رخصت ندید^۷ که بر اسب او سوار شوند اسب سواری خاصه طلبداشته سوار شدند دو تیرانداز از دولتخانه بر آمدند مهابت خان فیل خوصه دار پیش آورده التماس کرد که وقت شورش است صلاح دولت آنست که حضرت بر فیل سوار شوند بالضرور بر فیل سواری فرمودند و مهابت خان یکی از راجپوتان معتمد خود را در پیش فیل و دو راجپوت عقب خوصه نشانند و هر کس از خواصان و خدمتگاران بادشاهی نزدیک می آمد بقتل میرسید تا آنکه حضرت در خیمه

۱. ب: اسرا از ایزدی ۲. ب: حقیقت را بعرض ۳. ا: شوراننده بود

۴. د: گردید ۵. د: درون در و بیرون ۶. ب: د: غیرت سلطنت

۷. ج: د: ندید ندارد

مهابت خان تشریف آوردند مهابت خان فرزندان خود را بر دور^۱ آنحضرت قرمان گردانید و شرایط خدمتگذاری و فرمان پذیری بقدم رسانید دوست بسته ایستاده غیر از عجز و نیاز بر زبان نمی آورد و التماس میکرد هر چند حکم شود بجا آرد^۲ که آنحضرت مست باده عشق و اسیر دام محبت نورجهان بیگم بودند و ساعتی از وجدانمیشدند و درینحال دمبدم یاد آن که بانو میفرمودند و غیر از طلب بیگم حرفی بر زبان نمی آوردند؛ چه خوش گفت آن بداغ عشق رنجور که بواز مشک و رنگ از گل شود دور ولی بیرون بود زامکان عاشق که گوید ترك جانان جان عاشق در زمانیکه آنحضرت بخانه مهابت خان تشریف آوردند نورجهان بیگم فرصت یافته از آب گذشته بمنزل آصف^۳ خان رفت و آصف خان ازین سهود خطا تاسف میخورد؛ بخاطرش رسید که آن حضرت را بدولتخانه والا برده بهروجه نورجهان بیگم را بدست آورده از جانب او نیز خاطر دایر دارد باین قصد^۴ آنحضرت را بدولت سرای^۵ معلی آورد و در آن روز و شب آنحضرت بمنزل شاهزاده شهریار گذانیدند و هرچه مهابت خان می گفت میکردند^۶ چون نورجهان بیگم آنطرف دریا صفوف آراسته بتدارك میكوشید آنحضرت مقرب خان را نزد آصف خان فرستاده منع کردند که جنگ انداختن صلاح نیست و بجهت اعتماد انگشتی مبارك نزد مهابت خان^۷ فرستادند روز دیگر آصف خان و خواجه ابوالحسن فوجها آراستند و قرار بجنگ افتاد چون پل را کسان مهابت خان آتش داده بودند در صد و بدست آوردن پایاب^۸ شدند ابوطالب پسر آصف خان بهرحال^۹ از آب گذشت و اکثر همراهانش غرق شدند آصف خان در میان^{۱۰} آب رسیده بود که ابوطالب و

د. ۱: 'بر دور' ندارد   ب. ۲: 'نجا' آورد از انجا   ب. ۳: 'مهابت' خان
 د. ۴: 'تاسف' میگرد   د. ۵: آن حضرت قصد ندارد   ب. ۶: 'سرای' ندارد
 ج. ۷: 'میگردید'   ب. ۸: 'نزد' او فرستاد   ب. ۹: 'پا' آب شدند
 ج. ۱۰: 'بهرحال' ندارد   د. ۱۱: 'در میان' ندارد

غیره^۱ دیگران باندك جنگ روگردان شده باز گشتند و آصف خان نیز از میانه راه^۲ برگشت و نورجهان بیگم فیل سواره از دریا گذشته بمردم تاکید عبور میکرد و جنگ در میان بود درینوقت تیری بیکی از پرستاران بیگم که در عماری فیل نشسته بود بر بازو رسید بیگم بدست خود از بازوی او تیر بر آورد^۳ خون بسیار جاری گشت و لباسها خون آلود گردید نزدیک فیل بیگم بسیاری مردم بقتل رسیدند و فیل سواری بیگم هم چند بزخم برداشته برگشت و خود را بدریا انداخت و شنا کرده از دریا گذشت ناگزیر بیگم بعد گذشتن از دریا در دولتخانه بادشاهی فرود آمد آصف خان که اینهمه شورش ازو بوده چون یقین دانست که نقش^۴ نوعی نشسته که از جنگ مهابت خان خلاصی ممکن نیست لهذا با ابوطالب پسر خود و دو صد کس دیگر از آنجا روانه شده و قطع سراحل نموده در قلعه کرناتك^۵ بنارس که در^۶ جاگیر او بود رفته متحصن شد چون صلابت مهابت خان در دل امرا غالب آمد خواجه ابوالحسن و دیگر امرا سوگند آن غلاظ و عهود شد آید از مهابت خان گرفته ملاقات کردند و بعد سه روز نورجهان بیگم محضور مقدس رسیده آن حضرت از ملاقات آن که بانو خوشوقت شدند از ساحل دریای بهت کوچ کرده با مهابت خان روانه کابل شدند چون تسلط و استیلا مهابت خان همچنان بود بعد رسیدن در اتك بنارس^۷ درون قعله رفته آصف خان را و ابوطالب پسر و میرخلیل الله ولد میر میران بادو آزده کس دیگر بدست آورده درقید نموده و بعضی از مصاحبان آصفخان راد ستگیر کرده بقتل رسانید و آنحضرت چیزی نتوانستند حکم کرد بالجمله بعد قطع مسافت بدارالملک کابل نزول اقبال واقع شد از آنجا که مهابتخان و راجپوتانش که دست آویز فتنه سازی او بودند در هر باب دلیر گشته طریق بیباکی میمودند روزی جماعه راجپوتان با احدی سرکار بادشاهی گفتگو کردند و کار بچنگ کشید احدیان همه

۳. ب. آورده؛ د. بازو؛ اویدو آوردو؛

۲. ب. میانه؛ آب؛ بر

۱. ج. د.؛ غیره؛ ندارد

۶. ب. د.؛ په؛ جاگیر

۵. د. قلعه؛ اتك؛

۴. ج.؛ نفس؛ نوعی

۷. ا.؛ از ساحل----- بنارس؛ ندارد

ها یکجا شده جنگ مردانه نمودند قریب هشتصد از راجیوت علف تیغ بدریغ گردید از نیمعنی عرضی در رعونت خان راه یافت بعرض رسانید که باعث این فساد خواجه قاسم برادر خواجه ابوالحسن و بدیع الزمان خویش او شده چون رعایت در میان بود آنها را دستگیر کرده^۱ حواله ساختند مهابتخان آن هردو را سر برهنه نموده در بازار کابل بجواری و بیغرتی گردانیده در قید نگاهداشت و از روزیکه مهابتخان مصدر گستاخی گردید بر همه کس غالب بود و آنحضرت بهروجه مراعات خاطر^۲ فرمودند که تاحال جدای اواز حضور بنا بر عدم اختیاط^۳ بود و هرچه نورجهان بیگم در خلوت بعرض سیرسانیدی کم و کاست پیش مهابتخان اظهار میفرمودند و صریح میگفتند که بیگم قصد تو دارد خبردار باش و نیز صیبه شاه نواز خان ولد خانخانان عبدالرحیم که در عقد نکاح مرزا ابوطالب شائسته خان ولد آصف خان است صریح قصد تو دارد و نورجهان بیگم در فراهم آوردن جمیعت سعی داشت آنکه از کابل معازدت هندوستان گردید چون در حوالی رهاست نزول اقبال واقع شد آنحضرت بزمان خواجه ابوالحسن و بمهابت خان پیغام کردند که پیشتر^۴ روانه گردد والا کار بجنگ میرسد بالضرور مهابت خان بیشتر راهی گشت بعد از آنکه از دریای بهت عبور کرد بزبانی^۵ افضل خان چهار حکم صادر فرمودند اول آنکه شاهزاده شاهجهان بصوبت تهته رفته است به تعاقب بشتافته مهم او بانصرام رساند دویم آنکه آصف خان را با همراهانش از قید بر آورده بملازمت اقدس بفرستد سوم آنکه طهورت هوشنگ پسران شاهزاده دانیال مرحوم را که باو حواله شده بودند روانه حضور انور نماید چهارم آنکه لشکری پسر مخلص خانرا که ضامن اوست و تا حال^۶ بملازمت والا نرسیده^۷ حاضر گرداند و در صورتیکه از فرستادن آصف خان و تقدیم احکام دیگر عدول نماید فوج بر سر او تعین میشود و استیصال او میگردد افضل خان رفته احکام مطاعه

۱. د: 'ساخته' ۲. ب: د: 'نموده' ۳. ب: د: 'اختیار' بود

۴. ج: 'از ساحل' --- پیشتر ۵. د: 'زمانی' ۶. د: 'حال' ندارد

۷. د: 'رسیده'

بمهابت خان گذارش نمود مهابت خان پسران شاهزاده دانیال را حواله نمود اظهار نمود^۱ که بموجب حکم^۲ روانه تهته می‌شوم و آصف خان را خلاص مینمایم اما خوف دارم^۳ که بعد خلاصی آصف خان مبادا بیگم از روی عداوتی که دارد فوجی بر سر من تعین کند درینصورت هرگاه از لاهور بگذرم آصف خان را خلاص کرده روانه حضور مینمایم افضل خان از پیش مهابت خان آمده پسران شاهزاده دانیال را از نظر گذرانده آنچه مهابت خان گفته بود مفصل بعرض رسانید مکرر بزبانی افضل خان حکم شد که خبر^۴ تو درین است که آصف خان اخلاص کنی والا ندانست خواهی کشید بالضرور در مهابت خان بموجب حکم والا بعمل آورده آصف خان را طلبداشته معذرت خواست بعهد و سوگند خاطر ازو^۵ پرداخته باهمراهانش بحضور مقدس فرستاد لیکن ابوطالب پسر او را بجسب مصلحت روزی چند نگاهداشته روانه تهته کردند^۶ از غرایب^۷ آنکه شورش مهابت خان بر ساحل دریای بهت واقع شده بود خلاصی آصف خان روانه گردیدن مهابت خان بسمت تهته نیز بر ساحل همین کنار^۸ دریا اتفاق افتاد بعد چند روز ابوطالب پسر^۹ آصف خان و خواجه قاسم برادر خواجه^{۱۰} ابوالحسن و بدیع الزمان داماد او را عذر خواسته روانه حضور نموده منزل بمنزل روانه تهته گشت پیش از رسیدن او در آنحدود بادشاهزاده شاهجهان از تهته کوچ کرده بطرف دکهن معاودت کرده بود چنانچه سابقا تحریر در آمده مهابت خان بعد رسیدن تهته بدون حکم مقدس رو به هندوستان آورد و آثار بغی ازو بظهور پیوست بعد معروض اقدس حکم شد که فوجی بر سر او تعین شد خانخانان عبدالرحیم که از دست مهابت خان زخمهای کاری بر جگر داشت بالحاج و افراح^{۱۱} مهم استصال او بر ذمه خود گرفته رخصت شد محال جاگیر مهابت خان و صوبداری اجمیر بخانخانان

۱. ب. ج: 'کرد'	۲. ب: حکم 'والا' روانه	۳. ا: 'میدارم'
۴. ب. د: 'خیریت'	۵. د: خاطر 'اورا'	۶. ج: 'گردید'
۷. د: 'غربت تر'	۸. د: کنار 'دریا'	۹. ب: طالب 'خلف' آصف
۱۰. ا: 'خواجه' ندارد	۱۱. ج. د: 'افراح'	

مرحمت گشت خانخانان بعد قطع مراحل در اجمیر رسید و مهابت خان که بعد معاودت از تهته بسمت اجمیر رسیده بود تاب جنگ نیاورده در شعاب جبال ولایت رانا رفته اقامت ورزید و خانخانان در آنسمت در سته بست و يك جلوس والا بعمر هفتاد ده^۱ سالگی بجوار رحمت الهی^۲ پیوست و مهابت خان از آنجا عرایض نیاز مشتمل بر عقیدت و اخلاص در خدمت بادشاهزاده شاهجهان ارسال داشت و بموجب منشور عالی که بطلب او صادر گشت بجناح استعمال در جونپور^۳ رسیده بملازمت عالی مشرف گشته مورد انواع عواطف گردید اینمغی ظهور نیز اقبال او گشت چون اینمغنی بعرض مقدس رسید خان جهان بودی بخطاب بودی سپه سالاری و صوبداری د کهن سرفرازی یافت و مدتی او را بشاهزاده شاهجهان محاربه و مجادله ماند در بیان^۴ رحلت^۵ حضرت خاقان زمان بملك جاودان^۶ در سال بیست و دویم جلوس والا حضرت خاقان زمان مطابق معتاد متوجه کشمیر شدند درینمرتبہ آنحضرت را^۷ بیماری استیلا یافت و ضعف و ناتوانی روز بروز زیاده شد در اوایل زمستان رایت مراجعت بر افراشتند و در منزل بیرم کله بنشاط سرکار^۸ پرداختند در آنسرزمین کوهی است بلند و درته^۹ نشیمن بجهت بندوق اندازی ترتیب یافته مقرر بود که^{۱۰} زمینداران آهورا رانده بر تیغه کوه بر آوردند و بنظر اشرف در آمد^{۱۱} آنحضرت بندوق راست کرده اندازند همین که تیر بندوق آهو میرسید^{۱۲} از تیغه کوه جدا شده معلق زنان بر زمین می افتاد و تماشای غریب میشد در نیوقت یکی از پیاده های آنمرزبوم آهورا رانده آورد آهو بر پارچه سنگی خار^{۱۳} گرفته ایستاد و بواقعی بنظر^{۱۴} نمی آمد پیاده مذکور خواست که پیشتر آمده آهورا از مکان روان سازد بمجرد رسیدن در آنجا نتوانست با مضبوط کرد دست به توبه زد قضا را بونه^{۱۵} کنده شد و آن

۱. ب. ج. هفتاد و دو	۲. ب. رحمت ایزدی ج. حق ۳. ج. جیسر رسیده
۴. ج. د. ذکر رحلت	۵. ب. رحلت نمودن
۶. ج. د. زمان از دار فنا بملك بقا	۷. ج. د. شکار پرداختند
۸. ب. ج. د. را ندارد	۹. ا. کوه
۱۰. د. که چون	۱۱. ب. در آید
۱۲. د. بر تیغه ----- میرسید ندارد	۱۳. د. بتوبه را
۱۴. ب. ج. گرفته	۱۵. د. در نظر نمی

پیاده اجل رسیده^۱ از ان کوه آسمانی ارتفاع معلق زنان^۲ بر زمین افتاد و استخوانش خورد شکست^۳ و اعضایش از هم باشندند^۴ و جان بحق تسلیم کرد بمشاهده^۵ مزاج اقدس باشوب گردانید^۶ و خاطر مقدس مکذّر گشت ترك شکار کرده بدولتخانه والا تشریف آوردند گویا ملك الموت باینصورت مستحلق گشته بنظر آنحضرت درآمده^۷ از ان ساعت قرار و آرام از خاطر مقدس برخاست و از بیرم کله کوچ کرده در تهیه و از آنجا در رجوری نزول اجلال فرمودند و از آنجا بدستور معهود يك پهر روز مانده کوچ فرمودند در اثنای راه پتاله خواستند همینکه برلب نهادند کوار اینفتاد و برگشت و تارسیدن بدولتخانه چکرهتی^۸ حال دگرگون گردید تا آخرهای شب کار بدشواری کشید هنگام صبح نفسی چند بسختی برآمد وقت چاشت^۹ روز یکشنبه بیست و هشتم شهر صفر ۱۰۳۱ مطابق پانزدهم آبان^{۱۰} سال بیست و دویم جلوس والا^{۱۱} در عمر شصت سالگی روح قدسی از آشیانه خاک بال افشان برساکنان افلاك گردیده و آثار رستخیر نمودار شد نورجهان بیگم که از عنایت خاص آنحضرت سلطنت هندوستان میکرد خروش دلخراش و ناله جان تراش بر کشید و گریبان جان از نوحه و فغان بر درید و ریاحین مشک آکین از چمن نازک کنندید و گل رخسار را از خار و ناخن خراشید و بسان سبزه برخاک خون^{۱۲} غلطید

بسنیه از تغابن سنگ میزد	طبانچه بر رخ گلرنگ میزد
ز ریحان سروستان را سبك کرد	بچیدن سنبلستان را بیک ^{۱۳} کرد
دریغازین زیان کاری دریغا	دریغازین جگر خواری دریغا
نخواهم بی جمالش زندگی را	بملك جاودان پایدگی را

۳. ج: 'را شکست' د: 'و شکست'

۲. ا: 'زنان' ندارد

۱. ا: 'گرفته'

۶. ا: 'گراید'

۴. ب: 'هم' ک: 'سیخت' ج: 'اینحال' د: 'اینحال بر' مزاج

۷. ا: 'در آمده' ندارد ۸. ب: 'چکرهیتی' د: 'چکرهتی' ندارد ۹. ج: 'چاشت' ندارد

۱۲. ا: 'خون' ندارد

۱۱. ب: 'جلوس والا'

۱۰. ب: 'آبان' ماه'

۱۳. ج: 'سنبل ساز آهنگ' ب: 'تنگ' کرد

نهال عمر بی برگیست بی او   حیات جاودان سرگیست بی او
 بقانون وفانی کو نباشد   که من باشم بگیتی او نباشد
 نمیخواهم کزویکسو نشینم   جهان را بی جمال او به بینم
 چه آسایش در آن گلزار ماند   کز و گل رخت بند و خار ماند
 در چنین وقت نور جهان بیگم هر چند آصف خان را نزد خود طلبداشت او عذرهای
 در میان آورده نرفت چون بادشاهزاده شاهجهان دور دست بود و بسبب قصه ناگزیر در
 امور جهانبنانی اختلال روداد و در کار مملکت پراگندگی راه یافت آصف خان باعظم
 خان همدانستان شده بجهت تسکین فتنه و آشوب و انتظام پراگندگی های روزگار سلطان
 داور بخش عرف بولاقی پسر شاهزاده خسرو را از قید بر آورده بر تخت^۱ سلطنت شانده^۲
 بر سکه و خطبه بنام او نمودند دل شورش زده او را^۳ بعهده و سوگند مطمئن گردانیده اما
 امرایان نظر بر آنکه آصف خان استقامت و استقامت دولت شاهجهان میخواست سلطان
 داود بخش را گوسفند^۴ قربانی تصور نموده باو کورنش مینمودند چون سلطان داود بخش و
 امرا در نواحی لاهور رسیدند شاهزاده شهریار که لاهور بود و باستماع واقعه ناگزیر^۵
 بسلطنت برداشته دست بخزاین و کار خانجات در از داشت بعد رسیدن سلطان داور
 بخش و امرا در نواحی لاهور صفوف^۶ آراسته رو بعرصه پیکار آورده در اول صدمه^۷ انتظام
 افواج خود را پراکنده دیده^۸ رو بفرار نهاد و بقلعه در آمده بیای خورد در دام افتاد روز و اکثر
 همراهندانش قول گرفته آصف خان را دید ندر روز^۹ دیگر سلطان داور^{۱۰} بخش در قلعه ارك
 رسیده بر تخت خلافت نشست و شاهزاده شهریار را که نتوانست قلعه هم مضبوط
 نگاهداشت از درون حرم بر آورده از قوطه کمر پیش هر دو دست بسته بر تئگاه پیش
 سلطان داور بخش حاضر کردند او شرایط کورنش بجا آورده همانوقت او را محبوس

۲. ج: در حوالی شهر 'یرسکه

۱. ب: تخت 'نشاندند و در حوالی شهر 'سلطنت

۵. ب: ج: 'سر' سلطنت

۳. ج: 'اورا' ندارد   ۴. ج: 'ابوسعید'

۸. ج: د: 'واکثر' --- دیدند   ۹. ب: 'سلطان' ندارد

۶. ج: 'اول' خدمه   ۷. ج: 'دید'

کردند و بعد از^۱ دو روز میل در چشمش کشید که از پیش معزول گردید^۲ چون شاهزاده
شهریار طبع والا و فطرت بلند داشت در آن وقت این رباعی بدیهه برزبان^۳ش رفت:

رباعی

ز نرگس^۴ گلاب از چه نتوان کشید   کشیدند از نرگس من گلاب
اگر از تو پرسند تساریخ من   بگو گور شد دیده آفتاب
پس از چند روز^۵ طهمورت و هوشنگ پسران شاهزاده دانیال را گرفته مقید ساختند
چون عنان اختیار سلطنت بدست آصف خان بود و^۶ بر جمیع شاهزاده ها و امرا تسلط
داشت و میل خاطر و اعتقاد باطن او بجانب پادشاه زاده شاهجهان بود لهذا بعد چند گاه
بموجب منسور عالی پادشاهزاده والا قدر که از دکن بنام آصف خان بعد استماع قصبه
ناگزیر صادر فرمودند آزد بخش و گستاخ برادرش و شهریار و طهمورت و هوشنگ را
در لاهور مسافر صحرای عدم نموده از تمامی مدعیان سلطنت خاطر واپرداخت بالجمله
نعش آنحضرت را که در چکرهتی^۷ مصحوب مقصود خان به لاهور فرستاده بود بر لب^۸
دریای راوی متصل شاهد ره درباغ مهدی قاسم خان که نورجهان بیگم آن باغ را رونق
افزا بود بخاک سپردند و بر مزار قدسی عمارات عالی تعمیر یافت شعرای خرد گزین
اشعار رنگین در تاریخ فوت آنحضرت گفتند از آنجمله آنکه:

نظم

شهنشاه و جهان شاه جهانگیر   که صیت عدل او بر آسمان رفت
چون نورالدین محمد بود نامش   از ان از رفتنش نور^۹ جهان رفت
چگویم نام وی گر حانم طی   بعهد همتش نام و نشان رفت
گلستان جهان بی آب و رنگ است   بهار و آب او چون در^{۱۰} جهان رفت

۱. ب: 'از' ندارد   ۲. ب، ج: 'کردند'   ۳. ج: 'برگس'

۴. ج: 'چند' گاه   ۵. ج: 'خان' و 'او'؛ 'بود' و 'او'؛ 'بر'   ۶. ب، ج: 'د'؛ 'را از'؛ 'چکرهتی'

۷. ب، ج: 'بودند' بر لب؛ 'د'؛ 'بود' دریای   ۸. د: 'نور' از جهان   ۹. ج: 'آب' و 'خون از'؛ 'د'؛ 'چون از' جهان

ازین ماتم سرا چون^۱ رخت بریست جهان غمگین شدو او کامران رفت
 چوتاریخ وفاتش حسب کشفی خرد گفتا جهانگیر از جهان رفت
 مدت سلطنت بیست و یکسال و هشتمه و چهار روز^۲ ابوالظفر شهاب الدین
 محمد شاه جهان بادشاه غازی صاحبقران^۳ خلف سیوم نورالدین محمد جهانگیر بادشاه در
 عمر سی و هفت سال بحساب قمری و سی و شش سال^۴ روز یکشنبه بیست دویم جمادی
 الاول ۱۰۳۱ هجری در دیوان^۵ خاص عام دولته خانه والا واقعه دارالسلطنت لاهور ارکان
 دولت و اعیان سلطنت سکه و خطبه بنام نامی آنحضرت مقرر کردند در آنوقت عمر
 گرامی بحساب قمری سی و هفت سال و بحساب شمسی سی و شش سال بود چون
 آنحضرت در دکن قیام داشتند آصف خان عرضداشت متضمن انجام کار مدعیان
 سلطنت و استدعای تشریف شریف ارسالداشت و پیش ازین روزی که بادشاه جنت
 آرام گاه رحلت کردند آصف خان بنارسی نام هندی را که در ره نوردی و تیز کردی بی
 همتا و در تندروی و گرم روی یکتا بود در خدمت آنحضرت روانه کرده خبر قصه ناگزیر
 بتقریر او حواله فرموده^۶ انگشتی خود را برای اعتماد باد داده بود بنارسی مذکور نوزدهم
 ربیع الاول در عرض بیست روز از چکرهتی در جنیر^۷ که انتهای ولایت^۸ نظام الملك است
 رسیده نخستین بمنزل مهابت خان که از چند روز بملازمت اقدس^۹ رسیده بود آمده
 صورت واقعه گذارش نموده^{۱۰} مهابت خان چون برق و باد بر در حرم سرای عالی رسیده خبر
 پاندوان^{۱۱} فرستاد آنحضرت بی توقف بیرون آمدند بنارسی مذکور زمین بوس نموده
 حقیقت را التماس کرد و انگشتی آصف خان را بنظر قدسی گذانید حدوت این
 سانحه^{۱۲} برخاطر مقدس گران آمد چون وقت تقاضای آن نیکرد که در اخفا کوشیده شود

۱. د: ماتم سه رخت
 ۲. ج: د: مدت --- روز ندارد ۱۰۳: صاحبقران ندارد
 ۳. ج: د: بحساب --- سال ندارد
 ۴. ب: د: جنیر
 ۵. ج: د: ایوان خاص
 ۶. ب: د: نموده
 ۷. ب: د: انتهای حد نظام
 ۸. ب: د: مقدس
 ۹. ب: د: مهابت --- نموده ندارد
 ۱۰. ب: د: پاندوان ج: ماندون د: پاندرون
 ۱۱. ب: این واقعه بر

بالضرور این خبر را پنهان کردند و بموجب التماس مهابت خان و دیگر دولتمردان روز پنجشنبه بیست و سیوم ربیع الاول از جنیر^۱ روانه شده بخطه قدسی فرمان عالیشان بنام آصف خان مشتملبر رسیدن بنارسی مذکور و توجه رایات عالیات بسمت اکبر آباد مصحوب امان الله صادر گشت و نیز فرمان^۲ فرمان والا شان بنام خانجهان بودی^۳ صوبه دار دکن متضمن انواع عنایات بصدر پیوست اواز و از گوی^۴ بخت قدر عنایت^۵ اقدس نداسته بعهد و سوگند بنظام الملك در ساخته ولایت بالا گهات که به تردد تمام بتسخیر^۶ در آمده بود تمامی^۷ بنظام الملك داده به برهان پور آمد و باجمعی از شورش طلبان اتفاق نموده مصدر فتنه و آشوب گردید و جمعی از افغانان معتبر خود را باجمیعت فراوان در برهانپور گذاشته بامرای بادشاهی که بظاهر دم موافقت زده خود را از شرارت او نگاه میداشتند مثل راجه کنجسنگه راتهور و راجه جیسنگه کچهواوه و غیره بماندون رسیده اکثر ولایت مالوه متصرف شده سنگ راه رایات عالیات گردید آنحضرت بحسب تقاضا وقت راه^۸ برهانپور گذاشته بنطرف گجرات تشریف آوردند سیف خان صوبدار گجرات در وقت آمدن آنحضرت از سمت تهته در گجرات رسیده مصدر گستاخیها گشته در نیولا هراس بسیار بخاطرش راه یافت چون همشیره کلان مهدعالیا حضرت ممتاز محل در عقد ازدواج سیف خان بود بمراعات خاطر آن عقیقه الزمانی شریفه الدورانی تقصیرات سیف خان معاف فرموده او را^۹ از کرداب اضطراب ساحل جمیعت آوردند و برای تنظیم^{۱۰} امور ملکی هفت روز در احمدآباد مقام گردید شیرخان بارهه را بمنصب پنجهزاری ذات سوار و صوبداری گجرات و مرزا عیسی ترخان بمنصب چهارهزاری ذات دو هزار سوار صوبداری تهته سرفرازی یافتند^{۱۱} و صوبه اجمیر سپه سالار مهابت خان و پرکنات نواحی

۱. ب: 'جونیر' ۲. ب: د: 'فرمان' ندارد ۳. د: بنام 'آصف خان مشتملبر' صوبه
 ۴. ج: د: 'ازونی' ۵. ب: 'عنایت' ندارد ۶. د: 'در تسخیر'
 ۷. د: 'تمامی' ندارد ۸. د: 'وقت' راجه 'برهانپور' ۹. ج: 'فرمودند از'
 ۱۰. ب: 'نظم' امور ۱۱. ب: 'یافت'

بجاگیرش مقرر^۱ گردید^۲ و از گجرات نهضت فرموده متوجه^۳ اکبرآباد شدند در راه رانا کرن سعادت ملازمت دریافت خلعت خاصه باد هکد کی لعل قطعی بقیمت شش هزار روپیه و شمشیر مرصع و خنجر و فیل خاصه و اسب بازین طلا^۴ عنایت فرموده محال جاگیرش بحال داشتند بعد رسیدن در اجمیر خانعالم و مظفر خان معموری و بهادر خان اوزبک و راجه جیسنگه و راجه اننت رای و دیگر امرا بادراك ملازمت سعادت اندوز گشتند بیست ششم جمادی الاول در دارالخلافة اکبرآباد نزول اقبال فرمودند در ساعت سیمون^۵ اساعت اورنگ خلافت بجلوس اقبال مانوس زیب و زینت یافت کار گذاران درگاه خلافت و منتظمان کارگاه سلطنت بارگاهی شکر ف که از رنگ آسیری و دفور زیبای روی هوا نگارین مینمود بستونهای طلا و نقره برافراختند و اصلاح آنرا به سایبانهای مخمل زردوزی و زربفت مغرق و مزین ساختند و فرشهای ملون و بساطهای مزین گستر دند و اسباب^۶ طرب و نشاط و مورد فرح و انبساط مهیا گردانیدند نوای تهنیت و مبارکبادی مسرت افزائی امنیان^۷ گردید و صدای کوس بهجت و شادی بگوش آسمانیان^۸ در رسید و ترانه سنجان شیرین نوا قمری آسانشید خرمی بر کشیدند و راسشگران جادو ادا از پای کوبی و چرخ زنی دلها را^۹ در ربودند آیام نوبهار بروزگار آشکار گشت و زمان نوروزی بعالم روزی شد^{۱۰} جهان پیر سر^{۱۱} برگ و نوای جوانی از سر گرفت و عالم دلگیر ساز و سامان عشرت بدست آورد امرایان سپه سالار و صف آرایان نامدار تسلیمات و کورنشات مبارکباد بتقدیم رسانیدند شعرای نکته سنج و فضلالی والا طبع باشعار دلپذیر تاریخ جلوس والا در نظم کشیدند از آنجمله آنکه: امیر شوقی^{۱۲}؛

نظم

بادشاه زمانه^{۱۳} شاه جهان خورم و شاد و کامران باشد

-
۱. ب: 'مرحمت' ۲. ج: 'کردند' ۳. ج: 'طلای'
 ۴. ب: 'ساعت' ۵. ج: 'مخمل' — اسباب ۶. ب: 'زمینان' گردید
 ۷. د: 'بگوش' افلاکیان ۸. ج: 'د: 'را' ندارد ۹. ج: 'روزی' گشت
 ۱۰. ج: 'جهان' پیر: 'هر' برگ ۱۱. ج: 'د: آنجمله' امیر شوقی ۱۲. ج: 'بادشاهی' زمان

حکم او بر خلائق عالم   تاجهائست^۱ در جهان باشد
حکیم کاشی^۲

پادشاه بحر و بر شاه جهان   گرسخا^۳ چون مهر تابان آمده
سال تاریخ جلوس چرخ گفت   وارث ملک سلیمان آمده
میر محمد صالح^۴

تا بود از عالم و آدم^۵ نشان   شاه جهان باشد شاه جهان
جلوس شاه جهان داد زیب ملت دین^۶

همدرین نزدیکی جشن ماهتابی ترتیب یافت کار گذاران اشتغال سلطنت
بموجب حکم والا دیوارها و صحن های دولتخانه را به چادرهای سفید در گرفتند و تماشای
اشجار و نهال باغچه محاذی انجمن طرب مکمن را بپارچه سفید در گرفته و بصنعت و هنر
پردازای برگ و شاخ و شاخ هر شجره رانمودار ساختند و سراسر آلات و ادوات
مجلس و اسباب عیش را سفید کاری حاضر آوردند که از شعه انواران پرنوماه بیرونق^۷
گشت دویده انجم از حیرت سفید گردیده ماه تمام^۸ برای تماشای آن بزم معلی سرشام^۹
از دریچه مشرق طلوع نموده انجمن افروز گیتی گشت از لمعات ضیا سراسر عالم روشن
گردید و از اشراقات شبا صبح نورای بر دسید ظلمانی^{۱۰} شام خود را در گنج نواری مستور
ساخت و ظلمت شب در نقاب حجاب مخفی گشت.

مهتاب شبی چو فضل^{۱۱} معمور   بر روز کشیده پرده نور
شاهش که گل سحر نموده   صبحی نهزار در کشوده
بطنش بفروغ عالم افروز   آبستن صد هزار نوروز^{۱۲}

۱. ب. د: جهان 'باد'   ۲. ا: حکیم کاشی 'ندارد'   ۳. ج: گر'شمی'

۴. ج: د: میر محمد صالح'   ۵. ج: د: آدم و عالم'   ۶. ب: این شعر و 'جلوس' --- ملت دین 'ندارد'

۷. ب: ج: پرنومه و بیرونق 'ندارد'   ۸. ب: تمام 'ندارد'   ۹. ج: سرشام 'ندارد'

۱۰. ب: ج: د: بر دسید ظلام شام'   ۱۱. ب: چو 'وصل'   ۱۲. د: شامش --- نوروز - این اشعار 'ندارد'

بهر حال از آنطرف گنگ آمده براه بوریه خود را به ^۱ پنجاب رساند ازینجهت زیادتى ^۲ اموال و کار خانجات و بعضی از پرد گیان در قلعه اله آباد گذاشته ^۳ و سید قاسم با برهنه ^۴ را که از نوکران عمده دارا شکوه ^۵ حکومت و حراست آنقلعه داشت همانجا گذاشته از دریای گنگ عبور نموده طى منازل مینمود در هر منزل نوکران او و پدرش جدا میشدند بلک ^۶ سلك جمیعت از هم می کسیخت تا آنکه پرگنه ندینه ^۷ که باقصاع ^۸ بیگم صاحب تعلق داشت رسیده کروری آنجا را یا متعلقاتش قید کرده دست تطاول بمال سکنه دراز کرده زیاده از دولکھے روپیه بدست آورده و ازین منزل صلابت خان با بره ^۹ ازو جدا شده روانه درگاه والا گردید چون سلیمان شکوه در هیچ گذر مجال عبور از دریای ^{۱۰} گنگ نیافت بهوانیداس دیوان بیوتات را که از ^{۱۱} مرزبان سری نگر معرفتی داشت نزد او فرستاده استمداد ^{۱۲} کشیتهای برای عبور از آب گنگ نموده در چاندی پور ^{۱۳} اقامت داشت درین اثنا امیر الامرا و فدائیخان با جنود فیروزی رسیده محاذی چاندی پور ^{۱۴} فرود آمدند سلیمان شکوه تاب مقاومت نیاورده و مغلوب لشکر و هراس و یاس گشته کوه سری نگر را ماسن ^{۱۵} خود اندیشیده از چاندی کوچ کرده بجانب سری نگر رفت کسان راجه آمده او را بکوهستان بردند و راجه خود نیز آمده ملاقات نموده اظهار کرد که ولایت من جای مختصر است گنجایش لشکری که باشماست ندارد معتهدا راه عبور است و فیل و دیگر دواب نیست اگر بودن شما اینجا باشد سپاه را مرخص کنند و با اهل و عیال و معدودی از نوکران بسر بردند باقی بیگ و بهادر خان که بمرض سخت مریض بود رخصت گرفته جدا شد و بعد بر آمدن از کوهستان قالب تهی کرد و سلیمان شکوه کروری بدیهه را که بنده بیگناه بود باغواى فتنه سازان از هم گذرانید و بعد هفت هشت

۱. ب: را در پنجاب	۲. د: تمامی اموال	۳. ج: گذاشته ندارد
۴. ج: د: باره را که	۵. د: شکوه بود حکومت	۶. ب: و سلك
۷. ب: پرگنه ندینه ج: پلهند که	۸. ب: د: که باقطاع بیگم	۹. ب: ج: د: باره
۱۰. ج: د: آب گنگ	۱۱. ب: که با مرزبان	۱۲. ب: د: استمداد ندارد
۱۳، ۱۴. ب: ج: پور ندارد	۱۵. ب: نگر ماسن خود	

روز که مشورت در چاره خود میکرد و بر رفتن^۱ سری نگر بعنوانیکه مرزبان آنجا میگفت متفکر بود نوکرانش از بهود حال او نا امید گشته بودند و در کوهستان که راه ها باختیار زمیندار بود جدا نمیتوانستند شد همه باتفاق خاطر نشان او کردند که رفتن سری نگر بطریقی که راجا مگیوید خلاف آئین حرم و اختیاط است چون لشکر منصور باینطرف گنگ عبور نمیتواند کرد بالفعل احدی را اینطرف^۲ راه نسیت از راهی که آمد، ایم بسمت آله آباد مراجعت نمایم و از جانب سید قاسم با برهه قلعه دار آله آباد خط گذرانیدند که محمد شجاع از بنگاله آمده قصد قلعه آله آباد دارد شما هم برگشته به آله آباد بیاید درنصورت سلیمان شکوه و فتح عزیمت سری نگر نموده زمیندار آنجا را عذر خواسته و برخی از جواهر و مرصع آلات باو داده برایی که آمده بود به سمت آله آباد برگشت و باز در مدینه^۳ رسید مردمانش که بجهت صلاح کار خود این مشورت داده بودند فرصت یافته اکثری جدا شدند همگی هفتصد سوار با او ماند اینها نیز در فکر جدا شدن بودند سلیمان شکوه از بر آمد کوهستان پشیمان شده دانست باین نمط که صورت حال لشکر چنین^۴ است به آله آباد نمیتواند رسید بالضرور باز عزم سری نگر کرده از مدینه معاودت نموده راهی گشت قاسم خان که تازه^۵ بمراد آباد رسیده بود بقصد دستگیر کردنش در مدینه آمد پیش از رسیدن او سلیمان شکوه کوچ نموده افتان و خیزان بپای کوه سری نگر رسید و درین رو آزر^۶ تمامی همراهانش جدای گزیدند زوجه^۷ و چندی از پردگیان و خلاصه جواهر مرصع آلات و اشرفی در آن سراسیمگی^۸ همراه او رسید و کسان راجه آمده او را در سری نگر بردند در بیان^۹ جلوس حضرت خدیو گیهان بر اورنگ جهانبانی^{۱۰} چون حکمت کامله حضرت آفریدگار دانای نهان و آشکار اقتضای آن مینماید^{۱۱} که در هر مدتی که حال روزگار باختلال گراید و مزاج زمانه از منهج

۱. د: 'رفتن' ۲. ج: 'بالفعل اینطرف' د: 'را راه' ۳. ج: 'بدهیه' رسید

۴. د: 'چنین' ندارد ۵. ب: 'باز' ندارد ۶. د: 'که' تازی 'بمراد

۷. ج: 'د: روز از و تمامی' ۸. ب: 'نمیگزیدند' ج: 'گزید و زوجه' ۹. ج: 'آن' سراسیمه' همراه

۱۰. ج: 'در بیان' ۱۱. ب: 'اورنگ' خلافت' ۱۲. ا: 'گرداند'

اعتدال^۱ انحراف پاید بنابر تجدید نظام کار خانه عالم گون و فساد و زینت پذیرای این دیر کهن بنیاد افسر خلافت و فرمانروائی بر فرق بختیاری گذارد در نام^۲ اختیار سلطنت و جهانگشای بقبضه اقتدار جهاننداری سپارد تا ملك و ملت در ظل را فتش از خلل و نقصان ایمن گردد و سپاه و رعیت در پناه سایه عاطفتش مطمئن باشد قدم بر سریر دولت باین سمت^۳ گذارد که احکام شریعت بر کرسی^۴ نشاند و خلعت فرمانروائی باین قصد پوشید^۵ که برهنگان دادی احتیاج را تشریف عطایا و احسان پوشاند بحسن دانش و پیش خریدار متاع هنر و قدردان جوهر هنرمندان باشد هم کشور صورت بمیاسن فیض جودش معمور شود و هم دارالملک معنی از وجود مسعودش رونق پذیرد و تنظیم او اسر الهی لوی عزت و عظمت بر افرازد و بجواهر مفاخر ولای معالی^۶ ممالك بیار آید از آنجا که بوارق این مجاهد و لوامع این محاسن از آغاز طلوع صبح ولادت از پیشانی نورانی^۷ آن مشمول عواطف یزدانی واضح و لایح بود لاجرم کار کنان آسمانی باقتضای حکمت ربانی پیوسته ابواب حصول آمال و امانی بر روی روزگار فرخنده آثار میگشودند و اسباب جمعت و کامرانی و تمهید مواخات^۸ خلافت و جهانبانی مینمودند بخت هوا خواه بود و تخت^۹ چشم بر راه روزگار دیده امید بر شاهزاده نهاده انتظار میبرد و چرخ در ترصد و صول این عیددل^{۱۰} افروز روز می شمرد روز مبارك جمعه غره ذیقعه سال هزار و شصت و هفت هجری مطابق یازدهم اسر داد ماه الهی در عمارت دل نشین باغ اغر آباد:

مصرعه

که همچو روضه جنت بدام خورم باد

کار پردازان اشغال سلطنت بساط نشاط گسترده جشنی والا و مجلسی دلکشا

ترتیب دادند و ابواب عیش و طرب بر روی عالمیان کشادند:

۱. اعتدال ندارد	۲. ب، ج، د: 'وزمام' اختیار	۳. د: 'تبریز باین نیت'، ب: 'نیت'، ج: 'نیت'، گذارد
۴. د: 'بکرسی' نشاند	۵. ج: 'پوشد' که	۶. ج: 'متعالی' ممالك
۷. ب، د: 'پیشانی' نورانی	۸. ب، ج، د: 'موجهات' خلافت	۹. ج: 'خواه و بجهب' د: 'خواه بود و بجهب' چشم
۱۰. ج: 'این عدل'		

جهان مجلس آرائی از سر گرفت   زمین را نگین دار در زر گرفت
چو گل عالمی راز عیش و طرب   فراهم نمی آمد از خنده لب
بعد انقضای پانزده گهری و بیست دو پل شهنشاه کام بخش بابخت بیدار و دل
هوشیار بر تخت سلطنت و سریر فرماندهی جلوس اجلاس فرموده پایه افزای اورنگ و
دیهم شدند؛^۱

مقام نقشه نگار خانه تهنیت^۱

نظم

بر آمد بر اورنگ شاهنشهی   شرف دادش از فر ظل الهی
شهنشاه شد زینت^۲ افزای تخت   وطن کرد دریای اقبال^۳ تخت
چو از پای او تخت افسر گرفت   به افلاک خود را برابر گرفت
صدای تقاره شادیانه و لوای کوس طرب نوازش بگوش^۴ دولتخواهان بر خاست و
آهنگ زمزمه تهنیت و گلبانگ ترانه دعا از حصار محفل خلد مشاکل بر آمد اسرای رفیع
القدر^۵ و نوئینان اخلاص نهاد مقام شبیه حضرت اورنگ زیب عالمگیر بادشاه
غازی^۶ تسلیمات مبارکباد بجا آورده در خور رتبه و منزلت در آن خجسته محفل پیرا^۷ بر
اطراف سریر گردون مصیر صف^۸ کشیدند و اورنگ والا پایه آسمان سایه از فر جلوس
مقدس سعادت پذیر گشت و تاج هفت ترکی از فرق فرقدان^۹ بسا کامیاب خواهش
گشت از خلتهخانه افضال جامه های رنگارنگ و خلعتهای گوناگون زینت^{۱۰} بخش
قامت اهل انجمن گردید و از زر پاشی و بخشش دامن آرزوی کام جویان مالا مال تقد
مراد گشت^{۱۱}؛

-
۱. ب، ج، د: 'مقام' تهنیت ندارد	۲. ج: 'زیب' افزای	۳. ب، ج: 'اقبال دریای' د: 'اقبال' ندارد
۴. ب، د: 'کوس' دولتخواهان	۵. ج، د: 'اسرای' عالیقدر	۶. ب، ج، د: 'مقام' --- غازی ندارد
۷. ب، ج: 'پیرا' ندارد	۸. ج، د: 'مصیر صف'	۹. د: 'فروردان' بسا
۱۰. ج: 'زیب' بخش	۱۱. ج، د: 'دامن' آرزوی محبوبان مالا مال گشت	

در آن محفل از بزم شاهنشی   دل و دیده برگشت و مخزن نهی
 شد از بخشش شاه والا گهر   جگر گوشه بحر و کان در بدر
 ز خلعت در آن بزم گردون اساس   چو خورشید شد^۱ خلق زرین لباس
 از آنجا که خدیو آفاق بحکم اقتضای وقت لوازم این جشن مختصر قرار داده اکثر
 مراسم جشن^۲ که لازمه سریر آرائی است بجلوس ثانی حواله کرده بودند درین جلوس
 منمیت مانوس سکه و خطبه و تعین لقب اشرف بعمل نیاورده موقوف داشتند و اسرای
 نامدار و نوینان عالمقدار چون وقت تقاضا نمیکرد پیش کش های لایق این بزم فرخنده و
 جلوس خجسته نتوانست سرانجام نمود و نذری در خور حال^۳ گذرانیده سامان پیشکش
 بهنگام فرصت که خاطر از مهم اعدای پرداخته اند قرار دادند^۴ درین جشن والا شاهزاده
 محمد اعظم را^۵ تا حال منصب نیافته بود بمنصب ده هزارى ذات و^۶ چهار هزار
 سوار سرفراز فرمودند^۷ و اکثر اسرا باضافه مناصب و خطاب و عنایت خلعات و
 اقبان و^۸ اسپان و دیگر عطایا و مراتب گوناگون سرفرازی یافتند و میر سلطان
 حسین ولد اصالتخان بخطاب افتخار خانی و میر ابراهیم حسین برادرش بخاب
 ملتفت^۹ خانی چهره امتیاز برافروختند درین وقت بعرض مقدس رسید که
 ابراهیم خان ولد علیمردان خان اراده گوشه نشینی دارد لهذا شصت هزار روپیه
 سالیانه او مقرر کرده از منصب معزول نمودند^{۱۰} اگرچه سابقاً اسیرالامرا با افواج
 قاهر تعیین شده بود که به هر دوار رفته بگذارد که سلیمان شکوه از آب گنگ
 عبور تواند کرد درینولا چهارم ذیقعه بنابر مزید احتیاط شیخ میر و دلیرخان و
 صف شکن خان را تعیین فرمودند که اگر سلیمان شکوه از جای فرصت گذشتن
 گنگ یابد این لشکر منصور درین روی آب ج منابوده شد که سد راهش شوند و

۱. ج: 'از خلق'   ۲. ج: 'د: مراسم جشن'   ۳. ب: 'د: حال خود' گذرانیده
 ۴. ج: 'داده و درین'   ۵. د: 'که درین'   ۶. د: 'هزارى ذات و چهار
 ۷. د: 'سرفراز نمودند'   ۸. ب: 'ج: د: مناصب و عطای و خلاع و اسپان
 ۹. د: 'خاب ملتفت' خانی   ۱۰. د: 'معزول نموده'

نگذارند که اینطرف دریای جمنا عبور تواند کرد در بیان نهضت مقدس بجانب پنجاب بدفع دارا شکوه^۱ چون خاطر جهانگشا^۲ از جشن مسرت اندوز جلوس والا بر اورنگ جهانبانی انتظام مهام ممالك و امور سپاه و رعیت و تعین افواج بر سر سلیمان شکوه انفرع حاصل نموده عزیمت توحه^۳ رایات ظفر آیات بجانب پنجاب بجهت دفع فتنه^۴ دارا شکوه مصمم گردید^۵ و تاخیر دران باب منافی تدبیر^۶ مینمود با آنکه موسم پرشگال بود و از کثرت آب و دفور گل و لای عبور عساکر جهانگشا متعسر بل متعذر و بر تقدیر طی مسالك و قطع مراحل گذشتن از آب ستلج و بپاه با فقدان کشتی و عدم پایات^۷ و باوجود ممانعت و مدافعت غنیم در تصور و خیال همکنان نمیگنجد و قطع نظر ازین مراتب چون موکب والا درین سال تعب و محنت^۸ کمال کشیده مسافتهای بعید نموده بودند بی آنکه روزی چند تمکن و اقامت واقع شود و سپاه منصور از رنج سفر و یساق بر آساید این یورش بغایت صعوبت داشت و اکثر عمده^۹ ها نیز درین موسم تجویز حرکت نمیکردند؛

نمد زین لشکر کشان تا هنوز عرقناک اسپان لاعز هنوز
بیاسوده از بار خسته^{۱۰} تنی نرسته هم از رنج ره توسنی

آنحضرت برای ظاهر^{۱۱} بینان و کنگایش عاقبت گزینان منظور نداشته به تعلیم سروش عیب از باغ اغر آباد هفتم ذیقعدده مطابق هفتمهم اسر داد^{۱۲} قریب بصبح که وقت ظهور انوار فیض آسمانی و محفل درو^{۱۳} الطاف زبانی است پای عزیمت در رکاب دولت گذاشته بجانب پنجاب نهضت فرمودند درین روز جعفر خان از اصل و اضافه بمنصب^{۱۴} شش هزار^{۱۵} شش هزار سوار از آنجمله چهار هزار دو اسپه و بصوبداری مالوه سرفرازی یافته از پیشگاه خلافت رخصت شد و نامدار خان خلف بزرگ او بغایت نقاره ممتاز^{۱۶}

۱. ب. در بیان نهضت موکب مقدس بلغ دارا شکوه بجانب پنجاب ج. نهضت موکب والا مقدس بدفع دارا شکوه بملک پنجاب

۲. ب. خاطر مقدس از ج. ۳. د. دفع دارا شکوه ج. ۴. کردند

۵. د. منافی پذیر مینمود ج. ۶. عدم نایاب د. ۷. تابعیت و محبت کمال

۸. ب. ۹. بار جبه ج. صد تنی ج. ۱۰. رای طر بینان

۱۱. د. داد ماه الهی قریب ج. ۱۲. ب. محل درود الطاف د. ۱۳. اضافه شش هزار

۱۴. د. ۱۵. هزار شش ذات و شش ج. ۱۶. نقاره سرفراز شده

شده معه میرزا کامگار برادر کهنین همراه پدر دستوری یافت چون خدیو عالم بعد قطع منازل بکرنال^۱ رسیدند بسبب کثرت آب و خلاب از شاهزاده بسمت یمن متوجه شدند که از راه بالا که گل ولا کم نشان میدادند قطع مراحل شود در منزل اندری ازردی عرضداشت بهادر خان که به تعاقب دارا شکوه تعین شده بود و در^۲ گذر تلون دریای ستلج رو بروی لشکر مخالف قیام داشت حقیقت عبور لشکر منصور از دریای مسطور^۳ بعرض مقدس رسید تفصیل این ماجرای این است که چون داؤد خان که به استحکام گذر تلون اهتمام داشت بموجب طلب دارا شکوه روانه لاهور^۴ شد بهادر خان به دلالت زمینداران روپر که بسمت بالای آب واقع است رفته بیست و پنج منزل کشتی که برابر آنها^۵ همراه داشت آماده گردید^۶ یکپاس شب مانده قریب هشتصد کس از همراهان خود بآنظرف گذرانید آن بهادران^۷ از کشتیها فرود آمده توپخانه که همراه داشتند پیش رو^۸ کرده بجانب مخالفان غفلت منش که از طرف دارا شکوه در آنجا بودند روانه شدند آن گروه تاب نیاورده رهگرای وادی فرار گشتند و این نهنگان دریای شهامت^۹ بجای مخالفان رفته فرود آمدند و آن مقهوران در تلون رسیده بمخدولان دیگر اطلاع دادند آنها را نیز^{۱۰} قرار اقامت نماید و از^{۱۱} گذر مذکور برخاسته روانه سلطان پور شدند و دیگران نیز از جابجا برخاسته مجموع^{۱۲} در سلطان پور فراهم آمده صورتحال بدارا شکوه نوشتند و خلیل الله خان که نزدیک سرای رای رایان منزل داشت یکپاش شب گذشته خیر عبور^{۱۳} بهادر خان از دریای شنیده^{۱۴} بلا فرصت کوچ کرده هفتم ذیقعد در روپر رسیده به بهادر خان ملحق گردید و به اتفاق یکدگر^{۱۵} از آب گذرانیدند همدرین ایام در آمدن سلیمان شکوه در کوه^{۱۶} سری نگر بموقف عرض والا رسید و شیخ میر و دلیرخان که برای اتسداد طرق او

ج. ۱: بکرنال رسیدند	ب. ۲: د. نو بر گذر	ب. ۳: ج. دریای مذکور بعرض
ج. ۴: روانه شده	ب. ۵: ج. د. بعراپهای همراه	ب. ۶: ج. آماده کرده
ج. ۷: د. بهادر خان	د. ۸: بیشتر کرده	ج. ۹: د. دریای شجاعت
ب. ۱۰: ج. د. آنها را قرار	د. ۱۱: از جای مقام گذر	د. ۱۲: نیز برخاسته در
د. ۱۳: از ظهور بهادر	د. ۱۴: دریای سنده	ب. ۱۵: ج. همدگر از
		ب. ۱۶: ب. کوه ج. د. بکوهی سری

تعیین شده بودند بدرگاه والا رسیدند لهذا فرمان والا شان^۱ بنام امیرالامرا صادر گشت که از کنار دریای گنگ برخاسته باکر آباد بخدمت شاهزاده محمد سلطان برسد و بندگان خدیو زمان بعد قطع مراحل بیست و پنجم ذیقعد در ساخت روپر بر کنار دریای ستلج نزول اجلال فرمودند درین منزل مهاراجه جسونت سنگه که بعد از واقع اوجین بوطن رفته بود بصدارت راجه جی سنگه آمده چنین نیاز بر زمین عبودیت شوده^۲ پانصد اشرفی و هزار روپیه بر سبیل نذر^۳ گذرانیده مورد عواطف والا گشت و خلعت خاصه دیگ زنجیر فیل مزین به جل زربفت و ساز نقره باماده و شمشیر مرصع و کرور دام انعام مرحمت گشت و بعد دو سه روز رخصت فرمودند که تا معاودت رایات عالیات بدار الخلافه شاهجهان آباد^۴ رفته اقامت دارد و راجه جی سنگه و دلیرخان و عقب آنها صف شکن خان از حضور والا رخصت شدند که بخلیل الله خان و بهادر خان پیوسته متوجه دارا شکوه دفع شوند در منزل کره مانکپور که^۵ بعد از کوچ از کنار دریای روانه شده بودند راجه جیسنگه و دیگر امرا بنام برده ها ملحق گشته از آنجا بدفع شورش دارا شکوه پیشتر روانه شدند در بیان فرار شدن دارا شکوه از لاهور بجانب^۶ بملتان^۷ چون خبر گذشتن خلیل الله خان و بهادر خان با لشکر منصور به آسانی و سهولیت تمام از دریای ستلج بدارا شکوه رسید بارگان لشکر خود که از گذر تلون برخاسته بودند نوشت که در سلطانپور توقف کنند و داؤد خان را تعیین نمود که بر دریای بیا رفته اقامت دارد^۸ اگر صلاح باشد از بیا گذشته و بالشکری که در سلطان پور است یکجا شده بمحاربه و مدافعه عساکر منصور پرداز داؤد خان در گوندوال رسیده بحسب صلاح لشکر از سلطان پور پیش خود طلبداشته دانست که مقابله باجنود فیروزی از اندازه طاقت افزون است^۹ حقیقت حال را بدارا شکوه نوشت

۱. د: فرمان 'عالیشان' ۲. د: عبودیت 'شود' ۳. ج: بر 'سبیل مذکور'

۴. ج: 'خلافه رفته' ۵. ب: 'اقامت ورزد'؛ قیام ورزید' ۶. ب: منزل سهرسانگر که خلیل الله خان و بهادر خان که بعد

۷. ج: 'لاهور بملتان' ۸. ب: بملتان 'تهته'؛ د: آمدن دارا شکوه از صوبه لاهور بصوبه ملتان'

۹. ب، ج، د: اقامت 'ورزد و' اگر ۱۰. د: 'از حقیقت'

بنابرین دارا شکوه لشکر کثیر و توپخانه فراوان همراه سپهر شکوه داده در گوندوال فرستاده که گندهای دریای بیاہ مضبوط نماید چون خبر قریب لشکر^۱ فیروزی و نزول رایات عالیات در روپر بدارا شکوه رسید در لاهور تاب اقامت نیاورده رو بوادی فرار نهاد^۲ و جمیع ذخایر و خراین لاهور از اشرفی و روپیہ و طلا و نقرہ مسکوک کہ مجموع زیادہ از یک کرور روپیہ بودہ باشد بانفایس امتعہ و اجناس کارخانجات بادشاهی کہ ہمراہ توانست برداشت و اکثر توپها^۳ و سایر اسباب توپخانہ بر کشتیها و دواب بار کردہ بیست و دویم ذیقعدہ با چہارہ ہزار سوار از لاهور روانہ ملتان گردید و سپہر شکوہ را از گوندوال نزد خود طلبداشت و بداؤد خان نوشت کہ چند روز در گوندوال بودہ باشد و ہا را سوختہ و غرق کردہ برخاستہ بیاید چون اینخبر بخیل اللہ خان و راجہ جیسنگہ رسید خوشوقت شدہ حقیقت را بدرگاہ والا عرضداشت نمودند و جمعی را بر سبیل تعجیل بہ گوندوال فرستادند کہ تا رسیدن جیوش^۴ فیروزی کشتیها از اطراف و نواحی اماکن بالای آب کہ از تضع و اتلاف اعادی سالم مانده باشد بہرسانید و طاہر خان و نوری بیگ و امام قل اغرا بلاہور فرستادند کہ آنچه از اموال دارا شکوہ و نوکرانش مانده باشد بدست آرند^۵ و نگاہبانی شہر^۶ لاهور کہ از حلکم خالیست و استمالت سکنہ انجا نمایند^۸ ششم شہر ذیحجہ طاہر خان و دیگران داخل لاهور شدہ^۹ و خلیل اللہ خان و راجہ جی سنگہ با دیگر امرا دہم ماہ مذکور کہ روز عیدالضحی بود در ظاہر^{۱۰} لاهور رسیدہ خیمہ زدند اگر نوکران دارا شکوہ کہ از مفارقت گزیدہ بودند آمدہ ملحق شدند و فرمان عالیشان صادر شد کہ امرای مذکور داخل لاهور نشدہ و توقف نکردہ تعاقب دارا شکوہ نمایند و او را ہیچ جا مجال درنگ ندهند خلیل اللہ خان و راجہ جیسنگہ یازدہم ذیحجہ کوچ کردہ در چہرہ آنظر لاهور منزل کردند و برای انتظام لشکر یکروز مقام نمودہ روانہ بیشتر شدند نہضت موکب مقدس^{۱۱} بجانب ملتان بہ

۱. ب. ج. د. قریب 'عساکر' ۲. ج. فرار 'کرد' ۳. د. 'و جمیع' --- توپها 'ندارد'

۴. ج. 'جلوس' فیروزی ۵. ا. 'بہر سانید' --- 'ندارد' ۶. ب. 'آورده'

۷. ب. ج. 'شہر' لاهور ۸. د. 'انجا' کند ۹. ب. 'لاہور' شدند

۱۰. ب. 'در لاهور' ۱۱. د. 'نہضت رایات عالیات' بجانب

تعاقب دارا شکوه چون^۱ بعد نزول موکب معلی^۲ در ساخت روپر چند روز در آنمکان اتفاق اقامت افتاد و جشن عیدالضحی همانجا مسرت بخش خاطر اقدس^۳ گردید شانزدهم ذیحجه از دریا خان^۴ عبور فرموده منزل بمنزل قطع راه نمودند^۵ بوسیله عرضداشت خلیل الله خان و راجه جیسنگه در اثنای راه راجه راجروپ که از دارا شکوه منحرف شده بوطن خود رفته بود تعبیه خلافت رسیده سعادت اندوز ملازمت گشت و بعطای خلعت از اصل و اضافه سه هزارى ذات پانصد بذات و سه هزار پانصد سوار^۶ سرفرازی یافته به تھانه داری چاندی سرحد ولایت سری نگر متعین گشت که به ضبط و بندوبست بیرون کوهستان و انسداد او راه^۷ بر آمدن سلیمان شکوه و در آمدن مردم نزد او پردازد و درین ایام فدائیخان برادر بزرگ بهادر خان که بفوجداری سهارنپور در میان دواب قیام داشت آمده بملازمت اقدس سعادت اندوز گشته رخصت شد که نزد خلیل الله خان رسیده در تعاقب دارا شکوه برود و عبدالله بیگ ولد علیمردان خان ب خطاب گنج^۸ علی خان سرفرازی یافته داخل فوج منصور گردید و جمعی کثیر از نوکران دارا شکوه و محمد صادق بخشی او از و جدا شده بدرگاه آسمان جاه رسیده بمناسب سرفرازشدند و خنجر خان فوجدار بهیره از رفاقت دارا شکوه مفارقت نموده^۹ بملازمت اشرف رسیده بفوجداری کوهستان پنجاب متعین گردید القصه خدیو جهان^{۱۰} بعد قطع مراحل بیست دوم ذیحجه بر دریای بیاہ نزول اقبال فرمودند اوردی معلی از راه جسر و خدیو گیهان به کشتی از دریا عبور نموده بیست و چهارم نواحی هیبت پور پٹی مخیم سراقوات^{۱۱} گشت درین منزل از روی عرضداشت خلیل الله خان و دیگر امرا بعرض اقدس رسید که دارا شکوه با چهارده هزار سوار و توپخانه بسیار و سامان بیکار بملتان رسیده اراده آن دارد

۱. ب: 'چون' بعد ۲. د: 'معلی' ندارد ۳. ب: 'مقدس' گردید

۴. ب، ج، د: 'دریا عبور' ۵. ب: 'نموده' ۶. ب: 'فرمودند'

۷. ج، د: 'هزاری' ذات پانصد سوار سرفرازی یافته ۸. ا: 'طریق' بر آمدن

۹. د: 'شیخ' علی ۱۰. د: 'بمناسب' — نموده ندارد ۱۱. ج: 'خدیو' گیهان

۱۲. ب: 'اقبال' ج، د: 'اجلال' گشت

که در انجا اقامت ورزیده آماده مجادله^۱ گردد لهذا در هیبت پور پتی^۲ مقرر گشت که بطریق یلغار^۳ متوجه ملتان شوند درین منزل شاهزاده محمد اعظم و محمد امین^۴ خان میر بخشی و اعتقاد خان و رای رایان متصدی معاملات دیوانی و بعضی کار خانجات^۵ در لاهور فرستاده خیمه مختصری بر کاب گرفته بیست و پنجم شهر^۶ ذیحجه از هیبت پور پتی ایلغار فرمودند و راجه جیسنگه از لاهور آمده ملازمت نموده رخصت وطن یافت و فدائیخان بموجب حکم والا از نزد خلیل الله خان بدر گاه والا رسیده بفوجداری اوده و گور کهپور و از اصل و اضافه بمنصب چهار هزارى ذات^۷ و چهار هزار سوار سر فرازی یافته رخصت گشت بیست و نهم ذیحجه ساخت موضع مومن پور مضرب خیام اقبال گردید و درین منزل بمسامع اجلال رسید دارا شکوه باستماع خبر توجه^۸ موکب والا در ملتان ثبات بورزیده بیست و پنجم ذیحجه بعد هشت مقام بسیت و دولکھه روپیه از خزانه ملتان بدست آورده بسمت بهکر فرار نمود و اکثر نوکرانش همراهی اختیار نکرده مفارقت گزیدند^۹ و حاجی خان بلوچ باجمعی بر سر کشتیهای خزانه رسیده میخواست که سد راه شود با^{۱۰} کسان دارا شکوه او را اندکی اویزش روداد^{۱۱} آخر الامر از عهده ممانعت نتوانست بر آید بعد معروض این کیفیت خدیو گیهان از مومن پور ایلغار^{۱۲} موقوف کردند و حکم والا صادر شد که صف شکن خان میر آتش تعاقب نموده دارا شکور را از ممالک محروسه بر آورد و جماعه اوزبکان و اغران غریبان^{۱۳} که مجمع^{۱۴} شش هزار سوار بوده باشد بهمراهی خان مذکور مقرر گشت بیست پنج^{۱۵} هزار اشرفی بجهت تنخواه سپاه مرحمت گردید^{۱۶} و فرمان عالیشان بنام خلیل الله خان صادر شد که تا

۱. ج: 'مجادله' ندارد ۲. ب: پور 'پتی' مقرر ۳. ج: '۱.۳' ب: بطریق 'ایلغار'

۴. د: محمد اعظم و محمد معین خان ۵. ب: خنجات 'را' در لاهور ۶. ب: 'شهر' ندارد

۷. ج: 'ذات' ندارد ۸. ج: 'خبر' نوحه 'موکب' ۹. ج: 'گزیده'

۱۰. د: 'با' ندارد ۱۱. ب: 'روداد' ۱۲. د: 'ایلغار'

۱۳. ب: 'اغران' ج: د: 'و غریبان' که ۱۴. د: 'که' مجموعه 'شش' ۱۵. ج: د: 'و بیست' ب: 'و بیست و پنج' هزار

۱۶. ج: 'کردند'

رسیدن موکب والا در ملتان توقف نماید هفتم محرم ۱۰۶۸ کنار دریای راوی و چناب که یکجا
 می‌رود سه گروهی ملتان مضرب خیام والا گردید خلیل الله خان و بهادر خان و طاهر خان و سایر
 امرا که پیشتر رفته بودند بغر بساط بوس^۱ مشرف شدند و شیخ موسی گیلانی که از طرف دارا
 شکوه^۲ حکومت ملتان داشت و سید عزت^۳ خان که از نوکران عمده دارا شکوه بود^۴ باستیلام
 عتبه خلافت سر بلندی یافتند و سید عزت^۳ خان بعطای خلعت و منصب سه هزاری ذات و
 پانصد سوار سرفراز گشت اگرچه صف شکن خان با شش هزار سوار به تعاقب دارا شکوه تعیین
 شده بود لیکن درینوالا بنابر مزید اختیاط شیخ مرزا معه دلیر خان و دیگر امرا که مجموع نه هزار
 سوار بوده باشد خنجر خاصه معه^۵ علاقه سروارید و یک لک ره روپیه انعام مرحمت تعیین نمودند^۶
 که به اتفاق صف شکن خان دارا شکوه را از ممالک محروسه بر آورد نهم محرم الحرام بزیارت
 روضه فیض آئین عارف صمدانی قطب زمانی شیخ بهاولالدین ذکریا قدس الله سره الغزیز تشریف
 برده استمداد همت و استفاضه انوار توجه نمودند و بوقت آمدن و رفتن از زر فشانی حسب مراد
 مساکین پر آمودند و دران ایام فرمان والا شان^۷ بنام شاه نواز خان که تا این هنگام در قلعه برهانپور
 محبوس بود صادر فرموده از اصل و اضافه بمنصب شش هزاری ذات شش هزار سوار از انجمله
 پنجهزار سوار دو اسبه سرفراز فرمودند و بصوبداری گجرات که تاحال بتصرف^۸ کسان مراد
 بخش بود تعیین گردید و لشکر خانرا از صوبه کشمیر تغیر کرده بصوبداری ملتان نواختند در بیان
 معاودت موکب شاهجهان آباد از ملتان^۹ در زمان بودن نواحی ملتان از روی نوشتجات واقع نگار
 ان بعرض اقدس رسید که محمد شجاع باغواوی دارا شکوه اندشیهایی باطل بخود راه داده در
 بنگاله لشکر^{۱۰} فراهم آورده و اسباب پیکار سامان کرده بعزم مجادله روانه شده از ینجهته

۱. ب: 'والا' مشرف ۲. ج: شکوه 'بود' حکومت ۳. ج: 'عرب' خان

۴. ا. ج: شکوه 'بودند' ب: 'د' 'بود' ۵. د: خاصه 'به' علاقه ۶. ب. ج: د: 'مرحمت فرموده تعیین نمودند'

۷. ب: فرمان 'عالیشان' ۸. ب: 'متصرف' ۹. ا. ج: د: 'در بیان ندارد' ب: 'در بیان معاودت موکب'

مقدس از ملتان بجانب شاهجهان آباد بدفع شورش بادشاهزاده محمد شجاع^{۱۱} ج: 'موکب والا از ملتان بجانب شاهجهان آباد

بجهته شورش محمد شجاع^{۱۲} د: 'معاودت موکب والا از ملتان بجانب شاهجهان آباد بدفع شورش محمد شجاع'

۱۰. د: 'افواج' فراهم

حضرت خدیو گیهان افواج قاهره به تعاقب دارا شکوه بجانب بهکر تعیین کرده دوازدهم محرم ۱۰۶۸^۱ از طاهر بلده ملتان بسمت شاهجهان آباد نهضت فرمودند و همگی پنج روز در نزدیکی ملتان اتفاق اقامت افتاد^۲ درین تاریخ حاجی خان بلوچ که از عمده زمینداران ملتان بود باستیلام عتبه مقدس فایز گشت و بعنایت خلعت و فیل و اسب سرفراز شده بوطن مرخص گردید و رایات جهانگشا بعد قطع مراحل بیست و چهارم محرم در ساحت اچهره بر فیل کوه پیکر سوار شده^۳ نزدیکی لاهور نزول اقبال فرمودند امرای که در لاهور بودند سعادت اندوز ملازمت شدند بیست و پنجم از اچهره بر فیل کوه شکوه سوار دولت شده^۴ براه شهر لاهور رایت نوحه^۵ بر افراشتند بعد رسیدن بر دروازه هتیه پول قلعه مبارک لمحّه سواره توقف فرموده و قلعه را بنظر احتیاط ملاخطه نموده عنان اقبال منعطف ساختند و در مسجد جامع وزیر خان که در آئناى راه واقع است فرود آمده نماز ظهر باجماعت گذرانیده نزدیک سه پاس در ساحت باغ فیض بخش المشهور بشالا مار نزول فرمودند درین منزل خلیل الله خان بصوبداری لاهور و یک کرور دام انعام سرفراز شد و میر میران خلف او که خطاب میرخانی یافته بود بفوجداری کوهستان پنجاب مقرر گشت و بجهته نظم و نسق مهمات صوبه پنجاب و رفاهیت و آسودگی سپاه که در سفر تعب کشیده بودند روزی چند مقام شد حاجی بقا که از جانب شاهزاده محمد شجاع تهنیت نامه آورده^۶ بود بعطای خلعت و انعام سرفراز گشته رخصت انطرف یافت چون از نوشته صف شکن خان که بتعاقب دارا شکوه متعین بود حقیقت کار طلبی نوری بیگ و امام قلی آغر بعرض والا رسید اولین را بخطاب ترکتارخانی و دویمی را بخطاب آغرخانی سرا فراز فرمودند و قباد خان از کمکیان^۷ شیخ میر بصوبه داری تهته و از اصل و اضافه منصب چهار هزارى سه^۸ هزار سوار سرفراز گردید سلخ محرم الحرام در باغ فیض بخش بصوب

۱. ج: 'از بلده ملتان' ۲. د: 'اقامت داد' ۳. ب: 'بر فیل' --- شده ندارد

۴. ب: 'نزدیکی' --- دولت شده اضلّی ۵. ب: 'درایت توجه بر' ۶. ب: 'نامه نوشته بود'

۷. ج: 'از کمکیان' ۸. د: 'سه هزار' ندارد

شاهجهان آباد نهضت شد پنجم صفر از دریای بیا راه جسر عبور فرمودند و بعد قطع منازل در سهرند رسی ده در عمارات باغ نواحی سهرند نزول اقبال^۱ واقع شد و پیشکش راجه تودرمل از نظر گذشت و درجه^۲ پذیرای یافت شا نهم عرصه نهانیر مصرب خیام اقبال گشت و شیخ عبدالکریم از تغیر راجه تودرمل بنظم^۳ مهمات چکله سرهند مقرر گذشت بیست و چهارم صفر ساخت باغ اغرآباد از نزول اشرف خورمی و طراوت یافت مهاراجه جسونت سنگه که بموجب حکم اقدس که در شاهجهان آباد اقامت داشت و دیگر بندها سعادت ملازمت دریافتند چهارم ربیع الاول مطابق نهم آذر چون ساعت داخل شدن دولتخانه قلعه مبارک نیک بود شهنشاه جهان^۴ بشکار گاه توجه نموده^۵ نشاط اندوز شکار شدند بعد مراجعت قریب دو پاس از روز گذشته بباغ سندرباری که مابین شهر و باغ اغرآباد واقع است نزول سعادت نموده ساعتی باسراحت گذرانیدند و^۶ آخر روز بابخت فیروز و اقبال عد و سوز چون خورشید جهانتاب و بدرعالم افروز که بر اوج سپهر بر آید بر کوه فیل^۷ کوه پیکر بدیع منظر که تخت زرین بر پشت آن نصب گشته بود^۸ سوار دولت شده لوای عزیمت بصوب مصر اقبال بر افراختند تقاره های نشاط و شادی بنوازش در آمد و غریو طبل و کوش و کرنا و نفیر^۹ طنطنه شوکت و غلغله حشمت در کوش روزگار پیچید و گیتی خویو همعنان نصرت و ظفر از میان بازار شهر عبور فرمودند چون وقت نماز عصر رسیده بود^{۱۰} در مسجد جامع پرتو نزول افکنده نماز بجماعت گذرانیده از آنجا سوار شده دو نیم گهری روز مانده قلعه مبارک از نزول اشرف^{۱۱} سرکوب حصار افلاک و شرافت بخش مرکز خاک گشت در بیان جشن فرزند حضرت خدیو گیان^{۱۲} درین ایام فرخنده فرجام که سال چهارم از عمر گرامی صورت انجام یافته و آغاز^{۱۳} سال چهل و یکم بحساب شمسی بمبارگی و

---

۱. د: نزول 'اجلال' ۲. ب: و' بدرجه' ۳. ا: 'تنظم' ب: ج: د: 'راجه' ----- از تغیر راجه
 ۴. ب: 'تخت' ج: 'جوان بخت' ۵. د: 'فرموده' ۶. ج: و' او' آخر
 ۷. ب: 'برفیل' کوه ۸. ب: ج: د: 'کرده بودند' ۹. ج: 'نفیر' طنطنه
 ۱۰. ب: د: 'عصر' رسیده بود در ۱۱. د: 'اشرف' ندارد ۱۲. ا: 'فرزند حضرت' ندارد ب: ج: د: 'جشن فرزند حضرت'
 خدیو گیان خداوند جهان' ۱۳. ب: 'آغاز' ندارد

فرخندگی^۱ گردیده جشن فرزند بآئین مقرر و رسم معهود و صورت انعقاد پذیرفت هفتم ربیع الاول مطابق دوازدهم آذر ماه الهی ۱۰۶۸ هجری^۲ بزمی والا و جشنی دلکشا ترتیب یافته در ایوان گردون اسایش غسل خانه والا اوایل روز که ساعت میمنت قرین و میزان فلک را چشم بر زمین بود کرده ترازو از گوهر عنصر مقدس^۳ گران بار قدر و شرف^۴ گشت و آن پیکر دولت و هیکل اقبال را که از قرط بزرگی و عظمت با گوهر خانهای پاک و جواهر و خراین افلاک نتوان سنجیده بمقتضای رسم و عادت بزر و سیم و سایر اشیای معهود سنجیدند بعد از ادای^۵ این جشن دولت قرین خاقان زمان چون آفتاب از برج میزان بر آمده سریر آرای دولت بکامرانی شدند و در آن خجسته روز^۶ بنده های عتبه خلافت بمواهب و مکارم ارجمند بافزایش مناصب و عطایای خلاع و شمشیر و خنجر و اسب و فیل و تقاره و علم و انعام تقود و خطابه های لایقه نوازش یافتند نجابت خان که بنابر صدور تقصیری عظیم تغیر منصب و جاگیر و عزل از رتبه شوکت و اعتبار و سلب^۷ خطاب خان خانی و سپه سالاری موروثی عنایت^۸ گشته مدتی از دولت دربار^۹ و سعادت کورنش محروم بود درینولا بوساطت بار یافتگان محفل والا رقم عفو بر جریده جرایمش کشیده رخصت کورنش ارزانی^{۱۰} یافت و داؤد خان که در حدود پهنکهر از دارا شکوه جدا شده در حصار مسکن خود رسیده بود باستان بوسی مقرر^{۱۱} شده بمنصب چهار هزاری و سه هزار سوار کامیاب عنایت گشت سربلندی یافت^{۱۲} و امیرالامرای که در مستقر الخلافه اکبر آباد و راجه جیسنگه که در وطن بود و جعفر خان صوبدار مالوه و خلیل الله خان صوبدار لاهور بار سال خلاع و مهابت خان صوبدار کابل باضافه هزاری از اصل و اضافه^{۱۳} بمنصب شش هزاری پنجهزار سوار از انجمله سه هزار و پانصد سوار و اسبه^{۱۴}

۱. ب: فرخندگی آغاز گردیده ۲. د: هجری ۳. ب: مقدس ندارد

۴. د: صرف گشت ۵. ب: سنجید و بعد از ادای لوزم لین ۶. ب: در آن خجسته روز اضافی

۷. د: اعتبار و سیلت خطاب ۸. ب: بیعتائی د: معائن گشت ۹. ا، ب، ج: دولت بار و سعادت

۱۰. ا: ارزانی ندارد ۱۱. ب، ج، د: معزز شده ۱۲. ا: سربلندی یافت ندارد

۱۳. ج: د: هزاری ذات از اصل ۱۴. د: سوار داشته بلند

بلند پایگی یافت و اسلام خان باضافه دو هزار سوار^۱ بمنصب پنجهزاری پنجهزار سوار^۲ سرافراز گشته بخدمت بادشاهزاده محمد سلطان مرخص گشت و بهادرخان باضافه هزاری ذات هزار سوار بمنصب پنجهزاری چهار هزار سوار مباحی گشت چون آنروز فرخندگی و مبارکی بانجام^۳ رسید شب هنگامه آتشبازی که باشاره والا انروی آب جمنا محاذی در پیش مبارک آلات و ادوات ترتیب داده بودند؛ مسرت افروز خواطر نظار گیان و فروغ افزای بزم عشرت گشت و شب دیگر چراغانی که هم دران روی آب بکمال^۴ خوبی سرانجام یافته بود بهجت بخش تماشائیان گردید و تاسه روز بساط نشاط^۵ این جشن والا تمهید بود دوآزدهم سیر باغ صاحب آباد که وسط شهر شاهجهان آباد بیگم صاحب طراوت و بصارت^۶ داده اند فرمودند روز دوم زیارت روضه منوره حضرت جنت آستانی همایون بادشاه کشتی سواره تشریف برده فاتحه خوانده پنجهزار روپیه بمجاوران مرحمت کرده بطواف مزار فایض النوار حضرت شیخ نظام الدین اولیا بزرگ حسنه هزار روپیه بمستحقان و مجاوران مرحمت کرده از انجا^۷ بطواف روضه^۸ قدسیه شیخ قطب الدین بختیاری کاکی^۹ قدس الله سره که هفت گروهی شاهجهان آباد واقع است توجه نموده ورسم زیارت بجا آورده و استمداد همت نموده دو هزار روپیه نذر گزرائید از انجا معاودت فرموده داخل دولتخانه والا شدند^{۱۰} سابقا بشاهزاده محمد سلطان فرمان عالیشان صادر شده بود که امیرالامرای را در اکبرآباد گذاشته باتوپخانه و لشکر بمدافعه محمد شجاع که نزدیک اله آباد رسیده روانه شود در نیولا بعرض رسید که شاهزاده هفتم ربیع الاول از اکبرآباد روانه اله آباد گردید رعدانداز خان را بقلعداری اکبرآباد تعیین فرمودند فرمان عالیشان بنام ذوالفقار خان صادر گشت که قلعه حواله رعدانداز خان نماید و یک کرور روپیه بابرخشی اشرفی از خزانة عاجزه گرفته معه^{۱۱} توپخانه روانه اله آباد شود و بباد شاهزاده محمد

۱. سوار ندارد ۲. پنجهزار سوار ندارد ۳. مبارکی اتمام؛ د. فرخندگی بانجام
 ۴. آب در خوبی ۵. بساط نشاط؛ بساطین ۶. نصارت داده؛ ج. نظارت داده اند فرمودند
 ۷. از انجا ندارد ۸. د. انجا بر روضه قدسیه ۹. د. بختیار کاکی ندارد
 ۱۰. د. والا کنند ۱۱. د. معه با توپخانه

سلطان ملحق گردد و بسیاری از مبادران تهور شعار بهمراهی او تن شدند در بیان احوال
 ماجرای شاهزاده محمد شجاع^۱ او همیشه با حضرت حدیو گیهان لاف موافقت و مصادقت
 و دم یکجتهی و موافقت میزد و بوسایل رسل و رسایل اظهار اینمعنی نموده عهد و صفت
 و موافق اخوت مستحکم میگرد^۲ حدیو عالم بر بمقتضائی مهر اندیشی و یکانگی در
 رواج کار و رونق خال او کوشیده در صد و اعانت و رعایت بودند از قضیه شکستی^۳ او
 را از سلیمان شکوه روداد خاطر اقدس ملالت اندود^۴ بود میخواستند که خزاین ایثار^۵
 فرموده مجدداً^۶ اساس دولت او را استحکام بخشید ازینجهت بعد انهمزام داراشکوه از
 نواحی اکبر آباد نزول عساکر منصور در باغ نور منزل از حضرت اعلی بمبالغه تمام مونگیر
 را با صوبه بهار که همیشه محمد شجاع آرزوی انداشت میسر نمیشد ضمیمه ولایت
 بنگاله باقطاع او مقرر کرده فرمان حضرت اعلی و ملاطفت نامه خویش متضمن تفویض
 ولایات مذکوره مصحوب محمد میرک گزرور^۸ فرستادند و ضمیمه مضمون عاطفت نامه
 نموده بودند که بالفعل انولایت را متصرف شود بعد^۹ اتمام کار محمد^{۱۰} داراشکوه چون
 رایات عالیات به مستقرالخلافه اکبر آباد معادوت کند مطالب^{۱۱} و ندعای که داشته باشد
 اظهار نماید در حصول آن کوشش بکار خواهد رفت محمد شجاع از رسیدن محمد میرک
 و ظهور این عطیه مسرور شده در پیراهن نگنجید و تهنیت نامه مشتملبر مراسم مبارکباد
 مصحوب محمد بقابجناب والا ارسالداشت و خود از اکبر نگر که حاکم نشین بنگاله
 است درپته آمد چون عقل معامله فهم^{۱۲} نداشت و سود از زیان نمیدانست بعد تصرف
 صوبه بهار و استماع توجه رایات جهانگشا بسمت پنجاب تعاقب داراشکوه
 و تصور اینمعنی که اتمام این مهم نزدی متصور نیست و خالی بودن تختگاه از موکب

۱. ب. ج. د: ماجرای احوال بادشاهزاده محمد شجاع و توجه موکب والا بدفع او

۲. د: میگرد ۳. ب. ج: شکستگی ۴. ب: ملامت اندوز: ملامت بود

۵. ب: انکسار: امتیاز فرموده ۶. ج: مجدداً ندارد ۷. ب: میرگ گزر برداز

۸. د: بعد از اتمام ۹. ب. د: کار دارا ۱۰. د: بمطلب

۱۱. ب: معامله و آن د: در آن نداشت ۱۲. د: میدانست

جلال واغوائی خوش آمد گویان واقعه طلب در طمع افتاد و در اواسط سفر که رایات اقبال در پنجاب بود مرحمت^۱ یافته بجانب اله آباد روانه گردید بعد رسیدن در نواحی^۲ رھتاس رام سنگه نوکر داراشکوه که حراست انقلعه^۳ داشت به اشاره داراشکوه که بعد فرار از اکبر آباد بجمع قلعداران سمت اله آباد نوشته بود که قلاع بمحمد شجاع بسپارند تلا فی شده مکالید قلعه مذکور داد و همین سید عبدالجلیل مابرهنه^۴ حصار چنار کده حواله کرد و سید قاسم قلعدار اله آباد بمحمد شجاع نوشت که هرگاه باینصوب بپائید^۵ بموجب امر داراشکوه قلعه را تسلیم مینمایم مسنوع این مقدمات باعث رسوخ عزم محمد شجاع گردید^۶ خدیو زمان باستماع اینحرکات^۷ او میخواستند که پرده^۸ بروی کار او کشیده اند این ناهنجاری اونا کرده انگاشته موعظمت نامه مکرر مرقوم فرمودند که شاید سرمایه شعور او گردیده از کرده نا صواب خود باز آید باوجود اینهمه مراتب از روی نا عاقبت اندیشی قدم جرات از خود بیرون نهاده بحدود بنارس نزدیک رسیده قصد اله آباد نمود و این اخبار مکرر بشمع اقدس رسید بنابراین هفتم ربيع الاول مطابق بیست سیوم آذر ماه الهی و اوایل روز بابخت فیروز از قلعه مبارک بر فیل ظفر پیکر سوار دولت^۹ شده بهمعانی جود آسمانی رایت عزیمت بر افراختند قلعداری دارالخافه شاهجهان آباد و محافظت مراد بخش بدستور سابق به سید امیر خان تفویض یافت و راه سورون مقرر کرده بعد قطع مراحل سویم ربيع الاول الثانی نواحی قصه سورون مخیم خیام جاه و جلال گشت ازان منزل بر صحیفه^{۱۰} مبنی بر مراتب وعظ و نصیحت در باب مصالحه مدارا بمحمد شجاع نوشتند ناممکن کار بستیزه نکشد خبر نزدیک رسیدن محمد شجاع روز بروز نمیرسد و یقین^{۱۱} انجا مید که انشوریده دماغ سودای سلطنت در سردار و پنجم ساه مذکور از

۱. ب. د: 'فرست' یافته ۲. ب: 'قلعه' رھتاس ۳. د: 'قلعه' داشت

۴. ب. ج: 'د: 'باره' حصار ۵. ب: 'پایند' د: 'نیابند' ۶. ج: 'کردند'

۷. ج: 'د: 'این حکایت' ۸. د: 'که' هرچه' بروی ۹. د: 'سوار شده'

۱۰. د: 'صحیفه' قدسی' مبنی ۱۱. ب: 'بروز' میرسد' یقین'

سورون نهضت فرمودند بعد قطع دو شه مراحل^۱ بوضوح پموست که محمد شجاع بعد بر آمدن ازیتنه چون به بنارس رسید از^۲ ظلم پرستی و بیدادی برسکنه ان بلده دست تعدی کشاده ازهنود و مسلمان^۳ بقهرو غضب سه لکله روپیه گرفت و متقدمان اضعاف مبلغ از میان برده انواع تعرض بمردم رسانیدند و از انجا هفتم ربيع الاول اله آباد رسید و سید قاسم قلعدار آنجا از قلعه فرود آمده ملاقی شد^۴ القصه چهاردهم ربيع الثاني خدیو آفاق در مکن پور نزول اقبال فرموده بروضه قدسیه حضرت سید بدیع الدین قدس الله سره که بزبان عوام شاه مدار شهباز مشهور هستند^۵ تشریف برده مراسم زیارت بجا آوردند هفتم ظاهر قصبه کوره مصر ب سراوق نصرت^۶ شد شاهزاده محمد سلطان که در انجا بود بملازمت اشرف مشرف گشت^۷ و نیر معظم خان که بموجب فرمان عالیشان از دکن روانه شده بود در ین منزل بملازمت اقدس سعادت اند وز گردیدو از رسیدن او بر دقت^۸ حسن اخلاص و کار طلبعی بظهور پیوست مقابله صف آرای موکب والا^۹ نوزدهم ربيع الثاني مطابق بیست سیوم دی ماه الهی^{۱۰} عزم صف آرائی جزم کرده^{۱۱} بموجب حکم والا توپخانه^{۱۲} رعد نهیب برق نشان برابر غنیم برده با صاعقه و^{۱۳} آتش فشان شدند نهنگان شیر افکن ویلان دشمن شکن تن بزیب جبهه^{۱۴} و جوش پیراسته فوج مانند موج از پی هم برخاستند دلیل سازان جنود^{۱۵} دولت و میر توزکان بهرام صولت بترتیب و تسویه عساکر پرداخته صفوف قتال آراستند شاهزاده محمد سلطان و خانعالم بامرای دیگر هر اول و ذوالفقار خان با توپخانه و اکثر بر قنداران و امرای والا شان بهر اول شاهزاده قرار یافت و

۱. ب. د. سه 'مرحله' ۲. ج. رسید 'که ظلم' ۳. ج. و 'مسلمین'

۴. ب. ملاقی شد و محمد شجاع انقلعه را بدستور سابق باو گذاشت و نه روز در اله آباد توقف کرده بجانب اله آباد روانه

شد 'القصه ۵. د. مشهور 'است' ۶. ج. د. تصرف سرولوقات بصرف' ۷. د. اشرف 'پیوست'

۸. ج. او 'برقت' حسن ۹. ب. ج. د. شوخی مهارجه جسونت سنگه در جنگ حضرت خدیو گیهان

(با: و محمد) بمحمد شجاع و رایت فتح بر افروشتن (ب: افراختن) و فرار محمد شجاع از عرصه کارزار'

۱۰. ب. ج. د. 'حرم گردید' ۱۱. د. 'توپخانه' ندارد ۱۲. ج. برده 'با صاعقه رو'

۱۳. ب. 'بزیب حبه و جوش' بترتیب جسته و' ۱۴. ج. د. 'بسان سازان خود'

مهاراجه جسونت سنگه با راجیوتان برانغار مقرر گشت و اسلام خان با امری نامدار بهراولی مهاراجه انتظام^۱ یافت و سرداری فوج جرنغار بشاهزاده محمد اعظم نامزد شد و خاندوران^۲ و امرای دیگر بهراولی این^۳ فوج عظیم و سرکردگی التمش بحسن جرات و کوشش بهادران تفویض یافت و در دست راست موکب مقدس داؤد خان باجمیع از دلیران^۴ معین گشت و راجه سجان سنگه و سید فیروز خان و حسن علی خان و دیگر نوائین والا جاه در دست چپ طرح ثابت قدم شدند و قلب لشکر منصور بفر شوکت مقدس معلی که پرتوانوار عظمت آلهی است قوت گرفت و شاهزاده محمد اعظم را بدستور معارک دیگر بهره اند در سعادت همراهی نموده و باخود در حوضه فیل^۵ خاص جا دادند فرمودند^۶ که فیل^۷ مرکوب او در جنب فیل خاصه بوده باشد و سرداری میمنه عول مبارک تجویز شهابت خان محمد امین خان خلف معظم خان و کار فرمائی میسر^۸ بهحسن شجاعت مرتضی خان تفویض یافت و سیف خان بیجاپوری و اکثر دکهنیان بقراولی مقرر شدند و خواصخان و سردار خان و جمعی دیگر به چند اولی قرار یافتند و فیلان فلك شکوه خصم افکن دشمن ربا باسلحه ویران شکوه آسمانی یافته برق افگنان چابکدست تفنگچیان موشگاف بر پشته پشت آنها جا گرفتند و در هر فوج چندی از ان عربده جویان با توپخانه جدا گانه متعین^۹ گشتند و در ان روز از کثرت سپاه و جوش لشکر آثار^{۱۰} بشور محشر هویدا بود و از غبار سم سواران^{۱۱} و فور سواکب منصوره چهره آسمان و روی زمین ناپیدا لشکری آراسته و رنگین چون سبزه و ریاحین تو گوئی از زمین میجوشید و حبشی پر قهر و طیش مانند افواج بهر موج از شورش کین میخروشید و زمین با همه تحمل و بخت جانی^{۱۲} از ظل گرانی آن خیل انبوه ستوه بود و از بسیار فیلان آهین جوش فلك شکوه سراسر صحرا مینمود؛

۱. دبهراولی 'شاهزاده اقتدار' یافت ۲. ب: و 'خاندوران' ۳. ج: 'مهاراجه' --- بهراولی این 'ندارد'

۴. ب، ج، د: 'منتظم گرید' ۵. ج، د: 'دلیران' 'متهور' 'معین' ۶. ج: 'فیل' 'ندارد'

۷. ج، د: 'و' 'معظم خان را در فیل دگر جاداده فرمودند، که فیل' ۸. ب: 'فیل' 'ندارد'

۹. د: 'فرمای' 'بسر' 'بحسن' ۱۰. ب: 'بتعین' ۱۱. ج، د: 'امار'

۱۲. ج: 'غبار' 'هم' 'ستوران' ۱۳. ج: و 'تجب جای'

نظم

زمانه سور محشر عرض میکرد زمین از چرخ وسعت عرض^۱ میکرد
 چنان از جوش لشکر قحط جا بود که^۲ نقش سایه بردوش هوا بود
 اگر سیماب باریدی چو باران بمانندی برسنان نیزه داران
 القصه قریب نود هزار سوار که کم وقتی در ظل رایت^۳ سلاطین نامدار^۴ فراهم
 آمده باشد به بهانه^۵ پیکار و آماده بگیرد دار گردید و در چنین^۶ روز محمد شجاع نیز به ترتیب
 و تسویه افواج^۷ خویش پرداخت خود به اله وردیخان و عبدالرحمن^۸ خان در قول جا گرفت
 و بلند اختر پسر او با سید قاسم بابرهنه^۹ قلعدار اله آباد و پسر با اله وردیخان هراول^{۱۰} و زین
 الدین پسر بزرگ در برانغار^{۱۱} و حسن خوشگی را هراول او کرد^{۱۲} مکرم خان صفوی و
 امرای دیگر در جرانغار^{۱۳} مقرر ساخت و شیخ ظریف را با فوجی در طرح انتظام داد و
 اسفندیار^{۱۴} معموری را التمش و ابوالمعالی میر آتش و میر عادل دیوان خود را با چنداولی
 و سید اورنگ^{۱۵} را بقراوتی مقرر ساخت^{۱۶} بالجمله بعد اتقضای چهار گهری از روز مذکور
 خوبیو آفاق سوار دولت شده در کمال آهستگی و آرام مسافتی که بالشکر غنیم بود بکام
 نصرت پیمودند و سپه پاش از روز گذشته بفاصله نمیکرده از عساکر مخالفت صف آرای
 کردند^{۱۷} محمد شجاع آن روز قدم جرات از جای خود بگذاشته پاره توپخانه پیش فرستاد رو
 برو جنود والا توپ و تفنگ سر دادند از هر^{۱۸} طرف نیز توپخانه شعله افروز حرب^{۱۹} پیکار
 گشت و پاره^{۲۰} از طرفین اژدهای آتش فشان بان و سنگ^{۲۱} خون آشام توپ و تفنگ سر

-
۱. ب: 'فرض' ج: د: 'قرض' ۲. ج: 'ز' نقش ۳. ج: 'ظل' مراتب
 ۴. ب: 'نامداران' ۵. ب: ج: د: 'سیهابه'، 'پیکار' ۶. ب: 'دار' گردید و در همین ج: د: 'گردید' و چنین روز
 ۷. ا: 'افواج' ندار ۸. ب: 'ولد نذر محمد' خان ۹. ب: 'او' پاسید ج: 'باشد' قاسم د: 'باشد' قاسم
 ۱۰. ج: 'هر' دل ۱۱. ج: 'در' برانغار
 ۱۲. ج: 'هر اول او' گردد ب: 'کرد' د: 'هر او' گردد مکرم ۱۳. د: 'و حسن جرانغار' ندارد
 ۱۴. ب: 'و' اسفندار ۱۵. ج: د: 'اورنگ' قلی را ۱۶. ب: ج: د: 'بقراوتی' گماشت
 ۱۷. ب: د: 'آرای' گردیدند ۱۸. ب: 'از' این طرف ۱۹. د: 'شعله' حرب افروخت و
 ۲۰. ب: د: 'تاشب' ج: 'و' اشب از ۲۱. ب: ج: د: 'نهنگ' خون

میدادند چون شب در رسید صف^۱ محاربه درهم پیچید و بریغ والا صادر شد که عساکر ظفر قرین بهمان ترتیب که صف بسته ایستاده بودند از اسپان فرود آمده باجوش و سلاخ شب را پایس دارند و سرداران هر يك در پیش فوج^۲ خود مورچل بسته از عذر^۳ اعدا غافل نباشند و گیتی خدیو^۴ بعد از فراغ لوازم حرم و احتیاط از فیل فرود آمده بدولتخانه مختصری نزول اجلال فرمودند و بعد^۵ ادای نماز مغرب دعا باستدعای^۶ نصرت و فیروزی از نصرت^۷ صمدیت نمودند با بخت بیدار و دل هوشیار بر بستر استراحت^۸ تکیه زدند در اواخر شب مهاراجه جسونت سنگه که بظاهر سر بر خط بندگی و اتقیاد نهاده اظهار دولتخواهی سینمود و در باطن از خبثت سیرت^۹ خوش خایف و نایمن میزیست بعزم شورش انگیزی از معرکه قرار نموده سیاشب^{۱۰} کسان خود نزد محمد شجاع فرستاده او را از داعیه فاسد خود اطلاع داد و تماسی لشکر خود راجپوتان که در بر انعاربا او متعین بودند روگردان شده عنان ادبار بر تافت و به اردوی شاهزاده محمد سلطان که بر سر راه بود مردمش دست جسارت بغارت گشودند و هرچه توانستند تاراج نمودند و بعد آن بلشکر^{۱۱} والا رسیده دست انداز یهای عظیم کردند و در راه هرچه و هر کس که پیش آمد دست خویش و تاراج و پایمال راجپوتان گشت ازینجهت شورش و انقلاب عجیبی در اردوی معلی که مفاصله^{۱۲} دو کروه بود راه یافته مردم بهم بر آمدند و خبر^{۱۳} های موحش آشوب آمیز شایع شد و مفسدان فتنه جود هرزه^{۱۴} کاران دورو^{۱۵} سر بفساد برداشته دست جرات بخزان و کارخانجات و دواب بادشاهی و امتاع و اموال امرا و سپاهی دراز کردند و بخود سیری و شورش افزای پرداختند نزدیک بصبح این خبر بلشکر رسید و باعث بر همزدگی^{۱۶} جود فیروزی گشته سلك جمیعت از انتظام افتاد و بسیاری از مردم پست

د. ۱: 'حلف'	ا. ۲: 'فوج' ندارد	د. ۳: 'عذر' و 'کید' اعدا
ب. ۴: 'د: گیتی' خداوند	د. ۵: 'بعد از' ادای	ب. ۶: 'ج: د: مغرب' و 'عشا' و 'استدعای'
ب. ۷: 'ج: د: از' حضرت	ب. ۸: 'ج: ب: بستر' راحت	ب. ۹: 'ب: بطن' 'ج: ب: جهت' سرسرت 'د: زلحت' است سرسیرت
د. ۱۰: 'سیاست' کسان	ج. ۱۱: 'د: بلشکر' گاه والا	ب. ۱۲: 'ج: د: ب: مفاصله'
د. ۱۳: 'د: چیزهای'	ا. ۱۴: 'جود هزان'	ب. ۱۵: 'د: دور سر'
		ب. ۱۶: 'د: بر' هم خوردگی

فطرت و کم حوصله^۱ برای خبر گیری بنگاه از روی سراسیمگی و اضطراب بمعسکر والا شتافتند و باین تقریب برخ از عرصه کارزار بر تافتند و جمعی کوتاه اندیش^۲ طرف مخالف رجحان دانسته شباشب بلشکر محمد شجاع پیوستند و فریقی بیدلان نا عاقبت اندیش پای همت کشیده از دولت مرافقت باز ماندند چون این سانحه بمسامع جلال حضرت خدیو^۳ رسید از آنجا که ذات قدسی معدن تجمل و وقار و در شداید و مهالك بسان کوه استوار^۴ است ازینواقعه اصلا از جا نرفتند و ترلزل^۵ در استقلال راه ندادند و از سرا پرده اقبال بیرون خرامیده بر تخت روان سوار ایستادند بخواص امرائی که در رکاب سعادت حاضر بودند خطاب^۶ فرمودند که رفتن آن ضلالت کیش عین مصلحت دولت گردید عنقریب بیاداش کردار خود خواهد رسید اسلام خان که هراول برانعار بود بجای او سردار کردند و^۷ دگر باره صفوف نصرت آراستند چون هندوی تیره روزگار شب رو بفرار نهاد و خسرو گردون خرام^۸ مهر بقصد جهانگشای ترکش زرین بر میان است شهنشاه فلک بارگاه ستورز در پیشین بعزم رزم و آهنگ جنگ بر فیل کوه پیکر سوار شدند اگرچه لشکری که دیروز برکاب سعادت بود بسبب این سانحه متفرق شد لیکن جنود غیبی و همت والا رفیق حال^۹ فرخنده مال بود از انطرف محمد شجاع بر صفوف دیروزه تغیر داده مجموع لشکر خود يك صف کرده^{۱۰} از عقب توپخانه باز داشت پنج گهری از روز گذشته نخست^{۱۱} از طرفین جنگ توپ و بان و تفنگ در میان آمد بران جدال اشتعال یافت و هنگامه برق اندازی و عدو گزای^{۱۲} گرم شد از نهیب صور^{۱۳} ضرب زن و پیش زنبورک خصم افکن آثار قیامت اشکار و رگ جان دشمن فکار گردید توپ سیه درون آهن دل باواز بلند آوازه اجل در شش جهته معرکه در داد و مهره تفنگ جان گسل از مهره

۱. ج. د: کم حوصلگی ۲. ب: کوتاه اندیشان ۳. حضرت خدیو ندارد

۴. د: شهسوار است ۵. د: ترلزل را در ۶. ج: خطاب

۷. ا: عنقریب ----- کردند و ندارد: د: دگر گردید ۸. ب: د: خرام ندارد

۹. ا: رفیق حال ندارد ۱۰. ب: ج: د: کرده در اضافی ۱۱. د: نخست ندارد

۱۲. ج: عینو گلهوی دشواری گرم ۱۳. ب: از تهنیت ضرب

مخالفان گذر کردن آغاز نهاد از گرمی برق بندوق و بان آب تیغ و سنان آتش
 نمده بسکه نوایر دشمن سور بر افروخت تو گفתי^۱ زمین شعله خیز و آسمان
 ریز گشت؛

قطعه

از برق کین گرم بازار جنگ   خروشید کار اژدهائی تفنگ
 زبس آتش کینه^۲ ها در گرفت   عرق بریدن رنگ اخگر گرفت
 درین حال توپی^۳ از توپخانه همایون^۴ بفیل مرکوب زین الدین پسر محمد شجاع
 رسید^۵ یکپای فیل و یکپای^۶ شخصی که در عقب نشسته بود و برآیند و زین الدین از آن
 میل بر آمده بر فیل دیگر سوار شد و رفته رفته کار جنگ از توپ تفنگ در گذشته به نادر
 خدنگ^۷ در رسید مبادران پیکار خو و بهادران شهاست خو از هر سود و دست^۸ کوشش
 کشش از آستین جرات بر آورده بمقابله و ستیزه پرداختند و به آتش غیرت هنگامه
 کارزار گرم ساختند از کثرت بارش تیر کمان نمودار ابر منظر بود و عرصه گیر و دار^۹ از
 مبادران دلیرستان پر شیر سینمود نوک بیگان جگر فرسا سوزن آساخار آرزوی باطل از دل
 عدا بیرون کرد و ناوک^{۱۰} مغفر شگاف جان ربا بمشک^{۱۱} سازی ورخنه پردازی هوای
 ندارد^{۱۲} غرور از سر پر شور^{۱۳} مخالفان بر آورد؛

بیت

زیرج^{۱۴} کمال طایران خدنگ   پریدند^{۱۵} بر روی مردان جنگ
 درین اثنا سید عالم بابر هه که رکن اعظم لشکر^{۱۶} محمد شجاع بود با فوجی عظیم

۱. د: تو گوی   ۲. د: آتش کنده ها   ۳. د: گولی از
 ۴. ا: همایون ندارد   ۵. ج: فیل بر آمده بر فیل دیگر سواره شده و رفته
 ۶. د: یکپای ندارد   ۷. د: در ندارد   ۸. ا، ب، د: هر دو سود دست ج: دو دست
 ۹. ب: عرصه دلو و گیر دلو گیر   ۱۰. ب: ناوک ندارد د: تیغ مغفر   ۱۱. د: جان بمشک
 ۱۲. د: هوای بیدار   ۱۳. ج: هوای تند زار و غرور دار سرشردر مخالفان
 ۱۴. د: ز شاخ کمال   ۱۵. ج: بدیدند   ۱۶. ا: لشکر ندارد

و سه^۱ فیل مست جنگی از دست راست غنیم بر برانغار^۲ موکب والا حمله آورد^۳ و کمال
تفرقه و فتور^۴ بعساکر منصور راه یافت و پای ثبات اکثر مردم بجای^۵ نمانده راه گریز در پیش
گرفتند و سلك جمعیت قول همایون^۶ از هم گسیخت زیاده از دو هزار سوار در رکاب
فیروزی نماند مخالفان از مشاهده هر اول افواج نصرت اثر خیزه تر شده بهمان هیت^۷
اجتماع با فیلان مذکور روی جسارت بقلب لشکر ظفر اثر آوردند درین هنگام از میسر
جنود قاهره مرتضی خان ولد^۸ التمش حسن علی خان و از طرح دست چپ بعضی بهادران
رخش شجاعت بر انگیزته سر راه دشمنان گرفته و در همین وقت خدیو آفاق^۹ روی فیل
مرکوب مقدس بطرف اعدای بدشگال گردانیدند بهادران ظفر پیوند به نیروی جرات و
استقلال حضرت سایه^{۱۰} ذوالجلال و اعدای^{۱۱} جمله بردند چون باد صرصر که برخاشاک
سبک روان شود جسارت گیشان را از پیش برداشتند و به تیغ تیردستان خونریز بسیاری از
برگشته بختان را برخاک فنا افکندند سید عالم را بمشاهده جوهر شهامت مجاهدان
فیروزی توانان^{۱۲} نخوت از سر رفت و بازوی همت سست شده بکام فرار براهی که آمده
بود باز گشت لیکن آن سه فیل عربده جو که پیشاپیش فوج او بودند بدفع و منع بهادران و
تیر و تفنگ رخ از عرصه بر شتافتند و بهمان^{۱۳} و تیره خیره پیش آمدند و آن سه کوه
پیکریکی پیش آمده بفیل مرکوب مبارک قرین^{۱۴} شد چون ابر تیره بخورشید تابان نزدیک
رسیده آمده خدیو آفاق^{۱۵} کوه وقار بجمله آن سه^{۱۶} مست از جانرفته سر رشته ثبات و قرار
از کف نداده^{۱۷} درینوقت فراوانی^{۱۸} که در حوضه^{۱۹} بر یکی از فیلان همراه نشسته بود
باشاره^{۲۰} والا سواران فیل مست^{۲۱} که باشاره کجک متحرک بود بجایاکی بندوق

د. ۱: بیشتر فیل	ج. ۲: تیر ایلغار، موکب	ب. ۳: حمله کرد
د. ۴: فتور در معسکر	ب. ۵: مردم برجا	ب. ۶: همایون نیز ج: هر از
ب. ۷: بهمان بیت	د. ۸: خان راز التمش	ج. ۹: خدیو گیهان
ب. ۱۰: حضرت سانه ج: مایه	ب. ۱۱: اعدای جمله	د. ۱۲: لوآباد نخوت
د. ۱۳: بر همان	ج. ۱۴: قریب شد	ج. ۱۵: خدیو گیهان
د. ۱۶: آن شیر مست	ب. ۱۷: کف نگذاشتند	ب. ۱۸: فراوانی
د. ۱۹: در حوصله	ج. ۲۰: باشارت	د. ۲۱: مست ندارد

انداخت آن مقهور لئیم^۱ مانند دیورجیم که شهاب تاقب از آسمان فرود آید بر زمین افتاد
 فیلبانان بادشاهی رسیده فیلان^۲ چالاک خود نشاندند آن فیل را در قید اطاعت آوردند و آن
 دو فیل دیگر از قول همایون گذشته بجانب دست راست جنود مسعود^۳ حمله بردند درین
 اثنا بلند اختر پسر محمد شجاع و چندی امرا^۴ دیگر روی جسارت برانعار موکب فیروزی^۵
 آوردند هم از رفتن^۶ فیلان مذکور و هم از حرکت بلند اختر آثار برهمزدگی و انقلاب در
 موکب والا^۷ روداد درینوقت خدیو عدومال با کمال شان شجاعت و پردلی سر رشته
 دانائی از کف نداده پای ثبات افسرده بشاهزاده محمد سلطان و ذوالفقار خان که هر اول
 بودند پیغام کردند که شما بجمیعت خاطر و دل قوی در برابر غنیم بوده سر رشته کوشش
 و کشش و پایداری^۸ از دست ندهند^۹ جسارت کیشان محال^{۱۰} اندیش را دفع کرده
 بکومک^{۱۱} رسیده میشود^{۱۲} بعد از آن به نیروی همت خسروی روی اقبال مبارک بجانب
 دست راست گردانیده بمدافعه مخالفان توجه نمودند و در خلال اینحال فیلی که اسلام
 خان بر آن سوار بود بصد زبان رم کرده بر افواج آنطرف تاخت اکثر مردم آنسمت از جا
 رفته توفیق ثبات نیافتند درین اثنا خویو عالم رسیدند جنود فیروزی و قول قوی دل کرده
 قدم استفلال افشردند به یمن دلیری و دلاوری آنحضرت مجاهدان بهرام صولت مساعی
 جمیله بکار برده باعدای تیره بخت آویختند کوششهای^{۱۳} دلیرانه سلك جمیعت آنها از
 هم گسیخت درین دار^{۱۴} گیر شیخ ولی قلی^{۱۵} که هر اول بلند اختر بود با اکثر مردم گشته
 شد و دیگران زخمی شدند بلند اختر از مشاهده اینحال برگشته خود را بمحمد شجاع تیره
 اختر رسانید خویو فیروز بخت چون خوب شنید جهانتاب که بیک تیغ کشیدن ساخت

۱. ب. د. مقهور 'لئیم' ۲. ب. 'فیلان' د. 'بلشلی' — فیلان تلرد ۳. ب. جنود 'مشعوه' حمله

۴. ج. چندی 'امرا' دیگر ۵. ج. 'اثر' آوردند ۶. د. هم 'ار کین' فیلان

۷. ب. ج. موکب 'معلی' ۸. د. 'نامداری' ۹. ب. از 'کف' ندهند این 'جسارت

۱۰. د. 'محال' اندیش ۱۱. د. 'بکومک' شما ۱۲. ا. 'نیمود'

۱۳. ب. 'کوشش' دلیرانه ۱۴. ب. ج. 'دارو' گیر ۱۵. ا. ب. 'قریلی' د. 'قریب' که

میدان سپهر را^۱ از هجوم نجوم پردازد مانند صبا که بیک ورزیدن صحن چمن را^۲ از خس و خاشاک پاک سازد بیک توجه عرصه بر انعداد از غبار^۳ تسلط و استیلای مخالفان پرداختند و بعد دفع آنمقهوران فرین عظمت و جلال متوجه پیش شده لوای همت بدفع محمد شجاع بر افراختند قدمی چند رفته بودند که مکرم خان صفوی و عبدالرحمن ولد نذر^۴ محمد خان و سنجر^۵ پسر اله دردیخان از لشکر محمد شجاع جدا شده روی ارادت بلشکر ظفر اثر آورده باحرار ملازمت چهره مباهات بر افروختند همدرین اثنا بیشتر اقبال مؤده نصرت رسانیده و خبر فرار محمد شجاع سامع افروز اطبای^۶ دولت گشت از گلشن عنایت ازلی باو بهاد مسرت و خوشدلی بر غنچه خاطر بندهای عقیدتمند ورزیده کل فتح و فیروزی از نهال امید شگفت و همای دولت بال سعادت گشود و شبهاز حشمت اوج گرفت زمانه تهنیت و دستکامی داد و سپهر بشارت کامرانی فرستاد و دهان پره از خنده لبریز نشاط گشت تیغ^۷ را زنگ غم از دل زود^۸ و کمان ابرو باز بالا کشیدن سنان قدرعنائی بر افراخت نقاره شادمانی^۹ و نشاط بر پشت پیلان^{۱۰} و اسپان بنوازش در آمد لوای بنوایر^{۱۱} دلگشای بجهت و کامرانی بلند گردید و از صدای گوش و کرنای^{۱۲} و خروش نفیر طنطنه عظمت و جلال بگوش کردون رسید بالجمله باوجود تفرقه لشکر و برهم خوردگی افواج ظفر اثر و ظهور انواع نفاق مخالفان^{۱۳} واقعه طلب و چندین فتور و چشم زخم عظیم مخص به بمن تائید ربانی و حسن ثبات قدم و نیروی همت خاقانی چین فتح عظیم^{۱۴} که طراز فتوحات آسمانی و عنوان آثار^{۱۵} کامرانی تواند بود نصیب اولیای دولت گردید و شجاع رسیده بخت بهزاران حیران^{۱۶} و ناکامی و خذلان و بد سرانجامی با پسران خود و اله دردیخان راه

۱.۳: 'از غبار' ندارد	۲.۴: 'دولد' نظر	۲.۲: 'را' ندارد
۶.ب: 'ج: ساعه پیرای' د: 'ساعه برای' اولیای دولت	۸.ب: 'دل' درد شده' د: 'افروخته' ۹.ب: 'ج: شادیانه'	۵.ج: 'شیخ میر' د: 'شیخ خیر اله' پسر
۱۱.ب: 'نای بنوای'	۱۲.ب: 'ج: صدای' گرنانی'	۷.د: 'تیغ تیغ' اضافی
۱۴.ب: 'د: فتح' نمایان' که	۱۵.ب: 'ماتر' کامرانی	۱۰.ب: 'فیلان'
۱۶.ب: 'د: حسران' و ناکامی		۱۴.ب: 'د: منافقان' ج: 'مخالفان' ندارد

فرار بیش گرفت دارد دی و بنگاه و اکثر اسباب^۱ تجمل او بتاراج افواج ظفر پناه^۲ گشت و تمام توپخانه و شیر^۳ فیلان بزرگ و ناسی و یکصد و چهارده توپ بقصد ضبط در آمد خدیو جهان بعد چنین فتح شکرت که فی الحقیقت^۴ بی منت سپاه و لشکر و مشارکت کوشش و خدمت فروشان دست داد روی نیاز بدرگاه ایزد نصرت بخش نهاده سپاس موا هب نامتناهی آلهی بجا آوردند و با جنود مسعود از لشکر گاه غنیم که نزدیک بتالاب موضع کچهوه بود گذشته منزل آرای اقبال شدند و جمعی از عساکر نصرت مال بپا سلیقی^۵ شاهزاده محمد سلطان بتعاقب محمد شجاع تعیین نموده حکم فرمودند که بمراسم تگامشی پرداخته هیچ جا او را محال اقامت و درنگ ندهند و تا اقصای بنگاله ساخت و لایات شرق^۶ از خارو خش^۷ و جودش پاک سازد و بعجالنا یک عقد مروارید که به پوشش اقدس پذیرای سعادت بود باد و پته که بر کتف مبارک داشتند بشاهزاده مرحمت شد و شاهزاده همان ساعت پیشتر رفته منزل گزید تا بیست و ششم اینماه در آن منزل مقام شد و معظم خان که بعد^۸ رهائی از قید تا امروز که بمنصب سربلند بگشته بود بمنصب والای هفت هزاری هفت هزار سوار و انعام دو لکه روپیه نقد و عطای و فیل و اسب خلعت خاص فیل خاصه با ساز نقره و جل زربفت و سپر و شمشیر مرصع و مشمول مراحم گوناگون گردید و دیگر بندهای درگاه باضافت مناسب و عطای فیل^۹ و اسب و خدمتگاران حضور مقدس بانعام سی هزار روپیه سرافرازی یافتند درینوقت راجه جیسنکه از وطن آمده پانصد مهر و هزار روپیه نذر^{۱۰} گذرانیده غبار آستان سلطنت را^{۱۱} صندل ناضیه دولت خود ساخت بیست و هفتم از نواحی کچهوه کوچ کرده ساحل دریای گنگ به نزول اقدس نور پذیر فرمودند و تاسلخ اینماه در آنمکان اتفاق اقامت افتاد معظم

۱. ب. د: اکثر اسباب؛ ج: کار خانجات اسباب؛ تجمل ۲. ب: ظفر طراز؛ گشت

۳. د: بیشتر؛ فیلان ۴. د: فی؛ الجملة ۵. ب: بپا؛ سلیق؛ د: سخی؛ شاهزاده

۶. د: شرق؛ ندارد ۷. ب: بخار و خلشک؛ ج: و خش؛ ندارد ۸. ب: بعد؛ از؛ رهای

۹. د: و عطای فیل؛ ندارد ۱۰. ا: نظر؛ د: ندارد ۱۱. ج: سلطنت؛ را؛ صندل

خان و اسلام خان و دوالفقار خان و داؤد خان و فدائی خان و کنور رام سنگهه و راجه اندرمن
 رای بهادر سنگهه هاده رای امرسنگه چندراوت احتشام خان و فتح جنگ خان اخلاص
 خان خوشیگی و خواص خان و یکه تار خان در سید خان و سید لودی خان^۱ و سید فیروز
 خان بارهه^۲ و زیردست خان علی قلی خان قزلباش خان سکندر خان روهله و کاکر خان و
 دلاور خان و نیکنام خان و نیاز^۳ خان قادر انصاری و گروهی دیگر از مردم کاری و دلیران
 عرصه جان سپاری تعاقب شجاع بهمرای شاهزاده تعیین شدند و حضرت خدیو عالم از
 آنمکان^۴ غره جمادی الاول ۱۰۶۸ هجری عنان عزیمت بسمت اکبر آباد بر تافتند و در
 نزدیکی گوره بعرض والا رسید که سید قاسم بارهه که از طرف دارا شکوه قلعدار آله آباد
 بود^۵ بموجب نوشته دارا شکوه بشجاع ملاقی^۶ شده رفاقت اختیار نموده سید عبدالجلیل
 برادر خود را در قلعه مذکور گذاشته بود بعد هزیمت بافتن شجاع سید قاسم ایلغار کرده
 داخل قلعه مذکور گردید چون شجاع در نزدیکی قلعه رسید هر چند تلاش کرد که قلعه
 را^۷ بتصرف خود در آرد سید قاسم درنیاب تن نداده بمقتضای زمانه سازی فی الجمله دار
 مدارا کرده قول و قرار گرفته آمده ملاقات نمود و مرخص شده^۸ باز بقلعه رفت چون خبر
 آمدن شاهزاده محمد سلطان و معظم خان شنید از صدمات صولت سپاه ظفر پناه
 حصار^۹ عافیت بر خود نیک دیده خطی بجاندوران که از کومکیان شاهزاده بود و پیش
 ازین بتسخیر قلعه مذکور^{۱۰} تعیین شده بود متضمن بر^{۱۱} عجز نیاز نوشت و مشارالیه خطه
 مذکور و عرضداشت از نظر شاهزاده گذرانید و شاهزاده اینمعنی را بدرگاه والا معروض
 داشت از آنجا که عذر بنویس و پوزش پذیری خلاصه ذات ملکی صفات^{۱۲} است فرمان
 والا شان صادر گشت که خاندوران به صوبه داری آله آباد قیام دارد و سید قاسم را روانه

۱. ج: خواص خان و رشید خان لودی و سید ۲. ب: بارهه سید شیر خان بارهه سید مظفر خان بارهه ج: د: و سید مظفر خان و زیردست

۳. د: نیازی خان ۴. ج: از آنمکان ۵. ج: د: بود

۶. د: تلافی شده ۷. د: قلعه را بتصرف ۸. د: آمده شده ندارد

۹. د: صدمات سطوات شاه ظفر پناه اختیار عافیت ۱۰. ب: ج: قلعه مسطور تعیین

۱۱. د: متضمن بر عجز ۱۲. ب: صفات ملکات است

درگاه والا سازد^۱ و نیز فرمان جهان مطاع بنام داؤد خان بصدور پیوست که بعد رسیدن در پتته بصوبداری بهار منصوب باشد چون اخبار رسیدن^۲ دارا شکوه از ملتان بسمت گجرات بقصد شورش متواتر بشمع و الا رسید بداعیه^۳ رفع دارا شکوه و تادیب و تخریب مهاراجه جسونت سنگه که بتازگی مصدر شوخی و بی اعتدالی بود و حرام نمکی گردیده بعد قطع^۴ منازل در فتح پور نزول انجلال فرمودند و از آن^۵ منزل محمد امین خان میر بخشی با فواجی از امرای نامدار برای تنبیه^۶ مهاراجه که اراده پیوستن دارا شکوه داشت تعیین شده و رای رایسنگه برادرزاده مهاراجه انخطاب راجگی و عنایت فیل باباده و شمشیر مرصع و نقاره و انعام يك لکھه روپیه از اصل و اضافه بمنصب چهار هزار و چهار هزار سوار سرا فراز فرموده همراه محمد امین خان میر بخشی^۷ تعینات فرمودند و رایات عالیات نیز از آنجا نهضت فرمودند در بیان بقیه حقیقت لمعات افواج بادشاهی بطرف دارا شکوه و آمدن دارا شکوه از تهته بجانب گجرات^۸ در زمان بودن ملتان اولاصف شکخان بعد آن شیخ میر و دلیر خان به تعاقب دارا شکوه تعیین شده بودند این هردو لشکر در قصبه جهجی و اهن باهم پیوسته چند روز مقام کردند و درینجا خبر رسید که دارا شکوه از بهکر گذشته بیست و پنجم محرم در لشکر نزول نموده ازین منزل تالشکر شصت و سه گروه باین روی آب و قریب صد گروه از انطرف دریا فاصله دارد شیخ میر و دلیر خان و قباد خان از آب گذشته بجانب سکهر^۹ روان شدند و صف شکنخان با کومکیان خویش ازینطرف دریا راهی گردید شیخ میر بعد قطع منازل پنجم صفر دوازده گروهی سکهر^{۱۰} رسید بسبب کثرت بیشه^{۱۱} و تراکم اشجار خار دار و مراحل دشوار گذارد و آب بسیار تلف شد و لشکریان تعب و آزار کشیدن درین

۱. ب: والا گرداند ۲. ب: اخبار دارا ج: اخبار والا دارا ۳. ج: داعیه د: اغیه

۴. د: بعد طی منازل ۵. د: از این منزل ۶. ب: برای تنبیه و تادیب ج: به تنبیه مهاراجه

۷. ب: میر بخشی اضافی ۸. ب: تعاقب افواج قاهره و آمدن دارا شکوه از تهته بجانب گجرات ج: در بیان بقیه حقیقت

لمعات افواج بادشاهی آمدن دارا شکوه از تهته بجانب گجرات د: افواج بادشاهی آمدن بجانب گجرات

۹. ج: بجانب بهکر د: سیکر ۱۰. د: سیکر رسید ۱۱. د: بیشه ندارد

منزل خیمه و بار و اذوقه نرسید^۱ ششم ماه مذکور در سکهر^۲ رسیدند و صف شکن خان سه روز بیشتر در بهکر رسیده بود ظاهر گشت که دارا شکوه اجمال و اقبال و پرد گیان با برخی از خزانه و طلا آلات بقلعه در آورده نسبت خواجه سرارا^۳ مع عبد الرزاق^۴ بحر است قلعہ گذاشته توپخانه و بندوقچی و دیگر لوازم قلعه داری در آنجا گذاشته سلخ^۵ محرم^۶ روانه بیشتر شده براه بیشه و جنگل درخت پریده راه ساخته میروند داؤد خان و شیخ نظام و دیگر نوکرانش قریب چهار هزار سوار^۷ در نواحی بهکر ازو جدا شده اند چنانچه داود خان براه جسلمیر بسمت حصار فیروزه که وطن اوست رفت و دیگر مردم بصف شکن خان ملحق شدند و خان مذکور آنجاء را مستمال ساخته^۸ روانه حضور پرنور گردانید چون شیخ میر^۹ بعد رسیدن در سکهر یکروز مقام کرده پیشتر روان شد از تقریر زمینداران ظاهر شد^{۱۰} که از بیست و پنج گروهی سکهر راهی^{۱۱} بجانب قندهار جدا میشود دارا شکوه میخواست که روانه قندهار گردد نوکرانش همراهی نکردند^{۱۲} و زوجه او نیز راضی نگشت ناچار عنان عزیمت بجانب تهنه^{۱۳} انعطاف نمود ازینجهت شیخ میر از آنجا بجلدی^{۱۴} روانه شده و صف شکن خان بعد بندوبست بهکر و مقرر کردن اغر خان عرف اسام قلی بفوجداری آنجا و فوج علی بیگ را بفوجداری سکهر^{۱۵} پنجم صفر از بهکر روانه شده دوازدهم ماه سیزده گروهی سیوستان رسید نوشتن محمد صالح میرخان فوجدار و قلعه دار سیوستان خان مشارالیه رسید که دارا شکوه پنج گروهی قلعه رسیده شما خود را زود^{۱۶} رسانیده کشتیهای خزانه و اموال و اشیای^{۱۷} او را که عقب می آمد بر کنار دریای رسیده^{۱۸} شد راه شوند لهذا خان موسی اله هزار سوار بر قندار و بان و شتر نال^{۱۹} و جمعی

۱. د: بردار و از قه بهمر رسید ۲. د: سیکر رسید ۳. د: سید عیسی خان
 ۴. د: سلخ محرم ندارد ۵. ج: قریب چهار هزار سوار ۶. ب: د: مستمال نموده
 ۷. ب: میر ندارد ۸. ج: ظاهر گشت ۹. ب: از ندارد
 ۱۰. ب: ج: سکهر راه ۱۱. د: چون سست نکردند ندارد ۱۲. د: بجانب پتنه
 ۱۳. ب: آنجا روانه ۱۴. ج: سکهر گذاشته د: سکهر ۱۵. د: زود تر رسانید
 ۱۶. ب: اموال اسباب او ۱۷. ب: رسیده ندارد ۱۸. ج: شتر بان و

بیلدار و سقا فرستاد که نزدیک بقلعه جائی که عرض دریا کمتر بسرعت کوچ کرده بوده^۱ باشد بر کنار مور چال بسازنده و توپها نصب کرده^۲ بانداران و توپ اندازان راجا بجا نشاند و خود بسرعت کوچ کرده سه گروهی مجاذی لشکر گاه دارا شکوه نزول نموده مترصد کشتیهای غنیم بوده بمحمد^۳ صالح نوشت که از انطرف کشتیها بفرستند و خود از قلعه بر آمده توپ و تفنگ اندازد و درین اثنا خبر رسید که دارا شکوه مقام کرده در آن روز مصلحتی که کرده بودند موقوف ماند روز دوم که دارا شکوه کوچ کرد و کشتیها نمودار شد مخالفان از خبر رسیدن صف شکنخان کشتیها را انطرف دریا روانه ساختند صف شکنخان توپخانه بادشاهی را که بر کنار دریا نصب شده بود رها کنانیدند لیکن از جهت مسافت بعید کار گر نشد و کشتیهای بی ممانعت از طرف قلعه عبور نمود و محمد صالح خان توفیق خدمتگاری^۴ نیافت اگر محمد صالح شد راه میشد دارا شکوه را عبور از آنجا مشکل میبود چون عنقریب شیخ میر نیز میر سید اغلب که دارا شکوه گرفتار میگردد لیکن از آنجا که بر آمد بر کار در وقتی تعین و حصول هر مطلب باز بسته زمانی مقرر است از محمد صالح کوتاهی بوقوع آمد القصه چون دارا شکوه کشتی عاقبت^۵ از ان گرداب خوف^۶ و موج خیز خطر^۷ بساحل نجات رسانیده از گریوه سیستان که محل بیم و^۸ هلاکت بود عبور نموده در تهته رسید ازینطرف دریا صف شکنخان را از آنطرف دریا شیخ میر و دلیر خان نیز در تهته رسیدند و دارا شکوه از خبر رسیدن آنها در تهته نتوانست اقامت کرد بیست و نهم صفر از دریا عبور نموده بسمت گجرات روانه شد و صف شکنخان بر دریا پل بسته هفتم ربیع الاول آنطرف رفته منزل نمود در خلال اینحال فرمان عالیشان^۹ بنام شیخ میر دلیر خان وارد گشت که ترك تعاقب دارا شکوه نموده روانه حضور شد بر جمیع امرا با هم مشورت نمودند که درین شورش لشکریان تعب کشیده

۱. ب. ج. بسرعت — بوده تلرد ۲. ب. نصب 'ساخته' ۳. ب. غنیم 'بود و محمد' صالح

۴. ب. 'خدمت گذاری' ۵. د. 'بد عاقبت کشتی' ۶. د. 'مخوف'

۷. ب. 'خطره' ج. 'خطرناک' ۸. ج. 'و مکان' هلاکت ۹. ج. د. فرمان 'والا شان'

اند^۱ و مرکوب و باربردار اکثری تلف شده و زر در خزانه زیاده از یکماه موجود نیست و راهی که دارا شکوه رفته بر^۲ جلول و بیابان بی آب و آبادی نیست درینصورت ازینجا معاودت نموده روانه حضور باید شد ازینجهت از همانجا عنان^۳ عزیمت بر تافتند و از زبانی جاسوسان شنیدند که دارا شکوه هشتم ربیع الاول سی کروهی تهته^۴ بسمت گجرات بکناره^۵ رسیدن درین سال بسبب کمی باران تالابهای آب بود در سه منزل از کمی آب اکثر لشکر دارا شکوه و دواب تلف گردید^۶ حقیقت چون آنست که نوعی از سیوستان^۷ واقع شده که تا چهل کروهی برکنار آب^۸ شیرین اصلا میسر نیست و بواسطه قرب دریا نوعی خلاب است که دواب عبور نمیتواند کرد القصة^۹ شیخ میر و صف شکن خان معاودت کرده هفتم^{۱۰} ربیع الثانی به بهکر^{۱۱} رسیدند و نظم و نسق آندیار نموده جمعی از عساکر و دواب و آلات توپخانه همراه اغر خان فوجدار بهکر^{۱۲} گذاشته هشتم^{۱۳} ماه مذکور از آنجا روانه درگاه والا شدند و قباد خان بموجب فرمان عالیشان^{۱۴} تهته^{۱۵} قیام ورزیده القصة^{۱۶} آخر الامر بتاریخ بیست و هشتم شهر^{۱۷} ذی قعدة ۱۱۱۸ هجری بعد انتظام ممالك بروز جمعه دو گهری گذشته^{۱۸} حضرت بادشاه^{۱۹} جنت آرامگاه در عمر نود يك سال^{۲۰} و هفته دو روز دو گهری پیمانه^{۲۱} هستی لبریز نمودند مدت سلطنت دو سال پنج ماه و بیست و هشت روز^{۲۲} ملك دکن در شهر احمد نگر اینمعنی^{۲۳} بوقوع آمد؛

-
۱. ب. ج: 'اند ندارد' ۲. ب: رفته 'خول' و بیان ۳. ب: همانجا معاودت نموده: د: 'روی' عنان
 ۴. ج: 'تهته' ندارد ۵. ا. ب. د: 'بکنار جلول رسید' ۶. ب. د: تلف کردند
 ۷. ا. ب. ج: نوعی 'از شورستان' ۸. ا. ب: دریای شور شیرین ۹. ج: اصلا 'میسر' نیست
 ۱۰. ج: 'القصة' ندارد ۱۱. ب. ج. د: 'هشتم' ۱۲. ا. ب. ج: 'بهکر'
 ۱۳. ج: 'هشتم' ماه ۱۴. ب. ج: فرمان 'والا' ۱۵. ا. ب: 'بصویداری' قیام
 ۱۶. ا. ب. د: 'القصة' ندارد ۱۷. ب. ج: 'شهر' ندارد ۱۸. ا. د: دو پهر 'از دو پهر گذشته' ج: 'دو گهری'
 ۱۹. ج: 'خلد مکان' جنت ۲۰. ا. د: دو سال 'ب' 'نود و یکسال' ج: 'یکسال' ۲۱. ب: پیمانه 'زندگی' و هستی
 ۲۲. ا: 'پنج ماه دو سال و دو ماه و بیست و هشت روز' ج: 'پنج ماه سال و دو ماه و بیست و هشت روز در ملك'
 ۲۳. ب: 'آن نوعی'

کتابیات

مخطوطات:-

نام کتاب	مصنف	کتابخانہ	مخطوطات نمبر
۱. خلاصہ التواریخ سجان رای بھنڈاری	خدا بخش اورینٹل پبلک لائبریری، پٹنہ	HL. NO - 94	
۲. خلاصہ التواریخ سجان رای بھنڈاری	خدا بخش اورینٹل پبلک لائبریری، پٹنہ	HL. NO - 1761	
۳. خلاصہ التواریخ سجان رای بھنڈاری	خدا بخش اورینٹل پبلک لائبریری، پٹنہ	HL. NO - 4080	
۴. خلاصہ التواریخ سجان رای بھنڈاری	خدا بخش اورینٹل پبلک لائبریری، پٹنہ	HL. NO - 329	
۵. خلاصہ التواریخ سجان رای بھنڈاری	خدا بخش اورینٹل پبلک لائبریری، پٹنہ	HL. NO - 2908	
۶. خلاصہ التواریخ سجان رای بھنڈاری	مولانا آزاد لائبریری، علی گڑھ	۲۸/۶۵۰	سلیمان کلکشن
۷. خلاصہ التواریخ سجان رای بھنڈاری	مولانا آزاد لائبریری، علی گڑھ	۸۹/۳۱۹	عبدالسلام کلکشن
۸. خلاصہ التواریخ سجان رای بھنڈاری	مولانا آزاد لائبریری، علی گڑھ	۲۶/۶۴۸	سلیمان کلکشن
۹. خلاصہ التواریخ سجان رای بھنڈاری	مولانا آزاد لائبریری، علی گڑھ	۳۲/۳۵	حبیب گنج کلکشن
۱۰. خلاصہ التواریخ سجان رای بھنڈاری	مولانا آزاد لائبریری، علی گڑھ	۷۰	یونیورسٹی کلکشن
۱۱. خلاصہ التواریخ سجان رای بھنڈاری	مولانا آزاد لائبریری، علی گڑھ	۲۵/۶۴۷	سلیمان کلکشن

۱۲. خلاصہ التواریخ سجان رای بھنڈاری ہسٹری ڈپارٹمنٹ، علی گڑھ ۴۲،
یونیورسٹی کلکشن
۱۳. خلاصہ التواریخ سجان رای بھنڈاری مولانا آزاد لائبریری، علی گڑھ ۱۶/۹۵۴،
ضمیمہ سجان اللہ
۱۴. خلاصہ التواریخ سجان رای بھنڈاری مولانا آزاد لائبریری، علی گڑھ ۲۷/۶۴۹،
سلیمان کلکشن
۱۵. خلاصہ التواریخ سجان رای بھنڈاری مولانا آزاد لائبریری، علی گڑھ ۲۹/۶۵۱،
سلیمان کلکشن
۱۶. خلاصہ التواریخ سجان رای بھنڈاری مولانا آزاد لائبریری، علی گڑھ ۳۰/۶۵۲،
سلیمان کلکشن
۱۷. خلاصہ التواریخ سجان رای بھنڈاری مولانا آزاد لائبریری، علی گڑھ ۲۹،
سلیمان کلکشن
۱۸. خلاصہ التواریخ سجان رای بھنڈاری مولانا آزاد لائبریری، علی گڑھ ۲۹،
سلیمان کلکشن
۱۹. خلاصہ التواریخ سجان رای بھنڈاری مولانا آزاد لائبریری، علی گڑھ ۱۰/۳۲، حبیب
گنج کلکشن
۲۰. خلاصہ التواریخ سجان رای بھنڈاری مولانا آزاد لائبریری، علی گڑھ ۱۱/۹۱، قطب
الدین کلکشن

مطبوعات:-

شماره	نام کتاب	مصنف	! مطبع	سنه
۲۱۔	آرائش محفل	میر شیر علی افسوس	کلکتہ	۱۸۰۸
۲۲۔	آئین اکبری	ابوالفضل علامی، بتصحیح سر سید احمد خان	سر سید اکیڈمی، مسلم یونیورسٹی، علیگڑھ	۲۰۰۵
۲۳۔	ادب نامہ ایران	مرزا مقبول بیگ بدخشانی	یونیورسٹی بک شاپ، لاہور	.....

- ۲۴۔ ادبیات فارسی میں ہندو ڈاکٹر سید عبداللہ مجلس ترقی ادب، ۱۹۶۷
کا حصہ لاہور، پاکستان
- ۲۵۔ اکبر نامہ شیخ ابوالفضل علامی ایشیائٹک ۱۸۷۷
سوسائٹی، کلکتہ
- ۲۶۔ اورنگزیب ایک زاویہ نظر ڈاکٹر اوم پرکاش پرساد خدابخش اورینٹل ۱۹۹۱-۹۲
لائبریری، پٹنہ
- ۲۷۔ بابر نامہ چتر پر بھاپریس، بمبئی ۱۳۰۸
- ۲۸۔ بزم تیموریہ سید صیاح الدین عبدالرحمن اعظم گڑھ ۱۹۳۳
- ۲۹۔ بزم مملوکیہ سید صیاح الدین عبدالرحمن اعظم گڑھ ۱۹۵۴
- ۳۰۔ پاکستان میں فارسی ادب کی تاریخ
- ۳۱۔ تاریخ ادبیات در ایران دکتر ذبیح اللہ صفا دانشگاه تهران ۱۳۶۴
- ۳۲۔ تاریخ شاہ شجاعی تصحیح یونس جعفری ایران کلچر ہاؤس، نئی دہلی ۲۰۰۷
- ۳۳۔ تاریخ فرشتہ محمد قاسم ہندوشا فرشتہ نولکشور پریس، لکھنؤ ۱۹۰۵
- ۳۴۔ تاریخ فیروز شاہی ضیاء الدین برنی سرسید اکیڈمی، مسلم یونیورسٹی، علیگڑھ ۲۰۰۵
- ۳۵۔ تاریخ مبارکشاہی یحییٰ بن احمد سرہندی، کلکتہ ۱۹۳۱
- ۳۶۔ تاریخ فخرالدین مبارکشاه سروروزی بابہام سرڈینی سن راس، لندن ۱۹۲۷
- ۳۷۔ تاریخ فیروز شاہی شمس سراج عقیف کلکتہ ۱۸۸۹
- ۳۸۔ تاریخ عالم آرای عباسی اسکندر بیگ ترکمان کارخانہ سلالة السادات، تہران ۱۳۱۴
- ۳۹۔ تاریخ نویسی فارسی در ہندو پاکستان دکتر آفتاب اصغر خانہ فرهنگ جمہوری اسلامی ۱۳۶۷ھ
ایران، لاہور، پاکستان
- ۴۰۔ تاریخ ہندوستان
- ۴۱۔ تاریخ ہندوستان عہد مغلیہ
- ۴۲۔ تاریخ ہندی بختیاور خان ۱۰۷۸

- ۴۳۔ تزك جهانگیری نورالدین جهانگیر سرسید اکیڈمی، مسلم یونیورسٹی، علیگڑھ
- ۴۴۔ تذکرہ مورخین چودھری نبی احمد
- ۴۵۔ تذکرہ ہمایوں و اکبر بایزید بیات ایشیاٹک سوسائٹی، کلکتہ ۱۹۴۱
- ۴۶۔ تذکرۃ الشعراء مولانا محمد عبد الغنی خان غنی ۱۹۹۹/۱۴۱۹ م
- ۴۷۔ تذکرہ نویسی در ہندو پاک ڈاکٹر سید علی رضا تقویٰ تہران ۱۳۵۲ھ
- ۴۸۔ ترجمہ خلاصہ التواریخ ڈاکٹر محمد ریاض الدین خان ۲۰۱۰
- ۴۹۔ خلاصہ التواریخ ظفر حسن دہلی ۱۹۱۸ء
- ۵۰۔ سیرت فیروز شاہی خدابخش لائبریری، پٹنہ ۱۹۹۹
- ۵۱۔ شاہ جہان نامہ جلال الدین طباطبائی نصیح یونس جعفری، ایران کلچر ہاؤس، نئی دہلی
- ۵۲۔ فارسی ادب بعہد اورنگ زیب ڈاکٹر نور الحسن انصاری دہلی ۱۹۶۹
- ۵۳۔ فارسی ادب بعہد سلاطین تغلق ڈاکٹر شعیب اعظمی مکتبہ جامعہ، نئی دہلی
- ۵۴۔ فارسی ادب کے ارتقا کی مختصر تاریخ پروفیسر ذبیح اللہ صفا لکھنؤ
- ۵۵۔ فارسی ادب کی مختصر ترین تاریخ ڈاکٹر محمد ریاض دہلی
- ۵۶۔ فارسی زبان و ادب (مجموعہ مقالات) ڈاکٹر سید عبد اللہ مجلس ترقی، لاہور ۱۹۷۷
- ۵۷۔ فرهنگ ادبیات فارسی محمد حسین آزاد بلگرامی کانپور ۱۹۱۴
- ۵۸۔ عربوں میں تاریخ نگاری محمود الحسن مکتبہ جامعہ، دہلی
- کا آغاز و ارتقاء
- ۵۹۔ لب التواریخ ہند بندرا بن داس نسخہ خطی، مولانا آزاد لائبریری، علیگڑھ
- ۶۰۔ مآثر عالمگیری محمد ساقی مستعد خان کلکتہ ۱۸۷۰
- ۶۱۔ مغلوں کے دور کا فارسی ادب ڈاکٹر محمد عبد الغنی الہ آباد ۱۹۲۹ء
- ۶۲۔ منتخب التواریخ ملا عبد القادر بدایونی ایشیاٹک سوسائٹی، کلکتہ ۱۸۶۹
- ۶۳۔ نسخہ دلکشا یا تاریخ دلکشا بہیم سین ۱۰۲۰ھ

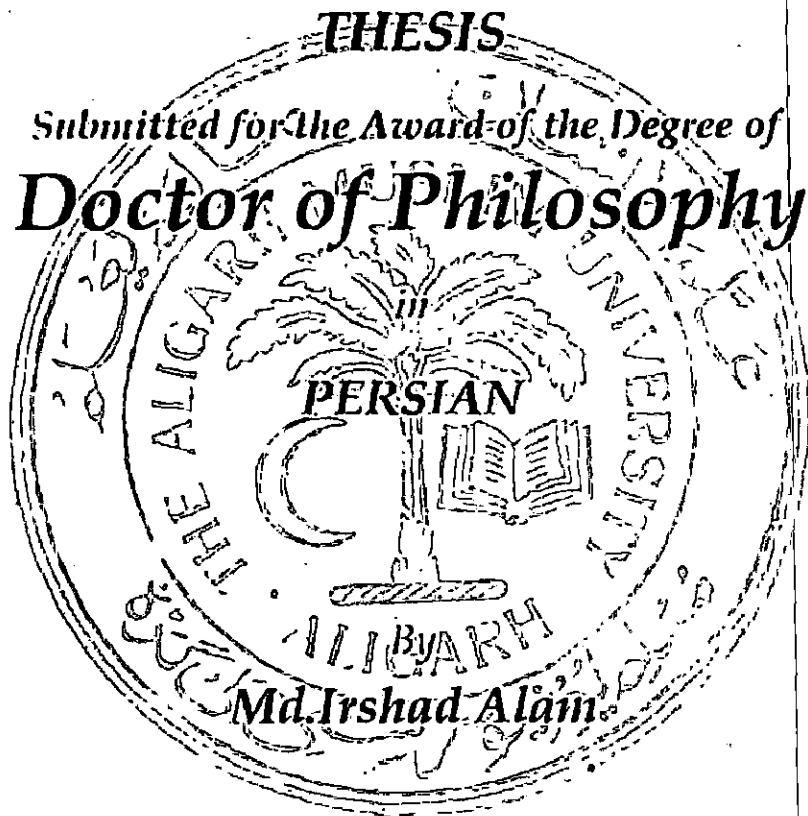
۶۴. ہمایوں نامہ گلبند بیگم الہ آباد ۱۹۲۹
۶۵. ہندوستان میں فارسی تاریخ نگاری بین الاقوامی سیمینار جامعہ ملیہ اسلامیہ، دہلی نو ۲۰۰۰

English:

1	Alamgir Nama	Kazim Shirazi	Delhi	
2	History of Parsian Language and Literature, at the MuGhal court	Abdul Ghani	Allahabad	1931
3	History of Indo-Persian Literature	Nabi Hadi	Iran Culture House, New Delhi	2001
4	Indo-Persian Historiography	Iqtidar Husain Siddiqi	Primous Books, Delhi	2010
5	A Critical Edition of the Khulasat-ut-Twarikh	Shebaz Kamil	Delhi	2011
6	Literary History of Persia	E.G. Brown	Cambridge Univ. Press, London	1999
7	Maasir-i-Alamgiri	Saqi Mustaid Khan	English Translation, Sir Jadunath Sarkar	1947
8	The History of India	Elliot and Dowson	Delhi	1966
9	Persian Historiography in Indo-Pakistan	Dr.Aftab Asghar	Lahore	1895
10	Studies in Aurangzeb Rein	Jadonath Sarkar	Calcutta	1980
11	History of Aurangzeb (vol.4)	Jadunath Sarkar	Calcutta	1912

***A Critical Edition of the Khulasat-ut-Tawarikh with
Introduction and Notes of Sujan Rai Bhandari.***

***Under the Supervision of
Dr.S.M.Asghar***

***Department of Persian
Aligarh Muslim University
Aligarh (India)***

2013